

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

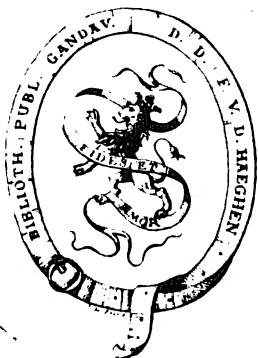
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

SBIBLIOTHEEK GENT

000018066

2 15088

Van Dineyde

ET MARTI

Het tweede Deel .
 Petri Messiaë
 dat is
 De verscheyde Lessen
 ANTONY du VERDIER.
 Heere van Gaupruas.
 Vervolgende die van
 Pieter Messias &c...
 Overteset uit de Franssche
 in onse Nederduytsche Tale
 door I. L. B.
 TOT ROTTERDAM &
 By Ian Leenderz. Berewout
 Boeckvercooper op de Hooghstraet
 in Wessertshoek Anno 1613.

ET MINERVÆ

**Register van de Capittelen die in
dit boeck der Verschen den Lessen van
Antoni du Verdier begrepen staen.**

Ende eerst de Capittelen

Des ersten Boecx.

- V**an den Godt. Capittel 1. fol. 1. a.
Van de wercken die Godt in ses daghen gheschapen
heeft/ ende op wat dagh de Engheleyn zyn gheschapen/
met meer andere hooghe ende trefseliche dinghen werre
dagh om aengemercht te werden. Cap. 2. fol. 5. a.
Van de goede Engheleyn/ ende van hare Oude ende offi-
cien. Cap. 3. fol. 9. a.
Van het Herrsche Paradijs/ ende van de vier Hoof-
ten ofte groote Rieken die daer upt bloepen. capit. 4.
fol. 11. a.
Wat verscheil ende onderscheit datter is tusschen het he-
rliche/ ende het Herrsche Paradijs. cap. 5. fol. 13. b.
Van de Hele/ ende van het eeuwighe lyer/ cap. 6. fol. 14. a.
Van den Mensche der Werelt Gods/ ende tot wat eynde
hy gheschapen is: Item de beteeckenisse van dese twee
woorden het Werelt Gods/ ende de Gheleykenisse Godts.
cap. 7. fol. 18. a.
Verclaringhe ober het derde Capittel van Genesis/ ofte
het eerste boeck Moses. cap. 8. fol. 21. a.
Van de Doode/ ende dat Godt gheen Ruytten van de
sede is. cap. 9. fol. 25. b.
Dat de hoese Gheesten die roemende dinghen niet en
en kennen voorsagghen/ alsoo sy daer gheen kennisse van
en hebben: ende dat sy de h. Schryfture verstaen. cap. 10.
fol. 26. b.
Dat Sydenus/ Demetrius/ Pythagoras/ Plato ende an-
dere oude Philosophen ende poeten de boecken Moses ge-
lesen ende vele dinghen daer upt getrocken hebben. cap. 11.
fol. 27. b.
Allegorie ofte verclaringhe ober de beschreivinghe van
Caron den Doo-man ofte Schipper der Hele. cap. 12.
fol. 28. b.
Verbaeghen beteeckenisse des lichaems Helisei/ ende
van den dooden die berceyn in het graf van desen Prophete.
Van de Allegorien/ ende hoemen die ghesproken moen
Cap. 13. fol. 29. b.
Wikkigginghe van den droom van Nebucadnezar.
cap.

Register

cap. 14.

fol. 141

Wat dat den Straet ende de Republycke der Joden is ghetweest / t sedert den tijdt van Moyses / Josua / ende de Rechters van Israel: Item / hoe dat de daden van dese Rechters figuerlicker wijsse op Christum zijn buydende. Ende van het oordeel ende de grootachtbaerheyt der Stamme Juda haben de andere Stammen Israels.

cap. 15.

fol. 111. b.

Wanneer dat den tijdt van het eynde des Werelts behoort ofte sal komen / volghens de gissinghe ende rekeninghe van eenighe Doctoren ende groote versonnagen.

cap. 16.

fol. 35. a.

Capittelen des Tweeden Boeck.

Van den grooten Konigh van Chiopten / ghemactint Daep Jan / ende de coustumen van zijn onderdanen: Item van zijnen oorsprongh.

cap. 1.

fol. 39. a.

Wie de eerste vaders ghetweest zijn van de Latijnsche Letteren ende Spilaben.

cap. 2.

fol. 48. b.

Van Malaska een Bohemische Jonghvrouwe / welcke met de andere vrouwen vant Koningsrijck hebbende doen dooden haer Vaders / Mannen / Broeders ende Kinderen / regeerde het Koningsrijck van Bohemen seken jaren.

cap. 3.

fol. 49. a.

Wie dat de eerste was die de Religie binnen Roomen instelde / ende ordeneerde de Opper-bisschoppen / Priesters / ende de maeghden van Vesta / ende op wat maniere dat men haer dede sterben / wanneer sy in overspel behouden werden. Ende van de kleederen / baten / ende andere instrumenten / die in de Sacrificien ghebruyckt werden.

cap. 4.

fol. 53. a.

Hoe heel Heyn-leghers de Roomsche Keyseren onderhielden / ende op wat plaetsen de selve laghen: ende van de gagen der Romeynsche Soldaten.

Capit. 5.

fol. 57. a.

Of de Romeynen generalick Latijn spraken: oft dat sy tweederley tale hadden.

cap. 6.

fol. 58. a.

Van de oude Houwelicken / soo wel der Romeynen als andere vreemde Natien: ende op wat maniere de Romeynen hare vrouwen verlieten: ende wie den eersten was die van zijn vrouwe scheyde.

cap. 7.

fol. 58. b.

Van verscheyden vsantien in het begraven der Dooden / van de oude gebruycken ende ceremonien daer toe dienende. Wie den eersten Inbenteur daer af was, Ende hoemen den Overledenen beklaghe.

cap. 8.

fol. 61. a.

Daer

van de Capittelen.

Daer of de costume ghehooren is datmen seght tot den ghewen die ghewest/ Godt beware h/ ofte Godt zeghen v: ende waerom de gene die genant en tecken des Cruycs op zynen mont marcht. cap. 9. fol. 67. b.

Van het begin ende oorsprongh deser Proverbiën by de Francoysen *Je vous baise les mains*, ende by de Spanjaerts *Bezo los manos*. cap. 10. fol. 67. b.

Van de beplinghe des Jaers/ende van zyne verscheydenheyt by de Romeynen. Wie eerst de wyen ghebonden ende populogien gemaect heeft. Item wat dat is *Dissertus/ In gens/ natuerlichen dagh/ weke/ quadsant/ wyne/ punt/ oorsproncklich/ once ende atome*. cap. 11. fol. 68. a.

Waerom dat de dagen der weken *Feries* gemaect werden. cap. 12. fol. 69. b.

Inventie der excellentie ende losliche opnemende konste der Druckerie. cap. 13. fol. 70. a.

Van waer de *Medicijns* eerst gheleert hebben het bloet laten up de siecke personen/ ende wie den eersten was die de kranken beschreef. cap. 14. fol. 70. b.

Van den oorsprongh der Rhodische Riddersen/ ende meer andere in verscheyden deelen der Werelt. Capittel 15. fol. 71. a.

Een seer profijteliche oplegginghe/ mit ende bequaem hoer alle Christenen aengaende eenige Hebræische/ Griecsche ende Spysche woorden/ verstaet ende begrepen in eenighe plaatsen der h. Schrift ende in de Wisse. capit. 16. fol. 73. b.

Wie dat eerst de Hooghdutschen de autoriteyt ghegheven heeft een Meester te verkiezen/ ende wie dat de verkiezers sijn. Item van de maniere die de oude Romeynen ghebruychten als sy de Meesters na hui doode wilden beplinghen/ ende ander het ghetal van den Goden stellen. cap. 17. fol. 57. a.

Wie dat eerst de konste der Zee-vare ghebonden heeft met de Schepen/ Galejen/ Riermen/ Beulen/ Anckers ende t'Roer/ ende wie d'eerste was die ter Zee ghebrachten heeft. cap. 18. fol. 76. a.

Daer of de costume ghehooren is van *Ricoutte-Jaers* gisten te gheuen. Item den oorsprongh der *Monnerpen/* ende van den *Wasten-abont*. cap. 19. fol. 78. a.

Van de Metterpen/ende wanneer das begonnen sijn/ende wie den eersten Metter ende Scheutmaker was. cap. 20. fol. 80. a.

In wat tijdt men eerst heeft begonnen de Concilien openbaerlicken te houden: Ende wie den eersten

Register

Paus was die het Concilium celebree. Cap. 21.
fol. 90. a.

Van de verholginghe der Christenen/ ende van de eerste Martelaers. cap. 22. fol. 91. b.

Van de groote moedicheit ende rigeur des keisers Maritiani/ ende van Edict ofte Placraet dat hy daer na maecte tot sake der Christenen: misgaders een Edict van Marinus. cap. 23. fol. 93. b.

Van de Inbentuers der verscheiden dinghen. cap. 24. fol. 96. b.

Van vele vermaerde ende excellente mannen/ die de Rijckdommen misprijzen hebben. cap. 25. fol. 97. b.

Bentente van Apollonius Epaneus teges eenen Eunische des Konings van Babilonen/ die hy een Concubine van den selven Koningh ghebonden was. cap. 26. fol. 98. b.

Exempel van continencie ofte ghestadigheyt van Franciscus Sforzia. cap. 27. fol. 102. a.

Van vele gheleerde mannen soo wel oude als moderne/ die seer misrabelicken stoden. cap. 28. fol. 101. b.

Van eenen Dienaer van Cremona/ die hem selven liet duncken dat hy Paus was. Ende van een ander die hem selven liet hoorstaen dat hy keiser was. Ende van een andere die verscheiden specken van socheyt in 't hooft hadden. cap. 29. fol. 102. b.

Van eenighe personen soo wel Mannen als vrouwen/ die haer selven willighlick gheboort hebben. capittel. 30. fol. 105. a.

Hoe vrofftelick dat het den mensche is/ soberlick te leuen. Ende dat alle de ghene die hier byanden af zijn gheswoest/ oock byant van alle eere ende denghyt zijn gebleuen. cap. 31. fol. 107. b.

Hoe dat Roderick den lesten Koningh van Spaenjen upt den Koninghlicken stamme der Gotthen/ doot zijn in continencie bep e her kon inghrycke ende zijn leuen/ verloren heeft. cap. 32. fol. 108. a.

Van Barque die seer listelick bedrogen heeft Artabaz een seer edelen Jonghelinc/ ende dede hem seer onzedelick dooden. cap. 33. fol. 109. b.

Capittelen des Derden Boecx.

Van verscheiden doozluchtighe ende excellente mannen/ welcke de regeringe der Republycke verlatende, haer begraven hebben tot het eenzaam ende stille leuen. cap. 1. fol. 111. b.

Van

van de Capittelen.

Van verscheyden Butten/ Doelen/ Maraffen en Pon-
teynen/ waer af de wateren wonderliche eyghenschappen
hebben. Cap. 2. fol. 113. a.

Van de onghedachighe liefde van Seraton ende Weisto-
dia. Item van Achannas een sere Chesi/ ende van zijn al-
leynighe doot. cap. 3. fol. 114. b.

Van verscheyden heyligen die ster gestraft waerde/ om
dat sy hare sdelighe veracht hadden. cap. 4. fol. 115. b.

Van het peert Seranus/ Ende van een wonderliche sta-
tue van een peert dat in Alrma een plaetse op den Opan-
pas opgherecht was. cap. 5. fol. 117. a.

Van Alais de wyf-bermaerde Grietische Conctfauz/
ende haer Epitaphium. cap. 6. fol. 119. a.

Van Androchia ende Alcida twee ghesusters/ ende noch
van Archaria/ de welcke om haer vaderlandt te salve-
ren haer seluen ghepoort hebben. cap. 7. fol. 121. a.

Van waer de Orangien ende Citroen-appel boomen
komen. Ende hoe dat den Citroen goet reghen het seyn
der Serpenen is. cap. 8. fol. 121. b.

Hoe schadelichen sake datter is/ hongher te lyden/ ende
waerom de oute de selve beter dan de jonge konnen ver-
dragen sonder groote schade/ van waer datse haren ooz-
sprong heeft/ en wat wat rebenen sy de elertighe hundert/
ende aen de flegmatyichen profiteert. cap. 9. fol. 122. b.

Datter in de werelt gheen schadeliker dingh booz den
mensche is/ dan de tonghe. Ende noch van eenige notabele
exampelen/ ten selven propooste dienende. cap. 10. fol. 123. b.

Van de Dancetten der Guden. Ende hoe dat Augu-
stus verbodt dat niemant binnen Roomen een ander in
zijn huys ren eten soude noodigen. cap. 11. fol. 124. b.

Van verscheyden personen/ de welcke booz haer ober-
badighe bereynginge in korten tijt alle hun goederen dooz
ghetocht hebben. cap. 12. fol. 127. b.

Magnificentie ende kostelichheyt van eenen Trumphy
van Antigonus Epiphanus. cap. 13. fol. 131. a.

Hoe dat het goud ende silber boezhts by de Guden niet
heel in het ghebruyck was. Ende waermeer datmen het gelt
begonde te bferen. Item noch eenighe listigheden van Ti-
motheus Arhemian ende Cordales Capiteyn van Mau-
solus omme verminghen te verkrighen. cap. 14. fol. 132. a.

Van Omphale een Jonghbroutse in Lydien/ de welcke
met hulpe van de andere brouten haer Meesterse ober de
selve Probinctie maecte/ ter oorsaken van het dertel leven
der Lydiens. cap. 15. fol. 133. a.

Wonderliche listigheyt van Melampus den Arhemian
verstante met Panthys heere van Parotiers. Ook mede

Register

- de loflijcke Monarchen om zijn Vaderlandt te behouden.
cap. 16. fol. 133. b.
- Hoe loflicken sake het is altijd de waerheyt te seggen/
ende hoe afsgrijfelijk een Loughenaer te zijn. Met noch
seer schoone exempelen ten selven propooste. capittel 17.
fol. 134. b.
- Van de Stadt Miontus in Ionia/ ende Marania in A
sien/ de welcke beyde ter oorsaken van de Muggē Moiss
sakes ghenaeint/ verlaten werden. cap. 18. fol. 135. b.
- Van Cabara den Celte/ ende Cripa een Milesiaensche
vrouw. cap. 19. fol. 136. a.
- Door wat listigheyt een Zee-monster genaemt Triton
in Doctien ghevangen werde. cap. 20. fol. 138. a.
- Rebellie van de eerste Slaven/ ende van Dymacus een
seer vroom ende kloekmsedigh man haren Capiteyn.
cap. 21. fol. 138. b.
- Wanneer eerstjts de Kocken zijn beginnen in groot ach
tinghe te komen: Item/ wie de eerste gheweest zijn/ die
soo beelderhande spijssen begonden te ghebruycken. Ende
van verscheyden groote Slackaerts ende Weel-braten.
cap. 22. fol. 139. b.
- De oorsaken van het langh ende kort leven. capittel 23.
fol. 141. a.
- Wetten ende ordonnantien der Guden/ aengaende de her
minderunghe in de overbodigheyt der Spjssen/ ende voo
berdigheyt der kleederen. cap. 24. fol. 142. b.
- Van een wet van Solon/ ende van de Corinthers/ aen
gaende de ledigh-ganghers/ de welcke seer fraeydens ghe
kleedet gaen/ ende daghelick goede ciere maken/ sonder dat
sy eenighe goederen hebben. cap. 25. fol. 146. b.
- Van vele wonderlike dinghen behouden in der nature.
cap. 26. fol. 147. a.
- Hoe loflicken sake dat de vrientschap is/ ende welcke de
oprechte Vrienden zijn/ hoe vele datmer behoort te hebben/
ende van wat conditie/ met seer vele notabele exempelen
ten selven propooste. cap. 27. fol. 147. b.
- Hoe strengelick dat de oude ghekastijt hebben/ de gene
die hare Meesteressen onteerden. cap. 28. fol. 149. b.
- Verscheyden grootenissen der Guden/ als sy inalkande
ren ontmoeteden. cap. 29. fol. 150. a.
- Hoe loflicken sake dat het is de injurien ende lastermin
ghen te vergheben/ ende principalick aen de groote Prin
zen ende Heeren/ met vele notabele dinghen ten selven pro
pooste. cap. 30. fol. 151. a.
- Waar af dat dese namen/ Woningh ende Kester haren
oorsprongh ghenomen hebben. cap. 31. fol. 152. a.
- Waarom

van de Capittelen.

Waarom de koningen erfinghesteit zijn geweest/ ende
oock van de koningliche weerdeghede. cap. 32. fol. 193. b.

Wat de Eysenmen altyt in haren leven/ ende dat hare
eynde ongeluckigh is. cap. 33. fol. 195. b.

Wyschijfelicheit weerdeghede die die van Annauria ghe-
bruycken teghen de koningmen/ ende eyndelick oock tegen
haar seluen. cap. 34. fol. 197. b.

Wat een wyoon Capiteyn alle dinghen wijslick behoort
te overwinnen/ eer hy de fortune verseecht. Ende dat hy
na de victorie goet ende barmhertigh moet wesen. cap. 35.
fol. 198. a.

Waarom van de ket Salome. cap. 36. fol. 160. a.

Opentypen van seker te bliuen. cap. 37. fol. 162. a.

Capittelen des Vierden Boecx.

Dynastie van allen Eysanten binnen Antiochien in
de tryghemoedigheide des koninghs Ptolomei/ te
waeren waeren Gemeente de beste Wetten ende gewoon-
ten hadde. cap. 1. fol. 163. b.

Van eenen seer kostelicken Tempel ter eeren van Demet-
rijs te Beade Corinthen/ tot welkers dienst bij hondert
koninghrijcken waren. Ende de antwoorde van een Ab-
bisse aen een groeten Heer. cap. 2. fol. 164. b.

Van het Orakel van Apollo in Delphos. capittel 3.
fol. 165. b.

Van de sagghe die de Godes konijts in hare offerham-
den hadden. cap. 4. fol. 166. b.

Opvoelen van verscheiden Philosophen/ aengaende de
placse der zielen in des menschen lichaem. capittel 5.
fol. 168. b.

Watmen de nienwsgierigheyt behoort te schouten/ ende
van de straffe die de anders eertijts deden ober de nienw-
gierige lieden. cap. 6. fol. 169. a.

Wonderlike listigheyt der vrouwen van Akenien/ om
hare mannen van der doodt te verlossen/ ende van de vrou-
wen der Corinthen/ die welcke om niet in dienstbaerheit te
leven/ haar seluen ende alle hare kinderen ghedoot hebben.
cap. 7. fol. 170. a.

Woe welken middel dat Alonbus eenen jongenslooms-
schen vader/ eenen ekele vrouwe bedroogh/ daer op hy u-
ter-maten verliest was/ ende de straffe die hy daerom
droogh. cap. 8. fol. 171. a.

Woe nuttelic het is/ datmen in zijn saken den raet en ge-
voelen van andere lieden daer ober hoort. cap. 9. fol. 173. a.

Van de volmaectheyt deser getallen/ te weten, by thien
ende

Register

ende bapstent. cap. 10.

fol. 173. b.

Van de upremscheit ende den lof des Houtwerck/ met veel schoone exempelē ter sahen diende. cap. 11. fol. 175. a.

Van Bartholomaeus een Koningh van Lombardien/ die welcke door Grimoldus vervolgt zijnde/ eerstelic bluschte tot Caranum den Koningh der Hunnen/ daer nae in Frankryck/ ende hoe dat hy epistelich na veel ongemack niet grooter eeren in zyn Koninghryck ontfanghen wiert. cap. 12.

fol. 180. a.

Van Ierobeam die hem onrechtē ober tghewelt dat Cyberias Kēser van Constantinopelen hem aen ghebaen hadde. Eriban de host van Garibaldus. cap. 13. fol. 183. a.

Van veel personen die seifs de straffe droeghen/ die hy andere aenghebaen hadden. Item van de wet der gelijcke berijdinge/ ende andere gedenckwaardige dinghen ober de straffe van Moontbrech. cap. 14.

fol. 184. a.

Wonderlike make van Argolo Vercato een Genēwer/ teghen den Kēser van Trebisonde. capitel 15. fol. 187. a.

Van Caranus den Koningh der Waren ofte Hunnen/ ende wat straffe hy ghebaechte teghens Romilda/ eerstē de hupvrouw van Gislum Hertogh van Friuli/ een seer oncrliche vrouwe. Ende van de hupsteyt harer dochters. cap. 16.

fol. 189. a.

Wonderliken doont van Contranus Koningh van Bourgondien/ waer door hy eenen grooten schat gheonden heeft. cap. 17.

fol. 109. a.

Van eenen die het doode lichaem des Koninghs Rocharij/ t welck begraven was/ beroofte/ ende de straffe die hy daer ober droegh. cap. 18.

fol. 190. b.

Van Cesarea een Koninginne van Perffen/ die welcke verduchdelichen tot Constantinopel ginch om haer Christen te doen maken. Ende van Gebaldus een Koningh der Engelsche Saken die tot Moonten ghedoopt wiert. cap. 19.

fol. 191. a.

Van de groote liefde die Zenon den Diacon aen zynen Heere Lambertus betoonde. cap. 20.

fol. 192. a.

Van verscheiden vrouwen die hare Mannen overighelick beintwiden/ ende seer veel door haer gheleden hebben. cap. 21.

fol. 193. a.

Van Amalasante een Koninginne der Gotthen. cap. 22. fol. 196. b.

Van Borna een Lombardische vrouwe/ zijnde de hupvrouw van den doozuchtighen Ridder/ Pieter Zuzmor den Baronesse/ een seer kloetche ende krijghsbarre vrouwe. cap. 23.

fol. 197. b.

Van

van de Capittelen.

Van eenighe wonderteekenen/ die op verscheyden tij-
den gheschiedt zijn. cap. 24. fol. 199.b.

Wremde veranderinghe van een dochter in een mans
persoon. cap. 25. fol. 200.b.

Bedragerij van Arnaut du Chil. cap. 26. fol. 202.a.

Samen-smeringhe teghens Galeas den Hertogh van
Milanen/ de welcke inde kercke in 't werck geselt wiert.
cap. 27. fol. 204.a.

Listigheyt die Asmenius den Ghesante der Chebanen
ghebruycke/om den Coningh van Perffen aen te spreken.
cap. 28. fol. 207.a.

Van Macores Marbes die een van zijne sonen metter
doet wilde gheschaft hebben/ ende i' ghene dat daer na ge-
volght is/ cap. 29. fol. 207.a.

Wie den eersten was die de nieuwe Werelt ontdekt/ ende
van teghens aldier ghesien ende ghebonden wiert. cap. 30.
fol. 208.a.

Gheboelen der West-Indianen belanghende de eerste
menschen ende de Zout-bloet. cap. 31. fol. 215.b.

Van den oorsprongh der Roeken/ ende wie de selve eerst
in Italien ghebracht heeft. cap. 32. fol. 216.a.

Van de beestelichheyt ende schande die in Verus werck
gheleggen is. cap. 33. fol. 218.a.

Van eenige die om kinderen te genereren seer bruychebaer
sijn gheweest. Ende van de onnateliche onkuyshet des
Kijpers Porcidi/ die in vijftien daghen hondert maegh-
den van Bar maten swanger maecte. cap. 34. fol. 221.b.

De doot van den wijsschen Barbanapahus/ zijnde den
vijf-entertighsten ende laetsten Coningh van Abyssien.
Ende sijn graf-schijft. cap. 35. fol. 222.a.

Van waer dat dit Italiaens spreekwoort O! tradi-
tore de la carna salata gekomen is. cap. 36. fol. 223.b.

Een vremde sake gheschiedt tusschen twee ionghe Gene-
wouwen cap. 37. fol. 238.b.

Wat volckeren aerijts de handelinge der specerijen heb-
ben/ ende wie de ghene sijn die nu soodanighen handel drij-
ven. cap. 38. fol. 239.a.

Wat kinske dat Chiamara de huyshoutse van Ogias
gint nam/ ober eenen Romeynschen Hoofman die hare
berloofte hadde cap. 39. fol. 239.b.

Capittelen des Vijfden boecx.

DEn boom van Aspasia/ een dochter van Hermotimus
van Phocida/ een seer arm man/ de welcke om haer
wonderlike deughden eerst de huyshoutse van Cypus
den

Register

des Coningh van Persen/ ende daer na van Artaxerxes
ghetworden is. cap. 1. fol. 241. a.

Van de schaduw des Esels/ een fabel door de welcke
Demosthenes de Reçters van Athenen berispte dat sy
na ghewichtige saken weynigh luysterden. Capittel 2.
fol. 243. a.

Dat de vaders hare kinderen in goede zeden behooren
t'onderwijzen/ ende haer dickwils vermanen om wel te
leuen. Ende dat het kind de onderwijsinghe van zijnen
Vader veel meer ter herten neemt dan van een ander mens-
sche. Desghelijc oock eenen brief van Laurens de Me-
dicus aen den Cardinael Joannes zijnen sone/ die nader-
hant Paus ghetworden zijnde/ Leo de rhijnde ghenaeint.
wiert. cap. 3. fol. 244. a.

Vande instellinghe der namen: ende wat den Fortheur be-
weeght heeft/ zijn dochter Doxorhea te noemen. capitt. 4.
fol. 249. b.

Dat men op het geslachte ende op de tweerdigheyt der
menschen acht moet nemen/ ende hoe wijslick den Kießer
Adrianus eenen onedelen by-ghemaectten knecht door-
streeck. Desghelijc noch een exempel van den Kießer Au-
gustus in diergelijcken sake. cap. 5. fol. 251. b.

Antwoorde van Aristippus/ op de vraghe die hem Di-
onysius vooz stelde/ waerom dat de gheleerden soo dickwils
in de huyzen der Rijcken/ iae selfs in de hoven der Prin-
cken verkeeren/ ende de Rijcken niet in de huyzen der geleerden?
cap. 6. fol. 252. a.

Van de gierigheyt/ ende van verscheyden personen die
uyter-maten gierigh waren. cap. 7. fol. 252. b.

Van het ghebruick der Rijckdommen/ een verbalginge
van 't boozgaende Capittel. cap. 8. fol. 256. a.

Van waer dat besennaem Munte ghekomen is/ ende
waerom dat sy ingheselt is gheweest. Welck dat certijts
de Wisselacers waren/ ende van den hondertsten penningh.
cap. 9. fol. 259. a.

Wonderlike Wet van den Tyran Crises/ willenbe de
t'samen sweeringhen teghens hem verhandelen. capitt. 10.
fol. 261. b.

Dat booz denghden ende hoedanigheden datter in eenen
Prince beterscht werden. cap. 11. fol. 263. a.

Exempel en van de goedertierenheyt/ die verscheyden
machtige personen/ teghen hare onloghe- ghevanghenen
ghebruikten. cap. 12. fol. 264. b.

Hoe dat de Reçters ende Ouerigheden behooren te zijn.
cap. 13. fol. 267. a.

Onghewichtigheit van Alexander de Groot. c. 14. fol. 268. b.

Van

van de Capittelen.

Den oorsprongh der Roemmanen/ ende hare hrome dop
den. Item noch van Robert Guiscard. cap. 15. fol. 269. b.

Van eenen groeten ſchar die in Bohillen ghebonden is.
cap. 16. fol. 272. a.

Inkwoorde van Menas Silvius (naderhandt Dams
Dus de ruerde) op hys boogſtellingen die hem booggeleſt
werden. cap. 17. fol. 272. b.

Van den oorsprongh der Marrauen in Italien ende
Spanjen. cap. 18. fol. 282. b.

Wat de Propagiten tot Athenen boog hebben waren/
ende van een oordeel dat sy gaben. capittel 19. fol. 283. a.

Van Cimonius den Athenaren / ende hoe hy tes
oosaken van zyn gheuck benijde wierdt. Capittel 20.
fol. 284. a.

Boogſichtighe daet der Keſerinne Conſtancia/ int bar
ten van hare n ſone Frederico. cap. 21. fol. 284. b.

Ghedendwoerdighe ſaecte van den Keſer Freder
rick de ruerde / ende hoe hy Parma belegherende/
ten ſtadt gheprel van hout dede ſticken. Capittel 22.
fol. 286. a.

Van den oorsprongh der Catalaniers ende Arragomol
ſen wanneer dat ſp eerst in Italien zyn bekenſt geworſen.
Ende hoe dat het Coningrijck van Arragon aen dat van
Caſtilien verrenghet ende geboeght zyn geworſen. cap. 23.
fol. 288. a.

Wat de Dochters boog de hiff en twintigh Jaeren bes
hoopen ghehouſt te zyn. Met een gheueughlick ende
ghedendwoerdigh exempel van den Keſer Carolus
Maguus oer de ſelue ſaecte. cap. 24. fol. 289. b.

Wanneer de Duytſche tale alder-eerst in Latijns
ſche Letteren is begonnen te ſchijnen. Capittel 25.
fol. 291. b.

Capittelen des Seften Boecx.

Van het onderschept der Hiſtorien ende der Laer-Ghe
uycken. Ende hoe groeten nuttigheyt de kenniſſe
der Hiſtorien de Princen aen bringht. Capittel 1.
fol. 293. a.

Van de ſichters ende eerste inwoonders van Ro
man / van Romulus ende Remus / van de grootte en
de oorsprongh der ſeluer Stadt. Item hoe dichtmoſſig
kannet ende boog inden sy gheplondert is. Capittel 2.
fol. 297. b.

Van

Register

Van het eerste gelt dat binnen Roomen genuttet werd
de/ van der Romeynen rijkdommen ende milicheyt. cap. 3.
fol. 301. b.

Van de eerste Rechtsghelerden der Romeynen ende
van eenighe wetten. Mitsgaders de uplegginge van een
Epigramme van Rufinus. cap. 4. fol. 303. b.

Van de Straten/ Brugghen/ Cylant/ Bergen/ Fontey-
nen/ Conduyt/ Water-leydinghen/ Baden/ staende Wa-
ters/ Circken/ Schouw- plaetsen/ Ronde Schouw- plaets-
sen/ Marckten/ Triump- boghen/ Wandel- plaetsen/ Ges-
denck- teeckenen/ Pylaren/ Colossen/ Pyramiden/ Obelisks-
ken/ Beelden/ Tempelen/ ende andere outheden van Roo-
men. cap. 5. fol. 308. a.

Van de Paleysen ende andere schoone Huysen/ Hoven/
Gheincene plaetsen/ Bibliotheken/ ende andere ghedenck-
weerdige outheden van Roomen/ mitsgaders van de Re-
viere den Cyher cap. 6. fol. 319. b.

Van de Ceeringen ende Kaertspelen / door de wetten
verboden zijnde/ ende wat quact daer uyt spruytet. cap. 7.
fol. 324. b.

Wacrom datmen in Frankrijk een man die een hoer-
achtighe vrouwe heeft Cocu (dat is/ Koeckoeck noemt/
ende in Italien Becco (Bock.) De nature ende eyghens-
schappen van den voghel koeckoeck. Mitsgaders zijn
veranderinge seer diepsinnighlick ende welsprekende in
sijne beschreuen. cap. 8. fol. 328. b.

Samensprekinghe tusschen eenen Mederijn ende een-
nen Adboract/ aengaende d'uptnemenheyt van haer
konste. cap. 9. fol. 332. b.

Capittelen des Sevenden Boecx.

Van de Reusen. cap. 1. fol. 339. a.
Van de graben des maeghschaps die in het Hou-
welick verboden zijn. cap. 2. fol. 343. b.

Van het houwelick goet/ datmen met de vrouwen ten
houwelick belooft. cap. 3. fol. 351. a.

Van de kleedinghen der Richters/ Overheden/ ende
Raetsheren met de langhe tabbarwen/ so wel onde als
nieuwe/ mitsgaders van hare hoeden/ ende bedekinghe
des hooft. cap. 4. fol. 356. b.

Wat de Burgerlicke wetten behooren onderhouden
ende betwaert te werden in de regeringen van Coning-
rijcken ende gemeenten. cap. 5. fol. 362. b.

Van eenen valschen beschuldiger/ die door den hoogen
Raet

van de Capititelen.

Maet oft Parlement van Thoulouse ter doot verhoeren is. Mitsgaders t'ber hael der sake ende een diepflumige ende geleerde arguatie ende pzoche oer t'barunffe dat daer oer gheheben is/ in Noode Laddaerden in de afhandunge van de alghemeene hontissen. cap.6. fol.366.b.

Datmen niet eerliche lieden moet om gaen/ ende het quaet gheselschap blicden. Ende datmen de goetse seers ietzelick upt haeren wandel ende upt haer wercken kan onderkennen. cap.7. fol.373.a.

Dat de gene die machtigh ende in haogheyt berichen zijn/ meeren dat hem alle boose ende oneerliche dinghen gheoorloft zijn. Ende datmen van hem selfs de Justitie niet en moet maken. cap.8. fol.374.b.

Van de upnemenheden ende wonderlike eyghenschappen des hants. Ende van de hantjichinge. cap.9. fol.375.b.

Van de maniere om te kallulere/ ende hoe datmen beoedichelick door de gesten ende betoginghen der kintghen zijn meyninghe te verstaen sal geben/ volghens de ghewoonte der Euden. Mitsgaders van de heymeliche vresen/ diemen Lijffers noemt. cap.10. fol.382.

Van de eerste vaders der Graf-schiften/ mitsgaders omme Graf-schiften. cap.11. fol.388.

Capititelen des Achtsten Boecx.

Van het kintgheriken. cap.1. fol.397.

Van de Eere. cap.2. fol.401.

Van den Eerdom/ende van het onderschept tusschen de Eelen ende Eerlmannen. cap.3. fol.402.

Eynde van het Register der Capititelen.

Antoni du Verdier, Heere
 van Vaupriaz, ende Edelman
 des Conings van Francryck

HET EERSTE BOECK Der verscheyden Leffen

Antonii du Verdier:

Vervolghende die van
Pieter Messie.

Van Godt.

Capittel 1.

SINT AUGUSTINVS ber-
klarende dese passage van Psal. 33. 2
David, De dwaesen spreken
in hare herten / Daer en is
gheen God. berdoont klaer-
liken / datter op den gan-
schen aerd bodem gheen et-
lendigher conditie en is / dat
die van de Acheysten. Want
daer en is gheen zoo barba-
rische natie / die niet en gheloofte datter eenige God-
heyt is / ofte die geen opinie en heeft van twee-
en een eerste ende voort-brenghende oorzaecke alle
dinghen: daer by ghevoeght / dat de deught der
Godheyt van alreicker kracht is / dat sy haer blij-
heliche openbaert aen alle de ghene die enige reden
ofte verstande hebben. Aristoteles hout staende dat
alle de grootste en kleinste dinghen willen wel ghe-
ordnert sijn / ende sijn wel beter gheregert na de
opinie

Lib. 12. Metaphys.

Van Godt.

Damasceni
leere en ghe-
boelen van
Godt.

opinie van eenen/dan van velen: aldus is het moe-
1 zakelech datter een eenich beghinsel; / welcke het
alles o: dincen ende schicke: . Daerom ist dat Cicero
ende Varro (hoewel het heydenen waren) spottiden
met de verheyt der Goden. Damascenus bemer-
kende hoe dat de gheheele Werelt so wel gheregeert
ende gheord: nerit weert/ zeght/ dat het onmogelich/
dat contrarie ende van natuer verschept en dinghen
sich alrijt en ghelijc; ouden kunnen vereen'gen / soe
niet gheregeert en worden doo: een Eenich. Aesch-
rans sien wy / hoe dat in dese Werelt so veel onghe-
lijcke ende malkander contrarie dinghen sijn: ghelijc
de koude en hitte/ het licht en de duysternisse: indien
dan elc van dese dingē van een bysonder gheregeere
werden/ so en; ouden sy als dan niet zamen kunnen
accozderē: de duysternissen; ouden het licht gheen
plaets willen maken/maer gheen alrijt d'oberhant
behouden; ende de hitte zoude de koude alrijt willen
verstoeten: daer in wy kunnen bemercken / hoe het
eene het andere volghet/ niet zulken ghelijcheyt ende
sekerheyt datter te verwonderē is. ja veel ghewisser
dan een uer-were/ volgens de welgestelde o: dinantie
Gods: daerom ist noot; akelich datter een Eenich; ij/
die dooz syn ghebode haer regeert / ende bedwinghe
te houden de ordie die hy in haer bestelt heeft. Daer-
en boven ist mede Godts eyghenschap in alles vol-
maect te sijn/ te weren/ rechteveerdich/ almachrich/
bermhertich/ wijs/ etc. ende en heeft niets dat hem
contrarie is. Indien het dan alsoo was datter veel
Godē ware / het is een onwederleggel'cke sententie/
te weten/ sy moesten noot; akelich allegader ghelijc-
stemmich/ ofte ter contrarien/ verscheillende sijn: so
sy ghelijcstemmich waren / so en zoude maer eenen
moeten wesen: want de verheyt causeert versche-
denheyt der dinghen. Die is d'oorzake dat Jesus
Christus met Godt synen Vader een is / om dat hy
hem in alles conform ende ghelijc is. Zoo daer als
dan vele verscheillende Goden ware/ het is seker ende
ghewis/ dat e gheen Goden zouden moghen wesen/
indien datter in d'eene wat meer onvolmaecteheyt
dan

hem in d'andere was; ende die de volmaecteſte konſoude Godt moeten weſen / ohermits in hem gheue volmaectheit zoude zijn: ende de andere onvolmaecte en zoude geen Godt kunne weſen. Daerom is het van noode datter maer eenen God en is (ghelyck inder waerheyt sot maer eenen en is) de welcke lichtelick te kennen is wt ſyne wercken ende effecten: die het beginſel aller dingen is / ende ewentwel gheen begin noch eynde en heeft: die alle dinghen wt niet gheſchapen heeft: is onſienlick / ende en mach in ſyn weſen nict gheſien werden / ghelyck S. Paulus zeghet Den welcken gheen menſche gheſien en heeft / noch ſien en kan. Ende Ioannis in ſyn Evangelium Niemandt en heeft opt Godt gheſien: den eenichgheboren Zone die inden ſchoot des Vaders is / die berſtet ons verſlaert. Ende Chriſtus is het onſienlike Beeldt Godes: want Godt den Vader en heeft gheen forme oft qualiteyt (zeghet Chryſoſtomus:) hy en heeft gheen lichaem: ende iſt alles in alles / ende ober alles. Het is waer dat hy hem in de ooghen der menſchen mach communiceren ende verſchijnen / zoo alſt hem belieft / door eenich dingh dat hem ſubject is / zonder eenighe mentie oft meldinghe van hemzelfs. Maer komende tot de heylighe Schrifture / aldaer werdt verhaert van het hooft / Lippen / Mondt / Ooghen / Oren / Armen / handen / Voeten / ende andere leden Godes: deſe dinghen moeten niet vleiſchelick oft na de letter (die dooder) verſtaren werden / (ghelyck zommighe ſlechter ende onbetende menſchen dencken / de welcke meynen dat Godt van lichamelicke nature is / ghelyck als andere menſchen / ende dat hy daer boven inden hemel ſittet op eenen Koninghlicken Troon / ende dat in een ſchere plaetſe / ghelyck daer ſtaet hy den Prophete Eſaias / Den hemel is mynen Stoel ende de Kerche myne Voet bank. ende de zelve Prophete op een ander plaetſe / Ick ſie den heere ſittende op eenen hoogen ende verhebenen Stoel.) maer het moet figurlicken ende na den gheſt (die lebendig maect) verſtaren werde. Zo iemant geloof

Godt te onſienlick ende en mach niet gheen menſchen gheſien werden.

1. Tim. 6.

16.

Joan. 1. 18.

Origenes Peria. ch. lib. 2. cap. 7.

Des dat heere geuomen en verſtadmoest werden dat God inde Schrifture lichamelicke leden toegheſchreeuen werden.

Eſa. 66. 1.

ende 6. 1.

Van Godt.

(zegt S. Anselmus) dat God menscheliche lede/ beroerten/ ende bewegingen der zielen heeft / ghelijc wy hebbe/ voorzeker die smeer hemzelven Afgoden in syn herte. Verhalven moeten gheloven/ dat alzulcken maniere ende stijl van schrijven inde H. Schrifture ghebruict wiert tot dien eynde/ om ons dypster ende plomp verstaen subtyl en bequaem te maken/ tot het begrippe vande majesteit en grootte des onwesprikelicken Vaders ende Heere van alle eeuwicheden/ de welcke onbeghepelic zijnde/ en hem aen syn volck willende openbaren / heeft hem gheboeght by de menschen door een ghelijcksoornicheit der dinghen die haer alderghemeynst zijn : ghelijc wanneer daer ghezept wiert/ dat God in ons spreekt/ moet verstaen werden dat hy hem ontdeekt / openbaert / ende verlicht in onse herten : ofte dat Godt spreekt/ dat is/ dat hy inde heren der rechtbeerdigen synen wille is inghebeude/ ofte haer de toekomende dingen openbarende / ghelijc hy aende heylige Propheten ghedaen heeft. Nu komende tot de Leiden Godes/ de zelve moeten wy aldus dypden: Door de hant des Heeren/ wiert inde H. Schrifture verstaen/ syne kracht / macht ende hulpe : ghelijc Godt den Moysen antwoordende zegt / Is dan de hant des Heeren verkort ? En Lucas in syn Euangelium/ sprekende van Ioannes den Dooper / Ende de hant des Heeren was met hem. dat is te zeggen: de kracht des Heeren was met Ioannem. Zometits wiert de handt Godts ghenomen door syne wreke/ ghelijc daer staet in Exodus/ En sy zagen de Egyptenaers doot aenden oever der zee : ende de groote handt die de Heere aen den Egyptenaren bewesen hadde. De Rechter-hant Godes/ dat is/ den Sonen Godes/ oft andersins de glorie des Vaders/ de eeuwighe gheslucksalicheit/ oec mede alle werckloren creaturen in den hemel oft op der Aerden: Ghelijckertwys by syn Slinker hant alle verworpen creaturen (als Duyvelen ende godtloosen) verstaen werden. By het Menschijn Godes werdt verstaen/ het onberouwliche wesen van de Godtheyde syns Soons : waer vare

Bewerke
vinghe der
lede die God
inde Schrif
tur toege
schiedt
Moysen.
Ans. 1. 66.

Ex. 14. 31

13.

Gode

Gode zelfs tot Moysen sprekende/ aldus zegt / **Ghy** en maght men aenghelichte niet sien : want den mensche en kan my niet sien en leven. En de hoere sprac daer : **Hier/ daer is een ruyt by my/ daer zult ghy op den steen staen : want meer dan nu myne heerlijkheyt doorby gaet/ zoo wil ick u inder steenbloosse late staen : ende myne hant zal boven u stille staen/ tot dat ic doorby gaet. Ende want meer ic myne handt van u neme/ zoo zult ghy my achter na sien: doch myn aenghelichte en kan men niet sien. Ghelijck of hy wilde zegghe: **Ghy** zult inde laetste daghen myne mensch-werdinghe sien/ maer myne Godheyt en mercht ghy niet aenschouwen. Door de Doetē Gods wert verstaen/ de mensch-werdinge sijnz Soons Jesu Christi/ die de Godheyt onderswoyen is/ ghelijckerwijs de Doeten het hooft onderdanich sijn : Want nademael door het hooft de Godthepde werdt verstaen/ zoo volght daer consequentelick wt/ dat de Doeten de menscheyt beteckenen. Desghelycks werdt oock zomtijds door de Doeten Gods verstaen de h. Leeraers en Doctoren der Kercke/ vande welcke in Deuteron. gheschreeven staet / **Sp** zullen hen zotten tot uwen voeten/ ende zullen leeren van uwe woorden. Door den vingher Gods werdt int bysonder verstaen/ den heylighen Gheest/ ghelijck als in Exodus beschreeven is/ **Doen** spraken de Loobenaers tot Pharaos/ **Dit is Gods vingher.** Ende Christus zegt oock/ **Maer** indien ic door deninger Gods de Duijselen toedijve/ etc. **W**hoos is het oock mede met de lichamelike deelen/ welcke Godes Gheest toegheevghent werden/ die men oock gheestelick ruyse moet dypden: twelcke zeer wel door Ioannis Damascenum bekliaert werdt met dese woorden/ **Zoo** werbender dan vele dingen die op Gode sien/ door een klepne ende dypstere kennis bequamelick begrepen ende verstaen/ ende in kunnen nochtans niet eyghentlick wtgesproken werden. Verhalven/ als wy van sulcke dingen spreken die ons te hoogh sijn/ zoo werden wy ghenootzaect af sulcke woorden te ghebruicken/ die niet ons**

Auf helmus
eber de xijve
plaeftc.

Deut. 33. 3
Esa. 52. 7.

Exod. 8. 19

Luc. 11. 20

Damascen.
de fido orth.
cap. 1. & 2.

Euthimius
in 'sijn Pa
nople.

Van Godt.

Mer een. Namen. Waer door het gheschiedt dat wy
 Gode roetschryden/laep/gramschap/zorghlaesheit/
 handen/voeten/ ende andere dieghelycke dinghen.
 De gramschap Gods (zeght S. Augustinus), en is
 gheen beroerte syner Ziele: maer een konnis daer
 door de sonde gecastijt wert. Gelijc in Genesis ghe-
 zeydt werdt/Doen beroude het den heere/dat hy de
 menschen ghemaeet hadde op Aerden/ ende het bes-
 kommerde hem in syn herte. Hier wt en mach men
 niet afnemē/ dattet Godt als eenē mensche beroude
 eenich ding gemaect te hebbē: want de sententie aller
 dingē is altyt zo vast beslotē geweest/ gelijc de woort-
 werenschap Gods zekker is. Derhalven indien de h.
 Schryft alzulcke woordē niet en gebruycte/ en zoude
 niet om te verstaen wesen: end: dits d'oorzake dat
 Iesus Christus zo diewils tot syne Apostelē ende de
 Schryftgeleerde door gelijcke nissen was sprekende/
 een parabel makende tusschē de hemelsche en Aerds-
 sche dinghen: daerom noemt Christus hemzelven int
 Euangelium zomtijts een Schat/zomtijts herder/
 Lammeken/ Leeu/ ende op een ander plaetse Licht/
 op een ander Wjingaert/ Steen/Wegh/etc. Wāt om
 datter groote differentie is tusschē hem ende ons: zo
 moet hy vande mensche door eenich ander accident
 verstaen werden/dat is/door middel van redenē de
 welcke hem gemeyn sijn. En dese dingen werdē door
 figuren ghesproken (zeght Origenes) om dat alzulcke
 woordē de mensche gebruyelic/ bequaem en gemeyn
 zijnde/ de nature selve te beter zoude verstaen. Om
 dat de menschelike wijs h: genacmt wert hout/hon-
 stoppel/etc. daerom zeggen wy niet datse lichamelie
 is. De waerachtige wijs heyt en is geen goud/zilver/
 en dieerbare gestoentē hoewel die zulc te sijn genoemt
 wert. God en verandert niet van plaetse: hy en treet
 noch en wandelt nier: en slaept noch en staet niet op/
 maer blijft altyt op sijn plaetse en stede: en mach niet
 aengeracēt noch gesien werden/maer hoort ende siet
 klarlic alle ding/ niet met lichamelicke oogē of oorē:
 maer door een absolute machte die onwespreekelc is:
 hy weet ende aensichout al tghene dat inde gantsche
 Werelt

Genes. 6.6.
 1. Sam. 15.
 11.

Origen. cō-
 tra Cels.
 lib. 6.

Werelt gheboren wort/ ende daerom is niet dat hem
 verbaeghen is : hy en roert hem niet/ nach en worde
 door eenigh ding verroert: hy en kan in gh'enderley
 plaetse begrepen ofte besloten werden / ja niet inde
 gantse Werelt: hy was eer de tijden gheformeer
 worden / dat is / door alle eeuwigheyt: hy en heeft
 gheen namen oft betrekkeningen van doen: want
 ghelijc Irlimegistus zeyt / Godt is een/ ende een en
 heeft gheen name van doen. Zo en heeft Godt dan
 gheen name / oerrnichts hy alleen is / ende men en
 mach gheen eyghen name ghebruycken / dan om
 pe.nant te onderscheyden wt een groote m:ichte:
 maer om dies wille dat Godt alrijt alken een is/
 son waerachtigen name is Godt: welcken ontweerspre
 licken name ut hebreus bestaet in vier woorden/
 gheremposeert door vier letteren ISHOVAH, waer wt
 is doorthomende het woort HALAH, sijn, het welcke
 zoo veel beduyt als zija: verklarende sijn eyghen
 schap: want God is alrijt gheweest/ ende zal wesen
 in eeuwigheyt. Aternitas enim nec tempus est, nec
 ulla temporis pars. Ende hy na alle de principaelste
 natien ende tongen / schryben ende prononcern den
 name door welken Godt ghespecificiert werdt/ met
 vier letteren; welc een volmaect en ghelijc gheal is:
 om datter geen onvolmaectheyt in hem en is. Soe
 de hebreu (als wy geseyt hebben) noemen de Per
 sianen Godt met vier letteren Sere: de Magi van
 Persen Ore: de Arabiers Alla: de Egyptiers Adad:
 de Egyptenaren * Thoyth, * Theyth: de Grieken
 * Theos, apo * Theos, a currendo, van loopen. ghelijc
 het Gregorius Magnus toegenamt de Theologant
 welck in het tweede ghebied des Soons: Om dat
 hy oeral alst hi noode is toeloopt/ daer hy zij/ ende
 haer hulpe betuyset: of hi het brande/ om dat hy de
 ongeschickte gestaltnissen herbant/ aengelst daer hi
 roep oec verteerende woert genoemt: of oec wel van
 Griet woort Theathai, dat is te segghen/contem
 pleren. De Latinen corrumpierende Griet woort/
 in plaetse hi Theos, seggen sy Deus: de Fransosen
 Dieu: de Spaniaerden Dios; de Italianen Idio: de

Dionys. A-
 reopa. in sijn
 Boec vande
 Goddelicke
 namen.

Greg. Theo.
 vande dagh
 der geboorte
 Christi.
 Verschepde
 volcken die
 den name
 Godts met
 vier letteren
 bescreuen.
 Magi waer
 hy de Persi
 anen lieden
 van grooter
 authoriteyt
 van wegen
 hun geleer
 heyt: oock
 noemden sy
 hunne Prie
 sters alsoo.
 * Dese twee
 letteren Th
 rekenen de
 Grieken
 maer door
 een/ diese al
 dus schryue
 0/0/2.

Van Godt.

Duytschen/ Engelschen ende Schotten Godt : de roden die hier af van sommighe ghegeven werdt/ is dese/ dat den name Godts daeromme niet vier letteren gheprononceert wort/ om te betoonen dat hy de ghene is die alle dingh tot vier Elementen gheschapen heeft/ ja de Elementen selve : welcke domineren ober alle dinghen die in de ghantsche Werelt gheschapen zijn. Moses Godt braghende niet wat naem hy wilde ghenoeemt zijn / zo heeft hem Godt gheantwoort/ Ego sum qui sum, (de Hebreen zeggen kro qui ero) daer hy te verstaen gebede syne nature/ ende dat hy ewich ende zonder eynde is : geijc of hy wilde zeggen / Ic ben waerlick die ic ben/ in my en is gheen veranderinghe. Daer na Moses zeyndende tot den Hebreen/ om haren Leydens- man ende Prince te wesen/ zo beval hy hem tot haer te zeggen/ Ic zal het zijn / die heeft my tot ulieden ghezonden. Ende op dat wy't te beter zouden mogen begripen en volkomener kennisse daer van hebben/ zo binden wy ter poezaken vande swarchheit onses verstants/ inde heylighe Schrijfture verscheyden namen ende allegorien syne Godtheit ende macht bewijfende. Hy is de Alpha en Omega, het welcke de eerste ende leste letteren des Griecschen Alphabet zijn: ende dat daeromme/ om dat hy de Eerste ende de Laeste is/ ende datter gheen beghin noch eynde in hem en is. Syne bygheboeghde namen zijn dese/ Almachtich/ Ewich/ Onbegrijpelich/ Onsenlic/ Onveranderlick/ Onpndelich/ Volkomen/ Wijs/ Rechteveerdich/ Waerachtich/ Heyligh der Heylighen/ Koningh der Koninghen/ etc. Eenighe verklaren hem aldus/ Godt is een heyligh ende waerachtich Gheest / wt welken eerst ende alleen zijn voortkomende het beginsel/ werckinghe ende beweginghe aller dingen: waer van het eynde altyt tot syner eeren ende glorie is streckende. Cicero beschrijft hem op dese navolghende wyse/ Godt is een zekeren Gheest ende Verstant/ byj ende liber zijnde/ ghescheyden van alle stercklike versamelinghe / alle dingh gheboelende ende bewegende/ hebbende een ewighe beweginge

B. Vaeckhu.
in syne wt-
legginge der
S. Schrift.
Ered. 3. 14

Esai. 41. 4.
44. 6.
Isa. 1. 8.
11 en 21. 6
end 22. 13

Cicero
Tusc. 1.
Lactan. lib. 1
cap. 5.

Sanctus Iustinus Martyr in syn Dialogo
met den Jode Triphon, beschrijft Godt aldus: *Ic* Iust. Martyr.
cont. Triph.
noeme Godt te zijn / die een wesen van hemself
heeft / ende alrijt zonder eenighe veranderinghe blijft
in eenen standt : die alle gheschapene dieren hare
forme ende gheslachte gheeft. Philemon (ghelyc de
zelve Martyr zegt) beschrijft hem koptelicken aldus:

*Wie ist anders dan Godt? Welck men gheloven moet,
Die zonder dat men hem siet, alle dingh siet met spoet.*

Alle dese booz-verhaelde ende andere wtlegghingen
en kunnen ons het onbegripelic wesen Godts niet
te kennen ofte te verstaen gheben. *Daer* halven zoo en
kan hy niet begrepen werden / gelyc den Philosoph
Simonides zeer wel gheantwoydt heeft / de welcke
als hy banden Tyran Hieron ghevaeght werde
wie en wat dat Godt was : begheerde eenen dagh
respijt om te antwoorden / daer na twee / daer naech
hy daghen : waer van Hieron verwonderd zijnde /
vraeghte waerom hy selcken noch so veel langhe
respijt begheerde : daer op hy antwoyde / hoe ick
meer daer op dencke wat dat Godt is / hoe ick het
minder kan begripen. Alle wtlegghingen (zeg-
gen de Philosophen) bereckenen de eygenschappen
en de dinghs / oft syn gheslachte / oft spne forme / oft
syn differentie / oft spne eyghene torballen : alle dese
dingen en kommen in Godt niet ghebonden worden:
daerom en kan hy niet begrepen ofte verghelicht
worden : want hy is so hoogh / daer nietmants syns
ghelijcken en is. Ghelyc S. Augustinus affirmeert /
zeggende / Solus Deus est altissimus, quo altius
nihil est. ende noch op een ander plaetse / Quid est
Deus? est id quod nulla attingit opinio.

Polyd. Virg.
lib. 1. cap. 10

* Vande wercken die Godt in zes dagen gheschapen
heeft, en op wat dagh de Engelen zijn gheschapen,
met meer andere hooghe ende treffelicke dingen,
vvaerdich om aenghemerct te verden.

Capittel 11.

22

Inden

Vande scheppinghe

Genef. 1.1. **I**n den beginne schiep Godt hemel ende Aerde.
Job. 26.8. Ende also de Aerde niet en gheleech/ bedeelt zijnde.
Psal. 33.6. niet een diepe donckerheit/want de duysternissen
ende 136.5 waren op de Afgront/dat is/in een onghesformeerde
Spra. 1.8.1. vermenghinghe Aerde ende Water: ende de Gheest
Akt. 14.15. Gottes swevede opt Water/ ja oock op d'Aerde/ dus
ende 17.24 in haer berborghen ende ghemenght was. Zo beval
Colof. 1.16 Godt alsoan dat het licht werde/ ende doe het licht
Job. 11.3. was/scheydde hy het licht bande duysternisse: ende
 noemde het licht Dagh/ en de duysternisse Nacht:
 Het begin banden Dagh/ Morghen/ ende het begin
 banden Nacht/ Avondt: ende dit wierde allegader
 op den eersten dagh ghemaect: het welcke Moses
 noemt den eersten Dagh. Op den twerden Dagh
 schiep Godt het Firmament des Hemels/ boven
 alle andere dinghen deses Wereldes/ tzelve schep-
 dende bande reste/ stelde op een bysondere plaesse/
 beschuttede tzelve met het Ps/ het welcke hy tem-
 perde met een bochtige ende reghenachtige nature/
 op datter de Aerde mede besprenght zoude werden.
I. Dagh. Op den derden Dagh/ na dat hy de Wateren op
Job 28.8/ haer plaesse vergaedeer hadde/ dede hy het drooghe
ende 38.4. voort-komen/ ende sprengde de Zee rondtom de
Psal. 148.4 Aerde/ ende op dien zeben dagh liet Godt oock het
Prov. 1.29 Gras/ Kruidt ende Boomen tot der Aerden voort-
 komen. Op den vierden Dagh schiep Godt aan
 het Firmament des Hemels twee groote Lichten:
Deut. 4.19 het grootste dat den Dagh regere: ende het andere
Ier. 31.35 wat kleinder zijnde/ dat den Nacht zoude regeren.
Psal. 136.7 Dat zijn beyde de Sonne ende Maene. Hy schiep
 oock mede de Sterren/die stellende aan het Firma-
 ment om door haren loop ende beweginge kennisse
 te gheven van de tijden ende storiden des Jaers.
V. Dagh. Op den vijften Dagh schiep hy alle vliegende ende
4 Esd. 6.47 swemmende Ghedieren: de vliegende door de
 Lucht/ende de swemmende inde Wateren: de zelve
 meeren lust ende begheerte/om haer te vermenghen
 ende zamen te voeghen aen malkanderen verbin-
 de/ op datse machten voort-tren/ massen ende
 vermenschfaldigen/ een neghelick in syn gheslachte.

Op

Op den zeffen Dagh schiep hy de vier hoestighs
 Dieck/ stammeten en Wyfken/ wilde ende tamme/
 ende ich op noch op den zeffen dagh den mensche:
 welcken dagh werde gheestimeert den tienden April
 te zyn. Want het was noodtzakelech (zeght Adon
 Herr: b. ffchop van Dienne) dat den tweeden Adam
 ontslapen zijnde in een lebend makende doode / om
 des menschen salicheyt te verhoggen / syne Wyfde
 de h. kercke beplighde dooz de Sacramenten wt
 hem voortgekommen / op den zeffden dagh (niet alleen
 lich vander weke maer ooc vander maendt) dat hy
 Adam onsen eersten Vader heeft gheschapen / ende
 van ene spner Ribben Eva dede voort komen / op
 dat hy dooz hare hulpe het menschelike gheslachte
 zoude vermenichfuldighen. Siet daer nu / hoe
 dat Godt onsen Vader dese sienliche Werelt wt niet
 g'schapen heeft / ende van weghen spner verciersel
 ende schoonheyt van de Ghecken Cosmos, dat is/
 Schoon, ghenaemt. Daer na schiep Godt oock
 den Mensche (t'werck spner handen) niet alleenlick
 om te leven / ofte om ghenuechte te ghebruycken
 mer hyt goetd deses Werelts; mer principalick
 tot dien eynde / op dat hy van hem gheert ende
 aenghebeden zoude worden. Dese scheppinghe
 aller dinghen is volmaect gheweest in zes Daghen/
 om de perfectie van dit ghetal van Zes: niet dat
 het overblijffel van den tijdt dooz Godt noodich
 was: nochre dat hy alle dinghen niet ghelijck
 zoude konnen gheschapen hebben / die van dien tijt
 aen dooz bequamer beweghinghen malkanderen
 zonden verbolghen: ghelijck Iesus Syrach zeght.
 Da: hy ghedaen heeft: * Die inder eeruicheyt leeft/
 heeft alle dinghen tamen gheschapen. Int welcke
 accorderen Basilus, Dionysius, Augustinus, Am-
 brosius, Bede ende Cassiodorus, zeggende dat
 Godt alle dinghen ghelijck ghegenerereert heeft,
 Petrus Lombardus ghenaemt den Meester der sen-
 tentien zept dooz dees autoriteyt van Iesus Syrach,
 dat dese lichamelike nature ende materie der vier
 Elementen is gheweest vā alle de geestelike creaturē/
 dat

VI. Dagh.

Gen. 1. 24.

Dapt. 2. 23.

ende 9. 1.

Spr. 17. 1.

Adon in spm

Chonthe.

Sap. 2. 23.

Spr. 17. 1.

Spr. 18. 1.

* Dese be-
 wiss-rede is
 wt een Ants
 werpsche
 Wpbel ghe-
 nomen / om
 dat den Ge-
 neffche hier
 in wat vers
 schil heeft.

dat

Vandē scheppinghe

Augustin. in
Genesis.

dat is / met de Ziele ende met d' Enghele die ghe-
lijck gheschapen sijn gheweest : allegerende daer
toe d'opinie S. Augustini, de welcke zeght / dat door
den Hemel ende de Aerde / de gheestelike ende licha-
melike nature behoort verstaen te werden / welcke
inden beginne (te weten vanden tijt) gheschapen sijn.
Daerom meret sy ende siet hoemē de **H. Schrifsture**
moet leeren begripē / de selbe van by en van binnen
doorzoeckende / zonder door onse botrichheit daer af
te wijcken. Int selbe Boeck van Ecclesiasticus op
een ander plaetse wert ghezept / * **De eerste** door alle
dinghen is de **Wijf** heyt gheschapen. daer door en
mach niet verstaen werden dat met dese **Wijf** heyt
Godt oft synen **Sone** (die de **Wijf** heyt des Vaders
ghenaemt wert) gemeent is. Want Godt en is niet
gheschapen: den **Sone** is voortghelcomen / ewentwel
niet gheschapen noch ghemaect. Ende de **H. Op-
buldicheit** is een **Wijf** heyt die niet gheschapen noch
ghemaect noch ghegenerert / noch voortghelcomen
en is. Maer Syrach verstaet by dese door verhaelde
Wijf heyt / de nature der Enghele : welcke dicto-
ende **H. Schrifsture** gheenaemt werden / **Leben** **Wijf**-
heyt ende **Licht** : want de Engelen werden ghezept
verstaenden te wesen. Ende niet tegenstaende datse
zoo haest als den Hemel ende tijt gheschapen sijn /
zoo werden sy ewentwel eerst gheschapene ghe-
naemt / ende dat ter oorsaken van hare digniteyt / als sijnde
zeer hochwaerdighe creaturen. De machten der
Enghele en heeft Godt niet gheschapen om dies
wille dat hy die van noode hadde ende ghebruicken
moeste : maer op dat hy te overbloedelicker michte
bekent / ghelooft ende begrepen werden. Mengende
hare scheppinge / die ; al ic hier na breder verklaren.
Maer hoe moeten wy verstaen / aengaende tghens
datter ghescheyden is / Dat God alle dinghen te sijn
oft esamentlick gheschapen heeft / dewyle men int
beghinsel van Genesis leest dat Godt de lichame-
like dinghen door lanckheydt van daghen voort-
ghebracht ofte gheschapen hadde : Denis de Rikel
verstaet hier op zeer dieplinnichlick / wiens eygen
woyden

woorden is alhier hebbe willen stellen / door de ghe-
 leerde ende curieuse van alle hooghe zaken: Alle dese
 dinghen zijn tsamen gheschapen / of materialicken /
 of zo veel tot hare materie streck / of exemplarlicken /
 of int alghemeyn / of in gelyckenisse. want daer van
 is dixerley gheboelen: het eene is van de ghene die
 zegghe / dat alles tot eender instantie van Gode
 voortghebracht ende geschapen is / in materie / ende
 in hare zelfstandighe formen: ende dat de voort-
 gaensche formeringhe verstaen werde zo veel aen-
 gaet de toeballende formen. Alles / (zeggh'ic) dat is /
 alle de hoogmaenste deelen vande Werelt / te weten /
 de Hemelsche Lichamen en Elementen. Het andere
 gheboelen is vande gene die zeggen / dat den hoogh-
 sten hemel met de Enghelen ghemaect zij met eene
 onghesformeerde materie van lichamelicke dingen /
 ende dat daer na in het werck van zes daghen die
 materie onderscheyden is door zelfstandighe ghe-
 daenten: alsoo nochtans dat het onghesformeert is
 gheweest / dat is / dat is / met eene alghemeyne forme
 van lichamelicheyt ghesatsoeneert. Het derde ghe-
 boelen is / dat het alles ghelyckelick voortghebracht
 is / met de eerste onscheydelicheden der specien / vol-
 maect in zelfstandighe ende toeballende formen /
 ende dat de zes daghen eenen dagh zijn: de welcke
 gherepresenteert wert door zes onderscheydinghen
 der dinghen: welck gheboelen scherpsinnigher ghe-
 achtet werdt / ende meer stemmende met de nature-
 licke reden: maer de andere twee schijnen meer ober-
 een te komen met het schryven vane Boec Genesis:
 want de glosse seyt hier / De zelfstandicheyt der din-
 ghen is tsamen ghelijc gheschapen / maer niet ghelijc
 door specien ghesformeert: ende sy is ghelijc tsamen
 opghestaen door de zelfstandicheydt der materie /
 maer en is niet verschenen door de zelfstandicheydt
 der formen. Daerenboven na dat Moyses int eerste
 Capittel Genesis verhaelt hadde alle de dingen die
 in de zes daghen gheschapen zijn / waerom ist dat hy
 dan int tweede Capittel des zelve Boecks / maer
 alleenlick als door een conclusie mentie maect van
 enen

Vande Scheppinghe

Genes. 2. 4.

enen dagh / het welcke hy te vooren distinctielijck
beschreeven hadde / zeggende / Alsoo is hemel ende
Aerde gheworden / doe sy gheschapen zijn / in dien
daghe / doer God de heere de Aerde ende den hemel
maecte. En schijnt dit niet een groote contrarie-
teit te wesen? Indien dat alle dingen in zes daghen
gheschapen zijn; hoe kan men dan zeggen in eenen
dagh? Ende zoo die in enen dagh ghemaect zijn;
hoe kan het aldan in zes daghen wesen? Ant-
woorde. Men magh de daghen alsoo niet verstaen/
als oft sy de distinctie des tijds beteeckenden;
want Gode (ghelijck ick ghecydt hebbe) en heeft
gheenen tijdt van doen: maer ter oorzaken dat de
volmaectheit der werken beteeckent ende verbult

**Philon in het
Borc vande
werken
Godes.**

is ghewest / door het ghetal van Zes: welck het
eerste in syne deelen volmaect is: Daeromme de
tellinghe (als een dingh van gheen kleynen ghe-
wichte) en is niet te versmaden. want Avenzoar
Bablonier / zeght / dat den ghenen die wel rekenen
kan / alle dinghen recht ende wel doet. Ende het en
is niet te vergheefs tot Godes lof ghecydt / Ghy
hebt alle dinghen op haer mate / ghetal / ende ghe-
wichte gheordineert. Ende in Ecclesiasticus staet

Sprach. 1. 2

gheschieden / Wie heeft te vooren ghedacht hoe veel
Landts dat aen de Zee / hoe veel Ouytelpen in den
Regen / en hoe veel dagen der Werelt worden zoude?
Wie heeft te voren ghemeten hoe hoogh dat den he-
mel / hoe breed dat de Aerde / ende hoe diep dat de Zee
zijn zoude? wie heeft God opt geleert wat hy maken
zoude? want syne wijsheydt is boog alle dinghen.
De welcke tghetal der Sterren weet / en een peghelic
hy synen name noemt / ende (gelijc int Evangelium
Ioannis staet) weet het getal der haire onses hoofds.

**VII. Dagh.
Sondagh.**

Op den zebenden Dagh (welc hy de Joden een vol-
maect getal ende door haer ghecelebrteit is) rustede
God van alle syne werken / en heylighde dien: niet
om dat hy moede oft verarbeijt was: maer om dat
hy ophielt eenige nuwe schepselen te maken: ghe-
schapen hebbende al tghene hem betrefde; ende van
welcke de nature en forme te voren noyt gewest is

want,

Waar. Dit is de oorzaak waerom de Joden rusten
 van hunnen arbeit / op dien Dagh die sy * Sabbath * Sabbath is
 noemen; ende wy Christenen wyeren in plaetse van **o** Sabbath is
 diesen den Sondag: welke den eersten der Sab- **o** Sabbath is
 bathen ende den achtsten dagh is: om dies wille dat **o** Sabbath is
 onsen Salichmaker Iesus Christus op dien zelven **o** Sabbath is
 dagh van den doode is opghestaen. De Hebreer
 heiden het ghetal van Zeven in grooter waerde te
 oorzaak banden Sabbath/ en het is van een groot
 godtsalicheyt ende mysterie ghetoest: ghelijc tselve
 Gregorius Nazianzenus affirmeert in een Oratie die
 hy ghedaen heeft over de Puntieren/ daerinne han-
 delende van de waerdicheyde des zelve ghetals.
 Aulus Gellius ende Macrobius hebben int langhe
 van kracht ende werckinghe beschreven. Chalcidius
 zeght dat de Pythagoristen tselve getal presen voor
 het volmaectste en naerdelicste van allen. Het ghetal
 van Drie is het eerste onessen getal. Het ghetal van
 Vier is ghelijck ende effen; ende wt dese beyde is het
 ghetal van Zeven zamenghestelt: verhalven wert
 het driekwils ghenomen voor een al-ghemeen ende
 onepdelic getal. Ghelijckerwijs God zeght/ Zo wil
 ic dies noch zeven-mael meer maken/ u te castiden/
 om uwer sonden wille. En den Psalmist/ De reden
 onses Heeren is louter / als door loutert; ider / in
 aerden teplen beproeft zeven mael, ende in veel an-
 dere plaetsen der heyligher Schrifture. Daer sijn
 oec veel verborghenheiden aengaende de Christelike
 Religie besloten in dit ghetal van Zeven: waer inne
 oec alle de volmaectheden der Kercken sijn betee-
 kent. Daerom schrijft den Euangelist Ioannis aen
 de zeven Kercken van Asien: door dien middel be-
 roonende / dat hy schreef aende volheyt ofte over-
 bloedicheyt van reyn. De Wijf heyt (in Michiel)
 stichtede een huys/ ende onder stucte tselve met zeven
 columnen. Desghelijcks Godt (ghelijck wy ghe-
 zeydt hebben) wilde den zeventen Dagh rusten;
 daeromme en moe men niet verstaen / dat hem
 Godt al werckende verarbeydt hadde: want hy en
 heeft niet gescreven/ oken/ ende het is verstant ghedaen
 ghe-

Ecu. 26. 18.
 21.

Psal. 12. 7.

Col. 1. Rhod.
 Tractaet bā
 het getal bā
 Zeven, int 4.
 boec. ca. 24.
 bā spate Aris-
 tite lesseu.

Job. 9. 1.

Was de rust
 u Gods be-
 rochem.

Vande scheppinghe

Origén. cō-
tra Cels.
lib. 6.
Augustin. in
Genesin.

Weschepp-
pinghe der
Engelen/en
op wat dach
die geschapē
zijn.

Psalm 9.59
Psalm 148.2

Augustin. in
Genes. lib. 7
cap. 21.

Job 38.7.

gheweest door een rustich ende gheen tijdelick
woort: maer de ruste des Heeren beteeckent de ruste
der ghener die in den Heere rusten: ghelick de blijd-
schap des hups beteeckent de blijdschap der ghener
die haer in het hups verblijden: want het hups in
hemzels en brenghet gheen blijdschap voort; maer
de ghene die daer inne zijn. Door dese maniere dan
van spreken/ doch welcke men beteeckent het ghene
datmē besluyt/door tgene dat beslotē oft bepaelt is/
ende door het werckende/ het ghene dat ghebaen is/
ghelick wannier Moses seght dat God hem rustede/
zoo machmen zeer bequamelick tselve duncken op de
ghene die in Godt rusten/als de welcke de selve doer
rusten. Aengaende nu de scheppinge der Engelen/
daer van en wert geen mentie int byzonder gemaect
in wat ordie die gheschapen zijn: doch S. Augustinus
seght/dat sy niet achterghelaten en zijn; maer dars
beteeckent zijn oft onder den name van Hemel/ oft
onder den name van Licht. Hoewel het nu niet wt-
druckelic in Genesin verhaelt wert/ dat de Engelen
van God geschapen zijn/noch oec niet op wat dach;
dit alles niet teghenstaende gheben de h. Schriften
daer ghenoeghsamen ghetuyghnissen van. Int Boec
Danielis/de drey Mannen inden gloeyenden Oven/
in haren Lof zangh prysende de heerlike wercken
Gods/noemen de Engelen Schepselen des Heeren.
Ghy Engelen Heeren/dancket den Heere/looft ende
prysst hem in alle eeuwichheit. Ende David: Looft
hem alle syne Enghelen/looft hem alle syne Heeren.
Wat nu yemant zoude willen seggē/dat de Engelen
gheschapen zijn/na dat alle andere dingē ghemaeet
waren/die in de zes daghen verhaelt werden/voor/
waer die zoude hemzelven grootelicks bedrieghen.
Want Godt spreeckt aldus tot Job na dien hy hem
een berispende vrage voorgestelt hadde aengaende
de scheppinghe des Werelts/ hem aldus onderzay-
gende/ Waer waer ghy doen ick de Aerde son-
derde/erc doe my de stangsterten alle met mil-
lender loofden/ en alle Engelen Gods juchden/
En de Zonnen sijn op den vierden dagh geschapen:

De

ende S. Augustinus is van opinie dat de Enghelen ende onsterffeliche Zielen op den eersten dagh gheschapen zijn: ende dat de Ziele Adams voor het Lichaem is gheschapen geweest/ doen de Engelen gheschapen werden: ende dat de zelve (te weten / de Ziele) in het Lichaem Adams daer na gestoptet werde. Want als God zeyde/ **Genes 1.3.**
 Het werde licht: ende het wert licht. soo moet oock in dat zelve Licht de scheppinghe der Enghelen verstaen werden: ende zonder twiiffel zijn sy mede deelachtich ghetweest van het ewighe Licht / twelck de onveranderliche Wijsheyt ende het Godelicke Woordt is/ door welcke alle dinghen ghemaectt zijn. Want Rupertus beschrijft het aldus in het Boeck vande wercken des H. Gheests/ zeggende/ Zonnighe laten haer duncken/ „ dat het Licht doen anders niet ghemaectt en is / dan „
 „ ene verlichtinghe des Lichts: maer de groote ende „
 „ hoornaemste Oude-vaders hebben dit beter verstaen/ „
 „ te weten/ dat de nature der Enghelen onder den naem „
 „ van Licht bereeckent is. Ende het Enghelsche schepsel „
 „ en is niet na de ghelykenisse / maer na de waerheyt „
 „ zelfs het Licht ghenoomt. Ende wanneer ghezeijt „
 „ werdt / dat Godt het Licht scheydte van de duysters- „
 „ nissen: soo werdt door dese scheidninghe verstaen / het „
 „ heersselick oordeel Godts reghen den Duyvel. Dac- „
 „ omme op wat plaetse dit Licht komt / aldaer moeten „
 „ de duysternissen verrecken / te weten / de quade En- „
 „ ghelen/ die van naturen goet waren / maer en wilden „
 „ in dese pure goetheyt niet blijen: ende sy die eerst „
 „ heerliche Enghelen des Lichts waren / hebben door „
 „ hun ewighen hoofhendt ghemaectt / dat sy Duyvelen „
 „ des Afgronds zijn gheworden.

§ Van de goede Enghelen, ende van hare Ordre ende Officien.

Capittel 111.

Alzo wy in het voorgaende Capittel ghehandelt hebben van de scheppinghe der Enghelen / soo dient het wy zeer bequaem te wesen / in dit rege-
 23
 woordighe

Vande goede Enghelen.

* Thalmu-
dinen zijn
Joodsche
Schryvers
en Rabbinen
die huyten
Thalmud by
de hun Cere-
monie ende
Wetboec by-
sen ghesleis
hebben.
Dionys. A-
reopag. lib.
de Hierarch.
Ca. 1. 1.
Ordnie der
Thalmudiste
aengaende
de Chooren
der Engell.
i. Choor.
ii. Choor.
iii. Choor.
v. Choor.
vj. Choor.
vij. Choor.
viii. Choor.
ix Choor.
Weping der
Theologan-
ten van ouds
der Engell.

woordighe te verhandelen de scepdinghe ende beke-
ghe die de * Thalmudisten daer van ghemaect hebben/
ende tgene Dionysius Areopagita ende ander Christen
Aucteuren gheschreeven hebben vande Enghelen / de
welcke Verkondighers, Bodem, Ambassadeurs ende Le-
gaten Godes zijn : ende om dese oorzaken int Grieks
Aggeloi ghenoemt : sy zijn zonder lichaem/ende zonder
materie : zijn gheen lichamelicke passien onderworpen/
maer wel des gheestes : want de h. Schryfture seggt/
datse haer verblijden/bedroeven/ beminnen en vreesen:
sy zijn haer scheppinghe ende substantie halven alle-
gader goet ; ende eenighe zijn verdoemt gheweest door
verkeeringhe / de welcke daeromme gheschepden zijn
van de ghene die goet gheleben zijn: doch ic en zal hier
maer alleenlick han de goede Engelen ende Hemelsche
Heerschappijen spreken / bestaende in neghen Chooren
der Enghelen. In den eersten Choor zijn CHAIOTH
HAKODESC : in de welcke de Thalmudisten stellen de
Enghelen door welcke Godt het leven gheeft. In den
tweeden Choor OPHANIM , daer in stellen sy de ghene
door welcke Godt den Chaos deplde. Int derde ARA-
LIM, daerinne zijn de gene door welcke zamengevoeght
wert den Name Gods IHOVA , God distribueert de
bloepende ende wassende materie. Int vierde HACH-
MALIM , door welcke Godt de lichamen formeert. Int
vijfde SERAPHIM , door welcke Godt de Elementen
doortrettet ende siert. In het zeste MELACHIM , door
welcke Godt de Metalen doet doortkomen. In het
zevende ELOHIM , waer door Godt de lebend makende
krachten doet doort komen. In het achtste BEN-
ELOHIM , door welcke Godt de Dieren doet voort-
komen. In het neghende CHERUBIM, door dese doet
Godt de Menschen voortkomen. De Theologan-
ten verdeelen de Hemelsche Heerschappijen der Enghel-
en / in dzy Classen ende neghen Ordyn : de eerste/
tweede ende derde Ordyn / behoort onder het eerste
Classen. In de eerste Ordyn zijn de Seraphinen die de
aldernaeste by Godt zijn: waer van mentie ghemaect
werdt in Esaias 6. Capittel. In de tweede Ordyn de
Cherubinen, Esai. 6. Ezech. 9, ende 28. Psal. 79. In de
derde

derde Orde de Throonen, Colloff. 1. 16. De vierde/ vijfde ende zeste Orden behooren onder het tweede Classen. In de vierde Orde zijn de Heerschappijen: In de vijfde Orde de Overbede: In de zeste Orde zijn de Machten. De zevende/ achtste ende negenste Orden behooren onder derde en laetste Classen. In de zevende Orde zijn de Deuchden: in de achtste de Eris-Engelen: in de negende ende laetste Orde de Engelen. De Orde van het eerste en tweede Classen/ zijn ghestelt omme te aenschouwen ende te schicken de dingen die de andere in effect moeten stellen. Wie van het derde Classen/ zijn gelegen in wercken/ volbrengen ofte executeren vande dinghen die de twee eerste Classen ghebruyken hebben. De goede Enghelen gheben menichmael/ onzen- licker wijse hulpe ende fabeur aen de menschen: ja ver- schijnen ons somtijts in een ghebante die tot de ver- borghentheyt der zaken bequaem is/ op dat sy te berec- mochten verstaen werden van de ghene daer aen sy haer openbaeren: ghelijck sy voorszijdes verschenen zijn in de ghebante van Raden/ Dieren/ Menschen met vleughelen/ Jonghebdinghen/ herders ende andere fi- gueren. Somtijts doet God ons synen wille verstaen/ alrenlicken door de stemme der Enghelen/ zonder dat wy haer zien: ghelijck Hagar die alreentlick de stemme des Enghels (die vanden hemel riep) hoorde/ haer wij- sende het water/ ende booy/ zeggende de daden ende zeden van het kind Ismael: ende eben- wel en zach sy den Engelen niet. Ghelijckertwijse oock Abraham die mede den Enghel hoorde spreken/ hem den wille Godes te verstaen ghebende/ ende nochtans so en zach hy hem niet. Op dese onzenlike wijse den Pro- phet Abacuc door de stemme des Enghels onderwe- sen zijnde/ werde van den zelden by haer ghebat ende by Daniel in der Leerdouen kuele omme hem te spijsses gedragen. Desghelijck sprac Godt oec klaerticken door synen Engel tot den jonge Samuel, hem tot vier- malen roepende/ en verhoordichde hem den doot des hoogen- priesters Eli ende synen kinderen. Behalve dit verklaren ofte verhoordighen de Engelen dertwils den wille Godes door d'openen of onghelijcke manieren: want zijnde

Gen. 21. 17

Genes. 22.

1.

1. Sam. 3. 4

Van de goede Enghelen.

onze Ziele een gheest / ende den Engel mede een gheest
300 en hebben sy gheen lichamelijke instrumenten van
noode om zamen te communiceren van tegene dat God
ghebiet : want de geestelike nature is machtich tselve
te doen. Godt gheeft ons mede synen wille te verstaen

Gen. 15.5. door visioenen oft ghesichten: gheleyt als wanneer God
Abraham in een ghesichte hierte worgarn/op dat hy den
hemel zoude aenschouwen en de Sterren tellen ; daer
door willende betoonen hoe zeer dat syn Raedt ver-
menichfuldighen zoude. Door het ghesichte banden

Exod. 3.2. vliandenden Doffche versondt Moles de aenghename
secreten der verborghenheden Godts. Door tghes-

Ezech. 1.4. lichte der Vier en ende Kaderen heeft Ezechiël vele
en 10.8.20 dinghen voorgepdt. Den Apostel Petrus door tghes-
Acta. 10.11 lichte der Vier voertighe Vier en / wierdt gheopenbaert
dat hy niet weygheren zoude te arbeiden door de sa-

Act. 16.9 licheyt der heydenen. Ende Paulus door een Macedo-
nisch man die hem des nachts in een ghesichte ghe-

openbaert was / bekende zekerlik dat hem Godt daer
door gheopen hadde om in Macedonien te Evan-
geliseren. Desghelycks mede Iudas Machabeus ver-
klarende syn ghesichte/ int welcke hem Godt gheopen-
baert hadde / de ghebden die den Hooghen priester
Onias (doot wesende) dede door de Joden ; wapende
de gantsche Ghemeente/daer wt verhopende dat hem
Godt de victorie geghen Nicanor braken zoude. De
visioenen oft ghesichten en sijn niet ; onder onderschept

aan eenen pegheticken gheopenbaert ; maar alleerdich
aan de heylighe personagien die van Godt wtberkoren
waren ; gheleyt den psalmist zeyt/Godt heeft toe syne
heylighen door ghesichten ghesproken. Ende dit is
allegader gheschiet door de verborghenheyt der goede
Enghelen. Enadelicken sy zullen door den Zone des

Matth. 24. menschen wtgezonderden werden te vergaderen met het
31. ghehuys haer besighen syne wtberkoren van de vier
Winden / ende van d'ren eynde des Werlides tot het

Matth. 25. ander. Ende als de Zone des menschen zal komen in
31. syne eerlickheyt / ende alle syn heylighe Enghelen met
hem / dan zal hy sitten op den Thoon synen heertich-
heyt ; ende alle volcken zullen hem vergaderd
worden

Van het Aerdſch Paradijs. I. Boec. II

wercken: hy zette dan in alkan deren ſcheppen de goede
van de quade / oordeelende de levende ende de doode:
de rechtvaardighe zullen het eeuwighē leben hebben/
ende de totnemende blijſchap ghebruycken int aen-
ſchouwen van Godes aenſchijn eeuwichlick: ende de
verdoemde daer van berooft wesen / zullen daer en-
teghen moeten gaen inde eeuwighē pijnē der Hellen.

§ Van het Aerdſch Paradijs, ende van de vier Hooft-
wateren oft groote Rivieren die daer wt vloeijen.

Capittel IIII.

MOſes herbolghende in Genusis te beſchrijven het
beghin ende de ſcheppinghe aller dinghen/ zeght/
dat Godt de Heere eenen Luſt hof plantede in * Eden
teghen het Oſten / ende dat hy den menſche die hy
gemaect hadde daer in zette: ende dat Godt de Heere
het der aerden liet opwaſſen allerley Boomen/ luſtigly
aen te ſien / ende goet om te eten: ende den Boom des
lebens midden inden Luſt-hofe / ende den Boom der
kenniffen des goets ende des quaets. Nu dien naem
Paradijs is Grieks / maer ewentwel vande hebreuſche
ſprake afdalende: oock mede vande Perliſche ende
Chaldeuſche / die het Pardeſ noemen: welken naem
in zonnighe plaetſen der H. Schryfture ghebruyckt
wort, en is zo heel te zeggen als Hof van ghenueghen,
Luſthof, oft een plaetſe daer gheen dingh en ghedroeft/
dat tot luſt oft vermakelichheit der ooghen eenighſins
zoude moghen dienen. Van deſen naem ſchryft Aulus
Gellius aldus / Welck het ghemeyne volc nu Wijbers
hieren/ zijn zelve dat de Grieken * Paradiſſen noemen.
De H. Schryfture bereekent mede door deſen naem/ de
plaetſe oft woonſtede der gheluckſaligen ende kinderen
Godes/ ghelyck S. Lucas affirmiert/ Ende Jeſus zeyde
tot hem/ Doortwaer zegghe ic u heden zult ghy met mi
inden Paradiſſe weſen. Alſoo verſtaet het mede den
Apoſtel Paulus ſchryvende tot den Corinthen / alwaer
hy zeght/ dat hy opghenomen is geweest in het Para-
dijs/ ende ghewort heeft ontwſprekelicke woorden die

Genes. 2. 8.

* Eden is ee
lanſchap in
Syria/ twee
in der Wo-
phet 2 tyden
hy het volck
des Heeren
wel bekend
is geweest.

Aulus Gell.
lib. 2. cap. 20
* παραδει-
ςος.

Luc. 23. 43

2 Cor. 12. 4
Rupert. over
Genes. c. 37

Van het Aerdsche

een mensche niet spreken en mach. Ende S. Ioannis in
 Apocal. 2. 7. syn Openbaringhe / Den ghenen die overwint / zal ich
 geven te eten van den Boom des lebens / die in den in-
 den Paradijsse Gods is.] Woe dat de Latijnsche over-
 settinghe zeght Paradisum voluptatis, soo zeght oock de
 selve H. Schryfure int Hebreus GANEDEN, dat is/
 Hof in Eden, het welcke de tzeventich Overzetters ghe-
 translateert hebben Paradeison en Eden, dat is / Hof in
 Eden. En den Chaldeen schen Overzetter heeft het des-
 ghelijc mede also overgheset: daer wt ist kennelic ende
 openbaer ghenoech dat Eden alleen den name is van de
 plaetse waer inne God inden begin desen Hof vol ghe-
 mechten geplant heeft: niet dat hy van ander plaetjen
 jonghe Planten / Struycken oft Kaet ghenomen heeft
 (zeght Rupertus) maer beval alleenlick door syn ghe-
 bodt / dat de Aerde allerley struyt en Boomen liete op-
 garn: ende desen Hof wiert bewatert van eenen stroom
 oft rebiere die hem aldaer verdeelt in vier hooft wate-
 ren / welcke allegader groote en vermaerde rebieren sijn:
 de eerste van dese rebieren wiert Pyson ghenoecht (welcke
 so veel te zeggen is als menichte) ende vande Guecken
 Ganges, de welcke in hem ontfanghende neghentien
 rebieren / dooloopt Indien (welcke Moyses noemt Hevila,
 ter oorzake da i de sone Chus genaemt Hevila) bloeyt
 aldaer inde groote Zee: aldaer wast ooc het Gout / ende
 Bedellion, ende den kostelicken steen Onix. De tweede
 wiert genaemt Gihon: int Griecx Geon, oft ooc de Nyl,
 welcke synen ghemeynten name is / ende bliet door
 gantsch Ethiopien of Moorenlant / bewatert Egypten,
 ende bloeyt daer na door zeven ermen oft canalen in de
 Middellantsche zee. De derde rebiere is Hiddechel, doch
 van weghen synen lichte rassicheydt Tigris ghenaecht /
 want de Mediers noemen met dien selven naem eenen
 wijl: so wiert ooc Diglath gheheeten; bloeyt eensdeels
 door Parthia, Assyria ende Mesopotamia, ende eyndelike
 synen loop inde Roode zee: het welcke Iacobus Philippi
 Bergamens. in syn Chronike zeght valsch te wesen. De
 vierde rebiere is Hu oft Euphrates ghenaecht: Iosephus
 noemt se Phora, dat is groeyende ofte vrucht dragende:
 sy bloeyt door Assyria ende Mesopotamia: bewatert de
 landen

landen van Armenia, Cappadocia, Syria, Arabia ende Chaldea, ende eyndelick loopt hy inde Perſiſche maer niet inde Roode zee/ gelijc Quintus Curtius, Herodotus en Diodorus allegert. Daer zijn dyſc verſchepde op' en ober dit Paradijs/maer hā S. Auguſtinus ober Genefis men te mſecht. De eerſte opinie ſtelt alleenlijk het geſtelte Paradijs: de tweede het lichamelijke: ende de derde opinie ſtelt die alle beyde: maer de Geleerde en kunnen van de plaetſe ende ſtede deſes Paradijs niet accorderen. S. Auguſtinus ende Joſephus ſtellen in het Ooſten: twelcke ooc Beda beſtecht/zegghende dat het rindcomen met de Oceaenſche zee omringht is: gheſchepden van de reſte des Werelts/ legghende op eenen hoogen Bergh tot dē welken men niet komen en kan: ja 100 hoogh / dat hy den cirkel der Mane aenroert/ ende daer de wateren der Zuytbloet niet aenkomen en konden. Avicenna, Polybius ende Eratoſthenus ſtellen het Werſch Paradijs onder den * Equinoctiael, in het alderghetemperſte lantſchap hā alle plaetſen des Werelts: twelc contrarie is d'opinie van hynd alle de Ouden / welcke ſuſtineren dat onder den wegh der Sonne geen betwonde plaetſen en zijn. Nu den Equinoctiael doorgſijt den † Zona Torrida in het midden/ende roert den ‡ Zodiac aen twee verſchepde punten/ te weten/in de teekenen van Aries en Libra, alwaer gheſuſtineert werdt een groote ghetempertheit te weſen; zijnde den nacht en dagh alwaer tyantſche Jaer eben langh: ende de ghene die het Paradijs int Ooſten ſtellen en ſtrijden tegen deſe opinie niet:want de linie Equinoctialis ſtrekt van het Ooſten tot het Weſten. Daer zijn eenighe die door het blammende Suerdt verſtaen de brandende Zona des hemels ende der Werden/ alwaer den bliem ghegenerert werdt / ende de weer-lichten haren ooyſing hebben. Enige Doctoren en geleerde Mannen ſuſtineren dat de groote ghetempertheit des Luchts

* Equinoctialis oft Aequator wort opde Wiſſen loggins ghe- noemt eenen cirkel inden hemel/waer inne de Son haren loop heeft / want neer dach en nacht ewen langh ſijn.

† Zona is 30 veel ghezept als een riem oft gordel: eff alynke vſſ Zonas be- griffte wor- ret in hem/ die albus ge- naemt wer- den/ 1. Zona Frigida (dat is koude Zon- ne) nu noot- den. 2. Zona Temperata (dat is ghe- temperde Zon- ne) ober Europa/etc.

3. Zona Torrida (dat is brandende Zon- ne) onder den Equinoctiael, oft over Moos- land/etc.

4. Zona Temperata (dat is ghetemperde Zon- ne) ober Afrika/etc. 5. Zona Frigida (dat is koude Zon- ne) nu zuden. De Hemel heeft inge vſſ Zonas, doch hebbe ander name. ‡ Zodiacus heet een cirkel d. e. den manne voert hande 12 Hemel-teekenen/ als Aries, Taurus, &c. en hy gaet d. e. den Equinoctiael, die hy in twee ghelijche deelen afdeelt.

Van het Aerdsche

die op de zelve plaetse is / alleen de oorzaak zij van dese
 eeuwighē ghesontheydt : alzo dat de ghene die aldaer
 zijn niet en kunnen sterben : want men zeght dat Elias
 ende Henoch aldaer noch zijn levende. Nu om weder
 dat ons propheet te keeren ; men en kan inde **h. Schryf-**
ture niet bebinden de rechte plaetse des Aerdschen Pa-
 radijis / alhoewel de lebentich Overzetters dat ghe-
 meynlick stellen in Eden teghent Oosten. Oock hinder
 andere dieplinnighē Gheesten die het in Syria stellen ;
 waer onder met name Ioannes Scorus een is : de welcke
 zeght / dat om te noemen de plaetse aldaer het ghelegen
 is / so moerten zegghen dat het int Oosten is. *Quilibet*
enim punctus in terra , potest intelligi esse ad Orientem
in comparatione ad Coelum , vel respectu diversorum
situum terræ , præterquam respectu duorum polorum ,
qui sunt immobiles. Dus omme in het Oosten te we-
 sen (zeght hy) daer van en kunnen wy gern zekere noch
 bondighe reden gheven / op wat plaetse des Aerds-
 bodems dat het gheleghen zij. Maer hoe zouden wy
 de gheleghentheydt des Paradijis kunnen beschrijven
 (zeght S. Ambrosius) dewyle wy het noyt en hebben
 kunnen sien ; ende of wy het alschoon ghesien hadden /
 zoo soude het ons ewentwel verboden zijn zelve aen an-
 deren te openbaren. De dinghen dan die in desen Hof
 dol ghewieghten ende gheluckelickheydt besloten zijn /
 overtreffen verre des menschen verstant : ja sy zijn haer
 onbegrijpelic. Ende om deser oorzaken zegt Franciscus
 Georgius dat Moses de Auteur ende Beschryver deser
 Historie / tracterende van hooghe ende notabele zaken /
 heeft de zelve beschreue op een metaphorische maniere /
 blijvende ewentwel hy een ghelijckformich verstant / om
 dat desen Hof (nie : Aerdsch ghelijck ghemeenlick ghe-
 sustigert wert / maer ewigh end : Godlick) door den
 eeuwighen en Godlicken Werc-meester gheplant is ;
 niet op dese herghanchelike Aerde / maer op de Aerde
 des Lebendighen : welck figuerlicker wijsē voor het
 beloofde Land ghehouden wert. Wanneer nu pema-
 renighe verborghen dinghen / in dese Historie begrepen
 zijnde / heeft willen ontdecken oft verklaren / die hebben
 aldan het Paradijis toeghelept door licht-begrijpende
 dinghen /

dinghen/ ende die goetd om verstaen sijn: stellende boog
 de vruchtbare Boomen / de goede zeden der menschen:
 ende het Paradijs boog de Ziele/ inde welke alle goede
 deughden gheplant sijn : boog het Goste: aldaer het
 gheplant is verstaen so de klaer-blinckende Wijsheyt/
 die waertich schoon ende orientael is : ende also de op-
 staende Sonne boog hare blinckende stralen de hemel
 verlichtet/ also ooc de Deughden hebbende hare stralen
 tot in de Ziele doorghebronghen / maken de zelve zeer
 helder ende klaerschijnende. Het Paradijs mach ooc
 boog een verborghen beteckensse gheduydet werden
 op het leuen der Ghelucksalighen oft ooc op de Kercke:
 de vier Reuieren die daer wt bloeyē sijn de vier Deugh-
 den Wijsheyt/ Sterckheyt/ Maticheyt ende Ghe-
 rechticheyt : oft oock wel de vier Euangelisten/ oft de
 vier Elementen: de Boomen machmen duyden op alle
 profitelike Disciplinen / oft op de heylighe Personen:
 de Vruchten der zelve / op de goede werken oft zeden
 der deughdelike Personen: den Boom des leuens kan
 men duyden op de heylighe der heylighen/ namelick/
 Iesus Christus : ende den Boom der kennissen des
 goetds ende des quaetds / d' experientie des ober- ghe-
 treden goetds / oft op den vijen wille des menschen.
 Roytelick niemant en kan loochenen/ dat het Paradijs
 allegorischer wijsē niet en mach verstaen oft geduydet
 werden/ op gheestelike oft Godlike dinghen : ghelijck
 daermeer de twee Testamenten afgebeeldet sijn ghe-
 weest / boog de twee kinderen die Abraham heeft ghe-
 hadt / het eene by Hagar sijnē Dienstvaeght/ ende het
 ander by Sara sijnē huysvrouwē: oock mede ghelijck
 Iesus Christus figuerliker wijsē verstaen werdt boog
 de Roese daer wt Moyses (alsoo de h. Schrifture ver-
 haelt) het Water dede bloeyen als by daer op soegh.
 Philo ende meer andere hebben dese vertellinghe van
 het Paradijs ghedraeyt op enen gantsch gheesteliken
 sin/ o choud ende nochtrans de waerheyt vande licha-
 melike historische beschrijdinghe. Want de h. Leera-
 ren bevestighen niet een ghemeen ooreenstemminge/
 dat dit Paradijs op een zeker plaetse des Aerthodems
 ghemaect is / en geplant met alle soorte van bloeyende

Eys. 17.6

Vant verschil des Hemelrijcks,

ende vruchtbaer Boomen. Desghelycks Homerus beschryvende Alcinous Hof / heeft daer doop klaerlicken afgebeeldet ende na t'leven vertoont het Aerdſche Paradijs / ſchijnende tzelve van Moſes ontleent te hebben. Van ghelycken heeft Ovidius mede ghedaen / beſchryvende de gulde Eeuwte ten tijden Saturni, doen de Aerde van haer ſelven zonder ghebouwer te werden allerley Wychten voortbrachte. **W**at alle deſe boop verhaelde reden en moeten wy haſtelicken ghelooven de waerheyt deſer heplige hiſtorie / ende dat het Paradijs zekerlick op deſer Aerden is: welke hiſtorie gherecommandeert is doop een ghetrouwe verhael aller dingen die ghemaect zijn.

¶ VVat verſchil ende onderſcheyt datter is tuſſchen het Hemelrijck, ende het Aerdſche Paradijs:

Capittel V.

Der is groot verſchil ende onderſcheyt tuſſen het Koninkrijcke der Hemelen ende het Aerdſche Paradijs: want het Hemelrijck is boven het Firmament des Hemels / maer het Paradijs is onder het Firmament op der Aerden: deſghelyck het Koninkrijck der Hemelen is gheestelick / doch het Paradijs behoort tot den lichame ende den geest: de gheluckſalicheyt des Hemelſchen Koninkrijcks is ghelegghen int aenſchouwen van Godes aenſchijn ende inde eenwighe vreuchde die men aldaer met de heplige Enghelen is hanterende: daerentegghen de welluſten des Paradijs zijn ghelegen in alle de vermakelicke ende plaſante Boomen / die aldaer zijn gheplantet / ende inde wonderlicke rebiere die tzelve bewatert: daerenboven het Koninkrijcke der Hemelen en kan van gheen ooge geſien / van gheen oore ghehoort / noch van eenich menſchlic vernuft begrepen werden / ghelijc den Apoſtel Paulus allegeert: maer het Paradijs is van Adam en Eva met lichamelicke oogen gheſien / met ooren ghehoort / ende met haer verſtant begrepen gheweſt: daerenboven iſt ooc verklaert / zo wel inde **W**et als in het Evangelium: Moſes int Boeck dat

leest hier af
Moſes Bar-
cephas deſchry-
vet in ſyne
Conſtituta-
ren oort het
Paradijs.

1. Cor. 2. 9.

ende het Aerdſch Paradijs. 1. Boek. 14

Waar Genesıs noemen / heeft mentie ghemarckt van het Paradijs / de ghelegentheyt en omſtandicheyt van dien beſchryvende: maer hy en allegereet niet een woort van Koninkrijcke des hemels. In het Evangelium onſen Heere Jeſus Chriſtus / ſyne Diſcipulen / ende Joannes den Dooper predikende / hebben een peghelic tot boete ende penitentie vermaent / regghende dat het Koninkrijck der Hemelen nabij was / maer hy en zeyden niet dat het Paradijs nabij was. Ondelic dit verſchil iſſer noch inne ghelegghen / dat na de verrijſeniſſe der dooden de rechtbeerdighe het Hemelrijck zullen bezitten / aldaer ghebruicken de onwſprekelicke gheluckſalicheyt / volgens de warachtige beſofte des Heeren: maer niemant en zal na de verrijſeniſſe in d't Paradijs ingaen / twelck ledich van Inwoonders; al blyven. Kortelick de Gheleerde ſuſtineren voer ghewis dat het Koninkrijck der Hemelen ende het Paradijs twee verſcheyden dinghen zyn: onder deſe Geleerden is eenen met name Ioannis, die Bar Cepha allegereet / ende een ander ghenaeamt Severtus, inde 22 Oratie van Epithronius.

§ Vande Helle, ende van het eeuwighē Vyē.

Capittel VII.

Het woort Helle wert inde H. Schriſture ghenomen voer verſcheydē beteeckeniffen ende dinghen: wert in Hebreus ghenaeamt *Schol*, dat is te regghen Graf oft Gracht: ſomtijts wert het oec ghenomen voer de dooden / door een figure ghenaeamt *Metonymia*; oec wel voer de doot ſelbe / ghelijck David zeght / Angſten der hellen hebben my omvanghen.] dat is te regghen / de pijn ende bitterheyt des Doodts. Ende in het nieuwe Teſtament wercken door de poorten der hellen verſtaen de groote macht des Doots: de welcke door de Sonde tegghens ons is ſtrijdende. Daer en boden wert inde heylighe Schriſture door de helle oock verſtaen den ſtaet der ghene / die door Godes rechtbaerdighe gramschap gheſtraft werden; (het welcke de warachtighe doot medebeyngt) gelijc Jeſus Chriſtus by

Pſa. 116, 3

Matth. 16.
18.

Van de Helle, ende van

Mat. 10. 13. In den Evangelist Lucam zegt / sprekende vande stadt Capernaum / Ghy zult totter hellen verhebert worden.

Mat. 16. 28 Ende vanden byschen Rijcks-man : de welcke syn oogen op-slaende als hy inde helle ghepynicht wierdt / Abraham van verre zaghe / en Lazarus in synen Schoot. Desghelycks noch int Nieuwe Testament (welck de verhooghentheden des Guden in hem besloten heeft) wert de helle ghenomen door den standt ende conditie der verdoemden : ende het Paradys ende den Schoot Abrahams door de gheluckelicheit der rechtbeerdighen ende heylighen / na dat sy hunne aerdsche lichamen af-ghelēdt hebberende / hun zyn verbliffende int eeuwighe leuen. En niet zonder reden wert het Gysf vergeleekē hy den ellendighen staet der verdoemden. Want wat zult ghy anders in het Gysf vinden / als de doot / duysternisse ende stanch / volghens ryghene dat Iob zeghe /

Job. 10. 21 Eer ic dan hēre gae / ende en come niet weder / namelijk / int lant der duysternissen ende donckerheyt : in het lant daer het sticke dick dunstet is / en daer gheen ordeninge en is / daer het schijnt als de donckerheyt. Aldus is mede den staet der boosen ende verdoemden / wannere God syn rechtbeerdich oordeel tot haer verdoemenisse wtsprecket : want aldan zyn sy verbult met de doot ende schickeliche duysternissen. Enighe willen zeggen dat de helle zoude zyn int midden des Aerbodems / ende 3 2 4 5 mislen onder de selbe ghelegghen : ende de Gheleerde zeggghen dat het onder der Aerden is / welck sy besluyten door de overzettinghe des woorts / ghezeint int gheral van desen Inferi , om te wesen inde onderste deelen des Aerbodems. Het werdt oock ghenoecht Gehenne, dat is te zeggghen / Ouer der Aerden : want Gē int Grieks / bereckent Aerde : end ons Ouer en wert hy dat selbe maer als een schaduwē vergeleken. Godt zelfs werdt zomtijds inde h. Schryfture Vyer ghenaeemt / ghelyck als hy Zacharias ende in Deuterom. Godt is een verterende en verblindende Ouer. Daer dat en mach-men niet besluyten / dat Godt syne werckorē verblindet : maer hy eetse / dat is hy ontfangtse ende verandertse in hem / ghelyck oft spijse was. Plurarchus zeghe / Godt is een vperighen Gheest / zonder

figme

Hiero. super
Ionas, cap. 2.
& super E-
zech. 14.
Augustin. in
Geno. lib. 12

forme oft ghedaente / maer in hemzelven transforme-
 rende al dat hy wil : hi m by alle dinghen ghelijck ma-
 kende : ende alle dinghen in hem. Het welcke hy oock
 doet / niet door het Clementale Wper / maer door hem-
 zelven / oft door een Seraphische ontfekende blamme /
 dit Godtlick Wper byna ghelijck zijnde. Hy kastyde
 de boosen door een afsgrijfelijk Wper vol tomenten-
 twelck onoph: idelic ende ontworbluff: helc is. Nu van
 de ghene die in dit Wper ghepijnicht werden / wert ghe-
 zept dat sy in de duysternissen zyn. Wy bekennen dan
 dat de boosen door het Wper ghepijnicht werden. Ende
 Jhesus Christus tot bevestinge deser sake / seght aldus /
 Alle Boom die gheen goede vruchten en draecht / zal
 afgehouwen ende int Wper ghi wo:pen werden / ende
 men zal hem met het Wper verbranden / dat voer den
 Dumbel ende sprac Engelen bereydt is. Dit en heeft
 Godt niet allernick tot onser schade ende vernielinghe
 ingheset : want daer door en zal nyemant ghepijnicht
 werden / dan die het door hemzelven ontfleecht : ghelijck
 als wy kunnen leeren door het Orakel van Esaias, al-
 daer hy seght / Wandelt in het Licht uwer Wpers / ende
 der Blammen die ghy ontfleken hebt. Nu ghenomen
 het wars alsoo / dat Godt zelfs het Wper bereydt hadde /
 so en zal nu mant nochtans de pijn daer van lijden /
 tenzij sake dat hy door hemzelve door sine sonden dat
 ontfleecht ende brandende maect : want ghelijcker wijs
 wy de hitrige koorfen / door overtollighe heete spijzen
 ende onmaighen arbeidt in onse lichamen meer ende
 meer doen ontfleken : alsoo ontfleken wy oock in de
 Ziele ende het Lichaem (wanneer sy vereenicht zulen
 zyn) de pijn des Wpers / door de overbloedicheyt onser
 doose wercken ende bedorven gheuegheden : d'over-
 bloedicheyt der selve in de mensche vergadert wesende /
 is smoochende en brandende tot een straffe ende pijn
 der ghener die het ontfleken hebben. Alsoo dat (om te
 volghen de sententie der Pythagoristen) het Wper dat
 glinsterende ende breedt wtghespyndet is / maect den
 ghenen gheluckich dien het herte breekt is / inde weghen
 ende gheboden des Heeren. Desghelijcx ter contrarien /
 is ooc het rughe Wper door de ongeschierheyt der gener
 die

Mat. 3. 10

Luc. 3. 9.

Jer. 11. 16

Van de Helle, ende van

die het herte als een aenbeelt oft een'ich nietael behaert
 en ghelooten hebben tot eenighen goede d'ien (zeggh'ie)
 is het droefter ende pijn'ghende : ende gaet daer mede
 ghelijck als met de Sonne ofte het lichamelick Wper/
 welcke tghene dat de hitte ontfanght is verhardende
 oft smekende / na de nature ofte eyghenschap der din-
 ghen die de hitte ghevoelen. Dese leere ende wetenschap
 van t'Wper der ghelucksalichend' ende tomenten en is
 niet verbeemd't bande heplighe *Schryfture* / want in
Deuteronomium werdt meldinghe ghebaen dat het
 is verblindende / ende ter contrarien / ghelucksalich-
 makende ende transformerende : ende in *Exodus*
 dat Godt de heere doen hy de Mer ghaf / ghekomen
 is met een sdenlike blam'ne Wpers. Want hier (zeght
 Esaias) de heere zal komen met Wper / ende sijn Wa-
 ghenen als een ontweber : dat hy verghelde in grime-
 riched't sijn's roons / ende sijn schelden in Wper-
 blammen.] Dit Wper heeft hy van aen beghinne
 des Wereldts toe-berend't ; den Rechtvaerdighen
 tot verlichtinghe / weuchde / ende blind'schap : maer
 den Boosen ende Godtloosen tot een straffe ende ver-
 doemenisse. Het is een eeuwich brandende Wper/
 ghelijck als blijkt / niet alleenlicken door het vromens
 handen groten Rechter / daer hy zeght / Gaet ghy
 Wermaleiden in het erdelighe Wper / etc.] ofte door
 de prophetie Esaias , de welcke ghewagh makende
 van de ghene die grouwelicken teghens Godt ghe-
 sondicht hadden / zeght aldus / Haren Woym en zal
 niet steruen / noch haer Wper niet tot ghebluschet
 werden.] den prophete door dese woorden verkla-
 rende / dat beyde de pijnighinghen ende tomenten /
 te weren de wtwendighe ende de inwendighe eeuwich-
 duerende ende onberghanchtlick zullen sijn. Maer
 oock door de ghemeyne opinie / werde het oock eeuwich
 ghehouden / ende onse Ziele ende quade affecten ofte
 gheueghentheden van den Lichame of-ghescheiden
 te wesen. S. Gregorius van dese materie kytelicken
 handelende / allegetter dat hy het Wper daer door de
 Boosen ghetoymentert ende ghepinighet werden /
 houdet oock een Instrument van de Goddelicks
 Justitie.

Justitie : maer op wat wijsse ofte maniere dat het een
 instrument is / dat en seght hy niet / te weten / oft
 het door hemselfen is tormentrende ende pijnigende /
 ofte dat het door yet anders daer toe beverghet wert /
 ghelyckertwijs een Zaghe om mede te zaghen / ende
 den Hamer om mede te kloppen / van den Werck-
 meester daer toe ghebronghen werden. Boorwaer /
 het is grootelicks te verwonderen / waeromme den
 heylighen Gregorius in sulcken zachte ghertwijffelt
 heeft ; aringhemerckt hy elders staende honden / dat
 de Enghelen ende boose Gheesten lichamen hebben
 maer zoo kleyne / dunne / ende sijne / dat om de zelve
 hy onse lichamen te vergheleken / zoo is het eben-
 wel als oft sy zonder lichamen waren ; daer hy noch
 tans in dese sake gheen verschil en behoort te hebben.
 Onder de nederwe Theologanten sijn eenighe van
 opinie ende ghehooren dat de boose Gheesten ende de
 Zielen door het lichamelike Wyer getormentert
 ende ghepynighet werden / ghelyckertwijs als door
 een onghewoonproportionerde ende zeer moerclike onder-
 werpinghe ende object : Ende de School-leeraren
 houden staende dat alle de boose Gheesten een lichaem
 hebben / daer inne over een stemmen Sint Basilus,
 Nazianzenus, ende gheweyncliken alle de oude Lee-
 raren / van de welke Sint Augustinus niet contrarie
 noch verschillende en is : den welcken in syne Wt-
 legghinghen over het Boeck Genesis verhalende
 waeromme de boose Gheesten kunnen voor segghen /
 seght / om dat sy zeer kleyne ende subtile lichamen
 hebben.] ende en weynich daer na / seght hy noch /
 De Gheesten sijn Dieren des Luchts ende des Wyers /
 de welke werckende sijn / maer niet onbonden : ghe-
 lyckertwijs als de Dieren des Aerthbodems ofte des
 Waters sijn.] Andere sijn oock van opinie / dat niet
 alleenlick den Enghelen / maer oock de Zielen
 (van de Lichamen gheheyden wesende) Luchts
 natuerclike Lichamen hebben. Maer indien wy
 willen studeren in de Schole van den heylighen Apo-
 stel Paulus die toe inden derde hemel is opghesohren
 ghewerst / wy zullen dese knopen zeer lichtelicken
 kunnen

Van de Helle, ende van

1. Cor. 15.
34.

1. Cor. 15.
44.

kunten los-maken ende ontdoen. De zelve dan leest ons dat den strijd des Gheests ende des Vleschs bepaelt is met dese conditie: dat den ghenen die overwint/ zal aen de overwonnen geben syne eysenschappen ende qualiteiten: ende den overwonnen zal de nature des overwinners aennememen. Daerom dan de ghene die doot den Gheest overwinninge hebben vercregen/ zeght sy also/ Ende als dit verderffelicke zal de verderffelicheit aenghebaen hebben / ende als dit sterfelicke zal de onsterfelickeit aenghebaen hebben / etc.

Ende een weynich daer vooren/ Dat natuerl: lichaem dat ghezept werdt/ word: opgheweckt een gheestelick Lichaem. Ghetijckertwijls dan de Ziele bekleedt wesende met de menschelike nature/ doot het lichamelick S:per ghepynicht werdt: alsoo oock het Lichaem de gheestelike nature aenghenomen hebbende / zal met de Ziele de ewighe ghelucksalicheit gheuieten.

Origenes ende de oude School lecraren maken mentie van een andere straffinghe der verdornden / ende segghen dat die is spruytende tot een ontfellinghe oft verwarringhe der dinghen die wel ghestelt / gheschiedt/ ende vergadert behoorden te sijn. Want ghelijckerwijls als de ledē onses Lichaems verstijft ende tot hare plaetse ghewoeken sijnde / ons zelve een generale pijnende onlijdelike smerte aenbruyght: so is oock mede met de Ziele/ wanneer sy berooft is van dese soete harmonie ende oorde/ doot de welcke sy tot goet dorn ende om nuttelick te ghevoelen / van Godt gheschapen is: als dan moet sy mede die pijnende straffinghe lijden/ die doot dese verwarringhe ende ontfeltheit veroorzaect wert: ghelijck S. Augustinus zeght/ O Heere/ ghy hebt het gheordineert/ ende het is alsoo/ dat een onghoordineerde Ziele syne zelve straffe is lijdende. Van dese pijnighinghe/ welcke spruytende is tot de ongheregeltheit der Ziele (die welcke niet Godt alreest behoort te sijn) werden vele dinghen beschreven/ niet alleenlich van S. Hieronymus, S. Augustinus, S. Ambrosius ende andere Oude vaders: maer oock van Proculus, Hierocles en onder andere Cicero schrijvende aen Catilinam alsoo/ W hoof heden en komen sy voort is niet

niet als heilsche Furien:] De Propheten zegghe
 desghelijc. Bekent ende liet (zeght Jeremias) wat een
 groote sonde ghy gedaen hebt / den Heere verlatende.]
 Ende Esaias / Het her: e der Godtloosen is ghelijck de
 onstuymighe zee de welke gheen ruste heeft / mer hare
 baren overbloepen ende verswelghen ghestadellicken
 met groote hoopen: want daer en is gh: en vrede by
 den Godtloosen / zeght de Heere.] De booy: berharde
 Rutheuren beschuyben oock een andere ooy: ake deses
 toornents / welck sy zegghe te wesen een valsche ima-
 g: natie oft inbeddinghe: want de Ziele inde memorie
 stellende eerighe teekenen oft soymen / terwyle sy son-
 dichde / zal opentlick ende klaer booy: ooghen sien eene
 historie van syne sonden ende woese daden / ende als dan
 wert de conscientie beweeght door hare eygen pynckel:
 de ghedachten malkander beschuldigghende (ghelijck
 den Apostel zeght:) hier wt zullen dan volghen de tor-
 menten: deser quade affecten / ende zal oock door de
 blam:ne van eenen boosen brandt / de blinde liefde ende
 ontfuerdicheyt teghen heynzels / ghepynckte werden /
 oft wel door het blecke Oper des Rijdes / oft door een
 dulle doofheyt. Ten is dan gheen wonder dat den
 grooten: Rechter de verdoemde inde helle pynckte / haer
 aendoende grooter pynen ende tormenten dan het zee
 heldere licht oft de stralen der Sonne zouden doen aen
 de loopende ofte gheswollene ooghen / ofte op wat ma-
 nieren dat die ghequetst waren: Ende van haer tre-
 kende syne goddericken barmherticheyt (door welke
 alle dinghen met goetheyt verba: t zijn) laet haer steken
 in hui: eyghen onghereghelicheyt. Ende al:oo hy hem
 aen de gh:ne die in goeder dispositie zijn / raont in ver-
 rij:enisse ende blifschap: desghelijc is hy aen den genen
 die haer qualick dragghen / als een verderf ende strafe.
 Dit is het dat Ezechiel zeght / dat hy den Heere ghesien
 heeft / te weten / Van syne leidenen opwaerts en neder-
 waerts: sacht ic het als Oper blinck: omme en omme.]
 Godt de Heere dan is zomtijds een Licht ende salich:
 makende Oper / doende de Rechtheerdige blincken als
 d: Sterren ende ghelijck de Doncken des Opre: zom-
 tijts is hy een blafende Oper. ende reynighende de kin-
 deren

Ezech. 1. 27

Joel. 1. 19. heren Levi : zomtijds is hy een Oper verteerende het hout ende de halmen/ zeght Joel ; De Landouwen in der Woestijne.] dat is te zegghen/ de wercken die ghemaeckt zijn door de ghene die vande gratie Gods ende Hemelsche influentie verlaten zijn/ welke wercken haer zeer heerlic duncken te wesen : zomtijts is hy wederom een toymenterende ende brandende Oper / ghelyck als Joel zeght/ Door hem henen gaet een verteerende Oper/ ende achter hem eene vernende Plamme.] Of nu dit Oper van Godt onschamelick is ofte niet / dat selve bekent ende affirmeert Origenes onsenlick te zijn/ door de sententie des Apostels. Dit Oper (zeght hy) is van alzulcker substantien / dat het selve onsenlick ghestelt zijnde/ zoo verbyant het de sienliche dinghen / zeght den Apostel. Want de dinghen diemen siet zijn tijcklich/ ende de ghene die niet ghelien werden/ zijn eeuwich. Indien dan het Oper waer mede de ghene die haer van Godt afzonderen ghepynicht werden/ eeuwich is : zoo volghet daer wt/ dat het onsenlick is ; na dien dat door de sententie des Apostels alleen de onsenliche dinghen eeuwich zijn/ zoo en moetmen hem daer ober niet verwonderen (verbolghet Origenes) dat dit Oper onsenlic ende pijnighende is / aenghelien men niet en siet de accidentale hitte in het lichaem ende middelfte/ toymenterende de ghene die zeer swaertliken door dit Oper gheplaccht oft ghestraft werden: welck wel van een andere soorte oft gheslachre is / als ghene dat wy int ghemeyn op deser Werden zijn ghebyupckende. Eeuwel 30 werdter hy het onse vergheleken / om dies wille datter ghem dingh inde Werelt en is dat den mensche meerder pijnendoet / als het sienliche Oper : indien wy nu het andere dat eeuwichlick pijnicht willen schouwen/ zoo laet ons neerstichlick gade slaen / dat in ons gheen boose dispositien eeuwichlick ghebonden werden ; maer alzulcke dat wy dit verborghen Oper mogen ontfangen met blijfchap / of ten minsten met verteering des houtx ende stoppelen / ende in purgatie van het schuytm ende byplicheydt des Metaelx / op dat wy schoone Wateren van louter Gout moghen zijn/ om door dese Hemelsche Wolcken opghenomen te werden / ende in de zeer ghe-

luchtighe

§ Vanden Mensch het Beelt Gods, ende tot wat eynde hy gheschapen is: Item de beteeckenisse van dese twee voordien, het Beeldt Gods, ende de Ghelijckenisse Gods.

Capittel VII.

Als den goeden Godt boog eene wonderlike boonsichticheyt in Werelt mer alle tghene daer in is/ gheschapen hadde / (niet anders sijnde dan eenen Winckel waerinne dat blincken ende sich vertoonen de Stralen van sijn Wijsheit); so heeft hy tot verbulling van sijn Werk den Mensch na sijn Beeldt ende ghelijckenisse ghesformeert / om hem te stellen tot een Regeerder ende Meester over alle tghene dat hy; so excellentele gheschapen hadde / ten eynde dat den Mensch hemende de waerdicheyt sijn scheppinghe / daer doot zoude bemerken hoe zeer hy aen sijn Schepper verbonden was / ende te meer mochte verweet werden hemne ghaetsen ghemoede te beminnen ende te dienen / ende dat hy hem schickte dese weldaet te bekenen / dat hy ghemaect was na het Beeldt ende de ghelijckenisse van sijn Godt: niet datmen daerom moet denken dat Godt een forme heeft ghelijc als wy hebben: want dat Beeldt en mach niet verstaen werden van de werelike forme ende ghelijckenisse; maer na de gheestelike welcke de Ziele is. Want ghelijc Godt doot sijn ongheschapen machyt is op alle plaetsen lebend makende ende alle dinghen beheerschende / ende (ghelijc den Apostel seght) wy leven / weven / ende sijn in hem: Also maect de Ziele alle de deelen des Lichaems lebendich. Ende siet nu hoe dat den Mensch het Beeldt Gods is als een dybbuldicheyt. Want hoetsel dat van naturen de Ziele maer eene is / soo ist dat sy noch in haer heeft dyt waerdicheden te werf / het Verstant / de Wille / ende de Memorie. Ende ghelijc den Gonne vanden Vader ghegeneret is ende di h. Geest van alle vande doot komt: cride hoetsel dees dyt Personen van de dybbuldich pde in ver eenen Godt sijn; also sijn oock de dyt machten vande Ziele / maer eene Ziele. Na dien da i

Dit waer-
 orde den des
 Ziele.

C ij dat

Vanden Menschē, ende vvaertoe

dat wy gheschapen sijn na de ghelijkenisse Godts/ende dat het een volkomen Sententie is dat ghelijc hem in syn gelijc verblift / so behooren wy altydts te wenschen dat wy met onse ghelijkenisse welc Godt is mochten verzaemt werden : ende so better als de Aertsche dingen van Godt verscheyden sijn / so wijs zullen wy nide van hem verscheyden werden indien wy onse gheneghentheden daer aen stellen / want sy en sijn ons niet gegeven om dat wy ons opperste goet daer van zouden maken / maer op dat wy de goetheyt des Scheppers daer door zouden ghedachtich wesen / die ons so wel heeft willen boozien van alle dingen die ons noodich sijn / waerom wy geen oorzaak hebben ons te excuseren / maer moeten so veel meer syn welbaden bekennen. Den Menschē dan is gheschapen / om dat hy synen Godt zoude kennen / dien kennende eeren / dien erende beinduen / dien liefhebende dienen ende ghehoorsaem sijn / op dat hy eyn delic mach komen tot het eynde waer toe hy gheschapen is / namlie / tot de volkomen ghebruyckinge van synen Godt. Om deser oorzaak heeft hem Godt ghemacht een recht ende om hoogh staende Lichaem / niet soo zier om hem onderscheydenlick van de onedeliche beesten te maken die ghekromt sijn ende na de Aerde ziende / maer veel meer om hem syn verstande te doen verhooghen / ende syn ooghen ten Hemel opheffen / om alsoo te contempleren inde Goddeliche ende ewichedeliche. Maer laet ons noch beter verklaren de differentie van het Beelde ende de ghelijkenisse Godts. En is alle gader ghesproken in Hugo de S. Victor. ex cap. 1. Colof. 3. 10. Heb. 1. 3. 1 Cor. 11. 7. Gen. 1. 26. 27. en 3. 1. 9. 6.

Wetlegghen
ghe van het
Beelde ende
de ghelijcke-
nisse Gods.
En is alle
gader ghe-
proken in
Hugo de S.
Victor. ex
cap. 1.
Colof. 3. 10
Heb. 1. 3.
1 Cor. 11. 7
Gen. 1. 26.
27. en 3. 1.
9. 6.

ghen / ende syn ooghen ten Hemel opheffen / om alsoo te contempleren inde Goddeliche ende ewichedeliche. Maer laet ons noch beter verklaren de differentie van het Beelde ende de ghelijkenisse Godts/ende laet ons de zelve doen oecorderen / stellende hier de gheleerde verklaringhe die Hugo de S. Victor hier af marckt. Ghelijcktwijs als inde Elementen (seggt hy) twee contrarie dinghen gebonden werden die van malhanderen zier sijn vershillende / want in het Water sijn wy twee verscheyden dinghen te weten / den glants ende de hitte / de glants en is de hitte niet / noch de hitte oec niet den glants / om dat den glants schijnt si gesien wert / ende de hitte byant ende ghevoelt wert : noch den glants byant ofte voelt hem anders niet dā door het gēlicht : noch de hitte en blint noch en wert niet gezien worden

worden oec twee herschenden dingen in de gheesteliche
 Creature ghewonden/te weten/het Beeldt ende de ghe-
 elijckheuss: Gods/ de welcke eenichlijs different en v-
 schillennde sijn. Want also de geesteliche creature na het
 Beeldt Gods g'maect is 3/30 verlicht so door wetenschap/
 dat is/ door het verstant ende kennisse: de gheesteliche
 Creatura is het Beeldt Gods: en om dat so gh'maect is
 na de ghelijckheuss Gods/ soo betwermt so haer door
 liefde ende dilectie dat is te zeggen/ na de begerte ende
 getoonste is so Gode gelijc. Nu den Auth'or van dese
 geesteliche crea- ture heeft gewilt da- de ene partij: daer
 of zoude bliben/ verbonndich ende gantsch geestelic als
 de Engelen ende dat de andere partij: zoude vermengt
 sijn ghelijc de ziele des menschen die in het lichaem
 woont.] Origenes is van opinie/ dat het Beeldt van Je-
 sus Christus is de mensche/ ende om deser oorzaak isse
 ghezept/ dat hy gemaect is na het Beeldt Gods. Want
 den Sonne is het Beeldt Gods. Enghelie estimeren dat
 den heylighen Gheest verstaen wort door de ghelijcke-
 nisse/ maect inder waarheyt tot het Beeldt ende de ghe-
 elijckheuss Gods/en sijn gheen andere dingen/ dan dat
 de mensche oock de ghelijckheuss Gods is. Den men-
 sche (seghe S. Paulus) is het Beeldt Gods. Ende die
 mach men niet de nature conseruen: maect de ghelijc-
 heuss teferreert oft boecht hem tot de dingē daer mede
 de nature begaert is te werē tot de onsterflich/ deucht/
 ende wijs heyt/ die den Mensche met Gode ghelijck-
 soornich maken. Thomas Aquinas den grootten Theo-
 logicus verclaert die als volghet/ Den Mensche is ghe-
 maect na het Beeldt ende ghelijckheuss Gods/ door
 de Ziele/waer mede hy alle onsterfliche Dieren is ober-
 steffende: na het Beeldt/ door de lichte moe/te/verstante/
 ende dilectie: na de ghelijckheuss Gods/ door de on-
 sterfheyt ende ghetechticheyt natureliken in de Ziele
 ghestele.] S Augustinus in het Boec vande grootte der
 Zelen seghe aldus/ De Ziele is Gode ghelijcksoornich
 ghemaect/ hem gheschapen hebbende onsterfelic
 oode onverganclich.] Het Beeldt van (als Thomas
 Aquinas verclaert) is so veel als de forme/ende de ghe-
 elijckheuss so veel als de nature: also is den Mensche so

Wp welcas
 den die God
 de Gode dra-
 mensche in
 sune schep-
 pingē gege-
 ven heeft.
 Thomas A-
 quin. super 2
 sentent. dif-
 finct. 16.

Hugo de S.
Victor. ex-
cerpt. lib. 1.
cap. 2. 3. 4.

Van den Mensche, ende vvaer toe

heel de Ziele aengaet ghemaecht na het Beeldt ende
ghelijckenisse niet alleendic des Vaders/ oft des Soons/
ofts des h. Gheestes; maer na de ghantsche h. Dyn-
buidelichheit.] Nu Godt heeft den mensche in synen
scheppinghe ghegeuen dyn principale weldaden: het
eerst: is/ dat hy hem syn Beeldt ghegeuen heeft: het
tweede/ dat hy hem na son ghelijckenisse ghemaecht
heeft: het derde/ dat hy hem ghegeuen hadde de on-
sterffelichheit des Lichaems/ indien den Mensche wde
ghehoorsaemheyt des Scheppers ghebleuen hadde.
Dese dyn weldaden waren den Mensche van Godt
ghegeuen ende naturelicken/ ende door oorspronckelike
rechtverdiendicheit in syne nature gheent. Noch twee
andere gaben hadde den Mensche noch als wtwendighe:
ghe: de ene onder hem/ en de andere boven hem: onder
hem de Werelt/ ende boven hem Godt: de Werelt dat
een gabe is/ die sienlick ende verganchelic is/ ende Godt
die een onsielliche ende eeuwighe gabe is. Ende in dese
te weten in de Werelt/ is den Mensche gheschapen: in
de andere/ te weten in Godt/ behoort den Mensche zee
ghelucksalich te zijn. Onder Godt is den Mensche door
conditie ghestelt; ende boven de Werelt/ door weerdich-
heit; hem schepdende van het minst/ te weten/ de
Werelt/ om het grootste ende opperst/ goet/ te weten/
den Hemel te verkrighen. Dair sijn dyn principale
quaden/ die dese dyn booz verhaelde weldaden her-
braken: de onwetenheit des Goets/ de begheerlich-
heit des Quads/ ende de siechte ofte krankheit des
Lichaems. Door de onwetenheit is het Beeldt Goets
verdooben; door de begheerlichheit/ de ghelijckenisse
Goets; door de krankheit/ de onsterffelichheit des
Lichaems. Tot dese dyn quaden/ sijn dyn principale
remedien/ te weten/ de Wijsheyt/ de Deught/ ende de
Nootzakelichheit: op dat door dyn remedien oock dyn
quaden verjaeght werden: de Wijsheyt teghen de
Onwetenheit: de Deught teghen de Begheerlicheit
ende de Nootzakelichheit teghen de krankheit.
De Wijsheyt is/ te verstaen de dinghen hoe datse sijn
de Deught is een ghemeenschap der Ziele met de Na-
ture/ ghelijckformich der Reden. Ick noeme ghemeen-

schap

Schap een hoedanicheit / welcke zonder groote moeyte niet en kan van syn plaetse ofte subject betweeght werden: ghelijck als de welbaricheit een andere hoedanicheit is de welcke lichtelic tot syn plaetse verwoyden wordt. **W**at b. staen door het subject der Deught / de Ziel: / waer om: de zelve Deught die een hoedanicheit is / plaetse ende stede n.emt. **A**bsolute Nootzakelicheit is / waer zonder men niet en vermacht; als by ghelijcknisse: / zonder doeten en kan men niet gaen / zonder spijsen en zonder men niet kunnen leven / ende zonder drincken moest men steruen. **W**aer is noch een andere Nootzakelicheit diemen conditioneel noemt: ghelijck / om niet ghemack te gaen / zoo moet men een Daert hebben / ende om vrolicker te leven / is den Patijs een zeer effectue: spijs. **N**u omme de d. p. dooxs remedien zijn alle konsten ende wetenschappen gheinuerceert / omme de wijsheit te bereyghen. **D**e Theorike die content: platijf is / is ghebonden gheweest hoor de Deught: de Practike die werckend: is / is in het gh. byp. gh. komen: ende hoor de Nootzakelichheit is de + Mechanica gheinuerceert gheweest. **W**ant na dat Adam ghesondicht hadde / by syn kinderen / ende stenen / wircden nootzakelicken ghebruyghen om dese dinghen te zochten / de Planten ende Kruiden te leeren kennen / de Wouten te trecken / ende die reet / de Aerde te beouden / om in het sweert huns aenschyn: hui Broot te winnen / om daer van te leven. **E**nde dese Nootzakelichheit heeft haer naer dien tijt natuerlick n. gheleert / het Noot te maken / daer van Bergh van te make / ende zelve te baken: de Beesten te dooden om haer vleesch te eten / ende met haer vellen hui te bekleeden: kleene huerckens te stichten / om het quadt worder teghen te staen: den Wijngaert te planten / ende altyds de eene indertie na de andere te binden / het tijt zochten han sinde Spijsen / verscheyden kledinghen / huyse te beouden / spinnen / naepen / haer te kleden met Lijwaet / wolle Lakene: / Sijde van verscheyden couloure: / ende met Leder dat zeer wonderlicken sochereyt was: koopten / verkoopten / ende met malkanderē trafikerē: ende ghelijck als Ioan. Lodovicus Vives seght in syn Boeck

Editionele Nootzakelichheit.

De Theorike heeft byp. deel / Theologia, Phisica, ende Mathematica.

De Practike is byp. in een facin / familiær / est public: ofte oock wel in Ethica, Oeconomica est Politica.

Daer sijn oock zeyn specien van Mechanica waer af Hugo de S. Vi. zeer byet effe niet lang b. d. tot t. d. ik den c. d. reusen beset zeynde.

Vanden Mensche, ende vvaer toe
 vande Inlepdinge totter Wijsheit / *Vile indumentum*
excogitavi necessitas, pretiosum, luxus, elegans, vani-
ras. Godt dan beminde also den Mensche / dat hy hem
 de gantche Werelt ghaf dooz syn Landt ende Woons-
 stede. Want zoo nu ter tijdt op wat plaetse dat het is
 een wijs Man gaet / hy is overal Inwoonder / ja zoo
 overal / dat alle dinghen hem toebehooren / ende dat hy
 hemzelven op gheen plaetse beemint noch onbekent
 en acht. Hoe veel te meer is dan den eersten Mensche
 gheweest / die den Bewoonder van alle de Werelt was /
 ende ghelijck als de Grieken zeggghen *Cosmopolite?*
 we; ende een nieu Werck van Godt / in deuchden ghe-
 pint / ende hiere ober alle Dieren der Aerden / der
 Wateren / ende des Lichts / hy estimeerde alle de We-
 relt syne Erbe ende Bezittinghe te zijn. Betoonde hem
 Godt als dan gheen groot tecken der liefden / als hy
 alsoo met hem deelde / hy gaf hem de Aerde / om als
 Meester daer op te treden; het welcke de rechte ver-
 klaringe daer van mede-brenght: Want synen Naem
 int Hebreeusche *NERRA*, is also ghezept *a calciando*, van
 treden / *veluti & Latini terram, quasi teram, a terendo*
nominant. ende beh eldt den Hemel (die veel zupberder
 ende schoonder was) dooz syn eyghen Woons-stede /
Coeli dicuntur SCAMAIN ab Igai & Aqua quorum
vtramque vim purgandi extergendisque habet. De wel-
 daden hier van / te weten / de Hemelsche glorie ende ewe-
 wighe ghelucksalicheit / maecte hy hem niet teghen-
 staende met syne Nakomelinghen (ick meyn: de kin-
 deren Godes) deslachtich: het welcke sy volkomeelich
 ghebruicken / na dat de misdadt ende eerste over-
 tredinghe verbeterd was / dooz de tweede Persoon van
 de h. Drijsuldichende / die in dese Werelt quam / aen-
 nemende de ghedaente en ghelijckenisse van een waer-
 achtig Mensch / ende de selve glorie sullen oock alle
 Ghelooovighen ende Werckcorenen ghebruicken / na
 dat hare Zielen sullen verlost zijn tot de ghebruckenisse
 des Lichaems.

Ver-

3 Verklaringhe over het derde Capittel van Genesis, ofte het eerste Boeck Moyles.

Capittel VIII.

DEn haerbaerdighen Enghel de eerste Auctor des
quaders / die tot den hemel gheballen was / be-
gheet en de zeer schoonkens te krappen in de sinen van
den mensche / waer af hy verstooren zijnde / zoo droegh
hy eenen zeer grooten haet / om dat hy gheschreueelt
hadde. Ende op dat syn bedroef ende loof heyt te meer
zoude bedert zyn / verhoos hy een Serpent int aerdsche
Paradijs (al waer met Adam ende synen Wijne alle
andere aerdsche Dieren conberseerden / die gheen on-
eenicheyt en hadden / noch oock malkanderen niet en
beschadichden / maer allegader zo wel wilde als samme
bekinden sy den mensche door haren Meester ende
Heere :) dit Serpent is eene subberachtighe Wesse-
die hem al daer inde beweeght / ende hem zelve in
malkanderen volt / wesende zeer bequaem tot den aen-
slagh ende het voorgenomen werck van desen hals-
schen Enghel / om door synen middel te spreken / ende
hem zelfs onderdanich ghemaect hebbende door eene
gheesteliche hoofsheyt / door middel vande excellentie
nature ende het Engheliche wesen / ende pooghende
als door een Instrumēt vol valscheyt ende bedroggh
den mensche te bedrieghen : ende ergaf hem eerst tot
de Vrouw / de zelve aansprekende / als zijnde de kranc-
ste partij / ende die de meeste wederstaent zoude doen
vermoedende dat hy den man niet en zoude kunnen
bedrieghen / noch dat hy niet en mochte doelen / ten
waere dat wanneer hy hem voeghde tot de doolinghe
van eenen anderen. Want ghelijck Salomon niet en
dachte door eerre / dat hy de Afgoden moeste dienen
maer wiert een Afgoden-dienaar ende consenteerde in
de aenloekende ende zotte persusien vande Vrouwen
syne Conculijnen : alsoo heeft Adam mede begaen de
misdaet der overtredinge van het ghebodt Gods / haer
niet geloovende als offe verleyt zijnde de woerthijnde
maer hy was haer daer in geboosfaem door grzelschap.

Verklaringhe van het

waer door hy gheen minder schuld en hadde/ alsoo hy
 met synen wille ghesondicht hadde/ ende tre be wel
 wetende. Desen boosen Enghel : oude moghelicheel
 lieber tot de Vrouwe gekomen hebben/ inde ghedaente
 van een Dumbel/ (indien het Gode hadde willen toes
 laten : maer het en was desen boosen Gheest niet ghes
 onloft/ dat hy den Mensche : oude hatelick maken de
 ghedaente waer inne den heylighen Gheest behoorde
 te verschijnen. Men moet niet denken (seghe Augu
 stinus) dat den Dumbel het Serpent wt hemzelfs vers
 koren heeft/ omme daer door te verzoeken : maer alsoo
 hy zelve wilde doen / zoo en kondt hy niet te weghen
 brengen dan door het Dier dat hem toeghelaten was.
 Want de wille om te hinderen : kan in een veghelic zijn/
 mer de macht komt van Gode : zo wert het hem dan
 toeghelaten door het Serpent te verzoeken/ op dat de
 Vrouwe haer daer door mocht behoeden/ door de loof
 heyt van den ghenen die haer verzoekt.] Ende om
 dese oorzake wert ghezept / dat het Serpent loos was
 boven alle Dieren des Werelts. Het Serpent en ver
 stonde de woorden niet / ende en is de Reden niet deels
 achtich gheweest als den Mensche : zoo wert hy eben
 wel ghezept zeer schalck te zijn / ter oorzaken vande
 listicheyt des Dumbels. Hy heeft ghesproken/ ghelijck
 de Ezelinne van Bileam , hoewel hy door den Dumbel
 sprac/ ende de Ezelinne door den goeden Engel. Want
 de goede Enghelen ende de quade Enghelen doen wel
 ghelijcke wercken/ maer tot verscheiden eynden. Eer
 dat het Serpent ghemacckt wierdt een middel des
 Dumbels te zijn tot den hal des Menschens (seghe Ru
 pertus) zo mocht hy wel gezept worden te zijn zeer wijs
 ende booslichich : want in een andere oversettinghe
 vanden Bibel staet aldus / Ende het Serpent was wijs
 boven alle de Dieren. maer na dat de booslichichende
 was ghehoeght tot de hoofthet des Dumbels / ende
 dat hy diende tot een eyghen Instrument omme den
 doodt te gheven / zoo mach hy niet beter recht schalck
 ende listich ghenamt werde : ende soe dat hy niet syn
 booslichichende den Vader der leughenen hulpe ende
 dienst ghedaen hadde/ was hy abulck / dat de Disci
 pulen

* Bede inde
 Alegorien
 over de Bp
 bel.

Augustin.
 over Genes.
 na de letter/
 het 11. boec
 int 4. Cap.

Num. 22.
 28.

Rup over
 Gen 3. boec
 Cap. 2.

geelen Jhesu Christi hem schuldcich waren na te volgen/
ghelike Jhesus Christus selver gheuycht / zeggende:
Zijt voorsichtich als de Serpente, Petrus Comestor in Math. 10.
sine Scholastische Historien zecht dat het Serpent 16.
als hy de Wyfwe berleyde / recht was / en oer eynde
stonde als den Mensch: daer hy nu doot verblee-
kinghe ter Werden ghevoepen is. Beda zecht dat den
Wynkel een soorte van een Serpent verhoos / dat een
Wyfween ghesicht hadde / Quod similia similibus ap-
plaudunt. Nu het Serpent en is niet listich noch se-
nisch / omme dat Godt tot hem yeghe: Ghy zijt ver-
vloect. maer Godt heeft hem doot eene rechtverdighe
Justitie verhoondicht de Gentente van syn boose ver-
dienste/ende verhoont dat hy onder alle Dieren op den
Werdtbodem de hatelicste is ghewacht / omme dat hy
een Verhoondigher des Wynkels is gheweest / inden dal
des ghewen die gheschapen was omme te regeren ende
te heerschen oer alle Dieren der Werden. Pythagoras
zecht dat het Serpent is ghegenerert totet merck van
het rugge-been eines dooden Menschens: het welc nu
duyck t'anderen tijden in eenen Nieuwen ghescheit te
hebben / waer af ick de twee Wercken onthouden
hebbe.

*Sunt qui cum clauso putrefacta est spina sepulchro
dentari credunt humanas angue modullas.*

Indien dit ghelooft was het yonde yeer wel te pas
komen: want ghelike de doot des Menschens van het
Serpent ghehooren is / alsoo werde noch het Serpent
gehooren doot de doot vande Mensch. Baerendobert
is noch van naede te weten ende waerich te noteren
dat de straffen die Godt aan het Serpent verho-
ndicht heeft / haer van ghelijken adresseren tot den
Wynkel: Want Rupert. verhoont het met dese woo-
den: Onder den naem vande Slanghe de welke den
Wynkel is ghewoen heeft / wort hy ghelaghen/ende
die gene die doot sine boodertiche meynde den Wier-
der liden ghelike te wesen / werdt om siner booshe
wille ghetoordicht eenen schepsel (welc hy ghescheit
had) straffelic gelike te wesen. Op uwe heeft aldop gaen/
zecht

Verklaringhe van het

zegt hy/als oft hy wil de zegghe/ghelyck die kring-
der welckers boofheden ghy mis bruict hebt/op sinen
bunck zal gaen/300 zult ghy o Dumbel/aengheken ghy
enien Gheest zijt niet reden begaefte/u redelic verstande
alrijdt swaer van dwaesheyt belasten/ende waer henen
ghy u ghekeert zult hebben / 300 zult ghy uwe interiorie
nederwaerts verlijgen/ende zult booz-langen contrarie
werken; Merde/zegh ic/ zult ghy eten/ende den hemel
niet dat is / niet de ghenen de welcke inden hemel ver-
heffen / maer de welcke Aerdsch swaken / zullen dyne
spijse wesen.]

Wers. 15.

Den text der volghende aldus: Ende ick wil vijantschap
zetten, tusschen u ende den vijve, ende tusschen uwen
Zade ende haren Zade: dat zelve zal u den Kop vertre-
den, ende ghy zult hem inde versenen stekē. Doorwaer
groote vijandschappen / heeft de Vrouw ende haren
Zade / met het gheslachte deser Wofte te weten / het
Serpent. Het Zaet der Vrouwen is Jhesus Christus
die hier beloofd wert / die het hooft van die oude Ser-
pent dat is den Dumbel ghebijstelt heeft / dat is te zeg-
ghen hy heeft hem onder de voeten getreden / ende sin
ghewelt ter neder ghelept. Of wel schoon de Vrouw
nietter daet niet alrijdt het hooft des Serpents ver-
treedt / 300 heeft sy evenwel alrijdt de heerschappij
over hem. Want 300 de naechte plante onder den voet
der Vrouwen quame te raken de tandē des Serpents/
ho: weynich dat men hem het hooft daer mede neder
duste/300 zal hy terstondt sterben: het welcke men 300
haest niet en zoude konnen te weghe brenghen door
groote handt-boomen / houtē oft ijzere hamers / noch
door rapieren/ hoe scherp-sijnde datse waren. Ter
contrarien/ indien het ghehele dat het Serpent (twelc
den Menschē 300 jere is hantende / dat hy hem inde
verff men steect) met syne tandē quame te steken onder
inde hollicheyt vande plante sijn voets / niet den
Menschē sterben: Want 300 heeft als het Fensin van
de hant het bloede des Menschē aen ghecoert heeft/
300 verspreet het hem door het heele lichaem / alsoo door
het Serpent den vijand van sin nature / twelck den
Menschē is/waer af Lucas seggt:

Nella

Noxia Serpentum est admixto sanguine pressa

Lucan. lib. 9

Morsu virus habens, & fatum in dextro manantur.

Au zoo vele gheslachten der Serpentes alffer zijn /
 zoo vele sersenen ynder : zoo veel Cherubims / zoo veel
 Schaden ende Dooden : zoo veel Sclern / zoo veel
 Smerren. Refleert nu te verklaren wat dat het blam-
 mende Smeert ende den Cherubim beduyt. Het blam-
 mende Smeert is de Sententie vā het Oordeel Gods :
 het waer blammende ghenaeemt / want zekerliken het
 Oordeel Gods is als het Oordeel van de Blamme
 des Opers / wyake doende an den ghenen die qualick
 ghekeft hebben / als den Apostel seght. Cherubim is 2. Thef. 1. 8
 den naem van de Machten der Enghelen / die ghe-
 strekt zijn door het Paradijs / omme den wach te bewaerē
 die daer streckt totten Boom des Lebens / omme te be-
 toe en / dat wy ghetren inganc mogen hebben tot het
 hemelische der hemelen / zonder eerstelick door d'wer
 gepassert te hebben ende door den dienst oft ampt der
 Enghelen ghetramineert te zijn / want S. Paulus seght :
 Ende ist dat yemant op dit Fundament timmer Goudt, 1 Cor. 3. 12
 Silver, kostelicke Steenen, Hout, Hoy, Stoppelen : eens
 yeghelicks vverck zal openbaer vverden : vwant den
 Dach zal het openbaren. VWant het zal door het Vyer
 gheopenbaert werden, ende hoedanich een yeghelicks
 werc is, zal het Vyer beproeven. Zoo yemandis weick
 blijft, dat hy daer op ghetimmer heeft, die zal loon
 ontfanghen. Zoo yemandis vverck verbrandt, zoo
 zal hy schade liden : maer hy zal behouden vvor-
 den, nochtans alzo als door Vyer. Wat is het dat wy
 segghen dese woorden hebben voegt te brenghen ? En
 bereckenen sy niet het blammende Smeert gheset
 sijnde door het Aerdsche Paradijs / beduytende dat
 de ghene die aldaer behooren inne te gaen / hier door
 moeten passeren / ende door het Wier ghetramineert
 worden / op dat sy niet den Psalmist moghen segghen :

Ghy hebt ons doorzocht, Heer ghenadich,

Psalm 66. 5.

Ende beproeft alle gheluck :

Alzo men door dat Vyer ghestadich,

Daer Sijer louert vanden Slijck.

Ende

Verklaringhe van het

Ende niet recht werden de Engelen die aldaer ghes-
stelt zijn Cherubim genaemt/ dat is te zeggen/ Volheye
des wetensclaps; omme dat sy de volle wetensclap
hebben om te ondecken/ wetende wat van een peghelis
hans ons in het Boec geschreven staet/ dat is/ sy hebben
de nemoort ghesicht/ al het goet ende quaet dat wy ghes-
een hebben. Sy lesen daghelick/ ende int eynde zullen
sy verhalen al regene dat in die boecken gheschreven

Gen. 7. 10.

is: waer af in Daniel gheschreven staet/ Ende de boec-
ken werden op ghedaen. De plaetse aldaer dit Oper
banden houtwende Swerde is/ is alle sterfliche Crea-
turen onbeklimmelick: want de ghene die regghen den
loop des Nyls hebben willen gaen/ om den oorspronck
daer af te binden/ zijn verhindert geweest/ ter oorzaken
vande onverblyghe Operighe Wampen / dat sy die
niet konden binden ghelijck Lucanus seght/ sprekende
van de viss Zonas des hemels / Nylum videre calen-
tem. Leon Hebraeus een Italiaensch Auctor / een

Lutan. lib.

10.

Leon He-
braeus.

leest hier af
oock by S.
Ambrosius
in den 42
Zendibrief/
daer hy ver-
klaert waer-
om Moses
de wellusten
des bleeschs
ghefigureert
heeft op de
gelijckenisse
des serps.
Diet oot den
zelv Auctor
in Boec van
Paradijs/
cap. 15.

groot Philosoph in syn Philosophie der Liefde maect
oer dit gheheele derde Capittel Genesis een Allegori-
sche ende Morale sin ofte wtlegginge/ het welcke te wt
het Italiaens oer ghezet hebbe als volghet. Het Ser-
pent is de bleeschelike Lust / die eerst de lichamelike
partije der Vrouwe verweckt ende bedriecht/ dit is het
lichamelick te regghen: als hy haer bindt eenichsin
ghedeelt van het verstandt van haren Man / weder-
staende syne vasse ende stricke Weten op dat sy inde
bleeschelike wellusten mochte swimmen / ende op dat
sy haer verdunfere door de verkrigginghe der hoo-
berdighe ende oberbloedighe rijckdommen/ ende door
de sinnelichheydt (welck den Boom is der kennissen
des goeds ende quaeds) haer bertoouende dat daer
door hare ooghen zouden gheopent werden: dat is te
zegghen/ dat sy zeer vele dinghen zouden bekenen van
zulcker naturen als de ghene zijn die hy haer inden
Boom der kennissen des goets en des quaets toonde/
ende die sy daer te horen niet en kende: dat is te weten
ziet deel loof hebde/ bedroghe ende kennissen behaernde
tot de onkuisheydt en de ghierichheydt/ daer sy haer te
horen niet mede en bemoepten: haer segghende datse

Gode

Gode dat in; zouden ghelyck zijn: te weten/ inde oher-
 bloedighe generatie. Want alzo Godt onbegrijpelick
 is/ ende de hemelen voort- byenghende oorzaken zijn in
 het binnenste der Creaturen/ also zoude den Menschē
 dooz middel bande gh: stadighe vleeschelike medita-
 tien een groot gheslachte genereren: ende hier inne en
 liet haer de lichamelike parijē der Vrouwe niet alleen-
 lich regeren ende leyden (ghelyc als het re delic is) dooz
 haer * intellectuelen Man/ maer roek hem oock in-
 den modder der lichamelike dinghen/ met hem etende
 bande Wycht des verbodē Booms/ waer van terstont
 hare ooghen ghroeyt werden: niet hare intellectuelle
 ooghen (die als doen te meer ghesloten wierden) maer
 die bande lichamelike sinnelicheydt/ aengaende de
 wercken des vleeschē ende der onkuyshēyt: het welcke
 een oorzake was dat sy bemerkten datse beyde naecht
 waren dat is te seggen/ dat sy de onghewoensamheyt
 der vleeschelike wercken/ dooz het verstant bedekten:
 daeromme haer beneydighende om hunne genererende
 leden te bedecken/ als beschæmt ende rebēl: zijnde tegen
 de reden ende wetenschap. Daer na zeght hy (te weten
 Moyses) datse terstont hoorden de stemme des Heeren/
 ende verberghden haer/ dat is/ bekennende de Gods-
 tliche gheboden overtreden te hebben/ so schaemden sy
 haer/ en consequentelick volghde na de sonde de straffe.
 Desghelycks maecht de heylighe historie oock menie
 van de straffinghe: van elck int bysonder. te weten/ de
 straffe vant Serpent/ die van de Vrouwe ende die van
 den Man: verblœckende het Serpent boven alle an-
 dere Dieren hem rornde op synen buye kruppen/ ende
 aerde eten syn lesdaghe/ byantschap stellende tusschen
 de Vrouwe ende haer Laet ter enen tijde/ ende tusschen
 het Serpent ende synen Lade ter ander tijden: alsoo
 dat den Menschē het hooft des Serpents zoude ver-
 treden oft moyselen/ ende het Serpent zoude dē Men-
 sche inde verstellen steken/ twelck is te segghen/ dat de
 vleeschelike lust des Menschē veel onwaarigher is
 dan vaneenich ander ghedierte. Ende dat het Serpent
 met den buych op der aerden kruipt/ dat bereckent/
 dat hy syn herte tot de aerdische dinghen gheneghen
 maecht/

* inder Wettnē
 werde hier
 ghenomen
 dooz d'ertse
 dwerscheit
 en het rechte
 sinnige ver-
 nist d'her
 eerste bân-
 onder f vooz
 de bal: ende
 aldus moet
 het hart dooz
 gharns ver-
 staen wo-
 den.

Verklaringhe van het

maecht / ende de hemelsche is bliedende : ende alle syn
 leven eet hy slof / om dat hy hem moet voeden met de
 leeghste ende verachtste dinghen die der sijn. Den hare
 beteeckent / dat de lust des vleeschs de lichamelike
 passie besmet ende bederft doo: overbaedt : waer van
 dan haren oorsprongh hebben vele onholmachtheden
 des lichaems/verscheyden siecken/ ja oock v. r. scheyden
 soorten des doods : oock werdt doo: desen middel de
 lusten des vleeschs te niet ghedaen / verkenckt / ende
 verliest hem doo: de onghetemperheit der complexien
 ende siecken des lichaems. Wengaende de Vrouwe/ die
 ghestraft wierdt mit de deelheyt der smerten inde ont-
 fanckenisse / ende in het baren van hare kinderen met
 zuchten ende klagghen / ende dat haren wille den Man
 onderworpen is / ende dat hy haar heer is : dat is te
 zegghe / dat het onkupsch leven pijn in het lichaem
 causeert / dat alle syn ghenuechte jammerlick is / ende
 alle syn vruchten ende afkomste sijn verbult met pijn/
 arbeijt/ende quellinghe. Sy ebentwo: de intellectuelle
 passie beminnende als haren Man/ soo blijft hy doo:
 verstant ober haer ghebiedende/om die te regeren ende
 matighen in de werken des vleeschs. Hier na volghet
 nu den Man/ de welke ghoo: ende consent ghegeven
 hebbende inde woorden van syn Vrouwe/ende banden
 verboden Boom gheeten hebbende / werdt aldus ghes-
 traft/Godt tot hem zeggende/dat de Aerde om spant
 wille verbloet was met kommer ende arb: pt zult ghy
 u daer op gheneeten u leef-daghen/Doornen en Distel-
 len zal hy u draghen / ende ghy zult het krupt op den
 Welde e: : Int sweet uwes aenschijns zult ghy u Broet
 eten/tot dat ghy weder tot Aerde werdt/ daer ghy van
 ghenomen sijt: want ghy sijt Aerde/ende zult weder tot
 Aerde werden. Het welke ons beteeckent/dat de aerdt-
 sche dinghen tot het Intellectus verbloet ende blind-
 lick sijn: de Spijsen zouden hem pijnlick ende bedroef-
 tich sijn / dat is te zegghe / sy zouden de onsterffelichheit
 deelachtich sijn van het sterffelick dingh / welck de
 h. k. omste van syn aerdtche werken zoude verdrietich
 make/ende zoude hem als Doornen st. ken: syn Spijs
 zoude het krupt op den Welde sijn/tw. le een Spijs die
 wilde

Welcke Woorden is: om dat hy ghelijck als de zelve sun
 leden allen in de sunnelichheidt ghestelt hadde. Ende
 indien hy Boer wilde eten / dat soude zijn in het sweert
 sijnns aenschyns / bouwende ende arbeit dornde, dat is
 te segghen / Indien hy menschelick: pijn ende gheen
 beestelike wilde eten / oft menschelike wercken doen /
 so soude selve hem zeer swaer ballen / ter oorzaken van
 de contrarie woon-plaets: / die hy alreede gheonnen
 hadde in de beestelike sunnelichheidt. Hy eynde hem
 oec dat alle dese quellingen hem zouden ankleven dooz
 de sonde / ter tijt toe dat hy weder tot Aerde keerde / daer
 hy af ghenomen was: om dat onder al de andere aert-
 sche sterliche dinghen / hy alleen onsterflich gheschapen
 zijnde / sochte in aller manieren om dat hy weder tot
 Aerde mochte keren / hem in de lichamelike sonden
 wankelende. het welcke een oorzake was dat hy we-
 derom tot Aerde moeste werden / ghelijc in het beginst
 gheweest is / wordende den Dieren op der Aerden in
 sterflichheidt ghelijck. Waer inne aen te merken staet /
 de straffe ende verbodeninghe van de ghene die te zeer
 hun eyghen sunnelichheden volgen. Waer na den
 Eert vervolghende / seght / dat Adam sin Wijf Eva
 noemde: een woort tweeck beduynende een veel-sprekent
 ende klappende Dier / ofte oock Dinstor: so om dat
 sy Moeder was van alle beestelichheidt te verstaen /
 het welcke hy noemde de lichamelike Partij: dooz
 eenen ghemeynen name aen alle de andere wilde
 Beesten / daeromme / om dat sy de oorzake was die
 alle beestelichheidt in den sijnen dede groepen ofte
 hoort-komen: ende beteeckent dat Godt haer ver-
 standt middelende selve van contemplerende / is-
 werckende ende lerghe gheworden / omme de wercken
 des lichaems te verstaen / heeft als doen beghonnen
 in haer verstande de konsten te stellen / ende haer die
 haerde verstaen / heeft haer oock ghelert Kocken van
 de Beesten der Beesten te maken / om haer daer mede
 kleden / haer jaghende wt het Paradijs / omme de
 Aerde te bouwen / dat is te segghen / droosde haer
 van de contemplatie om het aerdsche te verstaen /
 haer eken wt de macht latende om van den Boorn
 des

Van de Doodt:

des levens te eten/ ende rechtichlick te leven: tot welcken eynde de zelve Tert zeght/ dat Godt in het Oosten des Paradijfs stelde den Cherubim met den blainnen den Sweerde/ om te bewaren den wegh tot den Boom des levens: waer inre de Cherubims beteecken den twee Enghelsche verstanden/ die den Menschen toegevoeght zijn. Ende het Sweerd welcke zonder ophouden blichelende een groote klarich ydt ende glants van hem gheeft beteeckent de menschelike Sinnelicheydt: de welcke hem wendende van het lichamelike poocht te soecken den glants van het geestelike Licht/ op dat sy ghaende door desen wegh/ wt het lijck hun moghen begeben/ ende volgen den wegh tot den Boom des levens/ ende leven in aller rechticheyt.]

Dus berre
con He-
bicus.

§ Van de Doodt, ende dat Godt gheen Authew van de zelve is.

Capittel IX.

Na dat onse eerste Ouders wt het Paradijfs ghesjacht waren/ werden sy gheset onder de subjectione vande Sonde ende de Doodt/ ende door de zelve middel maecten sy alle haer gheluckalicheyt hun mede onderwerpen. Want de Doodt is alle Menschen ghemeyn ghelijck ghezept wert inde Wet/ Licet, in Codic. De pactis. ende alle Menschen moeten na den Lichame sterben. De Konincklike Propheet David zeght/ Waer is yemant die daer leeft/ ende de Doodt ruct en liet?] hoerwaer niemant en is hier van wt-ghezoondet. S. Paulus zeght/ Ende ghelijck den Menschen ghezept is eens te sterben.] Ende een Spieckel Boeke zeght/ Bretois apasi cast hanein opheiletoi. Dat is/

Al wat sterflick bevonden is

moet noodich sterven zeer ghewis.

De Doodt (zeght S. Augustinus int Boeck reghen de Pelagianen) en is anders niet dan een beroovinghe des Lebens/ hebbende een naem ende gheen wesen ghelijck den hongher ghezept wert te sijn een ghebreck van Spijse/ den Dorst ghebreck van Dranch/ de Warmte ruffen een afweelinghe des Lichts: alsoo is de Doodt

maer

maer eenen naem by ghebrek van leuen. Men kan de
natuerlike Doodt noch anders verklaren / haer noes-
mende een schendinghe des Lichaems ende der Zielen/
alsoo wort die van Plato beschreuen ghelyck als Aulus
Gellius mede seght / Somatos ei psyches dialutis. De
Doodt hebbende eenen naem / onder wesen en isser God
den Schepper niet van / noch de oorsaecke / noch den
Auteur : want alwat God ghemaect heeft / dat heeft
wesen : welck doot VVesen begriipt het ghene dat is/
ofte dat gheboeren zal werden. Wel is waer / dat tot een
straff der Sonden God de sententie des Doots tegen
den Menſche uorgehesproken heeft : maer daer is zec
groot onderscheydt in een sententie des Doots wt te
sprecken / ofte de oorsaeke van de Doodt te sijn. Godt
(sint Salomon) en heeft de Doot niet ghemaect : ende
en heeft gheen leuen lust aen het verderben der Lebendi-
ghen : maer hy heeft alle dinghen gheschapen / dat liet
in wesen : sijn soude : ende wat inder Werelt gheschapen
was / dat is goet / ende daer en is niet schadelich.]
Ende op een ander plaetse seght hy / Maer door des
Dubbels rijt is de Doodt inde Werelt ghekommen.]
Den Dumbel van den Auctor der Soude / is Aulh : ur
van de Doodt / doo de Soude. Den Dumbel kan den
Menſche tot de Soude herwecken / maer hy en kan
hem niet dwingen : n daerom te verwilligen. Adam
konde hem wel gheswacht hebben te smaken van den
verboden Boom der leuens : Godt en wilde niet dat
hy sondichde : consequenterlijk en w'lot hy niet dat hy
soude steruen : maer verlatende het Leuen ende de
Doodt aenhemende / volghende synen eyghenen ende
vrijen wille / heeft hy hem seluen sterflich ghemaect /
ende sint faute ende onghetooftaemheut is de oor-
saeke van de Doot aller Menſchen / ghelyck S Paulus seght /
Dartom ghelyck de Soude door eenen Menſche in de
Werelt ghekommen is / ende door de Soude de Doodt /
ende alsoo de Doot tot allen Menſchen ghekommen is /
door eenen Menſche / in welken alle Menſchen ghes-
ondicht hebb'n.] Wy en hebben van gheen seluer
dingh van de Doodt / en wel den dagh ende ure der
seluer is ons gants onbekent : wanneer op wat plaetse /

Noſt. Attic.
lib. 1. cap. 9.

Godt en te
de Auteur
des doots
niet.

Sapi. 1. 13.

Sapi. 2. 24.

Seest hier af
bu Iulian.
Martyr in
syn Ander
woorden op
d' Opho-
dore questie/
inde 32.
questie.

Rom. 5. 12

Vande boose Gheesten.

ende wat doot datmen moet sterben / is in de balle / in de macht ende wetenschap Gods. Het is een salich ende profijetlick dinc boor alle Christenen / door een gheduerighe overdenkinghe de doot in ghedachtenis te houden ende daer dickwils op te denken / overmits de vergheteringhe des doots veroorzaecht dat den mensche in sonden verfalt / daerenteggen de overdenkinghe der zelve houdt hem van de sonde. Wat ghy doet (seght Iesus Syrach) daer bedenckt het eynde inne / zoo en zult ghy nimmermeer quaet doen.] Ende den Psalmist. Ick ghedencke der ouden tijdt / der boosledens jaren. Ick dencke des nachts an myn Snarenspel ende spreke met myner herten: mynen gheest moet nazoecken.] Plato seght dat het leven van eenen wijzen is een overdenkinghe des doots. Sacromme laet ons waken ende bidden : want wy en weten de ure niet / in welke de heere komen ; al laet ons maken dat hy ons bereydt vindt om den bitteren dyanck te dyncken / die onse eerste Gaderen ons onderwoyden ghemaecht hebben .

Ex. 7. 39.

Ps. 77. 6.

Luce 21. 36

Dat de boose Gheesten de toekomende dinghen niet en kunnen voorzegghen , alzo sy daer gheen kennisse van en hebben : ende dat sy de H. Schrifture verstaen.

Capittel X.

DE heylige Engelen ende boose Gheesten en kennen noch en weten de toekomende dingen niet wt hun zelden maer alleen door de wetenschap vanden eenigen Godt. Het is wel waer dat de Engelen kennis hebben van toekomende dingē / niet van hunne nature wegen / maer van Godt / diese hun openbaert. De Dumbelen hoorien oec zomtijts tghene noch gheschieden zal ende dat langh te voren eer het gheschiet : welck sy kunnen weten door de dispositie der hemelsche ende mindere Lichamen : gelyc de menschen zomtijts door de Astrologie ofte Sterrekunst hoorzegghen de onduyctbare ende duuyctbare tijden : zoo als Thales Milesius door middel van de Sterrekunst hoorzegde de groote merichte der Oliven die int toekomende Jaer zouden sijn. Zomtijts hoorzeggen de boose Gheesten de toekomende dinghen

Aristot. poli.
lib. 1. cap. 7.

dinghen alkenich door ghiffinge: so dat van ghene so
 wegepet hebben alre het contract gheschiet. Daerom
 en moeten hem geen ghelooft geuen/ oft so al schoon
 de waerheit zijden. Want so zijn ghewoon de loghen
 onder de waerheit te vermenghen/ op dat so te brin-
 geliche hantte valscheit moghen perswaderen: ghelijc
 dat wijs als de ghene die sijn bereyden willen/ tselve
 vernemingen in wijsen ofte meel/ op dat dit dootlic sijn
 soude bedert ende verborghen zijn onder de soetheit:
 en dese boose Gheesten verlijde haer grootlic/ als so de
 licht ghelootighe menschen also kunnen bedriegen/
 door loghenen van de hoorogghinghe der toekomende
 dinghen. Gheschiet int eerste Boek der Koninghen ghes-
 schieden staet / dat eenen boosen Geest willende Achab
 den Konink Israels bedriegen/ tot den Heere zijnde/
 Ich wil vergaen / ende wil eenen valschen Gheest zijn/
 in alle sinen Propheeten mont.] Zoo dat de Propheeten
 Achabs door den Gheest der logenen onderrecht zijnde/
 hem verkeerden dat hy de victorie teghen de Syriens
 verkrigghen soude; ende eventuel was de Achab noch in
 dien strijt ghedoot/ na de prophetie vanden warden Pro-
 phet Micha. Porphirus seght / dat de Goden die wil
 liegen/ ende dat de kennis der toekomender dinghe niet
 alleen bedecht door de menschen is/ maer ier onkeker
 door de Goden selve. An ic en achte de Goden der hey-
 denen daer hi Porphirus spreekt/ niet anders dan boose
 Gheesten te sijn/ het welc oec zelfs betrekken den name
 Beelzebub/ welc te seggen is God oft Heere der Vliegen,
 welckers Afgod hy de Accaroniten aenghebeden wert.
 Derrenoben hebben de Joden in de keruff: der h.
 Schryfuer ghelijc int Euangelium blijt/ alwaer ver-
 haelt wert dat den Satan desen Salichmaker woerde
 inde h. Stadt/ hem stellende op de Tempel des Temp-
 pels/ ende zijnde tot hem/ Jaden gh. Gods Sonne zijt/
 so weegt u selven wederwaert: want daer is gescreuen/
 hy sal sinen Engelen bevelen van u/ en so u'len u op de
 handen draghen / op dat ghy uwen voer verghens aen
 seggen sien en sijn.] Welck: hy bronghinghe der
 Schryfuer den Satan ghewoen had wten 91 psalm
 Salom. Achanasius betrek dat S. Antoni^o de h. verrijt

1. Arg 22.
 22.

1. Mat. 4. 6.

Dat de oude Philosophen ende Poëten
op eenen tijdt tot sime Religieuse Boeken / by hem
vergaderd sijnde / ver beel lischepen der goede Geesten
overtuigende / aldus gheseyt de goede van haer lieden / g
hebben doch hadde dat sijn mont (o der mis daer i) s
mis di werken de g. Schrijfturen. Als van leuen / ont
loopten sy vichals als een le ho op belste woorden
oder ve nichte in sijnen so ghe de ick haer ho: my x
ghen / ende als sy also met malkeanderen tonghen ende
hueten den ma vichich van Goeden ende stopte nane
oeren. f. Door dese woorden hant gouden gheschagte
S. Antonius is vichich dat de overen Gheschiet de
h. Schrijfture verstaen : maer als toe gheschiet toe
cet quere gheschiet welken sy niet vichich.

§ Dat Orphens , Homerus , Pythagoras , Plato ende
andere Ende Philosophen ende Poëten de Boeken
Moyles gheschiet ende vele dinghen daer wi ghe
trocken hebben.

Capittel XI.

MEn beint niet datter yemant door Moyles ghe
werft is die enighe dilligheit in gheschijfte heeft
naghelaten / ten waer dat het Abraham ende Enoch
gheweest waren. hanne wijs hende heeft Moyles als
hanne wtelichien Gheschiet in eenen maet in sime
Boeken begrepen ende by een vergaderd daer hy doe
ghende te ghele hant den mont des le endighen Godes
gheschoot hadde / door de openbarighen die hem da
ghelich verdoont werden. Ende namas doen Pytha
goras ende Plato in Egypten de wetenschen appen leeren /
so wils sy eerstele studeren inde leeringe van Moyles
wrens name op dien tijdt in het ghantsche Egypten in
den yem wonderlike hemaerhede was ende wt sime
Boeken hebben sy ghenomen het verstaen van Gode
te weten van de eerste oorsake. Ma welken Numenius
Pythagorist in sime Boeken gheschiet heeft verstaenden
dinghen vande leeringe Moyles als Basilus de groote
ghetungit : de selbe Numenius seude oec dat Plato so
ghantsch met Moyles aerscheerde / dat hy dien selben
schen te voren / sprekende inde Grieksehe spraekke
Clementis Alexandrinus ende Eusebius zegghe dat de
Gydenen

Verſchynen hare meeſte verborgentheiden van de Joden
ghenomen hebben / ende de ſelve bedeckt ende omme-
wonden met har: Fabulen. De Fabul van Deucalion
is ghenomen tot de Hiſtorie van de Tintloet: de Ver-
ſtinghe van Phacion, is van den troffelingen ganch
of in de afſchijnghe der Hornen / weder was ten tijde
van Ezechias. De contempleren wil oer de houtwin-
ghe des Corrus van Babilonien, die Nemroth ende
de ſone houtſcheden / neymende daer door ten hemel te
klommen ende die te genaken / dat zal hy vinden onder
een zekere Allgorie die zeer breedt beſchreven is van
Homerus onder de Fabul van de Krusen Ous ende
Ephialtes de Sonen van Imphileus, waer van hy de
wonderlike quarte en hooghe beſchrijft / deſe wiſden
den Bergh Oſſus en den Bergh Olympus ſtellen / ende
dan Pelion op Oſſus. De Sulmoniſchen Doet Ovidius
heeft er toe gheleert / ghewe dat hy van het beghin ende
de ſcheppinghe des Werelds beſchrijft. Homerus,
Heliodus ende Linus en hebben van noement anders
ouderent ghewe dat hy ghezonghen hebben tot heyligh-
makinghe vanden Zevenden Dag, dan van Moyſes.
Deſe hebben beſchreven den Ouderdom ende agulde
Centwe van Saturnus, zelve ghenamen heylende van
den gheluckighen Staat daer Adam eer hy ſondichde
was. Een langhe tijt voer deſe heeft Orpheus zeer
hele gheleert tot de keninge Moyſes, zeffen in het Boeck
dat hy gheweert heeft van het heyligh Woord / beken-
t hy dat hy tot de Moſayſche Tafelen ghenomen heeft /
het ghewe hy ſinght (van Gode die alleen van Moyſes
den Chaldeer beken is) in deſe Wraffen die door Fran-
ciſcus Georgius in ſijn Harmonie des Werkes in het
Latijn is overghet / waer van den heylende is als
helght:

Homerus in
de Doline
van Wiſſen
in het elfde
Boek.

En volkomen Gods iſt, die t alles heeft gheſchapen,
Die t alles onderhout, die gheen voeſel gaet rapon:
.. Maar herſt al in ſich zelfs: die maar door dat verſtand
.. Begrepen en gheſien wort, als een wonderbaer punt
Die noyt eenigh quet by de menſchen ghingh in voeten:

Ghezangh van Orpheus.

En zonder wien oec gheen ander is, noch kan reeren.
Ziet het vrij alles aen, op dat ghy op der aerdt
Te beter hem mooght zien, v ooghen vrij verklaert.
Want zoo veel wy aengae, ick zie hem sterck te voeten,
Aen syn voetsappen hier: oock zie'ek syn hant ghepresen,
Maer dat ick hem zoud' zien, wie en wat dat hy is
En kan ick gheensints doen, want het onmogh'lick is,
Om dat hy zit inden Hemel zeer hoogh verberow:
En daer is oock gheen mensch die in syn gantsche leven
Hem heeft ghesien, dan een Chaldeer, die nu leeft
In s' Homels gouden Stoel, daer hy syn woonplaats heeft
Vvien rechterhand sich strekt tot aen d'werste paken
Der Oceansche zee: voor wien de Berghen dalen
Schuddende met ghedruys, en hoe swaer daer sijn
S'en kunnen draghen niet syn Majesteyt divin,
Die inden Hemel hoogh syn woonplaats heeft bereydet,
En nochtans winstermeer van d' Aende hem af scheydet:
Die het begin is, en het middelste van al,
En t'eynde alles dinghs hier in dit aerdsche dal.
In al deus dinghen goet sijn wy vast onderwysen,
En oock ingheplant van ons Voor ouders ghepresen:
Die heeft Godt veel certijdes ghegeven dees wijshede
In wat afclen goet beschreven met bescheide.
Enighe sijn van opinie ghewest dat Orpheus door
den Chaldeer; Noah heeft verstaen: andere meenen
Enoch; ende de Platonisten, Zoroastres, die een Zoon
van Cham is ghewest: maer an gheen van dese en sijn
de Tafelen der Geboden ghegeven: maer altoenich
aen Moses.

Allegorie ofte verklaringhe over de beschrijvinghe van
Caron, den Veer-man ofte Schipper der Hellen.

Capittel XII.

Seneca

Seneca in syn Tragedie van Hercules Furiosa, brengt
 daer inne Theseus, de welcke aen Amphitruon ver-
 telt het ghene dat hy inde helle ghesien heeft / ende be-
 schryft Caron even ghelyck als hem Virgilius in zeste
 Boek syner Aeneidos beschryft: also hadde hem oock
 Polignotus afgheschildert in een Tafereel welck hy
 selde in den Tempel van Apollo, 300 Pausanias ver-
 telt. Bocaius willende de figur van Caron toellegghen
 oeffen verklaren / zeght dat daer doot moet verstaen ende
 beteeckent werden den Tijd, die een Soon van Erebus
 ende den Nacht is. Nu Erebus wort genomen doot den
 secreten raet des Gheestes Gods / van welcke den Tijd
 ende alle andere dingen gheschapen sijn ende de Nacht
 was de moeder van Caron: want eer dat den Tijd in
 wesen was, so en was oeffen noch geen licht / welc ghemaect
 werdt in duyfternisse / ende tot duyfternisse quam het
 doot. Caron wort daer na inde helle ghepacht / over-
 midts dat de ghene die in den hemel sijn gheen den Tijd
 (welck Caron is) van noode hebben / gheeft wy sterf-
 like Menschen die het leegheste deel des Werlts be-
 woonen / welcke (indien wy om hooghe willen sien) wy
 niet recht moghen segghen de helle te sijn. Caron wort
 ende brenght de sterffelike Menschen van de eenre zijde
 der ribieren tot de andere / dat is als wy gheboren sijn /
 so ghelept ons den Tijd tot de doot / ons doende over-
 varen de ribiere Acheron, welck 300 deel te segghen is
 als Zonde blyschap, om dat wy ons by ons ende ver-
 ganchelick leven in ontalliche ellendigheden verlijten.
 Wy is out / maer nochtans sterck fier ende moedich, om
 te betoonen dat den Tijd doot lanchheydt van jaren
 syne krachten niet en verliest: hy heeft een swert ende
 duyf kleede / welck beteeckent / dat verwoelen wy den
 Tijd ondertrouwen sijn / wy en doen gheen werck ende
 en bemoeven ons niet gheen andere dan aerdsche ende
 verganchelike dinghen / die duyf en besmet sijn in ver-
 gheychinghe van de hemelsche / want na wy niet alle
 onse begeerten behouden te verlangen. Maer dat by ons
 kint des sterffelicken lichaems daer wy mede bekl: edet
 sijn / decht in alrechter manieren het licht der redenen /
 dat wy sijn als blinden gaende doot de helle d'ies

Beteſckenisse des

Werelts/alleenlick door de ſinnen ende dijnſent onghereghelde luſten gheleydt wordende. Daeromme en moetmen hem niet verwonderen dat wy alſje niet zoobele quaden omringht ſijn / die haer vertoonen alzooghæft als onſe Zielen in de Helſe van deſe onſe Werelt nedergehaelt ſijn/ende haer in de ſterffelicke Lichamen verberghen. Aldus machmen oock verklaren het ghene dat Virgilius zeght / beſchrijvende de Helſch: Furien die aen de Doortten der Hellen ſijn / in het 3eſte Boeck ſijner Aeneiden.

Verborghen beteyckenisse des Lichaems Helisei, ende van den Dooden die verrees in her Graf van deſen Prophete. Vande Allegorien, ende hoemen die ghebruycken moet.

Capittel XIII.

2. Reg. 13.
21.

• **Der Moabit.**
• **of Helisei.**

† **Superficie**
is de blach
hept ofte de
ſpreyhept die
haer wtwe-
derick toont
af alle ding.

In het tweede Boec der Koningen staet gheſchreven/ Ende het begaf hen dat ſij eenen Man begraven: doe ſij in de Krijghs knechten * zaghen wierpen ſij den Man in † Elia's Graf: ende doe hy daer in quam/ ende het gebeurte Elia aenroerde/ wert hy levendich/ ende tradt op ſijne voeten.] Deſe hiſtorie begriipt in ſich een figure op onſen heere Jeſus Chriſtus / ende onder de † ſuperficie der ſelver is een groote gheheymnis verborghen. Heliseus doot is verborghentlicke Chriſtus die voor ons gheſtorven is: de Krijghs knechten ofte Roovers der Moabiten, beteyckenen de boose Gheesten ende Sonden des Werelts: de Mannen die deſe Moabiten gheſien hebben / ende het doode lichaem in het Graf van Heliseus gheworpen hebben / beteyckenē de Apſtelen/welcke de Salicheit des Menſchen voorſien hebben / teghen de boose Gheesten ende de Sonden/die het doode Menſchelicke gheslachte/in het Graf Chriſti ghedoken hebben/ dat is te zeggen in het Water des Doopsels: om dat het Water des Doopsels het Graf Jeſu Chriſti is / met het welcke wy dinnael beſprenghet worden / ter oorzaken dat Chriſtus dyp daghen in het Graf ghebleven is: waer van S. Paulus tot den Romeynen ſpreect / Zoo ſijn wy dan niet hem begraven door den doot in den Doop.] Door

Act. 6. 4.

dan

den dooden Menschē / den welken het ghebeente van
 Helisen: aenrakende verrees tot den doot. ende hem
 op sijnē voeten stelde; wādt verstaen het ghene den
 selven Apostel verhaelt aende Colossensen. int derde
 Capittel. Nu aldus mach men verghelijcke ende
 andere Allegorien ghebruycken / niet tevens met beynich
 ende soberheyt / sonder datmen de selve niet allegaer en
 verlaet want sijn ziet aenghenamen / hermaetlick
 ende gheschicht / als sijn maer wel ende recht en ghe-
 enghen oftē gheboudt worden. Ende waertlickē de
 Oude baders hebben daer ghemercht in ghebruycken
 nimmende deel: ende wy sien oock dat selve in de 3.
 Schryfture ghebruyckt wert: want in het Evangelium
 is onsen Salichmaker Iesus Christus vergheliken by
 Salomon, Ionas, ende by het stercken dierpant dat
 Moyles doot het bevel Gods in de Woorstijne op ghe-
 rechte wāde. Ick versinghe noch het ghene dat die
 Paulus tot de Galaten verstaet door Isaac ende Ismael;
 ender dā sijn gheeyt heeft dat Sara ende Hagar der twee
 Testamenten oftē Verbonden waren; dat in den
 ghende dā den Berg Sina is het volck der Hebreē;
 ende de Stadt van Ierusalem de Christelike Stede.
 Iamē alsoomen verghelijcken de Allegorien moet
 betoopen / was en moetmen des ghelijck de selve sonder
 eenighe voochtachtighe gheens pleest gheven. Want
 hoewel het alle predikers ende Lezenden gheopst
 ontvāgheliken is / in welken doot salichheyt van
 inangināte was te stellen / al het ghene dā sijn anāche
 bequāte wāsen: mits dat het selve vā den engel dā
 geloofs niet afen wijt noch niet vā ghelijcke Christen
 niet en beschijlet. Nochtans en mach men dat men
 aldā niet betemmenen sijnē begheert / want wāste
 inde vōndige wāden om de oprechter Ierde den wāden
 ghelofs dā wāde te betemmen. Daarom is dat men
 hier in sekeret niet beynich machten. Allegoriseren
 de Allegorien in de 3. Schryfture begrepen sijn
 want de selve sijn in het ghene dat wāden dā ghelij-
 ghen Christen omme eenig dā te wāden dā ghe-
 enghenisse dā af te gheben. Ende aengāde de an-
 dere wāde dā de ghelofs des menschen dā beynich-
 kinghe

Wlegginghe vanden Droom

lange neemt/ hoewel dat het is met Geduychdelijck
e oec een ghepout oordel/ niet teghenstaende om dat het
menscheleke inventien sijn / so sijn haer besloten ende
Argumenten brachelsos ende van gheener werden:
waer de menschen die alder de Inventien's van sijn
houwen begrepen daer inne bedrieghen/ende door dien
middel wederom andere bedrieghen. In dese oeden en
stelleck oec niet de Allegorien die voornijds gheest:
ofte ghemaecte sijn door de heylighe Doctoren der
kercken ofte andere Outdaders dien de heylighe Geest
die is ghegeven heeft. Ende daerom moghen ende
behooren wy ons daer mede te beghen in onse opbou-
winghe ende tot onser salichyt.

V Vlegginghe van den Droom van Nebucadnezar.

Capitel XIII.

Daniel, 2.

Nebucadnezar anders oec ghenaemt Nebuchadne-
zar koninc van Babylonien, sach in eenē droom
een zeer groot Beelt/ de glorie daer af was hoec/ ende
hadde tghesichte derwijs: sijn hooft was van goud/
sijn borst ende armen waren van silver/ sijn buick
ende lendenen waren van koper/ sijn beenen waren
ijeren/ sijn voeten waren een/ deels ijeren ende een/
deels lemen: Hy sach daer na' dat eenen steen daer af
ghebroken werde (van eenen Beelt) zonder handen/
ende neder dalende vernietigde tot sulck een hoec
dat sy door het gracht van haren val het Beelt verplet-
erde ende tot stof vernietigde. Daniel leyde dit Beelt
het ende seide daer af de berecknisse in de regnwoon-
dicheit des konincs/ ghelijck als het int tweede Ca-
pitel sijn Woord verhaelt is. Maer het hier een we-
legginghe die veel hoeder ende groeter is. Het Beelt
betreckende de Monarchien der werelt/ het hooft
van goud/ het koninkrijck der Assyriens: de borst ende
armen van silver/ het Rijkhe der Persen: den buick ende
lendenen van koper/ de Monarchie der Grieken:
het restende twelck van ijeren ende leem ofte aerde
was/ den staet ende regeringhe der Romeynen. Den
steen is Jesus Christus/ de welcke dalende van den
heylighen Beelt/ alle Monarchien ter nederlept/
ende

Wlegginghe
van 1 Beelt
dat Nebu-
cadnezar in
sijn droom
zagh.

nide de zelve rot niet maecte. Hier daer blijkt het/ dat
 wy inden lesten onderdom ofte crulle zijn / ende datter
 verwich tijdes: al rofteren van nu tot der tijdt dat de
 werelt 321 vergaen ende eyndighen/ alle de koninkrijcken
 alreede ghepasseert ende de prophetien verhuult
 zijnde: twelcks men (so vele als wy konnen ontsleuten)
 daer goede redenē kan begripen. *Eerstelijc* alle dacht
 is op het hoosche/ende alle omdencht is op het watersta-
 ten clareken/wie heeft opt de *Theologie* so verhoocht
 ghezien als so hedens dach is? *De Philosophie* / de
Wysheit / de *Wapen* / de *Werlt* / *snijdinghe* / de *Schil-*
derij / ende de *weltpreken* / int so genepen alse nu is?
 ende de kinderen so heeft holmaecte? En sta- men
 niet dat de *Menschen* niet mer oft immers zeer we-
 nich komen tot den onderdom van hondert jaren/ende
 dat ten achtien jaren enen Jonghelinck betre ghe-
 facteneert ende niet loof hejdt boozien is / dan hy
 boozijdes tot son dertich jaren was? Ich en zoude de
 reden niet kunnen zegghen waerom: de *Menschen*
 nu korter tijdt op der Aerden leben/dan dat haer quade
 gegint/ongbeschicktheit/ende boos hejdt daer af de
 sozzake is / ofte oock dat Godt het eynde der werelst
 wil boozdere: / het welcke allegader is boozegghende
 zelve na hy te zijn. Nu laet ons wederom tot ons oude
 proposst komen / ende noch een andere *Allegorie* oft
betekeninghe: oer den *Droom* van Nebucadnezar ghe-
 ben. Het *Beck* is de werelt die wy betwoonen/waer int
 het meestendeel der sijnliche rijck / edel / ende machtich
 ghevoert werden / het welck door het gouden hoost
 behoopt betfaen te werden: het zilver klac- blanchende
 ende van gort ghehapt / is de ghekerthijdt der *Men-*
schen die men *Wijse* noemt: door het koper moet bet-
 faen werden / alle konsten die ghebeventert ende ghe-
 bouwen zijn tot bequaemhejdt des menscheliken le-
 uens: de boeten van ijser ende leem mach men reggen
 te zijn onse quade becoeste wercken: *Wen* rijt / *bijant-*
schap / ende *heymelicken* haet die in onse herten zijn/
 ende de *verhardinghe* int quade doen: ende ons boos
 leben twelck van Aerde is / regert ende draecht dese
 gantsche *Weselt* / desen *Aersche* roof heeft alle dien last
 op

Van den Staet ende

op hem: maer Godt de Heere zal vanden hemel daer neder dalen desen kleynen Green / dese zegghe ick / die zoo groot wert / ende met syn tweede roekomste zal hy alle menschelike Staten ter Aerden werpen / ende zal in den leuen dach oordeelen het goud / silver / ende alle de testende wercken onses levens.

§ V Wat dat den Staet ende de Republike der Ioden is gheweest zedert den tijt van Moyses, Iosua, ende de Rechters van Israel: Item, hoe dat de daden van dese Rechters figuerlicker wijze op Christusum zijn duydende. Ende van het voordeel ende de grootachtbaerheyde der Stamme Iuda boven de andere Stammen Israels.

Capittel XV.

Daer sijn
byderlen
Regeringe/
te weten/
Monarchie,
waer inne
al de heerlic-
heyt bestaet
in eenen op-
persel Heere.
Aristocratie
is een Ghe-
meente die
gheregeert
werdt door
de edelste en
beste lieb-
gelijc nater
sijn te Vene-
cie gebuyet
wert.
Democratie
is el Regie-
ringe/wan-
neer tot des
Overheers
bedwinghe
wtigemeene
bel behoort

Godt is gheweest den waerachtighen ende eyghen Monarch van het volck ende ghelachte der Joden: want hy allen heeft de opperste machts daer ober ghehad niet ghelijc als ober de andere Nationen maer in alreker manieren dat hy door syn ghebodt ende met syn woort den gantschen Staat der Israeliten gheregeert heeft: het welck hy beloofte hadde te doen int 18. Capittel Exodus, zeggende: dat dit volc syn principael Koninkrijc zoude sijn. Maer alzo dat hy hem oec met menschelike middelen heeft willen behelpen. Eerstelic heeft hy haer met alle nootdakelelike dingen door synen knecht Moyses voorzien: daer na door Iosua terwilsen syn leuen waren. Dese hadden den last der Prince / ende overleiden wesende / Godt wilde alreker Ruychheit ende Macht gheben aen Personagien onder sinen volcke die de principaelste ende excellentste waren. Hec alreker werden dan ghehooren die vanden Staat / waer af de Iuden ende excellente Conditien herhaer sijn in Exodus ende Deuteronomium: te ginc de Wetten des Heeren en lieten niet toe dat pegekt zonder onderscheyt tot alreker lasten zoude gheroepen werden. Als wy die dan considereren / zoo sullen wy in dit volck der Joden een dinc formen van Aristocratie. Maer om dat het niet gheoorlooft was cinghe groote dinghen te onderwin- den / zonder eerst het Advys vande Gemeente daer ober

niet gheschoort te hebben / zoo moghen wy om dese sa-
 zaken / niet goet recht oordeelen / dat dit medereene De-
 mocratische Republike ghetweest is / die gebueret heeft
 tot den tijt van Saul en David die hare eerste Koningen
 waren. Den Staat van der Israëlieten was ten aen-
 ziene van God een Koninkrijcke ende niet tegenstaende
 was het oec den Staat van een Aristocratie ten aanzie
 van den Raedt ende principaelste Personagien. Want
 in hare verkiefinge en werde geen ooght niet op huyne
 rijckdommen ghenomen / maer alledinck op de bruyt
 ende Godtychticheyt. Ende om datmen in de zaken
 van grooter Importantien het Konijcs hande Ghe-
 menste (die men de zelve booz- doorch) begheerde te
 hooren / zoo moghen wy segghen dat het een Democra-
 tische Republike was. Daerom is het openbaer ende
 kennelic genoech dat de Administratie ende Regeringe
 van den Staat der Israëlieten ghemaect was wt dy
 souten van Regeringhen. Nu om dat / wanneer wel de
 Gemeente regeren ende datter groote ende gewichtige
 affairen oec komen / als van op dat het ghene dat ghe-
 daen moet werden / te haestiger zoude voort garen ende
 ghepandicht werden / so moeten eenen becoeten werpen
 die de opperste Kuchthout heeft. Om deser oorzaken
 werden by de Konynnen de Keysers ende Dictateurs
 becoeten. Van ghelycken wanneer de Israëlieten zeer
 swartelicken door hare vyanden gheproughen werde
 ende dat Godt hare wilde verlossen ende in vryhede
 stellen / zoo verwecke by diuwils doof smaken. Gheest
 aenen Man / de zelve alsdan onderseghende ende ver-
 siende niet heroische deucht / niet stercke des lichaems
 merre kuyft der oorlogen ende niet alle andere noodige
 en wtgelesen gaben / en door den middel ende reger- inge
 des rederlyc werde van de Gemeente van de Eranen
 verlost. Maer om dese verghelykinghe dit byzonde
 Marien ende de Israëlieten beedich te maken / so moet-
 men dese verschillen aenmercken te weten dat de Ke-
 sers ende Dictateurs door menschen ghenatmt ende
 bekoeten worden. Maer de Keijzers der Hebren en
 worden esde te zijn niet bekoelt door de eerste hande
 der menschen / maer door een inspiratie ende

werdt: ende
 Democratie
 is teghen de
 Aristocratie
 alzulck rene
 Regeringhe
 hebbe nu de
 Switser: en
 de Gemeente
 der Ioden is
 wt dese dy
 derley Re-
 geringe tya
 me gesmeet.

Vanden Staet, ende

beheer van Godt / ende en mochten eyghentlick gheen
Capiteynen / noch Koninghen / noch Herten ghe-
maect werden. In dese verkiefinge en wert niet geconsideert
op de afkomst / stamme ofte successie / ghelyck man
desghelycks oock gheen acht en nam op het een ghe-
slachte / huys oft familie / maer als op het ander. Daer-
en boven en wert hier inne niet veracht de verkiefinge
der Menschen noch het consent des volcs / welcke din-
ghen allegader by de menschelike Republiken ghe-
woonlike plaetse hebben / maer Godt in dese sijn Ge-
meynthe ordeneerde tot Rechter den genen die hy wilde
dat inde affair zoude presideren. Dat meer is / het is
noodich dat de gene die door electie der menschen ghe-
woepen werden / eerstelick hoorzien sijn met machte ende
excellente deuchden. Maer alle die Godt tot Rechters
en Beschermers der Israeliten gestelt hadde / hoewel sy
rouw / grof / onbecquaem / ende van nature weghen an-
gheschiedt waren / zoo maecte hy die verstonde dat sy de
excellenste dooluchtichste / ende vermaerste Ma-
nen waren die men zoude konnen vinden. Dit werdt ghe-
ruyght in het Boek der Rechters / alwaer ghescheyde
staet : Wanneer dan de Here Rechters op werckte / die
hy helpen tot der Roovers handen.] Ende een wep-
nich daer na sijn noch hy gheboecht : Wanneer hen
dan de Here Rechters verwerckte / zoo was de Here
met den Rechter / ende hielp hen tot der vijanden hant /
zoo langhe als den Rechter leefde.] Daerom boven dat
het alsoo sij dat terwylsen haren last ghedruert heeft / dat
sy de Israeliten niet vermeerster noch overheerscht
hebben / ende dat sy allenlicken een vermaerde An-
thoriteyt ghebruyct hebben / met racht ende ardeyt tot
de seften des oorloghs / dat werdt gheruyght door het
ghene dat Gedion (na dat hy reghen de Madianen bie-
toet verkreghen hadde) niet en wilde over Israel rege-
ren / hoe wel het hem ghepresentert werde : want het
volc ynde tot hem : Wilt een Here over ons / ghy
ende u soon / ende u soons soon.] Door dese woorden
gaven sy het Koninkrycke niet allenlick aen hem / maer
oock aen syn ghelachte / het welck hy gheensints en
wilde accepteren / maer antwoorde haer alsoo : Ick en
wil

Judic. 2. 16

Doof. 18.

Judic. 12. 8

wil geen Heere over u zijn ende myn soon en zal oot geē
 Heere over u zijn / maer de Heere zal Heere over u zijn.]
 Ende in het eerste Boeck Samuelis wordt verhaelt dat : Sam. 2.7.
 God tot de Propheten zeyde : Want sy en hebben niet u
 maer my betwopen / dat ic geen Koning en zal over hen
 zijn.] Zo is het dan blykelyck dat dese Rechters noch
 Koningen noch Heeren der Israēliten waren. Hier is wel
 waer dat de Rechters van Godt gheset sijnde / Isael
 altyt verlost hebben vande ellenden waer inde sy ber-
 dyntet werden : maer de Koningen onder wiens handen
 dese Republike verbaftact is / en hebben dit volck niet
 altyt in vryheyt onderhouden / maer hebben selve die-
 wils berisopt ende verworft / ende cynclicken ist zo
 better niet haer gekomen datse allegader sijn ghebanc-
 keke wech gheboert. Verhaluen zo was den Staat der
 Ioden in heel grooter bequaemheyt ende vryheyt in
 den tijdt der Rechters dan onder de Koninghen : niet
 dat God daeromme te tijde der Koninghen dit volck niet
 ghetregert nochte gheboen heeft : maer dit wert gesept
 om dat ten tijde der Rechters heel blykelycker was
 dattet Godt was die haer regeerde. En voo : waer hoe-
 wel dat dit volck inden tijdt der Rechters zier dickwils
 doo : de vryende Tyrannen verduert waert / ende : Isael
 om dattet hynne sonden verdienhen / zo en is ewenwel
 het volck dien tijdt ghebuerend : nimmermeer in ghe-
 bancknisse wech gheboert. Ende om deser oorzaken
 wille / mochte desen ouderdom wel de guldē crulwe
 gheuaemē werden. Men moet oot aemmerken datter
 zier weynich goet : ende ghetrouwe Koninghen ghe-
 weest sijn / ende dat de Rechters hynne allegader goede
 waren : want na dien sy (als menschen sijnde) zomtijt
 ghebaillen hebben zo moeten en ewenwel gelooven datse
 wederom op den rechten wech ghekeert sijn. Van haer
 gheest Iesus Syrach in syn Boek der Wjsheit ghetuy- Sprak. 46.
 ghenisse / ende S. Paulus inden Zendingbrieff tot den He- Heb. 11.32
 breen spreekt daer van aldus / Want de tijt zoude my
 teghe : en : oude ik vertellen van Gedeon, ende Barac,
 ende Samson, ende Iephie, ende Samuel ; &c.] Ende
 die waren allegader Rechters in Israēl / de welke
 hier door den Apostel ghenemt werden niet de andere

Van den Staet ende

heplighen / die excellent en wtmerende in het ghelooft
zijn geweest. Ic zal hier noch by voegen dat die Israe-
ten dickwils veel sonden begaen hebben / waer ober sy
met eene rechte straffe ghecastijt / sijn geweest : maer alst
sy hantwederom tot God bekeerde met berou van hare
sonden ende afgoderijen / zoo heeft haer Godt barm-
herticheit ghedaen / haer wt hant ellendicheit door
de Rechters verlossende. Nu om te verklaren hoe dat
de daden der Rechters moghen ofte behooren ober-
ghedraghen te werden tot Iesus Christus / ende hoe de
selve ons Christum verklaren ghelijck de andere hepli-
ghe Boeken doen / zelfs oec dat Christus wert ghezept
te sijn het eynde ende besluyt der heplighe Boeken / zoo
zal ick hier by byenghen het ghene dat Origenes seght /
te weten / dat alle wercken Gods in haerzelven groot
zijn / maer als men een verghelijkinghe maect van hant
eene teghen het ander / so moghen de sommighe kleyn
ende andere wederom groote genaemt werden.] Ende
hoorwaer als wy in ons zelven overdenken de won-
derwercken die Godt in de Woestijne ende in het ber-
trecken wt Egypten ghedaen heeft / zoo sijn sy inder
waerheyt groot : maer indien wy selve dan willen ver-
ghelijken teghen de liefde die Godt dese Werelt ghe-
draghen heeft / dat is / het menschelike gheslachte / ende
dat hy om hant wille sijn eenighen Sone heeft
oberghelievert / zoo zullen wy oordeelen dat dit een veel
grooter sake is / ende de andere boven verhaelde kleyn
zijn. Maer om dat inde ghantsch groote dinghen de
kleyn mede begrepen sijn / want sy sijn een ghedeelte
van de groote / ghelijck als het tweede ghet al begrepen
is in het derde / ende het derde wederom in het vierde /
desghelycks de byzondere verlossinghen des volcks die
inden tijt vande Rechters gheschiet sijn / also sy begre-
pen sijn in de hoochste verlossinghe des menscheliken
gheslachts door Iesum Christum / also verklaren ende
beteekenen sy ons de selve salicheit ende verlossinghe /
als de schaduwte ende afbeeldinghe daer van sijnde :
boven dien oock dat sy Christum selve tot een Authent-
iekeur hebben : want dooptijds heeft hy de hebbren
door middel vande Rechters verlost / ende daarna heft
hy

hy door hemzelve alle menschen verlost. Ende gheschickertwys als de ellendigheden deses levens/ te weten/ dat verlies des goets/ de ballingschappen/ de wonden ende de tormenten/ zeer swaer ende moerpeliche dinghen des vleeschs sijn/ maer als mē de zelve dan zoude willen verghelijcken teghen de gramscchap Godts/ ende de ewige doot die wy door onse sonden verdient hebben/ so werden sy niet goet recht kleyn gheacht/ dewijle dat dese dinghen sijn de alderswaerste ende pijnelickste om te verdragen. Hierom dan terwilen wy bemerken hoe de Ioden van hunne vortwendighe ellenden ende jammeren sijn verlost gheweest/ so moeten wy daer teghen weder ghedachtich sijn de waterste ende aldergrootste straffen waer van Iesus Christus door syne wondrende goetdheyt ons verlost heeft. Ende als wy lezen dat de kinderen Israels so dicwils wt hare quellingen verlost werden door de Rechters/ dat selve wilst ons schier met den vingher aen op Christum/ daerinne hy van de doot verresen is: ghelickertwys daer door oock betrekkent wort de laetste opstandinghe der heydenen/ waer door sy ghantschelech verlost sijn van alle quellingen ende krankheden/ door Iesum Christum onsen oppersten Middelaer ende Rechter/ ghesproten na den vlesche toe de Stamme Iuda, welc hiups ende Stamme niet een zeer groot ghetal stercke/ strijdbare ende kloeske mannen verciert was/ die zeer dapper ende blyvendich ter hands waren. Ende om dese ende meer andere oorzaken/ verhoos Godt dit gheslachte van Iuda om de eerste de wapenen aen te nemen/ ende teghen de Cananiten ende de spannen boven alle andere te strijden. Niet datmen daerom moet denken dat de verkielinghe Gods oer hare druchden b' weeght was te doen want daer inne moctmen byna het gantsche reyndecel seggen/ te weten/ dat dese Stamme zo machrich ende strijdbaar was/ om dat haer Godt te boonen gheschickt ende bescheyden hadde/ om de eerste seggen de spannen te strijden ende te bechten: ende men moet gheloven dat sy alulcks krayten ende strijdbare druchden hadde gracie Gods ontfangen hebben. Nochtans so behooren wy dit dat desen sin te nemen:

Beschryf-
vinge van de
oorzake der
groot-acht-
baerheyt van
de Stamme
Iuda.

Vanden Staet, ende

dat dese excellentē ende wtnehmende gaben / die ~~gave~~ aen het huys ende geslachte Iuda gegeven hadde / haer bequaem maecten om de eerste oorloghe tegen de Cananiets aen te bangen. Ende niet alicenlic wtter hantghe-
doen desen last ghegeven / maer oec naderhant als men oorloghe teghen de Benjamiten moeste voeren / so gaf Godt mede den last (wesende datt toe verzocht ende eersteelic aengheroepen) aen den stamme Iuda, op dat sy zoude wesen als den Grandaert ende Leydtsman der Israelliten. In het Boec Numeror. wtter gheeyt / dat sy de eerste plaetse hadde / om een stede voor haren legher te verkiezen. Daerom woen wtter oock de Koninklike kroone ghegheven / door de voorregghinghe komende wt den mont van den Patriarch Iacob. Item dese stamme was de eerste (gelijc alle Joodsche Schryvers verklaren) die door de Roode-ze ghingh. Maer ziet noch haren hooghsten lof ende eere / welck is / dat wt haer den Messias zoude komen / niet alleenlick voor de Joden / maer oec voor de gantsche Werelt. Eentwel nochtans alle dese privilegien van de stamme ofte het geslachte Iuda en sijn niet ghekomen van de waardicheyt volghens de ordje der gheboorten : want Iuda was de vierde onder de kinderen Iacobs. Het is waer dat Ruben den eerst-ghebooren was / maer ter ooraken vande verbloechte ende ledicke bloet-schande waer in wtter hy hem niet en wilde onthouden van het gheselschap van syns Vaders huys vrouwe / wtter hy betwoopen en brooost van syn eygen wtneemendheyt : ende in syn plaetse wtter Iuda gheset / en nochtans de waardicheyt der eerst geboorte aen Ioseph ghegeven : want omme syn eerste stamme Ephraim genaeint / niet altemeer ende machtych was / maer sy wtter zeer hoogh verheben / zelfs toe de regieringe der tien andere stammen : het welcke daeromme niet alstet en duerde / want het Koninklike en bleef niet gheduerchlick in dat huys gheset : maer de heerlicheyt ende voortreffelicheyt van Iuda is ewelich / ende de zelve en is van haer niet ghenomen ghetwerft toe aende komste Jesu Christi. Ende om dat Christus wt desen stamme ende huys ghebooren is / so regert hy ende al ewelichlick regeren. Welcke Iacob

Iacob in syne propheetie bevesticht heeft / aldaer hy aen syne kinderen boozendt wat hant zoude overkomen in thynne leste tijden. Daarom en moerten sich niet verwonderen dat dese propheetien ende boozegghingen in eeninge manieren verbult sijn: want den Gheest Gods is hemzelven; zeer consoym ende ghelyck / ende doet zeer wel tghene dat met syne boozegghingen ende propheetien overeenkomt. Synelicken / indien wy willen zekere ende ghewiss: victorie hebben tegen de hyanden onser salicheyt / so moeten wy (zegghic) tot eenen helden hebben / den genen die doot de heylige propheetie Iacobs ghenoecht wert den Leeuw tot het gheslachte ende den stamme Iuda. Als wy dan in syne name: ende onder syne gunste striden teghen den Duyvel / het Diersch / de Werlt / de Doot / ende d: helle / boozwaer; so en zal ons de victorie niet twyffelachtich / maer zeer ghewis ende verzekert sijn.

§ VVanneer dat den tijdt van het eynde des VVerelts behoort ofte zal komen, volgens de gissinge ende rekeninge van eenge Doctore ende groote Personagien.

Capittel XVI.

Eenighe hebben ghezept dat de Werelt zes duysent jaren zoude staen ofte dueren / te weten / twee duysent jaren booz de Wet / twee duysent jaren onder oft met de Wet / ende de andere twee duysent na de Wet / oft na de eerste komste vanden Sonne Gods: dit en is gheen propheetie van Elias den Thysbiter, maer wel de bindingh van eenen anderen Elias een Rabbi der Joden in de Thalmud, in het Tractaet Sanhedrin, Capittel Helec, int Tractaet vande Afgoderij / Cap. I. bne, ende int Tractaet vande Sabbath. De radinghen oft gissingen hier van vermaelt Rabbi Isaac op het eerste Capittel Genesis, waer van de voornaemste sijn dese na volghende: Het eerste beers van Genesis verbasende de summa aller wercken des heeren / vermaelt zes maal de Letter ALEPH: nu ALEPH beteekent duysent. Datt en lobben Godt heeft: de Werelt in zes daghen volmaect / den zevenden hieldt hy op ende rustede han alle syne wercken / heylighe in den Sabbath.

Genebard int
syn Crony-
ken.

Hieminghe
vande Joden
sche Rabbi-
en van het
eynde des
Wetels.

Van het eynde

dupsent jaren zijn by Godt als den dach van gisteren
 die ghepasseert is; zeght den Psalmist. Eyndelick noch
 de zes eerste Vaders Adam, Seth, Enos, Kenan, Maha-
 laleel ende Jared, dese zijn ghestorven; den lebenden / te
 wet: n Henoch, is bouwen syn leven ten hemel op ghes-
 nomen. Ma zes dupsent jaren dan (welcke geduerende
 de quellinghen ende de doode in swanghe gheweest
 hebben) zal het lebende dupsent een beginfel zijn vande
 ruste ende het onsterffelike leven. Nicolaus de Cusa-
 en; zec gheleert Cardinael / maect noch verscheppen
 andere ghissinghen ende rekeninghen vanden laetsten
 tijdt; die ick alhier in het langhe; al stellen. Indien wy
 begherren (zeght hy) kennisse te hebben van den tijdt/
 300 weenich als het zij / van het eynde des Werelts/
 ende de laetste daghen / 300 moeten wy met rechter
 oorzaken overlegghen de reyse die onsen Salichmaker
 Iesus Christus in dese Werelt ghedaen heeft: want
 alzo hy ons ondertwijst / inden wy gods salichliken
 willen leven / 300 behooren wy hem te volghen / ende
 zelve van hem te leren / ghelijck als hy zeydt / Leert
 van my, want ic ben zoet ende ootmoedich van herten.
 Doch heeft hy zelve ons een voorbeeldt ghegheven / te
 doen ghelijck als hy ghedaen heeft / inden wy sijn
 Nabolghers begheeren te wesen. Varenboden ver-
 seker hy ons dat alle gheloobigen sijn Leiden zijn; als
 hy zeght; dat hy acht het ghene dat men aen sijn min-
 ster ghedaen heeft alleens of hem ghedaen ware. De
 Kercke dan is verborgentliker wijs sijn Lichaem / die
 welcke in hare gantse pelgrimage deser Werelt volght
 haer hooft Iesus Christus / die de hemel doordronge
 heeft door sijn opslimmunghe. Hy is voer ghegaen als
 een Exemplaar: sijn Kercke volght naer / ghelijck het
 Beelt ende de ghelijkenisse. Moses heeft de waerheyt
 gesien op den brandenden Bergh Sinai, door het visioen
 der waerheyt: ende na dat het visioen beethwenen was;
 zoo heeft hy ghedaen na het Exemplaar dat hy ghesien
 hadde. Christus is in dese Werelt ghekomen inde ghe-
 daente van een kleyn kindt: hy wile op in onderdom-
 ende wijs heyt een Man gheworden sijnde leevende de
 waerheyt en daer inne wandelende; tot dat hy om her-

we-

gherapghenisse des zewen van de Werelt wech ghe-
 nommen is / door de nijdicheyt der Joden / die hem ghe-
 eenprighet hebben: even-wel heeft hy syn Laet ghe-
 laten / twelck de Kercke is / waer inne hy ghebleven zij/
 ghelijc als Adam in Eva syn Vrouwe / die van syn blees
 ghesaymeert ende van syne ribbe ghekomen was / op
 dat de Kercke syne Bruidt vol van syn Laet zijnde /
 daer na mochte ghehoert werden in het Hups van sy-
 nen Hemelschen Vader / door syne glorieuse op klim-
 minge ten Hemel. Ende de Kercke is alzo herborn
 in syne joncheyt als een kind / sy waest op in ouderdom
 ende Goddelicke wijs heyt / ende allencxkens verbult
 ende epandicht sy den tijt van hare reyse in dese Werelt.
 Alzo dat om te aenschouwen het warachtighe Exem-
 plaer / wy zullen door ghiffinghe zegghen / dat den tijt
 die Iesus Christus op deser Aerden gheleest heeft / is
 gherepresenteert ende verclaert door syne strijdende
 Kercke. Nu hy noemt hemzelven een Sone des Men-
 schen / ende een Heere des Sabbaths te wesen / ende dat
 in hem verbult zij / tghene door den Propheet Esaias
 ghepropheetert is van het jaer des Heeren / die het jaer
 des Heeren zelfs is / ende het Jubilee ende Vijf-jaer:
 (want Iobel in Hebzeisch is het vijftichste jaer: in wel-
 ken tijt van Jubilee mochten in Israel alle Verkoopers
 wederom keeren tot het rechte hande vercochte dingen /
 zonder den prijs ofte waerde wederom te gheben die
 sy daer vooren ontfanghen hadden.) Al desen tijdt is
 vercoopen / door het zebende ghetal / te weten / de zeven
 daghen / de zeven jaren / ende de zevenmael zeven jaren /
 welcke neghenenveertich jaren zijn; waer na het vijf-
 tichste (twelcke dese arbeydsame rebohtie volghet) het
 Jubilee-jaer onbedwoonghen ende vol van alle vryheyt
 is / waer inne alle dienstdaerheyt ophout / ende alle vry-
 heyt wederkeert. Ende men moet weten / dat vijftich
 ghebijnckelike jaren der Catholike Kercke / maect een
 eenich jaer maken van het Jubilee onses Heeren Iesu
 Christi. Ende de Kercke (welcke als een Beek volcht syne
 Heere en Meester als een Patroon) bevoont ende ver-
 klaert door het ghetal van vijftich / alleenlic een van de
 Jubilee-jaren van hare Bruidgom: so dat ene rebo-

Dit paren-
 thesis van't
 Jubilee is
 met van Ni.
 col.de Cusa.

Van het eynde

lutte van het jaer des heeren ghemaeckt in de pelgrom-
 magie sijnre kercke: is overeenkomende met een rebo-
 lutie der Sonne van Jesus Christus de ware Sonne
 der gherechticheit. Door welke reboven wy ghiffinge
 maken / dat de kercke in dese Werelt niet langhier en
 mach reysen dan vijftich Jubilee-jaren / die 2500 jaren
 wtlygen; * van welcke alre:de neghenentwintich
 ghepasseert sijn / aenghesien dat van de opklimninghe
 onses Salichmakers tot desen tijt 1452 jaer verloopen
 sijn. Dit is den tijt ende langh durticheit der kercken
 de welck: jaer zal verhoert sijn. Zo wy noch aenmercken
 de dingen die onsen heere Christus ghedaen heeft / ende
 wat hy gheleden heeft: na het neghenentwintichste jaer
 sijn ouderdoms / tot den daech dat hy verrijfende ober-
 de Door gh'trionfijert heeft; en indie: den de jaer
 in Jubileen wistreckt / so wille wy door ghiffinge koma-
 nen voorttgenen wat dat de kercke noch overkome; als
 also dat in die: wartichste Jubilee na de verrijfse: se
 vande Verlofset des menichliken gheslachts / sy hopen
 mach in glorie te verrijfen door de goetheit Gods / tot
 wtroepinghe: des Antichrists: ende dit zal gheschieden
 na de geboorte onses heere Jesu Christi in dese Werelt
 1700 jaren: voor de jaer 1734. Ende ghelijck als ten
 tijde Nochs de berdelghinghe der sonde door de Zunt-
 bloet quam in het 34 Jubilee na den eersten Adam ghe-
 lijk als den wijfen Philon beschreven heeft: so magent
 wy van ghelijcken oec voorttgehen door radinge ofte
 griffinge dat in het 34 Jubilee na den tweeden Adam
 de sonde ende de Werelt door het Over des h. Gheestes
 berdelght: al worden; ende dan zal de kercke wt dese
 berganchelike Werelt overghejaghen werden in de
 eeuwighe glorie / door de toekomst van haren Brude-
 gom ten oordele / ende de ure van sijn tweede toekomst
 zal oncker sijn: want hy zal come sonder datmen daer
 op dencht / ghelijc een Dief inder nacht / ende ghelijc de
 Zuntbloet op der Werden gh'come is. Philon den
 gode berhaelt dat Moses in de ure sijn doodes gode
 badt dat hy hem wilde openbaren / hae beel datter van
 den tijt gepasseert was / en hoe beel daer noch: stonde:
 Naer op God antwoorde / datter twee gepasseert wa-
 ren

* Dit is den
 Carduael
 de Cui die
 hier spijt
 die dit jaer
 1464. ghes-
 kreft heeft /
 31 dat alsme
 i: selbe wel-
 rekt wy in
 al: 2 Inbi-
 leen banden
 inde Jesu
 Christi sijn /
 en wtde: om
 al: 3 jaer mit
 2: getreden
 alsme: rekt
 tot het jaer
 1613 van
 Christus ge-
 boorte: maer
 rekenende da-
 sene Kiemel-
 daer is het
 31 Jubileen
 1500 jaren.
 2 Per. 3. 10

Orenbarin-
 ghe den Mo-
 se. ghedaen.

ten/ende datter noch twee komen zouden. Ende Moyses
albus verdukt zijnde mer sinnen ende verstant/ gaf den
gheest. Dus zo herft God Moyses gheopenbaert hier tij-
den/twee boordene en twee toekomende: waer af van
Adam totte Zwartbloet de eerste tijt doorgy is: de wer-
de zedert de Zwartbloet tot Moyses: de derde zedert Moyses
tot Christus: ende de vierde zedert Jesus Christus tot
het eynde ende verdelghinghe der eeuwe: ende den
lesten tijt begint vande opstanding des Soons Gods/
duerende tot het eynde des Werelts: om dese redenen
hoort sy dichtsels vande heylighe genoemt de leste dagen/
ende het eynde der eeuwen. Hier teghenstaende dat de
rekeningen der jaren zeer zijn verschillende/ te weten/ de
rellinge der Joden/der egyptisch Guesche Oerzetteren/
van Iosephus en van Philon: zo ochte eventuel selve
waerachtich te zijn / datter zoo veel Jubilee jaren ver-
loopen zijn na den doot van Moyses tot Jesus Christus/
als zedert Adam tot den tijt van Noah: ende zo veel van
de Zwartbloet onder Noah tot de doot van Moyses: ende
van ghelijken zullender oock zoo veel Jubileen ver-
loopen van de verrijfinghe Christi tot het eynde van
den laesten tijdt van hier en dertich Jubileen. Nu
Moses is gheschoven na dese Goddelicke openbaringhe
in het midden vande vier tijden/ waer van dat de twee
doelende waren/ en d'andere twee noch toekomende.
Daer zijn noch zeer vele andere ghyssinghen vande leste
daghen die in gheschryfte zijn / ende zijn allegader zoo
verschillende / datter ghene mer malkander oer- een-
stemmen. Ende om de waerheit te spreken het eynde
des Werelts ende het algheneyne Oordeel is allen
Creaturen onzekel / het welcke in de handen ende
macht Gods is/ waer van de geheimenis in hem ver-
borghen is / behuende door hemelken alleen vese ken-
nisse verwaert ende achterghehouden: in borghe dat
w. waer de Gubers daer van wat hebben willen schij-
ven / zijn byna allegader gheabusert gheweest door
eene bedriegelike ghyssinghe / ende vande waerheide
afgh. werken: wy die van mindt ghekerthijdt sijn/
ende in wetenschappen teghen haer niet en zijn te ver-
gelijken/ behooren dan op te houden en ons te misden

Tot hier toe
zijn de epgē
woordē van
Nico. de Cū-
sa.

Van het eynde

van dese zeer curieuse onderzoekinghe der toekomende
dinghen / ja zelfs vande daghen / uren / ende ooghen-
blijcken die Godt in syne macht heeft ghestelt / welke
zelfs de Engelen des Hemels niet en weten also Jhesus
Christus seght / Ende van dien daghe ende dier uren
en wetet niemant / noch ooc de Engelen der hemelen
dan alleen myn Vader.] Wā wy zyn wel verzekert dae
de Werelt dooz eene algemeyne blamme ofte brande
zal vergaen ende verniet werden. Het welc den Gheest
Godts loock verkondicht heeft dooz Moyses in synen
Loffang in het Boec Deuteronom. verhaelt wesende:

Matth. 24.
36.

Deut. 32.
22.

*In myn gramschap het Vyer ontsteekt met haesten snelle
En brandt tot inden gront, verkeerende met een
De Aerde met haer vrucht, de Berghen int gheueen,
Met Fundamenten al, tot in d'ouderste Helle.*

Sophocles.

Sophocles een Heydensche Poet schijnt als met den
vingher het eynde des Werelts te raken / schryuende
op wat maniere dat die vergaen zal / dooz dese Versen
die Iean de Maulmon in het Fransys over-ghezet
heeft / waer af aldus den inhoud is :

*VWant d'eeuwe die zal komen veel
Ous brenghende met met haesten snel
S' Hemels schat hoog van voerden:
Dan zal al tghen' dat nu is hier
Hem openen, en spouwen i' vier
In Hemel en op Aerden :
De Vlamme' in haer besloten dichte
Verbrant i' een met het ander Licht,
Is al dat verdt bezonden
Op d' Aerd' en Lucht of Zee zeer diep,
En al dat de Natuur oyt schiep,
T'werdt al door i' Vier verslonden.
Als dan in dese Furie heet
En door de felle Vlamme vrees
Al is vercoort, Och lach !
Den oorsprong alder VVaters rijk.*

En Reuieren zal zijn ghelyck
 Een afgronds vol disgracy.
 Het velds en zal alsdan niet meer
 Voortbrengben Lof en Vruchten teer,
 Noch d'Ackers niet bebouwet zijn.
 Dan zal den grooten Oceern
 Gheen baren hoog noch leech doen gnen,
 Noch Schepen voeren groot van schijn:
 T'geuoghels met haer snelle vlucht
 Biepend' tontrulieden, het gherucht
 Van dit tempeest zeer vvreede,
 Den Donder ende Blixem straf,
 Verbrant haer in de vlucht als Kaf,
 Ia Hemel en Aerd' mede.
 D'Aerde verbrant, en al in Asch verkeeret,
 Op synen rogh' gheer vvasdrom meer begheeret
 Noch eenich Zaet, dat voeds of vvesen gheeft:
 VVant al vergaen zal zijn dat heest gheleest.

S. Petrus beschijft dat den Hemel ende de Aerde die nu 2. Petr. 3.
 zijn/ behouden werden totten byere inde dach des ooy- 7.10.
 deris: ende dat de Elementen zullen branden ende ver-
 gaen / en de Aerde en de wercken die daer in zijn/ zullen
 verbranden. * S. Augustinus antwoort op een braghe * Int 20.
 diemen zoude moghen daen/ oft na dat het Oordeel zal Boec vā de
 ghedaen zijn / dese Werelt branden zal / eer dat in son stadt Gods.
 plaetse gheset is den nieuwen Hemel ende de nieuwe
 Aerde/ ende op wat plaetse dat de Gheplighen zullen zijn/
 als dese verbrandinghe duert / aenghezien het nootza-
 kelick is dat sy op eenighe licham:liche plaetse moeten
 zijn/ dewijle sy een licham: zullen hebben? En zullen
 (antwoort hy) inde hooghe ende opperste Deelen zijn/
 aldaer de blamme van dat Ouer niet en zal komen by
 komen/ ghelyc de wateren der Sontbloet aldaer mede
 niet en quamen. Want sy zullen alzulcke lichamen heb-
 ben / dat sy zullen kunnen zijn aldaer sy begheeren te
 wesen zonder het Ouer van desen brandt te hree en/
 ghede onsterfflick ende onberganckelick ghemarkt:
 ghelyck

Van het eynde des Wercks.

Mat. 3. 24

1. Cor. 13.

52.

ghelyck de berghancielicke ende sterffelicke Lichamen
der by Mannen Sadrach, Mesach ende Abednego heb-
ben kunnen leven zonder beschadicht te werden in den
gloependen Oven. Nu moet men ghelooven / indien
wy Christenen willen yin / dat de verriffenisse der Woer-
den in het vleesch zal yin : want het zal gheschieden In
een punct des tijds , in eenen ooghenblick. seght der
Apostel : maer daeromme en is ons gheloobe dit aen-
gaende niet onnut / al en kan schoon ons verstant tselbe
niet begrippen oft verstaen / maer wy moett de redenen
ende oorzaken waer door dit also moet gheschieden / by
Godt laten beruften / ende ons niet nens wisselick be-
moepen ober dese wonderlickke verborghenheiden.

* Euripe is
een enigen
erin der zee
tussche Ma-
cedonien en
Aegreopont
die ydemaet
in dach ende
nacht op en
afloopt met
zuikermacht
dat se se beyt
ende al nide
recht.

Ich zoude dit eerste Boeck noch kunnen volstrecken
met verscheyden andere Capittelen / daer inne hande-
lende van dese Verriffenisse / ende daer by stellende de
solutien ende antwoorden der Doctoren inde y. Theo-
logie / vercessende de hooghe questien ende diepsinnighe
braghen / die men daer ober zoude kunnen doen. Maer
willende niet langher zeylen in eene ; so diepe Zee noch
kommen in een * Euripe der redenen / waer van de baren
schip-bruicke mochten veroorzaken aen het Schipken-
nynges Gheestes ; so zal ick my nu alhier in de haben
begheben / ende den voet opt Landt stellen.

Eynde des eersten Boecks der verscheyden
Lessen Anthonij du Verdier.

HET

HET TVVEEDE BOECK

Der verschepden Zellen

Antonij du Verdier:

Vervolghende die van
Pieter Messie.

♣ Vanden grooten Koningh van Ethiopien, ghenaeemt
Paep-lan, ende de coustynmen van syn Onderdanen:
Item van synen oorsprongh.

Capitl 1.

Den grooten Koningh van Ethiopien / die hem Sabell.lib.s.
mit eenē verdojdtē name Paep-lan oft Priester- inde verbor-
lan noemen (want hy en is gheen Paep ofte linge synre
Priester) wert van den synen ghenamt Beldagian, dat Chonliche.
is te segghen / Blijchap van een onvergelyckeliche
waemenicheyt: sy noemen hem oock Ian, een troost
welck in hun sprake: so veel beduyt als Machtich: hy
heeft onder syn ghebede twee en zeventich koningen De machts
die welcke alreghader syn verschepden in sprake n/ dibers ende i' groot
van manieren/ en sonderling van verwe des lichaems: gheral van
hy is machtich ter oorloghe op te brengen een miljoen krichbock
strijdbare Mannen / met d'iff hondert ghetwapende d' Paep-lan.
Gisanten om te vechten/ ende een groote menichte van
Kensien/ ende Paerden. De Ridders ten sijnre gader Dat wape-
sijn ghetwapent met een langh ende smal panstier / dat nen dat sone
hun de dijen bedeckt/ met eenen open helm op: hooft/ Ridders m-
sursgaders eenen ronden schilt/ een krom sweert/ ende den krich
een lantie die met twee piers boorsien is: die gheen- ghetwacht.
helm en dyaghen hebben op hooft: roode hairachtighe
hoeden op de mandere d'r Hammetusche Ridders:
die verchierchten sijn ghetwapent met schichten / pijlen/
ende singhers: sy onderhouden de selve erchten die top
ghetwachten om ghehoorsamenheid te ploeghen in den
krygh

Van Paep-lan

Offeringh
vanden Ro-
misch Paep-
lan.

Plaatse
der mael-
tyden van
Paep-lan.

kriggh: sy hebben kopere trommelen ende trompetten
om rolt aen te moed: ghen totten strijt: sy verchten niet
grootte hypericheyt en stouticheyt; ende ordineren eenen
zekeren loon ende eere den ghenen die haer bloem ende
bloek inden strijt ghehouden hebben: sy onderhouden
ende gageren oock de huyfghesinnen van hunne Sol-
daten/ ende tecken en hunne kinderen met een Cruys/
dat sy niet heet yser inde huyt drucken / welck tecken
daer natureelichen altyt in blijft. Dese Romisch Paep-
lan na dat hy eenighe uren toeghebracht heeft in zaken
van State/ besteedt dan bykans alle de overighe tijdt
in lesen der heyligher Schryften ende in de historien.
Daerna ghehuysdet hy enige offeringe des lichaems/
ende gaet in een liedsstoebe/ ende houdt oock syn mael-
tijdt alleen / ende dat op een kleyn gouden Tafelken/
staende op een hooghe verheven plaetse / met trappen
op-gaende ende zonder ammelaken: hy wert ghediene
door eenighe Pagien van edelen Zaamen / welcke de
spijse (kleyn ghesneden wesende) dragen in kleine koff-
fers. Den wijl denicht hy wt eenen gouden kop/ ende
heeft een soete van hier / het welcke van wete appelen
gemaect wert/ en niet suycher selve drinckende wt een
crystallinen beker. Teroijlen hy etende is/ so staen dog
hondert Jongheelingen die wa alle syne koninkelicheit
ghekozen sijn concom de koninkeliche Tafel / in plaetse
van Trauwanten oft Lijf bewaerders (want dese een
ende ghewoonte van hont hem den koning buyten de
Stadt/ ende inde Stadt komende/ so en blijft hy aldier
niet ober de twee daghen.) Syn Tenen opgherecht
staende/ sijn altyde ghesit met den rugghe teghent
soffen/ ende de poorten teghent Westen. De wapenen
sijner Trauwanten ofte Wachte sijn dese / ropieren/
dogghen ende affagapen / en decken hunnen hals ende
schouderen met vellen van wilde beesten. Die konin-
ghen die door ghebodt d'een na d'ander het hof van
sien / gheleiden de spijse met een grootte wuichte van
breken ende Dinaers wt de kercken totte Tenen van
Paep-lan, de welcke zeer rickelich ghehouden in van
Lijde / Lampers ende Scherlaken / de selve aldien
ghewende aan de Pagien / die hun komen ontfangen.

Sch

Den Koning ende het gantsche Hofghesin hoorden hem
 zeer leckerlick met allerley Gheboghete / Wisc / ende
 Wildbract. Als hy nu het noonmael ghehouden heeft
 (want hy en hout geen abontmael dan op sersidagen)
 ende de tafel opgenomen zijnde zo gaen de * Eunuchen
 ofte gheclubden henen / ende halen eenige Koninginnen
 van de ghene die in het Hof der Koninginne de hups-
 byoutwe van Paep-lan dienen / gheleijde de boos / Konin-
 ghen / ende gelepende tot in syn Tent / om hem eenich
 tijt verdyfjende gheuechliche vermakelicheit aen te
 doen / singhende ende danssende als dan inde reghen-
 woordicheit banden Koning Paep-lan. Hy neemt vier
 Dochters van de nabuerighe Koninghen tot hups-
 byoutwen; maer hy en slapt maer by ene / de welcke hy
 met groote heerrlicheit ende ceremonien trouwt. Ende in
 gheballen het ghebeurt dat sy gheen kinderen by hem
 en krijght / zo laet hy als dan een bander andere by hem
 slapen. Als hy hemzelven int openbaer vertoont / zo
 bedeckt hy syn aenghesicht met een Sluier oft Caffes-
 tas / die hy op ende neder treckt; alzo datmen somtijts
 syn heele aenghesicht liet / ende op een ooghenblick ist
 altemael weder bedect. Hy heeft de ghewoonten dat hy
 hem dymael des jaers door het ghemeyne volck ver-
 toont / te weten op kerst-dach op Paesch-dach / ende op
 h. Crans-dach in September: ende tot dien eynde
 wert als dan een hooghe Siclagie oft Toonel opge-
 recht. De oorzake deser ceremonie is om dat de Groot-
 van David Paep-lan, ghenaemt Alexander overleden
 zijnde / syn doot d'n jaren langh verholen werdt ghe-
 houden door syue Dienaers / die terwylen de regering
 des Rijcks hadden aenghenomen: om dan zulcke on-
 gheballen in toekomende tijden te verhoeden / den Da-
 der van David Paep-lan door het ghestadich verhoert
 dat aen hem ghedaen werdt / heeft begonnen op zulke
 gheordineerde dachhen hemzelven te vertoonen / welcke
 noch onderhouden werdt by den Koningh die reghen-
 woordich in Ethiopien regiert. Maer wan: eer hy ter
 oorloghe treckt / zo gaet hy altyt met onghedert in an-
 sichte. Hy is ghekroont met een kostelike kroon: eens-
 deels goud / ende de reste zilber: hy draeght een groot
 zilvere

* Eunuchen
 syn gelubde
 kamerlinge
 die meest in
 koninge est
 groote w
 el houe j
 t

Wandeb
 welcke van
 Paep-lan.

Hy vertoont
 sich dymael
 s'jaers aen
 ghemeyne
 volck: wan-
 neer en ware
 om hy zulc
 doet.

Van Paep-Ian

Op wat ma-
nere dat hy
gheleert is.

Tribuyten
die de kro-
nen aen
Paep-Li de-
ken.

zilveren Cruys in syn hande: al syn Dienaers draghen
een Cruys / welcke op haer rechte schouder mit bleesch
start. Hy is ghekleedt met een zeer rijk ende kostelick
kleet van ghefriseert goude-laken / ende een sijde hemde
met wijde mouwen / op der hertoghen maniere: hander
gordel nedertwaerts draeght hy een goude laken ende
van sijde / ghelijck een Bisschops boorschoot. Aen beyde
syne zijden heeft hy vier Dagien / twee aen elke zijde /
hebbende in d'een hand een zilver Cruys ende in d'ander
een bloot rapier. De heeren die als koningen zijn / ende
ook den titel van koninghen voeren / die moeten hem
tribuyt gheben / te weten / goudt ende andere metalen /
paerden / ende groot hee / sijde ende wolle lakener / na de
qualiteyt ende grootte der Landen die se onder hun
ghebiedt hebben: welcke rechten ende tribuyten sy
reacken van huure ondersaten / hoewel het bassalen zijn
van Paep-Ian, dien sy als dan het grootste deel daer van
gheben. Enigh: gheben hem groote menichte van
allerley kooyn ende zont tot boortraedt des oorloghs /
andere wederom weper (die in dat Land zeer ghemeyn
is) ende Slaven. De ghene die ontrent de groote Bos-
schen ende Wildernissen woonen / brenghen int Hof
groot gheval van Leruwen / Eygers / en andere leet: die
wilde Beesten / die aldare van in holen oft kelpen (die
daer toe ghemaect zijn) bewaert werden. Nu de ghene
die wijt van de Zee woonen / die brenghen maer alleenlic
de vellen van zodanighe Beesten daer de Wouwen als
sy ten stryde gaen huure klederen voor een frapicheyt
van maken. Paep-Ian werdt zeer gheleert ende beuine
van syn onderdanen / die zeer rijk zijn in onghemeyn
goudt ende andere metalen: ende alsoo het Landt zeer
volc-rijk ende bewoont is / so krijcht hy daer door een
groot inkommen. Sy kleden haer mit lijnen / wollen /
ende sijde: begheben haer tot de landbouwinghe; ende
in her koninkrijck heban * Sceva, daer den koning hem
houet / hebben sy twee Oogsten des Jaers / want sy heb-
ben oec twee Somers in een Jaer. Sy brigaderen in
grooter overbloedicheyt alle dinghen die tot onderhou-
des menschelicken lebens noodich zijn / principalic van
gerste ende allerley pottage. De gerste ende boordwene
was

• Oek Xoa.

aldaer zo hooghe als een Man op een Paerde zittende
 doogh / s : den Wijn gaert is aldaer oock zo vlycht-
 baer / zo dat sy den Wijn met grooter overvloedich-
 heiden / hoewel datse ghemintich ende meestendeel
 Oorch van Appelen ende Perren maken / ofte oock
 wel van Gist / Boekweyt ofte Panickorant / welke
 van tghemenne volck meest ghedroncken wordt. Des-
 ghelijcks hebben sy oock tghantsche jaer door op hun
 Barchten groene Dighen ende Appelen die en ellens
 bari smaeck sijn. Sy hebben oock groote overvloed
 van Ebben-hout / ende verscheypden andere sooten.
 Op de jagh sijnde / zo jaghen sy Leentwen / Luparts /
 Rinoceros ende Ghyphanten. Sy hebben eene outal-
 keke macht van allerley Bee / hoone Paerden ende
 dierne ide Schakelen / de welcke sy tot een hoogen prijs
 verhoopen ende Varenen van Hof. De eerste staet
 ende digtste onder haer is de Priesterschap. De
 tweede sijn de VVijlen ende Gheleerden, die sy Balia
 mais ende Tenguais noemen. Sy sijn zeer goedertieren
 ende van goede conversatie. De derde is den Edeldom,
 ende daer na de Soldaren. De ghene die ghekorin sijn
 eenen peghteliken recht ende gherechticheit te doen /
 laten de misdadighen / eer strenghelicken straffen. De
 Vieren sicken sy de ooghen wt / ende ghyen haer als
 dan een ghymme Glaze om haer ghejelschap te hou-
 den ende te leyden door alle het Landt ende inde verre
 ghelegene Koninkrijcken / wimende haren kost met
 sylen op de Lyere / ende haerlieder stemmen daer
 onder menighende / gaen alsoo zinghen ende spelen van
 hups tot hups ende oft by avontuer gheleerde datse
 langhet op ene plaectie bleven als eenen dagh / zo
 werden sy alle beyde ghedoodet. Indien permandt en
 dootslagh ghedaent heeft / zo komen de Richters byde
 Ouders van den ghenen die ghedoot is / ende lossen
 den doodt naer wt hare handen / op dat ander zulcke
 wrake moghen afnemen als haer goet duic / van den
 overlast die sy aen haer bloet gedaent heeft. Den ghenen
 die moordwillichlick reghen de Ket ghy opstaet / werdt
 door de ghantsche Ghemeynte gheschiet. Ende
 zo wie dat de Cerimonien ende de Gheboden der

Der staten
 onder de Mo
 besuuen.

Oetende
 doch oprecht
 te namere
 van straffe
 teghens de
 Oeuen,

van recht
 op ghyne
 kni regt en
 een pegene.

Van Paep-Ian

Religie overtreede / Godt / de gloriense Maghat / ende
 de heylighen lasterende / De zelve werdt openbaerlick
 lebendich verbrant. Wat nu belanght andere klepne
 fouten / die werden gheoordeert na de wille ende bes-
 cheydenheyt der Rechters. De Abysfianen hebben een
 byzondere sprake ende characteren oft letteren die haer
 eyghen sijn / waer mede tot Komen het Nieuw Testa-
 ment ghebrucht is: sy hebben oock ghelien de heylighe
 Schryft / die in der Abysfianen sprake overghet is / de
 welcke * my (doen ic in myn joncheyt te Komen was)
 byghonnen wierdt te leeren van eenen Broeder Pieter
 Abyssin hande. Ouden der Franciscanē een Personagie
 van goede zeden ende eerlick van wandel / wesen-
 den Paus Paulus III. ende van het gantsche Hof zeer
 beaamt: den zelden wilde my mede in syn landt nemen /
 maer ick en achtervolghde tselve niet: desen Broeder
 woonde achter de Bierchare van S. Pieter, inde hoo-
 singhe ende kercke die den Abysfianen toegheenghent
 is / celebrerende aldaer op hantliker manier / ende wier-
 den onderhouden op kosten vanden Paus. De Abys-
 sianen en munten gheen ghelt / maer ghebryucken tghene
 dat haer van andere plaetsen ghebracht werdt / welck
 ghydt is / ghetreckent niet krennde lasteren: sy noemen
 dese ghemunte stucken Paradis ende Syrap. Haer Gols-
 daren betalen sy met zekere stucken goudt ende silver
 van verscheden ghewichte / daer mede sy oock op de
 markt alle dingen hoopen ende verhoopen. Haer Bruy-
 loften houdensy zeer heerlichen met allerley spysen.
 Ende sullen het ghehele dat den Man oft de Vrouw
 in overspel wiert bevonden / so moghensy haer van den
 anderen schryden ende thoutwelick byken. Sy laten
 haer oock doopen / ende niet reghenstaende datse eenich
 trecken niet en heet yser op hun voorhoofd drucken / so
 onderhouden sy evenwel de ghewoonte der Joden / want
 sy werden oec besneden: sy sulden oec mede een wra-
 nich vleysch dander Vrouwen schamelheyt. De eerste
 Zoon succederen den Vader int konincrycke / ende by
 ghebreck van manlic oec succederen eenen vande naeste
 broeders oft dochters / die den deuchdelicsten is. Men-
 gaenke nu wederom van Paep-Ian, die heeft onder sta-
 ghebarde

* Dit is Nic-
 onimus Gi-
 lo Italian
 is welcke dit
 christ / ende
 waer wat ick
 dit Capittel
 overghet
 hebbe.

gheleedt een groote menichte van Landen / Konink-
rijcken ende ontalliche Meeren. Sy misgriff n hem
grooetlic / die inde Carren synen Stoel in Asia stellen/
mer denckende datter twee Indien zijn / het eene in Asia
ende het ander in Ethiopien. Syn Koninkrijcke heeft
tot gebueren aent Oosten de Roode ende Barbarische
Zee / aent Zuiden de Agilimbische Zee / ende aldaer
streckt het hem gheleijck eenen wistekenden Doonbergh
langs het Landen / ghenaeint Capo de bona Esperanza.
Opstaent aent eynde van Paep lans landt int Konin-
rijcke van Gorame is den oorsprong des Nyls, welcke
gantsch Ethiopien is doorgvloeyende / ende een grootten
loop ghemaecht hebbende / ende heel Eplanden door-
stroomende (waer van Meroe het grootste is) komt
eyndelicken Egypten betwateren. Aent Noorden grenst
het aen Egypten ende Lybien : aent Westen Lybia
minor, ende de Swerten. Naer den Vader van desen
Paep lan wesende een sijnforbaer Man ende kloek ter
wapenen / betruwerde sijn Rijke ; ende onder andere
moepliche ende ghebuerliche oorslogghen betwan hy de
Trogloodien, welcke berghstijghe pijlen ghebryucten/
ende nam den Konink Calant lebendich ghebanghen
inden strijt / hem als een wredt ende erfloos Verrader
doende onthoofden : desen heerschte in het lant reghent
Zuiden vande Mozambische Zee / welc is recht ober
het Eplandt van S. Laurents. Hy oerwoon goch den
Rome van Monincongofo, die noch Christen wredt/
ende Thremeda Priete der Swerten : hy dwong mede
den Rome Selan, heere vande Mahometische Noeren/
de welcke een tijt lang daer na betrocken van het gh-
de Rijk Arabien door de engte der Roode Zee / int vaste
landt hy Ethiopien.

Westhollan-
de van de
ghebueren
en grenzen
van Paep-
lans landt.

De Abyssanen hebben een Patriarch die sy Abuna
noemen dat is te segghen Vader / den welken het ghe-
biedt heeft ober alle ghestelleke zaken / ende heeft oock
opperste autoriteyt ober alle de Priesters int gansche
landt / die in grootten ghetale zijn / berdeyft zijnde inde
Meeren ende Cloosters. Hy ghebryuct teghen de gene
die van quaden leben ende zeden zijn ende brekers van
de verbeet tucht / een straffe, betispinge ende wilsuntinge

Wande Pa-
triarch der
Abyssanen.

van Paep-Ian

Selegenths
der stadt
Borrara daer
den Pa-
riarch syn
woonstede
pont.

ofte van; zo dat sy van een pghelicken verlaten ende
berjaeght wesende / zeer ellendighelicken vergaen / ende
van hongher sterben. Desen Patriarch hout syn wo-
ninghe met alle synen Raedt inde Stadt Borrara, leg-
ghende op eenen ghenuechlicken Bergh / vol Boomen /
omringht met lustighe lommeren ende schaduwen / om
sich daer onder te vernaken; want de tacken wesende
vol bladeren ende zeer groen / schicken hen met sulcke
fraepicheyt / ende blechten hen bohen alsoo door mach-
kander / datmen daer onder mach gaen wandelen ende
vermepen als onder een ghewelfel ende hoogh; alsoo
dat hoe groot ende gheweldich in dat Land de hitte der
Soonen is; zo en gheboelmen nochtans aldaer gheen
hitte. Het wert oec bewaert met lustighe springhende
Fonteynen / welcke die plaetse alijt is verbershende; so
dattet schijnt dat de Nature aldaer haer kunsten heeft
ghetoon / om selve volkomen te maken. Den hoofft
Patriarch ontfanght een groote inkomste van Chri-
den / ghelijck oock het inkommen dat hy heeft van den
Koninck Paep-Ian, die't hem; eert misdelacken ende hoe
groote godtsalicheyt ende debotie tot de Religie / gheeft
ende schenckt. Dese rijkdommen deyt hy wt aen de
arme lieden ende Gasthuysen / ende onderhoude eine
ontalliche menichte van Cloosters van verscheden
Ordens / als de Antonianen, Franciscanen, Dominicanen,
Augustinen, Calaguritanen ende Macharianen, van de
welcke hy jaerlichs een groote menichte na Ierusalem
reysen / om aldaer te bezoeken ende eere te beuyffen aen
het heylighe Graftonnes Heeren Jesu Christi. Alwaer
den Patriarch overleden is / zo en keeren alle de rijck-
dommen die hy gehad heeft wederom totten Koninck-
lichen Fiscael / ende men boeght hem terstondt totter
keure om eenen anderen te verkiezen / die gheoordele
wert de deuchdelicsten te sijn. Dese heft zeer strengelick
ende hoerwel het de Priesters gheoorloft is een vrouwe
te trouwen / zo en trouwen se ebentwel niet meer als een.
De Abpssinen beroemen haer dat se de outste gheslachten
onder de menschen sijn / overmits dat se alijds in
lijfheyt gheleest hebben / ende en sijn noyt overwonnen
gewest / noch van Semyramis, noch van Hercules,
noch

Godts der
Abpssische
Monichen.

De Abpssi-
ne sijn noyt
van eenighe
vriende vol-
ken over-
wonnen ge-
west.

noch van Dionysius, noch oec niet vande Romeynen:
 maer hebben daerentghen den machtighen Ka. uirk
 Cambyles met sijn gheweldigh: heyrkracht i' onder-
 ghebracht. Maer dit is de m'este eere/ de voornamste
 roem/ ende de wettmensten lof van dit volc/ daer se van
 de eerste geweest sijn die het Christen geloofte hebben
 aenghenomen/ ende dat doo: middel vanden Kamer-
 ling der Koninginne van Candaces die vanden Apostel
 S. Philippus ghedoopt wiert: en sedert hare bekehringe
 hebben se haer altyt standvastelick ghehouden aen de
 Religie onses Heeren Jesu Christi/ den tij: van; 300 veel
 hondert jaren tot desen tegenwo: dighen tijt toe/ hoe-
 wel se gheduerende dien tijt altyt sijn geque: t/ oef: jden-
 gen ende omringt geweest van de sctoren/ Sarajnen/
 ende Verbidbers van Mahomet ende ander Afgoden.
 Desgeleyt en heeft naot het schrickelic tempest tweelck
 zonniges het Roome sch ier/erijc ja oec bijna de gants-
 sche Christeliche Religie verwoest heeft/ dit Ethiopisch
 Rijke wipt vā hare heerschappij oft Religie kunnen
 bereyden: het welcke ons niet zeer en behoort te ver-
 wonderen/ aengelsen de koningen van Ethiopien hare
 afkomst e ide ouden eveldom hebben van den zelven
 David ende Salomon daer tot de h. Maget de sctoe: d: r
 des Heeren/ en Christus xpus haren oorsprong hebben.
 De Apostelen hebben Godt onsen Heere ende onsen
 Salichmaker in grooter waarde ende eere/ daer na de
 h. Maghet Maria, ende koken al de andere heylighen
 hebben se den Apostel S. Thomas in groote achtinghe:
 Den Paus Eugenius III. inden jare 1440 zondt eemen
 Ambassadeur aen Paep- lan in dien tijt leuend: daer na
 int jare 1533 den Paus Clement V. ende Keyser
 Carolus V. binnen Bolonia vergadert versende/ zo isser
 eemen Ambassadeur van den dooplighen Koning
 David deringh van Ethiopien nae hare Majest: n:
 verseyne: / ghemaect Don Francisco Aluarez Parnu-
 guet/ de welck den neghemertwintichsten Januarij
 ghehoort wiert inde volck vergadering/ handien der-
 roemende dese nabolgende Brieven/ geschreven an den
 h. Vader/ die hi toten name des Koninck de ghewoon-
 liche ghehoofsa: mept/ welcke alle Christen Koninger
 f HJ van

Van Paep-Ian

van outs af alreij hebben onderhouden) aendoot/ alder
in des zelfs name bereerde hy hem oec met een goudent
Cruyce/ weggende een pont/ hem eerst de voeten/handen
ende mond ghelust hebbende. De Brieven waer in
Ethiopische sprake geschreven/ ende werden daer inde
Portugu' tische overgheset/ ende wt de selve in Latijn
ende daer na in Italiaensch. Hy werden door den Se-
cretaris van sijn heylighent in de teghentwoordichene
van eenen peghelicken ghelesen.

§ Brieven van den doorluchtighen ende machtighen
Prince DAVID Koningh van Ethiopien, aenden heylighen
Vader den Paus CLEMENT de VII.

VVet gheluckighe ende heylighe Vader/ die
van Godt ghefelt sijt tot een heylighmaker
der Menschen/ sittende op den Stoel S. Petri: Wy
ghygebeven de Sleutelen des hemelichen Koninckrijcs/
ende al wat ghy bindet ende ontbindet opder Aerden/
zal inden hemel gebonden ende ontbonden sijn / ghe-
lijck als Iesu: Christus seght ende S. Mattheus in het
Euangelie is schryvende. Ick Koningh, wiens name
de Heubden in reberentie houden/ ende door de genade
Godts inden Doop ghenaeamt Atanatingil, dat is te
zegghen ontfanghen vande Maghet/ maer na dat ik
den Koninckelicken Scepter hebbe aenghaenomen/ so ben
ik ghenaeamt David, benint van Godt / Op plaet des
gheloofs / vanden ghelachte Iuda, een Sone Davids,
een Sone Salomons, een Sone wt den stamme Sion,
Sone wt den zaden Jacobs, ende doot bleescheleke suc-
cessie een Sone Marie, een Sone van Nahu, Kerser van
Moorth. Ethiopien es deel andere groote Koninckrijcken/
Jurisdictionen es Landen: Koninc van Xoa, van Casare,
van Fatigar, van Angore, van Baru, van Bellangnangue,
van Adear, van Vangua, van Goliame daer den Nyl
sijn ontfijnghe heeft/ van Amara, van Baguemeti,
van Ambea, van Tigremahon, van Sabaim (daer de
Koninghinne van Saba regeerde) van Bernagaes ende
heere tot een Egypten. Alle dese Landen sijn onder uwen
ghediet/ ende daer toe noch veel andere Landen groote
ende

Welc estime-
ren dat dese
twee brieue
maer fabul
en sijn.

ende klepde / die ick hier niet en verhael. Wese voer-
 verhaelde Koninkrijcken en stelle ick alhier niet/om dat
 ick doo; eenigge hooftardicheit ofte ydele glorie daer
 toe ghetuyden werde: maer alernlicken op dat den al-
 machighen Godt daer doo; zende gheprezen werden/
 die de Christelike Religie alzulke groote konnick-
 rijcken heeft ghegheuen: die my doo; sijnne groote ghi-
 made verhoere: heeft om ghestadelick tot synen dienste
 berope te wesen/ my ghemacht heuet enoe eenen eper-
 haeren hooft- byande bande. Woten/ ende alle de ghene
 die d' Afgoden aanbiddē. Ick kusse yet ootmoedelick
 (doo; mynen Ambassadeur) de voeten van uwe gep-
 licheit / achtervolgende de ghetwoonte van andere
 Christen Princen / onder de welcke ick niet minder en
 ben van machte noch van Religie. Ick ben in myne
 Koninkrijcken den splaet des ghelooft/ ende en hebbe
 gheen andere hulpe van noode: maer stelle alle myn
 hope ende hulpe in Godt / die my altydt heeft onder-
 houden ende gharegeert zedert den tijt dat den Enghel
 Godts tot S. Philippus sprack/als hy den Kamerlingh
 der machtyge Koninghinne Candaces, Koninghinne Victor. 8.27
 van Ethiopien in de Christelike Leere onderwees / ko-
 mende van Jerusaleem in Gaza / aldaer S. Phillippus
 den Kamerlingh doopte / van den welken daer na de
 Koninghinne zelfs ende een groote menichte van haer
 hofghelin ende volck ghedoopt wierdt: by hare Ma-
 koms is de ware Christelike Religie noyt onthoude/
 maer sijn altydt staetbaestelicken ghebleuen in het ghe-
 loofte; also dat myne Voorzaten van n'emant dan van
 Godt alleen bystandt hebbende / daer doo; de Christe-
 liche Religie hebben behouden; het welcke ick oec also
 hope te doen. Ick houde my binnen myne palen alsoo
 besloten/ ghelickertwijs eenen Leuw die niet een dicke
 ende waeite wildernisse omringt is zo ben ic mede om-
 ringt bande. Woten ende andere. Maeken byanden van
 onsen Heere Jesu Christo/die het Woort Godts niet en
 willen verstaen noch myne ghetrouwe vermaninghen
 aenhooren: ick verholghe haer niet het Swaert inde
 hande/ haer allenkens tot haer nest verjaghende doo;
 Godts hulpe / die my minnemer onthouen heeft.

Van Paep-lan

Maer het gaet heel anders met de Christen Koningen
 de welke als sy hare lant-palen willen verbyden / so
 en stellen sy't niet int werck teghen de ongheloofighe/
 ghelijc sy lichtelich zouden kunnen doen/ hare machtes
 t; amen hoeghende ende malckander helpende/ behaalen
 de wonderlicke hulp die sy door uwe heylighen zegen
 verlijghen de welke ick mede aelachtich ben : want
 onder mine Spanieren heb ic v sieven gevonden nam
 den Paus Eugenius, de welke hy eerstints mit synen
 zegen ghezonden heeft aen den Koninck wt den zaden
 Jacob, waer inne ick my zeer verlijde/ende hebbe een
 groot behagen inne. Daerenbove houde ic den heyligen
 Tempel van Jerusalem in grootre waarde ende eere/
 aldaer dicwils door mine Welghe nas zeer schoon: offer-
 vanden zjndende / de welke noch heel schoonder ende
 rijckelicher zouden zjn/ waert; alke dat de weghen hys
 ende onterhindert waren van de ongheloofighen / de
 welke behalven datse beschenckaghen van de Goden
 schenden ende ontcrren/ beletten sy haer oec hare ruse:
 elke waert; alke dat den wegh na Rome was ende
 opm was / ick soude mede in ghemeynschap met de
 Roomsche Kercke treden / ghelijc de andere Christen
 Princen doen / van de welke ic ghesonts de minste en
 ben: want ick ghelooft met haer een opricht ghelooft/
 ende in eene Catalische Kercke. Ic ghelooft oprichterlik
 inde W. Opbuldichent/ten ware God/ en inde upbere
 maeghden onser L. Vrouwe. Ich houde ende bewaer
 de artikelen des gheloofs ghelijcst vanden Apostelen
 beschreven zjn. God de heere heeft nu tegenwoordelic
 door middel vande zeer machrigen Koning t. manual
 te wege gebracht dat wy malckander kunne bezoeken
 door onse Ambassadeurs/en in het ghelooft vercringe
 zjnde/te ghelijcke God moghen danken. Maer alsoet
 God belijde/syne Ambassadeurs wesende hy ons nu
 hoef / brachten ons de tijdinghe van syne doot / ende
 de successie van synen zonne mynen Broeder loanes
 tot t. Croone. Zoo dat ick ter eener tijden zeer onrust
 end: bedroef wesende in den doot des Vaders / ter
 ander tijden wederom verlijdt van ghewonden in de
 gheluckighe aankomste vanden zonne tot t. Croone:
 alsoe

alzo dat ic hope dat top onser beyder machten zamen
haeghende/lichtelick ; onder grooten wederftant ;ullen
trecken door de Landfchappen der Moeren/ de zelve be-
woefende ende plunderende : ende door desen middel
zullen de Chriſtenen zeer bequamelic kunnen gaen ende
komen totten Tempel van Jeruſalem / zonder eenighe
hinderniffe ofte belet. Ende alzo ick zeer byerichtelick
is : geere deelachtich te wesen de liefdes Godts inde here-
ken der H. Apostelen Petrus ende Paulus : Gefgheijc
zoo wensche ick oock om te verchrijghen de Benedictie
vanden Stadhouder onses Heeren Jezu Chriſti : den
welcken ick u / zonder twijffelen/ te zyn. Ick ver-
hoort oock zomtijdes vele reu- maren van uwe H. pa-
licheyt door de Belcims die tot onse Koninkrijken
haer prigt. magten zyn doende naar Jeruſalem ende
Koonen / welc nu een ontſteppelike blydſchap is.
Maer het zoudt nu een veel groater blydſchap e. de
bemaekinghe zyn waer : ake dat onse Ambaffadeurs
venen hoerren wech mochten ghebrycken/ omme alle
ween tijdinghe van uwe heylighede te hebben. It
welcke ick hope dat noch gheſchieden zal/ eer ick ſterbe/
met Godes hulpe/ den welken ick bidde D. L. in heyl-
icheyt ende gheyontheyt lang te onderhouden/ Amen.
Hier naech laffende uwe Woeten / wende zeer ootmoed-
deliken uwe heyligh. pt dat hem behede nu ſyn bene-
dictie te zeyden.

Noch eenen Brief van den voorsz Paep-Ian aen den
zelfden heylighen Vader.

Inden Name Godes / des almachtighen Vaders/
Zchepper des hemels ende der Heeren/ vande ſien-
lich: ende onſichtelike dinghen. Inden Name Godes
des Soons Jezu Chriſti/ die met de Vader ewighelick
een weſich in/ en Licht vanden Licht/ ende waerach-
ſich Gode vanden wren Godt. Inden Nam: Godes
des H. Gheests / leuenſich Gode / voort komende tot
Gode den Vader. Ick Konink, wiens Name de
Louden in reuerentie houden/ ende D. H. desen Brief/
ende den door Godes ghewilde ghewilt. Aftankingel.
f b dat

Van Paep-Ian

dat is te zeggen/ ontfangen vander Maghet/ een
handen koninc David, een Sone Salomons, een Sone
des konincs door de hant van Maria, een Sone Nahums
door bleescheliche successie/ een Sone S. Petri en S. Pauli
door ghenade. Wyde zij mer u/ rechtbeerdich heere/
heylighe Vader/ machtich/ zandber/ ende gheheplich/
ghy die het Hoofst zijt aller Bisschoppen/ gheen brieft
voor niemant hebbende/ niemant wesende die u mach
verblorcken/ die wakende zijt voor de zielen/ een bylent
der heilgrims/ een gheheplich Meester/ Verkondiger
des gheloofs/ ende een Hoofst-vyandt der dinghen die
teghen de consciencie streyden/ Lief-hebber der goede
zedes/ een heplich Man/ van alle zeer bemint ende ghe-
ert. O ghelukkighe heylighe Vader/ ick biede u met
groote ootmoedicheyt de gehoorzaamheyt ende onder-
danicheyt/ die den wyde van alles zijt/ waerdich alles
goets/ ghy maect dat een yeghelic ghehouden/ zij naest
Gode u onderdanicheyt te bewijzen/ ghelijc de heylighe
Apostelen gebieden. Dit is waerachtelic van u ghezept/
ende oock de Apostelen ghebidden ons/ dat wy eerbies-
hiedicheyt totten Bisschoppen/ Aetzbisschoppen ende
Wylaten zullen draghen. Des ghelijc datmen u als een
Vader zal beminnen/ in plaetse des konincs alle eere
zal betoijzen/ en syne betrouwen op u als in God stellen.
Ick om deser oorzaken myne lippen ootmoedelick ter
aerden buygghende/ stelle met oprechtet herten u tot
mynen Vader/ ende my tot uwen Sone. O heylighe/
zeer machtighe Vader/ waeromme en hebt ghy nouw
niemandt tot ons ghezonden/ op dat ghy te beter van
myn leven ende van mynen wel standte mochtet ghe-
informeert werden/ ghy den Herder wesende ende ick
uwe Schapken/ want eenen goeden Herder en zal
nimmermeer syne Schapen verlaten: ick en behoore
n niet verder wt u ghebidte te seghen (alleens oft daer
gheen middel en waer om uwe Ambassadeurs aen ons
herwaerts over te zenden) dan uwen Sone Emmanuel
Koninc van Portugal, aenghesien dat hy zeer bequa-
melick van veel verder ghelegghener konincrijcken aen
my syne Ambassadeurs heeft ghezonden. Ende so her
Gode belieft hadde noch wat te vercoeben/ dat hy noch

100

haer int leuen gheschieden hadde / de zaden die top van
 ter tijt zamen handelden / zonden zonder twijfel tot een
 gesant eynde ghesomen hebben. Maer nu streckt alle
 myn begheeren daer toe / dat ick van uwe heylighede
 goede heylsamen / ende gheluckighen nieuwaren moechte
 verhooren / ende dat dooz expresse ghetrouwe est zekere
 Bode : om dat ick noyt een eenich woortte varruue
 heylighet en hebbe ontfanghen ; hebbende allens en
 meer enighe weynighe dinghen verstaen / dooz de gene
 die aldaer tot mynen name in pelgrimage gaen : dese
 en brengen mi oec geen Brieven van uwe heylighede
 mer als top haer onderdraghen / zo antwoorden sy
 mynheit geroech / dat na datse hare beloften est beboete
 tot Jerusalem bebracht hebben / zo komen sy tot Ke-
 men aldaer betreckende de Tempel der h. Apostelen.
 Eerstelick verstaen hebbende dat het haer zeer swaer
 dooz die Landtschappen te reysen / tot wese van
 dooz de Christenen ghehouden te worden : ic enne gae
 groote ghewichte in haer te hooren verhalen ende be-
 tellen ; om dat ick inderrussen dooz middel van eens
 zotte ghedachtenisse / ic ende aenschouwe het Welde
 van uwen heylighets aenschijn / het welcke mi daer
 eenen Engel ghelyck te wesen / celfde oock als eenen
 Engel in eenen handende ende beinnende : meer
 doozwaer het zoudt mi heel aenghenamer syn / indien
 ick zeer bedroelick mochte aenschouwen uwe woordte
 ende Brieven. Waeromme ick u nu teghentwoordelick
 bidde / dat het W. h. belicke mi uwen Apostolischen
 Bode te zeyden met uwe benedictie / om myn herte te
 verheughen : want om dat top van eenderley Religie
 ende gheloofte syn zo dwint mi dat ic u daer toe hoeden
 alle andere dinghen behoore te verhoeken. Uwe heyl-
 icheyt mede zeer oetmoedelic bidde / dat ghelijcher-
 wys ghy den gouden Ring aen den dingher steet ende
 de gouden Ketene over de schouderen leght / dat ghy
 alsoo myne drentschap wilt midden in u herte streken
 op dat de ghedachtenisse daarvan niet verloren werde
 want de zotte woorden ende aenghename Brieven her-
 merender de kinterschap grootlic principalie want er
 sy onghelyc is niet enen heylighen wege / hande welcke
 zonder

Van Paep-Ian

sonder twiffel alle menscheliche hanchde is yonderende. Gheleijck: tusschen als eenen met grooten dorst hanghen sijnde / seer groot verlangen heeft na tersche water (gelijc. men inde ij. Schijften vint) also is mijn herte mede begheeri: h. wt herre gelegen konincrijken door Woden en Brieven nien. maar te verhoore / want want ic ee ontvinspelike hanchde ghevoelt. Ende niet alleenlic: so ick enighen; aken van D. ij. bername / naer soe seker rijdinghen van alle Christen sijn: wien mochte verhooren: welcke blijdschap soude gheleijck sijn den ghenen die bechtende eenigen grooten buijt bechregen hebben. Het welcke ghy nu met klep: te moepte lichtelic zult kunnen doen / om dat den Koninc van Portugal D. ij. den wegh gheopent heeft / den welken een wijle tijds gheleden my sijne Ambassadeurs heeft gezonden: berghelijchapt met seer veel wijne Ridders / inden rijt doen sijn vader den Koninc Emmanuel noch int leuen was / ende seker dien rijt en hebbe ick noch Ambassadeurs noch Brieven van eenighen Christen Koninc ontfanghen / veel min van eenighen Frans / hoewel dat in onse Schatkamers ende Thesoren van de Schijssens onses Oer-groot-vaders / de memorie werdt bewaert van de dinghen die den Paus Eugenius ghesonden heeft / als het Laede Jacobs heeft gherogert den Koning der Koningen door tantsche Ethiopien, het Op-schijft deser boec; Brieven was / als volghet / Eugenius Paus van Rom en onsen vvel beminden Sone, Koning wten Zade Jacobs, Koning der Koningen door ghanisch Ethiopien, vvaerdich grootelicks gheoert te vverden, &c. Latende weten door het inhoudt deser Brieven / hoe dat sijnen Sone Ioannes Paleologus Koning der Koningen twee jaren geleden van Constantinopolen wiert geroepen / om het ij. Concilium te houden / ende met hem quam Iosephus den Patriarch van Constantinopolen / berghelijchapt met een groot ghesel Artz:bijschoppen / Bisschoppen / ende popelaren van alle soeten / die welcke oec assistenden de Legaten der Patriarchen van Antiochien, Alexandrien en Ierusalem, allegader met hem ter liefden hant bepliche gheboete ende de selighe kerouwiche wesen / ende door middel deser

deser boesf. H. Wabers/ wiest de reuchte inde Reijde
 door de ghenade des Heeren bevestighe ende beslooten/
 ende alle dwalinghen teghens de Christelike Religie
 strijpende r'onderghebrachte: ende wiesende dese dingen
 met goede ord: geschiet ende besale / so gaf den boesf.
 Paus aen de ghehele Werelt eenzake om verhojdet te
 wesen / so wel als aen een peggelick int bysonder. En
 sependen wy u teghenwoordichlich dit Boeck van den
 Paus Eugenius, het welcke wy afsijet zonder reuighs
 schade oft hinderis bewaert hebt. Wy zonden u oec
 het Tractaet van de ord: ende macht der Pauselike
 benedictie geyden hebben / ten ware dat tselve waer-
 lich veel grooter gheueft had / dan het Boeck S. Pauli
 totten bysonden. De Gheanten die van weghen den
 Paus dese dingen afsiet brachten waren Theodorus,
 Petrus, Viduus, ende Georgius Winaers Iesu Christi
 waer ghy H. Wader uit wel doen / te gheueken dat de
 Boecken van uwe Gheschuyft-kamers moghen door-
 socht ende oeffenit werdt / waer inne ghy / so ic meyne /
 zal vanden ewige memorie van tgeue ic W. H. schijue.
 Daerinteghen indien ghy nu eenighe zaken wederom
 schijue / so zal tselve restont met groote nersichheit in
 onse Boecken opgeteykent werden / op datter een ewi-
 ge memorie by onse Abaelghers van mach bijden.
 Ende hoort waer hy dinct nu wel gheluckich te wesen/
 loekkers ghebachtenisse door Wrieten bewaert wert in
 de Stadt van Romen, den Stoel Petri ende Pauli, de
 welcke Heeren in den Konin rijk der Hemelen / ende
 Reijters vande gantsche Werelt. Ende om dies wille
 dat ich dit also gheloebe / seude ich u nu dese teghen-
 woordighe / tot den eynde op dat ich ghenade mochte
 veruyghen door uwe byplichte ende soos u zee
 heyligh Collegium / hepende dat van daer de heylighe
 seggheningh: zal komen / met vermeerderingh: allen
 gorden. Daerinnaden bidde ich uwe byplichte / nu
 eenighe Beelden der heylighen te sependen / insouder-
 heyt vande Maghet Maria, op dat haren Name / ende
 uwe byplichte dichts in mynen mont. ende memorie
 mach wesen / ende dat ich ghet werrichliken ghenuyghe
 mach nyuen in uwe gescheyden. Waden dien verpoech
 164

Van Paep-Ian

Ich wilck zeer ernstelick / dat het utwe ghedienste belien
 my te zenden Wercck-maesters ende kunstenars / die
 Wappieren / Wapenen / ende alderhande sootten van
 Oorloghs-ghewoeren kunnen maken / Schermters in
 goudt ende silver / Maesters om Waghnen te maken /
 beschilder / Boot-maesters en Maetsers om steens hupfen
 te maken / Maanen die kopere en loode platen kunnen
 maken om de daken der hupfen mede te decken. Daer
 en boven houden wy in grooter waerden die int wter
 wercken / de ghene die de Instrumenten der Musische
 stellen ende kunstichlick daer op spelen kunnen / ende
 met haer de pipers en Trompetters. Alle dese voer-
 verhaelde kunstenars zoude ick wel begheeren dat
 den elken hupse waren / ofte 300 ghy'x niet ghenoech
 en hebbe. W. J. zal de selve lichtelick kunnen vercrighen
 van de ander Christen Koninghen utwe kinderen / die
 alligader utwe gheboden ghehoopsaam sijn. W. verze-
 rende dat zo wanneer de voer; Wercck-maesters alhier
 zullen ghekomen sijn so in groeter echeinge zullen ghe-
 houden werden / een peghelick na sijnre waerde; ende
 zullen door myne mildicheit groote becoeringhe/danc/
 ende loon ontfangen: met conditie/ dat indien yemant
 daer na wederom in sijn lant begheert te keeren / zo zal
 ic hem wt mynen hove laten trecken / zo wel vergolden
 dat hy oorzaak zal hebben hem te vreden te houden/
 mede nemende tghene hy zal begheeren; want ick en
 zoude niemant teghen sijnen dank willen houden / na
 dat ick eenighe vruchten van sijnre kunsten hadde ont-
 fanghen.

Nu moet ick wederom wat anders verhalen / ende
 u(o heplighe Vader) zoude ick gheenre vrachghen waer-
 om en vermaent ende onderrecht ghy de Christen ko-
 ningen utwe kinderen niet tot neberlegghinghe der
 wapenen? en datse haer als Broeders niet malkander
 bereenighen/dewijle datse utwe Schapen sijn/ende ghy
 haer herder? aengesien W. J. wel weet wat het Evan-
 gelium ghebidt/als daer ghezeijt wert/ Alle konink-
 rijcke dat in hemelbe gedeelt is/zal verwoest werden.]
 Want indien de Christen Koningē eenich ende samen
 verbonden waren / so zouden zeer lichtelicken alle de
 Mahometiken

Mahometisten ende andere angheloesighen wtroeyen
 alle hare aenslaghen gouden haer na haren wensch ko-
 men/ ende gouden noch het Gysel vanden valschen Pro-
 pheta Mahomet binnen de Stadt Mecha verwoesten.
 Daerom bidde ic W. H. zo veel arhaders te willen doen/
 dat eenen goden vasten vrede tusschen haer mochte
 gheraemt werden / haer vermanende datse nu hulpe
 ende genst behoffen: want rondtom de frontieren van
 alle nup Koninkrijcken ben ic omringt vande Moorn/
 Mahometisten/ ende andere boose ende quade volcken:
 die welcke nochtans sulcke ghetrouwenheyt onder ma's
 hander onderhouden/ dren den anderen helpende/ ver-
 bindtenis makende Koninghen met Koninghen ende
 heeren met heeren in groote ghetrouwenheyt ende
 standvasticheyt teghen ons/ dat het mirghelic schijnt
 te wesen onder sulcke Barbarische volcken. Dar is
 een Moorsche Koningh minen ghebuer / den welcken
 alle de Moorsche Koninghen sine natueren beoiffen
 ende stoffen met wapenen/ daerof/ ende alle andere
 oorloghs ghereerschappen: di zijn de Koninghen van
 Indien, Persen, Arabien en van Egypten: vande welcken
 ick daghelicks groote quellinghe ontfanghe / siende de
 vanden der Christenheyt tramen verericht in dier-
 derlike vrientchap ende liefde den vrede gebuycken;
 ende daerenteghen de Christen Koningen mine Boe-
 ders en kunnen op ghenderley wyse niet malinander
 ohereenkomen / noch van hare overlasten opvanden/
 noch nu enigen bystant doen/ ghelijc den Christenen
 toestaet malinander te behouwen; aenghesien die zeer
 snoodde Mahometisten malinander zo trouwelic helpen.
 Dit en zegge ick niet / om dat ick uwe hulpe tot desen
 aenslaghe van noode hebbe/ want ick hebbe onderstant
 ghenoech / ende meer luyche volck dan ick van doen
 hebbe: maer ick verzoech alleenlick uwe ghebieden tot
 Gode/ ende dat ick gratis aan W. H. mochte verwoeden/
 en oec mede aan de andere Koninghen mine Boeders.
 Ende daerom soethe ick mede vrientchap mit W. H.
 ende mit haer/ op dat ick des te obtrouwelicker mach
 gheueft worden van eghene ick hier boden behaelt
 hebbe/ tot eenen schrick ende vrees der Moorn/ ende
 op

Vande eerste Vinders der Latijnsche

op dat de bysanden van den ~~Sanct~~ Christi nams de-
bieren mochten weren dat de ~~Christen~~ Koninghen
myne Broeders my gunste ende hulpe beghien: het
welcke waerlich soude strecken tot onser grooten eeren/
aenghelien dat wy ons zoo eendrachtich hielden in de
serucht der Religie ende des ghelofs. Wy hebben
besloten vastelick te blijven by desen raedt ende woort-
nemen/ die ons meest verzeker/bequaem en profitelick
is. Godt dan bevalle uwe blygherten tot lof onser
Heeren Jesu Christi/ende van Godt onsen Vader/dien
ij lof van ewichheit tot ewichheit. Ende ghy Heere/
ende heyt ghy Vader/ omhelst my met alle de heyligen
Jesu Christi die tot Romen sijn. ~~W. H.~~ biddende dat in
deschouelling oec mogen begrepen werden alle de ~~W.~~ ~~W.~~
wonders van myne Koninkrijken/ende alle de ghene
die in Ethiopien wonen. Eere ij onsen Heere Jesu
Christo/door uwen Gheest.

Uwe heylighede zal bevelen dese Brieven te ont-
fanghen door middel van myn Broeder den Koninck
Ioannes, Sone vanden Koninck Emmanuel, wi hant-
den van Francisco Alvarez onsen Ambassadeur.

VVie de eerste Vinders gheweest zijn vande Latijnsche
Letteren ende Sylben.

Capittel II.

Het is twyfel alle twyffel / dat de bindinghe der
Letteren de alderbeste ende nuttelichste bindinghe
is/die opt van menschen of: van menschelick becraft
ghebonden is; want sy gheben ons kennisse van de
woordene ende teghenwoordighe zaken / ende maken
ons de herre gheleghene derlachtich / so sy maken de
menschen byna onsterffelich: ende zonder de Letteren
niet gheweest en waren/ daer en ware niet zoo grooten
menichte van Gheleerden inde Werelt geweest: waer-
omme alle de Latinisten zeer ghehouden sijn in * Nico-
strata de Dochter van Isonius konint van Arcadia, die
welcke na de doot van haren Man (van wien sy eenen
Sone ghenamt + Evander gewonnen heeft) Arcadien
verlatende / in Italien is ghekomen / ende soegh haer
op gebonten op den Bergh + Palatinus by de Riviere van den
Tyber,

* Nicostata
heeft eerst de
Latijnsche
Letteren ghe-
bonden.

+ Van desen
Evander heeft
Virg. Aeneid.
lib. 1. &c.

+ Palatinus
is een vande
geven Berge
naer Romen
op gebonten

Tyber, daer nu reghenwoondelich Romen staet / ende
 hadde aldaer een kasteel / waer op sy Evander tot eenen
 heerre sielede / ende sy houwelichts met Faunus den Ko-
 ninck van Laurenten. Dese voornoemde Nicostrara
 zeer wettende / ende int voorspreken van toekomende
 dinghen / zeer hoerly gheleert inde Grietsehe Letteren /
 ende begaef met eenen scherpsinnighen Gheest / vondt
 reghenwysen minne Teekenen oft Letteren / de selve
 aen dese grove ende boersche volckeren ontdeckende.
 Da haer eenen ghenaeint Sylvius vondt noch dese d'yn
 Letteren H K ende Q, hoewel het yghentlic gheen
 Letteren sijn / maer alleenlich aanbasinghen. Waer na
 de Grieken ten tijde van S. Augustinus namen dese
 twee Letteren X ende Z, ende alsoo namen vergaert
 wesen / ghebruycken tot die nu ter tijt. Dese lieden
 over de wijs heyt van hare Nicostrara verwondert sijn-
 de / noemde haer (terwyle sy noch leefde) een Goddinne,
 ende begonnen haer (als een Goddelike Creature) eere
 ende verberente te betuygen: na hare doot wierdt haer
 eenen Tempel opt * Capitolium opghericht / die haer
 toegheueghent wierdt. † Dionysius Licinius Romeyn-
 een zeer vernuftich Man / heeft daer na de Sylben, dat
 is / de woort-derken ghebonden: om welker bindinghe
 hem een Werk opgericht wierdt / tot sijn grooter eeren.

* Capitoli-
 us is statius
 na Romen,
 staet op de
 bergh Capi-
 tolinus die
 mede een na
 de zeve ber-
 gen na Ro-
 men is.

† Dionysius
 Licini' An-
 teur der
 Sylben.

3 Van Valaska een Boheemsche Ioncvrouwe, vvelcke
 met de andere Vrouwen van Konincrijk hebbende
 doen dooden haer Vaders, Mannen, Broeders ende
 Kinderen, regeerde het Konincrijk van Bohemen
 zeven jaren.

Capitel III.

A 1300 Pieter Messias in het eerste Boeck sijn ver-
 schepden Lessen int 10 Capit. daer sy handelt van
 de Amasones, vermaent doet van de Vrouwen van
 Bohemen, 300 hebde ick alhier in dit Capitel willen
 verhalen (sijne Aeneas Sylvius (naderhande Paus sijn-
 de genaemt Pius II.) daer van in sijn Historie van Bo-
 hoven schrijft. Ende op dat de sake een hollen mo-
 derst aen werden (wesen een gheboortmaerdigh: ghe-
 schiedenis) 30 moet ic enen verhal de ooy: sake waer-

Fulgos. lib. 3.
cap. 4.
Plin. pars 1.
cap. 47.
Libusse een
dochter des
Hertoghs
Crocii II. sut
sebeert harz
bader in het
Rijcke van
Bohemien.

om Valaskaten Jonckvrou van Bohemen een zo groot
haer genomen heeft op de scharmen. Door eerst behoort
ghy dan te wetē dat Crocius II. Hertog van Bohemen
overleden wesende zonder eenich mannelickē stir na te
laten/hebbende alleenlic een Dochter Libusse (die voor
een hande Spillen gehouden wert) dese Dochter dan
zegge ic/wiert ter bede ende fabrick des gemeyne volcx/
gesteld inde Konincklike Schole ende regeringe in haers
Vaders plaetse/ende regeerde de Provintie lange jaren
tot groot contentement van eenen peghelicken. Ende
licken alsoo sy een zeer vedelicke sententie ghegheven
hadde / van ick en weet niet wat possessien daeromich
groot heere: desen zeer veronwaerdicht zijnde door dese
sententie / heeft sy ghemeyne volck teghen haer op
ghehuyft/segghende zelve te zijnen verachtelickē zake/
ende waerdich te blameren / dat zulck een machich
volck/ende soo grooten Eerdom/ in zodanighen Pro
vintie/ zonden het regiment eener Vrouwen onderwoor
pen zyn. Libusse een machich ghehoort ende sicutie van
de nieuwe opgheworpene ende oproertighe verkeeghen
hebbende/ende tot haer/dat se haren nieuwen aenslach
wel wist/ende kende ghenoechsaem hare verkerde be
liberatie / maer dat sy hem veel te kort namen om hare
begheerte te holden: daeromme dat sy haer des vol
ghenden daghs weder vergaderden / in de welcke sy
zoude pooghen haer te contenten: so vele haer moghe
lick zoude zyn / ghelyck sy zulcks boven alle dinghen
begheerde. Den volgende gheliken zijnde / quam
het ghemeyne volck met grooter menichte sy een ende
na dat de troupe van allen zijden verzamelt wesende
inde principale plaetse/ ende met grooter begheerte den
tijt verwachten om het te verstaen / Libusse de Prin
cesse beghon op deser manieren te spreken / Ghyn weet
(Bohemers) dat ick tot desen huydighen daghe den
ghetooft uwe zeer vreesdams ende goederliken Vrouwen
ende Maetskerffe / ick en hebbe noch verstante van u
allen misdaen/ veel minder hebbe ick uwe gaden ghe
usurpeert: ghy en hebt my niet alleen ghegadt tot een
Hertoghinne / maer oock tot een Moeder. Al niet
teghenstaende se ick openbaelicken dat ulicden myne
regeringhe

Oratie van
Hertoghinne
Libusse totte
oproertighe
Bohemers.

regieringhe niet aengenaem en is/waer af ick niet zec
ontſtelt en ben:want ghy doet ghelijckertwijſ alle men-
ſchen doen/die nimmermeer te breken zijn/ende die veel
meer na eenen goeden ende zachtsinnighen Prince ver-
langhen: dan dat ſy zouden trachten den zelfden te be-
waeren/wanneer ſy zoo eenen vercreghen hebben. Nu
wat my aengae/ ick ſtelle u van nu voortaan geerne in
uwe liberteyt ende vrydom/ ende alzo ghy liever wilbet
hebben eenen ſtan die ober ulieden regieren ende ghes-
chieden: vande na ſynē wille / alzo zult ghy hem oec heb-
ben. Daerom merint myn wit daert/ende zoo wanneer
ghy zelbe ghecoomt ende met ſyn harnas zult ghe-
weert hebben/zoo leydt het dan in deſe pleyne/op datter
dan den wech mach verkieſen dien het wil:laet het dan
alleen gaen/ende volght het van verre: ende na dat het
dan een wijle herwaerts ende derwaerts gegaen heeft/
zal het eyndelicken door een ſtan ſtille blyben ſtaen/
die op een ijſere tafel ſyn maeltijt is doende; deſen zal
mynen ſtan ende uwen Prince zijn. Deſe propooften
hebben een peggelic beſaecht/ende het daert genomen
hebbende/alzo Libuſſe ghezept hadde/ lieten het gaen
daert hem gheliefde. Als het nu ontrent twee mijlen
ghenaem hadde/ quam het by een Riviere ghenae mit
Bielli, ende ghingh ſtaen recht door eenen Landman
ghenaemt Primislaus, den zelfden groote mynſchap
ende careſſe betwijſende / door hem ſpringhende ende
brieſſchende/ geſch als wilde hy daer door bereyken
dat hy hem door ſynen Heere bekende. De Bohemers
zo wel edele als onedele/ liepen t'rfont ghelijckertwijſ na
de plaerſe daer het daert bleef ſtille ſtaen / ende den
Landman ghegroet hebbende/ zeyden tot hem: liſtut
hier op dit daert/ende kom mit ons/ want de Prince
Libuſſe heeft u verkreſen tot haren ſtan / ende
Bohemen beghert u tot eenen Prince. Primislaus niet
legghenſtaende hy boerachtich was / ebenwel volghende
den ghewonnen reghel ende luſt om te regieren / (een
peggeliſch denckende dat hy zulcks waerdich is) ac-
coordeerde zec gheen in hert begheerte/ haer antwoor-
dende dat hy bereyt was in alles te ghelooſamen dat
ſy zouden begheeren. Ende verſtaen hebbende dat

* Van deſen
Primislaus
de III. Ver-
toch van Bo-
heemē maect
Baptiſta Ful-
golius nātie
in ſyn derbe
Boec bāde
gedenckweert-
dige daden/
en P. Meſſie
in ſyn twee-
de Boec int
35. capitul:
Dit brenge
my oock in
memorie dā
Q. Cincin-
natus die vā
den ploegh
weret gerde-
pen, ende tot
einen Dicta-
tor gekoren.

Van Valaska een

hy de Princesse Libusse moest gaen bezoeken ende ghes-
 lich als oft hy een langhe reyse te doen hadde / keerde
 hy den Bloegh (daer hy doen mede arbejdede) omme/
 met het ijser boben/daer op legghende wat Broot ende
 Kase / en stelde hem aent eten : het welcke de Bohemers
 indachtich maecte van tghene Libusse haer ghezeide
 hadde : waeromme met verwonderinghe wachtende
 tot dat hy ghegheten hadde/ ende veradicht wesende/
 klom hy te paerde / hem tot inde Stadt ghelepende/
 daer hy de Hertoghdame Libusse troude/ de welcke toe-
 wijle sy leefde eensdeels regeerde dooz den Raedt van
 haren Man. Overleden wesende/bleef het Koninkrijk
 aen Primmilus , verminderende de authoriteyt der
 Vrouwen / die tot dien tijt zeer toeghenomen ende aen-
 ghewassen heeft/terwijl Libusse leefde. Waeromme
 Valaska een Jongh-vrouwe van groote yomcheit/ende
 byna als een Amazone , die Libusse ghedient hadde
 dooz Secretarius in haren secreten Raedt : dese dan/
 segghe ick/niet kunnende verdragen dat d'autoriteyt
 der Vrouwen daghelicks meer ende meer verminderet
 wierdt / vergaderde op eenen dagh secretelick alle haer
 Ghesellinnen / tot haer sprekende dese volghende pro-
 pooste: Myn liebe Zusters/wy hebbe onse Meesterse
 verloren / de welcke haer altijt bejijt heeft vande sub-
 jectie der Mannen/ende die noyt en ghehenghe dat se
 Meesters ware ; maer behielt zelfs de opperste macht/
 ende wy met haer wierden als Koninghinnen gheacht
 ende gheert. Maer nu siet ghy/ellendighe als wy sijn/
 dat wy de erste van ons leven moeten verslijten (hoe-
 wel het ons zeer swaer valt) onder het jock der Mannen:
 zoo dat ick sie dat wy noch in een eygher staet dan der
 Slaven zullen gheraken/indien wy wt ons zelven onse
 oude byjheyt niet weder met ghewelde en winnen.
 Daerom indien wyen sin mette nyne accordeert / ende
 u herte met het mone eens is/en rijff: Ic daer niet aen/
 oft wy zullen lichtelicken weder in onsen eersten staet
 komen. Ick heb ghetweest (ghelick een peghelick van
 uliden wel weet) van den Raedt van Libusse , ende
 hebbe mede van haer gheleert al tghene sy wiste/ja ooc
 om besweeringen ende toewerpen te maken, het welcke
 alle

Raedt van
 Libusse,

Raete van
 Valaska tot
 hare Ghesel-
 linnen.

begegader zeer dienstelick tot onsen aenslagh sal zyn: in
dien ghy nu wilt volgen / zonder twijffel zult ghy
weeder op een niet de heerschappij hoven de Mannen
hebben.

Valaska haer rebenen gheepndicht hebbende / zo
bezielten alle de Vrouwen desen middel zeer wel / ende
namen daer groot behaghen in / ende harte begheerte
consenterende / begonnen doe hoortien van ure tot ure
teghen de Mannen te conspireren. Nu terwylten alle

deze handelinghen gheschiedden / droomde Primillaus
op eenen nacht dat hem een Maeght bloet te dyncken
gaf. Hy die een groot Waerzeggher was / doo; zedani-
ghen droom verschrucht wesen / begheernde hy ist
het quade te hoor: komē ende remedieren eer het te spade
was / dede terstont alle de principaelste vā de Vrouwen
hy een vergaderen / van meyninghe zijnde de hoven-
maten groote vijshend der Vrouwen te verminderen /
en haer de zelve te verbieden: want de Vrouwen deses
Landts hadden doo; een costumē / dat sy de Waerden
piqueeren / loopen / tournopen / metten Boghe schieten /
jaghen / vliegghen / met pijlen werpen / kortelicken sy oef-
sanden haer in alle exercitien die de Mannen bequaem
zyn. Maer de Edelieden spottreden mer de opbie van
haren Prince / ende gaben hem tot antwoorde / dat doo;
het spelen ende de behendicheit des lichaems des
Vrouwen / ende om de fraepicheit van haren gheest / sy
wel eerder waerdich ware datmen haer beminne ende
eere / dan datmen haer daeron; joude haren.

Valaska daerentusschen en ruste de dach noch nacht /
bereydende alle middelen ende conjuratie daer toe van
nooden zijnde / om sulck een deerliche Tragedie tegen
de Mannen te spelen ende int werc te stellen / treckende
metter tijt de herten der Vrouwen doo; trancken ende
betsoveringhen van de liefde harer Mannen / ende
winnende van dach tot dach mer andere Vrouwen /
de zelve tot haer opinie en factie persuaaderende. End-
lick als het haer nu goet dachte / ende dat sy een groot
getal by een beegadert hadde / so hebben dese grouwe-
like wyde Vrouwen op een nacht alle hare Vaders /
Mannen / Broeders ende Zonen in hare dedden ghe-

Droom van
Primillaus.

Tooberge
vā Valaska.

Van Valaska, een

door/terhoyle sy liepen. Dit ghebden zijnde zoo nannan
 sy terstondt de wapenen in handen / ende vergaderden
 allegader op een plaetse niet verre van Praga die haer
 Valas ka betreekent hadde : ende eenighe van de ghene
 die haer nabolghden verwonnen hebbende / trocken
 recht na Visslegrade alwaer Primisslaus syn Hof hieldt/
 om hem aldarr te betrapen : maer siende dat het haer
 onmoghelick was die plaetse te beroveren / vertrocken
 haer op eenen berch in een plaetse die wter naturen zeer
 sterck was / ende sichreden aldaer een kasteel tselve
 Dievize noemende / dat is in hare sprake te seggen / een
 plaetse der Marchden ; want de Marchden noemense
 Dievize. Dit exploit dochte alle den genen zeer waermt
 ende schrickelick / ende dede grooten schrick aen alle de
 Inwoonders van Landt die van dese hooch-verhaelde
 schrickelicke mooydt overghebleven ende ghesalbert
 waren / ter eender zijden siende den grooten hoop der
 troedende Vrouwen / ende ter ander zijden zeer bejersst
 zijnde dat de restende Vrouwen tselve spel mede niet
 en begosten int werck te stellen. Om deser occasien wille
 deden sy ghelijckelick aen Primisslaus berstaen / dat sy
 bereydt ende ghedelibereert waren aen dese nieuwe
 Amazonen strijdt te leveren / ende dat hy met syn hee-
 goude marcheren : want sy waren allegader op het
 punt om hem te volghen. Den Prince gaf haer weder
 tot antwoordt / dat hy dese reyse niet hy haer en mochte
 komen / want hem de Goden gheroepen aert hadden/
 dat alle de ghene die nu teghenwoondelick teghen de
 Vrouwen zonden strijden / zouden onnemen ende
 gheboos werden / ende dat het van noude was datmen
 op een ander tijdt met meerder gheluck zoude strijden.
 De Inwoonders niet teghenstaende desen raedt / heb-
 ben zelfs eenen gheweldighen Legher te velde ghe-
 wacht / marcherende recht aen na Dievize : ende ghe-
 komen zijnde hy Valaska , restden de twee Leghers
 aen malhanderen ; alsoo dat de Mannen schandelick
 in de blaeche gheleven werden / niet zonder groote
 schade ende verlies van haer volck. Ende alsoo Ma-
 lada , Nodaa , Suatacia , Vorasta , Ragda , Zastana ende
 Tristana haer zeer hantelicken in desen strijdt ghe-
 spaghen

Gelustighen
 stryde van de
 Vrouwen.

dagghen hebben / 300 wierdt een peggelick tot een ver-
ghevinghe haer bruycheyde goudt kisten ende
Wafelreem gheschoncken / ende aengaende den tyme
die sy verkeyghen hadden / die wiert gheveert aen eenen
pegghelicken na dat sy haer kloek in den strijdt ghe-
houden hebben. Valaska doodde in desen slach zeven
Mannen vande vyanden; 300 dat een pegghelick schier
meynde dat het een Goddijne was. Ma dese over-
winninghe en hadden de Bohemers noyt den moede
ofte de stouticheyde dese Vrouwen meer te molesteren
ofte aen te grijpen: maer tri contrarien trocken sy alle
dagghen tot inde onligghende Contrepen / de zelve pil-
lerende / roobende / saccagerende / ende verbydende /
300 dat sy maechten damen haer dagghelick meer ende
meer heeft ontsien ende ghebeest. Als sy haer nu byna
van gheheel Bohemen meester ghemaeckt hadden /
wierden sy bedwonghen traeflike ende koop-hande-
linghe te bedryuen; al; 300 dat sy ghemeynschap met de
Mannen moesten nemen / andersins zouden sy zeer
haest tot niet ghekomen ende vergaen: yin gheweest:
het welcke haer oorzaak ghaf weder met de Mannen
te houwelicken / doch met dese conditie ende idet die sy
maechten / Dat de Dochters by haer zouden opghes-
hoert / onderhouden ende onderwesen werden: maer dat
sy de knechtens het rechte oogh zouden wisteken / ende
de damen aen hare handen af-snijden / op dat sy tot
mannelicken onderdom ghekomen zijnde / onbequaem
zouden wesen de wapenen te hanteren ende met den
hoghe te schieten. Ennidelicken als Valaska nu den tijt
van zeven jaren Bohemen gheuekt hadde / ende zelve
byna gheheel haer Tributaris ghemaeckt / wiert sy ten
lesten van Primisslaus noch bedryghen / de welcke haer
adviseerde doo: Vriuen / hoe dat alle de principaeste
Herren ende Edelliden doo: ghenomen hadden eene
oorloghe teghens haer te voeren / hoewel het teghens
synen wille ende consent was / daer hy gheen groot
behaghen in en hadde: ewar wel 300 was hy wel ver-
zekert datse voon na hundieder wercken zouden ont-
fanghen. Dat hy haer oock altydts doo: syne liebe
Dochter hadde ghehouden / haer nimmermeer ghehaet
hebbende

Bruycheyde
van Valaska
in den strijt.

Wetten der
Vrouwen
Bohemen.

Primisslaus
berouwt Va-
laska doo:
bedrygh est
listicheyt.
Stratagema.

Van Valaska, een

hebbende om dat sy Bohemen overtuert hadde / zo dat om dat sy langhen tijdt was gheweest een van de ghe- trouste ende ietereijste Raet syner Huis / vrouwe / als oock om dat sy doot hare vromicheyt Bohemen zehen jaer langh gheregeert hadde. Oock ghevoelde hy mede dat hy soudt ende onbequaem totter regeringhe wiert / ter ander yden en was syn Sone niet oudt ghenoech om te regieren / daerom hadt hy haer dat sy tott Villo- grade wilde komen / hy zoude haer alle de Forteressen in handen stellen / zo dat sy doot desen middel lichtelick het gantsche Bohemen haer zoude onderdanich make / mits conditie dat sy na derhant selbe zoude deelen mee synen Sone / dis hy by de Princesse Libulle haer Mees- sterre ghehadt hadde / alle twelcke hy haer zeer wel be- trouwe : want hem aengaende / hy was te vreden we- derom na synen eersten staet te keeren / ende weder te gaen woonen in het Doop / daer men hem teghen synen danck wt ghehaelt hadde. Het docht hem ooc een rede- licheit sake te wesen / ende mer als behooplick / dat ghe- lickerwijs als hy den Koninckliken Scepter van een Vrouwe ontfangen hadde / dat hy den selven wederom aen een Vrouwe behoorde te restitueren.

Desen Wyf gheschreeven / ghesloten / ende ghezonden wesende / wierdt zeer groot gheloof van Valaska ghe- gheuen / de welcke volgende het naturel van haer ghe- slachte / den zelfden te licht gheloobende / zondt zonder eenich vertoebē een Esquadron van hare Gezellinnen / om van dese zeer stercke plaetse possessie te nemen / daer sy doen inquamen / ende wierden wel ontfanghen ende ingehaelt met danssen / spelen / ende feesten. Primislaus noodde haer allegader in syn Paleys om te bancket- teren : ende terwylten sy aende Tafel bol brenchde wa- ren / zo quam daer inde Sale een trouwe jonghe Man- nen / totten hoofde ghewapent sijnde / die tot dien tijdt toe in een kamer waren verborghen gheweest / haer onherstiens werpende op dese onberdachte Vrouwen / die aldoen allegader ghedoodt wierden. Hier na zoo trock het volck van Primislaus met grooter macht na Dievize. Valaska dese vreedende tydinghe verstaen hebbende / meynde hy na hupten sijn te werden : ende

watter

Valaska
doot te licht
den want te
betrouwen
wert zeer el-
lendelicken
di. dyogen.

maer heeft haar wapenende/ reet alles wt het Rastlof/
 zittende op een siel oorloghs-paerdt/ dat zo rasch ende
 lebende was/ dat het schein te blyghen/ vele Vrouwen
 haer navolghende: maer sy was d'eerste die het heft
 van Primillaus ontmoetede/ dat steyf aen marcheerde
 zonder doort te zegghe/ ende zeer d'etich totten strij-
 kensende/ besteedde aldaer alle de kracht die sy hadde.
 Synbelicken/ alsoo sy haer midden in het dichtste ghe-
 spanghe vande vranden wierp/ wierde sy aldarr ghe-
 doodt. Haer Ghewellinnen gheloomen sijnde/ ende de
 doodt van haer s'beesterste vernomen hebbende/ vielen
 op de vranden zeer sellich aen/ niet wt hope die sy tot
 de oetwininghe hadden/ maer veel meer om haer te
 loopen/ ende het geberyt was zeer woet ende furieus:
 maer de bataille berisende/ sy stelde haer op de bluche
 na hare s'nterresse/ aldarr sy behonden dat de poorten
 ghesloten ende chasteel inghenomen was/ doo die van
 Vilegrade, waeromme sy allegader ghedoot ende aen
 staken ghehoonten werden. Aldus wiert Bohemen
 vande heerschappje der Vrouwen verlost/ ende Valaska
 waerdich sijnde om gheselt te werden onder het ghetal
 der doo/ichtrighe ende vermaerde Vrouwen bleef on-
 begraven ende aldarr ghelaten tot een spijse der Wa-
 ghelen ende wilde Bersten.

Valaska als
 led zeer vras-
 melich strig-
 vende/ wort
 ghedoot.

Vie dat de eerste vvas die de Religie binnen Roomen
 in-stelde, ende ordeneerde de * Opper-bisschoppen,
 Priesters, ende de Maechden van Vesta, ende op
 vvar maniere datmen haer dede sterven vvaaneer sy
 in overspel bevonden vverden. Ende vande kleede-
 ren, varen, ende andere Instrumenten, die in de Sacri-
 fien ghebruyckt vverden.

* Pontificen.

Capitel 1111.

DE hijsche sijn allegader verbule vande reberentis
 die de Roomen tot hare Goden droeghen/ die
 welcke sy zeer kostelike Tempelen bouwen/ ende tot
 haerder eeren instellende † Pontifices ende verschenpen
 sacrificien. Numa Pompilius den tweeden Koninc van
 Roomen is den ersten gheweest die binnen Roomen de
 Religie ende aanbiddinge der Goden heeft ingheselt/

† Pontificen
 sijn d'opper
 priesters van
 de Roomen.
 Leest hier van
 Titus Livius
 boec 1. Boec/
 en Plutarch.
 met lede van
 Numa Pom-
 pilius.

ende

Vande Religie der Romeynen

a Beschry-
vinge vande
machten ende
authoriteiten
des grootten
Pontifice over
de Romeyn-
sche Wy-
sers ende
Vestalen.

b Augures
was Wy-
sers by den
Romeynen/
die tot der
Wogel ghe-
schryp ende
ghequerkel
toekommende
dingen boop-
zeden.

c Flamines
waren Wy-
sers die
maest den
Opbergies
ster waren/
welcke zom-
minge tot den
Patrijs, en
de zommige
tot genoepe
niet welcke ge-
noet werde
ende die een

was van merder autoriteit dan den anderen; doch namen eentwel ghe-
stadelich het Heylichdom der Romeynen waer. d Wat de Vestalen zijn/
woert hier na verclaert. e Desen Tempel werdt noch tot Romm ghesien/
by den van Ianus, beyden den Tyber. Dionys. Halicarnass lib. 6. ende
Diodor. Sicul. in syne Oudheden.

ende ghinuerde vele ende verscheyden Ceremonien tot
haerder eeren. By zelsf woude hem die eersten Pontifice
ghemaecht hebben. Welcke digniteit daer na verheft
wiert in hier Personen; daer na in acht/ en eyndelicken
in vyffien/welc ghetael ghenoemt wiert het Collegie der
Pontificen: ende boden dese wasser noch eenen die de
hoorchste macht ende autoriteit onder haer hadde / des
den a grootten Pontifice ghenaemt was; den welken
alle de andere / ja oock den Koninck der sacrificien / de
b Augures, de c Flamines ende de d Vestalen onder-
danich waren. By hadde ooc het opperste ghebiet over
de sacrificien ende ceremonien: ende syn officie was/de
solemnelle Gheboden te maken/de feestdaghen te be-
kondighen/ende wat God elken dagh toegheepghent
was / in gheschryfte te doen stellen de Annalen ofte hi-
storien van de notabele dinghen die daer alle jaren pas-
seerden/ van Religions zaken te oordelen/ de Vestalen
te kastijden die haer qualick ghebraghen hadden/ende
desghelyc ooc de Brugghe Sublicien te maken/ als by
ghebroken was; dese Brugghe was allegaer van hout
ghemaect/ zonder yser oft metael/en wiert booz heylich
gheacht: ende desen lesten last gaf den name Pontifice
plaetse/ghecomposeert van dese twee Latijnsche woor-
den Pons ende Facio. Veertich jaren na de fundatie van
Romm, boude Numa Pompilius den e Tempel van de
Goddinne Vesta, in een ronde forme/ den inghang des
selven was den Mannen verboden / ende verkoos een
ghetael Maechden tot dienst der Goddinne. Dit woort
Vesta haemt vande Grieken, ende werdt verstaen booz
Vyer, ghelijc als Ovidius int zeste Boec Fastorum zegt/
ende om datmen het Wyer Heyghelich noemt/daerom
stellen den Maechden totten dienst van Vesta: des-
ghelicks oock om dat het Wyer tot hemzelven ghe-
dangh en geneert/waer af datmen zoude moghen een
Effigie oft Status oprechten: om dat de Gubers by

Vesta

Vesta gaen ander ding en verston den dan eenen Gey-
 ende een Godlick Wyer/ die niet konden ghesien/ maer
 oclerlick in het verstant mochten ontfangen werden.
 In desen Tempel wierdt oock het * heylighe Wyer be-
 waert / ghelijckamen tot Athenen int Prytaneum mede
 dede. Ende oft ghebeurde dat door de zorghelees heyt der
 Maechden tselve Wyer wtging/ den grooten Pontifice
 dede haer niet roeden ghesseken / ghelijck als Valerius
 Maximus schryft dat P. Licinius Crassus (groot Pont-
 tifice) dede. Dit Wyer wtghegaen wesende/ wierd hoor
 een quaet boymrecken ghehouden/ twelc brooyzaekte
 een grooten schijck ende byese aen den gantschen Ge-
 maet ende tghemeyne volck; inder voeghen dat eer sy
 weder conighe; aken van consequentien doysten onder-
 binden/ so moesten sy tselve eerst weder ontfeken ende
 de Goden verzoenen. De manere om t' Wyer weder te
 ontfeken was aldus: De Vestale nam een koper Wat
 met dyp hoerken/ zeer slaer ende blinkende/ hebbende
 eenen rechten hoer en twee gelijcke beenen; zulcx datter
 van alle tijden van syn begrip ende omloop punct-
 ghewijse wtgaet/ twelc sy zetter rechte reghen de stralen
 der Sonne / zulchs dat de byandende stralen haer van
 alle tijden gaen vereenighen ende vergaderen midden
 tselven bodem van het Wat/ alwaer sy de Lucht; so zeer
 subijl maken/ dat sy ontfleecht het drooghe goet ende
 materiele dat in het Wat is. Dit Wyer alsoo ontfeken
 sijnde / werdt als dan ghebracht inde binnenste plaetse
 des Tempels / ende hadden booy een costumie dat sy
 tselve jaerlic op den eersten dagh van Meerte op dese
 booy-verhaelde manieren ontfaken: want met dese
 Maendt beghonnen sy het Jaer te rekenen: zoo dat
 de Meerte de eerste Maendt des jaers by hantleden
 was. En sijne sustneren dat de gheheylighe d'inghen
 van Vesta waerden ghehoert tot Troyen ende ghe-
 bracht int Landt der Latinen, ende van daer door Ro-
 mulus tot Roma. Om dese redenen werdt sy van
 zomantighe Antheuten ghenaemt Vesta Iliaqua: maer
 ghelijck als hierbooren gheseydt hebbe/ den Koninck
 Numa Pompilius heeft haer eenen hardicken Tempel
 ghehouwt. Nu dese hooyende Maechden moesten
 Dochteren

Strabo in sua
 ne Geograp.
 Ovid. Fastor.
 lib. 6.

* Dit Wyer
 wt-ghegaen
 wesende/ en
 mochte niet
 gheen mater-
 riel Wyer
 weder ont-
 fect werdt/
 maer wierdt
 hande stalt
 der Sonnen
 weder onto-
 feken / als
 hier beghen
 gheacht wert.

Vande Religie der Romeynen

Dochteren wesen van een byj Man / die gheen **S**latte
 oft ongherecht Man was / maer van byjter conuincien/
 alle hare leden hebbende / ende zonder een ch ghebruyck/
 hebbende goede ende ghesonde herffenen. Sy werden
 in hare Religie aenghenomen vanden ouderdom van
 30s jaren tot thien / (ghelyck als het Labron Anullius
 ende Aulus Gellius affirmeren) ende na dat sy ghecon-
 fattert was tot een Vestale, 30 moesten sy dertich jaren
 haren maechdom bewaert ende in dese Religie blyden.
 Ende eerste thien jaren leeren sy het ghene dat sy doen
 moeten: de thien daer na 300 offeren sy / ende doen het
 ghene dat sy gheleert hebben: ende de leste thien jaren
 leeren sy de nieuwe Wenkomelingen: welcken tijt vera-
 strecken zijnde haer gheoorloft is te huicken / indien het
 haer goet duurt / ende een ander maniere van leben aen
 te nemen tot desen Godts dienst gaende: maer na men
 zendt / zijn daer niet vele gheweest die dese bryghent ghe-
 huickt hebben / ende noch veel min is het wel ghegaen
 de ghene die de selbe ghebruyck hebben, maer hebben
 al te samen berouwt daer van ghehad / ende hebben
 gheleest in quellinge ende droefh ydt de andere reste
 van haer leben: twelc de andere een byes aenghejaecht
 heeft / zulcks dat sy liever ghehad hebben haer te ont-
 houden / ende zijn Maechden gebleven tot haer ouder-
 dom ende doot toe. Sy wierden tot den ghemeynen
 Schat onderhouden / ende wierden doot den grooren
 Pontifice verkosen de manierlickste / deuchdelicste / ende
 zonder eenighe imperfectie des lichaems / de selve als
 van inde Religie stellende / al was het schoon tegen den
 danck des Vaders / ende dat sy daer in niet en consen-
 teerden / wtghehouden de Dochter van eenen Pontifice,
 van een Augur, Flamin, Dial, Quindecimur, Byjter op
 de Fluyte inde Sacrificien / oft van eenen vande zeven
 Epulons: dese en mochtmen niet teghen den danck des
 Vaders nemen / indien sy't weygherden / ghelyckerwijs
 ooc een Dochter daer niet en mochte toe ghedronghen
 werden / die den Vader gheen byj kinderen hadde ofte
 meer / nochte ooc de ghene die eertijcs een Suster ghe-
 hadt hadde / dat een Vestale was: noch de ghene die
 haer Moeder vanden Man ghescheyden had geweest.

Aulus Gelli
 lib. 1, cap. 12.

De

De selve Vestalen en mochten niet erben oft succederen inde goederen der gheuer die gh:storben waren / ten waer haer selve by Testamente ghemaecht was: des ghelijc ooc indien sy quamen te overlijden / zonder daer af te testamenteren / niemant en mochte hem stellen om die te erben / maer haer goederen quamen tot proffit der Ghemeynte. De eerste die tot deser mysterien inghesetelt wiert / was genaemt Amata, dat is / Beminde, welcke verooracete dat alle de andere naderhant also gh:heren wierden. Want (seggt Aulus Gellius) als den grooten Pontifice de Vestale neemt van de handt des Vaders / so noemt hy harr Amata, dat is / Beminde, ter oorzacken om dat de eerste Vestale ghelijcken naem hadde. De woorden die den grooten Pontifice gheschreeuen als hy haer nam / sijn beschreven in het eerste Boeck van Fabius Pictor. De principaelste onder harr wierden Groote ghenaemt: ende de selve Maechden waren in groote reputatie ende eere gh:houden by de Romeynen. Tot bevestinghe deser woorden / alick verhalen tghene Titus Livius daer af beschryft / van eenen Albinus Plebeiam: de welcke bindende eenighe van dese Vestale Maechden te voet gaen vertrekkende tot Romen, dede sijn huysvrouw ende kinderen van hare koerse afkomē / latende in hare plaetse de Vestalen zitten / ende dat om dat sy ehenlich wyer in de Tempel / Palladium, ende andere gheheplichde dinghen in hare bewaringhe hadden. Dit Palladium was het Beek van Minerva dat Aeneas salverde tot de plunderinghe van Troyen, en nam het tot Ilion principale forterasse van Troyen, vā waer hy het brachte met alle de grote huys-goden in Italia: ende na de ruine van Alba, den konink Tullus Hostilius seldet binghen den Tempel van Vesta. Wanneer nu eenighe van dese Vestales harr niet wel en droegen / ende dat sy haren maechden verlorē hadden / gelyc als Porphiria, Minutia, Sextilia, Emilia met hare twee Ghewestinnen ende mter anderen die wierden als dan levende ghedolven / tweek op deser ghewooste wyse: soo dat de Griecken doen de overwinninghe over de Stadt bereghen. Leest oock van het Palladium Dionys. Halicarnass. Plutarchus ende Ovidius.

Noct. Artic.
lib. 1. ca. 18.

* De Boet
seggt dat al
lang dit Pal
ladium van
den Troyen
was en kon
dt de Griecken de Stadt
niet winnen:
tot dat epu
delc na haer
zegge selve
vā vlietē in
ern bestande
tot Tempel

Vande Religie der Romeynen

Oppe die de manieren toegaet: eerstelic wert sy ghebegradeert ende Romeynen men beneemt haer de Roeken ende het Hooft-doer van ghebuypren in het doord rhuoost/ende wert geboort byde * Porta Salaria, al waer der Vestalen binnen de stadt een hoochte van aerde is / die hem wijs die in oben ghenorch verspreet/ ende de Latinen noemen het mit spel de bon sen woort dat so breel als hoochte beteckent. Onder den werdt dese hoochte graefmen een kleyn kelderken / ende men leest Servius daer een open daer aen doot de welcke men daer in kan super Aeneid komen / en is daer binne een kleyn beddeke gestelt met lib. 2. twee vensterkens / int eene wert gheset een bernende Plutarchus lamp / ende in het ander een weptuch ceterwaren / noo int leet van dich sijnde tot des menschen onderhoudinghe / als een Numa Pom weptuch broodt/meel/ ende wat melch in enen pot/ op pilius, die dat het niet en schijnt dat men van hongher doet ster noemt de den een lichaem dat gheheplicht is gheweest doot de poorte Porta heplichste Ceremonien vander werelt. Dit ghedaen Collina. sijnde neemt men de misdadighe/ende men zet haer in Boer vande een Ros haer/ die men van binten zoer dicht toe deekt/ braghen der ende men sluytse met riemen / zulchs dat men haer Roomsche saken/geest niet kan hooren / ende men draecht haer alsoe by vreden beloren diuers doot de Stadt. Een peghelick van waerom ne verre dese Ros haer zijnde komen / vertreckt omme vestalen de haer plaetse te maken / ende men volghetse met een doot zijnde stil droevich ghelaet / zonder een woort te spreken. lewendich Daer gheschiet gheen dinck inde Stadt dat soe af begraven griffelick te acussen is als dat / noch daer is gheen worden. Daer na als sy by dit kelderken ghekomen is/ ontfonden des Heren Tiemaers terfonde de vanden vande Ros haer: ende den grooten Pontifice als dan na dat sy eenighe bynnelike ghebeden ghedaen heeft tot de Goden / ende sy handen ten Hemel gheheben treckt de misdadighe al bestopt wt de Ros haer/ ende stelt haer op de ladder langhs de welcke men in dit kelderken neder gaet. Dit ghedaen sijnde gart sy wech / ende oock alle de misdaders: daer na als de misdadighe beleden is ghegaen/treckt men de ladder om hooghe/ ende men werpt veel aerde in het gat/ zulchs dat het aerdtrijck weder effen is met de ander hoochte. Siet / op soodanigher wijsen ende maniere werden

worden de Rome Veste die haer maechdom besmet
 hebbe/ gestraft. a Den Tempel van Vesta wort nader
 handt door een groot vper ontfleken / ende L. Cecilius
 Metellus Oppret-bisschop/ waermaels Burgheemeester/
 Dictateur ende Overste vande Ruprense / ghingh daer
 binnen/nemende het Palladium, na dat hy alreede half
 verbrant was / ende syn ghesichte veroren hebbende/
 bracht het daer wt. b Numa Pompilius ordineerde ooc
 dyn Priesters ghenaemt Flamines, den eersten ter eeren
 van Iupiter, den tweeden ter eeren van Mars, ende den
 derden ter eeren van Romulus Quirinales, gheliepert
 met eenen kostelicken bonten rock/ bykants ghemaect
 op de manier als onse Priesters hare kappen syn/ heb-
 bende opt hooft eenen witten ronden hoedt/ daer op een
 Olwen taecken / hebbende opt eynde een blocke wolle:
 dese hoeden moesten nootdakeelich ghemaectt werden
 van wolle van een Schaep dat Iupiter ghicoeffert was/
 ende werden ghenaemt Albo-galerus. c hy ordineerde
 noch andere twaelf Priesters/ghenaemt Salies, ter eeren
 van Mars den Verwinner/ Beschermmer/ Wacker / ende
 Wyde-maker: de zelve waren bekleedt met een zehere
 soorte van roerhens oft geschilderde tabbaerden / ende
 droeghen boog de borst eenen kopeten boest lap/ rijcke-
 licken becriert met goud ende andere kostelick stenen.
 De Religie daer na by den Romeynen bermenichvul-
 dighende/ maechten sy zo vele Goden dat tghetal over
 de dertich duysent beliep. Numa Pompilius vermeer-
 derde grootclitich tghetal der Priesteren / te weten / de
 d Patres Patrati, de e Feclales; de f Epulones ofte
 Bancketteerders / ende de g Augures: dese hadden
 zulke authoriteit / dat den Senaet sonder haer toe-
 lating niet en mochte vergaderen/ ende sy kleden haer

a Plin. parer.
 cap. 46.
 b Feneſtella
 cap. 5.
 c C. Grevinc.
 hovij Collat.
 Pöt. pag. 109
 d dese Patres
 Patrati had-
 den een Colles-
 gie der Pri-
 ſters mit by-
 sonder / om
 het te statueren
 oft be-
 taet slagghen/
 vele van hem
 waren edel-
 luden/ ginge
 in bysonder
 Wyſerlike
 kleederen/
 werden ooc
 als Legati
 in ghewich-
 tige zaken
 wtgezonden.
 e Feclales
 waren Pri-
 ſters die ooc
 ghenaemt
 werden Pe-
 vvaerders
 der Vreden:
 om dat eer
 de Romeine
 conghie oor-
 loge adhi-
 ren/ sy eerst tot de handen ghegheven werden / om daer tot rebouwen te
 dringhen/ ende inden sy niet konden wtcrechten/ so ontvonden sy haer den
 onlogh van wegghen den Romeynen ende sonder haer en was het niet
 den Rome noch pennant van ghehem mer volcregegeven den oorlogh in te
 vangen. f Epulones waren Priesters die der Goden Bancketten h-
 redden/ ende also te op een plaetse ghelieven hebben die aen de gulde Tali-
 Iunonis byna ghesladeren bancketteerden ende vrolick van en.
 g Wat dat Augures syn/ is hier boog in dit zelve Capittel verclaert.

mit

Vande Religie der Romeynen

* De *Alba vestis* noemde het

met lichte klederen behalven want sy sacrificien bedienben: want dan draghen sy allegader ten ghehele kledet welck eenen *Tabbaris* / ofte een *Albican* wit lincwaer / breedt ende lanc / zelve om haren middel met eenen riem gordende: en dese maniere han klederen wert ghe-naemt * *Gabina*. Daerboven hadden sy noch zeer veel Instrumenten ende ghetuyschap ghemacht tot ghebruick der sacrificien / te weten / *Prefericula*, het welck een spot was van koper zonder hande-habe ende open. De *Patina* ofte *Patera* was een ander dat waer inne de Priesters als sy offerden het bloedt der Beesten inne gaten. De *Achama* was een ander kleyn Daerhen op de maniere van eenen kop / ende daer inne schonc men den wijn totter sacrificien. De *Insula* was een linnen Slipper waer mede de Priesters ende den Offer bedeckt waren. *Eghene* sy *Acerra* noemden was een kleyn koffertken daer het wisroock inne was. De tafel daer de ghehepliche dingen op stonden was ghe-naemt *Enclabris*, waer af de dinghen die men tot den Offer ghebruychte *Enclabria* ghe-naemt waren: ende daer op wierds het Offer heel open ghesneden zijnde ghelept / om curiuselich het inghelwant ronder-zoeken / (te weten / het herte / de longhe / ende de lever) met een ijser mes ken obseruerende alhoor ders binneste partijen / om de toekomende dinghen daer wt te voorszegghen / het welcke de Grieken als *Paulanias* verhaelt mede obserueerden: de *Socospira* was een redelich lanc ijser mes hebbende een rondt yvooren heyl / den appel daer aen zeer verciert zijnde met gont ende silber / ende ghenagheelt met kopere nagghelkens / waer mede de Priesters de strote der Beesten af-sneden als sy die offeren zonden / alhoor ghenomt à *secando*. *Struppi* waren bondekens krout ghe-naemt *Veibene* oft *Coffen* / krout / ghelike *Laurier* / *Sparthe* ende *Olijftack* / op hun zeer gheluckich in alle offeranden ghestimert / ja zelfs ghebruychten sy het in hare reynighinghen oft wijn-ggen / welck krout men dan selve in de ooren op het hooft der Goden. De *Aspergila* was een yfop-rancken / welc sy mit water dopten in een marieren Ruppe ghe-naemt *Labrum*, staende arnden ingangh van hare Tempelen

Tempelen (ghelyck de Ry-waters Daken) naer sy de Omstanders mede besprenghten. De Suffubula was eenen witten bierkanen Roc ende lang/bis de Vestalen anatrocken als sy offerden. De oude Romeynen hadden noch vele andere Ceremonien / die ick alhier om de hoortheys wille zal achterlaten.

¶ Hoe veel heyrleggers de Roomsche Keyseren onderhielden, ende op wat plaetsen de zelve laghen: ende vande gagien der Romeynsche Soldaten.

Capittel V.

Het en dancet my niet blyuen propooste te sijn / dat ick hier nu in die Capittel verhaale van de heyrleggers der Romeynen / de plaetse harer legheringhe/ haer ghetal/ ende van haer name; op dat de gantsche Werelt mach weten de groete macht ende ghewoelt des Roomschen Keysersrijcks/ terwylen het inden fleur van syn hoogste triumphus was / het welcke was ten tijde van Octavianus Augustus, tot dat Constantinus tselfde int Costen transporteerde: ende zoo hute considereert hare macht / ende de Prostantien haer subject wesen/ en zal hem niet verwonderen dat de Romeynen twee en twintich ghehele Leghers hadden/ ende allegadet zeer machtrich van volck: want het is van nooden/ segt Vlpianus, dat indien men een groot getal Rijcksslieden wil laten den name van een Legher: tselve en zal men niet te voeghe kunnen brengen door een of twee Compagnien/ maar door vele in een ofte tsaamen gheboeght zijnde. De eerste die dobbel was/ legerde haer in Mysia inferior, het Augustansche in Scotia, de Galatianen in Phenicia nu ghenaemt Caramania, het Cirenische in Arabia, een ander Augustansch in Numidia, het Flaviaensche ende Schyte in Soria anders ghenaemt Numantia ende Hispania, het Macedonische in Valachia, den Verwinnet ende Victorienus in Engelandt, het Claudiaensche in Servia ende Bosnia, het Fereesche ende thende in Iudea, een ander thende in Germania, een ander Claudiaens in Transylvania, het Fulmiferende ofte blizemende in Egyptus, een ander dobbel in Dacia, het Tuerlings in Pannonia, het Apollonisch in Capadocia,

Desen naem leger hant van legeren en offenen/ quia ex: c3- do sit melior seght Varro en Vegecius lib. 2, cap. 23 segt ab exercitio exercitus nome accepit.

Berschept 2 leggers der Romeynen/ en haer legers plaetsen.

Vande Roomſche heyrlegheer:

docia, het tweede Valereus ende verwonnende in Britannia. Daer was ooc noch een Legher tot Rome tot beſcherminghe des Keſers. Ende ſiet daer mit de 22 Leghers der Romeynen/ de welke gheſtadelicken onderhouden wierden tot beſcherminge der Provincien: op dat ſy bereydt ende haerdich zouden weſen alle opkomende ſeditien ende oproeren te remedieren. Ende volghens het ſchrijven van Appianus, zo waren in deſe 22 Legers der Romeynen twee hondert duſent mannen te voet/ende veertich duſent te paert/ by hondert Oliphanten ten krijge opgherust/ ende twee duſent opgheruste waghenen: daerenboven noch prohibitie van wapenen voor by hondert duſent mannen. En hare ſmade ter 300 was van twee duſent ſchepē ende vijftien hondert galejen/ de ſommighe van twee riemen op een banc/ die ſy Buremis noemde/ende de ander van vijf op een banc/ die ſy Quinquemis noemden: ende boven dien noch acht hondert groote ſchepen genaemt Tholomis, tot een triumphē/ en mede om de Keſers te hoeren/ zeer koſtlicken met goud ende bloem-werck op de voor-ſtevens ende achter-kaſteelen verciert. Sy hadden ooc beſchryden Belt teſchermen/ gelijc als den VVolf, den Minotaurus, het Paert, het VVild-vercken met zeer veel andere/maer den * Arent was het eyghen ende principaſte teſchen der Romeynen. Maer wat ſullen wy nu zeggen vande groote voorzichtigheyt ende macht van Auguſtus, de welke tot verzekeringhe ende vermeerderinghe des Keſerrijcs ordinerde/ onderthiel ende gagerde jaerlijc 44 Legioenen krijchs volck/ welke ghetal (na Vegetij rekeninghe) bedyſt: 260004 voets knechten/ ende 32208 paerden/ weſende byder Legioen van 6000 te voete/ende 723 te paede: deſe voornoemde hare gagen-beloopende ter ſomma van twee duſent negen hondert vijftien/ebentich duſent en veertich croonen/ Te tijde Scipionis Africani hadde een voetsknecht voor ſyn daghelijche ſoldij twee * Obolus, het welcke nu wert is 14 penningē toynops/ en ter maent 4 middē ſetwe/ en eē centenier nam eens 30 bele: maer te tijde des Keſers Auguſti had eē voetsknecht ter maent 3 croon/ en centenier 6/ende een ruyter 9 croonen alle maanden.

Of

* Van deſen Arent der Romeynen leeft hier af Sebaſt. Franc in ſyn boeck: reden op des Keſers Cronijck.

* Obolus is wat meer dan eenen halve ſilpber.

Of de Romeynen generalick Latijn spraken? oft dat sy
tweedenley tale hadden?

Capitul VI.

Op dat wy niet langer in twijfel en sijn vā een zake
die (na myn optie) klaar genoeg is / so zullen wy
de zelve int openbaec stellen / ende bekent maken doo;
het ghtung jcuiffe van Cicero de welke seght in sya
derde Boec de Oratore, dat de Romeynen in hare stat
hadden een zekere engen ende by; andere sprake: zelve
proberende doo: het exemp. l. van Lælia son Schoon-
moeder de welke op al;ulcher manieren sp;ack dat de
gh;ne die har; hoorden / oordeelden dat sy Plautum of
Nævium zelve hoorden spreken / so ghelyck ardoerde
haren stijl niet dese twee voornoemde. Maer op dat
niemandt en zoude meynen dat dese Lælia een andere
sprake / als te weten de Latijnsche / gheleert hadde / ende
dat sy noch een andere tale konde spreken / te weten hare
moederlick; tale die sy van hare joncheyt op natuerlic-
ker wijs: in hys gheleert hadde / so seght hy een wep-
nich leeghe: / Daer en is niemant die hem verwondert
heeft: om dat een Orator Latijn sprack: maer so het
andere was wiert hy bespot.] Ende int eerste Boec der
Tusculanische Drogen segt hy / De gemeyne openbare
vergaderinghe int * Theatrum daer de Vrouwen ende
Kinderen sijn: is verwondert hoorende een so groot
ghedicht.] Maer wy nu ghemoetsaem blycke dat de
Romeynen maer een ende de zelve sprake / namelick de
Latijnsche en hebben ghehad / aengeken de Vrouwen
end; kinderen Latijn konden spreken. Maer dese was
gheleert die anders heyt der woordē konde make ende
die niet verstant oerwogen / welc sonder ghe;rt heyt
niet en konde g;schieden: want dat alle de Romeynen
Latijn g;spoke hebbe / en nochtans alle niet geleert en
sijn gewest geuygh;ht de zelve Cicero die T. Pomponiū
Attic. in synen Bruto also sp;ekende voordringt: Ghy
siet de verbeterde Latijnsche sprake / welke by dē genē
die daer vā tot noch toe de lof hebben gh;adt / de zelve
niet in wtenschap of keurlike rednē g;hadt hebbe /
maer byna allenick doo; een ghewoonte.] Ende een

leest hier af
by Polydor.
Virgil. int 1.
Boec / cap. 3

* Theatrum
sijn ghe;rt
dige groote
ghedouwen
tot Rouen
van ronder
saanen daer
int int open
baert allen
diesde schou
welen a;ll
techt.

• Vande sprake der Romeynen.

„Wepnich daer na borcht hy daer hy / Ic noch een jong
 „Kindt zijnde / hebbe ghesien T. Flaminium die met
 „Q. Metello Consul was / dat hy gheestmeert wierdt
 „goet Latijn te spreken / hoewel hy nochtans gheen ken-
 „nisse der Letteren en hadde.] Een yeghelick kan hier
 soo; nu lichtelick wt dese twisselinghe gheraken / als
 hy maer wil considereren tghene den Prince der wel-
 sprekentheidt daer af seyd. Ende anders en wasser
 geen differentie tme / dan de gene die noch hedensdaegs
 hy ons is / te weten / dat de Inwoonders van Rome
 heel; verberder ende perfectet spraken / dan de ghene die
 buuten de selve woonden. Mengaende nu waeromme
 dat de sprake tot Rome nu heel anders is / dan sy
 plachte te wesen : want in plaetse van Latijn spreeke-
 men daer nu Italiaens / ende noch niet zoo volkomen
 als tot Florence. De oor;ake hier van is dese ; dat alle
 de vreemde Naticn ende barbarissche Volckeren / als
 de Gotthen, Vandalen ende andere / die i' anderen tijden
 Italien gheoccuppeert hebben / hebben desghelijck mede
 de sprake die aldaer int gebruik was gheoccuppeert /
 zo dat allentkens ende doo; veranderinghe der tijden /
 doo; de verkeerdinghe der Vreemdelinghen / ende doo;
 ourheyt de selve grantsch is verkeert ende verandert in
 een heele nieuwe sprake. Het is waer / dat het zeer swaer
 te oordeelen is / oft het eenichsins na het Latijn strecht.
 Nu also Pietor Messias in syn Forcst der verscheyden
 Lessen heel notable costumpen der oude Houwelicken
 vergharen heeft / ende dat om gheen andere oor;ake /
 zoo ick gheloofte / dan om syn Lessen te verhooren / ofte
 om dat een; Man alle dinghen niet sien en kan / zoo
 hebbe ick voo; ghenomen in dit volghende Capittel
 het selve te verholghen ende te vergharen tghene dat hy
 ver; segghen heeft.

• Vande oude Houwelicken, zoo veel der Romeynen
 als andere vreemde Naticn : ende op vvat maniere
 de Romeynen hare Vrouwen verlieten : ende vvas
 den vvasen vvas die van syn Vrouwe scheydde.

De oude Romeynen hadden voor een ghewoonre/ dat sy de Broutwe als sy eenē Man zoude nemen op deser manieren kleeadden: Eerstelick gaven sy de Snypt eenen Sleutel in de hant als sy totten Huse des Bruidegoms inne ging/ om daer door te beteecken (seggt Sextus Pompeius) de moepelickheyt des kinders: bairns: ofte tghene dat beter zoude ghelijcken/ op dat sy daer door verstaen zoude dat de bewaringhe ende zorghe aller huyflicker zaken die mit den Sleutel betwaert ende besloten sijn / ja het gantsche Huse / met de administratie ende dispensatie der dinghen die tot onderhoudinghe des Huse ghesken noodich sijn / haer behalen is. Sy stelden haer op het hooft een Lancie die het Lichaem van eenen Schermer doorsteken hadde: wilkende daer by betrouwen / de volkomen puntie van een gheschient Houwelick. Sy wierdt oock ghegozdet met eenen Gordel / gheweven van de wolle van een Schaep/ de welcke haer den Bruidegom op het bedde afdeide. Opt hooft droegh sy onder eenen Sluyer (die sy * Flammeum noemden) een Kransken ghemaccht van Verbene ende andere Krupden die daer onder ghemenghelt waren. Men dede haer oock zitten op een Schaeps selle/ ende dat om geen ander reden (na myn oordeel) dan om haer voor ooghen te stellen / dat sy al tijdt wolde by haer behoorde te h. liben om te spinnen. Festus Pompeius schrijft/ dat zoo wannere de nieu-ghewouwen ghingh om te trouwen / zoo hielden haer byn kinderen die Vader ende Moeder hadden gezelschap/ waer af de eene voor wt gaende een bernende Toortse droegh/ ghemaect van een soorte van Kruyt ghenaemt Alba Spina, ghemeenlick ghenaemt * Chardon nostre Dame (want men troude by nachte seggt Plutarchus in syne Problemen) ende de andere twee ghinghen be- zijden haer / aen elke zijde een. De Toortse die voor ghedraghen wiert/ was ter eren der Goddinne Ceres: want ghelijck als Ceres (die voor een Moeder des Aerderrijcks ghehouden werde / ende die all: vruchten gheschapen heeft) de Menschen voedt: alsoo moeste de nieu-ghewouwen een Moeder des Huse ghesken gheworden sijnde / haer kinderen voeden; het welcke

Ceremonien der Romeynen in hare Houwelicken.

Blond. lib. 8.
Rom. trium.

* Die was eenen geelen Sluyer die de ghewouwen plaecten te draghen.

* Wijn op: nie is datter Cardobenedictus 16 Plini' lib 16 sprekt mede van dese Toortsen.

Vande antijsche ofse

nu ter tijt noch op sommige plaetsen ghebruyckelic is
 principalic in groot Britannien, aldaer twee jonge Min-
 deren als Lepdrelliden des Bynodts / de zelve tot inde
 Kercke gheleiden / om met den Bynodegom de beno-
 dicte te ontfangen: van daer wiert sy door twee Ma-
 nen na hups gheleidt / ende het der de hint draecht in
 plaetse bande Coortse een gulde oft zilbere vat. Daer-
 en boven riepen de Romeynen zeer dickwils in hare
 Bynloften desen naem Thalassus als Beschermmer des
 machdoms. Eenigh: sustineren dat het een Carmina
 oft Bynlofts-ghetang is / ofse wel den Godt die inde
 Bynloften teghenwoordich is / bande Ghecken ghe-
 naemt Ymenaion. Daer daer werdt zeer dibers van
 ghesproken / waeromme sy zulcke acclamationen in hare
 Bynloften ghebruycken. Titus Livius int eerste Boec
 ab vii. con. ende Plutarchus in het leven van Romulus
 maken mentie / dat onder de ghent die de Sabijnsche
 Dochteren roofden eenige waren van zeer kleine qua-
 litéit / welke met hun leyden eene Sabijnsche Maecht /
 die alle d'andere door hare wonderlike groote schoon-
 heyt verre overtreffe: dese ontmoetteden by ghevalle
 eenig: bande principaelste der Stadt: die de zelve haer
 niet gheweldt wilden ontnemen: het welke sy oock
 zouden ghedaen hebben / ten ware geweest dat sy haer
 aert roepen stelden / zeggende dat syse leyden na Tha-
 lassus oft Thalassus, het welke een Jonghman was
 die een peghelick preec ende beminde. Doen nu he an-
 d're herstonden dat het door hem was / wierden sy zeer
 verblijt / zeer grootelic haer debboir prijsende / son dat
 eenighe van de andere haer gheselschap houdende / ha-
 ren wegh verlaten hebben ter liefden van Thalassus,
 roepende ende zeer dickwils synen naem repeterende:
 waer af voort-ghekomem is de costumie die de Ro-
 m'nnen hadden / dat sy in hare Bynloften desen name
 Thalassus jonghen / ghelijckewijs de Grieken Hy-
 meneus singhen: omme dat hy gheluckich was / als
 men secht / zulk eene hup / vrouwe ghebonden te heb-
 ben. Daer en boven is onder noch andere van de welke
 Varro cenen is / die sustineren willen dat desen naem
 nergens anders om gheroepen wiert in de Bynlof-
 ten /

ten / dan omme de sijn ghehandeden indachtich te
maken tot arbeiden ende haer werck te doen / twelcke
hes ipenamen is ; want sy noemden het kofken dat van
hemme rijf hant ofte teem ghemaccht is / daer sy de
wolle inne kleden Thalassus , twelcke de Latijnen met
seuen ardenen namme noemen Calathus ende Quasillus.
Ende Plutarchus in syne Problemen doet dese Vocale
van de Spiecken af-komen / die de wolle Thalassion
noemden. Item noch droogh de Bunde dyn stucken
gheliden die sy * Affer noemden : waer af sy het eene in
de handt hielden / tselve alsdan hant Man ghedende /
alleges ofte sy hem moest koopen. Waer inne men
mach amschouwen de miserable conditie van Dion
welcke ghelachte / verbanden zijnde tot sulcke straffe.
Wittern / zelfs moettende groote rijckdommen gheuen
omme romen Maer te vercrighen. Men gheeft de
Dinckers mede Dinnars boden hare monde-kosten
noch eenen goeden loen : daerenteghen alreendick de
Vrouwen hoe schoon daer sy sijn / kringhen hare Man-
nen (die van wel haer Meesters moghen noemen) een
grooten rijckdom dickwils overtreffende hand resour
eghen : daer dat haerder onthoudinghe alle haer Iken
lang is noodich is : Tot desen propoofte seght Euripides
in syne Medea :

* Bude' segt
dat Afferen
zeker koper
stuck gheltes
was. weest
een poen ge-
wichte/ende
was ontrent
waerdich 4.
penninge bā
de onse ofte
een wepich
meer t'wert
oor hoop een
ander daugh
genomē siet
hier van son
gietert Boec
van Affe.

Onder al' ghene dat de Arde heeft voortgebracht:

En eenich leuen heeft, is de Vrouw meest veracht,

Daer haer misere groot : sy moet zū rick van goeden,

Om te hoopen een Man, die haer lijf kan beheden.

Indien nu de Dochter arm is / hoe wel deuchdelich
ende van goeden zeden / men en mach gheen werck
van haer / ten ware omme hare eere goeden koop te
hebben sy blijft langhen tijdt onghetrouwe / ten ware
dat sy mede eenen armen Man trouwede / die haer
ghelijck is. Want de ghiericheit heest nu zoo groot-
licks de ober handt ghewonen / dat de Mannen die
eendichs rijck sijn / Vrouwen becheuen die noch al
beel rijcker sijn dan sy selfs. Het welcke noch den hem-
lighen Iohannes Chrysostomus schijnt aan te roeten /

ſeggende/ *De ghent die hantten wel/ vermaent hy na
de goede manieren ende erbaerheyt des Weeghens/ die
hy meent te crachten/ Doetwaer naen hy/ inlaet hy de
ſaemert hem wel hoe veel goudes ende ſilber/ hoe veel
erf goederen/ ende hoe veel de waerde der manebelen
belooft. Hy beſeght zeer curioſelick na alle dese her-
haelde dinghen/ ghelyck als oft hy een koop ofte hand-
gheelinghe zoude aengaen.] *De boorſt/ Hier ghehoort
weede boorſt een ſtuck van het andere ghelde in hare
houffer/ (Feltus Pompeus zeght in haren ſchuen) zelve
daer na legghende in den haerde door de gheſchryfte
hups- gheſten/ die top Cabotter mancken noemen-
en het derde ſtuc ſtaten ſo in een zekere geſt. Deſche-
rtwylck daer na hy de Ghebueren wirt verſeren. Ende
het was van de oude Wetten der Romeynen/ want
Boetius in ſyn Commentarie ober de Topikus Ciceron.
maecht mentie van noch een andere ſolenniteyt der
Civile Rechten vande Romeynen/ door het welcke den
Man ende de Vrouwe malkanderen koſten/ het zelve
Coemptio noemende; twelck op deſer manieren toe-
ghingh/ den Man ende de Vrouwe onderbraegghden
eerſt malkanderen: Eerſtelick braegghde den Man de
Vrouwe oft ſo een goede Moeder des hupsghesins
wilde zyn/ daer op ſo antwoorde/ Ja. Deſghelijcks
braegghde de Vrouwe weder den Man/ oft hy een goet
hups vader wilde zyn/ daer op antwoorde ſo mede/
Ja: daer op ſo dan malkander de rechterhand gaben:
dit ghedaen zijnde/ gaben ſo malkanderen eenen kuffe/
ende eyndelick ſtack den Bruydegom de Bruyt eenen
gouden Ringh aenden vingher/ in plaetſe van als tot
een teyken van een ewigh Verbondt/ ofte dat hier
door hare herten altydt zamen gheboeght wierden.
Welcken Ring Tertullianus in ſyn Boeck vant cieraet
der Vrouwen noemt Pronubus; ende wierdt haer van
den Man aen den vierden vingher gheſtecken/ alder-
naeſt den kleppen/ aen haer ſinckerhand/ ter oorzaken
zeght * Iſidorus om dat in de zelve een zeer teere bloet-
ader is die hem ſtreckt ende ſpnen loop neemt recht na
therre. Aulus Gellius ende Macrobius volgens d'opinie
van Apionem ende Attelus Capiton. affirmeren zelve
mede.**

Tertullian.
in ſyn Boec
vā de ſchm-
dinghe der
Marchen/
ende in ſyn
ſynologia
Cap. 6.

* In ſyn
tweede boec
tit. 1. Cap.
der Gellie.
der officen.

mede: waeromme de oude Grieken ende Romeynen
 den Kingh broeghen aenden Wiltger der linckerhand
 Medecinal gheusemt. a Plinius maect soe mentie hare
 men in synen tijt door een costumme hadde de Bruidt
 eenen ijeren Kingh te zenden / haer gheuen Stern in
 ghebrocht en was. De b Assyriers brachten hare
 Dochters houwbare sijnde op de Markt / haer sy als
 dan van de Mannen ghekoft werden om ten houw-
 lick te nemen. De Babyloniers deden oock desghelijc.
 De Volckeren van Thracia ghelike c Herodotus schijft /
 kofren de Vrouwen tot eenen grooten prijs van hare
 Ouders. De oude Grieken plachten mede hare Vrouwen
 van malkanderen te koopen. Iphidamas een Sone
 Anthenoris also d Homerus beschrijft / gaf syn schoon-
 vader hondert Ossen / midts conditie dat hy hem syne
 Dochter een houwelicke zoude geven. De oude Hoof-
 duytschen (als e P. Crinitus mentioneert) brachten hare
 Vrouwen houwelick goederen / ende de Vrouwen haer
 niet. Daer zijn nu ter tijt noch Vrouwen / die haer zeer
 wel doen koopen: want eer dat hare Onder-troutwden
 de volmaecte verbullinghe van haer houwelick moghen
 sien / moeten sy eerst meer ghelts verquisten int koopen
 van Julweelen / Bagghen / Kleederen ende fceften / dan
 de heele ghifte des houwelick bedraecht: ende indien
 het ghebiele dat sy wederomme moest restitueren door
 de doot van haren Man / men moet als dan vernie-
 ren de helfte van tgoedt dat den Bruiddegominde hou-
 welickche boozwaerde de Vrouwe ghegheben heeft
 (welck de Fransosen tiercer noemen) om het recht
 vant overleuen der Vrouwen: want het is dan int con-
 tract des houwelick also besloren. Siet daer hebt ghy
 nu een Vrouwe die zeer wel ghekoft is. De Taxilen
 een volck van India, en hadden dit gheluck niet dat sy
 ghelbt kreeghen van de ghene die haer Dochters een
 Houwelick namen: maer ter contrarien moesten sy die
 daer zelfs mede boozsien. Indien nu de armoede haer
 verhinderde dat sy niet aen eenen Man konden ghe-
 rake / en datter haer zeer moepelic viel de selve te logere /
 soo leydden sy haer inden fleur van haer seucht / op de
 volle Markt / ghelyckmen de Paerden in de Paerde-

a Lib. 3. c. 2.

b Alian. l. 4.

Stob. form.

c 1.

c In terpsichora cap. 2.

sprekende

dat leue der

Thraciers.

Strabon lib. 15

Aristot. lib. 2

cap. 6. de pol.

d Int twee

de Boec der

Aladen,

e Lib. 12.

cap. 8.

Vande antijfche ofra

maest leidet : met trompetten ende schalmeyen heb
volck aldaer dan met groeter menichten vergader
zijnde / zoo ondeckte de Maeght als dan haer naechte
lichaem van achteren tot boven de schouderen / ende
daer na van vooren : ende die dan schoon van lichaem
was / zonder eenighe faute / hebbende hare volkomen
leden / becreghen daer door verlorde eenen Man.
Plato int zesste Boeck der Wetten / seght / dat niemant
ontwetende en behoyt te trouwen / maer alle ignorantie
gheweert zijnde / een peggelick behoort te weten aen
wien hy sijn Dochter gheeft / van wien ende tot wat
volck hy die neemt. Om dese redenen acht hy noode
zaeckelick te zijn / datmen inde openbare Spelen ende
vergaderinghen behoorde Meyskens ende Knechts
kens te ghebruicken / hebbende het lichaem naecht
zoo vele eens eerlike schaemte verdraghen mochte /
op dat sy met redenen in desen bequamen ouderdom
malkanderen mochten besien / ende wederom besien
worden. Nochtans zoo en prijs ick dese opinie niet
want ick en zoude de Vrouwen ende de Dochters niet
willen raden haer naecht vande Namen te laten sien
want ghelijck Gyges een Sone Dascili seght / a En
Vrouwe haer hemde wt ghetrocken hebbende / ont
kleedt haer desghelycks oock van alle schaemte ende
eere.] welcke sententie S. Hieronymus int eerste Boeck
teghen Iovinian. mede approbeert : Desghelycks oock
b Clemens Alexandrinus ende c S. Cyprianus acco
derende hier inne met malkanderen / segghen / De ere
ende schaemte des lichaems zijn beyde ghelogen onder
het decksel ende den rock.] Ende noch op een ander
plaetse int zelfde Boeck / bindt hy het zeer onghraden
dat de Vrouwen haer naecht zonden ontkleeden als sy
inde Baden ende Stoven ghinghe. Baldus int eerste
Capittel d schrijft aldus / dat de breefe der schaemte
die wel beproeft is / machtich ghenoech is een Contract
te maken / ten ware datter ghien breefe des doots ofte
der tormenten mede ghemengt is : ghelijc als wanneer
yemant een Vrouwenaeft ontkleedt / haer dreggende
also naect buytten de deure te werpen.] Maer laet ons
nu weder keeren ende tracteren van de verschyden
ban

a Herodot.
lib. 1.

b Int twee
de Boec b f
pne Deba
gogte.
c Int Boec
van de klee
dinghe der
Maechden
d Ouer de
Wet Inter
positas C. de
transfatione

maatsien van houtwelickē van andere byzondere nationen
ende daer na zulkē wy dan weder konnen tot onse klo-
sterlyche min ghehouwede/ die wy een wyle tijt ver-
gheten hebben. De Namassons een volck van Lybia
hadden een zeer byzondere maniere/ want sy lieten alle de
gene die mede ter Wywloft ghewoot waren/ den eersten
nacht by de Wywloft slapen/ om haer bleescheelich te be-
kennen/ ende daer na moest sy in eeuwighe kuyf heyde
ende onbeleeftheyt leuen. De Antropophagi, Mediers
ende eenighe van Ethiopien slapen by hare Moeders
ende Zusters die sy ten houtwelickē namen. De Arabiers
hadden een Wyuwe int gemeyn dooz r' heele geslachte.
De Numidiens, Mooren, Egypters, Hebreen, Persen,
Garamenten, Parthers, ende byna alle de Barbaren/
namen een peghelich zoo vele Wyuwen als sy konden
boerden/ de zonnighe tien/ende andere noch meer. De
Atheniansen hadden de Wyuwen ende kinderen ghe-
men / haer niet malkander / zonder onderscheyt als de
wilde Beesten vermenghende. In Schotland plegen sy
dese costumme te hebben / dat de Wywloft eer sy by den
Wywloft quam/ eerst dooz de heere der / eluer plaetsen
moest beslapen worden: welcke onchristelicks maniere
van doen/ nederhant in het jaer 1090 dooz Malcolm
haren derden koninc/ een zeer goet wywloft/ afgheschaft
wierde/ want hy oordeelde dat de sijnē ghehouwede
dooz den koop van hare reyncheit de heere der / eluer
plaetsen enē gouden penning moest geuen/ het welcke
aldaer noch int ghebruyck is. Ich hebbe my laten
zeggen/ dat noch niet zeer lange gheleden eenige hoeren
ja; / s' s' Gheslachte/ dooz een oude costumme het rechte
hadden / dat sy haer een been ledden op het bed de daer
de sijnē ghehouwede de eerste nacht van hare Wyw-
loft op sleep. Hier onder wasser eens eenen de welcke
overtredende de kintē van syn dehoir ende van sijn
privilegie abusierende / poogde dooz enē byanden
ende luttighe onkuyf heyde ghedriegen / zijnde / verder
te komen / waer dooz hy syn leuen ende de andere haer
costumme verloren.

Herodot.
lib. 4.

Nu moeten wy weder op ons eerste propoost kerren.
Eer de nēu ghehoude in het huys van hare man tradt/
smeerde

Vande antijsche ofte

2 Lib. 28. c. 9
 over de 20
 Sciencie dā
 de Hecyra dā
 Terentium.
 b Over het
 vierde Boek
 Euridos.
 Isidor. Ethimolog. lib. 9
 cap. vltim.

finiterde sy de Doorte des huys met een Kapier met
 Speck bestreken zijnde. a Plinius zeght met Amere
 dan eenē Wolf/ende b Servius, met Olve/ om te betee-
 kenen dat sy daer door alle onghelucken van haer joo-
 ghen. Donatus zeght/ den naem Vxor (Wijf) is ghe-
 komen van ab vngendis postibus: ende Polydorus Vir-
 gilius, Vnde ab vngendo vxor dicta, quasi vnxor. Daer
 na wiert de Wijf aen de Doorte gepresenteert Water
 ende Wper/ het welcke sy moeste aentaken: waer af den
 Rechts-ghelerten Scvola mentie maect. l. penult. de
 Donat. int. vir. Sextus Pompeius gheestert teken van
 waeromme dit alsoo ghedaen wiert: De Nieu-ghes-
 haatwede (zeght hy) wiert met Water besprengh/ om
 daer door te beteecken / dat sy reyn ende kuyfich tot
 den Man moet komen/ oft dat sy met hem deelachtich
 moest wesen het Water en Wper/ principale Element/
 waer sonder de scheppinge des menschen niet bestaen
 en mach. Ick zoude willen seggen/ dat de Woutwe het
 Wper ende Water daerom by haer droegh; het Wper
 omme daer door te ontfeken de vleescheliche lust des
 Mans by haer ghelegghen zijnde / ende het Water om
 de selve weder tot te blusschen. Ick sal alhier de eyghen
 woorden van Varro allegeten / die hier van zeer goede
 saken gheset. c Igitur causa nascendi duplex, aqua &
 ignis: Ideo ea in nuptijs in lumine adhibebantur, quod
 coniungit. Hinc & mas ignis, quod ibi semen: aqua fe-
 mina, quod fortis ab eius humore & eorū conjunctione
 sumit Venus. Rekerlick wanneer de humeuren ende
 hitte te samen gheteperreert zijn/ so nemen alle dingen
 van hun haren oorsprongh ende beghin. Want hoewel
 datter Wper r' Water heel contrarieert/ so is het noch-
 tens dat dese hochtege dampen alle dingen genereren/
 ende haer dissonderende accoort is tot alle gheschiet
 bequame: het eene van haer is als een mannelich Ele-
 ment/ende r' ander vrouwelick: het eene is werckende/
 ende r' ander passende. Daerom ist datmen van outs
 heeft ingheset dat de vrouwelicken souden gheappro-
 beert werden door enen Erbt / die zeer solemnelicken
 ghesworen wiert op Wper ende Water: om dat alle
 dieen Lide ende Lichaem ontfanghen door werme
 ende

c In spu 4.
 Dier vande
 aarische
 sprake.

ende hantur in hare generatie / ende dat sy door hare
 leven. Want ghelickertwijls alle Dieren ghesoortert
 sijn tot Ziele ende Lichaem / de materie des Lichaems
 is gheleghen in de humuren / ende die van de Ziele in
 de wermt. Het welcke blijckelicken is by de Epten
 der Voghelen / de welke ter oorzaken van de grove hu-
 muren daer mede sy verbult sijn / niet in Lichamen en
 kunnen veranderen / (st de Lichamen en kunnen gheen
 leven ontfanghen / ten sij de wermt daer inne syn ope-
 ratie doet. Darenboven de Ghehouwede en ghingh
 niet op hare voeten in het hups des Bupdegoms /
 maer werdt daer in gheclaghen; wissende daer door
 betoonen dat sy niet met haren danck maer door ghe-
 loeft gong ter plaetsen daer sy haren maechdom; oude
 verliesen. De Romeynen en trouwen oock niet inde
 Maendt van Mepe / de zelve door de Buploften on-
 gheluckich houdende; waer af dit oude spreckwoort
 ghecome is / Mensc Maio nubunt malæ. dat is / Inde
 Mepe marit trouwen haer de quade: twelcke Ovidius
 mede mentioneert int 5 de Factorū: Mensc malas Maio
 nubere vulgus ait. Daer sijnder hedensdaeghs noch
 die tot supersticie scrupuleus sijn in dese Maendt te
 trouwen / ende dat (zegghen sy) om dat sy ghehouden
 wert te sijn vol jalousie: siet daer een zeer wel gheson-
 derde reden? Ofte het mach wel sijn dat sy van hare
 Door-baders hebben hooren zegghen / dat sy ghesien
 hebben dat alle de ghene die in de Maendt van Mepe
 ghetrouw sijn / daer de zelve zeer qualick met malkander
 hebben kunnen accorderen / ende eyndelic tot een repu-
 diatie ende schepdinge sijn ghekomen. Dese schepdinge
 is oock by den Romeynen int ghebupck gheweest / de
 welke duperlep schepdinghen des Houwelick hadden;
 De eerste was ghenaemt Verstootinghe / twelck ghe-
 schiedde door den Jan teghen de wille der Vrouwen /
 ende den 1. ersten die syn Vrouw verstoet was Spurius
 Carvilius int 22 jaer na de sondatie der stadt Rom /
 om dat sy onvruchtbaer was ende gheen kinderen en
 genereerde. C. Sulpitius verstoet de sijn om dat sy wten
 hupse ghegaen was met den hanghenden haire ende
 zonder hoest super: Q. Antistius om dat sy haer seer

Erasm. Chi-
 lia. 1. Cent. 4

* Dion. Halli-
 carnass. lib. 2
 Plutarch. wil
 lebt bij Nu-
 ma stellen in
 het 230 jaer.
 Aul. Gellius
 lib. 4. cap. 3.
 Val. Maxim.
 lib. 2. cap. 1:

telick

Vande oude Houwelicken.

felick mit een lichte vrouwe hadde zyn sprekken. P. Semonius om dat sy zonder syn wetē de openbare schouspielen was gaen zyn spelen : ende C. Cesar d'erstiet Pompea alleentlick doo; rquaedt vermoeden dat hy hadde om dat hy Clodius onder de andere vrommen gebonden hadde / ter wijle men celeb'erde de Solemnitēten der goede Goddinne. De tweede maniere werdt s'chepdinghe ghewent / welck doo; alle beyde gheschiede ende beyde was het haer gheoorlooft selve te beghieren. Maer onder den Hebreē was het alleen den man toe ghelaten syn vrouwe te verlaten. Moyses die den eersten Nuytē der deser s'chepdinghe was / ordinneert alsoo / omme reden / ghelijc S. Hieronimus daer af gheeft. Moyses (seggt hy) ziende dat eenighe Joden ghebieden sijnde d'ēne doo; ghiet'hep / d'ander doo; huylucke quellinghe / andere wederom doo; onkuschepdt / hare vrouwen zeer toymenteerden / ja haer zomtijds deden stercken / op dat sy dan wederom andere mochten trouwen ofte rijcker / oft jongher / oft schoonder : hy omme dit quaet te remedieren liet haer toe dat sy mochten van hare eerste vrouwen s'cheyden / midts conditie dat den man haer een s'cheyd-brief tot harer verzekeringhe in rechte gheben / waer inne als Iosephus * gheruycht onder andere woorden ghescreven stont : *Ich belobe dat ick u nimmermeer weder heffschē en sal.*] Op dat dan daer doo; de vrouwen wederom eenen anderen man mochte trouwen : andersints en werdt de s'chepdinghe niet toe ghelaten. Ziet daer nu hoe dat allenlic doo; toelatinge ende niet doo; teghebode van Moyses de s'chepdinghe des Houwelicks by den Joden is begaen. Iesus Christus maect oock mentie van t'een ende t'ander / want hy secht aldus totten Phariseen / *Daromme / wat Godt te samen ghebocht heeft dat en verschende ghet'ē u mensche.*] En een wepnich daer na vocht hy daer by / *Om u wes betten h' redichēdt heeft u Moyses toegelaten uwe wijden te verlaten : maer vanden beginne en is het also niet geweest.*] Hy seyt om hare hardicheyt / oovermits sy so weēt teghen hare vrouwen war' / ende de selve niet en beminden / welcke een groot onmenschelijcheit ende

Deut 24.

* Int vierde Boek cap. 8.
 bā syne ommen
 geben.

Mat. 19. 6

Manier der oude begraeftnissen. 2. Boec. 64
ende hardicheyt was. Hochtijds en betoert Christus
de scheidende niet alst om oetspel en hoerrijge geschiet.
De derde maniere van scheidende des houtwerck was
genaemt Durepie, ende waert ghebarn na de begheerte
van den Dure: waer af ic zett ampe: ende hier zal
tracteren op een ander plaetse: want het is nu al te lan-
ge ghebleven oer de materie der houtwercken.

Van verscheiden vstanten in het begraven der Dooden,
van de oude ghebruyken ende ceremonien daer toe
dienende. VVie den eersten Inventeur daer af was.
Ende hoe men den Overledenen beklaeghe.

Capittel VIII.

NVma Pompilius was den eersten Inventeur der
begravingen/ ende ordinerde ene Opp: rym: ster-
die daer af alle den last ende zorghe hadde. De oude
Romeynen hadden twee manieren daer mede sy hare
Dooden plegen te begraven. De eerste was daer die in
d' aerde seiden ende met aerde bedekten: de andere de
lichamen der Dooden te verbynden in een Boschken
genaemt Rogus: maer dese manier van doen en duerde
niet lang: en d' eerste onder de Senatoren die verbynt
wier was Sylla: de op die die daer inne gebruyt wort
was albus: Eerstelick marcheerden de ghene die de
Troosfen droeghen: ende daer na alle de Collegien der
Priesteren. Daer na wort ghedragen een wassen Beelt
ghemacht na de ghelijcknisse des Overledenen: waer
voor een Man ghingh die door spie contentantien den
Overledenen alse tegenstrefde genaemt Archimina.
Het lichamen droeghen men op een bedde behanghen mit
bederckp wapenen: waer voor dat gingen de Trom-
petters: indicent een Man was van rijpen ouderdom/
want die jonger waer droeghen met spel op de fluyte/
ende achter an volghden de Zangers: en dat geschiedde
darmom: segt Macrobius, om dat de Oude geloofde dat
de Zelen wt dese lichamelike ghebanthensse het oft
lofende wederkerden totten vo: sp: ong der Musicale
sietichende: dat is/ inden hemel. Eenighe willen oock
sustineren ende staende houden/ dat het alzo ghedarn
werdt / om dat de Ziele gheestimeert werdt te sijt
ten

Tactus:
lib. 3.

Alex. Aphro.
in sane dno:
sternē geef-
ter ander:
eden van d

Vande maniere

den Harmonia / het welcke Herophilus eerst gheschreeft heeft. In de plaetse dan ghekomen wesende daer het Boschken opgherecht was / so wiert het Lichaem daer op ghelept / ende also verbrant. Dit ghedaen zijnde in presentie van alle de Ouders / Vrienden / Vontghenoten ende Gehuieren vanden Overledenen / soo vergaderde men alsdan de Asschen / de welcke ghedaen zijnde in zekere Koppes ofte Baten / wiert als dan ghelept in een Tombe / daer by stellende noch andere Dotten vol Wyn ende omringhe met Welck: ende noch in andere steldenen Oper dat hele eenwen lichtede / so wonderlic was het ghecomposeert. Eene dan tot de naeste Vrienden ofte Ouders vanden Overledenen prononceerde een Lijck oratie tot synen lof; de welcke gheyndichte zijnde / de Vrouwe die ghehuwt was om den Overledenen te betweenen / genaem: Prastica, riep met luyder stemmen dit leste woort I. LICET, ghelijck als oft sy wilde segghen IRE LICET, dat is te segghen / HY MOET GAEN. Darr na wierdt t Gheb: ente ende de Asschen in het Gys ghelept / waer doot (als Servius zegt) eenen Nutaer opgherecht stonde. Alle de Ceremonien gheyndicht zijnde / riepmen met luyder stemme den lesten Adieu op deser manieren ADIEV, ADIEV, ADIEV, wy zullen u volghen volghens d'ordre die de nature belooft heeft. Hier tot zoude nu een questie moghen ontstaen, ende na nien drincken / aldus / Hoe dat het moghelick zoude kunnen zijn datmen de Asschen des Overledenen zoude kunnen onderkennen tot die van het Hout ende de * Falcas, aenghesien het ghelijck verbrant wiert? Daer op ghebe ick tot antwoorde / rghene ick in de Geographia van Raphael Volaterranus ghesien hebbe / de welcke zegt / dat de Lichamen der groote Princken ende Heeren eertijds ghenaept werden in een zekere soorte van lijnwaet / ghemaect van den Amiant steen / het welcke nimmermeer doot het Oper vertereert en woert / maar wel het ghene datter in besloten is / twee ghemaect werdt in het Enslant Euboa, nu ghenaemt Negropont, inde Stadt Carista, niet verre van * Chio. Nu dese coustume vart verbranden der Lichamen duerde by den Romeynē totter tijt dat de Antoninische Keyseren

Siet L. Gre. Gyrald.

* Falcas waren bisschops roeden of rooken te zamen gebonden in een blye dactylende / en wierde alrijt hoorde Rodsche Burge. meesters en Keysers gepagen / ende na haer doot wierde s'et met Ghyant. f Chio is een Egeische zee rotscheote de Gensol. ten.

der vande begraeffenissen. 2. Boek.

Desen regerden/ de welcke nu eerst begonnen haer
in de aerde te begraven. De eerste ere dienen de groote
Heer na hare doot plach te bewijzen/ was haer te lofs
ende prisen met een Lijf-oratie. Ende de eerste die een
Lijf-oratie dede tot lof van den Overledenen/ was
• Valerius Publicola in de doot van Junius Brutus.
De tweede ere was dat sy schou-speken aenrechteden/
ende Marcus en Decius de Zonen Iunij Bruti waren de
eerste diese ter eeren van haren Vader representerden.
Het derde datse en zeer heerlic ende magnijfic banckte
bereyden. Het vierde dat sy vleesch ommedeelden aen
tganische ghemeenhe volck. Sy hadden oock voo een
costlyue datse zontijds na de begraeffenissen ver-
scheyden wel-riekende bloemen ende krupden op het
Graf stropden. welcke het Roomsche volck naech aen
Scipio dede. Ende de ghene die niet en mochten begraven werden (want
de onkosten waren onberdjaeghlick) die wierden dan
doo eenige die daer toe gheputeert waren/ genaemt
Vespillons, des abonts begraven/ de welcke de dooden
in het Graf droeghen/ ghekleet met een wit kleet: ende
eenen vande naechste bloetvrienden sloot hem de ooghen.
Niet langhe daer na dat de krancke den Overst ghe-
heben hadde/ wierdt de kamer gheopent/ ende een
peghelick van de familie ende ghebuerten lieten daer
inne gaen/ ende dyn personen wat de selve riepen met
huyder stemmen tot dymalen toe den name van den
Overledenen. Men wiesch haer oot daer na met warm
water. ende dit officie wiert doo eenighe goede Vrouwen
doen ghedaen/ als Ennius zeyt:

Tarquinij gheest zande verhoys

Vv: i lichaem stiet daer na ghehoys

Vvert en ghewasschen schone

Al door een goede Vrouw fris

Die daer toe dan verhoeren is,

En smect hem med' idone.

Ende den Erghenaem beechde het huys met eenighe
bessenen daer toe bereyt zijnde. Op de poorte des huys
stelden eenighe tarykens van Cypres-boomen. In

• Desen Pu-
blicola was
niet Posthu-
mus Burger-
meester van
Rome/ ende
volghde na
Brutus ende
Collatinus,
hy was een
zeer oprecht
vroom man
en stierf zeer
arm zijnde.
• Brut' was
niet Tarquin-
Collatinus
de man Lu-
cretia d'ere-
ste Burger-
meesters van
Rome/ ende
had hem ont-
der de Tar-
quiniosdoen
sy Koning
van Rome
waren alre
als tot ende
recht gehou-
de/ om hare
verwants te
ontgaen.

Vande maniere der

dien nu den Dooden een notabel Man ende van au-
thoriteyt was geweest; zo wierden de Inwoonders ter
Begraeffnisse ghebeden door eenen die daer toe ghe-
committeert was: ende de Vrouwen des Overledenen
gingen gekleet zijnde met witte rocken. Plato * schrijft
dat in syn stadt de pompe der begraefnisse aldus was:
Sp gingen met witte kleederen; zonder betoeninghen
oft lamentation; twee trompen / de rene van visschigen
Jonghelingen ende d'ander van visschigen Meyskens
bleven rondomme het Lijck; tot dat de Priesters al
omme draepende zonghen de Lof-zangen ter eerre van
de ghestorvenen/ende al dien gantschen dach duerende
preken sy syne ghelucksalicheyt. Den naestvolghenden
dach des moorghens heel vroech zoo droeghen hem de
alder jongste na het Graf/en hare degelickste Mannen
die onghetrouwt waren ghinghen voort te paerde zit-
tende / ghelijc oock de boethuere en met hare wapenen
beden: daer na volghden de Jonghelinge in ghewende
Lofzangen in hare moederlicks tale. De jonge Doch-
ters met oude Vrouwen verghezelacht zijnde volch-
den achter aen / ende wierdt als dan begraven in een
Graf onder d'aerde ghemaect/ghelijc wy doen. Maer
onder alle andere natien des werelts de costummen van
het begraven der dooden was zeer diversich. De Griec-
ken ghelijck Lucianus tselve affirmeert. wierden mede
verbant: ende de Edelen onder haerlieden en wierden
nimmermeer alleen verbant / waer af Homerus ghe-
tuyght / zeggende dat inde verbaert van Patroclus met
hem verbrandt wierden Ossen / Schapen / Honden/
Paerden / ende twaelf stercke ende machtighe Sonen
der Trojansen van edelen stamte / ende dat Achilles
wilde dat synen haer-bosch verbrandt wierdt met de
Charonge van Patroclus. In Perlen en begroef men
de lichamen der dooden niet / ten ware dat de selve
erst van de Honden ende Voghelen verscheurt ende
verleedet waren. De Massagetten ende Deibicon holcken
in Scythia, verslieten zeer miscrabelicken de ghene die
van sieckte overwonnen zijnde sterven: also dat wan-
neer hare Vaders / Moeders / ende kinderen hadden
ghepasseert den ouderdom van tzeventich jaren / zoo
sieden

* Int 12.
Der derde
Weten.

maeden sp haer de kele af / ende haer al van deede in
 struikens ende berckens / ende die vermengende onder
 kalfs / Schapen / ende Offen-blesch / ende andere
 Beesten / aten tselve alsoo met malkanderen op / twelck
 haer veel bequamter dacht te zijn / dan dat sp haer van
 de woornen zouden laten eten ; wtghenomen het blesch
 der oude Vrouwen / waer van sp haer abstineerden /
 ende die berwooght hebbende begroeben sp de selve
 welcke costumme Tertullianus in syne Boeken teghen
 Marcion de Pontische natien toe-eyghent / zeggende /
 dat sp op hare tafelen het blesch van hare ghedoodde
 Ouders / met het blesch der Beesten voozden ofte
 voozfelden. Alle de gene die nu op deser manieren niet
 en sloepen / diens doode wierdt vooz ongheluckich ghe-
 houden. Stobaeus seght / dat die van Colchos hare
 Gooden niet en begraeften / maer sp hinghense aende
 Boomen / welcke een soorte van Graven was die luy-
 tich waren. De Egyptenaers also haest als eenighe van
 de haren ghesloepen zijn / trocken sp hem de harsenen
 met een pfeem haercken vooz de neus-gaten / alsdan
 de plaetse wederom met fraepe wel rieckende dinghen
 verbullende / daer na sneden sp hem den buick open
 met eenen scherpem Ethiopischen steen / ende het inghe-
 waande daer wt ghenomen hebbende / verbullen het
 Lichaem met verscheiden soorten van Specerijen tsa-
 men gestampt ende ghewreven zijnde / ende na den tijt
 van tzeventich dagen bestreken sp hem met Salpeter /
 ende smeerden hem met Gomme / bewondende hem
 alsdan in een lijnen kleedt : ende de naeste vrienden des
 Overledenen na dat sp van hout een Beelt oft Gratus
 na syn ghelijckenisse ghemaect hadden / ende het
 Lichaem daer in besloten was : zoo wierdt het selve be-
 graben. De Scythen sielden mede in het Grav vanden
 Gooden de gene die van hem meest bemint waren ge-
 weest. De Bactrianen ende Hyrcanianen boededen ghe-
 mepne honden op / ende de principaelste der stadt had-
 dense ooc vooz hare egen huisscheitmen / een yghelike
 na synen staet : sp hieldense al vaerdich vooz haren
 doot / onnide terstont van haren berlonden ende ontke-
 t werden : so haest sp overleden ;ouden zijn : sp hielden

Vande maniere

ander hartlieden die Graf voor het beste / ende des
 herden noemden sy ghemeenelick in hare sprake Se-
 pulchraux: welcke menschenelike wyerbe maniere van
 been / alsoo Nicanor Luytenant van Alexander de
 Groote de selve mynde af te schaffen / verloor daer
 voor byna het Koninkrycke. S. Hieronymus seggt/
 dat de Hyrcanianen niet alleenlic na haren doot van de
 Jorden verscheurt werden / maer noch half lebendig
 zijnde wierden sy voor de Voghelen ghevoert / ende
 ghelick den Poete Lucretius zingt /

Al in een levend' Graf zeer vvrede

Sien sy haer inghewende berode

To zyn der Vogh'len spijse;

Zynde noch half int leven schier

Vvorden sy van Ghevoghels fier

Verfonden met afgrüfen.

Polyd. Virg. De Essedons Scythen in Asia celeberrime de wete-
 Ab. 3. cap. 10. daerden van haer Vader ende Moeder al broeck zyn-
 ghende / ende alle de Wyenden vergadert zijnde / ver-
 scheurden sy de selve met haren tanden / ende vernien-
 ghende in dit hantket noch ander vleesch van eenighe
 Beesten / ghelick als toe vande Massageren ghezept
 Solin. ca. 26. hebben; aten het selve alsoo met malkanderen / ende in
 Mela l. 2. c. 1. plaats van eenen kop om te dyncken ghebruycken sy
 Herodot. in het be:kenael / welck sy in gout lieten beslaen / ende die
 syn Melpora. wi:rt by haer / als Plinius seggt / voor een groote gods-
 Polyd. Virg. diensticheyt ghehouden. De Thraciers begraven hars
 lib. 3. cap. 10. dooden met groote blifschap ende al lachende omme
 (als sy zeyden) dat sy van het quaet gheschieden wa-
 ren / ende inde ghelucksalicheyt ghekomen. De Cohem

Stobæus de ghebueren van den Ocean, seggt Stobæus, achterden
 fust. serm. 7. het een vilaine ende onbehoorliche sake te zyn / dat zoo
 wanneer eenen muet ofte ghebontu begonde ter neder
 te hallen / dat sy het dan zouden zochten te ontbliden:
 ende als haer den bloet der Zee overquam / so liepen sy
 daer ghewapent henen / ende wederstonden zoo vele sy
 mochten sine furie / zoo langhe tot dat sy van de baren
 ter neder ghesmeten ende verwonnen wierden / op dat
 blidende niet en zonde schijne dat sy de doot be:seften.

De

der oude begraeffenissen. 2. Boec. 9

De wijse Brachmannes een volck van India misprijst
de doot zeer wonderbaerlijken / ende ghelijc als Strabo
afleert / zo offenden sy haer groo:lijcks onnue die te
berachten. De Historie van Calan den Philosoph/eene
van de Indiaensche Gymnosophisten is zeer waerdich
om te noteren / de welke als hy ghesolbeert was te
sterben/wierp hem;elven zeer goetwillichlick int Oper.
Desghelijc dede oock Zarmauochegas een Indiaen tot
Athenen, op wiens Combe ghegraben waren eenighs
Griescche woorden/waer af den inhoudt in rijm gheset
zijnde/aldus is gheweest:

leest hier af
Arrian. van
de gesien van
Alexander de
groote.

EPITAPHIUM.

Hier leghe Zarmauochegas vruys,
Van Indiaen van Fargos vruys,
Die volghens d' Indische manier
Ous laet syn sterflick Lichaem hier.
Hier leghe hy die syn sterflickheyt
Des Lichaems van syn Ziele scheyt.
Hier leghe hy die verkregen heeft
Een sacm die ewigh doert en leeft.

Numa Pompilius verbodt den Romeynen dat sy
ghen routwe bedryuen en zonden ober de gheslo:ken
vrouwen/die beneden de dyp jaren out waren: ende aen
de ghene die desen ouderdom ghepasseert waren ordi:
nerne hy daermen: zoo veel maenden ohr haer routwe
draghen zonde/als sy jaren oude gheweest hadden. De
Vrouwen droeghen ober haer schammen den routwe een
langsten tyeen Maenden. Ende oft nu ghebeure dat
sy wederom houtorde eer den tijdt van den routwe wt
was / zoo wierdt sy zeer gheblanctet ende ghelasterd.
Desghelijc hadden de Vrouwen ooc een costumme dat
sy haer zelfs het haer wt-trocken/ het a:ngesichte krah:
den/ ende met de handen d'een tegen d'andere sloeghen:
welcke zotte maniere men noch hedens daeghs tot Ro:
men int ghebruyck heeft:ende hebbe beschreue malen
zelfs ghesien dat de groo:re Ma:nnen ende Rome:che
Vrouwen haer eyghen haer wt-trocken/ende dat op
haer gheweest lichaem wierpen.

Van verscheyden zegheninghen

Vaer af de costume gekomen is datmen zegt tot den genen die genieft, **G**odt beware u/ oft **G**odt zegn u/ ende waerom de ghene die gheeuwet een teecken des Cruyces op synen mondt maeckt.

Capittel IX.

Een bree-
de siecke in
Italien reg-
nerende.

In dat Jaer onser salichmakinghe van 619. regeerde in Italien een zekere breevde soorte van siecke/ dat die wils de lieden al gheniesende zeer subiteliclyc stoyden; waer af eerst is boogtghgekomen dat 300 wannet als men pement zach die begonste te gheniesen / 300 den die by wesen de ofte omstaenders tot hem Godt zeghen u: welcke costumne bā dien tijt aen alcht is onderhouden gheweest tot desen teghenwoordighen dach toe. Het gheueven was mede desghelijck oorzake van een haestighe doot/ ende om daer inne te remedieren/ 300 heeft men onder de Roomsche Kercke 300 wannet pement ghecutwet/begonnen een teecken des Cruyces op synen mont te maken; ende van doen boogtgaen (als men segt) cesserde dese haestige doot. Het welcke een oorzake is gheweest dat tot nu toe dese maniere van doen alcht onderhouden is/ ghelijckerwijs men oec doot een oude bsantie alcht heeft onderhouden dat 300 wannet een pghelic als hy syn werck ende arbeyt zoude beginnen hemzelfs eerst teckenende met het teecken des Cruyces/ ter memorien en reuerentien van onsen Salichmaker Iesus Christus/ die aent selbe den doot voo syn welck heeft willen lijden: ende tot desen propooste zecht Terullianus in syn Boeck van de Croone der Kirijghsknechten / In alle boogtgangh ende toernemen/ aen alle ingangen ende weggangē/ aen kleeding ende schoeping/ aen waschplaetsen/ aen tafels/ aē doopels/ aen kamers/ aen stoelen / aen alles daer wy bercketen/ daer cruycen wy ons hoost met een tecken.

Van het beghin ende oorsprong deser Proverbien by de Fransoyen *Je vous baise les mains*, ende by de Spaignaerts *Bezo los manos*.

Capittel X.

Pom-

Pomponius Letus beschrijft dat het ghebruyke vant kussen der handen is gekomen van de oude Kerseren/die aende Edelen eerstelic de handen daer na haren mont te kussen gaben, ende het ghemeyne volck kuste haren knie. Hier van gheloove ick dat dit spreekwoort Je vous baise les mains, oft Bezo los manos ghekomen is; als willende daer door beroonen datmen den genen diemen also groetter / werdich acht te zijn een Kerserijck oft opperste Soubereynteyt te bezitte. Doe nu de kan het wel ghekomen zijn van de Carthaginensen de welcke malkander ontmoetende d'een dē anderen niet met woorden en groetden maer in teeken van vrientschap gaben se malkander de rechte hant/een peghelick de selve als dan kussende. Ick dencke wel dat wy dese costume van zo vetter niet ghehaelt en hebben: marc myn opinie is/ dat die gekomen is vande trouwe ende manschap die de Vassalen ende liede van mindere qualiteyt aen hare Heeren/Justiciers ende Richters schuldicke zijn: want in vele verscheyden plaetsen door dese manschap sinen gehouden hare de knien te kussen / in teeken van een nederwe bekentenisse. Dat dit alsoo zij/ blyckt daer wt/ want ick hebbe eenen Voutman ende Onderhouder van een rente die my toebehoort / ghe-naemt Luric, ghemaect int Jaer 1352. de welcke hier van minne maect / in alle de Antwoorden van eenen peghelicken hoebenae / al waer dese na-volghende woorden zijn geschreven/ Door welcke goederē hoeben ende bezittinghen / ick den voornomden Heer van Lurico den edel van onderdanicheyt ende manschap soerre/ ghelyc ghebruyckelc is/ met ghebogen knien/ houdende syn handē samengelept tusschen de handen handen Heerz selfs/ ende kussende syne diymen.

Vande deysinghe des Jaers, ende van syne verscheydenheyt by den Romeynen. VVeerst de uren ghevonden ende de Horologen gemaect heeft. Item, wat dat is Bissextus, maect, naturelickē dach, weke, quadrant, we, punt, ooghenblick, onco ende atome.

Capitel XI.

De

De

Vande dylinghe

Iet is waerachtich ghelyck als Josephus schryft dat de Hebrejen het Jaer in twee Maenden gheselt hebben/ en ordnenrden daer na also in Egypten: ant de oude Egyptenaers hadden het Jaer in twee Maenden gedeelt/ daer na in vier: de bArcadiers in dym Maenden: de Cariers ende Acarnaniers in zes Maenden. De Griecken telden het Jaer in 354 daghen. Ende Romeynen ten tijde Romuli symdichten het Jaer in 360 dagen als de Griecken, ende begrepe selve twee Maenden/ dat beginnende in Martius, wesen de selve niet bequaem noch tot den loop der Sonne/ noch v's Maent: tot wiens loop Numa Pompilius het selve Jaer noch 56 daghen byboeghende: ende wesen de daer noch niet recht en volmaect / Iulius Cesar accomoderde selve na den loop der Sonne/ ende maecte het van 365 daghen/ wechnemende den dach Interarium, also ghenaemt om datmen eenen dach boeghde in de Maent bā Februarius, die alsdoen de leste Maent v's Jaers was, welken dach daer aen noch ghebrack in t' Jaer volkomen te maken: hy wilde oec datmen alle vier Jaeren allenulicken eenen dach ghenaemt Bisxrus in Februarius zoude inneboeghen. De oorzaak v's namms Bissexrus is ghenomen / om dat hy twee byvolghende daghen noemen den zesten dach van Martius, tellende also twee dagen voor eenen. De selfde Cesar verderde het Jaer oock in twaelf Maenden / de Maende in vier weken ende noch sommighe daghen/ der werke in zeben daghen / den dach in vier partijen/ de tot peder partije liet hy zes uren / ende tot elck uren c punten/ elc punt thien ooghenblicken/ elc ooghenblick twee-en-twintich uren / ende elck onse zehen-en-erich d atomen / dat is te segghen / een onopdelick jetal: want Atomos in Græc is zoo veel te segghen o' Dier zonder deelinghe. De Maent is een ghedeelte in t' Jaer der Sonnen: de Weke het vierendeel van den Maent: den natuerlicken Dagh het zebende deel in een Weke: den Quadrant het vierde deel van een dach: de Dre het zeste deel van een Quadrant: de ure het vierde deel van een Weke: een ooghenblick het vyfde deel van een punt: een Once het twaelfde deel van een

gens Goghenblich: ende de Rome het hierde deel van
 gen Once. De oude Romeynen hebbende de Maende
 van Meerte haren God Mars toe-gebedicert begonnen
 daer mede het Jaer. Daer na namen sy Ianuarius ghes-
 licht Plutarchus mentionert / ende dat deden sy daer
 omme / want doen de Koningen by haer berjaecht wa-
 ren / so werden de eerste Burghenmeesters in Ianuarius
 verhaeren / ende dat ter memorien van hare weder-ber-
 soeken byghent / ende abolitie der tyrannije. Sy o-
 fferbeerten oec het groote Jaer / by sommighe Platonie-
 ghenaemt / het welcke / 300 sy zeyden / eyndighen zoude
 wannet alle de Planeten haer ghehele reholutie zou-
 den ghedaen hebben / ende wederom ter selver plaetsen
 zouden ghekeert sijn. Ende van dit Jaer en kunnen de
 Historien niet accorderen: want eenige sijn van opinie
 dat het eyndicht in 2484 Jaeren: andere sustineren we-
 derom in 5552 Jaeren: andere daerentoghen houden
 dat het niet eyndighen sal dan in 49000 Romeynsche
 Jaeren: sommighe zegghe in 36000. Doch Iosephus
 heeft in gheschrift achterghelaten / dat het groot Jaer
 is van 1000 Jaeren. De Ouden begaaten oec toe vers-
 chepdelich hare Jaeren. Eerstelick de Grieken haer
 glotterende oet de distructie van Troyen, beghonnen
 van daer af te rekenen. De Romeynen rekenen van de
 bouwinge der stad Rome. De Machometisten
 telken van haren Beyshegher ende valschen Prophete
 Machomet. Ende wy Christenen rekenen den datum
 van de gheboorte onses heeren Jesu Christi / een waer-
 achtich Sone des levenden Godts / ofte oock wel van
 sijn incarnatie. De Oren hebben haren narm van de
 Sonne / de welcke in Egyptische sprake Horus werdt
 ghenaemt. Hermes Trismegistus hebbende in Egypten
 gheabsterbeert hoe dat een zekere Beeste den Godt So-
 rapis gheconsacrent: sijnde twaelf-mael des daeghs
 passerde / ende dat alst op eenen ghelicken ende even-
 tijt / wert daer door van afijse den dach in twaelf uren
 te verdeelen / dit ghetal van uren wert lange wile af-
 absterbeert / ende daer na in beerthien verdort. Den
 Sonne-wijser met de schaduw (ghenaemt Gnomon,
 dat is / Meet) vercoont mede de uren / ende wert

heest Maag.
 Sacra. l. 1.
 Boec. 2.
 Andersint
 der deelinge
 van de dag.
 Polyd. Vi. g.
 lib. 2. cap. 5.

Waerom de Daghen

Vieruvius
lib. 9. archit.
Phalus lib. 2
cap. 76.

* Int twet-
de Boek van
de nature
der Goden/
ende int 2.
der Tufcen
laatsche boe-
ken.

derfelde gheinventeert tot Lacedemonien door Anaxi-
menes Milefius, de zelfde noemende Sciotericon, dat is
te segghen vande Schaduwe. Daerinhoben Ctesibius
Alexandrin⁹ inventeerde het Water-horologe oft uur-
werck / waer by men de uren konde rekenen door de
druppelen waters die lekende waren tot een vaetken/
expres daer toe gemaect zijnd; als een Water compass
oft Zantlooper; waer af Cicero * mede mentie maect.
Naderhant door een goddelicke ende ingenieuſe subtil-
heyt voert ghehouden het uur-werck van metael ofte
ijſer / het welcke wy nu ter tijt gebruycken / met de ghe-
fande radekens ende teghen-ghewichten / die ons de
uren vertoonen / eens deels door tghesichte ende ander-
deels door het ſlaen der kloekens. Ja sy representeren
oock zoo naettelick den loop der Planeten / als Sonne
ende Maene / dat u bykants; al duncken dat ghy den
hemel zelfs ziet / ghesijckerwijs het ghene dat tot Ve-
metien opgherecht ſtaet op de plaetſe van S. Marcus,
mer excellent verghult / ende met onepndelicke koſten
ghemaect.

V Vaerom dat de daghen der vveken Feries ghenaemt
vverden.

Capittel XII.

DEN Paus Sylveſter de eerſte van dien naem / poo-
ghende te doen verdwijnen ende dempen de ghe-
dachteniſſe der ydele ende valsche Afgoden / ordinerde
dat de daghen van de weke die te horen allegader hare
namen hadden van de Heydensche Goden / te weren-
wenſen. Sonndach van Sol. de Maendach vande Maene/
den Dinſdach van Mars, de Woondach van Mercuri-
us, den Donnerdach van Iupiter, den Vrijdach van
Venus, ende den Saterdag van Saturnus: deſe dagen
verdeelde hy doen int getal van Feries, genaemt de eerſte
2. 3. 4. 5. ende 6. Ferie, twelck is op de zelfde maniere als
de Hebreen hare dagen der Sabbathen verdeelt had-
den. Hy noemde den dach van Saturnus twelck Sater-
dach is / Sabbath, na het onde woordt des Wets / by
welcke Ruſte beduyt / hy ſelde den name Dominica
inne / de wy Sonndach hietten / twelck de eerſte Ferie
weert

was/ wesende eenen dach die den heere toegheheplighe was/ ende die te vooren den name van Sol hadde: het welck hy dede (zo men seght) ter begeerten des Kersers Constantini Magni, hoewel dat de Apostelē desen dach Gode toeghehepgent hadden/ omme dat op ghelijcken dach onsen Salichmaker van den dooden is verresen ghewest. Ende desen name Feries en wierdt niet ghebruykt dan in heplighe ende godtlike saecken/ tot ghenomen den Sondag ende Saterdach/ die en worden gheen Feries ghenaeamt: ende de andere vijf hebben doot de Leeken ende weerliche Personen wederom hare oude namen verworpen; een sake die zekerliken te betweenen is / ende waeromme hy oock wel schaemtroot behoorden te worden / om datmen hier booghts de daghen gheen Christelike namen en heeft gegeven/ op dat daer doot de memorie der heydensche Goden onder ons mochte vergheten werden. Nu de Feries hy de ouden waren feestdaghen waer inne het ongherooyt was te arbeiden/ also genaemt à feriendis victimis, want slaen der beesten inde sacrificien/ oft wel à ferendis epulis, want daghen der spijsen/dienmen doen principalick te eten gaf. De Romeynen vierden een onsalliche soorte van feestdaghen/doende de selve publiceren doot eenen openbaren Wroeter aen de gantsche Ghemeente / op datse niet overtreden en zouden worden/ ende en wilden niet datmen in de selve eenich werc zoude doen: de ghene die hier teghens opposcerden/ werden zeer strengelick ghecastijt.

De Feries
waren by
oudts de
feestdag,

§ Inventie der excellente ende loffelicke wtnemende Kunst der Druckerije.

Capittel XIII.

Ick en hebbe dit Capittel tot gheenen anderen eynde alhier gestelt/ dan om een pegel te laten worten ende verstaen den name vandē genen die dese heerlike kunst van Boeck-druckerije eerst ghebonden heeft: want ick en weet niet om wat occasien Pieter Melias die heeft willen verzwijghen. Dese loffelike Kunst dan wierdt eerst tot Meniz een Stadt in Hoorch-duytschlandt ghebonden/ int Jaer 1442. doot Jan Cuthembergh

Polyd. Virg.
lib. 1. cap. 7.

Van de inventie der Druckerij.

Op desen is een Hoofdruysch Ridder / aldaer hy eerst begheert heeft die te exerceren / h'bbende oot den Jact gebandene die noch hedensdaechs byde Druckers gebruikt wort. Waer na int Jaer 1458 eenen genaemt Coenrad mede een Hoofdruysch / bracht dese kunst doen in Italien, ende dructe binnen Romē, in het huys der Maximen, ende het eerste Boek dat hy dructe was S. Augustinus, bande Stadē Godes. Waer af is noch een Exemplar tot Romē inde Librarie des eertwaerdigen Bisschops van Sarno, den Heere Ludovicus Gomez Spagnaert / een Man van sonderlinghe gheleertheit / Regent van het Penitentiarium ende Bewaerder van beyde de Leghelen. Damaels Nicolaus Genson een Fransonghe heeft se zeer verciert tot Venetien ten tijden vanden Heer togh Augustinus Barbaricus. Waer na zijnder doot de heele Werelt zeer ghelcerde ende excellente Mannen in dese kunst gheweest / ghelijc daer waren Aldi Manutij tot Venetien die de Latijnsche tale zeer verbeteret heeft / Franciscus Priscianez tot Romē, Robertus Stephanus tot Parijs, Frobenius ende Oporinus tot Basel, Sebastianus Gryphius tot Lyons, Christoffel Plantin tot Antwerpen en Vechelius tot Francfort. Paulus Manutius heeft synen Vader verre overtroffen / ende heeft noch eenen zeer jonghen Zone ghenaemt Alde, die hem zeer ghelijc in gheleertheit is.

Antwerpen / ende noch meer andere / so langh omme hier te verhalen.

Van wien de Medecijs eerst geleert hebben het bloet-laten wt de ziecke Personen, ende vrie den eersten vvas die de Kruyden beschreef.

Capittel XIIII.

DE Medecijs hebben het bloet-laten der ziecke Personen (datmen phlebotomenen noemt) geleert van den Hippopotomus, dat is te segghen / een Riuier-paert: dit Rier is gheftadelicken by ofte inden Nyl, ende als het hem te zeer met spijse gheladen hoelt / ofte hopen maten het zijnde / so komt hy tot de Riuier / ende gaet elders wat Riet werken dat nieu afgesneden is: als hy daer nu en ghebonden heeft da: zeer scherp in / so draecht hy dat met ghedult in syn lichaem in een zekere

Plinius lib. 8
cap. 9.

zeldere ader; zoo dat het bloedt verstandt daer wt konne
vloeyen/ ende doo; desen middel ontlafst hy syn onghes-
ont lichama/ daer na sloep hy de wonde met lijck
weeterom toe. Daer is oock de ghelycke eenen Voghel
in Egypten ghemeynt Ibis, bykans eenen Opebaer
ghelykende dese met synen krommen be. wascht hem
ziet sijn an de achterste pachte daer de Voghelen haer
lichama van spijse ledich maken ende reynighen: ende
daer af (zegt Polydorus Virgilius *) hebben de Medes- 1. Boec
sijn gheleert het ghebruyck der Clisterien. Wy heb- cap. 21.
ben hande harten gheleert/ dat het krimpdt Dictamus
ziet bequaem ende goet is om de schichten ende pijlen
wt het lichaem te doen vallen/ghelyck ooc de Egdyssien
ons ghewezen hebben dat het goet is tegen de beten
der Slangen/ alsoo dat wannier de Egdyssen van de
Slangen (daer sy gheduerichelicken oorloghe mede
hebben) ghequetst werden, heestmen ghesien datse haer
met dit krimpdt ghemeestert ende ghehoepen hebben.
De Schildpadde heeft betoant dat de wilde Savoria
oft Keule remedie gheeft tegen de beten der Slangen.
Den Opebaer heft ons ghewezen de Enghelsche Ma-
rioleyne in vele medecynen bequaem te sijn. Ende noch
heel meer andere remedien sijn ons doo; de wilde Wees-
den gheleert/ die ic hier niet verhalen en zal/ omme dat
Pieter Messias die in syn 40 Capittel des derden Boecs
verhaelt heeft. Mengende nu wie eerst de kripden
bescheyden heeft/ is Orpheus de eerste van allen ghe-
weest daer men enige memoerie van heeft/ ende heeft se
zorgghuldichken bescheyden/ende, na hem Museus,
hoewel dat sommighe sustinieren datse beyde op eenen
tijt ghileest hebben. Daer na is Dioscorides ghe-
komen/ ende Pompeus Lena de byst/ ofte de byst-ghes-
marckte van den grooten Pompeum, translateerde
het het Grieks int Latijn de Boecken Mithridatu van
de nature ende eyghenschappen der kripden.

Polyd. Virgil
1. Boec/
cap. 21.

Vanden oorsprong der Rhodische Rid'eren, ende meer
andere in verscheyden deelen der V Verelt.

Capittel XV.

Kinde

Vande Ridderen

Wan de oost
der Rhodi-
sche Ridder
leest Sebast.
Franc in syn
Chyongche
hā de oost
der Roon-
sche Rerche.

Zynde de Stadt hā Ierusalem door de Sarazinen
Zinnegh:houden in het Jaer M. X X I X. zo hebben
de Christen met name Latinen, die doen aldact woon-
den / verwozen datse mochten woonen by het Graf
onzes Heeren Jesu Christo: ende op dese plaetse stich-
teden sy een Clooster ter eeren van de Maghet Maria,
daer inne stellende eenen Abt omme de yemdelinghen
te ontfanghen. Hier langhe daer na stichteden sy noch
een ander Clooster ter eere van Maria Magdalena, daer
inne de Vrouwen logredden. Maer alzo volck met
grooter overbloedicheydt daer henen reysde / ende de
plaetse onbequaem was zo groote menichte te logeren /
zo hebben sy een Gasthuys daer by ghesicht / ielke
aen S. Ioannis Baptista dedicerende / ter ghedachtenisse
van synen Vader Zacharias die dese plaetse dichtwyl
frequenteerde in synre meditacien; ofte oock wel (als
andere sustineren) ter eeren van S. Ian den Aelmoe-
nier, die ten tijden des Keysers Phocæ Patriarch van
Constantinopolen was / ende was alzo ghenaemt van
weghen de groote ende veelderhande aelmoessen die
by den armen mede-deelde. Daer was ooc mede eenen
Regent in dese plaetse. Ende een wyle daer na enen
ghenaemt Gerardus den Regent van het boorzende
Gasthuys / heeft met synen Ghzellen beghonnen te
draghen een wit Crucce op eenen swerten rock / ende
namen eenen reghel aen die de Ridder van de zelve
Orde noch reghentwoydelic onderhouden. Vo'ghens
dit exempel / de principaiste van het Clooster der
Maeghden / ghenamt Agnes heeft mede zulcken
kleedt ende reghel aenghenomen. Dese Religie wierdt
naderhandt van den Paus ende Patriarchen gheap-
probeeret / ende wierdt overal verspreydt; zo dat de
ghene die daer af professie deden / door de mildicheydt
ende liberaelheyt der Princen ende Heeren zeer groote
ghiften ende rycke schatten verkreghen hebben / ende
daer wierdt tot enen Meester van de Orde deser
Ridderschap verhooven eenen ghenaemt Raymond, om
te ghebieden over dese Religie / die alreede over de ghe-
hele Werelt verspreydt was. Dese zeer groote ridder-
like daden betuyfende ter eeren Godes ende S. Ian,

con

conquesteerden eyndelicken van de ongheloobighe het
 Epland Rhodes, ten tijde des Paus Clemens de vijfde
 in het Jaer 1308. Ende om deser oorzaken werden sy
 de Ridderes van Rhodes ghenaemt / dit Epland hiels
 den sy tot het Jaer 1522. in de Maent vā Januarius
 dat sy ghebronghen werden dit oude ende hermaerde
 Epland over te gheben in handen van Sulran Soly-
 man den Turckschen Keeser / na dat sy den tijdt van
 dize Maenden hadden weder staen het beleg van
 sulck eerzen gheweldighen ende machtinghen Leghter
 daer mine Solyman zelfs in persoon was / de welcke
 hem zo beleeft in syne victorie ghebraghen heeft tegen
 den grooten Meester ende alle de andere Ridderes hoe
 grooten ongheloobighe ende vbandt der Christenen
 dat hy was / dat de Historie die hier af zeer breedelick
 by Bellay ende Paradinus beschreven is / behoort te
 dienen tot eenen Spiegel van alle victorieuse Prin-
 cen ende Koninghen : want indien het een Barbare
 niet behaeght en heeft het bloedt van syne vbanden te
 sien wrosten / welck dat hy de occasie bereydt ende de
 macht om selve int werck te stellen hadde ; hoe veel
 meer behoorden haer de Christenen te absterren niet
 hare handen te besoevelen in het bloedt der reuelicke
 creaturen : O betweentlike ende dorche sake ! De Rho-
 dische Ridderes hebben het beleg meer dan d'yn Maen-
 den ghel'dan ende reghen ghestaan / ende hebben alle
 moghelicke hulpe ende defensie ghedaen dese honden ;
 ende ewenwel en hebben de Christen Prinzen gheen
 werck daer af ghemact om haer secours te zenden ver-
 blindert wesende enige doo ; hare burgerlike oorloghe /
 andere wederom doo ; andere affaren : alsoe is doo ;
 hare onachtsaemheyt de eenighe ende sterfste Fortesse
 die wy in het Oosten hadden verloren. Na dit onbe-
 reterlic verlies / heeft den Keeser Carolus de vijfde aen
 dese Ridderes gheghebe : het Epland van Malta, welck
 sy doo ; Gods gratis op d'sen hundertdach noch bez-
 houden / hebberende daer af verdruben het machtinghe
 Leghterhanden zuden Solyman, die int Jaer 1565 alle
 syne groote macht daer tegen ghebruyet heeft om selve
 niet gheweldt te verdruben / ende de Ridderes daer

besittingen hare ridders hadden; ende wilben dat
 de Bisschoppen het klier van hare ziden mede zouden
 draeghen. Op de Riviere Vistula was een Enckel-
 boom waer by dat dese Ridders een kasteel begonnen
 te bouwen: maer ghelyck als het dichtsels ghebeurt/
 dat hanghen van een kleyn begynsel; sonst is komen
 te vermeerderen tot een groote; alsoe ghingh het
 hier mede oock; want in plaetse van het kasteel sticht-
 edon sy een groter Stadt ghenaemt S. Marien burgh,
 ende is nu den Stoel ende het hooft deser Religie ende
 Ouden: want den groeten Meester der Ouden heeft
 aldaer syn residentie. Daer na keert in Spagnen mede
 een andere Ouden opgherecht / ghenaemt de Ridders
 van den Bande: want sy hadden eenen vooden Bandt
 ontrent byn vinggheren breedte / die sy op haren lincken
 schouder draeghen / ende onder haren rechteren een
 vast knoopen / op de maniere van een Meesters Stola.
 Dese Riddersche Ouden wordt ghehoert in het Jaer
 1378. in de Stadt Burgos, door den Koninck Dom
 Alphonfus, zoon van den Koninc Dom Ferdinandus,
 waer ture hy wilde dat niet soude stelen syn Ridders /
 Broeders / ende de zonen van vele groote ende he-
 macde heeren van syn Koninckliche: maer de oudste
 zonen ende erfgenamen der Ridders en mochten
 daer niet oeffenighen worden noch hoel de ridders
 ende heren / omme dat sy niet veel patrimoniale gode-
 ren en hadden. Ende de intrent van desen goeden
 Koninck was / de heeren ende Edelliden van synen
 hof te sere die niet te rijck van goederen en waren:
 men wien hy verscheyde goede privilegien oecopende/
 ghelyc welcke breder beschreven is door Don Antonio
 de Guevarro Bisschop van Mogdonedo het eerste Boec
 van synen Landtijden / ende in de ghene die hy schryft
 aenden Gabe van Beneventen.

Ouden & e
 Ridders van
 den Bande.

En zoer profitlicke wtlegghinghe, niet ende bequaem
 voor alle Christenen aenghende eenige Hebreuschs,
 Griexsche ende Syrische vvaerden, verhaelt ende
 begrepen in eenighe plaatsen der H. Schrift ende in
 de Gists.

Wlegghinghe van verscheyden

Capittel XVI.

Wlegghinghe
da verichp.
de Hebreen-
sche. Griec-
sche en op-
rische wooy-
den.

• Hieronim.
super. Matt.
cap. 2.

August. over
de woorden
van Mycal.
Berin. 8 en
zegen telag.
hu rwerde
Boeck.

• Ethymolo-
gie is e. ne
recht en en
gene vercla-
ringhe en
dinghe.

• Over Hag-
geus cap. 1.

en over lo-
as tar. 5.
en het 181.
Berin des
suda.
• Psal 103
24.

• Job 30.
24.

Ome dat inde Wisse ende in verscheyde plaatsen
der H. Schrift g:vonden werde vele Hebreeusch /
Griecsch / ende Syrische woorden / die van wydenich
verstaen worden als bymelingen zijnde / so heeft het
nup gheboort een zeer naedighe sake te wesen / welke by
der hant te nemen ende die te verklaren. Eerstelick dan
• Iesus is een Hebreeusch woort / welcke Salichmaker
beduurt. de Ethymologie daer af heeft den Engel. ma
de Maghet Maria verclart / zeggende by S. Matth.
Ende in den Name zal Iesus zijn om dat hy son salich
zal salichmaken.] Daer is oec een Iesus den son Iose-
dech's gheweest / welcke eenen Hoogen-priester was /
wesende een figure van Iesus Christus onsen Salich-
maker / ghelyck oock Zorobabel die van koninklike
stamme zijnde mede een figure bereeckende op Christo
door ene ghesielicke wlegghinghe. Iosedech (zeghe
S. Hieronymus) wert gheduyder op Iehova, dat is te
zegghen Godt, Zadek rechtbeerdich. Desghelycks is
Iesus Christus een Sone vanden rechtbeerdigen Godt.
Messias is een Hebreeusch woort / ende beteeckent eben
zo vele als Christus int Griec / want alle beyde betee-
kenet Ghezalte. S. Augustinus + schrijft dat Messe in
Junijsche sprake / zo veel beduut als Vnge, ende de
Hebreeusche / Junijsche ende Syrische spraken komen
zeer met malkanderen oer een. De Warr archen int
oude Testament werden oock Ghezaliden ghengemt:
waer af David sytcekt / • Caster myne Ghezaliden
niet aen / ende doet myne Propheten gheen leet.] Ende
int eerste Boeck Daralipomenon oft der Chronicken /
werden mede alle de gene die tot Egypten ghetrocken
zijn Ghezaliden gheheten. Den zelven Sint Augustinus
zegt dat het woort Christus komt van Carismate,
ende dat daeromme / want ghelyckertwils men de Ro-
minghen met ghehevelichde Olye placht te salben / also
in onsen Salichmaker Iesus Christus mede door de
instortinghe des heylighen Geestes verhuut ghe worden.
Daer wort oock in Exodus ghesproken van een Pri-
• Iudeische zalsinghe / waer mede de priesters als in
Leuiticus

Hebreeusche, Griecsche, &c. name. 2. Boek. 44
 Leviticus ghezept wert, ghezeft werden. Daer is noch
 een ander waer mede de Konninghen in haer Konink-
 rijk ghezeft werden / a'daer Elias in sin 45 Capitel
 merckte af maect / Zo pzeert de Heere tot sinen Ghe-
 zalfden * Cotes.] Noch isft mede en p'ophetische * Daer is
 zalvinge / met welcke Elias gheboden werde Eliza tot
 eenen P'ophete te zalven. Maer boven alle de se bo-
 ren van zalvinghen isft noch eene gheestelike / die de
 zelve allegader is o'bertreffende / ghenacmt Zalvinghe
 der Blijdtichap, waer mede onsen Heere ende Salich-
 maker ghezeft is : want daer wert van hem ghezept
 inden 45. Psalm / Daerom heeft u Godt / utwe Godt /
 ghezeft met vleuchden Olve / mer dan utwe Ghezel-
 len.] Dese Ghezellen est mere sek de ghene te zyn van
 de welcke Sint Ioannes sp'reekt / Maer ghy hebt de
 zalvinghe vanden Heyl'ghen / ende wetet alle dingh.]
 Ende en weynich daer na voeght hy daer hy / Ende
 de zalvinghe die ghy van hem ontfanghen hebbet /
 blybet in u / Ende ghy en hebbet ghenen noot dat
 u p'mandt kere.] Emmanuel is een Hebreeusch
 woordt / ende beteckent zoo veel als Godt met ons.
 Onsen Salichmaker heeft desen name becreghen
 door de Helle die daer tot ghevolcht is / te weten / dat
 hy die Godt is / overlept hebbende hem-zelven mit
 onsen vleische te bekleeden / met ons gheconverseert
 ende omme gheghaen heeft. Nazarenus beteckent
 Heylich : de trebentich O'berzetters daepen dit woort /
 ende staken in pl'etse van dien Nazarenen, dat is /
 Gheheylichden. Ende Rabbi wert o'berghet Meester
 ofte Heere. Paraclet een Grieks woordt / beteckent
 Advocaet, Doct'or ende Vertrouster. Paelschen een
 Hebreeusch ende geen Griec woordt gheset S Hierony-
 mus affirmeert / is zoo veel te segghen a's Passage ofte
 Vvech. Epiphanie in Griec beteckent Openbaringe,
 Verbreydinghe ofte Vertoonninghe, om dat op sulcken
 dach onsen Salich maker ende Verlosser door de
 Sterre is vertoont gheweest. Pincxteren, een Griec
 woordt / is zoo veel te segghen als Vijftichverf, ende
 dat omme dat van de verrijfense Jesu Christ tot
 desen Feest-dach vijftich daghen zyn verlopen.

Mat. 49. 8.
 Job. 1. 9.

1. Joan. 2.
 20.

Nota bene.
 * Hieronim.
 over het 9.
 Cap. Esau.
 Augustinus
 in het b'rick
 bermoot
 van de ghes
 doops.

Wtleghhinghe van verscheyden

Seenophegie is een Hebreeusch woort / also ghezept om
het maken der Tabernaculen / het welcke een zett sa-
lemmele feest was. Encenes waren de feestdaghen
der wijninghe des Tempels van Ierusalem. Kyrie elei-
son is een woort ghecomposseert van Cyrie, welck
Heere te segghen is / ende van Eleison, het welck hebe
barmherticheyt beduyt. Allehuya is oock twee He-
breeusche woorden / bereckende Looft Godt : want
Ya als S. Hieronymus affirmeert is een van de thien
namen waer mede de Hebreën GODT noemen. Anti-
phona in Griec / is een ghezangh tweestamen by wylein
herseggt / men zoudt oock met een woort Refecteyn
moghen noemen. Homilie een Griec woort / is welck
by Sermoen, Canon ofte Reghele noemen. Osanna in
Hebreeuscher sprake / is zoo veel te segghen als by ons
O Heere helpt my Sabahot wordt ontghezet Heer al-
machtich, Heere der dencke ofte der Oeffeninghen.
Eucharistia een Griec spreekwoort machmen duden
op Danckzegginge. Ende woort Euangelium een Goede
tijdinge. Paradijs in Griec / ende eenen Hof met Appe-
len gheenter, is eben eens. Parabole een Griec woort /
is Verghelijkinghe. Symbole is een Vergaderinghe.
ghelick als wandernemen syn deel in ghemeyn stelt : ick
zoudt der duden op Ghelagh-ghelt. Petrus in Griec
is een Key-steen, ghelick Cephaz in Britsche sprake
zoo veel te segghen is als Vasticheyt ende Stijvicheyt,
omme dat S. Petrus in de bekentnisse der waerheyde
ghewesticht wierdt. Philastele een Griec spreekwoort /
betreket Bewaringhe van tghene datt de ghemotte
des Waters in besloten is / het welcke de Grieken Syna-
gogue ende Tempel noemen / dat was Vergaderinghe
zouden moghen hetten. Mammone volghens d'opinie
van S. Hieronymus, is een Britsche naem in singulari
numero ende in genere male. betreckende Rijkdomme.
Ethnica Griec woort / is een Heydensch man ofte die
van een andere secte is. Profelyte mede een Griec
woort / is zoo vele als Vreemde : de Hebreën noemden
alzo den ghenen die van een andere natie was / ende
hem mede in hare Wet stelde. Scandalizeren is een
Griec woort / welck zo vele te segghen is als Veroor-
den:

Hebreeusche, Griecsche, &c. name. 2, Boq. 73
den : ghelyck Anagarien in Iherussche sprake beteekent
 Stooten ende laghen. Golgorba is Iherussch / dat
 S. Hieronymus seggt te zyn een plaetse der Kalawen,
 int Latijn Calvaria ghenaemt. Alsoo was een plaetse
 binnen Ierusalem gheheeten / by het Moorden des
 Berghs Zion, om dat aldaer de Hoofden van de ghene
 die ter doot veroordeelt waren lagen / op welcke plaetse
 onsen Verlosser Iesus Christus voor de salichendt des
 menschelicken gheslaches ghecrucift wierde. Corbana
 ende Gazophilaca gecomponeert van een Iherussch ende
 Grieksch woordt / is een Kofferken waerinne het gheyl
 lagh dat tot ghebruick van de Ministers die in den
 Tempel dienen ghegheven is / volghens tghene daer
 gheeyt wert / Die de Kruaer dient / moet daer af leben.]
 want Corban is te segghen een Gifte. Aelmoeffe een
 Grieksch woordt bereekent Barmherticheyt. Diabolus
 werdt overgheset Lasteraer. Beelzebub, een Vader der
 Vliegghen oft Muggghen. S. Hieronymus sustineert dat
 Bel, Beel ende Baal by den Iheb een zoo veel beduyt als
 * Idole by den Grieken / ende Zebub een Vlieghe, ghet- * 179021.
 lyck als ofmen zeyde Afgodt van de Vliegghen. want
 Eidolon is een Beeldt ofte Statua. Het ghene dat de
 Grieken Phantome de Latijnen Spectra noemen / wert
 by ons ghenaemt Een visioen door eenen droom, ofte
 oock mede wel Een schrickelick Beeldt. Maer laet
 ons nu tot het eynde komen. Amen, een Hebreeusche
 woordt / is zoo veel te segghen als Het zij alzo : ende
 wanneer een plaetse ghebonden werdt daer het twee-
 mals staet / aldus Amen, Amen, dat is zoo veel als
 Inder vvaerheyt.

♣ Wie dat oerft de Hocheduytschen de auctoriteyt heeft
 ghegheven een Keyser te verkiefen, ende vyie dat de
 Verkiefers zyn. Item vande maniere die de onse Ro-
 meynen ghebruyckten als sy de Keyfers na hun doot
 vilden heylighen ende onder het ghetal van den
 Goden stellen.

Capitel XVII

De 17

Van

Google

Vande verkieſinghe

De gheen
dier boſte
des Keſers
ſijt ſij ge-
horen door
Gregorius
de biſch- / in
het jaer ons
Her. 1002

Den Paus Gregorius de vijfde van dien name / ge-
boren in Saxon in Duytſlant / een na-maechſchap
ende banden bloede des Keſers Onho, op dat de Ke-
gieringe des Keſers vijf een lange tijt by die van ſus-
natie zoude blijven / maecht een Wet met conſent der
Keſers Onhonem, betreffende de electie en verkieſinge
der Keſers / de welke van dien tijt af aijst is onder-
houden gheveſt ende tot deſen tegenwoordigen tijt is
bewaert om dat het daer door de Duytſchen gheoor-
loft ende toegheſten was een Prince te keſen die in
Caſar ende Konink der Romeinen noemden / omme
den zelfden tot een gheluckich Keſer te proclameren /
mits conditie dat den Biſſchop van Romen de verkie-
ſinge beſtecht ende hoor goet gheapprobeert hadde.
Ende den voorgeyden Paus gaf deſe authoriteyt aen
zeven Doſten / dyn Gheſtelicke / ende vier Werellicke /
te weten de Ertbiſſchoppen van Mentz / van Trier /
ende van Colen / den Margraef van Brandenburg /
den Palgrave van den Rijn / den Hertog van Saxon
ende den Konink van Bohemen / ende aen hare Suc-
ceſſors ende Nafvolgers van deſe Digniteiten. Doch
den Konink van Bohemen wierdt door den zwaren
Keurboſt daer by gheboeght / omme alle booyballende
gheshillen die in de verkieſinghe machten gheſch eden-
te beſichten ende daer oer oordelen.

Du dinct het nu zeer bequaem te ſijn alhier te be-
ſchrijven op waer miſer de oude Romeinen hare Keſe-
fers int ghetal der Goden ſteden na haren doode / het
welcke aldus toegiet. Eerſtelic ſij begraven t'icharm
mer grooter ſolenmittepen ende pompen / daer na wierdt
een Efigie ofte Brel van Was ghemact / den Oer-
lehenen zo wel gelickende als mogel is / en bleet ſijn de
ghelijc een ſieck menſche / het welcke gheleyt wierdt by
den inghangh des Keſerlicken Paleys / op een groot
ende hoogh Bedde van Phooz / ende aldaer rontomme
zaten alle de Senaturs in Rouw- klederen het mee-
ſten deel banden dach / ende ter rechterhand zaten alle
de edele ende groote Hoffrouwen ghekleedt met witte
Rocken / zonder eenighe vercierselen van Ketenen
ofte Juweelen. Het welck alzoo jeben d'annen achter

malhandern

Maniere
hoe de oude
Romeinen
de Keſers
na hun doot
onder getal
der Goden
ſteden / ende
de ſelve con-
ſuetude den.
Herodian.
lib. 4.
Polyd. Virg.
lib. 3. cap. 10.

na den anderen gheschiet is: want hi' vóórder tijde
 gekomen den Ridderschen daghelte by het bedde ghesche
 was: so een yder mensche versterden / 3. ggende na dat
 sy hem ghezien hadden dat het alle daghe hoe langhe
 hoe erger met hem werde. De: een daghen gheym
 licht: ginge na dat sy ghescheelde hadden dat by ghes
 che: n was de sonne Edele in de Ridderschap ende
 Genateurs darr toe ghehoort was: ende / namen het
 bedde en haer schouderen: selve daghende croft op de
 sonde Maer / ende van daer op Campo Martio buuten:
 de Stadt / al waer men een Tente na de maniere van
 eenen Toren opgerecht hadde / ende dat op een plaetse
 aldaer het vielde de meest: ruyne hadde. Dese Tente
 was van binnen bevuult met d'ooch hout: tacken ende
 muscarden / ende met grootte quantiteit van goet
 sencken / van heere was die bekleet met zeer kostelike
 toppen gheset met goude lakken / ende verriet met
 ghere Beelden / ende heel andere soorten van Schilden
 wien. Darr na werde het bedde met het Beeld darr in
 gestaten / ende de ceremonien in sulchen sake gewoone
 ginge volbracht wesen: so konst de ghene die aldaer
 meest is om in het Keiserrijk te sunderen ende stercke
 met een vandenende toorn h'et hier in de Tente / ende
 daer na verhoeghe van alle yden staken de andere
 mede het voer daer in: alsoo dat het in korten tijt alle
 gader verbandt was: ende doen tristor werd: tot een
 zeer hoghe plaetse ren Xrent om leech gheschoten / de
 welck weder om hooge bligende alle het volc merende
 dat by de Ziele van hemmen Prince inden hemel hoort
 de. Doo desen middel verorden dan de Keisers met de
 andere Goden gheoor. Indin nu neman't alle de
 ceremonien noende dit stuck begheert te sien / die lise
 Herodianus in het beghinzel van e' bierde Boeck sijn
 Historien.

VVie dat eerst de kunste der Zee-vaert ghevonden
 heeft met de Schepen, Galeyen, Riemen, Seylen,
 Anckers ende rRoer, ende vrie deenste vvas die tot
 Zee ghevochten heeft

Copuel XVIII.

iii

Neptunus

Wie dat eerst de Kunst der

Lib 6.
Olyd. Virgi.
ib. 3. cap. 15

Neptunus volgens het schryffen Diodori * heeft
eerst de Kunst der Zeevaart ghebonden/ want
schryft aldus/ Neptunus als de Landts regent
heer gheworden de Kunst om ter Zee vaeren /
gaderde een groote Menigte van Schepelwaer af
Sagurnus het Hofst ende Capiteyn maakte / het waer
en onycke gheveest is dat de natuurlingen gheschiet
hebben dat Neptunus de heerschappye ende afsocht
maect op de Zee ghehadt heeft. Die van Mycia ende de
Trojanen vonden eerst de Schuythens dese maecten
van tiele stuccken hout dat te samen ghebondt was
ghelijck met een Doer waer/ waer mede sy begonnen
hebben te vaeren in de hellenpontische Zee langhs de
custen van Thracien. Eenighe andere affirmeren dat
sy eerst inde Britannische zee ghelien hebben Schuyt-
kens die van leder ghemaect waren. De Sydoniers
maecten de selve van riet ende van dunne rissen oft
rotdekis / waer mede sy niet alleenlick en ghinghen
visschen / maer ontzagghen haer niet in volle zee daer
mede te vaeren. Een lange wijle hier na de Inwooners
des Eulandts van Coronte verstautesden haer dat sy
Gondolen maecten/ alleenlick van hout ynde zon-
der eenich leder oft rijf kens daer by te boege. Plinius *
zejt dat de schuythens eerst op de Roode zee gebruyct
zijn geworden/ ende dat den Koninc Erytrus begonnen
heeft de Eulanden te bezeplen. Alsoo hebben de men-
schen van den beghinne af de Zee ghehanteert : maer
hebbende naderhande dese Schuythoerders verlaten
waer mede sy eerst ghevaren hadden/ houtweden sy zeer
groote Schepen/ ja ghelijck als Huysen/ waer mede sy
alle Zeen mochten bezeplen. Iason was de ghene die
eerst het langhe Schip gebruyckt heeft. welke in-
hentie Diodorus toe-eughent den Koninc Sesostris van
Egypten. De Erytreers hebben de lichte Galiete met
twee riemen ghebonden. De Galie volgens d'opinie
van Eusebius heeft spien ob'sprenght van de Samo-
thraciers oft als Clemens wil/ van Ailas: ende Plinius
suffineert dat Danaus die wt Egypten in Grieken
ghewoert heeft. De Galie met d'vriemen op een bant
en ghebonden door Aminocles den Corinthier. Die

Lib. 7.

Diodor. lib. 1

Herod. lib. 7
ap. 56.

mtt

naag ieder vierman op een bench, daar de Carthaginoosfen
als Aristoteles affirmereet. Die nu bijriemen op een
houten wandte Gaecken Pontérés ghemeynt, daer eerst
de Nefichroon van Salamina ghemachte: ende
daer na faanen van Salapen gebreyeten de Romeynen
in Italien ten tijde van de eerste oorloghe van Africa.

De Salpe met zes eijden oft jar riemen op een klanc/
die de Looffen met eenen name niet en hebben kunnen
verfpreken/ waerom Titus Livius ghebrongen was
die niet den Spatfchen name Mexic te noemen waert
ghewonden den Zenagoras den Spracusan. De zelve
Titus Livius heeft noch meer te seggen van de geschiedenisse

**Zeitgenössische
Bilder.**

zaken ebbe afge vissen op een darch / die ty Heptérís
ende Gátrís ghesatut heeft. Nefegitón was Antón
dat den dyt niet vissen op een darch. De Ennéris
syt men die vintende hant ophangende den Prologus

Philadelphus, waarvan zeer groote vernichte babbes / gelyk
oock mede van beestien / bari beestien / van stier-
dier / ende van veechich heb-on ofte bantien als Arbo-
reousa schijft. Alexander de groote hebbe oock babbes /

Lib. 5. ca. 4

lepe sunt citate, citarea sa pe sen deosebi. Ptolomeus Soter
sau Ptolemeu. In Ptolomeus Philopator sau Ptolemeu

some deep brown black, their borders and especially tubercles of the ribs grey; scale on the dorsal fin plate was in arch on dorsal column hoary. Hippis was dark. Under was very slender body, difficult to see off from the bottom.

b Plutarchus
in hellebris
par. helle-
trius.

Appianus cetera Theucidides d normans foleador,
 waer af nide dars wif, ong hebben de lichte beyen:
 de gewerfe dars wifet dit de Francken Fensetside

c Lib. 5. de
bell. civil.
cap. 6.
d Lib. vulg.
de furti.

Troons norren/ laten verrijken vijftien hondert ro-
nen / woe he naderde tot gemeen by gae. Lifandes
getoent werden / en laet niet meer dan by hondert.
Vlaenus noemde Nijltherhepers schep: hier onder

Wie eerst de Schepen met hare

Titus Livius
Decad. 5 l. 4.

soepen en desen tijdt alroes is onderhouden ghetweest
behalven alle welck een Letter die so dact toe ghy wa-
men hebben: waer so men n eenen lichte Runder oft
Snap haen Stradiot of Hippagines ofte Hippagoges
waren by de Grieken. Schepen omme de Paerden te
hoeren; so wel op de Rivieren als op de Zee tot ghes-
chuyck der Merden/ dese werden eerst gheboord in doot
die van Salamina; ende by ons ghenaemt die Paerde-
botten ofte Schoutmen ghenoemt. Dier is noch een
andere soorte van Schepen / die de Latijnen noemen
Actuarias naves ende Caesar Vectoria Navigia, die tuss-
alle speelden van lichte Rusten/ als Biganturne / Bespie-
schepen / ende andere / die nergens anders toe ghes-
maect en sijn dan tot een plasier/ ende om niet naderen:
vasscheit ende snelheyt der zee te schipmen: so en sijn
niet ghemaect tot eenich ghebruyck des oorloghs/ maar
alleenlick omme de groote Schepen te dienen/ en te om-
deser oorzaken van de Grieken Yperonca als Diena-

Titus Livius
Decad. 5 l. 3.

ressen ghenaemt. Dier sijn noch veel meer soorten van
Actuarias naves waer en sijn de Exploratores ende
Speculatores, het welcke toe Bespie-schepen noemen.
die zee snel int zeilen waren/ ende die toe gheson-
den werden omme de vloet ende mensche des voorts
te ontdecken. Twee van dese perculatue Schepen
die doe die van Marse lken toe ghesonden waren
brachten de tijdinghe dat de Koninkliche Armade ghe-
konen was in den moerthande te liden. De Lembe-
mede ghetweest van het ghetal der Schepen Actu-
ghenaemt/ ende is doe de Currenres eerst ghebruy-
reert: desghelijck is oec de Cymbre ofte Barche by de
Pheniciers eerst int ghebruyck ghetweest. De Celoe ont-
sint vasscheit also genaemt is doe de Rhodiens ghe-
honden. Die van Capers eyghenon hietzelven toe de
hindings van de Cercura mede behoorende onder de
AQuarij schepen/ hoewel dat Nonius Marcollinus segt
dat de selve heel groot is. De Aluiers bonden die
Schoutmen rinde int Latijn Scapha, Apo roy scaptein,
ab excavando, dat is van helen oft wtgraben ghenoemt
werde om daer men selve eerst heeft begonnen tot eenen
grooten Boom te helen. De Boech- duysche die lang

Ninius lib. 7
cap. 16.

toebehoorten gevonden heeft. - 2. Boek. 78.

De Donauwe woont/ hebben eerst de kleine Schepen
kens die wt enen gheoolden Boom ghemaect waren
ghewenteret/ waer mede de ghebruken der ribieren hi
plaetse van een Barcke haer beholpe hebben. Een volc
ghenaemt Copes hebben eerst de Kleman ende het roe-
pen ghebonden. Icanus de Repten. Maer Diodorus segt
dat Aolus die ghebonden heeft. De alus den Mast/
ende de Spriet met hare Touwen ende ghe-etschap.
Pileus den berk: door aen t Schip die met yser oft bron-
s her beslaghen is. De Tyren: ets het Ancker/ dat Eu-
palmus met twee tanden maecte. Anacharsis de Haken
om de Schepen mede te hatten ende te grijpen. Ende
Tiphis het Roer met syn Instrumenten omme de Sa-
lepen ende andere Schepen mede te regieren: welcke
partijen allegader den curiesen Iesir zeer ampeel ende
breede sal maghen zien in het Boeck dat Lazarus de
Bail van de Scheeps-ghereedtschap ghemaect heeft.
Mioos was de ghene die aldererst ter Zee ghevoelicht
heeft/ ghelijck als Plinius affirmiert.

Polyd. Viig.
lib. 3. cap. 15

Plinius lib. 9
cap. 5.

Serab lib 10:
Geograph.

V Vaer af de costuyne ghekomen is van Nieuwe jaer
giften te gheuen. Item den oorspronck der Momme-
rijen, ende van den Vasten-avont.

Capittel XIX.

DE costumys van Nieuwe-jaer-giften te gheben
te weten/ de presenten die men int beginfel van het
Jaer d'een den anderen schenct is eerst ghekomen
van de oude Romeynen. Want de Ribdris hadden
hoor een maniere dat sy jaerliex op den eerste dach van
Januarius int Capitollum offerden de Nieuwe-jaer-
giften aen den Keysar Augustus, alhoewel hy daer niet
tegenwoordich en was: welcke maniere van doen also
daer na hy ons gekomen is: maer het gebruyc daer af
is zeer verscheiden geweest want in Italien gheben de
groote herten die aen de gemeene liede/ en in Engelande
geben de onderdanen die aen haren Prince/ en de Prince
aen haren Moninc, die welcke haer dan alrijt weder wat
in vergeldinge ende tot een recompence wederom geeft.
Op achtervolghen de oude oock in het vertoonen van
Spectaculien

Vanden oorsprongh der

deſe Feſte
 worden uſſe
 gen/ ende
 en gaf de
 nderen die
 r Schalen
 ngſt enige
 ſien in de
 e Minerva-
 ghebten
 beſon/ om
 i waſters
 ſcheitſe-
 na tyaſſe
 oratij zoo
 jonck de
 eſters de
 nderſe oer
 ne raer en
 nampſe-
 Deſe Feſte
 eeren hi
 egaleſiam
 geſe goet
 ſemmetich
 roper/ hi
 ſingen der
 ionnomen
 Meſten in
 ne beſte
 kerden en
 nepet ad-
 aerde om
 nanthge
 waerts en
 et grooter
 richte hi
 ock als in
 reproceſſie/
 i dreyen
 de manne
 leide/ mer
 ni ſiens en
 i de andere
 aloche-
 de de

Hypercalcemia

Nieu-jacſten en Mommerijen. 2. Boek. 79
 Inupſekten deſe mom- aenſichten ende maſken / omme
 haer dooꝝ te bequamer ende ſtortelicker alle Perſonen
 te moghen beſpelen / ende alre hande gherekenen ende
 be- inde bootſen dooꝝ ſtelt: want het ghem- aenſicht en
 wort niet roet van ſchamte / gelijc de Italiaenſche Co-
 medianten noch int gebuyte hebben in haer Zany: ende
 Deſen name Mommer komt wter Latyn vā * Momus,
 welc een Spotter te yegghen is / eenen naem die zeer be-
 quaem is dooꝝ alrecker vermonde Perſonen / die ner-
 gens omme inde huſen en gaen van om niet een pegg-
 lick te ſpotten / haerwel ſp. zelve te eerdrich; jijn beſp. ot te
 worden. Het welcke Suetonius den Keiſer Nero toe-
 epgende / de welcke omme hem te vermommen die wijs
 ſon Keiſerliche Maieſteyt deſoedelte. Ende inder
 waerheyt de Maſkaraden / Mommerijen / ende
 alrechten en jijn niet anders dan infame laſteringhen.
 Ende hebbe zelve ghezien dat een gheruyghe verwoz-
 pen werde in het Recht / om dat hy in het openbarr op
 een Stellagie gheſprek hadde de Perſonagie van een
 Mommer. Ende aengaende de Mommerijen ende
 Maſkaraden / dat is / datmant hem anders wil ver-
 toonen dan men is / trghen de intentie van Socrates,
 de welcke yede dat de natuer grootelicks ghefaileret
 hadde / om dat ſp ghem beſtrickens in onſe boꝝſt ghe-
 maect en hadde / op dat men dooꝝ dien middel mochte
 zien hoe de ghebachten ende couragien der menſchen
 waren. Ende nu poochten dooꝝ deſe halfche aenſichte
 te bedercken / het kleynes oꝝderel dat van hare halfſcheyt
 ofte goetheyt dooꝝ de * Phisonomie ofte ghebachte
 des aengſichts kan geoordeelt werden / de welcke van
 natueren niet anders en weren te doen / dan haer te
 beynſen ende diſſimuleren / zonder dat ſp haer noch meer
 behelpen dooꝝ de kunſte van deſe Mommen. Te ſwijge
 de betoelingen ende dooſlage die hier onder ſchuyſt.
 Te ſwijge noch de onrechticheit ende oꝝerſpelen daer af
 deſe Mommerijen de oꝝzake jijn / zo dat alre wijs daer
 dooꝝ de Vrouwen om haer eere verholcht werden / ende
 ten leſten noch bedrogen werden. Alzo wert oock ghe-
 houden datter geyn vter middel ghehouden kan wer-
 den om de wyſe te maken dan verſchiet te jijn: want

* Momus
 was hy den
 Herdenen
 den God der
 Spotters en
 Schyners
 die een pde
 ſon ket ende
 ghebarr wiſt
 te yegghen.

* Dit is een
 kunſte om
 te verſchuylen
 ſien welen
 ofte aenghe-
 ſichte der
 menſche den
 ge te kenne
 dooꝝ geyn /
 en oock hare
 natuer hare
 dooꝝ te kenne
 non oꝝderel
 ten.

alſo dan

Vande Mommetijen.

alsdan ist geoorloft aende Vrouwen Ringen te gheben
 hetwelcke niet zonder een onkuysche betreecknisse es
 is: want indien wel gheconfidreert werdt de krachten
 des Gyges Rinc de welke de mensch onzienlic maecte/
 men zal daer wel andere dingen in bespeuren dan libe-
 raelheyt: ende indien in de hoordeken ende goydels de
 verborghen kracht ghelegghen was om de Personen te
 betooveren/gelyc ericht was den goydel der Goddinn
 Venus genaemt Celius, de Mannen en behoorden oih
 geen dinc ter werelt toe te laten dat haer Vrouwen dan
 de vermomde Personen de goydels aen-namen / die sy
 haer zoo liberalicken gheben / ende waer mede sy haer
 somtijds goyden / om dat het zelve betreekent dat sy
 daer door secretelicken aen haer verborghen es verobli-
 geert sijn. Nu dese Mommetijen/veranderinghen der
 kleden ende anders/werdt mede door de H. Schryf-
 tuere beproeft / alwaer Godt de zelve dyrecht met syne
 Maledictie die Overders daer af sijn / want hy seghe
Kepha. 1. 8. hy den Propheet Zephania alsoo: Ick wilse te hant
 zoeken alle die een byemt kleet draghen. Ende in het
Mat. 22. 5 bysde Boec Moyses doet hy dit verbodt: Een Vrouw
 en zal gheen Mans habijt draghen/ende een Man en
 zal gheen Vrouwen kleden aen trecken: want wie
 sulcx doet/die is den Heere wien Godt eenk grouwel.
 Maer wy houden de gheboden des Heren; zec quates-
 ken. Hierinne heeft Engelandt allenlicken pijn dat
 aldaer geen Mommetije nimmermeer gezeet wort noch
 mach gezien werden/want de Enghelschen hebben een
 Wet/die alle Personen op verbeurte des lebens verbinde
 haer niet te vermomme. Mengende nu van de Vasten-
 avonden om dat de zelve zec haest door de Vasten ghe-
 volcht wert: zoo sijn onse Christenen door alle de werelt
 zoo rucius in eten van alle de delicate ende lecherste
 spijzen / ende alsoo over-ghegheben tot den buyk-
 30 ghe/dat sy neyghens anders minnen denken dan
 om zec onnate'liken ende zonder eenich ander-ben-
 ken te eten/ghelijc als of sy daer door wilden ghewap-
 pent/ende boden sijn teghen de abstinentie die daer
 na behoort te volghen na dat sy haer buyk wel ghe-
 volt hebben/ende zec gulstighelicken als wilde Dieren
 het

Kepha. 1. 8.

Mat. 22. 5

**Vande Wa-
 ren abom-
 nesten.**

het vleesch verku'dende / om dat sy (na haer zeggten)
de Vasten-avondt maect aen een kleyn eynckhuus vast
houden ende dat sy haer al te haest; oude ontsnappen:
300 dat sy alsoe dan niet vol gheschouwen bekere mals
handeren toe drincken ende bescheyt doen. Het is een
beklagghelike sake datter 300 vele Christenen sijn die
300 weynich wercks van de Vasten maken/ ende dat sy
zonder eenighe byscap Gods / tot misprijnghe der
st. agstraten / ende overtredinghe der Statuten ende
Rechten der Kercken / in dien tijde die alleenlik toe
vasten wille ghestelt is / 300 vele soepen van verboden
spijse eten / min noch meer dan of het Vasten-avondt
was.

¶ Vande Ketterijen, ende vvanneer die beghonnen
zijn, ende vve den eersten Ketter ende Scheur-
maker vvas.

Capitel XX.

Daer en is nimmermeer gheen Stadt/ gheen Volk/
noch gheen Republicke 300 wel versenicht ghe-
weest / ofte de Inwoonders sijn onder malkanderen
om de eene ofte de andere oorjake ghedeelt ofte van
verscheyden opinien gheweest / het welcke een sake is
die 300 notoer ende openbaer aen den ghemen is die de
de Historien erbaren sijn / dat het onnoodich is daer af
te spreken. Daer van dan hebben de Secten haren oor-
sprong genomen/ de welcke de Sieden ende de Religie
in twedracht ende scheuringe stelden/ ende daeromme
dan de Grieken Ketterijen om te verkiefen genoemt/
omme dat een peghetic verkiest de maniere des lebens
die hem best behagghende is / ghelijckerwijs de Secten
der Philosophen deden. Als was het volck der Joden
hoewel sy allegader eene Idder onderhielden/ in verschey-
den Secten (dat sijn Ketterijen) ghedeelt / te weten / de
Phariseen/ Effen/ Saducren/ Samaritanen/ Maza-
reen ende Herodianen. Maer alsoe wy de Apostelen den
Heeren hebben als Auteurs onser Religie/ de welcke
ghen dingen na hare fan'asie oft goet wilsken en heb-
ben ingestelt/ maer hebben niet grooter getrouwichheit
offe volcken ende natien inde waerachtighe Religie ende

Vande Ketterije.

Kennisse onses Heeren Jesu Christi ware Godt ende
 Menschlike onderwesen : daeromme is en is het ons niet
 gheoorloft nieuwe keringen te zoeken ende verkiezen/
 maer wy moeten achtervolghen de ghene die ons van
 de h. Apostelen ende alghemeyne Concilien die woortels
 vergadert ende ghehouden sijn is naghelaten geweest.
 Daeromme ist dat dit woordcken Ketterije by ons
 weert ghehouden door godtloos ende verachtelick ende
 dit is d'oorake waerom de Theologanten een Ketter
 noemen / een Christen die in-stelt / bindet / ofte volghet
 eenighe Sette sijnde contrarie de Fundamenten der
 Christelike Religie. Van dese verbloecte godloos heyt/
 te weren van alle ketterije is Symon den Samaritaen
 toeghe-naemt den Doobnaer / den Kruheer ende hoe
 dooft gheweest met Selene sijn onrechtelike Brouwe
 ende Ghezellinne in sijn doof heyd ende bedroch de
 welcke hy wt het Boordael ghenomen heeft. Dese in
 Samaria hem doende doopen door Philippus een vande
 zeben Diaconen / was de eerste van allen die hem selde
 om de Christelike Religie te verdestrueren ende ver-
 bidden / en na sijnen name werden alle sijn aenhangers
 Symoniaken ghenoemt / de welcke de genade des heyl-
 ighen Gheests wilden verhoopen / ende predichten dat
 onse nature niet wt Godt gheprocedeert oft boortghes-
 komen is / maer van te en waer niet wt wat macht d'or-
 een hooge ende naturelliche dencht. Op deser maniere
 jaerde Symon in het beghinself sijn dootelick sijn / op
 dat hy also mochte doot de woortels der aenwassende
 Religie : welcken hinder de Apostelen beter hebben
 kunnen wederstaen / dan hy selve heeft kunnen wt-
 torpen ende ghantsch te niere doen ; want daer sijn
 alre halssche Propheeten sijn / van de welcke (als Christus
 ons waerschoot) wy ons moeten wachten als die
 daer komen in Schaepe kledere / ende inwendich sijn
 sy grijpende Wespen. De selve Symon sende dat de
 Apostelen door d'oplegghinghe der handen den genade
 die sy aenroeden den h. Gheest gaven / die wt opeer-
 ter heeren ende goeden sijn haer toe dan haerden de-
 proefde oft hy van S. Pieter door rijde soude kunnen
 verweken / ighen datmen door het ghelooft ende de
 godde

Symon Ma-
 gus den eer-
 sten Ketter.
 Op was wt
 een Doop in
 Samaria
 geboren ge-
 noemt Tri-
 son : leest
 Terrall. van
 de Ketterije.

Mat. 7. 15
 Mat. 24. 4.

ghevolghende bekright; maer den Apostel Petrus
 seide tot hem: **W** gheyt ghy niet tot verberfensse want
 ghy ghemeynt hebt dat de gabe Gods doot ghyt be-
 krieghen wert; ghy en hebt noch deel noch lot in desen
 woort: want hi herre en is niet re. **h** doot. **G**odt. **S**ymon nu aldus van Petrus verjaecht was / so is hy
 hem afrijcken vhaert gheueft; ende van Samaria
 tot Roomen komende onder de Regerichghe des Kei-
 sers Claudij, heeft aldare begonnen vermaert te wer-
 den ende eenen grooten name te bekrigghen doot spij-
 swerte kunst en Cooberghen. **E**en weymich hi-
 na te weten / my tijde des keijzers Neronis liet hy hem
 noch dier bekent maken ende inderet etre betoghen /
 ja alsoo dat men hem oock binnen Roemen eenen Gode
 noemde ende hem wert en Beeldt opghericht by den
 Cyber / nischen de twee Buggen met die Opschijft
 haer by ghevoecht. **A**EN SYMON DEN HEYLI-
GHEN GODE. **E**ndelicken is hy tot alzulcke
 opghelasticheden ghekomen dat hy de stouticheden
 nam te roosten met S. Petrus omme waculen te doot
 ende alsoo hy syn kunst in het werck wilde stellen om
 een kint vander doot te doen betoghen dat van Neronij
 maecht hy was / so dede hy reede wel eenichs hem
 betoghen / maer hyt lieghen en verroch hem niet van
 de plaetse dat het doot / maer diep / so verstofft ende
 ghericht als het was. **E**nde S. Pieter na dat hy hem
 name Jesu Christi haer over aenghehoepen hadde
 dede het vanden doot tot het leuen verrieten: doot die
 mirackel Symon doot een groote geantichap betoght
 zijnde / gaf voer dat hy in presentie van alle het Roome-
 sche volc / wilde blieghen vanden Betgh. **C**apitolinus
 tot den t. Auentinus: ende S. Petrus wilde hem volgen
 by dat doot slachten middel wilde vanden doot worden
 vele van dese roe meest van doot vernut was: ende
 alre Symon den soone vanden doot kunst hem aen
 het betoghen stude / Pieter na dat hy vanden doot
 ten vanden doot / doot vanden doot te wille roclatin
 dat tot een groot doot alsoo doot tooberghen vanden doot
 doot en vanden doot. **E**en ghebet ghe-
 vande / den Cooberghen oetich de doot vanden doot

Mat. 8. 10

S. Iust. Mart.
in syn woor-
log.Euseb. Hist.
Eccles. lib. 2.
cap. 13.Eg. lib. 1. b. 1.
betoghen
Jern. vanden
in het doot
2. Boec / cap. 2.* Daer het
Capitolium
ofte Stadt-
vanden doot
Roomen op
naet.† Auentinus
is mede een
vanden doot
bergen vanden
Roomen op
vanden doot.

Vande Ketterijen, ende.

Wegh tot den anderen ghevloogen hebbende/ viel maer ter aerden/ ende hac syn een been/ waer af hy doot grooten rouwe korts daer na in Africken ghesloepen is/ daer hy van den synen ghebracht werde/ om dat hy sulcken groote schande ontfanghen hadde. Hy leerde zeer afsgriffelike ende monstreuse dwaalingen ende propositien/ die int langh doot Irenens, Epiphanius, Philakris ende Theodoretus verhaelt werden/ de welcke ick om kortheits wille alhier niet en zal stellen. Alleenlick moet ick noch zegghe/ tghene Irenens in de Dootreden op syn derde Boeck van de Ketterijen zeyt/ Simon (zeyt hy) is den Vader aller Ketteren.] ende op een ander plaetse zeyt hy noch/ dat alle ketterijen van hem zijn voort-ghelcomen. Verscheyden soortren van Secten heeft dit Monster voort-gebracht/ als te weten/ de Cleobaniers/ Dopscheers/ Georgianen/ Masbothenianen/ Adxianisten/ Eutychianen/ ende de Canistianen/ de welcke wt dese verdoemde Secte eenighe dwaalinghen ghesmedet hebbende/ en hebben niet langhe gheduerd/ maer zijn gheheelicken vergheten ende wter memorie ghekomen.

Daer was oock byna op den zelden tijdt in het Eylandt Paphos een Jode/ renen valschen Propheet ende Toobenaer/ ghenacmt Elymas Bar-Iesus, Discipel vanden voornoemden Simon Magus, de welcke zeer veel volcks verleyde doot synne tooberijen ende bespotinghen/ ende wederstondt de leere des Evangeliums/ siende dat den Stadthouder Sergium de selve leere eenichsins favoriseerde doot de predicatie S. Pauli: de welcke doot den Gheest Gods ghedreven sijnde/ be-toonende een groote grabeyt in syn aenghesicht/ ende syn ooghen op hem houdende/ strafte hem aldus/ ende zeyde/ O ghy kint des Duybels/ vol alle bedroch ende listicheyt/ ende byant aller gherechticheyt/ zult ghy niet ophouden de rechte weghen des Heeren te verkeeren? Ende nu siet/ de handt des Heeren teghen u/ ende ghy zult blind wesen/ ende eenen tijdt langh de Sonne niet sien. Ende terstondt viel op hem donckerheydt ende duysternisse/ ende hy rondtomme gaende/ zochte die hem mochte metter handt leyden.]

26.

Thema Bar-Iesus.

26.

Ma Simon den Coenen volchde noch eenen Sa-
maritanen ghenemt Menander syn Discipel/ de welcke **2. Boek. 81.**
ten tijde des Keizers Titi door syn valsche kringhen **2. Boek. 81.**
zeer veel volck verleende/ syn Meester in doof heyt ende **Videlreus & Iust. Mart.**
dubvelsche kunsten noch overtreffende: hy maecte veel
wonderlike toebereyden. Hy beroemde hem dat de
Engelen door syn kunste verwonnen waren: ende
zeide dat hy den Salichmaker was vanden hemel
nederghedaelt sijnde omme de salicheyt der menschen:
ende dat niemant de Dubvelen konde verwinnen/ ten
ware dat hy van hem door syne toebereyden daer teghen
ghewapent was/ ende door synen Doop (die hy op een
andere maniere ghaf) onsterffelick was ghemaecte.
Eusebius schryft dat het eynde van syn ketterije daer **Lib. 3. 4. 2. 6.**
nye stadtte / omme de veldoeninghe Jesu Christi des
Soons Godts te verduyfteren / ende de leeringhe be-
treffende de salich-maekinghe des menschen ende de
dierijfennisse te verdonkeren. Aldus belofde desen
sterffelicken dat den ghenen die hem nabolchden de
onsterffelicheyt/

Men zeide dat de ketterije der Nicolaiten synen **Nicolaiten.**
oorsprong ghemaken heeft int Nicolaum Proselytem **Anna 83.**
van Antiochien een int de zeven Diaconen die met Ste- **na Christi**
phano door de Apostelen in ghestelt waren / ten tijde **ghewoont.**
des Keizers Domitiani ende Anacleti Wisschop van
Romem / omtrent het Jaer onses Salichmakers 83.
Dese zeer jaloers sijnde over syne huysvrouwe die met
eene wtneemende groote schoonhede beghaeft was/
wierd daerom vande Apostelen bestraft/ door wien dat
hyse henen leydde / de selbe quijtscheldende aen den
ghenen diese begheerde te nemen: ende daer af is ghe-
komen/ dat de ghene die zonder consideratie dese daedt
hebben ghevolcht ende syne ketterije omhelst / ghe-
sustineert hebben dat het gheoorloft was de Vrouwen
ghemeyn te hebben / ende zeer onbeschaemdelick daer
mede te hoereren. Doch ghelijck Eusebius * verhaelt/
Nicolaus die en heeft noyt ghedacht zulck eene saecke
te doen / ende en heeft noyt met gheen andere Vrouwe
gheconbercort/ dan dese die hy ghetrout hadde: maect
hy als een man niet eerem/ en verbult niet godsalicheyt.

* Lib. 9.

cap 29.

Clemens A-
lexand. lib. 3

Vande Ketterijen, ende

de Apostelen ziet ghehoor: saem wesen: de zoo gheleijde
 hy son Drouwe int openbaer door de Apostelen onane
 daer doo: de misdade dienen hem op: leedde te ver-
 an: woor: den/ ende hem te purgeren van het ghene dat
 men zide dat hy salorts van haer was: he: was oock
 onne daer doo: te betoonen dat de lusten des vle: scha
 niet sijn te mispassen dan te bekghen. Dese Ketterije
 dan is hoorstghekom: n door een valsche nabolghinge.
 Dese Nicolaiten waren in Effen/ waer af S Ioannis in
 son Openbaringhe mentie waecht/ daer hy zide tot
 de Kercke van Bergamo/ Alsoo hebt ghy oock die de
 leeringhe der Nicolaiten houen.] S. Ignatius * spreket
 oock albus/ Wiet de zerr nupte Nicolaiten/ beynhners
 der wellusten/ ende valsche Lasteraets.] Leest oock
 Rupertus ober de Openbaringhe Ioannis/ die marctet
 mebe mentie af. Cerinthus eenen anderen Ketter/ ghe-
 woon tot quade zede/ affirmeerde dat het noodich was
 de Besnijdinge te onderhouden/ teghen den raet Pauli.
 de welcke albus schrijft/ Ist dat ghy u laet besnijden/
 zoo en is u Christus niet nut.] ende in de Extravag des
 Boops/ Cap. Maiores Minnetmeert en moet het God
 beliben dat hy in dese verdoemde ketterije vallen/ de
 welcke is affirmerende/ darme de Wet ende het Euan-
 gelium moet onderhouden/ de Besnijdenisse niet den
 Boop/ ende darmen; archaibdelic de Wet Moisi moet
 bewaren. Hy dact oock ende sustineerde dat den Gode
 der Joden gheneen Godt maar een Enghel was/ ende
 dat Christus een naturelick Sone van Joseph ende
 Maria was/ een mensche ghelijck alle anderen/ woghe-
 namen alleenlicke dat hy die overtereste in wijs heyt ende
 dencken. Daerenboven leerde hy oec dat het koninc-
 rijcke Christi na de betrijfennisse aerdtisch zoude wesen/
 waer onder de heylighen binnen Jerusalem zouden
 leuen in alle wellusten en ghenuechten/ overbloedichent
 der spijzen/ vrouwen/ ende in alle aerdsche ende tijtliche
 bequamicheyt: in desen staet (so hy sustineerde) zouden
 sy duysent jaren blijven. Daeromnie ist dat de Cerin-
 thische Ketteren die ten tijden van den Keyser Adrianus
 ende Xistus de eerste van dien naem Bisschop van Ro-
 men ontrent het Jaer ons Heeren 130 in haren fleur

ende

Clemst. 1.3.
 Niceph. li. 3.
 cap. 15.
 Apoc. 2.15.

* In spenen
 Zedrbzief
 de de Trayl-
 lens.

Cerinthus.
 anno 84.
 na Christi
 gheboorte.
 Salat 5. 2.
 Euseb. Hist.
 Eccles. lib. 3
 cap. 28.
 Gals in dia-
 logum.

Herellian.
 vanden de
 ketteren.

ende bracht waren/ Chiliaffen ghenaemt werden/ dat
 is te zeggen / Duyfscapen, S. Marcus int 12 Capittel
 syns Evangeliums probeert dese doopstijpde opinij, zeg-
 gende/ Want als sp van den dooden zullen opgestaan
 zij / dan en zullen sp niet rouwen noch ghetroot we-
 den: maer zullen wesen ghelick de Engelen die in de
 hemelen sijn.] De Broeder der kinderen Zebedi
 schreef mede niet dese ketterij Cerinthe ghevoert te sijn/
 te weten/ dat het Koninkrijcke Christi vander Wereld
 was/ als sp van hem begeerde dat hy zoude ghesiden/
 dat een van hare twee kinderen zoude zitten tot siner
 rechterhand / ende den anderen tot linkerhand in sin
 Koninkrijcke. De Historie schryvers en hebben niet na-
 ghescreven van wat landt oft naem Cerinthus was: so
 is myn opinie ewentwel dat hy een Jude was/ en oec
 het ghelal der ghene die welcke (als inde Handelingen
 der Apostelen beschreven staet) afkomende van Judea
 de Broeders ledden/ Ten zij dat ghy besneden wiert na
 Moyses Wet / so en kunt ghy niet salich werden.]
 Ende omme dit te sissen/ wiert het eerste Concilium der
 Apostelen ghecelebrert/ het blijkt oock dat Cerinthus
 heeft geleert ten tijden van S. Ioannis den Evangelist/
 en het gherungheiff: Irenei * sprekende van Polycar-
 pum, zegt hy dat also S. Ian op eenen tijt in een Bad-
 stouwe ghekomen was/ so hant hy onder sin ghezelchap
 den Ketter Cerinthus zittende ende zeer fortelich dis-
 puterende: en Blasphemie: oer als hy was/ loochende
 zeer godtlooslich de Godtheit Christi. S. Ioannes op-
 staende raede sine vrienden die d'ier mit hem waren/
 terstont van dese place te verrecken / want Godt en
 zoude niet langer sulke lastertliche blasphemien lijden:
 ende so heeft als hy toeghegan was / het huys nader
 ter aerde vallende verbrand: also Cerinthus mit sine
 Adueranten. Het welcke een marachtich exempel der
 goddeliker wrake is/ tekenen de ghene die vol godtloos-
 heit sijnde de name Gods blasphemieren / ende sine
 heyl'ghe leeringhen verachten / ende die haer niet en
 hoesen alle verdoemde Setten ende Kettenen te ver-
 saken / die welcke de gramschap Gods ten lesten niet
 onghescreft en laet.

Act. 15. 1

* Cogen de
 Act. 3. boec
 int 3. Caput.

Baudart. A-
 popht. lib. 1.

Vande Ketterlijen, ende

Ebioniten.

Sano 80.
Euseb. Hist.
Eccles. lib. 3.
cap. 27.

* Lib. 3.

cap. 13.

Joan. 1. 1.

Irenaeus li. 2
cap. 26.

Tertullian.
int Boec. bā
de de christi-
ninghe des
Nieters.

Marcion.

Cerdonius.

Valentinus.

Dele 3. art.
des waren
op enen tijt
met haer ket-
terijde op de
dane, inden
Jaer 148.

Euseb. Hist.
Eccles. lib. 4.
cap. 10 11.

Irenaeus 1. 2.
cap 4.

De Ebioniten begonnen in het Jaer ons Heeren 80.
ten tijde des Keijzers Tilo ende Anacletum den Bis-
schop van Romm. Enen zekeren Ebion is den An-
thous van dese ketterij ghetweest/ die tot eene mengde-
linghe der Joodsche Religie is voortghekomen. Nico-
phorus * zeght / dat sy Bedelaers ghenamen sijn ghe-
weest na den name Ebion, die een Bedelaer beduyt/ om
dat sy arm ende van het ware gheloof verlaten wa-
ren. Sy officieerde dat Jesus Christus niet voor sijn
Noeder ghetweest en is. Omme dese dwalende opinde
te vernietigen ende om te slooten/ heeft den Evangelist
Ioannes de leste van allen sijn Euangelium beschree-
daer tot vande Priesters van Asia gebeden sijnde: ende
willende de Godheyt Christi betoonen/ zo begon hy jeter
hoorch daer af te spreken in deser maniere/ In de beginne
was het Woort/ ende het Woort was hy God/ en dat
Woort was God.] Dese titmaten des Duppels kerke
soek datmen de Wet na de maniere der Joden moest
onderhouden. Sy en hielden geen van de Boeken des
nieuwen Testaments / dan alleenlic het Euangelium
Matthaei, verwerpende alle de Brieven Pauli, die sy een
Apostael noemden/ om dat hy hem tegen de Wet Mo-
ghest: ic hadde. Dese Sette heeft eerst haer begin ghe-
hadt (na tgerupghe Epiphani) in het Jaer Coraba/
hem verspreyende door tRijck van Bisarute na de di-
strictie Jerusalem. Daer na int Jaer onses Heeren
148. ten tijde Higinij de eerste van dien name Bischop
van Romm/ Marcion een Stoische Philosoph geboren
in Pontus ende sone van een Bischop des lants aldaer/
zayde syne ketterij ende volghde de volghen ende
blasphemien Cerdonij ende Valentini, de welcke mede
ten tijde van desen Marcion leefden. Ende eenighe sus-
tineren dat sy alle dyp binnen Romm waren: anders
mainteneren wederom/ dat sy d'ren na den anderē daer
gingen. Maar Eusebius zegt/ dat syder allegader qua-
men onder Higinus, int Jaer ons Heeren 143. Marcion
hieldt het met de opinie der Gnosticken/ ende dede pro-
fessie van Cerdonij ketterij/ vā wiens hant hy de selve
ontfanghen heeft / ende hy heeft noch eenighe van
sijn verdrichtfels byghewicht. Cerdonius en Marcion
hadden

hadden dese zotte stouticheyt / dat sy dachten zeggende
 datter twee eerste beghinselen waren / eenen goeden
 Godt / ende eenen quaden : dat den goeden het goede
 machte / ende den quaden het quadt ; ende anders Cer-
 donius, (na t'schryuen Irenei) sustineerde noch dat een
 van dese twee Goden goet ende den ander quadt was :
 ende dat dien Godt die voo; de Wet ende Propheten
 verhandicht is / den Vader Jesu Christi niet en is /
 ende dat den Godt die den hemel ghemaeet heeft wel
 bekent is / maer den Vader van Christus is onbekent.
 En de nazake die desen Cerdonius bewoechde te zegge
 dat eens van dese Goden rechtvaardich ende den ander
 den goet is / was / om dat den rechtvaardigen God inde
 Wet gheboden hadde / dat den ghenen die perant van
 syn een ooge berooft hadde / dat hy dattom weder een
 doctiesan zonde / ende de ene tant om den ander zonde
 ingetrocken werdt. Maer den God die hy gort noem-
 de / hadde in Euangelium geboden / datmen den genē
 de rechte wange oec zonde biede / die de slincker alreede
 geslagen hadde / ende die den roe genomen hadde / dat-
 men dien oec den mantel gheben zonde. Daerentwischen
 noch dat de rechtvaardige in de Wet gheboden hadde /
 datmen syne lidenen zonde lief hebbe ende syn vijan-
 den haren : maer den goeden hadde bebohen datmen syn
 vijanden zonde vernemen. Hier inne accordeerden Mar-
 cion ende Cerdonius met malkander / oec wel Epipha-
 nius affirmeert / dat Marcion d'n eerste beghinselē gestelt
 heeft / te wetē / een onsenlike / het tweede senlike of te wetē
 senlike / het derde / een middel tusschen het onsenlike en
 senlike / welc den Dapfel is. Theodorotus Bischoff /
 getuicht dat Marcion vier ongheschapene substantien
 gesmeet heeft / ende heeft syne Discipulen onderwisen
 (zoet S. Iulianus den Martelaer) dat sy den Schepper
 zonden loorharen / en datse in eenen anderen God moe-
 sten geloofē die veel machtiger was als den Schepper.
 Welgelyc heeft hy oec twee Christus gesmeet / waer af
 de ene al gepensbaert is / te tijde des Keysers Tyberij,
 voo; de salicheyde der heydenen : de andere die den
 Schepper gepredestineert heeft / behoort noch t'eeniger
 tijde te komen / omme den staat der Joden te herstellen.

Lib. 1. c. 28.

Ternul. lib. 3
contra Mar-
cion.

Vande Ketterijen, ende

Desen Ketter heeft ooc ghedreven dat Christus allema-
 ligh doo; opinie ende imaginatie is ghebooren ende ghe-
 leden heeft / ende dat in de forme eens dienstknechts /
 inder niet inder waarheyt. Syn reden was (alzo in-
 zeyde) dat de nature niet en konde lyden dat een Ma-
 ghder soude bebrichte wesen. Omme dese blasphemien
 ende andere afgryfselike voorsellinghen van den
 Marcion heeft hem Irenaeus ghenaeemt ten mondes des
 Duyvels. Syn navolghers de Marcioniten hebben
 deren affirmieren dat het Serpent beter ende excellen-
 ter was dan den Schepper / angelien dat den Schep-
 per verboden heeft van den Boom der kennissen des
 goeds ende des quaeds niet te eten daerenteggen het
 Serpent heeft selve toeghelaten. Aenghaende de
 ketterije Valentini den Platonischen Philosophus / een
 navolgher Basilides, Carpocrates ende Prodicus mede
 Ketteren sijnde / dese heeft syn beginne ghenomen in het
 jaeft Jaer des Keyserdoms Antonini Pij ende int Jaer
 ons heeren 146. Desen ongheluckighen mensche zeyde
 datter veel Goden waren / omme dat de Propheten
 Godt met verscheyden namen ghenoeemt hebben / te
 weten / Elohim, Sabaoth, Adonay ende meer andere
 namen. Hy arbedde oock te bewysen / dat Godt den
 Schepper des Wereldts / een ander is dan den Godt
 die een Vader Jesu Christi is. Ende om dat in het
 Evangelium gheeyt werdt / Niemand heeft opt den
 Vader gheheit / dan den Sone.] Door dese passagie
 zeyde hy dat het waarachtich was / dat den Godt die
 de Propheten ghkent ende verkondicht hebben / den
 Vader van Jesus Christus niet en was. Daerenvoer
 sustincerde hy oock dat den Sone Godts syn bleesch-
 wt den hemel ghebracht hadde / ende dat hy niet wt
 Maria aenghenomen hadde / hebbende alleentlic doo;
 haer ghepasseert / ghelijc als t'water doo; een gheute
 ofte ca-nael loope. Ende daerom ghebruyckte hy dese
 maniere van spreken / Iesus is ghebooren doo; de Mager,
 ende niet van ofte wt de Maghet. Hy was van een
 opinie mer Marcus den Toovenaar ende Ketter / dat de
 Zielen alleentlic ende niet de Lichamen salich worden:
 ende dese dwalinghe nam hy hier wt / om dat Paulus
 zeygt /

Valentinus.

Jaers 146.
 naer Christi
 gheboorte / of
 als sommig
 ge schryuen
 int jaer 144

Matth. 11.
 47.

Marcus een
Ketter ende
Toovenaar.

met en kunnen heeren.] Nu eer dat Valentinus toe
 komen kwam / hadde hy syne verdoemde ketterij al
 bekendt: en ende ghesagt in verscheiden plaatsen
 van Egypten: te weten in Atribus, Prokopitus, Arie-
 monus ende Thebuda, het welcke de kleinste partem
 des Kijer: is: die oeyten Kre-kant ghelegen is: ende
 onder het ghebicht van Alexandrianopolen. Hy ende
 syne aenhangers ghehuurten alle dinghen ende oec
 huwne vrouwen: in het gemeen: haer heghelende: zees
 ongehuwde: tot alle saaken van boos heden: hoerens:
 overspel ende bloetschande. Syn slaaf: gers: is: ghes-
 heet Ptolomeus den snerden: Heracleon, Bassus, Co-
 lybalus, vele. Eerten van verscheiden vromde namen
 nu mede wt de Schole van desen Valentinus gheho-
 ren: als de Baibakoren oft Barbanianen, Naafmjanen,
 Strationianen, Phegnonitanen, Serianiers anders oock
 Ophiers gheheten: Cainiten die Cainen Iudas p:esant
 Antiaeten ende Peratra. Een tijde van Pius de eerste
 van dien naam / Bisshopen van Roomen / groeyde de
 heerebloetke ketterij der Cataphrygi, in het reynende
 Jaer des keijserdoms Commodi, ende in het Jaer
 na de Incarnatie ons heeren 185. De ketterij van
 Apollinaris is hier van de oetast ende inganc gewes-
 en: dese Cataphrygi volgende de ketterij van Mon-
 tanus (de verclat als vuyten siner ende rasende wo-
 rende / alsoo hy reynich wison ghehadt hadde nam in
 syn ghesicht op vrouwen die van hant sinen herooft
 waren te weeten Priscilla ende Maximilla die syne w-
 pharissen noemde: oant te lichaem het volck toe
 syne w-alinghen te trecken) worden: dactomne Mon-
 tanus den genarmer: de spide van alle dese ketteren: was
 het den ij. Ghewest niet aan den Apostelen ghegheben
 maer aan hundreden.

In desen tijt wasser oock eenen 4 Tarianus van ghe-
 hoegte een Sprick: een: zeev gheleert: Man / die vanden
 Roomen niet groent oern ende gr:antent de Rethorica
 ghelesen hadde: des: doe: een: oere persuaasie der ghe-
 leertens ende auctorit: wintuit sijnde / sch:ndde h:et
 selfe vande Rethor: wende het hoest v: de ketterij enen.

X b

der

Cataphrygi
 anno 185.
 of als Franc
 in sinen
 nischschijne
 in jaer 174.

Montanus.
 Sozom. hist.
 Eccles. lib. 9.
 cap. 22.

Tatianus.
 a. lien ant r.
 Boer in 30
 cap: van de
 kert.

Hicron oher
 Suna: end:
 Epiphan uit
 1. Boer teel
 de 80 ketter:

Vande Ketterijen, ende

Bartholomaeus: der Eucratycon, eenen naem die hoortwaert zeer quaden
waer af de **Tatianus** het
hoofst is ge-
maect / waer
in jaer 175
Euseb. Hist.
Eccles. lib. 4.
cap. 28. 29.
Theod. Hist.
Eccles. lib. 7.
cap. 11.

met hare wercken accordeerde / want hy beduyt dat
vele als sobere lieden / ofte die haer abstinieren. Hy
droncken gheenen wijn / onthielden haer van vleesch
ende van alle andere dinghen die leven gehabt hadden:
maer d'arrenhoven hadden sy wel de vryheyt alle son-
den ende misdaden te bedrijven: ende haer bekleedende
met desen deck-mantel van degheclick ende eerlick / ver-
doemden sy het houwelick / zeggheende / dat het een
inbentie des Duybels was / ende dat de Vrouw een
werck-stuck des Satans is. Door een zeer belachelicke
reden / besloten dese Eucratycon dat sy Nabolghers Jesu
Christi waren / ende dat omme dat hy niet ghehouwe
is gheweest. Daer sijn noch meer andere Ketteren af-
ghekomen van desen Tatianus die het hoofft ende den
Auteur van haer Ketterijen sijn gheweest die Hydropa-
raken ghenaeamt sijn / om dat sy water inde plaetse van
wijn in de bedieninghe des Avontmaels ghebruycten.
Noch isser een andere soorte van Ketteren onder dese
Wende inde hooge quartiere van Oosten-lant geweest /
ghenaemt Severianen, ter oorzaken van Severo haren
Instelder / de welke alle de selve opinien gedrebt hebbe
die de Tatianen ende Eucratycon hadden. Sy en geloofde
niet in het oude Testament noch in de berijfenisse des
vleeschs / ende en droncken geenen wijn / om dat sy haer
zelven zottelick wijs maeckten dat den Duybel ende de
Werde de wijngaert hoort-gebracht hadde. Sy mey-
den na haer opinie / de mensche ware van twee partyen
tsamen geboecht / de eene van Godt / ende de ander van
den Duybel / te weten / van den nabel nederwaerts. Flo-
rinus ende Blasius twee andere Ketteren / continueerden
de Ketterijen van Valentinus, ontrent den tijdt dat
Eleutherius Bisshop van Roemen was. Irenaeus heeft
teghen dese twee gheschreeven / te weten / Blasius eenen
brief gheschreeven van Schisma, ende aen Florianus
een ander van de Monarchia, in de welke hy hem sel-
wijst dat de opinie die hy hadde. (van dat Godt een
Werdhor des quarts is) halst is. Want Florianus ende
Blasius sustinerden / dat Godt een Werdhor der quaden
dinghen was / teghen dese woorden: Godt heeft aen
dese

Severianen.

Florianus 18

Blasius.

Euseb. lib. 1.

cap. 15.

• West is

Wans ghe-

worden int

jaer 184.

of als ander-

re sustineren

178 ende

regerde 21

jaer.

Genes. 1. 3. 1

dese dinghen goet ghemacert.] De Helsefanten alzo
 ghenoemt van een halschen Propheet Helchela, den
 spreken haer Ketterse ten tijde des Paus Fabiano de
 eerste. Dese wederstonden in alles den Apostel S. Pau-
 lus vernemende de belinghen van Cerinthus, Ebion,
 ende der Nazarenen, ende seiden dat het gheen sonde
 en was Christus in tijde van noot ende vervolginghe
 te verlosschen / ende dat het niet vele en impoetende/
 midts dat men het herte goet ende oprecht behielt met
 eenen goeden wille omme in het gheloof te beher-
 den want Godt (seiden sy) nam meer ashtinghe op
 het herte dan op de tonghe. Origenes heeft haer dwa-
 linghen beschaemt ende ontet / ghelijck hy oock ghe-
 daen heeft eenighe van de ghene die affirmerden dat
 de zielen met de lichamen der menschen sterven / ende
 dat de selve dan weder in de alghemeyne verresenisse
 met de lichamen op een niemo verresen. Van zulke
 verachte ende particuliere opinien der menschen / die
 wy Ketterse noemen / kommen tot burgerlike
 onenicheden / hy de Giecken Schisma ghenaemt
 waer af Novatus een Roomsche Priester den Kuthen-
 is / want dese hem ziende verstoeten van een Bisdom
 dat hy meynde te bezitten / zec verstoort zijnde dat hy
 zulk een digniteyt niet en konde verkrighen: hoewel
 dat hy zec looflick verpande tghene hy in het herte
 hadde verdrachte eenen nieuwen Ketterse tot spier hulpe
 ende fabert eenighe goede Priesteren treckende. Waer
 die selve de ambike listen/bedriegerse/ende leughemen
 van desen Bedrieger ghemacht hebbende/scheyden
 van hem wederom af / haer wederom tottes Kercken
 beghevende/ wegghenomen sommighe die hem ghelijck
 in boosheyt waren. Hy wilde dat alle de ghene die
 syn Secte volchden Catharianen (dat zijn Reyne) ghe-
 noemt werden. Hy verdoemde de tweede Waploften
 ofte Houwerliken / ende seide daer en boden dat die
 niet en mochten weder op ghenomen werden / die
 eens gheballen ofte ghedwaelt hadden / ja al hadden
 sy daer schoon berouw af. Ende doot dese passagie
 der Heftigher Schisme: Ich zal wederom ver-
 loochenen den ghenen die my verloochent heeft,] nam
 hy

Hefstalon:
 Int Boec
 239.
 Euseb. lib. 6.
 cap. 28. in
 Hist. Eccles.
 Niceph. li. 5.
 cap. 24.

Novatus.
 Int Boec
 255.
 Euseb. Hist.
 Eccles. lib. 6.
 cap. 33.
 Socrat. Hist.
 Eccles. lib. 8.
 cap. 9.

Russin. li. 10
 cap. 6.

Vande Ketterijen, ende

in syn fondament om te bewijzen dat het berond-
 inghe die afgehallen waren / te hergherefs ende van
 gheender werden was. Om deser oorzaken wert tot
 Roemen een Concilium gehouden van zeventich Bis-
 schoppē/ ende 30 heel Dialecters met zeer vele Diaconen/
 waer in die Ketterige van Novatus ende Novatinus
 synen Discipel als valsche beronddeelt wert/ om dat na-
 na het exempel Christi/ alle de boetberdighe moet be-
 gheben: ende van doen doortaen werden alle die van
 dier Secten herdornt als Scheurmakers ende Ket-
 ters. Aldus was Novatus in het Jaer 255. den Au-
 gheust bandt eerste scheuringhe / ghelijck S. Cyprianus
 an Cornelium schijfende ghetuyghet / daer hy ander
 andere woorden dit bybeeght / Het is den zelfden No-
 varus die het jaert der aeneenichent ende scheuringhe
 ghezaent heeft.] Socrates * beschrijft/ dat Novatus toe-
 doot gherecuteert wert tē tijde des Keyfers Valeriani:
 dit niet teghenstaende syn ketterige heeft haer zeer wisse
 herspient/ ende duerde eenē langen tijt eer sy ghedempe
 wierdt. In den tijdt als Sixtus Bisshop van Roemen
 was / woyt hem weder een valsche nien ve leere op by
 Prodomaida/ vol groutwelicke blasphemien tegen God
 de Vader en Jesum Christum loocheneende dat de selve
 een Sone Gods was/ en badt alle creaturen ghegene-
 reert/ noch haren hebben overstant des h. Geestes werke-
 nemende. De Anvolghers van dese ketterije werden
 Sabellianen ghenoemt na Sabellius den Discipel van
 eenen Noctus, ende was ghedebattet in Africa door
 Praxeas ende Hermogenes aler datmen noch van Sa-
 bellius wiste te spreken / die welcke sustineerde dat den
 Vader Sone/ ende den h. Geest alleenlic waren eens
 Substantie ende een Persoon / hebbende dry namen
 hier toe nam hy sine bewijs redenen dat het oude ende
 nieuwe Testament/ hoewel hy de selve qualite verstant/
 ghelijck de ghene die hier naolgien: Ick ben Godt/
 ende daer en is gheen ander darrick. Ick ende myn
 vader zijn een. Hont Israel / de heere uwer Godt/ is
 een enich Godt. Ick ben den Godt uwer Vadersen.
 Ick ben de eerste ende de laeste. Ghy en zult gheen
 ander Goden wissens wy: enghelichte hebben. En
 nimen

* Int vierde
 Boeck der
 Kerckelike
 Historien.

In het Jaer
 247.

Sabellianen.
 In het Jaer
 260.

Exod. 20.2
 Deut. 6.4
 ende 12.39
 Psal. 103.1
 11.

staken in u ghelooften / ende hare ghebden den u doric
 brant daer en ynt ghyen andere dan Godt. Ick ben
 in den Vader / ende den Vader is in my.] 5. Basilus
 schy. gheend: aen de Hierosolymiers verhaelt een ander
 reden: ende sendaant in bande verkercke spijse Sabellij
 die aldus is: Om dat Jesus Christus heeft ghezept
 Gaet hem / leert alle volcken / haer doopende in den
 name des Vaders / des Soons / ende des h. Gheests.]
 Nu dan om dat hy ghezept heeft [inden naem] ende
 niet [inde namet] is en is het oec niet bequaem in datter
 d'p personen ynt. Niet daer er ne schoone consequentie
 ende sluyt reden. Daer is oock noch een Bisschop in
 Egypte ingewest / ghenaeamt Nepos, de welcke verhaelt
 inde oolingen der Chiliaften / verpallende zekere d'pfont
 jaren toe: de ghemuechten ende wellaesten: segghende
 dat de heylighen met Jesus Christus de Werelt be-
 hechte te regieren in alle soorten van ghemuechten. Het
 welcke hy wel meynde te approuderen door de Open-
 baringhe Joannis / verkennde oec een Boeck schryfften /
 zelve intulcende van de Allegorien. Dese ketterij
 waert langhen tijt zeer ghebatteret inde stadt Alesan-
 drinus in Egypten. Ende de Nabolghers deser Rette
 wierden Hypotianen ghenaeamt / na den name van ha-
 ren Kerkur. Omtrent desen tijt Paulus Samosatenus
 een Bisschop van Antiochien / herfelde de ketterij van
 Artemonem, omme Zenobia de Koninghinne der Pal-
 myrenen te behaghen / die de Persen na dat sy hietprijs-
 t gheen de Rom'nen verkerghen hadden / tot een Ke-
 gente in Syria ende Phenicien silden: dese hielt mede
 de opmer der Joden / die de ketterij Artemoni aen-
 ghen. De Bisschoppen wierde zeer dicwils vamen An-
 tiochien vergaderd om de ketterij van desen Samosa-
 tenus te wederleggen: en ont leste Concilium dat teges-
 hem ghehouden waerint Jaer 273. waert hy openlick
 verdonne ende syn ketterij verdoemt. Hy was Samo-
 satenus ghenaeamt ter oorzake van Samosata een stadt
 in Mesopotamien Syrien / ghelegen op de rivier Eu-
 phrates aldaer hy gheboorn was.

In derde Jaer des Keijfers Aurelianus verseynde

Hilarius
 Hist. van
 de
 d'pfont
 d'pfont.

Nepos.

Dese was
 int Jaer on-
 ses Hecion
 264.
 Euieb. Hist.
 Eccles. lib. 7.
 cap. 21.

4

Samosata-
 nus.

Euieb. Hist.
 Eccles. lib. 7.
 cap. 27.

Vande Ketterijen, ende

Manicheus. haer de ketterije der Manicheen byna door de gantsche werelt / waer af eenen zekeren Manes een Persiaen den Auctor was / de welcke s. Augustinus byna in alle plaetsen daer hy hem mentioneert / in plaetse vā Manes, Manicheus noemt / een woort tweelc beteekent Buytsinnen: want desen Manes was een bezeten ende welsinnich mensche / en gheloofte ooc / dat hier van desen naem Manique (dat is / rasende ofte dul) is gekomen. De selve hy. Leeraer boeght daer noch by / dat de Discipulen van Manes eertijcs desen naem int Griecx verandert hebbē / ende den Auctor van hare ketterije Manicheus ghe-naemt hebben / dat was (also sy zeyden) te zegghe / die het Manna wtspreyt, omme alsoo het andere woort te schoutwen / twelck VVilinnich beteekent. Desen ongheluckigen als Epiphanius verhaelt / nam in syn gheselschap 22 Discipulen. Eusebius zeght van 12 / na het ghetal van onsen Salichmaker Iesus Christus / waer onder datter byn waren ghenamt Thomas, Hermas ende Abdas, hy dreef de grouwelickste ende verdoemste ketterijen daermen opt af ghchoort heeft. Enndelicken dede hem den Korinck van Persen lebendich met een riet bissen / om dat synen Sone onder syn handen doot ghelebens was / die hy niet tegenstaende wt de handen der Mederijns genomen had de hem belovende te ghenesen: na dat hy nu ghebilt was / zo wiert het vel ghebult met kaf / twelcke noch op desen teghenwoordigen dach in Persen bewaert wert / als Suydas ghetuyght.

Hierax.
 * Wat is de kunst ofte werenschap handten loop der Sterren.
 * Wat is de Coebec-kunst.

Arrius.
 Russ. Hist.
 Eccl. lib. 10.
 cap. 1. 11.
 12. 13.

Hierax wt Leonte in Egypten is na desen Manes opgestaen / de welcke een andere ketterije heeft voortgebracht. Hy was zeer wijs en gheleert inde kunsten der Egyptenaer / en inde Griecsche sprake / gelijc ooc inde Mederijnen ende * Astrologia, die hy openbaerlicken ghelesen hadde / ende had oock mede professie ghedaen inde * Magia. Hy begaf hem tot de Christelike Religie / die hy daer na verliet / om nieuwe dolinghen aen te nemen / ende stierf als hy neghe-rtich jaren oudt was.

Ten tijde Silvestri des Bisschops van Rome / ende des Keisers Constantini Magni, herweckte Arrius een Idrester in Alexandrien een zoo groote ketterije / die zoo zeer de Christelike Kercke verdooven heeft ende ghe-

quet /

quaet / dat dese niet verriert; ghede met een heerlicks
ghestaete ende ernstichheyt / dan met deuchden/een
zeer groote thoedacht heeft beginnen te; sepen in hem
ghelooft Jhesu Christi peggende door syne verblorren
spijze te scheppen den Hone van de eeuwighe ende
eetwoessigheliche substantie des Waders / want hy en
ghelooft niet dat den Hone met den Wader een ier
noch een zelve substantie in de waerdyghet. Welcke
pestilentiak sententie door het Concilium van Nicene
verdoemt werde. Ende naer na in den tijt van Iulius
de eerste/den keiser Constantius sabatserende Arius
ende syne herre/ende bedwingende de onse die om te
nemen ende onderhouden / ordinerde int derde Jaer
syne keiserdoms een Concilium binnen Laodicea een
stadt in Syrien/ste als eeninghe yeggen/ in de stadt
Ephra / al waer een groot ghetal Catholicken ende A-
rianen hy maekanden quamen / daghetlicks onder-
soekende/ oerwegende ende disputerende oft men be-
hoorde te ghelooften dat Christus met den Wader een
substantieel was. Athanasius een bisschop de Alexan-
drien een personagie van groote ende diepdringhe ghe-
leertheyt / sustinerde dat den Hone consubstantieel
was met den Wader: tselve door goede redenen ende
beste argumenten proberende. Maer Arius daer tegē
niet ghewerchsaem komende antwoerden noch tegen-
staen/ heeft Athanasium zeer valscherlick gelaster/ hem
beschuldighende eenen Eodenaer te syn. Om welcker
oorsaken wille Constantius desen heylighen man
gecondemneret heeft/ de welcke outblijvende/ seve jaer
verhoegghen bleef in eenen reghen-bach zonder water.
Martyrus en spijter Ioannis Carion hier af niet/ maer
hy seker wel dat Athanasius door Constantius ghe-
dannen ghede int Egypten tot Cris quam: ende
hoewel dat de blinde zeer langh was / so was hy
even wel ghebrongen ghehantten te blijden / ende seker-
selick den tijt van acht jaeren verhoegghen te werden.
Hy werde daer na door Constantium den broeder
van Constantius weder gheropen/ende desen heylighen
bisschop heeft het schone Synodolum oft Constanti-
enstadt/ de aldus begin: Quicumque vult salus esse,

In het Jaer
343.

waer

vercriffen / welck een andere Wet ff. de poenis zeght
dooft te zijn: eben-wel doo: een conftitutie; so wert
dese leden ghebrant:] Ende fustineert oec Abbas
Eulius naem Hostenfis, over het Capit. ab obolenda
extra de Hæretic. alzo schrijvende / Maect het Eld
Wacht kaffigt den Ketter met capitale straffe / te wete
met de doot / doo: de Wet Arrian. Cod. de Hæretic
1. vleitum supplicium. ff. de poenis] Nu de Gheef
liche / Burgerliche / ende ghewoonliche Wetten acco
derent hier nae / dat den Ketter ghemeenelick doo: h
Wet ghestrafft wert. Den K. pter Fredericus de erf
des naems int Jaer onses Heeren 1180 maecte e
Wet datmen de ketteren zoud herbyanden / ghelijc al
blijck doo: een kan spie Inzettinghen/beginnende/
Commissi: ende den Paus Lucius 111. ordinerde di
naden vermandt een Prester; ende ende gheschikt te
preftig; zaken ketterfch wiert / datmen hem eerst moe
deringen / ende daer na overleiden ende Mag: stra
der plaatsen / en doo: het byet gheboot te werden / ghy
blijck in het voorsz. Capit. Ad obolendam verklare
wert: het welcke oock blijck ghanoech bevesticht end
gheapp; overte te zijn doo: de Inzettingen van Moyse
de welcke de eerste van allen hadde gheordineert dat
men de halstje Leeraers ende pestilentiale Ketteren nu
de doot zoud straffen: want hi zeght al; so / Wanneer
den Propheet ofte Doomer onder u zal opstaen / end
preft u een tecken ofte wonder: Ende dat tecken of
wonder konit daer hi u van gezept heeft/ende spieet
Laet ons andere Goden nabolgen/ die ghy: eben nu
en kent/ende hen dienen: so en zult ghy niet hooren d
doo:den sulck Propheeten ofte Doomers: want d
Heere uwe Godt verzoekt uheden/dat hi verneme o
ghy hem van gantscher herten/ende van gantscher ze
len lief hebt. Want ghy zult den Heere uwen Godt na
bolgen/ende hem inderen/ ende spie gheboden houden
ende sone stemme hooren / ende hem dienen / ende h
aenlijngen. En de Propheet oft Doomer zal sterben
dareomme dat hi u van d Heere uwen Godt ghe: ock
heft of te tecken.] En een weplich daer na voert hi
daer hi: Wanneer nu uwe broeder/uwer moeder som

Vande Ketterijen.

Als uwe dochter/ of u wijs in uwen erme/ of u byent/ ~~die~~
 u is als u herte/ u willen persuaderen van gheschicken te
 doen: zo en betwillicht niet/ ende en hooft hem niet: soe
 en zal uwe ooghe syner niet verschoonen/ ende en zult u
 syner niet ontfemen/ noch hem verbergen. Maer zult
 hem verwoezghen: uwe hant; al de eerste oer hem; jyn/
 hat men hem doode/ ende daer na de hant des ghant-
 schen volcks. Men; al hem doot strengighen/ want hy
 heeft u willen verleyden vanden herre uwen Godt/ die
 u wt Egypten- lant wt de Drenst- huuse geluyt heeft.]
 Ende daer na noch: Wannert ghy hooft ergheus van
 uwer stadt/ die u de herre uwe Godt ghegheben heeft/
 daer in te woonē/ datmen zept: Daer jyn; omnige kin-
 deren Bellals wtgegaen onder u/ es hebbe de Burgers
 harer stadt berlept/ ende ghezept: Laet ons gaen/ ende
 andere Goden dienen die ghy- lieden niet en kent: Zoo
 zult ghy neerstelick onderzoeken/ vernemen/ onde vras-
 ghen: ende zoo haer de waerheyt wilt/ dat het ghewisse
 al; zo is/ dat de groutwel onder u lieden gheschiet is/ zo
 zult ghy de Borgheren der selver stadt/ laen met des
 Sweerts scherpte/ eyde hen verdamme met al dat daer
 in is/ ende haer Dee/ met de scherpte des Sweerts.
 Ende alle haren roof; zult ghy vergaderen midden op
 de strate/ ende niet byre verbernen/ beyde stadt ende
 alle haren roof met malkanderen.] Hier van is dat
 hooft- ghekomen de costumme die men ghebruyt/ dat
 men de Ketteren ter doot veroordeelt/ ende die lebendich
 met byere verbrandt heeft. Maer laet ons weder toe
 ons popodst keeren. Omme van dese krankheyt der
 Kelen te ghenesen zo en heeft men gern beter remedie
 daer toe konnen verbinden die groofter kracht daer tegh
 hadde/ als dickwils Consilien te vergaderen/ waer inne
 het leven van alle de Dyesters overdekt wes/ ende/ de
 Prelaten/ als zier go- de Medersins/ remedie mochten
 gheben/ hen ghenen die aen de ziekten der Kelen ree
 qualick ghedisponcett waren: omme welck saliche
 makende Medicament te verhalen/ zal dit nabolgende
 Capittel zeer bequaem jyn/ waer inne ich van de Cons-
 ilien zal tracteren.

In vvat tijdt men eerst heeft begonnen de Concilien openbaerlicken te houden: Ende wie den eersten Paus vvas die het Concilium celebreerde;

Capittel XXI.

DE Jeshen ende andere Natiën hebben van oiters het ghebruick ghehad Concilien te vergaderen: ende daer inne te besluyten de sdinghen die sy te doen hadden: ende volghens het gheluyghenisse Iosephi, blijkt het dat Moyles ende Iosua, dickwils vooz een ghebruick hadden/het vole te vergaderen. Herodorus schijft dat de Egyptenaers ende Persianen tselve mede in het ghebruick hadden: alsoo mede de Apostelen waren oock op een plaerse verghadert / als sy Mathias tot eenen Apostel stelden in het gheral der elven/ende als sy de zeven Diaconen verkoosen: Item als met ghemeyn aduys van de gheheele vergaderinghe besloten werde datmen de bekeerde heydenen niet en zoude beswaren met het jock der Wet Moyli, maer dat sy haer alleentlick zouden onthouden van de besmettinghe der Afgoden/van hoererijs/van vleesch dat in synen bloede verstiekt is / ende van bloedt: want als doen was het Concilium der Apostelen ende Ouderlinghen vergadert gheweest/ als S. Lucas inde handelinghen der Apostelen tselve beschrijft. Nu eenighe van de Secten der Phariseen die gheloofst hadden stonden op / zegghende / datmen moeste besneden werden / ende de Wet Moyli onderhouden. Doch vergaderden haer de Apostelen ende Ouderlinghen / omme op dese zake te meecken. Daer wt (ghelyck lichtelick te zien is) is voort ghekomen het ghebruick van de Concilien te vergaderen. Den Paus Cornelius was de eerste die binnen Roomen een Concilium beriep: aldaer verghadert waren iestich Bisschoppen / 300 heyl Priesters / ende zecr vele Diaconen / ende daer inne werde de Ketters der Novarianen verdoemt. Wy lesen oock in Eusebius * dat de Vaders oock tweemalen tot Antiochien vergadert zyn gheweest: de eerste reyse ten tijde van Denijs, ende de tweede ten tijde van Felix Bisschoppen van Roomen: en dat tegen den

Concilium
der Apostelen

Act. 15.6

Wile eerst
tot Roomen
een Concilium gecele-
breert heeft/
in jaer 242
tegen de No-
varianen.

* Hist. Eccl.
lib. 7, ca. 27.

Vande Concilien.

Wesende Paulus Samosatenus Bisschop der wetske stadt
Samothracien / wesende een Jdan van onrecht; aghetlike
opghelassentheyde / ende alhoes hy ontfelick tot eenen
Bisschop ghehooren wesende / begon terstont langhs de
velcken te gaen / betghet; schapt niet een groot ghetail
Soldaten voer hem en achter hem gaende / niet groot
vertelhet op de wegen hadden elckende ende lesende;
 1. **voer dese haerterdicheit de Christelike Keltige zeer**
 2. **hem dat vooren verballende. Ich ghehoort (jeghe**
 3. **Polyd. Virgilius) dat onse Bisschapp van desen ketter**
 4. **den onspring van hare pompen ende groote staten die**
 5. **sp voeren genomen hebben. En liet ghy niet dat eenige**
 6. **van de selve als sp gaen. Marnebulers voer haer he**
 7. **ben tot een Abant-garde / ende ghehoort niet; de vele**
 8. **Swaert-boeders / groote Blasphemers; inde dē**
 9. **den name Godts! En liet ghy gheen Bisschoppen / die**
 10. **in plaetse van in haer ghebet te prediken / gaen de on**
 11. **loghe; seken / ja hoe verre dat sp oock gheleghen is!**
 12. **En tijden! En reden! Wp hebben wel onyake Godt te**
 13. **hanken / die ons dese groote gracie ghedaen heeft ons**
 14. **herlesende niet zoo eenen gheleerden / eerwaerdighen**
 15. **beuchdelicken ende waerdighen Bisschop / myn here**
 16. **van Epinac, de welcke als een goet Welaet ende naer**
 17. **stighen Yerder / zelfs het gheestelike boetsel (welc het**
 18. **Woordt Godts is) bedienende / zeer dickwils in syne**
 19. **Kercke predict / ende dat zo godtsalichlichen / dat hy alle**
 20. **de Gheleerden onyake gheeft niet verwonderinge ver**
 21. **bult te zijn. God wil hem langhe in sulc een officie voer**
 22. **ons beware; en hem voer alle onghewallen verhoeden.**
 23. **Ma int eynde desen P. Samosatenus die de twee natu**
 24. **ren in Christo verlooehende / hem alleenlic affiimerende**
 25. **een Mensch te zijn / wiert in dit Concilium verdoemt.**
 26. **Maer om dat als doen de Roomsche Kiepsen (byna**
 27. **Meesters van de gheheele Werelt wesende) vanden**
 28. **waren vanden Name Christi / zoo moeten gheloovent**
 29. **dat dese Concilien eer int secrete van int openbaer ghe**
 30. **houden wieden / tot op den tijt Constantini Magni, de**
 31. **welcke ghelijc als het Godt door syne goetheit belieft**
 32. **heeft dat hy het Christelike geloobe heeft ontfangen /**
 33. **doen wiert het eerst toegelaten int openbaer de pincen**

de kerkantelen tot de Christelike Religie noodich zijn: dat zoo dat dogh het keiser Constantinus het Concilium van Nicene in Bythunien gheschieden wiert in het jaer 324. dit is het eerste ghescreft / ende daeren alle andere jaer sekerwelc ende in het openbaer gheschieden: want jaer 318 Bisschoppen by een vergadert zijn ghescreft met een ghemeyn aensocht verclarende Animus van ketterijc overcomen ende overtuicht te zijn.

Concilium des Damasus Bisschop tot Romeen was: wiert gehouden het Concilium te Constantinopelen, waerint de heere Maxcedonius ende Eudonius (die welcke leechden den heiligen Christ God te zijn) verdoemt warden. Het Concilium van Ephesen wiert gheschieden int jaer van Celestinus den eensten / hier wiert wiert dat heere Nestorius een Bisschop van Constantinopelen verdoemt / de welcke fusioneerde dat de Maghet Maria Wordet ghewest is van eenen mensche / ende niet van Godt. Het Concilium van Chalcedonien wiert gheschieden als Leo de eerste Bisschop van Romeen was: daer inne de ketterijc van Eutychus ghescreven wiert / dese was een Bisschop tot Constantinopelen: hy hielt stande dat Jesus Christus was dat hy de menscheit aenghenomen had / niet van twee naturen en was / maer dat hy hem alleen met de goddeliche te weden hiet. Dit zijn de vier alghemeyne heylighe Concilien die de Christelike Religie verspreydt hebben / de welcke S. Gregorius estimeret. Darnen behoort aan te nemen / segghende: Ghelijckertwijs als ick bekenn / dat ick anneeme ende in reberentie hoorde de vier Boeken des h. Evangeliums / alsoe eere ick mede de vier Concilien: ic omghele die met gantschor herten: beware die dogh een zeer vaste appellatione / om dat de timmererijc des geloofs daer op gestelt is / als op eenen vierhaenre Steen / ende dat den reghel haer: ghemeyne leven / ende werkinghe by de selve zonde moegen zijn: daer in ghelegghen is. Het vijfte Concilium wiert vergaderd tot Constantinopelen wesende Vigilijs Bisschop van Romeen / daer inne de ketterijc Theodori dapper bestreden ende verbolcht wiert / dese dreuen / dat Maria alleen mensche Jesus Christus / ende niet God ende

Wan de vier
gemeine oft
alghemeyne
Concilien der
kerke sijn.

Het eerste is
het Concilium
te Nicene.
Jaer 324.
Het tweede
het Concilium
te Constantinopelen.
Jaer 383.
Het derde
het Concilium
te Ephesen.
Jaer 434.
Het vierde
het Concilium
van Chalcedonia.
Jaer 454.

Concilium
tot Constan-
tinopelen.
en waer oec
door sijde
alghemeyne
gheschieden.
Jaer 533.
begonnen.

Vandewervolginghe der Christenen;

mensche geboren heeft / en in die Concilium te Nicee
besloten / dat Maria een Moeder Gods zoude ghenaemt
worden. Constantius de vierde van dien name heeft
han Rom'n heeft door aenporinghe Agathonis des
Paus tot Constantinopolen door vergaderen het zeste
alghemeyne Concilium van 280 Bisschoppen: hier
inne wierdt de ketterige Macharij des Bisschops van
Antiochien verdoemt / de welke hielt dat in Christus
alleen een eenighe wille ende werckinghe was. Van
dit zeste Concilium tracteert Beda zeer breedelick in het
Boeck dat hy van den tijdt ghemaecht heeft. Daer
sijn noch veel meer andere Concilien ghehouden op
verscheyden plaetsen / de welke allegader in de Decre-
ten Gratiani in het langhe verhaelt worden: de welke
ick sal laten hoor hy gaen omme den Leser door myne
lanchtheyt niet verdieuelick te vallen.

§ Van de vervolginghe der Christenen, ende vande eerste Martolaghe.

Capitel XXII.

Onsen Salichmaker Iesus Christus is in dese
Werelt ghekomen omme de waerheyt te verkon-
dighen / ghehijk als hy selbet by S. Ioannis ghetuyche/
zegghende: Hierom ben ick in de werelt ghekomen / op
dat ic der waerheyt ghetuyghenisse zoude gheben. Die
nu vander waerheyt is / hoort myne stemme.] Door
dese woorden namen de Joden eenen grooten haet te-
gen Christum den Sane Gots / also dat sy hem deden
sterben / onder mis daen te hebben. Also haert de waer-
hent hare bekenners eenen haet / de welke om harent
wille doodelicken gehaet ende herbylecht werden / als sy
die zegghen. De eerste verholginghe die de Christenen
gheleden hebben / is door de Joden begorpen: want
alsoo de Apostelen volghende het bevel van haren
Meester / de waerheyt verkondichden / ende S. Petrus
meer dan eenighe van de andere de Joden alrijdt be-
strafte om dat sy Christum gedoot hadden / ende haer
beraemende tot leedwisen raecten sy in zulke furie
ende dyllichydt / dat sy S. Stephanum den Diacon
sternighden

Steinichden/ de welke ontrent twee Jaeren na de passie
onfs Verlossers/ in de volle Synagoge disputeerde Act. 6. 9.
teghen de Alexandinen/ Cyrenen/ ende de ghene die
wt Cilicia ende Asia waren/ waer af den meestendeel
onder haer zeer gheleert willende schijnen; doch eben-
wel niet konnende de/en alleen wederstaen/ maer ver-
wonnen zijnde door de hemelsche wijs heyt/ waer inne
desen jonghen Man onderwesen was/ zo omringhden
sy hem met groote onsumicheyt ende gramschap haer
zeer qualic kunnende onthouden/ zonder de handen aen
hem te slaen/ hare herten berstende/ ende met de tanden
overt hem knerssende: maer hy vol des H. Geestes/ hou-
dende syne ooghen na den hemel/ zach de heerlicheyt
Godes/ ende Jesum staen ter rechterhand Godes: ende
zeide/ Siet/ ic lie de hemelen gheopent/ ende den Son-
des menschen ter rechterhand Godes staen. Maer sy
toepende met luyder stemmen/ stoppen hare ooren/ ende
overbielen hem eendrachtelick: ende wierpen hem ter
stade wt/ ende steinichden hem ter doot.] Al: ooc heeft
S. Stephanus de eerste van allen/ de Religie openbaer-
liken verantwoort/ hebbende/ de martelarisatie geleedt/
dat is te segghen/ hy ghaf ghetuyghnisse door het
lijden ende den doot die hy ghewillichlick verdroecht
van het gheloofte Jesu Christi; want Martyr [Mar-
telaer] in Griet is te segghen Ghetuyghe. S. Jan Bab-
tista meer dan Prophete/ ende niet onwetende der tot
komende dinghen/ was de ghene tijt de eerste ghedoopt
waert/ om dat hy de waerheyt staende hieldt/ te weten/
omme dat hy de bloet- sehandidighe hontwelicken van
Herodias bestrafte/ ghelijck S. Lucas verhaelt/ oft ghelijck
als Iosephus verhaelt/ omme de groote menich-
des volcks dat hem toeliep/ zo heeft de Herodes hoort
enen nieuwen oproet/ waer door hy syn Tetrarchie
mochte verliesen. Daeromme zoude men wel mochte
segghen dat S. Jan den eersten Martelaer gheweest is.
Doch ghelijckertwijs alle mysterien haer beginsel ghe-
maeten hebben na den doot onfs Heeren als Hierony-
mus teghen Iovinianum schrijvende/ zeyt/ Het Euang-
gelium en is oock niet door het Cruyce Christi. On-
sefse redenen waerde S. Stephanus (de wtliche (ghelijck

Stephanus
den eersten
Martelaer.

De eerste
vervolginge
der Christe-
nen door den
Joden.

Vande vervolginghe der

(van hien hooren ghezept hebben) de eerste van alle ghes
 loabigen om den name Jesu Christi den doot gheleden
 heeft) door den eersten Martelaer ghehouden. S. Ci
 prianus dese; ake veel hoogher beghinnende / rygheng
 desen graedt den rechtvaardighen Abel toe / zeggende /
 Zeer bewinde Broeders / laet ons den rechtvaardighen
 Abel nabolge / aen wien de martelaris eerst beghonnen
 heeft / als hy om de gherechticheyt is gheboort ghesch
 den.] Maer wy zullen hier tracteren van het beghin
 der martelarien / ende is de andere opinie veel sekerer
 ende vaster. Na S. Stephanus, verstaende den toeyden
 Keysser Nero dat S. Petrus en S. Paulus binnen Rome
 de leeringhe des Euangeliums predicken / ende dat sy
 een nieuwe Religie leerde / zeer vergramt zijnde / en heeft
 niet langhe ghebeert oft hy dede die alle beyde dooden;
 het welke de tweede vervolginge der Christenen was
 want de eerste was door de Joden opgheset / ghelyck
 wy alreede betoont hebben. Enughe andere stellen voer
 derom die van Nero de eerste te syn / als die eerst door
 bevel der Keysers geschiet is / en desen halften tyden
 om de Christenen noch mer inde haet des Roomsch
 volcs te brengen / bedachte dese nabolghende door hem
 hy alle soorten van wreedtheden ghebruict hebben /
 als een peste des menschelicken ghelachts / so heeft
 hy ofte dat hy het Vaderlant niet vergeven wilde / of
 dat de oude Gheboutwen hem misbaeghden / ofte als
 andere zegghe / om dat hy een ghelyckernisse van don
 derant van Troyen wilde sien / het meeste deel der stede
 Rome daen verbranden : desen brand duerde 300 ghe
 heele dagen ende 30 veel nachten achter malckander
 zeer veel huysen / Tempelen / ende goderen der In
 woonders herteerende. Omme nu de afgrijselichheyt
 van dese daet eenighe verwe te gheben / so heeft hy alle
 de schult ende gozake geworpen op de onnosse lief
 hebers der waerhede : daer toe xkere valsche Scho
 ringhen ommekoopende die de Christenen valsche
 zonden accuseren / inde haer zulk een groote schade
 schuldich maken ende overtuighen : waer door een
 zeer groote menichte ghevanghen wierde / die hy alle
 weder het leven liet vernemen. Maer dat de Christenen

Euseb. Hist.
 Eccles. lib. 2.
 cap. 25.

De tweede
 vervolginge
 der Christe
 nen door Ne
 ronem, inde
 welke meest
 alle de wop
 stelen en hy
 na 66 71.
 Dactylen
 son gracie
 salighe.

bezelck een boose daet onschuldich waren / afftuerck
 Cornelius Tacitus een byant vande name Christi ende
 is ghebeyonghen selve te bekenen / als hy seght / Wese
 ga wierden niet 300 jaar om den schult des byants / als
 om dat sy ghebaet waren / ghedoodt.] Waer na segge
 hy noch / Men boechde hy haren doot noch bedrieghe
 righ ende spottenigh dat is / men bedekte haer met ber
 schepden vilken van wilde Bersten / van 300 wierden sy
 doot de honden verscheurt / zomanghe ghecrust / ende
 andere als hy nach verloopen was wierden dan her
 d' aet omme den nacht te verlichten.] Dominanus o
 pmerde daer na de derde vervolghinghe der Christo
 lische Kercke. Traianus de vierde. Marc. Antoninus
 ende Lucius Aur. Commodus de vyfde. Severus Per
 tinax de zeste. Maximianus de zevende. Decius de achtste.
 Valerianus de neghende. Aurelianus de tiende. Dio
 clerianus de elfde ; vande Joodsche af te rekenen : want
 van die van Nero en ist mer de tiende / volghens de
 orde des eenighe Historie-schryuers daer in houden.
 Wese was voornamlic de werffelichste ende duerde de
 langhste van allegader. De heylighe Warken ende
 Schryften werden verbrant / de Tempelen gesmeert
 ende inden een Christen enich officie ofte weerdicheit
 inde Magistratschap hadde / die wierdt hem terstont
 benomen / ende daer af berooft ; inde voer infaem ghe
 heiden. De Christen Slaven en mochten niet by ghe
 maect noch van haren dienst ontslagghen werden. Des
 ghelyc de kirchlieden oft Soldaten die Christenen
 waren / wierden op verdructe des lebens ghedwongen
 den Afgoden te offeren. Eendelicken Maxentius, Lici
 nius ende Maximinus die namen het keysersrick met
 Constantinum regerden / deden de Christenen grooten
 hinder ende verdruct : mer dese d' ghesoot ; inde ghe
 lyck als sy verdruct hadden / bleef Constantinus alson
 kerker / ende ghaf den Christenen eenen sekere ende
 besten by de de welcke om alle de groot vervolghingen
 ende werffeliche zomanten die haer doot de Cyprianen
 aenghebarn ; hy nopt in het gheloebe ghesaillert heb
 ben : mer gheen werck makende van de ghedoden o
 verwegingen deser ongheloebigen ; om de Christo
 lische

De derde
 vervolgunghe
 onder Domi
 tianum.
 De vierde
 onder Tra
 ianus, ende
 de ander als
 hier beghen
 ghack staet.

Euseb. Hist.
 Eccles. lib. 2.
 cap. 10.

Vande Placcaten ende

licke Religie te m'nteneren / hebbe met wenschde ende
 d'ijfchap hare lichamen ghepresenteert tot alle soorten
 van wreetheden ende tormenten die men vos haer be-
 reyt heeft; op datse mochten berijfghen de ewighe
 Croone / ende de victoricuse Palm der Martelaren.
 Want gheijde den Apostel zeght / die niet wromelic ghe-
 screden heeft / en zal niet ghetoont werden. Onsen Sa-
 lichmaker gheeft ons mede desen raedt / als hy zeght /
Matth. 16. **24.** **Matth. 8. 35** **Matth. 9. 23.** **Matth. 19.** **39.**
 Indien iemandt my wil nabolghen / die verjake hem-
 zelven / ende neme syn creys op hem / en volghet my na.
 Desghelijc belooft hy die noch te looren die hem vol-
 ghen / segghende / Ende wie syn leuen zal verlore / heb-
 ben om mynent wille / die zal her behouden.] Na den
 dan datmen in het Koninkricke der Romelen door veel
 tegenspoeden ende tribulatiën moet ingan / so behoos-
 ren de ware Christenen gheduldichlick alle schanden
 ende pijnen om den name van den Zone Godes / te
 verdragen / ende haer gheluckich achten : want daer
 door wordt haer den wegh tot de ewighe ghetuck-
 selicheit gheopent.

Vande groote wreetheit ende rigeur des Keyfers Maxi-
 mianus ende van het Edict oft Placquet dat hy daer na
 maecte tot faveur der Christenen : midtsgaders een
 Edict van Maximianus. **Cap. XXIII.**

Onder alle de gene die de Christenen ont verhoede
 ende ghepersecuteert hebben / is Galerius Maxi-
 mianus Keyser van Romem / wel en van de boosa-
 parriste gheweest / de welcke den Christenen in synen
 tijdt een groutelicken verhoelt heeft / door vele ende
 verscrepen soorten van wreede tormenten ende wreeds-
 singhen / ghelijckertwijs als S. Augustinus, Lufbind
 ende meer andere heylighe Laerars in het langhen
 verhalen. Maar alsoo desen boosmoerden Maximianus
 in een dootliche ende zeer pestilenciele stercke
 gheballen sijnde / ende de Medocinen aen synen ghe-
 sondehepde twiffelende / tot hem reden / dat hy door
 gheen andere remedie soude kunnen ghenesen worden
 dan dat hy moeste de groote moedbergen ende verhoel-
 dinghen der Christenen begraepghen. Zo geschiedde

P. Crimon-
 inge vande
 Bort d'and
 verlicke o f
 seininghen /
 Capit. 5.
 Euseb. Hist.
 Eccles lib. 1.
 E 17. 18. 19.

Op een Edict voort de Christenen / haer daer inne so-
korende dat sy haeren Godt mochten aentropen / ende
met byghende der conscientien hare Religie exerceren:
welcke Edict ofte Wet ghepubliceret wierdt in alle
provincien den Keyser onderdanich zijnde / zoo heeft
het nu mit ghedacht zelve alhier in onse sprake te scrij-
ven / Den Keyser Caesar Galepius Maximianus, onver-
winlick Augustus, grooren Pontife, Germanicus, Agy-
riacus, Thebaicus, Sarmaticus vijfmael, Persicus twee-
mael, Carpicus zesmael, Armenicus, Verwincker der
Mediers ende Adiabeniens, de macht der Tribunen
twintichmael, Consul achtmael, Vader des Vaderlands,
Proconsul. Ende de Keyser Cæs. Flavius Val. Constan-
tinus, Godvruchtich, Gheluckich, Onverwinlick, Au-
gustus, grootē Pontife, de macht der Tribunen vijfmael,
Consul viermael, Vader des Vaderlands, Proconsul.

Onder alle andere dinghen by ons tot profijt vande ghemeyne
sake gheordonneert, zo hebben wy alle dinghen wederom willen
stellen onder de discipline ende publicke onderhoudinge vande
Roomsche VVetten ende Ceremonien: ende om dese oorsake de
Christenen die de Religie van haere Voorzaten verlaten had-
den bevolen, de zelve wederom aen te nemen. Maer siende dat
sy door het oordeel van haere wille zo obstinaet daer in bliuen,
dat sy gheen sinen willen wederom keeren tot de oude Religie,
door onse Vaders ende Voorzaten inghestelt zijnde, maer in de
ghewone leven die sy met haeren vrijen wille ghekoren hebben,
waer toe op verscheiden plaetsen een zeer groote menichte
van volc is gewassende; zoo hebben wy onse Edicten laeten
publiceren, daer inne ordnende datmen de zelve soude dwin-
ghen te volghen onse oude Religie, ende de VVetten door de
authoriteyt der Ouden inghestelt. Nochtan siende dat een
pietadelich gheal van de zelve, liever ghebadi hebben duysen-
der hande pinnen te lijden, ja terstont te sterven dan onse voorst
Mandamenten te ghehoorsamen, ende dat noch een zeer groot
ghetal van huuslieden in haer obstinaetheyt persevereert, inder
waghen dat sy ghewilich eere aan onse Goden bewijzen. Regard

wemende

Vande Placcaten, ende

vermaende op onse clamentis ende zachticheyt, door de woelke wy gheueu zijn alle Volcken ende Liedem te verghen: zed hebben wy goet gheuonden desghelijcks onse barmherticheyt made overhaer nu te brennen, haer toelatende dat sy noch Christenen moghen bliuen, ende hare vergaderinghen ende by een-komsten te moghen continueren: desghelijcks wederom hare Tempelen ende Kusten daer sy gheueu zijn hare gheboden te doen, op te bouwen. Naer evenwel belatende dat sy gheen dingh en zollen doen teghen de ghewone discipline, welck wy in andere onse Brieven ghewoetsaem verclaert hebben van noode te zijn dat sy die onderhouden. Door middel daer van dese onse tegenwoordige toelatinge ende Ordinantie, hebben sy oorzaak haren God voor onsen welstant te bidden, ende voor den staet der Gheueyne zake, ten eynde op dat, gesende de zelve gheheel ende voorspoedich, sy te zekender in haren arbejdt moghen leuen.

Dit Edict waert door Eusebius in het Latijn in het Grieksch overghezet / ende daer na wederom in Latijn gheschiet door Terrantius Ruffinus. Na dat dese voorschreue Kenferliche Ordinantie ghepubliceert was door alle de Landen van Asia ende Pontus. Maximinus die doen meer de plaetse van eenen Tyrant in hadde dan eenē Prince onder de name van Caesar inde deelen van Oosten ende Egypten / siende door dit Edict hem berooft vanden middel om syne ghewoonlicks wredeheden te ghebruycken / was aldaer zo verstoort ende ronbyden inne / als alle de Christenen daer nu vermoecht ende te vreden waren: nochtans en doest hy niet openbaerlich verhindecn / mer hy en wilbenoe dat de publicatie soude gheschieden / op dat het Volck daer geen generale kennisse van en zoude hebben / ghebiedende alleenlick metten monde aende Rechters dat sy zouden ophouden van de puntsien ende verholginge der Christenen. Dit niet teghenstaende heeft Sabinus die doen een President der Justitie in die quarten was / het Kenferliche Edict gevonden aen alle de Rechters der Prouintien / het welcke Maximinus wilde verholen

heden houden / haer ghebodende zelve te publiceren.
Daer ook gheboort / de Keizers de Copie des Edicts
aan alle Steden ghezonden hebben / met Brieven an die
Officieren alle ghevangene Christenen los ende vrij
te laten gaen of: die anderszins gheboden ende ghe-
arresteert waren / zo omme Maeriel tot de Vanden * re
geuben / ofte anders hoe dat het zoud moghen wesen
het welcke int waer ghefelic wirt / tot groote blijfchap
ende contentment der armer Christenen; de welcke
noch gheen Jesu Maeriel in vreden gheleest hebbede /
oft den Cyrian Maximinus, onder verscheyden oer-
felen / heeft weder begonne haer te verhuieren in hare
by-con kinsten ende vergaderingen inden Tempel
ende handelde zoet listelic mit de alder-boefte der stads
Antiochien dat sy tot den name der stad hem een Kins
bassade zoudten zenden om de Christenen aldaer wat te
saghen: het welcke hy oock in alle andere steden dede /
doe: misdadel hande alderboefte lieden der zelve steden;
ende en liet niet / weder op een alre te beginnen verhol-
ghende ende dootende de Christenen / na wiens bloede
hy verhoongert was.

* Dit edict
is oec
in de
Stad van
Antiochia

Als nu den Keiser Constantius Maxentius ver-
woonen hadde / hy ende Licinius synen Medeghezel-
ken inden met een gemeyn accord: dat de victorie haer
den God ghekomen was / makende een Edict datt men
sy arresteerden ende beleden dat den God der Chri-
sten den oppersten ende eenigen God was een Antyene
alles goets ende welvaden; beklarende haeren wille
ende inpringhe te sijn / dat hy van een pghelicken na-
ghemeyn zoude aenghebriden worden: zende de bes-
te aen Maximinum die doem in het Oosten regie be-
ende zochte (zo het schein) hare vrientschap: hoewel
zelve directelic teghen syn meyninge was. Doch con-
siderende de victorie die sy verhaeghen ende verwoon-
den hadden / ende de groote exploiten doe: haer was
gherecht / zo en dooff hy haer hegherree niet tegenslaem
ende ter ander tijden was hy weder beschaemt / dat hy
hy: het volck moeste laten blycken dat hy haeren wille
ghedronghen was te beliben teghen syn opinie ende
sin. Ter oorsaken dan van syn doofte ende schakel
beducken /

Euseb. Hist.
Eccles. lib. 9.
cap. 19.

Vande Placcaten, ende

bederfde / dede hy door die van synen Naem een ~~Edict~~
maken onder synen name ende authoriteyt in fauour
vande Chyftelicke Religie / van ghelycker substantie
als die van Constantinus ende Licinius, waer af den
inhoudt is, als volghet :

Het Jaer
1600. Godefr.
313.
Luch. Hist.
Bodet lib. 9.
cap. 9.

Den Keyser Cæs. Galeritis Maximinus, Germani-
cus, Godvruchtich, Gheluckich, Onverwinlick, Au-
gustus. Also wy een gewoonliche zorghe ende bewaringe onser
Onderdanen helphende, en alle dinghen begeerende te voorsien
die tot nut van haer ende sghemeyne beste sijn strekende. zoo
en houden wy nimmermeer op, haer te versien met zalike Or-
dinantiën die wy weten dat haer denghenaem ende bebagelijc
sullen wesen. Om welcker oorzaeke zo en twifelen wy geen sijn
of oom yegelic weet wel ende is kennelic, dat volgens de Edicten
van wijlen de Keyser Diocletianus ende Maximianus goeder
memorien, onse Voorfaten, wy verboden hebben alle vergade-
ringen en by een komsten der Christenen: ten oorzaeken van
dien hebben onse Officiers daghelick zeer veel roovingen ende
widryncheden tot groot verdriet van onse goede Onderdanen
ghepleeght, vnaer af de behoedensse ende speciale zorghe ons
grootelick gherecommandeert is ende begeeren de xelve in onse
protectie ende beschermunge te nemen zo vele ons moegelic zal
sijn, zo dat dese violentien ende onrechten dagelick vvaessende
en continuende, sy zeer haest van alle hare goederen ende
effensien zonden onblootet sijn: twelcke ons beweeght heeft
dat voorleden jaer een Edict te publiceren, door het welcke wy
een verbodt deden aen alle onse Officiëren ende Onderdanen,
dat sy niet meer en zonden molesteren noch verhandelen da-
gen: die vuilden aenhangen ende haer voegen by het Volc van
van Christenen noemen, maer haer laten leven na haeren wil
ende vveelbehagen, in aller vryheyt zonder eenighe vrees of
quats vermorren. Dit niet tegensiaende sijn vry vvel ver-
deroert dat eenighe van onse Officiëren, haer abuserende van
onsen naem en autoriteyt, gepoocht hebben wederom onse vvaer-
Onderdanen in aller manieren te molesteren, op dat sy haer
vragen

Frager zonden maken int observeren van de Religie die sy bā minnen. Zo is, dat om in toekomende tijt alle xorge en vreesse te verhoeden; Zoo ordineren wy door ons tegenwoordich Edict ende bevelende willen dat izelve voortaan ongeschemt zal onderhouden werden, dat het gheoorloft ende toeghelaten wuert, allen den ghenen die de Secte der Christenen volgen en willen onderhouden, hare Ceremonien vrij te gebruycken, in zulcker manieren als het haer zal believen. Daerenboven bevelen wy haer dat sy wederom na haer begeeren hunne Tempelen en Bedehuisen hertimmeren ende bouwen. En door onse groote gratie en ghenade, ordineren en statueren wy door dis onser Edict, dat indien eenighē herten, landē, erven; goederen roerende ofte onroerende, hoe de zelve zonden moghen zijn den Christenen toebehoorende, om deser oorsaken wille gheconfiskeert, toeghegheven ende aen onsen Fiskael vereenicht zijnde, voor het verbodt onser Voorsaten do voornoemde Keyseren, ofte daer na vervreemt, van een ghescheyden, ofte aen andere Personen ghegheven zijnde, zullen wederom gherestitueert ende ghegheven worden aen hare oude besitters en de rechte eyghenaers van dien, op dat sy daer door de weldaet onser zachmoedicheyt moghen ontfanghen.

Welcke Edicten (seghe Eusebins) heeft Maximinus daer na ghebruyckt / de welcke een Jaer daer te voren, door syne andere Edicten zeer grooutwelike tojmenten teghens den Christenen in ghesielt hadde / die hy in Roper hadde laten graveren / op dat hy de zelve teuswich-duerende; zoude maken. Waer af hem de goddelicke Justitie eyndelicken na syne verdienste castijdde. Want also hy ghereetschap ghemaect had om de opvolghe te beginnen tegen syn Medeghezellen des Kijnsenrij. vande welcke hy (zelfs van Licinius) in eenē strijt berovenen wierdt / een groot ghatal van synen Legghen vloghen / de Keijserlike kleedten wt-treckende / ende met de kleedinghe van een slecht Soldaet hem onder den hoovder bluchtighe te begeven bedroongen waert. Daer wiet hy aengestaet met eenē pijns des lijfē ende

Vande Inventeurs der

ende vromste partijen des lichaems: het welcke hem
zeer onpatientich in het bedde maecte/ ende eldact hem
hier kunnende houden/wentelde hem: elken op der oer-
den: ende daer hy voorts eenen grooten Gulligaert
ende Donckhaert ghewest hadde/ daer dede hem nu
de spijze een afgrisen/ ende en konde den reuck des
Wijns niet verdragen: het welcke hem alsoo heeft
bermindert ende verterert/ dat aen hem nu overge-
bleven was dan vel ende been/ stof alsoo spindelich van
Phthisis, welck een verswering der Longhen is/ waer
af den mensche ghantsch tot drooght ende verterert.

§ Vande Inventeurs der verscheiden dinghen.

Capittel XXIIII.

Herodot.
lib. 1.
Polyd. Virg.
lib. 2. ca. 13.

Strabo in
Geograph.
lib. 2.

Strabo lib. 33.
Polyd. Virg.
lib. 2. ca. 20.

De Lydiens een Volck in Asia inventeerden het
schach spel/ de Ceylinghen/ ende het kens-
spel/ waer af Rhodiginus zeyt/ Ludi a Lydis videri
possunt appellati. De Egyptenars hebben de Lants-
ghewonden/ ende Anacharlis den Scyt de Blaef balgen
vonne het spier nede te ontseken. Pyrrhus den Konink
der Epiroten is den Winder ghewoest van de Loopers
ofte Post-bodens want also hy dyp heilighers op dyp
verscheiden plaetsen des Werelds hadde/ ende dat hy
gheduerichliken binnen de stadt van Caruon bleef/
soo konde hy in eenen dach niet maken van Romens
 hoeren/ die van Maritijne in twee daghen/ ende die van
 Capri in dyp dagen/ en die van Asia in vijf dagen/
 Winder begheuen dat dese Posten eer schenen te vlieghe
 dan te veysen. Den eersten Inet daer nede de Ouders
 plegghen te schrijven/ was van eenen zekeren Wiscy ghe-
 nant Kibea, sy maecten/ ende daer na haer swert/ daer na
 den Vermisken/ daer na weder van Marit/ ende cindelic
 den Arabische Gomme/ Balnot/ Coperoot/ ende Wijn/
 ofte doch Water. De Lifen ofte Leven van Parre-
 daer hebben eerst haer beghin in Maritijck gheladet
 ende den Leemst in Spagnen. Praxitelus was den
 Winder van de zilveren Spiegel inden tijt van Pompeus
 de groote: maer de Winders der Spiegel van Ier-
 Los/ Cristal/ Glas/ ofte van andere ghemengde stoffen

ghebreken. Ceres heeft de Eerwe ghebonden/leerde
 noch de maniere om zelve aen surken te wrijven ofte
 maken / ende Broodt daer af te maken. Pseusippus
 heeft eerst gheleert de Cornen wt Boomen te helen.
 Ceres de Kuyfkens ofte Mandekens van Ryskens
 ofte Teenen. Medea heeft eerst den middel ghebonden
 om het haire blondt te verwien / ende Abatis onne dat
 te scheeren. De Thebaïen hebben eerst de Jaghe
 ghebonden. Rhecus ende Theodorus van Samia
 hebben eerst ghebonden het Metael te smelten / ende
 aldaer Beelden ofte Statuen ter eeren der Goden van
 te maken. Ende de Cureten in het Eylandt Negro-
 pentus bonden het Yser / daer van Boyst-hamissen/
 Coeffelerten ende andere wapenen des Lichaems ma-
 kende. Cacus was den eersten Wief die in Italien ghe-
 weest is. Arachna van Colosonia heeft eerst het ghe-
 knuch van het Vlas ghebonden/om daer Garen af te
 spinnen : ende Closter haren Sone vondt de Spillen
 om mede te spinnen. Pamphilia een Griecsche Vrou-
 we was de eerste die het Cortoen vande oude Boem-
 kens pluckte/ende zelve metter Kammien gheweyicht
 hebbende/daer na op den Spinrock ghestelt/ende ghe-
 spoomen hadde/leerde het daer na weven. Erichthonius
 van Atheniaen heeft de maniere ghebonden onne de
 Maerden in de Karte by een te boeghen. Iupiter inden-
 leerde eerst de krijghs banen ofte teckenen / het zelve
 van roode coleur makende daer inne de figuren van
 eenen Arme ghestelt was : ende de Ouders plachten
 in plaetse van Daendelen Bisselen Grupdes neermal-
 handeren te binden in het Latijn Manipuli ghenaeemt/
 ende de ghene diese droeghen wuorden Manipulaires
 ghenaeemt. Een tijden Augusti eenen ghenaeemt
 Hostius maecte sulck een soorte van Spieghele / die
 het Beeld veel grooter hertoonden / zoo dat den Win-
 gher in grootte ende lanchheydt de mate der Ermen
 schern te overtreffen. Men maecte oock Spieghele
 de welcke als men daer inne liet / niet son eyghen
 maer een ander Beeld ofte Figure hertoont : daer
 siet noch van eenere andere soorte / de welcke op eenere
 onsekeren plaetse ghestelt sijnde / en sal gheerne dinghen

Min. Lib. 7.
 Polyd. Virgi.
 lib. 3. cap. 6.

verscheyde
 soorten van
 Spieghele.

Misprifpinghe der Rijckdommen.

vertoonen/ ende wederom op een andere plaats ghes
bracht zijnde/ vertoont het ghene dat hy ofte haer hem
is. Noech zijnder eenighe die de verkeerde ofte achterste
zijde der ghelijckenissen vertoonen / ende datmen kan
een dingh zeer veel ghelijckenissen siet. Daer isser noch
kan verschenden anders manieren / maer om dat het
zeer ijdel ende odius is daer af te spreken / zal ic de jelde
laten passeren.

Van vele vermaerde ende excellente Mannen , die de
Rijckdommen mispresen hebben.

Capittel XXV.

Daer zijn vele verschende excellente ende vermaerde
Mannen gheweest / de Rijckdommen mispresende/
maer de voornaemste waren Valerius Publicola , Me-
nemius Agrippa , ende den rechtbaerdighen Aristides :
de welcke stervende / door het ghemeyne gelt begraven
werden / ter oorsake van hare armoede. Ende na de
doot van * Epaminondas de Thebaen / werden in spa
hins anders geen goederen ghewonden / dan een enich
Pfer van een Lantie / na zoo vele victorien ende strijden
hy hem ghemonnen zijnde : die is den ghenen / die twee
duysent Croonen die hem door Iason den Prince van
Thessalien een Sonderghenoet der Thebanen / tot een
Schenckaghe gheonden zijnde / gheweyghert heeft te
ontfanghen / hebende liever van een Burgher van
Thebes : vijftich Dragmen Silvers te leenen / ontrent
waerdich zijnde vijf Croonen / om hem daer mede in
spren aenschlagh ende repse die hy ghingh aen-nemen te
onderhouden / ende met zo treplich gheits quam hy in
de wapenen in Peloponnesus. Daer na den machighen
Koninc der Persen Artaxerxes zandt hem eens dertich
duysent Dariers / welcke stucken Gouds waren daer
Darius figure ghemunt stont / waeromdat hy zeer bite
terlicken vergramde op Dromedus Cizicenus , hem
zegghende hebt ghy wel den benen zo langhe bespoghe
onderwinde / merpende Epaminondas te corrumperen
keert wederom / ende zeght tot waer Koninc / dat zoo
langhe hy het welbaren der Thebanen zal bejaghen /
hy my zandter eenighe kosten tot een luyt / al hebben
muyt

* Bapt Fulg.
lib. 3. cap. 4.
Iustin. lib. 6.
Plutarch. f. 1.
de ghebene
waerd g's
dysuchen.

† Erasmus
seghe van
hijf dursen
Croonen / om
de kosten en
probijs des
h'it-legers
daer mede
te betalen.

Misprijfinge der Rijdommen. 8. Boec. 98

maer als hy haer zal pooghen te hinderen / dan zal ich
 spreken capitalen want *ijn*.] Als dat M. Curius den
 Roomfchen Burgmeester de Samniten in eenen ftrijt
 verwonnen hadde / zo brachten hem hare Ambaffaten
 zert groote manichten van Goudt ende Silber tot een
 Schenckfagie / hem vindende hy het byer zitten / alzo
 hy beſich was met Rapen in eenen pot te doen / omme
 die te doen koken / zo heeft hy hem omkerende de Am-
 baffaten dit antwoordt ghegheben / Breynght alle die
 Gout ende Silber aende Capiteynen die haer eten niet
 en behooven verdt te maken in aerde haetkens / want
 aengaende van my / ich en begeere gheen groo-
 ter rijck-
 da:nnen / dan een heere te *ijn* over haer heeren.] Wel-
 lende daer hy zegghe / dat hy die hem niet zulck een
 maectijde ghenoechde / gheen Gout noch Silber van
 doen en hadde : maer te ghebieiden over de ghene die
 alzulcx hadden / dat dacht hem een veel grooter en eer-
 licher zake te *ijn* / dan zeter die te hebben. In dit getal
 ende Vende *ijn* oock ghewerft Appollonius Tyanous,
 P. Aemilius, Phocion, Atilius, Regul⁹, Q. Cincianatus,
 Fabricius, Sextus, Ahus, Carus, ende Marcus Manlius,
 Abdolonimus een ghehooren Koninck der Sydoniers /
 wiengherde terftant het Koninckrijck aen te nemen als
 die wel wiste hoe veel moepelichheden ende arbeit dat
 onder desen ydelen glants der Rijdommen gheleghen
 is. Welghelijc den Dooter Anacreon hebbende tot een
 present van Polycrates Koninck van Samien ontfan-
 ghen de ſomme van vijf hondert Attiſche Talenten /
 bleef twee dagen ende twee nachten zonder ſenichfins
 te kunnen ſlapen : eyndelicken om hem zelken te ver-
 loffen van de onruſte daer in hy door deſe ghifte ghe-
 kommen was / gaf hy zelve de Koninc allegader weder-
 om met woorden / zulck eenen Gheeft waerdich zijnder
 als in het wiengheren van zulck een present in zo lergen
 ſortupne als hy was. Seneca placht te zegghe / dat die
 groot was / de ghene die Aerde Varen ghebruyckter als
 of hy Silber waren ; maer datſe veel grooter waren die
 Silbere ghebruyckten ghelijc als of die van Aerde
 ware. Crates de Thebaenſche Philoſooph willende na
 Acheuen gaen / om aldaer de Philoſophie te hanteren /

Valer. Max.
lib. 4. cap. 8.

Val. Maxim.
lib. 4. cap. 4.

Quint. Curt.
lib. 3.

Bandart. Aq
pophr. lib. 1.
1. de Eſpine
in de ruſte
des abes
moedts.

Polyd. Vng.
lib. 2. ca. 20.

Loffelicke Sententie van

Wienp alle het Gout ende Silber dat hy hadde in de Zee / estimerende dat men niet te ghelycke de deuchte ende de rijkdom konde bezitten. Socrates dede oock desghelycks. De Inwoonders der Eylanden Baleares en wilden nimmermeer in hare Contréen zien genuch Gout / noch Silber / noch Zijde / noch kostelike Steenen / het welcke haer oock zoo veel goetd ghedaen heeft / dat inden tijdt van vier hondert jaren dat sy oorloghe boerden met de Romeynen / Carthaginassen / Gauloissen ende Spanglaerden / niet eene dan alle dese Natien en was / die hem oyt verhoordert heeft omme hare landen te conquesteren / wel verzeht zijnde / dat aldaer gheen Gout noch Silber was / dat sy zouden kunnen rooven ende werch draghen.

§ Sententie van Appollonius Tyaneus teghens eenen
 * Eunuche des Konincx van Babylonien , die by een
 Concubine vanden zelfden Koninc ghevonden was.

Capittel XXVI.

Eunuchen
 en gelubde
 mannelinge
 die in Ro-
 mingen ende
 Prince vo-
 bel ghestelt
 weroe totte
 dienst en be-
 waringe der
 vrouwen.
 Inu leben
 bij Apollon.
 Tyaneus, int
 eerste Boek
 Cap. 23.

ORus Apollo in syn Borck hande Hieroglyphische
 Letteren / maecht mentie / dat wanneer de Egypte-
 tenaers de Liefde wilden vertoonen / so schilderden sy
 eenen Strick / omme (ghelyckick gheloove) dat hy
 ons meest altyds gheleydt tot een miserabel ende.
 Philostratus beschijft dat ten tijde van Appollonius
 Tyaneus eenen Eunuche bevonden werdt syne wel-
 lusten te ghenieten zoo vele als hy mochte / by een van
 de Concubinen des Konincks van Babylonien / de
 alderschoonste ende die van den Koninck meest be-
 mint was : ende op dese daede betrapt wesende /
 werdt hy t'hair wt het huys ghetrocken daer alle de
 andere Vrouwen inne waren / ende door de andere
 voor den Koninck ghebeycht / tot den welcken den
 outsten van de Eunuchen ghezyt heeft / dat nademaal
 hy dickwils ghemerct hadde dat den Eunuche van dese
 Vrouwe amoureux was / ende hem dickwils vermaent
 had haer niet aen te spreken / noch in gheener manieren
 haer te raken aende hals ofte hant / en hem t'onthouden
 van

van haer te kleden: dit niet teghenstaende was hy nu
 behouden liggende by dese Vrouwe/ ende betrapt inde
 werken des vleeschs. Den Koninck bruce dit verhael
 zeer gestoorst wesende heerde hem na Apollonius Tya-
 neus, op dien tijt by hem in syn Hof wesende/ hem
 segghende: met wat straffe dunct u dat ick desen
 Schelm behoorde te straffen? waer op Apollonius ant-
 woorde: Mer wat andere als te laten leven? Hier seide
 den Koninck/ doch dese antwoorde beschaemt synde/
 en oordele ghy niet weerdelich te syn dickwils te doen
 sterben den ghenen die myn Bedde heeft derben bis-
 leron? Ick en hebbe dat niet ghezeijt (seide Appolo-
 nius om dat ghy het hem vergheben zoudet/ maer wel
 bruce het torment dat hem zal vergheleyschappen
 indien hy in het leven blijft: want jos langhe hy int
 leven is/ zal hy vele meruelike dinghen verdraghen
 die niet scherp om lyden syn/ inder manieren dat hy
 niet konnende eren noch dyncken noch eenighe ghe-
 helichte selsden in verroningen/ spelen ende ryde-
 licheytinghen die u ende de uwe verbliden/ jos al hem
 het herte dickwils opspringhen/ ende van synen slaep
 ontwaeren/ ghelekenen seide principaeliken by den
 Antoureusen te gheschieden. Ende en twyffel niet/
 myn Heere/ ofte de Liefde zal hem zeer onverdraghe-
 like ende listere tormenten doen gheboden. Ghelick
 als eenen rechten Wybouter oft Homer voghel zal
 desen elendighen in den doot ende in het byer bleggen/
 ende op eenen tijt zal hy t'leven ende den doot haeren.
 Syn affectien zullen hem het huyghware verscheuren/
 zonder te konnen sterben. Ende jos hy gheen groot
 beminnet syns levens is/ zal hy u/ o Heer Koninck/
 dickwils doden/ hem te willen doden/ ofte hy zal
 hem selfs doden. Aldus was de antwoorde van
 Appollonius, de welcke den Koninck jos wils ende
 aenghenamen dacht te syn dat hy daer door ghepersua-
 deert was den selve Eunuche het leven te laten houden.
 Ende inder waerheijt de Liefde is ee heftige passie/ een

Epictetus 1
 furie inde Vrouwe/ende eenen brant inde jonge Man- syn Gebisen
 hen/ syn roeblicheit is de doot. Waerom ist dat Epictetus niet de Arp
 duide anders diffinitien die hy van den doot maect/ de se Adrian?

Loffelike Sententie van

selve noemt Numen amantium, om dat de Minnaers
 dichwils de doot tot hare hulpe roepen ende schijnen
 daer na te loopen / ghelijck als tot het heyligh Ancher
 (alzo men zeyt.) Wie ist die niet en weet dat de Liefde
 den wijfen Salomon van syn sinen berooft heeft / ende
 daer doot de heylighe Weet te schenden. De Liefde de-
 swang Biblis haren eygen Woeder Canus te bemine-
 ren: Macarus om bloetschande niet syn Guster Canace
 te bedriegen: ende Pasiphae harr tot eenen Stier te
 loeghen: ende noch veel meer misballen daer de Liefde
 een oorzaak af gheweest is / die ick om kortheits wilke
 zal achterlaten. Maer om wederom tot ons eerste pro-
 pooft te keeren; eenighe daghen eer dit ongheluc desen
 armen Eunuche overquam / hadde het Apollonius al
 hoopen: want houdende met Damis synen mede ghe-
 selle des waeghs / van de macht der Eunuchen in het
 werck van Venus zeyde tot hem / Ic dachte nu in myn
 zelve / ● Damis: waeromme de Barbaren de Euna-
 chen doot de zedichste houden / haer stellende tot den
 dienst ende bewaeringhe harer Vrouwen. Ich gheloope
 (antwoorde Damis daer op) dat dese oorzaak open-
 daer ende klaer ghanoech is / ja oock in een kind: want
 na datmen haer de spermatike baethens af-ghesneden
 heeft / die den lust ende begeerte des vleeschs causeren
 is het daer toe-ghelaten de Vrouwen te bewaren / ende
 werden eynde tot desen last besteedt / ja men lartse wel
 op haer slapen. Esteemert ghy dan zeyde Appoll. dat
 daer doot haer de macht benomen is de Vrouwen te
 begheuen / ende die niet te kennen? Het eene ende het
 ander zeyde Damis, want indien datmen haer benomen
 heeft het deel waer doot het Lich aem tot het werck van
 Venus verwercht word / so en dencke ick niet dat sy
 kunnen beminnen. Ghy zult desen dach noch bemer-
 ken (antwoorde Appoll.) dat de Eunuchen oock be-
 minnen / ende dat de begherrichheit die doot de ooghen
 ontfangen wort in haer niet toegheblusht en is / maer
 datse warm ende krachtich in haer blijft: want daer
 zal een dingh ghebeuren / waer doot uwe redenen lich-
 telick wederleide zullen sijn. Indien nu datter eenighe
 onghelucke kunstenaers / die dommeert ende int her-
 stant

Appollonius Thyaneus. 2. Boek. 103

stant hem verjagen alreeds begheerlichheden / zo
 dunct het mi niet gaet / maer teggen reden te zijn / dat
 de Eunuchen ghesek werden onder het ghetal der eer-
 liche / matighe / ende redighe Mannen: want sy werden
 gheacht ghantschelic vande liefde berooft te zijn / als
 doo eenich gheweldt ghedronghen zijnde: ende het
 officie der maticheit is dat den ghenen die gaech ende
 begheerich is / niet overtuonen wert doo syne begeer-
 licheden ende onkupsche affecten / maer dat hy hem
 daer van abstinere / werdende oec niet verwonnen doo
 de Passie ende droefheit / die den lust van de begheerte
 sake toelater: Kiet daer het ghene datter Appollonius
 in Philostrato daer af seght. Nu indien de Eunuchen
 sy ghehech van hare kloothens de macht niet en heb-
 ben te gemeteren / noch haer zacht tot te schieten / noch
 sang zo gheraken sy zontiden in een begheerlicheit /
 haer best doende ende poogende de vrouwen te deken-
 nen / ofte abuseren / ghelick wy zontides sien een ghe-
 lubt poeret de Maetren bespringhen.

§ Exempel vande continencie ofte gheskadicheydt van
 Franciscus Sfortia.

Capittel XXVII.

In al hier nu stellen een ghedenckweerdich exempel
 van de continencie van Franciscus Sfortia een zee
 dochtachtich Prince / weerdich vergheleken te wesen
 in dese daer met Alexander de Grote / ende Scipio Afri-
 canus. Dese zijde een Colonel der Florentinen / doer
 Casanova een kasteel ende Fortresse der Lucopen met
 ghewelt inghenomen werde / ende terwylen de plonde-
 ringhe van dit kleyn Steden duerde / eenighe van
 syne Soldaten namen een jonche Dochter eerst ghe-
 bouwt zijnde ghevanghen / begheeft met een zeer aen-
 ghename schoonheyt / de welcke als sy die met groot
 gheueis tot haer hups rocken / sprac sy zeer luyde roe-
 pende / datmen haer zoude gheben aenden Graue Fran-
 coy, ende aen gheen andere / zo dat de gene die de selve
 gherooft hadden / hiesende de roymicheyt handen
 Graue / niet ghesacigeert hebben hem die selve trysone
 te bringen. Den Colonel Sfortia om syu groot jor-
 de

Exempel der continetien

heyt en Hoepende jucht / mede om de goede dispositie
 ende complexie des lichaems / was zeer subject ende bes-
 gheben tot de wellusten des vleeschs / ende hoewel hy
 terstondt bevanghen was door de groote schoonheyt
 van dees Dochter / so waeghde hy haer niettemin oft
 sy liever syn begheerte zoude willen consenteren / dan
 te blijven in de macht van de ghene die haer eerst ghe-
 nomen hadden. Waer op de Dochter antwoorde /
 dat sy hereydt was hem in alles te ghehoorsamen / so-
 dien het hem wilde belien haer te trecken wt de han-
 den der ghener die sy tot een prope gheworden was.
 Toen behal Sfortia syn volc dat men haer na syn tent
 zoude brengen. Den nacht ghekomen ynde / eer dat
 hy hem met haer te bedde begaf / waeghde hy haer
 wederom oft sy noch de selve courage hadde / of dat sy
 van propoost verandert was : maer antwoorde hem /
 dat sy noch hy haer eerste optinde bleef. Het welcke den
 Gabe siende dede haer ontkleeden / ende hy hem leg-
 ghen : maer aldo de Dochter in het bedde ghekomen
 was / ende siende het Beeldt vande Maeght Maria dat
 den Gabe volghens sone costume ende debotte in
 een Tafereel wt-geschildert hielt / so heeft sy vol-
 schaemte / ende met grooter reuerentien buterlicker
 weenende / tot den Gabe dese woorden ghesproken /
 Myn Heere / ick bidde u / door dese heylighe Maeght /
 waer af de representatie ende ghedachtenisse hier door
 ons is / dat het u beliebe myne repnichendyt te bescher-
 men / ende die door uwe goederstierenheyt wederom
 te leveren niet gheschendt / maer gheheel ende onbe-
 bleekt aen mynen Wyfdegom / die alhier onder de
 andere ghebanghen is. Ende dewijl ick beloofte
 hebbe / in uwe begheerten te vreden te zijn / ende dat
 ick my onder uwen wille ghesteelt hebbe / gheen andere
 ocracht en heeft my ghemoevert zelve te doen / dan om
 my te verlossen wt de handen der ghener die my ghe-
 rooft hadden : ten anderen oock / omme de justitie ende
 goddyruchticheyt die ick verstaen hadde in u te wesen :
 door welcke dencken ick vastelick verhope dat ick
 door u zal bevrijt werden van alle quaet ende onreyn.
 Dese woorden hebben so veel plaetse verwoyden in
 hy

het goederdieren ende edel herte van desen Prince/mis-
gaders de tranen die tot de liefeliche ooghen van dese
schoone Maeght bloepden / dat hoewel hy by hem in
het bedde gheborde een Dochter met 300 crullente
schoonheyt begheeft / ende dat noch naecht 3 inde:
ende noch daerensken dat sy in de oock ghe gheba-
ghen was / 300 was syn continencie noch 300 groot /
dat hy terstondt haerfelicken tot het bedde sprongh.
Des moaghens broegh zondt hy om den Bupdorgone
te halen / dijn hy met syn eyghen ghelt loste / betalende
het rantsoen / ende hem syn Douwe weder ghebende /
alzo eerlick als sy te boeren ghetweest was / hi miswe-
rende dat hy niet wert haer te doen en hadde ghehad /
ja dat noch weynigher is / dat hy haer niet aen ghe-
roert noch bekendt en hadde. Den Maan hem op
hepde syn knipen ter aerden werpende / zepde al ver-
zuchtende / Myn Heere / uwe wercken komen ghehe-
licken oer een met de goede vermaertheyt die van u
op alle plaetsen verspreydt is / te weten / datter gheen
Maan in de ghantsche Wereldt uwer ghelycke is / 133
in beleeftheyt ofte in gorderdierenheyt : den opper-
sten Godt wil het u recompensen door ons / als die
wy gheen ghiften zonden kunnen gheben / die uwe
denckden ghelyckformich zonden syn. Den Ghebe
wilde haer alle deyde zeer veel mercken ende goederen
tot den roof der Stadt schencken / maer de Dochter
en wilde het niet accepteren / affluerende dat de
Ghebueren sende alzulke ghiften ende presensien
zonden mynen dat het den loon van haer verloten
eere was / ende daer door zoude sy in een zert groote
schande komen / die sy niet dan de doot zoude vreesen.
Ende verlos om te moghen ghaen vercreghen heb-
bende / namen oocklof vanden Ghebe Sfortia, hertze-
kende alzo na haer hups.

Van de doot der Gheleerden.

Van vele gheleerde Mannen zo vvel oude als moderne,
die zeer misérabelicken storven.

Capittel XXVIII.

Deft was
een Rome
den Perſen.

Ammianus
Marcel. 1. 27

Schoft. Priſc.
in ſyn Cro-
niſche.
Laertij lib. 1
cap. 82.

Themistocles den Atheniaen door de noodicheit van
syn Bergers ghebannen zijnde verrot tot * Ana-
xerxes, van welken ghebonghen zijnde de oorlogge
teghen syn Vaderlant te hooren/veranderde met synen
goeden wils het leven inde doot / Grieken-bloet dinc-
kende. Gallus den Roet doodde hem-zelven oock.
Demosthenes den Atheniaen gebbende verſcregen den
haat van Antipater een Successeur van Alexander de
Groote/ bloedt in Calabria een Eplant inde Griekſche
Zee/ aldaer hy betrapt wierdt door de Beſpieders van
Antipater, ende de Perre inde hant nemende / ghelijck
als oft hy eerst wilde aen hem ſchryſſen / zuppte het
ſeyn daer wt daer door hem in beſloten was. Pli-
nius wert verbrant van het yper des Berghs Ethna/
en ghenaemt Montgibel / ghelijck oock van het zelve
Empedocles. Daer jin vele gheleerde Mannen ghe-
weest die zeer misérabelicken gheſtorven jin / onder
de welcke Socrates mede is / die door het ghebodt des
Magistraets van Athenen in de ghebanckenisse ſenijn
dronck/daer af hy ſtierf. Thales Mileſius ſtierf van
dorſt / door de groote hitte der Sonnen / alzoa hy de
Gymniſche Spelen aenſchoude. Tenon wierd ghe-
doot door het bevel van Phalaris den Tyran. Ana-
xarchus ſtierf door het ghebodt van Nicocreon door
verſchepden tormenten / ende verwonnen zijnde door
de pijnen/beet hy met de tanden syn eyghen tonghe af.
Archimedes Philoſooph ende excellent Mathemati-
cus / wierdt ghebodt door de Soldaten van Mar-
cellus. Pythagoras wierdt door de Ciloniers levende
verbrant / als Plutarchus zeght. Eenighe ſuſtineren
dat alzoa daer oorloghe verweckt was tuſſchen de
Agrigentinen ende Syracuſanen / Pythagoras ghe-
trocken zijnde tot hulpe der Agrigentinen / wierdt ver-
ſlaghen met tzeventich van ſyne Diſcipulen in een
boonen-veldt / door de Syracuſanen. Anachariſ
wurde

Van de doot der Gheleerden. 2 Boek. 105

Wierdt hem den spien ghedoot / om dat hy de Koning
ende de Goden der Grieken in Egyptien wilde inne-
hooren. Diodorus Cronus en Dialecticus stierf van
schierme ende spijt / om dat hy niet konde selveren een
questus die hem wt iochetinge doot / Scilbon door ghe-
woonen was. Aristoteles na dat hy de gracie ende
fabrice van Alexander de Groot verloren hadde / niet
kunvende de nature ende sozzake doeren vanden Cu-
ripe die in Chalcidus is / dat is te zeggen / den bloet
der Zee die zeden maal in dach ende nacht op ende af
bloepet / tusschen Kithirus den vader van Theocritus ende
het Eilandt Cuboa / veranderte door groeten rouwe
ende droefheyt sin leven in de doot / om dat hy gheen
suffisante redenen daer van en konde geven : ende
zonnighe anders zeggen dat hy hem op de zelve
plaatse inde Zee wierp. Men Calisthenes synen Dis-
cipel wterben de lippen / neus ende ooren afghesneden /
ende doen tusschen twee mueren ghesloten zijnde / stierf
van de siecke die de Grieken Phthiriasis ende de
Latijnen Morbus pedicularis noemen. Men M. Tull.
Ciceronis, wierdt het hooft afghesneden / de handen
afghesneden / ende de tonghe wghetrocken. Den
poet Terentius bedronck hem zelden wt groeten
rouwe / om dat hy hondert ende acht Comedien ver-
loren hadde / die hy wt het Grietsch van Menander in
het Latijn overghet hadde. Den poet Lucretius
een minne dronck ghedroncken hebbende / ghemeeke
in sulcke duistichheit / dat hy hemzelven niet syn eyghen
handen doodde. Seneca door synen Discipel den
wreeden Nero ghedroncken zijnde te berispen wat
door hy wilde sterf / liet hem de aderen syns lichaems
openen / ende met de doeten in het water stellen / ende
door desen middel verloor hy alle sin bloed / eynde-
ghende alzo het leuen. Averroes wierdt ghedoot Volares.
door een radt / welck men hem op de maghe sieke. lib. 21.
Ioannes Duns toeghevaemt den Schot lesende in En-
ghelandt wierdt door eenen subyten oproet der Athe-
liet n ghedoot / met ptemitus ghesloten wt dode /
die men hy ouders ghebuis : ke om te schryven op de
hout Tafelbus / ofte op de schoffen van Boomen.

Plinius lib. 9.
cap. 53.
Greg. Naclis
in syn groet
tragedien den
hepfer Lu-
lianus.

Rhodigla.
lib. 9. ca. 36,

Volares.
lib. 21.

Vande doot der Gheleerden.

Daer intien ick beschryffen zoude het eynde vatt ~~de~~
de oude gheleerde ~~namen~~ / ick zoude daer niede ~~en~~
De doot van een gantsch Boeck verbullen. Daeromme zal ick dit
versien ~~Capittel~~ eyndighen / alleenlick noch eenighe van de
gheleerde ~~namen~~ ~~verhalende~~. Franciscus Petrarcha sterf zeer
menschen ~~na~~ ~~gelyckelick~~. Domirius Calderinus storf van de peste.
eysen ~~goot~~. Den Conciliateur werdt na synen doot verbrandt / om
datmen hem int leuen het zelve niet gedaen en hadde.
Laurens Laurencius ~~Nederlyn~~ van Florenten woog
hem zels in eenen put. Petrus Leon van Spiletta
~~Nederlyn~~ ende Astrologus werdt oock inne ghewor-
pen doer het bevel van Petrus de Medicis ontfangt dat
hy syn vader Laurens de Medicis hadde laten sterben/
teghen de hope die hy ghegeuen hadde / dat in syn
ziechte gheen perijckel des doodts ghelegghen was
alzo hy zelve (so hy zeyde) tot de Sterren hooy-
den hadde. Thomas Morus Cancellier van Enghe-
landt werdt tot Londen onthalt / omme dat hy
Hendrick den Koninck van Engelandt bestrafte
ouer de scheidinge ende verflootinghe synar huys-
vrouw.

¶ Van eenen Dienaet van Cremona, die herb zelvet
liet duncken dat hy Paus vvas. Ende van eenen
anderen die hem zelve te verstaen gaf dat hy Key-
ser vvas. Ende van meer andere die verscheiden spo-
cien van sotheyt in het hooft hadden.

Capittel XXIX.

De ~~Nederlynen~~ hebben een generale opinie dattet
zeer veel specien van forboden sijn. Ende doozleken
jaren was tot Misa eenen Dienaet van Cremona, die
hem zelve persuadeerde dat hy Paus was / ende
hadde in syn kamer ghesymmeert het Consistorie der
Cardinalen / Artsbischoppen ende Bischoppen/
ende eens op een tijdt dat hy verlof van syn ~~Nederlyn~~
gheueghen hadde / sloot hy hem zels in syn kamer/
dat op eenen ~~Stoel~~ ghelijck als den nieuwen Paus/
hy gaf syn voeten te kussen / ontfanghde Ambassa-
deurs/ maecte Cardinalen / hy afbeerdichde Bullen/
ende verhoes niemant Officiers vanden Apostolischen
Stoel.

Verscheyden specien van sotheyt. 2. Boec. 103
Stoel. Als hy nu ghepndicht hadde dese syne eere
 weerdighe sotheit ende wonderlicke gheuechten
 doot te brengen / soo keerde hy weder tot syne ghe-
 woontlicke diensten zonder etnich ghecruchte te bedij-
 ven. Den Heere Petrus des Vbaldinen, Edelman ende
 Ridder van de Stadt van Verba'n hadde eenen Palsre-
 nter ofte Stal-knecht gheenaemt Triompho van Ca-
 marin / de welcke tot synen dienst komende besprach
 dat hy een ure des daeghs mochte hebben tot syn
 bermacken ofte ijdtkortinghe / ende duerende de
 zelve / soo sloot hy hem in syn kamer / inder voeghen
 dat aldaer niemant zonder syn verlof en konde in-
 komen. Daer na spande hy langhs den muer een
 gordijne van swart lincwaet / daer den Paus met alle
 de Cardinalen in gheschildert stont / ghelijck als wan-
 neer sy het Consistorium hielden / met ver veel Christen
 Koninghen / Princen / Heeren ende Capiteynen. Hy
 hem daer na de Personagie vanden Keyser makende
 (welck hy hem zelfs gheloofde te zijn) hebbende een
 kroone van pampier op thoof / ende een Scepter in
 de handt / ziet hy neder / ende beghinnende in den per-
 soone des Paus eenighe dinghen hoor te stellen / aen-
 gaende den Staet der Christenen / dede een Oratie
 op deser manieren : Syne werelde Broeders ende
 kinderen in Jesu Christo / het effect van onse verga-
 deringhe is / omme D. L. te bemaenen / dat ghy mala-
 kanderen zojdet verninnen / uwe Onderdanen in aller
 Godsalicheyt regeren / de wapenen neder te legghen /
 ende de oorlogen onder u lieden te cesseren / maer allen-
 licken strijden hoor de bescherminghe des Christelic-
 ken gheloofs / dat so ghequelt ende ghesligeret wort
 hoor dese ongheloobighe ende rasende Turcken. Indien
 ghy niet een goede courage dese myne propositien niet
 aen en neemt / zult ghy eyndelick de gratie deses we-
 relds ende de glorie der hemelen verliesen / ende zult
 gaen tot de helliche koninkrijcken daer ghy eeuwigh-
 licken ghetsmactert zult zijn. Dacronime myn wel-
 gheluckighe kinderen / verstaet myne woorden niet
 goeder affectien ende volcht mynen raedt. Hebbende
 Triompho dese ende twee andere woorden gezeyt inde

NAME

Van verscheyden specien

name des Paus/ spontwonderdoel zeer dicke/ van
 antwoorde hy daer na inde name des Keisers/ waer
 af hy het habijt op den rugghe droegh: heylige Vader
 ghy zecht zeer wel/ ende het zoude gaet sijn datmen
 dede ghene uwe heylicheyt woortste; maer wilt ghy
 datmen uwe persuaallen gheloobe/ beghint eerst selver
 ons gorde exempelen te gheben/ gheliken als een goet
 herder/ende indien ghy het niet en doet/ich zal zo veel
 myn aenigact/ myn Rijke bezitten zonder enighe briefse
 der Turcken oft der hellen/ datt ic voorscher herte dat
 het goet te woonen is: want myn doomde te sijn voors-
 leden nacht/ dat ich myn selven aldaer vondt met een
 groote ghenoechte ende plaisier des Gheestes. Ick
 speelde int kaartspel met verscheyden Prinsen ende
 Baronen/ datt na klom ich te paerde/ de snelste ende
 stoutste loopers dat in Sicilien/ Donalilien/ Calabrien/
 noch Iberien nopt desghelijcke ghebonden sijn: En-
 delick myn gheneuchte nemende ende klijpende met
 de alderschoonste ende liefsteste Jonckvrouwen des
 werelts/ sach ich Lucifer, die de tanden te nos groeten
 doet dat den mont hadde staende/ wt el hoelich Daleys
 komen/ omme te peerde te klimmen. Ende alzo ick
 wilde hem loopen om hem met groote reuerentie de
 stghel-reepen te houden/ waer tot myn ghenept/ dat ich
 daer niet gaen en zonde/ want hy zoude myn verflinden/
 want hy zoude myn verflinden/ ewerwel gint ic nach hy
 hem zonder enighe briefse. Doen dede myn desen goeden
 herre de meeste vrientschappe vande werlt segghende
 tot my: Myn sone/ ghy sijt ons nu en pe aller tijde
 zeer wel-ghelcomen. Ende na dat hy te peerde ghe-
 klommen was/ reedt hy door sijn konin rechte welc met
 een onepndelick ghetal van volck betoert was. Daer
 na als ick van daer meende te scheyden/ omme wat te
 gaen ontlijten/ zo zende een edel Schilt knecht tot my/
 Waer gaet ghy Christen Keiser/ ghy raecht hier wel
 eren. Ick antwoorde hem/ Eetmen dan in dese plaetse?
 Alder eer ende dynckt hier zeer welc inde frapkens/
 antwoorde hy. Na dien dan datmen hier goet oere
 maecht (zoude ick doen) zo en wil ick niet meer van
 hier scheyden/ zo dat hy den ghebater van S. Antheunig
 nadich

aedien dat men hier triumphoert / dat men hier map-
 meder speelt / ende dat men hier een ghenuechtich leben
 leyt : Zoo verstaen ick dat alle de ghenuechten die ghy
 neemt int secrete oft uwe huysgenooten (heylighe
 Vader) meer dan alle andere menschen / met uwen kin-
 deren de Cardinalen des h. Stoels / my gheoploeft
 ende toe gelaten zijn. Triompho alle dese kerfelen ver-
 haecht hebbende / seuen klijden roep uwtwerpende / ende
 een kleynen spruyck in de lucht doende / begon doen te
 spreken van groote ende wonderlike seften der wapen-
 nen ende des sojloochs / ende nemende een Ros kam
 in de handt / schermde daer mede voer de koninghen
 sojinern ende herren. Daer na zeyde hy in haren nams
 de grooſte kluchten ende sporten die het moghelic
 zoude yn te bedencken. Ende ghelyck als hy arste dat
 de ure haest verlopen was / ghynck hy tot de kamer
 de ene tijdt wat vroegher / ende de andere tijdt wat
 latr / gaende dan wederomme de waerden ros kam-
 men / het huys begen / ende zeer neerstelic alle de andere
 dinghen doende / die hem bevolen waren. Den heere
 Peter niet konnende bedencken waer sine syn stal-
 knecht dese ure enployerde / delibererde de de wtkomste
 daer af te zien / als dat hy hem op een tijdt verborghen
 hebbende hy de kamer van Triompho sach hy alle
 dese tijdhortinghe door een spicte die inden muir van
 de kamer was : ende willende dat eenige van syn huys-
 ghelin dese ghenuechte mede deplachtich zouden syn /
 dede haer op dese plaetse komen : daer sy alle het wate-
 ment spel van desen walfrenier zaghen / ende hoorden
 alle dese koutinghen die ic hier vooren verhaecht hebbe.
 Opndelick als nu den heere Peter sach dat syn knecht
 het spel haest soude opndighen / zeyde hy tot hem niet
 hinder sinnen : syn Triompho , ick verblijde nu
 grootelicks in uwe vertroostinghe / ende van uwerre
 weghen / dat ghy van enen stal knecht een liepser
 der Christenen zijt ghe worden. Ick wille u dan dat
 zoo langhe als u de fortunne inde gheluckige hoecste
 van haer radt zal onderhouden / dat het u beliebs nu
 alreemets ghedachtich te syn. Triompho hem hoerende
 seopen / ende zande dat hy niet dacht was / zoo verbaft
 als

Van verscheyden specien

als of hem den donder gheslaghen hadde / ende waer
 alsoo door bedroeft dat hy verstant de godijne banden
 niet afnemende / ende die toe-ghebouwten hebbende /
 verliet op dien zelven tijdt het huys / zonder oorlof van
 synen Meester te nemen / zonder datmen opt heeste
 konnen vernemen op wat plaetse dat hy ghebleven
 was. Niet daer hoe dat de natuerre van eenen Sot is te
 gheloven dat hy wijs is. Daerom sal ick beschuyten /
 dat in dese werelt ghem dater ruste en is dan hem met
 synen Straet te ghenoeghen / ghelijc als Triompho van
 Canaan dede / de welcke door imaginatie hem lie
 duncken dat hy Keeser was / ende het dede hem oock
 zoo veel of hy't oprechtelick gheweest was. Traclaus
 Axoneus verbiel in zulk een vreemde sotticheyt / dat hy
 ghelooft dat alle de schepen die in de haven aen-
 quammen hem toe behoorden : ende om deser oorzaak
 oer sy abboordeerden / zoo ghinck hy de selbe outmoeden
 met een aenghesicht ende herte vol blijfschap ende ver-
 noeginghe. Van ghelicken oock als sy afvoeren omme
 haer eynde in he: Oosten ofte in het Westen te doen / zoo
 ghelende hy de selbe een wijflijds met syn ghelichte /
 welcke v'reemde humeuren bekenit zijnde aen synen
 broeder Criton eerst nieuwelis met hoornschappe toe
 Sicilien aenghekommen zijnde / stelde hy hem onder de
 handen van eenighe gheleerde Medecijnen die hem
 ghenasen ende berooften van dit groot contentement.
 Ende alsoo hem renichthits wat van syne doorgaende
 dwaesheyt in memorie ghebleven was / swaer hy die
 wils dat hy nimmermeer zoo blijdelicken en hadde
 ghel:est dan in den tijde van syn sothende / de welcke
 ghebuerende en hadde hy noyt eenighen rouwe ofe
 droefheyt ghelacht. Daer is noch een ander gheweest /
 welcke veel katten opvoedende / die hem zeer veel troe-
 selinghen betoefen / zeyde dat het allegader Leuten
 waren. Aristoteles brevelt dat in Abidos eenen Man
 was / de welcke beginnende sot te worden / ghinc in he
 Theatrum , selbe veel daghen continuerende / ende als
 daer als eenen die een Comedie wilde verhalen / bedroef
 hy alle de wercken die daer toe noodich waren. Syna-
 delic verginc hem dese dwaesheyt. Hy sejt daermede
 noch

Al. lian. noot
 hem Traclaus
 lib. 4.
 Athen. in het
 12. Boeck
 in het 1ste
 Capittel.

* Theatrum
 is de plaa-
 ten of con-
 te ghebuide
 daer men ge-
 woon was
 de schou-
 spel te spe-
 len.

noch dat toe Comen eenen Warrodt was/ de welcke
 doo; een maniere van sotheyt/ snachts ging sielen ende
 schaegs dede hy syn weert: soo't behoorde/ zonder dat hy
 wist dat hy snachts op ghewest was: en dyerch nacht
 ende dach de Ghurel hande herberge om synen goedel
 hangende/ zonder dat hy die opt verloor/ oft datse hem
 ontsoien wiert hande gene die beproefden hem de yelle
 doo; list r'ontrecken. Ende Plutarchus herleit oec dat
 de slaechden van Ghillessen eens met alzulche sotheyt
 behaangen wierden/ dat zonder eenich ontfach sy haer
 zelven allegader verhinghen / zonder datmen toe dese
 d'ullicheyt enighe veruodie hande vanden / noch dat de
 vertaenighen ende tranen der Gouders/ noch verroo-
 stinghen der Wynden daer toe eenichsins dienstlick
 handen sijn: totter tijt dat de Ghillessen inden Raedt
 vergadert sijnde/ om van dese sake te heraelslaghen/ zo
 is een zeer wijse slaan onder humlieden opgestaen/ ende
 seide datmen een Wet moest maken/ dat indien enige
 van haer humselfen meer verhinghen/ datmen die als dan
 gantsch naert joude ontkieden / ende daer na midden
 op de plaetse lyenighen/ om aldaer van eenen pghelic-
 ken ghesien te werden. Dese raedt werdt hy eenen po-
 ghelicken gheapp:obiert / ende de Wet ghepubliceert
 ghede/ heeft sulc een verbaertheyt onder dese Dochters
 ghebracht / dat de humeuren die in haer de begheerte
 van sterbe beroo;aeete/ daer doo; r'venemael ophielden/
 meer waele hebbende doo; de onseere ende schaende van
 doo; de doot ende pijn / niet kunnende verdraghen
 een imaginatie van de onseere ende schaemte / die sy na
 haeren doot noch zonden ontfanghen.

Plutarchus
 in Tractat
 vande denche
 denche vande
 der byndel.

Van eenighe Personen zoo wel Mannen als Vrouwen.
 die haerzelven willichlick ghedoodt hebben.

Capittel XXX.

In de eerste eentuen waender zeer veel Personen die
 haerzelven ghewillichlick doodden; onder de welcke
 als Alianus mentionert is ghewest Hippo een Grie-
 sche Wyf / de welcke vande Eer-roovers gheban-
 ghen woefende / ende ghewaar wordende dat sy onder
 malhouder verontschapen om haer te ontere; / gielte de

Val. Maxima.
 lib. 6. cap. 1.

erco

Vande ghene die haer zelve

dese van hare kint/ heeft in alzulcker waerden/ dat hi
 gheen anderen wegh stende omme die te behouden/
 sprangh wt het Schip inde Zee / ende haer aldaer beto-
 gpende/ salverde doot/ dit middel hare teynichheit.
 Calan den Indiaenschen Sophist/ eenen bande wist
 Brachmanen/ den Indien gezept hebbende aan Alexan-
 der de Grootte ende de Macedoniers / begheerende wt
 dit leven te verscheyden/ dede eenen hout-koop beto-
 den van droogh ende wel-riekent hout / te weeten/ van
 Cederen/ Cypressen/ Myrcen/ ende Laurieren in eenen
 Booght van Babylonien / ende ghecroont hadde wt
 bladeren van Spaens-riet / klam op den hout-koop/
 ende leydde hem zelve daer op int langhe neder / de
 Sonne aensiddende / ende syn aensicht bedeckt heb-
 bende / ontsaken de Macedoniers het byer : als hem
 het byer nu omringhde / zo en heeft hy ewentael hem-
 zelve nimmermeer van syn plaetse beweeght : maer
 blijvende alsoo legghen zonder handen ofte voeten te
 betraeten/ hemzelven op-offerende/ gaf also den gheseft.
 Hier af seght-men dat Alexander verwondert hadde
 van dees groote standvastichheit / ghezept heeft / dat
 Calan heel grooter byanden verwonnen hadde/ dan hy
 ghedaen had : Want hy en hadde maer alleenelicken
 ghestreden teghen Porus, Taxilus ende Darius : maer
 Calan teghen de Doot en den Schept. Cicero schryffe
 dat als Calan henen ghyngh na de doot / op den hout-
 koop klimmende/ gezept heeft : O schoone afschrydinge
 wt dit leven / na dien (ghelyck het met Hercules ges-
 chiedt is) dit sterffelick Lichaem sal verbrant syn / de
 Ziele als dan zal in het Licht gaen. Cleombrotus van
 Ambracia ghelesen hebbende het Boeck Platons van
 de onsterffelichheit der Zielen / wierp hemzelven van
 eenen hooghen Muur in de Zee. Cato Vricensis heb-
 bende mede het zelve Boeck ghelesen / doot-stack syn
 Lichaem met een Dagghen. Aristarchus Grammaticus
 van Alexandrie een Leermeester des Soons Prolomei
 Philometor, stek wessende aen de Water-sucht / lieg
 hemzelven sterben by gheduerck van niet te willen eren.
 Wilsghelyck dede soek Eratosthenis Cyreneus een Wils-
 gheft des Poets Callimachi ende Bewaerder van de
 Librije

Alian. lib. 5
 Strab. lib. 15
 Valer. Maxi.
 lib. 1. cap. 8.
 Cic. de divi.
 nat. lib. 1.
 Arrian. lib. 7

o Lib. 1. de
 divi. nat.

Cicero int
 der Tuscu-
 larnsche wa-
 ghem.

Val. Maxim.
 lib. 1. de lib.

Levens des Konincs Prolomei Philadelphi. Charondae
den **Cybaen** een **liber** ghemaecht hebbende dat nie-
mand inde vergaderinghe ghewapent zoude konen/
waert daer zelfs eens by ghevalle ghewapent inne ghe-
bonden/ also by wt het **Leghet** was ghekomen sonder
daer op te denken. Ende na dat de ghene die by hem
ghezetten was/ hem indachtich maecte van synen boosht/
libet/ slac by hemzelven met een pongiart in syn boosht/
hoewel by syn faute lichtelick zoude kunnen behercht
ende gediffinuleert hebben. Hannibal door Scipio her-
voornen zijnde/ salverde hem by Prusias Konink van
Bithynien doch aen den zelven twijfelende/omme dat
by ghezien hadde dat Flaminius aldaer van den Ro-
maenen in **Ambrade** ghebonden was/ vergaf hem
met syn egen wijlen wille. Mithridates de Jonge/die, 56
jaeren tegen de Romaenen oorloge geboert hadde/ heb-
bende **Asien** gecorumpert/Opius en Aquillius gebangen
ghenomen/Rhodes beleghert/ ende Athenen ghewon-
nen door synen **Luitenant** Archelaus, eerfelick ver-
voornen zijnde door Lucullus, daer na door Pompeus,
ende ten laetsten door Pharnacis synen zeer ondanck-
baren sone/die van synen vaders zijde hem hadde bege-
den tot die van Pompeus, danc sijn/waert af by met
koupende sterben/ ter oorzaken van de remedien ende
presteratijen daer mede by te hooren gewapent was/
doode hem door hulpe van een Fransonsche Soldaet
• Vitigea genaemt. Monyma van **st** lesien ende Vero-
nica van **Chio**/ twee vrouwen vanden booshtenden Mi-
thridates na dat sy door den kunuche Bocchides ber-
schen hadden de miserebele forrupne van haren **st**an/
hebben hant zelven mede ghedoodt. Monyma verhing
haer om te woogen: maer also den strop om de swaerte
des lastes danc/het sy haer de kele afsnijdt door Bocchi-
des: ende Veronica ter ander zijden dronck eenen dollen
krop bergift. Statira ende Roxana **Susters** des zelven
Mithridati die haren maechdom verrikt haren bewaert
hadden/mede sijn inslickende/ hebbē haren **Boesht**
inde doot gheschep ghehouden. Decabalus Konink
van **Parten** (ghehoert Dion Cassius verhaelt) door Tra-
jans verwoont zijnde/ heeft hemzelven met syn egen

Val. Maxim.
lib. 9. cap. 2.

Anl. Gellius
lib 17. c. 16
• Val. Maxi.
lib. 9. cap. 2.
noemt hem
Bitoccus.

Vande ghene die haer zelven

Valer. Mexi.
lib. 4. cap. 6.
§ 7.

Titus Livius
1. Boek in
het tweede
Decaden.

4 Trophœen
sijn gedens-
kerkend die
tot niemans
eere en vic-
torie ghe-
maect ende
aingebragen
werden.

Handen ghedoot / om niet inde handen der Romeynen
te hallen / niet teghenstaende wert syn hooft tot Rome
ghebracht. Sardanapalus wierp hem zelven in het
vuur. Lucretia de Romeynsche Woutwe / een Licht
der republiec / gheschiede jnende doot den Tyran Tar-
quinius, Sone van Tarquinius Superb. doodde haer
openhaertlic met een dagge die sy in haer herte stacht
op dat het volc dese injurie ende leclike mis daer zoude
werken / ende de heerschappij der Romeynsche Konin-
ghen wtroepen. Portia een Dochter Catonis verstaen
hebbende de doot van haren Man Bruto inde Philip-
pische helden / alsoo men haer wongherde een sweert
te ghehen / zoo sichte sy gloepende kelen inne / waer na
haer doot kort ghehoicht is. Cleopatra de Konin-
ginne van Egypten jnende na den doot van Marc. An-
tonius ghevanghen in handen van Caesar Augustus.
Iet haer dooden doot de beeren van een Serpent / ghe-
brich den boogmoerden Caesar liet vertoonen doot het
Beest dat tot Rome in de Triumphe omghebraghen
wierd / tot een * Trophœum sijn victorien. Nearea ende
Charmion Diestma: ghien van Cleopatra volchden
seer haest de ghewillighe doot van haer meesterste.
Noch seer veel anders groote personagien hebben hun
mede ghewillich ende ongheluckelic ghedaet. Ende
om dat de oorzaken te lanc zoudan sijn te verhalen / sal
ic maect alleenlic hare namen stellen / te weten Dolabella,
Licinius, Macernus, L. Sylla, C. Marius de Jonghe / Fan-
nius, Cepion, Nero, Ottho, Galerius, Adrianus, Floria-
nus, Julianus ende Diocletianus Keisers / Gordianus
d'Oude / Labeon, Marse, Papirius Romain M. Lollius,
Proculus, Magnentius, Arbogastus, Gummilda hooft-
vrouw van Amundus Keiser van Oecien oft Denemar-
cken / Hadineus, Rolnon, ende Starcarterus Keiser
van Denemacken / Ecelinus d's Tyran / Petrus de
Vineis Keiser-gheliche van Capua ten tijde des Kei-
sers Frederici II. en Galeass Mantuaen welcke de ghe-
willichste ende sotterlicste van alle de behenghenomde /
begaf hem inder doot ghelijc als Iovian. Pontanus be-
schrijft: want also hy tot Dabria hem verwinterde / ende
dat hy hien maken amoureux wirt van een schoone
jonghe

Sijnheer Baizer/ om dat hy hare d'rwils zeyde/ dat hy
 om harent wille dusfent doodt wilde lijden indien het
 mooghelich was/ zo behal sy hem eens tot iochernijc dat
 hy hem in de Ribierr zonde werpen: twelcke hy dede/
 ende verdoenck also. Baizer den Turschen liepses
 ghevangen werdende hyde. Frontieren van Armenus.
 in eenen grooten slach ende batallie russchen hem ende
 den grooten Tamburlan gheschiet: hynde wiert gheleyt
 door desen konink der Scythien/ die hem in een pfer
 vogel-kape dede besnyten/ den zelden alrijt met hem
 leydende/ hem boedende met de krimpelen die van syn
 tafel vielen/ ende met de stucken groot diemen hem als
 een hont toelwierp: en zo menichmael als hy te waerde
 ofte op syn koetse wilde klimmen/ dede hy hem tot de
 kope brengen/ ende door hem leyden/ ghebonden ende
 gheboeyt met groote goude ketenen/ stelde hy de boes-
 ten op syn schouderen/ ende klam also te waerde oft op
 de koetse. Dit behoorde ons eenen spieghel der mens-
 schelicke ellendicheyt te zijn/ ende datme hem nimmer-
 meer en moet betrouwen op de grootheyt ofte rijcke-
 dommen deser Werelt/ considererende dat den ghenen
 die zo veel volckeren bewoonet/ ende zo veel strecken
 onder-gebracht had/ ten lesten noch ghevangen wiert
 van eenen die de Beesten oft 'Dee eerijcs gehoert had
 eyndighende syn ellendich leven in een pfer kope als
 eenen hont. Tamburlan nu wederom in Scythien ghe-
 komen wesende / zo hielt hy een magnifike Triumphe
 over de victorie die hy teghen den boornemaden Baia-
 zet vercreghen hadde: ende hebbeide den oprechten
 een groote Peest-maelijt niet overbloedighe kostelick-
 heyt alwaer gezeten ware alle de principaelste Dorsten
 ende heeren van Scythien/ zo dede hy aldaer de kope
 brengen daer Baizer in besloten was/ desghelijcke
 dede hy ooc syn vrouwe daer bringe/ die met hem ghe-
 hangen was/ aen wien desen onmenschelike Barbare
 alle de kleederen van onder tot hy de navel ket afflijde/
 alsoo dat hare schamelheyt ondeckt was / ende wilde
 dat sy in dese toerusting de spijse aende sendede zonde
 brengen. Den ellendigen Turschen Prince stonde syn
 vrouwe zo oncerlichen ghetraecteert/ wiert hore maer
 nuf

Van het sober leven.

Watsofich : waeromme hy in ghedachte nam **zich** **z**elven te dooden : maer alsoo hy gheen instrument ofte eenighen middel en hadde om zelve int werck te kunnen stellen / siet hy met syn hooft ; zo menichwerf sene tralien van dese pferre Roep / dat hy epndelic syn ellendich ende ongheluckich leven gheepndicht heeft.

Hoe profijtelic dat het den mensche is soberlic te leven.
 Ende dat alle de ghene die hier vijanden af zijn ghe-
 weest , oock vijand van alle eere ende deucht zijn
 gebleven.

Capitel XXXI.

Het is zonder alle twiffel dat de Nature met wep-
 nich te vreden is / ende dat het onghereghelc eten
 oorzaak is van zeer vele siekten. Dat dit waer is / de
 ghene die het niet en wil gheboven / die lese de oude
 Boecken der Medecijnen / waer inne hy zal vinden dat
 dese Gunders ende Doorzaten alrelicke Lief-hebbers
 der soberheyt zijn gheweest / dat sy des morgens al-
 leenlich Broodt aten / ende des abonts Wierch / zonder
 andere verscheden soorten van Spijzen / gelijckertwijls
 men nu ter tijdt doet / met groot ghetal van Ganssen /
 het een Gherechte op het ander / niet noch een Aeste-
 gherechte daer hy ter wghen dese voordieningen dueren
 Ab ovo ad mala, blijfmen ten minsten twee uren an de
 Tafel zitten : dit is de oorzaak daeromme dat de Gu-
 ders die van dese opgeblasenheyt niet en wisten / zo
 langhe leefden / bebrist zijnde door zo vele manstrense
 siekten. Ende om gheen andere redenen en hebben de
 Romeynen / Medeciens ende Portuguesen zo langhe
 zonder Medeciens gheweest / dan omme haer van alle
 dese ongebalicheden door haer sober leven te bebrif-
 den. De grootste wellusten die de Spartanen in haeren
 lijf rechte hadden / was een seker wapen ofte swerte
 Portragie / ghelijc als ghesmolten seck / ende om zelve
 te bereyden / en hadden sy gorn dyp stupers van doen.
 De Massanen zijnde zeer ghereghelde Mannen / en
 beghden tot het Broot gheen andere Spijse dan een
 wepnich vet. Artaxerxes den Broeder Cyri door syn
 vanden inde blucht ghedijenende / begaf hem tot
 d'oege

ende dat wij niet te zien niet Christen-lyf / want groen
zeikenachtigende toe langhe verroeft te hebben ; welk
dat niet ende smadelick leven te bezoecken. Ptolomeus
verreckende door Egypten / alhoewel hem syn welck niet en
hadde konnen volghen ende hy groeten hongher heb-
bende / dogaf hem in het dorp den van eens doer ende
armen Landman / die welcke hem te eten ghevende een
stuk Waggyn-brant / desen groeten dankes / want / dat
hy minnermerre hadde / ghyse ghesmaelt hadde / ende
giefte daerom in eenen anderen alle de hosteliche bysonde
soorten van Wyne / die hy voertijds ghebruykt hadde.
Den heer Antonio de Oña Spanjaert / hy hem een
aem hebbede een jaar out man / die den overbodem van
houwer saren al ghy affecte was / ende die zeer heftige
staterende / gheschick hy ghetoonelick was te doen alle
den ghemen die met hem aem / toe yede hem de goede
aan : Signor, Andan ic in mijn joncheit aem al ; welcke
tefelen onghewet haer als de uwe is / ghehoort myn
dat ic tot desen overbodem niet en ; ende ghehooren sijn
die ich van hongert mijn soederlick leven door Gods
gratis beverighen hebbe. Maar en is dan gheen rustig
aem ofte de soetheit is de soetheit die ons in dese dode
te langer doet leven / ende in ghetoonelick overbodem.
Ende haer en reghen die dat mispreken hebben / en sijn
niet out gheschieden / ende sijn oock vanden gheschieden
den alle aem ende dencken : gheschick haer sijn Cali-
gula, Claudius, Heliogabalus, Vitellus, Verus, Tibe-
rius, Maximinus ende onmetelike andere. Et andere
siden siet ghy de Liefhebbers der soetheit sijn als
Godelike ghewone / gheschick als sijn Augustus, Alexan-
der Severus, Paulus Aemilius, Epaminondas, Marc,
Curtius ende onmetelike andere / want of het verbaal al
te langhe ; ende sijn.

¶ Hoe dat Roderick den lesten Koninck van Spaignen
wt des Konincklicken stamme der Gotthen, door
syn incontinentie beyde het Konincrijcke ende syn
leven verloren heeft.

Van Roderick den

In het Jaer onses Heeren 747. regende eenen Konink
 in Spaignen gheenaemt Roderick, de welcke niet
 behandich int herte gheraecht wesende door wygen
 handen klepnen Godt ende blinden Schacter, wurde
 hoven maten zeer gheaffioneert met de liefde van de
 Dochter van Iuliaen Gabe van Cantabrie, ende po-
 gonde door een brandende begierlicheyt te placken de
 vruchten syner affectien / beproefde met alle middelen
 om tot het ghebruyck ende belittinghe te komen: maer
 also de eerbare en iunbere contentantien vande Infante
 ende de tegenwoordicheyt des Vaders / hem contrarie
 schenen te zijn / om synen ongeregelden appetijt te bluf-
 schen / zant hy Iuliaen in Ambassade in Francrijck: ende
 als doen de Dochter verkrachtende dedet synen wille
 mede. Iuliaen weder in Spaignen ghekomen zijnde /
 herfont in het langhe alle de schendinghe begaen aen
 syn Dochter / door de klachte die sy zelver hem daer
 over dede / ende hem beynsende by den Koninck als of
 hy daer af niet en wist / heeft renighe daghen op synen
 tanden ghebeten ende synen haet binnen ghelouden /
 ondertusschen bedenckende op wat maniere hy hem
 daer over zoude wyken. En na dat hy syn granschap
 ghenoech herknaute hadde / vertroet hy in Africa in de
 Stadt Lepte / tot Muzza den Gouverneur van Africa /
 dien hy van woort tot woort verhaelde alle de injurien
 die den Konink Roderic hem aenghedoen hadde / ende
 omme daer af verbeteringhe te hebben / zedte hy / want
 hy by hem ghekomen / so wel om syn hulpe te vercrach-
 ghen / als om hem aen te bieden een zeer schoon / groot
 ende machtygh Rycke / dat hy in synen ghehoofsaemheyt
 gonde vercraghen: ende dat hem tijt nu ghekomen was
 omme alle de Meesters te wyken die in de voorszeden
 jaren door den Koninck Banda ende synen heil-leggers
 ghedoodt waren / hem verzekerende dat hy door de
 grootste partije van de Spaensche Heeren zoude ghe-
 labortseert werden / hebbende zeer veel Vrienden ende
 Onders die altyt bereyt zouden zijn hem in dese entre-
 prise te helpen / om dat den Koninck doodelicken ghe-
 haet wiert / ter oorzaak vande wyerheyt ende het ghe-
 weelt dat hy daghelick aen den synen oeffende. Muzza
 hebbende

In spieck
 de kust des
 ghanoeds
 en 5. Boec
 pag. 361.

gelykende den Ghybe alzo hooren ſpreken / zondt hem
 tot den Konink Vln. reiderende op dien tijt in Arabien/
 de welcke de bevestiginghen van den Ghybe Juliaen
 ghehoort hebbende / berichtte hem weder of met
 Brieven an Muzza, hem doeg de zelve bevelende dat
 hy in dese yde alle hulpe ende fabrick doeg den Ghybe
 yande ghereet maeken. Muzza dese Brieven ont-
 faanghen hebbende ghesaf den Ghybe hondert Partden/
 ende vier hondert Dorchnechten mede / onder het be-
 leyt van eenen slaercken Capiteyn genant Tariffa,
 de welcke pafferende de Zee met syn volck / in Spa-
 gnen aankam: ende op dat sy te zkerder machten de
 Spanen verduyt ende quellinge aendoen / zoo stichtte
 syn volck als aer ene Stadt / die sy Tariffa noemden/
 na den name van haren Capiteyn. Juliaen aen synen
 vrienden ende Boudighenooten hebbende daen ver-
 staen de sojackeren spurs komste / ende de begheerte die
 hy hadde omme restitutie te hebben banden overlafte
 hem by den Konink aenghedoen. Als daen seer veel
 syn partje nemende / verbonden haer mette Arabiers/
 doeg loopende ende vercoende alle de Conste van
 Magazere / haer den voornomden Juliaen eertijds van
 weghen den Konink Gouverneur ghesceft hadde.
 De Arabiers in Afriken siende den grooten doeg-
 ghangh die den Ghybe met een goede wapeninghe ende
 zondt er senich bejoch ghebruychte / zonden hem noch
 twaelf duysent Partden / ende een seer groot ghe-
 tal van Dorchnechten / het welcke een sojacker was dat
 den Konink Roderick teghens haer wt-ghegheuen
 heeft synen Cousijn Don Ignaico met een groot he-
 mach / de welcke seer dachels (met een quadt su-
 ven) teghens de Moeren strjden / verloor yndelich
 syn leven / ende alle syn volck wierdt in sullen ghe-
 houwen. Daeromme de Moeren dese hinderenisse
 haer benamen sijnde / doeg lijen ende vercoeden een
 groot deel van Spaignen.

Om deser sojackeren wille richtte Roderick noch een
 veel grooter heil legket op als den eersten ghesceft
 was / ende hy zelter met de Moeren ter handt ghe-
 bouwen sijnde / verhef hem sulck eenen veruschijdeliken

Bedroch van Sargue.

ende liefdelicken groeten sijdt / dat de zelve alle
daghen achter malikanderen ghebuercheeft. Want
alleenlich des nachts betrock men inde Roderickens.
Maer twee sonen van wijlen den Koninck Vinas
die den broeder van Roderick gheboort ende t'koning-
rijcke van hem gheusluyert hadde / de zelve haer
verbrekende waren doxake dat de schoone Wier-
gers bleuen. Ende Roderick, haetel hy hem zeer
bromstich doech/ende met sinen persoon onghelucke-
liche seuen beproef / werdt euenwel veruonnen ende
gheboort / ende alle sinen aenhang verdoen ende on-
ghebrack. Desen slach gheschiede op eenen Don-
dach den vijftien Julij inden dagheraet als de Sonne
opghoort / in het jaer onser Salighmakers 750. niet
verre van Xeres by de Riuere Bealach. Desse ghes-
te leet den Winnen / dat ter sy veruont ongheluck
ofte oberlaft willen doen / sy haer hul behooren te be-
denken/ende concluderen wat eynde dat alder jonck-
uoghen af komen.

Van Sargue die zeer listelick bedroghen heeft Sciradus
een zeer edelen Jongheluck, ende dede hem zeer
vredelick dooden.

Capitel XXXIII.

Naem Sylv.
in sine bis
strie van
Bohemien
act 2. Cap.

Onder de Jonckuotwen van Valaska waeste
eine ghenamt Sargue zeer schoon van aenghesicht
ende van lichte / marc berzien met eenen Oghen
wel boef heyt ende bereydt om alle quaet te doen : dese
in haerestern inaginerende omme haer te luyken sijn
een Boheemschen Ridder ghenamt Sciradus, een edel
Jongheint/die Valaska en hare Ghezelinnen alreer
verbolgt heeft / alzo dat sy gheen groter vjant dan
hem en hadde/waerom datse besloot hem te betrappen
opde manier die ghy hoort iult. Sy liet haer zelve doeg
de andere Wotvorn met handen ende voeten aen eenen
grooten boom binden staende in een dicke Boschage/
ende

ende liet hy daer inder legghen den Jarck-boom / ende
 den Doerck vol van een huppemde dochterheit ghes
 naemt Medon. Als haest ghebonden zijnde / ghinc
 haer al desen hoop onloofliche Wondern in het dier
 van het Wosch verbergen tot den ghewonnen werch
 doch niet verre van dese plaetse. Sinadus hadde voeg
 en maniere dat hy sich wils in dit Wosch ginc jagen /
 ende alsoo hy op enen dach daer in ghesloten was
 met sijn welck ende zeer veel honden / altydt hoorder
 gaende / zach dese Jonckvrouwe an den boom ghes
 bonden / ende met compassie betweert zijnde stont
 stille / haer haghende waeromme ende door wie dat sy
 alhier ghesit was. Tot wien Sargue gheantwoorde
 heeft / Ick ghesloot myn Edelman / dat ghy ghewech
 berischt zijt van de boosheden die alhier door Val
 las ka in dese Contrepen bedreuen werden / terwyl sy
 de macht ende het Koninkrijcke haer toe eyghende.
 Ick onbedachte hebbe mede van hare factie ghesceet
 ende een tijt langh hare dwarsheyt ghevolght. Ick
 hebbe ghedooft / welck ick bekenne / maer int eynde
 berouwt oer myne faule krijghende / besloot ick zo
 om onrechtvaardighe Meesterse te verlaten : ende
 alsoo ick een Ghewelt in myne blucht zocht / want
 ick betraden ende ghehanghen / ende alhier ghebract
 alwaer de Meesterse besloren hadde my te kassij
 den : maer alsoo sy allegader rondtornne my stonden
 ende my op die maniere die ghy hier liet ghebonden
 hebben / zo hoorden sy uwe honden vassen / ende de
 waerden hlesfchen : het welcke haer verstonde dede
 de blucht nemen / my alhier larende. Ma dien dan dat
 u de Fortuune hier zo wel door my te pas ghebract
 heeft / ick bidde u moedich weere / by uwen Edelom /
 dat het u belienne medelijden niet my kassijghe ende
 onghetuchighe te hebben. Ontbindt my / bidde ick u
 ende kint my elders : ende zo de grootheid van myn
 sonde niet waerdich en is dat ick van u zo veel goets
 smach betwerben / dat het uwe Godthuytichheit dan
 doe / ofte door sleetht my door ende weert niet uwen
 Ghesin spijt / ende doet my verleren sterben / dan dat
 ghy my in dit groet toornen laet leben : want ghy en
 o juk

Bedroch van Sargus.

giek niet zoo haest den hier ghegaen zijt / oft alle die
 op de Wyntmen zullen terstondt wederom komen /
 om bespinghende als Serpentes om myn bleesch te
 knallen / ende my te doen quelen door de verschenden
 hoep der pijn. Sciradus aensdeels betweecht zijnde
 met rampassie door de reanen die de Jonghvjouw tot
 hare ooghen dede vloeyen / ende ten anderen door hare
 schoonheyt verwonnen zijnde / klorh van syn weerdt /
 veracht de reuten om stucken daer mede sy aen den
 boom ghebonden was / ende haer met zotte woorden
 vertroostende / haechde wat den Jacht-beem ende
 het haachen beduyde. Sy antwoorde al klagghende
 Waer Heere / dat dese Schoonheressen dit Waerhen be-
 secht hadden / omme my te langher door dese boche
 siep te doen leven / ten ende sy my te sner mochten
 opmenteren / maer Godt zij ghelooft dat ghy alhier
 dat myner goeder uren aen-ghelomen zijt. Ich mach
 om wel in alle zekerheyt ende zonder vyerse dyncken.
 Wy gheeyt hebben / stelde sy het Waerhen aen hare
 mond ende dynck daer tot / daer na gaf sy de reste aen
 Sciradus om wt te dyncken / de welcke omme hem ghe-
 affectioneert ende ghehoosael tot de Jonghvjouw
 te raeken / dynck zeer gheerne van desen bedirgheloo-
 den dynck : ter omer zijden alsoo hy haest hadde / ende
 aen anderen om dat desen dynck zeer goet van smach
 was / ende ghemaecht van wit meel / op de maniere der
 Bovenste. Maer alsoo hy gheende was door de
 Wyntmen / zoo zeer was hy daerinteghen de Wyntmen
 schadelich. Want Sargus wesen de wynt zoo groeten
 Cocheresse als haer Meesterste was / hadde den zels-
 den door hare krapden ende besmeringhen alsoo be-
 socht / dat hy allenghsiens de sinen ende het be-
 staet van Sciradus haest heeft. Dese halfche Wynt
 hem als nu ziende komen in den staet daer hie sy ge-
 noecht hadde hem te brengen / nam den boom / zeg-
 ghende tot hem : Dese wouden sy noch na myn
 haer aen myn hals hanghen / tot een mercktecken
 aen den ghenen die hier zoud den wynt passeren dat
 ich een Jagerinne gheweest was. Nu wil ich die noch
 des haren sijt bloeyen / op dat sy myn den haeren dat ich

noch het leven ben : ende den doorn aen haren mantel
 pectende / blees aldaer op mit alwicken ghewelt dat sy
 het gheslote de Lucht ende ruytsche Wosch door de de
 kintken. Ziet dact terfoude Valas ka niet een Esqua-
 dron gheswapende Vrouwen tot komen / die welcke yere
 furieuuslich ghinghen dooden alle de ghene die desen
 jonghen Edelman ghezelchap ghehouden hebben
 ende ynen persoon nemende ende hant bindende /
 marcheerden alsoo in goeder ordinantien mit den ses
 gheluckighen Stradus tot door de Sterre van Witten-
 grade / aldaer sy door het aenghtlicht van Prinslaus
 Hertogh van Bohemen / endem het ghesichte hem alle
 het volck dat op de muren was hem gheoor hebben
 door de raemmen van het radt / een straffe die by de
 Bohemers boven alle andere de schandelickste ghes-
 acht was. Alwicks was het eynde van desen edelen
 bronnen / jonghen ende rijken Stradus , hertommen
 zijnde door de tranen / smeekinghen / ende bonich-
 soere woorden van een onghetrouwe ende wyerde
 Jonckvrouwe.

Eynde van het tweede Boeck der
 verscheyden Lessen Antonij
 du Verdier.

HET

HET DERDE BOECK

Der verscheyden Lessen

Antonij du Verdier:

Vervolghende die van
Pieter Messie.

Van verscheyden doorluchtighe ende excellente Man-
nen, de vvelcke de regeringhe der Republijcke ver-
latende, haer begheven hebben tot het eenfacin ende
stille leven.

Capittel I.

* Dit en is
Catho den
Burgemeester
niet / want
die hier hem
sijt is Ge-
meene sake
gebruycken:
noch het en
is Catho V-
ricenlis niet/
die hem sel
gedoor heeft:
maer g'moet
den Marc.
Portius Ca-
tho hem sijn/
de Arbe van
den g'roeten
Catho, ende
d'se heeft
gebloeyt ten
tijde sulij
Caesaris.

Een van de * Cathons ghekomen zijnde tot den
Soudardom van acht en vijftich jaren / verliet de
ghemeene regeringhe ende arbeijt van de Repu-
blike der Romeynen / ende ghing de restende tijt sijn
levens woonen by Napels in een Dorp als doen Pice-
num ghenaemt / ende nu ter tijt Pozzuolo / hem anders
houdende in sijn affaeren / ende hem vordende van het
inkomen dat sijn Landen ende Erben hem inbrachten.
Wesende also de goeden Catho in een sijn kleyn huys-
ke / ende van de andere afghescheiden / zomtijds sijn
Boecken door siende / ende op een ander tijt den Moyn-
gaert snoepende / verschiepen sijn Ghebueren niet hout-
kool op sijn Doort dese nabelgende woorden: O Catho
hoe gheluckich sijt ghy / na dien dat ghy alleen weet
hoben alle andere hoe men in dese Werelt moet leven.]
Lucullus Burgheemeester ende Capiteyn der Romeyn-
nen / bleef in de oorloghe teghen de Parthen zestien
jaren achter in elkanderen / welken tijt duerende ver-
kregh hy zeer veel eerz voer Rome / veel vromten
hooz de Republike / groote vermaerthent hoe hem
geschied / ende verveel rijkdommen hooz sijn huys: dese
na sijn wederkomst tot Italia tot Rome / bindende de
Ghemeynte vol partijicheit ende verheylingen hooz
den

den tijt tusschen Marius ende Sylla, besloot hy hem-
 seluen Rome te verlaten/ het welck hy oock int werck
 stelde / ende dede eenighe plaersen bouwen met groote
 pompeusheydt ende zeer kostelike manufacturen ofte
 bouwninghe / liggende by Capels langs den re-
 nen / ende wort nu hedensdaghghenaemt Castrum
 di Lupo, op welcke hy woonde den tijt van achtien
 jaren / verduyt met alle gemachten in groote ruste / ende
 van alle arbeit ende quellinghe befrijt / ghade / ende daer
 ghebuerende tot het ende sijnns lebens. Diocletianus
 na dat hy achthien jaren Rome gheergeert hadde/
 ende dat een groeten ouerdom ghehooren ghade / re-
 maneerde het keysersrick / ende verrock in comedien/
 tot gheen andere meyninghe / dan om int partituer na
 sijn huys te leven / ende aldaer in vrede ende ruste de
 vreste sijnns lebens te verlijten. Ende quam daerelicken
 de Salones de plaetse van sijn gheboort / gheuewen
 ghade (so ick meyne) door de natuurlijke liefde die een
 begheerlich ghemeynlick tot sijn vaderlandt maecte/
 hem aldaer gheueerende niet de landt-bouwerche den
 tijt van thien jaren. Ende twee jaren na dat hy het
 keysersrick verlaten hadde / zonden de Romeynen een-
 ighen notabele Ambassadeurs / om hem te bidden dat hy
 hem wilde beliden wederom tot Rome te keert / ende
 hy hem komende vonden sy hem in een kleyn hofken
 van sijn huys Latius wissende / ende andere kintoch
 sijnde. Na dat hy nu hare Legatie verstaen hadde/
 heeft hy haer aldus gheantwoort / sijn vrienden / en
 want het u niet betet ende veel rijcker te sijn dat den
 ghenen die dese Latius gheplint ende ghespit heeft/
 de selue in vrede ende ruste in sijn huys etc / dan dat hy
 die verlatende verder-keert tot de onernicheden ende
 oproeren van Rome / Ich hebbe al gheproeft wat
 dat regeren is / ende wat hulpe ende proffijt het is den
 Rijk te geuen ende dien te becarden : laet my dan
 (ick bidde u) blijven by myn eensaemicheit / aldaer ick
 liever hebbe myn leven te onderhouden door den arbeit
 myner handen / dan het Roomsche Rijk onder mijn
 ghebede te hebben.] Mer dese antwoorde waren
 de Ambassadeurs gheuewen wederom te keeren.

Ende

Van het Oetfaeten Leven

Ende alhoewel Diocletianus daer na op een ander tijde hem gheconfeert hadde te konnen op de Imperie van Constantius, waer toe hem Constantius ende Licinius ghevocht hadden te konnen / zeggende dat hy alreeds out ende grijs was : ende dat de zelve Keizers hem wederom ontboden hadden daer by te wezen wel den byegementen / dat alle syn excusen aengaende dese sake hy haer van gheener woerden en waeren : hy beghinnende quet vermoeden te krijghen dat sy hem schandelicken zouden doen stercken omme dat hy hulpe ende fauour om Maxentius ende Maximinus betoelen hadde / so dancck hy sinnen / waer af hy sterck tebontich wort out zijnde. Doris Acheniaen / hebbende met groote gheuechticheit ende iustitie syn Republike den tijde van zoen-en-berdich jaeren gheregeert / zijnde out ghe- worden ende veradicht vande ghemeyne handelen ghen verliet Achenen / gaende in een Landthups ofte boeke dat hy in een Woep heb staende / aldaer hy le- sende hy nacht in syn Woerden / ende by daghe het lang bouwende / noch byschien jaer gheleest heeft. Ende koken de poorte van syn Hups waeren dusdanighe woorden gheschreuen : Maen o hope ! ende sayt mi / nadien ick de waerachtighe haben van alle ruste ende verghenoeginghe ghebonden hebbe.] Scipio den Afri- caen was een van de beste ende beroefste Capiteynen die Roomen opt ghehad heeft. Want in alle den tijde van presentwintich jaer dat hy de soylage continueerde in Hispania / Africa ende in Asia / en heeft hy minner meer eenich onterlick sijnck ghedaen / noch en verloop opt eenigen strydt / noch en faileerde minnermeer een verghelick rechte ende iustitie te doen. Hy heeft Africa ontver- ghebracht / Carthago ghemeynwert / Hannibal vermenen / Numantia verdestruert / ende Roomen wederom herstellt / het welcke na den slach van Cannas hy na altydt verlaten was gheweest. Eben- wel in dat twee-en-tyftichste jaer sijn ouderdom / sijn- dende wt Roomen / verrock in een kleyn huysken syn- den / en daerf-gode zijnde / liggende tusschen Pozzuolo ende de her Scipio Capua, ende een wijde naep wederom keeren om Roomen te begin. Alle dese exelente ghescheyden die hy verjacht

Wit was
gelick eenen
gaveldien
groote slach
ende neber-
dage der Ro-
menen / dat
Hannibal 3
maet goede
Sintz in af-
treet vande
handen der
Roomen
verlaagen
Achaes die
hy na Car-
thago gezon-
den heeft / en
brachte sijn
ren schet h
ende ghele-
blint in Ro-
men dat hy
na een pege-
lick daer wt
gande ghe-
blucht heb-
den / en daerf-
de her Scipio
Capua, ende
niet betet.

bespottelijken / ende noch ontellicke andere bestraffen
de Koninkrijcken / Burgemeesterschappen / Overdichten
den Regierungen / Herden / Palapfen / Consten / Gaven
ende Kijcken konnen / ten eynde dat sy wedelick zonden
moghen leven / ende men kan niet zeggen dat eenighe
daer verleden syn Vaderlandt verlaten heeft / omme
dat sy infaem / arm oft: ghebarmen was: maer zijnde
alleenlick beweicht door repne ende oprecht goetheyt
ende niet haren vijen ende eyghenen doele / omme te
bequaemmer ende niet door gheleyghentheydt haer liden
in alle verdelicheyt te stellen eer dat den doot hun zonde
moghen over-tallen.

Van verscheiden Putten, Poelen, Marassen ende Fon-
teynen, vvaet af de vvateren vvonderlicks eyghen-
schappen hebben.

Capitel 11.

In de Provincie van Phoenicia boosjes Achapa ghe-
maect in de Stadt van Messina de welcke door de
Messinianen ghesicht is is / was eenen put / was
af het water verneminge zijnde niet peck ofte tette een
jaar langh sonnen salis maecte / ende van excellenten
geesen reuck de welcke sy Citreus noemden. Op de
oude Stadt van Joppo in Palestina was een Riviere
waer af de baren roet waren: ende de Fonteyn
Nisire in Les dos bracht swart water boijt. Herode-
rus beschrijft van twee Fonteynen / de eene van Caro-
lone inde witte velden by een Stadt ghenant Waf-
cips / het water van de selve smaecte op den ghenen
die het proefde als melck / ende de andere die hem en-
delick in de Riviere Hippants was zeer bitter van
smaek. Op Lerna (ghelyck de Regiers zeggen)
is een grut dip Marasch / het welck niet meer dan
lijffrich passent of troepen in den onganck en begreep
waer af men minnerwaer den grondt heeft konnen
vinden / hoewel den Keyser Nero zelve wilde beproe-
ven / wende dat in werpen een hoepde van een zeer
wonderlike langhe / en het eynde het zelve zijnde
een grooten klomp loor vast ghemact: maer door
het wroeg door enige andere middelen en haest men op
den

Van verscheyden Fonteynen

Int 7 boeck
cap. 24.

den grondt kunnen vinden oft bekennen ende men vergat
dat het water zo heffich om aensien is / dat het een po-
ghelich verhoecht hemzelven daer in te werpen om te
swemmen ende te baden; nochtans dat zoo wie daer
inne gaet die verdoencht zeer subtelich. Iosephus in syn
historie vande Oorloghe der Joden / beschryftende de
ghelegghentheit van de Stercke van Macheron / seggt
dat in een valleje daer na by zijnde / tot een gracht die
die niet zeer diep is ende met eenen steen ghedeker staet
haeren haren oorsprong hebben als door twee maen-
nemens oft wisselende monden / ende een weynich van
malkanderen staende / waer af het ene zeer heet ende
het andere zeer warm is / ende dese twee vergaderen hem
daer na / het welcke sulck een ghetemper water can-
seert / dat het een zeer aengenaem Badt maect / be-
quaem om verscheyden soorten van siekten te ghe-
nesen / ende principalic dient het om de jenuwen te be-
stercken. Tusschen Raphana ende Arca Sedon lig-
gende in Syria is een Fonteyne / de welke syn heere
ofte canael den tijde van zes daghen heel droogh staet /
ghelijck als oft d'aerde al het water verflonden hadde /
ende den zebenden dach ghekomen zijnde / zes beruult
hy de gantsche canael / ende vloeyt zeer overvloedich
den heelen dach / ende na den achtsten verdoencht hy we-
derom tot / blijvende in alzulken staet tot den anderen
zebenden dach. Dit is de oorzake waeromme de Ju-
den anders des Landts de selve Sabbathicus noemen.
Rufanias beschryft dat in Arcadien by den Bergh La-
pithus een riviere ghenamt Arigras synen oorsprong
nemt / vloeyende door het Samische Rijk / en werpt
hem inde Zee / de welke van ene zo onaengename
smaeck was / dat daer inne gheen Visschen noch andere
ghedieren hoe datse zouden moghen zijn ghehouden
werden. Daerna vooght hy hem tot een andere riviere
ghenamt Acidant / ende aldaer gensterren hem de Vis-
schen / want sy en hebben gheen smaeck / niet teghen-
staende dat de selve riviere Acidant op andere plaatsen
ene ontellicke meniche van goede Visschen voort-
bruyngt. Int Pannontorium oft waterse eynde van
Greece in Ionen een landtschap by Peloponnesus

Waar een Fonteyne / die welcke doorgaats vertoonde aen
 de ghene die daer inne zagen / Haben en ende Schepert.
 Maer het wonder van dit water refferde / ghelick men
 zeghe / omme dat een Vrouwe haren Rock die besmet
 was / daer inne ghewassen hadde : een zake die zeer
 superstitieus ende spottelick is. De Sythonters een
 volc van Chrazim / hebben een riviere genaemt Pont
 waer inne een soepel van Iep steenen ghebonden wert /
 die welcke brant en ghelick als oft het hout was / ende
 alstien daer op blaest gaet de blamme wt / ende want
 meer men de zelve weder int water werpt / so ontfleken
 sy hen wederom ende gheben een klare blamme / maec
 van sulck eenon vooften reuck / dat het de Serpenten
 ende alle de Slanghen die daer rondronne woonen
 dor bliden. Het is vna een ongheleedlike zake het
 ghene dat Aristoteles schijft van een Fonteyne ghe-
 naemt Falisca in Cilicien / die niet zeer groot van be-
 groep en is / maer zeer oerberloedich van water / het
 welcke zeer hoec opspringt / ende wast / omsties meet
 als vier cubiten hoogh / alsoe dat de ghene die hier af
 doorjaecke niet en wert / groote dyrese heeft dat sy het
 Landt zal verdrucken : maer sy is van aulicket na-
 turen / dat waer het water neder valt / daer blijft het
 stijtelicken stille staen. Men hadde oock voo eene
 ghewoone / dat men de eiden op die voozende water
 bebesichde ; het welcke in dusdanigher manieren ghe-
 daen wierde : De ghene die eenighe zaecke wilde be-
 hoefighen die hem onder eede af ghenomen wierde /
 ging tot dese Fonteyne / ende inden eenighen beschreuen
 besetenis : die sy in zelve water werpen boden vzeben
 zwaeren eede rechtwerdich / ende sulden sy te gronde
 ghinghen / so was sy valsch : ende als van den ghehen
 dat boden den wierde rechtwerdich te staen / wert zeer sijn
 beelich doorgaen wt despronghen / welck hem der
 handende int oeffen verterde. Ende de sye sters die
 den last hadden van dese Fonteyne te bewaren / en liet
 een niemant sterven / ondet een betrouwinghe te
 gheden / tenreusden hem conck ding ghelick oft ghe-
 benode dat vernighinge van hoede hadde / sy de des
 besetenis tot dwerstige vzeben. Kuffas Epheus

Van Straton

zeer excellent Medecijn / zeght in syne Commentarien
 die hy gheschreeven heeft vande wonderen des waters/
 dat hy de Sauromates een marasch is / waer oer
 gheen en vogel en vlieght die daer niet in en valt. Ende
 in Meden is een ander waer van de blachepit des wa-
 ters zo vergifticht is / met ic en weet niet wat sijn / dat
 zo wie daer af drijnt / ofte hem daer inne badet / hy ont-
 steekt zeer subijtelick ende berbant. In Egypten is
 een Fonteyne van azulcker kracht / dat zo wie van het
 water drijnt / die wort kael. In Arcadien is een ander
 Fonteyne ghenamt Clotoire / de welcke den genen die
 daer af drijnt / niet alleenlich hoort altoos en doet ver-
 liesen den lust ende appetijt tot den wijn / maer oock en
 mach hy in gheener manieren hoe het is de selve ver-
 draghen noch niet riecken. Hineus Naucratis berreft
 dat int Eplandt van Tenos een Fonteyn is / waer af
 het water sulcke propheeteyt heeft / dat in wat maniere
 men selve hy den wijn gietet / zoo en wil het hem daer
 mede niet betinghen / maer blijft daer boven op leg-
 ghen gelijc oft olve was. Indien nu yemant meer van
 de differentiën en eygheuschappen der wateren begeert
 te weten / die lese Atheneus in syn 2. Boeck int 2. Cap.

Van de ongheluckighe liefde van Straton ende Aristoc-
 lia. Item van Acharnas een Sons Thesei, ende van
 syn ellendighe doot.

Capittel III.

In de stadt Astartus in Beotie was een zeer schoone/
 jonge/edele/ende rijke Dochter genaemt Aristoclia,
 van welke twee Jonghelingen zeer amoureux waren/
 den eenen was ghenamt Straton een Orchomeniaen/
 ende den anderen Calisthenes Aliarnes: een pegelic van
 dese twee begeerde dese ten houwelic te hebben: eyndelick
 wiert sy Calisthenes gheacoordeert / als zijnde van haer
 lant ende bloet verwantschap / en haer best aengenaem.
 Den dach der Bruyloften nakende / zo hebben de Ous-
 ders van Aristoclia tot dese solemnele feestte Straton
 mede ghenoedicht: also dat hy / die in hare liefde was
 brandende / in embuscade een troupe jonghe Dammen
 ghelept heeft / met de welcke hy de Bruyt bespronghen
 heeft

heeft hem spint hups van haren Wyndegom meynende
 se gaen / de zelve nemende ende zeer vastelick in sinne
 ermen gestreken houdende / om haer te ontschaken / ghes-
 licht als Paris Helena ghedarn heeft. Calisthenes den
 nieuwen Wyndegom dede syn beste om hem zelve te
 beletten / ende haer wederom tot syn ermen te nemen:
 maar de Jonghvrouw zijnde door het geweld der Ghes-
 zellen Stratonis gantsch ghemattert ende gheroyment-
 teert / stierf onder huure handen. Straton siende syne
 beminde Aristoclia zonder ziele / doodde hemzelven op
 haer lich aem / doende also voer alle de werelt verstaen
 hoe zeer hier ende aenghenaeem dat hem het leven deser
 Jonghvrouw was / zonder welcke hy niet konde leven /
 ende wilde niet syn eyghen doot die van syne beminde
 Aristoclia wederom verghelden. Achamas een Sone
 Thesei quam na de ruine ende plondering hi Tropen
 met eenige Schepen tot de Bisalten een volc in Thra-
 cien / ende zijnde zeer bemint van Phyllis de Dochter
 handen Heere des zelve lantschaps / nam haer tot syn
 hupsvrouw met conditie dat hy na den doot van
 haren Vader int Koninkrijcke zoude succederen. Het
 ghebuerde dat Achamas belust wiert om weder in syn
 lant te keeren / ende syne ouders ende vrienden wilde
 gaen bezoeken / begheerende niet zeer grooter instans-
 tien aen syn hupsvroude ende Schoonvader oorlof
 om te verreken / haer belovende in korten tijdt weder
 te keeren : ende hebbende syn begheerte verwozen / is
 hy ghereyst / ende Phyllis heeft hem een groote partje
 van den wegh verghezelshapt / hem ghebende een
 ghifte ofte present van een kleyn ghesloten Kofferken
 oft kasson / ende badt hem / dat hy om de liefde die
 hy haer hooch / zelve nimmermeer en wilde openen /
 dan wanneer hy ghebeterert was niet wederom toe
 haer te willen keeren / ende na veel kuffens ende om-
 belingen van beyde tijden / namen oorlof aen malkan-
 der / ende sijn also gescheiden. Achamas in Egypte ghe-
 oert weert zijnde / ende gheen acht nemende op de belofte
 die hy Phyllis gedaen hadde van weder te keeren / wiert
 van meyning aldare te blijven / en als te curius zijnde /
 opende het Kofferken / welc niet zoo haest ogen was /

Straffe aen de Versachters

alt hem betwinc zeer subijtelich een groote duffelpet
waer door hy hem zelfs met syn haet inden pinckten
syn Smeert liet vallen / het welck hem van booren toe
schrieten door-steken heeft / ende door desen middel
doech hy de wel-verdiende straffe syner meyn-
dicheyt ende ontrouwte.

Van verscheyden Heydenen die zeer ghestraft vverden.
om dat sy hare Religie veracht hadden.

Capittel IIII.

• Lib. 10.

Pausanias * maectt merke dat hy Mantinea een
• Stadt in Arcadien enen Tempel was Neptuno
toe-geheynicht zijnde / waer af den inghanch aen de
Mannen verboden was : daerom en was aldaes
gheen ander bewaringhe dan eenighe kleyne wolle
hoordekens de welke boven de poorte gheset waeren
die alrechts breefe ende verbaertheyt veraorzachten/
dat de selve plaetse in grootte rebrtentien ghehouden
werde. Het is eens gheschiet dat Agyptus den Soms
van Hipporus den konnek van Arcadien / zijnde van
aan zonder enighe Relige / zonder respect ende reba-
gentie de selve hoordekens aen sturken gesurden heeft.
Ende alsoo hy in den Tempel ginc quammen de Barren
der zee mit alzulche onstomicheyt daer wt dat se hem
gantich blit ghemaectt hebben waer af hy onlanch
daer na syn ooghen verloten hebbende ghestorven is.
De oude saem ende vermaertheyt was dat men dese
barren in den Tempel zach rusten. Ende dit wonder
was daer door noch veel groeter / omme dat de zee den
mijlen ofte daer ontrent banden zelve Tempel was
ghelighen. In de Stadt Cabires in Beotien een mijle
van Thebes / was eenen Tempel ter eren van Ceres,
inden welcken niemant toe ghelaten was te gaen dan
de Cabiriemen : het gheviel dat Mardonius een Cap-
teyn van Xerxes daer wane gh:komen zijnde met synen
legher/om de selve van syn schatten ende rijckdommen
te herrooven / waer in een ooghenblik mit alzulke duf-
ficheyt behaughen / dat hy ende al de ghene van synen
legher / van sijn van de klippen / rotsen ende gebirg-
en gheschuyden hebbende / alle gaderen alrevelken
storven.

Pausanias
lib. 9.

Phlegias. Het zelve gheschiede mede aen de soldaten van Alexander Magnus, de welke met gheweldt Chebar in-ghenomen hebbende / wilden mede in desen boopsyden Tempel gaen / maer wsfende door het stof des hemels gheslagen / hebben alleghader hun leven zeer wredelick gheeyndicht: het welcke alle Natien in dinstide zeer verschrickt heeft. Phlegias een koninck des Oghemennians oft van de Lapithen als Virgilius sustineert / hebbende onspindelike schade aen de Gheelen ghedaen ende zeer veel steden in-ghenomen / werdt opindelick zoo sot ende vernietel / dat hy den Tempel Apollinis in Delphos beroofde / doodende Philamon die met een groote menichre van volck tot seconus van den Tempel ghekomen was. Maer het en durde niet langhe oft al het leue van Phlegias wiert gantsch gheuynt door aetghedonghen ende voerighe pïlen uit den hemel / vna alle het volck wiert ghedoot / ende de wespighe die over-bleden stonden van de peste. Om welcke sake roovinghe ende mispysinghe der Goden zeyt Virgilius dat haren koninck Phlegias zeer strenghelick inde helle ghepynicht wert / als hy zeyt:

Phlegias miserrimus omnes
Admonet, & magna testatur voce per umbras,
Disce justitiam moniti, & non contemnere Divos.

Het welcke door des Mafures int Fransops in dichte is ghestelt / ende tot vermakinghe des curieusen Lesers alhier in Nederlantfchen dichte by ghezet:

Ter zelve plaetsen ooc is Phlegias met namen
Vormaent een yghelick in syn misery groot,
En tot ghetuyghen van syn droev misquamen
Roops hy met leyder stemm' in dit Helse Conroot,
Leert de gherechticheyt des vermaent zyn' met eenom
Oock niet verachteloos de Goden wilt verkleenen.

De Spharicon een helle vā een stadt vā groote gratie /
also genaemt ter oorzaken van een rihiere die daer door
pafeert ghenaemt Spharicon / beghreende de ghehele
lichheit te wēt van hantlieden en van hare stadt / zond in
enige Legaat tot het Orakel van Apollo in Delphos /

Aeneid. 6.
En bezeten
onde Wpou
we gebragt
sinde welck
beste Wers
was dat
Virgili' opt
in alle spre
Woerd? vers
baet hadde
antwoorde
terstont zons
der lange te
bracken /
dat dit de
wett Discie
justitiam
moniti & nō
contemne: e
Divos. beste
was.

Straffe aen de Verichters

den albaer hem van de zelve zake te bejaghen. ~~W~~
 op Apollo Pythius haer antwoorde/ ~~W~~ant; al verhoef
 gaen / ende woe ghelucksalicheyt sal een eynde nemen/
 wanneer ghy zult beghinē meer werck vande menschen
 dan van de Goden te maken.] De Ambassadeurs dese
 antwoorde gehoorc hebbede/ verhaelde de zelve aende
 Sybariten de welcke zeer goeden moede hadden/ haer
 verzekeret houdende dat zelve haer nimmermeer over-
 komen zoude/ en dat als haer ghelucksalicheyt eenwich
 duerende zoude zyn. Maer eenigen tijt daer na is ghel-
 schiet dat eenen heere sijnē Slave dicht by eenē Tempel
 geslagen heeft/ de Slave ontsloopt hem/ ende neemt
 sijn toedracht totten Tempel/ ghaert sine/ klom op den
 dachter/ ende omhels de het Beelt. Synen Meester is
 hem aldaer ghevolcht / ende hem met groot geweld van
 het Beelt ghetrocken hebbede/ beghon hem wederom
 met stoken te slaen: den Slave onthep hem ten tweeden
 mael/ ende ginch hem salveren by de Combe van sijn
 heeren overleden Vader / de welcke om de Vadersche
 reuerentie hem onghesiraft liet/ ende verghaf hem sijn
 begaen faute. Het welcke Amyris een vande Ambassa-
 deurs die in Delphos gezonden waren sende/ waer by
 ghedachtich de woorden van het Orakel/ en verhaelde
 aende andere dat den tijt van de antwoorde Apollinia
 nu verbulc was: maer sy sijn redenēn gheen ghelooche
 gebende/ achte hem een verhelich doos/ ginch: welcke
 by hem versont daer na vernf de te zyn / en dat by sijn
 sinen verloten hadde. Hebbende in het openbaer ende
 metten aflach alle sijn goederen doen verkoopen/ ende
 daer af een groote somme van penninghen ghetrocken
 hebbede/ ghinch by in Theba woenen / als men hee
 eynde van sijn Vaderslant verwachtede. Alsoe dat in
 korten tijt daer na de Stadt der Sybariten (ick en weet
 niet op wat maniere) gantsch gheruïneert ende tot den
 gront to: gheasteret wort. Cambyses een Sone Cyri
 zonde vijftich duysent Mannen om den Tempel van
 Jupiter Hammon te berooven / welcke allegader doos
 een subijt ontwoeder ende tempest met zande-woelen
 bedeckt wierden / eer sy op de zelve plaetsē ghesommen
 waren/ ende verginghen zeer ongheluckelich vande
 haren

herten verbloeden ende boesen eenlach volbracht te
 hebben. Alle de ghene die met Q. Cepion Consul wa- Anims. Coll.
lib. 8. cap. 9.
 ren/ doen sy het Gout wt de Tempelen van Chelouise
 in Quancusich roofden / het welcke betrip tot de somme
 van hondert ende tien duysent marchen Goute/ ende
 half miljoen marchen Silvers/ sterven allegader met
 alle van hup geslunen binnen het selde jaer / ende daer
 en is niet eenen ghewest / die een eenich sturken in
 hem hups ghebracht heeft. Strabo * heeft in gheschifte Lib. 4.
 achter ghelaten / dat desen Chelouischen Schat
 een partje vanden Schat van Delphos is gheweest.
 Wane Brennus een Overste ende Capiteyn van Fran-
 sossen/ had met hulp vande Tectosages Delphos ghe-
 willett / ghelijck als Iustinus den historyschryver af-
 sarmert. Ende als de Tectosages wederom na Che-
 louise haer oer Vaderlant vertrocken waren / zoo heeft
 haer de pestte beginnen te bespringen / de welcke niet en
 seffterde hoer en al er sy volghens den rart der Waer-
 sagghers het selde Gout ende Silber datse daer ker-
 nachinge verdrighen hadden/ gheworpen hebben inde
 diepte van het Iack van Chelouise/ van welcke plaetse Lib. 3 s.
 het een langhe wijle daer na heymelic ghenomen wort
 door Q. Cepionem ende syne troupen/ het welcke hem
 ende alle de syne groote teghensporde aen ghebracht
 heeft. De Romeynen Carthago inghenomen heb- Val. Maxim.
lib. 1. cap. 2.
 bende / zoo heeft eenen het Beelde van Apollo berooft
 van eenen gouden Rock die hy op den rugghe hadde:
 maer de handen die alreick een dieverje ende sacrilegie
 begarn hadden/ werden bevonnen afgheworpen ende
 souden hoepjenden Rock ghebracht te wesen. Brennus
 Capiteyn van de Fransossen / waer af wy hier boven
 merckte ghemaect hebben / mee gheweelt inden Tempel
 van Apollo in Delphos ghekomen sijnde / ende dien
 bercoft hebbende / weder met zulk een groote bul-
 derheit behanghen / dat hy hemzelven niet syne eyghen
 handen ghecoort heeft.

§ Van het Peerd Scian: Ende van een vronderlicke
 Statue van een Peerd dat in Aetina een plaetse op
 den Olympus opgherocht was.

Van het Poet Scianus.

Capitel 1.

Aulus Gell.
lib. 9. cap. 9.
Eraf. Moris
Ruco. pa. 7 8.

Bedaemte
ende het we-
sen van het
Poet Scia-
nus.

CAyus Bassus in sijn Commentarien / ende Iulius
Modestianus in sijn tweede Boek vande confus-
sionen hebben beschreven (als Aulus Gellius in sijn
Aristische nachten mentioneert) de memorabele oorde-
loosen werkinghe byflore van het Poet Scianus, de
welcke aldus is: In de provincie van Argos wier een
weerd' ridderschap namende te wesen van eghellachte we-
renden van Diomedes den Cyarier/welcke Hercules
in Cyperen gheboort' heeft na dat hy Diomedes ghe-
loot hadde. Dit Poet was een bewonderende van on-
ghewonnelijcke grootte / het had enen hoogen hals/
het hant ende de manen geheel ende lanch / de neusgaten
wes ghespleten / de ooghen groot / de beenen drooghe/
het achterste schoon / ende den staert lanch: Het harte
het was welken schoon / excellert van led' opgericht
ende contragens tot den sonlooch. Als het noch een
kint was / so quam aldaer volck wt Aila / Judea/
Chabas / Pentapolis ende wt gantsch Byzandander
om de dermaertheit ende rgherichte dat van treke in
alle landen was loepende / eenighe om treke te bezien/
andere om te hoopen / ende sommighe om dat na het
levente conterfeyt. Aldaer die weerd' hadde in hem
glick een onghewon ende desijn / dat so wie sijn sijn
gode wesen / de selve joude met alle sijn familie / hant
ende goederen / omkamen ende bergaen. Het welcke oec
gheschiedde / want al de ghene die het hoorden ende be-
orden (welcke byf excellente ridders waren) stonden
reus insaem ende ellendelick. Die eerste doe het ghesch-
heft / ende selve sende / wesen die noch een jong weerd'
van ridderschap / was Cneus Scianus burgheemster
van Roma / van doopluchtigen stamme / ende het stan-
dich tot de regieringe der Ghewone / de welcke jinde
des weder-heren van Iheren na Roma / volchde de
pacten van Octavianus Augustus: om welcke oorde-
wille des maenden na den koop van dit weerd' / heeft
hem M. Antonius sijn hooft laten afhouwen in Cyper-
ten / wt betael dat sijn lichaem onbegroet woude byden.
Ende ons dat Cneus Scianus den eersten drooghe ende
weerd' van dit Poet was / ende noch dat weerd' die
weerd'

met synen doot: syen sat ael ongheluck bysoefte ende
 beke: riechde/ zo wiert het naderhand genaemt Het Peert
 Scianus. Daer na ten Romeyn ghenaemt Cornelius Dolabella
 mede re Burgemeester/ kocht dat Peert hon-
 dertt duseint sifternen/ dewelcke ruer duseint du-
 caten beloopden. Maer indien hy gheweten hadde waer
 angeluck hem daer door soude oer komen/ hy en soude
 het niet gekoft hebben/ ja al hadde men hem het selve
 tot een schenckage ghegheven. Want binnen het jaer
 dat hy het gekoft hadde wert desen ongheluckighen
 Dolabella vermoort in Syrien/ in eenē oproer des heers
 tegens hem aen ghehangen zijnde. Dolabella daer zijnde
 ende door alle straten ghelept wesende/ Caius Cassius de
 welcke grootten last en gebiet tot Rome geboort hadde/
 ende zeer herrliche daden in de oorloghe van Misen tot-
 gerucht haefte/ ende die in desen oproer ende seditie Dola-
 bellam bespongen ende verdoot hadde/ leyde dit Peert
 met hem/ het welk hy in lange betwaert hadde/ ofte syen
 aenhangert bewoonten en synen leger ghehoefte zijnde storf
 hy zeer ellendelick. Maer beschijft het Aulus Gellius,
 hoerwel ic elders ghesen hebbe/ dat in een nachtyt/ hy/
 syn vrouwe en kinderen sijn verghen gedooden/ waer
 of sy aflegader binnen een ure daer na gestorve sijn. Maer
 daer dat Cassius gepassert zijnde/ die ongheluckich ende
 verbloete Peert quam onder de macht dat Marcus An-
 tonius, die het zo schoon ende behagelijc in synen sin ge-
 bonden heeft/ dat hy den ghenen die het hem bracht zo
 veel tot een schenckage gaf/ als hy door de hoop gege-
 ven hadde: het welcke noch een kerpne; sake; ende sijn
 gewoest indit dat het hem maer een somme gelt gekoft
 hadde/ maer door tene daer na welchde/ zo bedant hy
 selve gekoft te hebbe mer de prijs van syn eygen leven/
 sonder daer van te weten: want twee maanden na den
 hoop wirt M. Antonius in eenē slach ter zee by Actium
 door Augusto verwoont/ ende hem in Alexandrien sal-
 merende/ ende hem belagert zijnde. Slach hemzelven met
 syn swaert inden buick/ ende opdichde also syn leven
 met een verbloete ende schandeliche doot. M. Antonius
 doode zijnde/ een Ridder tot Milla ghenaemt Nigradius
 koft dat Peert tot anen leghen prijs/ van dat het oudt
 begonde

Dolabella
 de chere
 koop
 dit Peert.

Cai' Cassius
 den der den
 Meester
 dit Peert.

M. Antonius
 den vierden
 Peert dat dit
 Peert.

Nigradius en
 Ridder was
 Milla de voss
 den en lester
 Meester dat
 dit Peert.

begint te werden: maar hy heeft het naderhand den
ghenoey betaelt / ende wert daer of gherecompenseert
met de zelve munte als alle de anderen: want binnen
het jaer dat hy zelve ghehaft hadde / alzo hy de Re-
liere Marathon wilde passeren / 300 strupchelen het
peert ende viel plat neder daer inne / alzo dat sy alle
beide te were. / de Maester ende het peert in de reiden
berijoncken / ende naen en heeft daer t' reuert gheen tij-
dinghe van betonnen. Welcke historie den o: / sprack
is ghyneest van dit out sp' xerwoort / Hy heeft het Peert
Scianti, het welck men zeyde tot den ghenen die tot een
angeluckich ende ellendich eynde was ghythoren / ghe-
lycherwijs men oock op een ander maniere zeyde / Hy
heeft het Gout van Tholouse, dat de redenen die ich
in het boec ende Capittel verhaelt hebbe. Het is oock
een wonderlicke sake die men zeygt van het Beelt van
r' peert van Phormis, welck in Mirina een plaetse op den
Bergh Olympus in de Stadt Elides opgericht was:
aldaer was t' peert vā koper / zonder sterft / yet schoon
ende ghesmeder door de handt van Denijs Argivos toe-
reen van Phormis den Arcadian / ghelyc eenighe Lee-
teren die op den buych ghegraveert waren te kennen
gaben / het welcke de Chianen boec een zekere sake ghe-
den aldaer gestelt te sijn / wanneer de Maetrix van een
Merrie hem formeerde / ofte dat een gruel toebereyden
aldaer ghedaen was. Want yomewich wert ende yom
dicht als eenighe henghsten ofte onghelubde peert-
den boec / hy de plaetse daer dit peert was passerden /
neder werpende die op haer r' heeten waren ofte haer
teghen huinen danc ende wille verhoorende / bykruide
toornen ende halstern / behoumen het zelve ghelyc als
of het een yert schoone lebendighe Merrie was. Ende
die en deden sy niet alleenlick inde Lenten woonmeer de
Beesten amouren sijn / maar oock op alle andere tijden
teghen het naturlicke gebuyck der peerden. Ende van
daer en konde men haer niet trecken dan met goet
ghetweel ende vele slaghen.

g Van Lais de vviijde-vermaende Griecsche Courisane,
ende haer Epitaphium.

Cap.

Erasm. Chi.
Ma. 1. centu.
Lib. 10.

Wesfchijf
dinghe van
het peert
vā Phormis
in Altina op
den Olymp-
pus opge-
recht ghide.

Capittel VII.

De wijle befaemde Laïs is geboren in een stad van
 Siciliën ghenaemt Nicias/ ende zijnde een kleyn
 Sloop van den Nicias Hertogh ende Capiteyn vande
 Arghimaniën/ Cataigne ende Nicias in nam/ werdt sy
 van eenige soldatē gebange en tot Corinthen gebracht/
 als oec sy met de andere Slaven verhoft werde. Dae
 na ontslagen en in vryheyt gestelt zijnde/ de al te groote
 licentie/ gebruyc van straffinge / ende de absentie dā hare
 oorden die haer jae noot/ akele jouden getweest hebbe
 tot onderwijfinge in goete/ eden/ waren de oorake dat
 sy haer eere den meest-biedenden tot eenē roef en propo
 boez-gefelt heeft/ also dat sy zulke vermaertheit be-
 kregen heeft/ dat sy gehouden werde boez de lustichste
 en heffelicste Courtisane van t'gantsche Syechemant.
 Waer op de Corinthiers hun zelbe grootelijc glorieer-
 den en boez een jae hooge eere hielden/ eggende oec dat
 sy in haer land geboren was: het welc sy in geschijfte in
 hare Boeken na gelaten hebbe. Enige susteren dat
 sy in het leger vanden Romine Pin hus een lange tije ge-
 woont heeft gande met hem in Italien/ en quam we-
 der tot Corinthen/ alwaer sy haer van alles affscheyde.
 Dese amoureuse Vrouwe was niet zulk een vromste
 schoonheyt begaefte / dat de vermaerste en exrellentste
 Schilders (gelijc Athenus mentioneert) expresselic om
 haer te zij tot Corinthen quam/ op dat sy haer moech-
 tersepen ende een patroon ofte gelijcknisse nemen
 van haer aenghesicht/ koppen/ ende lichaem. Sy was
 van alzulken heffelic ghelact ende amouruse na-
 tuere / datter gheen rijck man en was die niet tot hare
 goote min en ghinch. Ja jae veel Koninghou-
 Prinsen ende Heeren / quamen niet alleentlic van Eu-
 ropa / maer wt Africa om haer te dānen / courtiseren/
 ende in alles te behiuen. Korte tije sy was van een pden
 begheert ende ontfack hiel Sycken met hare liefde.
 Want was het toe spreken / singhen ende danssen / sy
 hadde in alles zulk een goede gracie / dat sy in zulke
 boegen der Mannen herten tot haer liefde wijs te tre-
 ken / dat sy in langhen tijdt ofte wot nimmermeer van
 haren stinc en handen ontslagen werde: nochtan in de
 wilde

Van Lais de Griecsche

Wilde sy haer noyt tot enen man alleen begheben.
Aristippus, Demosthenes ende Diogenes waren wt
moeten zett op haer amoureux ende verliest. Het is wel
waer dat Aristippus hem beroemde dat hy Lais in
sijn possessie ende ghebruyc hadde in plaetse / zeyde hy
dat de andere Minnaers van haer overheerscht ofte
ghebruyccht werden. Demosthenes. I quam eens van
Athenen tot Corinthen in een onbekende kleedinge om
Lais te zien ende haer te ghebruycken: maer om dat
eer hem de poorte gheopent wiert sy hem liet afenffche

* Laëtant.
lib. 4. ca. 14.
* Aul. Gell.
lib. 1. cap. 8.
Macr. Satur.
sal. 1. 2. c. 2.

Ic heb eens
gelesen dat
de Dragma
een stuycken
ghewe was
waerdich
ghewe by
stuyckers en
ges peimen
ghen.

Bandere. A-
pophtegm.
ijckende
van Barna-
boven her-
dacht dit zels
de mede/
fel 3 29.
Athene lib.
1 3. cap. 2.

thien dupsent Dragmen (de welke 1000 Croonen be-
draghen / ick hebbe op een ander plaetse van 8000 ghe-
lesen) om alleenlic eenen nacht by haer te legghen: ende
door alzulcken grooten eyfch verwondert zijnde / ver-
anderde van affectie / ende wech gaende / antwoorde /
Ick en koope een berou tot 30 hooghen prijs niet.] Aul.
Gellius stelt het aldus / Ic en koope een berou niet door
dupsent Dragmen:] het welke hy zeyde na myn opi-
nie / volghens de sententie van Diogenes, dat alle Ghe-
dierte doevich is / na het werck van Venus. Op eenen
dach wierden in de teghenwoordichheid van Lais de
philosophen van Athenen als wijsse / gheleerde ende
serliche mannen / zett ghepresen. Waer op Lais ant-
woorde / Ic en weet niet hoedanich dat hare gheleert-
heit is / noch in wat kunsten oft Boeken utwe philo-
sophen die ghy zoo zett pijfse / studeren: maer ick weet
wel dat ick die een vrouwe ben / ende noyt te Athenen
gheweest en ben / haer dickwils hier in myn Schole sijn
monnen / ende van philosophen Minnaers werd
maer ick en sie niet dat sy peinant van myn Minnaers
tot philosophen maken.] Aristippus Cirenais was
of ik hier voren veruue ghemaect hebbe / bleef jaetich
stree maanden in den tijdt van de Neptunales (tweelche
seest dachgen waren ter eer van Neptunes ingestelt)
met Lais in Cyrena. Ende alsoo hy van eenen sijn
familiaren vriendt bestraft wiert / om dat hy zoo wyl
gelis aen dese vrouwe verquiste / aenghesien sy ghe-
woon was Diogenes zonder loon te ontfanghen / zoo
heeft hy gheantwoort / Ick ghebe Lais zoo veel om dat
ich myne ghewoonten met haer mocht nemen / ende
niet

niet om te verhandelen dat om ender haer niet en ghe-
huypt. Diogenes zeyde hem eens op eenen dach/
⊙ Aristippus, ghy mynt dat ghy allern met Lais te
doen hebt / ende het is een openbare hoere : ofte leydet
mede een hondtsch leven / ghelijck als ick daeromme zo
verlaet haer. Hier op gaf hy hem tot antwoorde / Want
het u onbequaem te syn / o Diogenes, in een huyt te
woonen / daer andere voortijts inus ghewoont hebben?
Mer zekerlick / zeyde hy / ende in een Schep te spelen/
daer veel andere eertijds in ghewaren hebben? Nocht
dat ooc niet. Wesghelijcks en is niet buyten reden met
een wijf om te doen te hebben de welcke veel anders
gheluypt hebben. Nu indien Lais aen hare ghewo-
naets en goet onthael ende tractement zeer dik liet
betalen ende groot proffijt met hare schoonheyt in hare
jonckheyt dede / zoo gaf sy het daer na wel beter koop/
als hare beste jaren ghepasseert waren ende dat sy hare
anderde van wesen ende niet van begeerten : ende hare
schoone trecken in rimpelen verandert sijnde / zoo was
sy te breed te ontfangen jonghe ende oude / rijcke ende
arme / schoone ende leeliche / ghezone ende verstyfde /
ende ontfack alle gaende ende komende / zonder onder-
scheyt ende exceptie / tot eenen prijs hoe weynich dat het
was. Ghelijck als Epicrates haer door syne lechendighs
betwien wt schildert / door dese versen die Athenens
verhaelt / waer af de substantie in rhyme ghefelt sijnde
aldus is :

De schoone Lais fraey na dat haer was benomen
Door grooten onderdom haer schoonheyt gants volkomen
Met al haer lieflicheyt, zoo wert sy wy en traegh,
En daerenboven is sy droncken even staegh.
Den tijt, den schoonen tijt, den tijt die ons op aerden
Zo kort valt ende dier, is haer van gheener waerden,
Sy brast en zuypt altoos, het is haer even veel,
Als sy den tijt maer kort, en smeeret hare keel.
Wij dancet dat sy nu proeft dat d' Arete is ghewoone
Te doen in syne joucht, want in syn jonckheyt schoone
Dan rooft sy op te beberghe de Schapen meeser haest,

Van Laïs de Griecfche

Begrijpt oec in fyn vlucht de Haf en naar vorblijft.
 Syn kracht hy dan ghebruyt, gheueit van fyne klauwen
 Neemt hy tot hulp aldan, haer voerend by den blauwen
 En hooghen Hemel fchoon doers door de helder lucht,
 Met fyn proy na het neft, daer eyndicht hy fyn vlucht:
 Maer als den ouden dom die hem moeët traegh van ledens
 Vermindert fyne vlucht en t fcherp ghefichtes made,
 Zoo kan hy krijghen niet dan Voghelkens zeer teer
 En jonc wint d' and're kan hy nu niet vangen meer:
 Alzo heeft Laïs oock in hare jonghe jechde
 Gheuoelt ende verzocht, van die by haer om wrenchde
 Te rapen quamen ras: het ghelt met hoopen groot
 Van Koninc, Prins en Heer, fy ftreekt al in haer fchoon.
 Maer en den ouden dom befpronghen heeft haer leven,
 Het vvelck haer haven fraey benomen heeft, daer weeten
 Oock al de lieflicheyt haers lichaems wijt vermaect,
 t' Aenlockende gheficht, en liefflicken aert:
 Nu dit al is vergaen, nu dit al is verdweenen,
 Zoo iſt haer even veel vnaer dat menſe loys heuen.
 In plaats dat men woortjes haer veel Talenten gaf
 Noemt fy fnyvers en oock blancken woijt fy niet af:
 In hare groene jechte wvert fy verzocht van Heeren
 Maer in haer outheyt dor moet fy die vvel ontbeeren.

Sy miſpruijt jonck noch oudt, het is haer even veel

Wie dat nu by haer komt, om t gelt heeft men geen ſcheel.

De Aucheuren en accorderen niet op wat plaetſe
 Laïs gheftopen is: eenighe ſuſtineren dat het tot Co-
 rinthen was/ out zijnde twee- en tzebentich jaren/ ende
 dat de Corinthiers haer een magnifike Combe opghes-
 recht hebben byten de ſtadt/ daer ſy woonde (want ſy
 en wilden niet toelaten dat de Hoeren in de ſtadt haer
 residentie zouden hebben / ghelijc ſy oock mede de zelbe
 daer inne niet en moeften begraben) en boven op tzelbe
 Graf was een Leeuwinne wt-gebeeldet / houdende
 eenen Kam ofte Wock by de voerſte poeten. Sommige
 andere houden booz bezekert ende ghewis dat ſy in

Theſſalica

Thessalia heet / alwaer sy eerst behagde ghenaeemt
Hippostrates , maar Athenæus noemt hem Paulanres ,
ende Plutarch⁹ Hippolochus Thessalus , waer op sy met
hiefde ontstehen sijnde / verliet den berg Aera-cornithus
die met zeer schoone versche wâterren bewaert is / ende
secretelich vliedende ; intar woeren van haer andere
woutreusen quam int legher van Alexander de Groote
alwaer de andere woutre⁹ rijdich en falsoers over hare
vermaetheyt sijnde / haer met geweld in een Tempel
van Venus leden / waer inne sy haer met steen-werpen
oerballen hebben. Athenæus zegt datse haer ghedoot
hebben met houte banchen ende schabellen. Der welcke
een oorzake was dat dien Tempel hâmaels ghenaeemt
werde den Tempel van de Moordadighe Venus / ofte
anderszot vande Onbarmhertighe Venus. Haer Ghef
werd ghesien in Thessalien / inden Bloot Venus / waer
op een steen dat is / aldast eenighe Griecsche Maers-
kens in ghegrabeert waren / die aldus in het Latijns
overghesiet sijn:

Roboris invicti ac animi sit Græcia quavis,

Victa tamen formæ paruit illa suæ.

Laidis ipse parens amor est, aliisque Corinthus,

At nunc ipsa tenet inclita Thessalia.

Der welcke ick alhier in de Nederlandtsche Sprake in
mijn op-gemeynt hebbe, tot int vande rucke nye Lesers.

Hoewel Griekenland is onwiltick van vârage,

Zoo is het nochtans ovel verwaent door vuisagie

Van haer betande Lais te schoonheyt vuyt besaemt,

En om haer lieflichheyt Cupido's Kind ghevaemt:

Ins beeld van haer jeucht heeft haer Corinthe ghevoedt,

En nu vuyt haer ghevaemt in Thessalien behoedt.

Van Androchia ende Alcida twee ghesusters, ende noch
van Macharia , de vvelcke om haer Vaderlandt te
selveren haer zelve ghedoot hebben.

Capitel. VII.

Sophocles in een van sijn Tragedien waerint waer-
spot dat int Thessalien in de Tempel van Diana Eucly-
pigraton

1. Van Androchia, Alcida ende Macharia.

De graven zijn twee ghaechden/ wesen de Dochteren
van Antipenes een Thebaanschen Inwoonder/ de een
ghenaemt Androchia ende de andere Alcida. Het ghes
beurde dat Eginus een koninc der Sychemoniern de
stad Thebes belegerd hebbende/ van een pringe zijnde
de selve te rujnereen/ om de doot van syn vader Climo
te wreken: hier oter bezaechden haer de Thebanen
aen het Orakel: ende also dese twee jonge Dochteren
verstaen hadden/ dat het Orakel tot antwoorde ghes
dat de ghene die van edelen huysen zijnde haerzelven
gaetwillighlyk doodden/ een oorzake maeden; yn dat de
vrienden verwonnen zoudten werde: waeromme sy om
haer vaderlant iudicelijch van het geueel te verlossen
haerzelven ghedoodde hebben: waer na de victorie aen
Thebanen geboeyt is/ niet sonder zeer grooten lof van
dese twee ghaechden. Hercules blivende tot de hant
den van Euristheus, quam in Thracien/ al waer hy
woonde tot syne doot: na de welcke Euristheus syne
kinderen eyschte van Ceix den heere van Thracien/
dese vreesde datme de selve wilde doen sterue/ heeftse
aen Theseus tot Athenen zijnde ghezonden/ ende hem
de selve gherecommandeert. Euristheus dit verstaende
verklaerde de oorloghe aen die van Athenen/ de welcke
tot bescherminghe van haer ende de kinderen Herculi
teghen Euristheo ghescreden hebben: ende aent Orakel
ghebrachte hebbende hy wien dat de overwinninghe
ende victorie zoude bliuen/ zo heeft het Orakel haer
gheantwoort/ dat sy de overwinninge zoudten hebben/
indien een van de kinderen Herculi wilde steruen. Het
welcke Macharia een Dochter Herculis verstaende/
heeft sy haerzelven ghedoot/ ende de Athenianen be
kreeghen de victorie. Siet daer nu beminde Leser/ hoe
dat den Duiuel hem sacrificie liet doen met het leuen
der menscheleke creaturen.

§ Van vvaer de Orangien ende Citroen-appel-boomen
komen. Ende hoe dat den Citroen goet teghen
het scijp der Serpennen is.

Capitel. 7. 111.

De Orangien ende Citroen-appelen / en warden hier
 dooyt niet bekent voor gort oname te eten / ende
 men offerde de selve alleenlick aende Goden. **Op**
 wierden van weghen hare schoonheit bewaert / ende in
 de kassieren ghesloet en om het luytwaerdte ende kleeberen
 penen goeden reuck te gheben / ende voor de stotten
 te wagen. Ende om datse vor personen ende sieden qua-
 men / worden se werfliche ende Medische Appelen ghe-
 noemt / niet teghenstaende dat Iuba in synen Historien
 de selve Galdan Appelen ende Gosperische Appelen
 noemt. Daer na heeft men begonnen de Citroenen te
 eten / de welcke men seght datse een wonderlike kracht
 teghen de Slangen / Serpenten / ende Aspien hebben.
 Het welcke oock waerachtich is / want men vindt be-
 schreuen / dat twee Mannen in Egypten verongeluck
 zijnde om voor de Serpenten ghestelt te werden / ende
 van haer ghedoot ende verstonen te werden / het wel-
 ke dooyt een ghemeine doot plachte te zijn op den
 dach datmen haer zoude doen steruen / zoo is eene van
 dese twee by abonture ontmoet van synen vriend inde
 ghebancherisse / die van een Citroen at den welken hy
 ghebracht heeft oft hem wilde belieuen een stukken
 daer af te gheben : het welcke hy zeer gheerne dede. Hy
 at daer af / ende ghaf noch een deel an synen Mede-
 ghezelle : also dat sy ghekomen zijnde by de plaetse der
 straffinghe / ende voor de Serpenten die daer waren
 ghestelt zijnde / zoo en wierden sy gheenins van haer
 beschadicht oft aengheroert maer dese Werfen bloden
 van hu lieden / niet zonder groote verwonderinge van
 een yghelick. Watomme de Officiers der Justitie
 aldaer teghenwoordich zijnde / hebben beghinnen te
 examineren / welcke de occasie van dit misval was
 ende behonden den Citroen die sy ghegheten hadden
 hier af de dooyake te zijn. Ende om noch volkomener
 experientie te hebben van dese sake / zoo deden sy den
 naest-volghenden dach alleenlick eene van de herdooy-
 deelde van een Citroen eten / ende den anderen gaf men
 ghewoonelike spijzen / de welcke beyde wederom ter
 plaetsen vande Justitie gheleert zijnde / so sach alle het
 volck dat de Serpenten verstonen vielen op den ghemen

Theophrast.
 lib. 4. & De.
 don. Herbas.

Notabelo
 est wonder-
 liche Histo-
 rie vā twee
 misdadighen
 personen.
 Arthaxus
 lib. 3.

Vanden hongher.

Die van de Circoen niet ghegheten hadde / ende die
den anderen die van de 31ste ghegheten hadde onbe-
schadicht / den welken sy soek den naest volghenden
dach door de zelve Serpenten lieten bidden.

Woe schadelicken zaecke dat het is, hongher te lijden,
ende vvaerom de oude de zelve beter dan de jonghe
konnen verdragen zonder groote schade, van vvaer
datse haren oorspronck heeft, ende vvt vvaer redenen
dat sy de Colerijcke hindert, ende aan de Flegmatij-
ken profiteert.

Capittel IX.

DE Nederijis sijn van opinie dat twee principale
inconuenienten ofte schaden na den hongher sijn
volghende / de eene is / dat de natuerelike hitte daer
door is consumerende / ende de andere / dat de ver-
richheit der maghe hem ontloft ende daer door gekrenct
wert. Nu den Persoon die niet dese twee qualen meest
ghequelt is / verdraecht zeer swaerlijken den hongher
ende de ghene die hier mede niet benaent is / die kan de
zelve zeer lichtelijck lijden. Een kind dan dat waer heeft
de natuerelike hitte zeer sterck / ende de radicale ver-
richheit ghaensch subtyl / de welcke hem veel merck-
ontloft als hy hongher is lijdende dan in eenighen
anderen ouderdom: daer-en boven sijn gheboelike
krachten sijn veel stercker/waer door hy niet een groote
passie ende schade den honger geboelt / de welcke maect
dat de hitte ende synen natuerlijken gheest zeer ver-
mindert / ende hem syn voetsel benemende belet hem te
wassen ende te groeyen. Om deser ooraken wille wort
het kind meer dan eenighe andere personen van wat
ouderdom datse sijn door de honger meest beschadicht.
Men sonck Men die tot syn ganschen ende volkomen
wasdom is gekomen / hoewel dat syn natuerelike hitte
(so wel als die van het kind) zeer sterck is / so is nachts
syn natuerelike verichheit veel groter / ende daerom
en wort sy so ras niet ontloft oft ontbonden / ghelijc als
die van het kind. Dit is de reden waerom den hongher
aan eenen Man van middelbaren ouderdom so ras
niet schadet / als aan een kind oft jongelinc ende ghelijc
mogelijck

weynelicken hoe den mensche nader ofte dichter by syn
beginfel is/ hoe by den hongher met grooter hindernisse
ende pijn is lydende/ om dat syn bochticheyt veel sub-
stijndet ende krachtigher om te lossen is. De oude lieden
es hare natuerliche hitte zeer ghecrencht ende vermin-
dert/ ende de bochticheyt zeer dick ende grof/ de welcke
heer 300 lichtelic niet en kan lossen ofte ontbinden/ hare
gheboeliche krachten zijn soek zeer ghemineert/ ende en
gheboelen 300 perfectelick niet/ ghelijck als oft sy een
kint/ ende jonckeluck/ ofte in syn sterckheyt ende in
beste van syn jaren waren: ende daeromme en lijdt hy
30 veel schaden niet als dese booz-berhaelde ouderdom-
men. **W**er die tot synen iotersten ouderdom gekomen
is hoewel hy de natuerliche bochticheydt veel grover
heeft/ de hitte zeer slap/ ende de gheboeliche krachten
veel inperfecter dan eenige andere ouderdomme/ zijnde
een ghebuere ende naby van syn extinctie ende eynde.
Daerom hoe weynich dat hy de accidentē ende incom-
moditeyten des hongers verdroech/ 30 zoude hy noch-
tans in perikel zijn dat hem syn natuerliche hitte teene-
mael zoude begeben ende als wtgebluselt werden/ het
welc hem den doot zoude causeren: daerom 300 ist
van noode datmen den stoc-ouden dietwils te eten gebe/
gelijckertwijls men de kindere doet/ nochtans herschep-
denelic. Want men moet elcken mael het kint eten ge-
noech geben ende den stoc-ouden maer een weynich/ de
welcke indien hy te veel op een reyse name/ 30 zoude hy
de kleyn obergerbleef hitte die hem noch restieert gātsch
wt- dempen/ ghelijck als men een kleyn vlamme doet/
wanneer men te veel olve in de lampe gietet. Den hong-
ger procedert ofte neemt hare oorspōne in de creatue-
ren/ door dien dat de natuerliche hitte continuelicken
verdroecht ende consumeert/ de bochticheyt onser lide-
maten gheconsumeert zijnde/ berreert des ghelijcks de
bochticheyt der aderen/ de welcke berreert zijnde treckē
sy van de leber/ ende de leber treckt bande maghe/ ende
dese humeuren gheconsumeere wesende/ 300 heeft den
ooyersten Schepper in ons geordincert dat de milte de
melancholijche humeuren tot de mage zent/ de welcke
suert en co:rossijf zijnde de sustentiale en onderhoudende
bochticheyt

Maerom
den hongher
de Colerike
syndelicus.

vochticheyt der maghe consumereert / de zelve tot de
gheerte der spijse verwoeckende / ende daer af procedere
den hongher die aen de Colerike zeer schadelick is / om
dat terwile sy hongher lijden haer de Colera inde ma-
ghe daelt / ende niet etende / ende de dampen verbor-
ghende / 300 kilmt de zelve Colera ende maniert sy dat
eten / 300 corumpereert ende het doet de spijse verdoeren.

Ende den
Flegmatike
proffitelis en
niet is.

Maer de Flegmaticken hebben in de maghe ende in
alle hun andere leden vochticheyt ghenoech. Ende
daeromme ist haer proffytelic ende niet dat sy hongher
lijden. Want de zelve lijdende / 300 werden hare quade
humeuren door de hitte verdoert.

Datter inde vverelt gheen schadelicker dinck voor den
Mensche is, dan de tonghe. Rade noch van eenighen
notabelen exempelen, ten selven propooste dieneende.

Capittel X.

Van het le-
ven ende le-
spreuke de-
ses Philoso-
phi leest Fr.
in sm. G. 23.
nighe van
Adam tot
op Christi-
enoe Laer-
tis lib. 1.
pagina 65.

DEN Philosoph Anacharis, hem op eenen dach
met sijne Discipelen ten propooste bindende / spre-
kende van de tonghe / seide tot haer: Niet zondre groote
konste ende verborghenheyt / myne Discipelen / heeft
ons de nature ghegheven twee voeten / twee beenen /
twee armen / twee handen / twee oogen / twee ooren / ende
niet meer dan eene tonghe / om daer door te beteecken
dat het zij om te gaen / zien / ende hooren / dat wy zelve
zo lange als wy begeerten moghen ghebruycken : maect
aengaende het spreken / zelve moeten wy zo soberlick
ende eerbaer doen als ons moghe is.] Wy seght noch:
Om gheen andere reden heeft de nature ons het aen-
ghelicht / de oogen / de ooren / de handen / de voeten / ende
alle de reste des lichaems ontdeert ghelaten / behalven
de tonghe / de welcke sy niet de haerken omringt heeft /
sont omme met tanden beuurt / ende daer na met de
lippen besloet / dan om ons te doen verstaen / dat in dit
teghenwoordighe leven gheen dinck en is / dan alle
de schadelicke tonghe / de welcke noodzakelick al-
s nu ende zeker moet bewaert werden.] Wy en heb-
ben geen lid aen ons lichaem dat de nature alsoe be-
vocht ende beuurt de: ft dan de tonghe / want door
ghelagen is het beuurt der tanden / op dat wij den
gheliken

ghelede daer sy de reden niet en wilde onderdwingen. **D**aer doo; sy in eenen besloten toom ghehouden werdt/ ende dat sy haer niet achterlaet en deyst/ wy hare onmatichheit met een bloedighe bere mochten berhynen. **D**e selve Anacharlis op eenen tijdt by Solon ter maectijdt zijende/ wert doo; wijs gheacht/ omme dat men zach dat hy slapende syn rechterhandt doo; den mont hielt/ ende de lincke doo; syn schamelheyt/ wilstende daer doo; herooten dat de tonghe een veel sterker toom van noode hadde dan de natuerliche leden der schamelheyt: de tonghe begriipt in hem als Salomon zecht/ het goet ende het quaedt: het leuen ende de doot is in het gheuoelt der tonghe.] **I**ndien wy de tonghe wi; ghebruyken zecht Erasmus, hy zal ons een hoorn der overbloedichheit zijn: ende indien sy eenen Gouverneur ghebruyck heeft/ so en brenghet sy niet dan groote schade inne.] **D**en Philosophy Piracus * zeyde/ dat de tonghe ghemacckt was op de maniere van het yser eener lancien/ maer dat sy noch veel ergher was: want de lancie verwondet alleenlic het bleesch/ maer de tonghe doo; sterct het herte.] **A**franius een ander Philosophy/ ghebraccht zijnde waeromme hy den meesten tijdt doo; het gheberchte giuck/ hem zeluen in verjickel stellende omme alle uren doo; de wilde Beesten bejonden te warden/ ghaf tot antwoorde: **D**e Beesten hebben gheen anders wapen dan de tanden om my te berseheuren; maer de menschen en houden nimmermeer op my met haer leuen oberlast te doen/ ende met huere tonghen my te diffamoren.] **P**lutarclus in het Boeck van de Banninghe mentioneert dat de **A**piers een Wet hadden doo; welke alle de gene die een balsche tonghe hadden/ ghebannen ende ghesloten werdt den tyt van een half jaer op een eensame plaats/ zonder aen eenighen mensche te mogen spreken. **E**nde het ghebiel dicwils dat alsulcke menschen berhosen drie jaren op de Galejen te woonen/ dan een half jaer alsoe besloten te zijn. **D**emosthenes een man van groote authoriteit ende welsprekenheit in woorden/ was doo; gants Grieken vermaert om dat hy seer hestich konde klappen. **O**m welcker oorzacken ben alle de

Erasmus in
syn Boeck
van de tonghe
beschryft
mede dat selve
be uit derde
Boeck/ fol
124.

* **D**it was
mede el vā
de 3de wy
sen in Specu
len/ en werdt
gestelt in de
opdr de daer
de te zijn.

Van de tonghe.

Men kan op een plaetse by een bergadert hebben
 ende ontfangen darmen hem een groot salaris ende
 recompense zoude gheben : hem segghende datse hem
 zelve niet en gabe / op dat hy zoude spreken oft weren
 maer gaben hem alleenlick dit present op dat hy zoude
 swijghen. M. Antonius bede den Vader der eloquentien
 dooden om gheen ander sojake dan om dat hy te seet
 tot syn achterdeel ghesproken hadde: het welcke Fulvia
 syne huyf vrouwe seer wel beroonde doen sy de Tonge
 van Cicero die haer also missepte hadde liet wttrecken
 ende doorstact die op verscheiden plaetsen met spelden
 ende naelden. Salustius een Roomschen Orateur was
 obdies aende Vreemdelingen/ ende verbolcht van syne
 Ghezellen om redenen dat hy nimmermeer syn Penne
 inde hant nam/ dan om te ghen somnighe te schryven/
 noch nimmermeer synen mondt en opende dan om an-
 dere te verachten ende blamen. De Lydicrs hadden
 een onverbreekelike Wet / int straffen van de Richter-
 klappers/ want die werden met de doot ghestraft/ende
 verdoordelden de Doodslagghers alleenlick op de Ga-
 leys ghestelt te werden. Also dat ander dese Barbaren
 een ander te blameren groeter straffe onderworpen was/
 dan of men vromt ghedoot hadde. Darius op een tijt
 syn maectijte houdende/ so zijn de gene die aen de Tafel
 zaten in een disput gheraect met inalkanderen oer de
 daden van Alexander beschuerende. Waer was een Ca-
 pitayn ghenaeemt Menon, de welcke van Dario seer be-
 mint was Alexander seer begonnen heeft te verachten/
 soo heeft Darius tot hem gheseydt / Bedwinght uwe
 tonghe Menon, ende weet dat ich u in desen strijdt niet
 noch en neme om Alexander met de tonghe te diffa-
 mieren / maer ten eynde dat ghy hem met de wapenen
 zoudet berwinnen.] By welck exempel men kan ber-
 staen/ hoe verbloeten ondencke dat den achterclap is/
 onghesien wy hemercken dat de byanden zelve niet
 en willen liden datmen van hunnen byands quade
 seght. Pytheus een Hertogh van Athenen/ was een
 erlick/ couragicus ende manhaefich Prince: maer de
 overbloedicheit der woorden die hy ghespreke ende
 ghesprek hem hadde / heeft grootelicks de glorie van syn
 bloecks

bloetheyden ende bloemheden betrouwen. **O**ch
 filosofoph hem eens in een dancster bindende en sprek-
 niet zoo langhe de maerlijt durde: ende als de andere
 over een zoo langhe silentie veruondert sijde / hem
 bysichden na de oorake waerom hem niet een woord
 en spreek heeft hy haer gheantwoort: Hier is veel beters
 den tijdt te hemmen dattmen behoort te spreken / dan hoe
 is alkenlich te kunnen spreken: want dat onderwijst
 ons de nature / ende het ander komt alleen door de mens-
 tenschap.] Het en heeft eenen nimmermeer berant dat
 hy ghesweggen heeft / maer wel het veel spreken: want
 een eenich woord is sufficient ghenoech om pemaent het
 leven te doen verliesen / zo wel hemelken als eenen an-
 deren. Als tot exempel den ghenen die de bereykenisse
 de ledighhe ofte ydele wilepde / de welcke in
 den Crampel van Iuno Chalcæcos na dat de zelve be-
 roeft was / ghebonden wierdt / ende die door syn veel
 spreken / onder dat hy onderzochte wiet / syn eyghen
 leven al wilkens verloten heeft. Hy zoudt wel ghe-
 hebben dat hy t'woort wederom in synen dyp gehadt
 hadde: maer het was te spade / om dattmen een woord
 niet wederom halen en kan / dat door den moer ghepaf-
 fect is / ghetijckertwils als het teer quackken om daer
 te een vogel die men eens heeft laten vliegen / wederom
 niet de hant te grijpen: ende daerom sijden dat de
 woorden bleugelen hebben. Want nimmermeer en ho-
 fter oft die een woord zo veel als zeer veel stil sta-
 gen ghebaert hebben: want wy kunnen tot allen tijden
 wel segghen / segghen dat wy ghesweggen hebben / maer
 niet segghen dat wy ghezept hebben. Epimenides een
 Schotse sijde berreke van Rhodes / en quam in Asia
 aldaer een lange tijt woonende: daer na herede hy we-
 der tot Rhodes / onder dat hem one temant heeft ho-
 ren verhalen van gene dat hy in Asia ghesien oft ge-
 doen had. Waer af hem de Rhodiers verwonderende
 hem baden dat hy het wilsde vertellen van gene hy ge-
 sien had: de welcke hy op deser manieren gheantwoort
 heeft / Ic was die tien jaren lant de zee / op dat ic mi toe-
 liden soude gheuenent / andere tien jaren woonde ick
 in Asia om te leuen schilderen / ende zo en andere jaren

heeft Platon
 in het Crito
 takt van het
 veel spreken.

Erasmus in
 syn Boeck
 vande lange
 lib. 2.

Vande onde

funderboel in Gheenen / om my zelven het fuffelighen
 ghewoon te maken. Ende noch begheert ghy dat den
 woorden zonde willen zegghen / ende nieu-maren ver-
 tellen. En komt niet wederom / s Rhodiers / is bij de u
 dat my niet alreliche propoosten: want ghy maecht in
 uwe hant hant om Tafereelen te koop en / maer niet
 om nieuwe ruydingen te weten.] Ily heeft haer als een
 heylighen ghy wel ende recht gheantwoordt: want
 om de dinghen van berfchenden ende berre-ghelogen
 landen te vertellen / sse ghynder wiplich menschen die
 des zelve willen ghelacken / ende andere fpraken dat
 merde, alijt om de zelve twiffelende. Pythagoras niet
 om ghebrecht waeromme hy alreliche Meritis ofte
 ftillicheyt in fime Academia dehe onderhouden: want
 in den tyd van twee jaren en mochten fime Discipulen
 van dat sy dat in ghogaen waren niet een woort zeg-
 gen fime bevel fpraken / want het was haer gant fch ber-
 foden: antwoorde de daer op. Ende Academien der an-
 dere Philosophen loeren sy hare Discipulen fpreken
 maer in de gymas loeren sy niet anders dan fmoighen:
 want daer en is in dese Werelt gheen beter ende boe-
 gher Philosophie haer den menfche / dan fime fonghe
 (waerom het van noode is) te kunnen bedwingen.]

Van de Bancketten der Ouden. Ende hoe dat Augustus
 verboode dat niemandt bieneo Roman en ander in
 fyn Huys ten eten zoude noodighen,

Capittel. XI.

DE Epuritanen hadden eenighe Bancketten die
 sy Phedius noemden / waer inne sy de onde ende
 werchloos-bloefch dat in water geoden was aten
 ende niet anders. Dooz het eerste Ghebrachte, Dooz het
 leste Ghebrachte / twelch de Ouders de twede Tafel
 openenden sse hachten sy elken Maer ende dinghen
 haer ende op ende van Bancket enighe Maer
 van Maer ende Maer in Laury-bladeren ghelacken
 gonder dat hare Tafelen parfumen / rapiffchen / an-
 fuchen ende fanken van berfchenden maer hebben
 het twelch al dinghen in die in dien tyt niet in het ghe-
 hange en mach ghyde van Bancketten het Maer
 van

Van de sate. Doortijns plachten in alle de Steden van
 Creten op zekere dagen des jaers eenige Bancketten te
 ghebruycken / de welke voór een peggelick die aldert
 wilde gaen ghemeyn waren : een peggelick bande In-
 woonders moeste tot dit effect het chiende deel van alle
 syne vruchten brengen / welke aenden ingang bande
 stadt opgenomen werden door eenige bande Societent
 daer toe ghekoren zijnde. Sy gaven den last ende zorge
 van het gantsche Bancket aen eene notabele Vrouwe/
 hebbende onder haer noch dý oft vier Vrouwen van
 ghemeynen state / ende twee Dienaers om het hout tot
 het vuur te dragen. Int huys bande Feeste waren op-
 gherecht eerstelic twee Tafelen voór de Inwoonders/
 ende twee andere voór de vreemdelinge. Aen een peg-
 gelicke bande Gasten gafmen gelijcke portie. Het is wel waer/
 dat de jonghe hadden de helft minder van het vleesch
 als de oude lieden hadden. Daerenboven was noch toe
 peder Tafel een dat verbult met Wijn de welke met
 Water ghetempert was / waer af sy allegader in het
 ghemeyn droncken / ende na dat sy ghegheten hadden
 brachten een ander dat met Wijn veel beter dan den
 eersten zijnde / ende het was den Guden toeghelaten zo
 veel daer af te drincken als het hun behaechde / ende
 aen de jonge lieden matichliken. De edele Vrouwe die
 het opperste ghebiet ober dit Bancket hadde / berghe-
 zelschap zijnde met de andere Vrouwen / bracht de al-
 derleckerste Spijsen aen den ghenen die in tijden van
 oorloghe oft vrede eenich ghedenckweerdich oft kiere-
 moedich stuck betwefen hadde / als weerdich zijnde om
 gheerert te werden. Na datse nu wel ghegeten hadden/
 zoo begonnen sy eerstelic te raedtslaghen van de ghe-
 meyne affairen / daer na debiseerden sy bande dinghen
 tot den krijgh behoorende / desghelijcx ooc bande Per-
 sonagien die in eeniger maniere de Republike wel ghe-
 meriteert hadden : zonder eenighe vrees des doots het
 Vaderlandt groot proffijt ghedaen / offerhanden in de
 Tempelen ende aende huys-goden ghepresenteert / de
 zelve grootelicks recommanderende ; op dat de jonghe
 Mannen hoorende van alzulke deuchdelicke Perso-
 nagen verhalen / haer mede tot de deucht zouden be-
 gheben

Vande onde

ende met haer anhouden om dese glorie te bere-
 krijghen. Dit ghebaen zijnde/ende de Tafelen opge-
 noemen / verrock een neghelick van dees plaetse / ende
 ghingh naar syn hups. De Iacobermoniers en wilden
 niet toelaten dat in hare Synagogen meer dan neghen
 personen met malckanderen zouden eten/ het welcke sy
 deden der eeren van de neghen Musen, met conditie dat
 men oechden genen die een Tafel zoude spreken/geenen
 wijn te drincken zoude gheben / alsoo dat indien men
 wilde drincken silentie moeste houden. Dese wet zoude
 zeer bequamen syn in desen tijde / omme dat men in de
 feestten die nu ghehouden werden niet dan alle ra-
 moer / groot gheruchte ende gheschrey en hoorde: daer
 gelyc het hem wte dat alderbest kan klappen. De Man-
 tratices in hare ghehelicke feestdagen gheleelkeere
 er eeten van den vader Dionysius ofte Bachus inge-
 planten warrn alle gader gheleest met witsen
 den als doen ghenaeert Iustanische Koken / ende so
 haest als sy de stemme van den openbaren Roep ghe-
 hoort hadden/ stelde sy allegader hun knipen op de aer-
 de: ende na dat sy eenighe ghebeden gesproken hadden
 gingen sy ter tafelen: ziften / een neghelick nemende twee
 maten met wijn/vergevoert de wijfster van Apollo
 Pythius ende van Bachus. Die dobbel portie hadden/
 so wel van alle andere dingen als van den wijn. Daer
 na gaf men een neghelick een schoon buode/ ende won-
 derlic breedte / waer op noch een ander buode was ende
 daeromheen een stuck werckens bleesch/ een hoerphen
 van ghesoetert gersten-meel oft anders als een: chere
 portagie van d'ij / oft noch wel een portagie van Arum-
 den na den tijde des Jaccs / een heerken haer/ broog ghe-
 blyghen/ende eenen haet met een krancken ghebroome
 zijnde. Indien vermandt offerende eenighe andere dan
 dese hebben verhaelt die d'inghen bereyde / so wert sy in
 een gelt-straffe ghesont. De usantie van Banchetten
 ofte Maeltijden te houden (als Aristoteles affirmert)
 is eerst gheintreert door Italus een zeer puer Dionisch
 in Italien / de welcke hem niet dese groote volckeren
 onderhield / ende niet hun etende/ haer doot d' sen mid-
 del so wel te meer en hem verbanden heeft tot sine
 gheboorte

Alken syn
 de witte ha-
 deren van
 de wijfster
 oefensagen.

behoeft te hebben / by troet ende leide haer alhoewel een
 menscheleek / cijsel ende ghemetcheleek leuen. Suetonius
 Tranquillus verhaelt dat den Keyser Octavianus Au-
 gustus binnen Romē verhoort dat niemant miltan-
 der machte by hem te gaste nooden : maect indien men
 jemandt eenighe ere wilde bewijzen datmen de spijse
 in syn huys soude zenden. Ende alhoewel men hem
 vzaechde waeromme hy sulck een wet ghemactet
 hadde / so antwoorde hy : De occasie die my betweechte
 heeft de Spelen ende de Bancketten te verbieden / is
 dese gheweest / Om dat inde Spelen niemant hem ont-
 hout bande Goden te blasphemeren / ende inde feesten
 ende Bancketten eenen peggelicken synen naesten dis-
 fameert ende misprijst.] Cicero maect mentie dat
 Cato den Censoor zijnde op het punt van syn sterben /
 dese woorden gheseydt heeft / Onder andere dinghen
 die ick (niet als een Burger van Romē / maer als
 eenen ongheschickten Barbare) ghebaen hebbe / is dit
 een gheweest / dat ick my op een tijt van mynen Vrients
 liet verwinnen / den welken my tot synen huys te
 maectijdt ghenoodicht heeft / ick gheloofde hem / ende
 ick ghingh aldaer : het welcke ick niet en hadde be-
 hooren te doen / ter oorzaken dat omme de waerheyt
 te zegghe / gheen verniaert ende deuchdelick Man
 en mach in het huys van een ander gaen een / zonder
 syne vryheyt te verliesen ende syne reputatie ende
 graviteyt daer door in groot perijckel te stellen] Een
 Quidam vzaechde aen Aschinas den Orateur / wat
 hy soude maeten doen / om deuchdelick te sijn / den
 welken hy antwoorde / Om eenen volmaecteten
 Griek te sijn / so behoort ghy ghewillichlick tot de
 Tempelen te gaen / ende tot noodt tot de Oorloghe-
 maet tot de Bancketten ofte Gast-maectijden noch
 door eyghen ende wijen wille / noch oock door eenich
 ghewilde.] Worden zekertlick omme in eeuwighe-
 ten te bewaren. Pericles een groot Personagie
 tot Athenen hadde de gewoonte der Bancketten ende
 der betredinghen der selve in alulcken afwijken / dat
 hy minnaert tot eenighe van syn Vrienden en triest
 ghegheuen / wylken tot Lucijolemus inden dach
 spuz

Sijner **B**egheerten: niet teghenstaende nochtan dat hy zeer milde ende liberael was/ zeer veel menschen mit sijn goederen boedende. Hieromme en wil ic de **B**ancketten niet r'eenigader beroesen/ mits dat de middelmate daer inne ghehuypcht werdt: want ghelijck als het een zeer onreclike sake is / te blieden de conuersatie ende r'ghehuypck van met malk anderen te eten/ ghelijck als de gemeynsaemheyt van verscheiden Religieusen in hare **E**et-salen is / bewijse niet alleenlick de natuerre maer ooc de vrientschap dese maniere van **B**ancketten bereyscht / het welck de **L**atijnen onse **D**ooysaten ghe-noemt hebben **C**onvictum à convivendo. **A**ls:oo is het oock woerdich te vermitsien ende verispelick hem te begheben tot de kostelike ende hoosberdighe bereydinghen van verscheiden spijzen / ende daer inne sijn goet daren te bereeten: want daer en is gheen sake die ons den **B**eeften meer ghelijck maecht dan de gulschepre/ ende de staderinghe der krucken.

Van verscheiden **P**ersoonen de welcke door haer overdadighe verquistinghe, in korten tijt alle hunne goederen door-ghebracht hebben.

Capittel XII.

DEn overdadichsten **M**ensche onder alle de ouden die voortijds ghetweest sijn / is **E**picharides **A**theniaen/ toe-ghenaemt den **K**leppen/ de voornaemste ghetweest / de welcke in zes daghen alle sijnne patrimoniale goederen door-ghebracht heeft. **P**asicites **K**oninc van **E**gypten/ na dat hy bereet hadde al tghene dat hy hadde/ vercoft ewndelic sijn **K**oninkrijcke/ ende daer na in een saemheyt binnen de **S**tadt **A**mathuntis lebende storf zeer ellendelicken. **E**thiopus den **C**orinther vercofte een **A**rchias sijn ghedeelte van het land dat hem noch tot sijn bezittinghe soude toe-komen / op dat hy te ongheschiede soude moghen sijnpen. **C**leops een **K**oninc van **E**gypten/ hebbende een onbegrijpelicken onkost tot opbouwinge van een **P**iraamide/ wert tot alreken benaught ghedwongen / dat hy ghenoot: aert was den machdom van sijn **D**ochter te koop te stellen/ om alsoo het gheschick te verdringen. Welck is noot: de ghewiltich

veroordeelen haer s lichaems; ende wiensert. M. Tigellus
was zoo overbachtich dat alle de Lech-spitten / Speel-
lieden / ende meer andere die zeer groote proffytten van
hem ghehadt hadden / hem na synen doot zeer bittere
liken torenende beklaecht hebben. Waar af Horatius
mentionneert

Satyr 2.

T'Phryasfrückers groot ghelut, die ghewoen zyn met vlye
Te volgen Tafels veel ghestoffet i' aller tijt,
Verkoopers van goe Renck en diere Specerijen,
En Kamerfpeelders oock met al haer ghychebjen,
Springhende Vrouwen en onkuyfche Danffers noede,
Die volcken allegaer treuren met droever zede
En storten tranen wt, en doen nu hancckklache
Over Tigelli doot en syn sterven onfacht.

Ende in de derde * Satyra van syn tweede Boek be-
schryft hy de overtradichheit van Nomentanus aldus:

Dees Nomentanus wilts doen by in syn jong leven
Vve syn erfgoet dryfent talenten had verkiyghen,
Onthoot met groeter vlyt by hem den Vffcher ras,
Vleesch-houwers en oock med' Quacsalvers op dat pas.
De Coppelaers vernuert van de Rustaensche straten,
Laghers, Fraytiers, Paffcy-backers tot biter basten,
Phryasfrückers vol loofheys, die volck moest allegaer
Komen s'anderendaechs by Nomentanus klaer:
Sy hoorden dit ghebodt. sy hoorden dees mandaten,
Dieroms zoo quamen al dees voor-verbaecte staten.

Den Koppelaer zoer stont met syn tonghe vol klap
Tot Nomentanus heeft begaenen syn ghesuap
Al dat ich hebbe hier oft op andere steden
En alle ighene dat is inde buyssen noede

Van dees Koeplieden goet, die hier nevens wy stont,
Is al oot uwen diensdij, ghy mencht het nemen aen.

© Damsfippar wylt, verstaet de blijde woorden
Die dees tonghalingh sprack vuer na sy alle boorden.
Door u, lagher stont, heb ick alreys het vout,

* Satyra is
een Straf-
ghedicht
Carmen
waer in per-
sons toes-
brengen ende
overbrengen
aendin sacht
ghebrack
baidelic des
strafes wro-
den.

De

Overdadicheyt van

Dat ghy snachts ende snee niet rusten laet in stille.
 En ghy Visscher bedacht die in den winter stranghe
 De visschen op de zee voor my niet schroomt te vanghen:
 Ick buy en zeer traegh mensch, vóór zeket k'hebbt niet
 Verdient zoo grooten schat te houden in t'gebiet.
 Ghy laghen mynen vriend, noemt ende zijt te treden
 Met dees thien stucken gouts, die ick u schencke heden.
 Ghy Visscher noemt daer oock zoo veel op dit termijn
 En dry mael meer voor u mynen Ghebuerman sijn,
 Om dat als ick zomtijts u vrouwe laet opweken,
 Dat si haer zooten slaep van t'bedde moet vertrekken,
 Dasi oock bereyt is myn ghebode te grípen aen,
 Om door haer arbeit zeer in als my by te staen.

Alia. lib. 4 De overdadicheyt ende het wellustich leuen van Pe-
 ricles, Callias een sone van Hipponicus, ende van Nicias
 hebben haer tot alzulcke armoede ghebracht / dat sy
 (als het gelt hun ghesailleert heeft) malkandiet ondes
 hun dypen vergift geschoncken hebben tot enen lesten
 dranch ende vanket / waer aff sy alle dyt gestorven sijn.
Lib. 4 & 12 Van Callias maect Athenæus mentien / Aristophanes
 verhaelt mede vā hem in syn Comedie vā de Visschers /
 ende Lysias beschrijft dat Hipponicus sijn vader den
 rijksten van gantsch Giecklant was. Demades den
 Orateur was so verbult met rijkdommen / dat hy zelve
 bekende gheen ding ghebjeck te hebben: ewentwel ver-
 loor hy int eynde dood sijn onmatichheit ende vergif-
 ringhe alsoo sijn gódeten / dat hy tot de Stadt ghe-
Volaterran. brant zijnde (om dat hy zeventmael gheaccuseert was)
Antrop. l. 1 den middel niet en hadde omme te vorte ofte amende
 daer tūe is e van Athenen hem ghecondemneert had-
 den te betalen / ende Antipater hem bespottende / seide
 dat hem niet anders dan den Wyck ende de Tonghe
 en resterde / ghelijckertwijls als een offer dat men ghe-
 consumeert heeft. Cressipus een Sone van Chabrias
 was zoo overdadich / dat na dien hy alle syn goeder ver-
 daem hadde / zoo verhoft hy de Steenen van sijn vaders
 dets Tempel ofte Graf / poer swelcke de Athenen
 om tijde te sijn den dypen dypen dypen dypen dypen dypen
 Cote

Quintus Lantulus toeghenamit **Sura**, een **ghebooren** **stammes** / maar dan een **quade** **gouvernement** / heeft zeer **soetelick** **hoben** alle **syn** **goederen** **nach** een **grooten** **jonnes** **van** **het** **ghemeyne** **ghels** (als hy * **Quintus** **mas**) **beughelegher**. **C. Caesar Caligula** / sterfft alle **andere** **overadighe** **Wou** **spenghers** **ende** **Ver** **gastres** / in het **besluten** **van** **overadighe** **enkosten** / **ende** **deetle** **verpussingen**. Hy **indenterde** **niouwe** **saegten** **van** **spijzen** **en** **bauchetten** / die te **voré** **sopt** **ghe** **den** **oft** **gehoort** **en** **waeren** / also dat hy hem oec in **hoete** **liche** **wel** **rieckende** **waeren** **gebaert** **heeft** : hy **soep** **oft** **dyont** **weeren** **in** **vermaerterlike** **pryse** / die hy in **ayn** **de** **de** **pubberijeren** **oft** **snatten** / **ende** **stelde** **voor** **de** **ghene** **die** **hy** **conijgh** **heest** **wilde** **doen** **broote** **ende** **spijse** **van** **houer** **goud**. **Maer** **en** **haben** **hier** **hy** **lichte** **rusten** **ofre** **Scheppen** **ghenamt** **Liburnices** **maken** **van** **cederen** **hout** / **ende** **de** **achte** **kasteelen** **ghantich** **bedeckt** **met** **hoefeliche** **gheslachten** / **hebbende** **grooten** **spacen** **en** **ver** **trecken** **van** **badt** **steden** / **portalen** **ende** **kameren** / **oek** **mede** **met** **bedingorden** **ende** **housterden** **scrupt** **dra** **gen** **de** **boornen** **omme** **des** **daeghs** **onder** **de** **schaduw** **te** **bauchetteren** / in het **mid** **den** **van** **syn** **Musicien** / **die** **zeer** **melodienfelle** **jonghen** / **terwyl** **hy** **hem** **bero** **merpde** **langhs** **den** **ze** **kant** **van** **de** **Campansche** **zeer** **een** **zeer** **bruychbaer** **lant** **van** **Italien** **zijnde**. **Wangende** **de** **gheboornen** **ende** **lust** **hunsen** **die** **hy** **op** **de** **velden** **lie** **richten** / **alle** **rekenen** **te** **rugge** **stellende** / **hy** **en** **begeerde** **andere** **niet** **dan** **in** **effret** **te** **stellen** **het** **ghene** **dat** **onmo** **ghelich** **schien** **te** **zijn**. **Moetelich** **in** **min** **dan** **een** **jaer** **rijt** **heeft** **hy** **overadighe** **rijckdommen** **gheconsumere** / **met** **de** **eben** **en** **rustich** **dusent** **mael** **H. S.** **honderd** **dusent** **Mepne** **Selleros** **die** **Tiberius** **hem** **naghlatten** **hadde** / **bezoghende** **de** **sonne** **van** **eben** **en** **rustich** **miljonen** **ende** **veertich** **dusent** **Croonen** / **den** **Croon** **tot** **zes** **en** **veertich** **stuyvers** **gherekent**. **Ende** **na** **das** **hem** **het** **gult** **ghemanchere** **heeft** / **alde** **dat** **hy** **behoef** **lich** **was** / **so** **begaf** **hy** **synen** **gheest** **tot** **het** **oprechten** **van** **andere** **agheleche** **tolle** **ende** **tributen** / **ende** **be** **gan** **door** **verscheyden** **middeelen** **als** **lasteringhen** **ende** **confiscationen** **het** **goud** **van** **synen** **onderdanen** **te** **rooven**.

* **Quintus** **mas** **is** **reus** **Chysoret** **ofre** **Scher** **meester** **hy** **den** **Rouma** **nen** **en** **habe** **den** **ook** **de** **maet** **om** **over** **bloede** **te** **rechten**. **Wangende** **heeft** **hy** **een** **hoofman** **waerde** **gha** **werst**. **Dion** **in** **syn** **leven**.

Overdadelicheyt van

Sueton. lib.
6. cap. 30.

Den keizer Nero sijnen sijnen en was niet mit over-
dadelich en quastadich / de welcke geen regel noch maat
en hield int oorspynghen ende werckgheden / achtende
de selve inlein ende zoen ghierich te syn die reynighe-
den haren verterde onkosten hielden ende der contrarie
ordel ende groenmedich die het allegaer oorspynghen.

* Dit was
een koninc
vā Neronem
de welcke
ghehooren
was tot syn
sijcke / om
Neronem te
bezoeken.

Hy gaf een * Tyridtes alle daghe hondert duysent
sinnel / beloopende tusschen duysent duysent / sijnde
hy na een ongheloesdicheit / ake. Hy gaf Menocraes den
harpslaghen zeer schoone palaysten een profers des-
ghelien oec een Spechilles Myrmillons den Scherm-
meester. Hy en dede nimmermeer een deft of te vopage
minder dan met duysent waghentende / die pisen van de
driepelen waren sijn / ende de ghelien waren ghes-
wapent ende gebaerert met daken van Canusa een
stade in Doullan. Waerenbovenen trock hy nimmer-

Int 5 Boec
Cap 3.

meer een kicedt roneghal een. Iosephus in syn hystorie
van de Joodsche krieghen maect merckende oer-
dadelicheit des keizers Vitellius oec oec het keiser-
rijc maect acht machers ende hys oeghen oegende. Joo-
dien hy langher gheloesst hadde / int gheloesst (septe
Iosephus) dat het geselscheit keiserrijc sijn mocht wil ende
oerbaert niet en zoude kunnen verghenoecht hebben.
De selve Vitell. was zo oerelende oerbadich / dat hy
alle daeghs vier machghen hield / die hy verdelde in
Onbijten, Middachtel, Avontmaet en Collane. Toen
hy tot Rome quam / gaf hem sijn broeder een Abent-
mael wa: sinne beoghediacht werkhouten duysent we-
gelesen d'fchen ende leuen duysent d'gelen / welck
hy noch oertr / se in een andere / se: sijn oerbadige
grootte kostelichheit verberert sijnde / welck hy dede op
de wijnghe van hes Blat / dat hy om sijn wonderlicheit
grootheit den Schilt van Minerva noemde. Noch re-
nichte andere exempel van oerbadige verquistinge
sijn gheallegeert in nimen Commentarien oer de Plind
van Aristophanes, de welcke haest in het licht sijn
ghebacht werden. De quastadich oft oerbadich
(septe Vlpianus inde eerste Boec / ff. de cura furio.) is de
ghe die geen tijt noch eynde en nroet int oorspynghen /
maect verdoet ende bequast sijn goetere haren mach-
ende

Overdadicheyt van verscheyden Personen.

Sijner tielck tot een glants vande edele stamme ende
 familie der Fabiaen behoorden te sijncken zoo onnatu-
 rellick in alle boosheden ende onkuschepheit gheresol-
 meert werde. Dion * beschrijft dat den Keyser Tiberius
 eenen zekeren Raedts heere van groot Conberment
 een Jhomboos bestelde / alleens oft hy een weef oft
 ander jacht was. Iovianus Pontanus int Boec vande
 mildheyt maect een questie / te weten / welcke van de
 twee / oft de Overdadige / oft de Gierigaert / de vrees-
 ofte de verdoemelsche is : waer op hy zelfs aldus ant-
 woort : Dit is (zeght hy) zeer moeilijk te jageren. Eer-
 stelic / de Overdadige oft Berquisset brenght een veel
 personen proffijt / die welcke hy onnaturlie sin goet gerst /
 haer ter contracten de Gierige hem joden gantsch niet
 bequaem is / ende gebruyet van sijn goederen zo we-
 nich / als oft hem de selve niet toe en behoorden / niet
 half zoo veel ende als hem wel van noodt soude sijn
 tot onderhouden van sijn leven / der welck hem zeer
 mismaecht ende welck haer blijden. Ten tweeden /
 de Overdadighe gheeft liberalich / het welcke hem tot
 een groot / mildt ende generens betruoockt / want
 mer hy de limiten in het gheben niet en overtreet / mer
 dat het wel ten propooste komt. Waer ter contracte den
 Gierigaert het bette kleyn ende vel boosheidt berst.
 Waerendoben / ghyghe als de giericheyt dagheleij waer
 ende vermeerderet / also berandert de Overdadige mede
 van naturel ende maniere van leven / zoo wel doo den
 eijt ende in vuerdom opwaessende als doo dien dat hy
 begint te mercken dat hy eyndelick soude behaerlich
 werden ende tot armoede komen / waeromme hy dier-
 bels beter jeden dan hy tot dien rijde toe ghebruyche
 heeft an-nemant / ende doo vresheyt van jaen sijn
 overdadicheyt grootelicks minetende / becrachte hy
 allenphens gheontheyt : alwaer de giericheyt een on-
 ghenesliche liette is. Doo welcke tekenen het doo een
 peccatlic notoir ende openbaer is / dat de Gierighe van
 boosheit ende erghe conditen sijn van de Overdadighe.

Triumphe van Antigonus. 3. Boek. 138.
Magnificentie ende kostelickheyt van eenen Triumphe
van Antigonus Epiphanius.

Capittel XIII.

A Ntigonus Koninck van Syrien toe-ghenaemt
Epiphanius, dat is te seggen Woorluchtrich/ ver-
staen hebbende het verhael vande magnifijcke
ende heerliche triumphe vanden Burgemeester Paulus
Emilius om de victorie die hy vercreghen had teghen
de Macedoniers ende haer Konink Perseus die inde
inden triumphe ghebanckelick ghevoert werde/ soo
winc hem sulck een saloursje dat hy doo; ijdele betroe-
telheyt hy hem selven delibereerde eenen triumphe te
maken/ die den ghenen vande Romeynen verre soude
overtreffen. Om deser oorzaken wille liet hy doo; syn
Koninkrijcke ghebeden/ dat men op eenen zekeren be-
sterckenden dach hem tot Daphnis een Stadt in Asia
soude laten binden/ alwaer eenighe boven-maten
wonderlike Spelen;ouden ghecelebreert werden. Het
welcke causeerde dat niet alleenlick wt Grieken/maer
oock wt verscheyden andere Rijcken ende Landen/
aldar een ontalliche menichte van volck quam/ ende
de o;de van desen triumphe ende spectael beghon
op dusdanighen manieren: Eerstelick marcheerden
vijf duysent ionghe Mannen wt Grieken op der
Romeynen maniere ghewapent zijnde/dar na soo veel
wt Assyria op haer maniere ghewapent/ ghevolcht
van vijf duysent Thaciens ende vijf duysent Gala-
tians: na de welke zeer veel andere quamen/ ende om
dat sy zekere Silbere Beuckelaers ofte Schilden
doeghen werden so Megraspides ghenoemt. Na dese
marcheerden 250 gheledeyen Smeert schermers/ende
vervolgens duysent Ridders/waer af de eerden ghe-
bardeert ende zeer kostelic met Gout ende Silber be-
cleert waer/hebbende een gouden Brans op t'hoofte. Na
dese volchden 1000 Ridders diene Companions noem-
de/ende mit haer een Compagnie vrienden des Koninck-
na welke duysent Edellieden marcheerden gevolcht van
duysent andere Ridders ghenaemt de Bende vanden
Konink. Dar na quam 1500 Ridders ghewapent met
ijegulde harnassen waer ober sy noch te velt-tor ofte

Polydus in
het 26. boek
vā sine Hi-
storiae noem-
hem Epima-
nes dat hy
welckich.

Triumphe van Antigonus.

Casacke draggen met Gout ende Silber gheboordene
 ende met alderhande figuren van ghebierden verciert
 ende verrijcht. Daer na quamen hondert waghene
 elc doo; zes peerden doort-ghetrocken werdende/ ende
 noch verrijcht andere/ een peber met vier peerden, ~~waer~~
 na volghde eenen wagh den welcke doo; Olyfanten
 doort-ghetrocken werde/ ende van 36 andere Olyfanten
 ghevolcht met acht hondert Jonghelinghen daer acht-
 ter / draghende Iranffen ofte Kroonen met Gout ver-
 rijt zijnde/ na dese quamen dussent vette Gossen/ ende
 acht hondert Indraensche Olyfants-tanden. Daer
 na werde ghedraghen een ontalliche meniche van
 Statuen ende Beelden / niet alleenlick van de Goden/
 maer oock hande Duphelen / ende van verscheyden
 Mannen die zier excellent gheweest hadden in waer
 Professie dat het was: de selbe Beelden ende Statuen
 waren bekleet met zier schoone Goude / Silbere ende
 andere kostelike Roeken/ zijnde met groote quantiteyt
 van baggen en subweelen verciert/ ende aan hare voeten
 waren eenighe dunne tafelskens / waer inne den naem/
 tijtel ende daden van de ghene tot wiens eere dese Beel-
 den op-gherecht waren gheschreyen was. Daer waren
 oock eenighe Beelden van den Dagh/ van den Maecht/
 van den Hemel/ van * Aurora ende van den Middagh:
 desghelicks oock een onepndelick ghetal van Goude
 ende Silbere Vaten van ontweerdverlicken prijs/ de
 welcke doo; Slaven ghedraghen werden. Hier na
 marcheerden zes hondert Pagien van den Konink alle-
 gader int Gout bekleet/ ghevolcht van twee hondert
 Vrouwen draghende goude Buffen in hware handen/
 ende hier en daer zier kostelike wel-riekende Salben
 stropende / de welcke ghevolcht waren doo; vijftich
 Silbere Litteren ofte Ros-vaten/ ende 300 veel Jongh-
 vrouwen daer op zittende / noch tachtich Goude Ros-
 vaten/ met 300 veel andere Jongh-vrouwen daer op / be-
 kleedt/ zijnde met zier kostelike Roeken ende met Ju-
 weelen van groosten prijs verciert. Dese Triumphe
 wurde derti-gh daghen / ende terwilen liet Antigonus
 verstaen sekeren van Spelen oeffenen / ende ghe-
 durende dien tijt- was het een pynplick dier belisde

* Aurora een
 Goddinne
 der bloemel
 zijnde/ wert
 doo; de maer
 geinflant ge-
 noeden.

De ghelaten in het ghemeyne Collegium te gaen ende hem aldier te saluen met byschien soeten van On-
guenten ofte Saluen van Saffraen/ Sardon/ Cin-
nomo/ Elin/ Amayacin ende van Aelien. Hy hadde
soek in verscheiden plaetsen meer dan byschien hon-
dert tafelen doen oprechten / op koninckliker wijsse
met weelder-hande soeten van delicate ende kostelike
spijzen ghebrecht / maar aen den ghout die wilde na syn
belofte machten eten.

Hoe dat het Gout ende Silver voortijds by de Ouden
niet veel in het ghebruyck vvas. Ende vvanneer dat-
men herghelt begonde te useren. Item oock eenighe
lissicheden van Thimotheus Atheniaen ende Conda-
les Capiteyn van Mausolus omme penninghen te
verkrijghen.

Capittel XIIII.

Deusantie des Gouts ende Silbers / (ghelaten
ende de welcke in Thracien by het Phrygians-
rum hangen ghehanden sijn) was voortijds by de
Ouden zeer werm. De Lacedemoniers/willende het
Weeldt van Apollo Amycleus vergulden/sochten daer
ghanssch Spickenlandt / maar en konden nergens
eenich Gout vinden/ alsoe dat sy ghebronghen waren
te reysen tot den koninck Cresus van Lydien/ omme
tzele van hem tehoopen. Hieron den Cyran van Sy-
racusa des ghelicks/ hebbende voorgehemmen ten ver-
gult Caseruel aen Apollo Delphicus te deduceren socht
daer ganssch Spicken ende Italien/ sonder dat hy en
ghens Goudt konde vinden dan by Archyras den Co-
rinthier/ de welcke het allinckens daer koninkryck van
sijn vergadert hadde. Die van Phrygia na dat sy den
Lempel van Apollo tot Delphos ghelaccagertt ende
berooft hadden/ ende Alexander als de roefende luyt
aen Aken in Grieken ghebracht hadde / 300 wter toe
ghebruyt van daerut alsoe dat men Goudt waten ghe-
maecht heeft/ in also gheweyn/ dat de selue om te konse-
schen ende inde dommen ghebruyt werden. Weerom
de opheffelt wort was tot Rome / constatte
van Scipio puyssenen. Die dan saken van den luyt

Van t'Gout ende Silver.

Wistichheid
van Thimo-
theus om de
muntieren/
de en oproe-
gende solda-
daten te sul-
len.

Vivandiers
om te de die
het lagher
volgen/ende
zelve met
grane ende
andere spijse
voorzoghen.

Wistichheid
van Conda-
les om ghet
hag de sp-
riets te be-
hooren.

zijt ontfangen verrende tegen de **Altheden** / so heeft **Conda-**
les het gelt in het **Lagher** beginnen te faileren : het welcke
de **Soldaten** siende / ende datmen selve niet zonder
groot swaricheydt van **Argenen** konde bekomen / so
hebben sy beghonnen te muntieren ende oproeyich te
worden: ende om haer te beghedighen heeft **Timotheus**
haer **Capiteyn** een nieuwe middel bedacht/ende een so-
lick met de **Scoopheden** gheaccordeert ; siende (datse hem
met selve zouden formieren / met betsoet die hy haer
dede dat hy t haerlieden op ernst ; sekeren betreckendes
sijdt zoude wederom gheben) liet hy kopere munts of so
ghelt slaen/ waer mede hy de **Soldaten** betaelde : ende
also niet langhe hier na silver gelt van **Argenen** quam/
soo heeft hy lichtelick zoo wel alle de **Scoopheden** als
de **Vivandiers** voldoen/wisselende het kopere gelt tegen
het silver. **Aristoteles** in synen **Politiken** schryft / dat
Condales een **Capiteyn** van **Mausolus** konink van
Carien / in **Lycia** ; siende (wesende een provincie van
kleyn **Asien** gheleghen tusschen **Spanniliën** ende **Ca-**
rien) met eenen **gout** legher / ende gheboeck van gheld
hebbende / inventeerde een zeer wonderlick maer be-
spoetelick middel. Hy verende dat het welck van **Ly-**
cien boven alle andere dinghen groote ghebruycsman-
in lang hare te draghen / dede de principaelste der selve
provincie tot hem komen/ haer seggende dat hy tegen
synen danc ende tot syn groot leedwesen ghebrach-
ghen was haer de commissie die hy van den konink
hadde te kinnen te gheben/wel voer seker verende dat
hy haer daer een grootelyc zoudt behoeven: de welcke
was dat **Mausolus** wilde dat van nu bevrach de
Lyciers hun hare zouden moeten af-scheyren / om hem
het selve in **Carien** te seynen / om dat hy daer af een
ruympe welcke maken trecken vanden konink van
gheven. Ende **Condales** syn propoest verhoeghende/
ynde dat hy compassie met haer hadde/indien sy sijn
case welken volgen / hy wilde haer een middel wijzen/
waer door sy kunnen hare haer seker behouden/son-
der de selve alre of te slijden / ende dat den konink
sien-wel in syn intentie ende nuydighe zoudt wel-
kommeren. **Maer** op de **Lycien** hem ghecomen
gelden.

Wetjen / dat sy zeer lieflich alle dinghen zonden doen
 inden hun maer de hair toppen ende perruken mocht
 een hael ende onbeschadicht blijven. Doen heeft haer
 Condales gezeijt dat sy gelt zonden zoeken / effchende
 van hunlieden een middel-matighe somme / makende
 een caratie voer peder hoest / na dat sy langh oft kort
 hair hadden / zeggende dat hy dese penninghen in
 Grieken zonde zenden / ende aldarr zo veel hair toppen
 koopen / de welcke hy dan aen den Koninck Mausolus
 zonde zenden. De Ipiers vergaderden zo haest als
 sy konden / alzulken grooten somme ghelpts / dat sy
 zeer lichtelich de perruken ofte hair toppen daer voer
 konden koopen / ja al haddense allegader van goudt
 ghesmeest; ende gaven het zelve gheldt aen Condales.
 De welcke hem beynsende dat hy zelve in Grieken
 zondt / betaelde daer mede alle de lijf-rochten ende de
 Soldaten.

Van Omphale een Ioncvrouwe in Lydien; de vvelcke
 met hulpe van de andere Vrouwen haer Meesteresse
 van de zelve Provincie maecte, ter oorzaken van haer
 dertiel leven der Lydiens.

Capitel XV.

Cleares in syne Commentarien heeft in gheschryfte
 naghelaten dat de Ipiers de eerste waren die de
 Vrouwen deden hebben de zelve in hun wellusten hou-
 dende in plaetse van Eunuchen, ende quamen oock tot
 alzulck een stoute soetheit / principalick de machrichste
 onder hunlieden / dat sy de Vrouwen ende Jonck-
 wen van andere namen: ende de zelve met liefde ofte
 dooz gheweet byenghende op een plaetse dooz haer ghe-
 naemt Soer (moghelic om zelve effect) hebben sy haer
 als van bekracht: verhallende tot alzulcke schande-
 liche maniere van leben / dat sy hare lichamen gheen
 ruste ghebende / haer behielpen met mans-persoonen /
 zonder onderscheydt der naturen tot het vleeschelike
 woerk in plaetse van Vrouwen. Om welcker oorzaken
 wille Omphale een Vrouwe van mannelicke couragie /
 in mannelike handende of in jure die haer aengesit was

Ipiers bo-
 den de zom-
 wen hebben
 of besigden.

Schandelike
 maniere
 van lebē by
 de Ipiers.

Van Omphale, See.

ende seer bedroeft sijnde van wegen haer schandelijke
maniere van leben / heeft met hulpe der andere Vrouwen
vande Probuacie / haer Vrouw ende Meesterse
ouer de Mannen doo hare tracheyt ende slappicheyt
gemaect / ouer de welcke sy (ende dat met goede rechtse)
zeer groote ruytije oeffende. Ende willende daerom
hoben haer noch wyken ouer de injurie die haer aen-
ghedaen was / liet sy hware Vrouwen ende Dochteren
byenghen inde doos; platse Soet ghenaeat / aldaer sy
tot humer schanden / de selue doo hare Dienaers ende
doo alle de ghene die aldaer wilden komen / liet ont-
eeren. Op dusdaniger wijs heeft sy haer seer ende ghe-
sachte ghehuken / lijfende Metsterse ouer Iudien.

Vonderlicke listicheyt van Melanthus den Atheniaen
vechtende met Xanthus Heere vande Booters. Ooc
mede de loofheyt Anaximeni om syn Vaderlandt te
bevrijden.

Capitel XVI.

Also de Atheniaen in questie stonden met de
Beotiers aengaende hware landtpalen ende limi-
ten / ende dat sy in ghemerlede manieren met mal-
kanderen konden accorderen / na dat sy metten ande-
ren veel strijden ghehad hadden / so syn de twee par-
tijen gheacordeert dat hare dynen met malhanderen
zouden verchten lijf om lijf: en de gene die overwinste
bleef; oude de Landen daer af sy in questie stonden be-
zitten. Den Heere van de Beotiaen alderom was ghe-
naemt Xanthus, een zeer bloem man ende wel geest-
rimentert in senten van wapen: Ende ouer de Athe-
nianaen was Thimetus, een man moghetich met be-
quaem sijnde tot den pape / van tot de seylghe: ende
de welstant sner Republike beminnende / wegherde
het gebercht / ende dede met gelust van een Conuer-
publicken / dat so hwe conragie hadde tot het ghebercht
teghen Xanthus dien zonde hy het Rycke van Athenen
overgheben. Het welcke Melanthus een zeer conragious
man; herstaende heeft de partije aengeheers: ende den
hetrechenden dach des gheberchts ghescomen sijnde / so
besloot sy van alle beyde eyten perck gheschiet / ende
sighen

selven huyne handen tot het ghebruick der wapenen. Maer Melanthus siende dat Xanthus veel stercker/ braver ende gheschutter dan hy ter wapenen was/ ghebruycte een lijflicheyt/ tot hem zeggende/ dat hy grootelijc verwondert was/ waerom hy niet volgens hun compaert allene int perck gekomen was. Xanthus ghehoovende dat de woorden van Melanthus waerachtich waren. herde hem saume/ om te sien wie dat hem gheboecht was. Maer Melanthus gaf hem zeer subtelich alzulcken sarch met syn Noxtelas/ dat hy hem thoofte grantsch gheklooft heeft/ so dat hy stijf doot ter aerden is ghevalen. Op dusdanigher manieren heeft hy de heererschappije over de Athenianen ghestonnen/ welcke ter memorien van dese daedte zekere feesten instelden/ die vier daghen duerden/ ende hy haer Apateniores ghenoemt/ dat is te zegghe/ van Bedroch.

Alexander de Groot na dat hy Darius verwonnen ende alie syn Landen ronderghebracht hadde/ delibereerde dat hy hem wilde wreken over de Antwandere welcke aen Darius seours tegen hem ghedaen hadden: welcke de Lampasensen verstaende/ geen vaet wietende om de gramschap van Alexander te stillen/ hebben eyndlic voorgenomen Anaximenes die hy den vader van Alexandrum Philippus van Macedonien genempte/ ende hy Alexandrum selve wel bekend was/ aen hem in Ambassade te zende/ met commissie dat hy door de beste middelen die hem moghelijk waren/ synen rooyne zoude herzoeken ende stillen/ ende van haren tweghen verghiffnisse begherten hande mis daet die sy reghen hem bezeyden hadden. Alexander syn komste verstaen hebbende/ heeft terstont wel gedaecht om wat sake Anaximenes tot hem ghekomen was: ende om erruyghe reden ende legitime excuse (om hem ghenade te wepgheren) te hebben/ soer zeer solemneliken dat hy gheen dingh consentiren zoude van tghene dat Anaximenes op hem zoude herzoeken. Het welcke ter ooren van Anaximenes ghekomen is/ ende so heeft hy (als wesende een zeer lijflich man) door een subtile inventie het misdal welck door de wepgheringhe des konincs opghelommen was/ zeer subtelich ghemedieert/ veranderinge

lijflich: de Anaximenes ghebruycte/ om de rooyne van Alexander te stillen/ de welcke voorgenomen hadt sint Nederlande de Lampasensen te misleiden. Val. Maxim. lib. 7. cap. 3.

Van vvaerheyt.

anderende daer een loofse beynstinghe en verhoorden dat
de waerachtighe oorzake syner legatie. Als hy nu hoorde
Alexander gekomen was / so heeft hy tot hem ghezept /
dat de oorzake van syn komste niet anders en was / dan
om van hem een gratie te begreuen / te weten dat hy de
stadt Lampfara wilde ruynen / ende dat hy de kinden
ende vrouwen der Inwoonders int openbaer zoude
verhoopen. Alexander de antwoorde vanden Amias-
sadeur ghehoort hebbende / marichde syn gramschap /
kende dat hy niet minder en konde doen dan waerach-
tich te zijn / ende synen ghedaen eedt te onderhouden /
heergebende die van Lampfara haer misdadt. Aldus is
Anaximenes na dat hy met groote kistichende syn Ba-
belant ghesalveert hadde / seer eerlic van syn Inwoon-
ders ende Medeburgers ontfangen / en so lang als hy
leefde wert hy na syn verdienste van een vghelick (als
zijnde haren Behouder) in grooter eeren ghehouden.

Hoe loffelicken sake het is alijt de vvaerheyt te zeg-
ghen, ende hoe afgrijselick een leughenaer te zijn.
Met noch zeer schoone exempelen te aelven pro-
pooke.

Capittel XVII.

Epimenides
was de waer-
heyt is.

Den Philosoph Epimenides wert eens vande Athe-
biens gebraecht / wat boos een sake de deucht was
de welcke Vvaerheyt ghenoemt wert / daer op hy ant-
woorde / De Waerheyt is een sake van de welcke de
Goden meer dan van eenighe andere dinghen professie
doen / ende syne deucht verwert de Hemelen / verlicht
den Herdodern / mainteneert de Justitie / regert de
Ghemeynte / verdraecht in hem ghen boosheyt / ende
maecht de twijfelachtighe dinghen klaar ende zeker.]
De Corinthiers vraechden eens an Chilon den Philo-
soph wat ding dat de Vvaerheyt is / daer op hy boos
antwoorde ghaf / dat het een verzeckende gagie is die
nimmermeer en vermindert / eenen Schildt die niet
boosstraken kan wonden / eenen Tijdt die nimmermeer
ontubert / een Heel-lesger dat nimmermeer en ver-
gaet / een Bloeme die nimmermeer en verdroocht noch
verdoet / een Ros die ghen fortunas en heeft / ende een
habe

Chilon den
vrijste in
Griekelant
de waerheyt

hadden waerinne noyt pemaent eenich gheschiedt.]
 De Laetemeniers by aerdhen noch een Anaxarchum
 den Philosoph dat hy haer zoude segghen waer de
 Waerheyt was / ghaef haer tot antwoorde / Het is een
 eenwighe ghesontheit / een leven zonder pijn een
 rooy die een peghelich ghenest / een Sonne die altyt
 schijnt / een Maene die nimmermeer eclipsseert / een Kintje
 dat niet en verdoert / een Dooyte die hem noyt booz
 pemaent en kupt / ende eenen Wegh waer men nimmer
 meer pemaent vermoeyt wordt.] Ende Aschinas een
 Discipel Socrati seide / dat de Waerheyt was en deniche
 zonder welke de kracht ontfere ende krauch is / de Ju
 stitie blaedich / de aetmoedicheit een verraderste. de
 passie bepynge / de kups heyt ydelheyt / de huyche
 hebanchenisse / ende de Godtsalicheit hoogerste.]
 Een ander Philosoph van de Romeynen ghebyacche
 zijnde wat de Waerheyt was / heeft haer gheantwoorde
 Dat is een Centrum waer op alle dinghen rusten / een
 Lee-vaert waer na alle Ghetieken hun reghen / de
 wissel heyt waer dooy een peghelich gheregeert wert / een
 Dooyte op welckers top een peghelich rust / ende een
 licht waer dooy de gantsche Werelt verlichtet wordt.]
 Den Keyser Augustus inde Triumf die hy dede oec
 over Marcus Antonius en Cleopatra leyde een Egypt
 ischen Keyser tot Rome tsestich jaren oudt / zijnde
 de welcke in alle de daghen syns levens noyt ghelogen
 hadde. Om welck oorzaken den Senaet oordeelde
 dat hy verstonde byghemaecte ende tot een Oppen
 priester zoude ghekorren werden / ende hebben een
 Statue tot synen eer opghericht / ende onder het
 ghetal der oude vermaerde Nammen gheset. Spar
 tianus verhaelt een exempel het welcke dit ghanssch
 ongheleken is / segghende / dat ten tijde van den Keyser
 Claudius enen Romeyn ghenaemt Pamphilius ghe
 steyn is / de welcke (ghelick men klaerliken ghe
 probeert hadde) in alle syn ghantsche leven noyt een
 warrachtighe secke ghezeide en hadde / maer altyt
 ghelogen / het welcke een oorzecke was waerom
 den Keyser beval datmen syn Lichaem onbegraeven
 zoude laten / dat syn goederen zonden gheconfi / kerre

Anaxarchus
 was en hoe
 de waerheyt
 is.

Aschinas
 was de waer
 heyt booy en
 de neyten.

Van Miontus in Ionis.

Men hem gecijneert / ende syn huyf woutwe ende
 beren tot Romen; zonden ghebarren werden / op dat
 van nle een fenijnich Dier gheen ghebachtentse inde
 Republiſche; zonde ober-blijven. Ten ijde als dese
 twee effecten gheſchiedden waren de Romeynen doot-
 bijanden van de Egyptenachs/ende daer by machmen
 beinerckē hoe machtych dat de ſtercke der waerheyt is
 de wijsle de Romeynen een van hurre bijanden een
 Statue oprichteden / onme dat hy een waerachtich
 Man was/ende heroofden daerinteghen een van haer
 eyghen kinderen van ſyn be gaeffenisse om dat hy een
 Leughenaer was. Het is buntten alle twiſſel dat een
 waerachtich Menſche / in allen plaetſen mach gān
 ende conwerſeren / zonder enighe byeſe te hebben dat
 hy van yemant zal beſchuldicht werden. Hy mach oec
 in alle zekereheyt een peghelich verſpen / ende zonder
 yemants byeſe altyds in teghenwoordicheyt van alle
 de werelt ſpreken: Int kotte hy mach ober al met op-
 gheerchten hoofde gaen: Maer hoor een Leughenaer
 blicht een peghelick als voor een peſt / ende zoo langhe
 hy leeft als oock na ſynen dootd wordt hy van alle de
 werelt voor inſaem ghehouden. Syn loom ende ver-
 dienſte is dat indien hy by avonture eenich waerach-
 tich zeght zo en geloof men hem ebenwel niet. Want
 also hy ordinarlick en is ghewoon te lēghen/also wert
 de waerheyt by hem (als leughen; ynde) gheachtet.

Van de Stadt Miontus in Ionis, ende Atarania in Aſie.
 de vvelcke beyde ter oorzaecken vande Muggen
 Moſſales ghenacmt, verlaten vverden.

Capitel XVIIII.

Zinde de Stadt Miontus in Ionien op het beſte
 ende grootſte van hare mach / zoo wel van perſo-
 nen als Rijkdommen; zo werden de Inwoonders der
 zelve ghebwonghen die te verlaten / ende in Aſietem
 te gān woenen. Want dese Stadt ghelegghen ynde
 ach der eynde van de Riviere Moandrum / de welcke
 zeer drooch weſende / ende gromſch heel ſijc boort hen-
 gende maecte een ſtorack / het welcke zult een grote
 ſchepet van ſlechte Muggen ghegeneren; heeft de
 welcke

besloot by de Italianen Moestum ende by de Fran-
sosen Gassales gheusemt werden/ dat de Italianen
ders ghebouwinghen werden de selbe te verlaten. Des
ghelycks is mede gheschied in de Stadt Xerania in
Asien een ghebuerre van Pergamo stede.

¶ Van Cavaraden Cete, ende Eripa een Milesiaensche
Vrouwe.

Capitel XIX.

NA dat de Gaulosen (welck nu de Fransosen
sijn) met eenen machtighen Legger Italien vane-
nonden ende Guecken doorgetrocken hadden/ quamen
sy in Jonien een Provincie in Allen/ op de Zee ghelegen
zijnde/ het welck sy beroofde/ zeer veel steden pilgerende.
Het ghebeurde in den Jare onses Heren by hondert/
datmen inde stede Mileten de Sacrificien ghenae-
Thesmophories ter eerre van Ceres celebrerde/ aldaer
de Vrouwen in een Tempel/ een weynich vande stede
gheliegen zijnde vergadert waren/ ende terwyle de Feest
duerde / so liepen een hoop der zelve Gaulosen zeer
onbetsiens op de Miltiers / ende beroofden hen hare
Vrouwen. Want af de meestendeel zeer haest wederom
door een groote meniche van gelyc ghelost wiert. Naer
tenge wt Gallia Celtica namen sommige van de zelve
Vrouwen mede in haer Land/ de welcke door de groote
familiantiept der Celten alreede van hunne Ouders
ende Mannen verzeemdet waren. Onder de gheue die
werch ghelike werden was oock een zeer schone jonge
Vrouwe ghenamt Eripa, een huysvrouwe van Xan-
thus, welck een Man was van edelen stamme ende
den van de meest gheachteste der selver plaetsen / ende
hebbende eenen jonghen Sone van ontreit twee jaren
tot Mileten ghelaten/ met haren Man/ de welcke zeer
in stroefstich was/ alsoe syne huysvrouwe (die by so
zeer beminde) verlorren te hebben. Ende om de selue
wedert te verkrighen/ verhoft hy het meestendeel van
syne goeteren waer af hy een goede somme Gout ende
Gallia Aquitanae pael van het Westen ende de Zee / want
door den ende kenieters kenijschappen/ hier in is geopen
Engiens ende uut andere plaetsen.

Parthenius
Nicias een
Guecksch
Mugheer.

Gallia is een
ijes in byde
verbreit ge-
west te we-
te Belgien.
Celticam est
Aquitaniem.
Onder Gal-
lia Belgica
was begre-
ven byna al
de zwaarte
Provincien/
Ewyseland
en Eljand.
Gallia Celti-
ca begrepe
in hien Hog-
gondien/
Kardua/
Marville/
Dienne / en
Lombardie.
Oosten en

Van Cavara ende Eripa.

Daer hy een verhoort: daer na selde hy hem om te bezien oft hy de selbe zonde konnen verontschuldigen. In Zee ghekomen zijnde passerde een felic boot, Italien/ alwaer hy van eenighe die tot hem waerts met eenen gorden wille ghescheyden waren be-
 dent werde. Van daer (met hun-lieden berghe; elschape ghede) quam hy tot Marsailen / ende daer na in Gal-
 lia Celtica recht in het huys van syner huysvrouw.
 Marster/ het welc een van de grootste heeren des lants
 was ghenaemt Cavara : Alwaer gekomen zijnde/ veld
 hy die handen huysf hem te willen logeren/ het welc hy
 zeer ghernie deden volghens haer ghewoonliche ge-
 betierendheit. Zoo haest als hy in ghekomen was/ so
 gach ende bemerkte hy syn Vrouw ende sy haem
 aan / hem om den hals vattende ende omhelsende
 leyde hem in haer kinter. Als nu haer heere gekomen
 was/ so heeft hem Eripa verclart de komste van haer
 man / ende hoe dat hy ter liefde van haer ghekomen
 was om het rantsoen te betalen / de welcke het goede
 herte ende de groote liefde van Xanthus zeer ghepriesen
 heeft / om dat hy hem in soo grooten perijckel te water
 ende te lande in een 300 langh-ducrighen reyse tot ver-
 lossinghe van syn huysvrouw gheset hadde. Ende
 syn vrienden / sa zifs syn Ouders hy hem noodende
 tracteerde hem zeer magnifijckelick. In welke Persid
 hy Eripa hy Xanthum dede ligghen (want de Ouders
 hadden voer een maniere dat sy hunne maeltijden ge-
 bruykten op bedden legghende.) Ende den heere Ca-
 vara brachde hem voer eenen Caelman na de waerde
 dan tghene hy inede ghebruycht hadde : waer op Xan-
 thus antwoorde/ dat hy in alles ontrent dypsent kroo-
 nen mochte hebben / waer af den Gaulois beval hem
 vierdepart der zelve somme te geven tot een rantsoen
 syner huysvrouw/ ende dat hy de resterende dyp de-
 den zonde behoude voer syn Vrouw ende Sone : waer
 af den spijsser wonderlick wel te vreden was / hem
 grootelicks bedankende. Maer Eripa zijnde tsabonds
 hy Xantho gheleggen/ was op hem zeer vergraint/ so
 gonde tot hem als iet bedorft zijnde/ Och! mijn Lie-
 hoe groetly den ick van wyghen de antwoorde die ghy
 ghy

mynen Heere ghegheben hebt/aenghezien ghy zoo veel
 gheeft niet en hebt als ghy hem belooft hebt. Het en is
 niet moghelic/waer sout ghy het ghekreghen hebben?
 Ma dat ic bemercken kan zooijt ghy bedorben/indien
 ghy u belofte aen hem niet na en komt. Och myn ellen-
 dige/waert dat het den Goden belieft hadde dat ghy u
 zo niet te blysten hadt gh:gaen met spreken. En quele
 noch en bedroeft u zelven niet/myn hupf/vrouwe/ant-
 woordde den goeden Man/alle ding zal wel ten bestes
 komen. Ich moet het u allegader ontdecken/Waer dat
 ich noch blyfsent Croonen hebbe boven de ghene die
 ich hem ghelept hebbe/de welcke verborghen ende ghe-
 naept sijn inde schoenen van myne Dienaren: want ic
 en soude nimmermeer ghedacht hebben/darmen een
 Barbare (want als noemden de Sycken de Dyema-
 delinghen) soude hebben kunnen binden zo deuchdelic
 ende goetdierren als dese is/die my niet een veel groo-
 ter rantsoen soude gheepscht hebben. Eripa heeft die
 secrete wel in haer memorie bewaert/ende den naeste
 volghenden dach alsoo heeft sy vanden bedde op ghe-
 staen was/ghingh sy by Cavara, tot hem zeggende/
 Myn Heere/ich hebbe desre nacht goede nieu-maren
 hoor u verstaen/indien ghy my wilt ghelooven. Ich
 hebbe mynen Man zoo listelick by syn neus ghetroc-
 ken/dat hy my ontdeckt heeft noch andere blyfsens.
 Croonen te hebben ghenaept sijnde inde schoenen van
 syn volck; waer inne hy u schelmachtich gheloghen
 heeft/hebbende u in akuleker manieren bespottet in
 recompense dat ghy hem zoo erlick in u Landt ende
 myns ghetraecteert ende outhaelt hebt. Maecht liever
 dat ghy alle syn gheidt ende toe rustinghe met eenen
 krijght/doodt hem/ghy hebt een rechtveerdighe so-
 zake selve te doen:ende wat my aengaeft/ich bidder u
 zeer Hertelicken omme/ende ghy zult my de grootste
 ghemuschte daer mede doen/die ich soude kunnen wen-
 schen: want ich draghe eenen dootlichen hart tot hem
 waereds/ende ich en hebbe gheen Landt noch kinde
 dat ich alsoo lief hebbe ende heminne als u/met wien
 ich verent ben/indien het u belieft/de hoortte reste
 dat myn leven te verdighen. Cavara was van de
 woorden

Van Cavara ende Eripa:

woorden deser Vrouwen zeer verschijcht/ de koele hy
 zeer begonnen heeft te haten/ delibererende haer na haer
 verdienste te straffen. Ende alzo hem Xanthus bereypt
 maecte omme te vertrecken / zoo ghaf hem Cavara den
 Celte niet allken zeer minnelic verlos om syn huysvrou-
 we Eripa mede te nemen ende daer mede wederom in
 Jonien te keeren: maer hy wilde hem oock niet veel
 van syn Vrienden ende Dienaren ghezelschap houden/
 tot aen t'gheberchte de welcke het eynde zyn van Cal-
 lia Celtica/ alwaer ghekomen zijnde zende dat hy eer sy
 van malkanderen zouden scheidten de Goden wilde
 sacrificie doen / het welcke voer goet ghebonden werdt
 door alle t'ghezelschap / die terstondt een zeer leeghen
 Nut aer opgericht hebbe/ ende bereydende een Schaep
 oft eenich ander Beeste totten offer / het welcke niet re-
 ghenstaende dat het vast ghenoech ghebonden was/
 ende geen middel hebben om te konnen ontlieden/
 zoo beval hy nochtans Eripa zelve vast te houden:
 want inne sy terstont ghehoorsaem was. Dit ghedaen
 zijnde / trock syn Koytelas / lichte den arm op/ende in
 plaetse van de Breste te slaen/ liet hy den slach dalen op
 den hals van de arme Mylesiane / ende leyde haer
 t'hoofd voer de voeten. Den armyn Mylesier verschijct
 zijnde dat den Celte alzulck een groote schoonheyt was
 te arerde / meynde vastelick dat het terstondt niet syn
 leven ghedaen was / zelfs gevoelende dat hy mer gelt
 hadde / hem alleen zijnde in een weerd Landt/ende
 inde macht van een zoo weerden Barbare. Maer den
 goedertieren ende rechtbeerdighen Gaulons hem ver-
 stoystende/ vertelde hem van stuck tot stuck de valsche
 ende seghelmachtighe begheerte van syn Vrouw. Ich
 en zoude zelve (zende hy) nimmermeer van haer ghe-
 dacht hebben: maer alzulck een Vrouw en was niet
 weerdich niet alzulcken Man (als ghy sijt) te leven:
 neemt/ zie daer alle het gheft dat ghy my ghegheben
 hebt/ neemt het niet u/ want ic en begheere niet van u
 ende indien ghy vet van het myne van doen oft van
 roode hebt / seght het alleenlickan / ich en sal gheen
 singhen (van die ich hebbe) sparen. Gaet hem dan/
 ter goeder uyt in Jonien / ende vertelt aen de ghe-
 stem

Wers de kaffdinghe van u Woutwe / omme haer toe
een exempel te dienen / ende te doen verstaen dat de
Gaulopien (die ghy anders Barbaren noemt) zoet
ende belceft ghy / gheen wechheyt oeffenende dan tegen
alzulke valsche Vrouwen.

§ Door vvat listicheyt een Zee-monster ghenasmt Tri-
ton in Beotien ghevanghen vverde.

Capittel XX.

PAUSANIAS berhaert dat in het Landt vande Cana-
grianen in Beotia een Zee-monster van een wons-
derlike groote ghezien werde / waer af de ghedaente
aldus was: Het hant van syn hooft was ghelijck de
groote Marasch Kerbel / tzy van couleur / tzy dat niet
niet een hant van het ander en kande onderscheppen.
De reft van syn lichaem was bedeckt met dunne
schubben / zoo hart als stael zijnde / de ooren ende neus-
gaten als die van een Mensche / den mont zeer breed /
de tanden van een Panther / de ooghen groen / de han-
den verdeelt in vingheren / de naghelen ghelijc de schel-
pen van Oesters oft ander dierghelijcke Wiffchen / ende
eenen steert (in plaetse van voeten) als eenen Welpijn.
Dit Monster was ghewoon zomtijds tot de Zee te
komen / ende door de by legghende beemden ende vel-
den te gaen: albaer zoo veel Bersten ende Menschen
verlinde als hy konde vinden. Omme dit perijckel
te doen cessen. hebben de Canagrianen die tot noch
toe ghernen middel hadden konnen vinden om selve
te vanghen / epndelick een listicheyt bedacht die sy nu
toerck stelden. Sy stelden een kuppe niet ver van op den
Zee kant / ende haer verbergende op een plaetse albaer
sy van den Triton niet konden ghezien werden / zagen
dat het Monster ghekomen zijnde ter plaetsen daer
den Wijn stont de selve rekenmael tot dronck / ende
haer af droncken wordende / wert hy niet groeten scharp
bevanghen / ende leide hem toe slapen / also den de Ca-
nagrianen die in lagen ware tot komende sloegen hem
het hooft af met een bijle / ende hinghen het lichaem toe
een Trophium ofte ghedenck tecken in den Tempel
van Bacchus, albaer het een langhen tijt ghebleven is.

Van Drimacus,

Rebellijse van de eerste Slaven, ende van Drimacus
een zeer vroom ende kloeckmoedich Man haren
Capiteyn

Capittel XXI.

DE eerste onder al de ghene die Slaven hoften/wa-
ren die van het Splandt Chis / de welcke de selve
zeer onmenschelic tracterende de occasie ghevoert : **h**
dat die tegea haer rebellierden ende oproerich werden:
ende bekhoren hebbende tot haren Capiteyn Drimacus
sen zeer kloeck Man/vertrocken in een zeer schijckelich
ende siernachtich geberchte/ omme aldaer in zekere hope
te wesen / van waer sy ghestadelich tot trocken om alle
hoof heden te bedrijsen/ bzingende den roof ende buyt
die sy daghelic bekreghen aldaer was. Teghen wien
dat die van Chis zeer veel bataillen ghehad hebben/
maer ziende dat het haer onmogelic was te verwinne/
maecten eerstelick met haer hoof eenighen tijdt bestane
ofte reves/welcken tijdt gheduerende/ Drimacus hoof
stagers van d'ene en d'ander zijde verzeckert zijnde/
met haer quam parlementeren / ende tot humlieden op
dusdaniger manieren sprekende: Ic ben ghedelibereert
aengaende u welbaert/ **E**! Mannen van Chis/dat in
toekomende tijden geen oologe nachte inhouden onder
ons meer en zullen gheschieden / indien ghy van uwer
zijden niet en manckeert in het onderhouden van eenen
hasten pays. Ende om deser oorzaken ben ic hier geko-
men van wegen alle de gene van onsen leger / die tegen
u gerebelleert sijn/ om de groote overlaste die ghy haer
hebt doen lijden : ic zegge u wt haren name/dat indien
ghy belooft dat de Inwoonders des lants ons zullen
voorzien met nootzakelike spijsen / mits de selve betaa-
lende/ zoo zullen wy van onse ghewoonliche rooverijen
cefferen/den pays met u maken : ende tot een part van
myn ghelofte : al ic u desen rinc laten / om die te onder-
houden en zal ic nu voortaan geen Slave die van u al
blijden / meer ontfanghen ende an-nemen / hoer ende
al eer ick eerst de oorzaake van syn schendinghe ofte
blucht verstaen hebbe : maer indien het nu duinet dat
ghy hem boven maten gheoppieffert hebt / zoo moet
ghy nu coelaten dat sy met ons woont: daerinteghen
indien

Oratie van
Drimacus de
eerste der
Slaven/ tot
de van Chis.

dedden te bemercke dat hy gheen rechtbeerdige oorzaak
 gehad heeft u te abandoneren; al ic hem u wederom
 sependen / het welcke doende; zult ghy van onse handen
 verlost sijn / ende wy van onse requeste voldoen.] Die
 van Chis dese woorden Drimaci verstaende / besloten
 dat sy den paps op dese voorgedde conditien zouden
 accepteren / alsoo dat sy van doen af niet meer van de
 Slaven ghemolesteert en werden / die haer ongheliden
 ende cefferden van hun te overvallen ende doot te slaen:
 ende doen voortaan en bliden noyt enige Slaven van
 hunne herren / hebbende liever te liden alle quellingen
 ende marpelickeiden die haer van hunne herren aen-
 ghedaen werden dan de strafheyt van Drimacus. Dese
 voorberhaelde oorloghe heeft een langen tijt geduert/
 ende Drimacus zeer oudt ghyworden sijnde / aen synen
 persoon een groote quetsure hebbende / ende ziende
 dat hy niet meer machich en was om langhet zulk een
 machtigen leger te regierē / heeft op eenē dach een jong-
 man dien hy zeer beminde aen een zijde genomen / hem
 biddende dat hy hem r'hoofst wilde af slaen/ende zelve
 alsdan in Chis te brengen / op dat hy door die slach pas-
 doen ende recompense zoude verkrijgē: want door diens
 meddel zoude hy aen de Inwoonders van Chis eē aen-
 ghenams welbaet doen/ ende aen hem fabricu/door syn
 handen sterbende: hem daerenboven noch zeggende/
 dat hy den doot door aenghenamen zoude houden / om
 diens wille dat de reste van syn jaren / meer belemmert
 zouden wesen door pijn ende arbeit/dan door enighe
 andere dinghen. Dit propoost van Drimacus en konde
 zo terstont geen plaats griffen om den jongman te be-
 wegen syn eerste requeste tot te haerē; zo wel om dat hy
 ter oerter zijden dachte dat Drimacus hem zelve voor-
 leyde omme hem daer door te beproeben/dat hy onc ter
 ander zijden het herte niet kloet ghenoech en hadde om
 zulk een wech te volbrachten: daerenboven de liefde
 die hy hem droech en liet hem niet toe zelve te doen.
 Ebenwel Drimacus hem biddende ende herbiddende
 dat hy hem wilde dooden/heeft hem zelve het zwaert
 ghepresentert / ende synen hals wt gheslaken / al-
 so dat den Jongh-man / siende het ghemoede

Vande Kocken, ende

Drinaci stantbaestich ende verzecht in syn delibere
ende om syn verzoek te ghehoorsamen / loegh hem
thoofst van syn schouderen / ende hebbende het lichaem
ter zelner plaatsen begraven / bracht het hoofst daer na
in Chio : waer af alle het ghemeyne volck zeer verbliff
was / hare handen tamen klappende van groote blij
schap / om dat sy haer grootten capitalen byandt doeg
zaghen : ende tot een vergeldinghe stelden sy in volle
byghept den ghenen die den slagh ghedaen hadde / hem
ghebende daertnboven noch een groote somme ghelde.
Egebuys der Slaben was voortijcs grootelic by den
Grieken in usantie / want ghelijc Timotheus mentio
neert hadden de Corinthiers meer dan vier hondert
duysent Slaben. Ende Eclesies in syne Historien
maect mentie dat in de Aetische Provincie een beschry
vinghe ghedaen wort / waer inne gheteelt wierden vier
hondert ende dertich duysent Slaben. Xenophon
vertelt dat Nicias een Rome Nicerati alleen voor hem
zelven duysent Slaben hadde / de welcke hy zomtijds
geen Solcius een Thracier gaf / om haer inde steden de
Metalen te laten graven. Ende Aristoteles heeft in
gheschrifte na-ghelaten / dat de Egineten vier hondert
duysent Slaben onder haer gheweldt hadden : welck
gheral indien wy het willen confereren met de ghene
die de Romeynen hadden / hoortwaer het zal ons een
kleyn schynen te wesen. Want daer waren vooeromghe
Romeynen die elken duysent ende zomunighe andere
die twintich duysent Slaben hadden.

V Vanneer eertijds de Kocken in groot-achtinghe be
gonnen te komen : hem, wie de eerste gheweest zijn
die zoo veelder-hande spijsen beghonden te ghe
bruycken. Ende van verscheiden groots Slockaerts
ende Veeft-vraten.

Capitel XXII.

DE Volckeren in Aflen waren de eerste die buyten
alle discretie ende hoven maen annutlic leefden
welcke preste / als Titus Livius mentioneert / hingen
Romen haren ingang kreegh / na de victorie van Aflen
ende als hem zyn de Kocken (die van de Querey af ges
deeg)

door zeer ommerende ende onghedachte vernemingen (ghehoorden waren) beghinnen in reputatie te komen/ ende het Ambacht dat te hooren zeer verachtelijck was gheschiet / beghen doen als een zeer loffelijcke manne gheschiet te worden: waer af de ioughe ende eere ghelegghen is / in aller manieren de apperijten der helen te zoeken/ ende qualiteyt der spijzen om de schandelijcke gullicheyt te veradighen. Apicius een Romeyn verkergh den lof ende vermaertheit van dit Ambacht boven alle anderen / ghelijck als Seneca * mentioneert/ zeggende/ Apicius heeft in onsen tijt gheleest/ de welcke openbaerlijcken de wetenschap van hooren overtoesent heeft inde Grade van waer/ anderen tijden de Philosophen verjaecht zijn gheweest / als een verberber der Joncheit/ ende door sijn leeringhe heeft hy de werelt ghesmectert/ wiens eynde aldus is gheweest: Als hy nu daermit seftertien in de kercken doorgebracht had/ ende wel: o wel gheputtet tot de gemeyne Beurse van de Imposten des Capitoliums/ ende in Schynckagien der Princen/ so bevant hy hem overlade met schuldien/ also dat hy ghedronghen zijnde sijn rekeninghe te abresien/ bevant dat hem noch boven alle schulden hondert seftertien resterden: ende alleens oft hy van hongher zoude moeten sterben (hondert seftertien weynich achtende) doodde hemselfen met seijn.] Plinius noemt een G:echt vol overdradicheit ende verquistinghe. Eenem ghenant Archestrates door trock met groote meersticheyt (om sijn wellusten) alle Landen/ ende doorsocht de Zee expresselic tot gheyn ander eynde / dan om van alle gullicheyt ende leckernije kennisse te krijghen: beschrijvende in sijn Gastrologie alle de plaetsen daer de leckerste Spijzen sijn / ende dat mer gheen minder maecte ende meersticheyt / dan andere die de bestijvinghe des Werelds ofte van gheen hopagien by een stellen. Eyndelijck is de vercheperdenheit der Spijzen also vernemichvuldicht / ende so veel Instrumeten der gullicheyt opgekomen / darinnen ghedonckert was door openbaer Wetten ende Ordinantie de heftighe onnutte verdringhen van hooren te vermindern/ ende of te segge: daeromme en brachten noch niet

* Lib. de
Consolat.
apud Albin.
heest Dion
Nic. tot leue
da Tiberius.

Vande Kocken, ende

In ouer enge niet ghelaten alle voorgaende uerhooren
man ofte tijden te abet-treffen aengaende de groote
magnificientien ende pompeus heden / Ende op Con-
belsche maniere (indien ick het also dert naemen) ghe-
tribueret zo veel wetten/ costumen/ ende ceremonien
der tafelen / zo veel diensten ende bescheyden gherech-
ten dat de vermaertste banckertē der Asianen/ Meden/
Sybariten/ Carmenten / van Sardanapales, Xerxes,
Claudius, Tiberius, Vitellius ende Heliogabalus, (de
welcke (ghetijde de historie-schrijvers narrativeren) alle
andere natien in overbloedige kostelijcheyt en lekenijge
des nichts overtroffen) niet en sijn te vergelijcken by
de heden/ daeghsche fresten ende maeltijden: ende hare
grootste banckerten en zouden niet meer als een ont-
bitten ofte collatie sijn / indien men de selbe met de onse
wilde confereren / waer inne niet ghenoech en was het
lecker eten ende drincken/indien datter van alle andere
plaetsen ghen overbloedichheit van spijzen ghebrachte

Desen Milo was zo sterck dat hy eens
sonder alle de andere spijzen op-at. Ende Fagon welcke
op enen dach aende tafel van den Keiser Aurelianus
verstant een heel bercken/hondert broden/ ende dronck
daer na met een sausen ofte gheperst suppen meer
dan een Walvisch zoude gedaen hebben. Warenboen
welcke banckerten zouden Alboinus beproeft hebben/
de welcke in een aboutmael verstante hondert personen/
thien maelen/ vijf hondert vijghen/ende d' hondere
oesters. Desghelijcks aenden Keiser Maximinus die in
enen dach vier hondert pondt vleesch at / ende dronck
het achtste deel van een piype wijns. Van ghelijcken
sock aen Geta een ander Keiser / de welcke d' daghen
achter malkanderen zonder op te staen aen tafel bleef
zitten/ ende hem werden gestadelichen na de ord' des
A B C allerhande spijzen voorgebracht / te weten/
alle de ghene waer af den naem begint door elcke letter
want A B C: als tot een exempel na de letter P. Pa-
trius/ Paruta/ Pirroa/ Papegaep/ Pastens/ ende also
vervolghens alle andere letteren. Ma dien dat Gode,
ende de nature ons gheconuerst hebben te een ende
drincken

spinden om onse ghesontheyt ende sterckte te onderhouden; hoe kunnen wy dan schadelicker ende verispelicher dingh doen / dan den buick also te vullen met sulck een groot ghetal konstighe toe-bereyde spijzen / ende daer meer af te nemen dan de nature kan verdragen? Het welcke doende / so laden wy op onsen hals incurabele siekten ende groote kranckheden / ende door dien middel werden onse daghen verkort.

Van de oorzaken van het langh ende kort leven.

Capittel XXIII

DE natuerlike oorzaak van de lancheyt ende kortheyt des menschelicken lebens / volghens de sententie van eenighe Philosophen / is de lucht / om die hulle dat wy de zelve zien te wesen een instrument van een opertende kracht ende productif tot het leven: daeromne volgens de proportie des gheests ofte lucht / is oock het leven gheproportionneert: want wanneer die te kleyn is / als dan verkort hy door kranckheyt het leven / ghelyck toe een exempel aen de melancholicken: ende wanneer die te overbloedich is / so blift hy al blasende de warmte wat / gelijckertwijls wy zien den wint een tootse wat blasen. Indien die grof ofte dicke is / vastwaer so verhindertse de operatien der levende krachten: oock wanneer hy te dun ofte subtiel is / so oeffent ende respireert hy niet groote moepelicheyt. Nu de onwederlegghelike conclusie van Aristoteles ende alle de andere Philosophen is / de warmte ende vochticheyt een beghinsel ende oorzaak te sijn van het langh leven der menschen. Dat dit also is / sijt daer toe dat also lang de warmte by de vochticheyt mach blijen / niet gheconsumeert ofte verkreent ende so lang als de vochticheyt door de warmte mach wedergebrachte ende verkeret werden / zonder twijffel so lang duert het leue van yeder sterlic mensche / welcke mate principalie daer by sijnen ghelegen is / te weten inde quantiteyt oft menichste: ten elcorden inde qualiteyt oft gelegentheyt

Oorzaken van het langh.

Den de zelve wernut of is bochticheyt : ende ten verbon
 inde hoedanicheyt der leden ende vaten waer inne die
 opereert / gelijk zeer ampel ende breet ghetraecteert wert
 door Aristoteles int Boec van het leven en doot. Want
 meer dan bi smenschen lichaem alzulke disordemantie
 ghebonden wert oft dat de wernut ende droochte hem
 schepdet van dese vordende bochticheyt / oft gheconfu
 raect / oft ghecorumpereert ; zo volght daer wt noodt
 zakelick dat smenschen leven daer door verkort wort /
 ende dese schepdinghe ofte beroovinghe der humores
 heeft hare oorsprongh wt verschepden oorzaken / vol
 ghens het schijnen der Philosophen ende naturelicken
 Philosophen. Men sien ebenwel dat zelve den Princen
 met groote moeyelicheit overkomt / die welcke meynen
 dat hi zo wil heeren en snersters zijn over haer maghe
 en buye / al s over hinnen onderdanen. En ghebruicken
 dagelick kostelicke / delicate ende leckere spijzen / alle gae
 verschepdelie berpdet zijnde / dyncken allerhande soor
 ten van wijnen : ende om dies wille datmen in grooter
 menichte eet van de spijzen die men smakelickst ende
 alder delijcstetst bebindet / zo volght daer wt nootzake
 lick / dat door de verschepdenheyt ende menichte der
 spijzen de maghe overladen wert / ende datmen etende
 den apprijt verliest / dat windicheyt ende swellinghe
 des buijcks / bebrayge der leden / ende kooysen daer
 door gegenerereert werden / ende eyndelick datter de
 doot na volcht. Waeromme is het dat Aristoteles zegt /
 datter gheen dingh en is dat het leven der menschen
 meer verlanght / dan het blieden vande overvloedicheyt
 der spijzen / ende daer en is niet dat het zelve meer ver
 kort / dan de eene spijse op de andere te laden / ende de
 danket ten te continueren. Hippocrates van Choo
 onderhieldt in alzulker manieren de saterheyt / dat hi
 niet sijn n goeden wille de slapheyt des lichaems ver
 droegh / hebbende liever krank ende maghet te leven /
 dan robuust ende vet zijnde te sterben. Men moet eten
 om te leven / ende niet leven om te eten. De menschen
 dan ende principelick de Princen / en behooren haer
 affectie also niet tot het eten ende dyncken te begheven
 ghelijck als den Keyser Gallicaus dede / die volcke als

man

men hem de tijdinghe bracht dat het Roomsche volck niet wel te vreden en was / dat syn Vader Valerianus hande Marten ghevanghen was hem keere. De tot de omstaenders / Wat? wy hebben (zeide hy) waer af te overlijten.] **E**n afgruwelike woorden! Men gullighen Keeser verzonckte zijnde in een milioen overbavicheden ende wellusten / alsoe men hem tijdinghe bracht dat Egypten reghen hem rebelleerde / Wat? (zeide hy) en kunne wy ons niet behelpen zonder het Nijl of Lijne waer van Egypten?] Hy was alsoe versmoort in wellusten dat hy hem nergens mede en bemoepte dan om goet niet te maken syn buyt te dienen en hem tot bronchenschap te beghen: daertruboden zach en ghedoochte hy dat de Vrouwen het Keeserrijk zeer schandelic regierden; welcke dinghen een oorzaak waren dat het Roomsche Rijk door dertich Tyrannen gheusurpeert werde/ende dat hy zelfs van syn eyghen volck ghedood werde. **H**uich al dit Capittel beslooten door een reden die welcke Seneca van de kortheyde des menschelicken levens geeft. **D**e Dierynen (zecht hy) roepen dat het leven kort ende de kunst lang is. Men beklage hem dat de nature den besten rooghelaten heeft vif oft zes eeuwen te leven/en aende menschen die dat veel grooter dinghen ghegheueert werden / den termijn des levens zo kort heeft gheordinaert. Men tijt die wy hebbe zonde lang gheue:ch zijn/waert dat wy daer af zo veel niet en verlaten: het: het leven duert lang genouch, waert dat het allegadur te recht bestaet wiert. Maer als het verlaapt door een tragt onachtsaemheyt/ende datmen daer inne ghien goet en bedrijft / eyndelic tot dwang vande leste nootzahrlicheyt/ dan beklage wy ons dat het alsoe voo:ly ghepasseert is zonder daer acht op gheslaghen te hebben. Want wy en hebben het leven niet kort ontfangen/maer wy hebben selve kort ghemact/ ende en zijn ghien behoefstige daer af/maer overbavige. Want gheschietwijls dat zo wanneer aen een verquister ende overbavich mensche kostelike ofte wrommende rijkdommen geschencken werden/de selve zullen zeer subtelic door ghebracht ende eer men daer opdenet vernederticht sijn: darentogen wanneer men klepne oft wepnige goederen

Franc in son
Chonmke
der Rooms
sche Kees
ers.

Men Paulin.
vande korte
heyt des le
uens.

Ordinanten over het

gheleeren gheefte/aen eenen die spaersaem is/ effe de zelve te rade hout/ hoe weynich datse zijn/ sy zulle haer nach-
tans vernemen sulvighen. Also is onsen onderdom oot-
lang-duerich aen de gens die de zelve te recht gebruyet.
Maerom beklagen wy ons dan over de nature/ welke
haer also gonstich op der menschen ijde vertoont/ het
leven is lang indien ghy het te recht kunt gebruyet.]

V Vetten ende ordinantien der Ouden, aengaende de
verminderinghe in de overdadicheyt der spijßen, ende
hoovaerdicheyt der kleederen.

Capittel XXIIII.

I Een den geensins verwondert/ dat oust Voorbaders
in de eerste eeuw so langhe lefsden/ want sy aten de
vruchten der aerden/ ende waren niet weynich te vres-
den: maer so heeft als den ongheregelde lust tot eten
ende dinken heeft begonnen int ghebruyt te komen/
so zaghmen oogenschylic het leven der menschen ver-
mindert. Het welke eenige wijse ende excellenten Man-
nen onder den Ouden bemerckende/ so hebben sy Wer-
ten in-gefelt/ aengaende het matighen der spijßen.

Macr. Satur. lib. 3. ca. 17. C. Fannius Burghemeester der Romeynen ordinerde
een Wet (de welke ontfanghen wierdt voor de derde
Jungeliche aolaghe/ twee-en-twintich jaer na de Wee-
Orchia) dat niemant onder de Romeynen/ in een maer-
tydt ander soorte van gheboghete mocht eten/ dan een
onghemester kienken: desghelycks datmen inde ban-
ketten gheen overbloedicheyt noch maedtwel mochte
ghebruycken/ behalven inde Feesten van * Saturnalia,
ofte op de Spelen der Romeynen. Als anders dede/
waer mine

Daer de Heeren hare dienstknechten toelieten te banchettrou/ ende te spe-
ken wat sy wilden / ende sy dienden als dan zelve hare knechten. De Rom-
mers speelden dan met werltinghen/ hielden maeltijden/ ende gonden ma-
kanden gheschencken / die sy Saturnalia noemden ende Apophoreta, het
welcke hontich-horchen waren/ om dat Saturnus den Winter des hontich-
mens oock ghelot ende haer-herren: ghelijckmen hier af lesen mach
in Athenæus lib. 34. Lucian. Dialog. 1. Catull. ad Licin. Calvum.
Macrob. Saturnal. lib. 1. Martial. Epigramm. Synthes. ende Sueton. des
lezen Vespasiani.

hiet in een groote boete belagen. De oorzake van dese
 Het als Sammonicus Serenus zecht / was / omme dat
 de Republike der Romeynen / grootelieck door de ober-
 dachicheyt der banchetten beschadicht wierdt / ende so
 waren tot alzulcken verderf gekomen / dat de khaberen
 van byser conditien / tot de gulsicheyt ghenegen / shade /
 hun byghet ende repnichet verhoften ende vele per-
 soonen tot der Romeynen Ghemeente door wijn over-
 laden shade. quamen inden Raet / aldaer sy 30 byonckers
 als sy waren / noch gingen raetslagen ober de welbaer-
 der Ghemeente. De strengicheyt der selver Het ober-
 trefte bis van Ochia daer inne / dat in plaetse dat de
 Het Orchia het ghet al der Banchettereiders alleenlich
 bepaelde / waer door het dien volgens een yghelic toe-
 gelaten was / syn goet onder weynige Personen te ver-
 quisten oft verteren ; soo heeft de Het Fannia de maer
 der spijsen ende onkosten bepaelt. De Het Didia waere
 18 jaren daer na ghemaect / ende de Het Licinia, door
 den rijcken P. Licinius Crassus inghefelt / volghde daer
 na : ende daer na de Het Cornelia, also ghenaemt ont
 dat Cornelius Sylla den Dictateur beschre in-fielde /
 waer inne de kostelicheyt der banchette niet verboden
 en waere / noch eenigen regel daer op ghestelt ; maer alle
 soopen van spijsen werden daer door ghetapert / ende
 op minder prijs ghestelt / welc niet goet en was : want
 door dien middel wierde de mensche verweert / menichte
 van spijsen te koopen / ende haer tot de gulsicheyt te
 beghoven ; welc sy als dan doen mochten / niet teghen-
 staende haer faculteiten niet al te groot en waren. Sylla
 doocht shade / den Burghemeester Lepidus maecte een
 andere ghenaemt Cibaria , dat is / tot de lijf- rocht be-
 doerende. Den zeer wijzen Phocion onderwees synen
 Sone dat sy soberlic soude leve / dewijle de nature niet
 weynich te bieden is : want indien sy door te veel spijsen
 overladen is / de straffe toont haer terstont bereyt / hem
 te velde vertroouende met verscheppen slecten ende
 krankheden / die te perre ons komen overhallen / ende
 te boet weder van ons wech gaen. De Guden ende de
 doornarmste Personagen onder hemieden / en hebben
 geen mindere instellingē en ordinantie gemaect / ober de
 over-

Ordinantien over het

Lib. 14.

Overbaditheyt der habjten / van der spijss. **A**lian^{us} zegt dat de Lacedemoniers niet alleen: Werten ghemaccht hadden teghen de kostelichheyt der habjten / mer hadden oock bevolen aende Ephores (Magistraten van Lacedemonien) dat sy altydt d'ooghe zonden houden op de kleedinghen der Inwoonders / ende dat sy met alle rigur zouden straffen / den ghenen die bebonden werde eenich dreck te draghen / welck onbesamelijk ende strjdende was / teghen de reetlike vercierselen ofte kleedinghen. Solon den Athenaischen Wet gheber heeft oock een Wet verboden / dat gheen Persoon meer dan d'yn rocken mochte hebben. Dyonisius Syracusanus den Jongen straffe de Misdadighen met zeer strenghe tormenten / ende nochtans so vergaf hy de ghene die kleederen ghestolen hadden / op dat de Syracusaners te lichtelicker den overdaet der habjten verlaten zouden. Den Keeser Tiberius verboodt het ghebruyt der zijde kleedern / Statilius ende L. Libonus Burgmeesters zijnde. Den Keeser Alexander Severus en wilde syn Vrouw niet toelaten / dat sy haer vercierselen mochte met kostelicker bewoeringhen dan de anders Vrouwen / ende indien men hem eenighe kostelike juweelen ofte bagghen tot een present gaf / soo liet hy de selve verhoopen / ofte hy gafse inde Tempelen / zeggende niet te willen toelaten dat syn Vrouw een andere een exempel van hooverdige zonde syn. Ioannis Ducaso Keeser van Constantinopolen / ziende dat der Romeynen rijkdommen bestedet waren in veele zijde kleedern / ghemaccht op de maniere der Egypten / Babloniers ende Italianen mer een zeer wonderlike konste ordinerde hy edict / dat niemant van syne overdoenen / van wat qualiteyt ofte conditie dat sy syn / dese voorsz. verhaelde sarsoenen mochten volgen / op pene van met alle syn familie voorsz. in sijn verclaert te werden / ende dat hem een yghelick zonde contenteren met de habjten die de Provincien der Romeynen ende hant eyghen handen haer gaben ende mede derden. Ludovicus de goetertieren Keeser ende Koning van Fransche een sone Caroli Magni nam het ghebruyck der gouts ende der zijde van de krijghen af: soo wane

Alexand. ab
Alexandro,
lib. 5. ca. 18.

Dion in het
lib. Tiberi.

Abbas. Fulgo.
lib. 1. cap. 4.

niet hy in het heil yemant; ach / die niet ijde beklaet
 ende niet goede berieft was / tot dien yende hy dat
 Ghy dwarsste onder de steenlicke / ist u niet ghemerck
 dat ghy moet sterben / zonder dat ghy uwen roef aen
 de vijanden later / Waer door ghy haer noch rijck
 mac:ht op dat sy te lichtelick ende niet beter ghemer-
 ck zoudten konnen wederstaen.] Ende in een Syno-
 dus dat den yelden Kijser liet vergaderen tot Nij de
 Cappelle in Duytschlandt / alwaer zeer veel Bisschop-
 pen teghenwoordich waren / werdt ghebetreft ende
 verboden aen alle Bisschoppen / ende kerckelicke per-
 sonen / van wat ordy ofte staet de selve zoudten moghen
 syn ghen kostelike klederen / als van ijde ende schet-
 laken / te moghen draghen : ende dat sy oock aen hare
 vingers ghen dieerbare ghesteenten / als Diamanten/
 Robynen / Topasen / Saphiren / ofte Esmerauden / in
 ringhen ghesetacht ijnde / zoudten moghen draghen/
 dan so warmer als sy Godt op den Kruet offerhan-
 de deden. Indien alle die deuchdelicke personen in
 desen tijdt leefden / ick gheloode vastelic dat sy schaem-
 root zoudten werden / als sy saghen dat de werelt een so
 onghetregheleken leuen leydet / so wel de minste als de
 meeste / ende de onbedwongen rijcheyt van ighewone
 volc / in het maken van alle kostelike habjten / zonder
 eenich onderscheyt doosnijdenbe stuwel ende satijn
 aen dursent indekens / alwaer dan noch goud oft silver
 laken moet dooschijnen / haer mantels / waambaps
 ende kouffen / met sijn gouden passment boordende
 alzo dat men hedensdachs een groot heer herrogh /
 ofte Grave / zeer qualicken zoute konnen onderschey-
 den tot een Soldaet ofte wi yemant anders die niet
 eenen mantel ende ruyper en heeft / wigheromen de
 sture oft ghevolch. Maer so vele alkenlick het habijt
 belanght / en koninc en draecht ghen schoonder / dan
 ghemerckelick een luyt / I Jodelingh aen heeft / het welck
 niet en behoort toe ghelaten te werden : want het is
 zeer qualick om t' onghedeelen / of dese ghefriseerde starpe
 ydon : kerke : (so heel niet hebbende dat sy haer eygen
 staet konnen onderhouden) dese haer yonckerie con-
 tinnen door grootsche midel / oft datse syn kinderen
 van

Int jaer 1520.
 des Heeren
 820.

Ordinantien van den

van de bermoeptheyt (also ghenaemt / omme dat sy de ghene die in hare boestricken sijn / bermoepten) oft Springh-benghsten der loben / Roovers / Dieven / Moordenaers ofte Koffianen. Den koninck Philips de Schoone/maecte in het jaer 1294. een ordinaantie op de berminderung der overdadicheyt in de habjten ende spijssen / de welcke ick ghebonden hebbe onder de oude pampieren myner Voor-ouders. Ende om dat het hoortijds noyt ghebruyck en is gheweest, zoo heeft het my nut ende bequaem gedacht, selve alhier te stellen / op dat de curieuse Personen daer door mochten kennen / hoe grootelick den prijs van de lakenen tsedert dien tijt verminderd ende verhoocht is gheweest / ende hoe dat de overdadicheyt der spijssen is beghonnen te waessen / tot groote schade ende perijckel van des menschen lichaem. Ende het ghene daer Spancrick tsedert dien tijdt in verbeterd is gheweest is in de spjaecke ofscrale / de welcke allenghs hems gheklommen is tot der lipster van syne holmaectheyt. Ziet hier nu van de eyghene woorden van de zelve ordinaantie.

Ordinantie
vanden koninck
van Spanckerick
Philips de
Schoone /
betreftende d'over-
dadicheyt der
klederen
aen alle per-
soonen / ghe-
maect den
1294. ende
ghetecstert
tot een kleyn
Wortchen /
derustende
inde Riken
kammer tot
Wargen / pa-
ge 44.

Gheen Burgher noch Burgherinne en mach gheen groen, noch grijs, noch hermynew draghen : maer sy zullen best quijt maken alle het ghene sy daer af hebben, brannen den tijt van de eerst-komende Paesschen ende een laer daer na. Sy en zullen gheen goud, dierbare ghesteenten, noch goude oft bepoerde gordels draghen, oft niet moghen draghen.

Item een Klerck, zoo hy gheen Prelaet, oft in eenighe officie ofte weerdicheyt en is, en mach gheen groen, grijs, noch hermynew draghen, dan alleenlic in hare bonnetten oft kappruynen.

Item Hertoghen, Graven oft Baroenen, hebbende zes duy- sent ponden ofte meer in renten, zullen jaerlicx mogen maken vier paer Klederen ende niet meer, ende hant Vrouwen oock zoo veel.

Item alle Prelaten en zullen maer twee paer klederen des jaers moghen hebben.

Item alle Bidders en zullen alleenlick maer twee paer klederen

Koninc Philips de Schoone. 3. Boek. 149

Wien moghen hebben, ende gheen meer, noch door giste, noch door koop, noch door eenighe andere maniere.

Een Ridder die dry dryscnt ponden ofte meer aen renten heeft, zal des jaers dry paer klederen moghen hebben, ende gheen meer, daer af zal hy een paer tot een Somer dracht laten maken.

Item gheen Schilcknecht en zal meer dan twee paer klederen moghen hebben, noch door ghiste, noch door koop, noch door eenighe andere maniere.

Item een lofighen en zal maer een paer klederen des jaers moghen hebben.

Een lancvrouwe indien sy geen Castelsteyne, of Virgine van twee dryscnt ponden renten hebbende en is, zal maer een paer rocken des jaers hebben, ende indien sy een is, zoo zal sy twee paer ende gheen meer moghen hebben.

Gheen Burgher, noch Burgherinne, noch Schilcknecht, noch Clerck indien hy in gheen prelaetschap, of in staet, of in hooge voorrichtheit en is, en zal een loofse van Vlaas mogen hebben.

Item men en zal niet een groote maetlij meer op-brenghen dan twee gherechten ende een portagie van speck, zonder ghewende op een leynen maetlij een gherecht, ende een van gerechte maer indien hy ruchtich is, zal hy moghen op-brenghen twee portagien van haringh, ende twee gherechten, ende in een sebotel en zal men niet meer dan een derhande soorte van vleesch l-gghen, allewelck een stuck, ende een derhande soorte van visch, ende dit zonder eenich bedroch: het groot vleesch zal voor een gherecht gherekent werden, maer vry verstaen niet dat kaes een gherecht is, indien hy in ghout, daggel, of in vuater gebakken is.

Virgheordinacie by declaratie, dat alle tgewe hien baren aengatende de klederen gheleyde is, dat gheen Prelaet of Baron en hoe groot de rente zuden moghen wesen, aen haer lichaem gheen klederen zullen moghen hebben vuer af den stof meer dan 25 schillinghen lounings de Parysche eld.

Ordinantien van den

De Vrouwen der Baronnen met de zelve prijs ende geding.

De Graven noch Baronnen en moghen aen hare Ghesellen gheen kleederen gheven, waer af het stof meer dan 18 schellingen de Parijsche elle ghekoft heeft.

De Baenderheeren ende Castelerynen en zullen gheen kleederen aen haer lichaem mogen hebben, van meer als 18 schellingen de Parijsche elle, ende haare Vrouwen des gheleijcx: maar voor haer Ghesellen van 15 schellingen d'elle.

De Schiltkechten, Kindren van Baronnen, Baenderheeren ende Castelerynen zijnde, en zullen gheen kleederen moghen hebben van hooger prijs als tot 15 schellingen de Parijsche elle.

Prelaten, Graven, Baronnen ende Castelerynen en zullen gheen kleederen aen hare Diensaren mogen gheven van hooger prijs dan tot zeven oft acht schellingen tournoys de Parijsche elle.

De andere Schiltkechten die van gheenen Start en zijn, ende hem van haer eyghen goeden kleeden, en zullen gheen kleederen moghen draghen die boven 10 schellingen d'elle ghekoft hebben.

Klercken die hem van thare kleeden, en zullen gheen kleederen moghen draghen, waer af d'elle meer dan 12 schellingen ende 6 penninghen tournoys ghekoft heeft: ende indien dat Canonicken der Cathedrale Kercke zijn, van 15 schellingen, ende niet meer.

Burghers die twee dorysent ponden tournoys oft meer rijk zijn, en zullen gheen kleederen moghen maken van hooger prijs dan 12 schellingen ende 9 penninghen tournoys de Parijsche elle, en hare Vrouwen ten hooghsten van 16 schellingen d'elle.

Dese Ordinantien werden bevolen bevaert te werden, ende de Hertoghen, Graven, Baronnen, Prelaten, Klercken, ende alle staten van menschen die onder ons ghebiet ende oec zijn in alzulcker manieren dat de Hertoghen, Graven, Baronnen ende Prelaten die teghen dese onse Ordinantie hem opstellen, oec een boots hondert ponden tournoys betalen zullen, ende

zijn

Wij ghehouden dese instellinghe alle hare onderdanen van
 was conditie die zijn te doen onderhouden, ende in alreder
 manieren dat een enighen Banderhoofd hier seggen doe, die
 zal moeten betalen vijftich ponden tournoys, ende de Ridder
 ofte Vassalen vijf en twintich ponden, de Doctoren, Baro-
 nen, Prioren, en andere Klerken die eenighen staet ofte
 waerachtichheit hebben vijf en twintich ponden tournoys. Ende
 zo door eenighe Leechen zijn, van wat staet of conditie die
 zonden moghen wesen, haer goet dertien ponden parisis waer-
 elich zijnde, die bovenden vordien seggen dese Ordinantie te
 doen, sulken de naem vijf en twintich ponden betalen: ende so
 sijn geen so veel niet te betrught, als by honden schellinghen
 tournoys betalen: en de andere Kloostren die zonder eenighen
 staet of waerachtichheit zijn, seggen dese vergaerde Ordinantie
 doende, zal ieder betalen hondert schellinghen tournoys, gelijk
 als de andere. Ende alle de amenden ofte boeten, die door de
 overredinghe van dese Ordinantie sulken vercreghen worden,
 sulken den Heere in wiens Landt ende Werdichheit dese
 misdaden begaen zijn toebehooren, ten dat toe behooren in
 van Heeren, Klerken ende Leechen: ende de amenden der
 Klerken, sulken haren Prelaet of Overste toebehooren: ende
 den ghenen door wiens de misdaet zal komen tot kennisse van
 den Heere, zal het derde deel der amende of boet ghewoon
 overden. Ende of het ghevele dat eenighe Klerken ofte
 Leechen van wat staet of conditie die zonden moghen we-
 sen, vercreken omme dat sy seggen dese Ordinantie misdaden
 hebben, ende dat sy haer volden purgeren by de ghelyc een
 yegelic is ghewoon te sweren, men zal haer gheloven, ende
 haer de boete quijt schelden: ende sulken purgeren, ten
 Klerck of Leech die hem aanganc dat nade door synen
 overfluen leeren beghere te purgeren.

Wij werdt ghehouden ende gheverbanneert dat die
 in dat Jaer onsen Heeren Inghenit twee hondert twee
 en negentich.

Wet t'ghen de ledich-ganghers.
 Van een VVet van Solon, ende van de Corinthers, aen
 gaende de ledich ganghers, de welcke zeer fraeyken
 ghekleeder gaen, ende daghelicx goede clere maken,
 sonder dat sy eenighe goederen hebben.

Capitel XXX

Dat den Wet geber der Arheranen Solon gemacht
 maecte een Wet / waer af Amasis een konink
 van Egypten verghis den Muthur is ghemerft. Als
 als Herodotus verhaelt in act af die de eygene woort
 den zijn: Een prghelle moet jaerliex toonen waer af hy
 leuet / ende dat doe; den Magistraet / ende den ghene
 dien selbe niet en doet sal metter doot gestraft werde.
 Dese Wet waerook van Dindorus gheadgheert / ende
 werde desghelick tot Corinthen onderhouden / grige als
 Diphiles zegt in syn Senaet; die doe; Athenens geal
 legeret werden / en doe; Erasmus in syne Idagia ober
 gheer / waer af de substantie aldus is. Men heeft by
 de Corinthers dit doo; dese Wet gheo; dineert / da. ind
 dien wy zien dat vermandt ghestadichdiken godhe niet
 maecte / ende sye goet om nuttelic doo; byengt / wy zullen
 hem onderhouden na syne middelen / ende hem draeghen
 wat hy kan doe; indien wy zien dat hy goet heeft / ende
 dat de inkomsten paer af suffi; ant genoech syn om de
 onkosten te kunnen onderhouden zo; zullen wy die h; u
 laten gebuynckel. Indien hy hy abo; tuere meer bequilt
 dan syn inkomste bedraecht / zo; ghe; bieden wy hem syn
 overdaet te cessere / en nimmermeer weder daer toe hien
 te begheuen. Indien hy dan noch ons niet ghehoor; sam
 is / wert hy in een groote boete gecondemneret. Ende
 hy zo; verre dat de ghene die gheen goet en heeft / zo;
 overdadichliken leest / men zal hem den Beul ob; e
 beren. * By Hercules, daer is groote presumptia ende
 groote vermoeden dat sulck eenen al; miken leuen re
 kan wesen sonder dieberje / oft enige ander boof
 deden te bedriegen / ofte nootzakeliken moet hy dat
 nachts op de been zijn / omme enige propere herke
 gen / ofte hy moet de hupfen ondergraben / ofte de muo
 ren doo; waken / ofte hy moet een mede; ghe; el syn van
 de ghene die het doen / op dat hy daer syn deel vnde af
 mach brengen / ofte hy moet een delfch ghe; uynghen
 beschuldighen

• Zaterp.

• Dit is een
 een groter
 orde / waer
 hy de oude
 wetten
 plachten te
 waeren.

Verſch-yden wonderlike dingē 3. Boek. 147.
beſchryft de ſtadt van ſagharum omē ſtadt alſulke
ſoeken van menſchen/ als verſende omme te perſonen.

Van vele wonderlike dingē bevonden in der natuere.

Ca. titel XXV

Herodotus beſchryft dat de Sonne twee-mael is
ander-gegaē alſatt nu regentwoordelic het Oſtē.
ſs. Servius de Verlegger bā Virgilius zegt dat het heit-
der van Xerxes, hū reſe vervolgende de rivier Spas-
sionta wthpoſthde/ het welc na zeggē a Herodoti den a Lib. 7.
bloet Scamandrium is gheweeſt. Plinius verhaelt dat
den grootē reyn bā de rechter hoet des Konincs Pyrrhi
de genē genas die de pijn der milte hadde eſt en konde
niet verbyant werē met de reſte des lichaems doe ſyn
wthaert gehouden wiert. Coelius Rhodiginus zegt dat
de Olifantē menich-mael geſthue hebben. b Milo den b Aut. Gell.
Crotontes troc met ſyne handen een grooren katen aeg-
twaer ſtuckē. c Het herte Anikomeni wiert na ſynen doot
gants hapſachtich behoude. d Welc derſten die geſeffert
werde zyn zonder herte behoude te weſen. Plini⁹ macer
menſche (indie het een ſake is die geloofwerdich is) dat
Laelius Cypſurius die ren hontwe was opde: i dach ha-
ste bruyloſten in eenen man verandert is gewo: de. Het
ſwaarte Werlt bā Memnon gaf eenē ſtemme zo menich
mael als ſynen mont hande ſtralen der Sonne geraect
werde. De Merē in Indiē zyn veel grooter dan alhier
de Woſſen zyn. Inde tweede Punijſche oorloge zegmē
dat eenen Oſſe ſprac: zegghende tot Cneus Domitius,
O Rom: zyt op u horde. De Babylonters als ſyn op
de ſacht zyn ende haer bebinden ſe in eē groote eſt een
ſanne wildeerniſſe/ alwaer ſyn geene gelegenthēit en heb-
ben om rānge ſpiſſen te koke: zo leggē ſyn een eyē in eenē
ſt: iger/ de welcke ſyn alſo darpe i ende rolē dat het ge-
noech ghehoort is doo: deſe gheſtadige beweginge. De
Schilpſoodē inde Indiāſche reē zyn zo groot dat de
Indianen op hare ſchelpen zo wel als in klepē: ſchun- Cicero wert
herte ho: mē: zeylen: Diodorus beſchryft nache dit zelve. den Apion
van Scipio.
De Nijl bloeyende hande bringē mē: te: ulckē gedynge/ Aut. Gellius
dat de Antwoonders op de zelve plaecten daer of doof- lib. 4. cap. 9.
waerdē. Den ſone van Orellus een Koninc in Indiē ſton- Val Maxim.
nide: doen hy ſach dat eenē Sot: are vande perſonē lib. 5. cap. 4.
ſynen

Van ghewone ende

Jorden vanden jouden konn te kennen welke haet hem
 heeft hy den joden togten ghebonden ende mer groot
 gheuekt den natuerlichen want (waer mude syn togte
 ghebonden was) los in de hande degast in de te roepen
 En doet hem niet, want het is den Koninc Creus myn
 Vader. In Melencia na dat de Koning den Con-
 sel vercoft hadden zoo waer albaer een roet smal ende
 ing gat ghebonden / dat welcke de Chaldische inder-
 steggers eerlycs gheslopt hadden / ende alsoe het doen
 doen oblogische instrumenten gheopen waerde / zoo
 ghincker almalc eenen doodlichen slach toe / dat hy
 alle de Landen van yersen tot Galia toe gantsch ghe-
 infectert ende bedorven heeft. In de stadt Bernaporta
 lib. 1. ca. 17. vortot eenen ghe- a- n- ghebeden de welcke t'aller wien
 den dachge den endent beenderde.

Maer Secur.
 lib. 1. ca. 17.

Hoe loffelicken zake dat de vrientschap is, ende welcke
 de oprechte Vrienden zijn, hoe vele datmer behoore
 te hebben, ende van wat conditie, mer zeer vele naa-
 beleghen spelen ten selven propoofte.

Capitel XXVII

Het Gout is goet / desghelicks oock het Gheue
 Ouders zijn goet: maer de oprechte Vrienden zijn
 noch veel beter: ende tegen haer on is gheen verghelike-
 kinghe te maken. Want alle de boef, dinghen en zijn
 niet machtich ghenoech ons in den noot hy te staen
 maer de ware Vrienden om het alderminste dingh dat
 sy sien daer haeren Vrient schade by zoude lijden / en
 sparen van ghelt niet / en ontfien ghene kosten / noch
 vreesen niet haer leven in perikel te stellen / noch swaeren
 achtpot te omhelten / maer besteden alle haer maghe-
 liche krachten omme haer by te staen. Spartianus in het
 leven des Kiepers Trajani verhaelt dat op eenen a-
 n- in de marke des Kiepers / de ghene die om ras-
 in propoofte gheuerkten han de gheconcluyfde der
 Vrienden : hi welcke namen knuetinghen den dach
 ynne / dat hem niet en ghebarche dat hy in syn dach
 enighen Vriende ghedacht hadde die anders dan ghet
 getrou ende oprecht te s geweest.] De andere verha-
 den hem na de dach alre van zo gheen aban-

op ghaf op tot antwoorde/ *De say: alle waeromme ick*
dier in is ghelukkig ben ghewest/ is/ om dat ick nint-
mermeer een (Man tot mynen Vrient en wiide hebbe)
wie een Verrigant oft Leugenaer was/ om dies wille
dat in wien de ghelucke oft leughen regiert/ de zelve
ghern sprechte vrientschap en kan draghen.] Den Ke-
ningh Herodes na dat Marcus Antonius hem Augustus
herwonen was/ quam tot Rome/ ende hebbende syn
Croone ghelept/ sende hoeren Octaviani Augusti, sye
tot hem met een groetmoedich herte dese nabelghende
woorden/ Ghy behoort te weten (o groete Augustus)
waert dat M. Antonius also wel my als Cleopatra ghe-
loeft hadde/ ghy zoudt verpoest hebben hoe groeten
spant dat hy u was/ ende hy zoudt bekent hebben hoe
ghetrouwen Vriende dat ick hem was/ ende noch den-
maer hy die deel meer na den wille coner Dwaale re-
gierde/ dan dat hy zoudt ghedaen hebben als hem de
orden bevolen hadde/ nam van my allentlick het ghes-
ende van Cleopatra den raet. Giet hier nu tegarwoor-
delick/ myn Monarchiche/ mynen Persoon/ ende myn
Croone/ die ick hier een uwe boeden stelle/ ick offere u de
zelve op tot uwen dienste/ zo wel ende menichmael als
hier u behaeght u zelve dat mede te dienen/ doch niet
zulcker condition (overtoemmelike Augustus) dat ghy
my niet en zult gebiedten reynich quaet van M. Antonius
mynen ghetrouwen Vriende ende Vre (hoe wel hy niet
ylap daer is) te moeten haeren oft zelve seggen: want
ghy weet zee wel/ dat de oprechte Vrienden niet en
moeten vergheren worden noch door afwesen/ noch doe
niet door de doot.] Inhius Caesar hadde zo groete
vrientschap met Cornel. Sabar. den Burgemeester/ dat
also sy niet malikander de Alpen passerden/ ende den
nacht hun overviel/ zonder dat sy eenighe andere her-
berghen hadden dan een enghen speloncke die sy aldaer
hy aventure bonden/ ende dat Cornelius hem van sijn
Persoons hebben niet wel en gheboelde/ zo liet hem
Inhius Caesar de ghantsche speloncke allern behouden/
op dat hy te beter op syn gemacht zoudt mogen rusten/
ende bleef zelve onghedeckt inde koude ende sneeuw.
Mer is noch wtstuck te vertellen dat de vrientschap die

Josephus was
 de oude ge-
 schiedmissen
 der Joden/
 lib. 15. c. 10.
 ende in de
 Joodse
 krijghen/
 lib. 1. ca. 15.
 Egesippus
 van de voo-
 rloeringhe
 Jerusalem
 lib. 1. ca. 33.

Van ghetrouwe ende

men oorecht en lang dierre: de wil maken niet en mag
 niet veel personen aengegaen worden: gelyc Seneca
 Lucillum schijft zeggende/ Mynen vriend Lucillo schij-
 rade u eenen: vriend te zijn van eenen/ maar vrant van
 niemant.] Dese vrienden te hebben vengt niet hem ick
 en weet niet wat verhuering: dis eenichsins schijnt de
 vrientschap te verminderen. Want indien men aenmerct
 de vryheyt des herten/ het is een onmogelike zaak dat
 een enich hem; oude kinne der gelycke na de conditiën
 van dese/ als wel/ als dese onberogenheit en onvryde
 zijn niet eenen. Cicero ende Salustius waren twee ver-
 maerde Oratoren byde Romennē en onder malkander
 waren sy doorthandē. Cicero had de gantsche Sennet
 te vriende/ en Salustius en had in de gantsche stad nie-
 mant dan M. Antonius allen/ ende also op eenen dach
 dese twee vermaerde Mannē met malkander woordē
 kregen en in twist gheraeten: ende Cicero niet groote
 gramschap tot Salust. Wat ist dat ghy my kunt doen?
 wat macht kunt ghy tegen my hebbe/ nadien ghy wel
 weet dat ghy in de gantsche stad niet mer dan eenen
 M. Antonius tot uwen vrient hebt/ ende ic en hebbe niet
 meer dan enen vrant/ welc hy is?] Waer op Salustius
 antwoorde/ Ghy herhoorethyt u o Cicero, dat ghy
 maect enen vrant hebt/ en toetst my dat ic mer enen
 vrient hebbe: maer ic hope niet hulpe der onsterffeliche
 goden/ dat dess u een: en vrant machrich genoegh; al
 wil u te verderben/ en dien eenigen vrient die ic heb/
 dat hy kloek genoegh; al zijn my van alle quact te be-
 vryden en in alle dingen behulplich te wesen.] Ma dese
 woorden gebiele/ dat men ick dagen daer na M. Anto-
 nius betoonde wat vrientschap hy tot de ene droegh/
 en wat vrientschap tot de andere: want hy dede Cice-
 ronem onthoosden/ en Salustius heeft hy grootliet ver-
 hebe. Dese betoemen haer en houdent voor en groote
 glorie/ dar se vele vrienden hebben maer als men wel; al
 onrecht hebben waer toe dese menichte der vrienden
 street/ men; al gebinden dat sy nergheus anders toe en
 doogen/ dan om niet malkander te eren/ dinken/ ver-
 lustighen ende ghemechte te bedriegen: maer niet om
 anderen niet gelt by te staen in hunnen noot/ noch niet

op haer conighe gracie in haer arbeyde te bevestigen
 noch om die huyndrichde aen te wijzen. Want waer
 de waerachtige ende oprechte vrientschap regeert noch
 nuken vrient aen nu/ noch is aen nuken vrient en be-
 haeren inder tye te beynen oft te verwijgen de ges-
 beken die van een malikanderen sien; op dat wy het
 macht zijnde/ ons daer af moge bereet. Daer en is inde
 gantsche werelt gheen schat die by een getrouwen
 vrient mach vergeleken werden: om dies wille so wana
 neer yemant een oprechte vrient heeft/ den selbe mach
 by alle de secrete syne herte ondeckt/ hem syne passies
 vertellen/ syne eere ende faem in hem vertrouwen/ syne
 goederen hem in bewaringe gheuen/ hem oec weder in
 syne arbeyt behulpich wesen hem rade in syne perikels/
 hem in syne booschoot verbliden/ ende ondelicken
 besluyt ich/ dat hy so lang hy leeft niet op en houde hem
 te dienen/ ende doot zijnde niet en rust van hem te be-
 klagen: want wy dan au eenen vrient verkiezen/
 so laet ons wel gade sijn/ dat wy ons selven in dese
 verkiezinge niet en bedrieghen. Want het ghebeurt dies
 wils/ dat de ghene die hier inne weynich oft geen ooch-
 merck nemen/ huyne vrientschap gheuen aen eenen die
 gierich/ oft onpatientich/ oft klapachtich/ oft twistich/
 oft onwetend/ of hoobterdich is/ inder hoegen dat het
 somtijts veel beter voer ons selven soude sijn/ al sulken
 tot eenen vrient dan tot een volmareren vrient te heb-
 ben. Onder andere sonditten dien hy behoorde te heb-
 ben/ dien wy tot eenen getrouwen vrient verkiezen/ sijn
 dese de boosmaasste; oecmoedich van nature te wesen/
 van grooter courage inden arbeyde/ verduydich in alle
 lasteringhen/ celsich int eten/ zedich in woorden/ statich
 in raet/ ende boven al standvastich in vrientschap/ ende
 ghetrou in secrete. Wy moghen byscliken tot eenen
 vrient nemen de man dien wy meyne dat niet alzulke
 deuchde verrije is: maer indie wy sien hem manck ren
 in eenige van dese boos verhaelde deuchden so moeten
 wy hem als een peste schouwen/ detafle wy voer en
 setten; alse achten/ dat de vrientschap van eenen on-
 getrouwen ende wanckelbaren vrient veel ergher is/
 dan de vrientschap van een openlicken vrient.

Hoe de Ouden ghelukkig hebben. &c.
Want top derweten ons hart in de handen dat
wone / ende top bestighen ons met de wapen den
de listen ons laghen dan d' andere.

**Hoe strengelic dat de Ouden ghelukkig hebben de
ghene die hare Meesteren ontvanden.**

Capitel XXVIII.

Die Capitel hebbe ich aenmerkend welken schijnt
dat den ende / op dat de sonne dat van onsen tijde
dat dat; joude brincken / in wat groot-achtinge
ende bewaeringe de Ouden ontghet de erre der
wonderen ghelovden hebben / ende niet wonder reden.
Want het is een groote overvloedige ende berraderij
dat een wijf dat in een hupus woont / hem anders
dat de hupus hem sijn wijf ende sijn meester te ver-
schijghen / ende dat noch ergher is / dan dat het leste
punt bekeghen: het wiche hupus / maect hy den
sijn infam / beschandte sijn wijf / schandallijere
het sijn / ghel: / ende briderst hem zelfs. Plutarchus
in Boek den hupelichs maect merck dat de Ebo
caenders een wet hadden / dat zoo een brendeling
bebonden werde int hemelic niet de wijf van sijn
logh: te spreken / de jesse wert de tonghe afghesneden:
ende; so so border quaden / werde hem het leuen beno-
men. Iulius Caesar dede een van sijn Capiteynen ont-
hoofden / omme dat hy de wijf van den hupus dat
hy gelogert was ontent hadde / sonder te verhooren
dat hem pemandt quam beschuldighen / ende eer haren
sijn hem eulchines beclochte. Den dierst Aure-
lianus; jisse op eenen dach in een kensse van sijn Da-
lros / sach van verre een Jonghman die sijn meester
hy de meester van haren roch troch / hy dede hem alle
bende hy hem Rome / ende hordel dat den Jonghlingh
ende de wijf swaren dat het doch spel ende socker-
riss ghelicht was / zoo ghedoot ewentwel Aurelianus
dat hem sijn hande af ghelovden joude werden. Ma-
crebius in sone Gacknassen allegert dat hy de Ro-
inpen de ghate voor overvloedig beclocht werden / die
cringh: in sijn van de meester haren logh: na sijn
hupus / sijn van woghen dat sijn sijn: sijn van woghen
hupus

Verfcheyden groeteniffen 3. Boek. 150

Wanneer men eenen ander eenen ftraffe / en oordeelen: ftraffe die
gelycke gelycke / en oordeelen die rechte ftraffe: dat is die
heiden: ende die heidenen / en ftraffen: ende die heidenen
ftraffen: / dat is die heiden ftraffen te heidenen gelycke
ende oordeelen die heidenen. Aulus Gellius offenbaert
dat gelycke ftraffe an gelycke: dat is den heidenen
dat is die oordeelen ftraffe hadde: ende die gelycke die een
heidenen gelycke hadde: welke ftraffe was: dat
heidenen: dat is te ftraffen / ende dat in die ftraffe
dat is heidenen: of te ftraffen te ftraffen.

Verfcheyden groeteniffen der Ouden, als fy malkande-
ren ontmoeten.

Captul XIX

De maniere die de Ouden onderghelyck in het groe-
ten: dat is: eenen verfcheyden / ende eenen peggelyc: dat
het na die maniere fons landes. De Joden: een
malkanderen ontmoeten: ftraffen die heidenen: De
heidenen: dat is u.] De rechte heidenen malkanderen
groeten: dat is: Godt behoeve u / myn Broeder.]
De philofophen ftraffen te zeggen: Blyft al ter goe-
den.] De Chiekenen: dat is: Godt ghebeveve
heidenen.] De Kerkmen: dat is: u.] gelyc als oft
is: dat is: zeggen: Godt ghebeveve u goet gelyc.] De
Diensten: Godt behoeveve u.] De Carthaginenen
en groeten: dat is: niet niet: dat is: malkanderen ont-
moeten: / maar in recken: dat is: vriendfchap gelyc
malkanderen: dat is: rechterhand / ende drens kuffe: dat
anderen hand. De Joden: dat is: gelyc malkanderen
ontmoeten: kuffe: dat is: den anders fchouderen: ende
goetf: dat is: kuffe: dat is: den ftraffen kuffen. In Italien
op eenen dach: dat is: men op dyp der hande manieren:
des manieren: zeggen: dat is: Godt ghebeveve u goet dach:]
Op den neldach: Godt ghebeveve u ftraffen:] Ende op
den abont: dat is: abont.] En zeggen oec diekwil:
Ich vercommen: dat is:] Wiffen nu: dat is: oft dyp nien
in den nache: dat is: paffier: dat is:] zeggen: dat is: Godt ghebeveve
u goet nache:] Kom: dat is: dat is: dach ghebeveve te
gebeveve: dat is: ftraffen: dat is:] In Romme: dat is: den
heidenen: dat is: dach: dat is: malkanderen ont-
moeten

moeten

Verscheiden groetenissen:
 groeten si haer op d'afte manieren/ Zijt welghecomen
 op u herte.] ende also schenden/ Gode blijue m. t. a.]
 en d'ander antwoort/ Gaet t'c goeder mee.] In Cata-
 louien d' Personen malkander ontmoetende/ groeten
 hem anderen op dese maniere/ Ghy zijt den zeer welghe-
 come.] In Castilie seggen sommige/ God onderhoude
 u.] en andere/ God verwoege u.] mederom andere/ God
 vermee u.] en malkander verlatende/ seggen sommige/
 God gelende u.] en andere/ Die Engels berge/ Ihehu
 pen u.] sommige/ Geen u toe goede gracie.] en andere/
 Heiden hoere.] Ine hof segge eenige/ Je kuffte niet hant
 behaer ontf.] en eenige andere/ Ich wiste de d'ert' van
 uwe Signaturie.] Waer ynder die segge/ Ichen sechtich
 dien aer en slabe d' a' t'ne wense/ Je ben de schabelle van
 uwe wense.] Alse welcke hooffche groetenissen p'el ynt'
 en werden byna alre ghebruyckelic gesproken: wi d'
 haer ynder d' haer gebruyck de boeten en hande van
 andere te kuffen: maer eer sut joude wille doen/ ynder
 si haer lieker do han d' afstijden/ ja/ ynden haer lieke
 gangen geruijnert sien: ende voo' waer nu d'ner d'at
 en men han authorisat' schulke groetenissen niet co-
 feschoper te gebruycken om dat de boeten te kuffen gro-
 t'v'rich' is den mensche toebehoorende.] Maer te
 plaetse van alle d'f' bercheyden vdele woerden/ ynder
 heel beter en redeliker ynt' dat wy d' Ch'ri'stenen ynt'
 haer sinne nabelyden onsen Salichmaeker Iesus Ch'ri-
 stus enre malkander groeteden met schulke woerden:
 als waer mede hy sine Discipulen groetede/ seggender:
 Vrede zij met u.] hy onderwijst ons oech ho: dat wy
 d' herten vullen groeten/ als wy d'arvane horen/ seg-
 gende/ Vrede zij u d' herten.] Esaminondas ynded'
 haer tot den onderd'om van d'rich jaren men de man-
 nen met d'c woerden groeten vande/ Ghy zijt zeer
 welcomen.] want in dien tijt schijnt het dat s' in de-
 herrele komen: van d'rich tot v'f'rich jaren/ Zijt wel.]
 om dat si als dan ghebo'den waer de werelts: ende
 van v'f'rich tot het eynde/ Gaet t'c goeder mee.]
 te uit als dan blijck' het/ dat s' as d' werelt begint
 ontf' te nemen/ omre d'arvan te scheiden.

Verschoeden groetenissen:
 groeten si haer op twee manieren: Zijt welghewens
 op u herte.] en op alse si schenden / Gode blijue m. r. a.]
 en d' ander antwoert / Gaet rē gaderen.] In Cata-
 loen d: Personen malkander ontmoetende / groeten
 den anderen op dese maniere / Ghy zijt den zeer welghe-
 wens.] In Castilie geygen sommige / God onthoude
 u.] en andere / God verhoere u.] inderom andere / God
 gheme u.] en malkander verlatende seggen sommige:
 Gode gelijue u.] en andere / De Engels vergetelichap
 pin u.] sommige / Gheue u de goede gracie.] en andere /
 Adieu hoere.] In hof seggē eenige / Je kuffe uwe han-
 den moet ontfang.] en eenige andere / Ich wisse de waerē van
 uwe Signaturie.] Wier tijnder die seggē / Ichen eenech
 dien aer en slabe vā uwe herte.] In den de schabelle van
 uwe herte.] Alsdan die hooftche groetenissen vdel zijn /
 en worden vna alre ghewensdiche gesproken: wā u
 haer tijnder die haer ontfiedē de herten en handē van
 andere te kuffen: maer eer sint joudē wille doen / anders
 si haer lichter de handē afsliden / en onsen haer liever
 gansich geruimert sien: ende voo / waer nu baret dat
 en man han authorisont alzulche groetenissen niet te
 schenken te gebruiken om dat de herten te kuffen geso-
 uerich: ut is den mensche te behoorende.] Maer in
 plaetse van alle dese verscheiden vdele woorden / ander
 heet beter en rederker / sijn / dat wi d: Christus en
 haer jinne nabolgen den onsen Salichmaker Iesus Chris-
 tus en te malkander groeteden met alzulche woorden
 als waer mede hy sijn Discipulen groetede / zeggender:
 Wede u met u.] hy onderwijst ons oech ho: dat wi
 en herten vdel groeten als wi dervant komen / zeg-
 ghende / Wede u in dit hups.] Epeniondas jende
 hat tot den anderen van verrich jaen men de mon-
 ten met dese woorden groeten soude / Ghy zijt zeer
 welkomer.] want in dien tijt schijnt het dat sijn de-
 vorels komen: van verrich tot vffrich jaen. Zijt wel.]
 en dat si als dan gheboerden wat de werelt es: end
 dan vffrich tot liet ende / Gaet rē gaderen want.]:
 te uit als dan bliicht het / dat si as: de werelt beginnen
 ontfangē te nemen om te dar van te scheiden.

Van infortien te verghewen.

By Agag den Konink der Amalechiten mit leuen behou-
 den hadde. Ende gheschiede dat tot Achab ghyng dat
 wonder / dat hi niet zal doen / son niet wesen.] also wint Saul
 daerom van der stormvloed dat hem God ghygden
 hadde. Hoe dan (mochte neman vergheuen) moesten
 dan misdaden niet vergheuen? Seneca int 2ste Boek
 cap. 2. hadde gheschiedenheit segt dat vergiffenisse
 is het ghef. schelden dan de straffe des gheue die schuld
 die is ende want door men vergiffen / den ghewen des
 ghestraffe behoude te sijn. Ende om deser oorzaken
 mer by datmen een een wils sijn niet en behoude
 te vergiffen: want een wils sijn en zal inmenscheit
 noch onmenscheit dingh vergiffen / ende tot ghewen
 sijn en zal by laten te doen ghewen by behoude te doen.
 Maer op datmen hier wils niet vergiffen / ende sijn
 een mermen een anderscheit der personen hier by
 vergiffen / niet mer ende vergiffen / zal wesen te wesen
 om inde personen van God ende in de sinnen / ende
 in particuliere lieden. Want Godt noch vergiffen
 den ghenen dien hy wil / om dies wille dat hy een ghewen
 menscheit lieden ghehouden is. Maer daarom
 en moeten niet vergiffen / dat hy vergiffende / ghewen
 scheldt ende onghewenheit laet / den ghenen dien hy
 vergiffen te straffen. Wantmen hy en heeft de sonden
 ende misdaden niet menscheit gheschiede alzo niet
 vergiffen / dat hy die inden persoon van Jesus Christus
 sijn sinnen vergiffen. Soem niet gheschiede en heeft.
 Maer ja heet de sinnen ende magistraten belanghe
 der af metmen op een andere maniere saken: want
 geue hant niet gheschiede de misdadige sijn des so
 doen te vergiffen / want geue hant behoude is na te werten
 de onghewen / want door het hant niet vergiffende te
 ghelaten is / na de geue des misdadige de straffe te
 vermenen of te verswaren / na dat hant te wesen
 sijn dencht te wesen. Om welker oorzaken wille dat
 geue ghewen de straffe is / ende dat sijn wils dat niet
 geue en is / soe concenteren hem den Rechter / want dat
 niet geue sijn straffe / ende wils te wesen
 geue by geue ghewen. Want deser wille
 dat en zal hy vergiffen de misdaden vergiffen
 laten

loten / ende hy de selbe straffende en is daeromme niet
 inest oft tyrenich: maer ter contraxien hy conynges
 berhaert ende ghemest alzulche personen / het welck
 een recht verdrich heeft is / ende hal goeder ruyt hyt.
 Men nu dan een epode van dit puyssent ende Capitel
 te maken / zal ich hier alleenlich hy beghen igheue de
 selbe Seneca seght / dat de groote meniche der slaafte-
 gheue is weynich onte aenden Magistraat is / dan de
 meniche der vonden ende vonden.] Maar nu
 vele de particuliere personen betreft / van dese heylig
 is / dat sy de injurien aen haer persoon ghemest
 moeten vergheten / scrifft het daer / de Godliche weg
 dan verdrich is wylke daer af comen / maer sy moet
 den de selbe Gode op offeren.

VVaer af dat dese namen , Koninck ende Keyser haer
 oorspronck ghenomen heeft.

Capitel XXXI.

DE Ouders hebben na de vercheptenheit der
 natien haren vinnen met verchepten namen
 ghenaemt. De Egyptenaren noemden Pharaon : de
 Babyloniers Ptolemei : de Persen Artaxerxes : de Ro-
 manen Sylvi : de Scythianen Tyran : ende de Mo-
 den Konincken. Ende men moet weten / dat eenige
 koningh te wesen / gheen heerscher is en was / maer
 alleenlich een officier / ghelijc nu vercheptenheit van
 Goudenwur van een Chenepten. Plutarchus in
 son Boeck van de Republike / seght / dat eenige al te
 gheue die regeren Tyrannen ghenoemt werden
 maer naderhand werden de dese Tyrannen Tyrannen
 ende de goede Konincken ghenoemt / om het onders-
 chep dat dat tusschen de selbe is. Want ghelijc heersche-
 den koningh de ghemeene welvaete onderhouden / ende
 hoort de iustitien der Chenepten na sijn ghe-
 seghtenheit / also ghelyc dat den Tyran sijn ghe-
 seghtenheit tot sijn profyte ende ongheregticheit
 algerende alleenlich sijn eyghen wille doen als
 menen / tot verhefing sijn ongheregticheit.
 Men koningh heet de Chenepten maer den Tyran
 heerscheit den tyran is de Tyran ghenoemt ende
 d ander

Van injurien te verghewen.

By Agag den Konink der Amalechiten tot syen bespau-
 den ha: de. [Wie ghelickert was tot Achab ghyrop te
 dierdt/ Wie sie sal voer syn siele wesen.] also wint Saul
 daerof van her koningrycke dat hem God ghegeuen
 hadde. Hoe dan (mochte permen: yeghe:) moeten
 dan misdaden niet vergheuen? Seneca int 2ste Boeck
 Cap. 2. beide ghetrentenheit seggt dat vergiffenisse
 by het spij- segheden van de straffe des gheuen die schul-
 dige in ziele waer doet men vergheue/ den ghenen des
 ghystraff behoude te syn. Ende om deses oorsaken
 merke by datmen een en heft. Men niet en behoude
 de vergiffen: want een heft ghy en sal inuolueren
 omich onbehoeflich dingh bedyden/ ende tot ghenen
 siet en sal by laten te doen tghen by behoegte doen.
 Maer op datmen hier niet niet behoeghen soude: ghy
 ghymermen een onbescheide der Personen hier by
 hoeghen/ ruck: mer niet ende bequaem: sal wesen te we-
 den/ inde Personen van God ende inde sinnen, ende
 in particuliere Lieden. Want Godt mach vergheuen
 den genen dien hy wil/ om dies wille dat hy aan gheen
 menscheleke Maeten ghebonden is. Maer daaromme
 en moeten niet segghen/ dat hy vergheuende/ quies
 seghet ende onghetachtighe laet/ den ghenen dien hy
 hoeghe te straffen. Maer enboten hy en heeft de sonden
 ende misdaden aen menscheleke ghelacht alom niet
 vergheuen/ dat hy die inden Persoon van Iesus Christus
 sijn synen zeyghen. Enne niet ghestrafe en heeft.
 Maer so den de sinnen ende Magistraten belanghet
 daerof moeten op een andere maniere seghen: want
 ghy hant niet gheuoelt de misdadighe sijn hoe so
 souden te vergheuen/ dewille ghy behoude is na de wetten
 de opdoelen/ waer voer hy hant niet tegenstaende twee
 ghelaten is/ na de grootte des misdades de straffe te
 beuolueren oft te verswaren/ na dat hy tghetoe-
 stant ducht te wesen. Om welck oorsaken wille dat
 so de ghenen die straf hant is/ ende dat hy mis doet niet
 ghyet en is/ so conuincere hant den Rechter/ omich
 niet sene lichtre straffe ordinerende/ ende sene rigore
 sene afegementen gheuyghende. Voer deser wille
 dat en sal hy.

laten

leuen / ende by de selbe straffende en is daeromme niet
 in't oest oft pyntlich: maer ter contrarien by cortigere/
 barhetert ende gheneest alzulche quaden / het welck
 een rechtberedich werck is / ende het goetverrethet.
 Om nu dan een ende van dit proposit ende Capitel
 te maken / sal ick hier allenlich by hoeghen eghene de
 selbe Seneca seght / dat de groote meniche der sijnin-
 ghen is weynich enere aenden Magistraat is / dan de
 meniche der dooden ende Medochus.] Hier nu
 bele de particuliere personen betreft / van dese hebbet
 ick / dat sy de injurien aan haer persoon ghedaen
 moeten vergheuen / schijnt het den; de Godtliche Woor-
 den bebeden is wake darr af toemen / maer sy moet
 den de selbe Gode op-offeren.

Vaer af dat dese namen , Koninck ende Keyser haer
 oorspronck ghenomen heeft.

Capitel XXXI.

DE Ouders hebben na de beschreyden der
 natien haer sijnen met beschreyden namen
 ghenoemt. De Egyptenaren noemden Pharaon : de
 Grieken Prothomei : de Persen Artaxerxes : de Ro-
 manen Sylva : de Sicilianen Tyrans : ende de Mo-
 den Konincken. Ende men moet noemen dat eerste
 Koninck te wesen / gheen beschreyden en was / maer
 allenlich een officie / ghelijck nu regenten / d'elck een
 Gouverneur van een Ghemeente is. Plutarchus in
 sijn Boek handt Republike / seght / dat eerste al de
 ghene die regeren Tyrannen ghenoemt werden
 maer naderhandt werden de d'elke Regenten Tyrannen
 ende de goede Konincken ghenoemt / om het onders-
 chende dat tusschen de selbe is. Want ghelijckertwij-
 den Koninck de ghemeente welhaet onderhoudt / ende
 hoordt de nutticheden der Ghemeente na sijn ghe-
 legentheit / also ghebeyndt den Tyran sijn gansche
 bescheyden tot sijnen profijte ende ongheteghen
 allegerende allenlich sijn enghenen wille haben alle
 redenen / tot bevestinge sijn onrechtveredige bevelen.
 Den Koninck voert de Ghemeente / maer den Tyran
 bevestigt de eenen is de Weten ghehoorsamen ende
 d'ander

Vanden oorspronck der namen

D'ander ghebiet boden de selbe / ende oertrect
 der ophouden : d'een is rechtvaardich / ende d'ander
 rechtevaardich : d'een bekracht van wegen sijn d'and
 het Rijk / ende daer mede behoert hy tselbe / ende d'and
 der uwerheit het met ghevoelt / ofte hy hout het met
 ghevoelt. In het begheert na de fondatie der Stede
 Romm / behooren de Romeynen eenen Koning / omme
 doo den selven gherogert ende beschermt te werden
 doch alwelken regeringhe beviel haer zoo qualick dat
 sy niet meer dan ydell Koningen en konnen verdragen
 Ende na dat sy de Tarquinius van weghen haer
 d'andige eruelichich wt Romm ghevamen / de Stede
 ghevoelt / ende de offerghanden gheslachtet hadden
 deden sy eenen solemnelen eede doo hun / hare kinde
 ren / ende nachomelinghen / dat souden nimmermeer
 denighen Koningh zoud den bekieken / die de regeringhe
 ofte goubernement oer haer / otte hebben. Maer
 omme dat de Republike der Romeynen eenighen
 ghevoelt boden van hurre Koninghen hadden dat
 fanghen / ende voornemlich van Numa Pompilius / ende
 doch mede dat hurre Koninghen den last en e
 alleme hadden van eenighe ghehepliche dinghen / zoo
 ordaren sy datse dien naem Konink wrocht
 de Stede h'wonen zonden / op dat het niet en zoud
 schijnen dat sy doo de verbaninge der Koninghen de
 Koninghe ende den Godes dienst mede betwopen had
 den. Ende de wijle dat de Augustus oft Caesar
 gheert hadden / dat den naem de Gode ghehepliche
 was / zoo wrocht den de Romeynen / dat onder
 deden eenen zoud bekorren worden / de welcke van dat
 of alghet den Koning der Sacrificien zoud ghevoelt
 worden / omme groden wiesten ende oerfien
 D'ander der ghehepliche dinghen te wesen ende
 van inde ophoge te gaen. De eerste die dese eede
 Romm bekracht was Manlius Papirius / een benamde
 van tusse ende herte / ende was oock groen
 van iupiera Tempel / ende Konink ghedient /
 naem Imperator oft Keyser en woe van setten
 doo de Romeynen ghegeven den dien ghent
 de ophoge woe / maer alleghet den dien
 oerfien

Dionys. Ha.
 L. 1. c. 1.

Grevinchori
 Collatio pō.
 tificio. pag.
 110.

Wacrom de Koninghen eerst
hun huy ghegeuen warden ab elephant caso. ~~Als oock~~
alle de ghene die na Augustum den Nabolgher luk
Cesaris gheueert hebben / hun Augustus gheueert
hebben.

VVacrom de Koninghen eerst inghestelt zijn gewoest.
ende oock vande Koniacklicke vvaerdicheyt.

Capittel XXXII.

Oer twee principale oorzaken sijn de Koninghen
eerst inghestelt: de een op dat sy de ghemeyne
statie ende gherechticheyt bewaren zouden / waer
door het menschelike geslachte wert onderhouden / en
waer sonder de kleynen van de groote zouden verdract
werden ende zouden alle dingen sonder eenich aenstaen
van redenen door ghewelt willen doen: de andere oor-
zake is op dat sy de welbaert ende goederen teghen de
bijanden beschermen zouden. De nootzakelichheyt des
lebens / heeft de Menschen tamen gheboecht die aen
malkanderen door een natuerlike ghemeynsaemheyt
verbindende het welc ghecauseert is gheweest door een
ghelijcke hulpe/verdracht/ende officien des menschelic-
ken gheslachts. De beginselen van dese ghemeynsaem-
heyt / is de reden ende de sprake / waer inne wy van de
Beesten grootelicks sijn verschillende. De reden heeft
oneyndelike konsten verdracht ende gheinbenteert/
ende de sprake (die den weleggheer des gheestes) onders-
wijssende/leerende / ende mede-deelende / en heeft ons
niet alleenlic tamen gheboecht / maer heeft het Mens-
schelike leven met vele commoditey en verbult. De
eerste is de tamen-boeginghe ende verbindinghe van
Man en de Vrouwe / waer af en woon-plaetse gemact
is maer inne alle dinghen ghemeen sijn: daer af is ge-
come de menichte der huysen. Wat de Broeders / Su-
sterns ende Neden inden beginne met malkander hou-
delike. de / ende daer na niet konnende van wegen de
menichte der kinderen / alle gader in een huys begrepen
werden sijn in andere huysen gaen woonen. Also is van
een huys voort gekomen de Vlecken ende Dorpen als
Colonia of voortplantingen der Ouders. Enbelic
sijn van de Vlecken Steden gewordē / welcke dan met
volck

zijn ingheftelt gheweest. 3. Boec. 154

Volck behoort zijn gheweest. De welcke met mueren
omringt / met Werten booyen/ende met wetenschaps
pen onderrecht sijn / en konden door alle dit booy de
zaamen-swoeringen der menschen niet beschermen sijn/
zonder door een alleen gheregeert te werden. Want den
lust ende begierlicheyt om te regeren is zo groot dat een
peghelic wel; oude willen regeren/ende niemant en wil
onderdanich sijn. Ghelijckerwijs dan de ghene die rep
sen/wanneer sy door eenich groot ontwoeder overvallen
worden/harē toelichte tot den patroon van den scheps
nemen/ ja oec eer sy haer op zee begebe/ de toekomende
perijckelen booy;ende/haer bezorgen van eenen goet
Edelman/ waer inne sy hun leven ende welbaert ver
trouwen: also is oec van noodē datmen de regeringhe
van een Stadt geve aen enen die de Ghemeente ghes
hepdet/ ende enen peghelicken recht ende justitie doe
want daer gheen Regent is (zeght Ecclesiasticus) zal de
Ghemeente verstroyt werden. Nu alle dīngghen die in
een rechte ordie sijn ghelegen/behooren aen eenē Over
sten over-ghesjaghen te werden. Het welcke men ghes
noechsaem aen de onrebelicke Diern kan bemercken/
en booynemelic aen de Honich-bijen/ die alzulckē forme
van regeringhe onderhouden/dat het grootelic te be
wonderen is. Dese Werelt (waer af de deelen door een
wonderlike konste ende ordie onder maik andere tsa
men gheboecht sijn) solide vergaen ende te niet komen/
waert sake dat sy door de groote macht Godes niet
gheregeert werde. Waer door de ghene die de regeringhe
van eenen pegelic niet verdragen mochten haer gestelt
hebben onder het gebiet van eenē / in wien sy haer (van
weghen d'opinde die sy van syn goetheyt ende wijsheyt
hadden) ghattschelick vertrouden. Herodotus seght:
Niet alleenlick by de Mediers / maer oock by alle
Volckeren sijn de wel-ghemantende Koninghen inghes
telt om de gherechticheyt te administreen. Het bo
minckrijcke en placht eertijds niet te konten op de kin
deren der overleden Koninghen/ maer het werde den
ghenen ghegheben/ die sy meynden dat heplichlick
ende wijslick de fondamenten der Ghemeente / de eer
dracht en de gherechticheyt soude onderhouden. In de

Waarom de Koninkrijcken

ende sijnen regerde in pghelick. Staten en Landen
ende na datter noch andere Staten onder het ghebeut
ende de heerschappij van ene sijn ghehoort / en sijn
hebben de Koninghen over de Volckeren begunnen te
regeren / ende dit is den oorsach ghewest dat men
den nam van Koninkrijk de Landtschappen der kon
de Koninkrijcken Provincien genout werden. Maar en
hoben / alle Koninghen hebben een pghelick in ghew
rechtichheit ende macht te overtreffen / ten eynde dat sy
de Inwoonders door billicheit in rechten veremigen
ende de gheweynte door den aenbal dat by anderen he
schermen. Men mach wel ten rechten zeggen / dat de
menschele gheestes niet alleen niet wapens verhoof
behoort te wesen / maer oec dat hy niet de Werelt moet
ghewapent wesen: op dat hy zoo wel in tijde van vrede
als oorlogh oprichtelick mach regeren. Men gheue de
Koninklike waardicheit / die is zoo groot ende heyligh
dat de Koninghen sijnde Voorstanders ende Bescherm
mers der menschele gemenschaep / de hoofftenich
Godes nabelighen / het officie ende werck der seluer in
alle dinghen te regeren ende ghebeuen / maer omme
sy niet recht ghenoemt werden Stadthouders ende
Vieraren van den almachtigh Godt ende Regent
der der gansche Werelt / die seluer Gode naemt.
En Plato hout den Koninklichen Staat onder de
sterckliche menschen voor een Goddelic ende sekeren
goet te wesen / om dat het de Godlike natuer ende de
hemelsche macht byna ghelyck is. Hoewel dan oec de
eent den anderen in vele dinghen overtreft / zoo is dat
Konink nochtans habbe alle ander heel heerliker van
staet en waardicheit / niet menschele maer Goddelike.
Porus een Konink der Indianen inden sijner reghe
Alexander Magnus ghehanghen sijnde / bescide hem
Alexander op wat maniere hy ghetractert wilde sijn /
maer op hy antwoorde Koninklick : ende alsoe hem
Alexander verder waechde of hy geen ander ding moe
en begeerde : nemt syde hy onder dit woont Konink
al begrepen. Wesen naem Konink is van vele natien
in sulcher eerenwerdicheit ghegheuen / dat de Indianen
ende Persen hare Koningen als een Godlike natuer
oec haben

Platarch. in
het eerste
tractaet bij
de fortuun
ofte dencke
bij Alexander
de Grote.
Baudart. A-
pophreg. lib.
36

Wacrom de Koninghen eerst
hien hien ghegheben werde ab elephante caeso. ~~Als~~ ~~ende~~
alle de ghene die na Augustum den Nabolgher Iulij
Caesaris gheregert hebben / hien Augustus ghewent
hebben.

VVagrom de Koninghen eerst inghestelt zijn gewoont
ende oock vande Konincklike vvaerdicheyt.

Capittel XXXII.

Off twee principale oorzaken sijn de Koninghen
eerst inghestelt: de een op dat sy de ghewone pas-
sies ende gherechticheyde bewaren zouden / waer
door het menscheliche geslachte wert onderhouden / en
waer zonder de kleynen van de groote zouden verdracht
werden ende zouden alle dingen zonder eenich aersten
van redenen door ghewelt willen doen: de andere oor-
zake is op dat sy de welbaert ende goederen teghen de
vijanden beschermen zouden. De nootzakelichheit des
lebens / heeft de menschen tamen gheboecht die aen
malkanderen door een natuerlike ghewenssamheyt
verbindende. het welc ghecauseert is gheweest door een
ghelijcke hulpe/verdracht/ende offitien des menschelic-
ken gheslachts. De beginselen van dese ghewenssam-
heyt / is de reden ende de sprake / waer inne wy van de
Beesten grootelicks sijn verschillende. De reden heeft
oneyndelike konsten verdracht ende gheinbentert/
ende de sprake (die den welleggher des ghelysts) onder-
wijfende/leerende / ende mede-deelende / en heeft ons
niet alleenlic tamen gheboecht / maer heeft het mens-
scheliche leven met vele commoditey en verbult. De
eerste is de tamen-boeginghe ende verbindinghe van
man ende vrouwe / waer af een woon-plaetse gemaect
is maer inne alle dinghen ghewen sijn: daer af is ge-
kome de menichte der huysen. Wat de Broeders / Su-
sers ende Neven inden beginne met malkander hou-
deliche. de / ende daer na niet komende van wegen de
menichte der kindertu / allequader in een huys vergaen
werden sijn in andere huysen garn toone. Als is van
een huys soot gekomen de vlecken ende vogen / als
Coloer of e boort plantingen der ouders. Ende die
van Land vlecken. Ende ghevoert / ende die van met
becht

Doch behoort zijn gheweest. De welcke met mirren
 omringt / met Werten boozien/ ende met wetenschaps
 pen onderreche sijnne / en konden door alle dit booz de
 zamen-sweeringen der menschen niet beschermen sijn/
 zonder door een alleen gheergeret te werden. Want den
 lust ende begeerlicheyt om te regeren is zo groot dat een
 peggelic wel; oude willen regeren/ ende niemant en wil
 onderdanich sijn. Ghetijckerwijs van de ghene die rep-
 sen/wannert sy door eenich groot ontweeter oberballen
 werden/hare toeluyche tot den paroon van den schep-
 nemen/ ja oec eer sy haer op zee begebt/ de toekommende
 perijckelen booztende/ haer bezorgen van eenen goetst
 Gheemant/ waer inne sy him leven ende welbaert ver-
 trouwen: also ist oec van noodde/darmen de regeringhe
 van een Stadt ghebr aen enen die de Gheeminte ghes-
 leydet/ ende eenen peggelicken recht ende justitie doet
 want daer gheen Regent is (seghe Ecclesiasticus) zal de
 Gheeminte verstroyt werden. Nu alle dinghen die in
 een sekere ordze sijn ghelegen/behooren aen eene Ober-
 sten ober-ghedraghen te werden. Het welcke men ghes-
 hoechsaem aen de onredelike Dieren kan bemercken/
 en booznemelic aen de Honich-bijen/ die alwelcke forme
 van regeringhe onderhouden/dat het grootelic te ver-
 wonderen is. Dese Werelt (waer af de deelen door een
 wonderlike konste ende ordze onder maekender zaa-
 men gheboecht sijn) soude vergaen ende te niet komen/
 waert sake dat sy door de groote macht Gods niet
 gheregeert werde. Waer door de ghene die de regeringe
 van eenen peggelic niet verdragen mochten haer gestele
 hebben onder het gebiet van eenē / in wien sy haer (van
 weghen d'opinie die sy van syn goetheyt ende wijsheyt
 hadden) ghantschelic berouwen. Herodotus seghe:
 Niet alleenlick by de Mediers / maer oock by alle
 Volckeren sijn de wel-ghemantelike Koninghen inghes-
 stelt om de gherechticheyt te administreren. Het kon-
 ninkrijcke en placht eertijds niet te comen op de kin-
 deren der overleden Koninghen / maer het werde den
 ghenen ghegheven/ die sy meynen dat heyllick
 ende wijslick de fondamenten der Gheeminte / de een-
 draecht en de gherechticheyt soude onderhouden. In de

Wetom de Koninkrijcken

ende den regerende in verghelick Stadt om te wissene
 ende na datter noch andere Steden onder het ghewelt
 ende de heerschappij van eenen sijn ghesceit / al der
 hebben de Koninkrijcken over de Welckeren begheerten
 regeren / ende dit is den sijn ghewelt / al der
 d. u. nam van Koninkrijck de Landtschappen die na
 de Koninkrijcken ghesceit worden. Daer na
 hebben / alle Koninkrijcken begheerten om verghelick in ghewelt
 rechtichheit ende macht te overtreffen / ten eynde dat sy
 de J. twaenderen ooc billicheit mochten vermenigen
 ende de gheweltende na den aenbal der gheweltende
 schermen. Men mach wel ten rechten zeggen / dat de
 gheweltende Majesteit niet alleen niet wapens verghelick
 behoort te wesen / maer oec dat hy niet de Werelt niet
 gheweltende wesen: op dat hy: ooc wel in eijde van haren
 als sijn ghewelt ooc rechtichheit mach regeren. Weggende de
 Koninkrijcke werldichheit / die is: ooc groot ende ghewelt
 dat de Koninkrijcken: ende Woonstanders ende Beschere
 waer der me schelike gemenfameit: de Koninkrijcke
 Godes nabolgen / het effick ende waer der seker in
 alle dinghen te regeren ende ghebeden / waerom
 sy niet recht ghenaemt werden Staatsheeren ende
 Dienaren van dien almachtich Godt ende Kegeren
 der der gansche Werelt / die se selver Gode naemt.
 En Plaro hout den Koninkrijcken Staat onder de
 sterckelike Menschen naem: een Goddelike ende saueren
 goet te wesen / om dat het de Goddelike naturen ende de
 gheweltende macht hy na ghewelt is. Hoewel den der de
 sijn den anderen in vele dinghen overtreft /: so is de
 Koninkrijcke nochtans hebben alle andere naem heerlicher van
 Staat en werldichheit / niet Menschelike maer Goddelike.
 Porus een Konink der Indianen inden sijn regeren
 Alexander Magnus ghevangen: sijn de /: oec de haren
 Alexander op wat maniere hy ghevercten wilde: oec
 haer op hy antwoorde Koninkelike: ende alsoo hem
 Alexander verder haechde of hy geen ander ding meer
 en begeerde: naem: op de hy onder dit woort Koninkelike
 sijn al begrepen. Wssen naem Konink is van vele naturen
 in sulcker eerwerldichheit ghewelt / dat de Indianen
 ende Wssen hare Koninkrijcken als een Goddelike creature
 acty hadden

Plinarch. in
 het eerste
 tractat bij
 de formen
 ofte beucht
 bij Alexander
 de Grote.
 Baudart. A-
 pophreg. lib.
 36

Vande Tyrannen.

Is dat in een hups deel baders des hups gelins / hoe
 also mede en is het niet bezechert noch profitelick / dat
 een Ghemeente door d'autoriteyt van vele gheuegert
 werde : moelike Licurgus bevestiche hoest ; want alsoe
 hem permant vermaende de Democratie dat Sparta us
 se hoest / gaf hy dien tot antwoorde : wilt de zelve seest
 in u hups inboeren.] Het is wel waer / dat een coninc
 / Man / hoe machrich hy is / hemzelven op alle plaetsen
 en in alle dingē niet en kan b'ousten : want een lichaem
 hebben : en kan hy reener rijt maer op een plaetse wo-
 sen : maer hy kan door syne Lunen aldaer ende Graden
 houden (ghelike als Godt door den middel syner En-
 gelen) syne autoriteyt ober al de landen van syn ghe-
 biet gheuyricken / hebbende de ooghe van synen gheest
 op alle plaetsen om syn onderdanen in riste ende breed-
 te onderhouden / ende haer justitie administreren. Ende
 segghe hier nu tot een besluit deses Capitels / dat wy
 ons allegader moeten houden gande conincpeyt van dese
 vier dinghen / te weten / **Een** Gode / **daer** de coninc
 gen Gheleede / **ende** **een** **der**.]

Dat de Tyrannen alijde in vrees leven , ende dat haer
 eynde ongheluckich is.

Capitel XXXIII.

Het leven der Tyrannen is bedekt met hant / ende
 negelic verbloetse / negelic benegse / ende syn le-
 perikelen onderwerpen. **Wat** was ic wille in het le-
 Anistippi, wien de minnen hese aendeden / **Wat** was
 e leven van Alexander Phareus ; die syn eigen broeder
 in quaet vermoede hadde / **Wat** was e leue Dionysius
 Syracusani, die nimmermeer synen daet van een ghe-
 Baabier wilde laten scheren / op datmen hem de
 zulken middel de strote niet af en jonde snijden / ende
 die nimmermeer hy syne twee broedren Aristomachus
 ende Dorida te hadde en ghingh / hoe dat hy eenst
 alle haer klederen vant hadde gheleest ende die daer
 gocht hadde. Syn slaep-kamer was met eenen wylde
 gracht omringt / waer inne hy dan over een bal d'ingh
 ging. Alle dinghen syn de Tyrannen alijst susseer ; so dat
 niet zonder groete angste gheeyt in dat de coninc
 de

de ghehele gheschiede: want het ghebeurt ghemeydelic dat
 de ghene die gheweeft willen; hi/zelfs n. ghene weesen
 waer af sy gheweest werden: welck leuen wel onrust
 ende wrese Dionysius Syracusano aen Damocles synen
 Orateur verklaert heeft/ waer af de historie aldus is: Cicer. Tusc.
 Damocles wilde in een oratie die hy ter eyen ende in Lib. 5.
 presentie des Koninckes Dionysij dede/ staende houden
 datter geen geluckiger man dan hy en was/en dat van
 wegen de ontrallike rijckdommen ende oberbloedicheyt
 aller goederen die hy in syn Koninkrycke hadde. Da-
 mocles (zende de Tyran Dionysius) na d'n myn leuen
 so aengenaem en ghewetlic is/zou ghyt terstont wel
 willen verzoeken/en myn abonture beproeben. Waer
 op Damocles terstont ja gheantwoort heeft/doen dede
 hem den Koninc zitten op een zeer rijk en kostelic bedde/
 swelck met goudt beertert was/voor hem werden zeer
 heerliche tafelen ende buffetten op gherecht/ allegader
 bereet met goude koppen en baten: hy wiert voor zeer
 veel jonge kinderen met wonderlike schoonheyt begaefte
 zijnde ghedient: syn machst was zeer heerlich versien
 met alle soorten van kostelike/veltrate en leckere spijse
 de vergulde sale die over al was blinkende / was ghes-
 pafumeert met alderhande lichte ende zete crucke/
 ende om kopt te maken het was een hertlic ende triums-
 phant Koninklic vancet. Damocles met opgeblasent
 hert bestont zijnde / ende houdende een ghelaet als een
 Konink in syne majesteit; so zende den Koninc Dio-
 nysius dat hy syn ghesicht eens: ende om hoogh staen/
 swelck hy doende/zach recht boven syn hooft een bloet
 swerde met de punt nederwaerds hanghen / swelck
 boven anden appel dast gebonden was met een peerts
 hant / soo datter anders niet aen en reesterde dan van
 boven neder in syn beessenen te vallen: hy hem soo na
 syne hooft stende/begon doen de Koninklike weerdicheyt
 ende de groote schatten des Tyrans te verprijfen/hem
 bedenkende dat hem dese maniere van ghelucksalich ont-
 deelen wilde. Waer op Dionysius antwoorde/ En siet
 ghy niet o Damocles, hoe zeer dat ghy in u opinie be-
 zogen zijt / alrecks ons leuen/swelcke ghy onlaert; so
 geluckich wy zyn te wesen maar mit denent ghy dat de

Vande Tyrant

[illegible]

Noch zandens tuit'v' spijzen
 Zultu zand' gheen verjolden,
 Noch de Lier hat zand' gheleyt,
 Noch der Vogh' leu' fracy gheslayt,
 Zultu zand' gheen smadelij
 Aen dien man vol boosheit: sy.
 Dien opt' hoof' zien hanghen klaer
 T'bloet swaert aen een peerden hant.

Job 15. 20. Ende gheleyt lob zeyt / Den Tyrant is het gheval swaer
jaeren verborghen: wat hy hoort dat verschrickt hem:
ende wanneer het oock alrede byede is / noch byeest hy
hem de verderber home. Ende en gheloofst niet dat hy
het onghelue mach ontloopen / ende verliet hem altoes
des sweerts.] De Tyrannen verninnen niemant ende
dit is d'ooyake waeromme de Gheleerden de zelve mee
recht wilde Beesten ende een pefte des menschelicken
gheslachts ghenaemt hebben: in wiens menschelike
figure o beel wilde wreetheyt is / dat Salomon te rechte
wel mach segghen / Een boosen Prince is ober het ghe-
menne volck als eenen verblindenden Leeuwe ende een
verhongerden Beer.] Godt heeft toeghelaten / ende
laet noch toe / dat somtijes byede Tyrannen regieren /
omine de boose te kastijden / segghende / Ick zal waken
ne nen ober myne byanden / door myne byanden.]
Godt (seght lob) doet den Hypocriyt regieren / ter ooy-

Wol. 13.11 jaken van de sonden des volcs. In Hosea spreekt Gode
at us: Wel aen ic gaf u eenē konink in mynen toom.

Esa. 10. 5. Ende in Esaia, **S**weer de Affur, die mijns rooms roede/
ende haer hant enen stock mijner grinnicheyt is: ick
wil hem zepuden teghen een ghebeynst volck: ende hem
in bel gheben teghen het volc mijns rooms: dat hy het
veroorde ende verdoyle / ende vertrede het als dyck op
der straten.] **D**astomme en gijst **G**od niet begaerlic?

hy wort haer onedelich in het byt/ghelijc den vader
 de roede doet/ als hy son kindt daer mede ghegheessele
 heeft. Ende alle dese Tyrannen / oft ten minsten den
 meesten deel / zullen hun leven zeer ellendichlich ende
 schandelic syndighen/ van hun enghen valck werden
 sy ghedoot/ ende haren doot wert van alle tghemeyne
 volck gheapprobeeret. Wy sien hoe dat Godt sine wijse
 kende hant ghebruict teghens alle boose ende wijde
 sulen/ ende hier door behooren alle andere exempel
 aen de selve te nemen / siende de straffe die daer na is
 volghende/ ende gheen behaghen in ongherechtigheyt
 nemen/ noch oot Gods oordeel niet verachten: want de
 wrake Gods is alzulke Tyrannē verbolgende. Ende
 hoewel door eenen tijt alle dingen haer wel ghelucken/
 ende na haren wensche af loopen/ nochtans en kunnen
 sy't ondelic also zeker niet aenlegghen/ oft het perckel
 valt haer oot hooft/ ja al zoude God die door syne En-
 gelen laten dooden/ ghelijc hy aen Heliodorus a bedel
 ofte eenige personen beroecken die door syne godtliche
 inghevinghe de selve zouden dooden/ ghelijc Mutius
 Scevola b den Roemischen Ridder/ die de Kentmeester
 in de tente van Porfenna den Konink der Samuiten
 doodde/ meynende dat het den Konink zelfs was/ of
 Judith c die Holofernes in syn bedde het hooft afstorch/
 Debora d die met eenen naghel het hooft van Sissara
 door storch/ Aristoteles die men de Dialecticus noemde/
 de welcke eenen Tyran van Spetona doodde/ Thebe
 haren man Alexander Phæreus, Cherea de keiser Ca-
 ligula e, de Mammelucken den Soldaen van Egypten.
 Leest het leven van Timoleon ende Aratus, daer
 zult ghy sien hoe de Tyrannen wt het nest der tyran-
 nien gherucht werden ende alsdan naect ontkleet zijnde
 tot hunnen doot toe ghemarteliseert ende ghestaeten
 werden/ ende in de presentie van alle tghemeyne volck
 hare broedren/ kinderen/ en adherenten ghedoot. Men
 leest oock dat de Beelden der Tyrannen na hare doot
 beschuldicht/ openbaerlicken verwesen/ ende door de
 Beulen gherecuteert sijn gheworden/ hare beenderen
 op ghegraven ende in de goten gheworpen sijn/ hare
 lichamen ende die van hunne adherenten ende aen-
 hangers

a 2. Math.
3. 26.

b Val. Max.
lib. 3. cap. 3.

c Judith. 13
10.
d Judith. 4.
21.

e Iosephus
na de Joodsche
geschiedenis
lib. 19. cap. 1.

hangens

Wreetheyt van die

hangende leden van een getrocken / hart bevelen ghes-
oefteert / haer paleysen gerafsaert / haeren name ende ghe-
dachtenisse ewighelicken hoor / insaem hoor / openbaer
seggeden ende gedruete Boeken beclaert. Waer om
alle Wincken wel exempel mogē nemē / haer wachende
datse geen Treurnis noch Verdruers en werde / nasee
ser contrarien / zoet en beleeft / met een strengicheyt die
gematich is / ende haer Ghemeente met gerechticheyt
regieren ende ghebieiden. Nu bewijle dat de exempelē
van de ellendighs ende ongheluckigs eynden der Spa-
ninnen in groeter manichte elders ghetractert sijn
ende dat d'experientie alle dage ons trefue hoor / ooghē
sielt / zal ich het hier by laten blijen / ende een eynde
van dit Capittel maken.

¶ Afgrijfelicke vvreedheyt die die van Numantia
ghebruycken teghen de Romeynen , ende eynde-
lick oock teghen haar zelve.

Capittel XXXIV.

Nu dat Scipio de Stadt Numantia in Spaghiem
en gantsch jaer ende zeven maanden geduerich
achter mallander belegerd had / so begonst probant
ende tusschenten te gelycke aende belegerde / also dat
veel van honger stoben / doen dede sy een belofte aende
Goden / dat den eersten beet diese dagelick eten zoudē /
wesen insste het vleesch van eenighen Romeyn / ende
dat sy gheen water noch wijn en zoudē drincken hoor
dat sy eerstelic het bloet van eenen Romeyn die sy ghe-
doot hadden ghedroncken zoudē hebben. Wesen eede
ghedaen zijnde zoo trocken die van Numantia waren
Stadt / ende als desperate Menschen jaechden sy de
Romeynen / ghelijckerwijs men de Beesten doet / ende
al de ghene diese krijghen konden / werden terstont zeer
onmenshelicken gedoot / datt na in stukken ghelouwen
ende in het vleesch hups by t'ghewichte vercoft : also
dat een Romeyn die by haer ghevangen ende ghedoot
was / meer gelt golde / dan eenen lebendighen die rants-
soen betaelde. Enndelicken de Numantinen ziende dat
sy geen middel en hadden tselve langer tegen te hondē /
doot groaten honger bedwonghen / ende van alle zijden
omringht.

Valer. Maxi.
lib. 7. cap. 6.

overlijdt zijnde/ zoo besloten sy onder maekhandelen al
de oude Personen/de Vrouwen ende de Kinderen van
hare Stadt te doden: welc sy jonck etruge wiesse ins
woeck stelden. Wat ghebaen zijnde namen sy al de goet
deren ende rijckdommen der Stadt / de schatten ende
juwelen der Tempelen / welck ruyten op een groots
plaetse vergader zijnde staken het byer daer inne/dese
ghesijer mede in de vier hoeken ende in het midden des
Stadts. Ende namen dadelicken zeer sterre ende krasch-
sich senijn in op dat sy te eer zouden sterben. Also heb-
ben de Tempelen/huyzen/Goederen ende Personen
van Nymantia / die vier hondert ende zes-en-tyffstich
jaeren in voerspoet gheduerd hadden/op eenen dach alle
ghelyc hun rinde genomen. Het was een zeer afsgheset
daer te sie dat die van Nymantia levendich de de/mael
nach veel verstyckeliker het ghene sy in hurnen doot
heten. Want sy en hebben Scipio gheeren roef gelaten
en te pillere ofte roofte/ noch eenich levendich persoon
sac te Trophewen. Want Scipio na dat hy Nymantia
hadde van handen/ende daer in gekomt was/zach alle
de schone gebouwen afgebrak ende ter nedre gewor-
pen / der juwelendens oft verbrant/oft onder de ruyne
verfmoet. Waer af hy wonderliken bedroeft was/est
hem niet komende van teenen onthouden / riep hy al
blagende/ O zeer gruelich Nymantia/welc de Godd
ghewilt hebben/ dat het eer verduisterte dan betwou-
nen soude syn. Numa Pompilius den tweeden kienlich
der Romeynen heeft dese Stadt Nymantia dat stich-
ten/ende Scipio de Romeyn heeft het sonder-gebrach
sien hy alle militeren-twantich jaeren oudt was.

Daerom vroom Capiteyn alle dinghen vijelic behoort
overweghen, eer hy de Portuyne verzoeft. Ende dat
hy na de victorie goet ende barmhertich moet wesen.

Capitel XXXV.

Een dach den generalen Capiteyn te wesen / is
wel een zeer groet officie / maer daer is veel princi-
pal in ghelighen. Want niet teghenstaende dat hy
doet ghene hy sijn ende behoort te doen / indien
hy by ingesicht hem tot eenen slich preserue
ende

dinge wijslic be hoort e' overleggen. 3 Boec. 159
aennemen / ser sy syne macht beproeven.] Als den
grooren Alexander het doode lichaem van den
Darius sach / Julius Caesar het hooft Pompei, Marcus
Marcellus Syracusa brande Scipio Africanus ende
doen sy onsen ryden dien byomen d'antia Philbere
Hertog van Sabopen/ende Prince van Prumont sach
het doode lichaem van den vermaerden ende groote
moedighen Prince Fransoys de Bourbon Hertogh van
Anjou/ die in het innemen van S. Quintin verflaghen
was/ alle dese groote Personagien en konden haer zons
der weenen niet onthouden / mit teghenstaende de an
dere hun dootliche vanden waren : want haewel dat
de edele ende kloetmoed'ghe Personen haer in hune
verkreghen victorie verblijden / soen sijn sy nochtans
droevich om de schade van anderen. De eynde heichste
ende gordertierenheyt/ ende oonminne meer de victorie
inde dootloghe verliesen : maer ter contrarien een Welt
oberste die bloetghierich/ byzet/ ende onghenadich is
wert van syn vanden ghedoot/ ofte van syn eyghen
volck verraden. Siet zonder reden heeft Julius Caesar
eenen onseker sicken name by alle Princen ende Capite
nen des werelts verkreghen/ niet van weghen syne
schoonheyt/ ofte stercheyt/ ofte bloemheyt/ ofte goede
fortunne ; maer alleenliken om dat de vanden die
by los ghelaten ofte kumpaden ghegheten hadde
verliggeret in ghelate waren/ dan de ghene die by hem
brannen oft ghelate hadde. Den vermaerden Capite
Narles, die de Gothen onderbracht/ de Bothen
vermaen/ ende de Duneschen verheerte/ en hienghen
mermeer den sijt om tegen syne vanden/ want by en
hadde erst den nachts te vooren in de Tempelen ghe
hoert, Trogus Pompeus schryft/ dat de koning van
ende grootste vanden der Romeynen/ so wel als
koningen waren om dat sy sterck ende machtygher kon
genen waren/ als om dat haer Welt obersten so dapper
ende lustich waren. Het woort Guame (dat is/ vanden
dijne) by de Fransosen/ schijnt ghelick te sijn want
het vanden Cruet, thuck de bloetsterker/ ont
gheleke tot te sijn/ daer de werelt menschen ghelike
als d'wereldelike haren/ ende d'wereldelike haren/ oft anten
lus

Dareen vroom Capiteyn alle
 thus dan het vleesch dat Cruel (dat is / rauw) is / als
 het welcke de barbare ende wilde menschen haer
 sijts boeden / ende om deser oorzaken moghen wy de
 toelagginghe van wyetheyt in deser manieren maken:
 wyetheyt is een boose ondeughende ghemeynschap
 waer dooy wy zonder eenighe reden ghemeynt worden
 strenghe / wreede / ende schyneliche dāghen te doen.
 Ende het gheschiet dishuils / dat veel machtighe per-
 soonen merre dan eenighe andere / zonder more oft regel
 dese wyetheyt oeffenen. Teghen dit zeer boos gheschiet
 de wyetheyt / is de goedertertenheyt op-ghelonen / de
 welcke also het een zeer kostliche ende excellentie deucht
 is / is daarom de groote Prince / Herren en Beloverster
 zeer nut ende profitelic / en is een toernemende vercleefte
 der Christen. S. Augustinus beschrijft die aldus: Goeder-
 tertertenheyt is een ghemeynsaemheyt / waer dooy in-
 dien wy tot penant niet eenigen haer verdoet worden /
 zo werden wy dooy de goetheyt regengehouden. Ende
 dese deucht heeft de naderste plaats tusschen de recht-
 heerderheyt ende barmherticheyt. De barmherticheyt
 is een affectie ende liefde / de welcke God tot onsen pro-
 fite in onse sile heeft inghelijft / om dat dooy vriedsche-
 de werden / andere te helpen / haer beschermen / ende in
 hare ellenden hem behulpich wesen.] Maar om niet
 van ons eerste propoost te dwalen / so moet eenen Bel-
 overster noch voden de goedertertenheyt zuchtvaardich
 ende waeker wesen / ende dat hy make dat onder de
 Capiteynen van syn heit-leyhet alle affairen des oor-
 loghs seccret ghehouden werden ; om dat alle groote
 aenslaghe gheen goede wtkomste en krijghen / wan-
 neer sy eer ontdeckt als int werck ghesiet sijn. Suet-
 onius verelt / dat men Iulius Caesar nimmermeer en
 hoorde seggen / Morghen sal men dat dōt noch van
 dooy ofte vreden sal men dit doen.] merre hy seide
 alleenlick dat men dit nu regh: nō dooydick doe / nu
 moeghen sal men sien wat dat als dan te doen sal ho-
 men.] Plutarchus in syn Notitien beschrijft dat Lucius
 Metellus van een sijnre Capiteynen ghebraght gāde
 waermeer hy wilde dat den strijdte ofte slach begonnen
 soude worden / antwoorde / Joden ich wiste dat dōt
 gāde

August. Qu.
 Lib. 83.
 Quest. 31.

Suetonius in
 her leue van
 Iulij Caesar.

dinge wijslic behoort t'overleggen. 3 Boec. 160
 [omdat het minste ghedachte om ons herten wiste / so
 zoude het terstont verhanden.] Het is wel goet dat
 over d'oorloghs zaken met veel personen raetslaght
 maect de resolutie der selver en behoort maer met u
 nighen besluten te werden; andersins zouden sy ghes
 openbaert sijn / ter sy wtghetoert werden. Men moet
 oock wel gade slaen dat men hem niet en beradt met
 lieden die obstinaet in haren radt / ende onbedacht in
 hare daden sijn: want in de dinghen die somtijts in de
 oorloghe over-komen / is het beter die te laten daren
 dan hem zelve daer door verliezen. Alcibiades een
 kloeck-moedighen Welde oberste der Grieken seide
 dat de couragieuze ende dappere Mannen / somtijds
 eer behooren te blieden dan te verwachten: om dien
 wille dat d'ere haer bekeet te blieden staen / ende de
 wijsheid haer bedwinght te blieden: want in groote
 perijckelen is het beter dat de menschen hun de reden
 onderwerpen / dan dat sy haer zelve in de fortuyn
 zouden recommanderen. Een Welde oberste behoefte
 hem in alle dinghen te beraden wtghenomen wanters
 sy hem in eenich onbedacht perijckel bindt. Want
 men heeft dickwils ghesien in d'oorloghen veel Welde
 obersten te niet gaen / ende dat door gheen andere oors
 ake / dan dat sy in plaetse van eenich notabel stuck aen
 te rechten / ende gheen tijdt verliezen / gantsche daghen
 besigh waren om om nuttelicken te raetslaghen. Het is
 oock nootzakelick dat een wijsen Welde of eerste indien
 sy Verwinne blijft / syne victorie te rechte moet ghes
 bruycken. Ende waert dat Hanibal na den grooten
 slaghe van Carnas syne victorie hadde weten te ghes
 bruycken Scipio den Africaner en zoude hem nimmer
 niet verwinnen hebben.

Authewren van de V Ver Salique.

Capitel XXXVI.

Ten tijden des Paus Bonifacij den tweenden dies
 naem / ende des Keyfers Honorij, Anno 420. de
 Franconiers haer vader landt verlaten hebbende
 sijn langhs den Rhijn komen woenen / ende dien ghes
 passert zijnde / bleven sy eenighen tijdt tot Trier.
 Nu

Plutarch'us
 Cranaerus
 de rebus

Boet hier af
 in den Cras
 tact bā 101.
 Fealdi lu
 nisonf. 23

Vande Wiet Salique.

den alzo dat heren van Barbassche geset waren
 weder gereinghegheelt / onder enighe warden
 van haest: Pharamondus den eerste in name / den
 tweede van haren Hertog Marcominus; die ghewone
 verghewaren vande principaels der Sicambriers
 den haren recht ende besluytinghe en niet een
 koning welck ghegheuen hebben. Dese vier ghewone
 waren genant Vaucostus, Locostus, Salgastus ende
 Wisogastus, de welcke vande autoriteit van
 mede des volkes en niet in gheschickte gheset
 den die den Pharamondus den eerste ghewone
 ghewontelike hiet / ende worde ghewant Salique,
 na den name van de plaets Galeum al waer si
 maect worde alzo eenighe yeghen / ofte noch
 na den name vanden hooft verhaelen Salgastus,
 den eenen Charcelier des konincs Pharamond
 ende de beoynaemte onder de vier Nutharen was. Dese vier
 droeghen in hem de manier van succederen ende
 de conincen van den tijt om te regeren / en is den
 eerste of den de konincen van den eerste ende
 die tot desen reghen woordighen tijt der al tijt onder
 haren ende ghebruyckte ghewest. Onder andere
 vichelen van de selas is die een vande dogelacense
 dat die konincen verlaet werden ommequam te
 gien dat konincrycke te regeren / naer dat si
 gheschiede gien in de successie der conincen / al is
 der seghen jaer dat si enige dochteren des
 konincs zijn / ja si en moghen
 gheen sof ghedecte hebben in enige landen van
 den tijt van aenonlic omme af te leuen ende na
 den tijt moeten hare es goederen moerarchetich
 werden tot de conincen. Dese vier is beghint
 met der Romeynen niet Voconia ghewant / de
 ghewant worde ten tijden ende tusschen de
 derde ende der conincen der Romeynen teghen de
 Carthagenesen / ende is ghewant ende af
 Voconius den eerste van des volkes. Aulus Gellius
 segt / dat die ghewant na h
 de conincen en is / na die conincen
 de conincen van de successie der conincen
 ende de selas die Tullius Livius segt /

• De bok.
kerke van t
hoopdoot
Siemadige
naem van
gewest van
na tegen
war, betich
te Gelber
f. h. n.
Chroni. Ab-
bas Vrsperg.
Pag. 68.

• that bat
bit boy ern
office was/
hier boy
in cythe
Bore can
: 1 growth
Smith boy
this.

en Cironem in en oratie die hy drie hoogdelick ghespreken. Ende hoewel men zoude moghen segghen dat dese Wet teghen de billichheit strijdet / zoo veel als de successie der ghemeyne Personen aengaet / nochtans ten aerdienst van de Koninkrijcken is sy rechtvaardich ende redelick : ende door wettelike instellinghe en moghen de Vrouwen int Koninkrijcke ende rechten der Croonen niet succederen ; ten sij sake dat sy tot contraricten andere gewonten ofte Privilegien hebben. Gheschiedt als het Ioannes de Imola verhaelt over het Capituel Grandi. niul. de simplici negligens. prela. int jesse. Hier toe dient mede het riende Capituel: qui feuda poss. ff. hoc autem, c. dilecti, de orb. Baldus is van dese meninghe / sprekende expresseelick van het Koninkrijcke van Franckryck / ende zeght dat den Konink van Engelandt een zoon van een Dochter van Franckryc in geenderley manieren eenich recht den de Croone mocht pretenderen / segghende dat het selve klaert ende zekert is / gheschiedt als hy het verklaert over de eerste Wet / ff. de Sena. ende gheschiedt als sijn gheseyt hebbe / althoe in Franckryck is onderhouden gheweest. Keijs dom Ludovicus Hultimus overleden was / de welcke een dochter na-gelaten heeft / sijnde de hupsvrouw des Grafs van Chyent / is hem sijn Broeder Philippus longus na-gevolcht / zo wel in de Croone als andere erf-landt. Ende na den doot van Philippe le long, hoewel hy drie Dochteren achter-ghelaten hadde / is sijn Broeder Charles le Bel sijn nabolger gheweest. Ende na t'overlijden van Charles le Bel niet segghenstaende dat hy een Dochter ghenoemt Blanche na-ghelaten hadde / sijnde een hupsvrouw van Philippes Hertogh van Orleans sijn Conjijn / zoo is hem nochtans Philips van Saloy ghesuccedeert. Desghelijx na het overlijden van Carel de achste / is hem Lodowic Hertogh van Orleans sijn Conjijn in het Koninkrijcke ghesuccedeert / tot staetende sijn eyghen Suster vrou Anna van Branswyck hupsvrouw vanden Hertogh van Bourbon: ende dit was den Konink Lodowick de twaelftes naems / de welcke hoewel hy na sijn overlijden twee Dochteren Claudia ende Renza achter-ghelaten

Van de Wet Salique.

heeft/dit niet regherstaende is hem zo wel inde Croone
als Hertoghdom van Orleans na-gebaicht/Fransoys
Hertogh van Valois ende Angoulesme / zijnde den
naefsen Erfghenaem bande manneliche linie / doch wel
den hooyesten Lodowick de twaelfde / Carel synen
Vader / ende Lodowick van Orleans synen Voor-
vader / het zelve Hertoghdom van Orleans beseten
had den dooz de giste die Carel de vijfde daer af gedaen
hadde aen den dooz verhaelden Lodowick Hertogh
van Orleans synen Zoon. Ende het recht wel dat
alle Landen ofte goederen die eens aen de Croone
van Franckryck verreenicht ende ingheijft sijn / dat
de zelve zullen wesen van eener aert / natuerre ende con-
ditie als de zelve Croone is / zo wel ten aensienre bande
successien / proffijten / als andere saken. Want zo
menich-mael als eenich Lande aen de Croone veres-
micht is / zo neemst het de natuerre des Koninckrijcks
aan / ende moet na de conditien des zelfs gheregeert
worden. Want het Koninckryck is een alghemeent
dingh / dat vele eyghene ende bysondere dinghen in
hem begrijpt / ghelyck als gherept werde in de Wet/
Peculium. ff. de legat. ij. Ende de Wet Salique en
werdt niet alleenlick in Franckryck onderhouden/
maer doch werdbender vreschen den wetten ende in
stellinghen in Italien ende elders ghehouden / die de
Vrouwen verbieden te succederen / het welck ghedaen
is zeygt den Text / dooz de Wet / Favore agnationis
conservande , ut dignitas familiarum salva sit : ende
Beldus zeygt dat de Vrouwe niet het hooft ofte
hoofte des huysegheins ofte ghelachte is / maer het
eynde des zelfs. Paulus de Castro oer de Wet / Mar-
tus. C. de procur. zeygt dat het ghelachte ende huyse-
gheins in de Mannen beghint / ende dooz de zelve on-
derhouden werdt / het welck de verlegghinghe van dit
woorde Sororschijnt mede te brengen / dat Labena
Antistius in Aulus Gellius verhaelt met dese woer-
den : Een Zuster is alsoo ghenoemt / als een
die byna op haer zelve geboren werdt / ende
is gheschieden van het huyse daer in dat sy ge-
booren is / ende van plaetse verandende ghact sy
in

Lib. 1. para.
vi publ. ff de
ventro insp.

Lib. 12.
cap. 10.

In een ander brieven ofte gheschiet waerint.

Exempelen van secrete Brieven.

Capittel XXXVII.

Harpagus schryvende an Cyrus omtrent de verraden
te reghen den koninck Astiages, na dat hy vers
subtilt eenen dase opghesieden ende het inghesien
tot ghesien hadde / stach den Brief daer inne / daer na
den Brief weder toe-naepende / gaf den Brief an een
van sijn Jaghers / den gheschicktesten van alle sijn
Jagghersoren / die welck de selve alsoo an den kon
inck Cyrus gheschickt heeft. Hylicus willende den
Ansiagoras schryven / dede een dier sijn gheschickte
dieneren het brieven ghantsch af-scheren / ende schreef
daer op het bloete vel in dyne oren hier woont hy
ghene hy beghint te segghen / doen hiet hy hem
sijn hant totter oer dat hy hem wederom langh
sich ghesien was / daer na wint hy hem an Ansi
goras, bevelende dat hy alsoo heeft als hy hy hem
ghesien was / den selven brief hy soude af-sche
den / ende dat dien middel lesen ryghen hy gheschickte
hadde. Aulus Gellius verhaelt dat Iulius Caesar, zonne
ijders als hem dreunt diongh: wieden: ende / waer
sine op verseynde plaatsen de leetren allen stonden /
soende dat de syllaben hy een vergabert waren / alsoo
dat de ghere die selve saghen / niet een verseynde
rechten en konden lesen: maar tusschen hem ende de
ghene an wien de Briefen gheden was een heimeliche
anleidinge waer de leetren hy een vergabert werden.
Eenighe (segghen Frontinus) begherich sijnde om zom
nighe dionghen den oorlogh aengaende te schryven / op
dat sy selve sonder eenighe vrees van ondeckt te
werden mochten te weghe brenghen / hadden voer een
ghedonckte dase inde scheede van hare capten sege
den. Demaratus willende aen de Lacedemoniers te
dienen ghesien / dat den koninck Xerxes hem toe

Frontin in de
eerste Cyro
nke van de
dan tot op
Christi. des
schryvende
de Phocae
che 2 Pers
sen / fol. 49.

Front lib. 3.
cap. 23.

Exempelen van

~~SECRET~~

● Lib. 3 .cap.
13 .de rebus
militaribus.

naest-gehoorden dunkt zal leren doen / waer in weder
zal verhaelt werden de verklaringhe der selve piffaren.
Maer zijn noch veel andere soorten van heymelicks
Byzelen aenghaende de materie der liefde / waer of
ick hier alleenliken maer twee zal verhalen / welck
Aeneas Silvius Picholominei naderhandt Paus Pius
de tweede ghenamt beschrijft in syn amoureuse be-
sittinghe. Pachotus een Jonghelinck (zecht hy) gaf
een amoureuwen Brief belloten zijnde in een ruyken
aan vialetten aan Lucretia die hy zeer hyperichlick be-
maende / ende also hy hier door gheensins en voorderde/
hoort hy wederom eenen anderen Brief in een kleu-
wen Was / dien hy daer na met sneeuw overdeekte/
ende wierp hem als door spel in de benster aldaer syn
meester was.

Eynde van het derde Boeck der
verscheyden Lessen Antoni
du Verdier.

X iij

HET

HET VIERDE BOECK

Der verschepten Leffen

Antonij du Verdier:

Vervolghende die van

Pieter Messie.

§ Disputatie van zeven Ghazanten binnen Antiochien
in de tegenwoordicheyt des Konijcks Ptolomei,
te vverten, vviens Ghemeynte de beste VVerden
ende Ghewoonten hadde,

Capitel I.

DEn Koninck Ptolomeus tot Antiochien zijnde/
so hebben de Ghezanten der Romeynen / Car-
thaginesen / Siciliers / Rhodiërs / Atheners/
Lacedemoniers ende Sicponiers eens op eenen dach
by hem ter maectijt geweest. Daer wiert een disputatie
onder hunlieden verhoert / te weten / wiens Ghemeynte
onder hun allen de beste gheregiert wiert / ende wie dat
met de beste Werten ende loffelicste Gewoonten voors-
ien was. Dese disputatie wierdt onder de Ghezanten
zeer hardt ghedreuen / peghetlick meynde dat syn Ghe-
meynte de beste was: welck sy dan met veel reden
wilden staende houdē. Waerom Ptolomeus, de welcke
begheerich was om haest een eynde van desen twist te
sien / verbaal dat een peghetlick van hunlieden / by bande
dothiaersts Gewoonten / ofte by Werten die in haer
Ghemeynte onderhouden wierden / zoude verhaalen sijn
in geschuyft stellen; op datmen door zodanigen middel
mochte bekennen wiens Ghemeynte onder hunlieden
de beste was / en welcke dat den meesten lof verdiende.
Den Ghezant der Romeynen begon eerst / ende seide:
Wij houden de Tempelen in grooten eeren ende er-
biedicheyt / wij sijn onse Regierders grootelick geboor-
samen

saem / ende straffen de boef doenders ende qualich-
 lebende zeer strengelick.] Den Ghezant van de
 Carthaginesen seide: In de Gemenste van Carthago
 en houden de Edelen niet op van bechten / eghemynne
 volck ende de Ambachters lieden van werken / ende de
 Philosophen van onderwijfen.] Den Ghezante van
 de Sicilianen seide: In onse Ghemeynte werdt de
 Justitie ongheschiedt bewaert / men handelt eldars
 waerachtelick / ende allegader houden sy haer ghelyc.]
 Den Ghezante der Rhodiens seide: In onse Ghemeynte
 sijn de Gude lieden eerlick / de Jonghe schaemachtich
 ende de Vrouwen eensaem est van weynich woonden.]
 Den Ghezante der Athenianen seide: In onse Ghe-
 meynste en wilt men niet toelaten dat de Rycke party-
 dich / de Arme vernietel / ende de Regierders onbetende
 sijn.] Den Ghezante der Lacedemoniens seide: In
 onse Ghemeynte en heerscht gheenen nydt / want alle-
 gader sijn sy eens / noch ghiericheyt / om dat alle gader
 een ghemeyn sijn / noch luyheyt / om dies wille dat een
 peghelick arbeidet.] In onse Ghemeynte (seide den
 Ghezante der Sicioniens) werdt niet toeghelaten dat
 men reysst / op dat men wederom keerende geen gelycke
 en neemt om nieuwicheden te binden ende boegts te
 stellen / men en laet niet toe datter Medetyn meesters
 sijn / die de ghesonde moghen doden / noch Reduans
 die de verwoeringhe der Processen ende ander zaken
 aen nemen.] Den Koninck Ptolomeus al de zehen
 Ghezanten verhoort hebbende / soo heeft hy allegader
 hun Ghemeynten grootelick gheprezen / zeggende dat
 sy allegader heylighelick ende wel gheregeert werden
 ende dat een peghelick der zelve zeer goede Ghe-
 woonten hadde / die haer prijsen weerdich machten
 ende dat het zeer qualich zoude kunnen onderscheyden
 werden / welcke dat best ende gheschickst gheregeert
 wierdt. De Ghezanten banden Koninck oorlof ghe-
 nommen hebbende / keerden zeer verblijdt na hun he-
 berghe / om dies wille dat den Koninck zoodanighen
 oordeel ghesproken hadde.

Van een Tempel

¶ Van eenen zeer kostelicken Tempel ter eeren van Venus inde Stadt Corinthen, tot veelckers dienst vijf hondert Ioncvrouwen vwaren. Ende de answoorde van eene Abdille aen eenen grooten Heere:

Capittel II.

Tot Corinthen de boornaemste stadt van Achayen was eenen zeer rijcken/vermaerden ende onderich belicken Tyran toe-ghenaemt Horius, de welcke in het midden hande Stadt eenen zeer kostelicken Tempel dede sichten / na de wijse eines Cloosters / ende heeft die de Goddinne Venus toegheheplicht. In dien berloechten Tempel waren meer dan vijf hondere Jonckvrouwen tot Aien / die van haer Vaders als daer aen de Goddinne Venus ende tot haren dienst op-gheslooft waren / in sulcker hoghen dat de amoureuze onder haerlieden booz de meest-ghesachste ende heylichste in den Godts-dienst wist ghelouden. Ter was haer niet gheslooft tot den booz-noemden Tempel te gaen / maer een peggelich mocht wel sondighen / ende ghenuechts bedijden met den ghengende haer best behaeghe / ende dat soo dichtwils als se wilde. Maromme dat haren Godts-dienst niet en bestondt in Dochters met eeren te wesen / maer in te wighen doen al het ghene dat haer gheliefde. Onder haerlieden was oock dese Wit / dat soo wie wilde trotswen / die moeste eerst haer houwelicks goet winnen / booz de schandelicke ende oneerlicke misbruyckinge hares lichaems / twelek haer gheslooft was: ende dat so beneffens haren Man noch eenen Liefhebber mochte hebben. Want alzo so de Goddinne der Liefden toe-gheslooft waren / soo verstonden so dat so den naem van Amourense niet en behooften te verliesen noch te verstoeten. Ende men en mocht in desen Tempel niet brenghen / eene Vrouwe der ghesloofte ofte die eens Weduwe was / maer alleenlicken jonghe Maegden. Ende dese ellendighe ende ongheluckighe / eer het Jaer ten eynde was / soo wiede so in desen Tempel van eene Maeght een openbare ende

ende onbesthaemde hoere ghemaecht. Alle de ghens
die in dit voornoemde Clooster ghestelt waren / konden
lesen / schryben / singhen / op Instrumenten spelen/
ende danssen: in zodanigher wyse dat aldaer niemant
en quam / die hare handen konden ontsnappen / nochte
die daer niet van syn hair en liet.

Dierghelijcke Tempelen siet men noch hedens-
daeghs in Portugaels Indien ende inde Landtschap-
pen van Japan / al waer meer dan acht hondert
Cloosters sijn / de minste onder de selve hebben wel
dertich Monnen / die daer inne woonen / ghenaeemt
Bonze, de welcke van tweederley soorten sijn: de eene
sijn int swert ghekleedt / ende de andere in couleur.
Doo: een gheneyn gheruchte 300 mynt men in dat
Landt dat dese Bonze een zeker krupdt eten / om niet
betruucht te werden / ende noch een ander krupdt
om de vrucht te vruijben / 300 wanneer sy swangher
sijn. Sy leeren de Dochters lesen / ende het zotte ende
onberstandighe volck aldaer gheloofst / dat sy de zielen
van hare overledene Vrienden ende Ouders tot de
Helte kunnen verlossen. Ende om deser oorzaken wer-
den sy aldare grootelieck gheacht / ende in eren ghe-
houden. Wy sijn nu reghenwoordelick in een 300 el-
lendighen ende verdooven tijdt verballen / darmen 300
verre niet en behoeft te gaen / om Cloosters te zoeken/
waer inne de Gheestelicke Personen (indien het 300-
danighe moghen gheneynt werden) een ghantsch
schandelick leven ende eenen verdooven wandel le-
den / het welck: sy selver oock ghemins en helen/
ende alle gaende ende komende Personen sijn aldaer
ziet wilckomme: Dit komt doo: de al te groote bys-
heyt / doo: ledicheyt / ofte om dat sy van hare Ouders
teghens haertlieder wille ende danck daer inne ghestelt
sijn: maer de goede (van de welcke datter oock een
goedt gheval is) en sijn hier inne niet begrepen / ende
soo veel als de onkuyffte ende oneerliche belanght/
die willen wel hebben datter bekent sij ende dat men
het wete: ende indien het oock van noode is / so zullent
selver wel segghen / ghescluyt wijs als ene Abdijste Bo-
dijn / wante welck: Nicolaus Beyer in sijn Decisions De
X h
verhaelt/

Van het Orakel

berghaet. Dese hadde beertich Monnen onder haer/ ende
int zelve Clooster waren twintich Priesters. Nu als
eens enen Prince / wiens Doog: zaten zelve Clooster
ghesicht hadden/ daer doog: trekkende den Godij dienst
bezocht: soo vandt hy alles wel gheordineert/ behaeren
het ghetal der Priesters ende der Monnen/ welck hem
dacht dat zeer qualick gheschicht was: want in plaetse
van de beertich Monnen (zeide hy tot de Abbisse) zou
vender veel beter beertich Priesters ghepast hebben/
ende zoude veel bequamer wesen / waert datter maer
twintich Monnen en waren. Waer op de Abbisse (die
wel merckte waer dat den Prince henen wilde) ander
woorde / ghy heere / dit en is niet: soo qualick noch
soo zeer buyten reden ghebaen / als ghy wel meent:
want van de beertich Monnen isser twintich doog: de
twintich Priesters/ ende de andere twintich sijn doog: de
gaende ende komende lieden.

Van het Orakel van Apollo in Delphos.

Capittel III

Het alder-hermaectste Orakel datter eertijds in
gantsch Aen is gheweest/ was zelve van Apollo
in het Eplant Delphos / alwaer een onepndelic ghetal
menschen van alle plaetsen des Wereldbodens henen
trocken/ offerende zeer groote gaben / ende jaechden
aldaer aenden Afgodt raet over hunne zaken / om dies
wille dat in gheen andere Orakelen soo veel antwoor
den ghegheben wierden. Daer was een zeer diepe ende
kromme Speloncke / waer wt enen windt quam / die
blies tot aenden ingang oft den mont der zelve / waer
op een jonghe Maeght/ Apollo toegehepliche zijnde/
ghezeren was / de welke dan antwoorde ghaf aen de
ghene die haer jaechden: desen windt was den Dup
bel/ die haer inde ooren blies: ende eer dat den Tempel
van Apollo tot Delphos ghesicht was / soo isser eens
hy ghebal een Septe in dese boog:ende Speloncke ghe
daelt / de welke terstont met eenighen Gheest verbult
wierdt/ ende begonde van blijfchap te huppelen ende te
springhen / op een noyt-ghelienne ofte onghewoonlike
maniere. Waer af den Aerder verhoondeert zijnde mede
inde

~~De~~ ~~Speloncke~~ ghingh / ende begoft toekomende ding-
ghen te voorszegghen; welck desghelicks veel andere
beproefden / in sulcker voeghen dat zo wie toekomende
dingghen wilde weten / die moeste het hooft aen den in-
ghangh der Speloncke stellen. Maer opndelick / alsoe
dit niet en kande ghedaen werden / zonder groot ghe-
waer ende wackes van veel personen / soe heeft men
daer eenen Tempel ghesticht / ter eeren van Apollo
den Waer-zeggher / wans Priester Pythius ghewest
was / die al dan eene onder de Maeghten wt-kies-
ten op den d'yn voertighen Stoel te zitten / waer van
daer Laertius den Grammaticus aldus spreect / wt-
legghende het heersken van Stace, int eerste Boeck
van syn Thebaide:

Wesl ghegroet ghy ende trouwe der Tripoden.

Tripod (seght hy) is een soorte van eenen Laurier met
d'yn wortelen / die Apollo was toe gheheplicht / om de
dyderley kracht van waer-zegghen.] Iamblicus in
het Boec vande verborghenheden der Egyptenaren/
seght / Want de Sybilla nam den Godt aen op twee-
derley manieren / oft door eenen dunnen ende bperigen
adem / die welers wt berstende wt den mondt van
een hol / of zittende in het Choor op eenen koperen
Stoel / die d'yn ofte vier voeten hadde / ende die den
Godt toe gheheplicht was.] De Maeght die een
middel was / waer door Apollo antwoordt ghaf / op
den d'yn voertighen Stoel zittende / hielt een roede in
haer handt / ende was ghekroont met eenen groenen
hoedt van Laurier.

Daer waren oec noch veel andere Orakelen in ver-
schenden plaetsen. Bacchus was het Orakel der Sic-
lianen: Ceres van de Rhodiers: Diana van de Ephe-
sen: Belus vande Palestinen: Iuno vande Numidiens:
Berecinthus vande Romeynen: Venus van de Theba-
nen ende van die van Cyper: ende meer andere / waer
inne de arme ende verdoelde Afgoden-dieners hun
ghantsche betrouwen stelden / ende deden al daer hun
belofren ende offerhanden / hoewel ydelick ende te ver-
gheefs: want de antwoorden van dese Orakelen
waren den meesten-deel maer beuselen ende sluchtern
hoorts-

Vande offerhanden.

Doops-komende van den Vader der leghenen / den
 Wapfel. Ende wel ten rechten / in yodanighe belan-
 ghen ende Afgoderijm verdoemt gheweest / dooz in
 ghene die de kennisse van den waren Godt / Schepper
 des hemels ende der Aerden ghehadt hebben / ghelyck
 als David, Baruch ende anders heplighe Mannen / die
 alzulcke Beelden ende Afgoden der heydenen ver-
 bloecht hebben / als / ynde maer van goudt / silber /
 steenen / hout / ende andere materien / ende dooz men-
 schen handen ghemaeckt.

Van de zorghe die de Ouders voortijds in hare offer-
 handen hadden.

Capittel IIII.

De oude / goede / ende loffelike ghewoonten van de
 Oelbaden die men van Godt ontfanghen heeft
 te erkennen / is niet alleenelicken altydt by den
 Christenen / maer oock by den heydenen onderhouden
 gheweest / niet alleenelicken met woorden / maer daer
 meer is / dooz de daede ende wterelike offerhanden. In
 zulcker boeghen datter gheen zoo barbarische natie en
 is / die niet dooz een wterelick teycken synen Godt be-
 kent. Den Roomschen Kaedt / heeft den Godts dienst
 altydt in zoo grooeter eertweerdicheydt ghehouden / dat
 zoo menichmaels ende dickwils als sy vergaderden
 (ghelyck Varro verharlt) hoewel dat het om swaer-
 wichtige zaken was / ende die oock haest ende neer-
 sticheydt verespichten / het eerste dat men voort-
 stelde / eer dat oer de vooz-noemde zaeken ghevaedtslaeghe
 wierdt / behoorde tot den Godts dienst ende tot de eer-
 biedicheydt der Goden. Zoo menichmaels als de
 Burgheemesters ofte Kiepers der Romeynen ten ooz-
 loch moesten gaen / zoo en ghinghen sy nimmermeer
 int veldt / zonder eerst offerhande aen de Goden ghes-
 daen te hebben / segghende / dat alle ghelucksalicheydt
 ende voorspoedt van haer voort-quam. Ende (seght
 Marcus Aurelius) sy hielden vooz eenen vasten regel /
 datter onder alle de sterffelike creaturen gheen vol-
 maecte dingh en is / ten yd dat Godt selve volmaeckt
 heeft. Lycurgus den ouden Wet-geber der Lacedaemoniers

vermanend / opdringende onder andere woorden / datte
niemandt zoo stout in zonde / en in Wynter aan te
nemen / die niet in trachtet den Goden dierf te doen.
Welcke exempel ik niet by en brenghe / denckende
dat ik myn zegghe door de heydenen ende Afgoden-
dienaers wil bekrifigen: maer op dat sy ons zom-
wen beschamen / als die ons in Godtsalichheid ende
in de onderhoudinghe des Godts-diensts verre oer-
treffen. Want indien wy de historien willen lesen /
wy zullen bevinden / dat de heydenen wannert sy in
noedt waren / ziet zorghuldcliken hunnen teblanche
tot hulder Goden naem.

Inden ist dat Quintus Fabius ende Publius Decius
de ooslaghe waerdar trghens de Samniten ende * Her-
truschen / zoo hebben de Romeynsche Wyenwen woe-
derlike dinghen ghedaen / want sy en hielden dagh
noch nacht niet op / van de Goden offerhanden te doen /
zegghende / dat indien sy haer eenmael konden te by-
den stellen / zoo en zouden sy gheenstins eenighe byes-
de by haer byandst hebben. Maer laet ons de Afgoden-
dienaers verlaten / ende onderzochten wat onse Voog-
haders de kinderen Gods ghedaen hebben / de welcke
zoo menichmael als sy benaut waren / haren teblanche
tot de offerhanden naem / ende oock zoo wannert sy
Godt wilden bedanken / ober de onseinghene wel-
daden. Noah na dat hy wt de Arcke ghegaen was /
bouwde eenen Altaer / offerde daer op / ende de offer-
hande was Godt zoo aenghenarm / dat hy hem be-
loofde / nimmermeer den zandt bloet weder op aerden
te doen komen. Den goden Jacob doen hy wt Labans
huys weder vertrock / maecte eenen Altaer / ende
heeft dien Godt toeghebeplicht. De kinderen Israels
in Egypten verdrucht zinde / vanden / Wy dagh-
reysen willen wy gaen inder Weefstijne / ende den
Heere onsen Godt offeren. In Nehemia keft men
dat doen de kinderen Israels wederom ghekomen
waren / omme haren Tempel tot Jerusaleem weder
op te bouwen / zoo waren sy alzo zorghuldclik /
dat sy niet de ene handt bouwende / in de andere
handt hun ghewet hadden / om haer teghens hant
byanden

* Heersche
is het volck
in Italien
dat nu Cos-
tanzers ghe-

Gen. 8. 20.

Gen. 3. 145

Erod. 3. 18

ende 8. 27.

Heb. 4. 17

Vande offerhanden.

Levit. 5. 6. 7. ~~handen~~ ~~verloren~~. In Leviticus wort een ~~verloren~~ lücke menichte van offerhanden verhaelt / waer door Godt alle beganghene misdaden vergaf. Ende daer omme zeyde den heylighen Daniel doen hy in de ghehanghenisse tot Babel was / ende ziende dat de offerhanden verloren gingham : Daer en is in desen tijt noch Wince / noch Richter / noch Wropheet / noch offerhande / noch Wieroc / noch plaetse om de gheloften ~~door~~ u te offeren / op dat wy barmherticheydt mochten vinden / maer neemt ons aen met een ghebroken ziele ende verdagen geest.] Ende Elias beklaeghde hem oec grootes liex / om dat de Altaren gebroken waren / ende door den grooten jiber die hy tot Godt hadde en konde hy zulken ondergangh niet zien nochte verdragen / maer wenschte na den doot : want zonder twiffel daer en is niet ellendigher dan wanneer den Godsdienst verballen is. Ende nimmermeer en is die verdorm ghegaen / of daer is alst een groote straffe na ghevolgt. De kinderen Aarons, Nodab ende Abihu, werden van hem doper tot den hemel verclonden / door de gantsche Egenapnte Israels / om dies wille dat sy in de offerhanden de wetten die daer toe ghestelt waren / niet en gebroekten. Den Koninck Belazer de Goude ende Silvere Vaten / die tot den dienst des Tempels gheheylliche waren / misbruyckende zach een Godlike hand komen die teghen den muert aen schreef hem syne toekomende verberffenisse door zegghende : in zulker doeghen dat hy van syn vijanden overballen / ende den zelden nacht ghydoort wierdt. Achab de heylighe plaetsen verontreynicht hebbende / stichtede eenen Tempel door den Afgodt Baal, maer also hy eens op eenen dach teghen de Syriers streedt / zoo wierdt hy met een pijl doorstoten ende gheboort. Pompeus na dat hy een Stal van den Tempel des heeren gemaect / ende Jerusalems gantsch berooft ende gheplondert hadde / wierdt door dese daet zo afgryselich door Godt / dat hy reder dien tijt altoos ongheluckich is gheweest : ende hy die hoortijds twee en twintich Koninghen betwoont hadde / wierdt daer na zelfs ellendelicken betwoont. Den soen van Darius was zoo hoortich ende op gheblasen

gheblasen / dat hy hem niet alleenlick om de menschen
wilde vergroten / maer oock aende Goden / ende zondt
daerom vier duysent mannen haer / om den Tempel
van Apollo te vernielen : maer daer is een 300 grooten
haghel ende ontveder handen hemel gheschiet / dat sy
daer doot allegaer om den hals ghehijecht sijn. **Dit is**
de oorsaeke dat den goeden keiser Marcus Aurelius
schryvende eenen brief aenden koninc van Tinnarien /
hem dapperlick berispte om dies wille dat hy de helpe
van een Tempel hadde doen af breken / om syn hups
te vergroeten : **Ghy wist (ziede hy) dat de strenghen**
ende den halck / waer af den Tempel ghesicht is / van
Alexander waerden sijn / ris wel waer / maer de Goden
dien hy toe gheheplicht is / sijn zeer machtich. Ende
daerom indien ghy lyde niet de Romeynen hebbes
wilt / die Romeen verontseert ende den Raedt verzoekt
hebt / 300 zult ghy 300 deel van u hups nemen / om den
Tempel te vergroeten / als ghy daer af alrede ghenas
men hebt / ende zult hem veel wijder en grooter maken /
dan hy te voren is geweest : ende als dan zult ghy ghe
luckich sijn / dat ghy niet der Goden hups ghenomen
hebt / maer om dat de Goden u hups zullen bezielen.]
De Athenianen die altyt doot de Lacedemoniers ver
woonnen waren in zeer veel oorloghen die sy trghens
malkanderen gheboort hebben / 300 klaegghden sy aen
haer Godt / dat sy veel meer groote offerhande deden /
die de Lacedemoniers verre overtreffen. Het Orakel
van Iupiter gaf haer tot antwoorde / dat de oetmoedighen
ende oprechte offerhanden der Lacedemoniers den
Goden veel aenghenamer waren / dan de wtredliche
pijlscheighe offerhanden der Athenianen.] Ende om
dieser oorsaken 300 honden wy Catholicken die voer
rechten zekeren reghel / dat Godt de ghebeden der oet
moedighen verhoort / ende die van de opgeblasene
verachtet. Want (seghe S. Pieter) Gode wederstaet
den hoetmoedighen / ende beghijt den oetmoedighen
syn ghede.

Vande offerhanden.

Levit. 5. 6. 7. ~~byfanden te verhooren.~~ In Leviticus wetten ~~en~~ ^{enkele} ~~enkele~~ ^{enkele} menichte van offerhanden verhaelt / waer door Godt alle beganghene misdaden vergaf. Ende daer omme zeyde den heylighen Daniel doen hy in de ghevanghenisse tot Babel was / ende ziende dat de offerhanden verloten gunghen : Daer en is in desen tijt noch ~~prince~~ ^{prince} noch Richter / noch ~~propheet~~ ^{propheet} noch offerhande / noch ~~Wieroc~~ ^{Wieroc} noch plaetse om de gheloften ~~voor~~ ^{voor} u te offeren / op dat wy barmhertichheit mochten vinden / maer neemt ons aen met een ghebeden ycle ende ~~ver~~ ^{ver} ~~legen~~ ^{legen} geest.] Ende Elias beklaghe die hem oec grootes lijd / om dat de Altaren gebroken waeren / ende door den grooten sijber die hy tot Godt hadde / en konde hy zulken ondergangh niet zien nochte verdragen / maer wonschte na den doot : want zonder twiffel daer en is niet ellendigher dan wanneer den Godsdienst verballen is. Ende nimmermeer en is die verloten gegaen / of daer is alcht een groote straffe na ghevolcht. De kinderen Aarons, Nodab ende Abihu, werden van hem oer den hemel verflonden / door de gantsche ~~Ghe~~ ^{Ghe} ~~repre~~ ^{repre} Israels / om dies wille dat sy in de offerhanden de wetten die daer toe ghestelt waren / niet en gebruycten. Den Koninck Belzazer de Goude ende ~~Silvere~~ ^{Silvere} ~~waeren~~ ^{waeren} / die tot den dienst des Tempels gheheyllicht waren / misbruyckende / zach een Godlike hant korten die teghen den muert aen / schreef hem syne toekomende verberffnisse voor / zegghende : In zukker voeghten dat hy van syn byfanden overballen / ende den zelven nacht ghedoodt wierdt. Ahab de heylighe plaetsen verones reynicht hebbeide / sichte de eenen Tempel voor den Afgodt Baal, maer also hy eens op eenen dach teghen de Syriers streeft / zoo wierdt hy met een pijl door schoten ende ghedoot. Pompeus na dat hy een Stal van den Tempel des Heeren gemaect ende Jerusalem gantsch berooft ende gheplondert hadde / wierdt door dese daet zo afsghifelijk voor Godt / dat hy sedert dien tijt altoos ongheluckich is gheweest : ende hy die voorszijdes twee en twintich Koninghen verwoonens hadde / wierdt daer na zelfs ellendelicken verwoonen. Den soon van Darius was zoo hooverdich ende op

ghelaffen

gheblasen / dat hy hem niet alleenlick aen de menschen
wilde vergifpen / maer oock aende Goden / ende ; ondt
daerom hier duseent mannen henen / om den Tempel
van Apollo te vernielen : maer daer is een 300 grooten
haghel ende onwedder handen hemel ghekomen / dat sy
daer door allegaert om den hals ghebracht sijn. **Dar is**
de oorsaeke dat den goeden keiser Marcus Aurelius
schryvende eenen brief aenden koninc van Tinnarien/
hem dapperlick betispte om dies wille dat hy de helpe
van een Tempel hadde doen af breken / om syn huys
te vergrooten : **Ghy mynne** (zeide hy) **dat de strenen**
ende den kalk / waer af den Tempel ghesicht is / van
kleinder werden sijn / ris wel waer / maer de Goden
dien hy toe gheheplicht is / sijn ; eer machtich. Ende
daerom indien ghy byde met de Romeynen hebbens
wilt / die Romeynen verontrent ende den Raedt verzoemt
hebt / 300 zult ghy 300 deel van u huys nemen / om den
Tempel te vergrooten / als ghy daer af alreede ghenen
men hebt / ende ; zult hem veel wijder en grooter maken /
dan hy te voren is geweest : ende als dan zult ghy ghe
luckich sijn / dat ghy niet der Goden huys ghenomen
hebt / maer om dat de Goden u huys zullen betitten.]
De Athenianen die altyt door de Lacedemoniers ver
moenen waren in zeer veel oorloghen die sy trghens
malkanderen ghehoert hebben / 300 slaegghden sy aen
haeren Godt / dat sy veel meer groote offerhande deden /
die de Lacedemoniers verre overtreffen. Het Orakel
van Iupiter gaf haer tot antwoorde / dat de oetmoedighen
ende oprechte offerhanden der Lacedemoniers den
Goden veel aenghenamer waren / dan de wredelike
prachtighen offerhanden der Athenianen.] Ende om
dieser oorsaken 300 houden wy Catholicken dit boec
eenen ; eeren reghel / dat Godt de gheboden der oet
moedighen verhoort / ende die van de opgeblasene
verachtet. Want (seght S. Pieter) Godt wederstaet
den hoedertighen / ende belijft den oetmoedighen
syn ghernade.

Van de plaetsen der Zielen, &c.

Ghevoelen van verscheyden Philosophen, aengaende de plaetsen der Zielen in des menschen lichaem.

Capittel V.

Plato ende Democritus seydten dat de plaetse der Ziels int hooft was. Strato seide int midden tusschen de wijngbrauwen. Erasistratus inde huyt of in het blysc der heffenen. Heraclitus stelde se inde hartwagige bewegginghen. Moschion gaf haer plaetse door tghhele lichaem. Xenocrates int opperste des hoofts. Parmenides den Epicurist/ de Stoïcen ende de Epicureanen gaben se door tgantse herte harte woonstede/ desgelijc oec Orpheus. Xerxes den Koninc van Perseïen seide dat sy haer inde oeren hielt. Ende Empedocles inde verzamelinghe des bloeds. Den Jode Philo int Boeck van de gheestelike verklaringhen des Wercks stelt het redeliche deel der Zielen in het hooft/ het rationighe deel int herte/ ende het begheerliche inde onderste deelen des buicks. Maer wy Christenen ghelooften dat sy haer int herte hout / waer wt de goede en quade ghebachten beoets komen. S. Augustinus int Boeck haer kennis des waerachtighen lebens/ schrijft/ dat de Ziele door tgantse lichaem verspreet is/ ende alles hout het sich in peghelich deel des zels. 't is wel waer (seggt hy) dat sy in zomminghe plaetsen veel grooter werkinghen ende krachten voortbrenght/ of door den wille die in zodanighen plaetse sijn kracht yende/ of wel door de eyghene instrumenten / die tot de werkinghe frequaem sijn. De Platonisten segghen / dat de Ziele door het hemel-tycken des Cancers nedet-dacht/ ende door den Capricornus wederom op-hijnt: ic gheloeft dat dit haer fondament sij / om des wille dat Cancer het huys der Maere is / wiens kracht oec het leuend-makende deel tegreert: ende Capricornus is het huys van Saturnus, die hy de aenschijtighe bemerkinghe als een Oberste tegenwoordich zijt / waer toe de Ziele so wanneer sy van lichaem verlost is / haer bysich mach verdedighen.

Da-

Dat men de nieuwsghiericheyt behoort te schouwen
ende vande straffe die de Ouders voortijts deden over
de nieuwsghierighe lieden.

Capittel V1.

DE Athenianen hadden een wet die hy daer was
vast onderhouden wiert/ door welke een pghelle
van wat staet ofte hoedanicheyt sy ouden mogen
wesen verboden wiert/ dat niemant so stout zonde syn/
enen vreemde ding die niet welick in haer Stadt ghes
kamen was/ te onderzagen/ van waer hy quam/ wie
dat hy was/ noch wat wat hy begheerde/ op bekeerde
dat den ghenen die hem zodanighe byagn orde/ zonde
ghegheffelt ende niet vreden gheslaghen werden/ ende
daeromboven noch tot het Vaderlandt gheboomen. Het
ende ende oeghmette waerom de Ouders zodanighe
wetten maecten/ strete daer toe/ om van de menschen
de onberecht der nieuwsgiericheyt te weeten/ de welke
alreeds verdrich is/ om ander lieden ghelegentheid te
ende wercken te bespieden/ verghetende hem eyghen te
begin. Plutarchus, Aulus Gellius ende Plinius, en door
den minnermer op van Marc. Portius Cato den Ro
manen te prysen/ om dies wille dat hem niemant opt
en hoorde byaghen/ na eenighe nieu. maten die binne
kemen waren/ noch hoe dat de lieden in haer huyfen
leefden: maer hy sprack alleenlick van taken die hem
dachten dat tot nuttich/ der Gemeente strecken/ of hy
antwoorde den ghenen die hem aen sprac. Plato schij
bende van Dionysius den Syracusaner zeght aldus:
Een Mensch die begheerich is/ om te leven ende de da
den van andere lieden te weeten/ is meer eenen vriende
van syn bijanden/ dan hy van hem zelven is: want
terstonde voert hy de tonghe ende zeght van synen
bijande al het quaede dat hy van hem weert/ ende
nimmermeer en weet hy t'quaede dat hy zelfs be
gaet. Een Konink van Sparta/ diaghde Pin
darus een mael/ welc het swaertste dingh was door den
Mensche om doen: Waer op Pindarus antwoorde: hy
den mensch en is geen lichtel ding om doen van ander

Vande nieuwigheyt.

ge berispen; noch geen swaerder / dan datmen sich lotte
berispen. Penetus die hy de Thebanen een zeer ber-
maerden Philosophus was en konde nimmermeer on-
der het ghetal van de andere nictus-ghecrighe ghesek
noch niet de onderughende verdoemt werden. Desen
hebbende verrich jaer als tener Philosophie hadde hooge
scholen van Thebes gheleest / van eenighe veragte
werdende / om dat hy de sonden die hy zoch bedroef
niet en berispte; antwoorde / Wanneer ic zal bemee-
ken / datter gheen sonde meer in my en is / als dan zal ich
beginnen de andere te berispen. Plato toe. En allen ver-
treckende om weder na Grieken te keeren / ende van
Dionysius oorlof nemende; so zeyde desen koninck tot
hem / Als ghy nu hy alle d'andere Philosophen in
Grieken zult ghekomen zijn / o! wat zult ghy dan al
quaet van my en van myn tyrannijse weten te zeggen.]
Daer op Plato antwoorde: En twijfelt ny / Dionysius,
dat ic alsoe van u sal spreken / ofte dat d'ander Philo-
sophen ontdich zullen zijn / om daer na te hooren: want
sy hebben in hare hooge scholen so goede gewoonten /
ende zijn aldaer so zeer heftich dat sy gheen overigen tye
en hebben om een eenich onnut woort te spreken. Ende
zeyde daerenboven noch / Weet o Dionysius: indien ghy
onwetende daer af zijt / dat de grootheid van onse Philo-
sophie alleen daer in ghelegen is / dat wy de menschen
traden / dat een yeghelic hemzelfs / oude oordeelen / ende
hem niet bemoeven om eens anders leven te schelden
en te berispen.] Philippides die den eersten Winter der
Comedien was een briet zijnde vanden koninc Lys-
machus, alsoe de koninc eens op een tijt tot hem zeyde /
Wat begheert ghy o Philippides, van my te hebben / ic
zal u zeer geerne mede deelen van tghene ic hebbe:] Hy
ghaf hem tot antwoorde / De grootste deucht die ghy
my kunt doen / is / dat ghy my gheen van uwe secreten
en opstaert.] O hooge ende zeer weerdige antwoort
die welcke van desen ghesen / maer van weynighe zal
beslaen worden. Want indien d'sen Philosophie den
heymelken raet des konincs niet en wilde weten veel
minder soude hy van de secreten van syn Gebuesen
hebben willen weten.

VYonder.

Vonderlike liflicheyt vande vrouwen van Menen.
 om hare mannen vander doot te verlossen; ende van
 de vrouwen der Cymbren, die veelcke om niet in
 dienstbaerheyt te leven, haer selven ende alle hare
 kinderen ghedoot hebben.

Capittel VII.

Van haer groter kragt dat de hofde des heyligen
 hemelriken staets is; kan mi klaerlic bemerken
 hoe dese kragt der vrouwen van Menen / die aldus
 sich te gedraghen heeft: Twee edele ende jonche
 mannen gezellen van Iafon ende van de Argonauten/
 haer de volpindinghe der reyse van Colchos / in Cyro
 den wederkerende; so quamen sy tot Lacedemonien/
 ende besloten aldaer haer woon-plaetse te nemen by
 de Lacedemoniers / die haer zeer beleefdelich ontfan
 gen / sy maecten haer oock Burgheers / ende stelden
 haer int ghetoel des Laed: f. heeren ende Regerders der
 Gemeente. Dese twee houthelichten aldaer ende na
 den vrouwen van de boornemste gheslachten der
 Grade in juk herbraghen dat haer gheslachte so ver
 merckert is / dat sy onbetrieken de boornemste van
 Lacedemonien worden. Het hoghe hem door lofke
 heit hant / dat so vromme jonche lieden tot de hoeg
 stende bygheslaven / machtich / ende vrom
 heit gheworden sijnde / reghen het Oberland om
 gantre sueringhe maecten / willen de her Konink
 tyche hoeg haer selven in-nemen: maer de boornemste
 spaken sueringhe ontdeckt besende / so wisten sy
 gheslachten ende ter dore heroordele. Suten wiken
 dat men haer den naefst-nalghanden nacht (na de ghes
 loofte der Lacedemoniers) het hooft behoudende afte
 slaen / hielden haer vrouwen die ghantsch beschepe
 ende bold: oeffende waken / met malhanderen enen
 haer / om haer mannen te verlossen / ende en verjaren
 den niet den selven naerth te stellen. Ende haer met
 suete rocken de manieren van vrom heit beha
 rende / sijnde int rancu ghantsch ende ghelyck den
 dach / soomen alsoe in het hooft in ghedenke
 inde

Listicheyt der Vrouwen.

inde ghebanghenisse / verpente dat sy haer **Mans**
 noch een mael wilden sijn door hummen doot / ende
 haer den alder laetsten **Adem** gheven. **Sp** kerghen
 zier lichtelicken verlos van de **Wachters** om het yde
 te moggen doen / om den staet ende weerdicheydt waer
 inne sy waren. **Sp** wisten hare **Personagien** toe wel
 te spelen dat sy daer alleene hune komende / het wemen
 aen d'ren yfde stellende / berchelden aen hare **Mans**
 ten verstonde wat sy niet malhandern verloten ende
 booghenomen hadden. **Doen** heeft een pghelich
 spne klederren bermanghelt : de **Vrouwen** die trachten
 haer **Mans** klederren an / ende de **Mannen** namen
 wederomme hun **Vrouwen** klederren in plaetse / die sy
 oock aen trocken / ende hare aensichten mit de **slupers**
 bedeckende / zoo ghinghen sy al klagghende / als waer
 sy de selve **Vrouwen** ghewest / wt de ghebanghenisse /
 zonder dat haer yemant van de **Wachters** kende /
 ofte boog andere hielt als de **Vrouwen** die daer inne
 ghegacn waren : waer toe dat haer oock de **duyfter**
 heyde des nachts zier dinnstich was / als mede de eer
 bidichheyde die de boog noemde **Wachters** tot zoo
 damghe reide **Vrouwen** droeghen / die haer boog t'een
 middel bejegghen / sy blijvende in de plaetse van hare
Mannen. **Wit** bedroegh en verdoet niet ter ondeckt /
 boog dat de **Scherp** rechtters des morggens **broech**
 quamen / om het **baanisse** int werck te stellen / ende de
 arm ghebanghenen te doen stercken / in de ghebang
 ghenisse daer sy torn in waren / op dat sy daer door
 boog openbare schande zouden moghen beghint wesen /
 al waer hest arme **Vrouwen** onfruchtighelicken eens
 anders mis daer ende straffe dragghende / zonder een
 ghe ghenade onthooft werden / ende dat haer een zoe
 groot stantvasticheydt van haer yfden. **Doen** waer
 zier groot was de trouwe ende volmarckte liefde van
 dese **Vrouwen** : haer ghyet noch hare namen en vande
 men niet beschreiben / oft na nicks boog de onacht
 saemheyde des **Kuchens** / ofte de laerheyt des yfdes
 is / en weet ich niet. **Wesphelicks** is oock een dene
Vrouwen der **Cymbren** gheschiedt / de werke in
 grooten ghebreke waren : dese bloetkoudighe **Vrouwen**

* **Cymbren**
 yfde eyghne
 de **Wachters**
 als **Francis**
 van **Chion**
 de **Wachters**
 zier dat de
 volcken in
 land de **Wol**
 sten en de
 nemarchen
 rechtens mit
 den name
 gheschiedt
 werden.

men hebben (na de nedderlaghe van hare Mannen/ die
 was Marius by de wateren Gellies ghehaemt / over-
 wonnen waren) haer met wagheneu rondromme be-
 schantst ende deslotten / doen namen sy vernende hou-
 ten / sterren ende swerden in de handt / ende maectten
 haer bereydt om hare lijfheyt ende repnichheyt te
 beschermen. Als sy nu eenen langhen tijdt teghens hee-
 lighen balck van Marius ghestrebt hadden / kende
 dat sy haer niet langher konden teghenstaen / zoo bes-
 gheerden sy vrede / ende dat sy tot Romeu mochten
 ghebrachte werden / om de Vestale Maeghden te die-
 nen : welck sy niet kunnende vercrighen / ende niet
 raesig: ontsteken sijnde / smeten eerstelick hare kleyn-
 kinderen teghens de aerde / die welcke allegader slopen
 door een zoo sellen woyn / daer mede hare Moeders
 die ter neber wierpen / op dat sy haer van de dienst-
 heyt mochten bevrijden. Daer na hebben sy in
 den selven nacht / in het midden van haren beschant-
 sten waghensborgh / die sy zelfs ghemaect hadden /
 alle hare habe ende goederen in brandt ghesteken : dat
 gheboen sijnde / verhinghen sy allegader haer selven /
 op dat sy niet ghevanghen noch gheboeyt en zouden
 gheleypd werden / tot een verachtinche harer kunsche-
 heyt / noch tot een spot ende schouw spel der Over-
 winners int leven blijven / wien sy gheen anderen
 luyt nochte roef na ghelaten en hebben / dan hare op-
 ghehanghene doode lichamen.

§ Door welcken middel dat Mondus eenen jonghen
 Roomschen Ridder, eene edele Vrouwe bedroogh,
 dat op hy wter maen verliest vvas, ende de straffe
 die hy daerom droegh.

Capitel VIII.

Ten tijden des Kenseers Tiberij was tot Romeu
 eenen jonghe edele Vrouwe / ghehaemt Paulina,
 ende was ghewonnelick aen eenen edelen ende rijken
 Borgher van oudt ghesichte / Saturninus ghehaemt:
 welcke Vrouwe door alle die bander Stadt door een

Josephus
 gheschied.
 18. Boeck/
 Cap. 4.
 Egesip. lib. 2
 cap. 4.

spijghel der menscheit ghebonden woude. Hy en
 woude haer niet gheen andere dinghen dan om haer
 men te behaghen / hem van gantscher herten brin-
 nen te / doende dagheticks offerhande aan Anubis den
 Godt van Egypten / die van haer in grooter eerbie-
 dicheit gheloude was / hem verhoende dat hy haer in
 beghefte van haren. Men wilde onderhouden. Haer
 ghelyck d' ewighe ende in alle plaatsen de schoone by-
 woen vermint syn / ende voornamelic de ghene die kuyfch-
 ende druckdelle wyden gheacht te wesen. Zoq ist ghe-
 seght dat eenen jonghen Roomschen Edelman / ghe-
 noemt Mondus / op haer grooelicks verliefde / ende
 hoewel dat hy haer dierwils verzocht / d' een tijdt doo-
 beloften / d' ander tijdt doo- gaben / ghesteenten / ende
 zomtijds doo- een huwelick ghelaet : zo en konde
 hy nochtans doo- alle dese dinghen van haer te rijp-
 wichte so wt begherten niet verkrighen. Waerom
 zende dat alle dese middelen hem gheens en helpten /
 zo besloot hy sin sinen tot behoeve ende bedacht doo-
 eenen anderen wech daer toe te komen. Paulina nu was
 ghewoon d' ghelycks den Tempel der Goddinne Isis
 te bezoeken / ende gheduerlich doo- offerhanden den
 Godt Anubis te versorgen. Waer af Mondus verze-
 sende zo bedacht hy eenen list / desghelycks te woen-
 den ghehoort en te / ende hy hem selven denckende
 dat de Priesters van Anubis hem zeer behulpich sa-
 ren voornemen konden syn / zo heeft hy sin voornemen
 aen de eerste der selver ontdeckt / die hy doo- giften ende
 gaben tot hantwaerde ghehouden hadde / om sinen
 onclack te behoeren. Dese Priesters hem hy Paulina
 begheende de welcke dolghens haer ghescreuen
 Tempel ghekomen was / zende hy tot haer : Welken
 Godt Anubis hem den vooreleden nacht verschenen
 was / ende bevolen hadde / dat hy haer zonde segghen
 haer dat hare ghebeden hem lief ende aenghenamen wa-
 ren ende dat hy niet haer in den Tempel woude byzich-
 tielc grootelick tot haer profit zonde strecken. Paulina
 de woorden des Priesters allegader in langhe an-
 ghehoort hebbende / die hy ghelooft waerachtich te
 wesen / heeft sy hem gheen ghewiltich wesen / de
 welcke

welcke noch veel dwaser ende zotter dan sun Dionwe
 zijnde/haer riedt inden Tempel te gaen slapen/ alwaen
 na daerter een bedde op-gherech: was/ zonder dat het
 penant dan sy ende de Priesters wisten/ ende de nacht
 ghekomen wesende ghing Paulina inden Tempel. Kla
 sy nu hare ghebeden ende offerhanden ghedaen hadde/
 so leide sy haer int bedde/ ende verwachtende den God.
 Om slapen zijnde/ wert Mondus dooz den ouden Pries
 ter inden Tempel ghelept/ ende habbende sun kleedes
 ren wt ghetrocken/ ende kleedt han Anubis aen-ghes
 daen/ ghingh hy int bedde/ ende begheerich zijnde om
 synen lust met dese sun beminde Dionwe te ghebruyce
 ken/ so begonde hy haer te knusen/ ende alsoo sy ont
 waachte/ ghebont hy darse haer stil/ soude houden ende
 han goeden wille zyn/ haer beklavende dat hy de God
 Anubis was/ so lang van haer aenghebeden zijnde/ dat
 hy dooz haer ghebeden wt den hemel ghedaelt was/
 om sich hy haer te boeghen/ op dat hy eenen Sone die
 hem ghelyck was/ mochte genereren. Paulina hier
 oer verwondert zijnde/ brachde hem/ oft de Goden
 mochten ofte ghewoon waren/ haer met sterffelicke
 menschen te verzamelen? Waer op den tooghemaecten
 Godt terstondt antwoorde/ dat sy het mochten doen/
 ende berhaelde haer het exempel van Iupiter/ die dooz
 het dach eines huys tot in den schoot van Danae ne
 der-daelde/ ende haer bekende: van welcke omme
 hellinghe ende tranen boeghinghe Perseus voort-ghes
 komen is/ die na-der-handt ten hemel op-ghenomen
 toert. Om welcke dinghen Paulina groottelick bechlijt
 werdende/ thegheeren handen ghebent den God roes
 liet/ die so haest hy sagh dat den dach begonde te licht
 ten/ wt den Tempel betrock/ zeggende tot de bedro
 ghen Dionwe dat hy haer niet enen Sone behoeft
 liet. **W**es moeghens hebben de Priesters het bedde
 wech-ghenomen: ende Paulina thins ghekomen zins
 derbedelike haren **W**an den ghantschen handel. Den
 armen ende qualick beraden/ **W**an gaf haer worden
 ghelooft/ ende sefsteerde sun Dionwe die enen Godt
 hadde **W**an/ veel niet dan hy te horen ghedaen had.
Ende daerom is gheschiften hem te roffelen/ inderden
 verlesden

Van Mondus ende Paulina.

Welken ende onbooschtighen Mondus het betoogen
 zelfs niet anders en hadde / sy gilden beide met groet
 verlangen na den tijde der baringhe ghewacht gesa-
 den. Maer den jonghen Mondus larende hem selven
 hoofstaen: dat indien hy Paulina te ho. men gaf / was hy
 rijckmer van haer hadde ghehad / door de sekeren
 riechtheit van sinen gheest: dat hyse van dien tijt af / so
 haer te bequamen ende g'renepgheder zonde binden / om
 hem te wille te wesen / ende datse beide weder door den
 seluen middel machten / by een komen / om de ghe-
 wenschte lusten te ghenieten. Paulina dan / te hem zoo
 sy weder na den Tempel ghingh / wintert; ende mee-
 den kleinste stemme zende hy tot haer: *O Paulina, hoe
 gheschiedt het ghy / na dien ghy door my enen Gode
 waren zult.* Paulina oec de se reden verstaende; zide
 se / ende overdenckende veel dinghen die ghyse de ende
 ghedaen waren / zo bemerckte sy eerste haer bedroghe-
 inde in haer gheest ontroert zijnde / hoorde wederom
 naer hijs / ende verhaelde aen haer sijn wat Mon-
 dus tot haer gheseyde hadde / ende dat sy bedrogen
 was. Maeromnes Saturninus zee ghesont wesen
 hem oec dese daer in den Keyser Tyberius beklaeg-
 de: de welcke de Priesteren bedrogen hanghen stelen die
 ghespuyt zijnde den ghansstien handel bekenden
 ende in se licht brachten; waer af de sommighe merret
 door ende andere niet den van gheschickte werden. Den
 Tempel wierd door des Heptens bevel te seiden ghe-
 worpen ende verdelst van Anubis inden Cyber: maer
 om dies wille dat Mondus een Kint ende Wouwen
 van Rom te was / ende acht nemende op de ghewone
 liefde / zo wort hy alleenlik verduich tot Kommen ghe-
 danten / ende de bedrogen Paulina wort door een fabel
 ende spot des Roomchen bekent ghehouden / ende
 wederot niet bekent door haer sterfghedot ende door
 bedroggh van Mondus, dan door haer Godes dienste
 tot Anubis, ofte door de kuyfcheit die sy altyd zoo
 seighuysdelich betoont hadde.

Hoe nuttelick het is, datmen in syn zaken den raet ende
 ghayuelon van andere lieden door oer hoert.

Capitel

ARistarchus den Philosophen placht te segghen/ dat :
 top om onse ongheschiedt te wils niet en woenen/
 want top behooren te begheeren/ ofte wat te schouwen/
 want peghelicken dagh beandert sich / ende den tijde
 blieght wech.] Den Philosophen Eubius zende diuina
 aen de Tafel van den grooten Alexander. Van nature
 weghen is een peder gheschicht endelich om ander
 lieden in hare zaken rader te gheben/ maer traegh ende
 onbequaem in sijn zelfs dinghen.] Dese spreucke is
 doorwaer zeer heerlich om dies wille/ dat indien daer
 dussent menschen ghebonden werden / die sich in an
 der lieden zaken wel regieren/ om de warheyt te seg
 ghen / daer teghen zal men wel thien dussent andere
 binden/ die altyt in haer eyghen zaken bedrogen sijn.
 Daer sijn der eenighe de welcke om raet in eens anders
 zaken te gheben/ zeer wenemende weten te rouwen / ja
 sijn als inden gheest op ghenomen : maer soo haest als
 sy van dese wercken ghescheyden sijn/ ende sy hare sin
 nen tot hun eyghen handelinge beginnen te bruyden/
 dan ist een groote droefheyt haer aen te hooren ; ende
 men schaemt sich te sien eghen dat sy doen : want sy
 en hebben die wetenschap niet om haer hups te regie
 ren / noch verstandt om haer eyghen elendigheden te
 helen. Julius Caesar, Augustus, Marcus Antonius,
 Sepsimus Severus ende den goeden Marcus Aurelius
 alle dese ende ontelbare anders / waren zeer vermaerde
 Princen / soo wel in de daden die sy verrechteden/ als in
 de zaeken der Ghenepten daer over sy regierden/
 maer sy waren alsoo qualick beraden ende onghelue
 lich in hare hups houdinge/ ende inde eerbaerheyt van
 hare hups vrouwen ende Dochters/ dat sy stribende
 hun vermaertheit daer door grootelix ontrent is ghe
 worden. Daer is der desghelicks oock onder dese / die
 gantsch niet ende bequaem sijn om over andere te ghe
 bieden/ ende zeer ongheschickt ende gheringh van ver
 standt om ghehoorsaem te sijn : ende daer en teghen
 soo is der weder / die alleenlichen niet om te dienen ende
 gantsch onbequaem tot ghavieden sijn. Den klokke
 y b moedighen

moedighen Welde-overser Nicias en doofde winnemen
meer in; alen die hy doot rast van anderen dede/ ende
zals toemeren hy was tot sin eyghen bevoeghenheit
wiltowenrichten/ heeft het nimmermeer een goede to-
komste ghecreghen. Indien hy den Philosoph Hya-
rent willen gheloven / so willen wy sien dat een bloet-
moedich man meer schade lijdt/ dan de ghemeene die
hy in sin eyghen ease wonet/ dan of hy op een kroon-
kerst was: want een Liefhebber en kan niet den
roghens hem zelve doen/ maer een die hem zelve te
keet doet danccken / kan de heels Ghewynste groote
schade doen.

Vande volmaectheyt deser ghetallen te weten, dry, tien
ende duyfent.

Capittel X.

Die Pythagoristen hebben gheent dat het ghetal
van dyn de mate van alle dinghen was / om die-
wille dat Godt den oppersten Werckmeester / alle ding-
ghen volgens de heichentheit van dit ghetal (dat het
heichighentheit is) schiep ende ordent / te weten
in beghevel/ mid del ende eende/ ende den Platonischen
Pythagoras Antiquus segt:

1. In eenen ghetal.

Neemt Godt een waelgevalen.

Ende dit oneffen ghetal / is van alle gheleerde lieden
aenghenomen voor een ghetal dat dyn in sich begrijpt.
Een is het beghevel des ghetals. Twee is effen / ende
dry is oneffen. Den hoogen ende scherpsinnighen geest
Virgilius wilde door dit voornemde beersken berecke-
nen dat Godt sich inde Werelt verblide/ die ghewende
beghin/middel/ende eynde. Plato placht Godt dese dyn
namen te gheben/ Goet, Schoon, ende Rechtveerdich.
Goet, ten aensien dat hy alles schept ofte doet voort-
komen. Schoon, om dat hy alles beenderdert in ver-
schenden gedaenten / van welcke oer een komende
verschendenheyt de schoonheyt voort-komt. Rech-
veerdich, om dat alle dinghen tot hem ende in hem
keren/ als die de volmaectste rechtbeordicheyt is. De

In de onſienlike dinghen Gods/ de Macht, de V Vijf-
 heyt, ende de Goedertierenheyt: ende ghelijck als we-
 deſe dry dinghen alle ſchepfelen ofte creaturen voort-
 kómen: zoo werden ſy oock door deſe dry behouden/
 ende zijn door deſe dry gheregeert. De Macht ſhept:
 de V Vijfheydt regeert: ende de Goedertierenheyt be-
 waert. Welcke dry dinghen zijn als door eenen ont-
 ſprekelicken middel maer een eenich dingh / beſghelijck
 oock in hare werckingen en kunnen ſy niet van mals-
 kander gheſchenden werden / zij op wat wiſſe dat het
 oock zoude moghen zijn. De Macht vertoont haer
 door de onmetelike grootte der gheſchapens dinghen.
 De V Vijfheydt door het profijt ende door de ſchoon-
 heyt. De Goedertierenheyt door het profijt/bequaam-
 heyt ende noodzakelickheyt der ſelver creaturen.
 Het ghetal van Thien is te ſamen gheſtelt door Een,
 Twee, ende door Vier, te weten / van de fonteyne der
 ghetaffen / het welcke Een is / van het effen ghetal het
 welcke Twee is / van het oneffen dat Dry is / ende van
 de vier-voudicheyt die aen allen zijn ghelijck is/
 ende daerom een zeer baſt ende zeker ghetal het welcke
 Vier is. De wonderlickheyt deſes ghetals is / dat
 zoo wel de Barbaren als andere burgerlike Volcke-
 ren des Werelts / in dit ghetal van Thien vereenich-
 tijn / (ghelijck als of het natuerelicken was) waer af
 zoo waruer men tselve behaelt heeft / men weder-
 keert / ende van een af / op nieuws beghint te tellen.
 Ende de Nature onſe opperſte Meesterſſe / ons wil-
 lende hoorſen met dit ghetal / dat zoo ghantsch noo-
 dich tot de bequame oeffeningen deſes lebens is/
 heeft die in des menſchen handen gheſtelt / door het
 ghetal der thien vingheren aen vande de handen / op
 dat wy de ſelbe alſtijt door ooghen hebbende / die des
 te ſichtelicker zouden kunnen leeren / ende ons alſtijt
 daer mede behelpen. De nieuws-ghierighe ende ghe-
 leerde lieden zullen oock bemercken / dat het ghetal
 der Medicamenten door den ſcherp-ſinnighen Aristo-
 teles ende de ghantsche Schole der Philoſophen door
 gheſtelt / in thien beſloten is / ende zullen ſien hoe ghe-
 ſchiet dat het is / ende wat groter bereckeniffe
 het

Vande ghetallen.

Den in sich begrijpt. Ick zal hier noch by voeghen de
 diepst uytge menninghe van de ghene die willen dat
 der eihen hemelen 331 / te weten / van de Maen, van
 Mercurius, van Venus, van Apollo, van Mars, van
 Jupiter, van Saturnus, van t' Firmament ofte door de
 Sterren zijn / den Christallijnen / den Empireischen
 ofte den boetighen Hymel / boven desen laetsten is de
 woonstede der ghelucksalighen. Die noch verder zonde
 willen treden / zal bevinden dat de zeer heylighe ghes-
 boden Godes (welck de sekerste trappen zijn om daer
 door in de hemelsche ghelucksalicheit te klimmen)
 eihen in ghetale zijn. Maer ist niet groot wonder dat
 dit ghetal in hem begrijpt de eeuwige plaetsen / alwaer
 men de volmaecte ende de ghewenschte gelucksalicheit
 ghenietet? Dat hemelsche Paleys is ghestelt / na de
 ghelijkenisse ende ghedaente van een schouw-plaetse /
 na eihen stellagien ofte trappen / boven de welcke de
 onberghanchelike ende onsterfliche Zielen blickken /
 ende daer binnen rusten de wel-gheluckighe hovelin-
 gen des hemelschen keisers. Neghen zijn de Chaoren
 der Engelen (na de menninge van den diepsinnighen
 Dionysius Areopagita in syn Boeck van de hemelsche
 Hierarchie) boven de selve is den Goddeliken Thoon
 gansch ghegozt / die niet ghegozt noch begrepen kan
 werden / ende die al de andere onghoet ende on-
 hanght / waer op de onuitsprekelicke Majesteit des
 eenighen Godes rustet / waer in sich al de ghelucksa-
 lighen eeuwelick spieghelen. Zoo veel het ghetal van
 duysent belanght / dat is onder al d'andere ghetallen
 zeer volmaect daer en is gheen getal wat daer toe is
 die dit ghetal van duysent overtreft / maer daer is
 alleenlick vermeerderinghe van duysent: ende daer-
 om werdt het gheschreven ende ghestelt door andere
 gheleerde lieben int ghetal van de jaren der gheluck-
 salighen.

Dionys. A-
 reopag. Lib.
 de Hierarch.
 Coelest.

Van

Vande vtnementhenthyt ende den lof des Houwelicks,
met veel schoone exempelen ter zaken dienende.

Capittel XL.

Peter Messias heeft in sijn verschepden Lessen wil- Lib. 2. 13.
len handelen vanden oorsprongh des Houwelicks/
maect; soo wienich / dat hy niet half gheeyde en heeft
het gheue hy wel behoort hadde: ende om dits wille
dat het een zeer schoone materie is / soo wil ick in die
Capittel sijn ghebreck verballen / ende den lof ende we-
nementhenthyt des Houwelicks verhalen. Dese heylighe
instellinghe des Houwelicks / wierdt in het Aerdsche
Paradijs ghemaccht: na de sonde / in den rijdt des
omdooselheyt / doen Godt tot de twee eerste we- Gen. 1. 2 84
ouders; eyde / Wast vermenichsulich: ende verbult
de Aerde.] maect ten wiert niet int werck ghesick / dan
na de mis daedt die sy beginghen / waeromme sy wt
het Aerdsche Paradijs ghebraken wurden / ghelyck
als S. Hieronymus int Boek leghen Iovinianus; secht.
Ma den al-ghemeynen Zundloet / beval Godt weder- Gen. 3. 17
om een den goeden Patriarche Noah, dat hy zoude 9. 1.
waffen ende vermenichsulighen / het welcke de voo-
narrisse cozzacke is: dat het Houwelick in- ghe-
gheweest: welck dat merr is / noch; soo hooghelick is
bevelen / dat het de stock onse lieden die supren alle
hoop: sijn van kinderen te telen / ofte die gheen mach-
en te geueren hebben / ghecozloft is: welck hare
drickwils noorzakelick is (indien ick het dref; ryghen)
op dat sy in hinnen ouderdom hui leben mogen be-
lijuen niet merr der ghenackte ende zekere hert / wa ghe-
zelschap van een ghetroude Vrouwe / waer af sy bli-
schap / ghenackte / vertroostla ghe ende dienst moghen
ghenieten. Ghetick als hy David daer in tot een voo- 1. Reg. 1. 4.
weils hebben / die in sijn groot ouderdom de ghe-
Abisag van Sunem tot een Vrouwe nam / hy wien hy
soe ghemeynlick slijp: sy slijp in des Konincs eimen/
ende vromende hem / doch de Koninc en bekende hare
niet vleschick. Maer hoe vromder heyligher / kuyfder /
bezeherder end: aemgheuer ghemeynheit op de lof des hou-
welsche kuyfde hert / dan hy wilschen de man ende de welu-
woute

Van de vtrienheit

1. Zoo wanneer de een is ghelyc als de
 der twee lichamen ende eenen geest van verterlop ende
 ende eenen gheest ende ghelycke over een stemme
 in twee lichamen. Doericht ghehouden / Man
 ende Vrouwten draghen genen haer / maer sijn
 men malhanderen hertelick / peghelick van hem beiden
 hanght gheheelick aen den ander / ende rust hem dat
 linc / sijn een bleesch / een zelve aber een stemme
 een / of de blijdeschap / een zelve doersheyt / een zelve
 rijckdom / een zelve armoe / transe / braken / ende den
 zelve werckichheit. Sy sijn altyds sijn ghe-
 zellen van een zelve bedde / ende eenrelyp tafel / dat
 sijn sijn twee in eenen bleesche (zegt God) ende niet
 2. of meer. Godt en wilde niet dat inde Hecke Nocht
 meer Mannen dan Vrouwen moesten wesen / op dat
 peghelicken Man niet meer dan een Vrouwe moede
 hebben. Hoerick de liefde des Mans tot de Vrouwe /
 ende wederom der Vrouwe tot den Man / overtreft de
 liefde der Vaders ende Moeders tot de kinderen / der
 kinderen tot haren Vader / ende zo danighe liefde als
 Broeders ende Sisters met malhanderen behouders
 te hebben. Ende ghelyckertwijls als den tyngh die der
 Wijnbegom (als Godt) strecke aen de handt van sijn
 Wijn (ghelyc als aen de Ziele of te aen de Kercke) van
 Gods ende ront behoort te wesen ende ghelyc / Godt
 der aenkerste van alle sgeralen is / god is des ghelyck
 dese liefde der ghelyckende personen alle andere liefde
 overtreffende / ende behoort erichelick te daren. Ende
 zegt Propertius : Omnis amor magnus ; sed apertus in
 conjugio maior. Want de Vader / Moeder / kinderen /
 Broeders / Sisters / sijn ende vanden sijn al twee
 sijn der sijn / maer den Man ende de Vrouw
 is een verdringhenheit / Godt / ende den Man sijn
 sijn / ende de Vrouw haren Man een
 hadt van / van Vader / Moeder / sijn kinderen. De
 brachten des hantwyls sijn van Godt / ende niet
 nantien : dat af komt hier dat de kinderen te
 rijn / te wesen de Man sijn /
 allen Naturelicke ghendern worden / ende dit
 werckich hantwyls hantwyls / hantwyls / hantwyls /
 ghendern /

gheschiede / want af de verpninghe der Meesteren
 werden is / dat het kindt dat buyten houwelic
 horen is / gheuen iheren Vader heeft: maer wel en
 halfte moeder. Zoodanich vint (egghen) en en
 zonne van ghemeyne volck / ofte en zonne van
 mant; iheren van een ongehouwde vrouwe ge-
 horen is. Het ewighe houwelic dan (dat baldinacht
 den oorsproung ende fundament des menschen
 gheschiedes te wesen) maect de kinderen ende
 ghemeynen iheren / vermeerderet het ghelichte / dat
 vrientfchap met de Bondigheden: ende ende
 dochter Gadi. Het houwelic heeft den Inghelien
 gheschiedes alre oetste / dat hy ghebeit heeft / dat
 eenighen zonne van een ghehouwde vrouwe: ende
 ghehooren werden: de welcke niet tegenstaende dat hy
 van een slaecht zonder vernuydinghe der
 vrouwe ghebooren sijn / so en is het daerom niet buyten
 houwelic gheueft; maer theest hem bekeft met een
 ghecouwe moeder vooft te hooren; nochtan
 dat ende vryt vryghendert van alle breschellen der
 menginghe / ende verhooren om te wesen de Kerke des
 Testaments / de vryghen ende niet byanden de
 vryghen / ende de goude vryghen: want inns het
 gheschiedes is / ende dat so weten vryghen
 hy sijn ouerindliche macht wilde dresonen / dat
 dat Sacrament te beter in groot arbeinge te
 vryghen. Den selfden zonne Gadi Jesus Christus ter
 vryghen ghemeynt: ende in Cana Galilea / is
 ghehooren / ende t'werckende / so heeft hy alder
 meer een Godlick wonder tecken van Water
 ghemeynt. Datt en vryghen / noch den hem
 vryghen en kan sich: onder vrouwe niet vryghen / noch
 het gheschiedes ghetuich blyuen / noch het
 vryghen vryghen / noch een Kerke en kan
 onder hare niet
 vryghen. Welck den selfen Kerke van t'Koonst
 Kerke wel vryghen / de welcke gheen
 vryghen / so vryghen hy sijn vryghen de
 vryghen vryghen ten houwelic
 vryghen met vryghen vryghen: want
 de

Bald in c.
 nonnul. col.
 vian. 2. de to
 so.

Dionys. Ho-
 licam. lib. 2.

Vande vrmennentheyt

Romeynen 68: Van haer ontfcharcht hebben wien
 een jere straffe ende bloedighe ooyloge tuffchen de Ro-
 men ende de Romeynen ontfarn is / ende Rom was
 bemerct wel dat syn Rije / zonder Vrouwen niet lang
 zoude konnen blijven ftam. Want ghelijck een Staat
 van hupsen tamen gheftelt is / ende de Ghemeente
 van gheringhe / hunsliche / ende ghemeyne / allen / he-
 gel dan yemant een Stadt regeren die niet ghelyck
 en heeft hoe datmen een hups niet regeren. Den Phi-
 losoph Socrates ghewijchde / dat hy van de Vrouwen
 meer philosophie der zeden geleert hadde / dan natu-
 rlike daer t'onderwijfen van Anaxagoras en Archelaus.
 Want waer het houtwelic verwecht den Mensch tot de
 philosophie der zeden: daer is een zekere hupsliche
 Ghemeente in gheboecht / ende om de zelve te regeren
 zoo kan den Man lichtelic leeren ende gheoffent moet
 den in booflichticheyt / maricheyt / Godt vuer heicheyt /
 ende al de andere deuchden / daer de welcke meer de
 Vrouwen beminnende / syn kinderen onderwijfende / syn
 hupsghesin regerende / syn goederen bewaende / dat
 syn hups ghebiedende / ende syn afkomfte vermeerde-
 rende / de jaen syns lebens gheluckich mach te wiften.
 Waerent ghen de ghene die syn leben kan doofhangen
 zonder ghetrost te wesen / is ellendich ende weret dat
 hy van yegholick verlaten wert. Om deser oorzaken
 meer Lycurgus hy de Laccedemoniers een Wet / dat
 al de ghene die acht-en-dertich jaen oudt waren ghe-
 hoorden / zonder een hupsvrouw ghetrouwt te hebben /
 des Romers van alle fchoutwippen ende andere open-
 bare ftrickoringhen zonden verjaecht werden / haer
 oorde: ende onweerdich om die te zien / ende des Ro-
 mers zonden sy naecht daer hupsen gheluck te werden / dat
 ghelucke des volkes op dat sy langhs der ftaten van
 een yegholie niet fcheldt worden zonden arm gheeft
 ende van de Manen t'erbloeckt werden / ende dat sy
 zonden bekennen / dat zoodarighe fmaettheden rer-
 berdelic hun aen-ghedarn wierden / als hebbende den
 Godt dienft berecht / die Wetten onghewijsaem ghe-
 loofst / ende t'recht der natuer over-traden. De Ma-
 nieren en waren niet ghelyck / en fterck / mer
 omdaer den

Wet bij Ly-
 curgus.

opmercken dat de gheene die rief in harmoniebetoon
 tender ghehouw te syn ghekeft hadden/ betwiffen wies-
 den/ om een goede fomme gelts na hare ghele genuepte
 ende handelwiche in des Ghemeynen Schat-kamer
 te ghyben. Plato oordeelde in syn Weten/ dat den
 gheenen die onghelouwt was/ gheen certh staten/ noch
 weerdigheden in de Ghemeynte; blide indigen bezittet/
 ende zoude hrer dan eenighe van de andere Inwon-
 ders niet laffen befwaert werden. * Een Jongh-mah
 van Laedemonien en wilde in het fchouf spel van fph
 plaetfe niet op-ftaan / om etien byomen ende buden
 Welde-oberften/ Callides ghenacipt/ (die onghelouwt
 was) tete te betwiffen / de welcke aldact ghekomen
 was om het spel te fien : ende roemich zijnde over de
 beuittelheyt deses jonghen Mans / die hem in zulc-
 her wiffe brachtde / trilde hy hem daer ober wedet
 enighe woorden iegghen. Mer op den Jonghe-mah
 hem weckrom andr wode/ de/ Ghy en hebt, o Callides
 noch niet ghegheueret oft doen vooten komen pmaetie
 die in toekomenden tijden nix plaetfe mach maken:
 willende daer niette zeggghen dat hy alrede (ongetrouw
 wefende) tot syn eudertom ghekomen was/ zo en was
 hy niet weerdich dat men eenich wete van hem maecte/
 oft datne hem in groot-achtinge hielt. De Romeynen
 hebben ten tijden van den Roomfchen Burghemeester
 Q Metellus twel fchoone privilegien aen de niet- ghe-
 houbade/ en aende gene die dyn fonen hadde/ ghegebeit/
 ghelijck ghy in de Digeftielesch meucht / van de ghyne
 diebet fien hadde. De Kercken-leeraers ftellen twaelf
 zaken / die den menfche verbyden te houwelicken / ja
 dat meest is die voelc her Houwelick verbyden / hoewel
 dat het langh gheloden is / ende dat er al fchoon kin-
 deren af ghekomen zijn. De zelbe zijn / Dolinghe/
 conditio/ belofte aen Godt/ maeghschap/ sonde/ te we-
 ten/ obeitfel ofte dootflagh/ herichulme e Religie ghe-
 weelt de orden der Biefierschap/ verbaent ende belofte
 van ander Houwelick/ civilkheyt/ bloetverwantfchap
 ende ommacht : alle welcke twaelf verhindringhen
 des Houwelick den Cardinael Cayetanús in dit veers-
 den begrepen heeft:

* Francisc.
 Barhar iii
 fpon Boeck
 de re vabria.

Et aut infit.
 de excu. tuf.
 vel curat.

Van de vrometheyt.

**Palingh, belofte aan Gods, conditij en waergheschap,
Tweedrachte, misdaet, ghewelt, order en swaergheschap,
Verbant en verbaerheyt, of zo ghy zijt onmachtich
Tot byslapen onnut : dees dinghen vallen klachtich
Beletten datmen gheen Houwlick beslyten kan,
Verbreken oock de gheen die ghemacht zijn alsdaen.**

**Ich zoude grooten lust hebben om op een peder van
deze beleselen een verklaringhe te maken / indien ich
niet zo veel verscheyden dinghen te verhandelen hadde/
zal dactorn voor dees tijt ghenoech zijn / tghene ic daer
af ghezept hebbe. Maer voor de Liefhebbers der
Poeterije zal ich hier noch eenighe Rijn-dichten by
voegen / die den edelen Doet Scevole de Saint Martin
euy deels overghezet ende ghetrocken heeft / het
wijde Boeck van Marcellus Palingenius een Latijnsch
Doet / aen waer by aldus van thoutwelick singhe :**

Palingen.
Sodiac. vit.
Lib. 5.

**Ich zoude moghen hier ten eersten gaen verhalen
Dat t Houwlick inghestelt is van Gods zonder falen:**

En om dat het noch roemt van zulken Meester sin,

Zoo zegh ich dat het niet dan volgheluck en is.

Dit stel ich op een 23, dit laet ich henen varen

En zal het vanghen aen wat hoogher te verklaren,

Ich zal een oorzaeck zijn dat het gansich vuert verbragen.

En volgen dien Man na, die wel ten rechten zegt,

Dat waer is dat wy al tijt navolghden de nature

Den loop ons levens zou ghewisslick al tijt dueren.

Ziende dat de natuer aen al t Ghe diert vermaert

Van d' onstuyminighe Zee, des Luchts, en oock der Aerdt

Dat sy die allgier dees kennin heeft ghogheven

Ghegraven in haer borst, om eenwighlick te leven:

Dat t Mannen hem voegle tot syn VVijfken, op dat

Sy niet en gacn te niet : maer hun vormeeren rat.

Ziet met verwondringh aen het Tortelduyfken klyne

Hee het syn gaerken mint met een trouwichen reyt,

Hee hart hun ischeyden valt, daer teghen wat ghenemich

Sy in hun liefde zoet smaken met groote wrenche.

Hoe

Hebt ghy minner ghesien wanneer de zotte Lentē
 Verdrift: soet, hagelen den Winter haer Regentē
 Dees stoes Voghelken klym met hare boeckens zoot
 Malkander darfint: wrofflassen wi liefde goet?
 Hebt ghy minner ghesien, als een boos avonture
 De een heeft vvech ghernit, hoe't d'ander gaet bezweren
 Op eenen boom alleyn, dien hy siet staen bereyt,
 Vuer op hy zotter doet syn ongheluck beschreyt?
 O! Dierkens volgheluck. O! Voghelken: beswoerdich,
 Ghy vuyt den d'ersche aen te diennē en dat vuerdich
 De zotte reyne Liefd', de Liefde die haer blaet,
 En door haer zoot ghewet en hare bladen maet.
 Want zo langh als wy hier op deser Aerden stoven
 Draghen wy inde borst en in ons hert gheschreven
 Een bitter zotte wrecht, die Liefde vuert ghennemē,
 En door haer goetē kracht oit al is besaemē.
 Des een vernemēd werts komt sy oit hert ontfaken,
 Vuer door ons behaen wel by ryer mach zyn gbeligen:
 Tot desin brant en is ghy en ander andelken
 Een Vrouwe diese blaet en oek verdooven kan.
 Om niet bevoet te zyn van dese zotte ruste
 Lagers verhefuden een ma ons herfen luste,
 Ghelijc't oock redelick is, en Vrouwe goet van aert,
 Die's overtes leet verdrift door kner gheselschap waerh
 Vvan igh beert niet aliet, men zal zelden bevinen
 Dat een Vrouwe den vrom verandert hare sinen.
 Ten is alre niet vuer, dat sy lichtveerdich is,
 Spytich, vol nijt, onrysch, of hooverdich ghewis.
 Vvaermyen wy dat Gode die't alles heeft gheschapen
 Syn grooste sielicheit en Mannen heeft goet rapen?
 Dat hy haer alle en zyn doen even alle dencht,
 Slegelē de Vrouwen we dees loffelike wrecht?
 Neen, ic zeyn dat de dencht die een gaef is des kranen
 Zoo veel me heet van de Vrouwen mach regeren
 Als in dat vanden dān: so sy spreke haren glāns

Vande vvtneemensheyt.

In een Vrouw vwyder wt, als inde beste Maat.
Dit zegh ick noch daer by, en bekenn' daerom boven
Dat sy in goeden gheest en vroomheyt gaen te boven
De Mannen, ja men siet dat haerom grooten lof
Die verre overtreft, en recorderel winnet of.
Maer de swache natuer van de zeer teere Vrouwen.
De VVet die haer ghebiet hun doen secreet te houden,
Heur natuerlike schaemt, en ighens daer aen kleefst,
In dees verdorven tijt heur glants benemen heeft.
Nochtans laten sy niet daerom haer schijnfel varen
Ghelijck de Oogh, de Son, de Deylster vande laren
Als sy achter een wolk haer goude aenschijn schuyt,
Zoo heeft sy daerom niet haer gulde straal verwyld.
Ten is oock van gheen noot dat men sich zoo bemoejet
Int zoeken van een Lief, als ghy in liefde groeyet,
Dat ghy wilt sien na schoon, na leet, arm of rijk:
Zet dit al aen d'een ay, neemt maer een deuchdelijck.
VVant schoon ghenomen nu ghy waert doch al verbonden
Aen eens die niet schoon, maer leelick wiert bevonden,
Betoont al even wel dat ghyse gamsch bemint:
VVant liefde (als men zeght) ghen leelicheyt en vint.
Ofs ghyder een kreeght, schoon, volmaect aen allen aijon,
De zelve liefd' alsdan verjaeght de jalousien,
En alle jalousy wert veracht van de gheen
Die adel aijon van gheeft, en des denchts paden treent
Maer sy komt stadigh by, en gaet alijt bestormen
Dien de consciency knaeght, en bijt ghelijck als voornem
Over syn hoerery en veelderbancde sond,
VVaerom hy levend blijft, en sterft doch i' aller sonde.
Een waerichy daer na doeght hy'er by:
Is het niet alles goets dat u de Vrow aenbrenghet,
VVaer met sy overal u lichaem gamsch bescrenghet?
Sy die tot aller tijt haer leven zoo aen sielt
Dat sy niet groote lust u adel alsijt verzelt

Haar Zusters sy vertaert, haer Broeders en haer Vader,
Met hare Moeders borst, en Vrienden allegader,

Dees verlaet sy dan al van herten onbescwaerd,

Op dat sy zand alleen, met u haer lieflick paert;

Sy helpt en vertroost u als Ghesellinne trouwe,

Op dat ghy hemmen mensche door dees VVereld vol rouwe.

Voorts aen zoo zijt ghy oock eens in eendrachticheyt

Des lichaems, en in goet hebt ghy ghameynsmaetheyt;

En totter doot zijt ghy met een knoop zoo ghebonden,

Dat ghy daer door oen vleesch te zijn wert gantsich bevonden.

Indien ghy voorspoet krught na werts herten vvensch,

Indien ghy ongh' luck krught, het welc bedroeft den mensch,

In beyd' berst sy haer dool, zij dat den Hemel goedich

V'toont syn jonckicheyt, haer wreucht is overvloedich:

Sy heeft haer deel int quaet, vunt dat u overvalt

Trouwich is sy met u, en toont een droef ghestalt:

Indien ghy ghestoort zijt, de schoone komst aen-treden,

En door haer lieflickheyt stelt sy u hert te vreden:

Indien ghy sleek zijt dan voor u de zorgh sy draeghe

En met haer gantsche macht diene sy u onversacghet,

Des machts vvaet sy voor u, en zoet de beste spijzen

Die door haer zaeten smaect u mocht en verjolijfen:

Altijt is sy by u, en toont haer vol ghenuecht,

En ghaeft u vroegh en laet goet vvaordas t' uwer vrensch.

In dees quellinghen al der ziel en der lichame

Zoo ghy tot uwer troost gheen Vrouwe hebt bequame,

Na vrien zoo vint ghy dan stellen u vasten loop?

Van vrien verkrught ghy dan hulp, troost, of goede hoop?

Zullen u Maghen zijn? Dien zal u leven rouwen,

Op dat sy na u doet den goet slechts erren zowen:

Vwant de godsabicheyt hier nu niet meer regeert,

Trouw, liefde en vrientfchap wert hier niet meer beghoert:

Maer wat dan ghelickheyt haet ende booverdijon,

Ervrecht en andicheyt komt nu den mensch bestrijon.

Ach! tijden val bodarf, dees sonden duert tot

Wtneemtheit des Konwelicks.

Dat vry leuen in Grafs en in Irbans verried.
Dit laet ick bliuen na, Gods die zal t'wel betalen:
Ick zal dit vwoorde lof noch breeder gaen verhalen.

VVe kom vertellen, fiet, de tijskortighs wrechte,

Den troest en de ghewoont die n het hert verbrochte,
Die u voert onghedaelt door al dyn jonghe sprayten,
VVer in ghy spieghelt dan n zelfs in dese byten?

Als sy dan vwassen op en prisen kinder klop,

VVat schapt ghy dan ghewoont in al dat laet gheschap?
Als sy dan vwassen op voor hare Moeder wrechdelich
Ghelijck oem Loty schiet op in de Leue-jouchdelich

In den schoon vinn een Hof op dat syn reuck zeer naem

Vervult ons neem en hert, verbljndend' ons ghewoont.

VVanneer sy dan nu zijn ghecomen tot hun jaren,

Oft dat sy als een Meers hun bloecheyt openbaren,

Oft dat sy schromen niet de Zee ganssin overbelche,

Om handelingh te doen, waer na de wintste volche,

Oft dat de liefde tot de Liefde; alleneghen

En tot staderens kunst by haer best plaats ghebreghen

Zoo fiet ghy vuer u lof, als sy dan alreger

Verkrighen hunnen wensch, d' een hier en d' ander daer

Dan zijn sy als oem stock daer ghy u op moente raeten,

Dan zijn sy u een wrecht van u volkomen liden,

Dan fiet ghy vuer in haer u onde groenicheyt

Bloeyen in sterft' en dencht niet alle jonckicheyt,

Als nu dan d' ure komt en den tijt is voor handen

Dat ghy door een doot reyft u de gader landen,

En dat ghy om een nieuw leuen te vngheuen oem

Dees VV'rols hier verlaet, die met suets in beloon;

Dan zal ghy uwe Ziel ghorst en stil ophouen

Midder in u afwaest, die u dan staen beueu,

Sluytend' u aeghen tot wets hun tranen baden,

Met eenen laet stem hem, vol nachten nienichstou,

Gheluckich is dien klan, ja vol ghelucke ghaposen,

Die aldus leefs en sterft. O Moer! mach het woefsen

*Laet wy bemertichsye winden voor u aenschijn,
Mijn leven en mijn doot laet zoo vol vrenchede zyn.*

Van Partharitus een Koninck van Lombardijen, da
vveleke door Grimoaldus vervolcht zijnde, eerstelic
vluchtete tot Cacanum den Koninck der Hunnen,
daer na in Vranckrijck, ende hoe dat hy eyndelick na
veel onghemac met grooter eeren in syn Konincrije
onfaughen vviert.

Capitel XII.

Partharitus was een **zoon** van Aripertus Koninck
van Lombardijen/ de welcke na sijn **vaders** doot
tot Milanen regeerde/ ende Gotebertus sijnen **broeder**
tot **Pavien**: ende als na des **vaders** doot eenen **ruel**
tusschen dese twee **broeders** ghesien was/ want Gote-
bertus, Garibaldus den **hertogh** van **Thurin** na Gri-
moaldus den **hertogh** van **Beneventum** een **stoutmoed**
hijghen **drighlijman**/ hem biddende dat hy hem regent
Partharitum wilde **opstaen** / midts hem belovende sijn
huster ten **hondelic** te **geben**. Maer Garibaldus **ver**
raderijeteghen sijnen **heere** **ghebruyckende** / **verwechde**
Grimoaldus te **kenen** / om het **koninkrijck** in te **na**
men **ruelick** **doo** der **broeders** **twist** in eenen **delick**
was ende **elendighen** **staet** **was**. **Twelck** Grimoaldus
heestaende / **zoo** **heeft** hy hem van sijn **hertoghdom** **be**
neventen **ontslagghen** / ende sijnen **sone** **aldaer** tot eenen
hertogh **ghesolt** / ende met alle **ruelck** dat hy hy **con**
honde **huyghen** / **welck** hy **recht** na **Pavien** / in alle **zoo**
den **daer** hy **doo** **twe** / **maecte** hy hem **veel** **glender**
die hem tot d'**inmeninghe** den **koninkrijck** **be** **hulpelijc**
honden **zyn**. Tot **Pavien** **ghesomen** ende met Gote-
bertum **ghesproken** **hebbende** / **zoo** **heeft** hy hem **doo**
den **middel** ende de **verraderij** Garibaldi **ghedoo** / **ende**
het **koninkrijck** **inghenomen**. Partharitus **besniet**
menen **heestaende** / **verlier** Rhodelinde sijn **huyfuer**
ende een sijnen **kleinen** **zoon** / de welcke Grimoaldus
tot **Beneventum** **schickte** / ende **bleef** tot Cacanum
den **koninck** der **Hunen** ofte **Hunnen**. Grimoaldus sijn
ghe **tot** **Pavien** **be** **huyfuer** **hebbende** / **verstaende** dat
Partharitus hem hy **Cacanum** **viel** / **ende** **heeft** **een**
Z iij zanten

Abb. Vrsper-
gens. pag. 96
Paul. Diacō.
Baudart. A.
pophet. l. 7.

Van Partharitus.

gansen om hem ghesonden / om hem te doen herkennen
 dat hy 300 herre hy Partharito in syn koninkrycke
 hield / so en yende hy den yede die hy met de Lombarden
 dierg hadde niet lang / moghen gheburchen / ende hy
 goude enen koninck tot syn vbandt hebben. Ma best
 tijdinge / so heeft den koning dat hyumen / Partharito
 vermoelick hy sich ghesopen / hem zeggende / dat hy
 mocht gaen haer hem gheliefde / op dat de hyumen
 door hem met de Longbarden niet in vbandtschap en
 ghesaeten. Welck Partharitus verstaende / so herde
 hy wederom na Italien om Grimoaldum te overreden
 hem in syn goederterrenheyt betrouwende. Ende also
 hy hy de Stadt Lodi was / zant hy een vanden Edel-
 leken Vnulfus ghenacmt / die hem gantsch ghetrouwt
 was / omme Grimoaldum van syn konink te verhoeden
 ghen. Vnulfus hem boez den rijksten koninck per-
 sonende / zede hy / hoe dat Partharitus syn roedtscheit
 met syne goederterrenheyt nam / waer int hy hem ghe-
 willichlick quam over-gheben / so herre als hy hem
 wilde aen-nemen. Welck Grimoaldus verstaende /
 so belooft ende swor hy / dat synen heere niet on-
 behoeflicks zoude aenghedan werden / de welcke so
 wanner hy wilde / sekerlick op syn belofte mochte le-
 uuen. Vnulfus best antwoorde aen synen heere ghe-
 moetheit hebbende / so quam hy sich boez Grimoaldum
 stellen / ende boez syn vanden betrouwensdigen : die hem
 belofdelick ontfingh ende luffte. Dat ghedaen ynde
 zede hem Partharitus , ick ben u diener / ende be-
 sende dat ghy zot Christelick ende goetghewilich
 zyt / hoe wel ick ander de heydenen ghenegheft
 hands liden / niet toghenstaende nechtans my ver-
 trouwende in uwe goederterrenheyt / so ben ic hier ghe-
 komen / ende stelle my boez uwe vanden. Toen heeft
 Grimoaldus gheburchende syne ghewoonliche eken
 ghesaeten ende gheset / so den ghenen die nu heeft
 doen ghesaeten werden / inden ghy uwe coelike so
 nu ghenamen hebt / so en zal ic in ghewone tijt
 sereck lede gheschieden / ende ick zal bevelen dat ghy
 seckelken mensche leuen. Dat gheset ynde was hem
 een goet behoudende oft wongheue gheschiede

Druy

derde / zoo beval hy datmen hem na synen staet zoudt
 overerhouden / ende dat al tghens hem noedich was /
 overvloerdich / ende ghegheben werden. Nu also Par-
 tharitus van den Koninc ontfloef ghenomen ende na syn
 herberghe bebrocken was zo ist terstont gheschiedt / dat
 de Inwoonders van Dabien met groote hoop en tot
 hem quamen gelaopen om hem te sien ende te groeten /
 als zijnde eenen dien sy hoormaels wel ghekent ende
 ghesont hadden. Maer liet mi hoe schadelic een quade
 ende valsche tonghe is. Eenighs schymstrijckers ende
 doose lieden / acht ghenomen hebbende op de seefterine
 ghen die het ghemeyne volck den Partharito betwers /
 ghinghen by Grimoaldum hem zeggende / dat indien
 hy Parharitum niet haest en lre dooden zoo ware hy in
 perscheel van syn Koninkryck ende leuen te belesien /
 hem verzekerende dat die vander Stadt hem tot zoo-
 dighen eynde quamen bezoeken. Grimoaldus die
 wat siegherdich was / dese woorden te haest gheloo-
 vende / wterde hier door eenichsins beroert / ende tot
 quadeit vermoeden ghebracht / ende hebbende syne
 belofte vergheten / te haestelick tot toornicheydt ver-
 weecht gheworden / ende van dien tijdt af nam hy door
 den ontfchuldighen Partharitum te dooden / beghin-
 nende by hemzelven te orey dencken / op wat wyse hy
 hem des anderen daeghs wilde laten onnecbronghen /
 om dat het doen te laet was. Dien zelven abont herse
 hy Parharitum verscheyden soorten van de alder-
 lekkerste Spijsen ende Wijnen in guoten overbloede
 ghedonden / omme hem daer mede zacht ende droncken
 te maken / ende door den Wijn tot slapen gheneyghs
 wesen / hy zoo veel te minder zayge door syn wel-
 baert zoudt hebben. Maer eenen Edel man (die
 oerijds eenen Dienaer van Parthariti vader was
 gheweest / die hem van des Konincs wighen de Spijsen
 bracht) het hoest tot beteden de Tafel luyghende /
 ghelijck als of hy hem eerbiedicheydt wilde betoef-
 fen / ende de salgen omheffen / zeyde hem heymelick / dat
 Grimoaldus ongenomen hadde hem te dooden. Waer-
 om Partharitus terstont synen Schencker beval / dat hy
 hem ghemeynlic te machte / gemen nideren dyant den

Van Partharius:

water bylaetse hem wijc vande schone. Des den
 minste gabelingen die Partharus ter tafel dienden
 hem vanden hem elcke rypse/ dat hy byelich zoude ghe-
 ende dat hy ten eerem haren koninckes den beker wt
 dincen zoude. hy seide/ Jck ben byelich/ en eeren den
 koninckes Grimoaldi giete ick den beker wt/ ende noch
 eens en was het niet anders dan water dat hy dronk.
 Des koninckes Edelieden ende Dienaen hebben ha-
 ren heere gehoerschap/ hoe dat Partharus den beker
 lichtede/ ende tot spier eeren die gantsch ennateliken
 wt dronck. Naer af Grimoaldus verlijdt ynde/ al
 lachende sprach: Laet hem by dincen/ en moeghen
 zal hy den wijn niet son bloet wshouten. Dien jelson
 abonde heeft hy son Lijf wachters gheonden/ die het
 hups ende de slasp-kamer Partharus rondom beset
 hebben/ op dat hy niet en zoude konnen ontsieden.
 Als nu de maeltijt ghebden was/ ende datse allengades
 tot de kamer ghegaen waren/ behaiven Partharus
 ende Vnulfus met eenen dagie die getoosn was hem
 ontsieden; twelck de sture ghemontste Dienaen
 waren die hy hadde. Doen heeft Partharus haer ontsi-
 det/ hoe dat Grimoaldus hoegghenomen hadde hem te
 dooden. Vnulfus dit beftende/ zo heeft hy om hem
 te hoegghen/ het desel van een bedde/ met een lincen
 ende eenes beiren hupdt ower Partharus lendenen ende
 gensicht ghehangen: ende hy heeft hem met een goede
 kluppel als oft een Slave ofte Dienstmecht ghewest
 ware/ gheslaghen/ ende ter kamer wt ghesocht/ hem
 grootelicks scheldende/ zo dat hy in zulcher wijse ghe-
 laecht ende gheslaghen werdende/ dichts wils ten aerden
 ghebaen is. Twelck Grimoaldi Dienaen die constant
 het hups op schiltwacht stonden/ siende/ draegghden so
 Vnulfus waerom hy den lincen zo slegh? Wofin
 herten Loet (antwoorde hy) die ick hier hebbe/ heeft
 hopen myn bebel myn bedde nebens Partharus bedde
 ghemaect/ die zo droncken is/ ende zo stincke als
 een Beest/ ende daarom las ick hem. Hy dese woer-
 den hoorende/ ghelooften die waersachtich te wesen
 ende waren grootelick verlijt. Darom nu nu
 kende dat die Partharus was/ hem te lendenen.

oft een knecht waer ghewest / so offghesmet waerom
 maechten sy hem ende Vnulfum plaets / ende lieten
 doer-ghaen. Dien selven nacht quam Partharitus
 naech in de Stadt Aft / ende van daer ghingh hy oec
 het gheberghte / ende quam in Brantich. Nu als hy
 wt ghogaen was / ende Vnulfum met hem / hadde den
 ghetrouten Dagie de Kamer-deure noetselicken na
 hem toe ghesloten / ende is alleen binnen de Kamer
 ghebleven / al-waer des anderen daeghs des Signers
 Wilnaets quamen / om Partharitus in des Signers
 Hof te brengen / ende hebbende een de deure ghe-
 sloopt / so hadt den Dagie dat sy wt willen vertoe-
 ben / zeggende : Om Godes wils / hebt doch mede-
 liden met hem ; ende laet hem synen vollen slaep na-
 men : want ynde noch vermoeyt van den langhen
 wegh / so slaep hy eenen diepen slaep. Twelck hem
 vergung ynde ; so hebben sy selve Grimoaldum ghe-
 boetschapt / die yede/darhyet datterom so veel te hater
 was / ende bebal haer niet wederom te keeren / zonden
 hem terstont mede te brengen. Doer welck ghebode
 de Wachters noch veri harder dan te vooren / een de
 Kamer-deure begoften te kloppen : en den Dagie hadt
 haer weder te willen vergaen / dat hy noch een wey-
 nighken mach rusten : maer sy ruden ende bulden
 hem haer lange haer maer / zeggende / en ; al desen Wone-
 haer minnermeer ghenoch gheslapen hebben / ende
 hebben den de deure niet vollen open ghestoeten
 men ghekomen ynde / so zochten sy Partharitus op het
 bedde : maer hem nergens vindende / brachden sy den
 Dagie waer hy was : welcke haer yede / dat hy wech
 gheblache was. Doen grepen sy den Dagie by thoest /
 en brachten hem met groote onghesumicheyt na des
 Signers Hof : ende also sy door den Coninc stonden /
 zondende datter Partharitus ontsloopen was / ende desen
 Dagie heft den handt aen ghehouden / datterom is hy
 waerdich dat men hem met een wrede doot straffe.
 Grimoaldus beooghe hem vervolghen / op wat wisse
 het Partharitus ontkomen was : twelck den Dagie
 hem alles bystaetichlick so als het gheschiede was /
 bevelen. Grimoaldus de ghetroentichheit van desen
 jonghen

Van Partharitus.

Jonghen ~~in~~ in bemerckende/ wilde dat hy een van die
 Dagien soude zijn/ hem heel eere ende goet belovende
 indien hy hem zoo ghetrouwe woude zijn/ als hy sinen
 heere Partharito gheweest was. Den Koninck dese
 Vnulfum oock boez hem comen/ dien hy't desghelycks
 vergaef/ hem bevelende sin trouwe ende goetliche-
 sicheit ghydachlich te wesen. Enighe daghen na
 na dese den Koninck Vnulfum, Of hy liever hy
 hem wilde blijven/ of hy Partharitum zijn? Vnulfus
 antwoorde al swercende: dat hy liever hy sinen heere
 Partharitum wilde stercken/ dan eghens anders in
 welckst leuen. Den Koninck heeft dingsghelycken dings
 oock een den Dagie gheuen/ te woenen/ oft hem beter
 behaeghe in sin hof te woenen/ oft dat hy liever
 wilde hy Partharito in ellende leuen? Maer den
 Dagie antwoorde ghelyck Vnulfus gheuen hadde.
 Den Koninck haer woorden ten besten nemende/ ende
 haer beyder groote trouwichheit bemerckende/ heeft
 haer aldus een-gesproken: Stemt van het nu
 eghens ghy begheert/ ende trecht niet vrede tot woenen
 heere Partharitum. Waerom sy van des Koninckes
 goederen mede ghemaken hebende zoo heel als haer
 tot hui repst van noede was/ zoo trecken sy in Quarc-
 nych om haren ghemenschen heere Partharitum te
 binden: de welcke aldus bestaen hebende dat Gri-
 moaldus met Dagohert den Koninck van Quarcnisch
 hant ghemaeckt hadde/ verfende boez enighe lan-
 ghen/ende dat hy ghehanghen ende boez Grimoal-
 dum soude ghybracht worden/ zoo was hy ver Quarc-
 nisch ghetrocken/ ghinght'schepe om in Engelande
 te varen. Als hy nu ten twielftyden daeg de Zee ghes-
 haren hadde/ hoorde hy een stemme/ komende (zoo
 hem dichte) van den Zee-kant: de welcke waeghe
 of Partharitus in dat Schip was? Maer op Partha-
 ritus weder vep/ ik ben den ghemien die men Partha-
 rito noemt/ diens dat u sprake. Legghem dan (ziet
 de stemme wederom) dat hy weder in sin lande keert
 want het is heden dyp daghen dat Grimoaldum ghes-
 chepen is. Partharitus hier oer verwondere ghew-
 ghingh te lanch/ maer hy en hadde noch niet dat
 ghemien

hemden binden / die hem de ridderscheit van Grimoaldi
loofte ghegeeft hadde / waarom hy dacht dat hy
heen mensche / maer een Engel Gods was ge-
weest. Ende sprac werch na sprac landt nemende / ende
komende op de Landpalen van Italien / so hant
hy daer een groote menich Lombardijs die hem
verwachteden met de welcke hy in Wabgen komende
ende een klyner Sone Grimoaldi verjagghende / so
kommech odes Lombardien ghechult ende verhoort
werde hy met een pghelicks verwillinghe tot eenen
tweck dy maenden na Grimoaldi doot gheschiede.
Terstont hier na heeft hy eenighe lieden na Bene-
decten gheonden / om Rhodolinde syn hupsbroeder
ende Cuaiberium syn Sone te gaen halen. Ende
alsoe hy een Godsalich / ende Catholich Man was
oock in de een groot Onderhouder der gherechticheit
ende zeer wilde reghens den armen / heeft hy so haest
als hy t'Koninkryck int besit hadde / den Klooster ghe-
sticht / op een plaetse ned. na de rebietz Thelin / alwaer
hy hem t'andere tijden / doen hy vluchtede / wel ver-
borghen hadde ende heeft den Tempel Gods (die hem
verloft had) toe gheheylt / ende ter eeren van de
Mairghit ende Martelarsse S. Agatha, heeft hy daer
veel religieuze Maechden by een verzamelt / ende heeft
dat Klooster mit veel landts ende inkomsten beschoon-
ken. De Koninginne d'ghelicks / dede mit zeer schoo-
nen ende wonderlijken konstigen arbeit / onser Leiden-
broeders Kerke byten de Grabs-maeten stichting
ende verriete de mit rijcke ende kostelike bedien-
selen. Ende als van Partharitus achtien jaren ghe-
tegeert hadde / is hy met zeer groote droefheyt alre
Lombardijs / tot dit leven in een doret vercheiden.

¶ Van Peredeus die hem vreesde over rgheweldt
dat Tyberius Keyser van Constantinopelen hem
aen ghedaen hadde. Ende van de doot van Gar-
baldus.

Capitel III.

Longinus de Exarche van Ravenna hebben Petedo
let zeer vreesde sterc maer (als doe de bedrighen
hem

¶ Chro. Abb.
Vspersens.
Pag. 92.
Pat. I. Diac.
de gest. Lon-
gobard II. 2.
cap. 14.
Baudart. A.
popebag I. 6.

Van Peredetus.

Den Lombards ghebroughen was gheschiedt/ omme
 den heere Alboinum te doden/ na Constantijpel
 ghevoont. Zoo heeft hy aldaer in een schonepel een
 Leuto van wonderliche grootte gheboort/ ende dat in
 roghenwoonsticheit des keisers ende al t'ghenuewe
 doech. Ennighen tijt hier na als Peredetus op ghem
 quade en dachre/ heeft hem den keiser de oogen van
 hem sicken/ aber welken oberlaest Peredetus daerom
 dachre hoe hy sich best soude konnen wyken. Ende
 alre een perghelic machde dat hy gheenich ende mede
 del en hadde om syn quaden wille te volbrachten/ oft
 dat hy de smachtheit al vergheten hadde. Zoo ghehoort
 dat hy eens op eenen dach dat keiserliche Hof quam/
 zeggende/ dat hy den keiser Tyberium wilde spreken/
 belanghende ernighe zaken die gheschiedt tot proffyt
 des keiserlijcs sturcken: maar den keiser zand
 twee van syn ghemeynsaemste Edellieden hy hem om
 te hooren wat hy wilde zegghe/ de welke heel na hy
 hem ghehooren soude/ hielt hy hem als of hy haer deel
 ghemelicke dinghen te zegghe hadde. Ende hebbende
 twee pontiaerden dat syn motoren getrocken/ so heeft
 hy mit beyde syn handen ghelyck/ twee joodenighe
 sicken in dese Edellieden ghesicken/ dat sy terstont ter
 aerden vallende/ doodelich gheschiedt syn. Ende alre
 heeft hy welcke nemende over syn benomen gheschiedt
 twee mannen gheboort die het keiserlijck zeer mit
 waren. Garibaldus Hertogh van Thurin/ hebbende
 Grimoaldum den Hertogh van Beneventen op ghesicht/
 om Goteberrum den Monike der Lombardijers te doo
 den/ (welc hy ver dede) so want sich eens niet langh
 daer na een kleyn/ gheringh/ ende onghenacht wtson
 binnen de Stadt Thurin/ merende datter Garibaldus
 op den wacschdach behoorde te komen/ om in S. Ians
 kercke den Goddiens te hooren. Toen is hy op den
 want want doop dat ghehonnen/ ende hielt hem in'tte
 kercker handt vast en van de pilaren des Taber
 nakeis/ daer op den bodem van selve doop dat ruste
 de/ dat dicht hy de kerck dreure stont/ hebbende een
 bloet swaert onder synen mantel. Zoo heeft als Gar
 baldus (dat in de kercke wilde gaen) an hy ghyt doech/
 heeft

heeft hy hem met het swaert medenighen stien noch
ghegheben / dat hy ter zelve plaatsen sijf doot ter aer-
den viel. De ghene die met Garibaldum ghekomen wa-
ren ende hem gheselschap hielden / verroelchden den
moordenarr / onder verghen dat hy doot al de slaghen
die op hem gheslaghen waren doot ter aerden viel
ende hooft hy r'leken verlost / heeft hy eben wel niet
teghenstaende den doot syns heren Goreberti ghe-
wojen.

Van veel Personen die zelfs de straffe droeghen die sy
andere aenghedaen hadden. Item vande V Vet der
ghelijcke vergheldinge, ende andere ghedenckweerdighe
dinghen, over de straffe van Adonibezech.

Capittel XIII.

Dat den Bedrieghet door syn eyghen bedroghe ber-
gaet ; dat den quaden raet schadelic is den ghenen
diese gheft ; ende datmen ghestraft wert door de din-
gen door welke men sondicht / sijet door verscrepen
symptelen. Pygmalion een Bloeder Anthei beroont
hebbende / hoe dat hy de Gasten / die hy onder r'uchsel
van gast- beghept ontfing / offrede / heeft met syn eygen
bloet de Mastarm der Geden bespuyghet / ghelijc als
hy anderen ghedaen hadde. Diomedes was syn eygen
werden een dootseel / doen Hercules hem van de zelve
mede op-eten / welken Diomedes ghewent was / die als
est met menschen vleesch te veradighen. Icarus een
Dader k'rygoni leerde d'Alchemianen het ghebruyc des
Wegs : als sy nu dorcken waren ghe worden / so heb-
ben sy hem doot gheslaghen : waer af den selven Ovi-
dius mede verhaelt. Aruncius Parerculus hoortende dat
Emilium Censurinum den Eptan / be'osofde zee groo-
like gaben te schencken / den ghenen die n'utue was
nietten van straffen konde verdencken / so heeft hy den
Eptan met een koper werdt berect : dat hy elfs ghe-
maecht hadde : de welke daer na op de bulckhepde
denckende / heeft oerst den Meester in doen stekens
om syn eyghen werck te beproeben / ende om ghelijcke
straffe te lijden / als hy door anderen berect hadde.
Adonibezech een Koninc der Chananen / wert door
luda

Ovidi. 1u
Ibin.

Van veel Perſoonen

Judas hiet een der Overſten des heils Jhann / in wiſſe
Judas. 1.7. behoudend ghevanghen ghenomen. Hy ſteken denſe
 duppen van handen ende voeten : welck hy behende
 een reſtentich Koninghen ghebden te herbergh / die de
 duppen onder ſyn tafel op-laſen met af-ghehoorden
 duppen harer handen ende voeten : gheſchick als ſchick
 ghebden hebbe (zeide hy) heeft my Godt weder be-
 gouden.] Iſaen een Waeder Onſe ten zett Goddes ende
 loertt gheneſche / die veel Menſchen onbegraven daer
 henon gheworpen heeft / wierde zelfs een elenderlyc dat
 hy nergens gheen graf en mochte krijgen / ende niet
 mandt en heeft leet om hem ghebraghen. Hy die heren
 we hiet Waderlandt ghejaecht had / moeft zelfs in
 weemde landen ſterben. Appius Claudius placht de
 ghevangheniſſen woonplaetſen des ghemeynen volck
 te hooren : maer hy zelfs werdt noch door bevel van
 den * Tribun des volck in-gheloren alwaer hy onder
 de ghewoerden ende dieben syndelick ſtoff. Peryllus
 maecte eenen koperen Euter / om de arde miſdadighe
 perſoonen daer in te ſluyten / want hy dan door de
 grante pijn blaechden / zo was het als t'ghebruyt van
 eenen Euter : want daer wort dan een kleyn dier we-
 det gheſtoort / op datmanſe te meerder pijn zoude aen-
 hoorn / ende te warden hoe langhe hoe groter zoude
 worden. Deſen ongheluckighen Peryllus ſeyndich dat
 ſyn werck aen den Tyran Phalaris, op dat hy daer
 door niet en zoude tot baemhertichende betoericht wor-
 den / door dien men gheen menſchelijke ſtemme daer
 in en konde hooren. Maer deſen Peryllus moefde zelfs
 eerſt wat door een werck hy ghemaecht hadde : want
 Phalaris heeft bevelen (ende dat niet recht) dat den
 ghewerſter door ſyn eyghen verblaechte kinſte zoud
 gheſtraft werden. Den Tyran syndichde dat ghelucke
 ander ſyn leven eenighen tijt hier na / door deſe wrede
 maniere van ſtraffe. Van deſen Euter ende ſyn
 werck moeft herſt leen Antoine de Barſ deſe ſchone
 ende wettende deſen ghemaecht.

*Phalaris den Tyran, een Man vol vreedicheden
 Konink van Agrigori, volmacht door ſelle zeden,*

Gefinde

1. **D**aer quam Peryllus aan van VVerck-nut groot van kunst,
 2. **K**an den Tyrán dacht hy te crughen grootte ganste,
 3. **H**y goet een kop en Stier; welck vran een nien stromende
 4. **D**ie heeft hy den Tyrán ghebracht tot een present,
 5. **D**eets was van blincken hol, met een venster ter ziden
 6. **V**ver door men alsdan den misdader in liet gliden:
 7. **A**ls die dan riep door pijn van schoe brandende wyer,
 8. **Z**oo ghingh bruylers niet dan schullen van een Stier.
 9. **P**halaxis noch tghichtent, en zonder twijfel toeven
 10. **M**oest hy's rochercordelk Peryllas doot beproven:
 11. **H**y deed onder den Stier een wyer aensteken rat,
 12. **E**n liet den Meester vers preeven hoe syn kunst was:
 13. **D**aer wiert Peryllus doot door swart verreck syner handen
 14. **A**l brullende ghedoot met oem werlang sijn branden.
 15. **E**n na soo veel arm-welt dat schuldloek ghedoot
 16. **M**oest Phalaris ghebruyt den rechte straffe groot.
 17. **M**aer om weder tot den Konink Adonibezech te
 18. **B**oeten / desen weiden Tyrán / bekennende dat hy
 19. **S**ynen Koninkryken het wterste van hare vingere
 20. **D**ie wener hadde doen af houwen / ende ziende dat
 21. **G**od hem nu wederomte ghedaen was / bekende
 22. **G**ods soedel over hem / doen hy seide / Ghylyc
 23. **I**ck gheschiede / heft my God weder vergolt
 24. **D**at]. welche woeden hy meer sprack door den wer-
 25. **C**ken die hy gheworde / dan door een waerachtich goe-
 26. **T**el van Gods salcheit ende betrouw. Ende hiet
 27. **H**em nu niet bemerken dat de wer der ghelycke
 28. **B**egheeringh: goet enne rechtwerdich deden wert/
 29. **I**n jyls noch van de Godsoosen / door het licht der
 30. **M**annen: ende dat de selbe weer sy willen ofte niet/
 31. **V**andicken de oordeelen Gods moeten hek nien.
 32. **D**aer sy bedien enige kennisse van het ghene dat
 33. **E**en celantse redde is in minne herren / hoewel
 34. **S**yn bouw minne werken teken niet en laten blijken.
 35. **E**nde of sy alsonden de rechtwerdicheit ende ghes-
 36. **L**ichten der Gods wilens hebben / ende dat sy oock
 37. **N**iet weten dat de ghene die wreedsheid ghebuing
 38. **D**en volke des gods niet sijn de godsoekenlyc

Van veel Perſoonen

niet teghenſtaande zoo haren ſp niet alleſtelt in ge-
danighe dinghen woons / maar bergouent naar-
ghens die het doen. Adonibezech den ſprekende van
de oordeelen Gods / om deſer oorzaken God noemende
en ſtelt hy niet een woort dat de barmherticheyt Gods
betrecket / maar joodanich een woort / dat veel eer ſon-
macht ende rechtvaardicheyt beduydet. Op de hzaghe
die men zoude mogen doen / waerom de Iſraeliten den
Adonibezech de ſtippen van hantten ende herten af-
hielden / Antwoorde Rabbi Leviende zeggt / dat het
ghebaen wierdt / op dat dien Cyran die zoo trots ende
opgeblaſen was / voortaan onnut tot enige dinghen
ende hoopnamelick tot den oorlogh zoude ſijn. Daer-
en-boven zoude men noch moghen zeggen / dat hoeg-
zeer de vreesſelike ſtraffe de ſter gheblevene he-
denſche dwinghen ghelooft werden / de wapenen re-
ghens de Iſraelitanen aen te nemen. Maar de woort-
den deſes Cyranus gheen onſlagader en heft hoeg-
her zake te kennen: te weten / dat het hoeg de Gode-
like hoopſienicheyt alzo gheopdewert is ghemeynt /
op dat de ſinners die wreedt ſijn / Gods oordeel niet
en kunnen ontkomen / maar eydelichen zels ghe-
ten het ghene dat ſp andere aen-ghebaen ende haren
lijden hebben. Ende hier nu (behalven dat het zeer
pijnſtich is / om doot het exempel der hoofen onbe-
hoefen te werden) heeft Godt gheleut / dat wy hoeg
het exempel van Adonibezech zonden hermaent ſijn /
dat wy ons niet zett en behooven te verlaten / op de
hefte ende ghebuerighe oorzaken / ende dat wy niet
der in joodanighe exempelen ons behooven te ſpiegel-
jen / om de hooghte ende opperſte rechtvaardicheyt
Godts in ſome ordinantien te herkennen. Adanc deſen
werden Cyran en beſchuldighde de Iſraelitanen
om dat ſp hem verſmet hadden / maar zoudt verſman-
ghelijck als ick ghebaen hebbe / heeft nu Godt nu
der vergholden.] **Maek** laſus Chriſtus een oock
anderwoft / zeggende aldus / Ende niet zicken ende
als ghy wt-meret / zal u lieden inderwey ghemeynt
worden.] **Item** / Al dat ghy wilt dat u de manſchen
doen / doet ghy den dat oock: want dat is de wet ende
de

Mat. 7. 2

Mat. 4. 23

Mat. 6. 38

die de straffe droeghen, &c. 4. Boec. 186
 de Propheten.] Waeromme soo behoort de wyde
 Eyraanen deses tijds de Wer der ghelijcke verghe-
 dinghe wel te hoesen / ende af standt te doen van de
 menschen te dooden ofte te verscheuren / t'ij hare on-
 derzaten ofte andere lieden / ende voornamelijk de
 onnooselen ende deuchdelicken : want eene ghelijcke
 straffe volghet haer dicht op de hielen / om haer eynde-
 licken (hoe wel datse sommijds wat vertroest) te be-
 trappen. Wy hebben veel dierghelijcke exempelen / die
 by ons gheschiedt ende noch in verscher ghedachte-
 nisse sijn / zonder dat wy de selve verre behoeven te
 zoeken / door de welcke desen vasten regel bevesticht
 wert / te weten / dat door het ghene men zondicht / dat
 men daer door oock ghestraft zal werden. Desghelijcx
 t'ghene den Prophete Habacuc zecht : Want ghy hebt Habac. 2. 8.
 vele heydenen berooft : soo zullen sy u weder beroo-
 ven alle ober gheblevene van den volcke.] Op eene
 andere braghe die men soude moghen braghen / waer-
 omme de Israheliten desen Koningh niet om en brach-
 ten / ende waeromme sy hem tot Jerusalem brachten /
 om hem aldaer ellendighen te doen stercken : Ich
 andtvoorde / dat selve gheschiedt is / op dat het een
 peder kennelicken soude wesen / dat hy niet byomelich
 stighende ghestorven was : want door syne wydede-
 heden was hy niet weerdich / syne leven door eene zoo
 eerlike doot te eyndighen. Ende men moet hem
 niet verwonderen / waerom dat hy tot Jerusalem ghe-
 komen sijnde door de Medesijn meesters niet by ghe-
 staen wierdt : want selve en is niet gheschiedt door
 de wydedheyt der Joden / maer door de hoesse die sy
 hadden van teghen Godes gheboden te sondighen /
 obernijds Godt bevolen hadde / dat men alle de
 Cananiten / ja oock tot eenen toe / met des swerds
 scherpte moeste verclaen. Want onder Adonibezech
 niet alleenlick eenen / maer wel duysent dooden weer-
 dich was. Daer-en-boven op dat syne schandeli-
 che doot door peder een exempel soude wesen / sijnde
 rechtweerdighen verlemt ende verachtet / soo eynd-
 icht hy sinen laersten dach in de alder-vermaerste
 Stadt. Men soude oock moghen braghen / waer-
 om

Van veel Persoonen, &c.

Als hi de Regeentich Koninghen onder syne Keiser
 plecht / na dat hy zoo schandelicken vermincht waren
 Keiserlick die dede hy doorz eene verwoentheydt ende
 ydele glorie sprac victorien : dat meer is / hy en wilde
 in syne marlijden niet alleentrecken het lighaem maer
 eten ende drincken verzadighen / maer wilde oock syne
 hoochbedijghen siele door eenen yemden middel be-
 lustighen. Hem dachte dat hy een wonderlijghen wel-
 dadighe ghenietede / zoo wanneer hy daghelicks in syne
 maeltijden verbesche de ghedachtenisse sprac victo-
 rien / die hy ghehad hadde / door dit afgrijseliche
 schouwspel. Ghelijck als men oock leest dat Sapor
 den Koninck van Persen dede teghens den Keiser Va-
 lerianum, dien hy in de oorloghe ghebanghen hadde
 ghekreghen. Ende van den Senhe Tameilanes te-
 ghens Baiazet den Turkschen Keiser / ghelijck als
 het op andere plaetsen deser verscheden Lessen ghe-
 noech verhaelt is. Door dese ende dierghelijcke exem-
 pelen / blijkt het ghenoeghsaem / dat den gheest der
 troefte ende opgeblasen Tyrannen / grootelick door die
 passie der woerthendte ende hoochbedijghen (die Godt zeer
 mis hagen) ghequeelt is gheweest. Om welker oorzake
 isser na myn gheboelen door de Godtelicke ende men-
 schelicke Wetten gheordonneert (de menschelicke daer
 af ick spreke / zijn zoodanighe die voorrechtveerdich
 ende reedelick ghehouden werden) een zekere bepaelde
 straffe der misdaden / na dat de selve groot of klein
 sijn : op dat de Rechters te minder verlos / zouden heb-
 ben om woerdheyt te ghebruycken. Daer en boven
 hebben de Rechts-ghelerden eenen regel ghemact
 op dat de straffen door de Rechters eer vermindert
 dan vermeerderd zouden werden : het welcke nochtans
 verstaen moet werden / na dat de eyghensich. op des
 misdadens selve kan verdraghen / ende indient de ghe-
 regentheydt der Gemeente kan toelaten. Dit segg ic nu
 des wille dat innummeren de roudbillen (die het ghe-
 meente totch omstandicheden noemen) de misdadere
 zoo afgrijselick maken / dat daer tene niet nodich
 en is / dat de Rechters om andere reden selcken om te
 seggen / ende te beletten dat se gheen grootelicken
 doen

Dit heb ik
 den grooten
 Tamerlanes
 int 3. Boek
 pag. 201.
 202. ende
 hier door int
 derde Boek
 pag. 30.

ggen en doen / de straffe die door de Wetten gheordon-
neert is vermeerderen. De kinderen Israels dan
noch ghebeyncuden in den kriggh jinde / een onghes-
poonellike maniere van straffe teghens Adombezech,
welck sy deden (soo ick myne) als van Godt in-ghes-
blasen jinde : want Godt wilde dat de wyedtheide
deses Capittels door een bysondere straffe zoude ghe-
straft werden / welck nochtans na de Wer der hee-
lijcke berghelidaghe gheschiedt is / te weten / dat hy
volghens het hoofstuck deses Capittels / de straffe
dyegh die hy anderen aen ghebaen hadde.

VVonderlicke vvrake van Megolo Lercaro een Gene-
voysar, teghen den Keyser van Trebisonde.

Capittel XV.

In dien tijdt doen de Geneboysen heeren waren heeft hier af
Iover eenighe Steden int Westen / int Jaer derchm- in de Wils-
hondert ende rachtich heeft het sich toeghejaghen / rien der Ge-
dat onder andere Edol. lieden / die tot Cassa volghens neboysen.
de gewoonte der Geneboysen ende Florentinen haren Baudart. A-
handel drieben / een Geneboys was / ghenamt Megolo potheg. l. 2.
Lercaro , om dat hy tot het gheslachte der Lercari
ghesproten was : desen was om syn zeldsamen denck-
den ende manieren by den Keyser van Trebisonde
hoer alle andere zeer aenghenamen / ende was soo zeer
in syn gunste / dat hy van hem verkreegh al tghene hy
eyfchte ; welck hem eenen grooten hart ende nijdt by
de voornamste Hobelinghen veroorzaecht heeft / die
niet na en lieten alle middelen te betoecken om hem te
bedrucken ende te vernederen. Het gheviel eens / dat
Lercaro met eenen jonghen Hobelingh (die van den
Keyser zeer bemint was) int Schaech verdt speelde.
Desen hadde voer ghenomen Lercaro een parte te spe-
len ende hem van het Hof te doen vercreenden. Paer-
omme nam hy oorzake (nochtans sonder eenighe
reden) om met Lercaro te twisten hem met veel schre-
kmoedich aen-tastende / onder welcke den Hobelingh
enighe

Wrake van

eenighe wonden tot schande van den Genebofsche-
 name segghende / 300 was Megolo ghebronghen van
 de poeten lieghen / om welck woort den Gobelings hem
 verstonc / een kintebac-flach gaf / zonder dat Megolo
 den middel hadde om sich van dit leede te waden /
 om dies wille dat de omstanders hem allegader teges
 waren / ende hem onrecht gaven / ende wat machte
 hy daer ober an den keiser dede / 30 en kende hy hem-
 sel niet totrechten. Waer af hy berontwoerdicht sijnde /
 ende siende dat syn eerre daer door berhoert was / maect
 dat hy wrake daer ober nemen soude / ende jaer looflick
 syn voornemen beynsende / 30 heeft hy eenighe daghen
 hier naer oozlof vanden keiser begeert / om in syn lande
 te moghen reysen om eenighe nootdrakeliche dinghen
 die hy hem te keuen gaf / enck hem den keiser be-
 gonde. Megolo nu oozlof vanden keiser ghemeeens
 hebbende / ende siende dat de wort hem dienlich was /
 so hy recht na Genua ghezeilt / aldaer gekomen sijnde /
 heeft hy syn vrienden ende maghen hy hem ghenoo-
 dicht. Als nu de maeltijdt ghedaen was (heeft hy haer
 hant eerste tot het leste verhaelt wat hem weder-baren
 was / haer biddende dat sy hem de hant wilden bieden /
 om sulcken oberlast te wreken / die niet alleenlick hem
 ofte haer / maer al de Genebofsers aen ghingh. Syn
 reden geendicht hebbende / hebben de ander mannen
 allegader hun hande om hooch gesteken / ende swoeten
 hem bystant te doen / 30 langh tot dat sy reden van den
 oberlast hadden. Ende haer stellende om hem in synen
 aenslach by te staen / hebben sy in korten tijt twee sa-
 len jaer heerlick ten oozlogh toe-gherust / die niet be-
 quame krijchs-knechten ende neerstighe Stier-liden
 hoopen waren / ende zijn na de Lee Mare Maior ghe-
 zeilt in meyninghe om alle Schepen die aldaer op die
 kusten quamen te verooben / ende te verbranden alle
 doopen ende vleecken die langhs de Lee kant onder
 des keisers ghebielt laghen : ende Megolo nam
 hooren niet eenen mensche van de ghene die hy ghe-
 hanghen kreech om te brengen / maer haer in een leven
 te behoeden dat hun deel moepelicker dan den doode
 sijnde wesen. Want een peghelick die in haer handen

hiel / sieben sy neus ende ooren af / omme haer te hoort
 te meerder herten leet aen te doe. Ende hoe veel
 pen dat men teghen haer wt zant / zo ginghen sy
 wel in haer begonnen werc boorts. Syn Galeven wa-
 ren zo licht ende wel ter zepl / dat zo wanneer sy
 dat sy't te quaet hadden / is hy r'peijckel eben-wel ont-
 komen ende heeft sich ghesalveert. Onder
 middeghen die men ghebruyckt hadde / om haer
 welbighen / waren vier galeven die teghens hem
 quamen / dese verdeelden haer twee aen twee /
 tende Megolo tusschen beyden te besluften. Megolo
 dit siende / beynste hem of hy de blucht nam /
 op dat hyse alsoo wat van een verspreyden zoude /
 ende sy
 malshanderen niet en zouden kunnen bystande doen
 tusschen hem oock alsoo ghelucht is. Want Lencaro
 is een van de yelde aen gheballen / ende heeft die lich-
 telicheit verworpen / doen behalghde hy de andere ge-
 lepen / die haer op de blucht begaben / ende die schre-
 hacht hebbende / heeft hyse mede verworpen. Een
 ginch hy op eenen dach te lande om hem wat te be-
 bercken / ende zoet water te halen / syn volck ginch een
 ster woeghe te lande maect hure / ende quamen weder-
 om gheladen mit jere veel rofs / leydende mit haer
 ten groote menichte ghehangenen / hie ende goederant
 dat sy alles van een kasteel brachten / tusschen sy gansche
 geplondert hadden. Onder de ghehangenen was
 een oudt ghejs Man / die niet twee van syne Sone
 aen ketenen ghebonden waren. Dese goeden Man
 siende dat men syn Medeghezellen neus ende ooren
 af sniet / wiesende dat hem ende syne kinderen desghel-
 lychs zoude ghedaen werden / wterp hem jere oornae-
 helic was de boeren van Megolo, ende mit s'chre-
 ende tranen badt hy / dat men hem veel liever willede
 doen sterven / dan dat men syne kinderen sulden
 groeten schade zoude aen doen. De tranen ende
 het herten van desen ouden Man / hebben in het
 Moerschmoedich herte van Megolo zo veel plaats
 ghecreghen / dat hy't den Vader ende syne Sone
 begaf. Doch he sende hem niet een sehoel vol neusen
 ende ooren tot den kerset / ende behal hem van syne
 weghen

Van Cacanús den Koninck der Avaren ofte Hunnen,
ende vvat straffe hy ghebruyckte teghens Romilda,
oertijds de Huyfvrourwe van Gisulfum Hertogh van
Friuli, een zeer onneelicke Vrouwe. Ende vande
kuyfcheyt harer Dochters.

Capittel XVI.

CAcanús den Koninck der Avaren / Scythien / ofte
Hunnen / ynde int jaer 609. met een groote me-
nichte krijghs-volcks in Italien ghekomen / 300 be-
sprongh by het Hertoghdom van Friuli / ende heb-
bende alle de Longobarden die sich teghens hem stel-
den verflaghen ende r'onder-ghebracht / midtsgaders
haeren Hertogh Gisulfum, heeft hy gantsche Land-
schap in vuer ende bloedt gheselt. Waer na hebbende
synen Legher gheslaghen voor Vdena dat by Aquileia
ghelegghen was / 300 sagh Romilda de overghebleuens
Huyfvrourwe Gisulfi, die haer daer binnen hielt / eens
op enen dach Cacanum, de welcke zonder helm rondt-
om de stads-mueren creet / syn krijghs-knechten ver-
manende. Ende also by inde bloeme van synen ouder-
dom jongh ende wel gheselt van leden was / heeft hy
haer alsoo behaeght / dat sy gantscheelick op hem met
desde is ontfleken. Sy ontboodt hem / warr't dat hy
haer wilde die eere aen-doen / dat hyse ten houwelick-
siam / sy wilde hem de Stade ende alle de rijkdom-
men van Gisulfus in handen gheven. Den Barbare
die zeer begheerich tot de overwinninghe was / nam
desse conditie aen / ende sich beynsende als oft hy de-
lesse van joodanighen Wyntesse in groter weerden
gheide / heeft hy haer met goede ende liefvelicke woo-
den onderhouden / ende haer syn belofte ghegheven /
Belanghende het ghene sy van hem wyschte / alsoe dat
sy de poorten openende / hem in de Stadt liet. In de
Stadt ghekomen ynde / heeft die gheheerlicken ghe-
glundert / ende het volck in dienstbaerheyt ghebracht.
Ende Cacanús om syn belofte die hy Romilda ghe-
sworen hadde / niet te byken / heeft hy enen nacht by
haer (die d'ooynde van al dat quaede was) gheslapen /
desen enen nacht heeft hy haer alleenlick als syn Wyf
ghe-

Van Cacanús ende Romilda.

ghehouden en ghetraetert. Maar des anderen daeg
gaf hy haer om rimself van syn sterfte ende bronnige
Capitelen / de welcke eenen gheheelen nacht / van
eenen daeg ende den anderen na / hunnen ongeregeelen
lust met haer veradicht hebben / op dat sy haer de
onere ende smaettheden die sy weerdich was / zouden
doen lyden / ende dat sy toe een daeg heel ende exempel
zoude wesen om alle andere van haer gheslachte / dat
men de boerren niet daer de reden / noch de begheers
lichheyt daer de eerbaerheyt en behoort te stellen : als
mede / op dat een peghelich weten zoude / dat hy de her
vaderren hattede. Des anderen daeghs smayghens
heeft haer den strenggen Cacanús in de teghentwoon
dicheyt van tegansche hert eenen pael daer hare scha
melycheyt gheleiden / zeggende tot dese ellandighe Ro
milda, dat de ghene die om haren ongeregeelden lust
de veradighen / haer Vaderlant verraden / so danighen
man behoorden te hebben. Maar de Dochters van
dese Romilda volghende de liefde der eerbaerheyt
ende niet der onkunscheit van hare vader / op dat
sy daer de Abatysche Krijchs-knechten niet ontrent en
zouden worden / soo verberghden sy onder haren hals
doeck / tusschen beyde haer borsten / conde vleesch van
hinden / welck daer de hitte vercor zijnde / een zeer vuer
sen stanc van hem gaf : inder voeghen dat de Krijchs
knechten die haer by dese Dochters (die soo quaden
cruck over sich hadden) wilden voeghen / desen stanc
niet kunnende verdragen / vastelick ghelooften / dat
so van naturen so stinckende waren / ende met duseit
schelot-woorden ende verbloekinghen bloden sy van
haer zeggende dat al de Longobarden stincken. Ma
dus : syn dese Dochters teghen de oneerlike begeerten
der Abaten beschermt gheweest / ende zijn daer die
eetlick bedroggh by hare kunscheit gheleiden / latende
daer alle andere Vrouwen (indien haer te enigher tijde
soodanighen sake overquam) een goet exempel / om
hare reynicheit te bewaren. Een van dese Dochters
wiert namaels aen den Koninck der Duytschen ghe
houwe / ende de andere aenden Prince der Baiaren.

Vonderlicken droom van Gontranns Koningh van
Borgondien, waer door hy eenen grooten Schat ghe-
vonden heeft.

Capittel XVII.

Guntianus oft Gontranns Konink van Borgondien was een breedsaem ende gaderterre Prince. Ende alsoo hy eens t'zacht ende in een groot bosch ver-
maecht was (ghelyck als het dierlichs gheschiedt) so bleef hy met synen Schildt-kneccht alleen. Ende sich selfs grootelicks met slaep ghequeit bindende / is hy van syn poerde gheklommen / ende legghende syn hooft in des Schildt-knecchts schoot / baghaf hy hem tot slapen: ende alsoo hy nu niet openen wande slaep / zach den Schildt-kneccht wt synen monde een kleyn Boesken / gheslyck als een Woumen / komen / het welcke recht na een Boesken dat daer dicht by hy bleefden ghyng / ende hebbeude nu hier ende dan daer / langs dit kleyne Boesken / ghezoche om een oetgang te vinden / op dat het een d'ander yde mochte komen / ende kunnende gheuen mach vinden / so heeft den Schildt-kneccht wiens schoot den Konink slaep / syn capier wter scherpe ghetrocken / ende leide het over t'Boesken / ghelyc als een kleyn byngucken / waer over dit Boesken verfondt ghyng / ende een wepuyck van die plaats ghyng het nu hol van eenen Bergh / waer wt hy niet langh daer na selve weder zach wt-komen / ende wederom heereude / ghyng het weder langs selve capier over t'Boesken / ende quam tot des Koninkes man / die noch lagh en slaep / al-waer het weder in-ging. Gontranns een wepuyck daer na outwaert ynde / zepde dat hy een wonderlick ghesichte ghesien hadde / ende dat hy ghedroomt had / dat hy twee-mael langhs eens tiffers byngucke oetern tiffers ghegorn hadde / ende dat hy daer na den een speloncke in eenen Bergh gheko-
men was / al-waer een groote menichte goudes was. Woez dit berhad begost den Schildt-kneccht te ruffen / dat den Konink ghedroomt hadde / tghene hy ghesien had / ende heeft het hem allegader herolt. Dat is na ghevolgt / den graf de inde selve plaats /

Paul. Dia-
de gestib.
Longobard.
lib 3. ca. 10
Chron. Abb.
Vrsp. pag. 68

ghehoorden / ende daer naer enen ontwerperlichen schat
ghebonden / die albaer dooptits gelept was gheweest.
Van dit gont liet den Koninc daer na enen Taberna-
kel maken van wonderliche grootte ende swaeren ghe-
wichte / die niet seer diebare ghesenten verrijcht heb-
bende / wilde hyse na het heyligh Graftons Salich-
makers der Jerusalem zeynde: maer selve dooz eenich
beletsel dat hem ober quam niet komende te weghe-
driyngen / so dede hyse stellen ober t'lichaem van den
heylighe Martelaer Marcellus, die inde stadt Chaalons
begraven was / al waer den den Stoel des Koninck-
rijcks was. Ende op dat men niet en soude dencken
dat dit een fabel is / Paulus Diaconus int tiende Capitel
des derden Boecs van de daden der Longobarden /
berhaelt dit selve.

Van aen die het doode lichaem des Konincx Rotha-
rij, welc begraven was, beroofde, ende de straffe die
hy daer over doech.

Capitel XVII.

Paulus Diaconus in syn historie der Longobarden
berhaelt dat Rotharius den Koninc van Kombar-
ossen / doot zijnde / in de Kercke van S. Ian den Dooper
begraven wiert. Eenighen tijt daer na isser eenen (ic en
weet niet wie) dooz lust betweecht geweest om te stelen.
Desen opende des nachts het Graft / quich daer inne /
ende stal alle de klederen ende de vercierselen van des
Konincx lichaem / die hy konde vinden. S. Ian den Doo-
per verscheen hem daer na in een ghelichte / ende heefte
hem seer verschriekt / zeggende: Waerom hebt ghy
de stouticheyt ghenomen / het lichaem van desen Man
aen te roeren / de welcke al hoewel hy schoon niet rechs-
telic aen my gheloofde / so is hy my nochtans bevolen.
Nu nadien ghy vermetelic syn Graft hebt derbeshens-
den / so en zult ghy dooptaen nimmermeer in myn Tem-
pel komen.] Het welc oec waerachtich was: want so
menich-mael als den Dief in de Kercke van S. Ian den
Dooper wilde komen / wiert hy terstande (ghelijc als
oft hem een stercken Kerckes-knecht by den hals greep
ende sloech) ter aerden ghesloppen.

Van

Van Cefarea een Koninghinne van Persen, de welke
vtrdruckelicken tot Constantinopolen ghingh om
haer Christen te doen maken. Ende van Cedaldus een
Koninck der Enghelsche Saxen die tot Romen ghe-
doopt vvierdt.

Capitel XIX.

TEn tijden des Keysers Constantini, is Cefarea de
Koninghinne vā Persen tot Constantinopel gereys-
begheerich; inde haer tot het Christen gheloove te be-
gheuen/ zonder datter haren Man den Koninck ver af
wist. Sp was alleenlic met sommighe van hare ghe-
trouste huyfghenooten vergheselschapt/ hebbende een
kleyne toerustinghe ghelijck als of het maer een slechte
Joffrouwe waer gheweest. Den Keysers heeft haer zeer
eerlick ontfanghen / ende na dat sp eenighe daghen int
hof gheweest hadde / liet sp haer (volghens haren
wensch) doopen / ende de Keyserinne was haer Me-
ter. Den Perslaenschen Koninck haer Man dese
nieu-maren verstaen hebbende / zandt eenighe Gezan-
ten naer Constantinopolen totten Keysers / hem bid-
dende syn Vrouwe te willen wederom zenden. Maer
den Keysers die noch niet en wist wat dat Cefarea hooch
een Vrouwe was / zende tot de Gezanten : Myn
vrienden / wy en weten niet met allen van de Ko-
ninghinne die ghy zocht / is wel waer dat onlanche
gheleden hier een Jonckvrouwe quam in middel-
matighe kleederen / ende gheen groot ghevalsch. De
Gezanten die woode dattende / baden dat hem
wilde vertellen / haer de zelve te laten zien / welck
den Keysers gheue toe liet. Ende hebbende Cefarea
doen roepen / so is sp versoudt volghens syn bevel
ghekomen. De Gezanten so haest als sp verzoeghen
hebben versont haer Koninghinne ghkent : sp syn haer
te corte gheballen / ende met een onepndelic ghetal van
eerbiedich den verklaerde sp d'oorake van hyn koni-
cke / hoe dat den Koninc haren Man haer over al dede
zochte / ende haer weder eysert. Waer op sp de Gezan-
ten antwoorde dat ghy gheue sijn gheue sijn koninc /

Sebast. Brand
in des Repo-
sers Chro-
nische pag.
33.

Hand
by V

scrijft

Van Paen Betgh ghedroeft, nam Paen name aen.
 Zinde herberen na, en met wonderlucheden
 Ghewynght door den Doop van syn aenden voorleden
 En quam zoo ryder in 't Rijke des Hemels aen
 Door Godes wil volmaect, die hem dees gracy doet.
 Groot was tghelove van does Koninc, maer noch meerre
 Van Christi goetbeyt: want die bracht hem van zo verre
 Een vreemden voeght tot Room' ghesont wi Engbelant,
 En Sinte Pieters Kerck bezocht hy met verstant,
 Die heeft hy zeer vereert met kost'like presenten,
 Den Roomschen Herder schonck hy gaven ende remen,
 Hyield' hem in den hoop der Lammereen aen te royn
 Byde goe Christ'nen op 't Register int ghemeyn.
 Met Lichaem rust int Gras, en in den Hemel schoone
 Een plaetse vol gheluck herberghen syn Ziel doone:
 En door dien middel heeft hy syn Aerdsch Ryck ghemeyde
 Teghen het Hemelsch Ryck waer in syn Ziel nu scheyde.
 Van da groote liefde die Zenon den Diaken aan synen
 Heere Cunibertus betoonde.

Capitel XX.

Cunibertus tot eenen Koninc ober de Longobarden
 Gheloren zinde / heeft * Alabi den Hertogh van
 Curaten saylogh teghen hem betreect ende komende
 met het Arghys volck tot Spstia teghen hem / heeft
 sich met syn Heir op een belc Coronata gheuoemt / ghe-
 troet. Cunibertus heeft trstont enen Heraut naet
 Alabi afgedericht / hem tot eenen byzonderen kampf-
 ding ruffchen haer beyden tot-tyffchende / op datter
 soo veel menschen niet en souden ommekomen. Alabi
 heeft dat beoetende trstont aenghenomen / ende den
 eenen heeft den anderen synen pandt ghegheben / de
 neekomende de dacht-plaetse in een delloten belc / op
 eenen witten dach. Onderruffchen Zenon den Diaken
 de een Rorck tot deminde / bysende dat hy inden
 veldt wurde ommekomen / zende tot hem: Heere / al ont-
 deken gheghebt an ons welken / inden ghy in desen
 byzonderen

Chro. Abb.
 Vrspergens.
 pa. 98 109.
 * oft Alachi.

Van Zonen den Diaken.

Op den den striede streeft / dien wyden Tyran Albi
 zal ons allegader door verscheiden toornen den
 sterben; belieft het u dan nu dyne wapenen te ge-
 ven; ik zal reghen dien Tyran gaen vechten. Indien ik
 op de plaats doodt sijde / ghy zult lichtelick wraak
 versien. Indien icht niet de victorie vrij of on-
 zal wien lof; zo heel te grooter is; om dat een den
 dienaers de victorie bevochten heeft. Den Koninck
 wilde in ghenderley manieren toelaten reghe Zonen
 op hem verzocht. De omstaenders die Cuniberto zeer
 ghetroou waren / begosten met tranen te bidden dat hy
 doch wilde aen-nemen / reghe den Diaken aen-
 boden hadde; zo dat hy vordelick door haer bidden
 verwonnen sijde / den Diaken syn borst harnas /
 helm / ende al syn andere wapenen die hem van vromde
 waren / gaf / ende zandt hem in syn stede op de vrom-
 kende plaetse daer men streiden soude. Nu den Dia-
 ken was van eenreley grootre ende ghesfaltenisse des
 lichaems als den Koninck / onder vorghen dat hy ghe-
 wagent tot s' Konincks Certe gaende / een peder ghe-
 loofde dat het den Koninck zelfs was. Als hy nu byt
 vromen s'ach veldt ghekomen was / desghelicks oock
 Alabi; zo hebben sy den striede begonnen / alle beyde
 zeer kloetelicken vechende. Maer Alabi meynende
 dat hy met den Koninck Cuniberto te vromde hadde
 bestede alle syn kacht ende behendicheit / in sulcher
 vorghen dat hy den Diaken verwon / de welcke peder
 int veldt neder viel waeromme Alabi hem r' goest was
 te schouderen sloech / om teelde op den punt van te
 lancie te steken / ende hem de lancie des helmets ghe-
 gent hebbende / sach hy dat het Cuniberto niet en
 was; maer dat hy in des zelfs plaetse eenen kleren ghe-
 doodt hadde: waer af hy zeer verwast was / ende en
 dat hy teuen onnutighen ende schijnelicken een ghe-
 daen had; zeide hy zeer lunde: hy en hebben niet ge-
 daen / om dat hy totten striede ghekomen sijn / om den
 Diaken te doden. Cuniberto stonde dat syn vromde
 oft sy verwonnen waren / haer op de vromde vromde
 gheven; zo heeft hy hem terstoude hoop vromde
 ende hynde de vromde begonnen vromde / gheft hy vromde

allem inder daer na de victorie te hooren. Want men
de krieghe-voeren haer doen in slachtoye selden/
ende maekten haer gheen de roeten strijdt. Desse twee
heir krachten sijn doen malkanderen op het gelijst des
Eronpetum ende Claronen aen gheballen / de sere
winninge is langhen tijt zeer twijffelachtich gheweest/
ende de eens partij en hadde niet meer voorspels dan
der andere: welck een oorzaak was, datter veel volck
beslagghen wiert. Maer eyndelick werde den toezedens
Cnean Alabi ghedoot / waer doo Cunibertus de sere
winninghe verstrech: want soo haest als de vijanden
saghen dat haer Heere Alabi doot was / socht een pad
ghelick sijn leuen te behouden ende te blivchten. Maer
willende oer de riviere Naba trecken / sijn sy allegaden
voerspaken. Cunibertus heeft na dese overwinninghe/
het lijaem Zenonis zeer verclien voer de pooge haer
s. Ian des Woepers kercke doen begraven / welcke
kercke Zenon ghegeret hadde / ende keerde met
grooter blijdschap weder na Babylon.

Van verscheyden Vrouwen die hare Mannen vyerichlie
beminden, ende zeer veel voor haer geloden hebben.

Capitel XXI.

Men leeft inde onse historien / dat in Egypten
twee Broeders waren / kinderen van Belus, de
welcke het koninkrijck toe-behoorde / den einen ghe-
noemt Danaus ende den anderen Egyptus. Welken
hadde vijftich Zonen ende Danaus vijftich Dochters.
Als sy nu houwelick gheboorden waren / gheleefte dat
Egyptus een synen Broeder Danaus verzocht. Dat hy
syn Dochters een syn Zonen ten houwelick wilde
ghaen / welck Danaus toe-stemde / ende alsoo werden
de houwelicken vermaect. Danaus hiet na doo: het
Orakel verstaen hebbende / dat hy doo: een van syn
Broeders Zonen sonde ghedoot werden / ende
hiet wetende dat soo groeten ghelofte datet oock
sande / soo heeft hy syn Dochters veraden ende
behoelt dat een ieder doo: syn enghen / ende voog
het s. Nabers welwaert haer. Men des nachts in
syn slaep / ende vermaeten. Om dese schijdelijck

Liefde der Vroedwen

Dier te behjenghen / hebben al de Vroedwen gepand
 sich een mes by haer int bedde ghenomen / ende hebba
 en haren Vader ghehoysaem te sijn / hare ghesanten
 zoo haest die in slarp waren / de snotte af ghesneden
 weggenomen ende ghenaemt Hipermnestra de weelde
 haren sijn die Lynceus ghenaemt was / wter waten
 lief hadde: dese en konde haer herte tot oordanghen
 werde daer niet begheven / maer medegden niet ha
 ren sijn hebbende / behieldt hem int leven / ende
 hem wech bluch: en. Des anderen daeghs moeghen
 heeft Danaus (siende dese groote woest onder sijn ghe
 lachte) dese valsche ende moordachtige Dochters
 ghesloetert / ende liet Hipermnestra in de ghevanghe
 nisse werpen; waer in sy zoo langhe dierf / tot dat haren
 sijn Lynceus den weelden Danaus ghedoodt hadde /
 die den doot niet onthieden en kande / die hem sijnem
 Hebe (tot een wrake sijnar Moeder en sijn sijn) ge
 gen dede. Ende in den zelfs plaetse heeft Lynceus
 Hipermnestra die hy tot de ghevanghenisse verhoef
 hadde / over de Argiben ghegeert. Argia een doch
 ter Adrastris den Konink der Argiben / was ghewoon
 aan Polinicus den Zoon Oedippi den Konink van
 Thebes. En also hy doot den Tyran Creon verjaert
 was / heeft Adrastus doot die haer sijn Dochter een
 machtich heit loyter tegen den Tyran vergaert / ende
 hem eenen sellen ende bloedighen strijt lekerende / sijn
 Polinicus verflaghen. Welck Argia verstaende / ende
 terstont de Koninkliche verwetselen betrechende / heeft
 haer gheselt om haren dooden sijn te soeken / al
 hoewel den Konink Creon daer een wraet ghebaet
 verboden hadde / dat niemandt op verbaert dat dat
 hals te verliesen / zoo stout zoude sijn / enige verman
 den ofte begraeffnissen te doen / want de ghene die in
 dien slaep verflaghen waren. Dit niet teghenstaen
 is sy ter middes nacht ghegaen te plaetfen daer dat
 slach gheschiedt was / ende met een onbetwistelijc
 hoe wat vermaet ghemaect / selde sy haer een
 jaeken onder de doode lichamen (die alreeds
 metelich stanken) naderlichaem van haeren sijn. Hy
 leet hem den sijnem een sijn sijn / en sijn
 ander

Chron. Abb.
 Vriper. pa. 6.

Stace int het
 22 Boek
 sijn The.
 daer.

Liefde der Vrouwen

beide slagghen met alderhande gheweer machten op
 schouwen/ende zelfs oock slagghen ontfang. Hare ooren
 die ghewoon waren alle liefdeliche Instrumenten om
 musijcke te hooren / en hadden nu gemen schrick van
 ghiesfchen der peerden / ende tghetwelich ghetoeft dat
 dierichs knechten. Wapenlic na dat sy veel onghewoon
 gheleeden hadde / is sy Mithridates int ghewelich op een
 eenige spier vlienden / in kleynen ghewelich onghewoon
 (na dat sy van Pompeus verwonnen was) met een
 sy door tgheweliche van Armenien ende de meeste in-
 dertussen van Pontus trock. Maer door alle desen on-
 gepdr ende door de groote ende herdeliche liefde en
 heeft dese liefdeliche Vrouwe gheen behoupliche ver-
 lanste ofte vergheldinghe van haeren ghewoon ontfan-
 gen. Want hebbende eerstelick eenen Sonne ghedoot
 die sy by haer ghewonnen hadde / so heeft sy haer
 naer alle syne Vrouwen / Wyfjes / Dochters / ende
 Mispicrates zelfs die hem zoo behulpich ghewest was
 ende zoo veel onghewoon om spier wilke gheleeden
 hadde / om dat sy hem niet overleuen en soude / niet
 versijn verghen. Ende verstant daer na heeft sy haer
 geloen oock om't leuen ghebracht op dat sy niet leuen
 die in der Romeynen handen soude vallen. Julia
 een Dochter Caesaris heeft desghelijc haeren ghewoon
 grooten Pompeus zeer ijerichelick bemint : want also
 sy eens de Goden offerhande dede / ende een Offer-
 heeft dat gheslagghen inder haer hiel / so is syne
 rock daer door bebloedt gheworden. Wieromme sy
 de selve na hups toe sendende om eenen anderen daer
 door te doen lyenghen / zoo ist sy ghewelich gheschiet dat
 den Winaer diese dierich eer van Julia van haer ge-
 maent anders ghesien is gheworden; de welcke be-
 brucht zijnde/ende terfonde kennist om haeren ghewoon
 rock hebbende / sende dat sy a'zo bebloedt was / is
 daer door ghantschelicken in haer herte ontroert ge-
 worden : ende door ghewis denckende dat Pompeus
 vermoort was/ heeft sy zoodanighen groote droefheit
 ende weedom in haer herte ontfanghen / dat sy haer
 ghesicht verdraepende / ende de handen sluytende / ter-
 aerden ghewallen/ende terfonde den ghewoon gheschiet
 heeft.

Vale. Mari.
 lib. 4. cap. 6.

heeft. **Darius Brutus** welck een beide boornamen is **Ibidem.**
Cyamus **suicidus** was / die den doode van **Julius**
Caesar ghesuiciden hadden / hebbende desen aanslag
aen **Portia** syn wyf / want een **Dochter** **Catonis** ont-
deckt / alsoo hy tot de kamer was gheghaen / nam
Portia een **Barbiere** sjeer / als woude sy haer nagelen
knipen / waer mede sy haer zelve al willens quetste
die **Yonghwylen** die hy haer waren / ziende het
bloet daer hem knipen / hebden een groot gheschrey
op gheheben / welck **Brutus** wederom in de kamer
bede komen / die syn **Wyf** over zulcken daet he-
riffs. Maer **Portia** doende hare **Yonghwylen** op
een yde gaen / zijde tot hem / ten is niet zonder boos-
bedachten raedt gheschiedt / eghene ghy achtet eens
dwaesheide te wesen / maer om te beproeven niet
waer moede ich zonde kunnen bedraghen / myn zelve
doet het sijn den doot aen te doen / indien eghene ghy
sonder machanderen belaten hebt / tot gheen ghes-
loofte ofte gheluckich eynde en komt.] **¶** **Ist** da-
wel kracht ende ghetroouicheyde / ende **Maer** ghes-
luckich die zulcken **Wyf** heeft : **Eyndelicken** / na
dat de **Cyamus** **suicidus** **Julius Caesar** ghedoodt
hadden **Brutus** in het **Oosten** ghesloten zijnde wierde
in eenen **slagh** van **Augusto** verslagen / hy de **Stad**
gheluypten : welck **neuw-mare** aen **Portia** over-ge-
bracht zijnde / soo besloot sy van hier uren aen / haer
zelve te dooden. Maer overmits sy gheen sjoerde
ofte senich ander ghewet hadde / nam sy de gloepende
soken die haer hy gheval waer te na hy waren / ende die
in haren mond stekende / heeft syse in gheslucht ; waer
af (haer eghene ende ringhemant blydende) sy ghe-
stortens. **¶** **Ghehijc** als **Garnier** in syn **Tragedie** **Portia**
dat zert welsprekende in dese **Rijmen** beschreuen heeft /
die hy de **Woetster** van **Portia** doet verhalen :

Doen d arme Princes wylt dat Brutus haer Man veerdich **Garnier. in**
Verslagen was niet al den Edeldom die veerdich **Portia.**

Ghekomen was om hem te helpen wt den noot,

En dat hy inden strijt haest was gheslaghen doot,

En dat Antonius die hem hadde verwonnen

Liefde des Verdoemens

Het doode lichaam vast ter Edele had ghebruyt,
 't welck by een overvloedige ghevoelt had op dat poos
 Onder de dooden veel verslaghen in het grus
 Daer droeve zachten veel vuer met sy hem beclaghde,
 Naer d'hoere vrangen die sy van haer wangen waegde,
 Naer dat sy had betoore hem ongheluck neer groec
 Nam sy voor hem droefheit en cynelick waeer danc
 Een was want sy niet kniel om haer hant te danken,
 Mer wy die's zighen neer warch d'op verstoppe wron
 't ontinnen haer ter mes en alle rhyt en vuer
 Aes sy haer leven mocht stellen in doos ghevaer.
 Maer t'was al te verghes, sy ziende dat onpeghen
 Daer toe alleenlick was stromende om te moghen
 Beken, darby met haren naam wof en wende
 Wierlooschap bonden mocht en scheyden van der dode,
 Sy soonde metter daet, dat zo wie zonder wreefen
 Te sterren vast voornemen, daer gheen lussel kan wesen.
 Sy fant asorde en en dacht niet moede loen
 Hoe dat sy haer lichaam heft een hantgen warden.
 Synlick heft sy haer bracht om hare traken bestren
 Dochtrande waer de sijnen een heft haer niet vordren
 Wat ziende dat niemant daer by den heere en zett
 Die van zulck ongheluck eenich vernemen hadt,
 Doen nam dat trouwe wuif al de gloeyende helen
 Met onverzaght gholact heylig in haer mont ghehoen
 Sloet die in haer heft en zagh vast ghevoeren
 Tot dat sy cynelick d'op pinte viel en wot.
 Sy slopte wens en moent met haer hant en zeer veldstak,
 Van wreefe dat se niet zou roepen gansich onvordich.
 Maer als wy zighen dat sy zo ter noeder viel
 Zo dachten wy wel dat wibracte hare ziel.
 Vy liepen na tgherucht, een yegh lick wende zera,
 Vy trocken ons haer we, en schourden onse kleeren,
 Verdoem een gh'schrey, als in Phrygien schier
 De Caribantes doen op haer doot met ghewer.

Als sy leeft Dooden voort met vruchde celebreren
En den doogh Idas kint die doer al het domineren

Van dat volck over hoop met oem zeer groot gheschrey
Springhende hant aen hant, ghelijck een ronde rey.
Of gh'lyck als den roep was van de Troyaensche Vrouwen
Doen Troyen seyt in brand, siende met groot bemouwen
Haer Trompet schoon wel vyer, en dat de Grieken sel
Haer Mannen sloeghen doot, die zandend' na de Hel.
Nu wy rechten haer op, verbaest door groote vreesen,
En zeyden al ghelijck, haer natuur wreef te wesen:
Vvy trocken wt haer mont eenighe kolen beet,
En velden hare borst, die met bloot vras besweet.
Den hende bleete vras heeft haer aensijn borenghen,
Mer vreckt ons angst dat sy niet nou leven langhen.
Daer na met een zucht dief wdroogh met geweld
Heeft sy haer droeve ziel tot dat leven ghefelt.

Gedichtes
nisse.

Dit minder dan Portia en heeft Curia een Room-
sche Jonghvdoutwe Quintus Lucretius haren Man
beminnt: want alsoo hy made opt Register der Bal-
lingen staet inden tijt des Triumvirat, die nergens
niet verzeert en waren / noch in speloucken / noch int
ghedryghen / noch in de alder-moeste ende onbekemste
bedencken / 300 wierdt sy in leven behouden door den
lijghen widdet van son beminde Jonghvdoutwe Curia:
de lichte hem als haer eyghen leven benanende /
hem in haer hant 300 wel verhoelen hielt / dat het
minnert niet veruandt gheweten heeft / dan sy ende
van vreesmarchte. Stratonica heeft mede alsoo haren
Man den Roonich Deiotarus beminnt / dat sy zeer
bedorft ende wermoechich sijnde / om dat sy onvuer-
haer was / ende zijde datter Deiotarus in de gantsch
reuerich omme was / 300 wilde sy haer gheuech ver-
betere. Ende op dat haren Man kinderen die het
hem ghegenteret waren mochte krijghen / wien hy
ghewelichke zoude moghen na laten / heeft sy een
schoone ende eerliche jonge Dochter Electra ghenant
ghewonden / die sy door haer ghewelichke hant
B b ij

ver-

het wormen heeft/ende heeft die dochter haren ghe-
bracht / hem wijsende dat hy sich tot hare wilsde kon-
gen. Oetotus hier door beschaemt wordende / wint
hoortrans eyntlich door het menichfuldich quissen van
Sratonica betweeght / om op dese jonghe Dochter te
slaven / ende dat oickwils / wt de welcke hy stinderen
was / die van son hoopmoede gheschiet was / zeer luttel
opgeheecht ende grootelicks van haer hantt vooten.
Noch veel andere Quaden hebben hunne Maanen
groore liden toegebragen / ghesit als sy metter daer
vertoont hebben / te weten / Panthea de hup / houting
Abradari, Thestaen / Suster Dionysij, ende de hup /
vrouwe Polixeni, Andromacha Hectoris Wif / Camma
een Priestesse der Goddinn Diana, ende Sinatti hup /
vrouwe / Terna Emilia de hup / vrouwe P. Scipionis.
Artemisia de hup / vrouwe van Mausolus konink van
Carien / ende noch entelbare menichte andere Quaden.
Maer om dat ick hierse dat ick den Leser door
goedvrienden groote Capittel verbytelick zoude vallen /
soo al ick de beschrijvinghe der selver Quaden tot op
een ander tijt tot stellen.

Van Amalasunte een Koninghinne der Gotthen.

Capitel XXII.

Chron. Abb.
Vesp pag. 27
83.96.

A Malasunte was een Vrouwe met wonderlike
schoonheit begaet / soo veel dat lichams als dat
zielen : na den doot van haren Vader Theodori-
cus ofte Diederick een Ketter ende Konink der Ost-
gotthen / heeft sy een Weduwe / want met haren jon-
gen Sone Athalaricus de regeringhe des Rijcks aan-
ghenomen / ende heeft selve den sijt van acht jaer
loffelick gheregiert / haer woon-stede houdende bij
Ravenna een zeer oude Stede in Italien : in welcke
heerschappij sy hare soo wel dorch / dat sy door haer
deuchden de herten des volcks gaensich ghewent
haer machte. Sy verbeterde dits seple / die haren
Vader begaen hadde : ende onder andere deed sy
de kinderen van Symmachus ende Boetius Severinus
weer ghekeerde ende deuchdelicke mannen / die den
Konink haer Vader zeer vreeselicken hadde doen
dooden

alle hant bevelende gaderen weder ghesien /
 die hant bevelenre waren. Waren Sime Archalaricus
 doode sijnde / zoo nam sy tot een goede huyper inde
 egeringhe des Rijkes een van haer lieben ghesime
 Theodarus: wel wetende dat hy tot de filosofie
 gheweghen ende in de Grieksehe ende Latijnse talen
 ervaren was / ende darr-en-hadden dat hy de gheschies-
 denissen van sijn tijt beschreven hadde (want Ama-
 lasunte was zelfs ghelert / dat sy haer niet en hadde
 onken hebben / in desore boeken des spraken / met
 den ghelerten. Men te disputeren doe-men haer
 joude hebben kunnen doot brengen / oer was
 wiste ofte wetenschap dat het oer ghewest waer.)
 Maer ghelijc als het dierlike gheschiedt / dat de
 ondanckbaerheide ende de ghelerten alre haer
 plaese gript in de herten der ghelerten als der on-
 ghelerten / (maer niet in de dierlike) in der dier-
 ligen dat-men dierlike van der ghelerten die-men ghe-
 hoort heeft / der dierlike ghehoort. Theod-
 arus na dat hy doot middelende den raet van Ama-
 lasunte sijn Richte / de Borgondien ende Duxstadi-
 we Italien verzoeken hadde / hem zende bitterliken
 haer haer berispt oer de dierlike / schattinghen
 ende roeterijen die hy beghonste te ghebruycken heeft
 hy haer verjaeght ende verwonnen in het Episcopat
 des Vullianischen Meers / anders Bosnia ghe-
 noemt / al waer hy haer bede dooden. Waeromne
 den Keiser Iustinianus zoo verstoort was dat hy bodt
 sich nam de zelve dier te waken. Maer Gode be-
 trofde daer na deson ondanckbaren Theodarus met
 gulden wente als hy verdient hadde. Want alre
 hy gantsch hy ende te aegh beghonst te worden / kosen
 de Gotthen eenen anderen konink onder hunlieden
 welck een hoonde alre ervaren man was / ghe-
 noemt Vitiges. (Widel dat hy van ghewingen state
 was) den welken Theodarus die naer Rabenna
 dierlike / doe Opraris een van sijn lieghen obersten
 bede verhoighen / verghezelijche met eenen grooten
 hoop Ruyters: ende hem tusschen weggen achtet ha-
 rende heeft hy haer waken: als ghelerten in der dier-

ghen / dat sy metter rijdt by hem ghelwent; jinde / by
 daer dichtwils van kleederen dede veranderen / haer wt
 vermakelicheyt een Mans kleedt aentreckende / haer
 op de jaght leydende / ende haer ghewennende om
 peerden te verjden / ende andere zoodanighe oeffenin-
 ghen te doen / waer inne sy haer behendich toonde.
 Ende hoe wel het scheen / dat den konijchs oversten
 Brunore haer vooz syn tijdt verduyft hielt / zoo heeft sy
 hem evenwel niet teghenstaende met rene ongheloof-
 liche liefde ende neersticheyt ghedient: in zoodanighe
 wyse / dat sy zeer willichlick alle onghemacken ende
 quellinghen / zoo wel des lichaems als des herten ver-
 droegh / ghelijck als haren heere Brunore. Alrijt reysde
 sy niet hem / hem in alle ghebaer ende verijckel by-
 staende. Sy volghde hem te voet ende te peerde / ober
 verghen ende valleyen / te water ende te lande / met een
 volkomen ende trouwe ghehoorsaemheyt / zonder hem
 eenigher tijt te verlaten / ofte haer immermeer daer in
 te quellen. Sy ghingh oock met hem tot Alphonsus
 den koninck van Napels. Want in dien tijt oorsloghde
 den Ridder Peeter onder Fransoys Sfortia, wiens zijde
 hy doen verliet, Maer daer na weder van meeninghe
 veranderende / nam hy vooz Alphonsum te verlaten /
 ende wederom tot den dienst van den Grabe Sfortia te
 keren: ende alsoo hy hem om wech te blieden bereydt
 maecte / en konde selve zoo hemellick niet te weghen
 ghebrachte verheven den koninck van Napels wiert
 ver ghewarr: de welcke Brunore hemellick liet ghe-
 hen / ende in ghevanghenisse leghen / al waer hy hem
 zonder eenighe hope van verlossinghe een langhen tijdt
 behieldt. Daeromme Donna (die gheen ruste noch
 breyghde en konde hebben vooz dat sy den Ridder
 Brunore in vryheyt zagh) al de Princen ende machte ge-
 weeren van Italien volghde: sy nam haren roedliche
 tot Philip den hertogh van Bourgondien / tot de Ver-
 kerlan ende moer andere van wien sy vryen kreeth /
 streckende tot gunste van haren heeren ende wel be-
 vanden. Alsoo dat Alphonsus vooz de ver-
 werkingen ende heeren van de vermachtege Princen
 bevolien / alsoo dat de verwerkingen van Brunore tot

Van Parma een

jaar dat Theodorus ghegheuen hadde. Verwinnen
 merwin koninck der Gothen / trouwde daer na Ma-
 shafunus de Dochter van Amalasunte : maar die
 veruolste verachte hem om dat hy van kleins ende
 ongherichte ouders gheproten was. Ende hebende
 hy iaren gheleefde / merder hy door Bellarius in
 eenen triumph ghevoegen tot Constantinopolen door
 den keiser Iulianum gheleide. Aldien Bellarius
 Parma stelde den konincklichen troel der Gothen
 in / in ghewonen habende / met synen ghevanghen
 na Constantinopolen verreche was. Ende hebende
 in Italien troefte ende gheleide liffghes obersten ende
 gheleiden in hare plaetse ghesaten / syn de door
 hem tegens Iulianum gantich wederstaenich ghe-
 wezen / ende hebben selfs konincken ouer haer h. x.
 heere; eerst Alabandus. ende daer na Ardarius : ho
 weelde in min dan twee jaer in eenar op loop der
 volche ghedocht werden. int jaer 543. siede na haeren
 docht wieter Torillo een ier klachmachich prince tot
 eenen koninck opghewoen / tegen den Iulianum
 den Bellario weder in Italien gheonden haer.

Van Bonna een Lombardische Vrouwe, zijnde de
 Huysvrouwe van den Doorluchtigen Ridder, Peerer
 Brunois den Parmesaer, een aer kloecke ende
 krighs-ervarene Vrouwe.

Capitel XXII.

Bonna was gheboen inde Malese Celijn / door
 welcke plaetse / eens op emendach Peerer Brunois
 van Parma den klachende liffghes-ervaren. Ald-
 derreder / gheleide syn ghewoen ghedacht dat hy
 nefe Jonghe Dochter toech / die de Gheboen int velde
 horte / die welcke van kleine gheselensse bynne be-
 we ende leelich ghewech was. doch anders ier klach
 ende behoudich; ende sy seelde hem met haer andere
 gheleiden. haer hant in een reder machterhepe den
 gheleide becomde. Den Ridder Brunois alle haer doen
 ende ghewoen nefeclich ghewoenende wijs daer
 was in redermachere / dat hant eghens haer dach
 die nefeclich ghewoenende haer nefeclich ghewoenende
 ghewoenende

haer? dat sy niet en rijdt by hem ghesont; Ende? hi
 jaert dacht wel van hierheen te beveranderen/ haer wi
 oecropelich heyt een sijn als kintse aenrekenende/ haer
 op de jaght spijende / ende haer ghesonnenende om
 peerdren te verghen / ende anders zondanighe oeffeninge
 ghen te doen / waer want sy haer verghenich toonde.
 Ende hoe wel der sijn / dat den tijtichs obersten
 Brunore haer door sijn rijt-herdijf ghesiet/ so heeft sy
 hem eerswel niet ghesien/ ende met reene ongheloof-
 liche liefde ende onghelofte ghesien: in zoodanighe
 wijse / dat sy seer wilschicken alle onghelofte ende
 quellinghen / so wel des lichaems als des herten be-
 draegh/ ghelijck als haren haren Brunore. Wilt te se-
 ken hem / hem in alle gheswaer ende verrijckel by-
 staende. Sy volghde hem te haer ende te perde/ oech
 verghen ende wilschicken / te wilschicken te lande / met een
 behouwen ende onghelofte gheswaer/ zonder hem
 reuigher tijt te verclaren/ ofte haer inmermer haer in
 te quellen. Sy ghingh oock met hem tot Alphonsus
 den konink van Napels. Want in dien tijt oec laghe
 den Ridder Peter onder Fransoy: Sfortia, wiens sijde
 sy doen verliet, haer haer na weder van meeninghe
 veranderen/ nam sy door Alphonsus te verclaren/
 ende wederom tot den konink van den Graue Sfortia te
 keeren: ende alsoe sy hem om wech te blieden bereyde
 werche/ en konde selve zo heymelick niet te wech
 gheswaer werpen/ oft den konink van Napels wiert
 der gheswaer: de welke Brunore heymelick liet ghes-
 pen / ende in gheswaerhauffe leghen/ al waer sy hem
 weder eenighe hope van verlossinghe een langhen tijt
 behield. Daeromme Donna (die ghen ruste nochte
 wilschicken en konde hebben door dat sy den Ridder
 Brunore in vlijheit zaghe) alse Princen ende machiege
 heeren van Italien volghde: sy nam haren toetich
 tot Philips den hertogh van Bourgondien / tot de ver-
 selanck ende niet an hert/ van wiens sy 23. leuen kreech/
 staende tot gunste van haren lieben ende wel be-
 minnen. Alsoe dat Alphonsus door de ver-
 selangen ende lieben van zo veel machiege Princen
 verclaren sijde/ als gheswaer/ waer Brunore te

de ghebanghenisse te verlossen / hem ghebende aen dese
 kloetke jonghe Oorloghs-broutwe: de welcke hem om-
 sanghen hebbende om haren Heere noch een grooter
 welbaet te betoonen / door haren middel zoo veel te we-
 ghe bracht / dat den Raedt van Venetien Brúnore in
 haren dienst aen-nam / ende wierdt tot eenen obersten
 Renboerder van t'heir van een zoo machighen Heer-
 schappijse ghemaeckt / waer door hy een zeer groote
 Soldij tot syn onderhoudinghe kreech. Door alle dese
 welbaden Peeter de trouwichent / deucht ende weerde
 van syn Bonna aenghemerckt hebbende / en dacht het
 hem niet eerlick ghenoech te wesen / dat hy haer
 meer als syn Dienst-maeght ende Sp-sie zoude hou-
 den / ghelijck hy tot noch toe ghedaen hadde. Waer-
 omme hy haer tot syn wetteliche Gynsbroutwe ghe-
 trout heeft / haer altydt in groter werden houdende /
 ende in al syn ghewichtichste zaeken rade aen haer
 braghende: waer door hy in korten tijdt groote ber-
 maertheit hy de Venetianen verkreghen heeft / om
 dies wille dat alle syne aenslaghen hem gheluckichlick
 verghinghen. Dese kloetkmoedighe Vrouwe wierdt
 altyde ghewapent ghesien / wanneer de ghelegentheit
 sich vertoonde om te stryden / ende wanneer daer ghe-
 schil was om boecknechten te gheleiden / dan heeft sy
 haer als eene kloetkmoedighe ende strydbare Pallas
 door aen ghestelt / ende die aen-gheboert. Sy was
 zeer scherpsinnich in de oorloghs-kunste / ghelijck als
 sy die wils betoonde / ende voornamelick inde oorloghe
 der Venetianen teghen Fransoys Sfortia doen ter tijdt
 Hertogh van Milanen: alwaer sy grootelicks hare
 kloetkheyt beroonde: want na dat het Kasteel van
 Babone in het Landt van Brescian verloren was / is
 haer kracht ende kloetkmoedicheit zoo groot ghe-
 weest / dat een neghelick daer over verwondert was:
 want zijde van thoofte tot de voeten gantsch ghewa-
 pent / heeft sy haer met veel groter stouticheit dan
 nemandt anders totten storm vertoont hebbende den
 schijdt aen den arm / ende het sweert in de buist / zoo
 dat sy een oorzaecke was dat de plaetse wederom in-
 ghenomen wierdt. **Opdelick** door dien den Raedt

den Berichten groot vertrouwen in Brunore, ende en den raedt ende kloekheyt van Bonna hadde/hadden sy hem tot de bescherminghe ende braverijse van Megropontus teghens de Turcken ghelyenden / alwaer teghens de versterkinghen die sy daer maectten/ soo langhe als sy int leuen waren/ de Turcken naer de stoutheyt hadden/haer enighen hinder oft schade te doen. Ennlicken Brunore ghesloepen ende met grooten eeren begraven zijnde / trock Bonna na Bannetien / om in tijt den staet ende regeringhe die haer aen ghelycht hadde/ voer/ heerde hare zonen te behoerlijghen: siick werdende / ende de kranckheyt van dach tot dach vermeerderende / dede sy een jaar halfelick waf maken / welck sy voer hare doot ghanssch volmaect wilde sien, ende doot zijnde / wilst sy in selbe begraven int Jaer 1468.

Van eenighe vunder-teecken en, die op verscheiden tijden gheschiet zijn.

Capitel XXIIII.

PAULUS Diaconus in syn beschrijvinghe hande hadde der Lombardiens / verhaelt dat Iulianus den Keyser van Constantinopolen Narses van syn regeringhe ober Italien af-zette/ daer toe bekrechte zijnde een de Keysertinne Sophia syn huysvrouwe / de welcke een Narses die eenen ghelubden was / spijtelick ontboden hadde: dat men hem een regeringhe ober vrouwen zoude gheven / om sich by haer niet spinnen te bemoesen. Narses doo; dese schamperheyt toe rooy ontfien / zijnde / liet haer weder terfonde ontwoorden: dat hy haer zuick eenen dyaet spinnen woude / dien sy nimmermeer zoude konnen afwerpen. Het welck hy oock dede. Want alsoo hy na Napels ghereyst was / hy die Italien teghen de Gorthen bewaert ende beschermte hadde herst kort daer na een ander byem volck daer in ghebracht / te weten/ de Langobarden / die wt byngaer quamen / om sich allenelicken ober de smadicheyt van een vrouwe te waken / dese namen terfonde het iijde

Chrōn. Abb. Vrs. p. 89. Abrah. Bucbol. in Chr. Bandart. 44 poph. lib. 2.

ende mer byacht der Italian in haer bestittinge: ~~ende~~
 besien dese dinghen singinghen / ende een toernich
 geboen eer de Longobarden den voer in Italien
 den / hijsse deel schijckelike terzaken versoghen
 de waeren / overighe slaegordeninghen in de lucht / te
 weeten niet een onopdelick gheral overighe landen
 ende verscheyden andere overighe dinghen / een blisc
 ierick ende jellit vooch-toeken gaben van al erbaede
 dat daer na inde schijckelike weloghen seghen de
 Longobarden vergoren is. Voer haer koninc Agia-
 fus regerde / is int Lande van de Brijen blorde dat de
 welcken ghevegens: ende in een beeyken van de tijere
 ghebrona wistde ghezien datter bloedt bloepde: ende
 voer de gantsche Maendt Januarij isser een comest
 gescheyden. Daer na inden tijde des koninc Rocharij
 de welcke onopdelicke schaden dede / ende die al de
 steden der Romeynen in nam / van de Stede Loma
 in Castany / tot opt eynde van Italien / vlonderde
 voer: ende alle de Steden tusschen Tribigi ende
 Fozij / doen wasser een groate aerdtbevinghe: ende
 haer gheschiedde een gheweldighen hooghen water-
 bloet waer na een jekere jekere ghelijck scherffte
 volghde van de welcke toernich lieden vijl waren: ende
 doot jirde / so ollen sy 300 dick ende wierden so wils
 plaecht / darmense nauwelicks en konde behengien.
 Voer Cunibertus regerde / heliden de jeben sterren op
 denen nacht tusschen de feestten van kerstmis ende
 Epiphania doen de luchtzer klaer was / ghescheyden
 ende waeren gantsch niet een schaduwte bedeckt / ghelijc
 als wantier de mane onder enre wolcke is. In de
 Maendt Februarij op den middach / isser een sterre
 int Westen opghestaen / de welcke niet reien groote
 glants eyndelic verminderende int Oosten onder ghe-
 gaen is / doen jyn de Sarastinen der Egypten hijs
 Afeschen met een gheweldige heit-kracht ghelovden
 namen de stadt Carthago in / enre hebben de gantsche
 toter aerden toe gheslechter. Een tijde van Tullus
 Boornick der Gothen versoghen jekere reekenen van
 krupen / op de huysen / deuten ende kladeren: ende
 hoe dattet was socht dese doctoren niet af wassen
 dat.

beest en kintghen / het sp haer klender beoontent
 Daer welcke kintghen tekenen een groote pestilentie
 volghde: in sulcker boeghen dat in de nederste deelen
 des buyts ende op andere reere plaatsen der menschen
 gheswoellen begosten te komen / van de groote als een
 wort / welck een stercke / heete ende onverzogghelike
 kon: te vernaecht heeft / die alle de ghene die daer
 nae de gheswoelt waren in dy daghen dede stercken. Also
 dat het een denckelike jaer om zien was / dat de kinderen
 de kinderlike lefde verghetende / haer jucke kinders
 verlieten / ende de kinderen wederom verlieten de
 de lichamen haer ouders. Ende elck man en hoort
 gheen andere stemmen van het zuchten / klagen ende
 hermen der ghene die slopen: ende daer slop: so veel
 volcks / dat de lieden die bezet waren / dertien den
 ooght aen quam niet menschen ghenoech ghehouden
 en werden / die de bychten daer af mochten maeyen
 ende vergaderen: de Appelen ende andere joodenighen
 bychten / rijp: ende / vielen hande Boonten / ende de
 Wijnbergen vande Wijnvelden: want daer en was
 gheen mensche ghehouden / die de selve af pluchte op
 sinen ghesetten tijdt. Enughen tijdt hier naer isst
 omen water bloet ghescomen / by Venetien / ende de
 lant: palen van Ligurien ende andere landtschappen
 van Italien: de welcke ghehouden waren door de alder
 groeste die reedert den tijdt Noehs ghesmet is. De
 vliete Nijle is: so hoogh gheswaffen / dat het water
 quam tot aen de hooghste vensteren van 5 Zeno buy-
 ten de stadt Verona. Den Eyder desghelycke is mede
 so gheswaffen / dat des reys water tot ober de muren
 van Rome quam. Enen Darch oock van wonder-
 like grootte verghetelicheit met een groote meniche
 Scyten / ghyngh int midden door de Stadt / ende
 quam inde see. Ende dese wonderlike gheschiedde den
 eerste November in het jaer onses Salichmakers
 hinf: ender ende jaer en: lachtich. Na desen groote
 bloet volghde een besigte pestilentie / die Inguacola
 ghewant was / de welcke sulck een groote stercke in
 het volck veroorzaechte / daerter weynich menschen van
 overleeden. So oock haer hooghste: so oock Rome / ende
 ober

Veranderinghe eens Dochters

Als vóór Pelagius die een ziele ridderschap
 gheen was / de welcke naar of stoff. Den hartes
 zijnde / zoo heeft haer de pietie door eghemeyne
 bespuyt. Gedruende dese ellende hiert den ghehe-
 ligen Gregorius tot eenen **P**us ghehooren / desen heeft
 om den rooyen Godes te stillen de ; ekenboudighe Letan-
 tian ingeset / die top de groote Letantian noemen. En
 waerdui ; ekenboudich genaemt om dies wille dat den
P. weder het volck / om te bidden / in ; eken boeck
 haerelt hadde. In het eerste Choor waren al de heere-
 ren : in het tweede / de Abben ende Monichen : int
 derde / de Abbiſſen ende Nonnen : int vierde / al de Ruc-
 deren : int vijfde / al de wereltliche personen : int zesde
 de Mededien : ende in het zevende / de Gheheelen.
 Na na den Agathon den heyligen Broel in hadde
 zoo heeft alreuck een doodelike pest ghebruerende
 de Maenden Julius Augustus ende September van
 een Roman gherogert / dat r'gheral der gheuer die
 sterven zoo groot was / dat men se toes een rooe / ende
 dyp een dyp / op de waer ten grabe droech. De zelve
 pestilencie herft ter zelve tijde de Stadt Patien neder
 int ghereypt / inder voeghen dat al de Antwoonders int
 ghebruyte ende in de wildernissen ghebloden ; ende
 over alle straten ende plaatsen in de Stadt langh gram
 ende kump ghewassen is.

¶ Vreemde veranderinghe van een Dochter in een
 Maas Persoon.

Capitel XXV

Altus Lusitanus een ghelert Medecin-meester
 van onsen tijden / schrijft / dat in een kleyn Sted-
 ken ghenaemt Esquira gheleghen neghen mijlen
 van de edele Stadt Combrigue in Portugal / een
 Dochter van edelen Quise was / ghenaemt Maria Pa-
 chique, de welcke ghehooren ynde tot den ouderdom
 als de Vrouwen haer maensfonden beghinen te krij-
 ghen / zoo heeft sy in plaetse van haer bloeme dat ce
 den het mannelick linc doen doort. komen ruelich tot
 dien tijt toe verborghen was gheueft. Ende alreuck
 waer se van een Waerheit een Jonghester ghewone

Chro. Abb.
 Vesp. pa. 93.

Amat. Lust.
 in Cumt.
 medicina. cl-
 tux 3.

ende ~~Man~~ bleeden aengetrocken hebbende / mer-
 op ghedoopt ende Manuel gheheten. Daer naer reysde
 hy in Indien / van waer hy rijk ende machtych ghe-
 worden / ende thys ghekomen is ende troude aldaer
 doen een ~~gyn~~ broutwe : welcke ick een wonder-reca-
 ken acht te wesen: nochtans schryft Amatus Lusitanus
 dat hy niet gheweten en heeft oft hy kinderen genes-
 teerde / maer hy seght wel dat hy van al syn leven
 gheenen baerdt en kreegh. Plinius verhaelt dat het
 gheen fabelachtighe ; aecke en is / dat de Vrouwen in
 Mannen verandert werden. Men leest inde Jaer-
 chronicken (seght hy) dat doen P. Licinius Crassus
 ende C. Crassus Longinus Burghemeesters waren/
 den Dochter van de Stadt Cassina uit Hertoghdom
 van Spoleren / in een Manns persoon verandert is/
 der wylen sy noch int gheweldt van haer Vader ende
 moeder was ; ende wierdt dooz raedt ende bebel der
 Waerzegghers in een woest Eplandt ghebannen. Li-
 cinius Murianus heeft in gheschifte achter ghelaten/
 dat hy een Man ghenaemt Aresconus tot Argos ghes-
 sien heeft / die eertydts vooz een Vrouw ghetout was
 gheweest / ende was doen Arescula ghenoeint / aen de
 welcke dooz lauckheydt des tydts den baerdt ende het
 mannelick lide wies / ende troude daer na een Vrouw.
 hy seght daerenboven noch / dat hy tot Sappha een
 Dochter die in ten Jonghellingh verandert was / ghes-
 sien hadde. Ick zelfs hebbe in Africken ghesien dat
 Lucius Cossurius een Burgher van Caputani op den
 dach spuer Buyplosten van een Vrouw in een Man
 verandert is gheworden. Tot hier toe heeft Plinius
 ghesproken. Met dese historie komt zeer ober een
 yet ghene dat Hippocrates int zesste Boeck van des
 menschen krankheden seght / alwaer hy op dese wyse
 schryft : In de Stadt Abdera / was Phœusa een
 gyn / broutwe Pythet, eerst vruchtbaer / nit als haren
 Man in ballingschap verzoncken was / heeft sy
 haer Maerdt-stonden verloren / een wyle tydts hier
 na heeft sy weedommen / raetheiden ende ontfekingen
 inde zamen-voeghinghe der leden beghinnen te krij-
 ghen ende als haer nu dese dingen overkornen waren /

Plin. lib. 7.
cap. 4.

Veranderinghe van &c.

"Is t lichaem in aynken gheworden / den baet begheert
 "waeren de stentme veranderde / ende van zoet ende
 "der wiert so hem grof ende heftich. Ende gheschiede
 "doch een Namyra de huysvrouwe van Gorgippus in
 "Charis is Charis / Iommes Vier in syn Boeck de prazigien
 "een Eviant d' monum onderzoekende de oorsaken van zondighe
 "in de Eger-Veranderinge / eght onder andere natuurlijke reben-
 "sche ze by dat de Vrouwen zomtijds binnen de conduyte van
 "hare schamelheide een ding hebben / welck in alles
 "ende oec als het mannelick lijd gheschick zij : ende dat
 "selfs dandien / zinnen / aderen / arctelen / musciden /
 "dooshten ende hooft heeft / niet naer muer dan ghelyc
 "de mannelicke roede. Welcke zake by de Guden niet
 "menselicken ontricht en is gheweest / om dies wille
 "dat dese onvondere partije der Vrouwen niet ver-
 "deert is. Als Avicenna beschryft / het selve Alba-
 "ndara ofte anders Albandar noemende. Beschryft
 "Rufus Ephesus die noemt het Eliore, waer af die
 "bijsl Ghechick woerdt Cleuzein synen oorsprongh
 "weert. Dese vleeschelike partije woest allenghs kern-
 "ende vermeerderd op zondighen wyse / dat sy in alles
 "het mannelicke lijd gheschick werdt. Ende dit ghe-
 "schick gh'mannelicken in dien tijde / zoo wannert als
 "de Dochters hare eerste bloemen beghinnen te krij-
 "ghen / ofte oock wel wannert als sy houwelicken / om
 "dies wille dat als de bloemen beghinnen wt te komen
 "ghetweldt ende de onghestumicheide der nature de
 "doochtheden op t vergrooten / ende door de kracht
 "der eerste vleeschelike vermenghinghe / zoo werdt het
 "ghehe dat der ghelaten hieldt / verbroken / in welck
 "begheert dat de hoer bygghende kracht ontfacht
 "de / hestie te rassier werckt / ende maect dat het tot-
 "komt ende datter sich daer buwen bevoont. Desgher-
 "lijc gheschiedt het datet lichaem ghehaert werdt / te
 "vooreken dat de bloemen haren loop niet en hebben.
 "Ende alleen de Vrouw / hebbende die partije / als ich
 "zich he / hoewel sy inder daer al gader Vrouwen
 "sijn / door bequaemheide nochmans zijn sy Mannen
 "zoo volghet daer wt noodtadelicken / dat dese veran-
 "deringhe verstaen word / van Vrouw in Man / ende

ziet hem gheen en verlaten. Wie wachte te wach / dat de
 dachre alreht by boeght / zonder inmermeer te ver-
 enigerden: sy wist alreht wt / ende minnermeer en
 houdt sy in: sy is ghesoon valse daer neeght tot een
 weerdighit; aenke / ende minnermeer tot een onneder-
 dighet. Om welker oorzaken Ausonius hebboeght
 in ende groetliche ghewist heeft daer by schijft daer
 een verghelijng haestelick in een verghing verandering
 wierdt tot Bedriegherije.

Bedriegherije van Arnaud du Thil.

Capitel XXVI.

In de Maec 1559: eenen ghenaemt Martin Guerre
 ghebooren van Nubane in't Lande van Gasconen/
 trouwde tot Arrigat den Stoel des Bisdoms van
 Fleury in Gasconnen / ghade onder het ghebiede den
 Parlaemans van Tholouse / sijn schoone jonghe
 vrouwe ghenaemt Bertrand de Rols, van de wache
 by daer na schepde / om ter soeghen te gaen / al-
 waer hy acht jaren bleef. Welcke jaren verstreken
 ghade / off't eenen Arnaud du Thil van Bagas ghe-
 bouwen / die hem Martin Guerre dede noemen / om
 dat wille dat hy hem van wesen / gheboore / ende
 gheslachten ghelijck ghelijck was / ende heeft sich
 tot de woort noemde Bertrand de Rols ghelijck
 als oft hy haren Man ware / begheven: de wache
 hem niet afleentich hem hoor julkens en ancingh / maar
 noch vier Sisters / eenen Con / ende andere Vrienden
 van den hoor noemden Martin Guerre, ja oock alle
 de Ghebireen / hem willekomme hietende oordeelden
 dat hy den waerachtighen Man van Bertrand ware /
 ter oorzaken van de groete ghelijckformicheit die
 hy niet den anderen hadde. Daer by gheboeght noch
 dat boven vordanighen ghelijckformicheit / die hem
 de stouticheit mach ghegeven hebben / om julkens
 valscheit te beghinnen / wist hy zoo goede ende waer-
 achtighe hen tekenen by te venghen / om hem te

Bedriegherij van

Doen een vrient van den ghewen / dien hy hantpogde
 te wesen / dat den waerachtighen gheen zelve gheen
 beter teekenen en zoude hebben kunnen gheuen. Ja
 dat meer is / hy wist aen de voornoemde Bertrande wel
 heel redenen ende heymelicheden die voortits tusschen
 haer ende haren gheen ghelept ende gheschiedt waren /
 te seggen. Ja al de woorden ende dinghen die ghes-
 zept ende ghedaen waren / op den eersten dach dat
 huyloftom ende in den eersten nacht dat sy hy Martin
 siep / van wien den zelve Arnaud al de omstandiche-
 den mach te weten syn ghehooren / hebbende tselue
 mogelijk onder t'decksel van vrientschap onderrecht
 (doch dien sy beyde vrylof gheue waren) oft
 hy wist het zelve doch de verblaeue konst der roerbijde.
 Als hy nu hy jaren met dese Bertrande als of hy ha-
 ren gheen was ghewoont hadde / ende dat hy alreede
 kinderen tot haer ghewonnen had / so heeft sy het vterde
 saer quet vermoeden beginnen te krijgen / ende tselue
 selde eenichsins aen het bedroch : cherick eenfderels
 ontbert zijnde / soo wilde sy daer ober klaggen / op dat
 haer daer ober recht zoude moghen ghedaen werden.
 Ende haer klachte doende voer den Rechter van
 Rieux / soo wierdt doch des zelve bevel den voornoem-
 den Arnaud in de ghevanghenisse gheworpen syn pro-
 ces ghemaect / ende verwesen dat hy zoude onthooft
 ende syn lichaem in vieren ghedeylt werden : van
 welck bonnisse hy hem aen t'Parlament van Thou-
 louse beriep. Al-waer hy ghelept ende verhoort zijnde /
 soo perfectelick op al de vraghen die hem voer ghe-
 worpen wierden gheantwoort heeft / ende wist doch
 ghelooflike bewijs-redenen (soo't scheen) syn onnosse-
 heyt soo wel te betoonen / dat het Hof neerstelick alle de
 vermoedinghen ende de verontschuldighen van d'ren
 ende d'ander zijde aenghemerckt hebbende / ende dick-
 wils ober dese sake hy een vergadert gheweest zijnde /
 soo en dorften sy hem niet verwijfen noch byj spreken.
 Want den voornoemden Arnaud du Thil bleef daer
 alstet vast hy / dat hy Martin Guerre was / van hy
 zelden zelden oock de vier Suskens ende Gueguens
 des voornamden Martin met vrentschap gheueghen / ende
 388

ganc veel andere personen hadden inderden dat
regheer-deel stonde / de onvrijghe zeden dat het Ar-
naud du Thil was / ende de andere waren in twisfel/
derwende t'een noch d'ander berispen / om de ghelof-
formicheit des lichaems ende ghedaente die den ghe-
vanghen niet den voornemden Martin Guerre hadde.
Eyndelick het Hof in dese verflaghenheit sijnde / altoes
het proces ghereede was / om te oordeelen / heeft het
Gode bekeft / dat den rechten ofte waerachtighen Mar-
tin Guerre te voorschijn is ghekomen / de welke toe
Wlandsen ende Spangien quam hebbende een hou-
zen been / om des wille dat hy rjone doot een bus-
schent verloren hadde op Sinte Laurents dach voer
S. Quintin. Wsen stonde wat groote schande hem
doot den Bedriegher Arnand du Thil aen-ghedaen
was / heeft een requests aen de heeren des Parla-
ments over-ghelevert / waer inne hy de bedrie-
gherje verhaelde / verzoekende dat hy ghehoort
mochte werden / twelck hem verghant wierdt. Hy
wierdt in reghenwoordichheit van den toe-ghemae-
ren Arnand du Thil ghebracht / de welke hem veel
harmachtigher dan doot hem verdonende / het meest
berispest ghelaet des Werelts hielt. Ende heeft sy
zake 300 wonderliken verbedicht / ende doot een on-
eyndelick ghetal wederlegghinghen (de waerheit
ghelick schijnende) de op-ghebrachte redenen van
den nieu-ghekommen om verre ghestooten / dat
het Hof noch veel weynigher dan te vooren dese zake
hoof te lissen / 300 groote waerschyntheyt hadden
de wederlegghinghen van desen Bedriegher. Maar
Gode die de boosheit niet onghestraft en laet/
heeft eyndelick ghewilt dat de waerheit int licht
zoude komen / doot middel van de Gusters van
Martin Guerre ende andere ghetuyghen / die eerst
staende ghehouden hadden / dat den ghevanghenen
persoon Martin Guerre was / de welke den nieu-
ghekommen langhe ende wel vellen hebbende / alles
gader ondrachtelick bekenden dat hy Martin Guerre
was / bejdenende hare belinghe / ende zelfs oock
de voornemde Bertranda de Rols, de welke

den Rechter van Ricur / om het boornomde bon-
nisse na des zelfs inhoudt int werck te stellen. Ende
die bonnisse wierdt door de Rechters wt ghesproken/
den twaelfden dach van September / 1560. ende
naderhandt in de boornomde plaetse van Artigat
int werck ghestelt. Dese ystorie heb ick ghenomen
wt het Boeck van Gilbertus Cognatus, ghenaemt
Sylva narrationum. ende alsoo i k een mynen vriendt
mede ghedeelt hadde / zoo heeft my den selven ghe-
toont het verbolgh van het voornomde Dier / zeer
twelvsprekentlick ghemaectt ende gheleerdlick begon-
nen door myn Heere Corras, twelck ick noch niet ghe-
sien en hadde / waer wt ick den inhoudt van tbonnisse
ghetrocken hebbe.

‡ Tzamen-svveeringhe reghens Galeas den Hertogh
van Milanen, de vvelcke in de Kercke int vverck
ghestelt vviert.

Capitul XXVII.

GAleas den Hertogh van Milanen / eenen Sone
van Franloys Sforria, was in den haet van alle
de Inwoonders der Stadt / ter oorzacken van syn
ondeughende wercken / waer in onder andere de wreets-
heyt hem zeer ghemeynsaem was. Hy was oec boven
maten zeer tot hoerren gheneghen / hem niet kuns-
tende te bieden hou den mer de Dochters / Maeghden
ende edelste Joff outwen van Milanen te schenden /
maer syn ghenuechre nemende in haet int binghieren
na te wijsen. Somma hy was gantsch in alle boofs-
heden berzopen / ende onder andere wreetheden die hy
bedreef / dede hy syn Moeder doodt doen in van Mi-
lanen verrocken was. In sulcker boeghen dat syn
ondeughden hem zoo hatich maectten / dat een ne-
ghelick veroorzaecht wierdt eene tzamen-svveeringhe
teghens hem te maecten / boornamelicken den jonche
ende rijke Cael-Heiden / van ouden ende dootluchts-
ghen huse / te weten Carel Visconte, Jan Andreas
van Ampugnau ende Hieronymus O'gier. Dese wa-
ren in hunlieder jonckhendt door Colla den Dan-
jouaner hunnen Leer-meester in alle goede leeringhen

Tlāmen-sweeringhe teghen

anderwelen / van wien sy noch in ghebachtensse heb-
 den / dat sy hem sonstijds hadden hooren zeggen /
 dat het veel beter was onder een Ghemeente / dan
 onder enen Prince te leben. Ende den voornoemden
 Olgiar die kloetker dan de andere twee van verstande
 was / had noch in syn ghebachtensse behouden een
 ghelyckenisse ende fabel / die hy syn Meester in een
 leste hadde hooren verhalen / waer door den goede
 Sefichores de Hymetianen overriedt / den Tyrān
 Phalaris tot gheen Prince ende Regierder aen te ne-
 men ; ende de boog noemde fabel was van dardanie-
 „ ghen inhoudt ; Daer was een Heerdt dat in een
 „ beemde alleen ghingh wenden ; daerna offer een Hert
 „ by-ghelamen / dat niet aen een sijde van de selve
 „ werdte begoft te eten / waerom het Heerde berouwen
 „ zijnde / zo heeft het om sich te waken / hem met een
 „ slaan beraden / draghende na myn ghedoele / oft hy
 „ door synen middel het Hert niet en zoude kunnen ja-
 „ ghen. Ja ; zeer lichtelick / (antwoorde den slaan) mag
 „ dien ghy ghevoont wilsijn / ende sijden wijs dat ic
 „ op u klimme / in myn handt eenen spiet houdende /
 „ waer met ich het Hert (als wyt achterbaek hebben)
 „ zal door steken. Het Heerde nam dese doopwarden
 „ aen / ende den slaan klom daer op. Aldus heeft het
 „ Heerde in plaetse van wyacke / gedert dien tijdt den
 „ slaan alrijde moeten dienen. Waerom betoert u
 „ zelven / o Hymetianen ? (yende haer Sefichores) dat
 „ ghy meynende u ober uwe banden te waken / daerom
 „ tusschen gheen wyacke ober u ; sijn en neeme / ende
 „ dat ghy niet als het Heerde in de toerste dienst daer-
 „ hejdt ende slavernye en verbaelt. Ghy hebt aldre-
 „ den room ontfanghen / door dien ghy enen Heere in
 „ gheslekt hebt : maer indien ghy hem de betwaringhe
 „ ende de ghelepinghe laet behouden / ende dat ghy
 „ hem het opklimmen begunt / zo sijn ghy inder waer-
 „ heyt Phalaris moeten dienen.

Aldus heeft het sich met de Milleniers roeghet-
 „ ghen (yende Olgiar tot syn Medeghestellen) ende inden
 „ wy daer om niet en doo-sien / wy zullen verstaet
 „ in ten wel slawigher staet verfallen / als dat de

Gleden

Galeas ende Galeas-boeren in syn. Wat zouden wy beter kunnen doen (zeide Ampugnán) dan hem te dooden? Maer wie isser meer dan wy? (sprack Visconte daer op.) Zoodanighe ende andere tsamen-sprekinghen / hier te langh om te verhalen / bielden dese dyt Edelmannen met malkanderen / de welcke gantschelic booz-ghenomen hebbende hun Vaders handt tot de dienstbaersheyt van Galeas te verlossen / als hebbende hooftmanelic Carel Visconte ende Hieronymus Olgiati verroopt / ende ter ander zijden hadde hy de Abbe van Miramont eenen Broeder van Ampugnán an genomen / dien de zelve toebehoorde / ende bieldte aen hem) synen doot ghesworen hebben / onder malkanderen besluytende hem om te brengen / wat datter oock af mochte komen: maer sy en konden gheen bequamen tijdt noch ghelegentheyt vinden / om hunlieder aenslach int werck te stellen ende dat se moghen voeren. Hem int Kasteel aen te grijpen / dat en dacht haer booz hun niet zeker te wesen / ja bykans onmoghelic: op de Jaght onghetwist ende twiffelsachtich: ende door de Stadt swaer ende ghebaertlick. Eindelick na dat sy alle dese dinghen wel oer-dacht hadden / zoo en wisten sy gheen beter middel te vinden / dan hem in de Kercke te dooden / al waer het mistrouwen ende tquaedt-bermoeden gheen plaetse en heeft / zelfs zijnde den tochtucht der misdadighe Personen / de welcke meenen aldaer in zekerheyt te syn / om den vrydom ende de privilegie van de heylighe plaetse.

Als nu den dagh van Sint Stephanus in de Feestdaghen van Kers-misse ghekomen was / in welcke Feeste den Wytze Galeas booz een ghewoonte hadde / de Kercke van den heylighen Stephanus te bespecken / zoo besloten de Tzamen-sweerders hunlieder aenslach int werck te stellen. Des moorgens vroegh deden sy eenighe van hun gherauste Vrienden ende Dienaren wapenen / onder het decksel als wilden sy Jan Andreas van Ampugnán verghetstappen / ende indien het van noodt was / bystaen / door dien hy te gheens den wille van eenighe sone byanden / een zekerre water-lydinge in zonnighe van sinte geachten

Tsamen-sweeringhe teghen

201
 inde kerkte van S. Steven, (haer beynsende als oft sy
 eerst hier aen den Hertogh verlof wilden wa-
 ghen) al waer sich oock noch veel andere vrienden
 ende Tsamen-sweerdere op haer verzoek lieten bin-
 den / ende dat onder verschepden deckselen / op dat
 sy de hoofden der tsamen sweeringhe mochten be-
 stant doen / in het veranderen der heerschappije / zoo
 haest sy haren aenslach volbracht zouden hebben. De
 van Edelmannen hoorden des mogheus zeer deho-
 telich wisse / Gode biddende dat hy dit werck wilde
 stieren / haer herten verstercken wi en men gheleiden /
 ende vergonnen dat sy swaerdere van syn Godlike
 rechtbeerdicheydt mochten wesen / om den Tyran te
 straffen / ende 't volck dat door hem gantsch verdrukt
 was / te verlossen. Dit ghedaen zijde de wisse ghe-
 boort zijnde / zijn de Tsamen-sweerdere alsoo ghe-
 wapent ende g'volcht / verrocken inde kamer vanders
 Erts priester der kerkte haren vriendt / op dat men
 alsoo gheen quaetd vermoeden op haer en zoude krij-
 ghen / ende haechden na voer oin haer te warmen /
 niet zoo zeer om dat het kout weder was / als om
 gheen achterdencken van haren aenslach aen pemande
 te gheben : ende albaer vermachteden sy de komste
 van den Hertoghe / die de wisse van den Bisschop
 van Como zoude komen hooren. Ende alsoo sy door
 ruytucht van syn Lijf-wachters verstonen / dat
 hy quam / zoo zijn sy gheschicktelich in de kerkte ghe-
 loopen / al-warr Ian Andreas ende Olgiat haer aen de
 rechter zijde van den in-gdangh der kerkte stelden /
 ende Carel Visconte aen de linker zijde. So quamen
 alreede in / die door den Hertogh ghinghen / de welcke
 met een groot ghezelshap na'volgde / ghelijck als in
 zodanighen dagh de Hertoghliche werldicheydt be-
 eyschte. De eerste van de Tsamen-sweerdere die
 haer werden / waren Ampugnan ende Olgiat. West
 haer ghelovende als oft sy plaesse voor den Hertogh
 wilden maken / zijn dicht by hem ghekomen / ende
 beswongen hem met twee nagghen ofte poengiaer-
 den / die sy in haer moulen herdinghen hadden. Den
 Ampugnan

Amputaan ghes hem twee sicken / den eenen in den
 lanch / ende den ander in de kele / Olgiat desghelycs
 een in de kele / ende een in de maghe / ende Carel Vis-
 conte die achter was / sloegh hem twee-mals / zee
 hertwoedelick / eens op de schouder / ende eens op de
 nieren. Dese zes sicken ofte slaghen waren zoo ghes-
 chickerlick ende onwoens gheslaghen / dat Galéas
 ses art den viel / eer dat pemandt op de daet acht ghes-
 eenen hadde / konnende niet anders zegghen noch
 doen / dan onse liebe Vrouwe aen-roepen / roepende zoo
 haest als hy hem gheslaghen worde: Maghet Maria
 helpe mi ick ben doot. Terstondt isst een groot ghes-
 wicht ende beroerte in de Kercke ontfiaen / die ter-
 stondt vol bloote gheweten was / zomminghe bloeden
 toe de Kerck / ende andere begaben haer ter plaetsen
 daer den meesten opmer was. Des Hertoghs Lijf-
 bewaerders hadden de Moorders gade gheslaghen/
 ende verbolchbenss blydelick. Jan Andreas van Am-
 pugnan vollende toe de Kercke gaen / ghevaecte in
 den haop der Vrouwen / ende in haer rocken bekens-
 den zijnde / werdt hy alsoo vast ghehouden / ende
 aldact betrapt van een Moord die een Lacker des Her-
 togs was / die hem ghedoot heeft. Carel Visconte wiert
 mede hy een ander plaetse ghedoot: maer Olgiat
 doot den haop toe de Kercke ghekomen zijnde / ende
 niet doende waer hy van syn leven mochte berkeken
 wesen / ghingh in syn huys / al-waer hy van syn
 Vader noch van syn Broeders niet ontfanghen en
 wierdt / vreesende ghestraft te worden / indien ghewilt
 dat hy hy haer ghehouden werde. Maer syn Moeder
 mede-lyden niet hem hebende / beval hem aen eenen
 Priester dat een oudt Vriendt van hant huysghesit
 was / de welcke hem syn kleederen aen ghetrocken
 hebende / des nachts in syn huys bracht / al-waer
 hy twee daghen bleef / verhopende dat binnen Mila-
 nen eenighe veranderinghe zoude komen / doot wel-
 kers middel hy hem zoude konnen beschermen: twee
 niet en gheschiedde / ende den Priester begoft het te
 berdzieten / dat hy hem zoo langhe moest houden / vrees-
 sende dat hy hy hem zoude ghehouden werden / zoo
 wilde

Tsamenſweeringhe, &c.

wilde hy bân herberghe betanieren / ende alsoo hy
 heymelick na een ander plaetse wilde garen / aldaer hy
 onbekent zoude moghen zijn / wierdt hy door de
 naem der Justitien ghebonden / ende in handen van
 de Overhent der Stadt ghestelt : hoor horen hy de
 gantsche tsamen-sweeringhe verholghens ontdeckte.
 Olgiat was doen ter tijdt vier-en-twintich jaren ondt/
 ende en was niet min kloekmoedich ende bereydt tot
 sterben / als hy gheweest hadde / om sinen aenschick
 niet te verren. Want alsoo hy naecht opt Schabot
 stont / ende door den Beul die een bloot Sweert in de
 handt hield / om hem te onthoefden / vast ghehouden
 wierdt / zeyde hy met luyder stemmen dese woorden in
 het Latijn : Gedenckt / o Hieronyme ! dat de ondt
 ghebachtenisse van uwer daedt zal vast staen : de doot
 zal wel bitter zijn / mer de pijn is kort ende den naem
 duert eeuwelicken.] Den selven Olgiat had besghe-
 licks in de ghevanghenisse eenighe Latijnsche Boeken
 ghemaect / waar af den inhoudt is als volcht :

Dien Man die zoo sterck was, dat hem niet konden vellen

Doyse slach-ordens stont, noch gheene Krijght-ghedellen

Dien Hertogh Galeas, Sfortia's rechter-hant

Die light ghevalen nu hy boodt gheen vuerdstant.

Int vallen heeft hem doch gheen sins niet konnen baten

Syns Knechten veordichoyt, noch Rijdommen, noch Seaten,

Noch Seeden. Hier wt blijft, wat men vertrouwen moet,

Op swerels goet gheluck, hoe wel e' n toe lache doet.

Hier wt blijft noch met een, datter gantsch niet kan wesen

Vrij noch vrylich, voor een vreedop Tyran mispresen.

Dese voor-verhaelde tsamen-sweeringhe wierdt kloek-
 moedichlic int werck ghestelt door dese ongheluckighe
 Edelmannen / den 26 December int Jaer 1466, ende
 sy bonden haer bedrogghen (tot hun enghen berderf)
 doen de ghene daer af in trostandt verhoopen / ghe-
 loeft hadden haer niet en beschermen noch te
 ghevenlen wisse na volghen. Dat de Princen den
 door dese gheschiedenisse leeren / dat sy bekeftelick
 ende gaderen met haer onderstaen omme gelyc

ende dat sy haer niet mannelijckheyt doen vreesen ende ghehoorsamen/sonder moethel/gheweldt ende onrecht te ghebruycken / op dat de Onderfater niet en dencken noch hopen haer leuen door den doot van haren spijne te beschermen / ende dat alle Tsamen-sweerders te recht overdenken / hoe sijdel haer meyninghe ende boospraken sijn die haer zoo moedich maecht / dat een groote meniche ofte Ghemeynte (hoewel sy ronwyden en) haer in hunne ghebaerlijckheden zal nabolgen ende vergheselschappen.

Lijficheyt die Ismenius den Ghezante der Thebanen gebruycke, om den Koninc van Persen aen te spreken.

Capittel XXVIII.

Ismenius den Theban in ghezantschap aen den Koninck van Persen gheonden sijnde / ende wilkende den Koninck spreken / zoo zeyde Tithruustes den Beschermmer des volcks tot hem: Weet / o! ghy Thebaner/ dat wy een Weet hebben/ dat niemant den Koninck aen-spreken en mach / want hy werpt sich eerst balle syn voeten neder / daerom inden ghy dese Weet doen wilt/ zult ghy hem moghen aen-spreken: doch indien ghy selve niet en wilt doen / zoo moet ghy ons segghen / wat ghy begheert / ende ich zal hem te konnen gheben.] Ic houde my daer aen antwoorde (Ismenius) leyt my voor den Koninck / ende ich zal doen / al segene ghy my zegt. In tegenwoordicheyt des Konincks gekomen sijnde / liet Ismenius een ring van syn vinger voor syn voeten neder vallen/ende sich neder-bukende om die op te rapen / zoo scheen het als oft hy den Persischen Koninck de eerbiedicheyt dede/ ende dat hy de Weet voldoen hadde: ende hebbende de oortake van syn ghezantschap verhaelt/so heeft hy van den Koninc verkreghen al segene hy begheerde/sonder hem te berisemmoedighen/ ofte in eenigherwijse de aentelichheyt der Grieken te vermindern.

Van Racoces Mardes die een van syne sonen metter doot wilde gestraft hebben, en segene dat daer na gevolgt is.

Capittel XXIX.

Racoces

§ V Vieden eersten vvas die de nieuwe V Verelvrocht,
ende van tghens aldaer ghesien ende ghevonden
vvinde.

Capittel XXX

EEn Schip zelande in de Spaensche Zee had het
Lontorder ende den slozin 300 gheweldich wten e
sten ende desen want was zelve 300 teghens ende ghe
duerich / dattet gedeyen wiert in onbekende Landen
die inde Caerte niet gestelt waren om te bezeplen: ende
bestedende meer tijds int weder keeren dan int ghen
baren / ende maer alleen int leven zijnde den Sierman
met dyp oft vier Bootsghezellen / de selve door honghe
ende onghemack welck sy gheleden hadden seck ghe
worden zijnde / slozben aldaer inde Haven / in wepnich
daghen daer na. Maer den Sierman ghenaemt An
daluzo stierf ten hupse van einen Christoffel Colombe
gheboren van Conguero ofte ghelijck sommighe zeg
ghen van Albizolo een kleyn Dorphen op de Albiets
van Gennes by Sabone: in handen van welcken Co
lombe bleben alle de goederen van den Sierman van
voors; Schip / es in onderhept de papieren ende aen
teykeninghen deser voorverhaelde reyse / mede bren
ghende de hoghte der Landen die hy ontdeckt ende
ghebonden hadde. Enigh; segghen / dat den voors
noemden Andaluzo in Canarien ende Madera hant
delde / doen dese langhe ende dootlike reyse hem over
quam: andere noemen hem een Wiscaper / die soen
handel dreef in Enghelant ende Brancrich: daer zij
der oock die hem houden voor een Portugales / die
over ende weder voer van de Nipryen ofte Indien.
Sommighe segghen dat het selve Schip ghingh nae
Portugael oft Madera ende andere Eplanden: maer
niemandt en sielt pitzekers van. Ten is dan gheen
wonder / dat de Ruytunen ofte Schijfverser seker
van hem in d'ghewonden dingen spoken. Ouden ghe
schichte

Vande eerste Viand:

schelde ofte ghebonden / ende darmen de Winden te
 gheen niet en weet; nadien hy zelfs niet en weet
 in hoe wepnich tijds hertwaerts ghebonden heeft de
 Westersche Eylanden die man de Nieuwe Verreide
 noemt / tusschen een; so winnenden / aenmerckelicken
 ende nieuwen zake is. Doch hier twee stroomende alle
 zamen oer een / dat desen Andaluzo stierf ten huys
 handen voornemden Christoffel Colombe, welcke te
 voeren een Lee-barende man ghetweest hebbonde / in
 verscheyden deelen der Werelt verheert hadde; laet
 daer na merckelick de maten der twee Tropiken / des
 Equatoys ende der Climaten / ende werdt een erwaren
 Meester om Zepl-karten te maken. Ende om onder-
 richt te wesen van de ynder-kust van Africken ende
 ander Eylanden die de Portuguesen bereypt hadden
 quam in Portugal / om syne kaerten des te beter te
 maken / ende houwelichte aldaer / oft gheeft sommighe
 segghen int Eylant van Madera / alwaer (ghelyck
 te ghelooven ende waer-schynlick is) hy woonde / doer
 het voors; Schip daer an quam / ende dat den voors-
 nemden Schierman in syn huys ter herberghe was
 hem vertellende de reyse die hy gedaen ende de nieuwe
 Landen die hy ontdeckt hadde / ten eynde den voors;
 Colombe die selde in een Zepl-karte die hy van hem
 sloopen wilde. Enighe segghen dat Colombe een
 ghelert Man was / een goet Aertrijck-beschryuer
 wel ervaren inde Sterre-kunst ende inde beschryvinge
 des Werelts / ende dat hy sich selde aent soeken vant
 Land der Antipoden / ende het rijke Cipango van Mar-
 cus Polo; ende dat hy hy ghiffinge; ende / datter noch
 een ander Werelt was / die sich naer het Westen streck-
 tande welcke Plaro, Seneca, ende veel ander Ouersche
 ende Latijnsche Auteurs / den Landt-beschryuers
 enighe aenmerckeliche betwijfelen hebben na-
 ghelaten. Dat hy oec verscheyden goden ende Schy-
 ders ghelesen hadde / de welcke ter plaatsen naer hy
 handelen vant groote Eylant Atlantica met alle
 deelen van een onbekent ende verborghen Landt-schap
 welck groter is dan Asia ofte Africa: ende
 Aristoteles schryft dat eenighe Aegyptien van
 Carthage

Carthago zeplende door de enghte ofte Strate van
 Silbaltar naer den Westen ende Zuyden / naer vele
 daghen een groot bewoont Eylande bonden / met
 bebaerliche oft scheepbare rivieren. Maer inder waer-
 heyt Christoffel Colombe en was niet gheleert / doch
 wel van een goet verstande: ende hebbende kennisse
 ghekeghen van dese nieuwe Landen door middel van
 Andoluzo, liet hemzelven van de Gheleerden onder-
 richten wat de Onde gheschreven hadden van de an-
 dere Landen ende nieuwe Werelden: ende den boor-
 noemden Colombe gheenen middel hebbende om int
 werck te stellen (ghene hy begheerde (dewyl hy arm
 van goederen was) van noode had de gunst ende hulp
 van eenighen Groeten / om de boor- Landen te ont-
 decken: ende siende den Koninck van Portugal be-
 kommet mietten aenslach van Afriken ende de reysen
 van Oosten / die hy doen hy handen hadde / ende den
 Koninck van Castilen ontedich in de oorloghe van
 Granade / zondt hy een van sijn Broeders ghelienic
 Bartholomeus aen Henricus VII. Koninck van En-
 ghelandt die zeer ryck was / ende als doen gheen oor-
 loghen en hadde / ten eynde hy hem Schepen ende on-
 derstande dede tot desen aenslaghe hem belovende bin-
 nen korten tye de dese onbekende Eylanden groote
 ende rycke schatten te brengen. Maer Bartholomeus
 zonder haest besluyt weder keerende / zo heeft hy over
 dese handelinghe niet Alphonfus de vyfde Koning van
 Portugael beghinnen te tracteren / van wien hy gheen
 hulpe noch ghelt konde bekomen / om de ryckdom-
 men die hy hem toe-zeyde te gaen halen / ter opzaken
 dat den Bisschop van Biscaende een Meester Roderic
 zeer gheleerde Mannen in de Cosmographie den
 Koninck het reghenderl tieden / hartneckichlick be-
 zekerende dat in het Westen gheen Goudt ofte an-
 dere ryckdommen en konden wesen / ghelyck als
 Colombo den Koninck toe zeyde / waer af hy zeer
 bedroeft ende weemoedich was. Even wel en gaf
 hy hier omme den moede niet verloren / noch son-
 hert en verbiel niet van de hope in de bereykinghe
 van sijn goede fortunne / ende zijnde tot Albon

Vande eerste Vinders

Het schep gegaen quam tot Pado de Magneto al wase
 hy sprack met Alphonso Pinzon een zeer verstandich
 Seemann in dese Zee vaert / hy ontdeckte oock een
 secret aen Ian Perez Minnebroeder van het Bloo-
 der van S. Fransoys del Rubida, een zeer wettmen-
 den Cosmographus / die hem grootlicks moedich-
 om synen aenslach te verholghen / ende riedt hem dat
 hy ober dese sake met Henricum den Hertogh van
 Medina Sidoni soude handelen / ende daer na met
 Lodowicum den Hertogh van Medina Celi / die in
 syn Haben Sinte Maria goede gheleghenheyt ont-
 schepen toe te rusten hadde. Maer dese Hertoghen
 sieiden dese reyse voor enen spot ende droom / ghes-
 licht als de Koninghen van Engelandt ende Por-
 tuael ghedaen hadden. Waeromme den voor verhar-
 den Minnebroeder hem betwerchde int Hof van den
 Catholijcken Koninck te gaen / ende tot syner gansse
 schreef hy aen Broeder Ferdinandus de Talaveia der
 Koninghinne Vrecht-dader. Colombo volghde des
 Minnebroeders raedt / ende ghinc int Hof van
 Castillien int jaer 1486. Hy gheset doer aen den
 Koninck Ferdinando ende aen de Koninginne Elizabet
 de oorzake van syn komste ende begheeren in ghes-
 chijfte ober gheleert / waer af sy weynich wercks
 maechten / als onledich sijnde omme de Mooren
 tot Spanaden te verdriven. Hy sprack de ghene aen-
 die hy den Koninck het grootste bekandt hadden /
 ende die alle swaertwichtige saecken verhandelden
 maet om dies wille dat hy eenen byemdeling / qualick
 gheliecht ende zonder andet gheloofde was / van
 van enen Minnebroeder gherecmmmandert te we-
 sen / zoo heeft men hem weynich ghehoors ghegheben
 ende gheenint ghelooft / waeromme Colombo jek-
 kerlich was. Alphonso Quinte-ville den grooten
 Kamerlingh ofte Thesotier des Konincks heeft hem
 in syn huys ter herberghe ghenomen / ende hem
 hoende aen syn eyghen tafelen / nam hy groote ghe-
 mechte in hem te hooren kouten van de dinghen die
 hy beloofde van de onbekende Landen. Alons heeft
 Colombo door hulpe des grooten Thesotiers in-

del

gafte dieghen dat sy verstant op den ocher met de
Spanjaerden quamen spreken / zonder dat d'een den
anderen verstaende hadde verstaen / dan was teken
men die sy als stomme menschen makender gaben.
Wese Indianen brachten voghelen / broodt / kuylen /
goudt ende andere dinghen / om dat te bevinghen
aen bevelen / glazen / paermenten / naelden / scheeren /
kammen / ende andere dinge ghelycke dinghen / want daer
Christoffel Colombus was wel te horden ende verstaende
was / die den tyden van dat Eylande (die d'Indianen
Caciquen noemen) omhelstende ghegroet / ende erelden
verheft tekenen heeft / ende gaben tot een teken van
vriendeschap makender ghescheyden. De Indianen
quamen mit hare Barken omme de ghetoeschappen
ende lijf reychen van deghersten Carabelle daer in
te haeren / ende sy daerghen haer met de onse zoos vrend
delich / als oft sy haer gansche leden sy ons ghesont
hadden. Sy aanboden het Crup / ende sloeghen op
haer borste ghelyck de Catholien. Colombus der ghren
groeter begeerte en hadde dan om wederom Span
jen te rechen / om niette naeren aen den Catholien
Stadsk te dragen / van alre ryken sy ghaffen ende
ghedaen hadde / orde daer de ghewode vernullinghe
des Cacique , wile daer de hulpe van sine ondesaten
aen haestel van sinen ende haer sichten / waer op sy
acht en verich Spanjaerden liet / onder stebel van
den Capiteyn Roderyc d'Anna van Cardon / op dat
sy ghesuerende sya verstaen wese de sprake / zonder
wren / ende de bevelen van den Welck ende
Landt onderstaen. Dit was de eerste wode plaese
der Spanjaerden in Yndien. Het haestel volmaecht
ghede / nam Colombo met hemden Indianen / be
stich Papegayen / veel Schildt-padden / Conijnen
ende andere vreemde dinghen / die sy ons niet ghe
bonden en werden het welcke sy deden tot een ghetu
ghenisse van de vreemdicheit der Landen die sy ghe
bonden hadden. Sy dede oock in sin Schepen vren
ghen alle het Grudt dat die vant Eylande hem ghe
gheben hadden in manghelinghe reghen de Cremerie
die sy mede ghebracht had. Als hy nu van de oest-

Van de eerste Vinders

na denich ghesonten in die grachten des alderhe-
 ren seyls ghewonen hadde/ missegaders van Guara-
 nan (altes was den Carique ofte het Koninkken van
 dat eylandt ghenacnt) die om syn wettich seer cre-
 sich was/ is hy niet stout/ seerachtich in die ghe-
 waer wettiche Spanjaerden waren/ toeghecomen de
 heugende die acht endertichende quern met eenen ge-
 den toon in bystich gheheuet ghela. Den Carique
 den Konink ende Koninghinne/ waren doen tot ryde
 tot Beselomon/ altes Colombo haer gheghe-
 ende heuet dat de ruyt langh was/ ende dat hy veel
 dinghen te draghen hadde/ is die hy de jette niet
 teghenstaende allegaderen hande heeten. hy waerd in
 het hof seer rich ontfangen/ altes en groose mar-
 tiche van menschen na menschen om hem te se-
 hetrecht/ sijn die dree dat meniche van dat hy een
 nieuwen Iperide gheheuet hadde/ want tot hy heel
 gheheuen en gheheuen van een ander gheheuet/
 heet die hie dree gheheuet. Gheghe seiden dat hy
 die hie gheheuet hadde die dree Carthagenen
 heeten was. Nadere wederom/ dat hy die ghe-
 was/ die dree seghet dree reuter/ hoe de dree
 toene ende doen de groote meniche den dree dat in
 de dree gheheuet. Ende andere die een ander ghe-
 heeten hebben/ seiden dat het gheuet dat Seneca heet
 seet heb dree mit was/ seghende in syn Regis van
 dree. Den dree seghen dat altes en groet ghe-
 dree dree dree dree dree gheheuet heeten
 ende als dan se Tile niet meer dat gheheuet dree
 sijn. Ende dree dree dree dree dree dree dree
 den dree dree dree dree dree dree dree dree
 was. hy heeft hare seghen te seghen dree
 ende alle andere dinghen die hy te dree dree
 mede gheheuet hadde/ want af den dree dree
 dree dree dree dree dree dree dree dree dree
 dree dree dree dree dree dree dree dree dree
 alle de dinghen mede ende gheheuet te se-
 die dree dree dree dree dree dree dree dree
 dree dree dree dree dree dree dree dree dree
 dree dree dree dree dree dree dree dree dree
 dree dree dree dree dree dree dree dree dree

Christoffel
 Colombo
 heeft toe-
 berom in
 West Indis
 tot dree.

conincliche van blinckent groen / ende andere hanen
 lebendighe roode bertwe / ende die weynich ghelycke
 nisse hadden / met de gene die men van andere plaetsen
 byengt. De Koningen waren kleyn / hebbende de ooren
 ende den sterck als die van een Ratte / ende de herwa
 graetw. Sy wesen oock grootelicks de hanen van die
 Landen / zijnde beter als onse Paerlen / ende verwon
 derden haer dat in die Landen gheen koozn en wast /
 ende dat men alwaer broodt at van wortelen ende an
 dere dinghen : maer noch waren sy meer verwonderd
 ober de menschen / die welcke kleynne ronde circulen ofte
 nagheleken van gout aen haer ooren ende neus-gaten
 droeghen / ende om dat sy niet wit / noch swert / noch
 drupen en waren / maer van bertwe als Olfen / oft ghe
 goden Quee-appelen. Den Koninck lusterde zee
 neerstich na tghene hem Colombo vertelde / hem ver
 wonderende dat die volkeren geen klederē / schyften /
 gelt / pfer / koozn / wijn / noch eenich dier dat grooter als
 een hont was / noch groote schepen en hadden. Hy was
 ghantsch onghetarm als hy hoorde zeggden dat sy
 malkanderen aey / ende dat het allegader Afgoden
 dienaers waren / ende beloofde (hy so verre hem Gode
 int leven ende ghesondt spaerde) hy zoude die schicke
 liche onmenschelickeheit wech nemen / ende de Af
 goden-dienaers in alle de Landen die hy onder syn
 ghehoysaemhende ende gheweldt zoude krijghen wt
 roepen. Hy dede desghelycks oock groote gunste ende
 beleefcheit aen Colombo , bevelende dat hy voer hem
 zoude sitten (want volgens de gewoonte van Spanjen
 staen de Edelieden ende ondersaten altydt voer den
 Koninck ober-eynde / om de eere van de Konincklike
 macht.) Daerenboven bevestigde hy hem syn privi
 legie van het rhiende deel der inkomsten der booz
 noemde Landen / hem geveende den titel ende het ampt
 van Admiraal over Indien , ende synen Broeder Bar
 tholomeus den titel van Stadt-houder ofte Vijs-Ad
 mirael. Dat ghedaen zijnde / zant de Catholische Ma
 jesteit eenen Post naer Rome / ontbiedende aen syne
 Ghezanten eberhael hande ghantsche reyse in de nieu
 ghewonden Landen / welcke Ghezanten een weynich

Vande eerste Vinders

In haeren tot Roomen ghesonden waren / omme van
 Paus Alexander VI. over sin nieuwe beschicte te
 begroeten / ende hem de gehoorsaemheyt aen te bieden.
 Dese gaben des Konincs Brieven met de voornoemde
 beschicte aen synre heylighede / die heng ober des
 nieuw-maren groocheicks verblide / desghelike ge-
 alle r' Roomse Hof. Om welcke gaecken den
 heylighen Vader met belien van de gantsche here-
 gaderinghe der Cardinalen aen de Koninghen van
 Castilien ende Leon een gheschick dede / van alle
 de Eylanden ende vaste Landen die sy in het Westen
 zouden vinden / met bevel dat hy aldaer Predicanten
 zoude zeynden / om de ongheloovighe Menschen te
 bekeeren. Den Catholicken Konink van den Paus
 zoo goeden antwoord vercreghen hebbende / heeft
 Christoffel Colombo weder op een nieuw met een
 groote menichre volcks na de nieuwe Werelt ghe-
 don / om aldaer te handelen ende te bouwen / ende oock
 om den valschen Afgoden-dienst wt te roepen. Hy dede
 door Ioan Funseques Deken van Sevilien achtiens
 Caravellen toe-rusten / hem President ober die Landen
 makende. Hy zandt daer oock mede twaelf Priesters
 van goeden leven ende gheleertheit / met Broeder
 Builes Catellan van S. Benedictus oorden / die aldaer
 als o' Paus Stadthouder heenen reysde / op dat dese
 gheesteliche Personen het woort Godts zouden pre-
 dicken / het volck tot Christi gheloove bekeeren / ende
 alle andere dinghen doen / die tot des Menschen sa-
 licheit van noode waren. Daer-en-hoben noch vele
 Riddercs / ende hovelighen / beweeght zijnde door de
 vermaertheit van de rijckdommen der selver Landen /
 ende begheerich zijnde omme die te sien / zoo begaben sy
 haer int ghezelschap van d'andere / ende namen met
 haer verscheden hantwerck-lieden / als Goutsmeden /
 Vleermakers / Metsers / Timmerlieden / Arbeiders /
 Spieel lieden / ende andere dierghelike Konstaers.
 Den Konink dede op sin kossen zeer veel Vreeden /
 Roepen / Schapen / Geiten / Verckens ende Eicken
 koopen / op dat sy aldaer mede mochten vermenich-
 suldighen. Men coecht ooc groote menichte van terwe-

De Deken
 ende Konin-
 gume zand
 Predicanten
 ende alle sy
 hantwerck-
 lieden in
 west-Indi-
 e.

gheest

gheschiet / alreghande portagie om te saepen / loten van
 dinggertden / sucker-riet / ende planten van andere
 zoete vruchten / platen-stenen / ende levendige kadien
 om te bouwen. Kortelick / sy namen alle dinghen mede
 die tot de huse bouwinghe noodich waren / ende stel-
 den in dese Plote vijftien hondert Soldaten / die
 Colombo tot Calis in nam den vijf-en twintichsten
 Septembris / duysent vier hondert ende dyp en-
 neghentich / met noch een goet gheral gheschut. Ende Ch. Colom-
 nemende synen wech preel nader by den Equinoctiael bo 3 sept 1492
 dan hy d'eerste reyse ghedaen hadde / quam hy zeplen tweedemaal
 tot een Eplant dat hy Desiro noemde ende onder al in West-
 daer te herroeben wan hy Porto Argento int Eplant Indian.
 Spaniola : daer na quam hy tot Porto Real / alwaer
 hy de acht-en dertich Spanjaerden ghelaten hadde /
 die door de Indianen ghedoot waren / om dat sy haer
 Vrouwen herkrachten / ende haer andere overlasten
 aenghedaen hadden. Colombo hoewel hy hier inne
 t'onbreken was / so en liet hy't nochtans niet blycken /
 maer stelde terstont syn Werc-lieden ende Metfers re
 wercke / ende dede een stadt bouwen / die hy ter eeren van
 de Koninginne Isabella dede noemen. Hy stichte ooc een
 stercke inde Minen van Ciboa / al-waer hy tot eenen
 Regeerder stelde de Commandeur Moyse. Margarita,
 ende zant weder twaelf Carabellen in Spanjen onder
 zekert van Antonio de Turro die zeer veel goude grep-
 pen mede nam (waer onder dat een acht oncen swaer
 was / welc Alphonso de Hovida hant) noch eenige zeer
 schoone Papegaepen ende zekere Indianen Caribes
 ghenaemt / welc van die gene sijn die menschen bleesch
 eten / gheboeren int Eplant Real dat doen S. Cruce ghe-
 naemt wiert / ende hy ging met dyp Carabellen andere
 Landen soekē. Aldus vant hy Cuba / aende zuyt-zijde
 ende Jamaica met eenige andere kleyne Eplande. In
 syn wederkomst vant hy veel Spanjaerden doot ende
 veel sieck. Ende also daer eenighe van de sijn haer niet
 verlic genoech tegens hun medegesellen gedragen had-
 den / dede hy de selve door andere ghesellen. Hier oec
 kreeg hy woorden met des Paus Stadthouder / die
 selve aende koninc schreef / beschuldigende Colombo

Da h

van

Van de eerste Vinders

Van wonderheyt ende ghiericheyt. Welck een wonder
 was dat den koninc sijnē kamling Ian Aguado
 Ch. Colom- heeren zandt / die Colombo als eenen ghevanghen
 bo komt als Spanien heeft gheopden / om aenden koninc velen
 ghevanghen ende rekerschap van sijn dom te gheben. Christoffel
 in Spanen / Colombo des konincs bevel gehoor / saem sijnde / stelde
 en onschul- sich op welck onhem te bezoeken / en sich / elven te her-
 dichte hem antwoorde. Hy quam tot Medina del Campo / adwaer
 hy den ko- doen ter tijt het hof was / en presenteerde aende koninc
 ende koninginne een ontallicke menichte grynē goud-
 eenighe van de selve waren wel vifschien ende twintich
 oncen swaer / groote stucken Amber / wylke Gliden / kles-
 deren van Dapegaens vederen van verscreiden ber-
 men / gelijc de Indianen droegen / ende noch meer ander
 byemde dinghen. Hy vertelde aende koninc. Mas / st.
 wat Landen hy weder geboonden hadde / ende pree die
 Eplanden hooschlic om hare rijckdommen en wonder-
 licheiten / doo; dien dat inde Maend van December
 wanneer hy den kousten Winter hebben / de vogelen
 aldaer op de boomē hunne jongen verbroeden / dat in
 Martius de wilde dypben ryp sijn / dat het koozn in
 Januarij ghejaent sijnde / binnen tzeventich daghen
 daer granen gaben / dat de melonen in veertich dagen
 ryp werden / ende dat in min dan twintich daghen de
 dypben en laetouwen groot werden. Darr na gaf hy
 aen sijnē Maesteyt het proces van de Spanjaerden
 die metter hooft gestraft waren / om sijn rechtverrich-
 heyt en onschult te doen blijcken. Den koninc bedanc
 hem van sijnen dienst / ende bekennde dat hy rechte
 ghedaen hadde / en verklaerde hy hem onschuldich
 te wesen vande misdaet die hem opgehelede was / ende
 liet weder acht Schepen toetusten / om andere Landen
 te soeken. Twee van de selve zandt Colombo hoo-
 ften mit lijflichtē ende ghereedtschappen / ende mit
 de andere zes zende hy van Sint Lucas de Barr-
 ancha opt eynde van de Maend Maius in den Jaer
 1497. Ende om dies wille dat opt gheuchte ende de
 hermaentende der Indiaensche rijckdommen / wel-
 Franssche wosten ghints ende weder gheghe-
 nam hy in Madera / ende van daer zandt hy die
 Schepen

Colonbo
 zent te der
 den maet
 weder na
 Indien.

Colombo langhs den rechten wegh / naer het Eylant
 Hispanola ghesaemt / met d'p hondert verbarmen
 schepen / ende met de andere d'p Schepen zeylde hy
 doo' hy het Eylant van Capo Verde / om synen streect
 heel dicht langhs den Equinoctiael te houden / ende
 lick quam hy een een-groot bast Lant. hy zeylde lange
 t'ant heeren d'p hondert dertich mylen / aen ghens
 zyde van Cap de Valle / ende doen weder dwerts doo'
 de Les barres / quam hy tot S. Dominicus de Grade
 van sin Broeder Bartholomeus ghesicht op de rebiere
 d'zand / al waer hy boog Stadhouder ontfanghen
 werden / welghens syn Broeder van privilegie ende be-
 vel / die den Catholicken koninc boog hem hadde doen
 afverdyghen / ende die hy met hem bracht / hoewel dat
 eenighe perconne gantsch t'onbyden waren / ende syn
 Broeder Bartholomeus en nam daer mede niet veel
 gheschichte in om d'z wille dat zo lange Colombo af-
 luyfich gheweest was / hy alcht t'grootste bewynde ende
 handelinghe van alle zaken ghehad hadde. Colombo
 de regiringe aangenomen hebbende / en veel aenlagen
 tegen die van het Lant waghbehoert / ende meer nieuwe
 Eylanten ghehouden hebbende / is hy de Spanjaerden
 in ergenscheit ende haer ghekomen. In zulker boog
 ghen was eenen Roldas Simenes grooten Portesta ofte
 Kicheer / met noch sekerlich d'zand oproetich wiert /
 de wiche Colombo verlatende tot Siraque quamen /
 ende se hebben een onghelyc getal boog heeren van hem
 ende syn Broeder senden Monina / die hier ober gants
 bedyest was / stonde dat de zaeken van Indien in zo
 quaden staat waren / ende het heeft de koninghryne
 noch meere mis haecht. hy zant daer terstont heeren
 den Ridder Francisco de Boyaldello om Stadhouder
 in die landen te zyn / hem macht gevende de schuldige
 te straffen ende gevangen te stellen. Wesen quam aan int
 Eylant Hispanola moe vier Carabellen int jaer 1499.
 ende na dat hy inde Stadt van S. Dominicus ontf-
 anghe oer alles zyne gheschiedt was ghedaen
 ende met hy sekerlich Colombo Bartholomeus ende
 d'zand d'zand ghevangen na Spanjen met de
 d'zand d'zand d'zand d'zand d'zand d'zand d'zand
 d'zand d'zand d'zand d'zand d'zand d'zand d'zand

Colombo
 t'recht ten
 n'berdemaet
 ha' Spangien
 ghevangen
 gheonden
 int syn thoe
 d'zand d'zand
 ant hem.

schon. Want eenpennetich trocken in ghebruyke
p. / Der op welken noch alvichem ghebruyke
als dan dringende ghebruyke worden den ende ghebruy-
nders dan hem hem. Splicken so heeft alst ghe-
et de ghebruyke ghebruyke was / op den selken dag
nde wie als Colombo hiet ghebruyke hadde ghe-
leuiffe dan den loep der ghebruyke hebende / so ghe-
oosten so spreke worden. Ende ghebruyke om bergheleuiffe
rindende hebben so hem noch / dat hy ghebruyke ghebruyke
ghebruyken in ghebruyke wesen / ende brachten hem so he-
lyf-berghen als hy ghebruyke. Want desel midel Co-
lombo de huyghe stact de huyghe ghebruyke
beuighen hebende / namde hy te selve huyghe
ghebruyke. Want naer weder in ghebruyke ghe-
konden ghebruyke om welken hy hem alle spreken te ghe-
bruyke ende de ghebruyke ghebruyken hebende / want hy
met een selken een ghebruyke / want of hy in ghebruyke
inden ghebruyken ghebruyken. 1506. inde weder te ghe-
bruyken de ghebruyken ghebruyken begraven. Hy was in
ghebruyken een ghebruyke hebende ende ghebruyken
ghebruyke / wie te hiet op hem de hy te hiet. Inden hiet
te hiet. ghebruyke ende te hiet anbebruyke Landen
ghebruyken wie ghebruyken heeft. Hy hietende een
ghebruyke ghebruyken ghebruyken in ghebruyken
ghebruyken: ende ghebruyken naer beuighende
heeft hy zeer hiet wonder. want ghebruyke ende ghebruyke
Dadende ghebruyken ghebruyken / des ghebruyken
ghebruyken in ghebruyken ghebruyken worden /
ghebruyken en en ghebruyken op honden ghebruyken
ghebruyken in ghebruyken. Hy heeft te ghebruyken
ghebruyken / Den Diego de ghebruyken hiet
ghebruyken de Toledo de ghebruyken van Don Ferdinan-
de ghebruyken ghebruyken van ghebruyken ghebruyken
ghebruyken Don Ferdinando die ghebruyken was /
de hietende naer een ghebruyke hadde / daries naer
van ghebruyken ghebruyken hietende / ende hiet te
weten te hiet in ghebruyken: ghebruyken ghebruyken
ghebruyken / der hietende ghebruyken ghebruyken / want
ghebruyken van ghebruyken hietende. Was hiet de ghebruyken
Ferdinandus hietende / de ghebruyken hietende. 1506.
hebende

Ch. Colom-
bo hiet te
der in ghebruy-
ken hiet
te hietende

ghebruyke
van Ferdi-
nandus den
hiet van
Christoffel
Colombo.

Capittel XXI.

Category

te enijer / ende de scamen ende gheslachten wisten of /
 zoo heeft als het krus ende het g. Sacrament daer
 in gheselt was : welck een groote veranderinghe
 ende verbaestheyt dy alle de Indianen vercozachte.
 Op zegghe daerom boven noch / dat het eens op eenen
 tijdt zoo gheselsich reghende / dat alle levige Landen
 vercoucken ende over-loopen waren / besghelst
 noch alle menschen / behalven eenighe die in de holten
 van de alder hoogste Berghen gheslachte waren /
 hebbende de klepse poorten ende in ghanghen des
 zelfs ghesloopt ende roe ghemist / op datter het water
 niet door en zonde kunnen komen ; ende daer kinich
 namen sy lijf-rechten ende Dierten. Wensp na ghe-
 waer werden dat den rijghen opheide / litten sy sine
 Joncken over-loopen / de welcke niet ende delycht wedre-
 om kecken / waer tot sy overleden dat de wateren
 noch niet ghewech vercoepen waren. Daer naer litten
 sy het Joncken over-loopen / die al gader ; so de degh
 als sy over-gegaen waren / wedat quamen : ende so
 desen nu d'el bemercken sy dat de wateren vercoeken
 an haer plaats ghesloopen waren. Toen quamen sy
 weder den Herdt boden te wonen : den groensten
 beke ende moete die sy alst-coen hadden / was / dat
 sy een onoverdenckelike ghelal. Derrenten d'andere / die
 de vorchtigheyt ende het lijck over-ghelachte hadde.
 Op ghesloopen soek het eynde dat wils : maar
 datter een weplich te boden een sett gemaet soekes
 sal komen / ende dat de Sonne ende de Maen (die sy
 anbidde) zullen verduynen : ende om desen soekes
 sterken sy een groot ghesoep ende machelike lij-
 klagh / zoo wantter datter Geslachten hopen / ende
 woonen wils alst het inde Sonne gheslachte / bes-
 sonde dat sy / sy / ende de ghantsche werlt hopen
 zullen.

Vanden oersprongh der Pocken, ende gys de selve
 eerst in Italië ghebracht heeft.

Capitel. XXXII.

Van den oorsprong

De Spaensch-Indische geschieden / de Franckische Mal
de Naples, ende de Italianen Mal Francya nage-
ken / welke alder eerst ter West-Indien ofte ter
Indische Eerdel gheboorte / dat is Spanjaerden de
alderst met Christoffel Colombo den Ontdecker ge-
booren waren. Dese namen den schandelicke sielke van
de Spaetern van het Eplander dat hi de Indiam
Haiti Quisquia ghenoemt is. Hait is zoo veel te zeg-
gen als gheschrymdenheit ofte onbewerkende / ende
Quisquia beteyt groot Landen. Christoffel Colombo
was inde het daer na Spanische ende heet den ghys is
het J. Domingo ghenoemt na den naem van de wesp-
daerste Stadt des Eplanders. Dit Eplander is met
dese sielke gansche bestant. Maar veel Spanjaer-
den die daer mede besmet waren / komende ghien raek
daer seggen konden / tusschen doerom na Spanje
sint haer afende te kom ghesien. Andere reys den in
haer verscheiden plaatsen / ende haer sint ander deel
waren / ende die gansen verdoren over den beschrjpe-
den ghemeyn gersonten die daer naer oft ghewin. Hoe-
ken verdoren de onlage van Spanje / dat weder de
Koning van den Douch Ferdinandus II. regert den
Douch van Spanische Karel VIII. die wille in
verfame op dese toppe was. Alwaer gaten sat over
den den goete ridders van Douchen in het Indische
rijcke van Spanje. Ende sinnen den ghewinne het
welc sinnen de Franckisen / die sielke Mal de Naples
waren / de Italianen sinnen Malo Fracces, ende de
Spanjaerden Spanische geschieden : alre eenghe den
gans wesen ladinghe der Landen op een ; den Indische
waren gheschiede ende ende ghewonne Francke
sine synde Verole, dat is te seggen de geschieden. Maar
waghe den ghewinne de Indische waren / dat is
sine die van de Eischen Leichen, van Plinius, Ma-
tagra hy ene bligheert Dier / ende hy de Franckisen
sine darre ghewonne was / dat sinnen ende wesen
sint is dat hy ghewonne geschieden nemen : want
die sinnen de Indische sinnen ghewonne sinnen
of noch ghewonne gheschieden sinnen. Maar sinnen
moet ghewonne / dat sinnen dese Indische sielke op
dat

de Werken ghevoonden heeft tot een roede ende staeft
 der onghewoonten onkuysheden ende openbare hoer-
 rijen des menschen. Het is een byemde sake / dat des-
 selen die dese siecke aen anderen gheeft / de selve daer-
 om des niet minder en heeft / mer sy bewaerent ghe-
 jich als oftmen byer by een hoese dede / zoo en werde
 daerom het licht der keusen niet vermindert. Het is
 een hoemenschap die gantsch quaetdoo; den koop-
 is / ende die den Verkoopst ebendwel niet af en gaet noch
 quist schelt. Dit quaetdoo; was int beghinsel heel ghewel-
 digher dan het nu is / ter oozaken vande wtneemende
 hulp-middelen die-men daer teghen ghevoonden heeft
 waer doo; men selve zeer lichtelic kan ghenesen / hoer-
 namelick doo; het Gaiac, welck hout is dat int Spa-
 noemde Espanje wast / zijnde een Boom die Guaidia
 ghenaemt wort / ende het groeyt aldaer gantsch ober-
 bloedich mer gheheel Boschen. Het wort inde Spa-
 ners Winckels Lignum sanctum (heyligh hout) ge-
 noemt. Daeromme op die plaetse daer dese siecke de
 meeste oberhandt heeft / heeft Godt de beste hulpe mis-
 delen ghevoonden. Sienantende sich moeghen verhoeden
 daerom / waerom de ghene die eens van dit quaetdoo; ge-
 nesen zijn / weder tot het selve deken keeren / ende i' hese
 water niet en byesen / ghelijck als eenen hondt die syn
 nupel bespant heeft : want daer isser veel die zwofe
 eben-mael de pocken ghehadt hebben. Ghesecht het
 om datse het ghemeyn spreec-waer ghehoort hebben /
 dat men van t' hant des hooft die ons ghebeten heeft /
 nemen moet. Mer ten is dat niet : inden ghedee-
 liche begeert te weten / Missir Macé ende Galin julleut u
 verstone gaen seggen : nu nuyt u oren een wespich
 daer toe :

Yemant siend dat Missir Macé
 In syn gantsch leven hadde mis-
 Ghedoen vele pinen zeer,
 Om dat hy alse ghingh heet
 Na de Hoeren int ghemeene,
 En zocht noch tot alle niet
 Of hy op gheen Feest kost raken

Daer en ses
 passetings.

Es . . . Daer

Van den oorspronck

Daer hy Aenstijens Vrouw mocht maken.

Een Vrient sprack hem aen zeer noot:

Watcom zijt ghy niet te vreden

Als in Macé dat ghy u leden

Daeghlicx zachte moeyt' aenden?

Daer ghy om het stadich volghen

Van de Hoeren onverbolghen

Zoo veel ong'lycx hebt ghehad,

En dat ghy oock daer beuerven

Door u onghereghelt leven

Hebt de Pocken aen u gat:

Die ghy oock zoo monichvoerven

Hebt ghehad, dat's u verderven

Al de tanden in dyn mone.

En dit quaet dat u by-blijvet

Heeft u leden zoo verstyvet

Dat ghy die niet roeren kunt;

Shebben u wens op ghegheten

En u pakey gantsch verbeeten

S'eten als een kancker in.

En dies u beminde Pocken

Knaghen af met groote brocken

Dyn lide teghen uwen sin.

Dus myn Vriende wilt doch eens laten

Vonkuysheyt boven waten

En u leven ongheschieft.

Ey Macé houdt u te vreden

Met al uwen ijt voorleden

En u nu tot dencken schiet.

Opt toekomen d'wilt doch dencken

Wilt u siel niet meer zoo krepcken,

Begheeft u tot Godt den Heer.

Laet de Hoeren e' aller stonden

En beweent ghy uwe sonden

Beter spaet, dan nimmermoet.

der Pocken.

4. Boek

317

Wijstir Maer sprack overbolghen,
 Deuchdelick Man wilt zeker volghen
 Vwa leer, ick doe de mijn.
 Dees schoon Heer die komt my leeren
 Dat ick tot myn schae zouw keeren
 Zoekend' daer myn Medecijn.

Aen Galin.

Door t'hanteren der Hoer. buyfsen
 Komt den kancker u zoo pluyfsen
 In u aensicht, dat u niet
 Van u nouw en is ghebleven
 Dan de twes wou-gaten even
 Die men noch manwicks en siet.
 Men zeght wochtans als de honden
 Branden aen de pot haer monden
 Komen sy niet meer daer aen.
 Galin heel zot boven maen
 Ghy vuilt het daerom niet laen
 Maer ghy handelt noch veel meer
 Hoeren kotten en Bordeeken
 Daer ghy dan u neuw gaet deelen
 By de Hoeren even zeer.
 Maer, halo, k'heb my vergrepen,
 Ghy zijt wuys en zeer doorslepen:
 VVant ghy soeft ganssch onbesnoemen
 Dat ghy voer 1er plaats mocht loemen
 Daer u neuw u benamen
 Op dars' voer me aenschijn koemt.

Van de Buescheleghen ende schande die in Venuswong
 gheleghen.

Capitl XXXIII.

es 11

Digitized

by Google

Van Venus verck.

Vyff sinen sij in de mensche / die de Gheest
Aichései noemen te weten / gheboel / den smael /
den reuck / ghesicht / ende / ghehoer. De begheerlich-
heyt die boden maen van haer ghemomen wint / is
hup / ende quaedt. Maer zoudinghe die te overblac-
dich is / tot smaken ende gheboelen / alzulke / 300 gheest
is de onreynste des Werelts / ende de gheest die tot des
twee begheerlichheden begheven / 300 / 300 vande Ghe-
sten Atiareis ofte Acolatoys , ghemaint ghehoer /
welck by ons 300 deel is als Onghestadighe oft
Onghematichde. Nu dese twee begheerlichheden / te
weten / de ghullicheyt / ende de bleefchelicke betmen-
ghinghe / 300 allen den menschen ende den bestien ghe-
mogen : ende daerom werdt den ghenen die daer in bet-
zoncken is / int getal der wijsen ende onwettelike bestien
gheset. De andere begheerlichheden hoort komende
van de andere dyn sinen / 300 allentich den mensche
eyghen. Ende 300 breyt werck van Venus belanghe /
Hippocrates die met Godlike wetenschappen verbeit
was. achtebe selve te 300 een gheberke van een schan-
delike siecke / diemen de Vallende siecke noemt. Dit
Venus werck 300 wannet als het onnatuerlichen ghe-
bruyck wert / verberst het de schoonheyt / verberst het
lichaem verdooghe selve ende maect het stinckende
als eenen bock ; maect het aenghesicht of bleek / of
lootbertich / ofte gheel / verkrankt tgebernte ende de
leden / vaert dypinghen pijn inde heupen / lanc ebel-
derm-pijnen / werdommen der maghe / dypelinghen
des hoofts ofte scotomie , melaets heyt ende porie
is oozake van vanderpyn / maect de heffe poel / ver-
arm / verhoert leuen / beneemt het verstand / verdo-
stet de ghebachtuiffe ende rucht het herte werck / ende
ghetijck als den Prophet Hosea seght : heerey / wra-
ende most / maken zotten.] Den Poet Claudias
schrijffter aldus van:

Boek. 4. 11.

*De vyle onkuyf beyt, dat zotte quaet misfresen
Des toe de willekeur des vleses ghewoghe wil wesen
Maect de verstanden bot, veruouwt de leden noet,
Als Circe met haer kruyd kost doen, ja noch veel meer:*

'n lieflick int ghesicht, s'n lieflick in ons ooghen,
Maer door haer lieflickheyt zyn wy alre bedroghen:

Vant op des vuerels vonds is gheen wylder ondruchte

Dan de onkuyshere groot. Vliedise terwijl ghy meuche.

Salomon is door der Vrouwen liefde van den alder-
wijsten mensch / den alder meest verleydsten dwaes
gheworden. Samson desgelijc verloor door de onkuyshere
heyt syn stercke ende oock syn leven. Dit gheschiede
alles door de onkuyshere / dat is / door den onghere-
ghelden lust ende begheerte tot Venus werck / die de
palen der redenen overtredet / ende die onghemacicht
sijn. Ich noeme het onghereghelden lust / om dies wille
dat den ghenen die natuerlick is / die door de wetten der
eden ghebonden ende teghen ghehouden wordt / ende
ondersteunt is met een wettelike samen-boeghinghe
ende toelatinghe om te genereren ende syn gheslacht te
vermenichsulbigen / dat het zodanich eenen niet quaet
naer gheoorloft is / ghelijc als S. Paulus tot de Corin-
thers seght. Maer alle andere onghoorloofde ver-
nenghinghen / overspelen / hoerereyen / bloedschanden /
ende versamelinghe van eenreleyn natueren / teghens
iet natuerlick ghebruyck werden verworpen (als den
loot ende de verdoemenisse weerdich sijnde / door den
elken Apostel het verhooren dat Gods / schrijvende
ot den Romeynen aldus: Daerom (segghen ic) heersse
Sodt ober-ghegeheven tot schandelike dwalinghen
want oock hare Vrouwen hebben het natuerlick ghe-
bruyck in het onnatuerlick verandert. Ende des-
gelijcs oock de Mannen dat natuerlick ghebruyck
der Vrouwen verlatende / zyn door hare boose lusten
in malkanderen verhiticht / Mannen met Man-
nen schandelicheyt bedrighende / ende de behoor-
like vergheldinghe harer dwalinghe in hem selven
ontfanghende.] De keysers Constantius ende Con-
stans maecten int Jaer onses Heeren 344. een wet-
te in het Boeck der Codicen beschreyen staet. Wat
psecht men (segghen sy) van de Vrouwen die sijn-
get / wanneer den Man het ampt doet / welck hare
de konne. Of e ghelacke ende den aerdt verliest
in plaetse / of t'is een misdade die onnodich ende

1. Corint. 7.

Rom. 1. 26.

Li. 9. de Con-
dic. titul. de
adulter,

Van Venus vverck.

• dat is' met
zake door
het Suerert
meer doet
straffen.

Wanneer men is om weten / of Venus is in een andere
hoedanicheit veranderd / of de liefde is ghegheert ende
niet gheanden. Op ordineren ende ghebreken / dat
haer de Werten tegen zoodanige stellen; dat de Werten
met het * Suerert van wyake ghewapent zijn. Op dat
de onterde achterhaelt ende van zulcke misdade
overtuyghet zijnde / sp door de straffen die daer toe ghe-
stelt ende ghebonden zijn mochten ghecastijt werden.
Ghebaen binnen Rome inden tijt des Consulats III.
van Constantius, ende II. van Constant Augustus ende
Consules.] De dieren die de Fransosen Muets no-
men / vermenghen haer met hunne moeders / gheen
vrouw noch onderscheydt van bleeschelike vermene-
ghinghe wert by haer onderhouden. Om welker oor-
zaken de mannen die hun moeders/susters ofte andere
dien het door de Goddelike ende menschelike werten
verboden is/bleeschelick bekent hebben/veel eer vrees-
like creaturen behooren genaemt te werden / dan hoe-
reerders ofte onghestadighe. Onder dit volck zijn de
herbloecte bogghers / de welcke de vermenghinghe
met vrouwen verlatende ende misprissende / haer met
Mannen vermenghen / zeer si handelick in de liefde
tot Jonghers handelende. Waer af het veel berer
is; dat elk swijghe / dan meer van zoodanighe dinghen
te spreken om dat het te afsgriffelicken ende verbloec-
ten zake is om van Christenen aen- ghehoort te wer-
den / wien Godt de ghenade ghegheben heeft / dat
sy een afsgriffen van zulcken schandelicheit hebben/
waer mede de Mooren ende Machometisten behan-
ghen zijn: ende indien onder de Christenen zoodani-
ghe lieden zijn / zoo moet men ghelooven dat de zelve
Godt verlaten hebben/ ende in hem niet en ghelooven/
maer sy zullen haren verdienden loon wel ontfanghen.
Sigismond Malatesta een Vasttaert-sone Pandolphi,
Heere ende onrechtveerdich Besitter (ghelijck als sy-
nen Vader) van de Stadt Rimini / ende van een
deel van Romaniola ten Landeschap in Italien / de
Bereike toe behoorende / poochde met gheweldt sinen
Sone Robert vleschelic te bekennen/ de welcke om zo-
danich een schandelicheit te wyake synen pongiaert in

syns Vaders haest gheschieden heeft. Den seluen Sigis-
mond behanghen zijnde door de schoonheide van een
hoochdijnsche Vrouwe/ de welcke wt Duytslandt na
Romen reysende/ om wt Godts diensticheit de Tem-
pielen van S. Pieter ende S. Paulus te bezoeken/ door syn
Kant troc/ ende van hem ontmoet zijnde/ zo wilde hyse
met gheloeft nemen. Ende alzo hy haer lebendich niet
en konde schenden/ om den grooten teghenstant die sy
dede/ sneedt hy haer de strote af ende heeftse alzo doot
zijnde bekent. 'Tis mede een ghedenckweerdighe sake/
dat desen verbloeten mensche syn eyghen Dochter be-
kent ende kinderen hy haer ghewonnen hadde. Maer
hoe zoude den hemel schrickeliker dingh hebben kon-
nen aenschouwen? Ick heb de witsprake ende de pley-
tinghe/ die den Advocaet Fiscael int Latijn door den
Paus ende de ghantsche vergaderinghe der Cardina-
len dede/ die metter handt gheschreven is. Waer inne
al de schrickelike ende verbloete misdaden die desen
hoofen Mensch bezeven heeft/ verhaelt werden. Hoe
zoude men grooter beestelichheyt kunnen vinden/ dan
bloet-schande/ daer af de onredelike Wirren een af-
griffen hebben/ indient gheloofweerdich is tghene
Iovianus Pontanus zegt ende sweert dat hy't selver be-
bonden heeft? Ick hadde (zegt hy) een zeer kleyn
Hondken/ ghenaeemt Capouane, (welck ick t'anderen
tijden in myn heetsen ghedachtich sy ghelooft) van
t'gheslachte der Honden die-men Camus noemt. Ick
hadde oec eenen Hont van haer die ick Asterion heete
die/ den schonsten ende netsten van alle Honden diemen
zoude hebben moghen binden. Wanneer sy nu hirtich
waren/ wilde ick Asterion met haer laten sp:len/ op dat
my die twee/ songhen mochten boozes brenghen ende
dede haer beyde op een heymelike plaetse af hantem
op dat sy haer niet gheen andere Honden en zouden
vermenghen: ick verzeke u dat de Moeder minner-
meer en wilde lijden dat den Sone met haer speelde/
ende niet teghenstaende dat myn kinderen haer haest
hielden zo heeft sy toe gheloeftich ghaderen/ datse ghe-
woonen waren/ haer los te laten/ ende met een ghe-
dulticheit ende calemte op Asterion aenhalende/

byt met syn hupshoutwe alle daeghs rhien-mael bel-
 bracht / waer ober sy haer by de Koninghinne van
 Arragon ghingh beklaghen / de welcke den man dede
 roepen / die zelve warachtich bekende te wesen. Doen
 behal hem de Koninginne / dat hy vooxaen syn hupsh-
 houtwe niet meer dan zes-mael des daeghs zoude be-
 kennen / ende dat op lijf straffe / op dat de houtwe door
 de gheduericheyt van zo veel omhelssingen in zo korten
 tijt achtē malkanderen erhaelt zijnde / niet in ghebaer
 des doots en zoude komen. Men en mach hem niet
 zo zeer verwonderen (zegt Boeyer) ober de macht des
 mans / als ober de klachte die de houtwe daer ober
 dede: want de houtwen dickwils ober het wepnighe/
 maer niet ober de veelheyt klaghen; ende hoewel sy
 niet zo stout en zijn als de mannen / volghens de Wet
 Quisquis in den Codice, ad leg. Iul. majest. zoo zijn sy
 nochtans veel stouter in Venus werck als de mannen/
 ghelijck als Lucas de Penna zegt / ober de eerste Wet
 De mulis. in den Codice. Maer teghens tgehoelen
 van Boeyer, zoo houde ick veel meer de daedt des
 mans voor een beestelichheyt / dan ick het voor een ghe-
 welidighe macht; zonde houden / ten ware dat hy sich
 daer op verzaghe ofte toe-stelde / door het gheduerich-
 ten van Schaloenen / wilde Asperges / Satyrion/
 Artichocken / Asfraen / Munte / Rupte / Hof-herste/
 kichers / ende andere godanighe prikkelingen van
 Venus; ofte soek wel voor een zeker krimpdt / waer
 af Theophrastus schrijft / zonder zelve te noemen / dat
 eenen Indiaen mede ghedacht had / welck zulck een
 groote kracht ghaf in het naturliche lidt / niet alleen-
 licken aen de ghene die zelve aten / maer dat meer is/
 oock aen godanighe die dat alleenlichen aenraecten/
 dat het haer bequaem maechte / Venus werck zoo
 dickwils achter malkanderen te doen / als het haer
 belieft. Ander boeghen (zegt Theophrastus) dat
 de ghene die het selbe ghehuypcht hadden / zenden dat
 sy't twaelf-mael achter malkandern ghebaen had-
 den. Ende den voor-noemden Indiaen die groot
 ende broom van lichaem was / bekende in men
 teghenwoordichheyt / dat hy zelve werck zomtijds

Theophrast.
 lib. 9. ca. 12.

Vruchtbaerheyt eenigher Persoonen.

“in eenen nacht tseventich maal achter malcken
 “volbracht hadde / maer dat hy het sperma ofte zaad
 “niet dan met byspelen ofte af lekende quist en toerde /
 “welck sich eyndelick in bloet veranderde. Maer laet
 ons dese beschrijvinghe verlaten / ende tot een ander
 Capittel komen.

Van eenighe die om kinderen te genereren zeer vrucht-
 baer zijn ghevveest. Ende van de onmaetelike on-
 kuyshayt des Keyfers Proculi, die in vijftien dagen
 hondert Maeghden van Sarmation swanger maecte.

Capittel XXXIIII.

Vide Petrum
 Grinicum.

Teghere dat de Ouders schrijven van tgroot ghetal
 der kinderen die eenighe personen ghegeneraert
 hebben / is voornamelijk zeer wonderlick. Artaxerxes den
 Koninck van Persen hadde hondert en vijftien doch-
 teren / vijftich van de zelve sonen doot ghesworen heb-
 bende/brachten hem om de hals. Eutyclus genereteerde
 dertich sonen / ende Cn. Pompeus de schouw-plaetse
 met verscheppen wonderlike mans-beelden ende an-
 dere byemde dinghen verclerende/ heeft het beeldt Eu-
 tychi aldaer mede gheset / welck op het wtbaert-
 bedde ghedraghen wierdt/ door twintich kinderen des
 voornomden Eutychi. Proculus den Roomschen
 Keyser beroemde sich dat hy in vijftien daghen hon-
 dert maeghden van Sarmation gheswangert had/
 die allegader in de oorloghe ghevanghen waren. Hy
 was zoo tot hoerertje ende boosheyt gheneghen/ dattet
 Flavius Vopiscus verbloecte. Ick zal de woorden des
 voornomden Keyfers Proculi alhier noch byvoeghen/
 die hy tot Metianum sprach: Ick hebbe (seggt hy) hon-
 dert Sarmatische dochters ghenomen/ van de welcke
 siet thien in eenen nacht haren maeghdom benomen
 hebbe/ende binnen vijftien daer na/ heb ick hare alle-
 gader van maeghden vrouwen ghemaecte.]

* Sarmation
 wert nu be-
 densdaeghs
 Polen ghe-
 noemt.

De dootvanden vijftien Sardanapalus, zijnde den
 vijf-en-dertichsten ende laetsten Koninck van Assy-
 rien. Ende syn graf-schrijft.

Capittel XXXV.

De Koningen die boortijds in Aſien regerden waren ghantschelick tot alle welluſten ende be-
gheerlicheden ghenegghen/ voornamelijk Ninias, den
ſone van Ninus ende Semiramis, deſen bleef altydt in
ſyn paleys/ende was gheheelick ſynen buſch toe- ghe-
epghent / ende in alle ſoorten van verquyſtinghen ghe-
conſijt. Hy en wiert van niemant dan van ſyn vrouwen
ende kamerlinghen gheſien. Zoodanich eenen/ ja noch
veel wiſſachtiger was Tonos Concoleros van den
Syercken Sardanapalus ghenoemt/ den vyff- en- dertich-
ſten Konick der Chaldeen ende Aſſyriers/ die eenighe
zegghen te ſijn een ſoon van Anacyndaraxes, ende an-
dere van Anabaxares. Arbaces een van ſyne Welde-
oberſten den kamerlingh Paramезes dooz ghiften be-
wonen hebbende / zagh dooz ſynen middel den booz-
noemden Sardanapalus in vrouwen- klederen in ſyn
kamer zitten / den haerdt was hem af- gheſchoren/ de
ooghen gheſchildert / het aenſicht wit als melck / ende
int midden van ſyn hore ſchaerlaken ſcherende/ende
met haerlieden ſpinnende. Waeromme hy tegens hem
een t;amen- ſwerringhe ghemaect hebbende/ dooz tbe-
ſet ende den middel van Phul- Belochus ſynen Stadt-
houder in Babel/ oproerich wiert ende oorlogh tegens
hem boerde. Sardanapalus ſloegh de wederſpannighe
in d;v ſtrijden ende verwantſe/ na welke overwinninghe
hy noch veel luer ende onverdraeghlicker dan booz-
henen was / keerende wederom tot ſyn eerſte welluſ-
ticheden. Ende al;oo ſyn krijchs- knechten het exempel
van haren Heere naer volghden/ zoo was hy ghantsch
onverbaſt/ doen den brant hem op eenē nacht quam
beſpringen. Ende nict lang daer na wierden twee van
ſyn heit- leggers onder tbeſet Salameni ſyns ſchoon-
broeders / verdaen ende in de blucht gheſlaghen. In
zulcker boeghen dat hy van alle; liden ſyn landen be-
heſende/ hem zier neerſtelick inde ſtadt van Ninus (die
de heylighe Schryfture Ninive noemt) verſterckte/ die
met lijf- rochten ende alle noodtelicke ghereedtſchappen
bezorgghende/ waer binnen hy den tijdt van twee jaren
belegghert bleef. Ende al;oo daer een breeſelike ende
hymende ober- bloepinghe van de riviere Euphrates
ghe-

Van Sardanapalus.

ghefchiebde / heeft de zelve een groot stuck van de
 Stadts-mueren ter neder gheworpen. Sardanapalus
 achtende dat desen hooghen vloedt een quade boog-
 teekening was / doo de antwoorde die een zeker Orakel
 daer af ghegheven hadde / heeft aen syn bich midderse
 beghinnen te twiffelen. Waeromme hy op een plaetse
 die binnen de mueren van syn Paleys beloten was /
 een groten Tabernakel dede oprechten / gherimmers
 van groote stucken houts / tot de hoogte van vier hon-
 dert breten / op de wijsse van een * Pyramide / ende bin-
 nen desen Tabernakel alsoo opgherecht zijnde / liet hy
 een groote ledighe plaetse / die hondert doeten in elcke
 zijde wijdt was / welck in als vier hondert doeten in
 den omvangh besiep / daer binnen dede hy vier hondert
 goude wortelen stellen / diende om heerliche maels-
 tijden volghens d'oude ghewoonte daer op te houden:
 ende aen reynende der zelve / ofte daer op stelde hy vijf-
 tich goude Tafelen. Ende den omganch van dese
 plaetse was mit een groote menichte drooch hout
 ghaenssch omringht / in sulcker boeghen datter net-
 ghens gheenen worganch noch openinghe en was / dan
 van boven om den dach te krijghen. Wat ghedaen
 zijnde / dede hy duysent miadien Sikelen goudes be-
 draghende thien milioenen / zijnde duysent-mael thien
 duysent / ende thien duysent miadien : oft een miadien
 sikelen silbers / bedraghende hondert milioe-
 nen / welck is thien duysent-mael thien duysent sil-
 ber / sieloopende 300 heel als heertich milioenen pistolet-
 kroonen. Waerenboven noch een groote menichte pur-
 pere kleedinghen booz schermen ende doornen / zeer
 heerliken verrijt met alderhande kostelijcke ghesceen-
 te / ende andere fraenicheden. Daer na dede hy syn
 vrouwe ende syn wijben die hy aldermeest beminde
 daer binnen gaen / die niet met allen en wisten van
 teghene hy booz ghenomen hadde te doen / ende eyn-
 delick sloot hy hem zelve de lesse van allegader daer
 binnen / sonder eenighe hout van wederom te keeren.
 Dat ghedaen zijnde / hebben de kamerslinghen ende
 syn andere Dienaers (die hy syn broodmenen gheopen-
 daert / ende van wien hy den eedt ghenomen hadde)

Dee

het byer inden opgherichten Tabernakel gheschiede
volggens de belofte die sy haren heere ghedaen had-
den/alsoo dat de gantsche timmeragie terstondt in
byer-blammen stondt/ ende alle ighene daer inne was
verbrant wierdt. Den byandt duerde vijftigh daghen:
ende zoo wel d'3 wonderen als de byanden denroock
siende waren daer af verwondert / ende dachten dat
Sardanapalus syne Goden offerhande dede. De ghene
die dese historie beschreeven hebben/ sijn Ctesias, Athe-
neus, Diodorus Siculus, Eusebius, Suidas, Eutharius,
Zetes, Ovidius in Ibin, Orosius ende Iustinus. Strabo in
schryft in syn Geographie / dat tot Anchialus een
Stadt van Eticien het Graf Sardanapali was / waer
op in Aegyptische letteren een ghedicht van dusdan-
igen inhoudt ghegraven stondt :

Strabo in
Geograph

Ick die hier legghen ben ghenaeemt Sardanapalus

Anaclydraxi Soon, ick boude Anchialus

En Tharsis op een dach. Maer ghy o ! Reyser vreemt

Die hier voor by reysst, eet, drinck, en u vreemde neemt.

Bekent dat ghy sterflick zijt op dees VVerelt ronde,

En datter na den doot gheen vrellaest vuert bevonden.

Daerom ghebruyt die dan, terwyle ghy hier meucht :

VWant na u doot hebt ghy gheen lust ofte gheneucht.

VWant ick die zertijds was een Koninck groot van machte

Ben nu maer asch, en leggh' hier als de onghelucke,

Ick hebbe anders niet ghedrighen hier van d' aem

Dan spijt en dranc waer med ick stadich was beloen.

En van myn daden al die ick hier heb bedreven

En zijnder gheen meer in ghedaechten is gebleven.

Dit is een vuuse leer, om veel te sterven zoet

Voor al dat sterflic is, en eenmael sterven moet.

Graf. schryft
van Sarda-
napalus.

Apollodorus (ghelyc als den Wellegger van Aristophane verhaelt) seght dat Sardanapalus op syn Graf
die nadooghende in Aegyptische letteren dede staen:
Eet / drinck / ende doet Verus wroek : want als
andere dinghen sijn niet te bedriegen. * Daer wat

* Cice. lib. 2.
de senib. & 5
Tuscul.

joude-

Van het spreek-woort

andemen anders op t'Graf kunnen stellen (zoght Aristoteles) niet van eenen Koninc/maer van eenen Officijp beroemt hem dat hy na synen doot heeft / tydens hy zelve ghebuerende syn leven niet langhet en hadde/ dan hy dat ghebyuychte. Waer oer een Graf-schrift in Fransops ghemaect is/ van dusdanighen inhoudt:

*Een ander
Graf gheschryft van
Sardanapal'.*

Hier leydt hy die in vvelckten

Eerijcs leefde zonder ruseu.

Op doos vande woerelt groet,

Die ghehadt syn meeste vrenckden

Heeft, in alle quac ondenckden

Die hy kost versinnen bloot.

Eer hy storf soud hy niet moghen

Minder hebben kunnen dooghen

Ten vvaer hy versuedet vvaer:

VWant vvat zoud hy in syn leven

Na syn doot begheeren even.

Dan een Offen Graf-schrift is.

De Gijcken heten Sardanapalus, Pandron, dat is te zeggen/ VVeck ende vvijsch in al syn leven. Enige willen dat desen naem Sardanapalus int bescheppen Dierusehe woorden t'amen gheborcht is/ Sar, Dan, Nihil, dat is te zeggen/ Hoogh, Heere, Verderver. Ende het is ghelooftich / dat desen Koninc desen toe-naem in plaetse van eenen titel heeft willen nemen / ghelijck als Attila die hem De Roede Godts dede noemen / Machomet den Eurotschen Keyser Den schrick des VVerelts: ende mer andere Koninghen / die gheduerende gheleuomen hebben / in het aen-nemen van anders stelen ende namen.

Van vvaer dat die Italiaensch spreekwoort *O! traditore de la carna salara* ghekomen is.

Capittel XXXVI.

In een hooge Schole van Italien quam een jongen Edelman woenen/ jinde van goeden ghescheyde was wel schoon/ relich/ ende met een goede herbescheiticheit beset/ als hy van naturen amoureux was. Hy lagh toe herberghet

herberghe recht over het huys van eenen Barbier / die
 een schoone jonghe vrouwe hadde / twintich jaren ofte
 daer ontrent oudt zijnde / waer op den Scholier niet zo
 haest het oogh ghewoopen hadde / oft hy bebaent hem
 int herte met hare liefde ontfleken te zijn / ende stelde
 van doen af syn studie meer na de Barbiers Wydwe
 dan in de Codicen ofte Pandecten / trachtende boven
 alles de vruchten van haer schoonheyt te ghenieten.
 Omme nu tot syn voornemen te komen / heeft hy al
 lengs kens kennisse met den Barbier ghemaect / hem
 zomtijts met syn vrouwe als ghebuiren tot den onbijn
 noodende / op dat hy syn ooghen met ghemack mocht
 verlustighen / int aenschouwen van het wit daer syn
 hert ghesfadelich op nuckte. Hy verstuude hem eens
 op eenen dach / dat den Barbier opt belt was ghegaen /
 alleen hy de vrouwe in haren winckel te komen / aen
 wien hy ghantschelich syn vperighe liefde ontdeckte /
 haer biddende dat sy tgheweldighe vper dat hem bet
 reerde / wilde blussen / waer af hy des nachts niet een
 ure en konde rusten / gheen ander vrechde hebbende /
 dan zo wanneer als hy haer mocht aenschouwen. Dat
 ghezeijt hebbende / doodr hy haer eenen kostelicken
 Diamant / dien sy niet en wilde nemen ; maer hem
 strengelich ghenoech antwoordende / dat sy van volc
 niet en was / dien hy omzulck een jaetke behoort te
 braggen / ende dat hare eere haer al te hoogh beboelen
 was / zandt sy hem zonder eenighen troost wederom
 wech. Den Scholier droevich ende beschæmt zijnde /
 om dat hy zoo afghetwefen wierdt / betroock met eenen
 langen neuse. Nochtans weder hy hemzelven bedinc
 kende / dat eenen boom met den eersten slagh niet en
 valt / nam hy grooter mocht / ende bespongh zeer dick
 wils de sterckte van dese schoone vrouwe / zonder dat
 hy yet op haer winnen konde. Hy heeft in syn voorn
 nemen zoo volhardich gheweest / dat hy bemerkte dat
 den muur een wepnich begheft te vallen / ende dat de
 croonen die hy behalven den Diamant presenteerde /
 tot een verdaght vande overghevinge der plaerse zou
 den aenghenomen werden / ten waer de vrees ende de
 onbedachticheyt van haer man haer achter ghehouden
 ende

Van het spreek-woort

inde selve belet hadde. Maer indien't myn ~~man~~
 wiste (zeide sy) hy zoude my zoo plat als eenen plas
 slaen / oft mogheliclyc zoude hy my wel dooden. ~~Wat~~
 slaen? zeide den Edelman (die doer tot der ~~Wouten~~
 woorden een oorzake nam om eenighe listicheyt te ver-
 steren) hebt daer gheen zorghe door nadien ghy anders
 niet en vreesst als dat / ick verzekere my / dat ick hem
 daer in doe verwillighen / ghy siet wel hoe dat hy my
 bemint. En heeft hy my niet dickwils in u teghen-
 woordicheyt ghezept / dat hy gheen dingh ter werelt en
 hadde / dat niet tot mynen belieben en was / ende hy en
 heeft u niet wtghesloten / later my mede ghewordent
 Nu op eenen dach also den verliefden Scholier tot syn
 venster zagh / dat den Barbier zeer onledich was int
 scheren / ende den baert te schryppen aen veel mannen
 die wachtende waren / om te zitten den eenen na den
 anderen / volgens d'orde daer inne sy gekomen waren
 so quam hy in syn onderkleeren ghekleedt / synde / inden
 winkel / zeggende tot den Barbier / Meester Ian (want
 alsoo was hy ghenaemt) eenighe Edelmannen Scho-
 lieren myn Medeghezellen / sy nu nu terstont komen
 bezoeken / wien ick mynen wijn wil laten proeven / eer
 sy weder wech gaen / ick bidde u my een wepnich van
 u ghezweten vleesch te gheben / op dat den druck haer
 es beter mach smaken. Myn Heere (zeide Meester Ian)
 ghy siet hoe onledich dat ic ben / hy desen goeden Heere
 die ick scheere: maer gaet boven / myn Vrouwe sal u
 selve wel gheben. Den jonghen Edelman die gheen
 beter antwoorde en verwachte / nam den tijdt waer /
 om een eynde van syn lijden te maken. Hy vloot ter-
 stont tot inde kamer / aldaer syn liebe ende welbeminte
 Barbierster was / ende om een beghinsel te gheben / tot
 den aenslagh die hy over zoo langhen tijdt door ghe-
 woopen hadde / verhopende dat hy haer tebertt altydt
 te bereydt tot syn begheeren zoude vinden / na dat hy
 gemmael tghewijck van haer ghehadt hadde. Zeide
 hy haer aldus: Nu is de ure gekomen (myn Vrouwe)
 dat ghy van myn quelen een eynde zult maken / want
 neer tghene ic ben u door gheenighe beden heb kunnen
 verhoeden / my nu door doen. ~~Man mynen goeden~~
Dient

zient vergont is/ aen wien ick tot een deel der vergeldin-
 ge ban sulck een verlof/ toelatinge ende gonste nu daer-
 en twintigh dukaten geschoncken hebbe. Meemt daer-
 en diamant dien ick u alreede aengeheboden hadde/
 en is geenen berijl noch geenen om slechte lieden mede te
 edrieghen/ maect hy is hoorwaer. Oriental. Cis wel
 waer/ dat hy van sodaniger weerde niet en is/ als ick
 wel soude begeeren/ noch alsulc eenen als ghy wel weers-
 igh zijt/ ick bidde u niet tegenstaende dat ghy hem tot
 mijn Godspenningh van de byerige liefde die ick u toe-
 sage wilt aemmenen/ ende dat ghy wilt toelaten/ dat
 ik nu ter tijt mach verrijgē/ de geweschte vrouwe waer
 aer ick soo langhe gehaecte hebbe. Maer soude het
 larachtigh zijn/ dat mijnen man u t selbe vergont heeft
 ende de barbiere vrouwe) ist mogelijk. Ja ick en geloof
 niet/ geloof ghyt niet/ sende den Scholier daer op:
 waeghtet hem bijelick/ ende roept van t'hooghste der
 appen/ oft hyt niet gheseyt en heeft/ dat ghy myn geben
 ut/ gene ick van u epischen sal. De vrouwe lichtede
 n cleyn deksel op/ t welck op een houten rooster lagh/
 aer door/ -men in de winckel sien conde/ ende van daer
 goft sy met luyder stemmen tot haren man te roepen:
 Meester Jan/ sal ick mijn heer gheben/ tghene ghy
 m gheseyt hebt. Ja/ Ja (antwoorde den Barbier)
 heeft hem soo veel als hy begeert. De vrouwe het deck-
 weder toe gesloten ende de Camerdeure ghegrendelt
 bende wierp haer den Scholier op een bedde/ ende
 aer de cleederen op lichtende/ volbracht hy zijn ghe-
 enichte begeerte. Dat gedaen zijnde/ gingh hy weder
 neden ende houdende in zijn handen een cleyn stuc-
 en gesouten bleesch dat hy tot dien eynde in zijn dies-
 ck gesteken hadde/ om te beter zijn personagie te mo-
 n spelen/ seyde Adieu aen Meester Jan/ ende gingh
 edet in zijn huys. Den eerstcomenden nacht/ de vrou-
 e hy haren man gelegen zijnde/ willende een wepnigh
 et de vrouwe beginnen te doen/ soo begoft sy gewel-
 gh op hem te kijven/ seggende hoe hebt ghy derben so
 niet ende vermetel zijn/ den edelman te vergonnen/ tge-
 hy van my in zijn gantsche leven niet en soude ver-
 eggen hebben/ indien ghyt niet toeghelaten en hadt?

Went Barber die niet en conde verstaen/ want hy
 van dese woorden staekten/ kuyfsterde niet stielich toe/ en
 de volcomen kuyfste daer af te berouwen. Ende alsoe de
 vrouwe die niet en wist/ dat hy hierin ontrentende was/
 hem de gansche handelinghe vertelde/ is hem r'blase in
 t'hoofte gecommen/ ende met toespilghent ontscheide sijn
 daer hogest hy niet byder stemmen in sijn spake te coe-
 pte. O traditore de la carna salata, ende daer af is die
 sprekendoot gecommen datmen in Italien seggt: O tra-
 ditore de la carna salata, twelck t'sedert dien tijt alge-
 het t'gebruyck gebleven is. Ich en weet niet hoe het den
 Scholier/ de vrouwe ende den Barber namachs niet
 malcanderen maectten: want sijn heere Boeyer die in
 sijn Decisionis dese historie int corte verhaelt/ en segghet
 niet meer af. Ican Nevizan maectter verhael af in sijn
 Forest nuptiale alwaer myn dunkt dat ick het t'andere
 tijden gelesen hebbe.

Eē vreēde sake geschiet insche twee jonge Genevoysen.

Capittel XXXV II.

En Genebons schip weder-keerende wt Cyprus in t'
 jaer 1232 had mede twee jonge Genevoysche Edel-
 luden op/ den eenen was genoemt Ottobon d'Helie en
 de d'ander Jaques Grillo, dese cregen verschil met mal-
 canderen/ ende hier over veel woorden gehad hebbende/
 is Ottobon een wepnigh hier naer berouwen/ soo dat
 men t'sedert noyt en heeft conuen vernemen/ waer hy
 verbaren was. Niet sonder quaet vermoeden dat Grillo
 die veel stercker van lichaem was/ hem van boven ne-
 der in de see gestoten hadde. Waeromme d'ouders van
 Ottobon, siende dat haren sone verloren was/ doen het
 schip tot Genua aengecomen was/ so hebben sy hier o-
 ver aen den obersten regaerder (die sy Podesta noemen)
 slachtigh geweest/ die Grillo in de gebanchenisse depe-
 stellen/ ende siende de sake door rechte gecomen/ soo heeft
 den Rechter volgens de wetten der Lombardiers/ die
 aldaer eenheels onderhouden werden/ te weten/ dat de
 misdadigen daer af niet geen rechte sekerheyt der salom
 hadde/ haer selven door middel van enen camp ofte
 gevecht

Wacht van een tegens of moest rechtveertigen. Maer
omme den Rechter tebal dat beyde de partijen pegelich
sijnen campioen soude bekieken/ om het geschild te lissen.
De beschuldigders bechopen eenen Florentijn genaemt
Caccia ende daer de verwoerder wiert Pristello de como
gheroen. Desse twee dan met groote feestelicheit op de
plaatsen van Zeyden verschaen ende ter hant gecomē
sijnen/ bleef den Florentijn eyndelick victorius/ maer
omme den Rechter de wet int' wetck stellende/ Grillo het
hoofst dede af-slaen.

Wat volkeren eertijts de handelinghe der specerijē had-
den, ende wie de gene zijn die nu sodanigen handel
drijven.

capittel XXXVIII.

De Coningen van Egypten hadden eertijts de hant
delinge in de specerijen ende oostersehe Medecijnen/
die over langen tijt van de Arabers/ Persianen/ India-
nen ende andere volcken in Asien coopende/ om die dan
weder aen de Scijthen/ Duytschen/ Francoschen/ Italia-
nen/ Grieken/ Mooyen/ Spanjaerde en andere volc-
kerē in Europē te vercoope. En de Coningh Ptolomeus
Auletes den vader van cleopatra (als Strabo schrijft)
trock jaetlicx doot den handel der specerijē twaelf talentē.
De Romeynē Egypten ingenome hebbende/ hadde daer
noch grooter incomste af: en dese koophandelinge ver-
minderde allenskes van dach tot dach eve eens gelijck
als het liepserijē verbiel: en eyndelic ghingh so garesch te
niet. Waeromme de Coopliede de selve begunne ter hant
te nemē/ so gingen die te water en te lande tot Cassa ofte
tot Canai coope: maer met groote oncostē en moepelic-
hede. Om dieswille dat de Comēschappē regē de stroom
der Rebiere Judiis opgeboert wierde/ tot by de rebiere
Oso/ dooersich door Batur (t welc Basatiana is) en lange
de voornoemde rebiere Oso/ en die dan een langen wech
te peerde geboert hebbende/ so wierden so in de Caspi-
sche zee t schep ghebaen/ ende van daer wierden so op
verschende plaetsē geboert/ doch insonderheyt tot Cirra-
ta ende aen de rebiere Balga/ alwaertse de Arminiers/
Meden/

Arabien / **P**erthien / **P**ersien ende andere belanden
 quamen coopen. Den **E**traca wierden sy teghen **S**iroon
 van de **S**alga opgehoert / tot in **T**artarian ende **S**parh-
 tan / dan niet peerder tot **C**assa / ende in andere naefstge-
 legene habens hant den **E**are / alwaer de **E**uropische
Vrankien / **G**rieken / **S**choonen ende andere volcken van
Europa die quamen handelē ten is noch niet seer langh
 geleden datter de **P**ersien quamen van die te coopen.
Gelijck oock de **G**ehadoofen ende andere **C**hristenen.
Daer na wierden de **C**oomenscappen aen **I**ndien (al-
 daer het aen de **C**aspische zee paek) tot **T**rebisonde ge-
 boert / afcomende langs de rebiere **C**assa tot in **M**ate
Mat tot **M**aer dese handelinge quam aldaer oock toe
 niet / doen de **T**urcken noch niet seer langh geleden / dat
 selve keijserijck innamen. Ende doen wierde sy de **E**u-
 phrator afgevoert / tot in de **P**ersische zee / ende van daer
 op lastajeren tot **D**amas / **A**leppo / **B**arut ende andere
 hebben. **E**enige **S**oldanen bonden daer na de hande-
 linge der **S**pecerijē in de roode zee ende in **A**lexandriē door
 den **M**ul / maer niet in so grooter oberbloedichent **T**egen-
 machelijck te den **C**onigh van **P**ortugael (de niemē
 hant gebonden hebbende) meester van dese handelinge /
 doende die tot **L**isbon ende **E**mbere's voeren niet tegen-
 staende dat **S**oliman den grootē **T**urcschen **K**eyser hem
 selve pooghde te verhinderen. Welcken **S**oliman
 in t jaer 1537 den **E**unuche **B**assa daer hem gesonden
 heeft / desen niet een groote menichte **S**alepen in de mid-
 delandische ende roode zee seylende / ende van daer door
 den **M**ul in d' **O**ceanische ofte groote zee / quam inde
Stadt ende het ewlant van **D**io by de rebiere **I**ndus / ende
 also hy een geweldige hevreracht by hem hadde heeft hy
 selve strengelijck beleegert. **M**aer also hyt niet en conde
 in nemen / was hy genootsacckt / in beleghe op te baken
 want de **P**ortugosen selve cloeckelijck beschermden.

Wat wrake dat **O**liomara de huyfrouwe van **O**rgi-
 gont nam, over eenen **R**omeyschen **H**oofman
 die haer vercracht hadde.

Hebbende Cn. Manlius Torquatus de Gallo-grieken
 verwonnen/ t'welck een seer barbarisch ende wreet
 volck in Afsien was/ ende veel bande selve gebangen ge-
 comen. So ist geschiet dat eenen Hooftman ober hon-
 dert Romeynsche krijchs knechten/ die de ghebanghenen
 in zyn bewaringe hadde/ met liefde ontficken wiert op
 de hups broutwe van Orgiagont een Heere ober de voorsz
 noemde Gallo-grieken/ genaemt chiomara een jonge/
 groote/ schoone ende geestighe broutwe/ ende de eerbaer-
 heyt der Romeynen aen een zijde stellende heeft hys
 vercracht ende haer eere benomen / wat teghenstant sy
 daer tegen conde doen. Als nu het los-gelt der gebange-
 nen gecomen was/ heeft de granschap het eerbaer her-
 te deser broutwe beginnen te ontficken/ dewelcke voorsz
 nam wrake te nemen ober het geweld ende onrecht dat
 den voornoemden hooftman haer aengedaen hadde.
 In sulcker voeghen dat sy van de ketenen ontslaghen
 ende met haer volck op een zijde gegaen zijnde/ bebal dat
 het goud aen den hooftman soude ghetelt werden/ de-
 welcke tertwijlen hy gantsch beligh was om t'gelt te tel-
 len/ zyn oogen nergens anders op siende/ heeft dese
 broutwe in haer sprake (die de Romeynen niet verstaen
 en konden) haer dienaren beboelen/ datse hem van ach-
 teren souden dootslaen/ ende daer naet t'hoofst banden
 schouderen houdwen/ t'welck seer dapper ende behen-
 diglick van de selve volbracht wierde. Doen nam sy
 t'hoofst/ droegh ende wierp het voorsz Orgiagont hares
 mans voeten/ als zijnde een voete ende vergeldinghe
 van haer eere die den hooft man haer benomen hadde/
 die door desen middel zyn welverdiende straffe droegh.
We en sal nu niet oordeelen dat dit geen daet van een
 barbarische/ maer van een Romeynsche broutwe is/
 werdig om door alle die van haer gellachte greekt en-
 de gepresen te werden. Het hoe dat Iulius cesar Sali-
 ger den upnemenden voete onses tijts/ haer doet spre-
 ken tot haren man ende Heere in zyn Heroines.

Plutarch.
 int tractaet
 hāde beuery-
 deliche vādē
 der hōutōs.

Wrake van chiomara.

Quod potui feci: sed tu carissime conam

Accipe nunc fidei pignora certa mea.

Non servavi hosti, neque enim deberur iniquo.

Ad vir Chiomarae qui fuit, unus erit. *Dez lre.*

*Iek dede dat ic conde. maar ghy mijn man vol uveerde
De sek' repanden van mijn trouwe vuil aenveerden.
K'hebt niet voor den vyant (dies, niet toequam) bevast
Maer Chiomara's man, heb ick alleen gespaerd.*

Oorde van het vierde Boek der herfchepden
leffen Antonij du Verdier.

HET VYFDE BOECK ²⁴³

der verscheyden Lessen van

Antoni du Verdier,

Vervolghende de zelve van

Pieter Messias.

DEN DROOM VAN ASPASIA

een dochter van Hermotimus van Phocida, een seer arm man, de-welcke om haer wonderlickc deughden eerst de huyf-vrouwe van Cyrus den Coningh van Perssen, ende daer na van Artaxerxes geworden is.

Capittel. I.

Aspasia was een dochter van Hermotimus van Phocida ende haer moeder Alian. lib. 12.

gestorben zijnde/ soo heeft haer den vader seer armelich/ nochtans in groote huyscheit/ opghewoert. Als sy noch een cleyn dochterken was/ is onder haer kinne een gheswel ghegroeyt/ dat seer leelich ende mismaect

gen aen te sien is geweest. Om t' selve te doen genesen soo heeft Hermotimus een medecijnmeester aen gesproken de-welcke beloofde t' selve geswel te verdrifven/ mits dat men hem een sekerre somme gelts die hy eyschte/ gaf/ ende also Hermotimus seide: dat hy geen gelt en hadde/ so heeft den medecin-meester gheantwoort: en ick en heb noch geen leuyden ofte medecijnen/ ende is also hem ghegaan. eens op eenen dagh had Aspasia eenen spiegel in de hand/ ende daer in siende de groote mismaectheyt des aen-gevoelchen bleesches/ so heeft sy

ff iij

seer

seer bitterlick getweent/ ende is haer oer te slaep ghe-
 vallen/ doen droomde haer/ dat sy een dunke sagh da-
 in een broute verandert was/ dadelick tot haer yende.
 En quelt u niet mijn dochter en ghe niet niet dus treu-
 righ: maer neemt goeden nider/ verlaet de medecijn-
 meesters met hare nedercijnen/ ende neemt de drooghe
 rosen van den rosen-boet der goddinne Venus, ende
 spreijdet die op t'gheswel.) Aspasia ontwaecht zijnde/
 ende doende t'gene haer inde droom geopenbaert was/
 is terstont daer af genesen. Sy wies op in alle schoon-
 heit/ ende vermeerderde daghelick alsoo in alle goede
 beballigheden ende volmaeckthent/ darmen seer swaet-
 lick venant van haren ouderdom soude hebben connen
 binden die met haer moghte vergeleken werden. Haer
 hant was gont-geel ende eenighsints gekrolt: de ooghen
 groot: den neus een weynigh hooghe: de ooren cleyn: de
 betwe haers aenschijns was de rosen gelijck: hare lippen
 waren als root vermillioen: de tanden witter dan sneeu/
 ende hare stemme was seer soet ende helder. Sy gingh
 seer slectelick ghekleet/ als niet nieuwsgerigh zijnde/
 ja sy en bemoepte haer gheensints om haer te verrieren/
 met eenighe vercierselen/ waer mede de broutwen ghes-
 woon:ijn haer op te proncken: want dooz dien sy in ar-
 moede opgheboecht wierdt/ soo en moght sy hare schoon-
 hendt dooz conste niet vermeerderen / daer by ghe-
 boeght dat sy oock den middel ofte het vermogen niet
 en hadde. Het gheschiede dat dese Aspasia met seer veel
 andere broutwen ende dochters ghecoft wierdt/ dooz een
 van de boornamste Heeren in het hof van cyrus der
 Persen Coningh/ welcken Heere siende dat sy so schoon
 was soo heeft hy haer met drie andere Griecsche doch-
 ters booz den Coningh ghebracht. Dese drie dochters
 werden dooz eenighe broutwen seer lieflick ghekoeft/
 verciert ende gheblancket/ ende daer en boben noch on-
 derwesen in wat wijsse ghebaer ende ghelact/ sy haer
 moesten houden soo wanneer sy booz den Coningh sou-
 den gebracht werden. Cortelick een vader van dese drie
 ghebrunckte alle blijt om maecanderen in schoonhede
 ende beballighejdt te overtreffen, Aspasia allelijck en

De haer aenschijn niet gheblanckert hebben/ doch
 dat sy langhe ghewepghert hadde soo prachtelick
 verleet te werden/ heeft sy ten laetsten/ half niet ghes-
 elt/ een kostelick kleet ghenonten/ waer mede sy hare
 cleede: ende blijvende gantsch bedroeft/ treurigh ende
 root als een vper/ hielt sy hare ooghen ter neder ge-
 aghen/ claghende in de teghenwoordigheyt cyri-
 etwelcke beval dat de drie andere dochters by hem sou-
 en ter neder sitten/ waer in sy seer gheboeghlick ghe-
 oorsaem waren. Aspasia nu gheliet haer als oft sy sel-
 e niet verstaen hadde: maer den heere die haer mede
 hebacht had/ dede haer met bedwanck sitten. cyrus
 die handelende/ ende haer een langhe wijle ghesta-
 elick onder d' ooghen siende/ soo hebben sy selve allega-
 er toe ghelaten/ ende verdroeghen de aentastighen
 es Coninghs niet groote lijtsaemheyt. Maer alsoo
 Aspasia alleenlick met het uiterste zijner vingheren
 egonde aen te roeren/ heeft sy beginnen te roepen/ hem
 gghende/ dat hy ghestraft soude werden/ om dat hy
 odanighe dinghen dede. Dese maniere van doen van
 spasia heeft den Coningh seer wel behaeght. Ende
 soo hy daer na de hant in haren boesem wilde steec-
 en/ stont sy op om wegh te gaen. Doen heeft cyrus
 em verwonderende over de grootmoedigheyt des hee-
 ren van Aspasia, teghen der Persianen ghelwoonte/ ghe-
 pt teghen den heere die haer ghecoft hadde: Van dese
 heer die ghy hier ghebacht hebt/ en iser niet meer dan
 lees eene/ die by/ supber ende gheheel is/ ende de ande-
 e (na mijn duncke) uyt haer wesen ende ghebaer en zyn
 niet dan om slechte lieden mede te bedrieghen. Cyrus
 heeft van doen af gantschelick zijn sin op Aspasia gestelt
 ende grootelick bemint/ waeromme hy (siende dat sy
 rein in alle eerbaetheit lief hadde) voornam van nu
 nootnam hy geen andere vrouwe te slapen/ dan hy de
 dochter van Hermodmus. Aspasia heeft eenighen tijt
 na gedaenlyk ghelooft/ op de dorphe die sy in den
 droom gesien hadde/ ende de woorden der zelve. Waer-
 omme sy ter oeffenen van de ontfanghene welbaderen
 en gouden beek ter eerre van de Godinne Venus op-

Den droom van Aspasia.

ghevoelt heeft/ ende de droomt met kostelike Jeshooden
 bevoert zijnde daer hy gestelt hebbende/ soo heeft sy te
 bedden den goetdige offeranden te bieden ghe-
 stek. En yont oock na heren vader tot Phocida bed-
 sijde ende dierbare gheschenken/ ende heeft hem toen
 bedelien rijck gemaect. Niet langhe hier na so wiers
 dat den Thessalien een seer schoonen halfbant met deers-
 len ende Gout verciert zijnde/ senden Coningh gheson-
 den/ van welck geschenk hy grootelijc verlijt was/ ende
 Aspasia hy hem roepende/ so heeft hy haer dien getoont/
 seggende: siet hier eenen halfbant die een dochter ofte
 moeder des Conings toe behoort. Dat is warachtich
 antwoorde Aspasia. Nu is hy u: ick ghebe hem u se-
 de Cyrus, ende heeft haer dien om den hals gheban-
 den. Maar Aspasia die haer niet met untwendige verciersel
 en bemoepte/ heeft hem seer wijselijc gantwoort. Hoe
 soude ick soo stout zijn aen den hals te draghen/ een gifte
 die Me-broutwe u moeder betaeint? Ick bidde u gheeft
 haer de-zelbe: want hy en behoort my niet/ ende ick
 den bereet den hals sonder eenigh verciersel te toonen.
 Cyrus ober dese antwoorde gant sch verlijt zijnde/ heeft
 haer gheknist/ ende eenige brieven geschreven hebbende/
 waer-inne de t'samen-sprekinge tusschen hem ende Aspa-
 sia verhaelt was/ soo heeft hy die met den kostelicken
 halfbant aen zijn moeder Parisatides ghesonden/ de-
 welcke niet min ober de brieven als om den halfbant
 verlijt zijnde/ soo heeft sy Aspasia met rijcke ende Co-
 ninglike geschenken verciert. Ende alsoo sy daer in
 groot behagen hadde/ dat Aspasia haer booz- gestelt en-
 de soe veel cere belwesen hadde/ hoe wel sy wiste dat sy
 hueriglich van cyrus bemint was/ heeft haer niet tegen-
 staende den halfbant wederom ghesonden. Ende
 Aspasia zant aen cyrus alle het gelt dat Parisatides haer
 gegeven had hem seggende: Mijn heer/ desen schat
 sal u in u dingen wel te passe comen/ ende om die wilde
 dat ghy mijn verciersel zijt/ soo dencht my dat ick een
 groot Jeshooden bemoepte hebbe/ om dat ick u hem
 gesicht als ick begere/ ende u schandigh den. Cyrus is
 ober dese daer seer verwondert ghesont/ ende daerom
 foudes

sonder oorzake want sy en hadde niet alleenlic een houw-
wen herte/ maar van een seer groot-machtigen Prince.
Nu alsoo Cyrus in de oorloghe tegen zijnen broeder besla-
gen werde/ is Aspalia die in het heyl was/ ghevang-
gen genomen/ ende door dien dat Artaxerxes den broe-
der Cyri haer seer blytelick/ ter oorzaken van hare wip-
nemende ende seltfame deughden/ dede soeken/ so heb-
ben de gene die haer gebangē hadden/ haer seer vast ge-
bonden zijnde/ looz hem gebracht hy dede haer terstont
ontbinden/ ende liet de gene die haer also gebondē had-
den gebangen setten. Daer na haer hebbende seer Co-
ninglick doen kleden/ hoe wel sy ter oorzaken van Cy-
rus doot grooten wederstant dede/ ende de vertierfelc
haer upnemende schoonheyt vermeerderende/ soo issee
Artaxerxes grootelick op verliest geworden. Ende zyn
uytsterste bestēdoende omme den rouwe die sy over den
doot van Cyrus bedreef te stillen/ ende de gedachtenisse
daer af/ haer upen hoofde te weren/ soo heeft hyse een
langen tijt by hem behouden/ hoe wel haer seer swaertse
de liefde die sy tot cyrus droegh conde benomen werde.

**Van de schaduwē des Esels, een fabel door de welcke
Demosthenes de rechters van Athenen berispte, dat
sy na gewichtige zaken seer weynich luysterden.**

Capittel I I.

Demosthenes de Redenaer pleptede eens op eenē dach
de sake van eenē doot-schuldigen ofte Criminele per-
son/ die hy verdedighde. Ende siende dat de Rechters
in pleptinge weynigh gehoors gaben/ ende dat sy niet
als andere pratedē en groot getucht bedreven/ so heeft
hy opgehouden zyn redē te verbolgē/ seggende tot haer:
ick bidde u/ wilt allegader een weynigh toe-luysteren:
want ick sal u een seer gheneughliche ende nieuwe sake
vertellen. Ende alsoo doen de Rechters stille sweghen/
so begon hy op dusdaniger wijsē te spreken: Een zeker
nigh man hadde in delenten eenen Esel gehuert/ om
nighe goederen van Athenen tot Megara te draghen.
Nu alsoo hy onder wegen was/ scheen de Sonne op de
sachdagh gantsch heet ende seer vermoeyt zijnde/ soo en
conde

Vide E-
rasm. in
Adagio.

onde hy nergens eenighe schaduw vinden omme daer
 onder te rusten/ende te wachten tot dat de groote hitte
 wat bergaen soude zijn. Wat dede hy alsoen: hy ont-
 ladede den Esel van zijnen last ende goederen / ende
 gaende daer onder sitten / bedeckte hy hem met des-
 selfs schaduw. Den Meester van den Esel die hem
 na-bolghde om dien weder van Megara tot Athenen te
 brengen/ en wilde niet lijden / datter den anderen onder
 gingh sitten/ hy dede zijn beste om hem den Esel t'on-
 nemen/ seggende dat hy den Esel en niet zijn schaduw
 verhuert en hadde. De gene die hem in huere ghenade
 had / seide daer-en-tegen/ dat na-dien hy voor eenen so-
 keren prijs den Esel om t'goet te dragen gehuert hadde/
 soo wasser de schaduw mede in begrepen/ hoe wel nae-
 ter doo updruckelick verdragh gheen verhael van en
 was geweest. In deser manieren twosden sy soe lange
 met malcanderen dat sy eyndelick hun handen te werck
 stelden/ende d'een den andere sloeg; den eenen half sta-
 riglick staende houdende dat des Esels schaduw niet
 verhuert en was: den anderen daer-en-tegen betweerde
 noch veel hermerckiger dat hy der mede in begrepe was.
 Eyndelick sy quamen daer mede voor de Rechters / op
 dat de selve t'borrisse daer oer souden up-spreken.
 Alsoo Demosthenes nu tot daer toe ghesproken hadde/
 ende dat hy sagh dat de Rechters seer neerstelick na zijn
 woorden luysterden ja niet alsulck een stilte / dat men
 lichtelick een minge soude gehooft hebben / wantteer se
 haer slechts verroert hadde/ soo clom hy van de dingh-
 plaetse. Waer af de Rechters verwondert zijnde hem
 wederom riepen/ ende baden hem dat hy de reste van de
 fabel wilde vertellen/ hem segghende: hoe is het voorts
 afghelopen: wat isser na ghevolght Demosthenes:
 verhaelt het ons voorts tot het eynde toe. Het is dan al-
 soo mijn heeren (antwoorde Demosthenes) dat ghy ge-
 neuchte neemt/ om van de schaduw des Esels te hoor-
 ren kouten/ende het en lust u niet te hooren na gewich-
 tighe zaken/ alwaer eenes menschen leven aenhanght.
 Dit brenghet mi oock in gedachtenisse een dierghelicke
 stek ofte listigheyt van Diogenes, dewelcke alsoo hy

rens enighe vermaninghe dede / ſoo en waſſer nie-
 mandt die daer nae hoorde / doen begoude hy een
 ſot ende lichtveerdigh liedeken te ſeggen ghelijck als de
 ommeſtaenders ſouden hebben mogen danſſen. Ende
 alſoo daer terſtont een groote menichte volck hy hem
 quam geloopen / ſoo heeft hy hardelick beſtraft de gene
 die alſoo blijdelick quamen loopen om dwafe ende hoofs-
 achtige dingen te hooren / ende die ſoo wanneer ſp nutte
 ende bequame leeringhe tot wel leven hoorde / de ooren
 ſtoppen. Wy en hebben te deſer tijt alſulcke menſchen
 niet gebrack / dewelcke na de ſchadulwe des Eſels wacht-
 ten / ende die de ſpottweerdighe dinghen hoor de nuttelcke
 ſtellen. Sy ſullen achter wege laten de predicatie te hoor-
 ren om eenen ginchelaer te ſien ſpelen. Ende indien den
 Predikant van hooghe ende Godelicke zaken predickt
 die aen merckens weerdigh ſijn / terſtont ſullen ſy dan
 in ſlaep ballen. Maer indien hy hem dan wilde begeben
 om kluchten ende Eſopus fabulen te vertellen / ſiet daer
 hoe haefſtelick ſy dan wakker werden / ende hoe gantsch
 blijgh ſy toe luſtteren.

Dat de Vaders hare kinderen in goede zeden behooren
 te onderwijſen. Ende haer dickwils vermanen om
 wel te leven. Ende dat het kint de onderwijſinge van
 zijnen vader veel meer dan van een ander menſche
 ter herten neemt. Deſghelijcx oock eenen brief van
 Laurens de Medicis aen den cardinael Ioannes zij-
 nen ſone, die naderhant Paus geworden zijnde, Leo
 de thiende genaemt wiert.

Capittel. III.

Dien doet ſeer wel den ſchuldigen plicht eens baders
 ende brenghet de gemeente groote nuttighent aen / die
 zijn kinderen vermaent ende berweckt tot de kenniſſe
 der wetten / ende der onderhoudinge der ſelver. Daer en
 is niet dat de kindere meer op den rechten wech brenghet
 ende daer op behout dan de aenſienlicheit / macht en-
 de bevel des baders / welck hy moediglick ende met ze-
 digheyt behoort te gebruikken. Want gelijck als Dion
 ſeght / den luſt ende den pyckel der natueren berweckt
 ons om kinderen te genereren / maer die miſdelick te hoe-

Onderwijſingen der vader

den ofte t'onderhouden/ ende haer wel te onderwijſt dat
 is een klare ende ſekere ghetuggheniffe van warachtighe
 liefde ende goetgongſtigheyt.) Een wijs ende boofſch-
 tigh vader/ pooght met gantscher herten dat hy make
 dat hem de zijne ghelijck formigh zijn. Ende willende
 van haer nagevolght werden/ ſo ſtelt hy haer eenen re-
 gel voor/ door dewelcke hy tot wel doen ende zedighent
 gelepder werden/ ende crighen eenen afkeer ja/ (indient
 van noode is) eenen ſchijck van een quaet leven te leyde/
 ende bedorben gewoonten na te volghen. Salomon den
 uytnemenden leermeeſter van de regeringhe des men-
 ſchelicken levens/ en begeert niet ſoo veel dat eenen va-
 der goedertieren hy/ noch dat hy zijn kinderen veel by-
 heyt vergont/ op dat hy maken ſoude dat hy hem be-
 minnen/ ende hy haer in zijn gehoorſaemheyt ſoude on-
 derhouden/ als hy wel wil dat hy de ſelbe ſonde be-
 manen ende ſtraffen/ om haer in byeſote te houden/ ende
 tot goede zeden te geweniten. Indien een vader hem dan
 daer mede niet en bemoept/ hy en ſoude geen blijckelic-
 ker tecken (dan al-fuleke) connen beſoonen/ dat hy zijn
 kinderen hatet: want gelijck als de ſelbe Salomon in zij-
 ne ſpreucken ſeght: Zoo wie de roede ſpaert/ die haet zyn
 en. Soue: maer die hem lief heeft/ die ſal hem ceſtrij-
 den. Laet niet den Jongelingh te richtigen: want ſoo
 ghy hem met der roeden ſlaet/ ſoo en berſten hem niet
 dooden. Een dwaes kind is zijns vaders moeffen/ te/
 ende byenght verdriet aen de gene die hem gebaert heeft.
 Daeromme behoort een vader ſorge te dragen/ dat hy
 zijnen ſone in goede zede onderwijſt/ en dat hy de denight
 volght in zijn teere joncheyt/ die gelijck als jonge boom-
 kens ofte ſpruyten lichtrelick te buigen zijn. Daerom be-
 hoort hy hem te leeren ofte te doen leeren/ ſchrij-
 ven/ ende oock mede de brijje conſten/ gelijck als Qui-
 zilianus ſeght/ ende den kenset in een van de voor-rede-
 nen der digreſtien op het eynde/ ende in de wet V nice-
 ty den codic de profeſſ. qui in vrb. conſtantinop. ende
 inde wet Magiſtros, de profeſſ. & mag. in het thirade
 boeck der codicen. Hoe wel dat de letterconſte een ge-
 ſellinge der denight is gelijc als den Rechtsgeleer de Iulius

Paulus

1. 3
 24/10.25/23

Julius (sepde) en indit eenen wijsē vader dese plicht selfs
 onde volbrengen/ dat hy zynen Sone in de konsten en
 wetenschappen moghte onderwijse den Sone soude be-
 ste veel eerder dā van eenē anderē begrippe: so veel ver-
 nagh de onderwijfinge die wt des vaders mont tot dē
 Sone gaet. Dit is de reden waeromne dat men alst
 lesten heeft/ende noch dagelick siet/ datter seer veel ge-
 leerde manne sijn dewelcke Sonen van geleerde vaders
 sijn van wien sy de wetenschappē en de wijsheyt geleert
 hebben. En sien wy niet dat de Scaligers, vader ende
 Sone/malcanderen in geleertheyt gelijck sijn? Van wien
 heeftse Iosephus Scaliger anders/als van Iulius Caesar
 sijn vader? De Stephani vader ende Sone? Ioachim de
 Bellay ende Iean Antoine de Baif en sijn sy niet van he-
 rellacht der geleerden? Plato in sijn t'samenpreklinghe
 Theages genaemt/ byngt Socrates daerinne/ die aldus
 de Theages spreekt: Wel aen/u vader en heeft hy u niet
 ondertwese? t'gene alhier in t'gebruyck is/ datmē de sonē
 eer. Edelen leert/ te weten/ de Letterkonst/ den harp oft
 de lere te slaen/woytselē/ ofte sich verlustigen in andere
 hechten ende oeffeningen/ waer op eenen prijs gestelt
 wert? Waer op Theages hem antwoorde: Ja hoorwaer
 heeftst mijn vader my in ondertwese. Maer laet ons
 niet wat hooger nemen/ ende comen tot de ghene die
 hare kindere Godtsalige bemaeningē ende goede onder-
 wijfingen gegeven hebben. David des Coningh Israels
 sende dat zynen sterfdagh begonde te naerden/ dede
 een bemaeninge aen zijne Sone Salomon die na hem in
 het Coninghrijcke soude heersche/hem aldus ondertwijf-
 sende: Ic gae henen den wegh der ganscher werelt: so sijt
 getroost/ende weest een man. En neem waer de macht
 des heren uwes Gods/ dat ghy wandelt in zijne we-
 ge/ende houdt zijne wijsē/Geboden/ rechten/en getuy-
 genissen/ als gheschreven staet in de wet Mose: op dat
 ghy cloeck sijt/ in allen dat ghy doet/ ende waer ghy u
 henen wendet.) Tobias alrede out wesende/ heeft
 hoor zynen doot/ aen sijn sone den jongen Tobias dese
 heplige bemaeninge ghedaen: Liebe sone/ hoor mijnē
 woorden/ ends behoutse vast in uwen herten. Wanneer
 Godt

Iul. Caesar
 Scaliger
 ende
 Iosephus
 zynen sone/
 Robertus
 ende
 Henricus
 Stephanus
 Ioachim
 du Bellay.
 Iean Antoin
 de Baif.
 Plato in
 dialog.
 Theag.

1. Reg. 2. 2.

Tobi. 4. 2.

• Diodor

lib. 2.

chap. 8.

Hecataeus

lib. 5.

Pharaon

in a. p. 10.

Lacoon ofte

des Hecataeus

notities.

Babst.

Fulgos. lib.

5. cap. 1. c. 1.

Godt mijn ziele sal wegh nemē / so begraeft mijn lichaem
 en eert uwe moeder al u leefdage. Denet daer aen in wat
 gebaet sy gestaen heeft / doe sy u onder haer herte droeg.
 Ende wannēer sy gestorben is / so begraeftse by my. En
 hebbet Godt voor oogen ende inder herten al u leefdage
 ende wacht u dat ghy in gheene sonden en verboilighet
 en doet tegen Gods gebode. Van uwen goederen helpen
 den armen / ende en wendet u niet banden armen / soos al
 u Godt weder genadelicken aensien. Waer ghy comt /
 daer helpt den nootdriftigen. Hebt ghy vele / soos geest
 rijckelicken: hebt ghy wepnigh / soos geest doch van den
 wepnigen doch niet trouwer herten: want ghy siet een
 recht loon versamelen in der noot etc. Leest de reste van
 dese bemaeninge in het boeck Tobie int vierde Capittel.
 De kinderē van de Chaldeische ende Egyptische priesteren
 leerde van hun baders de philosophie. Herodotus
 seggt dat sy gheen andere dan hun baders hantwerck
 ofte konsten en leerden / ende dat de Grijsch knechten onder
 haerlieder die sy calasires ende Hermoubies noemen
 een pegelicken sone van isnen vader in de wapen hande-
 linge ende Grijsch stucht werde onderwesen. Agasicles een
 Coningh van Lacedemonien ghebzaeght zijnde / waer-
 om hy den Sophist Philophanes niet by hem en hielt /
 angesien hy van naturen soo leergierigh was / ende dat
 hy alsulcken behagewin de welsprekenheit hadde / ant-
 woortte daer op mit een Coninghlic gemoet / dat hy veel
 liever hadde eenen Leerjonger te wesen / vanden ghewone
 daer af hy een sone was. Wiltende daer door betekenisse
 dat gheleertste der kinderen / gemeynlich na de natuer
 van haren vader neygen / ende seer na met hare zeden o-
 het een comen / alsoo nemen de ondeughden der Leer-
 meesters plaetse in het hert van hare Leerjongeren. Den
 Coningh cyrus (hidien Xenophen geloofwerdigh is)
 was in alle consten soo wel des oorlogs als des vreds
 onderwesen / door zijnen vader cambyses den Coningh
 van Perſien. Babstus Fulgosius verhaelt dat tot athe-
 nen een luter was / waer door den sone (die van zijn va-
 der niet enige konste / wetenschap ofte enige soorte van
 hantwerck geleert en hadde / niet gehouden was / gheen
 vader

idert in den noot opstant te doen. Nochtans so en pijt
 ick dese niet datse goet is: want sy slijt teghen
 gods bevel. Euenor leerde zijnen sone Parrhasius de
 bilder-konst/ desgelijc dede oock Micon zijn dochter
 imaretha, ende Cornelius de L'Aye des Coninghs
 bilder/woonende tot Lions leerde het mede zijn doch-
 ter/ dewelcke seer innemende schildert. Den treffelicken
 rederijmeester Hippocrates wett in de medecijnen on-
 derwoesen door zijnen vader Heraclides van het geslachte
 der Asclepiaden Areta, een dochter van Aristippus den
 Syrener, heeft nae haers Vaders doot zyn schole opge-
 vonden / ende met hare levende stemme/ heeft sy een
 roet gheal toehoorders onderwoesen. * ancas in Virgi-
 um, onderwijft zijnen sone Ascanio op dusdanighe
 offte.

Diogen.
 Laert. lib.
 2. in vita
 Aristippi.
 Tirgil. A-
 neid.

*Mijn sone leert van my, de dought en arbeys siers:
 Van and'ren, vvat dat is, s'ghewolgh der avontiers.*

De onderwijfinghe der kinderen was by L. Paulus
 milius, den Roomschen Burghemeester in grooter
 merden / de welcke alsoo by den Coningh Perseus van
 Macedonien overwonnen / ende al de Macedonische
 herten in zyn ghewelt ghecreghen hadde / en raecte
 een dingh aen van dien costelicken bruyt / behalven al-
 lenick de Boeken van de Coninghlike Bibliothec/
 de welcke by alle gader aen zyn kinderen ghesonden
 ceft: waer inne by behoonde meer sorghe te hebben
 in haer in goede wetenschappen te onderwijffen / dan
 inne haer gantschelick met rijckdommen te verbul-
 en. Ende ghelijc als Raphael Volaterranus seght/soo
 iet hy die van Athenen weten / dat sy hem eenen up-
 nemenden Philosoph souden senden / om zyn kinderen
 te onderwijffen. Sy sonden hem doen Metrodorus den
 Atheniaen een toehoorder van Carneades den Philo-
 soeph ende vermaerden schilder. Cato censorinus heeft
 elfs zijnen sone inde wetenschappen onderwoesen / niet
 teghenstaende nochtans dat hy een seer wijsen ende ge-
 erden dienaar hadde / de welcke chilon ghenaemt
 was/ende die oock seer veel andere kinderen leerde. De

Sabellic.
 lib. 2. cap. 3

Volaterrā.
 17. Anthro.

Onderwyfinghen der Vaders

Coninghen van Perſien betrouwen upt hun Coningrijck
 vier meesters / de welcke alle anderen in wijs heyt / ghes
 rechtighent / matighent ende sterckte herre overtrefen
 dese gaven in den last ober hare kinderen / omme die te
 onderwijſen. De eerste van dese vier leerde de Conin
 conſt / die haer begintſel ghenomen heeft van Zoroaſtres
 den ſon van Oromasdes ende de welcke geſ ander dingh
 en is dan de eerbiedighent tot de Goden. Den selfden
 leerde haer oock de Coningliche rechten. Den tweeden
 vermaende de kinderen tot de ight / ende dat in haer lo
 ben langh biden alle ſaken de waerheyt ſouden onder
 houden. Den derden / dat in haer van gheen ongetegel
 den luſt nochte oncuſſche begeerte en moeſt laten ver
 maesteren / maer dat in haer ſonden ghewennen onbe
 dwanghen te leben / haer ſelven gubieden / ende eenen an
 deren niet dienen. De vierde / verdras van zynen diſcipel
 alle wreſte ende ſchrickinghe door ghedaer / op dat hy in
 gheenedy wijs door eenighe wreſte in diensbaerheyt
 soude ghebracht werden. Zenobia de Coninginne der
 Palmyrenen (die den Keyſer Aurelianus in zynen triumph
 mede voerde) dede haer twee ſonen Herennianus ende
 Timolaus ſoo baſtelick in de Latynſche tale oefnen
 dat in ſeer ſwaerlick ofte heel ſelden Griec ſpraken / niet
 teghenſtaende nochtans dat het haer engen moederliche
 tale was. Francoys Sfortia ontfingh van zynen Vader
 den grootten Sfortia drie bebelen / die hy ſorghvuldick
 bewaerde. Het eerste dat hy gheenſints een ander mans
 vrouwe soude aenraechen. Het tweede / dat hy eenen die
 naer die een langhen tijt in zyn hups ghewoont hadde
 niet en soude slaen / maer dat hy hem terſtonc berlof sou
 de gheben / nae dat hy hem vanden loon die hy verdient
 hadde / soude betaelt hebbē. Ende het derde / dat hy hem
 niet en soude behelpē met een deert dat achter upt sloegh
 ofte dat gewent was zyn meester ter aerden te werpen.
 Thomas Morus den Cancelier van Engheland / niet te
 genſtaende dat hy in des Coningrijck ſaken gantſch on
 ledigh was / ſo heeft hy het al evenwel noch onderwondē
 om zyn meester te zyn / ende onderwees zyn hups vrou
 we / dochters ende zyn zone / eerst in de goede zeden ende

Francois
Sfortia.

was die de kennisse der Griekische ende Latijnische
nals / ende in ander conften. Laurens de Medicis sant
wonderlych was / syn doot / synen sone Ioannes die een
cardinael des heyligen stoels was / na Roomen tot den
pape Innocentius de achtste dies naems. Ende gaf
em seer schoone onderschijffinghen mede / de welcke vol
rife ende hooplichtige reden en waren / om deughdelick
te leven. Deselve heeft den hoopnoemde Ioannis soo wel
onthouden / ende in t'werck gheset / dat niet teghe
laende dat hy met Peter ende Iuliaen syn Broeder met
het Wapenlant ghesaeght wort / hy al eben wel van een
reder denkt was / eyndelick wort hy noch paus ghe
cozen / ende in syn bekiefinge Leo de tyende ghe-naemt.
Nae dat hy den Cardinaels doot ontfanghen hadde soo
hoef hem syn Vader Laurens enen brief / waerine
hy hem van synen schuldighen plicht vermaende / ende
anderees hem oock / hoe dat hy sich in dien last ende
verdrighen behoorde te draghen. Ende om diessake
dat den selven brief werdig is om ghelesen te werden /
so heb ick die wt het Italiaens overgheset / ende al hier
hy gheset al waer hy werdig is een plaetse te hebben.

M. Ioannis. Ghy sijt grootelicks in God den heyl
e verbonden / ende wy alle gader mede / om uwer wil
e: om dat wy hebben veel andere weldaden / die ons ghe
lache van hem heeft ontfanghen / noch moghen sien
dat ghy tot een staet ghecomen sijt / tot welckers hoog
te noch opt vermaende van onsen huise ghecomen
s. Doorwaer een saecke / hoe wel die in hem selven
er groot is / soo behooren de omstandigheden van
dien noch een veel groeter vermeerderinghe / selfs
noch ten aensien van uwen ouderdom ende onse ghe
legghenheyt. Ende daarom van ick van meninghe /
dat ghy hoor al trachten sult Godt aengenaem te wesen
gheschiedelick wesen / in uwe gedachtenisse houdende dat
ghy niet doot u verbienste / noch doot schijnt / noch
lijft / maer doot de besondere ghe-naede Gods / won
derbaerlick tot eenen Cardinael ghehoorden sijt. Waer
omme ist van noude dat ghy t selve erkent / beve
stighende dien staet daer doot een heyligh leven / ende

Laurus de
Medicis.

Heutbrief
van Laurés
de Medi
cis, aen sy
ne zone den
Cardinael
de Medicis

Onderwysinghe der Vaders

goede exempel dat van u waeren voert comen. ~~Maer~~
 dat ghy noch soo veel meer verbonnen sijt / om dat ghy
 enighe de hope ghegheben hebt in uwe jonckheyt / dat
 ghy tot dese ofte een andere weerdigheyt sonder comen;
 het soude seer schandelic ende gantsch van uwen schand-
 elighen ghyt verbonnen sijt / ende oock datte heeren
 mijn hope ende ghehoeden / dat ghy u goede manieren
 sonder vergeten / ende onachtsaemlick aan een yde stel-
 len / ende dat ghy de wercken van een soo goet beghefel
 daer ophouden / in plaetse dat andere die den meen-
 van wijsse verdienen / als dan in redelicheyt ende beter
 gheschicthent des levens toe nemen. Het is dan van
 noode dat ghy trachtet / den last van dese weerdigheyt
 die ghy draegt te verlichten / eerlick levende / de denighe
 naevolghende / ende volherdende in de studien / die tot
 uwe beroepinghe bequaem sijn. **T**hoorleden Jaer ont-
 fingh ick groote vergenoeginghe / doen ick verstone / dat
 ghy u dickwils biechte ende ehenlich Sacrament
 ontfinght / Jae ende dat noch seer dickwils uyt u selven
 sonder datter u yemant toe yorde oft vermaende : Het
 welck ick hoor seer goet ende saligh achte te wesen / ende
 en weet gheen beter leven / om meerder in de ghenade
 Gods gehouden te werden / dan hem alsoo God diuch-
 rich te houden. Dit is nae mijn diucken het nuttelickste
 bevel / dat ick u boort eerste can gheben. **I**ck bekenne
 dat ghy tot Romem zijnde (t welck den ontfanger ende
 wijen toeloop van alle hoosheyt is) niet dan met groo-
 ter waerigheyt sult comen nae comen / het gheene dat
 ick u hier gebiede : ter oorsaken dat niet alleenlick de ex-
 empelen een middel sijn / die ons verwoeken tot naevol-
 ginghe / maer dat u oock gheen bysondere verclenders
 ofte verclenders der goede manieren en sullen ontbreken.
Waeromme ghelijck als ghy conet verstaen u nieuwe
 aencomste tot het Cardinaelschap in soo groote Jong-
 heyt / ende om de andere hoor verhaelde ghelegheijde-
 den sal eenen grooten haet met sich brengen / ende de
 ghene die uwe aencomste tot dese weerdigheyt niet heb-
 ben connen verhinderen / sullen seer looflicker poghen die
 se verhinderen / ende oock soeken te verduyfteren het
 gheuechte van u goet leven / omme u alsoo te doe u bal-

niet dan salden geacht / waer in y ghesoncken sijn
 ad. Verr. Inbeledende dat sulck een saecke nae haren
 versich behoort te vergaen / ter oorsaecken van utro
 onschep. Tegen dese swarigheden moet ghy u stellen.
 Jaer en bobensietmen noch / dat nu teghenwoordelick
 et Collegie der Cardinalen / min dan opt op eenige an
 ere tijden / niet daegghen is versien. Nochtans gebreut
 y wel / dat ick nu selve geselschap een goet getal geleer
 e ghewannen ghesien heb / lieden niet eeren / ende van hee
 ghen leven / ende daeromme is het beter dat men hare
 offelicke exempelē na volght : Want dat doende / sult
 y so veel te meer bekent ende geprefen werden / ghelyck
 is de quade ghewoonten der andere u van hant sullen
 ondscheyden. Het is u ganssch nodigh dat ghy als een
 cylla ende charybda den naem van ghebeynstheyt /
 siet hypocrisie schoontwet / is also veel als een quaden na
 re; dat ghy oock de middel mate gebruikcht / u uiterste
 rste doende / omme niet der daet te blieden alle middelen
 die permant mogen mis doen ende ontieren / soo wel is
 ande als in wandel / in u niet berhoonende eenigh
 achtigheyt ofte te groote strafheyt / welck al dinghen
 in die ghy metter tijt wel verstaen sult / ende sulder (na
 nijn gheboelen) beter in doen / dan ick het u soude con
 ren bevelen. Ghy sult verstaen / van wat grooten ghe
 oicte ende boozheyt dat den persoon eens Cardinals
 s / ende dat alle de werelt gherust soude wesen / indien de
 Cardinalen waren als y behoorden te sijn: want sy sou
 en alrijt eenen goeden Paus kiezen waer aen by na de
 uft vande gansche Christenheyt hanght. Traght dan
 m affick eeren te wesen / dat waert sake dat de andere
 nebe alle gader soo waren / men daer af de algheimeene
 welbaert (welck de ruste der Christenen is) moght ver
 wachen. Ende de wijle datter gheen meerder moeyte en
 s / dan niet veel personen die verscheyden van gewoon
 en ende manieren sijn / om te gaen / soo en can ick u hier
 inne gheen beteren raet gheben / dan dat ulven omme
 gangh ende wandel met de Cardinalen ende andere aen
 lidenlike mannen / biendelick ende sonder quetsinge van
 pernants ere geschiet / inde rebelickeyt ghematight / ende
 niet na eens anders passien ofte beroeringen des herten:

Onderwysinghe der Vaders

want vele willende het gene dat onbehoorlic is/ **maeken**
 de rechte een lasteringe. **Wilt** dan u conscientie niet sijn
 dat uwen ommevangh met een peggelick is sonder
 want te misdoen. Ende wanneer ghy tot Roomen
 seet sal het beter sijn/ dat ghy u oogen/ dan u tonge
 moet/ te waken/ dat ghy niet sielt hooren den synkel.
 Ick hebbe u nu dooptaen/ gantscheleken aen God ende
 de heylighe kercke overgegeven. **Daerom** dat ghy
 een goeden kercken-dienaer moet werden/ betoonende
 boor een vader/ hoe ghy de eere Gods en den staet van
 de algemeene en apostolische kercke bemint/ het welck
 ghy boven alle zaken moet gade slaen/ ende in eerbiedig-
 heyt houden. **Ghy** sijn den jonghsten onder alle de Car-
 dinalen/ die dat nu sijn/ ofte die daer opt tot Roomen
 gheweest sijn. **Daerom** is het van noode dat ghy den
 gottmoedighsten sijn/ sonder te wenschen dat ghy gesien
 ende groot geacht moghet werden/ ofte te doen datmen
 in de capelle na u moet wachten/ ofte in de vergaderinge
 ende disputeer-plaetse na u vertoeft. **In** u pracht ofte
 costelijchheit sal ic meer de redigheyt dan de opgeblasen-
 heit prijsen/ ende achte veel beter een gebolgh dat wel ge-
 schiet is/ dan een rijck ende costelick. **Zijt** sorgghvuldigh
 om sedelick te leven/ beranderende alleghyskens de din-
 gen tot eenē staet/ waer in sy nu noch niet en mogē wese/
 op dat de meester en de huyfsgenootē niet en mogen sijn.
Gesteentē costelicke jutweelē ende sijde kleeden sijn seer
 wennigh boegende/ **tot den staet** daer ghy in sijn/ **ick** wil
 dat ghy veel eer hebt enige schoone ende onbesontighe
 stucken/ **waerom** ghy u oogen ende uwen geest moeght
 beruystigen. **Een** Bibliothēke die met seer schoone boe-
 ken doosē is/ is u boor al gantsch wut/ ende ick begere
 dat die van u gebolch ende uwe huyfsgenootē veel eer ze-
 digh ende gheleert/ dan machtigh sijn. **Hout** selfs meer
 maeltijde/ **andere** noodende dan dat ghy tot haer te gast
 gaet/ nochtans sonder eenige opgeblasenheyt/ gebuycht
 ghy boor uwen persoon grove spijzen/ ende oeffent u die-
 wils. **Want** een die van uwen staet overcomen lichtelick
 vele crancheden/ **indien** sy haer selven niet gade en slaen.
Mer Cardinalen staet is niet min onbesekert dan groot/
 als waer upt sy/ uptet dat sy machtsaem ende huyt-

den/ niet wende dat sy seer veel gewoonten hebben/ ende
dat sy haeren staet niet clepne moeyte comen waerment/
het boeck dichtsels de gewoonten/ is oec het leven scha-
delick is. Dus is het noodigh dat ghy daer op wel acht
staet/ ende dat ghy u lieber te weynigh dan te veel be-
trout. Onderhout eenen regel boven de andere dat ghy
alstijt des morgens vroegh op staet/ ter oorsaken/ behal-
ven dat het seer dienstigh voer uwe ghesantheyt is/ soo
sult ghy lichtelick uwe dagelicksche dinghen comen af-
veerdigen/ daer by gevoeght/ dat ghy oock u anijt moet
holbyngen/ studeren/ gehoor geven/ etc. Doch een ander
dingh is een man die in alsulken staet is/ als daer ghy
in sijt/ seer noodigh ende nut/ te weten/ dat ghy des a-
vonts overdenckt/ wat ghy den zelven dagh gheboen
hebt/ op dat u niet eenighe onghewoosde sake en over-
comt. Wat belanght uwe maniere van spreke inde be-
gaderinge der Cardinaelen/ ick geloofte dat den bestan-
middel die ghy souw mogen liefen/ dese is/ dat ghy al-
dijt in de soeballige saken die daer souden mogen voer-
gesteld worden/ u aen het besluet ende de weynige van
sijne heyligheyt overgeeft/ ter oorsake om dat ghy noch
jongh ende weynigh ervaren sijt/ soo sijn schuldigh u
te stellen aen het aldachtigste oordeel/ dat aldaer gesproke
wert. Ghy sult oock gebeden werden/ om den h. Vader
van vele bysondere saken aen te spreken/ ende die van hem
te verfoecken/ maer wacht u voer al/ in dese u nituwe
aencomste/ dat ghy hem soo weynich als u mogelijk is/
voer uwe beden voer andere personen/ moestelc halt:
want den Paus is van alsulcher nature/ dat hem soo-
danighe alder aengenaemst ende best in sijn behagen
sijn/ die sijn ooren minst bemoeven. Maer indien dat
ter een gantsch noodige sake is/ dat verfoech moet we-
sen laet dat met alle oecmoet ende redighent geschieden.
Dit doende sal hy behaghen sijn nature veel groote ver-
goeginge ontfangen. Blijft gesont. Ver. Florentia.

Wien Vader

Laurens de Medicis.

Vande instellinghe
Vande instellinghed er namen: ende wat den Aertst
bewcegt heeft, zijn dochter Dorothea te noemen.

Capittel. IIII.

IWet vedenen soude men moghen by d'ringhen/ aen-
gaende de instellinghe der namen / de ene is van
God/ ende by de Gheesteliche menschen achtervolght;
ende d' ander is Werelt: s / ende beide Werschelelike niet
verlaten. Die van God / begriypt in sich vele oorsaken:
de eerste is/ door de Goddelicke macht / soo wanneer hy
volcomelick gheschiedt/ dat een dingh aldus ofte alsoen
soude gheenaemt werden / ende dat hy (sonder een an-
der) de selve alsoen noemt / ghelyck als men leeft / dat
hy het licht/ dagh/ ende de duysternisse/ nacht/ noemt de.
Ende om dies wille dat de namen die God ingheestel/
ende wyt zijn eyghen macht den name ghegeuen heeft/
alstye kennisse ghegeue hebben vande betekenisse
der ghenomde sake / van het gheene dat y behoort te
doen / ofte waer toe datse goet is; daer wyt spruyt het/
dat de ghene die onderscheppen willen / wat dat Name
te segghen is/ verklaren dat het een saerke is / de welcke
betrecket de substantie/ daer af waer ghecomen is/ het
gheene dat den naem ghereghen heeft / oft in eygen-
schap bysonder ofte al gheuen y. God was de eerste
die onsen eersten Vader Adam noemde / ende men segt
dat dien name Adam, Root betrecket: ende dat het de
eyghene betrecket vande supers ende onbelette aerde is/
vande welcke den mensche gheschapen is. Daer mine
segte den Apostel seer wel / dat onsen eersten Vader
Aertsch / vander aerden (ende Root vande Gede ofte
Roode aerde ghenomemt wort: op dat den selden name
niet alleenlick soude verklaren/ waer dat hy was: maer
oock op dat hy hem selfe noemende / sich boor oogen
soude stellen / ende sochtbuldlick oer beroken / dat hy
uut aerde ghemaect was. Dit is de oorsake/ dat God
doen hy hem oer: in ghedane onghewoonsaemheyt een
straffe op leide/ aldus tot hem seyde: Int swert ides
aensichs siet ghy u boor eren / tot dat ghy weder tot
aerde wort/ daer ghy van ghenomen sijt: want ghy sijt
aerde

Genes. 1. 1.

Genes. 3. 9.

1. Cor. 15. 47

Genes. 3. 19.

aerde/ende sult tot aerde worden.) Zoo veel belanght
de instellinghe der namen aan de Beesten / daer af leer-
men aldus : want als God de herte ghemaeckt hadde
handert aerde/aldersy dieren op den Velde. ende alder-
sy vogghelen onder den hemel / doe bracht hyse tot den
mensche/dat hy saghe hoe hyse noemde: want soo de
mensche aldersy lewendighe dieren noemen soude / soo
soude hy haeren. Ende de mensche gaf eenen peghelic
ken bee / ende voghel onder den hemel / ende ghedier
op den velde synen naem.) Door welcke reden men be-
mercken mach / dat Adam de wetenschap van alle din-
ghen ghehadt heeft / ende dat alsulcke namen van hem
aan een peder ghedierde ghegeven werde / nae de ey-
ghenschap ende de nature der voorszede dierten / ende
dat de name die hy haer gaf / bekennden hare selfstan-
digheden ende eyghenschappen : daer hi synen Schep-
per nae volghende / de welcke sijncke ordde om hem te
noemen/ghesproet hadde. Comende daer na tot de vrou-
we/ die heeft hy hy haeren warachtighen ende rechten
name Heva ghenoeint / welck so veel te segghen is / als
een moeder aller lewendighen : dit was een schoone ende
warachtighe aenmerkinghe / om dies wille dat wy alle
gader so wel de voorszede als noch de toecomende van
haer geboren moesten werden / daeromme is den naem
met sijne eyghenschap wel ober een gecomen. Desghelick
oock Heva hebbende haren sone cain ghegenerert/ sey-
de/dat nae dien God door zijn ghenade haer desen sone
ghegeven hadde/soo wilde sy hem cain noemen / welck
besittinghe beteekent. Den sone abrahams wiert Isaac
ghenoeint / welck mijn lachen beduydet / om dies wille
dat de onbuchtbare moeder van vijfeschap lachte/doen
den Enghel aen abraham voorszede/dat sy bevrucht
soude werde. Moyse werden alsoo ghenaeint/ in ghe-
dachtenisse dat hy upt het water ghetrocken / ende aen
de dochter Pharaonis ghegeven was. Het oude Testa-
ment is vol van alsulcke namen / die peder zijn beduyt-
sel hadden/ ende dat om warachtighe ende goede aen-
merkinghen / die te langh soude wesen om hier te ver-
halen. Dien grooten priester Zacharias hebbende
sijn schy wonderbaerlicken hy synen Wyf Elizabeth

Genes. 2. 19.

Genes. 3. 20.

Genes. 4. 1.

Genes. 21. 6.

Gen. 18. 12.

Exod. 2. 10.

Vande instellinghe

Mat. 1. 17.

en ten sonen ontfangen / (betwelcke eenen ghesante en
beroudbighen was / van so veel groote ghenaden die
Gode aen dat menscheleke geslacht betoonde / sendende
sijnen eenighen Zoon in deser werelt) heeft den seluen
doch bevel des Engels / Ioannes ghenomen / welken
naem genade betrekent. Mer dat de saligheyt des wa-
rechs upt de heylige ende geluckige Maeghet Maria ghe-
booren werde / soo wiert den heidlichen ende heylighen na-
me doch den Engel van den hemel gebracht / dien Gode
bevel datmen sijnen eenighen Zoon sonde geboort welck
name Iesus was / ende Salighmaker betrekende: de-
welcke dat van hem des menschen saligheyt ende de ver-
ghevinge der sonden moeste comen. Daer af is al-
lenghens de loffelike / schoone ende heylighe ghe-
boorte ghecomen (ende bysonderlick onder de Christe-
nen / die eenigen smaeck na Gode hebben) datmen sijn
kinderen eenen naem gheeft / na de verbeidigheyt van
den dagh / daer in so geboren werden / eghemerck na-
mende op dien heylighen persoon die den seluen dagh
so gheheylighe is. Het is by alle volckeren alre de ge-
woonte gewoest / dat sy namen gaben / die haren Godes
dienst betamelick / ende daer niet oer een quamen.
Want ghelicheit als de Joden dit ghebruycken / so
doen het oock de Turcken / Mooren ende Indianen / de-
welcke gemeenlick aen hurre kinderen namen gheben /
van hare gheheylighde ende Godelike dinghen: doch
eenighe Christenen en doen alsoo niet / ende en geven ha-
re kinderen gheen namen / die na Gode onsen vader ofte
na Christus sijnen eenighen Zoon stercken. Dese ver-
blinde ende van oordeel beroofde menschen en gheben
hare kinderen geen Christelike namen / maer gints en-
de weder / woemende / soo soecken sy nieuwbisgierighe na-
men / ende die eenighsints na wat outs riecken / ofte d're
so voor lieflick achten / haer alsoo behelpende / niet sa-
belachtighe / gebruycke en heemende namen. Het en is dan
gheen wonder / datmen hoe langs soo meer het heyligh
ghelooft siet verballen. Nocht een andere reden / om de
kinderen namen te gheben / waerter ghenomen / upt de
toevalligheden die dichts in des menschen gheboorte
gheschieden / de welcke niet alleenlick by de Christenen:

marc

maer oock by de ongeloobigen ghebruyscht wert. Dat
zel be streckt maer na het vleeschelick dan na t'gheestes-
lick ofte Godtlick/ hoe wel datmen t'zelve dickwils op
eenen goeden sin can dypden ghelijck als t'ghene dat
Sara de huyshouwe Abrahams, de moeder van Sam-
son ende Moses geschiede (ghelijck als ick hier boven
berhaelt hebbe) ende noch seer veel andere. Indien wy
dan de selve wil den volghen/ hoorwaer wy souden dick-
wils ghebroughen zijn/ leelicke/ ongheschiedte/ vroomde
ende berispelicke namen te ghebruycken/ om dies wille
dat de toeballigheden dickwils tot onser schade van
Godt ghesonden ende toegelaten werden. Ter ander zij-
den/ dese ghelwoonte streckt oock meer na de wijsse der
heydenen dan andersints/ nadien het blyckelick is dat
men sich hier inre door de waerseggers laet gheleiden/
t'welck in de Christelicke Religie verboden is. Veel
pijnen ende houden het hoor goet datmen zijne kinde-
re/ na den name van hare vaders ende moeders noemt/
ofte na andere overledene vrienden/ om ghesladelick
de ghedachtenisse der zelver in memorie te houden.

Van dese meyninghe waren de ghene/die S. Ioannes
den naem van zijnen vader Sacharias wilden gheben/
tot wien de moeder seide/ Meen: maer het sal Ioan-
nes ghenoemt werden.) Waer af sy allegader ber-
wondert zijnde/ tot haer seiden: Waer en is niemant
in u maeghschap die met desen naem ghenoemt
wert.)

Enighe nemen de namen van haer gheslachte en-
de afcomste/ ghelijck als men in Italien den eenen
noemt Martinengo, ende den anderen Auogrado,
Cesaresco, Montino Montini, Buondelmont di
Buondelmontini, Antonio de gli Antonij, ende dier-
ghelijcke. Dickwils werden de kinderen na de orde
der gheboorte ghenaemt/ ghelijck als wanneer pe-
mant Protogenes ghenoemt werde/ t'welck Eerst-ge-
boren beteeckent. Desgelijc leestmen oock dickwils
in de oude Latynsche historien/ schrijvers/ dese eegen na-
men van sommige persoonen/ te weten/ Secundus, Quin-
tus, Sextus, Septimus, Posthumus ende diergelijcke. So
veel my belanght/ ick heb een dochter die my Gode
ghegeven

Gen. 18, 19
Jud. 13, 24
Exod. 2, 20

Mat. 1, 20

Vaudeinstellinghe

Den elken
 Herre Guil-
 laume de
 Loberac
 Herre van
 Glavenas,
 ende Jongh
 vrouwe Si-
 billa van
 chastillon
 gader te ge-
 haders af-
 gheweest.
 Jherst Iaco.
 Philip. de
 Bergamo
 in het leuen
 vande doop-
 lich: ige
 Vrouwen.

*Erfchijn-
 fteffor. Ec-
 clef lib. 8. c.
 17. segt dat
 30 van Ait-
 ande was.
 Part oock
 P. ciuit.

ghegebeu heeft / doen 30 ghedoopt wurde Doroden
 laren heeten / het welck ick niet sonder reden ghehe-
 belvende maer ter oosaecken vande rechte verclaringe
 deses woorts / t welc in twee Grietsche woorden besta-
 waer af het ene Thonos is / t welck giste beduete / en
 het ander Theos, dat is te segghen God / t welck beyde
 t samen gheuegheet wesen / den name Dorothea ofte
 Theodora medebringt / dat beyde op den Maan ende de
 Vrouwe can gheseyt werden / want int Latijn segt men
 doot den Maan Dorotheus ofte Theodorus, ende doot
 de Vrouwe Dorothea ofte Theodora, ende dese twee
 woorden beteecken een selbe saecke / te weten een gifte
 van God / oft een gabe Gods. Ten is dan niet sonder
 reden / dat ick haer al sulcke name ghegebeu hebbe / om-
 me die in mijn heert te schijne / ende de ghedachtenisse
 vande gifte / genade ende weldaet die nu God ghedaen
 heeft in mijn ghemoet te graven. Daer by geboeght dat
 die heylighe Vrouwen eerijts dien name gehad heb-
 ben / vnde sijn in t ghetal der heylighen ghestelt. Waer
 af de enre te weten sinte Dorothea Maget ende Mar-
 telaresse van caesarea in * capadocien, om het ge'oope-
 nest Christi / den doot smaechte / int Jaer onses salich-
 makers 310. onder den Cysar Maximinus.

Wat men op het gheslachte ende op de waerdigheyt
 der menschen acht moet nemen, ende hoe wijslick
 den Keyser Adrianuseenen onedelen vry ghemaek-
 ten knecht doorstrecke. Desghelick noch een exem-
 pel vanden Keyser Augustus, in die ghelycken sake.
 capitel V.

DE Cronijcken ende oude historien en hebben niet
 ten onrechtte Varius Anton. Heliogabalus beschal-
 dight / dat hy onder alle sijn anders hooft stucken de
 inacht ende aruulicheit der stad van Roemen verach-
 tede / ende dat hy als van onsenigh mensche vanden
 Roms geen werck en inactre niet niet dan oft t selue een
 aruute ende verachtelike sake was. Also dat het noch
 soo verre niet hem quam / dat hy de eeren ende staen
 betroft aen lieden die in alle bouwen opgeheert wa-
 ren / oock mede aen dinars / Coppelaers / Kaffians
 ende

ide Winst-boden van zijn welusten ende verdoopen den vergaderende ende stellende veel personen in den jaer sonder eenighsins op onderdoen/ gheslachte ofte rught acht te nemen. Maer den Keiser Helius Adrianus (gelijck als Spartianus verhaelt/) behoonde claercken in wat een groote achttinghe hy den Roomschen jaer hielt/sels door eene daet/ die nu dunet dat waerigh te onne al hier ghestelt te werden. Alsoo dan den onvroonden Keiser sagh/ datijnen hy ghernaectmaecht gingh wandelen / int midden tusschen twee banen e grootste ende boornaemste Raetsheeren/ soo en heeft niet comen lijden / dat sulck een stonten ende onbeschaemden mensche/ de Raets heerliche weer dighet soooten onere soude aen doen / maer beval terstont een an zijn Edelheiden / dat hy de dwase stoutigheyt van en opgeblasen knecht dapper soude straffen/ ende dat hy hem een haeck sinere sonde gheven / verghefselfchapet dese woorden : Gaet onbeschaemden als ghy sijde macht u booptaen te wandelen int midden banen/ daer af ghy noch eenen dienaar meught worden. Daer inne den Keiser Adrianus seer wijslick betoonderat hy de macht/ weerdigheyt ende geluck der Princen erenscht wert/ dat hy meer tot de dreught/ dan tot de enen li: sde moeten gheneghen zijn. E selve heeft oock en Keiser Octavianus Augustus seer wijslick ende getichtelick ghehant/ de welcke alle zijn vrienden inder lade in ghelijcken rechten wilde houden/ ende dat daer me tusschen haer ende andere personen gheen onderheyt en mochte zijn: Jae hy verstoode sich grootelick/ do waermeer t Roomsche volck in de schouwplaetsen op hant om zijn kinderen plaets te maerken. Ende indien hy haer somtijts aen de ghemeente beval/ soo hadde hy is een wiss ende bescheiden. Dan/ voor een ghewoon- e/ daer hy te voeghen indien hy het verdieren.

Antwoorde van Aristippus, op de vrage die hem Dionysius voor stelde, waerom dat de gheleerden soodickwils in de huysen der Rijcken, jae sels in de hoven der Princen verkeerren, ende de Rijcken noch de Princen niet in de huysen der gheleerden?

capitel

Vande gierigheyt.

Capittel V I.

Wysfelic ende seer gheleerdelick heeft den Philosophen
Aristippus den cerener geantwoort op de vraghe des
Dionysius den hooft stelde te werē. Waerom de Philo-
sophen ende geleerde Mannen in de huusen der Kijcken
verkeerden en dalkijcken niet inde huusen der geleerden.
Wat gheschied daeromme antwoorde hy / dat de Philo-
sophen ende de geleerden weten / ende volcomen kennis-
se hebben van het ghene dat de Kijcken van noode sijn
ende wat dat sy meest van doen hebbe / maar de Kijcken
en weten dat niet. Waeromme den Eoelen Ioan. Fran-
ciscus Picus Ghyde van Mirandula seer wel ende ghe-
schicktelick seyde / dat hy onder alle de sterfliche crea-
turen gheen ellendigher / ofte dwaesachtigher dier en
wiste / dan een rijck Man / die ontuerende ende onueren-
in eenighe consten was / ende die de goede tijtche in af-
geffen heeft : want sijn wereltliche rijckdommen sijn-
ghen hem tot onnutpessche begeerten / ende poeten hem toe
ledighheyt / sy en werden niet tot des menschen behoef-
noch tot eenighe nuttigheyt des levens besieder. Waer-
om en moeten hem niet verwonderē in dien de Conin-
ghen van Alexandrien ende anderen Princen soo bege-
rich sijn gheweest / om met alle bijt de gemenesambep
der geleerde Mannen te vercrighen. Het welck ons de
vercrichen der Griecche ende Latijnsche Princen ghe-
noeg hoor oogen stellen. Waer af dit Griecche spreek-
woort gecomen is: * Sophoi tyrannoi ton sophon sy-
noia, dat is te seggen. De tyrannen ofte de Princen waer-
den wijse / door den onnuegich der wijzen / ende daer en
segghen: Mioroi tyrannoi ton colacon synoyia, dat
is. Wares werden de Princen / soo waerom sy niet
pluym-streick es omme gien.

* Plato in
sijn samen
spreekinge
Theages.
Aulus
Gell. lib.
83.

Vande gierigheyt, ende van verscheiden personen die
nyter maten gierigh waren.

Capittel VII.

Gherichent is een onderucht der ziele / waer door men
van alle sijden begeert te hebben / ende dat sonder re-
den / ende men behouit ongherechtersick / het gheene dat
andere

nderen toebchoot. Om deser oorsaken / soo noemen de
 iertheliche leraers de gierigheyt Philargyrian, welck
 en ongheregelde begeerte tot gelt beteeckent. En heeft
 twee seer vooſe stucken ober haer / te weten / al te groote
 aerdigheyt tot nemen / in dient van gheen elerne din-
 ghen en zijn ende groote traegheyt tot gheben / ghelijck
 als Aristoteles seght : Gierigheyt is breck en de ghes-
 cheelich tot het gheben / ende overdadigh tot het ne-
 men. Den Poet Lucretius noemt de gierigheyt : Een
 blinde begeerticheyt tot goederen. Dooſwaer ten rech-
 en is y blind / de wijsle dat haer ooghen betoobert zijn.
 Want de gierighe en denckt nimmermeer dat hy ghe-
 roech hoor hem ſelben heeft / ende en ſiet nimmermeer de
 groote menighe der goederen die hy in zijn hup heeft.
 En hebben vele / ende en verteeren niet : En zijn ghes-
 cheel de Muplen ende Esels / de welcke op haren rugge
 sacken vol gout ende ſilber draghen / ende nochtans ge-
 tadelich ſelfs / maer hop ende diſteln eten. Desghelicks
 hoe de rijckdommen meerder vernienighſiddighen / hoe
 de gierigheyt in hare herten meer toe neemt ende waſt /
 ghelijckerwijs dat / hoe men meer materie op het vres
 verpt / hoe dat grooter blamine wert. Ende hoe dat
 men watersuchtighen meer dwacht / hoe hy grooter
 doſt crijght. Een gierigh menſch oock / hoe hy meer
 leeft / hoe dat hy meer hebben wil / ſonder dat zijn on-
 verſadelicken luſt een eynde neemt. De ooghe des
 Gierighen (ghelijck Syrach seght) en wert niet het
 ſine niet verſadicht / ende zijn vooſe nijdigheyt ver-
 reet hem de ziele. Een overdadighent oft verqui-
 ſinghe ghebrecken vele dinghen (seght P. Mimer-
 us) maer aen gierigheyt ghebreckt alles. Gierigh
 (als Aulus Gellius seght) is ſoo veel te ſegghen als
 jegerigh tot gelt. Daer en is niet dat de gantsche
 werelt meer berderft / dan den onverſadelicken doſt
 der gierigheyt. Den Apoſtel Paulus ſchryvende tot die
 van Ephelen noemtſe eenen Afgoden dienſt / ende tot
 Rhimotheum, de wortel van alle quaet.

En is desghelijcks oock met vooſe onreughden ver-
 cheſſelſchap / te weten / laſteringhe / bedroghe / dieſte
 woerker / roof / Godloofheyt / Synocrit / wrethent
 ende

Aristot. in
 Ethic. lib.
 4. cap. 3.
 Lucret. de
 natur. re-
 rum. lib. 3.

Horati. lib
 2. ode. 2.

Juvenael.
 Saryr. 14.
 Aulus.
 Gell. lib.
 10. cap. 5.

1. Tim. 6. 10
 Eccl. 23. 8.
 Psal. 16. 19
 Prov. 15. 16.

Vande gierigheyt.

Iuuenal. Sa Iuuenales alle gader verhaelt. Ende Chrysostomus
 in het derde Boeck / teghen de ghene die het **Monac-**
 47. 4. & 6. ken leven bestrijden. Iesus Syrach seght in Ecclesiasti-
 ca / datter gheen onrechtveerdigher sake en is / dan de
 begheerte tot rijkdommen / ende de ghene die daer op
 gaetschelijc zinnen sin stelt / die en set niet alleenlijc zyn
 lichaem / maer oock ziele te coop. Sint Augustinus, segt
 in het Boeck banden bysen wille / aldus: Den ghenen in
 wiens de gierigheyt heerschet / is ooghenstichtich alle
 doofheden onderwoopen / om dies wille dat alle boef-
 hent vande gierigheyt zien oorspronck neemt / ende de
 boomen van alle sonden daer of dalen. Den seluen heylighen
 Leeraer int Boeck van de woorden des Heeren /
 spreekt op dussanighe wyse: De onredelichte Wijsen
 hebben een seckere mate: want zy grijpen alleenlijc
 den roef / want zy verhonghert zyn / maer soo haest
 als zy haelen datse versadicht zyn / dan houden zy op
 van meer te rooven. Daer en is niet van de gierigheyt
 der rijcken dat onversadelijc is / en alijt stellende en is /
 zy nimmermeer vergenoeght / zy en vreesst God niet / en
 draecht gheen verbodighent tot de menschen / en ver-
 gheeft den Wader niet / en kent gheen ghewet / is den
 Woeder niet ghelyc / en hout den buien ghenen
 gheloofte / misdoet de Wduwe / verduickt de Wfse /
 ende spreekt valsche ghetughenisse. Och! hoe groot
 is de dwaasheyt van ons verstant / het leven verliesen /
 den doot vercoogen / ende sich selfs banden hemel han-
 nen.) Den heylighen Barnardus segt / den Wagh den
 gierigheyt heeft ende loopt op vier schandelijc ende ver-
 bloecte raderen / te weten / op cleynheiricheyt / wiet-
 hent / verachtelinghe Gods ende vergetinghe handen ver-
 boonden doot. De twee Warden die desen Wagh
 voort trecken / zij i roef ende wrechent. Den Wogman
 is de verrijcke begeerte tot hebben / die twee seer scherp
 swerden ghebruucht / den eenen ghenaeemt onghew-
 gelden lust om te verrijghen / ende den anderen boef-
 doot verlies. Dances Aligerius noemt de gierigheyt
 eenenouden Walf / in het twintighste ghesongh den
 Waghder.

Hier Wielt
 vande woge
 der gierig-
 heyt.

De twee
 Warden en
 den Wog-
 man.
 3. Swerden
 des Wog-
 mans.

Malacten

*Maladetta sis tu antica Lupa,
 Che più che tutte l'altre bestie hai preda.
 Per la tua fame senza fine cupa.*

De meyninge ofte het geboelen Apulei is hoorwaer
 esens weerdigh: want het eerste boeck van de Toover-
 onst/ schrijft hy aldus: De Philosophooph Socrates en had
 ne niet so veel goederē als Lelius, noch Lelius so veel als
 Scipio, noch Scipio so veel als den rijkē Crassus, maer
 hoorwaer Crassus en besadt so veel rijkdommen niet als
 hy wel begeerde. Ende niet tegenstaende dat hyse alle
 zader overtrefte/ soo werde hy evenwel noch van zijn
 eugen gierigheyt overwonnē. Een gierigen en behaeght
 noch en is niemant nit/ ja ooc niet hem selben/ hy woert
 altyt in zijnen geest gequelt/ hy is bleeck van vrees/ hy
 vermoet ende denet/ dat alle anderen dieb en zijn/ ende
 dat sy hem om zijnen schat te becomen/ allesints bespie-
 den/ ende lagen legghen. Hy en rust nimmermeer/ maer
 slijft in geduerige wake/ * ende denc altyt op zijn woer-
 teren: in der boegen dat hem dinct dat hy altyt behoort
 te leven/ onder wijsen begeeft hem den tijt/ ende moet te-
 gen zijnen danck de goeder en verlaten/ hoe wel dat hy
 deselve geerne soude met gedragē hebbē/ indien het mo-
 gelich waer getweest/ gelyck als den gierigen Hermocra-
 tes, dewelcke sterbende/ hem selfs hy testamentē den
 erfgenaem van alle zijn eugen goederen maecte/ so groo-
 ten sozge droegh hy voor zijn gelt. Desgelyck noch eenen
 anderen/ waer af Atheneus verhael maect/ de welcke in
 de ure des doots zijnde/ seer veel goude stucken inslick-
 te/ ende naende voorz alle de obergheblevene in zijnen
 rock/ ende beval datmen dezelve met hem begraben
 soude/ op dat een ander na zijnen doot die niet crigen en
 soude. Voorwaer dit zijn groote dwasen/ ende de on-
 barmhertighste onder alle menschen/ dewelcke sterbende
 niet willen liden/ dat andere lieden haer goet gebrui-
 ken/ dewijle haer doch selfs t'gebruick daer af beno-
 men is. Daer zijnder getweest die soo ellendigh waren
 dat sy haer eugen leven in den doot verandert hebbē/ en
 dat op hope van winste/ gelyc als in het belegh der stadt
 Casilime gebleken is/ alwaer een van de drie hondert

* Ambros.
 super. Psal.
 1.
 Lucian. in
 dialog.
 Micillus.
 Hermocra-
 tes maect
 hem erfgē-
 naem van
 zijn eugen
 goederen
 Athen. lib.
 4. c. 18.

Vande gierigheyt.

Preneſtiners, die met de Caſiliniſanen door Hannibals belegeret waren/ en door ghebreck den ſpiſſe tot al ſien den noot gebracht / dat y genootſaecht waren beneden van Beesten/ Leber/ ende de riemen van hare Scheldewt welck in water gheſoden wiert / te eten. Dese Preneſtiner ſeg ick / hadde veel liever een Ratte die hy ghebangehen had/ door twee hondert Roomſche verminghen te verkoopen / dan dat hy daer mede ſijn hongher ſoude verſadicht hebben. Ende ſegt Valerius de groote/ van verkooper ſtof door ſijn gierigheyt van hongher / ende den cooper die wiſſer was / behiel ſijn leven / door dese diere ſpiſſe: wien den noot drongh / ſoo veel daer door te gheven Pradier een dode also mat: want indien den Preneſtiner ſijn leven om gelt vercoft / ſoo woude dese dat bewaren/ ende dat noch om gheen andere oorſake / dan dat het hem te veel ſoude ghecoft hebben / om te herkoſen / ghelijck als Bayſin ſijn tijt-coptinghen ſeer ghe-nueghlick ſegt.

Vale. Max
im. lib. 7.
cap. 6.

*Pradier, na dat hy verloren
Had een duyts, beſloot door torent.
Hem te voorghen aan een keord.
Dus ſoo gingh hy koenen loopen
Om een ſtercken ſtrop te coopen
Maer ſy loofden om drie oord.
Datrom gingh hy hem ontfallen
Dat hy ſoo veel gelts moeft tallen
Om te comen aan ſijn doot.
Liever (ſeyd hy) blijf ick leven,
Dan ſoo veel veer touru te gheven
Al vuer d'elent noch ſoo groot.*

Indien de gierigheyt hy lieden cleyn betwoghen/ ſchandelick is/ wat ſalſe ſijn ten aenſien der groote heere- ren: En ſijn ſy niet veel meer te miſprijſen/ dan de ſlechte geſellen die t' ſelbe comen bedecken/ ende veronſchuldigen / door die y wienigh middelen/ en veel kinderen hebben/ oft door byſeſe van ghebreck te lyden: Welche veronſchuldiginge/ nochtans van ghener weerden: ſijn: want God dooſiet en beſorght alles/ ende en ſal niet toe laten dat een rechtbeerdigh menſche ghebreck ſal lyden/

selfs geeft hy de dieren op het best / en de vogelen des
 reeds haer voetsel. Vande uitermate ende ondersa-
 ke glerigheyt ende woecheyt / sal ick enige geschiede-
 ssen hy brengen / die van goede ende gheloof-woerdige
 rijckers verhaelt werden / waer af de betrachtensse es-
 selich veracht ende mispreken sal worde. Calligula den
 enser van Roomen / achtende dat het gont een onder-
 sninge vande menschelijke gheselscheyt was / ging
 ickwils met bloote voeten / op een grooten hoop goude
 icken wandelen / dan gingh hy hem somtijts daer in
 groen wandelen / en gints en weder rollen. Herodotus
 heeft dat Alemeon, gesiet sijnde met een langen ende
 zijden rock / ende hebbende groote en seer wijde con-
 nen schoenen aengetrocken / gingh also door toelatinge
 de sebat-camer des Conings Cressi, ende clumende
 p den alder-googhsten hoop / die welcke van allerhande
 onde stucke opgehoep was / bulde eerstelick daer me-
 e sijn schoenen / mont / handen ende al de ploren van
 sijn rock / inder boeghen dat hy so met gont gheladen
 aer upt gingh / dat hy veel aer es wonder hier ofte mon-
 er dan een rebeliche creature gheleech te sijn / om dies-
 alle dat sijn mont door t'gont upt-gespannen stont /
 ide al sijn ander leden met gont gheladen waren. Ser-
 ius Galba, die na Domitius Augustus in Keeser-rijck
 egerde / was mede van seer gleriger nature. Wte en sal
 en niet verwonderen / ober de schandelicke glerigheyt
 van Didicus Iulianus, mede een rijcken en machtigen
 seser / dewelcke met een haesten dat hem geschoncken
 was / hier maeltijden dede / en men en heeft hem t'elcken
 nale niet meer dan een stucken booz-gedient. Desghes-
 ick genoeghde hy hem oock dickwils met crupden ende
 iottagie sonder enige andere spissen te eten / hoe wel dat
 sijt niet en dede ter oorsaken van Godsdiensligheyt of
 e onthoudinge. Waerinne hy hem niet min schandelick
 ter dan Helius Pertinax betoonde / die welcke goen on-
 versheyt tusschen een gering persoon ende eenen Keeser
 rebuycte / want hy was gewoonlick / dat hy de gene die
 hy hem vergaest waren / halve lanttoutwen ende Caer-
 en die int midden door ghesneden waren / booz diende.
 Ende inden hy somtijts aen sijn biende / wat sijse hant

Calligula.

Alemeon.

Sergius
Calba.

Iulianus.

Pertinax.

Vande gicrigheyt.

Iovian.

Pontan. En
berhaelt
niet in het
7. cap. des
boecks van
de nuchteyt
de hoe hee-
den dat het
van die na-
me was.

Angelot
eenen Car-
dinael.

Peter Mel-
sias en ber-
haelt dit ex-
empel vā de
gierigheyt
des Cardi-
naels niet
als t be-
hoort: want
Pontanus
en segt niet
dat de Car-
dinael hem
in slechte
cloederen ber-
cloede/soo
wanneer hy
in stal giug

Symoni-
des.

Pycheus
Coning vā
Bythinien.

syn tafel wilde janden/ soo jant hy haer alledaenlick tuss-
sleene sturckens bleesch/ oft een weynigh appelen. En
wanneer hy dan sich zelfs heerlic ende mit wilde beten-
nen so jant hy haer twee kloothen van eenē haen. Wa-
nneer dan verachtelicker dooz eenen Prince/ die oer so
heel lantschappen heerschet/ dan so breech ende gierigh te
wesen. * Iovianus Pontanus berhaelt dat den Paus
Martinus, dooz een gewoonte hadde / dat hy heymelick
des nachts upt gierigheyt de was-keerffen wechden/ dat
syn dyestere op verchepten plaersen in Sinte Pieters
kercke ontsteecken hadden omme al daer een gantschen
nacht te lichten. Den selven Pontanus segt noch/ dat ee-
ne Cardinael genaemt Angelot, alle dage heymelick een
deel banden haber wech nam/ die synen Drinckmeester ge-
woon was dagelick aen syn pechen te geven / t welck hy
dooz een heymelicke deen/ die hy om in t Stal te comen
niet gemaect hadde/ stilckens te wege bracht/ ende de-
de dese dieverije tegen hem selven/ soo lange/ tot dat den
stallmecht/ hem des nachts eens op de daet betwinderde
de lendenen (als oft eenen dief was) soo dapperlick
sineerde ende met een groot ghetal boeck-slagen soo de
schouderen gemaeten heeft/ dat hem den armen Card-
nael daer af niet seer en doofde beroemen. Symonides
den eersten Lyrischen Poete hy de Grieken/ was soo
gierigh/ dat hy om die gine te bespottē/ die eenigh dingh
van hem begeerden/ so leyde hy haer in syn hant/ ende
toonde haer twee kofferē/ de. ene vol gisten ende ghes-
schencken die hem gegeven waren/ en de andere gantsch
pdel / segghende dat in het pdele koffer besloten was/
allet gheene dat hy dachte wech te gheben. Pycheus
den Coningh van Bythinien was soo begeerigh tot
Gout / dat hy alle syn ondersaten te werck stelde / om
alle Metalen ende Goude matxen te dooz graben.
Hy was soo reutens gierigh / om t selve te versamelen/
dat hy syn volck tot dat werck op food arighe wisse por-
ste ende drongh / datter seer veel dooz den overvullighen
ende onghelickent arbeit / op hem werck doot ter neer-
bielen; t welck de Bythiniers becoofsaechte / dat hy de
Coninginne / de wyf brochte Pychei baden/ in al sich
een onghelal ende swarigheyt te wullen becoofsaechte
30 het

n belooft da. Ende hebbende veel Gout-smeden te werck
 bestelt om allerley spijssen van sijn Gout te maechen/
 so gheschiedet eens/dat Pytheus/willende eten/de Co-
 ninginne een gouden Tafel liet op rechten/seer heerlick
 om aen te sien/waerinne Pytheus gantsch verlijst was/
 iende dat volcomen en uptnemende sijn constigh werck
 zoo hem staen. Als hy nu selbe langhe ende wel besien
 hadde/soo beval hy dat men de spijse op setten soude.
 Doen heeft de Coninginne alsulcke spijse als hy eyschte/
 daer doen op setten/die alle gader van louter Gout ghe-
 maecht waren/als dit nu seer langhe aen liep/soo begoft
 Pytheus eyndelick verdriet daer in te crighen/ende be-
 val dat men hem een andere spijse/daermen af eten
 moghte/soude voort brengen:want hy heel gram be-
 goft te werden/ende het speet hem/dat hy soo lang moe-
 ste wachten/doo den grooten hongher die hem benaet-
 de. Welck dese wijse ende verstandighe Coninginne
 iende/tot hem aldus seide: Wel hoe/mijn heere/ghy
 n gheeft gheen tijt nochte macht/om het anders als
 ck u nu hier voor stelle/te moghen decomen/al de neer-
 sigheyt/ende den arbeyt van alle uwe ondersaten is in
 Gout ghelegen/ende alsoo begeert ghy het oock te heb-
 ben. De ackers en werden niet meer bebout/de neersig-
 hent om te saen ende te planten is verlopen/de bel-
 jouwinghe en is niet meer int ghebruick: Want ghy
 besighet alle de Bytheniers neyghens anders toe/dan
 om int Gout te legghen boeten ende graben/in der boe-
 ghen datmen u nu daerom niet anders voor can stellen.
 Dus bidde ick u/dat ghy daer andere ordie in schicket/
 ende dat ghy doch medelighden niet uwe acme onderba-
 nen wilt hebben. Voor dese goede bemaeninghe ende
 oprechte bestraffinghe bande Coninginne/en is den Co-
 ningh Pytheus niet weynigh betoeght ghetoest/noch-
 tans en liet hy daerom niet/gantschelick sijn brandende
 begeerte (om Gout ende Rijckdommen te versantien)
 baren. Dit exempel ende bedekte berispinghe der voor-
 seide Coninginne is machtigh ghenoech/omme te be-
 wissen/dat de ware ghelucksaligheyt/niet in Gout ofte
 in Rijckdommen ghelegghen is/maer dat y daer en te-
 ghen oofaecte sijn/van groote sonden/ghede als dienste
 h b ij boden

Vande gierigheyt.

boden den alle boosheit. **W**ij begripen in sich alle bloo-
 dige en valsche aenlaggen / verwoelen die stal smeten
 de sonden / doen de kerck-rooverijen uytspijten / haeren
 de rooverijen. **W**at rijckdommen comen ofte oorsaken
 bloetschanden / overspelan / schandigen / vande ende onges-
 regelde lusten / boerrijen / boeders en bader-maepden.
Cussen haer ende de sonde is alsich en glijcsonde-
 heit en verhoert dat sy alstijt sy mekanderen goen / ende
 de een goet seer selden sonder den anderen: **t**welck haer
 name int Iatijn als Vita & deuizia claelich betoonen.
Waerom is het dan Crates den Thebaenschen Phi-
 losoph / een groote menichte gouts / dat hem toebehoor-
 de inde zee wierp / achtende dat het hem niet mogelijk en
 was / de deught ende de rijckdommen gelijck te conuen
 bewaren. **O**in de selbe oorsake wenscht Plinius, dat het
 gont bander werelt moghte genomen werden. **O**ch! af-
 grijfelicken hunger des gouts / ghy zijt decupl en den af-
 gront van alle boosheit / ende zijt tot een verberf en on-
 dergangh des menschelicken lebens gebonden. **A**puleus
 noemt het gont / een afgrijfelick ende schrikelick metael /
 ghelijck het oock boorwaer is / de-wijle dattet soo veel
 boosheit veroorsaeckt: ende dattet maecht / dat den ge-
 nen die het besit / nimmermeer gheen ruste en heeft; dat
 alle dagen hem sonder onderschept tot wercke bequaem
 duncke te wesen / ende dat hy alle nachts in verduert legt;
 dat hy een gheduerighe sorghe draghet / om noch meer
 haer toe te verrijghen / ende oock groote breefs heeft te
 verliesen / het gene dat hy heeft. **W**aer-en hoben de rijck-
 domen spijten wt quact ende brantschap / ghelijck
 als S. Hieronimus betuigt / schrijvende tot Hedibius
 aldus: **W**aeromme mi dunct / dat dit gemeene spreek-
 woort gantsch warachtigh is / te weten. **D**en rijcken
 is hoos / ofte hy is esgenaem van een boosen. **E**nde den
 Poete Menander segt oock: **E**en goet en rechtvaardigh
 mensche / en can niet haestelick rijck werden. **V**esghelijck
 werden: sy oock in het newe Testament / kindere ende
 esgenamen der brantschap genoemt. **I**ck verwonder
 mi dan / hoe datter so veel persoonen / ende boornamelick
 die rijck van goederen zijn / haer betrouwen so vast op de
 rijckdommen stellen / aengesien sy doch onnut ende van

Polid. vir-
gil lib. 2. 3
cap. 20.

Hierō. E-
pistol. ad
Hedibian.

erlingen/bolmaecte conditiën zijn: Welcke onbolmaecte
 n men in drie dinge speure can. Eerstelic in hare onbes-
 chepden aencomste: daer na in haer sorgelicke bermeer-
 eringhe: ende ten laetsten in haer berdoemlicke besit-
 inge. Haer onbolmaectheyt/seg ick/mach bewesen wer-
 en: door haer onbeschede aencomste/waerinne gener-
 ande uptdeelende gherechtigheyt sich en laet blycken:
 naer hy na altijt alle byantschap/t welc een eygē wer-
 dingē der onbolmaectheyt is. Want waer hy sonder ee-
 nige meyninge/hope ofte onbedachte bindinge comt zy
 ratse dan comen hy testamente ofte door naevolgende
 resuttinge/ ofte datse dan comē door behoorlick ofte on-
 behoorlick beilagh: behoorlick (seg ic) so wanneer het door
 onste/roomenschap/dienst/ ofte eenige berdiensse comt:
 ende onbehoorlick/als het door diefte oft roberpe geschiet.
 Daeromme na dien dese rijckdommen uyt byantschap
 voort comen/ en dat hare besitters ongeluckich zijn/ en
 dat de deuchdelicke en wijse altijt geluckich zijn: laet ons
 van bequamelick/de brandende begeerte tot de selve upt
 recken/ ende in plaetse van dien de consten ende weten-
 schappen hy der hant nemen/laet ons de deught na vol-
 gen/die ons eenē wegh tot den hemel sal bereyde: want
 hy brengt haren loon ende vergeldinge met haer: en ver-
 leest haer/daerom niet te meer oft mē haer schoon prijs-
 toe datmen haer meer ter neder druet/ hoe hy haer meer
 verheest/ende t'hoofst om hoogh steect: en begeert noch
 en heeft geen hulpe van noode / noch en wacht oock niet
 na rijckdom ofte eens anders lof: in hare goederen is hy
 sterck/heerlick ende moedigh: onbeweglick ende altyt
 standvastigh ende ghestadigh: en verandert nimmer-
 meer van wesen: ende is gheseten op alsulck een plaetse/
 van waer hy lichtelick al de wereltse dinghen can sien
 ende overdencken.

Van het ghebruyck der rijckdommen, een vervolginge
 van t' voorgaende Capittel.

Capitel. VIII.

DE nature van een rijcken gierigheyt is te wesen/on-
 versabelick/sorgheloudigh ende vreesachtigh. Ten
 ersten vande eerste goedelijchheit / soo en heeft hy
 by sij nimmer

Dances in
 zijn aen-
 muste mach-
 tijt.

De rijckdom
 comt in
 drieberlepe
 manieren.

Of des
 deught.

Nature vā
 een gierigh
 mensche.

Van het ghebruyck

nimmermeer ghenoech / ende trachtet niet op gelt / ende
 goet op goet te hoopen. Hy laet hem op foodarighe hant
 door zijn onbesadeliche begeerlicheit verbindē / dat hy
 niet veel soerichheit in soude maken / of hy al schone
 gelt bande ghebruyghde dingen / ofte (indien dat moghe-
 lick waer) schattinghe bande dooden trock / ende want
 selfstandighe goederen zijn verstanden binste ghenote-
 de / noch oock geen werck machende van een daisch ge-
 tuyghe te wesen / welcke ondencht (als Cicero seght)
 de gierichheit seer nae hy volghet. Hy wert onbesadelich
 gheenoemt / om dat hy sonder eenighen noot het goet des
 annen roofst ende verblindet. Van Rijken gierighen is
 heesachtigh (seg ick) grooten angst hebbende / dat hem
 zijn schat sal benomen werden / die hy niet vier oft vijf
 deuren af sluyt / op datse hem niet ontfolen en wert.
 Ende dit is het dat hem waacker hout. De eenighe be-
 satinghe daer af / en can waerachtich gheen rijkdom
 gheenoemt werden / indien den besitter de selve niet en
 can ghebruken / ende hem daer niete behapigh wesen
 want den waerachtighen rijkdom en mach niet af ghe-
 nomen werden / want de menighe des Conincs ofte des
 Silvers dat men besit / ende datmen niet als in bewa-
 ringhe houdt / soo men dat ghebruycht / ende het soude
 soo veel wesen ofmen niet en hadde / dan wat te heb-
 ben ende t'selve niet te verben ghebruken. Want in
 dien in foodarighe bewaringhe der schatten den rijk-
 dom ghelegghen was / soo soudemen moghen segghen
 dat de Capeteynen ende de Crichs-linachten die Ketten
 ende Casteelen in haer bewaringhe hebben / de alder rijch-
 ste waren / als hebbende alle de rijkdommen in haer be-
 waringen / ghelijck als het eertijds den Coningh Cyrus
 den Coningh Croeso voer stelde. Alsdick een mensche
 is dan waerachtich rijk / die hem verghenoeght in t'ge-
 ne dat hy heeft / ende die inde middelmate soo veel heeft
 dat hy hem tegen den noot can voorsien / die t'selve weet
 te ghebruken / ende sich selfs ghenen slabe van t'goet
 en machet. De begeerte omme hem te berijcken / en is
 nimmermeer niet deught oft goetheit bergheslachte
 t welck dickwils ghenoech ghien can worden. Want
 een armen denghdelicken sal wachten om penant te ge-
 velen

eiden / jaer sonder dat hy daer toe verforcht wert / daer
 en teghen een rijcken van een deughdelick Man ghe-
 beden zijnde hem in zijnen noot een weynigh gelt te wil-
 len leenen / sal recht anders als den armen doen / ende
 seggen / dat hy den middel niet en heeft omme hem daer
 in te gheleuen. Alsoo dat een foodanighe boose men-
 schen der rijckdommen seer qualick besteet zijn / aenghe-
 sien op de selue verberghen / sonder die onnue te deelen/
 ghelyck als het haer de Godlike wet ghebet. Daer-
 en boven de rijckdommen en behoopen niet verberghen/
 maer aen den armen besteet te werden / soo wel Jongh-
 als Out die genen middel hebben / om haer cost te win-
 nen. Ende indien wy overbloedigheyt van rijckdom-
 men hebben / soo en moeten wy ons hert daer op niet te
 seer stellen / noch op deser aerden eenen schat bergadern/
 maer wy moeten voer al trachten / de ware schatten des
 Hemels te verrijghen / die wy door middel van de aert-
 sche comen becomen / de selue middelick aen den armen
 (welck lidmaten Iesu Christi :ijn) om deeldende ons
 met verganchelike rijckdommen / vrienden maeckende/
 ghelyck Christus ons radet : ende die niet inde aerde be-
 graben / tot onser groote schande / ende eeuwighe verdoe-
 menisse. Ghy Rijcken / ghy die daer in dese werelt eenen
 schat bergadert / ghy die de saken met Gout ende Sil-
 ber op bullet / soo dat dijn huys seer qualick machtigh
 is / sulck een groot ghetal in sich te begripen. Maer segt
 my ick biddet u (segt S. Augustinus) voer wien is het/
 dat ghy soo veel goederen bergadert? Voer mijn selben/
 sult ghy antwoorden. Voer ghy dat segghen / de wijle
 ghy sterflick zijt? Voer wien bergadert ghy die dan?
 Voer mijn kinderen. Voer ghy dat segghen / van de ge-
 ne die sterben moeten? O! groote Godsaligheyt / dat den
 Vader voer zijn kinderen schatten versamelt : maer wel?
 O! groote ydelheyt / ick hebbe vergeten te braghen / voer
 wat kinderen ende van hoedanighen aert / ende ghene-
 ghentheyt sullen die wesen / die ghy uwe schatten sult na-
 late? Die ghy nu aldus gieriglick es met grooter moeyte
 by een schaaft / sullen moghelick door onnutte verquy-
 stinghe in eenen cleynen tijt door gebracht ende verteret
 wesen. Wy ghebal sullen goede kinderen wesen / ende
 sullen

Afsprekinge
 van S.
 Augusti.
 over de 38.
 en 61. Psal.

Van het ghebruyck

10 fullen noch vermeerderen het gene ic hoor haer behoude
 20 hebbe. Waer op ick antwoorde / dat uwe kinderen dat
 30 doende/ en haren vader daer in nabolgende/ ghelijck als
 40 ghy mede ydelheyt sullē doen: ick segge/ haer: gelyc ic nu
 50 u segge/ ghy vergadert schatten en en weet niet hoer want
 60 want gelyck als ghy het niet gewetē en hebt/ so en weet
 70 het oec u sone niet. Het can geschiedē/ dat enē dief come/
 80 en u in eenē nacht alle gader ontnemt/ t' gene ghy niet so
 90 groote moeyte en sorghe in so veel jaren by een ghecracht
 100 hebt. Ofte het can oock wesen/ dat ghy het hoer enē ro-
 110 ber ofte hoer uwen byant versamelt/ op dat de schatten
 120 die ghy door een dwase ydelheyt soo spariglick by eē ge-
 130 schraept hebt / door een byantlike wietheyt gebonden
 140 en u berooft/ en ontnomē soude werde. Laet ons nu oec
 150 de fonteyne bā alle goeden raet (te wetē Iesus Christus)
 160 horen/ seggende int Evangelium Mathei: Vergadert u
 170 lieden geen schattē op der aerden / daer de motte en den
 180 roest schendet/ en daer de dieben hoer graben en stellen.
 190 Waer vergadert u liede schatten inde hemel/ daer noch
 200 de motte/ noch dē roest niet en schendet/ en daer de dieben
 210 niet hoer graben/ noch en stellen. Want waer uwen schat
 220 is/ daer sal oock uwe herten zyn. Over dese woorden des
 230 Psalms. Thesaurizat & nescit cui cōgregabit ea, segt
 240 S. Hieronimus seer heerlick saxe enim plerique the-
 250 saurizant, & congregāt multa, quia aut desidia filiorū
 260 evertit, aut fiscus occupat, aut diripiunt alieni. Want
 270 rijkdom is oec seer qualick bestent/ en en mach by eenen
 280 verquisten en doorganger lange dueren. Waer God die
 290 laet toe/ dat de rijkdommē die niet onrechtlic gewonnen
 300 zyn/ in de verquisters handē verduellen/ die daer af dan in
 310 coeten tijt het eynde sien/ en verquisten onrechtlic/ inde
 320 spelen (na t' ghemene speckel-woort) schepe op met de
 330 groote pot-lepel/ want de cleynē heeft en gat/ dat daer
 340 dan so lange tot dat het hemmē gants opp/ of nedat-
 350 ter noch pot tē besten is/ en het gaet als dā so haest wech
 360 als het gecomen is. Waer af S. Hieronimus segt: Di-
 370 vitur omnes de iniuitate descendū, & nisi aliter per-
 380 dideris, aliter invenire non potest. En Iesus Syrach de
 390 Ecclesiasticus: Wie vele samelt/ en hem selven niet gasta
 400 en doet/ die sarnelt het anderen lieden / en anderen lieden
 410 sullent verbrassen. De boommaemse hulp middel trecken

Mat. 6. 19.

Syr. 14. 4.

de giericheyt / is dese / datmen den oorspronck van dese
 siecte veri aeght / te wetē / de begeerlicheyt der goederen
 en datmē de winste / het goud en t silber verachtet. Welc
 he sake de alder-lichestē om doē is / indien men sich daer
 toe wil begeben. Erstelick / dese metalen die de oorsaken
 der giericheyt sijn / en sijn niet meer dā den dreck en bu
 ligheyt der aerden / en sijn oock t selve onderwoypē. Ten
 etweeden / indiē yemant wil aenmerckē / tot wat gebuyc
 het gelt gebonden is / so salmen bebinden dat het geschiet
 is / om alle nootzakeliche dingē daer vooz te becomen: als
 broot en wijn. En aengesē wy hebbe / het gene ons nood
 digh is / waerom en latē wy dan so veel onnutte schattē
 niet vare / die wy geduerende ons leven niet en conne ge
 buycckē / noch ooc niet na onsen doot. Want wy en heb
 ben niet in dese werelt ghebracht / en wy en connen daer
 oock niet uptdragē. Wanneer wy cost en cleederē hebbe /
 wy sullen ons daer mede laten genoegen: want God sal
 ons genoegh boozien / met het gene ons noodich is / om
 diestwille dat hy onsen Vader ende almachtich is. Wy en
 moeten ooc niet denckē / dat de goederē ons niet gegeve
 sijn / om selfs heere en meester daer ober te wesen / indiē
 dat wijsē oberbloedigh hebbe : maer om de bewaerders
 en uptdeelders daer af te wesen en dat wy God somtijts
 daer af rekenschap moeten geben / ende dat wy ooc sozge
 moetē dragen / om onse goederen aē den armē (die Ho
 merus de gasten bā Iupiter noemt.) upt te deelē. Want
 de aelmussen die wy haer doē / sal God aennemē als oft
 die hē selfs gedaen warē / gelijc als Iesus Christus segt.
 Doozwaer segge ick u lieden / so wat ghy eenen van dese
 mijne minste broederē gedaē hebt / dat hebt ghy my ge
 daen. (En God spreckt aldus hy den Propheet Esaias:
 Breect dē hungerigen u broot / en die / die in ellendighede
 sijn / leyt die in u hups / so ghy eenen naecten siet / so cleet
 hem: en en onttrect u niet van utwē bleesche.) En eē wep
 nigh daer na: en sult den hungeren laten binden in u her
 te / ende de ellendige sielen versadigen: so sal u licht in der
 duysternisse opgaen / en utwē donckerheyt sal sijn als den
 middagh. En de heere sal u gants door leyde / en utwē
 vele versadigē inder dorheyt: en utwē beenderē stercken:
 ende sult sijn als eenen gewaterden hof / en als een sp
 zende fonteyne / die het nimmermeer aē water en seylt.

Job. I. 21.

27. 19.

Psal. 49. 18.

Ezra. 5. 14.

Job. 27. 26

Ezra. 29. 28

Homer. O
dyss. lib. 4.

Mat. 23. 40

Mat. 9. 41.

Esai. 58. 7.

Wap. 19

Van het ghebruyck

Hiet daer nu hoe de rijkdommen behoopen bestaen
worden van welckers ghebruyck den heere Martellus
Palingenius dese rijm-dichte singht: de welcke Scervola
de Sainct Martin in het Franckhops overgheset heeft
waer af den inhoud aldus is:

Vy zijn verbonden al, dat wy ons moeten haestem
Te helpen metter daet, and' reonsen vnaestem.

Het leven dat is ons ghegeven niet op aerde
Voor ons selven alleen, of ons gheslachte vvaerdt;
Maer om een yeder die's van doen heeft te gaen helpen
Indien wy machtigh zijn hun armoede te sielpen

Iffer veel schoonder lof, isser veel beter oer

En die daer best behaeght aen Godt ons vvoerde Heer.

Dan een wotdruftrigh man, in zijnen noot te voeden:

En om behoeftigh mensch, te geven van zijn goeden?

Dits d'oorfaec dat het volc, dits d'oorfaec dat t'gemede

Ons veel te rechte eert, en schier van blyschap vwoede.

Dits d'oorfaec dat sy dan ons naem voor yeders ooren
Ons sterflick maechen dat sy geen sinte can versmooren.

Dis is den middel dat scheydende hier van doen

Seer wele menschen in het rijk des Hemels gaen.

Toevlinghen, Caertten en meer ander sulcke dingen
De goederen en den tijt onnutelich door-bringhen.

Zijn sy niet quatich dan bestet op die manier

Dat sy noch oer noch gans hun meester brengen hier?

Iy' arm verdoelde vricht, die Godt Soo hebt vergeten
Versacken inden grons der sonden ganssch vermooten.

Ist dan dat ghy moet doen? comend' in furvvoerlets licha

Zijn die de daden van wruven schuldighen plicht?

Ijge ghy niet maect uyt blijdijs meeders hier verschont?
En als ghy sterft sulc ghy dan niet vvoeder gaen hem

En keeren na den bayck des aertrijcx, en dat maecht

Als ghy scheydet van hier, en wruve ziel uytbraecht?

Het geest O! armem set, dat ghy meynst u te vvesen

En behoort u niet toe maer Godt den Heer gepresen.

Ghy

Ghy zijt maar voor een tijt: de gheen die het betrouwen
 Het goet comt ons niet toe: maar het gebruyken v'waert.
 En als dan Charon ont is met zijn schuyt sal voeren
 Door de hel'sche revier, die hy soo vaek moet voeren
 V'vaer by de groote G'oon niet vergeefts deen binn' ont
 Dan laet ghy is goet doch in and' re handen rest.
 Daerom teruuyt dat ons hier v'ert toegelaten
 Door Godes vast besluyt is leven sonser baten
 Laet ons dan goet te roech gebruycken sonser oer
 En deelen and' re med', na bevel van den Heer.

Van waer dat desen naem, *Munus*, ghecomen is, ende
 waerom dat zy ingheselt is gheweest. Welck dat
 eerstijts de Wiffelaers waren, ende vanden hondert-
 sten penningh.

Capittel. IX.

DE Griecken hebben de *Munte* *Nemisma*, ende de
 Latinen *Numisma* genoemt: een woort twelck van
Nomos dat de Wet te segghen is/ afdaelt/ ter oorsaken
 dat de wet de *Munte* ingheselt hebbende/ die oock ha-
 ren name ghegeven heeft. Ende dit Franschops woort
Monnoye (dat is *Munte*) isser desgheliet mede af ge-
 daelt/maer is ter oorsaecken bande goede ober een stem-
 minge berandelt:want de Franschorsen seggen *Mon-
 noye* in plaetse van *Nomoye*, ghelijck als de Latini-
 ken/ oock het woort *Forma*, t welck van *Morphe* int
 Griecks afdaelt/ berandelt hebben/ anderlints om het
 Griecks te volghen/ sondemen in plaetse van *Forma*,
Morphe moeten segghen. Ende het schijnt oock dat dit
 woort sijn aloy daer mede van ghedaelt is. De *Munte*
 an wert alsoo gheheten/ ten aensien dat sy haren oor-
 spronck upt de Wet ende niet upter naturen neemt.
 Ende is ghebonden gheweest/omme daer doot te beco-
 men/ t gheene dat tot des menschen onderhout noodigh
 is/ op dat alle dinghen waer inne eenigh verschil in de
 leerde moght wesen/ daer doot souden gheeffent ende
 alsanderen ghelijck ghemaect werden. Alsoo dat de
 Munte den middelaer/ende de mate der dinghen is/om
 eswille/ dat daer doot alle dinghen ghemeten werden:

ende

Vande Munte, ende van

ende hanght de munte met de meeste op een gheslachte
 inverte. Gheslachte als / hoe veel jaar schynen die
 men wel moeten geven / om de werde bā een hooger
 des menschen boetsel daer mede te effenen / want de
 twisselinghe is / t welck de oorsaecke vande bindinghe
 munte is gheweest. Door welcke middel der betw
 linghe / de ghemeenschap ende den omwegangh on
 t menschelike gheslachte is onderhouden. Inder be
 ghen dat waer de bercoopinghen ofte bermanghelingen
 wech ghenomen souden zijn / aldaer en soude gheen ge
 meenscapheit ofte hanteringe onder de menschen co
 men wesen / desgelick oock niet / soo wanneer datter ghem
 seler mate ofte effeninge van d'een dingh tegen d' ander
 was. Ja indien het tegenwoordelick geensints van noo
 de en was / eenigh dingh te betwissele / so dient nochtan
 de munte als tot een hooge / ende verseteringe der toere
 mende betwisselinghe / t is wijn met coyen / coyen met ope
 ende andere dinghe die den mensch bā noode zijn / t welck
 men alles door gelt becomen can / ende t welck door ge
 meene instellinghe der menschen vermacht / dat den genen
 die het byengt ende geefte / daer door betrecht / t ghem
 by van doen heeft. Het eerste gelt ofte munte dat gela
 gen werde was alleenlich van Yser / waer door ons be
 doont wert / de rouwe ende onbedreuen eeuwe / waerinne
 de menschen veel slechter ende onnosser waren / sonder
 dat is haer met goud ofte silber bemoeiden / maer alle
 haren lust was inde acker-boutwinghe ghelegen. Ende
 Lycurgus heeft door zijne wettē by de Lacedemoniers
 ingeset / dat is gheen andere munte / dan van Yser / sou
 den gebuycken. Daer na heeft men dat van Coper be
 ginnen te maken: doen van Goud ende daer na bā Sil
 ber / ende nu van allerhande Metalen ende alopen. Het
 eerste gelt dat tot Roomen gheslaghen is / was ghesl
 Plinius segt / in het Jaer van de opbouwinge der stad
 585. Eutropius verhaelt dattet in het 483. Jaer was /
 ses Jaer door de eerste Punycsche oorloghe. Als nu het
 gelt ende de munte ghebonden was: soo is een ander
 maniere in t'gebruyck ghecomen / om dat te becomen /
 de welcke hoornamelick in de winninge ofte het proffite
 gelogen is / ende daer is een van twee derleij manieren / de

Polyd. Vir
 gil. lib 2.
 esp. 20.

pene die volgens de nature verrijght / het geene tot on-
 derhoud des levens is / vande vruchten des aertjes
 ende de dieren om welcke oorsaken de verrijginge des
 gels / t welck tot onderhoud ende voetsel der menschen /
 door de vruchten ofte dieren becomen wert / hoorwaer
 gantsch natuerlick / noodigh ende lofflick is. De an-
 dere winste is / die ghene die niet door de vruchten ofte
 dieren / maer vande menschen verreeghen wert : ende
 alsulcken middel mach met recht verworpen werden /
 als die soodanighe gelt-verrijginghe niet nae de natu-
 re becomt : maer door het gelt selfs / ende daerom wert
 p met goeden rechte van een peghelick ghehaet. Want
 p ghebruicken het gelt / niet tot alsulcken eynde als he-
 righestelt is / t welck tot verwisselen is / maer om een
 groote menichte gels te vergaderen / niet door de vruch-
 ten ofte door de dieren / maer door t gelt selfs. Dat dit
 alsoo p / blijkt daer upt ghenoeghsaem / dat de Munt-
 meesters van alle plaetsen gelt doen op soecken / ende
 door desselfs wisselinghe / soo groote menichte van rijck-
 sommen vergaderen / ende dat hare handelinghe alleen-
 lich in des gels winste bestaet / bemerkende van waer
 ende van wat plaetsen de meeste menichthe des gels
 comt. De Muntmeesters ware eertijcs als nu de Wils-
 plaets sijn die welcke in de Francfortsche ende Lyon-
 sche Wisse / of op andere plaetse gelt op wissel gheben
 ende die oock gelt van anderen nemen / om daer op te
 winnen / die eensoels inde hoorsepde wisselinghen be-
 stede / en anderdeels die upt bevel van hare Meesters
 ten andere liede leverende. Van welcke dingen p hoor-
 tics al rekeninghe hielden / waer toe men dan dickwils
 sijn toeblycht nam. Van dese Muntmeesters spreekt
 den Rechtf-ghelerden Paulus in de Wet Quedam, S.
 Numularios quoque. ff. de eden. De derde maniere der
 verrijginge / strijft gantschelick tegen de nature om dies-
 wille dat daer inne niet alleenlick het gelt gebuyet wert /
 tegē de gewoonliche instellinge tot des mensche behoef-
 te : maer dat het gebuyet wert / om een ontelbare somme
 gels daer mede te versamelen : t welck ooc tegen de na-
 ture strijdende gerracht wert te voē. Want de onredelic-
 he dieren / byengen door de nature ende niet door conser-
 vationen

Vande Munte, ende van

longhen boept / die haer ghelyck sijn naer een gelt sup-
 righe mensche / maect dat het gelt (t welck gheen
 noch enighe betweeghlycheit in hem selben heeft) ghe-
 waert ende brenghet teghen de natueren wat anders
 boept. Daeromme dese maniere van winste ende be-
 volghens den woeker / seggt teghen de natueren / de wijs
 dat Iesus Christus seggt : Leert sonder yet daer van
 te ontfanghen. De ghene die de handelinghe ende het be-
 winst hadden / om niet soodanige maniere van winst om
 te gaen / werden inde steden daer toe vercoopen ende ver-
 selders ghesaemt. En haerden wiensels dat Roomen
 opde merck / al waer soodanighe verkeerden / die gelt op
 woeker namen van welcke wienselen Vlpianus seggt
 te spreken / inde wet. Qui tabernas argentarias. ff. de
 contra. kempt. Ende Plautus in sijn Comedie / Curcu-
 lio : Op de slechste merck wandelden goede ende rijke
 Mannen : daer sijns die op woeker gheben / ende ontfan-
 ghen by de kerck van Castor. In alsulke woer-
 kerachtighe handelinghen / wiert den hondertsten pen-
 ningh betaelt. Nu Accursus * den verclaerder van het
 recht des hondertsten penninghs / segt / datter eens soo veel
 by den voornaemste hooft-somme / t eynide des Jaers
 moet ghedaen werden / dat is / dat de somma verduubbele
 wert / ende dat hondert in een Jaer noch andere hondert
 daer by winnen : maer hy bedrieght hem grootelicks in
 dese zijne meeninghe. Ende omme nu recht te verstaen
 wat den hondertsten penningh is / soo behoort men voer-
 eerst te weten / dat de schuldenaers soo wanneer sy gelt
 leenden / gheloon waren / alle Maenden den woeker
 ofte de renten daer af te betalen / te weten / een ten hon-
 dert s' maents : t welck lichtelick door de wet : Lecta. ff.
 si cert. pet. can begrepen werden. Ende door dese La-
 tonsche woorden / centesimus, centesima, centesimum,
 t welck betekent Een van hondert, wat dat het oock sy /
 gelyck als Laurentius Valla segt / ende hieromme acht
 den Rechts-ghelerden / dat dit woort Miles soo veel als
 duysentste te segghen is inde Wet. i. ff. de testa. mili.
 Om dies wille dat men van duysent maer een wt koos.
 Daer en boven het thiende Schaep / is een hande thier
 wat dat het oock sy. Ende desghelycks mach pedes een
 voer

• Glos. in
 l. fin. Cod.
 de petit.
 bar.

en het thienenden wesen. Der halben soo moeten men oock
naken dat den hondertsten penningh alsoo genaemt
ert / om dieswille dat den schuldenaer aen den schult-
ere/alle Maenden van hondert peninghen een moeste
talen / welck teghen twaelf ten hondert int 1er Jaer be-
p. Siet daer nu wat dat den hondertsten penningh
as/die ghelijck ick geseyt hebbe/alle Maenden moest
taelt werde/gelijc men lesen mach in de Wet. Vxorem
. Item *quasitum, de legat. 3. ff. ende in de Wet. Qui*
lium. Om deser oorsaken werden de eerste daghe van
den Maent / oock * hondertste ghe-naemt in de Wet
Centesimis ff. de verb. oblig. Waer af ick my niet en
en laten hoofftaen / dat den Rechtsghelerden Paulus
bespreeken heeft van hondert Maenden ghelijck als
men segghen / maer wel van de eerste daghen elcker
Maent / welck den dat de selve oock hondertste ghe-
naemt werden / ter oorsaken des hondertsten penings.
In sulcker boeghen dat by alden den Rechtsghelerden
an hondert Maenden ghespreeken hadde / by soude
net bequamer ende begrijpeliker woorden/ ghenoegh-
sam hebben conuen seggen te weten aldus in het acht-
te ofte neghenste Jaer. De Obergheden ende de oude
Rechts-ghelerden matighden de upter maten groote
woecheren. Want het was gheoploft datmen woecher
an woecher ontfingh / dat is / datmen niet alleenlick
vijften trock / vande gheleende hoofst-somme / maer
oock van het uptstel der achterstallen. Het welck oock
Cicero selvs toe liet/doen hy Proconsul in Cilica was/
tenghende den hondertsten peningh / doch op conditie/
dat den woecher vanden woecher / niet eer en soude be-
ginnen te trecken/dan op het eynde des Jaers/ende niet
op het eynde van yder Maent. Maer t sedert die tijt is/
Interest op Interest/ geheelicken verboden geweeft est
het werde den genen die het dede/voor een groote schan-
de ghereckent. Ende noch naer dier tijt en wilden de
Rechts-ghelerden noch de Roomsche Oberheyt int ge-
meen niet toe laten / dat den boosenden hondertsten
penningh ghenomen soude werden / maer alleenlick de
twee deelen daer af beloopende teghen acht ten hondert
int Jaer. Ende ordinerden desghelicks dat den Interest

* Centesima

I. eos. C.
de vsur.

* Bessis.

Nota.

Vande Munte, ende van
een ghewassen zijnde tot de gheleijchert hadde haer
somme/ de welcke als dan dobbel was gheworden / dat
men als dan niet meer eenighe winst ofte vermeerderin-
ghe mochte nemen. Daer na heeft den keiser Iustinia-
nus den hondertsten penningh / noch meer ghematighe
ofte verminderd / ende stelde het op deser manieren / dat
de vermaerden ende rijke lieden niet meer dan een der-
den deel banden hondertsten penningh mochten nemen/
t welck hier ten hondert in t Jaer is / ende desen Interest
werden Trientale ghenoemt : want Trient is het der-
den deel van twaelf; dat de goede ende getrouwe Coop-
lieden ofte Ambacht-lieden / die eenighe handelinge
doen / ende open winckel houden / haer sullen gheuegen
met het werfelick Bes *, t welck acht ten hondert in
Jaer is. Ende dat alle andere die gheen ander handel
ghen en doen / dat gelt op Woeker ofte Interest leenen
hoe wel dat alle haer goederen daer in niet gheleggen
zijn / niet ober den halven hondertsten penningh en sou-
den comen / t welck ses ten hondert in t Jaer bedraecht.
Daer-en-boven heeft hy seer scherpelick Interest op
Interest verboden t yn rechtelick ofte onrechtelick / t yn
dat het gheschiedt door vernieuwinge ofte overdraginge
der hoof-somme ofte achterstallen / oft in wat wijse daer
soude moghen zijn. Hy verbodt oock den hondertsten
penning / uytghenomen in hanteringen ter Zee / al waer
hyse torliet / nochtans met dese conditie / dat het ghebaer
der Zee t verlies der Coopmanschappen / ende de booz-
naemste hoof-somme / soude zijn tot verlies ende schade
banden Schult-heere. Ende dat het gebaer ober comen
zijnde / soo soude den schuldenaer by sijn bande hoof-
somme ende den woeker. Also datmen door de onde-
stellinghen claerlick siet / dat den woeker des hondert-
sten penninghs / het overdadighste was dat in dien tijt
ghegheben wiert / bedraghende twaelf ten hondert in
Jaer / ende niet meer / niet teghenstaende t ghene Accur-
tus daer affsegt.

Vonderlicke wet vanden Tyran Trizes, willende
t samen-sweringhen teghens hem verhinderen.

Capittel. X.

En

En **T**yan T rizes willende de r samen-swoeringen
 tegen zijnen persoon verhinderen/ en hem beschermen
 gen de verraderpen/ ende aanslagen/ diemen tegen hem
 ude mogen doen/ verboot daer een loof/ dat nie-
 ant vande inwoonders soo stout soude wesen / dat hy
 t heymelick ofte int openbaer met malcanderen spaa-
 en/ het welck haer een harde ende overdraeghlycke sake
 was. Maer doen verclaerden zy haer meyninghe doop-
 ekenen ende uytwendigh gebaer/ betoornende een be-
 roeft en beuoenigh aengesichte in de dingen die haer
 edoersden / blyde en genueghlyck in t gene haer behaeg-
 e/ en in angst ofte gebaer / rimpelden zy de wintwaen-
 en/ ende in deser wyse gaben zy de meyninghe haars
 ecten te kennen. Den **T**yan siende dese verscheyden-
 ept ende aengesichte zinder ondersatē/ en wist niet wat
 encken hy had groote yerse dat doop dese teekenen/
 ebaeren ende manderen van doē/ hem enige hinder sou-
 e toe comen/ ende daerom liet hy gebieden/ datmē van
 oen af niet meer alfulcke teekenen ende uytwendighe
 ebaeren mochte betuyden. Doen wasser eenen/ de wel-
 e hier doop verontwoerdicht stude / ende begerigh was-
 nde/ om een eynde van dese tymanne te maken / in het
 voden vande ghemene plaetse ofte de markt quam/
 ide begoft al daer met tē heerliche stemme seer erbar-
 relick te suchten/ ende alderley manieren van clachten
 e beduyden/ ende heester seer veel vande gheene die ront
 m hem stonde/ mede tot diergelicke clachten betweeght.
 Daer af den **T**yan verwitticht zijnde/ so gingh hy ter-
 lont met grooter neerstigheyt / met zyn lijf- wachtteral
 vergeselschapt/ henen na de plaetse al daer zy ware/ om
 ne de oogen van haer natuerliche bygheyt te berooven/
 selijck als hy de tonge ende het uytwendigh ghebaer in
 dienstbaerheyt ghebracht hadde. Maer dit volckeren/
 iende dat hy soo wreet was/ en conden haer niet langer
 onthouden/ maer hebbende met geweld de wapenen van
 zyn Crichf- knechten ghenomen/ so hebben zy hem daer
 nede doot-gheslaghen.

Wat voordenghden ende hoedanighden datter in
 eenen Prince veroycht werden.

Deughden die in een Prince

Capittel. XI.

Pontan. in
het boec van
den Prince.

DEn ghemeyne die over eenighe volckeren wilte ghebieden/ die moet hem selfs eerstelich twee dingen boos stellen: de eene/ dat hy milt is/ en d'ander/ dat hy bekeert ofte goedertieren is. Want den Prince die mildicheit ghebruyckt/ die maecht van zijn vanden/ vanden: die van andere plaetse zijn: ende van onghetrouwe/ trouwe. Hy doet hem vande vanden/ vanden/ vanden/ jae van de gheene die aen de alder-uyterste eynden des aerthens woonen. Een Prince die met goedertierenheyt boosheit is/ wert van eenen God in eenen ende vanden boosheit. Ende door dese twee deughden/ te weten/ mildicheit ende goedertierenheyt/ wert hy God ghelijck ghemaeckt/ wiens officie is eenen peghelich wel te doen/ ende de boosdoenders te berghen. Het is wel waer/ dat den Prince niet alrijt so bekeert en goedertieren moet zijn tegen zijn onderdanen/ datter hy de goedertierenheyt niet eenighe strengheyt ende grootsheyt vermengt en is/ jae somtijts eenighe strafheyt/ soo wanneer het van noode is/ om de boosdoenders in vrees ende ontzag te houden/ ende indient de noot beropscht haer vreedelicks te straffen/ om grooter quaet te vooz comen. Anderints soude den Prince een oorsaecke zijn/ van t'berderf zijns volcks/ indien hy haer verlosse ende vryheyt gaf/ om onseerlike stucken te bedriyven/ gelijk Alcibiades die door zijn groote lichtveerdigheyt zijn ghemeente verdoof. Maer dese strengheyt moet oock ghematicht wesen/ want de overtollighe ende al te groote strengheyt heeft/ veel steden in groote ellendigheden ghebracht/ so wel als de onbedwonghen vryheyt/ die alleenlick om het volck te behaghen toeghelaten wert/ een oorsaecke is geweest van t'berderf der selver/ ende dat door gebreck van mildematemigheyt aen de eene oft d'ander zijde. Hoe wel dat den Prince nae de ghelegghenheyt ende omstandigheden des tijts/ plaetse ende der persoonen/ d'een tijt waer meer strengheyt ende goedertierenheyt moet ghebruycken van d'ander/ nae dat het de reden ende de voorsichtigheyt sal mede brengen. Doorwaer nae dien het ghemeene volck een veel-hoofdiech dier is/ so is het van noode (als Sophocles segt) dat men daer toe veel ende vreesden

dyeden bypdelan gebuycht. Ende gelyck als t'boog-
 saemste proef-stuck van eenē goeden schilt-finericht daer
 n ghelegghen is/ dat hy maecte/ dat het soert/ welck hy
 verijst/ goet ende ghehoorsaem is/ alsoo is oock den schul-
 dighen plicht des Princen/ dat hy maecte/ dat zijn on-
 derfaten sebhgh ende hem ghehoorsaem sijn: nochtans
 dooz een goede maniere ende beleseden middel/ haer niet
 altyt dwinghende/ maer vermaende ende somtijds be-
 trispende/ alle quaet vermoeden niet na-soekende/ maer
 in lichte saecken betvolgende: in ghebaelicken ende so-
 geloofen tijt een sake upt-stellende/ omme die in een bes-
 quamer tijt te herstellen: alle boofdeden ende bermetel-
 heyt straffende: hy moet seer goedertierlick de bemaer-
 de ontfangen/ die een hem yet verfoechē/ ende haer boog
 hem verootmoedighen. Ende om dit te doen/ so behoort
 den Prince de natuere ende de zeden van sijnen onder-
 danen te kennen: want de gheene die rooth ende onbes-
 dzen/ als de Barbarissche volkeren sijn/ die moeten
 met meerder strengheyt dan de andere die van soeter na-
 tuen sijn/ gheregeert ende in ontfagh ghehouden wer-
 den. De ghenagheteden des menschen sijn verscheyden
 ende vershillende/ oft dooz de natuere der plaetse ende
 des lichts/ ofte dooz ghewoonte/ ofte de maniere des le-
 bens. De Athenianen waren lichtelick tot gramschap
 ende barmhertigheyt beweeght: de Carthaginesen tot
 treurigheyt/ bermackigheyt est halfstarrigheyt: de Ro-
 meynen tot grootheyt/ goedertierenheyt/ ende waren
 liefhebbers des Vaderlands/ ende begerrigh tot eere ende
 vermaertheyt. Daeromme d'onwetenhейt der zeden/
 bande gheene daer mede wy verkeerē/ beoieght ende
 brengh oock dickwils van ons boognemen ende aensta-
 ghen. Der-halven dooz de verscheydenheyt der natu-
 ren/ ende ghelwoonten des volcks/ was Lycurgus meer
 eenen naevolgher van gewelt dan van rechtbeerdigheyt:
 ende Muma Pompilius meer van rechtbeerdigheyt dan
 van ghewelt. Ende ghelyck den Prince in boegdelicke sa-
 ken/ den luyt-slagher schijnt nae te volghen/ de welcke
 de snaren des voornoemden instruments upt-reckt/
 ende wederom los maect/ om de selve op een ober een
 steinnende thoon te brenghen/ alsoo volghet hy oock den

Deughden die in een Prince

Chirurgijn in de ordte ende gematighde middel des le-
bens : want den Chirurgijn gheueft de clare faciem
seer lichtelich / maer tot de groote ende ghebaertliche gho-
uwicht hy het pfer ende t'uper / alsoo ghepunctet den
Prince des gheliet de roeden ende de swerden / nae dattet
de sake verenset. Daerentwischen moet den Prince oock
selfs de goede wetten onderhouden / ende die hy maecht
moet hy selfs alder-eerst nae comen. Ende boven al
moet hy de eere ende breefe Gods door ooghen hebben.
Het is den Prince oock noodigh / dat hy gheuet ober
hem seluen heeft / ende zijn begeerlichkeiten can doomen /
ende hem eerst tot een deughdelich leven schickt / op dat
hy als eenen regel ende hoopheit / om wel te leven al zijn
ondersaten mach zijn. Want seer qualick sal verstant
ober eenen anderen comen ghebeden / in dien hy selfs
eerst niet ghelooft en heeft / de reden onderdanigh te we-
sen / de welcke een Coninginne aller d'inghen is (ghelick
Pindarus seght) ende een Wat die niet in d'anner ge-
graben is / maer die des menschen ghemoeden / ghebe-
dende de gheoorlofde d'inghen te doen / ende de stry-
dighen ende onghoorlofde te laten. De welcke de boose
Coninghen die hare begeerlichkeiten in alles nabolghen /
niet en willen ghehoorsaem zijn / op dat (indien y haer
tot een register namen) y niet ghenoorfaecht souden
zijn hare wellusten te verachten / ende de eerbaerheyt nae
volgen. Het Pythische Orakel door de antwoorde die
het den Coningh Cræsus gaf / dat / hy hem selvẽ soude
kennen : en meende daer mede niet dat hy kennisse moe-
ste nemen / vande macht ende groothent zijns Rijcks /
maer vande reden / die een Coninginne ende Regterster
des menschelicken levens is / die de beroeringen der sie-
len te vreden stellet / ende de groothent des ghelwets be-
dwinght. Want den Poëte Horatius leert / dat zijn lu-
sten ende begeerlichkeiten te bedwingen / gheen minder
Coninglicke daet is / dan ober de volckeren te heerschen /
als hy aldus seght : Ghy sult herder regeeren met het
denamen van ulwen graghen gheeft / dan of ghy Lybien
aen de berce gheleghen Gades gingh boeghen / ende dat
beude de Peners u alleen dienden / ende onder ulwe re-
geeringhe waren. Agestilaus beoemde hem desgelicks

dat

vereycht werden.

5. Boec 164

dat hy niet ghelent hadde ober hem selven / dan ober
andere te gheue. Alexander de groot / achtte dat
het veel loffeliker ende eerliker was / hem selven dan
de vanden te verwinen. Een Prince behoort de
plaghestrycker te bliuen: want indien hy yn ooren
tot de vipers neyght / so sal hy t'ghebet dat hy ober
hem selfs heeft laten baren. De lich-gheloobigheyt is
een ghesellinne van vermetelheyt est sotternij / ende daer
en is gheen groter betwijf der dwaesheyt / dan de selue
licht-gheloobigheyt. Daeromme en moet den Prince niet
te licht ghelooen. Oergierigheyt des ghefficks die een
doester ende moeder van veel quaden / ende een pest der
Steden ende Coninghschen is / moet mede upt des
Princen hof verjaeght werden. Den Prince die ghe-
dachtigh is / dat hy een mensch ende dien volghens
stercklyc yn / sal de middel-mate nae volghen ende in dien
hy siet dat hem alle dinghen gheluckelich ende na wen-
sche af loopen / dan sal hy ghelooen dat God ober de
menschelike dinghen ghebet / dat hy sorghe daer ober
draeght / ende dat den hoerdbighen hem misgaght.
Ick wil dat den Prince neerstigh gade slaet / wat / ende
aen wien hy pet belooft / dat hy acht nemt op de be-
dienste der personen / op hare berorp / ende op den tijt /
wanneer hy behoort te gheuen / dat hy sorgghuldigh yn
zyn gelofte te houdē: want daer en is niets onwerdiger
noch schandeliker dan die te breken / ende de cracht der
gelofte is soo groot / datma die selfs an den vrant moet
houden / indien men hem die belooft heeft. Ende aenge-
sien dat de belofte na dat de oude uptrekt hebben / een
stantvastighent ende waerheyt der woorden ende han-
delingen is / so behoort een Prince warachtigh te sijn / est
de waerheyt lief te hebbe: om welker oorsake onse vooz-
vaders seer wijslick inghestelt hebben / dat het hepligh
Evangeliū / waerinne de Godlike waerheyt begrepen
is / alle daghe den Prince om te cussen ghegeuen wert / op
dat hy daer door vermaet sijn / de waerheyt na te vol-
gen ende te eeren / gedachtigh soude sijn die t'onderfor-
ken ende lief te hebben. Ick en wil oock niet / dat een
Prince lijdet / dat primant t'ontraden en de bedroeft upt
sijn tegenwoordigheyt soude gaen / maer dat hy met een

Al tijt

bij ghe,

Deughden die in een Prince

by ghelaet ende lieflick aensprake/ soo wel de clemencie als
 de groote ontfanght. Soo wie ghevoelt dat een Prince
 te niet matighent begaest is / die en sal nimmermeer so
 nigh oneerlick ofte boosch dingh van hem eyschen. **O**
 ghyp ghehuchigen Marcus Cato (segt Cicero) an waer
 nimanant een boose ofte ontbetamelike saecke derst eys-
 schen. Soodanigh enen sal weerdigh gheacht wter der
 ober een Lantschap te heerschen / ende hoope gheben
 dat hy enen goeden Prince sal zijn / die de boose ver-
 bolght / de ongematighde haet / de leugenaers verwerpt /
 ende als een peste bliet / die geene die hem raden zijn wel-
 lusten te volghen: want soo wie gheneughte neemt / den
 raet van soodanighe Raets-lieden te hooren / ende die int
 werck te stellen / dien sal de kintshent oneerlick / de jong-
 heyt wijsch / ende den ouderdom schandelick wesen. Die
 de heerschapppe ober een volck heeft / behoort ydel van
 alle toegheneghentheden te wesen: Want de gramschap
 verhindert haer het goede te onderkennen / den haet por-
 haer om onrechtbeerdige dinghen te doen / de liefde ver-
 hindert het bonnisse / zijn lust ende ongheregelde begeer-
 te beweghen hem om ghewelt te doen / de gheneghent-
 heyt pickelt hem tot waecke / ende de nijdigheyt ghe-
 lent ende doet hem haesten / daer het niet van noode is.
 Een selfde stant-vastigheyt des ghemoets wert inden
 Prince bereyscht / soo wel intijdt van teghenspoet als in
 tijt van boospoet / ende indien hem God besoeckt / dooz
 eenighe bande gheesselen zijns Godlicken rechtbeerdig-
 heyt / soo behoort hy hem te loben / ende gedachtigh zijn
 dat God castijt den ghenen dien hy bemint / ende daer-
 om moet hy de deught der lijdtzaamheyt in teghenspoet
 leeren verdraghen / ende hem oock niet verhoeverdighen:
 wanneer zijn saecken hem nae wensche af-loopen. De
 ledigheyt niet luyhent bergheselschapt zijnde / is den
 Princen seer schadelick / de welcke dickwils / jae selfs in
 tijdt des breues breefe ende mistrouwen haert: daer af
 segt den Poëte.

Orium Reges, prius & beatus

Perdidit urbes,

Om t selve dan te verhoeden / is hem enige eerlike oef-
 feninghe noodigh. Het kaetspel / tot swaeren toe / sal
 hem

vereyscht werden.

3. Boek

267

een nuttelick *zyn* de *musique* wel beeghende: hem sal
ook lofflick *zyn* ter jaght e gaen/ende *veerden* te berij-
en: waer of *Virgilius Picus*, den Coningh der *Lati-*
en prysst.

Picus egnum domitor, debellatorque ferarum.

Welcker oeffeninghen der *Nachte* ende *veerden* bes-
ijden/ hoven alle andere den Coningh *Cyrus* veel ghe-
rupcht heeft / als middelen *zynde* om de sterckten des
chaems te vermeerderen / ende seer dienstelick tot de
rijch- tucht. Daer-en hoven de lijdsaemheyt om hitte
ende coude te verdraghen/en is niet alleenlick booz eenen
Prince gantsch lofflick/maer oock dickwils seer noodich/
soo wel als d onthoudinghe van eten ende drincken.
Het sal goet *zyn* dat hy de kennisse der *historien* heeft/
ende indien het moghelick is / dat hy niet onwetende en
vande *Philosophie* der zeden / de welcke met goeden
chte / een verjaegher des ondeughts mach ghenoecht
worden: ende dat hy oock de natuerlicks *Philosophie*
zete: dat hy kennisse heeft van de burgherliche rechten/
ende * *Mathematissche* consten. De lesen der *poeten*
chooren hem ghemeen te *zyn*/ghelijck *Homerus* (dien
Alexander Magnus altijt inde hant hadde) ende *Vir-*
gilius, die den *keiser Augustus* in sonderheyt seer be-
vande. Den Prince dan met dese wetenschappen be-
aest *zynde* sal wonderlike vruchten boozts brenghen/
restelick sal hy daer booz boozsichtigh werden: want
e gheleertheit haert boozsichticheyt: daer nae sal hy der
nuttsprekelicke geneughte innemen/om dief-wille dat
er gheen vermaeckinghe soo groot can gheseyt werden
te wesen / dan die men inde gheleertheit neemt: want
onderfoekinghe der waerheyt / is het eyghen werck/
ende de volmaecktheys des geest. Maer wat isser booz
enen Prince weerdigher/dan de kennisse der ware ende
estelike dinghen? Wat my aengaet/ ick acht een on-
zerent mensch ick en sal niet alleenlick segghen een beelt
fre houten block ghelijck te wesen/maer dat hy hy nae
erghens in onderscheidelick en is / tusschen de wilde
ceften. Indien den Prince in al dese booz verhaelde
er-stucken niet onderwesen is / soo sal het ten minsten
och goet *zyn* dat hy de lief-hebbers der selber bemint/
ende in

* *Mathe-*
matica is
de conste bā
de *planets*/
en allerley
natuerliche
dinghen te
kennen.

Hi b

ende in

Exempelen Van

ende in weerden hout, dat hy wijsse ende gheleerde lieden
hy hem heeft, dat hy niet in t werck en steit/sonder enst
met henlupden daer ober geraetslaeght te hebben: want
den raet is een gheheplichde sake (seght Epicharmes)
ende dat hy pooght, dat hy haer so veel hem mogelick is
ghelick wert/volgens het exempel van veel verscheiden
groote Coninghen / Princen ende Capiteynen / die de
Philosophen/Doctren/ ende geleerden manniē in weerden
ghehouden ende bemint hebben. Een Prince bemerckt
eens wat werck dat Alexander de groote van Aristote-
les maecte/ende hoe hy de geleerden lieden in weerden
hielt: wat lof ende weerdigheyt Pericles vercreecht door
de ondertwijfinghen van Anaxagoras: wat eere Epa-
minondus door zijn neerstigheyt tot de Philosophie ver-
woef/ de welcke hy na alleen de Lacedemoniers die ober
gantsch Grieken heerschten/ oberwan. Dat hy daer en
baben siet/ hoe Scipio hē bergeselschaptē met Panecius
ende Polybius de geleerde mannen/ hoe Augustus hem
verlustighde tusschē Virgilius ende Horatius, wat eere
hy den Philosophie Arrius betwees: eyndelicken wat een
vermaken en geneuchte dat verscheydē andere Kersers
en Coningen namen/ in ghelerde lieden/ en dat hy door
de exempelen vande booznoemde groote personagie des-
ghelicks doe Den Prince van die alle die boozverhaelde
deuchden/ die hem gantsch noodich sullen zijn/ vercregen
ende ober sich heeft/ sal geluckelic regeerē/ maer het volck
dat onder zijn wetten leeft/ sal noch gheluckigher wesen.

Exempelen vande goedertierēheyt, die verscheyden
machtighe personen, teghen hare oorlogs-ghe-
vanghenen ghebruycken.

Capittel. XII.

DE onden hebben alst een groote oberwin-
ghe gheacht / dat men barmhertigheyt doet/ om de
gheene daer ober men sich can toekern/ ende barmen al-
sulcke in byghet siel / diemen in ghevanghenisse en
houden/ dan de byant selfs te verwinnen. Groot on-
loflich was de goedertierēheyt Davids, teghen den
Coningh Saul, die inde Epelonke in zijn handen ghe-
vallen was/ al waer hy dede blycken dat hy hem licht-
telick

sich soude hebben conuen dooden: maer hy was soo
oebertieren dat hy niet eens en wilde misdoen. De goe-
dertierenheyt des seluen Davids was God soo behaeg-
ch/ dat hy hem weerdigh machte om ober het volck
sraels te regeren / ende zijn nacomelighen nae hem/
ot op onse Saligh-maecher Iesus Christus, die nae
ten vleesche van David af ghecomen is. Ende on-
ser andere lofwerdighe daden van Scipion, soo wiere
sijn onthoudinghe ende groote ghestadigheyt niet ge-
wesen / dan: zijn macht ende stouticheyt / inden strij-
dant door: zijn macht ende stoutigheyt en betrouen hy
naer twee oft drie mael: zijn vanden: maer door: zijn goe-
ladigheyt/ ende soete goedertierenheyt/ was hy al zijn
den een overwinner van zijn victorien / ende oock van
hem seluen: welcke overwinninghe opnemende/ heers-
ich ende eens kenseliche Majesteit weerdigh is: om
des-wille datter seer veel gebonden werden / die wel ha-
en vanden conuen betrouwen / maer wepnigh: sinder
de haer seluen conuen gebode ende ober haer onbeghe-
en ende begeerlichen heerschen. Ende dat is de hoop-
saemste ende treffelichste victorie / door: welcke de Chri-
sten Prinzen behoopen te betrouwen / tot naecholginghe
van onsen Heere ende Coningh der Coninghen Iesus
Christus, die door: lijdsaemheyt vleyschap ende liefdes-
te werelt betrouwen/ende de victorien des selfs mispre-
en heeft. Desgelijc hebben oock: zijn moer ende getrou-
de Ridderes gedaen te weten/ de Apostelen ende Maer-
claren: zijn naecholghers/ de welcke hoop haren vanden
siddende/ ober de wereltsche victorie overwinnde: sijn
ghetweest/ desghelicks oock vergetende alle vantschap-
en ende misdaden/ de welcke veel lichtelicker door: wel-
saden dan door: granschap die int ghetweest spraken/
sijn te betrouwen ghelijc als Marcus Bibulus betrou-
ten toen de Coninghen Cleopatre de enghen Moer-
rennaers vanden kinderen des hoopnende Bibuli-
ant / omme hem nae: sijnen wille daer ober te werken/
welcke Moordenaers Bibulus sonder eenighe straffe
ot de hoopnende Cleopatra wederom sant. Onder
indere ghedienstwerdighe dinghen van Alexander de
groete wiert verhaelt dat hy van Coningh Darius niet
allene

Exempelen van

onmenslik weder in zijn Coningrijcke stelde/ maar nam-
 te hem noch een veel machtigher Coningh / dan hy te
 hopen gheweest hadde. Van ghelicken dede oock Pom-
 pius een den Coningh Tigranes van Armenien : want
 hem in zijn ghewelt hebbende / stelde hy hem weder in
 zijn Coningrijcke / seggende / dat het alsoo veel een be-
 slick dingh was / een Coningh te daer regeren / dan die
 te verlossen. Ende Xenophon segt in zijn Cyropedie,
 dat een hooplichtigh Prince / hem alsoo teghen zijn be-
 ant behoort te machten / dat hy ghedencken moet / dat
 hy noch t'winnigher tijde zijn vrienden soude moghen
 werden. Jffer oock wel eenigh ding meer verbloect dan
 de luytcheit van Lucius Sylla, en daer en teghen moet
 gheprezen / dan de bekeerscheit ende goedertierenheyt van
 Julius Caesar? Den Keiser Marcus Aurelius Antoni-
 nus verstaende dat Auidius Cassius den obersten staet-
 houder van zijn heyt int Oosten / tegen hem wederstaan-
 ningh was ghecomen / terwyl hy in Duytsch-land te-
 ghen de Marcomannen onopghoerde / ende die oock
 verclarende / quam hy Cassius sijnst leeren / den welken
 hy ende zijn gantsche heyt betwonen / ende Cassius wint
 doot gheslaggen / wien eenen Crijsch-knecht het hooft
 af hien / om t selve hooft den Keiser te brengen : maar
 den Keiser en woude dat niet sien / als dat de oude byent-
 schap noch geachtigh was / ende schreef aan zijn heyt
 byentoe ende aan den raet van Roomen / dat hy niet al-
 leenlick de misdaet aan de kinderen van Cassius woude
 vergheven / maar beval dat de hellingen door den Raet
 wederom soude ingheroepen ende hare goederen weder
 ghegheven werden : betinghende / dat indien hy Cassius
 ende al de ghenen die inde sijnst verclaggen waren / wo-
 derom levendigh mochte maechen / hy soude het geson-
 doen. Hier in waren de voornemde Julius Caesar ende
 Marcus Aurelius nachvolgers bandt Roomschen Raet /
 de welcke aan den ghesante van Carthago twee hooft-
 sent en seiden hondert ghehanghenen oet gaf / sonder
 daer voer eenigh cantoon-gelt te betalen. Niet onmen-
 sick en hebben de oude Grieken ende Romeinen / ge-
 dertierenheyt teghen hare Crijsch-ghehanghenen ghe-
 luypt / maar oock verschepden.

crifche

sche volcken hebben desghelicks ghebaen. Zes-
 mila den Coningh der Hunnen, de welcke nae sijn
 roote overtooninghen (niet teghenstaende dat hy seer
 stout was) den Frans Leo, ende het Roomsche volck
 en vrede vergonde / soo heeft als den heyligen vader
 den Roomschen Kest hem te ghemoet quam/ende
 ich hoop hem beroumoedighde/den Barbaer door dese
 otmoedighheyt betuonnen / sijnde / vergonde haer den
 vrede/die sy den hem begeerde. Diergheliche ende noch
 rooter goedertierenheyt hebben enighe quade kon-
 en teghens den Coninghen ende Overheden ghe-
 papcht / als onder andere Philippus Maria Marchi-
 tate ende Hertogh van Milanen, de welcke Alpho-
 us den Coningh van Arragon ende van Sicilien, thoe
 an sijn broeders/ Diderick den Coning van Navarra,
 can Antoine Vrsin, den koninc van Tarenten ende
 ndere/ende noch wel drie hondert / Mannen van macht
 nde aensien ghebanghen hadde / de welcke alle gader
 oorde Genevoysen, in eenen scheepf-strijt ghebanghen
 in ghedweest; ende doen ter tijt hare van Genua / sijnde/
 o tracteerde hy die alle gader / niet als ghebanghenen/
 naer als sijn vrienden / ende haer deel schone geschen-
 en ghebende / selde hyse alle gaet in buyssert / en liet een
 eghelick na sijn Land trecken. Waerom hy allen Chri-
 len wonden eenen grooten en onsterflichen name verree-
 en heeft / en seker die tijt en heeft sijnen staet niet op-
 rhouden te vermeynt. Jean de Selua, den eerste wies-
 der in het vordender tot Parys, heeft dese boec verbael-
 e exempel hy ghebracht in een rede vande hy tot Madrid
 n Spaigne, boec de keiser Carolus de vijfde wiet sprac.

Loe dat de Rechters ende Overigheden behooren te
 zijn. Capitell. XIII.

Eckroden wiesder in Madian, ende een schoon vader
 van Moyse, haer in Exodus, hoe dat de Overigheden
 chozen te wesen segghende aldus tot Moyse: Ende
 hy liet u om / onder alle den volcke / nae rebelicken lie-
 en / die God waelen / waerachtigh / ende der gierigheyt
 want sijn die set oder haer sonninghe oder dursent / ober
 andert / ober buyssigh / ende ober thone. Dat sy het volck
 alle

Exa. 18. 21.

Vande Rechters

Offici. Ci-
ser. 84

alle tijt rechten: want mer daer nu een groote salde la/
 yn de selve aen u bynghen / ende yn u alle cleene sachen
 rechten / so sal het u lichter worden / ende yn sulken den la/
 met u byaghen. Sophocles in Ciceronem hermaent
 Pericles, dat hy sodanige Rechters bekiefen soude / die
 niet alleenlich de handen gematight hadden / maer oock
 de ooghen. En en moeten tot al sulken staet niet doen
 het gelt comen: want (ghelyck Alexand: r Severus in
 alius Lampridius segt) het moet nootdadelich verhoed
 gen dat soo wie t'recht der Justitie ende t'waert coope/
 t selve oock vercoopt; ende ick en sal niet lyden (segt hy)
 datter staet coopers by my: syn: want in dien ick haer
 verdraghe ende hem t selve vergaue / soo en can ick haer
 niet verdoemen / beschermte synde / want ghem die coope
 ende vercoopt te straffen. Ende verstaet den selven Se-
 verus septe seer wel / om diestulle dat soo wie het recht
 coopt / het recht niet nae de billicheyt / maer dooz t'gelt
 ayt-sprecht: Ende den gheenen die vercoopt / is d'ick-
 wils bedronghen / vele misdaden ende ondeughden des
 coopers te verdraghen. De officien ofte staten dant en
 moghen niet vercoft werden / maer of yn moeten dooz
 verkiefinghe ghegheben werden / t welck nochtans niet
 alrijt dooz t'lot en gheschiet / of yn moeten dooz den
 Prince ghegeben werden aen Mannen die t selve weerd
 digh syn eerliche lieden / ende van goede vermaertheyt
 ende die oock weerdigh syn soodanighen last wt te boe-
 ren: Om welcker oorsaecken den Prince syn eyghen
 proffijt / niet dooz de nutticheyt der ghemeente en be-
 hoort te stellen / smaect hebbende tot het gelt / ende een
 groote incoemste te maecten / van syn gheballicken deel
 en. Sebert dat de rechter-ampten vercoft syn ghewo-
 den / soo heeft men wel ghesien hoe dattet ober al ghe-
 gaen is: d'eerbaretheyt gheeft ons t selve ghenoech te
 kennen. Men op een byaghe diemen soude moghen doen
 te weten / oft het beter soude syn / dat de arme lieden ende
 niet de rijcke met ampten ende bedieningē boozsien wa-
 ren: Ick antwoorde / dat het soo goet nochte so nu booz
 de ghemeente niet en can syn / indien de arme lieden de
 selve bedienende / ende dat dooz goeden redenen. De eerste
 op dat yn niet en souden veracht werden. Het tweede /

laet *ip* t'ghewelt der groote herren niet en souden wesen / waer door *ip* onrechtvaardigh souden moghen ghemaeckt werden / ofte oock wel / dat *ip* alsoo in hooghe ghestelt sijnde niet hoochdich ende onberoesplick souden werden / ghelijck als den *poete* segt.

Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.

Het derde / op dat *ip* behoefstigh sijnde / niet ghenootsaecht souden wesen / eer voer haren noodtust des lichaems / dan voer welbaert ende nuttigheyt der gemeente te sorgen. Maer daeromme en wil ick niet besluyten / datmen de arme lede of *ip* al schoon deughdeliche ende bome lieden sijt / ewentwel gantschelijck behoort wt te schuyten. Want het is alstijt van noode / datmen goedaechters kiest / van wat staet oft hoedanighen die *ip* / *ip* arm ofte rijck / midts datter slechts deghelicheyte ende deught op de selve is. Nochtans acht ick ewentwel beter / datmen in de bedieninghe des rechts / de rijcks voer de arme stellet / by soo verre het niet meer dan een reus reden en soude gheschieden / te weten / dat *ip* berder bedienet sijn / vande gelt sorghe / dan de andere / ende dat *ip* haer bedieninghe veel beter connen ghebruycken. In Calcedonien was een *id*et ghemaect / dat de behoefstiche tot gheenege bedieninge soude gestelt werden / wel is waer / dat indien het goede inwoonders waren / datmen haer hooch ende openbaerlijken in haren noot te haet quam. Maer de gene die haer met hun wepruge te bieden hielden / ende wiens herte van alle begeerticheyte ende gierighen by was / gelijck als men segt dat Marcus Curius, Fabricius, ende Phocion waren / sijn weerdigh dan laste ende bedieninge der ghemeente te hebben. Daeromheen raet Plato datmen gheen state nochte bedieninghe soude gheben / aen de gheene die eergierigh sijn / ende die de selve verfoeken / maer aen de gheene die die niet en begeeren / ende de selve wegheren. Voer al moetmen oock gade slaen / datmen die niet en gheeft / aen lieden die van natueren wreet / roosde ende boersch sijn / maer men moet die gheben aen burgheliche / goede / rechtvaardighe ende wijse lieden / die welcke men verghelijckt by de honden / die tot bewaeringhe der schapen gestelt werden / omme haer voer de wolven te bewaren.

Wat

Vande Rechters

Daer is noch een ander stuck dat aenghemericht moet werden/te weten/dat eenen Prince niet en behoort toe te laten/wien dat het oock y van zijne Rechters / dat y twee bedieninghen ofte ampten in het officie der Regerschap moghen hebben: het welck de instellingen onser Coninghen van Oranckrijck uwerdickelick verbieden/ende niet sonder reden:want den gheeft in veel ende verscheden dingen onledich wesende/en can die bequaemelick niet alle gader sissen/maer later eenighe onbolsmaectt blijven. Ter ander zijden / en soude hy soo veel ampten niet ghelijckelick conuen bedienem: want zijn te ghewoondigheyt soude dickwils op een selfden tijt/ op twee ofte meer verscheden plaetsen moeten wesen/ende zijn lichaem en can op eenen tijt maer in een plaetse wesen. Twee bedieninghen dan zijn onberdighelick/ende men is genoegh met een eenigh beladen/indien datmen sich nae zijnen schuldighen plicht daer in wil quijten. Wat seg ick ghenough beladen? Maer al te veel. Een ampt is een quaet ende sorgelick beest / maectt u daer af: de gheene die het soecken/zijn als de kinderen Zebedei, sy en weten niet wat y begeeren. Indien Pilatus, Cayphas, Annas ende dierghelijcke niet in bedieninghe gheweest waren / y en soude het onschuldigh bloet niet ter doot ghelebert hebben. Daer op soude yemant moghen segghen/ andere souden het dan ghedaen hebben. Ist daerom soo veel te beter hoor dese drie/ ende soo veel ergher hoor andere/de welcke van sulck een groote sonde untghesloten waren/ ende dien volghens moghelick bande pijn der hellen? En denckt niet dat ghy met naeckte boeten op scherpe steenen sult gaen/sonder die te quetsen / noch de haer int t'byer houden/ sonder die te verbranden. Wilt ghy desghelicks by van conscientien zijn/en belast v dan niet met ampten/om over het volck te oordeelen.

Mat. 20. 22

Ongheluckigheyt van Alexander de Groote.

Capittel XIIII.

Of wel schoon den grooten Alexander, gheborende
 zijn leven seer gheluckigh is gheweest/ soo is hy niet
 begunstende na zijn doot ongheluckigh gheweest: want
 zijn

lichaem bleef dertigh daghen opter aerden legghen/
 ider dat het van niemant om te begraven aengheroert
 ert. In sulcker boeghen / dat den ghenen die lebende
 niet een werelt niet en ghenoechde / doot zijnde qua-
 een voer lants conde crighen om begraven te wer-
 n. Maer af de machtighe heeren / Dorsten / ende de
 stadthouders van zijn lantschappen / die om het Rijk
 oisteden / de oorsaeck waren: welck hem so langhe on-
 begraven dede ligghen. Jae hy soude noch wel langher
 soo ghelegghen hebben / en hadde het den waerseggher
 Aristander niet ghedaen / de welcke dusdanigh een li-
 igheyt gebruyckte: hy seyde tot de Macedoniers dat
 e onsterflicke Goden hem gheopenbaert hadden / dat
 helijckertwijls Alexander gheduerende zijn leven gants
 heluckigh was gheweest / jae veel meer dan eenighen
 oningh / desghelicks soude oock het Land / al waer zijn
 chaem begraven soude werden / onberwinnelick / ende
 oben allen anderen Landen gheluckigh zijn. Welck
 lle de boornoemde Dorsten verstaende / so trachte een
 egghelick hem in haer Stadthouderschap te voeren.
 Maer Ptolomeus dede hem nae Alexandrien in E-
 ypten voeren. **Perdiccas maecte hem terstont op de**
 een ende verbolghde. Ptolomeus niet een grootē hoop
 rijcksvolck / niet door Godhuyctigheyt / ofte door lief-
 is die hy tot Alexander droegh / maer door de woorden
 an Aristander betweeght zijnde. Ptolomeus breesende
 dat niemant vande Dorsten / die het doode lichaem nu
 zijden / hem souden volghen / socht het lichaem van A-
 exander door onbekende wegen door henen / sonder ee-
 ighen pracht ofte heerlicheyt / op dat hy niet bekend en
 ouden werden / en hebbende een ander lijck / een beelt dat
 Alexander gelijc was / doen maken / so heeft hy dat niet
 oninglicke cleederen ende ghewade berciert / ende leyde
 het doen op eenen Persiaenschen waghē / die gantsch
 ostelick met Gout ende Silber vertijckt was / ende
 heeft die alsoo niet hem gheboert. Als nu Ptolomeus
 gh / dat die van Perdiccas ghebolghet wiert / ende dat
 Perdiccas veel stercker van volck was / als hy / soo ber-
 et hy den opghepronckten waghē / ende zijn wegh
 volghende / trock hy voort. Perdiccas die basfelick

Qu. Cuer.
 lib. 10.

Oorspronck der
geloofde dat Alexanders lichaam op dien waggen zat
hij stille/sonder Ptolomeus meer te volgen/ende haet
den waggen met hem in zijn Land / meer alsoe hij
dalinghe te laet ghetoert wiert/en conden hy niet te
men/ gheen hy begette.

Den oorspronck der Normannen , ende hare vrom
daden, Item oock van Robert Guiscard.

Capittel. XV.

DE Normannen zijn eerst vande Gotten of pho
men / ende namen het groote Land / twelck hy nu
een Epland is/in dat vooriges Dacien,maer nu Dene
marcken ghenoemt wiert / ende de Coninghen van dat
Lantschap werden eertijds Coninghen van Dacie
ende van Gotten ghenoemt. Sy hadden voer een ghe
woonte dat het Coningheijcke op haren outsten Son
quam/ende sonden hin andere Sonen bupten s Land
om abontuere te soecken. Het gheviel dat Lurroc hant
Coningh (die gheen Christen en was) twee Sonen
hebbende/bolghens de ghewoonte den Jonghsten ghe
naemt Biergostes, dien hy grootelicks beminde upt
het Coningheijcke sant / ende bebal hem wederomme
aen eenen Edelman van zijnen hof / die Astengue ghe
naemt was/aen wien hy hem oock in bewaringhe gaf/
hem oock eenen goeden hoop cloecke mannen mede ge
bende. Dese hebbende een heyl-leghet hy malcanderen
bergadert / quamen aen de Land-palen van Vranck
rijk , ende in Picardien , comende / namen veel steden
ende sterckten in/verbranden S. Quintin ende Noyon,
ende deden in den tijt van veertigh Jaren ontelbare
hoofheden int Coninckrijk van Vranckrijk. Want
nae dat Biergostes doot was/soo kosen sy eenen cloe
ken ende machtighen Ridder Rollon genaemt/tot ha
ren oberffen ghebieder / dese maecte dyle heyl-crach
ten / die op dyle verscheden plaetsen in Vranckrijk
quamen: het eene trock teghen den stroom de Ribiére
de Seyne op/het ander langs de Ribiére de Loire, ende
het derde langs de Ribiére Garonne tot Bourdeaux:
ende aldus verspreyde sy haer doot geheel Vranckrijk,

Leest Sa
bellic: En
neade. 9.c.
8.

Abb. V.
pergens.
pag. 426.
Ait. Ait
899.

rochende

Roerde erbe handende over al waer in door trocken.
 Welck den Coninc van Vranckrijck Carel de der-
 toe ghenaemt den Simpelen Sinde / ende bemercken-
 dat hy haer niet en conde teghenstaen / soo liet hy met
 ollon den bijsche handelen door den Heff-bisschop
 in Rouanen, ghenaemt Franquon, welken bijsche
 als besloten waert hy de Riviere de Epte, den Coninc
 aen d'een zijde vande Riviere / ende Rollon was
 en d'ander zijde. Ende door t selve verdragh gaf den
 Coningh Carel sijn Dochter ghenaemt Gille, aen
 Rollon ten huwelick / wien hy tot een huyschat ende
 doe gaf / door haer / ende door de kinderen die wt dit
 huwelicke soude gheboren werden / ende gheen andere
 het Lantschap van Neustrie, t welck Rollon van dien
 tijt af Nortemanie dede heeten / dat Noorts volck be-
 reekent: want North inde Deensche sprake beduyt so
 veel als Noorden en Man is oock een Deensch woort /
 alsoo daer af dien name ghecomen is / ende t seker dien
 tijt is het een ghecracht ofte verandert woort Nor-
 mandien gheheten. Den Coningh veranderde t selve
 Lantschap in een Hertogghdom / ende gaf sijn Dochter
 aen den voornoemden Rollon ten huwelick / als hier
 boven gheseyt is / met dit bespreeck / dat hy Christen sou-
 den werden: t welck Rollon toe-stemmende / soo waert
 hy door Franquon den Heff-bisschop van Rouanen
 int Jaer 912. gheschoopt / ende Robert ghenaemt / nae
 Robert den eynde van Poitiers die hem oet de ghe-
 heplighde Donke hielt. Ende nae het exempel van
 Rollon deden haer alle de Normannen die heydens
 waren / doopen. Dat ghedaen zijnde swoer den voorn-
 oemden Hertoggh Robert manschap aen Coningh
 Carel, oet t selve lant van Neustrie. De historischrij-
 vers verhalen een gheneughlike ende verlaechlike sake
 die Rollon dede / de welke aldus luyt. Op dien dagh
 dat hy den Coningh manschap moeste sweeten / soo sen-
 den hem eenighe / dat hy de voeten van sijne Majesteit
 soude cussen / volghens de ghewoonte die in soodani-
 ghen sake ghebruyckelick was. T welck Rollon wil-
 lende volbringen / ende hem niet berontweerdigende ont-
 op sijn knien te legghen / nam hy des Conincs voet /

Seba. Frac
 in des hep-
 fers Cyp-
 rische pag.
 36.

Oorspronck der

ende die opheffende / raecte hy die met synen mont
 maer hy lichte de voer soo seer om hoogh / dat den
 ningham achter op synen stoel viel. Waeromme de Nor-
 mannen grootelicks begonden te lachen: maer de Fran-
 choysen die seer beroert ende verstoort waren / beris-
 ten hem bitterlick. Niet teghenstaende / soo wiert den
 daet noch ghehouden / als upt onnooselheyt gheschiet is
 wesen: want Rollon hem verontschuldighende / seide
 dat sulck een maniere van cussen een oude ghewoonte in
 syn Lant was. Als nu Rollon een Jaer hier nae sagh
 dat hy breedelick inde besittinge van Normandien was
 soo verstaet hy syn huyfbroutwe Gille, ende dede haer
 deerlicken sterben / sonder dat hy noch eenigh kint van
 haer ghehadt hadde: door welken middel / soo wel door
 de schandelicheyt des misdaets / als by t'houwelicks
 verhoort / soo behoorde doe sonder twijfel t'selbe Lant
 ende hertooghdome weder aen de Croone van Vranck-
 rijck ghecome te hebben. Een langhen tijt boor dat
 Rollon Christen werde / soo besleep hy de Dochter van
 Berenger, den Graue van Ieuvais, die Pompeia ghe-
 naemt was / ende wan upt haer eenen Zone ghenae-
 mt VVillem, die daer nae Longue espee (dat is langh
 rapier) toe ghenaeamt wiert / de welcke door onbehoor-
 licken byslapinghe / ende bypten houwelick / ende noch
 van een Christen broutwe / ende een heydens man boort
 ghecome zijnde / dien volgens oock onbequaem was
 om over t'selbe hertooghdome te regeren. Maer hoe
 dattet daer mede ghelegghen was / de Normannen be-
 bonden haer op dien tijt soo sterck van volck / ende soo
 byeselick / dat den voornoemden VVillem het hertoogh-
 dome niet ghewelt aen hem behield / ende de Coninghen
 van Vranckrijck (die doen ter tijt wepnigh middelen
 hadden) waren ghenootsaecht te verdraghen ende met
 ooghluckinghe te laten hem gaen / dat alle de naecom-
 lingen van Rollon ofte Robert, t'selbe Lant in besit-
 tinghe hielden / hoe wel ten onrechte / ende nu daer op
 gheen segghen en hadden. Van VVillem wert Richard
 toe ghenaeamt / met de langhe beenen gheboort / van
 dien Richard eenen anderen Richard, van dien tweede
 noch een derden Richard, die een Broeder was van

Robert

Robert den vader van VVillem den Bastard, die Enghelant in naem. Waer upt blyckt dat van Rollon opde die Hertoghen van Normandien ende de Conincen van Enghelant zijn af ghecomen. Nu twee zonen van Richard, een sone van VVillem, die een zone van Rollon ofte Robert was/ den eenen ghenaeamt Robert ende den anderen Richard, begerigh tot vermaertheysijnde/ quamen met een groot ghetal volcx in Sicilien, al daer sy veel Jaren een vermaerde oorloge boerden. Dese twee Broeders doot zijnde/ de Normannen haer hebijnde in dienst banden Hertoggh van Salernen, vercoen een nieu Hooft ofte Velt-obersten genaemt Tristan Tistel, die welcke een Serpent ghedoot hebbende/ ende door des selfs senijn vergifticht zijnde/ storf. Na desen volghde Raymo, ende eenighe andere hier naer/ maecten VVillem Ferrabach een zone Tancredi des Grauen van Haute ville, tot eenen obersten. Dese hadde twaelf zonen / te weten / Sarno, Godefroy, Drogon, Pancrudes, VVillem toegenam Ferrabach, dat is tercken arm, Hunfroy, Robert toegenam Guiscard, Rogier, Piccard, Godefroy den tweeden / Frumentin, ende Malegher. Pancrudes dan was met zijn twaelf men by de Normannē in t'hep. Michael, Catalaique, keiser van Constantinopolen, besadt doen-maecte Pouillien ende Calabren onder de regeringe van Maloccus een van zijnen Crichs-obersten/ ende den Stadhouder in t' selve Land. Eenighe andere plaetsen hadden de Saracijen in haer ghetwelt/ die oock Sicilien in hielden/ ghebuerighlick t' selve Coninghrick quellende. Den comen ende doetkmoedighen VVillem een Crichs-obersten ober de Normannen ghemaecht zijnde/ maecte een verbont / met de Princen van Capua, ende van Salernen, ende met Maloccus des Keisers Stadhouder/ die welcke doen met hare hep-cracht in Sicilien egghen de Saracijen trocken: ende die verwoenen ende verjaeght hebbende/ deelden sy de winste gheschickelick onder malcander t'upt/ maer Maloccus stelde de Landchappen in t' selve Eplant weder onder de Stadthouders/ die den Keiser aldaer ghestelt hadde voer den oorloggh. Waer af VVillem herontwerdicht zijnde/ ende

Oorsprongh der

Annal.
Schafnab.
pag. 462.

zijn gantschap ende quellinghe beprisen / dede hy ~~hy~~
 hy nae Pouillien trecken / ende naem aldaer veel ~~men~~
 sin in / daer na binnen Melfes comende / heeft hy ~~hy~~
 aldaer ghestercht. Maloccus dit bestaende / troock op
 Sicilien, ende quam met grooten spoor met ~~hy~~ hy op
 Melfes: marc VVillem die upter stat ghetrecken
 was / heeft Maloccus met suken ghewelt ende ongher-
 migheyt bespronghen / dat hy den meesten ende besten
 goep van alle ~~hy~~ zijn Crichs volck doot sloech / ende heeft
 daer hy nae upt gantsch Pouillien veriaecht / daer nae
 t selve inghenomen hebbende / dede hy hem Grave no-
 men. Na den doot bā VVillem is Drogon ~~hy~~ zynen broe-
 der inde heerschapppe ober Bouillien ghevolght / ende
 zijnde een man van grooter cloeckmoedigheyt / ende in
 wapenen gantsch erbaren / soo streeft hy die mael op ee-
 nen dagh tegen de Griecken, ende verwoon die / ~~hy~~ zyn lan-
 van dagh tot dagh vermeerderende. Drogon sterf nae
 seben Jaren / ende zyn broeder Hunfroy is hem int rij-
 ke nae ghevolght / ende nae hem Godefroy, de welcke
 Bagelard zynen sone tot eenen naecomer int Graeffschap
 achter liet. Maer Robert een seer cloeck Jongh man
 verstoort zijnde / dat zyn broeder na zynen doot hem niet
 in zyn plaetse ghestelt hadde / veriaeghde zynen Nebe
 met ghewelt / ende naem het Graeffschap van Pouillien
 ende Calabien door hem selven in / ende heeft daer Tro-
 yen noch hy gheboeght / t welck tot dien tijt tot onder
 t gewelt der Romeynen is geweest. Dit is dien Robert
 de welcke ter oorsake van zynen uytnemende en scherp-
 sinninghen gheeft / Guiscard toe genaemt wiert / t welck
 inder Normannen spraecke vernuftigh ende scherpin-
 nigh beteekent: hoe wel dat eenighe andere willen seg-
 ghen / dat soodanighe toe-naem Dolende beduydet / om
 dies wille dat de Normannen door veel ende versche-
 den Landen gingen doelen. Daer na in dien tijt banden
 Paus Nicolaes de tweede van dien naem / soo wert hy
 den eersten Hertogh van Calabren ende Pouillien ge-
 rozen / in het Jaer duysent ende t seftigh. Opndelick also
 Robert door zyn cloekheyt / ende met zyn broeder inden
 tijt van achthien Jaren / het gantsch Eplant van Sic-
 lien, ende andere lantschappen in Italien ghewonnen

bates:

hadde: ende (dat meer is) willende sich selfs Keeser
 van Constantinopolen maken / soo heeft hy een groot
 ende machtigh heyr by een vergadert / ende street twee
 mael teghen het Venetiaens ende het Keeserlicke heyr/
 ende heeft haer verwonnen. Maer alsoo hy tot Cassio-
 poli op het eynde des Eylants Corfu ghecomen was/
 is hy met een seer heftighe coortse aen gherast / ende eyn-
 dighde al daer sijn leven / inde Maent Julius, int Jaer
 duysent ende twee-en-tachtigh / hebbende den tijt van
 t seftigh Jaeren seer lofflick ende met grooter victorien
 gheregeert. Dit seer edele gheslachte onder de Norman-
 nen de Guiscards, naem een gantsch deerlick ende ellen-
 digh eynde int Jaer 1195, in V Villem, dien den Keeser
 * Henricus de seste dede snijden ofte lubben / op dat
 hy onbequaem soude sijn om kinderen te teelen / ende dat
 alsoo t'gheslachte een eynde soude nemen: ende daeren-
 boven benaem hy noch sijn ghesichte / t'welck hy door
 duydanighen middel dede: hy dede gloepende beekens
 boor hem stellen / ende dwangh den boor noemden V Vil-
 lem die soo langhe met sijn ooghen te aenschouwen / tot
 dat door de weder schijn banden glants / ende de gants
 groote hitte / sijn ghesicht hem alleenghskens bergingh /
 ende daer door benomen werde. Ende den selven Keeser
 ghebruyckte dese oumenschelike ende verbloeckte
 wyede daet / op dat niemant van dat gheslachte in toe-
 comende tijt / eenigh letsel aen t Coninghrijck van Sici-
 lien soude connen doen.

* Dese Keeser heeft int Jaer 1194. geheel Apulie, Sicilie ende Calabrien ingenomen / en den Paus Clynus daer boor moete beralen. Vide Abb. Vipergef. pag. 232. en Sebast. Franck in des Keesers Chronycke pag. 48.

Van eenen grooten schat die in Pouillien gevonden is.

Capittel XVI.

TEn tijde banden boornoemden Robert Guiscard, wiert in Pouillien eenen Marmeren beelt ghebon- den / t'welck op t'hoofd een coperen Circkel / op de maniere van eenen crans hadde / waer op conconste dese Latijnse woorden ghegraven waren:

Calendij Majj, Oriente Sole, aureum caput habebo.

Wat is te segghen. Inde eerste daghen de, Mey-maent, int opgaen der Sonne, sal ick een vergultt hooft hebben. Robert socht langhe om de duyfsterijffe van dese

ik k iij

woor.

Antwoorde op

woorden te weten/sonder dat hy minnemer oerf ende binden/die verstant hadde / de selve warachtelick upt is legghen. Tot dat eenen Sarazijn die seer gheleert was/Cooper-confi/ende een ghevanghen van Robert was/beloof de/in dien man hem in vrijheyt wilde stellen / hy soude den rechten sin / vande woorden die op het beek ghegraven stonden/upt-legghen. De vrijheyt hem doot den Hertooch Guiscard tot een vergeldinghe toeghefent zijnde / soo heeft hy t selve in dusdanigher wijsse beclaert:te weten/ dat hy op den eersten dagh van sijn inder sonnen opganck / ghelet ende met een teeken ghemercht heeft / op wat plaetse dat de schaduw van des beelts hooft/ sich eyndighde op ter aerden:ende beval datmen albaer seer diep soude graben / ende datmen doot dien middel de beduydenisse van dese woorden soude verstaen. Robert liet op de beteeckende plaetse/ eenen diepen ruipl graben/ende een vorstigh daer na sa waerter een wonderlicken groeten schat ghebonden / die hem seer wel te pas quam / ende boomamelick tot uptboeringhe van sijn heerliche aenclaghen. Ende den Sarazijn boven andere vergeldingē die hem Robert gaf/ was het een oorfsake / dat hy in vrijheyt gheset waert/ t welck het gheluckighste dingh is / dat een mensche in de gantsche werelt mach hebben.

* Dit is de Keyser Fredericus de derde die int Jaer 1440. tot eenē Keyser ghecooren werde / als Sebastiaen Franc segt. Dit is Aeneas Syluius die hier doorgaens in die gantsche Capit. 1. tel spreekt.

Antwoorde van Aeneas Syluius (nae der hant Paus Pius de tweede) op drie voorstellinghen, die hem voorghestelt werden.

Capittel. XVII.

DEN Keyser * Fredericus beghefalschap met sijn beel Docten ende Edel-lieden / bevant hem eerlijc teghentwoordigh te wesen/ op de plaetse doen ghy (vermiffighen/scherpsinnighen / ende gheleerden disputameester) nu (indien icht wel onthouden hebbe) onder andere drie boorffellinghen boorworp/ ende het * Auditorium was doen-maels vol gheleerde luden ende discipulen. Het eerste van dese boorffellinghen was. Ofte de wijsheyt een selve ghemeenschap is/ als de wetenschap der yeden. die de boerken bā * Ethica, † Politica † Oeconomica, ende in die bande Burgerliche en Gesellliche woeten

† Auditorium is een plaetse daer beel geleerde lieden hy malander comē om te disputeren/ ende albaer heel toe boorders hy comen om te booren.

doetten verhandelt wert: het tweede: Daerom datter
 gedenck daeghs soo weynigh ofte soo seiden enige poe-
 ren zijn / aenghesien zo doch soo gantsch noodigh ende
 maer zijn: het derde ende laetste / welck inde Cancellijse
 ghebonden is / ende moghelic om te lachen voog-
 ghestelt: Daerom dat de oude bellen van kringhen ende
 beesten/ende de oude lijnen doerken ofte bodden/ in de
 Cancellijen niet was / voog seer goede gheschenken
 ende tot hooghen prijse vercoft werden: Siet daer die
 drie braghen ende voogstellinghen (meester/ ende scher-
 minghen arguerder) die uwe opnemende wijs heyt
 erode veruustighen gheeft/ my voogghestelt heeft/ indien
 ic my selfs niet en bedrieghe. Twee andere personagien/
 die aldaer mede gheseten waren / hebben mede eenighe
 andere dinghen voogghestelt / ghelijckmen in soodanige
 disputaten ghewoonlick is: de welcke my nu ter tijt
 niet indachtich en zijn: want ick en ben dien Cyncus den
 ghesante des Conincks Pyrrhi niet / de welcke/ als wy
 door de hystorien connen verstaen/* soodanigen geluc-
 kighen memorie hadde/ dat hy des anderen daeghs nae
 dat hy tot Roomen ghecome was / alle de Kaets-hee-
 ren ende Ridderz hy hun eyghen namen gegroet heeft.
 Daeromme sal ick alleenlick op de drie voogstellinghen/
 die ick al reede verhaelt heb/ antwoorden/ ende en schro-
 me my niet te segghen / dat ick gheenints daer op ver-
 sien en was/ doen zo my voogghestelt wierden: want
 Demosthenes die den vermaersten Redenaer by de
 Grieken was/ eens gebraecht zijnde/ dat hy zijn me-
 ninghe wilde segghen ober een sake die hem in den Raet
 terstont voogghestelt werde/ en schaemde noch en kende
 hem niet te goet/om te segghen / dat hy daer onversien
 ghecome ende op soodanighen braghe niet verdacht en
 was. Daer zijnder vele/ die om eere ende lof te vercrij-
 ghen dadelick willen antwoorden / op alle braghen die
 haer voogghestelt werden/sonder daer op te horen te be-
 sinnen:maer soo wanneer soodanighe lieben meenen/
 dat zo de meeste lof ende vermaertheit vercreghen heb-
 ben/ als dan behalen zo dickwils de meeste en grootste
 schande ende onreer/om dies wille dat het niet mensche-
 lijck en is/op alle braghen terstont en wel te antwoorden.

* Ethica
 handelt vā
 het leuē en
 de de zeden/
 de welcke
 Socrates
 ghebonden
 heeft.
 Polydor.
 Virgil.lib.
 1. cap. 16.
 † Politica
 handelt
 vande bur-
 gerliche re-
 gheringhe.
 ‡ Oecono-
 mia is de
 conste van
 wel ende be-
 hoorlick
 huys te hou-
 den.
 * Chron.
 Abb. vsper
 genf. pag.
 15.

Antwoorde op

Wat de ghehoort in dat Auditorium, is al falken
dat aan een peggelick wat tijts ghegeven wert / om
moghen verſinnen ende oerbanchen wat datmen
geert te antwoorden. Het welck ick ſelfs oock naeghe
holght hebbe (ſeer vernaderden Maefter) ende vande
ganſche Univerſiteit het verriſfel) comende toeghe
maet / om niet allenlick op uwe braggen te antwoorden
maer om die ganſchelick (ſoo ick meyne) te voldoen.
Ick en ſal daarom nimmermeer pet ſegghen / als wilde
ick uwe wetenſchap ende geleertheit onderwijſen / maer
gelijck als of ick mijn onwetenſch. t wilde onderwijſen /
ick ſal uwe antwoorden / door welcke ghy my ſoo wel
ende rechtelick vermaent hebt / een plaetſe van woerheit
gheben. Wanneer ghy dan vraecht / of de wijs heyt een
ſelfde ghemeenſchap is / gelijck als ick hier vozen ghe
ſeyt hebbe / ick houde het teghendeel ſtaande / t welck be
weert wert / door de ſelve bewijſſeden / die ghy inde twee
de plaetſe gheſtelt hebt. Want wijs heyt maecht de lie
den goet / maer de wetenſchap der Boeken hier boven
ghenoemt / bergelſchapt oock den boofen. Het en is dat
niet een ſelfde ghemeenſchap / maer om t verſtant van
de braghe noch beter te begripen / ſoo ſal ick het wat
hoogher aenbanghen / ende het onderschept tuffchen
wijs heyt / ende wetenſchap verclaren. Want gelijck den
Vader der wel ſpreekentheyt ſeght / in allen dinghen
diemen door redenen wil verclaren ende bethoonen / be
hoortmen zyn begin door onderscheptinghe te nemen /
op datmen ſoude moghen verſtaen / van wat ſake men
diſputeren ofte handelen wil. VVetenſchap dan alſ
Iſidorus ſeght / is ſoo wanneer de ſaekie door ſeeckere
redenen bekent is. VVijſcheyt is / ſoo wanneer datmen
het goet van het quaet onderschept. In dien dit alſoo
ware / ſoo is wetenſchap veel loſſicker dan wijs heyt
om dieſe wille dat zy veel dinghen begript / ende veel
wijſtuffigher is. Waerinne Cicero oock niet teghen
ſtrijdingh en is / ſoo wanneer hy in zyn Boeken vande
wel ſpreekentheyt diſputeert / ſegghende : VVijſcheyt is
de kenniſſe der goede ende quade dingen ende oock van
alle hende. Ende in een plaetſe / wertſe aldus uytgelapt
VVijſcheyt is een kenniſſe ſo wel der goede als de quade
dinghen.

2. boeckel
vande.

Öff. lib. I
cap. I.

nghe/ de een dānintende / en de ander beschoepende.
 In dese uplegginge dan / so soude een mensch die wijs-
 / oock deuchdelick wesen/ de wijsheyt het goet bemint/
 inde het quaet haet. Maer hoe wel de wetenschap des
 soecken Aristoteles ende van het Recht/ in hem selven
 oet is/ ende datmen dooz hare middel de quade dāngen
 ontmoet/ so en dwingt y niet het quade te haeten/
 inde t'goede te beminnen : want vele hebben de kennisse
 van soodanighe wetenschap/ ende syn niet teghensstaen-
 de ewentuel noch niet gheghept ende andere onbeughe-
 en beladen / om die wille dat de wetenschap niet alst
 het ghemoet en verandert/ hoe wel y den gheest ende de
 nemoet leert ende onbetwijft : want Salomon die een
 der wijsen/ an was/ ende kennisse van het goet ende het
 quaet hadde / is niet teghensstaende een slaue der waer-
 selbaerheyt geworden/ ende heeft sich selven onder haer
 ock ghestelt/ ghelijck als een onredelick dier/ hem in syn
 upligheyt ende afgheestelcke ancrigheyt wantelende/
 niet syn dāte hondert wijzen / ende t'seventigh soeken.
 Wetenschap is een doode kennisse der dāngen/ de welcke
 te den wille niet en can veranderen/ in der boeghen dat
 y mach omhelsen ende volghen/ het behende goet ofte
 vel dat y het quade vliet. Maer wijsheyt is eenen
 traet/ comende vande ware Sonne / de welcke niet
 alleenlick het verstant verlicht ende verclaert / maer ver-
 warmt oock de begeerte. Indien dāt niemant wil lo-
 chenen/ men can het bevestighen. Want het is seker
 ende openbaer / dat Aristoteles, Cicero, Seneca,
 ende alle andere philosophen de wijsheyt int ghetal der
 deugden stellen. Indien y dan een deught is / so
 doet y t'gheene totter deught behoort / ende t'gheene in
 het ampt der deught begrepen is. An de deught dan/
 maect den mensch deuchdelick / desghelicks doet oock
 de wijsheyt. Dat de deught den mensch deuchdelick
 maect/ blijkt dooz hare verclaringhe: S. Augustinus
 int boeck vande goedanigheyt der ziele/ die verclarende/
 seght aldus : Deugt is een sekerere mate ende een ghe-
 lijcheit des levens/ in alles met de reden ober een stem-
 mende. Het gheboelen van Seneca is / dat de men-
 schen dooz des deughts middel/ gheluckigh ghemaect
 werdē.

Antwoorde op

weder: indien dan de daught den mensch ghehoerig
 maect/ soo volght daer upt nootfelich/ dat de wijs-
 heyt / die mede een daught is / desghelicks moet doen.
 Daer de wetenschap der Rechten/ ende de kennisse van
 de philosophie der zeden/ en heeft soodanige cracht niet.
 Daeromme moeten men besluyten dat zy in gheendatse
 kenne daught is. Indien zy gheen daught en is / soo en
 can zy hoortwaer gheen wijs heyt wesen: de welcke ghe-
 lijck als blifft/ daught is. Vanant soude moghen be-
 ghen hoe dattet moghelijk is / dat een mensche die het
 goet weet/ selver niet en doet? De antwoorde daer op
 is gansich licht. Daer zynder veel die de ghedultiche ende
 Scholen onderwijfen / ende nochtans en souden zy inde
 werck niet een elken beestien comen lingen: ghelijck
 als by de Athenianen, Themistocles een Vicer (die
 hem in een maelsijt aengeboden wiert) weghgerende/
 waer boort eenen onwetenden geschieden/ hoe wel dat hy
 nochtans seer veel andere goede dinghen conde. Al de
 ghedertyn-meesters/ die inde consten der ghedertynen le-
 sen ende studeren / en comen daerom de lieden niet ghe-
 saken/maer t'gheneyne ghebruyck/ waer upt (als Ho-
 ratius segt) een wille ofte stercke meyninghe ende regel
 om te spreken hoort ghecomen is/ noemt wijs/ niet al-
 lenlick de gheene die het goet upt het quaset comen on-
 derscheppen / maer soodanighe / die het goet int werck
 stellen. Alsulck een dan sal wijs zijn / die het goet weet/
 wilt/ ende doet:maer de gene die een weynigh inde Phi-
 losophie der zeden ende in de Rechten onderwisen is/ de
 welcke hoofsachtighe lieden zijn gheweest/ ende somtijts
 noch zijn/ en moghen niet wijs ghenoeit werden. Want
 al hoe wel zy doen t'gheene zy in haer Boeken gheleert
 hebben/indien zy niet verder en soecke / nochte niet meer
 en weten/soo en sullense nimmermeer in t'ghetal der wijs-
 sen comen. Want zy en zijn nimmermeer wijs/ de-wijle
 dat de gheene die het zijn / altijd goede werken doen.
 Den gheenen die in alles Aristoteles nae volght / of by
 schoen altijd de Goden noemt/ sal nochtans in dolinghe
 blijven. In het Burgherlicke recht en ghebreken gheen
 ongheschiedte dinghen / de-wijle dattet ghebiet de Wet
 onderhouden/ de welcke doch hart/moepelick/ ende by

is onverbodhlyck is. Soo veel het Gheesteliche recht
 relange / daer in comen daghelicks veel veranderingen.
 In sulcker boeghen dat het ghene heden recht is / mo-
 ghen voer onrecht verclaert wiert : ende ten is niet mo-
 ghelick dat de wetenschap der Wetten / die soo dickwils
 teghen malcanderen strydigh zijn / ende de schriften Ari-
 stoteles die op verscheyden plaetsen verschillende zijn /
 ghelijckelijck moghen ghebieden / ende de maniere des
 levens onderwijsen. Daeromme in dien pemant wijslick
 wil leven / soo behoort hy meer te weten / dan in de voer-
 sende Boecken begrepen is : daer uyt blyckelick is / dat
 een mensch niet wijs ghemaect wert / noch door de leer-
 ringhen inde Boecken der Rechten begrepen / noch door
 de schriften van Aristoteles , aenghesien in niet en on-
 derwijsen / noch in haer begripen / alle t'gheene dat
 noodigh is / om wijs te werden. Daer is dan onder-
 scheidt / tusschen wijs heyt ende de wetenschap der zeden /
 t welck twee dinghen zijn. Ende u eerste hoofstuck en
 vermogh gantsch niet tegens my. Want of nu al schoon
 de wijs heyt gheleghen was / die alle dinghen die goet
 ende tot het menschelike leven nut zijn / ende dat de we-
 tenschap der zeden in ghelijcke dinghen ghelegen was /
 soo ist dat eenighe ghelijckenisse ofte oer-aen-stemmin-
 ghe uuyt niet altyt en volghet / ter oorsaecken bande ver-
 schepdenheyt die onder haer is. Want wetenschap ver-
 staet alleenlick het ghene dat goet is : maer wijs heyt
 mede verstaende het gheene dat goet is / doet oock goede
 dinghen / ghelijck ick hier voer gheseyt hebbe. De Astro-
 nomie gheeft kennisse bande beweginghe / ende omme-
 loop van des hemels Circkel / ende den loop der Ster-
 ren. Het selfde leert oock de Astrologie, die welcke noch
 eens eenighe Afgoderije in sich begriipt / die wijle sy haer
 bemoept / om den toecomenden noot te voerseggen / ende
 dat sy oock mede wil gissen van des menschen zeden /
 door den loop der Sterren. Hier door seggh ick / dat de
 Astronomie met de Astrologie verscheyden is : ende
 siet daer soo veel de eerste voerstellunge ende braghe be-
 laucht.

Antwoorde op

Ben yn doch soo gantsch noodigh ende nut zijn? **W**an
 inne (geleerden disputeerder) ick uwe wijsheyt onsterf-
 lick danckbaerheyt wil betoonen / om dat ghy my oop-
 fake gegeven hebt / om openbaerlicken van de Poëterpe
 te handelen en te spreken. Daer zijnder veel die gantsche-
 lic de conste der Poëterpe berachten / de welcke volgens
 de gewoonte der nijdighe / de Poëten misprisen / ende op
 dat yn voor wijsse Mannen soude mogen gheacht wer-
 den / ende hoben alle andere in wetenschappen gheleert
 soo oeffenen yn haer alleenlick inde wetenschap daer in yn
 onderwesen zijn / welcke ondeught wijs ende bheet ober
 al verspreyt is. Ick hadde in mijnen geest voorgenomen
 haer onschamelheyt te beschamen: maer den tijt en heeft
 my doen soodanighe ghelegentheyt daer toe niet ghege-
 ben / als yn nu doet / ick verblijde my dat ick niet gemack
 daer af nu mach spreken. **D**oorwaer (seer doorluchtig-
 gen Meester) ick en verwondere my niet datter gedens-
 daeghs soo wepnigh Poëten zijn: want alrijt zijn zijder
 selden ende in cleynen ghetale gheweest. Om dies-wille
 dat dese Godlicke conste der Poëterpe eenen pegelicken
 niet ghegeven en wert. Ick en verwonder my onck niet
 om datse beracht wert / maer ick ben daer grootclicks in
 bedroeft / ende mijnen gheest is gantsch treurigh ende
 weemoedigh daer ober. Daer-en-hoben beclage ick my
 seer van de eenwe / waer in wy nu leven / dat die gheen
 werck en maecht van een soodanigen blinckende strael
 een soo groot beclersel hande Godlicke ende mensche-
 llike wetenschap / ende een soo eerlick ende nuttelick ghe-
 schenck / dat van God aen de sterflicke menschen ghe-
 gheben is / dat yn de selve niet in hooger werden en
 hout. Want voortijts doen de wijsheyt ende de deughte
 bloepde / heefden dese conste soodanighe eere betwesen
 dat ghesijckerwijse den Keeser / nae dat hy een groote
 victorie bereghen hadde / gheert ende seer heerlick met
 eenen triumph op een Waghen ingehaelt wiert / alsoo
 werde oock den Poëte nae dat hy tot verbullinghe zij-
 ner begeerten / inde volmaeckthent zijner conste was
 ghecomen / met eenen Laurier ghecroont / ende op eenen
 triumpheer-waghen door de stadt ghevoert / den mees-
 stondeel der inwoonders contomme gaende / om den

Poëte

oeste eer te bewijzen. Om welker oorsaeken Iulius
 Caesar den stichter van t Roomsche Keijser-rijck / ende
 Augustus sijner nachevolger haer gheluckigh achtenden /
 at hy int ghetal ende inde vergaderinghe der Poëten
 bestelt waren. Ende den voornemden Iulius Caesar
 t die vergaderinghe comende / en quelde hem daer hi
 iet dat Accius den uptnemenden Poëte hem niet te-
 hen ghecomen nochte van sijn plaetse ghegaen was.
 Cypio Africanus de groote / beminde den Poëet En-
 ius in soodanigher wijsen / dat hy hem altydt als eenen
 aede-gheselle hy sich wilde hebben / in al de Crijchs-
 ochten die hy dede / ende nae zijnen doot liet hy hem in
 sijn graf / op den wegh Appia begraven. Lysander
 en Hertooch der Lacedemoniers, Athenen beleghert
 lebende / en wetende dat den Poëte Sophocles doot
 was / ende dat sijn lichaem ter oorsaeken banden oors-
 oogh onbegraven lagh / soo vergonden hy die van
 Athenen bystant / alleenlick daeromme / op dat hy dien
 grootten Poëte een heerliche upthaert mochten doen / ge-
 sijk als hy weerdigh was. Alexander een Sone van
 Amyntas, Coningh van Macedonien heeft den Poëet
 Pindarus byeriglick bemint. Archelaus zijnen nae-
 ner gaf de regeringhe ende het grooffte bewint in sijn
 aen Raet aen Euripides den Traghedisschen Poëte.
 Alexander de groote / doen hy in Asien trock / ende het
 graf van Hector ghesien hadde / soo seide hy: O
 Jongherlingh gheluckigh / om dat ghy soo hooghelick
 met soodanighen Trompette verheft sijt.) Dit seide
 Alexander, om dat hy wel wilde / dat hy eenen anderen
 Homerus ghehadt hadde / die zijnen lof soude hebben
 moghen singhen : maer hy en was soo gheluckigh niet /
 nochtans gaf hy Cherillus veel schoone gheschenken
 hoe wel dat hy eenen Poëet was / die niets te bequaem
 (nae Horatius segghen) en is gheweest. Nae dien dan
 dat soodanighe personen / die eere ende vermaerthens
 weerdigh sijn / de Poëten bemint ende met al sulcke
 eere gheert hebben / soo en can ick niet dan met reden
 segghen / dat ick my niet grootelicks en verwonder
 te sien / dat de Poëten heden daeghs soo veracht wer-
 den / ende dat men soo wepnigh werct van haer maect.

Antwoorde op

ghu hebbende in u tweede braghe gheseyt (seer eerbiedighen Meester) dat het schijnt dat de Poëten nut ende nootsaeckelick zijn. Ick antwoorde (met ulwen oordeel) dat ghy daer door een deel der glants der Poëtische weerdigheyt schijnt te hebbē/om dief-wille dat ghy nu en seght dat de Poëten nut zijn / ghelijck yn inder waerheyt zijn:maer bevesticht alleenlick / dat yn sulcks schijnen te wesen. Vele dinghen schijnen wel nut te wesen/maer daerom en zijn sijt nochtans niet / dit stuck moet ick dan wederlegghen/ ende rhoonen dat de Poëten nut ende noodigh zijn / t welck ick met weynigh woorden sal bevestighen. Doorwaer alle wetenschap die t menschelike leven onderwijst/ is nut:de Poëterij doet dat/ daer uyt volghet dan dat yn nut is. Indien ghy hy ghehulle twijfeldet/en my vraeghde / in wat wijsse yn t menschelike leven onderwijst? hoor ick bidde u den Outbader Basilus: Ick heb verstaen (seght hy) van eenen die seer scherpsinnigh was int ondersoeken/ bande fonteyne ende boornaemste ader der Poëten ende hare Imaginatie / die alle de Poëterij van Homerus een lof der deught is / boornamelick al daer hy beschrijft / hoe dat Vlyses naectt in een schip-brekinghe ende in groot perijckel op zee was: om dat hy in plaetse van cledenren / seght / dat hy met deught verciert was. Wat sake roept Homerus anders als dese? O menschen hebt de deught in weerden / de welke zijnde in schipbreckinghe met u op de blaetwe zee-baren sweint.) Wat sake wil Virgilius anders segghen/als hy maectt dat Aeneas dijsdanighe redenen tot Ascanius spreect? Mijn kint leert de deught van my / ende de fortune van anderen. Ende wederom: mijn kint meught ghy in deught/stercke ende moedigheyt op wassen/door welckers middel men totten Hemel clint. Daeromme dan de Poëterij is nut/de welke de deught prijsende / die mensche bertoeckt om die te omhelsen ende nae te volghen. Om dief-wille (seght Iuuenales) dat de deught den eenighen edeldom is / soo is yn daerenboven noch nut/om dat yn de ondeughden verbloecht/ende de menschen bekeert/ghelijck als Iuuenales doet met dese drie woorden segghende:Nemo malus foelix. Dat is te seg-

ghu

gheen gheen boosch mensch en is gheluckigh. Waer-
 en boven is de Doeterij noch tot andere dinghen nut-
 etfelich op en souden so soet noch bequamelich den lof
 van onsen God niet conuen singen/dan door Doetische
 beersē: om welker oorsaken by de Hebreēn al de Psal-
 men op haer bestemde maten sijn gheschē als Isidorus
 seght / ende nae de maniere vanden Gheek Pindarus,
 ende vande Romeyn Horatius, sijn het somtijts * Lam-
 bysche beersē/somtijts * Alcaische waer af Alcēus
 den vinder was. Van weder * Sappische, endesom-
 tijts weder van een andere maniere / om welker oorsa-
 ken den Coningh David een gheheplighden Doete ghe-
 noemt wert. Salomon desghelicks/wiens wijsheyt soo
 wel vande onse als vande Joden met verwonderinghe
 aen gemercht wert/was int getal der Doeten/ hy schreef
 drie Boeken in sijn sprake / ende wilde die in Hexame-
 trische ende Pentametrische beersē schryben. Dat
 sijn de Boeken der spraken Ecclesiastes, ende der
 Cantica, ghelick Iosephus ende S. Hieronimus ghe-
 roughen. Desghelick Esaias schreef sijn lof-sangh in
 die ghelicke beersē/ende Ieremias en hadde den naem
 van Doete ghesint in onuerden/maer in groetach-
 tinghe ende eerbiedigheyt hebbende deel van sijn werck
 in so danighe wijse van beersē ofte rijmen bescre-
 ven/ghelick Isidorus verhaelt. Dese exempelē heb-
 ick by getracht/om u te doen verstaen / dat selfs de heyl-
 ighē Mannen / aenhanghers van Gods gheboden
 somtijts haren tijt tot Doeterij besteedt/ende daer in ge-
 arbeit hebben / de welcke daer in van de Christenen
 sijn nae ghebolght / ghelick als van Damasus, S. Am-
 brosius, S. Gregorius, ende veel andere die t sedert dien
 tijt in verscheden beersē lof-sanghen ghemaect heb-
 ben. Wy hebben den lof-sangh van S. Ian Babrista,
 die in Sappische beersē uytnemende wel ghemaect
 is/beginnende. *Vt queant laxis resonare fibris, &c.* Ick
 late al hier/ int langhe van Boetius Seuerinus te spre-
 ken/de welcke hoe wel hy eenen Philosoph is getweest/
 ende sijn Philosophie in heyligheyt verhandelt heeft / en
 heeft daerom eenighe mate van beersē niet veracht.
 Ende tot een laetste bewijs-reden/ soo sal ick twee exem-
 pelen

* dese beersē
 sijn sijn alle
 gader ghe-
 naemt nae
 den naē vā
 de Nicheu-
 re / die eerst
 op sodantige
 matehwing
 rijm-dichte
 ghemaect
 hebben.

Antwoorde op

pelen by bruyghen/maer door het gantsch bijzandich so
 werden dat de Doetere een seer nutteliche sake by
 Athenianen ende die van Megara, waren in eenen roep
 gheraecht/aengande het Eylant Salamina, ende oop
 looghten seer dapperlich teghens malcomarus / in dat
 boeghen dat nae veel dootslaghen ende verliesen / de A
 thenianen begonden te verbede dat niemant sijn vrou
 wisse/meyninghe ofte oordeel van het Eylant en soude
 spreken/welcke sake door Solon weder gantsch ver
 andert wort/door verfen by hem niet gescreuen/ con
 nende t selve door gheenen anderen middel doen: ende
 in soodaniger wijsse/beweeghde by dat sijn Doetere de
 herten der inwoonders / om de wapenen weder in de
 hant te nemen / ende die van Megara ooploogh oec te
 doen/t welck door de Athenianen ghesoet sijnde so cre
 ghen in de overwinninghe oec die van Megara, ende
 namen het Eylant Salamina in haer grecht. Tusschen
 de Messiniers en Lacedemoniers was eenen ooploogh.
 Den Hertogh van Lacedemonien gheenaemt Thyrt
 heus, was eenen Atheensche Doete ende krepel. Nu al
 soo de Lacedemoniers veel quaers gheleden hadden/
 hadden in liever te trecken / ende hun heyligher we
 derom te boeren / dan teghen t'geluck de oorloge verbol
 ghende/oorfacke te wesen van veel grooter schanden door
 hare stadt. Maer Thyrtheus quam daer recht te pas
 by/als desen raetslagh ghehouden wert/de welcke in te
 ghenwoordighent van t'gantsche heyl in plaetse van re
 deue/ eenighe heersers die door hem ghedicht waren ver
 haelde/inhoudende schoone bermaninghe totter daught/
 vertroostinghen in de ellenden/ende gheleden teghenpoe
 den/ende den raet midtsgaders de noodighe aenlagen/
 om de selve oorloghe upt te boeren. Wat isser nae ghe
 schiet? Zoo haest als hy dese verfen verhaelt hadde/
 sijn de Grijsch-knechten daer door alsoo totten strijt ver
 toecht gheweest/ende in hunne herten soo vererigh om te
 bechten / dat in de oorloghe verbolghende / de victorie
 vercreghen hebben. Desghelicks twee dooluchtige ende
 bermardse steden / Sparta ende Athenen, de welcke
 door de twee oogen van Grieken-lant ghehouden wa
 ren sijn weder op de hem ende upt het porghel ghehol
 pen.

en / door den raet ende voorsichtichheit der Poëten.
 Men moeten wy verhandelen ende besien: oft de Poëten
 noodigh sijn. Doorwaer soodanighen saecke wert noo-
 digh gheacht / sonder de welcke wy niet wel nochte be-
 quamelick comen leben; maer sonder de Poëterpe can
 zheenderhande ghemeente wel leben. Enighe segghen/
 dat sommighe Mannen wel ende heylighlick sonder de
 const der Poëterpe gheleest hebben. Soo beel my be-
 langht / ick en achte niet dat de Poëterpe eenen neghe-
 licken noodigh is; maer wel een ghemeente int gemeene;
 want de inwoonders en leben niet wel; indien inde stede
 niet eenighe Mannen ghebonden werden / die andere
 lieden raden / de goede zeden nae te volghen / die onder-
 wijsen om wel te leben / ende de ondeughd te verfoeyen:
 Welck de Poëten eyghen is; die door dupsent midde-
 len / ende door dupsent consten de deught comen bebesti-
 ghen / ende de ondeught verispen: om dies wille dat sy
 niet groote scherpsinnighent begaest sijn. Dit is de reden
 waeromme / dat haer eertijts toegelaten was / openbaer-
 licken / ende door de Vorsten haren beerssen ofte rijm-
 dighen te verhalen / waerinne de ondeughden der sel-
 ver bedectelick / ende onder den naem van andere lieden
 door ooghen ghefelt werden: t welck om gheen andere
 oorsake gedaet wert / dan om datme die acht soude slaen
 en door soodanige middel die daer af trecken. Men sou-
 de teghen het gheue ick hier gesent hebbe moghen seg-
 ghen ende staende houden dat t selve meer eenen Rede-
 naer dan een Poëte toebehoort / om dies wille dat den
 Redenaer wel spreckende / ende overbloedigh in woor-
 den is; ende dat sijn voornaemste ooghmerck is / om
 yemant met raden eyghens toe te brengen. Ick en
 loochene t selve niet: want de gheene die een Redene aen
 het ghemeene volck doen / hoe wel dat het God-ghelers-
 den sijn / doen niet teghenstaende daerinne het ampt
 des Redenaers / ende indien sy gheen leeringhen der
 wel spreckenheit daer in en ghebruycken (dien de na-
 mere aen sommighe / die bande conste niet gheholpen
 werden / onmedeelt) soo sullen sy een bergheeffsche
 Reden / ende wennigh baten doch. Maer de woorden
 ende spreucken des Redenaers / en sijn niet gheduerigh

Antwoorde op

ofte blijvende arghaen gheest. Ende hoe yf bloot en
heerlicher ende conftiger van fpreucken yf / hoe yf
felbe lichtelicker vergeten. De Poëtische fpreucken / na
en teghen / de welcke coy / op haer mate / ende bequaem-
lick met een conftige wel gheftelt heyt by een gheboeght
yf / werden lichtelick inde ghedachteniffe gepoetert ende
daer in behouden. Daer af comt het / dat by alle volcke-
ren fo wel Barbaten ongheschiedte als andere / yf en
gebonden werden / de welcke indien yf niet int Lactin en
yf / fo ift tē minften in haer engē gemeene fprake / trach-
tende om heerliche materien coyelick / in leet archaighe
fpreucken te begripen. Ende hoe wel dat dien doozlich-
tighen ende hooghweerdighen naem Poët, hynluden
hatigh fchijnt te wesen / ende dat yf haer foodanighere-
re als yf verdienen niet en willen bewijfen / soo en comt
yf nochtans niet laten / ofte yf moeten haer weynigh ofte
beel met Poëterije behelpen : ter oofaecten dat de con-
ftigheyt int fpreucken / het verclerfel ende t' ghebaer in
woorden / den glants / fcherp / fynnigheyt / ende de deghe-
licheyt / dit alles en can niet ghebonden noch bekend wer-
den / boor datmen eerftelick t'felbe upt de fontepue ende
den oofprongh der Poëterije gheputtet heeft. Indien
by de Boecken lesen van S. Augustinus , S. Ambro-
sius , S. Ciprianus , Lactancius , den Paus Leo , ende
andere die over de Boecken der heylighe Schrifsture
eenighe verclaringen gheschreven hebben / soo fullen by
bekennē / dat yf de Poëterije wonderlick in weerden ge-
houden hebben / ende hier toe en is gheen byder be-
ftinghe van noode / dan hare wercken felfs / die over al
met woorden ende fpreucken der Poëten verbult yf.
Ghy fiet dat in de Boecken Aristoteles , dickwils de
ghetuygheniffen der Poëten by ghebracht ende ver-
handelt werden / hoe wel dat onse hedens-daghsche Dor-
tozen ende nieuwe God-gheleerden met groot onrecht /
ende niet sonder achterdeel van het Catholike geloof /
de confte der Poëterije verachten / de welcke boorwaer
nootsakelick is : maer by behooren God danckbaer te
wefen / ende zynen lof te fingen in fchoone verfen / ende
niemant anders / dā de Poëten / en fouden de lof-fangen
tot Gods ende der heylighen ere comen dichten ende

n een stellen. Ick en veruondere my dan niet / datmen
 so woepnigh wercke van haer maecht / ende datmen
 jaer niet met behooplicke eere en eert / de wijle zy so nut
 inde (gelijck wy bewesen hebben) so gantsch nootfaec-
 telick zijn/aenghesien oock dat haer geleertheit veel ou-
 der is. (als Cicero segt) dan de Philosophie oft alle an-
 dere consten: de eerste binders bande selve achten dat
 Museus ende Orpheus zijn gheweest/die al ontrent den
 tijt Saturni gheleest hebben. Nu is het tijt dat ick co-
 me om te wederlegghen ende te niet te doen / de hoofst-
 stucke bande gene die de Poëten berispen en verachten.
 Siet hier t gene zy seggen: De Boecken der Poëten ber-
 sekeren datter veel Goden zijn/ die onder malcanderen
 twistigh ende verchillende zijn. Daer en boven; dat wy
 door der Poëten leeringhe niet anders dan overspielen
 ende andere verbloekte sonden en connen leeren; dat de
 eene toe laet ende ondertwijst tot een oncupische ende
 onbehooplicke liefde/ende dat andere wederomverschep-
 den ende veel andere ondeughden leeren. Indien dat, S.
 Hieronimus verhaelt (segge zy) dat hy van eenen En-
 ghel gheslaghen zy gheweest (hoe wel dat Cicero in
 zijn Boecken gantsch sebighe ende vol goede ondertwij-
 singhen is) met hoe veel slaghen behoort den genen wel
 ghecastijt ende gestraft te werden/die zijnen lust neemt/
 int lesen vande verleydende ontfekinghen/ traepicheyt
 ende lieflicheyt der Poëten. Ende dat Plato in zijn boec-
 ken vande Republijcke beval/ dat de Poëten souden
 verjaecht werden / upt de stadt die hy stichtede/ op dat
 zy de Jonghe lieden niet en souden verderben / ende de
 herten der Mannen Wijs ende teer maecten. Siet
 daer de redenen die ghemeenlick die Poëterpe tegen ge-
 worpē wert/ de antwoorde daer op en sal my niet swaer
 vallen/ midts dat ghy maer met lijdsaemheyt wilt aen-
 hooren/ t gheene ick u nu sal boozstellen/indien ick u niet
 te langh ofte verdrietigh schijn te wesen. Soo veel be-
 langht dat inde rijm-gedichten bande veelheyt der Go-
 den verhaelt wert / dat en is niet boozs ghecomen door
 der Poëten schult / maer vanden tijt waer in zy leefden/
 doen men de Afgoden aanbadt. Ende de Poëten alleen
 en spreken niet van veel Goden / maer oock de Philo-

Polydor.
 Virgil.lib.
 1. cap. 8.

Antwoorde op

fophen / in sulcker boeghen dat alle de ghene die in v
 tijt gheschreyen hebben (uytghenomen de Joden) nee
 men veel Goden / ende bekennen openlick dat 30 die
 ren. Dat 30 de ondeughden beschrijven ende boord
 ghen / en is niet te berispen / aenghesien 30 t selve doen om
 de menschen daer van een afkeer te doen crighen. De
 God-ghelerden selfs / doen wel desghelicks. Maer in
 dien datter eenighe Docten zijn die ondeught leeren
 boordwaer soodanighe zijnder seer selden / ende men moet
 niet ghemeen achten / t gheene dat twee ofte drie leden
 doen so dat daerom de Docterpe niet verachtens wees
 digh en is: andersus en souden wy gheenerley gheleert
 heyt moghen nae volgen / maer de moeder van alle Phi
 losophische wetenschappen mispijpen: Want het is
 blyckelick dat de Philosophen selfs ghedwaelt hebben.
 Hoe soude men crancker ende dwaser meyninge connen
 staende houden / dan die van *Epicurus, de welcke al de
 ghelucksalichent ende het opperste goet alleen in de wel
 lustigheyt stelde, ofte hielt te wesen / ende verlochten
 de de onsterflicheyt der zielen. Pythagoras ontkennde
 datter een helle was / ende achtende dat des menschen zie
 len nae den doot verhuysen / ende in het lichaem van een
 ander gheboelick diert / t 30 redelick oft onredelick gingh
 woenen. Auerroes oordeelde dat in al de lichamen niet
 meer dan een siele en was. Maer hoe de God-gheler
 den / die wy hedendaeghs boven alle andere eren / en
 hebben 30 niet ghedooft? Hoe heeft Arrius ghedooft?
 Hoe Eutychus? Hoe Nestorius? Hoe hebben noch on
 telbaze menighe anderlieden ghedooft / die de eenigheyt
 der Kercken heroert ghemaect hebben. Wat sullen wy
 bā David Ioris, Muncerus en van meer andere seggen
 die in Dunslant omghebracht zijn? 30 en souden nime
 mermeer so veel ketterne connen gesaent hebben / indien
 30 niet den titel van God-geleerden niet verciert waer
 ghelueeft. Inder waerhent ghelijckertwijs als de God
 gheleertheyt onberispelick is / hoe wel dat veel Leeraers
 der selven dwaalen / so is oock de Docterpe onberispelick /
 niet teghenstaende het schijnt dat eenige Docten in hare
 schriften de ondeught bevestighen. Want dat en mach
 niet quaet ghenoeut werden / t welck wy opyschuelick
 ende

* Diogen.
 Laert. lib.
 10. † lib. 8.
 pag. 496.
 * Sebastia.
 Franc. in
 de eerste
 Chronick.
 pag. 80. †
 pag. 50.

ende wel conuen ghebruycken. Anderints noch de bype
consten noch de hantwercken en soudē niet goet conuen
zijn/de wyle datmē de selve oock mis bruycken can. Be-
langhende t' ghene men booz werpt/dat S. Hieronimus
gheslagen soude; sijn/indien wy neerstelick zijn Boecken
dooz soecken/soo sullen wy bevinden dat hy niet ghesla-
gen en wert/om dat hy Ciceronem las/maer om dies-
wille dat S. Hieronimus hem las / als een verbziet heb-
bende inde heylige Schryfuerē: t welck ick niet en prijse
noch booz goet en kerne / maer ick segghe datmen de
Doeten in soodanighe wijsen moet lesen / datmen hare
bertwen oithoudende/ wy met te beter verciersel de heyl-
lighe Schryfuerē moghen upt sprecken. Ende wy en
moeten de ghene niet na volgen/ die alleenlick den reuck
ende de verwe der bloemen nemen/ maer behooren de
Wpen nae te volgen/die daer oock den honigh upt trec-
ken. Ick come nu weder tot Cicero, de welcke de mep-
ninghe Platonis (aengaende het bannen der Doeten)
hooghelick bebeelt. Wat sullen wy hier toe segghen? Ci-
cero is een stercke ghetunge. Mochtans en heeft hy dit
niet met booz bedachten raet gheseyt / maer lichtbeerde-
lick/ende als booz hy gaende en bergramt zijnde: Want
er stont ontschuldicht hy wederom de Doeten/ seggen-
de dat de Philosophen t selve deden / waer mede hy de
Doeten beschuldicht hadde. Den selben Cicero spreek-
ter elders seer bziet of / ende dooz langhe redenen soeckte
hy t volck te beweghen / dat den Doete Archias weder
in de stadt moght ghenomen werden/ berseckerende
d' inwoonders dat in daer dooz grooten lof ende nuttig-
heyt soudē becomen/ ghelijck als ghy moeght sien / in
sijn seer schoone ende welspreckende redene die hy dede/
de welcke in sijn Boecken verhaelt wert/ met desen tytel/
Pro Archiapoēta. Soo veel Plato belanght/soo wan-
neer hy van mepninghe is / datmen de Doeten behoort
te veriaghen/ soo sal ick bewijsen dat hy oock selfs ver-
laeght wilde wesen. Want hy heeft selfs mede onder
het ghetal der Doeten gheweest / om dies-wille dat hy
deersē ofte rijn-ghedichten heeft ghemaect / ghelijck
Macrobius seght/ die enighe van de selve verhaelt / die
aldus beginnen.

Macrobius.
Satur. lib.
2. cap. 2.

Antwoorde op

Dum famululo suauio

Menim puellum suauior, ende meer andere.

Ende om te segghen/ t'ghene my daer af dancet/ t'is
 door de Poëten grooten lof ende eere upt Platonis stadt
 te wesen. Want wat deughdelick mensche soude inde
 stadt van Plato zijn woonstede willen maecten? Ende
 welke (seggt Aristoteles in zijn Politica) de Wyden
 ghemeen zijn? Ende daer men nae de wijsse der beesten
 de wercken des bleesch niet malcanderen sonder onder-
 scheyt in peghelicks ghelichte volh: engh: / sonder eenige
 eerbiedighent ofte schaemte / ende daer de kinderen on-
 seker/ ende de Vaders onbekent zijn? Dit is nu genoeg
 om Plato hoor antwoort te dienen. Ende om nu wat in
 t'ghemeen vander Poëten leeringhen te segghen. So
 moeten de onderwysinghe van S. Hieronimus ont-
 houden / die hy schryft aen Magnus de Rebenae / al
 waer hy segt / dat het voorecht der menschelike schryf-
 ten in Deuteronomium verhaelt wert/ door het bevel dat
 God aen de Hebreën dede / datmen een ghevanghen
 Wyuwe het ham opt hooft ende de wijden vanden son-
 de af-scheyden/ haer naghelen besniden/ ende die also ten
 houwelick nemen. Ist wonder dan (seggt S. Hieroni-
 mus) * indien ick de menschelike wetenschappen / om
 hare fraemghent ende de schoonheit haer leden ont-
 fanghe? Indien ick van een dienstmaeght ende ghe-
 vanghen een Israëlitische Wyuwe wil maecten?
 Ende indien ick affchere ende besnide al het gheue dat
 vanden doot / afgoderije / begeerlicheit / boelghent ende
 hoeterije in haer is? Hier inne stemt mede den grooten
 H. Basilus over een/ door een ghelijkenisse vande ho-
 nigh-bijen die hy by brengt / de welck iijst niet op alle
 bloemen comen / ende indien zy al schoon op eenighe ro-
 men rusten/ soo en plucken zy daerom van de selve niet/
 maer alleenlick van de ghene die haer nut ende proffite-
 lick zijn/ ende de andere laten zy staen. Desgelicks indien
 wy wijs zijn/ wanneer wy upt der Poëten Boecken ge-
 coven ende gheplucht hebben / t'ghene ons dancet dat
 met de reden ende de waerhent is over een stemmende/
 soo sullen wy de reste lichtelick hoor by laten gaen/ ghe-
 lyck als Virgilius, die upt de schryften van Ennius de
 peerlen

Deut. 21. 12

* Dit heb ic
 upt S. Hieronimus
 oberghefet:
 wāt Ancas
 Sylvius is
 in dese plaet
 se al te buy-
 ster ende
 swaer om
 verstaē/ ooc
 en verclaert
 hijt niet/ ge-
 lijck als hy
 wel behoort
 de. Ick ghe-
 loofte dat de
 faute veel
 eer cōt hoor
 de danc/ die
 seer qualick
 verbetert en
 stercken is
 gheueest.

eersten ende ghescreuen / upt den dreck ghehofen heeft.
 Beroghesien dan / dat door de ghetuyghenisse van S.
 Iacobi ende S. Heronimus blyckt / dat de oude Jey-
 uerliche Poëten behooren te lesen ende aenghemerckt te
 werden; dat onder alle wetenschappen de Poëterye de
 meeste is; datter vele vruchten ende nuttelicke proffijten
 voort comen; dat niet alleenlick de Philosophen ende de
 geplyghc Leeraers vele spreucken ende leeringhen upt de
 Jeyuendliche Poëten by brengen: maer oock den Apostel
 Paulus in zijn sentbrieben op twee verscheyden plaetsen/
 verhaelt twee beerssen/van twee oude Poëten dat de Key-
 sers/ Conincken ende andere groote heeren de Poëten
 beemint ende eerlick ontfangen hebben / dat de Goddes-
 licken lof-sanghen niet beter en comen ghesonghen noch
 niet meerder cracht beschreven werden / dan door de
 Poëten/ soo moghen wy sien dat de Poëten in dese eeu-
 we/waer in wy nu zijn / veracht ende mispresen werden.
 Nu isser noch oberigh dit cleyn gheschil te verhandelen.
 Daerom in desen tijt t'ghetal der Poëten soo cleyn is/
 soo datter noch nimmermeer minder zijn ghetweest / hoe
 wel datse hier boortijts oock selden ghebonden wierden.
 Ich heb hier bewijs-redenen / om dese twijfelachtighe
 vrage te beantwoorden / ende men souder wel meer bin-
 den/indien dat men de moeyt wilde doen / om daer nae
 te soeken. De eerste dat het noodigh is dat de Poëten
 veel dinghen weten/ende dat hy/ ick en sal niet alleenlick
 segghen ondertoesen/ maer oock volcomen in alle leering-
 gen y. Want het ampt eens Poëten is/ dat hy naechte-
 lick beschijft/de ooplogen/den vrede/de tijden/ stonden/
 tempessen/onweder ende hoghel/ de gheleghenheyt der
 plaetsen / de naturen ende vordanighen der personen/
 de engenschappen der zee/wannert y stille is/ende noch
 ontallicks andere dinghen/die de Poëterye (t welck een
 sprekende schildersye is) ons lebendigh boort oogen stelt.
 Daer en haben behoort den Poëte de deught te prissen/
 ende de ondeught te verachten. Wie en sal dan niet oor-
 deden / dat de wetenschap van veel ende verscheyden
 consten noodigh is / om wel ende behooplick alle dese
 boortnoemde dinghen te verhandelen. Daer zijn weynich
 menschen met verscheyden consten / ende daerom bin

Antwoorde op

Cicero. in
Orati. pro
Archia
Poeta.
Polydor.
Virgil. lib.
1. cap. 8.

men oock wepnigh Poeten. De tweede oorsake is dat
niemant een Poet can zijn / indien hy de voornamste
Poëtische springh-ader niet en heeft / die welcke om te
nemen de hemelsche gaben is / om de zeden ende sijn-
schen daden / met eē goede bevallicheyt door suet-blep
ende ende leerachtighe rijn-ghedichten te bescrijven.
Dese upnemende ende heerlike gaben en zijn maar an
seer wepnige personen gegeven: dits d'oorfacke datter so
wepnigh Poeten zijn. De Poeterpe is een gave Gods
(segt Cicero inde redenen door den Poete Archia) ende
men en soude gheen goede becrffen conuen fien / ry
door conste oft door naebolginge / indien dese Poëtische
ader niet vanden hemel en ware ghegheuen. Want den
Poete en wert niet door conste tot een Poet gemaect /
maer hy wert alsulcks ghebozen. Daer af come dat (als
de selbe Cicero seght) dat niet alleenlick by onsen tijt /
maer oock tot allen tijden / de Poeten soo dinn ghesaet
sijn gheweest. De derde oorsake is om dief-wille dat
door lanchteit van tijden der menschen onderghen be-
meerdere / de deughden daer en teghen of nemen ofte
bermindere / ende ghelijck als alle andere wetenschap-
pen bermindert sijn / so schijnt oock de Poeterpe tot niet
ghetcomen te wesen / ende hy was doot / indien datter nie-
mant niet en conut die de selbe wederom becracht. Ende
ghelijck als men hedensdaeghs niet enen anderen Au-
gustinum noch Hieronimum en soude conuen vinden:
desghelijcks en soude men oock niet enen Virgilium
ofte Ovidium conuen vinden. De vierde ende laeste
oorfacke is daer in ghelegghen / om dat de Poeterpe haer
behoefliche ere niet ghegheuen en wort: ende daer wt
volgde datter soo wepnigh Poeten sijn. Want (ghelijck
Cicero seght) de ere doet ende onderhouet de consten
ende wy sijn niet de begheerte tot bermachtpeit ende
lof ontfeken. Waer nu de ere ontfrecht / aldaer on-
beceert oock den lust om te leeren. De redenen waerom
niet datter hedensdaeghs soo wepnigh personen gh-
bonden werden is / om dat sy nopen / dat sy er wepnigh
ere door souden behalen: ende om deser oorsaken be-
achten sij. Hebbende de antwoorde op de twee eerste
vragen volcomt / sal ich nu het derde by der hand ne-
men /

Derde hoog-
stellinghe.

nen/voorwaer seer lustigh ende gheneuglick: Waerom
 de oude vellen band e crenghen der beesten ende de oude
 ginen bodden / inde Cancellen met het was voor seer
 goede roomenschap / ende tot hoogen prijsse vercoft wer-
 den: Voorwaer dese draghe raecht my / die een bande
 Cancellen ben/ den keiser Frederick my zynen Secre-
 taris ghemaeckt hebbende. Ick sal dan dese voorstellin-
 ghe nae de cleyneheyt mijns verstant beantwoorden/
 ende sal geneuglick zyn. Een en Esel gingh eens op eenen
 dagh alleen langs de weghe/zijn quellinghen ende ellen-
 digheden by hem selfs berlaghende. Eerstelick/hoe het
 by quam dat hy Wijn draghende / nochtans ebenwel
 maer water dronck: Ten tweeden beclaeghe by hem/
 dat hy die Cartwe inde Schueren / op de koken-solders
 ende op de Meidens droegh / ende dat hy altydt niet an-
 ders dan hup moest eten. Nochtans achte hy dit alles
 seer licht/ende maecte daer cleyne swarigheyt in: maer
 dit was hem een groot verdriet ende becomingnisse/
 datmen noch nae zyn doot listen ende trommelen van
 zyn huut maecte. Een cleyne ghespichelt diecken vant
 hem by ghebal hier by / ende hoorde hoe dat den Esel
 sich gingh berlaghen / tot wien hy seyde: Swicht
 ghy / Esel / den arbeit is een werck nae de doot: Want
 soo wanneer als de gheene die niet menschen noemt/
 een wijs Man willen maecten / dat is te segghen / hem
 Doctoor maecten / dan nemen zy mijn * huut noch
 gantsch rouw ende ghehapt zijnde / ende settent op
 t hooft/oft doen het om den hals vande ghene die zy
 Doctoor willen maecten. Dese Doctoren maeckende/
 soo cleeden zy hem met mijn huut / in der voeghen
 da zy van beesten wijsen Mannen moeten maecten/
 t welck onder alle andere dinghen moepelick is. De
 fortunne heeftet met mijn huut aldus gheordineert:
 Dat my een bedroefde ende moepelicke saecke is. Mijn
 heeren vande Cancellen hebben dese woorden ver-
 staen / ende siende datter sulcke cracht in de vellen
 van soodainghe beesten was / zyn van meynighe
 gheweest / dat alsulcke vellen voor gheen cleyne
 weerden behoorden ghegheben te werden / maer heb-
 ben die beginnen te vercoopen / midtsgaders de oude

* hy meent
 eenen bonten
 esel ghehoort
 ende Cap-
 tain.

Oorspronck der Marranen

Men bodden met het was tot enen hooghen prijs ge-
 lich als het oock edelich is : ende de Juyfsters mach-
 ghende die groote winninghe ende profijten ghemiet
 door t'vercoopen van t'gheuyt harer cloeken / banden
 smock / hart t'water ende banden boorden en zijn niet van
 winninghe gheueft haer perckement-ellen / haer was /
 ende haer papier boor niet te gheben. Dit heb ick boor
 een t'fcoztinge est om te laechen verhaelt. Maer mi gae
 sek dese boorstellinge met goeden ernste beantwoorden.
 Boor t'ghebruyck des papiers ende des perckement-
 schreef men op schoffen ofte basten van boomen / banden
 welcke men cleyn bladen maecte / ghelijck als he-
 den daechs onse Memoy-p-boeckens zijn. De Egre-
 fien ende Tofcaners begosten die niet was te berleiden
 ende met een pseren penneken schreben in daer op. Daer
 nae is t'ghebruyck des papiers in Egypten op gheco-
 men / hier na door een ander ghebruyck / wiertet van ou-
 de lijnen bodden ghemaecht / ghelijck alnoch ghedaen
 weert. De Coninghen van Pergamo bonden alder eerst
 t'ghebruyck der Perckementen / die bande vellen der hee-
 sten toe bereypt wierden / ende tot een ghedachtenisse der
 Stadt Pergamo zijn in Pergamena ofte Perckement ge-
 noemt. Men en moet hem dan daer ober niet verwon-
 deren / indien datmen het papier ende t'perckement
 waer op men ghewichtighe saecken schrijft soo dier ende
 tot soo hooghen prijs vercoopt : want niet het begrip
 wert in weerden ghehouden / maer t'ghene daer in be-
 grepen is. Het sal u dan ghenoech wesen (seer verrier-
 den Meester) dat ick op uwe drie boorstellighen ende
 inagen gheantwoort heb u goet ende aensienlick-weer-
 digh oordeel ghesont ende in zijn gheheel blijvende.

Vanden oorspronck der Marranen in Italien ende
 Spaengien. Capittel XVIII.

Carel van Anjens d'eerste / ende Carel de tweede in
 Anjens / Coninghen van Naples, vergont hebben
 dat de Sarazijnen vijftigh Jaeren in Luceria
 machten woogen / wits tribuyt betalen. So heeft Ca-
 rel de tweede hooghenomen haer in alle Landen wt te
 roepen / ende maecte een placcaet / maer door ho en
 peggelick

Plin. lib.
 13. ca. 11,
 & 12.

Polydor.
 Virgil. lib.
 2. cap. 8.
 Petr. Mes-
 sz lib. 3.
 cap. 2.

bevelich bevol gaf alle de Sarrazijnen te dooden / die niet Christenen wilden werden / en het neckelich op haer doelinghe bleven. Nochtans aen de ghene die liever hadden te vertrecken / beval hy t'lant binnen een seckeren ghesetten tijt te ruypmen. Ende aen de gheene die haer wilden laten doopen / vergonden hy datse mochten blijven woonen / ende haer goederen ghebruycken. Dit placraet afgherondicht sijnde / soo hebben hy nae al de Sarrazijnen Italien verlaten / ende eenighe in seer cleynen ghedaelt bleven daer ende lieten sich doopen / maer dese ende haet naecomelingen / houden noch in haer herte in haer wijse van leuen / in haer ghewoonten / cortelich in alle haer wercken (nochtans heymelich) de Sarrazijse ongheloofigheyt / ende uptwendelich volgen y der Christenen wijse. Dit sijn de ghene die hebensdaghe Marranen genoemd werden : ende daer isser veel in verscheyden plaetsen van Pouillen ende Portugael. Dit placraet wieret gemaect int Jaer onser saligheyt 1300.

V. Van de Arcopagiten tot Athenen voor lieden waren, ende van een oordeel dat zy gaven.

Capittel. XIX.

In de stadt van Athenen waren twee camers van Justitie / de eene om recht te doen / over de dootschuldighen saecken / den stoel der selber was den Arcopagus, ende de Rechters van dat Hof (ghenoemt Arcopagiten nae den naem van de strate aldaer hui Hof was) duerden eeuwiggheliken. In haer Hof werden de offerhanden aen de Goddinnen Eumenides ghedaen / anders oock Furien ghenaemt / die int voorsen de Hof teghentwoordigh waren / om dienswille dat zy waken namen vande moordenijen / begaen door de straetschenders ende dootslaghers / die door de voornoemde Rechters verdoemt ende verwesen werden. Int ander Hof waren Rechters inghestelt die Jaerlicks veranderden. Dese oordeelden (α theaotica) de ghemeene saecken ende die tot de ghemeente behoorden. In t'beginsel waren der vyftrigh / de welke daer naer tot op thien ghebracht werden. Onder de neghen vande selbe was enen die in Arcón, de eerste noemden de andere waren Proethroi (dat sijn Presi-

Polydor.
Virgil. 12^{de}
2. cap. 2.

denten)

Vande Areopagiten.

denen ghesmaet. Sy werden in deser wisse betrouwen
 den graefde rym letteren in de Tafelhans / te kenten
 hande letter A. tot de letter K. ende die leydennen dan
 onder malcanderen barmenght zijnde in een cranche/
 ofte aerde dat daer na werden in ordentelijc wtgedach/
 ende den gheenen die dan de eerste A. crachy / was den
 ersten President / hande andere Arcón ghesmaet / an
 wien sy de sitplaatsen ende de wisse om te oordeelen
 hoopt stelde. Dese lotinghe gheschiede zijnde / soo gaf den
 Trompet slaghet ende openbaren wtroep: der Stadt
 de nieuw-becopen Rechters een roedeken inde hand/
 waer mede sy int Hof gingen / ende keerden dan we-
 derom / om het teeken van haren staet / ofte den loon
 van haer gheschied te nemen. Aulus Gellius verhaelt een
 ghedencckwoerdigh oordeel door dese Arcopag yten ge-
 gheben. Een Vrouwe van Smijnen (seggt sy) waer
 door Cn. Dolabella die doen * Praefectus in Asia was/
 ghebracht. Dese Vrouwe hadde haren man ende z-
 nen Sone met sijn om gebracht: welck sy selfs vol-
 legghelijc bekende ghedaen te hebben / segghende dat sy
 daer toe rechtvaardighe oorsaecke ghehadt hadde / om
 dies wille dat sy verradelich haren Sone / van haren
 ersten man ghedoot hadden een goet ende gheschick-
 Jonghelingh / die haer ghemerlede quaet nachte overlafte
 ghedaen hadde / sonder dat sy enigen twijfel ofte verschil
 met malcanderen ghehadt hadden. Dolabella hem be-
 swaert bindende om dese sake te oordeelen stelde die an
 den Raet. Niemand en dorft het domnis in een soo twij-
 selachtighen saecke wtspreken / de sijn ghebinghe
 bekent zijnde / soo dachten sy / dat de selve niet ongestraft
 en behoorde te blijven / noch de Vrouwe die met twee
 moorden beladen was sy te spreken / de welcke ter an-
 der zijden niet veroordeelt en mocht werden / om dies
 wille dat sy met een rechte ende wel verdiende straffe
 twee soo verbloecte ende boose moorders gestraft / ende
 haer ober hun ghewoken hadde. Welck Dolabella
 bekennende / sant de saecke tot de Rechters van Ache-
 nen, Areopagiten ghenoemt / seet heerliche ende ghe-
 oeffende Rechters in ghewichtighe saecken te slissen / de
 welcke nae dat sy de gantsche handelinghe ende dat

Aul. Gel-
 lius lib.
 12. cap. 7.

* Dat dat
 dit boec een
 ghyt by de
 Romeynen
 is geweest/
 is in ee van
 de additien
 hant' 91. ca-
 pittel des 3
 boecks ghe-
 wech be-
 clart.

berckan

Van Timotheus den Atheniaen. 15. Boek. 284
 verstaen hebben ende die behoeplich onbeseyt ende in
 verdueninghe gheset hebbende / ordinerden dat de
 twee partien / te weten / den beschuldighen / ende de be-
 schuldighde over hondert Jaeren weder hoer haer ver-
 schijnen souden. Alsoo wiert de misdaet der Dionus niet
 te niet ghebaen / noch oock niet vergebeten. T'ghene
 doot de Werten niet behoeplich om doen en was / ende
 oock wiert niet beroopen oft verdoemt / de ghene die
 ghenade ende vergevinghe verdiende.

Van Timotheus den Atheniaen, ende hoe hy ter oor-
 saken van zijn gheluck benijt wiert.

Capit. XX.

Timotheus een zoon van de bloomen Conon Veld-
 oberste der Athenianen, heeft met vele denighden de
 vermaertheit vermeertert / die zynen Vader van nag
 ghesaten hadde. Want hy was wel sprekende / niet
 stigh / arbeitzaam ende seer ebaeren in ooploeghe sae-
 ken ende alsoo hy in den lof der Wapenen niet minder
 dan zynen Vader en was (segt Cicero *) heeft hy tot
 dien lof noch geboeght de glorie des Vaders / ende des
 vermaertheit. Hy was eenen discipel Iocрати des Kle-
 demaers / ende door zyn schoone daden heeft hy vele over-
 winninghen bereeght : onder andere / soo verwan hy
 de Olinthiers ende Bisantinen , nam de stadt van So-
 mos in / welckers belegh de Athenianen veel gelts ge-
 cost hadde. Ende stelde dat onder hare ghehoorsam-
 heyt. Hy boerde oorloghe teghen Cotys , van wien hy
 twaelf hondert Talenten buytete / dat hy in de ghe-
 meene schat histe bracht : maer bedwangh de byanders
 haer belegh voer de stadt Cisque op te bieken / en quam
 met Agelilaus tot onderstant van Ariobarfanes : nam
 veel andere steden in / bereeght veel schoone victozien
 vermeerderde t'rijcke der Atheners : omringhde Athe-
 nen met Muerten / ende verwan de Lacedemoniers
 die welcke het opperste ghebiet ter Zee aen die van A-
 thenen over gaben. Om dese victozien hebben hem
 de Athenianen op de ghemeene plaetse eenen Beelt
 opgherecht / ghelijck als men zynen Vader oock
 ghebaen hadde / op dat zyn vermaertheit ende lof
 onsterfs

* Offi. lib. 8
 cap. 40.

Baringhe van Conſtancia.

overſtaelich ſonde bliſſen / ende gaben hem den ſonnet
van Eſtyces, dat is te ſegghen / den gheluckighen, en
dieſwille dat hy alſt overwinnet was / in alle onſeligh
die hy hem aengehanghen wierden. Maer de ghene
die hem nijdigh waren / ſeyden dat het deel eer doot t' ge
hal / dan door cracht / of wapenen / oft doofſichighen
ghelucke / ghelijck als hy ſontſijde van niemant dan
een gheneem / ſpreck woort ſegghen : hy is meer ghe
luckigh dan wijs. Maer (ſeyde Cicero dat' Boeck
handen Quatour) t' ghebruec heet alſt beſte. Deſe li
den die Timotheo ſon nijdigh waren / deden tot ſijner
beraechtinghe ende ſchampe een fortunier ſchilderer / die
nae ſteden biſchte / die beſtiminghende datſe haer ſpanden
ſtruyghen ende ſtellen in de gheboonſamheyt vande
ghene die hem tot een Wel-hooftman beropen hadant
de fortune biſchte de ſteden met een engel-roede / ende
Timotheus leggh daer hy en ſliep. Timotheus nae van
haer ongebeſchike ende verbloechte nijdighen verbeit
ſicht ſijnde / liet haer antwoorden: Indien ick de ſteden
al ſlapende in neem / wat ſal ick dan al makende doen?
Hy dede een roep van wonderlike hooghte ſtichom /
dien hy ſeyde / dat niet door de fortune (ghelijck ſijn
berijders ſeyden) maer door den arbeit geſticht was.
En is dan van handen noch giſſeren niet / dat de ghe
ne die houwen de nijdighen van foodaerliche lieden on
derwoopen ſijn / die t' herte noch den middel niet en heb
ben om t' ſelbe nae te doen.

Voorchichtighe daet der Keyſerinne Conſtancia, int
baren van haren ſone Frederico.

Capittel. XXI.

Willem den Coningh van Sicilien gheſtorben ſijn
de ſonnet mannelich en nae te laten. Soe behoort
het Coninghrijcke wederom te heeren / ende ghebrue
telich te comen onder den Apoſtoliſchen ſtoel / waer
Baronen ende bepriemſte Edelieden beropen Te
neredum den baſtard ſone des overleden Coninghs
Rogiers tot een Coningh / een grof ſcham ende van
Boerachtighen kerſtende / ende wien den voornamden
Coningh VVillem gheboerende ſijn leven noot ghien
baſtard

baſſaert broeder willen noemen / ſeggende dattet on-
moghelijk was / dat hy een Zoon van den Coningh
Rogier ſoude ſijn. Om welker oofaecten den Paus
Clement de derde / een gheweldighe heyl-cracht lichte-
de die hy in Calabrien ende Poullien ſant / om t'Co-
ningrijcke weder onder de kercke te brengen. Maer
Tancredus hem teghen de machten des heylighe Pa-
ders ſtellende / was een oofake dat t'ghene dat in t'baſſe
Lant is / een ghene ijde van Lefar in vier ende bloet ge-
ſiet wort. Ondertuſſchen is den Paus Clement ghe-
ſchapen / in wiens plaetſe Celeſtinus de derde quam / de
welcke niet verontwerdunge verbult ijnde / om dat hy
ſaght dat Tancredus het Coningrijcke (dat hem niet
behoorde) in beſittinghe hadde / ende niet comende daer
achter gheraecten / heeft hy booz ghenomen een ander
die ſtercker dan hy was / hem teghen te ſtellen / om hem
onder t'jock te brengen. Tot dien eynde heeft hy aen
Gautier den Eerts biſſchop van Palermen bevolen / dat
hy Conſtancia de Dochter banden overleden Coningh
Rogier upt het Clooſter ſoude nemen (de welcke Wi-
diſſe was van het Clooſter S. Marie van Palermen,
biſſchop Jaren ont ijnde / ende daerom huyten hope om
kindern te crighen) ende hem die ſeynden / waerom
den Eerts biſſchop ghehoofaem was. Ende nae dat hy
haer hemmelick tot Roomen hadde doen voeren / heeft
haer den Paus aen den Keſer Henrico de ſefte / den
Kone Frederici Barbaroſſe ten houtwelick ghegeven /
haer t'Coningrijcke van beyde de Sicilien int beſit ge-
vende / als erſpaet ende een bruytſchat bande boornoem-
de Conſtancia , de welcke hy van de belofte der Religie
aſſenforde / niet teghenſtaande dat yn langh ghepla-
ſſt was gheweſt. Dat ghedaen ijnde / heeft hyſe ge-
woont / mietsgaders den boornoemden Henricus int
Jaer 1191. op dat onder het deckſel van naevolghende
beſittinge den ſelven Henricum niet meerder recht ende
eere het Coningrijck ſoude moghen in nemen / miets
ghedens ende boowaerden dat hy t'boornoemde Co-
ningrijck banden Roomſchen ſtoel te Leen ſoude hou-
den / ende daer booz den Chijns betalen / die de booghe
Coninghen plachten te gheben. Des Jaers nae hee

Sebastian.
Franc. in
des Keſers
Chronijck
Pag. 48.

Baringhe van Constancia:

Chron. Ab
bas vrsper.
pag. 232.

hantwelick / den Keiser Henricus een groote ende ghe-
woeldighe beyracht op een vergadering hebbende / quam
daer mede in t Coningrijcke / ende wan het sonder w-
mants teghen egghen / van daer gingh hy doem Ne-
pels belegheren (alwaer Tancredus bannen was) heb-
bende sijn huyshoudt Constancia met hem genomen
van waer hijsse wederom in Sicilien font: maer alse er
licht aldaer seer onghesont was / ende dat een groot
pestilentie sijn heyt begoft te bespruyghen / is hy mit sijn
legheer naer Duytslant ghetrocken / ende ontboest Con-
stancia dat sy volgen ende op hem comen soude / t welck
sy dede / ende ynde in Marca d'Ancona ontfingh sy be-
del van haren man / datse niet vander en soude tre-
ken / ende dat sy wederom tot op de Keerpalen des Co-
ningrijcks soude keeren / ende dat om seckere oorsae-
ken die hy haer liet weten. Ghebuerende des Keisers
afwesen / en liet het heyt niet eertwel tbeleggh van
Napels te verbolghen / onder-wysen is Tancredus van
een siechte ghestorben / ende de stadt wiert eyndelich
stormender hant inghenomen ende gheplondert. Ende
Rogier (door eenighe ten onrechte VVillem genaemt)
den outste Sone Tancredi (de welcke sterbende / hem
erfghenaem des Coningrijcks verclaert / ende tot een
Hertoggh van Pouillien ghestelt hadde / wiert gheban-
ghen gebrachte met sijn drie Susters Alteria, Constan-
cia en Madonia, voor den Keiser Henricum in Duyt-
lant, die hem sijn ghelichte dede benemen / ende liet hem
oock hebben ghelijck als ick hier voer int eynde des Ca-
pittels / banden oorspronck der Normannen verhaelt
hebbe. De Keiserinne Constancia die doem behuycht
was en alreede hy de tijt dat sy behoorde te baren / haer
bindende inde stadt van Iesi, int Jaer 1194. soo baren
de sy eenen schoonen Sone / die nae den naem van sijn
groot Vader Fredericus ghenoemt wiert / ende aen de
Hertoginne van Spoleten ghegheben om op te boeden.
Ende om dies wille dat de Keiserinne (ghelijck als ick
ghesent hebbe) alreede out was / ende de vierenghich
Jaren passeerde / inder boeghen dat schier niemandt en
conde ghelooen / dat sy warachtelich swanghet was:
ende Henricus selfs meer dan penant anders daer aen
ghetwijf-

ghetrouwde hadde / soo haest als hy verstant datse be-
 macht was / daer oer vermonderende / wilde hy
 de waerheit sekerlick weten. Daerom begaf hy
 jern tot den Jhr Ioachim een eerbare ghewone / die
 in dien tijt leefde / vermaertende dat hy den Gheest
 der Propheete hadde : de welke hem versekerde dat
 Constanca die ghewone betrouwe was ende dat hy
 een leuchtende soude baren / hem daer en boven noch
 verclarende dat hem in zijn leven oer comen soude/
 ende dat den voornoemden Keyser binnen corten tijdt
 int Land van Melazzo by Messine soude sterben. Om
 der oorsaken dan / ende om het quaet vermoeden wegh
 te nemen / welck in toecomende tijt swijft ende onse-
 ghelyke soude hebben moghen veroorsaken / heeft Con-
 stanca als een seer wijse Vrouwe / int midden op de
 markt van Iesi een Tente doen oprechten / allwaer hy
 haer bedde leyden tot uren soo wanneer hy moeste va-
 ren / ende wilde dat het alle Heeren / Edelieden / Man-
 nen ende Vrouwen toeghelaten ende gheoorloft soude
 zijn / haer te moghen sien baren / op dat een pghelick
 soude sien ende bekennen / dat het gheen versterde ofte
 valsche kinder baringhe en was. Aldus heeft dese
 seer wijse Keyserinne alle boose ende ongheleovighe lie-
 den den mont ghestopt. Colleenus verhaelt dese
 historie int vierde Boeck van zijn Napelsche historie/
 ende Cuspinianus verhaelt dat de voornoemde Key-
 serinne Constanca Fredericum haerde in de twyde
 by Palermen, ende een weynigh tijts daer na / noch een
 dochter ghenaemt Maria, die ghehouwterde aan
 Conradum den Hertooch van Bohemen ende ghe-
 brade van Moravien.

Ghedenckweerdighe saecke vanden Keyser Frede-
 rick de tweede, ende hoe hy Parma beleggerende
 ende een stadt gheheel van hout dede stichten.

Capittel XXII.

Den Keyser Fredericus de tweede des naems / om
 daer by den des Pape Gregorij de neghende / ende
 den 5

Van den Keyser

die de partij der Gibellinen tegen de Guelfen an-
 hingh/ verbande / syn belegh gheslaghen door Facar
 een stad die te dien tijde seer rijk ende machtigh was
 groot ontrent vijff mijlen inden omgheghe / ende die se
 wel beschermt wiert / door Michiel Morefin een Vene-
 tiaens Edelman/ die doen albaer Podesta ofte opperste
 Regeerder was/ int Jaer ons heren 1240. het belegh
 duerden seben maenden met groote hartnackicheit van
 de Keyserlichen / die daer den gantschen Winter ghele-
 ghert waren/ groote quellinghen lydende door het ober-
 bloedigh sneeuwten / ende de bloeiende nevels. Maer
 niet regghenstaende al het quaet weder/ dede hy voortan-
 me de voornemde stad huyfen / gutten ende Wang-
 ghen in soo grooten overvloeyghen maerken / dat het
 gantsche heyl daer in conde wonen / soo bevyft als of
 sy in een ander stad waren / waeromme hem de stad
 eyndelick overghegheben wiert. Ende alsoo hy heyl
 doen benaemt van gelde bevaert te wesen / syn incomsten
 wtgheput zijnde / ter oorsaken vande grooten onkosten
 die hy tot het belegh van noote ghehadt hadde / ende
 wissende voorsien in de noot/ waer inne syn heyl ghebal-
 len was / dede hy gelt van Leder muntten / waer op een
 d'een zijde syn aengesichte / ende op d'ander den Key-
 serlichen Arent stont / welck hy door een placcaet seide
 op de waerde van een goude Augustan/ gebiedende dat
 de voorseide Ledere munte / van alle coopers ende be-
 coopers wtghegheben ende ontfanghen moeste wor-
 den/ ende dat hy tot den voornemden jare ende waer-
 de soo langhe als den ooploogh duerde / belovende dat
 een openbaer ende ontoedertoeptelick placcaet / dat de
 oorloghe gheevindicht zijnde / alle stucken die een pedel
 dan hadde ende op des Fiscals camer bracht / souden
 verwisselt werden / ende voer elck stuck Lederen gelt
 soude hem dan een gouden Augustan ghegheben wer-
 den: t welck oock onghefchent onderhouden is geweest.
 Dits een openbaer ende blijckelick exempel dat niet de
 natuere / maer de achtbaerheyt der menschen/ ende de
 Wet met de wijsen ende meyninghe de werde ofte den
 prijs der Metalen maect. Daer naer int Jaer 1247.
 alsoo den selven Fredericus tot Cremona was / ende

voorgenomen hadde na t'Concilie van Lyons te reysen/ om met den Paus te verdragen/ soo heeft hy een wonderlick gheselschap vergadert van gheleerde lieden/ ende die in de Wapenen erbaren waren/ alle gader wt- nemende ende seer heerlick/ ende dat in soo grooten ghesale/ dat gheenen Kieyser voor ofte nae hem op een reyse oec veel teffens vergadert en heeft. Ende met de selve van Cremona vertrekkende/ quam hy tot Lhurin, al daer hy een seer schoone ende gheschickte maectijt hielt/ ende sant zyn ghesanten aen den Coninck van Vranck- rijk, hem zyn comste te kennen ghebende. Maer beha- vende nae der hant ydinghe ontfanghen/ dat de Bal- inghen van Parmen, ende andere wederspanninge des- sijcks met den Paus/ inde Maent Junio binnen Par- na ghecomen waren/ de stadt inghenomen/ ende Hen- icus Testa den Podesta gedoot hadden/ hier voor ver- antwoerdicht ende tot toorn betoericht zijnde/ staectre- p de reyse naer Lyons, ende wederom keerende met syn gantsche heere/ quam hy voor Parmen, t'welck hy net t'schijgh dinstant Maanen beleggerde/ ende op dat in aldaer in sekerheyt soude moghen leggen/ heeft hy in corten tijt daer recht oec een ander stadt/ gant- chelick van hout doen bouwen/ acht hondert Camers angh/ ende ses hondert breet zijnde/ ende een Canne- s neghen cubjten. Dese stadt hadde acht Poorten/ wij- re ende diepe grachten contomme/ die hy alle gader met water bedulde/ daer waren oock menighre van hup- en/ Goben/ Plaetsen/ Winckels/ ende alle andere dingen oec een stadt behoorende/ ende dede dese stadt Vic- oria noemen/ hy boude daer in oock een Kerck die S. Victor toegheheplicht wiert/ ende heeft oock stucken gelt doen slaen/ die hy Victorins noemid. Als hy nu twee gheheele Jaren in dit beleggh verlijten hadde/ heb- vende eenighe daghen sieck gheweest/ soo begoft hy ee- nighsints wederom zyn eerste crachten te crighen/ ende in hem selven wat te verlijstighen/ gingh hy wt Vic- oria den laetsten Februarij 1248. met vijftigh Weer- ren/ om hem niet de vlieghe der valcken wat te ver- naecken/ waer in hy alrijt zyn tijtcoytinghe placht te ne- men/ waerom in de reste van zyn heere wepnigh wercks vanden

Van den Keyser

handen spanne machende/ den meestendeel der **Ceget**
 Anethen onbedwinghen gints ende weder loopernde
 ter oorsaecke van des Keyfers af wesen/ ende gheerust
 op haer wacht passende/ is de Gesanten ende de **Pa-**
 rmesanen (die hier door oorsake namen/ om eenigh heer-
 lich stuck te beduyden) met gantscher macht sonder we-
 een vande Keyferschen uitgeballen/ ende het legher be-
 springhende/ soo gheerachten in inde nieuwe stad **Vi-**
ctoria, al was in alle de ghene die haer teghen hem sel-
 den verslooghen/ door dien des Keyfers volck sonder ee-
 nighen opde gints ende weder Keyser **Fredericus** stonde dat
 in hem verslaghen wort sonder dat hy eenighen roet
 daer tegen conde doen/ en niet meer den beertigen **Wi-**
ders hy hem hebende/ is hy met de selve na **Victorie**
 betrocken/ ende gingh nae de burghe van **S. Doninus**.
 Maer de **Parmesanen** inden stuck volghende / deden
 eenen grooten moeyt onder hare handen/ ende woonden
 den wagen der **Cremonapfen**/ om welck een seer stren-
 gen en bloedigen tegenweer gedaet wert: epudelic toer-
 de **Victoria** betwoonen/ ende de **Caner**/ de **Cappele**/ de
Cancelrpe/ de **Croone** / ende al de costeliche verclerfelen/
 gestreken/ ende goederen des Keyfers werden door de
Parmesanen ghewonnen/ de nieuwe stad **Victoria** be-
 brant/ de grachten toe geslukt/ en in een openbaer plaetse
 werden dese twee beerten gheset.

Per te rex alma cessit **Victoria Parma**,

Antiphrasi dicta cessit Victoria dicta. Dat is te seggen

Door u, God, heeft Parma victoria gheschonnen.

Den Antiphrase is Victoria nu vervuomen.

Ende op den wagen die tot een smaetheit ende ver-
 achtiche van **Esclanen** voort ghetrocken werde/ schre-
 ven in dese twee beerten:

Carrotij fiet damna sur miseranda Cremona:

Imperij Frederice tui fugis absque corona. Dat is
T bedroeft Cremona om d' verloren wagen suchten.

En Keyser Frederick sonder sin Croon wogh vluchten.

Den Keyser **Fredericus** is het door de vlijcht ont-
 men/ daer nae int Jaer 1250. seck ghewonnen/ in de
Firenzuole, wort hy van **Manfredum** vrom **Basant**
 met hulpe van eenen **Caner** looghen int dede van
 macht/

Versp.

Paralip.

pag. 252.

~~waer~~ ghelyck als Antoninus den Eertrijsschop van Sebastian.
Florence schijft / de welcke in zijne Chronicken seer Franc in
verschepdantlick verhaelt / t ghene in dit Capittel begre des Keisers
pen is. Den bouwenenden Fredericus die een vervolgin- Chronique
ger des h. Stoels en in des Paus van was / gestorven pag. 49.
sijnde heeft Manfredus die sich niet des Keisers schat-
ten wel verlan hadde. de heerschept ende de regeringhe
van Sicilien niet ghewelt aen hem ghenomen / alwaer
hy het lichaem des Keisers dede brengen / welck inde
kercke van Monte reael in Palermen niet een seer heers-
liche ende ruymende wythbaert begraven wiert / ende
hy dede op het graf dese dyle rijn-dichten in graven /

Si probitas sensus, virtutum gratia, census,

Nobilitas arti resistere morti,

Non foret extinctus Fredericus qui iacet intus,

Wat is. Indien de goetheyt ende deucht, en de rijckdommen,

Indien dat out gheslacht, Indien de Edeldommen,

De doot coft toghenstaen, Freed' rick en sonde niet sijn

Ghesorven, die nu loyt begraven onder mijn.

Vanden oorsprongh der Catalaniers ende Arragon-
noisen, Wanneer dat sy eerst in Italien zijn bekent
gheworden. Ende hoe dat het Coninghrijck van
Arragon aen dat van Castilien vereenicht ende
ghevoeght zy gheworden.

Capittel. XXIII.

DE Catalaners ende Arragonnoisen sijn mede on-
der de Spaensche volcken gherekent. woor ende in
het deel van Spaengien, dat dootijts int Latijn Tar-
raconensis citerior gheheten wiert / dat is dat der-
waerts aen ghelegghen is. Ende de Catalaners werden
also genoemd na dat Alaricus den Coning de Goethen
Roomen ingenomen en geplondert hadde. Want doen
de Alaners, Swaven, Vandalen ende andere volkeren
over den Rijn trocken / en gints en weder door gheheel
Vrancrijk swerden quam sy eyndelick aen t Pere-
neissche geberchte dat Vrancrijk van Spaengie schep-
det / alwaer sy niet lang bertoest hebbende / maer hun den
wech door tgeberchte geopent sijnde / door de valscheit
ende verraderye der ghene die dien bewaerden / so hys-

Vande Catalaners

ben in Spaengien by nae ghelijck als eenen ~~Land~~
 oerloopen / al het Land roovende ende verderwendende /
 ende onder dese volkeren waren de Alaners die eerste
 die al daer hun woonplaetse maectten / haer tusschen de
 Rivieren Ebro ende Rubricat ter neder staende / al-
 waer eertijds de volkeren woonden die Giacheraner
 ghenoemt wierden. Dier Jaren daer naer Alaricus in
 Italien ghestooven / ende Ataulfus tot synen naboorghen
 ghemaectt zijnde / heeft Constantinus den Wel-ober-
 sten des Keijfers Honorij, die de regeringhe over Vranc-
 rijck hadde / de Gotthen uyt het Landschap van Nar-
 bonne verjaecht / de welcke in Spaengien ghecomen
 zijnde / aen de selve plaetse veretrocken daer de Alaners
 waren ende hebbende eenen tijt lang het land verwoest
 en bedorven Ataulfus handt synen tot Barceloone ge-
 doot zijnde / zijn de voorighenoemde Gotthen ende Ala-
 nen eyndelick met malcanderen verdraghen / van de
 ghemeene bewooninghe ende ghebruyck des Lands.
 Den ommevangh deser twee volkeren / ende haer ghe-
 woonlicke (hoe wel vershillende) spraecken / zijn mettes
 tijt so aen malcander gewent geworde / dat men se beyde
 met eenen name begonde te noemen. Ende wierden al-
 le gader Gottalanen ende het Landschap Catalanien
 gheheeten / welken naem daer naer door langheyt van
 tijde in eenen ghebruycken naem verandert wierde / ende
 ghekeert zijnde in dien / die wy heden daerghs ghebruy-
 ken / wierden in Catalaners ende het Land Catalonien
 ghenaemt. De voornaemste hooft-stadt deses Lands
 was (ghelijck alst noch is) Barcelonne, voortijts Bar-
 chelone gheheeten / ende desen naem en wiert niet eer in
 Italien bekend / dan doen Alphonfus den Coning van
 Arragon, int Coninghrick van Napels geroepen wer-
 de. Ende de Catalaners en waren mede niet bekend /
 dan eenighe volkeren die langs den Zeekant woonden.
 De Arragonnoysen zijn aen ghene zijde vande Cata-
 laners nae t'Westen / by de Riviere Ebro, ende het Co-
 ninghrick van Valencien, Sy werdt Arragonnoysen
 genaemt / na Tarracone een seer oude stadt in plaetse
 van Tarragonnoysen, een letter alleenlick wegh geuo-
 men zijnde. Peggelick van dese volcken hadde haren
 Coningh

Chronic.
 Abbas Vr-
 sperg. pag.
 78.79. &
 90.

Coningh ende dese twee Coninghrijcken vrieden in des
 ser wijse aen malcanderen ghevoeght. Den Coningh
 Arragon een Monich ghe worden zijnde / soo vercoos
 het volck tot haren Prince eenen ghenaemt Pedro Ta-
 res, die niet upt der Gotthen stamme was / desen Co-
 ningh ghe worden zijnde wert soo hocheerdigh ende on-
 verduyghelich / dat zijn ondersaten hem eenen dootlichen
 daet toedroeghen. Ende binen roeten tijt wiert hy van
 daer des Coninghrijcks berooft / waeromme hy (alsoe
 daer doen niemant en was om tot enen Coningh ghe-
 stelt te werden) door Apostolische macht ende dispen-
 satie enen Raymirus Wastart-zone van Sancius de
 groote upt het clooster namen / welken Sancius gheen
 wettelicken erfghenaem nae ghelaten hadde / dese Ray-
 mirus croonden hy Coningh van Arragon inde stede
 Oſca, ende was den eerſten Coningh van Arragon upt
 der Gotthen stamme / hy begonst te regeren int Jaer
 1017. Maer den selve alreede out / seer eenboudigh ende
 slecht ghenoech zijnde / en heeft het Coninghrijck niet
 ghenoech bewaert: weder nae het clooster keerende / om
 boort al daer zijn leven te eyndighen / ende bebal t'Co-
 ninghrijcke aen Alphonsus Coningh van Castiliens
 mitgaders zijn Dochter Hurraca die hy hy de Suster
 des Grauen van Poictiers gewonnen hadde / hem bid-
 dende de selve te willen houden / tot dat hy houbaer sou-
 de zijn. De histori-schrijbers vertellen van desen Ray-
 mirus, die (als ick gheseyt hebbe) seer slecht ende een-
 boudigh was. Dat hy eens op eenen dagh hem in eenen
 strijt teghen de Mooren liet binden / zijn Dorsten wa-
 penden hem ende hebben hem te Derden gheholpen /
 daer nae gaben hy hem den schilt inde sliucker / ende de
 lanpe inde rechter-hant / ende hem daer nae de teugels
 banden thoorn willende gheven / seyde hy: Legtse my in
 den mont: Want mijn handen zijn vol ende verhindert.
 Over welcke woorden ende meer andere sorte ende kint-
 sche ghebaren ende wijſen van doem / zijn Dorsten seer
 onmatelicken begonnen te lacchen / hem met dursent
 schampere woorden / sonder eenighe eerbiedighent ofte
 onderschept bespottende. Maer Raymirus hebbende
 op eenen dagh zijn natuerlike ende Moniclike een-

In wat ouderdom de Dochters

Bandart. A
pophetym
lib. 10.

• Ofte als
Bandart.

Men moet
sijn haffen
met hie pe
sidenenhet
is/ met den
Aernde te
sijden.

bechthepet bercleren / heeft tot Olsa als van zijn hant
nietste haffen doen comen / ende liet haer den con
dewen / segghende ghem ander broeden / in tije spie
ke / van dese: No sabe la volpeia, con quien Troppeia.
Welck spreck woort in onse spake te segghen is. * Van
Wien en moet niet met wien hy sprek.) Hurra ca yñ
Dochter groot ende hoochbaer gemaect ynde / waer aen
Raymondum den Erbe van Barcelonne ten hant
Nik ghegeven / de welcke dooz middel van zijn Woort
tot de regeringe des Coningrijcks van Arragon quam
ende dooz desen middel bleuen dese twee Coningrijcken
aen mekenderen verrenticht. Maer teghenwoordelick
is in Spaengien maer een Coning te weten / den Ca
tholicken Coning Philippus, Gens banden seer cloech
moedighen Wifster Carel de vyfde.

Dat de Dochters voor de vijftiwintigh Iaren be
hooren ghehout te zijn. Met een gheneughlick
ende ghedenckweerdigh exempel, vanden Keyser
Carolus Magnus over de selve sake.

Capittel. XXIIII.

Ick en soude de ghewoonte niet comen pissen / dat
men de Dochters behoort te houwen / soo haest alse
elwaelf Iaren out sijn / niet tegenstaende de wijskeches
gheleerden den tijt ende t' ghebruyck der Wyflost en ge
stelt hebben / int elwaelfde Iare der Vrouwen / ende int
beerthiende der Mannen. Om dit also te ordineren heb
ben haer veel redden betweeght / boornamelick op dat
ter aen veel (die oncriffcher natueren sijn / ende selfs in
hun Jonghe Iaren als sy dooz een uitermaten hitigen
lust beginnen ontfeken te werden) de oorsake soude be
gonnen werdt / datse hare ongeregelde lusten niet te veel
den thoom souden laten / noch haer in wypligheden ende
afgreijfelicke oncrifsheden om wentelen / om dies wille
oock dat in dien ouderdom den Man (wiens cracht om
te generen / sich als dan begint te beweghen) ende de
Vrouwe (die haer reyniginge van haer maent stonden
diemen bloemen noemt / als dan begint te rijgen) som
tijts bequaem sijn om zaet voort te brenghen / t welck
machtigh is om t ontfanghen ende te genereren. Ende
de Vrouwe

behooren ghehouwt te werden. 5. Bas. 290
 is voort te eerder dan de man tot de generatie be-
 quaem / volgens t'geboort der natuurlijke Philosophen/
 inde van Macrobius segghende: Ne hoc tacebo quod
 cum calor semper generationis causa sit, Foeminae
 deo celerius, quam pueri sunt idoneae ad genera-
 dum quia calent amplius. Nam & secundum iura
 publica: duodecimus annis in foeminis: quartus de-
 cimus in puero definiunt pubertatis aetatem. Maar
 alle dese redenen aen een yde stellende / de onghelucken
 die dichtsels spruyten uit houwelicken diemen maect/
 tusschen lieden van soedanigen teeren ende woesten ou-
 derdom / onvoorsien van rijpheit des verstants / en on-
 bequaem om te handelen en te verwillighen / in een so ge-
 wichtighen sake / dese doen my oordeelen dat sulche broe-
 ghe ende haestighe houwelicken / by nae ongherooyloft
 sijn: Ende ick en verwonder my niet in dien de selve/
 dichtsels niet dursen nijdigheden ende leetwesen ber-
 ghelschap sijn. Ick en can oock niet naelaten de Va-
 ders schande te spreken / die hunne Dochters te langh
 bewaren / sonder haer eenen man te gheven / ende dat y
 haer ober de vijfentwintigh Jaren laten outwerden / eer
 dat y sich daer nae stellen / om die uit te houwelicken:
 Want soedanighen vercoeringhe is dichtsels onseke/
 dat een houware Dochter niet liefde ontstecken is / ende
 door des vleeschens pickelighen ghelutelt / sijnde / haren
 maeghtdom op den Thyn hanght / door de brooscheit
 harer natuer / ofte door de vercoeringhe des Satans.
 Aldus behaelt den Vader (die te langh wacht om sijn
 Dochter niet eenen bequamen Man te voorsien / schre-
 mende dat hy gelt tot een huwtschat soude moeten uit-
 heeren) dichtsels hem selven groote schande ende onre
 op den hals / ende volghens dien oock aen sijn gantsche
 huyswaer door hy wel bezeeft behoort te sijn / teach-
 tende t'selbe te behoeden / ende denken dat de reynig-
 heit eener Maget een seer moepelick dingh is om te be-
 waken / waer toe alle * Argus ooghen niet ghenoech en
 soude sijn. In sulcker boeghen dat een Dochter die ober
 de vijfentwintigh Jaren out is / siende dat haren Vader
 onachtzaam is / om haer aen een Man te hebben / met
 haren lichaem sondicht / ofte haer nae haer sel gheballen
 aen

* Argus
 was eenen
 Reuse met
 hondert oog-
 gen / gelick
 als de Pa-
 ten schijnt/
 die Iano
 tot bewa-
 ringe van Io
 gestelt had-
 de. Als hy
 van sleep / so
 bleeder al-
 tijt 50. oogē
 makende / en
 de andere
 50. slapen.
 Spindelich
 heeft hem
 Mercurius
 noch door
 lister hoest
 afgehoud.

behooren ghehouwt te werden. 5. Boek. 291
 inde om dief wille dat het een ghewenighliche / ghebr-
 uerde ende seltsame hystorie is / getrocken sijnde upt
 n out Boeck dat matter hant op parchement gesche-
 m is: soo hebbe ik t'selbe wel willen aen alle personen
 elachtigh maerken / ende al hier booz ooghen stellen /
 p dat zp niet langhet verholen soude blijen. Den Ke-
 r Carolus Magnus was een groot lief-hebber der
 mathematiscche konsten / ende selfs en hadde hp gheen
 eyne kennisse der hemelsche dinghen / van de in-
 vention / ende den loop der Planeten / ende vande Astro-
 logie / waerinne hp hem bysonderlick verhuysghde / soe
 p staet des nachts wel somtijts op om de sterren te
 erschouwen ende die te beschrijven. Het heeft sich
 mis toe ghedraghen dat desen Keiser des nachts opge-
 laen sijnde / om den hemel ende de Sterren die seer cleer
 herten / te aenschouwen / soo sagh hp by gebal upt syn
 enster / Eginardum synen Canceleer (sommige seggen /
 en Secretaris van syn camer) de welcke van syn con-
 te Dochter op haren rugghs ghedragen wiert / ober een
 laetse die niet finen bedeckt lagh / op datmen des ande-
 en daeghs upt de boestappen haren handel niet ver-
 merckē en soude. Dese plaetse streckte tot inder * Vrouwen /
 afghesondert hups / ende booz namelick tot de Ca-
 ner vande Princeesse. Daer hp gheboeght / datmen nu
 upt de boestappen niet anders en conde bekennen / dan
 dat een Vrouw daer booz gegaan hadde / ende datmen
 mit de forme ende ghedaente der boeten / moghelick E-
 ginardum wel soude ghekent hebben / den welken (ge-
 sijn wel te vermoeden is) op foodanighe wijsse van syns
 heeren Dochter niet ghedraghen en wiert / om niet haer
 deelen te gaen rijghen / maer wel om een ander spel te
 pelen / als een peber wel denken mach. Booz dese daet
 was den Keiser boken maten bedroeft (ende niet son-
 der reden) ende booz groot hertenliedet verwoonen sijn
 de / en conde hp t'selbe niet verholen houden / maer heeft
 s' anderendaechs de Princeen van synen hobe te kennen
 ghogheben / die dese saecke alle gader seer byeenut dachte

Jacob. Ca-
 rio. lib. 2.
 rerū Chro-
 nol. Ban-
 dart. A-
 pophteg-
 lib. 8.

* Het oot
 en plaet set
 in Gyna-
 cio, welck
 woort Gy-
 naciū (dat
 upt het
 Gierz sijne
 oorsprongh
 heeft) eē by-
 sonder plaet-
 se is ter zij-
 de af in een
 Coninghs
 hof / alwaer
 de Vrouwen
 alleen by
 malcander

Vande Duytsche tale.

t'hooghste behoorde te straffen / eenighe senden
 t'Radt / andere metter Galghen / daer toe nocht ans
 goeden Keeser niet comen en conde. Maer hy liet
 nerdum ende sijn dochter halen / de welcke booz hem
 comen zijnde / soo heeft hyse aen malcanderen op sta
 de doet gheheplich / segghende: Ich geve u (o Egin
 durn) uwe dragherinne tot eenen wertighe Wynt / m
 wiens liefde ick sie dat ghy ghebanghen sijt.) Ende
 thoonde geen ander teecken ofte gelaet van gramschap
 dan dat hy hem selben alle de schult gaf / om dat hy
 Dochter (houbaer zijnde) niet wpt gehijlicht en hadde.
 Men seggt dat eenighe bande boornaemste Graven in
 Duytslant wpt dit houtwelick ghesproken sijn. Ich sal
 dan besluten datmen de Dochters behoort te hijlichen
 van hunne seshien ofte hare achtien Jaeren / ende in
 dien men can / daer mede niet langher vertoeven : want
 als dan sijn y rijp ende bereet om brucht te gheben. Die
 haer langher doet wachten / doet haer den tijt verliesen
 ende doet de natuer onghelijck : Want de blecke ende
 dootse verwen ghetunghen dickwils dat y eenen Man
 van doen hebben. Hijlicht haer dan ten alderlaetsten int
 achtthiende Jaer t welck de Rechtsghelcerden volcomen
 ende gheheel houbaer hebben gheseyt te wesen.

Wanneer de Duytsche tale aldereerst in Latijnsche
 Letteren is begonnen te schrijven.

Capittel. XXV.

Een wepnigh nae de regeringh des Keesers Frede
 ric de tweede / int Jaer ons Heeren 1251. is de
 Duytsche tale in Latijnsche Letteren begonnen te schrij
 ven / de welcke men te booren niet en had connen schrij
 ven / esi daer en was geen ander oorsake / soo ick menne
 waeromme de Duytschen soo laet begonnen hebben
 haer begrippinghen oft inepninghe te schrijven / niet te
 genstaende dat de Duytsche sprake met de Latijnsche
 seer vershillende is / soeckende eenighe eyghen Letteren
 ende bysondere diphthongues / ghelijck als VV. t welck
 een eyghen Hooghduytsche Letter is. Ende om dese

wille dat de selve Duytschen ghewoon sijn / veel mede-
 clinchende Letteren in een Sylbe up te sprecken / son-
 der Vocalen/daer onder te menghen / nae wijsse van ee-
 nighe volckeren in Sarmatien, die somtijts vier ofte vijf
 medeclinchters sonder een Vocale daer by te doen / up
 sprecken/met een gheluyt dat by ons seer breeint ende
 moepelich is, om deser oorsaecken maecte de uytspree-
 kinghe eenen afkeer vant schryben aen de ghene die be-
 proeft hadden/het selve te doen. Want t'saecke dat de
 Duytsche spraecke nu was / gelyck by over vier hondert
 Jaeren wel gheweest is / t'soude onmoghelich sijn haer te
 coennen schryben:maer nu laet by haer soo wel schryben/
 datmen niet grooter moeyte in gantsch Europen een
 ander tale soude binden / die soo veel ende menigherle-
 Boeckien in sich begriyp: want t'zedert wepnighe Ja-
 ren is by verciert gheworden / met het cieraert/waer me-
 de men haer nu becleet siet. Nu de namen der hepli-
 ghen diemen in den doop aen de Jonghe kinderen
 gheeft / sijn dooz de Duytschen inghestelt / ontfan-
 ghen ende int ghebruyck gebracht / t'zedert de doot des
 dooznaemde Keysers Frederici de twerde. Een wep-
 nich te bozen ghebruyckten by alle gader byendische
 ende Scytische namen / waer int eenighe bysge-
 sinnen noch haer vermaerken hebben die ghebruycken-
 de siende dat den meesten deel ghebonden ende gheste-
 rin nae de wijsse der Giecken / om daer dooz de dach-
 den van het seer out Duytslant te beteecken. Ende
 daerom en doen de ghene niet wel/de welcke dese byem-
 de en wilde namen ontmoetende / hien hoost daer oer
 byecken / om die dooz de afganinghe inde voleynin-
 ghe der Latijnsche eenighe bequaemheyt ofte verci-
 sel te gheben. Want willende daer toe een goeden La-
 tijnschen clanc op speuren / soo ontuemen by haer ey-
 ghen beteeckenisse / de welcke de oude Duytschen ghe-
 bruyckten hebben / ende ghewilt dat de selve in gedachte-
 nisse soude blijven/om dies wille dattet blijft / dat by in
 veel bertschepden namen een bysondere kielinge gehad
 hebben / ghebende den eenen een naem nae zijnen gheest
 ofte zeden/oft nae haer ampt: ende aen andere nae haer
 gheluck / ofte sack wel nae hare Oorloghsche sterckte.

In sulc

Vande Duytsche tale.

In faderlyke wijs dat in alle haer naemghet inghenomen
enighe betekeniffe ghelegghen was / die totter hant
verbochte: maer den meestendeel der namen sijn / Ten
hien tijt verhoopen gheworden. Dat dit alsoo is / is
haer int / dat wy in plaetse van VVaremond , Phao
mond seggen / Ariouise boog Erueste: boog Heremo
dat een Grietsman te segghen is / spreken ende schep
pen wy Arminius : Arnout boog Emhold : Ferdinand
boog VVerdeman: Dagobert boog Degenverd: Degen
is soo veel te segghen / als Heil: ofte een Edel / want
ofte denghedick sijn / het is oock een wapen te segghen.

Eynde van het vijfde Boeck, der verscheyden
Lessen, Antony du Verdier.

HET SESTE BOECK

der verscheyden Leffen van

Antonij du Verdier,

Vervolghende die van

Pieter Messias.

Van het onderscheyt der Historie ende der Iaer-
Chronijcken. Ende hoe grooten nuttigheyt der
kennisse de Historien de Princen aenbrenght.

Capitel. I.

De Historie (seggt Cicero int tweede
Boeck van den Orateur) en was
gheen ander dingh dan de stellin-
ghe der Iaer-Chronijcken / om
welcker oorsaecken ende om de ge-
meene ghedachtenisse daer af te be-
houden / van het begin der Room-

sche dinghen / tot den tijdt van Publius Marius * groo-
ten Pontifice / stelde den grooten Pontifice in gheschrijf-
te / alle t'gheene datter Iaerlicks gheschiede / van het eene
Iaer tot het ander / ende heeftse dan een pegghelijck in een
Cafereel in zijn huys boorghestelt / op dattet het gemee-
ne volck soude moghen weten / welcke Iaer-Chronij-
cken hedensdaechs de † groote Annalé ofte Iaer-Chro-
nijcken ghenoecht werden. Dese maniere van schrijven
is door belen naeghevolght gheweest / de welcke sonder
eenighe vercierselen / alleenlick de gheschiedenissen des
tijts / der Mannen / der plaetsen / ende der ghedaene ende
herloopenen dinghen naghelaten hebben. Ghelijck dan
bunder den Grieken Pherecides, Hellanicus, Acusi-
laus, ende meer andere gheweest zijn / foodanighe zijn
oock onse Cato, Pictor ende Fiso gheweest / die niet en
weten niet wat dinghen een Redene moet verciert zijn /

* Wat dat
den grooten
Pontifice
boor eē mā
was / is hier
boor int
hierde capit
tel des twee
den Boecks
genoech ver
claert.

† Festus
seggt dat de
grooten iaer
Chronijckē
also niet ge-
naet en wer-
den / ter oor-
sake vā haer

Vande nuttigheyt

grootheyt:
maer om
dies wille
dat de groo-
ten Ponti-
ficie die he-
lyghe.

ende bewijse t'ghene yn segghen verstaen were / so
menen se dat den tragen lof der welsprekentheyt en
contheit ghelegghen yn. Den seluen Cicero boeghe
noch by / dat de oorsaecke ende natiere der dinghe
t'berbolgh des tijts bereyscht / ende oock de beschij-
ghe der Lantschappen : Want in groote saecken die de
ghedachtenis weerdigh zijn / aenmerckmen eerstel-
den raet / daer nae de daet / ende eyndelick de wycom-
ste. Soo veel de raet belangt / een Lystop-schijf
schijft / t'gheene by voor goet kent ende oordeelt : ende
aengaende de verhalinge der ghebane dinghen / niet
alleenlick en verclaert hy t'gheene ghesent ende ghe-
daen is / maer oock hoe / waeron / etc. Ende hier doe
machmen dan bekennen / welck de eyghenschappen der
hystorien / ende de welcke die bande Jaer-Chronijcken
zijn. Nae dien ick hier nu de meeninghe Ciceronis be-
haelt hebbe : soo moeten oock hooren wat Aulus
Gellius daer af seght / schrijvende aldus : Enighe
menen dat de hystorien niet de Jaer-Chronijcken ver-
schillende zijn / in t'gheene dat hoe wel in d'een ende in
d'ander de gheschiede dinghen verhaelt werden / niet
teghenstaende dat de hystorie eyndelick een beschijvun-
ghe der dinghen is / waer by den genen diese geschieden
heeft teghenwoordigh gheweest yn / etc. Maer Aulus
Gellius en volght selfs dese palinghe niet / ende niet son-
der oorsaecke : hoe wel dat Seruius den Grammaticus
ende Isidorus int eerste van zijn Etimologien dien
volght. Het welck wonder is / om dies wille dat hy
hier inre niet alleenlick teghen Ciceronem en is / de
welcke seght / dat de hystorie een by een stellinghe der
Jaer-Chronijcken is / maer oock is hy strejdigh met
Virgilium die int eerste Boeck zijnder Aeneiden dese
woorden schijft:

Aulus Gel-
lius lib. 5.
cap. 5.

Et vacat Annales nostrum audere laborum.

Alwaer hy bewijst dat de Jaer-Chronijcken en
zijn ende behooren tot de dinghen waer by hy teghen-
woordigh gheweest hebben / als men se dede. Maer om
weeder tot Aulus Gellius te keren / hy verhaelt dat
enighe gheacht hebben / dat de hystorie de verclan-
gheft

he ofte de beschrijvinghe der gheschiede dinghen zynde dat de Jaer-Chronijcken t'samen ghestelt zijn / van dinghen die in veel Jaeren gheschiet zijn / waer inne t'verbolgh van peder Jaer neerstelick ghebruyckt wert. Den selven Auctor boeghter daer nae noch byvolghens t'gheboelen van Sempronius Asellio: dat tusschen de gheene die Jaer-Chronijcken willen maecten / ende de gheene die de daden der Romeynen trachten te beschrijven / dit onderscheyt zy te weten / dat de Boecken der Jaer-Chronijcken alleen ende naectelick berthoonde / wat dat in peder Jaer gheschiet is / maer dat de Historie hem niet het beschrijven van t'gheene gheschiet is / niet te bieden en hout / maer dat meer is / onderwijst den raet / ende de oorsaeck / waerom / ende tot wat eynde sulcke ende sulcke dinghen ghedaen zijn. Den selven Asellio seght / noch by Aulum Gellium, dat de Jaer-Chronijcken de menschen niet tot stoutigheyt ofte cloeckmoedigheyt / om de gheemeente te beschermen / en bewegen noch verwecken. Nu men en mach oock niet dencken dat de Historie een menschelike bindinghe zy / maer Godt heeft den Auctor af gheweest / de welcke ghewilt heeft / dat de ouersten ende anders aen haren kinderen ende nacomelingen souden verhaelen / wat wonderen God in Egypten / op de Roode zee / ende inde Woestijne aen de kinderen van Israel bewesen hadde. Hy selfs beval oock / gheschick als in Exodus beschreven staet / dat de oorloghe tegen Amalech ende de overwintinghe die de Hebreëen ghehadt hadden / in gheschryft sonde ghestelt werden. Ende selfs eer Moses was / is dese wijsse van schrijven ghebruyckt gheworden: want den selven Moses verhaelt van het Boeck vande oorloghen des Heeren / ende oock van t'Boeck der rechtveerdighen. Ick en segge niet vande Propheten / de welcke onder haer Prophetien dickwils historien vermenght hebben. Ick late oock David reet zijde staen / die zijne Psalmen met heylighe historien verciert heeft. Ick stelle oock onse Evangelisten aen een zijde / ende de handelingen der Apostelen / waer inne de seer heylighe ende nuttelicke historien des nuulwen Testaments beschreven staen.

Exod. 17. 14

Vande nuttigheyt

De Historie is een seer uytnemende soetheit/ende ghewelt
als Cicero in t'werde Boeck banden Orateur seght
is de ghetuggenisse des rijts/het licht der waerheyt
leben van de gedachtenisse/de Meester des levens
de Godinne des ouderdoms. Doo;waer desen lof is se
groot / maer 3p en behoort niet tot alle Historien/ ma
alleenlick aen soodanige/ waerinne de Wetten begrepen
zijn/ die den seloen Auteurs op de voorsende plaetse inge
stelt hee't te weten/ dat men gheen valsche noch loghen
achtighe dinghen schrijven en sal / noch oock niet schry
men de waerheyt te segghen:ende datter gheen vermoe
de van ghenade / gonste ofte vantschap en mach 3jn.
Wit hoe wel het de Latijnsche Histori-schrijvers getrou
welicker dan de Grieken onderhouden hebben/niet te
ghenstaende nochtans seght S. Augustinus inden 131.
Brief/schrijvende ad Memorium Episcopum, dat hee
wel ick de Historie veel toegheschreven hebbe/ onder de
wetenschappen ende bije consten / niet teghenstaende
schrijvende vande warachtigheyt der selber seg ick / dat
ick niet en can sien / waeromme dat in de Historien die
van menschen gheschreven 3jn / de waerheyt recht ende
volcomenlick soude comen begrepen werden/nac dien de
gheene die'se schrijven ghedwonghen 3jn de menschen te
gelooven/ende dickwils moeten 3p t'getrucht des volcks
bolghen/ende nochtans 3jn 3p verontschuldicht/ indien
3p maer de waerheyt bewaren/ende datse gheen bedro
gerijen en schrijven: maer inde Historien die van God
gheopenbaert ende dooz hem geschreven 3jn/ gelijk als
die inden Bibel begrepen staen / daer en isser gheen die
warachtigher 3jn. Behalven de waerheyt is de kenni
se der selber / sonder alle twijfel die alder uytnemeste
Wt de lesse deser Historien trecken wy nuttigheyt/ ende
bequaemheden die niet ghemeen 3jn: want daer we
hebben wy stof ende middels ghenoech tot oberbloed
ghe betwijfedenen/ende seer nuttelicke oorsaken. Want
(ghelijck als Quintilianus segt) de exempelen ende de
Historien/ 3jn oorsaken/ ghewesen hominen / ende in
bierde Capittel des twaelfden Boecks/ dat t'gebruick
der exempelen ten minsten in tweeder'ep manieren ghe
deelt is/ de een om daer nae te bolghen / ende selfs om

hoe goet te kennen / ende te priffen dat wy onderwezen
 fin / welck de heylighe Mannen Gods ghebarn heb-
 ben. Want wy verstaen door de heylighe Schryffte/
 dat Abraham een heyligh Man ende by God aenghe-
 raem was. Ende dat hy oock een groot gast by Man
 was / ende hier door spuren wy dat gast wyheyt een
 aennemende ende by God aenghename deught is.
 Daer en teghen werden wy geleert te schouten de din-
 ghen die de heylighe Mannen gheschoot hebben: want
 wy wisse wy bemerken dat David den Saul, hoe wel hy
 synen doot-bpant was / niet en wilde dooden / daer hyt
 nochtans tweemaal met ghemack soude hebben connen
 doen soo beschuyten wy daer uyt / dat ghemeene lieden/
 gheen wyake oer d'oberlast die haer aenghebarn is / en
 noegen nemen / hoe wel dat zyt wel soudē connen doen.
 Het ander ghebruyck der exempelen is / dat in saken die
 niet bysonder verhandelt werden / wanneer wy verstaen
 dat wy ghelijckstemigh zyn / soo trecken wy uyt de sel-
 ve eenighe alghemeene ende nuttelicke sententie. Want
 uyt de historie van Sodoma / dat de schandelicke on-
 wifcheden swaerlick van God ghestraft werden / wy
 verstaen oock dat den stamme Benjamins by na gants
 uytgeroept wert / om de selve oorfaecke. Ruben den out-
 ken Sone Jacobs, wert zynen staet ende weerdigheyt
 genomen ter oorfaekē vande bloetschande die hy begaen
 hadde. David desghelicks overspel ghedaen hebbende/
 verbiel in schickelicke straffe. Daer en boben Ammon
 ende Absalon, hebbende ter oorfaeken van hunne bloet-
 schande een quaet eynde ghenomen. Nochtans moet-
 men in dese maniere van bewijstredenē neerstelick gade-
 laen datmen niet en halt inde sonde daer uyt lichtelick
 priyptet de welcke dobbel is: Eerstelick / dat wy iuyft
 niet altyt de wercken ofte daden die de heylighe Man-
 nen somtijts ghedaen hebben / moeten naebolgen: want
 om dieswille dat wy oock menschen waren / hebben wy by
 vijlen gheschrickelt / jae wel plompelick gheballen: ende
 om deser oorfaeken / moetmen met groote voorsichtigheyt
 berdencken de dinghen die wy ghedaen hebben / eer dat
 wy die tot een voorbeeld ende om nae te volghen voort-
 tellen. Den heyligen Augustinus schryft hier af in deser

Augustin.
 lib. 2. cōtr.
 Baudent,

Vande nuttigheyt

10. **Wijse in sin tweede Boeck teghen den Antichrist** Daer
 11. den tij: Want wy en behooven (socht hy) niet alre
 12. te volghen/ noch voer goet te kennen/ t' gheene sonder
 13. ghe liepen (die voer goet gheken zijn) ghedaen hebba
 14. maer wy behooren het oordeel dat de heylighe Schri
 15. tuere daer ober doet / daer hy te voeghen / ende oorde
 16. soeken / of de selve de daer voer goet kent. Ende voer
 17. waer dien heylighen Ghebader onderwijst ons wel op
 18. rechtelick: want hoe wel dat de heylighe Ghebader
 19. Godt in vele deelen aengheminnen zijn ghevoelt / ende
 20. dat zy een eerlicke ghetunghuise door de heylighe
 21. Schriften vercreeghen hebben / soo en moeten daer
 22. omme alle haer wercken niet voer onder spelick ende
 23. volmaecht houden: want alle menschen zijn leugenaers
 24. ende sondighen dickwils. Wie is de gheene die het af
 25. greijsselick ober spel van David soude willen naevolghen
 26. midt gaders t' berraet ende de moorderpe t' welck hy
 27. aen synen trouwen dienaet Vrias begingh: of de versan
 28. kinghe S. Petri, ende zijn soo verdoamelicke beynstun
 29. ghe? Voerwaer niemant en soude haer begeeren nae te
 30. volghen/ soo verre zy maer minste boncken van Gods
 31. saligheyt in haer herte hadden. Het gheschiet oock som
 32. tijts/ dat t' gheene dat wel ende oprechtelick van eenigh
 33. uytnemende personagie ghedaen is / aen anderen be
 34. hoden zy: want Godt die de menschen de Wet ghe
 35. gheben heeft / en is soo seer daer in niet ghehouden noch
 36. verbonden / dattet hem onghesoorloft soude zijn / eni
 37. ghe bande algheemeene verplechtighe der selver uyt te
 38. sonderen / soo alst hem goet dunckt. Het en is niemant
 39. ghesoorloft te stelen / ende nochtans doen de Hebreën uyt
 40. Egypten trocken / wiert haer van God toeghelaten / ja
 41. ghelaten / dat zy de goederen der Egyptenaren die zy
 42. gheleent hadden / met hun souden draghen / ende dat zy
 43. die teghen haren danck souden behouden. Wat moeten
 44. wy dan doen? Wy moeten sorgghuldelick ober voeghen
 45. volghens de regulen bande gheboden Gods / t' gheene
 46. ons in de heylighe Schriftuere verlaert is. Ende
 47. wanneer wy behinden dat t' selve daer mede ober en
 48. stemt / soo moghen wy die stoutelick naevolghen / maer
 49. wanneer zy niet de voornoemde regulen vershillen
 50. als dan

Exod. 11.9.

Dan moeten wy denken / of dat eenighe ghebellen
 in of dat het eenighe eyghen bysonderheden / of boor-
 zelen / of bysondere prebillegien van eenighe ~~in~~ ende
 behooren ons te wachten van die nae te volghen.
 Het dese aenmerckinge dan sullen wy groote nuttig-
 ept trecken uyt de Historien / ende boornamelijk uyt
 de heylighe Schriften. Dit is door den H. Ioannis
 Chrystomus soo wel verstaen gheworden / dat hy in de
 oor-reden ober de uytlegginghe des ~~Scritbrijs~~ am
 hilemonem, wenschte dat alle t'gheens de Apostelen
 Gesept ende ghedaen hadden beschreiben waer ghe-
 veest / te weten, wanneer zy gheseten waren / wat
 a gheseten / ende wat zy gheschreuen hebben / ende
 andere dierghelicken dinghen meer. Ende hy selfs in
 de ~~seghen~~ byschijfte homilie ober Genes / schrijft noch,
 dat de Historien ons door den heylighen Gheest ghe-
 heben zijn / om die nae te volghen. Sint Augustinus
 is ghelijcks / onderwijft ons dat veel duystere ende
 ware dinghen somtijds alleenlick door de kennisse
 der Historien connen verclaert ende uytghelept wer-
 ren. Daer en boven soo wie sich oeffent in het lesen
 der heydensche (hoe wel onheylighe) Historien / die
 n sal niet sonder brenghet overweghen / de daden ende
 tempelen van onsen tijde / vergelijckende d'een te-
 ghens d'ander. Soo veel lyster af / dat de Historie
 en bande schoonste / nuttelickste ende heerlickste
 dinghen is / diemen soude connen wenschen / waer-
 inne men als in eenen spiegel ofte schouw-plaetse alle
 menschelike wercken / midtsnaders alle gheluckighe
 ende ongheluckighe uytcoemsten can bespreuen. Pes
 ghelijck mensche dan / t'zy Burghelijck / Raets heer-
 lick / die bebel ober de ghemeente heeft / ende yeder
 Prince / behoort sich daer mede ghemeensam te maec-
 ken / hem sozghbuldelick daer in cessenende / meer
 werckis daer af maeckende / dan van eenighe andere
 werenschap / d'ie alle uren lesende / op dat hy teghens alle
 menschelike toeballigheden mach beoorsien zijn / in sul-
 ke boeghen dat de ghelucken / de goede daden ofte de
 fauten van andere / hem als eenen regel / mate ende
 boorbeelt zijn / om nae te volghen / het gheene dat gort
 is / ende

Dan iij

Chrysost.
 in præfat.
 super E-
 pist.ad Phi-
 lemon.

Idem in 57
 Homiliz
 super Ge-
 nesin.
 Augustin.
 de doctrin.
 Christian.
 lib. 2. c. 28.

Vande nuttigheyt

te ende te schouten het gheene dat quaet is. ~~C. 100~~
 Pierre de Ronsard seer gheleerdelick verclart in een ~~van~~
 zijne Elegien ofte Clachtichten / alwaer hy de ~~hijstorie~~
 beschrijvende aldus singht.

D' history dient den Raet, den Coningh, Prins en Heer.

En al die door den crijch haer lof vullen vermoeren.

Int cort tot alle dingh is sy bequaem en vast:

Sy is des tyts ghetuygh, op d' eeuwen sy oock past.

Der Laren meesters, van die steruen het leuen,

Des menschen taferael, en eenen spiegel even

Van het onverstand' volck : s is een bodem gruis

Die in toevallen vroomt ons deels haer verstant vuer.

Door vrien de vuerheyt vande Eeuwen vuer bront.

Die nimmermeer verstant door langhen tyt of sonden,

En hoe den ouderdom haer Laren meerder jaeghe

Hoe sy ons lenger schijnt, en beter ons behaeghe.

Nu het is de Coninghen ende Prinzen seer noodigh
 soo wel om haer eyghen eere/ als om den oorboor der ge-
 meene sake/ dat zy somtijds de hystorien lesen/ oft boor
 haer doen lesen: want indien zy te seer tot hare wellusten
 zijn genegen/ sich geheelick van hunne dienaren latende
 regeren / zy sullen weder selfs Meesters werden/ wan-
 neer zy in het leuen van Alexander de groote lesen / de
 antwoorde die hy aen zijnen vrient Parmenio gaf / de
 welcke door eergierigheyt verblint zijnde/ alles wilde be-
 sluyten ende doen / sonder eenighints op de eere ende
 vermaertheit van zijnen Meester acht te nemen. Ick en
 sagh (seide he in Alexander eens sonder sich te betoor-
 nen) nimmermeer een Man/ die soo grootelick van een
 Prince begonsticht is/ ende nochtans den grootsten
 brant van zijn eere is/ dan ghy? Gelijc als oft hy wilde
 segghen: Ghy en hebt (o! Parmenio) daer op gheen
 acht/ dat het volck ende mijn ondersaten met my sullen
 swotten/ my boor een beest houdende/ en als eenē die het
 Ruyt eens Conings ontweerdigh ben/ indien ick haer te
 hermen ghebe/ dat ick niet en can doen/ dan het gheene
 ghy my soo betwaendelick ende onbedacht radet. In-
 dien zy onghewapent zijn/ haer gantschelick (ghelijckse
 hy nae allegader doen) betrouwende op hurre rijck-

~~den~~

winnen/3p sullen haer ondersaten wapenen die tot dat
 rijck versienende: wanneer 3p ghelesen hebben hoe den
 Coningh Cræsus door ghebreck vande Legionen en-
 delich door Cyrus overba-len ende upgheroept wort.
 Indien 3p haer betrouwen stellen op den opstant haer
 ghebueren op waemde ende ghebuerde rijcks knechten/
 3p sullense te huys laten / sonder haer een openinghe in
 haere Landen ende rijcken te maecten/lesende hoer sich
 niet de Longobarden in Italien toeghebraghen heeft/
 ende oock niet de Turcken die als noch regeren ende
 seer machtigh sijn int Keyserrijck van Constantinopel/
 beide dese Barbarissche volcken hebbende erns oft
 tweemaal de swaerheit van beide de Rijcken vernicht/
 sijn daer in gheballen ende hebben sich Meesters daer
 over ghemaect. Indien 3p te seer de Vrouwen onders-
 woopen sijn / 3p sullen hun wijsheit wederom ver-
 crighen / lesende het berispelick leven ende de doot van
 * Sardanapalus, † Achab ende † Marcus Antonius.
 Indien 3p geweldenaers en onbescheidene sijn/3p sul-
 len matich ende rechtvaardigh werden/wanneer 3p lesen
 hoe dat * Tarquinius toegenaemt Superbus upt Roo-
 men vercracht wort/ende van soo veel Kersers die ghe-
 doot sijn ghe worden. Indien 3p ondanckbaer sijn / re-
 ghen de ghene die haer dickwils goede diensten gedaen
 hebben/ 3p sullen sich beteren / lesende hoe Coriolanus
 niet ondanckbaerheit vergeidet sijnde / pooghe de
 stede van Roomen upt te roepen. Indien 3p loert trots
 ende opgeblasen sijn 3p sullen goedertieren ende barm-
 hertigh werden/wanneer 3p lesen de grootwelicheit ende
 schande van * Nero, ende de verachte ende onrechtelike
 doot † Vitellij. Indien 3p in haer groote macht ende
 egeringhe traegh ende onachtsaem sijn / 3p sullen waer-
 ker ende soeghsiddigh werden / wanneer 3p het leven
 ende de blijghheit van Alexander de groote/ ende van
 Iulius Caesar hoopen verhalen / waer door 3p in de oer-
 oghe ontwaesen werden. Indien 3p God niet en vree-
 en/ende alle Religien verachten / 3p sullen hun fouten
 erkennen/soo haest alse een ontelbare menighe van
 reimpelen van het ongheluckich ende der ongheloo-
 gheden/Godloosen/ende afvallighen sullen ghelesen heb-

* Hier hoeg
 int vierde
 boeck capit.
 35. 1. 1. Sieg.
 22. 34.

Ioseph. ont
 de geschiede
 int 8. boeck
 capittel 10.
 † Egesipp.
 lib. 1. ca. 33

* Chronic.
 Abbas Vr.
 1. erg. pag.
 8.

Plutarchus
 int leue van
 Coriola-
 nus.

* Ioseph.
 inde Jodis-
 sche crigen
 int vierde
 boeck ca. 29

Egesipp.
 lib. 4. c. 20
 † Ioseph.
 inde Jodis-
 sche crig n
 int vierde
 boeck ca. 43

Egesipp.
 lib. 4. c. 32

Vande eerste stichters

den / so wel inde heylige als onheylige ~~Schryften~~ / ~~schryft~~
indien Bibel ende in Valerius Maximus. Ende int
so seer gietigh ~~in~~ / ~~in~~ sullen mit worden / lesende de doot
van Galba ende van Iulianus , ende daerontegghen de
miltrent van Alexander , Augustus en vanden Roem-
schen Keiser / de welcke wengherde een groote menich-
ghouts te ontfanghen / door het lof-gek van 2744.
ghebarghen Carthaginezen / ende hoe dat Plinius de
jonghe op een reyse aen Quincilianum bij d'oudest
Cicaron gaf (siende dat hy arm ende draughdelich
was) tot een Wunteschat voor zijn Dochter. Tot da
volmaechtheit van eenen Coninghe ofte Prince / is het
niet ghenoegh / dat hy Leer-gietigh ende een verninder
der gheleertheit ~~in~~ : maer hy behoort erbaren / doorlich-
sigh ende gheleert te wesen / ghelijck als zijn ghewest
Hiero den Syracusaen / Mago den Carthaginezer /
Attalus den Coninghe van Pergamo / Iuba den Co-
ning van Mauritaniën / Iulius Caesar ende Adrianus
de Keiser / ende veel meer andere / de welcke niet min
door hare gheleertheit / als door hare victorien vermaert
sijn ghewest. Maer indien den Prince dit gheluck niet
en heeft dat hy gheleert is / soo behoort hy minners ten
minsten de gheleertheit te beminnen / gheleerde lieden
hy hem houdende / ende haer verheffende / al soude het
maer wesen om de deught te eeren / ende sich soo veel te
maer hy het ghemeene volck in groot-achticheit ende
verbiedicheit te doen houden / ghelijck als Dionysius
den Syracusaen dede waer af hy hem oock wel wijs te
becomen / segghende : Ich hebbe u seer veel wijsse li-
eden onderhouden ende opgehoert / op dat ich door hare
kenisse vande werelt soude becomen. Ende daerom
Aristoteles seide seer wel : al waer men de deught ghem-
ette toe en draecht / daer en can de ghemeente niet ver-
heert sijn / noch langhe duren.

Vande stichters ende eerste inwoonders van Roo-
men , van Romulus ende Remus , vande groote
ende omvangh der selver stad. Item hoe dick wils
wanneer ende door wien zy gheplondert is.

Capittel II.

Ham den Zone Noahs hebbende Afrischen verla-
 ten/ ende door Siciliën ghetrocken zijnde / met een
 oop by een gheragte Lant-loopers (waeromme ja
 borigines ghenaemt werden / hoe wel dat Bartholo-
 meus Marlianus de Arradiers Aborigines noemt/ waer
 by ghedooft heeft / nae dien men haer oorsprongh
 niet) quam op de plaetse / alwaer nu roghenwoon-
 loomen ghelegghen is/ ende bleef al daer soo langhe/ tot
 at hy door syn Vader van daer gheiaeght wert. Waer
 ae sijnder de Arradiers ghecomen / onder t'bekeyt van
 notrius een Zone van Lyaon, die der de Sicilianen
 an d'aen jaeghen; ende heel ordangs daer nae sijnder
 de Epietien ende Thessaliens ghecomen / die de Sici-
 lianen bystant deden / ende woonden al daer met mal-
 inden/ tot het beginfel vanden Trojaenschen crigh.
 In welck Sabatius (die naemachs de Sabinen haer
 ame gaf/ ende die oock * Saturnus ghenoot wert/)
 wt het Lant van Pontus vluchtende / quam op de
 noemde plaetse/ daer naederhant Roomen ghesicht
 erte/ alwaer hy de Lantbouwwerpe ende enige man-
 en van Godsbienflichte aen het volck gheleert heeft/
 die wert van synen Vader Noe tot eenen Coning der
 boeghines ghemaecht / totter tijt dat Euander (die de
 adt Pallante in Arradien verlaten hadde) met eenen
 deren grooten hoop volcks al daer quam/ berrijgen-
 e van Faunus die doen een Coningh der Aborigines
 was/ den Bergh Palatinus om al daer sijn woonplaetse
 maken / waer op hy een cleyn Casteel boude / t'welck
 n Pallante noemde/ in ghedachtenisse vande stadt die
 n verlaten hadde / waeromme die plaetse t'feert dien
 is den naem van Palatinus ende Palatium behouden
 rest/ in welck Palatium de Keetsheeren van Roomen
 ch vergaderden. Enighe andere segghen / dat om
 isse wille Euander met sijn volck by nae als met eenen
 oop Lantloopers in dit Lantschap quam / datmen
 aer waeromme Palantes noemde / t'welck in Latijn
 niderien saecke beteeckent / ende dat den Bergh waer-
 omme Palatinus ghenoot wert/ ende het Stadthuy-
 alarium. - Was Euander sijn die van Moen /
 ende

*Chronie.
 Abbas Vr-
 sperg. pag.
 6.

Vande eerste stichters

ende andere int **Speckulant** / onder t'helpet haer **Herculus** tot **Roomen** ghecomen / woonende eenighe tijt op den **Bergh Saturnus** / naemaels **Capitolium** ghe-naemt / levende nae haer ghewoonten ende wettten. maar eendelick / door de **Aborigines** verwoonen ende t'onder ghebracht zijnde / gaben y haer ober / ende werden als wienden in hante steden aenghenomen. **Certogien** is **Aeneas** mede onder andere gecomen / die naem ten heere welick **Lauinia** de **Dochter** van **Latinus**, den **Soon** van **Faunus**, ende nae dat hy **Turnus** gheboot hadde / ende alleen **Coningh** van **Latia** ghebleven was / heeft hy de **Aborigines** ende de **Trovanen** onder malcanderen ghemengt / ende noemde se **Latijnen**. Nae **Aeneas** doot (die door **Mezennius** den **Coningh** van * **Thosc** canen ghedoot was) heeft **Alcanus** zijnen **Soon** de steden **Labenium** ende **Alea** ghesticht / ende sterbende liet hy zijnen **Woeder** **Sylvius** tot eenen nabolger des rijcs / na wien alle dese **Coningen** d'een na d'ander gevolghe zijn te weten / **Aeneas Sylvius**, **Latinus Sylvius**, **Alba Sylvius**, **Atys Sylvius**, **Capis Sylvius**, **Carpentus Sylvius**, **Tyberinus Sylvius**, **Agrippa Sylvius**, **Auentinus Sylvius**, **Procas Sylvius**, **Numitor**, **Amulius Sylvius** en **Romulus**, de welcke **Roomen** seer vergrootet en met volck beplant heeft / nochtan is hy daer af den eerste stichter niet gheweest. Maar ick wil wel ghelooben dat van hem ende van zijn **Woeder** **Remus** dese groote stadt zijnen naem heeft ghenomen. Niet reghenstaende **Berosus** den **Chaldeer** ende eenighe andere seer oude **Schrijvers** hare naemghebinge / een **Dochter** des **Coninghs** **Itali** (ghenaemt **Roma**) toevenghenen / ende segghen dat den **Bergh** **Capitolinus** eerstes **Saturninus** genoemt wert / alwaer t'beginfel van **Roomen** was. Ende daer nae wiert den **Aventinus** bewoont / door **Atlas** **Italus**, die al daer int **Sicilien** comende aenghecomen was / tegen zijnen **Woeder** **Hesperus**. Desen **Atlas** heeft door het aentaden der **Hetrussche** **Capena** aen den boot banden **Bergh** **Aventinus** gesticht / ghebende dat **Land** den naem van **Italien**. Zijnen **Woeder** **Hesperus** doot zijnde heeft hy sich selfs een heere ober **Hetrurien** gemaect. t welc hy oec **Italië** noemde / alle andere name

Nirgilius
Aeneid,

• **Oste** **De**
scutien.

Chronie.
Abbas **V**
spersent.
pag. 7. **stok**
russen
Agrippa
en **Auen-**
tinu **noch**
en **andere**
Coningh
ghenaemt
Aremu's
Sylvius.

ende de ghebachtenisse der selver te niet doende: Italus
 hebbende van het Coningrijcke van sich getregen/ so
 heeft hy sijn Dochter Roma tot een Coninginne of
 Latia ghestelt / alwaer doen ter tijde de Scitiliers ende
 Aborigines woonde. Dese Coninginne Capena verla-
 tende/ quam op den Bergh Palatinus woonen/ om dat
 die de beste onder de seben Bergen was/ waer op y een
 clepne sterckte bouwde/ die y nae haren naem Roma
 noemde/ welck sterckheyt ofte vroomheyt beteekent/
 ende soodanighe naem wiert aen dese sterckte gheghe-
 ven het sebende Jaer der regeringhe * Manchale den
 heerthienden Coningh van Assyrien / in welcke Jaer
 Moses ghebooren wiert/ ghelijck als den selven Bero-
 sus ende daerenboven Eusebius schrijft. Nu wederom
 tot Romulus comende/ na dat Amulius sijnen Broeder
 Numitor veriaecht / ende de stadt Alba inghenomen
 hadde/ heeft hy Rhea Syluia sijn Nichte in een Clooster
 ghestecken / op dat y nimmermeer en soude moghen
 trouwen/ ende also dooz dien middel geen gellacht con-
 nen naelaten : maer niet langhe daer nae hant haer de
 Spoutwe bebrucht / ende van twee Zonen (te weten
 Romulus ende Remus) ghelegghen sijnde/ beval Amu-
 lius dat y met de moeder die ern bestale was/ son-
 den omghebracht werden/maer de kinderen werden be-
 houden dooz den ghenen die bevel hadde de selve te doo-
 den : want medelijden niet haer hebbende / heeft hyse
 beyde aen den cant des Tjpers int leuen ghelaten/ ge-
 bende den Coningh te verstaen / dat hyse inde Reitere
 ghevoeren hadde/ alwaer hy gheval ern wepnigh daer
 nae een Wolvynne booz hy gaende de selve ern tuit langh
 ghesoght heeft/ tot dat enen Herder ghenaeamt Fau-
 lus die van daer ghenomen / ende hy sijn huyfrouwe
 Accia Laurentia ghebracht heeft diese boorts opvoeder
 hoe wel dat het veel waerschijnliker is / dat dese Wol-
 vynne de selve Laurentia die alsoo ghenaeamt is/ y ghe-
 woest / aen dies wille datter een openbare hoere was/
 welckers herten de Latinen Lupanar ghenaeamt heb-
 ben. Daer wert heden op desen dagh opt Capitolum/
 inde sale der Conservatores noch een sere oude coppen
 Wolvynne ghesien ghemaecht ende ghecoft sijnde / om
 het gese

* Abb. Vr-
 sperges. in
 Chronic.
 pag. 4. stelt
 desen Man-
 chaleus
 booz den 13.
 Coning der
 Assyriens/
 ende dat
 Moses
 onder de re-
 geringe van
 Iphiclus
 den 14. Co-
 ningh gebo-
 ren is.
 Titus Li-
 vius.

Vande eerste Richters

Het gult t'welck vande boeten der Woerthmaets dat
 Roomen ghycomen is/die vande Romeynen seer sorg-
 valdelich bewaert wort tot een ghetuyghnisse vande
 oorsynt der stadt Roomen/ende tot een teeken van
 Romuli ghehuck. Romulus dan een weerdigh groot
 ghewoeden ynde soo ist hy ghebal ghestiet dat synen
 Broeder Remus ghebanghen wort/valschdelich bescha-
 dight ynde/ dat hy Numitorus Schapen (die sich
 doen als ghebannen op het helt hick) ghesolen hadde/
 waeromme Amulius sonder hem eenighsints te kennen
 hem dooz Numitor ghesonden heeft / op dat hy selfs
 Rechter soude yjn / ende de straffe daer oer doen / de
 welcke dooz de verhooninghe Faustili (die al daer ghe-
 comen was/om yjn saecke te verantwoeden) warach-
 selich bemerckte dattet yjne Mebe was / waeromme hy
 hem ontsloegh / ende sant hem henen om Romulus te
 halen/verhalende aen alle beyde de wyethent ende ty-
 rannie Amulij, waer dooz de twee Jonghelvinghen niet
 seer veel andere Herders de Wapenen in de handt nes-
 mende Amulium gheboot hebben/ende stelden Numi-
 tor haren Grootvader wederom in yjn rijke. Onder-
 tusschen heeft Romulus (die alreede achthien Jaeren
 out was gheworden) voorszgenomen een stadt te bou-
 wen/die de hoognaemste ende t'hoofst van een nieu Co-
 ninghryck behoorde te yjn / ende nochtans en conde hy
 niet yjnen Broeder / aengaende de plaetse daer yz bou-
 wen souden/niet eens werden: want Romulus wilde
 datmanse op den Bergh Palatinius soude bouwen/ende
 Remus wilidet op den cleppen hoeck van Remoria op
 den Tyber hebben / dertigh stadien van Saturnia/
 t'welck ontrent veertigh mylen beloopt. Gheduerende
 desen twist ende eenighen tijdt daer nae / heeft Ro-
 mulus (hebbende yjn Broeder om de onghewoensae-
 hents wille doen dooden) op den Bergh Palatinius ee-
 nighen Hupsen / op de maniere van een viercante stadt
 beghinnen te bouwen / om dieswille dat hy daer alder-
 eerst opgheboet was. Maer eer dese stadt wiert be-
 gonnen / yinder eerst seckere Ceremonien (nae den
 traet haers Grootvaders) ende offerhanden aen de Go-
 den ghedaen / acht nemende op de blucht der gieren die

teerst door Romulus ghesien werden: waeromme hem
nae datmen met de Waersegghers daer over gheraet
laeght hadde) verlof ghegheven wiert: dat hy mocht
houden/ al daer het hem best behaeghte. Teerst de Cer
emonien ende offerhanden die hy dede/ in Dionysius
Halicarnafs. ende in Titus Livius. Dese voortvindinghe
van Roomen gheschiede int Jaer bande scheppinghe
des werelts/ vier duysent vier hondert en seventwintich
figh/ door Christus gheboorte/ duysent twee hondert en
tweentwintich/ op den eenentwintichsten dach van Ap
riel/ ende onder de constellatie van het hemel-teeken
Libra/ ghelijck als door de ghetupchnisse Mamilij
blijcke/ segghende:

Hesperium sua libra tenet qua condita Romam

Orbis & imperium retinet discrimina rerum.

Dese stadt was (ghelijck als zy noch is) gheleghe
op de Ribiere vanden Tyber/ in het lantschap genoemt
Latia, ende ontreut seben mylen bande middelaentsehe
Zee. Romulus nu siende datter in zyn stadt Vrouwen
ghebreck waren/ sant eenighe Goden aen de nabuerighe
steden/ haer biddende datse zyn ondersaten een seker ge
tal van huime Dochters wilden geven: & welck zy hem
weigerden. Om welcker oorsaccken hy een tijt daer nae
sich gheliet/ als of hy eenighe spelen ofte feest-daghen
wilde houden/ die Consuales ghenamt werden/ waer
toe hy alle de omlegghende volcken doch voornamelick
de Sabinen ghenoodicht heeft/ ende door dien middel
heeft hy haer ses hondert en tweentachtich Dochters
ontschaeckt/ die hy aen zyn ondersaten dede houwelic
ken. Om dese ontschakinghe isser een langhe ende doo
belicke oorloghe tusschen dese twee volcken opgherefen/
waerinne de Sabinen eyndelick betwonnen werden/
ende met haer de Ceninesen/ Crustumenen/ Antennas
ten/ Fidenaten ende Veienten/ alle gader ghebeuren
der stadt Roomen. Romulus zyn volck aldus ghehp
linder ghewende/ nam selfs oock een bande Sabijnse
Dochters Herilia ghenamt ten houwelick. Het Ca
pirolinn wiert oock inghenomen/ door de verraderpe
van een Jonghe Roomensche Dochter. zinde haren
Vader Spurius Tarpeius en bewaerder des selfs/
ende

Chronic.
Abbas Vr
sparg. pag.
8.

Vande eerste stichters

ende dese Dochter heeft in plaetse van goede ~~Maagden~~
 en die de Sabinen haer beloofd hadden tot hare ~~huwelijck~~
 gheueghen/dar se van hunlieden met schilden waert toe
 gheslaghen ende op den seluen bergh begraben/ die sy
 daer dien tijt toe oofsaecten van soodanighe gheschiede
 nisse Tarpeius gheheeten is ghewordt/ ende booghtes
 Saturninus. Daer nae met de Sabinen een verdront ge
 maectt hebbende, vercoos Romulus hondert naemen
 dien hy wiste dat van goeden gheest waren/ om hem toe
 Raetslieden te dienen/ haer noemende Senatores ende
 Patres, haer vergaderinghe Senaet, ende haer naebol
 gers Patritijs. Hy verdeelde de stadt in drie deelen/
 waer af sijn eerste Rhamnesia ghenoemt wiert: het
 tweede Tatiana, nae den naem van Tadius der Sabin
 nen Coningh/ende het derde Lucera, ter oofsaecten van
 een gheheylighde plaetse/ int midden des Capitolijs/
 de welcke een vrye plaetse was. Ende ewdelick vercoos
 hy 300. Ridderes Jonghe ende sterck-lijvighe Man
 nen die hy Celeres noemde/ die alstijt op sijnen persoon
 moesten wachten/ghelijck als men nu hedensdaegs siet/
 dat des Conings lijfwachters doen/ oft ghelijck de
 100. Edelmannen van sijnen huise. Hy wilde daeren
 boven noch/ dat de arme lieden de rijcken souden onder
 danigh wesen/ noemende de arme/ Onderdanen, ende
 de andere/ Gheemeente. Dese deelde hy in vijfendertigh
 Curien ofte deelen/ stellende ober haer veel Werten
 ende Oberigheden: verbiedende een yeghelick eenigh
 dant werc te doen/ anders als haer inde wapenen te oef
 fenen (als eenen die sijn heerschappie wilde vergrooten)
 ofte t'lant te houtwen. Ewdelick als hy nu 56. Jaer
 out was/ en hy nae 38 Jaer gheregeert hadde op eenen
 dach dat hy sijn volck int midden van Campo Martis
 monsterde ende oberfagh/ is hy verdwonen door een
 Wolcke in een ontwedder/ die haer doen weder inde lucht
 verhief/ sonder datmen hem minermere weer ghesien
 heeft: hoe wel eenighe gheschreben hebben/ dat hy sich
 seiven ghewillighlyck verdront in het staende water
 van Caprea om t'volck/ aengaeude sijn leuen in twijfel
 te brengen/ ende alsoo (ghelijck oock gheschiede) int
 ghetal der Goden ghesels te moghen werden. hy liet
dinnen

binnen Roomen sefenbeertigh duysent voet-knechten /
 ende duysent Ridderſ ofte Crichſſieden. Hy wert Qui-
 rinus gheheeten / om dat in dien tijdt de Coninghen in
 slaetſe van een Croon op t'hoofd een ſpieſſe (die in Ha-
 ſta noemden) in de hant droeghen / welke de Sabinen
 Quiris noemden / ende Quirinus eenen Coningh.
 Nochtanſ ſeght Plutarchiuſ / dat de Romeynen Qui-
 rites ghenaemt waren / nae Curis een ſtadt ende t'Was-
 derlant vanden voornoemden Coningh Tatiuſ. Nu den
 ombangh ofte het begrip van Roomen / was ten tijden
 Romuli ſoo groot / dat het de Bergen Capitoliuſ ende
 Palatinuſ met haer dalen in ſich begreep / ende t'hadde
 doen maer drie Dooſten. De eerſte was ghenaemt Tri-
 gonſa, ter oorſaeken vande drie-hoeckighe gheleghent-
 heit / aen den voet des Berghs Capitoliuſ : de tweede
 Pandana ende Libera, om dat in ſoo wel by nacht als
 by dage opent ſont: ende de derde Carmentale, hi ghes-
 dachtenſſe van Carmenta, de Moeder des Coninghs
 Evandri, die t'anderen tijden daer ghewoont hadde.
 Deſe Dooſte wert naemaels Scelerata, dat is Schel-
 machtighe ghenaemt / om dat daer door de drie hon-
 dert Fabianen uptghetrocken zijn / om teghen de Ve-
 ſenten te ſtrijde / ſonder ymmmermeer wederom tot Roo-
 men te come. Maer na d'uptroepingh van Alba / en den
 vyede die met de Sabinen ghemaecht was / is Roomen
 wonderlicken vermeerdert / ende door t'bebel Tarquini-
 Superbi met Mueren uut Marmelſteen conſtelick ge-
 houwen / omgheben. Ende ten tijden des keiſers Clau-
 dij (de ſeven Berghen daer inne al begrepen zijnde) tel-
 demen int ronde om de Mueren ſes hondert dertich
 Toerens / ende tweeentwintigh duysent Gaelderpe ofte
 wandelplaetſen. Ende hoe wel eenige geſchrebe hebben
 dat den ombangh van Roomen voortijds vijſentwintigh
 miſlen was: (t'welck ick niet en can ghelooven) eenighe
 andere van acht hi en negenthien miſlen / welck ge-
 loofweerdigher is / aengheſien de groote menighe de
 inwoonders die daer binnen waren. Soo iſt nochtanſ
 dat het by onſen tijden maer ſeven miſlen / ende een
 half inden ombangh is bevonden ghetweeſt / ſoo wel aen
 deſe als aen gheen en zijden des Cybers. Ende in plaetſe

Vant eerste gelt.

Van sonderdigh pooten die de stadt hadde / offer om
maer achtien. Het is wel waer datse schiermael niet ge-
weltingenomen ende geplondert is: inder voeghen dat
het schijnt eyghentlick een wonder werck te sijn datmen
noch haren na ne weet / ende den eenen stem op den an-
deren liet / aenghesien dat nae dien de wijs-vermaerde
steden: Tropen / Athenen ende Carthago / een mael ter
aerden ghederet sijn / daer noyt peimant soo veel moets
ghehadt heeft om sich te onderwinden die weder te her-
bouwen / iae dat meer is / datter niemant te recht haer
oude fondamentē heeft comen bekennen. De eerste repse
van dat Roomen inghenomen is ghe worden. Was door
de Senonische Gallen / onder t belept van haren Velt-
obersten Brenno, die honder vierenbistigh Jaeren daer
nae / dat Romulus t selve op den Bergh Palatinus ghe-
sticht hadde. De tweede repse / gheschiede acht t hondert
Jaeren daer na door de Diligotten. De derde innem-
ghe / vierenweertigh Jaer daer nae door de Vandalen.
De vierde / vierenstigh Jaer daer nae door de Eulern.
De vijfde / vierenbistigh Jaeren daer nae door de O-
strogotten. De sesste / twaelf Jaeren daer nae door To-
zilla der Hunnen Coningh. Ende de sebenste ende laet-
ste repse int Jaer duysent vijf hondert seuenentwintigh /
den sefte dagh van Mey / door de Spaengiaerden ende
Duitschen / onder t belept van Carel van Montpen-
sier / Hertogh van Bourbon.

Van het eerste gelt dat binden Roomen ghemuntet
werde, vander Romeynē rijedomme ende milcheyr.

Capitel III.

Het eerste gelt datmen binnen Roomen wagen / was
van Coper / sonder enighe tecken daer op / ende t en-
ste die der een tecken op dede slaen / was Servius Tullius
haren seften Coninc / die tecken was het beek den
een Schaep / waarom het na der hant Pecunia genoemd
wert. Daer nae als Quintus Fabius Burgomester
was 585. Jaer nae de bewinghe der stadt Ro-
men / wert het ghemuntet met een Kercken op twee
raden aen d' een syde / en het voer-castel van een schip
aen d' ander syde. Tweentwintigh Jaeren daer nae
wert

Plin. lib.
33.

Polydor.
Virgil. lib.
2. cap. 20.

Wert het Gout gemuntet. Het eerste Roomſche Koperen
 gelt / dede een weynigh meer dan vier penningen Tour-
 noys. Ende de Sextans een ſeſtendeel van een As / be-
 droegh twee oncen / also een As twaelf oncen dede. Qua-
 drant was het vierendeel van een As / het wert oock Te-
 runcius ende Quadrin tot Roomen gheheeten: om dies-
 wille dattet drie oncen van twaelf beliep / t welck een ou-
 Romeynsch pont maectt / en so veel als een mijte. Spor-
 tula dede hondert Quadranten / die vijſſentwintich Affris
 bedragē / beloopende twee drachmē Silbers en een half.
 Ende de Drachma drie ſtupbers en een half. Waerom-
 me de Sportula thien cleynē Sextertien dede / die twee
 Blancken ende een half beliepen. Daer nae sloeghen 30
 ander cleyn ſilber gelt / genaemt Libella, t welck so veel
 als een As dede. Ende onlangs daer aen sloeghen 30 een
 ſtuck gelt / dat 30 Sextertia noemden / ende oock Numes
 bedraghende twee Affen ende een half / waer af de vier
 thien Affen deden / t welck thien pont Copers in gewich-
 te woegh / waeromme daer dae den Roomſchen penning
 gheslaghen wert / ter oofſaecten om dat Deni thien be-
 reekent / ende dede vier Sextertien / beloopende tot drie
 ſtupbers ende een half van onse Munte. Wanneer de
 Romeynen arm waren / ſoo gebuyckten 30 Coper gelt /
 tellende met duysent / oft thien duysent / oft hondert duys-
 ſent Copere ſtuckkens / het duysent bedroegh vier Sex-
 tertien / ende de Sextertien teldense met hondert ende
 met duysent / onderſchept maeckende tusschen Serters-
 tius (die maer een Blanck deden) en Obolos / en Sers-
 tertium die twee pont Silbers ende een half bedroegh /
 te weten / thien Croonen tot vijſſendertigh ſtupbers den
 Croon / ſoo veel als Libra, pondo ende mina. Ende om
 dies wille dat haer eerste gelt / ende oock t gheene dat 30
 naest gebuyckten van Coper was / int Latijn As,
 zis gheheeten ſoo wert het alle gader / als van Gout /
 Silber ende Coper met een ghemeynen name As ghe-
 naemt / zijnde een ghewoonliche wijsse van ſprecken by
 de Rechtsghelerten aldus: Deducto zre alieno, ende
 noch op andere manieren / ghelijck als by een ſomme
 Gout / Silber ofte Coper / gelt noemen : als wan-
 neemen seggt / gheeft my up gelt: Kom by is veel
 gels

Vant eerste gēl

gēlts schuldigh / ende anders meer. Nu siet behoude dat
al der Romeynen rijkdom / eertijds in Dee gheleghe
was: ende oock int gheene dat van boeten ofte opentaken
ontfanghen wert / om welker oorsachen der goederen
Peculium gheenoet waren / ende daer af menma selfs
de Romeynen hune by namen / nae de menichste ende
hoedanighent des Ders: / t welck y in oecheloechicheit
hadden / gelick als Cornelius Asinarius, Cecilius Me-
tellus Caprarius, Portius Cato, Lucius Calphurnius
Bestia, ende seer veel andere oierghelycke. Maer t sedert
dat y inde handelinghe des Gouts ende des Silvers
behaghen begosten te nemen / heeftmen lichtelick con-
nen behoeden hoedanigh der Romeynen rijkdommen
waren als men aemmerckte hare gheweldighe ghebou-
wen: de langhduerighe ende verre gheleghe oerloghen
die y so te Water als te Lande voerden: het Gout / Sil-
ber: costelicke ghesceenten ende andere goederen: die y
van alle eynden des werelts by een versameiden: ja selfs
uyt Africken / Sicilien ende Alien: waer door den groo-
ten Turck / die alleenlick een here ober een cleyn deel
des selfs is / veel rijcker / machtiger ende meer ontfien
is: dan alle andere Coninghen ende Vorsten van Eu-
ropen. Maer wederkeerende tot de bysondere rijk-
dommen van Roomen. Een Romeyn en mocht niet
voor rijk ghehouden werden die niet machtygh en was
(gelick den rijcken Crassus seide) een gheheel Legioen
Crissch knechten: een gantsch Jaer te onderhouden ofte
te besoldighen / waer toe men behoesden twee hondert
tweentwintigh duysent: byf hondert en achtentachtigh
Croonen. Ende hoe veel den boomnenden Crassus niet
meer dan byf hondert Talenten van synen Vader en
erfde: soo heeft hy'er nochtans so veel by een vergadert:
dat selve eyndelick tot t ghetal 7100. beliept / welcke
Talenten de somma van vier Millionen 260. duysent
Croonen bedroegh. Onder t ghetal van dese rijcken is
Lucullus mede ghewest / die in een abontmael t welck
hy Cicero ende Pompeus gaf / 1250. Croonen vergad-
tede / ende alsoo op eenen dach eenighe Camer- spel-
ders hondert cleederen van hem te leene begarden / om
hun spelen daer mede te spelen: gaf hy daer tot antwo-
de dat

Rijkdom-
niet der Ro-
meinen.

dat hy 't vyf dupsent tot hun beloven hadde. Ende
te zynen doot werden allenrick de Visschen in zynen
voer booz dertich dupsent Sextertien betroot / bedra-
gende seben hondert vyftich Croonen. Maer wat sel
ik seggen vanden rijkdom ende de gulsigheyt van
Sinius Celer, die booz eenent Lee vyfch Mulus ghe-
aemt / 15000 Croonen gaf, Dolabella booz ijdert
an Scianus hondert dupsent Sextertien / bedragende
yffentwintich dupsent Croonen / ende Apicius (als
linius schryft) den Vorst der gulsigheys gheenaemt /
die hem selfs niet sijn ter doot bracht / als hy sach dat
hem niet meer de vyffentwintich dupsent Croonen over-
gebleven waren / om te verquisten ende goet rier te ma-
ken want hem dacht dat hy doen gantsch arm was ge-
worden. Echterlick vanden Roomen waren een minsten
wintich dupsent Mannen / die primers soo rijk ofte
sicher dan den voormenden Lucullus waren. Laet
us nu comen tot de miltheyt der selver Romeynen / ende
erstelick van Augustus begheuen / die de soldate des
laets haeren vermeerderde toe op dertich dupsent Croo-
nen / hy gaf den *Beaufeggher Lentulum op versche-
den tynen thien milloenen Souts / ende ghabende het
Congiarium (t welck eenighe miltheyt was / die de
keisers ghewoon waren een het gemeene volck te ghe-
uen / ghelyck als de gheschenken een de Crichs knech-
ten) een twee Milloenen intsoenders / en ronde hy 't niet
minder betoefighen dan met vyf en twintich hondert
Sextertien / booz peder mensch / welck bedroegh tot de
somma van twaelf Milloenen en vyf hondert dupsent
Croonen. Hy betoefte Virgilium niet meer dan vier
dupsent Croonen: ende sterbende liet hy sijn erfgena-
men hy Testamente / drie Milloenen en seben hondert
ende vyftich dupsent Croonen / aen gemeene volck een mil-
ioen Souts / aen peder Curie ofte vyffentwintichste deel
vyffentwintich dupsent Croonen / aen voghelick van sijn
lijf waechter gheenaemt Premires vyffentwintich / aen
de Crichs knechten / die vanden Roomen in besettinghe
laghen / elck seben / ende aen de Crichs knechten der Le-
gionen / die hondert dupsent in getale waren / peder booz
sijn voest twaelf Croonen ende een half in dese miltheyt

Wilt depe
der Romeynen.

* Anders
Augur.

Van het eerste gelt

ghien hoofst Julius Caesar nabesghende / die eerste
 enste aen syn ende vanden Crispulieden / thien guld-
 loenen Croonen gaf / aen den Burgheemeester Paulus
 1500. Talanten / waer mede hy gheweltighe ende heer-
 like gebouwen dede rijcken / ende aen Curio den Cai-
 ban des becks / 1500. dussent Croonen / aen syn schen-
 den daer mede te betalen. Marcus Antonius besche-
 liche / die sonder de schandeliche liefde Cleopatrae, want
 door hy sich hier verleenen / een seer groot machtygh ende
 wettende gheen soude gheweest syn / gaf aen syn
 Crispulieden na de nederslage Bruti en Cassij dussentach-
 tigh guldloenen Croonen / sonder noch de Centurien /
 die dobbel solden hadden de Ruyters drie hondich en
 den Crispulieden een andere groots somme. Waer den
 Keijser Adrianus, Commodus (die hy alius Verus
 noemde) tot eenen nactvolgher des Rijkis aen nam / gaf
 hy elken guldloenen gouts aen de Legionnen. Ende
 den hoefen ende verborchen Keijser Nero, tot eenen spijt
 (soo ick achte) van al synen goetsaten / ende niet van we-
 gen de dencht die in hem was / gaf dagelikes aen Ty-
 ridates den Coning van Armenien / die hem tot Rome
 men was comen besochten / acht hondert dussent Gou-
 den / beloopende ter somme van tachtich dussent
 Franche Croonen. Ende den Tyridates betrock en
 woplof hem hem nam / gaf hy hemnoch tot een geschenk
 dussent mael dussent Hertzen / de becke riet guld-
 loenen ende vijf hondert dussent Croonen bedaghen.

Vande eerste Rechtsgeleerden der Romeynen, ende
 van eenighe VVetten. Midtsgaders de uytleggig-
 he van een Epigramme van Ausonius.

Capittel III.

MANIAS Papyrius den Coning den Sassien / was
 de eerste die de Witten Numen in beten gheschick-
 heit ghesleut ende afgescreyghet heeft. Appius Clau-
 dius Regilianus heeft daer na de Witten in thien Ca-
 sen ingesloten. De derde was eenen anderen Appius
 Claudius toegheheten Continanus, die de stede Ap-
 plane liet plabben / ende die het heer Claudiane tot
 Romeen deden slapen. Wassen heeft oock ghewicht
 der letter

der letter R gebonden / de welcke hy in vele boeken seld
de diamanre boen met de S uitspraak / gheschick als
Valeſius, Fufius, Papyſius ende andere / want upt hy de
letter S nam / ende ſelde de R in des ſelfs plaetſe / op dat
men Valerius, Furius, ende Papyrius ſoude moghen
ſegghen / gheschick als men oock naederhant dede / ende
ſchreef oock veel Boeken. Na hem quam Sempronius
naeghenams de VVijſe (want daer iſſer heel van d'ing
naem) Scipio Naſica, Quintus Mutius, Tiberius Co-
runcanus, die den eerſten openbaeren leſer wert / Sex-
eus Elius ende Publius Elius, thoe gheborders ende
Burghemeesters, Cato den Vader ende t'hoofte van het
ghelachte der Doctoren / Publius Mutius een Raetſ-
heer die thien Boeken hy een ſeldan / L. Brutus den
Doctoe die der ſeben maechten / ende Publius Manilius
een Raetſheer ende groote Doctſſer / die der drie hy
een ſelde / alle gader in de Burgherlike Rechten ont-
ghenamen / dat van voerbaechden Appius Claudius,
welken de Boeken der Rechten die hy geſchreven heeft
oock eenighe treffelike Redenen ofte uitspraeken hy
een gheſtelt heeft / ende daerinhoben ſonnighe Wijs-
ſcheyden / die door Panetius den Stoetſchen Philoſophe
groetelike gheprezen werden. Van alle deſe uytneemen
de ghewen ſijn voornemmen Publius Rutilius,
Rufus Burghemeester van Boornen / ende Proconſul
der Wiſen Publius Virginius, ende Quintus Tubero
den Burghemeester / een Stoet ende diſcipel van Panſa,
met Sextus Pompeus, den Oom des grooten Pompei.
De andere waren Celius Antipater, ende Lucius Craſ-
ſus Mutianus, die van Cicero voor eenen grooten
Rechtsgeleerde gehouden wert / Quintus Mutius een
zone banden anderen voornemmen Marius, die t'bur-
gherlike Recht in achtien Boeken begreep / en hadde
door ſijn toehoorders Aquilius Gallus, Lucius Baldus
en Sextus Papyrius. Na deſe quam Seruius Sulpicius
die door ſijn welſpreekenheit (waerinne hy Ciceroni
nabolge) een Beelt van ſijner eerē na ſijnen doot be-
diende twelck hem ooc geſchiede / hy in een gefantſchap
upt gefonden zijnde: hy liet 180. Boeken na die hy alle
gader over de burgerlike Rechten geſchreven hadde

Vande eerste Rechtghelcerden
 ende onder andere discipulen **Alpheus Dardus**, **Caius**
Flavius, **Aulus Offilius**, **Titius Celsus**, **Aufidius Ser-**
rar, **Afidius Mamusa**, **Flavius Priscus**, **Caius Atecius**,
Antistius Labeo, **Publius Celsus** ende meer andere ge-
 leerde Rechtghelcerden nae hem gelijk als **Trebatius**
Cascellius, **Ælius Teboro**, **Arpeius Capito** daer toe-
 gheweeft die tweentwintich Boeken door hem be-
 schreven naeghelaten heeft **Mafurius Sabinus** een Wete-
 der **Nerva** eenen grooten vriend van **Julius Caesar**, **Cas-**
sus Longinus, **Proculus**, **Celius Sabinus** een gemeen-
 samen vriend des keizers **Vespasiani**, met **Pegasus**, **La-**
holenus, **Eburnius**, **Valens**, **Tuscianus**, ende **Sabinus**
Julianus. Eenighe eeuwen daer nae zijnder andere op-
 ghecomen / die de boven ghenoemde nergens in te en-
 wijcken / maer dat meer is / zo overtreffense noch in oop-
 deel ende geleertheit / dese waren **Martianus**, **Volusius**,
Pomponius, **Papinianus**, **Paulus Modestinus**, **Vlpia-**
nus, **Julianus** ende **Hermogenianus**, vande welcke
 ick op een ander tijt bysonderlicken sal spreken / ende
 sal nu tot de Wetten comen. Alle oude historischrijvers
 stemmen hier in over een / dat **Ceres** de eerste is geweest
 die Wetten aen den Romeynen heeft ghegheven / ende
 daer na **Phoroneus** aen de Grieken ofte Argiven / **Mo-**
ses door de hant Gods aen de Ihebreen. **Mercurius** aen
 de Egyptenaers / **Draco** ende **Solon** aen die van Athe-
 nen / **Minos** aen de Candpers / **Lycurgus** aen de Lace-
 demoniers / **Charondas** aen de Thuriannen / ende **Romu-**
lus met veel andere Romeynen nae hem aen de stadt
 van Roemen / beginnende vande Wet **Ælia Tullia**, als
 de andere onredelike Wetten verbeterde / ende de **Cae-**
sojes bedwangh nismant by te scheiden / maer heeft
 sonder onderscheit van personen moesten straffen.
 Om de selve sake werden oock de Wetten **Cecilia** ende
Didia ghemaect die hunnen namen ghenomen hebben
 van **Qu. Cæcilius Metellus**, ende **T. Didius Vinius**
 beide Burgheemeesters toen **Cicero** ende **Nebrus** was
Seftius ende int laetste tijt **Antistius** aen **Atticum**,
 noch toegheane de Wetten **Iunia** ende **Licinia**, als
 door **D. Iunius Sillanus** en **L. Licinius Murena** op-
 de Burgheemeesters voorgheestelt sijn. Ende daer nae

quom

De Wet Aelia Sentia, behoorde aen t burgerlike
recht/ende handelt bande erfgoeden. De Wet A-
elia verbeterde het recht der twaelf Tafelen in som-
mige deelen/ghelyc als Aulus Gellius t selve beschryft/
ende in een seker deel bande Romeynsche outhent staet
beschreven: L. Aebutius den Tribun des volcks / ende
een Man banden ghemeenen hoop/ heeft een Wet door
t volck ghebracht / datmen de hoofstucken bande
twaelf Tafelen / die door de ghemeene saeck onnut wa-
ren/te niet soude doen. De Wet Aterina alsoo gheheeten
nae A. Terinus Fontinalis Coss. verclaerde de weerde
der baeten in gelde/ in plaetse datmen die door henen met
Ossen/ Esels/ Derckens en Schapen betaelt hadde/ t wele
den selven Aulus Gellius mede verhaelt. Men noemde
de selve Wet ooc Tarpeia, om dies wille dat Spur. Tar-
peius Capitolinus die met Aterinus ingestelt hadde/
waer af Festus aldus seght: welke beesten / nae dat het
volck van Roomen gheslaghen copen heeft begunnen te
ghebruycken/ soo ist inde Tarpeische Wet gheboden/
datmen eenen Os op hondert stupbers/ en een Schape
op thien soude waerden. Den selven Festus schryft
noch van een andere Wet / aengaende het betalen der
boeten/ die door T. Menenius Lanatus ende P. Sextus
Coss. soude inghestelt sijn/ twee Jaeren nae de Wet A-
terina, ende Titus Livius schryft/ datter drientwintich
Jaer daer na een derde Wet wert gemaect / begripen
de de weerderinghe des Wees/ ende der boeten. De Wet
Aquiliana van Aquilius den Tribun des volcks hoorts
ghecomen/ strafte de bedrieghers/ meynedighen/ beyn-
sers ende hypocrieten/ en hadde drie Capittelen/ waer af
het tweede (als Vlpianus segt) sijn ghebruyck verloor/
het eerste ende t derde werden inde Boecken der Rech-
ten int langher verclaert. Van de Wet Aquiliana is eenen
tytel inde Pandecten/ en begrijpt enige leerstukken van
bezagingen ende onderrechttingen van cleynen Sonen/
die de Rechtsghelerden Nepotes (Neefkens) noemen/
welcke leerstukken / door den Rechtsghelerden Gallus
Aquilianus ghebonden / ende beschreven sijn gheworden/
maer en behielden niet den name van Wet. De Wet
Aurelia (waer af C. Aurelius Cotta. die met L.

Anl. Gell.
noet. At
tic. lib. 6.
cap. 10.

Vande eerste Rechtshelcerden

Manlius Torquatus Burgermeester was, den inderdaet
 te ghesceft) hier in dat als koninc ofte overkoning
 van den Roomfchen Staat moesten ghesceft worden
 op datter een niemant aenghelijch soude gedaen worden
 ende dat de Tribunen des volcks voeten gheen an-
 dere ampten ofte waardigheden machten becoemen
 Want L. Sylla den Dictator die sich den ridderschap
 de Burgerlijke overreicht / waerof oec de ghemeyn-
 te ghemacht hadde / ghedenckende aan de machtingen
 die hem t'anderen vande Tribunen des volcks aenghe-
 daen zijn ghesceft / heeft haer machte inde overreicht-
 heit in soodanigher wijfe verminderet ende ghemacht
 dat hy een wet machte / waer den de ghene die een
 maal Tribun des volcks ghesceft hadde / niemants
 gheen andere staten ofte ampten soude moghen beko-
 men. De wet Attila beschermde de verkeelinghe der
 ghemeynen ofte Doogden / die om deser oorsake
 Attilianes ghenoemt werden. De wet Agraria was
 inghesceft door Sp. Cassius Con. int jaer vande bou-
 winghe der stat Roomen 268. Den soodanighen
 wetten / was de ghemeyne der Roomen in groote
 eenighheit / ghelijc als man inde gheschiede Titi Livij,
 Appiani ende Trebellij Pollionis sien mach. De we-
 dere wetten van burgerlijke saeken te weten / vande
 wetten die daer na volghden waren Licinia, Agraria,
 Quinctia, Sempronia, Agraria inde Gracchos tuden
 Thoria, Cornelia Agraria, Servilia, Viaria Flavia,
 Pilia Agraria. De wet Cassia, waer of Cassius Lon-
 ginus een Tribun des volcks den inderdaet is ghesceft
 soude tot verminderinghe vande macht der Consulen
 dat gheene dat soe vele van t'ghemeyne volck betrop-
 pen was / die en soude nimmermeer weder inden Staat
 comen / om int ghedel der Raetsheeren gesceft te worden.
 De wet Clodia die de ghemeyne aenging / nam hare na-
 me om dat Clodius de Dictator des volcks hadde
 hare staken Silber gelt was / waer op een stem heeft
 het volck van Dictoria stont / t'welck men te beginnint
 ghemeyn bracht / ende men dede daer eenmanschap na
 de P. Clodius toegehoort de schoone heeft ghesceft
 den vier wetten inghesceft die de ghemeyne saeken
 betrekken

berlick waren. Daer was noch een andere Wet Clodia,
waer door aen de Seerteratissen ofte Gzeffiers der ma-
comsten verboden wert/coopmanschap te doen als seer
qualick voegende door hunne gelegentheyt ende ampt:
nochtans door ghewoonte/ welcke somtijds veel crach-
tiger is/dan de Wetten selfs; zinder eenighe bebonden
coomenschap te dijben/wien het den Kysler Domitia-
num vergaf / haer de straffe volghens de Wet Clodia
quijtscheldende/waer teghen zy sich verloopen hadden.
De Wet Claudia wert ghemaect door Qu. Claudius
Tribun des volcks teghen de Raets heeren / die door de
selbe niet gheoorloft waren / een Schip te hebben / dat
meer dan drye hondert maten (dient Amphoræ noemt)
in sich connen begripen. Van dese Wet spzeekt Cice-
ro aldus: Niemand en conde dat niet eens vermoeden/
dat ghy in Italien een hoebe aen den Zee cant had leg-
ghen/ende dat ghy een Schip creecht / om de vruchten
ober te brengen. De wet Canuleia ghemaect door
C. Canulius Tribun des volcks/maecte lyt de twaelf
Eafelen de Wet te niet/waer door het de Patritijs ende
Edelen verboden was / haer met de ghemeene Bur-
ghers in houwelicks verbond te begheben. Het welck al-
so ingheset was gheweest/door de thien Mannen die
alle gader Patritijs waren/om dlef wille dat door een
ghewoonte der ouders / niemant upt den ghemeenen
volcke het ampt ende de weerdigheyt van eenen Augur
mochte hercrighen / Romulus dit boordeel alleen aen
de Patritijs ghegheben hebbende: ende daetom vrees-
den zy / dat hy soo verre soodanighe houwelicken niet
verboden werden / het Augurschap door de onsecker-
heyt ende vermenginghe der gheslachten soude beroert
worden. Maer teghen soodanige insettinghe heeft Ca-
nuleius gheordineert/dat de houwelicken sonder eenigh
onderschept tusschen de Patritijs ende het ghemeene
volck mochten gheschieden. Welcke insettinghe hy de
boornoemde Edelen qualick ghenomen werde/ achten-
de dat haer bloet daer door besmet/esi t'recht des volcks
ghescheit was. De Wet Cincia verboodt de Abba-
eaten gelt oft eenigh ander dinck in gheschenck aen te
nemen/tot verwerpinghe der saecken ende ghedinghen.

Cicero
corr. Verz.
actio. 7.

Deso

Vande eerste Rechtsgeleerden

Dese Wet wort van Cicero verhaelt int Boeck van
 den ouderdom. De Wetten Corneliz waren hier in ge-
 tek/ handelende de hoefjeden/ Datter moogders/ doch-
 claghters/ verraders/ ende van lasteringen/ misdadens
 de straffe oer foodarighe misdaden/ den insteller der
 selver was L. Cornelius Sylla. De Wetten Furiz
 ende Falcidia beschermde de Testamenten/ gelyck
 als oock de Wet Fusia Caninia ten onsen vande ty-
 leringhe der dienaers door Testamenten. De Wet Aci-
 lia, daer Acilius Glabrio wuthout af was/ oordene-
 dat al de gheene die eenigh bewint ober de ghemene
 incomsten ende schatten hadde/ reeckeninghe moesten
 doen ende dat het alle ondersaten toeghelaten was/ dat
 30 ober de bedieninghen ende schattinghen der * Schat-
 bewaerders/ Stadthouders der Steden/ ende ober an-
 dere mochten claghtigh vallen: voorwaer een seer goede
 ende nuttelike Wet/ door dien het dickwils gheschiet
 dat de arme Princen van hun volck ghehaet werden/
 ter oorsaecken vande wreetheyt ende dieberte hare
 Schatbewaerders. De Wet Oppia begreppende de seer
 overdadige costelike cleederen der Vrouwen/ verboodt
 haer de goude ketenen/ ende dat 30 aen haer oogen niet
 meer dan de weerde van een once Gout mochten dra-
 ghen/ ende beeminderde veel overdadigheden ende on-
 nutte berquistinghen. De Wet Voconia hielt in dat nie-
 mant eenighe Vrouwen tot zijn erfghenaem mochte ma-
 ken/ iae selfs niet zijn eyghen Dochter/ al waert schoon
 dat hy'er maer een/ ende gheen andere kinderen hadde.
 Qu. Vocanius heeftse ghemaect. M. Cato d'oude
 heeft een wepnigh voor de Macedonische oorloghe
 daer toe ghevaden. S. Augustinus int derde Boeck van
 de Stadt Gods seght/ dat hy niet en denckt/ datmen
 billicker ofte rechtvaardigher Wet dan dese soude con-
 nen binden. De Wet Pompeia handelde vant rechte
 van des volcx voortplantingen. Een andere Wet Pom-
 peia aen de Bythiniers ghegheben/ begreep vele din-
 ghen/ ende onder andere datmen gheen oberhepts ofte
 andere ampten mochte bedienen/ noch inden Raet aen-
 genomen werden/ voor den ouderdom van vijftienwin-
 tich jaren. Een andere Wet Pompeia ordeneerde/ dat so

* Wetters
 Theopompus

Augustin.
 de ciuit.
 Dei lib. 3.
 * Wetters -
 der Colonie

leghen Dader ofte Moeder gheboort hadde / die sonde
 (se dat hy met roeden ghelaghen was) in eenen sack
 vernaept werden / met eenen hont / een haen / een Blan-
 ze ende een Sienne hy hant / ende alsoo inde Rijnre-
 getoopen werden. De Wet Scantinia oft Scatinia
 castte de gheene / die coristen darmen haer teghen de-
 atueren worch gelypche / dat is te seggen (om daer-
 er te spreken) de Beggheers / qui muliebra patiun-
 ir, segghens welke Iuuenalis in een van sijne Sar-
 p n bespelt uerwaert. Enighe hebben ghemeyn daer-
 en ontfachter van desen Wet eenen C. Satinius Ca-
 icolinus Tribun des volcks te ghewest / de welcke
 eschuldicht sijnde / dat hy den Zone van Marci
 Arcellus tot onreclicheit versocht hadde / ende dat hy
 een wilde schenden / soo wert hy doot des Daders aen-
 ouden verwesen. Maer Philippus Beroaldus inde
 mtelegginghe die hy over Suetonium ghemaect heeft
 icht dat de meyninghe van soodanighe lieden valsche
 s / ende dat niet dien Scantinius, maer eenen anderen
 van dien name / sijnde een inwoonder van Aricina / dese
 Wet ghemaect heeft : want de Wet ten (seght hy) ne-
 nen haren name vande instellers / ende niet vande mis-
 iaders ofte beschuldighde. De straffe van sulcken mis-
 daet / wert eerstelick op gelt gheset / ende gelt ghebende /
 do was men bezyt / te weten thien dupsent Arunes /
 ghelyck als Quintilianus in het vierde ende sevende
 Boeck sijner institutien schrijft. Ende daer nae om de
 ghewichticheit van soodanighen misdaet / hebben de
 Christelicke Kiezers de straffe beswaert / ende den doot
 daer op ghestelt. Ick sal hier een gheneughlick ghedicht
 van Aufoni us den cluchtighen Poëte verhalen / welcke
 hy ghemaect heeft van eenen seckeren Rechtsgeleer-
 den / die een Vrouw te houwelic nam / die haer lichaem
 van anderen / alsoo wel als van haren Man / liet ghe-
 bruycken / ende wien de Wet Papia of Poppea (ghe-
 maect teghen de gheene die niet en hijlickten) eer wel
 behaeghe / ende daerenteghen de Wet Iulia seer ver-
 doot. Nu den Poëte gheeft seer gheneuglickte redenen
 van dese herschepdenheit / doot de namen van andere
 Werten / segghende / dat den Rechtsgeleerden half-man /

Vande eerste Rechtsgeleerden

Wijffsch en manlich sijnich grooteliet de Wet Scantinia
 heeft/ de tegen die eunuchische en Gebonden ongeschit
 was/ want of Tertullianus int Boeck vande Mono-
 gania verhaelt/ waeromme hy sich eunelick verhaelt
 te volghen de Wet Papia om dese verhoorde saaken
 bedenken/ ende daerom behaegde hem de bequaemste
 Wet Papia. Maer hy en had gheen haere want de Wet
 Titia, door de welcke verboden was enigh geschiet te
 nemen om te dāngen ofte te ruyten/ om des wille dat hy
 wel verfehert was/ so langhe hem niemant te werck stel-
 de/ dat hy niet en soude behoeven te kriegheren/ de wile
 dat ter eenre ;ijden ;ijnen gheest niet met Werten/ noch
 lustenschap beffen was/ ende ter ander ;ijden / son en
 hadde hy oock gheen ghedingen want te nemen/ gelijk
 als den Advocaet des noots/ die geen Wet en heeft/ ende
 als Pilatus die gheen saecht en heeft. Alsoe dat hy ghe-
 nootsaecht was/ elders enen middel te soeken / om te
 enoghen leuen / te weten / niet dat hem castel van ;ijn
 hoerachtige Vrouwe/ ende niet de koppelse/ hem selven
 ghemeyn maekende / sijnde datmen hem teghen mo-
 tuere ghesynchte / teghen de Wet Iulia, welcke hem
 van dese copse mis haegde : het ghedicht heet aldus

Iurifonsulto, cui nubit adultera conuinx,

Papa lex placuit, Iulia displicuit.

Quaeritis unde haec sit distantia? Semineis ipse,

Scantiniam metuens non metuit Titiam. Wet is.

De Wet Papia behaegde den Rechtsgeleerden wel-
 aen toien een overspelighe Vrouwe ghetrout was/ ende
 de Wet Iulia mis haegde hem. Vraecht ghy waerom
 dese verscheydenheyt comt? Een half-man selfs bree-
 sende voor Scantinia en bresde voor Titia niet. Meer
 andere Weten soude ick mogen hy brengen/ gelijk als
 Duellia, Fabia, Falcidia, Fannia, Gabinia in drie ma-
 nieren/ Glaucia, Hieronica, Hircia, Hortensia, Hosti-
 lia, Lectoria, Mamilia, Papyria in vijf manieren / Pe-
 dia, Petilia tweederhande / Roscia, Semptronia in elf
 manieren / Valeria, ende een groote menichte andere/
 van welcke ende van de ghene die ick hier boven ghe-

noemt

verre hebbe / inden ick want inhoudt dat selver int lan-
ghe wilde handelen / het sonde selfs alien wel eens
goutfchen Boeck beboeven: voornamelijk / soo want
niet datmen op de voornaemste Wetten der Handtten
begonde te comen / ick en sal niet seggen van alle gader-
sant die de selbe wilde tellen / hy seudet wel acht duse-
sent een hondert ende vierendertigh binden. Ick late die
innde Codicen / ende in andere Boeken der Burgheliche
rechten verhaelt werden / op een yde staen. ~~Ma ghe-~~
~~toeghe~~ om op een ander tijt breeder daer af te han-
delen / ende sal hier mede dit Capittel beschuyten.

Vande Straten, Brugghen, Eylant, Berghen, Fontey-
nen, Conduyt, VVater-leydinghen, Baden, staende
VVaters, Circkē, Schou-plaetsen, *Ronde schou-
plaetsen, Marckten, Triumph-boghen, VVand-
elplaetsen, Ghedenckteeckenē, Pylaren, Colof-
sen, Pyramiden, Obeliskē, Beelden, Tempelen,
ende andere ourheden van Roomen.

* Anders
Amphitru-
strum.

Capittel V.

VIn een groot ghetal Straten / die voornijdes binnē
Roomen waren / worden der haden daeghs noch ne-
ghementelich gheteelt / die Caius Gracchus alle ga-
der nae een rechte mate dede trecken / ende met steen
niet bestraten. De heerlichste ende die meest golt ghecoost
hadde waren de strate Appiana, die Appius Clau-
dius doen hy Censur was / dede plabepen / streckende
vande Doozte nu S. Sebastiaen genaemt / tot by Capo-
ne / ende Traianus dedese daer nae weder bestraten / tot
by Brindisse / haer de Coninginne der Straten noemē-
de, om dies wille dat alle triumphen daer door gingen.
De strate Flaminia die Caius Flaminius Burghemees-
ter zijnde liet plabepen ofte bestraten van het Capito-
lium af (waerom het de briede strate genoemt wert) tot
by Remini / streckende door de Doozte de Populo. De
strate Emiliana wert door Lepidus ende Flaminius,
beide Burghemeesters gheplabep / tot by het Velt
Boulonghen. De straet Alta Semira ghenaeemt / streck-
te van Monte Caballe / tot by de Doozte van Sinte
Agnes. De Suburra hegoft vande Glende schoone
plaetsen

Strate
Appiana.

Strate Fla-
miniana.
Strate
Emiliana
Strate Al-
ta Semira
Strate Su-
burra.

Vatide outheyr

Strate Sa-
crea.

Strate No
va.

Strate Vi-
cellia.

Strate
Trium-
phanta.

Strate
Reta.

Strate
Bugghe.

Strate
Sublicien.

Strate
Trium-
phale
Vaticano.
Strate
Palatinus.

plaatfurende gingh tot de Kercke van S. Lucia in de-
fa. De Sacra ofte gheheylighe stierde banden hiet
Constantini dooy Tiri hoghe / ende de machet met in
het Capitolium. De Strate Nova ofte nieuwe / stierde
dooy het groot Paleys ende Sapienza tot de Anti-
quische baden. De Vetellia gingh banden Boech Pa-
ritium tot by de Koe. De Triumphanta begheft van
naer nu de Kercke van S. Peter in / ende omgheghe van
aan: Capitolium. De Reta was in het heyl van Mar-
tise straten bedorven ende ghesloochen / sijnde / heeste
den goeden keiser Vespasianus, die een lief hebbet des
gheneynen oorboers was / alle gader doen hermaer
ghelick als blycht dooy een waermeren gheschifte van
het Paleys der Conservatores int Capitolium. Ick be-
vinde datter eertijts acht Buggen ober den Citer
sijn gheweest / twee banden selve sijn int weder ghebal-
len / te weren / de Sublicien ende de Triumphale ofte
Vaticano. De Bugghe Sublicien was een den boer
des Berghs Auentini by Ripa / ghelickamen dooy de
grooten stenen die inde Riviere gheballen sijn / sien mach.
De Bugghe wert eertijck dooy Ancus Marcius
van haer ghemaect / naer afghesloochen sijnde / hee
Horatius Cocles alle t'gantche hant der ghesloochte
begheft stont / soo heeste Amilus Lepidus gheslooch van
sien weder op doen smachen, ende noemde Aemilia,
datter rijt toe dat ze dooy den waters ontfanghinge
andernael ter neer ghesloopen is / ende doen heeste
Tyberius weder op een rijn doen datsmaechen. Ephe-
sien heeste Antoninus Pius gheslooch van ghemaect doen
smachen / veel heeger dan ze te hant was / ende de daf-
dommen ende de ghene die ter doot verhoften warden
werden daer af van boven neer inde Riviere gheslo-
och. De andere Bugghe Triumphale was dieghet by de
plaatse daer nu ter rijt Gasthus van Spirito Sain-
to / ende was alsoo gheslooch / ter oorsaken een dat de
Triumphen daer ober ginghen / waer of men int veld
den des Epheus noch de fondamenten liet. De Bugg-
he Senatoriana ende Palatinus is nu de Bugghe van

erwachten/ ende wort nu Quatro cap/ gheheten: De
 brugge Cestiana ofte Ex iulino is nu die van S. Bar-
 tholomeus die doot de Keysers Valens ende Valentinia-
 us hermaect is ghehouden. De brugge Aureliana
 die Ianuensis, is de ghene diemen nu Sixtus noemt/
 is oock doot Antonius Pius van marber gemaect en-
 de daer na geballe sijnde doot den Paus Sixtus IIII;
 int jaer 1547 wederom opgeboort werbe. De brugge
 liana is die van t'kasteel S. Angeli, ghemaect doot
 den Keiser Adrianum, ende daer na doot den Paus Ni-
 colaus V. herbeuwt in suiker wijse als sy nu is. De
 brugge Miluius nu Molle ghenaemt is tusschen de
 woeste de Populo, een cleyne myle van Roomen: eerst
 doot Elius Scaurus ghesicht / waer by den groeten
 Constantinus Maxencium betwan / die oock van dese
 brugge vallende in den Tyber verdronck. De Brugge
 alaria is ontrent drie mylen ende een half van Roo-
 men / sy was alsoe genaemt / ter oorsaken vanden wegh/
 waer doot al het soute / dat tot Roomen quam gheboort
 werbe: hier onder loopt de rebiere Apenne die de quaden
 Euxyone noemden / sijnde eerst als eenen scheyde-
 mer van het lant der Roetheyden ende het landt der
 Sabinen. Sy wort doot Totilla afgebroken / ende
 nimmer des Keysers Iustiniani wederom hermaect/
 oot sijn Stadthouder Narles, na dat hy de Gotthe
 is doot ingeslotten van Roomen waren t'ondergebracht
 ad. De brugge Mamollo op de selve rebiere / wort
 eerst doot Antoninus Pius ghebouwt / ende daer na doot
 Alexander Mamea hermaect / waer af sy haer name
 nam. Da dat de Tarquinius uit Roomen verjaecht
 waren / gaben de Romeynen al sinne goederen aen de
 inwoonders / die t'selbe gebreck hadden / behalven
 en stuck lants dat sy den Godt Mars toe-heplighden/
 an welker oorsaken het Campus Martius ghenaemt
 viert. Aldaer wierden de feestdaghen ende spelen ghe-
 houden / de lange krijghs-knechten oeffenden haer daer
 in de wapenen. Ende doot dien sy in dit veld veel kas-
 telen / boomen / kruiden ende vruchten bonden / hebben
 sy t'selbe allegader afgesneden ende in den Tyber ghe-
 voert / achtende dat sy de Goden souden vercoemen/
 indien

Brugge
Ex iuli-
no.

Brugge
Aureliana.

Brugge
Eliana.

Brugge
Molle.

Euseb. Hi-
stor. Ec-
cles. lib. 9.
cap. 9.

Brugge
Salaria.

Brugge
Mamollo.
Van een
Eplant int
velden van
den Tyber
ghelegen
sijnde.

Van de outheden

hebben sy het tot haer enden besaet hebben. De na-
 me is allenghs na op een plaetse komende bijeen
 leggen / andere bysichthet ende het sijn dat de
 water voort ghevoert wort is daer mede by ghevo-
 ren / in sulcher voeghen dattet een Epilant is ghevo-
 ren / welck een velddeel van een myle groot was /
 de is nuwards Lyeonia gheannt. Het is met een
 Tempel ende een heilich dat den Agrippa ghevoert
 was / Esculapius den Godt der ghesondheiden toe-
 heyligh / op welcke plaetse daer nae de Romeynen he-
 licken bychten. In t selve Epilant werden noch twee
 andere Tempelen ghesicht: den eenen ter eerre Iouis
 booy Caius Seruilius, alwaer het heilich van Cestre
 ghevoert worde ende d'ander ter eerre van Faunus
 die de Romeynen ghevoert / den terten ghevoert se-
 nit / die de offerhanden ingheset heeft. De voornam-
 ste der seuen berghen van Roemen / was den bergh
 Capitolinus die men nu Campidoglio noemt / eer-
 fte Saturninus ende Tarpeius gheannt / ter oorsake
 van Saturnus die aldaer ghewoont hadde / ende van de
 maeght Tarpeia, die van hoven neder desen bergh is
 gheworpen / waer op den Tempel van Iupiter Opt.
 Maxim. ghesicht was / daer de Romeynen in hare
 Triumphen dien Godt ober hare victorien danckse-
 ginge deden. Den bergh Palatinus nu Palazzo mag-
 gior gheannt / is niet bewoont / maer vol wongae-
 den: de welcke nochtans den ondeughden ende gro-
 telicken keiser Heliogabalus voortyts gheheel met
 porphyreen heeft doen plaberen / om dat hy (soo ick
 gheloofte der werelt niet gantsch onnut en soude wesen.
 Den bergh Auentinus, ofte Querquetulanus alsoo ge-
 heeten ter oorsaken van de voghen die de Romeynen
 nammen ende ghebruecten in hare waersegginghen / is
 die ghene waer op nu de kerck van Sinte Sabina staet.
 Den bergh Celius streckt van de kercke van S. Ian en-
 de S. Paulus tot die van S. Ian van Lateranen. Den
 bergh Esquilinus, ofte Cespius, alwaer men de wacht
 hielt / streckt van de kercke van Maria Maggior tot
 Sinte Peeter in de banden. Den bergh Viminalus
 is daer men nu liet de kerck van S. Laurens in Pa-
 listerna

Dāte boe-
 naemste se-
 ven bergen.

Den bergh
 Capitoli-
 nus.

Chronic.
 Abbas Vr-
 sparg. pag.
 6.8.

Bergh Pa-
 latinus.

Den bergh

Bergh A-
 uentino.

Den bergh
 Celius.

Den bergh
 Esquili-
 nus.

Den bergh
 Vimina-
 lus.

Sperna ende de ban S. Potentiana. Den bergh Qui-
 nalis of Egonio is nu Monte Cauallo ghenaemt. Quirina-
 laer zijn noch andere berghen / te weten den bergh lis.
 intius, waer op de kerck van Sante Trinidad ghele-
 den is. Den bergh Ianiculum is Sante Pedro Mön-
 orio, of Montauro. Den bergh Vaticano is de
 roote kercke van Sinte Pieter ende des Jans Pa-
 pe. Den bergh Glihortuli boortjts oock Pincius
 heheeten / streckt van de poorte Salaria tot by de poort
 de populo, ende daer door ginghen de Romeynen
 candidares ghenaemt / in Campo Martio om van
 ghenaemt naech de ampten te begheeren. Den bergh
 ordanus is nienw / ende alsoo ghenaemt ter oeffeningh
 en euen Iordanus upten gheslachte der Vrsinen, die
 waer ghelooft / ende seer veel schoone huysen ghe-
 licht heeft. Den bergh Testaceus is by de poorte S. Den bergh
 Pauli, ende is alsoo ghemaect ende vermeerderd van Testace-
 heboenen aerdepotten / hoe wel enighe segghen / dat us.
 et potten waren waer in men van alle deelen des we-
 ders de tribuuten tot Roomen bracht / twelck ontwa-
 achtigh is: want soo wie de plaetse recht aenmerckte /
 al bekenmen dat het allegader eenetjns aerde is: ende
 van enen ghebante / ende sel oordeelen dat elcarr den
 roeck ofte het deel was / daer alle de potbackers by
 naekander ghelooft hebben / die in groeten ghetale
 naem gheueft: zijn gemerckt de hooghre des berghs /
 ende dat de Romeynen int beginnel is verleden haer
 Boden / de verriachtighen der Tempelen / de Mutaren /
 re haren om de affghen haer dooden in te bewaren /
 re potten wide vanden / daer sy den wijn ende het was-
 ter wt d'oncken / de schetelen daer sy wt aten / van
 ghedacken aerde maectten. Dese bergh Testaceus
 is dicht by den Tyber gheleghen / gantsch vol Scorp-
 ionen / ende boden noch beneden en soude men niet een
 enigh graenken aerde comen vinden. De fonteyne
 Appiana is door Appius Claudius den Censur van
 hier hier misen gebracht / te weten van Tustulana tot
 Roomen. De Mariana of Aufiana wiert in de stadt
 ghelendet door Qu. Martius Metoz: zijnde / van het
 staende water Fucinus, 18. misen van Roomen.
 Dan de
 Fonteynen.
 De fontey-
 ne Appia-
 na.
 De Mar-
 tiana.

Van de outheden

- De Claudiana** door den keizer Claudius dese oer den
18 mijlen verre bracht/ ende nam die van twee andere
fonteynen waer af d'ene Cerulea ende d'ander Curtia
ghenoemt was/ die leyende langhs den weeghs van Su-
biaco. Dese fonteyn verloor sich dachmits/ ende wiert
alst herstelt ende onderhouden door Vespasianus, Ti-
tus, Aurelius ende Antoninus Pius, gelyck als de
beelden ghetuyghen/ die boven den weeghs van porto
Maior ghegraven sijn. **De Tepula** door Seruilus Ce-
pui ende Decius Cassius Longinus Censorius sijn/ dese
byt mylen van Roomen deden halen/ te weten/
van Tusculana tot op t'Capitolium. **De Iuliana**
wierd door Agrippa van de boven ghenoemde ghe-
men. **De Curtiana** door Marcus Curtius ende Lucius
Papinius beyde Burgemeesters sijn/ dese deden ley-
den vande oude rebiere Aniane haben Tuoli 10 mijlen
van Roomen/ ende dat van de goederen ende den
roof die sy in de plonderinghe van Albanien berceghen
hadden. **De Frontina** door Iulius Frontinus, te wete-
len hy den last had om de wegen te hermaelen/ beteele-
hy nam langhs den weeghs van Subiaco/ in de rechte
Aniane/ twaelf mijlen van Roomen. **De Virgo** door
Agrippa doen hy Etilas was/ dese liet leyden door hy
weeghs van Demele 4 mijlen van Roomen: dese fon-
teyne wert nu Tacio gheheeten. **De Iuturniana** is nu
ter tijt de fonteyne S. Georgio, aldaer de broden de
Looge wasschen. Verscheyden andere fonteynen/ ghe-
lyck als de Traiana, Septimiana, Drusiana, ende de
Alexandrina sijn verloren door langheyt des tijts/ die
alle dinghen verbyrecht ende te niet bruyght: in der we-
ghen datmen daer af niet meer eenighe handiffe can be-
comen. Omme nu te beletten dat de stadt niet wel on-
de belijcht soude warden/ maer datmense alst schoon
moght houden/ waer eertijts een groeten gracht ofte
conduyt onder d' aerde hy de brugge Senatoria, door
nu de kerche van S. Maria is/ ende daer in quamen al
de andere cleine grachten ofte goten niet des stads
buijcheden: die van daer in den Tiber lepen: welcke
gheschiedte ordinantie wel een van de beste is vanden
een goede stadt soude moghen stellen. Op want door
het

Van de
grooten on-
duylt oft
gracht on-
der de aer-
de.

t bebel van Terquinius Priscus van soodanighen
 eete ghemacht/ datter ghemackelich een kerre conde
 noy ryden/ ende by onsen tijt is sy ghemeten/ darse
 sijn voeten ende meer byet was. Ziet daer dan
 de de **Edele Romenen** altyt wat bedacht hebben dat
 t gherijf ende nuttigheyt vande ghemeeute strecke/
 rechte alfoo haren name by de nacomelingen ont-
 kerfick ende aenghenam te maken. Daer waren oock
 van water- leydinghen binnen Roomen/ waer af het
 eerlickeste was het voornoemde vande fonteyne Mar-
 iana waer af datmen noch eenighe overblijffelen ende
 andamenten siet/ langhs den wegh binnen na S. Lau-
 ens bapten Roomen gaet. Het andere was dat van de
 fonteyne Clandiana, twelck strecke van porto Maior
 t by S. Ian te Lateranen/ ende dooy den bergh Celius
 t den Quentinus/ de boghen der selver siemen noch
 al verballen / ende hebben niet teghenstaende de
 ooghte van 119 voeten. Dit wonderbaerlick ende
 puerende stuck werck/ worde dooy Iulius Caesar
 egonnen/ ende dooy Claudius voleynicht/ ende costte
 een miljoen gouts/ ende drie hondert en vyf-en-tsee-
 entigh duysent Croonen noch daer boven. Den ke-
 ser Caracalla dede het vermeerderen tot by t'Capitolis-
 um/ niet verre van daer siet-men eenighe boghen by
 gasthuys van S. Thomas. De ander waterleydinge
 van de fonteyne Appiana gingh aen de voet des berghs
 Testacei/ ende by den boghe Vespasiani, ghelijck de
 inde bogen untwijfen die aldaer aen beyde zijden ghe-
 ien werden. De waterleydinghe Sabbatini wiert alsoo
 ghenamt ter oorsaken van het staende water Sabbate
 dat nu de Anquillare ghenoemt is/ waer af het water
 op desen dach noch op de plaetse Sinte Petri comt.
 Ter zijden de baden van den keiser Titus sijn neghen
 welfselen/ oft leeghe kelders / peder seventhien voeten
 ende een half byet sijnde / twaelf voeten hoogh / ende
 hondert en negen-en-derrigh voeten langh/ ende sijn nu
 de Seuen Salen gheheten. Dit was het Collegium
 Pontifici, dooy Vespasianus ghesicht sijnde gelic als
 blijkt dooy een marmersteen die daer ghebonden was/
 waerby dese nabelijgende woorden gegraben waren

Van de wa-
 terleydinge
 ofte Aquas
 ducten.

Van de Se-
 ven Salen.

Van de outheden

IMPERATOR VESPASIANVS AVG.
PER COLLEGIVM PONTIFICIVM
FECIT. De baden ofte badstooben tot Roomen

Van de ba-
den ofte
Badstobes.

waren groote ende heerliche gebouwen/ omringht met
schoone oertwelfde gaeldeyen/ of bemuerde wandel-
plaetsen die marmere vloers hadde/ ondersluttet met
getweldige groote ppiaren van verscheiden steenen. Het
waren de baden der Roomsche Keysers/ de rijckste en-
de vermaectste der selver zijn de Neronische ende A-
lexandrinische gheweest/ ghelout door Nero ende A-
lexander Seuerus ter plaetsen daer nu de kerck van
Sint Eustathius is. Het badt Agrippina ghemaect
door Marcus Agrippa was op de plaetse dienmen he-
den/haeghs de Ciambella heet/ tusschen de kercken
van Maria Rotonda ende van Minerua. De Anto-
ninijsche door Antoninus Caracalla begheuen ende
van Seuerus volopndicht/ waren op den bergh Mo-
ntemare/ alwaer datmen die heidenhaeghs noch half
verballen sien can/ onder een heel schoone marmere-
nen ende ppiaren. De Aurelianijsche door Aurelianus
geboort/ waren in t'quartier ofte deel datmen Transle-
uere noemt aen geene zijde des Tiberis. De Constan-
tinijsche, op den bergh ghenaemt monte Cavallo int
midten van eenen wijngaert die daer nu is. De Dio-
cletiaensche die van een gantsch wonderlike groote
waren/ zijn by-na noch geheel/ by de kerck van S. Su-
fanna, aen welck ghelout den Keysers Diocletianus
een langhen tijt hondert en veertigh duysent Christenen
te werck stelde/ om dat te eyndigen. De Domitiaen-
sche waren ter plaetsen daer nu het klooster van S. Syl-
vester is/ ende van de selve sietmen noch eenighe fon-
tamenten. De Gordiaensche waren by S. Eusebius
kercke ghesticht/ ende verciert met twee hondert
schoone ende heerliche ppiaren. De Nouatiaensche
waren daer nu de kercke van S. Potentiana is. De
Seueriaensche die desghelijc op seer schoone ppiaren
gesticht zijn gheweest/ wierden door Seuerus ober den
Tiber ghemaect/ enighe van de selve ppiaren zijnde
in de kerck van S. Cecilia, ende S. Grisogon. De
Traianijsche ende Philippijsche waren op den bergh

De baden
van Nero
ende Alex-
ander Se-
uerus.

Polydor.
Virgil. lib.
3: cap. 13.

Baden
Agrippa.
Baden
Antonini.

Baden
Aureliani.

Baden
Constan-
tini.

Baden
Diocletia-
ni.

Baden
Domitia-
ni.

Baden
Gordiani.

Baden
Nouatia-
ni.

Baden
Seueri.

Baden
Traiani.

Exord.

Excellens te weten die van Traianus by de kerck
van S. Martinus, ende die van Philippus tot S. Mar-
thens. Die van Titus zijn gheweest ter plaatsen daer
nu het klooster van S. Pieter in de banden staet. Ende
de Olympiades by het klooster van S. Laurens in Pa-
lisperna. Dit salich hier noch al voer by-gaende seg-
gen/ dat de oude Romeynen verscheiden ordonnantien
maachten/aengaende de ghemeene badstoben/waar af
de sommige voer de badstoben ende andere voer de man-
nen waren/ met verbot dat de mannen sich niet by de
badstoben mochten gaen wasschen/ waar af ghewacht
schijnt gemaect te werden/in de wet 4. C. de aqueduct.
lib. 11. ende dat op de verbaeten die Aulus Gellius
berhaelt. Nu t'gebruyc der baden en is niet so seer
om des lichaems sterckte/ als om de verdoelwinge ofte
verteringe gebondt geweest. Staende waters/ waren
groote grachten of vonden gegraven plaatsen/ seer kost-
salich door menschen handen gemaect/ ende met Zee-
water verdukt om de verdoelwinge te verhoeden. Daar
hine ooplogghden de langhe lieden op schepen/ om daer
door te behendigher in Scheep-strijden te werden. Au-
gustus dede een malen ter plaatsen daer nu de kercke
van Santa Trinidad is. Nero een ander senden boot
van de kercke van S. Petro Montorio: ende het eerste
wierd tot Roomen door Julius Caesar ghemaeckt/ om
ghene rijde des Eubers. Daar waren vele Circken tot
Roomen/ maer haben alle andere vier bande kostelich-
ste ende vermaetste/ te weten/ de Maximus ofte
groote/ het Neronissche, het Flaminissche, ende het
Agoniaensche. Dit waren plaatsen/ daer men ver-
schenden bespygh-spielen maecte/ ende om het bat-
digste loep/ met twee of vier perden die lichte wagens
door trocken van bierderlen verscheiden bartoen/ gelijc
als de eens van groen door de Lenten/ d'ander van root
door den Sommer/ een van wit door den Herfft/ ende een
ander van blaue door den winter/welcke spelen Cir-
cencas ghenaemt in de maent van November eens
door t'ghemeene volck/ ende eens op een ander tijt door
den Eeldom ghesaen werden. De groote Circke die
door Tarquinius Priscus begonnen/ door Julius Caesar

Baden vā
Titus.
Baden
Olympia-
des.

* lib. 10.
ca. 3. onct.
Atic.
Van de
Staende
waters by
de Romey-
nen Na-
machies
gemaemt.

Van de
Circken.

Van de outheden

Octavianus, Traianus, ende door Heliogabalus was groeter is geuoynen/ was tusschen den bergh Palatium ende den bergh Auentino/ op de plaetse die men Cerchi noemt. Zijn lichte was het vijftien-deel/ en zijn lippen het sesstendeel ener mijle/ ganssch omringht met schoone bergude pplanten/ ende bequaam om 260. duysent menschen te ontfanghen. De Neronische was anders daer des berghs Vaticano/ achter S. Pieters kercke/ daer nu ter tijt de Heelde staet. De Flaminiaensche was daer nu de kercke van S. Catharina de Funari is. De Agoniaensche was rondom de groote plaetse/ die men nu Nauone noemt. De andere kercken waren binnen om de bukten de stad op verscheiden plaetsen/ ende onder andere sietmen noch de fondamenten van t'ghene dat bukten de porte Maior is/ tusschen de toinganghen van het klooster van t'heyligh krus in Jerusalem. Een ander waeter op den bergh Glibortuli, beneden daer de kerck van S. Trinitas staet/ ende een ander tusschen de kerck van S. Sebastiaen ende Campo de boe half verbroken/ t'welck door Caracalla ghesicht was/ om aldaer de Olympische seesten ende spel te spelen/ hier inne werde S. Sebastianus met pijlen doot geschooten. De Schoutplaetsen waren ghemaect op de maniere van een halbe Maene/ in weder moghen tachtigh duysent menschen sitten om te spelen ende Comedien te aenschouwen/ waer of het voornaemste dat men staet is/ door Pompeus is gebout gheweest op Campo di fiore, daer nu het Paleys der Vrsinen is. Het andere door Iulius Caesar begonnen ende door Augustus volendicht/ ter eeren van sijnen nebe Marcellus was ter plaetsen daer nu het Paleys van t'hups Savella is. Ende het derde van Cornelius Balbus ende ghelouet door den keiser Claudius, was dicht by de kercke van Flaminius. De Ronde Schoutplaetsen die de Francken Harennes herten ghescheutwys de ghene die ter Verone in Italien ende desghelijck oock in Spanisch zijn/ waeromde ghelouwen/ hoogh ende groot/ de plaetse beneden was rondt ghelouwe omme 85. duysent menschen bequaemelick te comen ontfanghen/ om de schermispielen ende de lachten der groote halbe bosken te

Wande
Schout-
plaetsen.

Polydor.
Virgil.lib.
3. cap. 13.

Wande ront
de Schout-
plaetsen/
ofte Amphithe-
atrum.

crusphoorde/ het boomstam is alrijt getweest/ t welck de
 condepanen Collicum noemen/ in plaetse van Collof-
 cus ter oeffenen van het groote berstet Neronis dat
 mer können was. Dochters heeftet Vespasianus doen
 naken/ Titus heeftet daer na getoght/ in welke tijt
 the een iacht opgherecht wiert waerint meer dan vijf
 tijsent beesten van verscheiden soorten ghedoot waer-
 den/ ende Domitianus dede het vol maken. De ander
 Ronde Schoonplaats bā Statilius was veel chader/
 ende ganssch met kareel-stenen ghebout/ op het klo-
 ster van t heyligh kruys in Jerusalem/ dese waren al-
 legader meest op eenreijp wyse ghemaecht. De Fores
 waren geen ander dinghen dan groote ghebonwen/ ge-
 maecht om te dinghen ende een pegghelich recht te doen/
 ghelyck als het Paleys tot Parys/ ofte het waren oock
 andere plaatsen die haet ende leghigh waren/ aldaer men
 alle dingen te hoopen mach/ ghelyck als tot Parys/ in
 de hallen/ de plaetse ghewert/ ende de clame brugghen.
 De boomstamste tot Roomen waren 17. in ghetele/ te
 weten Forum Romanum beginnende aen den boert van
 Capitolinus/ aldaer den boghe van Septimus is/ ende
 streckte tot de kercke van S. Cosinus. ende Damiaen/
 begijpende den Tempel Veste op der kercke van S.
 Maria Liberatrix, sich voeghende aen een ander rijck
 ende hoogh verheven ghebout/ waer af de Keijser he-
 ren ende Keideners tot het volck hun uitsprake plach-
 ten te doen/ met een gaelderpe ganssch van marber on-
 derstut met 80. groote marmeren ghescepte pilaren/
 die Caligula hadde doen maken om betochtelic van dē
 bergh Palatinus tot op t Capitolium te gaen. Een an-
 der Forum Caesaris was achter de gaelderpe bā Faustina,
 welckers kareelstenen allentich hem hondert duys-
 sent Stercken dat is twee duysent vijf hondert Croone
 ghewest hadden. De Forum Augusti is aldaer nu ter
 tijt de kercke S. Adriani staet/ ende streckte na de kerk-
 toren. Die van Nerua was tusschen de kerck S. Adriani
 ende Basilij. Die van Traianus was daer nu de kercke
 van S. Maria de Loreta is/ al waer noch sijn grooten
 plaet staet/ ende was seer heetlick ghebout. De Salu-
 riana was tusschen de kerck van S. Susanna ende de

Wande
 Kercken
 ofte Fores.

Van de outheden

grootte Salaria. De Forum Boarium ofte ~~Forum~~
om datmen aldaer het bee hercoft/ was tusschen de ker-
ken van S. Gregorius ende van S. Anastasia. De For-
um Olitorium, daerinnen de kercken ende huysen
hercoft/ was eyghentlick de plaetse Monestaria. De
Piscatoria ofte Vischmercht daer men de visch hercoft
was tusschen de kerck van S. Maria in Portico en
S. Maria Egyptiaca. De Suaria aldaer moer de Ven-
kens hercoft/ was dicht by Sant Apostolo, naer de
kerck van S. Nicolaes in Porcilibus staet. Ende
Archimonia by S. Nicolaes des Archimonic. De
plaetsen van de andere Foras ofte ~~Markten~~ en can men
niet sekerlick bekennen/ ter oorsaken van de hercoftin-
ghen ende vernielinghen die Roomen ghelede hiet.
De Romeynen willende haer volck merder naem ghe-
ben/ om heerliche daden upt te rechten/ soo hielden se
boor een ghewoonte/ datse hare Velt-heeren en Stadt-
houders/ die sy Imperatores noemden/ lieten Trium-
pheren/ ende also inde Stadt comen/ ende van den oor-
logh weder-keerende/ gingen sy door groote warmeren
bogen/waet in hare vercreghen victorien ende strejden
gegraben waren/ ende de lantschappen ende steden die
sy onder de gehooftaetheit van Roomen gebracht had-
de. Gelyc als men sien mach/ door een dat by het Coli-
seum boor Constantino opgherecht wiert/ doen hy den
strijt tegen Maxentius (ontrent een myle van Roome)
gewonnen hadde. Een ander boor Vespasianum en Ti-
tus zynen sone/by de kerck van S. Maria noua, tot een
bereeringe bande inneminge en overwinninge ober Ju-
deen. Een ander boor Septimus boor de weesen ende
Of-bercoopers/staende by de kercke van S. Georgio in
Velabre. Een ander boor den keiser Gallienus ghe-
maect van Epiirtijn-steenen/ ende is by S. Virus. En
hoe-wel datter 36 waren/ so en werdender nu niet mer
dan ses gebonde/ de andere zyn ter neder gevallen ende
herbroken. Augustus maecte een wandelplaetse op den
bergh Palatinus/ met marmeren en schoone schilderen
verciert. Gordianus maecte een ander dobbel/ in t'vlt
van Mars, duysent voeten langh zijnde/ ende met won-
derliche schoone pplare verciert. Marcus Agrippa deher

Wien de
Trium-
phische bo-
ren.

Wien de
wandels-
plaetsen.

ander boot zynen Tempel maken/ die men noch by
geheel liet. Daer was ook noch de wandel plaetse
Mercuria by de kercke S. Angeli by de bisschopskercke
de wandel-plaetse Livia was by den Tempel des Dios-
curi. Die van Faustina by de kerck van S. Laurens in
trando, ende die van Octavia de suster Augustei, by
Schout-plaetse Marcelli. Maer van twee andere
in Capitolium/ de een ghenaemt de Concordia, ende
ander die genaecht was om de plaetse te becrieren/ en
niet overgebleven/ van 8. oude pplaeren aen d' een zij-
de/ ende by aen d' ander. De Trophoen ofte gebeden-
teekenen/ waerenghentlick behuyfscelen van den Roof
te by aenden/ die in de oorloghe ghedoot waren/ welc-
ere overblijffelen daer na in schilderpe gheset ofte in
er soconnen marmere gesneden wierden/ ter ghebachte-
nisse der gener diese genomen ende gewonnen hadden/
belijck affinen aen die van Marius noch sien mach/
laende by de kercke S. Eusebij, welcke de Romeynen
eten maken doen by ober Jugurtha ende ober des Cyp-
ren triumpheerde. Enige andere van soodanige ghe-
enck-teekenen/ wierden in der Goden Tempelen op-
gehangen/ en de selve toe-geheplight: in selfs in die van
Jupiter Capitolinus. De grootē pplaer genaecht recht
over de kerck van S. Maria de Loretta, wiert Traianus
oe-geepgent/ doen hy t' lantschap van Dacien gewonnen
hadde/ welcke aenflagh en reyse daer in gesneden wert/
erlosfen hy tegē de Parthe oorlogde/ hoewel dat hy die
nimmermeer gatsch volmaect en sagh/ om dieswille dat
hem de doot onderwegē in de stadt Seleucien in Syrien
verraffte: nochtan wiert zyn lichaem tot Roomē gebracht/
en na dat het de Romeynen geheplight en onder t' getal
haer Goden gestelt hadden/ so leyden sy zyn affchen in
een goudē vat/ en stelden t' selve op dē top des pplaers/
welckers hooghte 128. voetē gemeten wiert/ en bā bin-
nen waren 123. trappen en 44. bensterkens/ die locht en
claerhspt gaben/ aen de gene die daer in gingē/ en bā het
een eynde tot het ander wilden klimmē. Daer was noch
eē anderē pplaer (en isser noch hebē daeghs) op dē bergh
Citorio/ genaecht ter eeren Antonini Pij, by-na die bā
Traianus gelijk zijnde/ uptghenomen datse grooter is:

Daer de go-
den teeken-
en ofte
Trophoen.

Daer de p-
plaer.

want

Van de outheden

• andere
Forum
Romanū.

waer sy is 145. voeten hoogh ende heeft 206. trappen
ende 56. benstekinghe/ een andere diegheliche wiert in
Roomei ghenomen/ ende door Constantinus dat Con
stantinopelen gheboort/ alwaer sy op een groote plaet
noech geheel ende ober eynde staet. Ende op de * groet
marct van Roomeen stontet een gheheel van stuwel
schen marmer/ upt een stuck ghehouwen/ ende 20. voe
ten hoogh: Dese heeft t' Roomsche volck ter eeren van
Iulius Caesar doen maken/ ende lieten dese twee woer
den daer op graven / PATRI PATRIAE. In
eenen hoeck van Forum Olitorianu de plaetse Mo
tanara ghenamt/ was een andere pylaer die Lactans
geheeten was/ om dies-wille dat aldaer by nacht de be
staert-kinderen ghebracht werden/ of soodanighe die de
vaders ofte moeders door armoede niet en konden op
boeden. Recht ober den boghe van Septimus was en
nen pylaer diemen Milliarium aureum noemde/ van
waer datmen den wegh nam/ om van alle plaetsen door
alle des Stades poorten te comen ende upt te gaen. Be
neden het Capitolum boort den Tempel van Bellona,
was een pylaer die de Romeyen Bellicosa noemden/
om dies-wille dat sy van daer eenen werp-pyl metter
hant wierpen naer de zijde van t' volck daer sy oologh
teghen wilden boeren. Door soodanighen middel wist
dan al t' Roomsche volck/ teghen wat lant datmen ool
logh soude boeren/ daer by gheboeght dat terwijlen den
pyl ghevoorten wiert/ noch niet lunder stemmen be
kondicht werde teghen wat lant het was/ ende dit was
haer wijse van de byanden t'ontsegghen. Het Colossus
der sonnen ofte van Apollo, derigh Cubiten hoogh
zijnde/ wiert in t' Capitolum ghestelt door Lucullus die
t'selve upt Pontus gebracht hadde/ ende het koste hem
140 Talenten/ te weten 73. duysent Croonen. Dit
was een groot ende gheweldigh koop-stuck boort en
eenighen ende slechten burgher van Roomeen. Ende Bi
bliotheke van Augustus, was een ander Colossus van
Koper/ hebbende 50. voeten in de hooghte. In de Eker
ofte het deel van den Tempel des Vredes/ was noch et
ander dat 202. voeten hoogh was/ twelck seuen stra
len op sijn hooft hadde/ peder 12 voeten ende een half
hoogh

• Dinde Co
lofse.

hoog. In t'bekken Mars was een ander wat daer
ghelycke hoogte/ ende door Claudius den Iupiter toe-
gehanght. Het Colossus dat Commodus int Capito-
lin stelde was 300. cubjten hoogh/ ende een den in-
angh van Neronis bergelt hijs/ wert een ander ge-
en van 120. voeten hoogh. Nu Colossus was een
ecler van een wonderlike ende geweldige groote/ ge-
maecht na de ghelijckenisse van eenighen ouden Godd
ft van eenigh groot ende vermaect man: ghelyck als
te tines van marmet; sijn die tot Florentien staen/ voeg-
e poorte van groot Polyeps ofte het Stadthuis/
maet of het eene (twelck David is) door Michael An-
dolo ghemacht is/ doen hy noch jongh was/ ende
et ander (t'welck Herculis is/ die Caeus tusschen sijn
eenen ghehanghen hout) door Bartholemy Bandinel;
aet noch een ander van koper/ t'welck eygen Perseus
s: op onsen tijden door Benvenuto Orseure ghemacht
illegader seer conftighe grabers ende schilders van
Florentien. Op de poorte van S. Paulus is een pyra-
mide/ eerstges tot een graf gemaecht door Caius Cestius
en van de seben mannen die de Romeynen Epulones
noemden/ twelck lieben sijn ghewoest die ghestelt wa-
ren om orde te gheben in de maeltijden der Dinsters/
ia dat sy de Offerhanden. olyfacht hadden. Dit graf
viert in 130. dagen gantsen volmaect/ waer of het op-
christ datter in gehouden staet/ ghetunghuisse geest/
welck aldus luydt: OPVS ABSOLVTVM
DIEBVS CXXX. E TESTAMENTO
C. CORNELII TRIBVNI PLEB. SEP-
T. MVIRI EPVLONVM. Blondus wil
dattet een ghemeyn graf door al de Epulones sy ghe-
woest. Obeliske/ Pyramide/ ende Macide/ sijn allega-
der van een grooten ende langhen steen gemaecht/ ge-
heel van een bierkane ende scherp op-loopende stuch
op de wijsse ghelyck als de meeste scherpe kerck-torens
sijn. Het waren eerstges bidingen ende graben der E-
nighen van Egypten. Tot Roomen waren 6 seer
grote Obeliken/ ende 42. clepne/ ende daer waren
heel hieroglyphische teechenen ofte letteren die de E-
gyptenars plaatsen te ghehuypen in gegraben. Het
grootste

Barde Py-
ramiden.

Obel-
listen.

Polydor.

Virgil.lib.

3. cap. 11.

Plin. li. 36.

Cornel.

Tacit.lib.

13.

Strabo li.

17.

Van de outheden

gaatse dat in te Cloche was bepoeght 132 boer
ende het ander dat mede aldaer/ maer clemonter is
88. boeten. Daer van Campus Martius 72. boer
ende twee in het * graf van Augustus, waer of y
sone int midden door ghebroken is / ende staet op y
midden van de strate / oft d' ander is in een heelder by t
kerck S. Roeki berborghen. Een ander daermen end
oer onde siet/ achter S. Pieter, is 72. boeren langh
ende boven in den top is een vergulden kopereen app
waer in de affchen van Iulius. Cæsars lijsaeme be
ten werde. Daer zijn noch twee clepne/ d' een in Ar
coeli, ende d' ander tot S. Maria. Meta was een ander
ten langhen steen/ ofte breelt / die een affshepdinghe
maecte tusschen eenighe plaetsen/ twelck de Italianen
een Termine ende wy affshepdinghe ofte affsonderinge
noemen. Een van dese Metas was by het Coliseum
waer op het beelde Iouis stont van koper ghe
maeckt / twelck in groote oberbloedigheyt water piste/
terwijlen men de spelen speelde/ ende daer gingh dan
een peghelick die doofst hadde/dyncken. Een ander van
dese Metes van Triuertijnsteen ghemaecht ende Capo
de Boue geheeten/ was by de kercke van S. Sebastiaen
ende eenighe segghen dattet het graf van Metella de
huyfbroute Crassi was / ter oorsake van de letteren
die daer in ghegraven zijn. Daer was oock een onepn
delick ghetal van beelden/ soo te boet als te peerde/ van
versheypden stoffen maer meest van marber gemaecht/
daer isser seer veel verloren die onder de verballen ghe
plettert zijn/ veel zijnder oock ghebroken / aen stucken
gheslaghen/ ghestolen ende gints en herwaerts in ver
scheyden rijcken verboert. De sommighe door de Bar
baren vanden van de eerbiedighe outheden ende van
den Edelboom/ geen acht slaen op de weerdigheyt ende
verdienste van sodanige merckteekenon van de deught
der ouders: En de andere door de liefhebbers der outh
heden. Soo veel de beelden te peerde belanght/ men es
binter maer een/ te weten/ dat van Marcus Aurelius.
twelck den Paus Paulus III. van S. Ian van Latera
nen dede nemen / om t'selbe op het Capitolium te
stellen. De andere beelden die voortjts op t' Capito
lium

* anders
Mausole-
um.

Wande af-
sonderinge
of Meta's.

Van de
beelden.

in waeren/ en mede by na allegader verlost/ geest als
 t bā Iouis Latiaria dat Spurius Carullius daer stiel-
 / doen by de Sammit t ondergebracht hadde. In de
 de plaetse wort oec opgerecht het beelt van Iouis To-
 nris, ende in den Tempel van Iupiter Optimus Ma-
 mus twee andere/ het eene van Victoria, ende het an-
 der de Fide. Daer was oock het beelt van Nemesis, an-
 der Rhamnusia genaemt/ en Adrafes. Goddine der
 eerbeerdigheyt en borake/ met veel andere beelden bā
 ercules, waer af het eene door Publius Sulpius en
 ablius Sempromius gemaect is: ende het ander wort
 door Fabius Maximus na dat hy de Tarentinen ver-
 omen hadde/ van Tarenten gebracht. Die van Bona-
 fectz ende van Boris Fortuna door Praxiteles ghe-
 maect. De Apollo van Lucullus waer af ic hier doorn
 e Colossen gesproken hebbe. Het beelt Tani hebbende in
 e rechter hant 300. punten in cijffer gemerckt/ ende in
 e sinckerhant 65. beteekenende daer door de daghen
 an t gantsche Jaer. Twee andere beelden/ het eene van
 en Nijl met eenen Sphinx op de schouderen/ ende het
 ander van den Tygris/ met een Tyger-dier van dien
 de name/ en een hooft der oberbloedigheyt. Eē ander
 eelt bā Hercules datter op dese dagh noch is/ gemaect
 an koper en vergult/ gantsch naect: sonder haer/ hou-
 ende eē kolbe in de rechter en eē appel in de sinckerhant.
 Het beelt der wolvinne die Romulus en Remus soogh-
 e. Twee kopere beeldē waer af het eene geheel aerdigh-
 ic met een dienaers kleeedinge recht op staende gemaect
 is/ en het andere gantsch naecht sittende op de maniere
 van eene herder/ reckende eē doorn wort zinnen voet/ ge-
 maect (so men seght) ter eeren Romuli ende Remi. Het
 groote hooft/ de boeten/ en andere maniere leden die bā
 het Colossus gebroeken zijn/ dat tot andere tijden geheel
 in de Tempel des Vredes gestaen hadde. Zekere mar-
 nere tafelkes/ waer inne seer cleyn en nettelikes gesnede
 is/ de Triumphe bā Marcus Aurelius na de bettegeen
 victorie in Daen. Het groote hooft/ eene hant/ en eenen
 roperen voet van het Colossus van Nero, dat Com-
 modus hē selfs daer na toe-engende. Veel andere beeldē
 ter eeren van eenige Roomsehe Butgers/ die de goederē

der

Van de outheden

* anders
Hallada-
um.

het ghewoonts vermaerbert hebben/ gelyck als hadde
Scipio met zynen langen Tabbaert/ na de victorie in
hy ober Antiochus herregh. Dat van Sylla om dat
hy het Dictateurschap wepgherde te aenbeerden. Dat
van Aemilius Lepidus om dat hy eenen strijt gewon-
nen/ ende t'leven van ee Roomschen burger bescherm
hadde. Dat van Metellus om dat hy het beelt * Mi-
neruz doen den grooten Tempel van Vesta brande
hoor den brand beschut hadde. Dat van Cornelia de
moeder van de Gracchos, om dat sy in tijden van han-
gers noot tot Roomen/ het koren goeden koop ende in
grooten overvloet aen t'gemeene volck gegeven hadde.
Dat van den eersten Brutus, om dat hy de Coningen
uyt Roomen veriaeght had. Dat van Fabius Maxi-
mus, t'welck hy sefs dede maken ende hy Hercules
beelt stellen. Dat van Domitianus, die minnermer
en wilde lyden/ dat zyn beelden van andere metalen
als van gout of se silber souden ghemaect werden/ en-
de allegader van eenerey gewichte. Dit waren al tsa-
men oude ende seer schoone beelden. Van de nieuwe
beelden isser het beelt van den Paus Leo X. van den
huuse de Medicis, die door zyn groote milcheyde ver-
dient heeft/ in soo eerlicken plaetse onder de Ouden ge-
stelt te werden. Noeh het beelt des Paus III. die om
zyne voorsichticheyt/ gheleertheyt/ ende om dat hy ee-
nen Romeyn was/ desgelijck mede verdient heeft. En-
de dat van den Coningh Carel de acheste/ om dat hy
Raets-heer van Roomen hadde willen wesen. Het gene
datmen tot Roomen Marphorio noemt/ is een groot/
leggende/ marmeren beelt/ zijnde aen den voet van Ca-
pitolinus/ t'welck tot anderen tijden voor het beelt van
Iupiter Panarius ghehouden is gheweest/ ghemaect
tot eene ghedachtenisse van de brooden die de Romey-
nen (op het Capitolium belegghert zijnde) in het leghe
der Gallen oft Franconsen wierpe/ waer door sy siende
dat de Romeynen (ghelijck sy meynden) geen gebreck
van lijf-ochten en hadden/ verdragh met haer maect.
Eenighe andere seggen dattet het beelt van den Kijn
was/ op welkers hooft eertijds Domiciani koppen
peert eenen voet hielt. Het was oock een wonderlick
dingh

ingh/ datmen tot Roomen 34. kopere ende 104. pboze
 erden sagh/ met de twee andere/ die men noch in
 fonte Cauallo siet/ de welcke aen Nero tot een ghe-
 henck ghegeven waren/ door Tyridates den Coningh
 an Armenien/ die de stadt Roomen ende den keiser
 jas comen besoecken. Het beelt van Laocon met zijn
 twee kinderen ende t'serpent/ ghemaect door de handen
 van Agefander, Polydorus ende Artemidorus de seer
 wtmenende beeltsnijders/ wiert in het iaer 1506. on-
 der het herballen Dalleys van Titus ghebonden/ dat
 in een van de binnenste kamers van des Kaisers Pa-
 lens is/ met de beelden van Venus, Cupido, Cleopatra,
 ende Antinous. Den Tempel op den bergh Capitoli-
 nus is eerst door Tarquinius Superbius begonnē/ door
 Horatius Puluillus volmaect/ ende door Qu. Catulus
 Louis Capitolinus (anders oock Iupiter Optimus
 Maximus ghenaemt) toegheplicht. Dese soo wist-
 maerden Tempel was vierkant/ ende elcke zijde was
 100. voeten langh/ met dyppen pilaren/ seer geschick-
 elick ende net oer malcanderen staende/ gantsch con-
 tinue/ in sulcker boeghen dat de fondamenten Tarqui-
 nius 400 duysent Croonen ghecoft hebben/ den Croon
 tot 35. stupers. De tichelen van het dach waren ko-
 per bergtūt/ ende men clam bande Offe-maect daer op/
 langhs hondert kostelike marmer trappen. De goude
 ende silbere beelden/ de goude/ silbere ende crystallijne
 baten/ met al de kostelike ghesteenten die daer in wa-
 ren/ kosteden eenen ontweerdelicken schat/ ende onder
 andere rijckdommen/ was daer een gheheel sijn gouden
 beelt tijen voeten hoogh/ sijnde: ses koppen van Esne-
 randen die Pompeus wt Asten ghebracht hadde: dyp
 duysent kopere tafereelen/ waerme de wetten ghegra-
 ben waren: een marmeren koffert/ waer in de boecken
 der Sibillen laghen: ende het beelt Louis, in t' midden
 van t' beelt Iunonis ende Mineruz: welken Tempel
 Augustus eens t'eender reyse seshien duysent pondt
 gouts gaf/ met een groot ghetal peerlen ende kostelike
 ghesteenten/ die wel op dyp miljoenen gewaerdeert wien-
 den. Dese Tempel is hier mael verbrant/ te weten
 415. iaeren naer sijn eerste bouwinghe: de tweede reyse/

Wande Te-
 pelen ende
 eerst bands
 alder ber-
 maersten
 Tempel tes
 eren van
 Bouis Ca-
 pitolinus
 ghemaect.

Van de outheden

was ten tijden van Sylla, maer hy wort daer nae door
 Vespasianus weder hermaect: de derde tempel / ten tijde
 Domitiani diese daer nae weder van nieuw op dede her-
 bouwen / veel schoonder en herrlicher dan y booz. heren
 was geweest / inder voegen dat y hem wel 12. duysent
 Talenten costede / bedragende de somme van secken mi-
 lioen ende 200. duysent Croonen: ende de vierde tempel
 se / ten tijde des keisers Commodi, die voer al de werelt
 onnut zijnde / hem daer mede gheenlints en bemoepte /
 ende t sedert dien tijt is y hoe langs hoe meer verballen /
 ende te niet ghegaen / tot op de verkielinghe des Paus
 Bonifacij 8. diese eenighlints dede verbeteren / en heef-
 ter een Paleys af gemaect / tot een sit-plaetse der Room-
 sche Raets heeren / alwaer noch veel marmer-steenen ge-
 bonden werden / nieuwelick ontdeckt ende gebonden by
 den hoghe Septimi, alwaer de namen van al de Room-
 sche Burghemeesters / Dictateurs ende Censeurs / d'een
 na den ander verhaelt werden. Asyla was een cleynen
 Tempel int midden des Capitolinus / by nae inde selbe
 plaetse daer het Peert van Antoninus is. Romulus de-
 dese maken / om voer alle hoofdoenders / dootslaghers /
 dieben / etc. tot een byjdom te dienen / die al daer haer toe-
 blucht namen / t welck hy dede om yjn stadt te rasser vol
 volcks te krijghen / maer den goeden keiser Augustus
 heeftse doen af breken / segghende / dat men daer door het
 volck een oofsake tot quaet doen gaf. Men den boert van
 den bergh Capitolinus / daer nu de kerk van S. Ca-
 tharina is / was voortijds den Tempel van Car-
 menta, de Moeder Euandri, welcke de Romeynsche
 vrouwen hadden doen maken / om dies wille dat y haer
 vergont hadde / met een wagen ofte koets / door de stadt
 te rijden / tegen het ghebodt vanden Raet die t selbe be-
 boden had. Daer waren noch veel verscheden andere
 Tempelen te weten / inde Curie ofte het deel vande por-
 te Carmentale, den burgh en Tempel der negen Mu-
 sen, Den burgh ende Tempel vande gunstige Fortune,
 den Tempel en de beelden van Honor ende Virtus, den
 burgh vande drie Mutaeren / den Tempel van Mars,
 den Tempel van Minerua, den Tempel van Tem-
 pestu, den Mutaer van Apollo, den Mutaer vande Hope

Den Tem-
 pel der byj-
 derps.

Den Tem-
 pel van
 Carmenta

ende zijn beek / den Muraer der Gallen oft Francosken.
 Ende den omvangh van dat deel was 1222. boeten.
 In de Curie ofte het deel des berghe Celio / was den
 Tempel van Claudius, den Tempel van Mars, den
 Tempel van Tullus Hostilius, ende den omvangh van
 dat deel / was 12200. boeten. In het deel van Isis
 ende Serapis, den Tempel van Isis ende Serapis,
 welck deel inden omvangh 12450. boeten hadde. In
 een ander deel / den Tempel des Vreides / den Tempel
 van Venus, den Tempel van Faustina, den Tempel
 ende het beek des Methodems / de gheheftighe stra-
 te / de gheheftighe poorten / ende den omvangh van dat
 deel was 13000. boeten. In de het deel des berghe
 Esquilini was den Tempel van Venus Ericine, den
 Tempel Iunonis door Augustus gemaecht / den Tem-
 pel van Jupiter Vimeus, den Muraer van Minerva
 Medicinatrix, ende den omvangh van dat deel was
 15800. boeten. In het deel bij Alta Semita, den berghe
 van Bellona, den Tempel Salutis, gemaecht door Do-
 mitianus doen hy van r ghebuer dat hy in stach berse-
 lert was / als Vitellius tot Roomen gecomen was / den
 Tempel Serapes, den Tempel Apollinis, den Tem-
 pel Florz, den Tempel Fortunz publicz, den Tempel
 Quirinis, den Tempel van het geslacht der Flavianen,
 ende den omvangh van dit deel was 15600. boeten.
 In het deel Via lata geheeten / den Tempel Solis ghe-
 richt door Marcus Antonius in zijn Trilumirat, den
 nieuwen Tempel der Fortune, den nieuwen Tempel
 Quirinus, de Capelle van Genius Sanga, en den om-
 vang van dit deel was 12700. boeten. In het deel van
 Forum Boarium op de Offenmarkt / waren de Tem-
 pelen van 2. Victorias, den Tempel Iulij Cezaris, tot
 zijner ere door Augustus gemaecht en zijn grootmoeder
 Venus toegehefticht / den Tempel Saturni, de Tempel
 Castoris, de Tempel en het beek Concordia, de Tem-
 pel Vesta eerst van Numa in een ronde forme ghebout /
 welkers ingangh den manne verboden was / de Tem-
 pel banden * Junsgoden / den Tempel Romuli, de Tem-
 pel Iani eerst door Numa gebout / de Tempel Vespasia-
 ni en Titi, de Tempel Mineruz, de Tempel Carmez,

* Under-
 Deos Pe-
 nates,

Van de outheden

den Tempel Iouis Capitolini, ende Asyli ofte des
 wijsdoms/ bande welke hier boven ghesproken is / den
 Tempel van Iupiter Tonant door Augustus geslicht/
 met d' ander van Iupiter Olympicus ende van Mars,
 den iuiker van Capitolinus / den Tempel en het beelt
 Fides door Spurius Launius opt Capitolium gebouwt/
 de Capelle der Remighent : twee tempelen en beelden
 van Hercules Victoriola, de Autaren van Ceres ende
 Vertumnus, en den omvangh van dit deel was 12867.
 voeten. In het deel bande Flaminiaensche Cirche/ was
 den Tempel Apollinis, den Tempel Herculis, den
 Tempel Vulcani, de Tempel Cnei Domitij, de Tem-
 pel Bruti, den Tempel Iuturnæ, het Pantæon ofte den
 Tempel van alle Goden / door Marcus Agrippa ge-
 bouwt / den Tempel Antonini, den Tempel van Bona
 Effecta oft goet ende / met den Autaar van Felicitas,
 den Tempel van Bellona. Ende den omvangh van dit
 deel was 30500. voeten. In het deel des Palms oft
 Palatini / den burgh bande reysende Fortuna / den
 burgh de Salutis, den burgh van Apollo, den Tempel
 ende het beelt van Iupiter stator, den Autaar van Fe-
 bris ofte Coortse/ den Tempel ende het beelt Fides, den
 Tempel ende het beelt Cybele, een anderen Tempel
 ende het beelt Apollinis, den Tempel der Inake / den
 Autaar Palatini, den Tempel ende het beelt van Iupi-
 ter den vertwinner/ ende den omvangh van dit deel was
 12600. voeten. In het deel bande groote Cirche / den
 Tempel ende het beelt Mercurij, den Tempel Pluton-
 nis, den Tempel en het beelt Cereris, den Tempel ende
 het beelt Veneris, den Tempel Portunni, den grooten
 Autaar / den Tempel Castoris, den Tempel Pompei,
 den Tempel ende het beelt Pietatis, den Tempel van
 Iuno Matura. Ende den omvangh van dit deel was
 11500. voeten. In het deel bande Piscina Publica ofte
 ghemeene Wiscy- bijher/ was den burgh van Venus al-
 ma, den burgh en het beelt Dianæ, den burgh der For-
 tune/ de Mammelosa, den Tempel der goede Goddin-
 ne. Ende den omvangh van dit quartier was 12000.
 voeten. In het deel banden bergh Aventinus den bergh
 der twijffelachtige Fortune / den Tempel ende het beelt
 Lunæ,

unze, den gemeenen Tempel van Diana, met het beelt
 vande Diana van Ephesen / door den Keeser Claudius
 yemaectt / den Tempel ende het beelt des bijhepts / den
 Nutser ende het beelt vā Iuna Regina, ende dit deel bes
 greep 16200. voeten inden omvangh. In het deel ober
 den Cyber / was den burch de Salutis, de Tempel van
 Iupiter, Esculapius ende van Faunus in het Eplant /
 de Capelle Mammā, den Tempel ende het beelt vande
 stercke Fortune ende den omvangh van dat deel was
 33488. voeten. Daer waren tot Roomen noch veel an
 dere Tempelen / als die van Roomen selfs. Ende den
 Tempel Augusti door Tyberium ghebout / ende van
 Caligula, ende de Priesteren Augustalus gheheylight /
 ende daer na door Marcus Agrippa vermeerderd. Ende
 daerendoven noch een onreynelick ghetal andere Nut
 sers beelden van verscheden Goden. die ick al hier acht
 ter wezhe late. Maer wel sal ick hier by voegghen / dat
 den valschen Gods dienst der Romeynen so groot was /
 dat zy dachten dat alle onghelucken van haer bloden /
 wannen zy blypten de stadt eenige Tempelen door haer
 Goden sichten / ghelyck als zy deden / ter eeren van
 Venus Hircina ende Venus Verticordia blypten de
 poorte Collina. Ende blypten de poorte Viminali aen
 Nenia Goddine der versuchtingen ende vande rouwe
 diemen vintom de overledene personen bewijst. Ende
 langs den wegh Labiano den Tempel der Ruste / met
 een ander vande vrouwelicke Fortune langs den wegh
 Latinus. Noch verder blypten de poorte Capuane ont
 trent een misse van Roomen / den Tempel vande Spot
 terpe / om dies wille dat Hannibal aldaer ghelegert zyn
 de / wederom ghekeert was / sonder binnen Roomen te
 comen. De selve Romeynen waren daerinne doech noch
 soo bedroghen / dat zy Nut sers ende Tempelen maect
 ten / ter eeren vande vrees / armoede / ouderdom / ende van
 alle andere onghelucken van Roomen. Maer wat sal
 ick anders vanden Tempel der Ruste segghen / die zy
 blypten hare stadt bouweden? Van dat zy daer door
 wilden beteecken / dat de bleesshelicke wellusten / ghe
 lyck als maectijden / nachten / Comedien / cluchten / dans
 sen ende andere dierghelicke ghenuechten / den ghenen

Vande de
 Tempelen
 die blypten de
 stadt gebout
 waren.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

die opperste ghebieders ofte Coninghen / ober andere
willen worden / seer qualick voeghende sijn : ende dat
men nimmermeer gheen ruste ofte ledighen tijt behoort
te hebben. Ich soude geerne vervolghen int verclaren
van verscheyden andere Outheden / vande stadt Roos-
men / maer alsoo ick moghelijk door de groote lang-
heyt des Capittelen den Leser eenighsints verdrietelick
soude vallen / sal ick het hier mede besluyten / ende den
Leser sal terwijlen met my sijnen adem voort nemen
my ghedraghende aen het volghende Capittel / waer in
ick sal verhalen / waer meer voer gheschiedt is
dinghen tot Roomen sijn gheweest.

Vande Paleysen ende andere Schoone Huysen , Ho-
ven, Gheemeene plaetsen, Bibliotheken, ende ande-
re ghedenckweerdighe outheden van Roomen,
mitsgaders vande Reviers den Tyber.

Capittel VI.

**Vande Pa-
leysen ende
keiserliche
hoven.**

Het Paleys van Augustus maecte den hoek van
Forum Romanum, ghesticht met seer schoone mar-
meren ende groote gheweldighe pylaren. Het Paleys van
den keiser Claudius, was tusschen het Coliseum ende
de plaetse daer nu S. Pieter inde handen is. Dat van
Vespasianus ende Titus oock by de selve plaetse. Dat
van Nerua was tusschen de Toeren der Rekeningen
ende der Militia seer heerlick enge hoven maten costes-
lick. Dat van Caracalla was by sijne baden ghesticht.
Dat van Decius op den bergh Viminalis / daer nu de
kercke van S. Laurens in Palisperna is. Dat van Con-
stantinus, daer nu S. Ian van Lateranen staet. Ende
die van andere keisers in andere verscheyden plaetsen
waer af de plaetsen ter oorsaecken vande e verballen seer
qualick connen bekent werden. Den opgeblasen Nero
houde een huys vande bergh Celius ende Palatinus
tot achter de Esquilies / te weten / van de kercke van
S. Ian ende S. Paulus af tot by Termini. Den in-
gangh van dit huys was se gheweldigh hoogh, dattet

**Weslich
paleys van
Nero.**

an eenerleij hooghe / als het Celossus is gheweest /
 welck een coperen Beelt was hondert vijftwintigh
 loomsche voeten hoogh zijnde / ende het stont recht o-
 er eynde. Daer waren oock drie Gaelderpen boven
 ielcanderen / een half mijle langh / zijnde omringht met
 en staende Water / ende met verscheyden ghebouten /
 op de wijse van een stad. Ende daer binnen waren
 Wisingaerden / groote Weyden / ende Bosschen die met
 iherhande Beesten / soo Wilde als Tamme verbult
 waren. De Waeren waren gantsch bergult / ende met
 Schijntuerck beschooten / dat gheheel met costelicks
 ghesceyten beziert was. De Solderinghen van de
 Kalen ende Camers / waren altemael van Yboor ofte
 Ephenbeen / soo aerdigh ende met een soo upnemende
 conste in een gheboecht / datmen die conde openen / soo
 wanneer als men wilde / ende dan ketmen alle soorten
 van Bloemen ende andere liefelicks ricken van bo-
 den nedre vallen / op de hoofden der ghemer die an
 Tafel gheseten waren. Maer de groote Kale die op
 de wijse van een hemelsche Cloot in een ronde forme
 ghemaeckt was / draeyde (sonder dat yemant bande
 gheene die daer binnen waren sich verroerde) ghedue-
 tighlijcken als een Werk rontomme. Dit onbergh-
 elijck ende wonder weerdigh ghebout / dat wel de
 wercke van een gantsch Coningrijck mach ghecost
 hebben / is ten tijden Traiani verbrant / het byer daer in
 ghecomen zijnde / sonder datmen opt heeft comen ver-
 namen / hoe ofte doo wie t selve gheschiet is. Daer wa-
 ren beschelicks noch binnen Roomen een duysent achte
 hondert seben-entwintigh hupfen / die van Roomsche
 Burghers seer heerlick ende met grooten rickdom ghe-
 boert waren. Maer af het eerste (hoe wel soudet Wpla-
 ven ende Marmer) van Romulus is / dat langhen tijde
 doo de Roomen onderhouden is geworden / sonder
 dattet gheploft was per niens daer by te vregghen.
 Een ander hup van Scipio den Africaen wasser dat
 nu ter tijt de Kercke van S. Georgio staet. De an-
 dere bande ghelachten der Flavianen, Cornelianen,
 ende van Pomponius, waren op den Bergh Quiri-
 nalis seer rijckelick ghesticht. Dat van Marcus

C. q. iij

Crassus

Heerliche
 hupfen vā
 Roomsche
 Burghers.

Vande Paleysen, Hoven, &c.

Crassus ende van Quint. Carulus stonde op den bergh
 iminalis/ daer nu ter tijt de wijngaerden van S. Su-
 fanna staen. Ende men moet ghebencken dat Crassus
 d'eerste was/ die een huys stichtede op pylaren van
 breeude steenen. Het huys van Scaurus was by den
 hoghe Titi op den rugghe des berghs Palatinus / al-
 maer een gaelderpe was/ onderstut met pylaren die 34.
 boerten hoogh waren. Dat van Mamurra was op den
 bergh Celus / gantsch met marmeren tafels verciert
 sijnde. Dat van Gordianus twelck wel twee hondert
 pylaren hadde/ stont dicht by de plaetse daer nu S. Eu-
 sebius kercke staet. De huysen van Cerialia, Carulus
 ende Cicero waren op den bergh Palatinus. Dat van
 Virgilius was by de Erquilies. Ende dat van Ouidius.
 raecte aen den Tempel der Verroostinghe / twelck
 daer na hoo: 146. duysent Sertertien (die 3650. Croo-
 nen bedraghen) aen Clodius vercoft werde. Daerenbo-
 ven waren tot Roomen vijf-en-dertigh Curien/ noch-
 tans soo en sijnder niet meer dan twee-der-hande ghe-
 weest: de eene/ daer de Priesters hunnen Godtsdienst
 oeffenden: ende d'andere/ daer de Raets-heeren van de
 ghemeene saken handelden/ waer af het oude Hof/ als
 daer men de waersegginghen nam / placht te wesen
 daer nu de kerck van S. Pieter in de banden is. De
 twee Hostiliaensche hoven/ waren het eene dicht by
 de Marct/ ende het ander by de plaetse daer nu het
 klooster van S. Ian ende S. Paulus staet. Het Calabri-
 sche was op t'Capitolium/ daer nu ter tijt de Sont-
 plaetsen ende de ghevanghenen zijn: op welke plaetse
 voortijts de Pontificen aen t'ghemeene volck de feest-
 daghen der weke plachten te verkondighen/ ghelijck
 als hedensdaeghs onse Pastooren in hare Prochien
 doen. Het hof Pompeiana was op Campo-flore, ach-
 ter daer nu het Paleys der Desinen staet/ t'welck afge-
 broken werde/ sonder nimmermeer weder op gebout te
 werden/ om diestwille dat Iulius Caesar aldaer ver-
 moort is gheweest. De Senatus ofte Raet-huysen
 waren bysonderlick ghebout/ om dat de Raets-heeren
 aldaer souden vergaderen/ wanneer sy eenigh dingh
 wilden beslupen. Daer wasser een in den Tempel

**Wande Ho-
 ven ofte Cu-
 rien.**

**Wande
 Raet-huysen**

Concordia. Een ander dact nu de poorte van S. Scitiaen is/ ende het derde inden Tempel van Bellona op den de stadt. De Basiliken waren schoone gebouwen/ met beelden/ ppiaren ende dubbele gaelberpen reict/ aldaer de Romeynen over hunne Burghelicke ide * doot-schuldighen saken dinghden: ende hoe welatter tot Roomen twaelf van soodanighe hupfen waren/ soo isser nochtans dyp onder de selve gheweest/ die andere in heerlichheit ende konst verre overtrefsen, et eerste was ghenaemt Paula: het tweede Argenta: ende het derde Alexandrina. De Greco stalo was gheschiedt een hup s/ dat ghemaecht was/ om de ghenen der boordighenooten/ die tot Roomen quamen/ te ontfangen ende stont in dien hoek van den bergh alatinus/ daer men noch eenighe oude om verre ghesallen muieren siet/ boven S. Maria Liberatrix. Ter aetsen daer nu het beelt van Marphorius staet placht rtfes de Canceirpe te wesen/ de welcke hy gheval verandt ende gheballen zijnde/ ten tijden der keyseren heodosij en Honorij wederom hermaect werde. Winnen Roomen waren oock seben-en-dertigh Bibliotheken/ het schoonste ende heerlichste onder de selve was dat van Augustus, met den Roof van Palmarien geout/ ende ghesiert met schoone marmeren ende konighe schilderpen / ende met een onreindelick ghetal Griekische ende Latijnsche boecken voorsien/ gelijkelijcs als zijn Hof/ dat met alle upnemende geesten ende beleerde mannen vervult was / in plaetse van soeten lynnistijckers/ ginchelaers ende andere soodanighe eden. De Gordiaensche Bibliothek/ waert door den keiser Gordianus gemaecht/ die daer twee-en-tseftigh upsent boecken in ghestelt heeft. De Vlpiaensche was van den keiser Adriano hy de baden Diocletiani heboont/ waer in alle de historien waren/ die de gantche gheschiedenissen ende de daden van den Kaer berepen. Ende Asinins Pollio was den eersten binder der Bibliotheken ofte Boeck-winkels binnen Roomen. By de plaetse daer nu de kercke S. Georgio staet/ was een heboont beelt (hoewel datmen daer niet en achterde) dat de Romeynen Equimelia noemden. Het

Wande
Rechtshupf

* Anders/
Criminele.

Wande
Greco stalo.

Wande
Canceirpe.

Wande
Bibliotheken.

plin.lib. 37
Polydor.
Virgil.lib.
2. cap. 7.
Van
quinte.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

eerſts een ſeer ſchoon huys gheweeft / van een Room-
ſchen Burgher Marcus Spimelius genaemt / die wist
dat om dat hy ſeer dwaeſſelich onderworpen hadde
te prael van Roomen te maken / gheboort wiert / ſijn ge-
deren verbeurt / ende ſijn huys tot den groot toeſig-
hopen. Ter tijden banden Tempel des Jpeters / nu
nu de Kercke van S. Maria noua is / waer boortijts en
glanche op twee muiren geleet te weten / waerom een
muir tot den anderen / waer onder tot een trecken van
ſtraffe een bande die gheboeders Horatij behou-
werde door te gaen / om dat hy ſijn eyghen Paſſier ge-
doet hadde / door dien hy haren Syndegone behou-
de / dien hy ſelver in een beſloten Welt verſlagheert hadde
doen hy victorieus tot Roomen was ghecomen. Daer
nu de Kercke van S. Maria ober den Tyber is / waerom
de Romeynen boortijts een ſchoon ende ghetuſſeligh
groot huys gheſicht / door de Soldaten / die oec / ghe-
quetſt / onmachtigh ende ſieck waren / die t'andere
tijden eenighe dijenſen aen de ghemeente gheuen had-
den / ende daer in waerden de ſelve heerlich ghebrant / o-
berloebelich gheboort / gheleet / ende eerlich getractert /
ſoo langhe als hy aldaer int leven bleuen : om welcher
oofſaeken de plaetſe daer nae Taberna meritolia, ende
de Crichſkrachten die daer in waren Milites emeriti
gheheeten worden. Tuſſchen de poorte S. Laurens ende
S. Agnes, hadde de Romeynen een groot Rupan ofte
Perck / t'welck vol van alrehande wyede ende wilde
Wierden was / die hy upt alle plaetſen den woelers haden
comen / om daer Jachten mede op te richten / haer heer-
licheit ende ghetuelt te verhoonen / ende om t'Room-
ſche volck eenighe gheneughte aen te doen. Doen Pom-
peus ſijn ſeerſte ende ſpreken aenrechte / nae ſijn tuer-
de Burghmeesterſchap / dede hy een Jacht ende Ron-
de Schoonplaetſe van 600. Landen : Sylla van 100.
Iulius Caſar van 400 : ende den ſiben Pompeus op
een ander maal van 410. Wanthers t'ender tijde : Ar-
guſtus van 420. Seaurus van 150. ende een Cocord
Lucius Metellus van 142. Olyphanten / nae de ver-
derlaghe der Carthagineſen in Sicilië : Pompeus van
20. treghen 17. Wannen van Octulien : Caſar van 20.
in jñ

Van het
Caſtelyn
der Crichſ-
krachten.

Van het
Perck der
wilde Wierden

Geweliche
Jachten van
eenige Ro-
meynen.

den roemde Burghmeesterſchap teghen 500. boer-
 nachten: ende Domitinus Enobarbus van 100. Boer-
 nachten teghen 100. Jagers uit Numidien. Hoe wel dat
 de Romeynen een groots menighe ſchoone ende heer-
 liche hoven ofte Thuyſen hadden / ſoo waren nochtans
 de vā Saluſtus ende Mecenas de aldervermaerſte. Wie
 van Saluſtus waren op den bergh Quirinus gelegen /
 waeren noch een Maelde ſiet ter aerden legghen / mee
 hyperoglyphiſſe letteren ende teekenen daer op. Ende
 de van Mecenas op den bergh Erquillus / recht ober
 den Toen. Den Keſer Auguſtus gaf hem de plaetſe
 naer toe / nae datter beſloten was / datmen de lichamen
 der dooden aldaer niet meer verbranden noch begraven
 oude / ter oofſaecten banden ſtanch ende grooten roock-
 rie de gebetuen hinderlick / ende de Raefſheeren morpe-
 lich was. Opt hooghſte van dien Toen clam den boe-
 en Keſer Nero, om op zyn gemak ende van verre den
 brand te ſien / daer mede hy Roomen aen alle zyden ont-
 ſteken hadde / ſingende daer op de verſen Homeri van
 den Tropaeiſchen brand. De Catines waren langhe
 huyſen / ghemaecht op de wiſe van een Schip / begin-
 nende van het Coliseum ende aen de voet banden bergh
 Erquillus / ſtreckende door de ſtraete Labicana / hy de
 Kercke van S. Petrus Marcellius, door de ſtrate S. Ju-
 liana ende den bogen van S. Vitus, langs de ſtrate Si-
 butta / toe hy de Kercke van S. Pieper inde banden: ende
 daer liepen zy wederomme op hare eerſte plaetſe. Dit
 quartier ofte deel was hy nae gantsch met Roomſchen
 Edelhorn bewoont. De beemden Quintianes, alſo
 gheheeten nae Lueius Quintus Cincinnatus, waren
 aen den voet des berghs Vaticano / hy het Caſteel S.
 Angeli, ende rondom Riſpa waren / die van Mutius
 Sceuola, die den Roomſchen Raet hem ghegeuen had-
 de / om dat hy zyn leven ghetwaecht heeft / tot ver-
 loſſinghe ende behoudeniſſe van zyn Vaderlant. Men
 gingh door Roomen / clumende op verſcheyden
 plaetſen / nochtans ſoo waren dat de voornaemſte ende
 edelſte opgangen / daer ober dat men nae t'Ca-
 pitolum gingh / de opſte van allen / was de
 gheene dienen ſiet / hy de Kercke de Conſolarinie,

Dande Ma-
 de ofte Lug-
 nen.

Dande Ca-
 rines ofte Ca-
 bellenden
 huyſen.

Dande
 beemden.

Dande op-
 gangh ofte
 opclim
 plaetſen.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

ende was ten tijden der Confusie met steenen best
ter: d' ander was aan den voet des Tempels Ioui
pitolini, nu het Paleys der Kantskerken / ende g
hangen Tempel de Concordia, alwaer machy eerst g
de pijlaren: zijn met hondert trappen tot op't Capitol
Eenen anderen opgangh waer by den langhe Sc
mi, ende een andere nae Ara-cori, alle beyde seer he
licken gheplabert ofte ghebloert / ghegheuen mach i
kerken mach / als men nae t' Capitolium gaet. Ach
den berch Aventinus / langhe de Riviere van den T
ber / op een groot ruym / hadde de Romeynen 10
kopen-schueren / ende elders op verschende waer sta
291. wat cleverder dan d' andere / waer alle gader m
copen bekeut / om in diere tijden het ghemerme welck i
baren moet by te staen. De andere schueren daer nu
Zout op leide / waren byde. kopen-schueren: end
wierden eerst van Ancus Martius ghemacht / ende da
tel op het Zout door Liuius Salinator. De gheban
ghenissen van S. Paulus ende S. Pieter inde banden / du
aen den voet van Capitolinus staen / wierden eerst door
Tulliana gheheten / om dat y alder eerst van Tullus
Hostilius ende Ancus Martius ghemacht: zijn. Maar
de andere die dicht by S. Nicolaus in carcere staen /
zijn ghesticht door Appius Claudius, een vande thien
Mannen / de welcke met ghewelt de Dochter van Vir
ginus wilde nemen / waer om hy d' eerste was: die inde
ghebanghenissen stof / die hy selver ghesticht hadde. Het
graf vanden Keeser Augustus was in het dal Martia
ghenaemt / niet verre van daer nu de Kercke S. Rochi
is: het was van seer schoone marmet ende Porphy: steen
ghesticht / van twee groote Pylaren / van twee groote
Pyramiden / ende van beelden / met twaelf Dooften ende
met drie Mueren in het ronde omgheben 250. elcke
ghen hoogh zijnde / aent epinde der selver ende int midden
was het beelt Augustus, t'welck van Coper en gantsch
bergult was. Het graf vanden Keeser Adrianus was
desghelicks / een seer schoon ende costelick ghebow / ende
het stont ter plaatsen daer nu het Casteel S. Angeli
waer af seer veel schoone beelden ende groote machi
ren Tafels ter aerden ghesmeten ende vernoyft: zijn
ghewo.

Wante Ca
vensch. iert /
ende Zout
schueren.

Wante ghe
banghen
gaffen.

Het graf vā
Augustus.

Het graf vā
Adrianus.

moedten (waer merde den gheheelen Maer bedeckt
s) hoor de Crijchsknechten van Bellisarius inde
loghe teghen de Gotthen / die de selve daer binnen
atom belegerd hadden. Ende het graf banden Keeser
primus Seuerus, was dicht by daer nu de Kerck van
Gregorius staet / alwaer darmen noch drie rāen sp
zen liet / d'een boven d'ander wiert nae der hant Sep
zonium gheheeten / om datter seben solderinghen bo
en malcanderen waren. De Lust-huysen die de Ro
meinen Suburbana noemden / waren seer heerlick ghe
out / ghelijck het huys Terentianæ ofte van Tere
nus, het Ouidiaensche langs de strate Claudiana, het
Luculiensche, het Tulsulaensche, het Phormiaensche,
ende het Tiburtynsche van Adrianus, waerinne ghe
schiedert ende nae eleven af ghemaect waren versche
den plaetsen / ende beelderhande Landschappen / ghe
lijck als by onsen tijden den Coningh van Brancich
Franciscus de eerste ghedaen heeft / de welcke een seer
schoon Casteel ontrent een cleyn misle van Parijs dede
sichten / dat by Madrid noemde / seer ghelekenende nae
t'geene waer nae het ghenoemt was / ende waerinne
by in Spaengien ghevanghen had gheleghen / het is nu
Boulongne ghenaemt. Daerenboven op dat de Ro
meinen so veel te eerberdigh souden zijn tot den crijgh /
nae de ghemeene beschrijvinghe harer ondersaren / die in
Legionares noemden / hadden in een gheweldigh groot
huys / ende vol groote Zalen / dat in Armamentarium
ghenaemt hebben : alwaer al de Wapenen van hare
Crijchslieden in bewaert ende schoon ghehouden wier
den / die in dan daer upt namen / wanneer in ten crijghe
trocken / ende wederom ghecomeen zijnde / soo stelde in se
wederom op haer plaetse. Want doen Roomen begost
te vermeerderen / soo en hadden in gheen Wapenen in
bysonder / noch en wierden inden tijt van twee hondert
Jaren niet besoldicht / wanneer in ter oorlogen trocken.
Maer sullen by des Paus Paleys hoor by laten gaen /
sonder net daer af te sprecken / om dies wille dat het niet
out en is. Ende nochtans en is het niet nieu : want den
Paus Symmachus heeft t selve begonnen te bouwen /
enighen segghen dat het Nicolaes de derde was / t is

Het graf des
Septimus
Severus.
Septizon-
ium.
Wāte Lust-
huysen.

Wā het Mo
nehuys.

nochtans

Van de Paleysen, Hoven, &c.

eertijds een seer schoon huys ghemeeft / van een Ro-
 schen Burger Marcus Spimelius genaemt / de woe-
 de om dat hy seer dwaesselijk onderwonden hadde / si-
 t'pen van Roomen te maken / gheboot waert / sijn ge-
 deren berbeert / ende sijn huys tot den groot toe afge-
 spoken. Ter tijden vanden Tempel des Dyeers t'welck
 nu de Kercke van S. Maria noua is / was boortijds een
 plancke op twee mueren gelept / te weten / vanden eenel-
 muur tot den anderen / waer onder tot een trecken van
 straffe een bande opke gheboeders Horatij beboelen
 werde door te gaen / om dat hy sijn eyghen Zuster ghe-
 doot hadde / door dien zy haren Buijdegom betreen-
 de / dien hy selver in een besloten Delt verflaghen hadde /
 doen hy victoriens tot Roomen was ghecomen. Daer
 nu de Kercke van S. Maria ober den Tyber is / hadden
 de Romeynen boortijds een schoon ende gheweldigh
 groot huys ghefficht / boor de Soldaten / die ont / ghe-
 quetst / onmachtigh ende sieck waren / die t'andere
 tijden eenighe diensten aen de ghemeente ghebaen heb-
 den / ende daer in wierden de selve heerlick ghebiert / o-
 herbloedelick gheboet / ghecleet / ende eerlick getracteert /
 soo langhe als zy albaer int leben bleben : om welcker
 sofsacken de plaetse daer nae Taberna meritolia, ende
 de Crijsf knechten die daer in waren Milites emeriti
 gheheeten werden. Tusschen de Hoofte S. Laurens ende
 S. Agnes, hadde de Romeynen een groot Koning ofte
 Derck / t'welck vol van alderhande loyede ende wilde
 Dieren was / die zy upt alle plaetsen des woens deden
 comen / om daer Jachten mede op te reynen / haer heer-
 licheit ende ghewelt te verhooren / ende om t'Roem-
 sche volck eenighe gheneughte aen te doen. Doen Pom-
 pens sijn feestie ende spelen aenrecht ede / nae sijn t'we-
 de Burgermeesterschap / dede hy een Jacht ende Roem-
 de Schoonplaetse van 600. Leentoen : Sylla van 100.
 Iulius Caesar van 400 : ende den selven Pompeus op
 een ander maal van 410. Jantiers t'ender tijde : Ar-
 gustus van 420. Scaurus van 150. ende een Cocodri-
 Lucius Metellus van 142. Olifanten / nae de ne-
 derlaghe der Carthaginezen in Sicilien : Pompeus van
 20. teghen 17. Mannen van Scutien : Caesar van 20.
 en sijn

Van het
 Gasthuys
 der Crijsf-
 knechten.

Van het
 Derck der
 wilde Dieren

Geweldige
 Jachten van
 eenige Ro-
 meynen.

In zijn roeyende Burgermeesterschap tegden 500. boers-
 luyden: ende Domitinus Enobarbus van 100. Be-
 een tegden 100. Jaghers uit Numidien. Hoe wel dat
 de Romeynen een groots menighe schoone ende heer-
 liche goden ofte Thyumen hadden/ soo waren nochtans
 die by Salustus ende Mecenas de albetvetmaerste. Wie
 van Salustus waren op den bergh Quirinus gelegen/
 daer men noch een Maelde liet ter aerden legghen/ mēt
 hyperoglyphische letteren ende teekenen daer op. Ende
 die van Mecenas op den bergh Erquilius/ recht ober
 den Toen. Den Keiser Augustus gaf hem de plaetse
 daer toe/ nae daer ter besluten was/ datmen de lichamen
 der dooden aldaer niet meer verbranden noch begraven
 soude/ ter soysaecten banden stanck ende grooten roock/
 die de gebeuren hinderlick/ ende de Raets heeren morpe-
 lick was. Opt hooghste van dien Toen clam den voo-
 sen Keiser Nero, om op zijn gemak ende van verre den
 brand te sien/ daer mede by Roomen aen alle ijden ont-
 stecken hadde/ singende daer op de heerschen Homeri van
 den Tropaenschen brand. De Carines waren langhe
 duncken/ ghemaecht op de wyse van een Schip/ begin-
 nende van het Coliseum ende aen de boert banden bergh
 Erquilius/ streckende door de straete Labicana/ by de
 Kercke van S. Petrus Marcellius, door de strate S. Ju-
 liana ende den bogen van S. Vitus, langs de strate Si-
 burra/ tot by de Kercke van S. Pieper inde banden: ende
 daer liepen by wederomme op haer eerste plaetse. Dit
 quantier ofte deel was by nae gantsch met Roomschen
 Edeldom bewoont. De beemden Quintianes, alsof
 gheheeten nae Lucius Quintus Cincinnatus, waren
 aen den boert des berghs Vaticano/ by het Casteel S.
 Angeli, ende rondom Ripa waren/ die van Murus
 Scuola, die den Roomschen Raet hem ghegeuen had-
 de/ om dat hy in zijn leven ghewaght heeft/ tot ver-
 lossinge ende behoudensse van zijn Vaderlant. Men
 gingh door Roomen/ clinnende op verscheyden
 plaetsen/ nochtans soo waren dat de voornaemste ende
 edelste opganghen/ daer ober dat men nae t'Ca-
 pitulum gingh/ de ouste van allen/ was de
 gheue diemen liet/ by de Kercke de Consolarinie,

Wande Ma-
 de ofte Cup-
 nen.

Wande Ca-
 rines oft Ca-
 belleden
 duncken.

Wande
 beemden.

Wande op-
 gangh ofte
 optum
 plaetsen.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

ende waerom tijden der Censurs met steenen besien
 tot: d'ander was aen den voet des Tempels Ioui Ca-
 pitolini, nu het Paleys der Raetsheeren / ende gheen
 heeten Tempel de Concordia, alwaer noch acht gro-
 te pilaren sijn met hondert trappen tot op t'Capitolium.
 Een ander opgangh was op den hoghe Seler-
 mi, ende een andere nae Ara-coeli, alle hadde seer hou-
 liken gheplabent ofse ghebloet / ghelechten noch be-
 seken mach, als men nae t'Capitolium gaet. Nae
 den berch Aventinus / langhs de Riviere vanden Ty-
 ber / op een groot rupen / hadden de Romeynen 160.
 klooren-schueren / ende elders op verscheyde inde stadt
 291. wat elender dan d'andere / maar alle gader met
 rojen verduyt / om in diere tijden het ghemene volck te
 haren noot te staen. De andere schueren daer men
 hout op leyde / waren byde: klooren-schueren: ende
 werden eerst van Ancus Martius ghemacht / ende dat
 tol op het hout door Liuinus Salinator. De gheboon-
 ghenissen van S. Paulus ende S. Pieter inde banden / die
 aen den voet van Capitolinus staen / werden eerst door
 Tulliana gheboont / om dat sy alder eerst van Tullus
 Hostilius ende Ancus Martius ghemacht sijn. Naer
 de andere die dicht by S. Nicolaus in carcere staen /
 sijn ghesticht door Appius Claudius, een vande thien
 Koningen / die welcke met ghewelt de Dochter van Vir-
 ginus wilde nemen / waer om hy d'eerste was / die inde
 ghebanghenissen storf / die hy selver ghesticht hadde. Het
 graf vanden Keeser Augustus was in het dal Martia
 ghenaemt / niet verre van daer nu de Kerke S. Rochi-
 is: het was van seer schoone marmen ende doppeelsteen
 ghesticht / van twee groote pilaren / van twee groote
 bysanden / ende van beelden met twelf doopen / ende
 met drie slueren in het ronde omgeven 250. ellen
 ghen hoogh sijn / aent ende der selver ende int midden
 was het beeld Augustus, t'welck van Copet en gansich
 vergult was. Het graf vanden Keeser Adrianus was
 desghelicks / een seer schoon ende costelick gheboon / ende
 het stont ter plaetsen daer nu het Castel S. Angeli is /
 waer af seer veel schoone beelden ende groote marmen
 Tafels ter aerden ghesmeten ende vernosselt sijn
 ghewe:

Wande Co-
 verschueren /
 ende hout-
 schueren.

Wande ghe-
 banuhten-
 dopen.

Het graf vā
 Augustus.

Het graf vā
 Adrianus.

ghevoeden (waer mede den gheheelen Maer Bedeckt was) door de Crijtsknachten van Bellisarius inde wloghe teghen de Gothen / die de selve daer binnen ontrom belegert hadden. Ende het graf banden Keeser Septimus Seuerus, was dicht by daer nu de Kerck van S. Gregorius staet / alwaer darmen noch drie en vyf aren siet / d'een boden d'ander wiert nae der hant Septizonium gheheeten / om datter seben solderinghen boden malcanderen waren. De Lust-huysen die de Romeynen Suburbana noemden / waren seer heerlick ghehout / ghelyck het Huys Terentianæ ofte van Terentius, het Ouidiaensche langs de strate Claudiana, het Luculijsche, het Tusculaensche, het Phormiaensche, ende het Tiburtynsche van Adrianus, waertinne gheschildert ende nae t'leven af ghemact waren verscheden plaetsen / ende beelderhande Lantschappen / ghelyck als by onsen tijden den Coningh van Brancich Franciscus de eerste ghedaen heeft / de welcke een seer schoon Casteel ontrent een cleyn misle van Parijs dede stichten / dat by Madrid noemde / seer ghelyckende nae t'gheerne waer nae het ghenoemt was / ende waertinne by in Spaengien ghevanghen had ghelegghen / het is nu Boulongne gheheet. Daerenboven op dat de Romeynen so veel te eerbaerdigh souden zijn tot den crijgh / nae de ghemerne beschryvinghe haer ondersaten / die yn Legionares noemden / hadden yn een gheweldigh groot Huys / ende vol groote Zalen / dat yn Armamentarium gheheet hebben : alwaer al de Wapenen van hare Crijtslieden in bewaert ende schoon ghehouden wierden / die yn dan daer wylt namen / wanneer yn ten crijghe trocken / ende wederom ghecomeen zijnde / soo stelde yse wederom op haer plaetse. Want doen Roomen begoft te vermeerderen / soo en hadden yn gheen Wapenen int bysonder / noch en wierden inden tijt van twee hondert Jaren niet besoldight / wanneer yn ter oorlogen trocken. Maer sullen wy des Paus Paleys hoor by laten gaen / sonder net daer af te sprecken / om dies wille dat het niet out en is? Ende nochtans en is het niet nieu : want den Paus Symmachus heeft t'selbe begonnen te bouwen / enighen segghen dat het Nicolaes de derde was / t'is

nochtans

Het graf des
Septimus
Severus.
Septizo-
nium.
Wade Lust-
huysen.

Da het Pa-
uspruys.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

eerſt's een ſeer ſchoon huys ghetweeft / van een Roome-
ſchen Burgher Marcus Spimelius genaemt / de wel-
ke om dat hy ſeer dwazeſſich onderwanden hadde / ſij
Cyren van Roomen te maken / ghebodt waert / ſijn go-
deren verbeurt / ende ſijn huys tot den grond toe afge-
boken. Ter ſyden vanden Tempel des Dyeus / toek
nu de Kercke van S. Maria noua is / was booptijts een
plancke op twee muuren gelept te weten / vanden eenen
muur tot den anderen / waer onder tot een trecken een
ſtraffe een vande die ghebodders Horatij beboet
werde doot te gaen / om dat hy ſijn eyghen Zuſter ge-
doot hadde / doot dien y haren Wyfdegone beuen-
de / dien hy ſelbit in een beſloten Welt verſlaghen hadde
doen hy victorius tot Roomen was ghecomen. Voer
nu de Kercke van S. Maria ober den Cyber is / hadden
de Romeynen booptijds een ſchoon ende gheweldigh
groot huys gheſicht / boot de Soldaten / die out / ghe-
quetſt / onmachtigh ende ſieck waren / die t'anderen
tijden eenighe dienſten aen de ghemeente ghedaen had-
den / ende daer in wierden de ſelve heerlich gheleent / o-
berbloedelich ghebodt / gheleert / ende eerlich getracteert /
ſoo langhe als y albaer int leven bleben : om welker
oofſaeken de plaetſe daer nae Taberna meritolia, ende
de Crichſmechten die daer in waren Milites emeriti
gheheeten worden. Tuſſchen de Poorte S. Laurens ende
S. Agnes, hadde de Romeynen een groot Ruyſen ofte
werck / t welck vol van alderhande wyede ende wilde
Dieren was / die y upt alle plaetſen des wercks had-
den om daer Jachten mede op te rechten / haer heer-
licheit ende ghewelt te verhooren / ende om t Roome-
ſche volck eenighe ghenuygte aen te doen. Voer Pom-
peus ſijn ſeerſte ende ſpelen aenrechtde / nae ſijn tuer-
de Burghermeeſterſchap / dede hy een Jacht inde Ron-
de Schoonplaetſe van 600. Leuten : Sylla van 100.
Iulius Caſar van 400 : ende den ſelven Pompeus op
een ander maal van 410. Panthers t'ender ruyſe : Ar-
guſtus van 420. Scaurus van 150. ende een Cocodrill
Lucius Metellus van 142. Oliphanten / nae de w-
derlaghe der Carthagineſen in Sicilië : Pompeus van
20. teghen 17. Ruyſen van Scudien. Caſar van 20.
daer ſijn

Van het
Caſtelyn
der Crichſ-
mechten,

Van het
werck der
wilde Dieren

Gewelinge
Jachten van
eenige Ro-
meynen.

1) In eerste Burgermeesterschap teghen 500. boer-
 nachten: ende Domitinus Enobarbus van 100. We-
 re teghen 100. Jagers iet Numiden. Hoe wel dat
 e Romeinen een groots menighe schoone ende heer-
 che boden ofte Thynen hadden / soo waren nochtans
 ie hā Salustus ende Mecenas de alderbetmaerste. Die
 an Salustus waren op den bergh Quirinus gelegen /
 aemmen noch een Maelde liet ter aerden leggen / mē
 peroglyphisse letteren ende teekenen daer op. Ende
 ie van Mecenas op den bergh Esquilinus / recht ober
 en Toren. Den Keiser Augustus gaf hem de plaetse
 aar toe / nae daerter besluten was / datmen de lichamen
 er dooden aldaer niet meer verbranden noch begraven
 uide / ter sofsaeken vanden stanch ende grooten roock /
 ie de gebueren hinderlick / ende de Raets heeren morpe-
 ck was. Opt hooghste van dien Toren clam den boe-
 n Keiser Nero, om op zijn gemack ende van verre den
 pant te sien / daer mede hy Roomen aen alleijden ont-
 leken hadde / singende daer op de beerfen Homeri van
 en Tropaenschen byant. De Catines waren langhe
 junfen / ghemaecht op de wijsse van een Schip / begin-
 ende van het Coliseum ende aen de voert vanden bergh
 Esquilinus / streckende door de straete Labicana / hy de
 kercke van S. Petrus Marcellius, door de strate S. Iu-
 liana ende den boge van S. Vitus, langs de strate Si-
 ntra tot hy de kercke van S. Pieper inde vanden: ende
 laer liepen hy wederomme op hare eerste plaetse. Dit
 quartier ofte deel was hy nae gantsch met Roomschen
 Edelhorn betooont. De beemden Quintianes, alsof
 gheheeten nae Lucius Quintus Cincinnatus, waren
 ien den voert des berghs Vatican / hy het Castiel S.
 Angeli, ende contom Rippa waren / die van Mutius
 Scuola, die den Roomschen Raet hem gheueben had-
 de / om dat hy in zijn leven gheuoarcht heeft / tot ver-
 offinghe ende behouderisse van in Waderlant. Men
 singh door Roomen / clumende op verfschepden
 slaetsen / nochtans soo waren dat de voornaemste ende
 belste opgangen / daer ober dat men nae t'Ca-
 pitulum gingh / de outste van allen / was de
 gbang dienen siet / hy de kercke de Consolatinie,

Dande Boe-
 ke ofte Lug-
 nen.

Dande Ca-
 rines oft Ca-
 belladen
 Gysen.

Dande
 beemden.

Dande op-
 gangh ofte
 opclum
 plaetsen.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

ende was ten tijden der Censurs met steenen beset-
 tet: d' ander was aen den voet des Tempels Ioui Ca-
 pitolini, nu het Paleys der Raetsheeren / ende ginch
 banden Tempel de Concordia, alwaer noch acht gro-
 te pilaren sijn met hondert trappen tot opt Capitolium.
 Eenen anderen opgangh was ter by den hoghe Sep-
 timi, ende een andere nae Ara-celi, alle hadde seer hee-
 licken gheplabent ofte ghebloet / gheijckmen noch be-
 kennen mach / als men nae t' Capitolium gaet. Nichte
 den berch Aventinus / langhs de Riviere banden Es-
 ber / op een groot rupen / hadden de Romeynen 160.
 kloopen-schueren / ende elders op verscheyde inde stadt
 291. wat cleinder dan d' andere / maer alle gader met
 copen bevolkt / om in diere tijden het ghemene volck in
 haren noot by te staen. De andere schueren daer men
 Sout op leyde / waren byde. Kopen-schueren: ende
 wierden eerst van Ancus Martius ghemacht / ende den
 tol op het Sout door Liuinus Salinatur. De gheban-
 ghenissen van S. Paulus ende S. Pieter inde banden / die
 aen den voet van Capitolinus staen / wierden eerst door
 Tulliana gheheeten / om dat sy alder-eerst van Tullus
 Hostilius ende Ancus Martius ghemacht sijn: Maer
 de andere die dicht by S. Nicolaus in carcere staen /
 sijn ghesticht door Appius Claudius, een bandet hien
 Mannen / de welcke met ghevoelt de Dochter van Vir-
 ginus wilde nemen / waer om by d' eerste was / die inde
 ghebanghenissen storf / die by selber ghesticht hadde. Het
 graf van Augustus was in het dal Martia
 ghehaent / niet verre van daer nu de Kercke S. Rochi
 is: het was van seer schoone marmer ende bysonder
 ghesticht / van twee groote pilaren / van twee groote
 pyramiden / ende van beelden met twelf doosten / ende
 met drie schueren in het ronde omgeven 250. ellebo-
 ghen hoogh sijnde / aent ende der selber ende int midden
 was het beeld Augustus, t'welck van koper en gansse
 verguld was. Het graf van Augustus Adrianus was
 desghelicks / een seer schoon ende costelick gheboen / ende
 het stont ter plaetsen daer nu het Casteel S. Angelus
 waer af seer veel schoone beelden ende groote marmer-
 en Tafels ter aerden ghesmeten ende vermoest sijn
 ghestort.

Wande Ca-
 versch. aert/
 ende Sout-
 schueren.

Wande ghe-
 banghen-
 issen.

Het graf van
 Augustus.

Het graf van
 Adrianus.

ghevochten (waer mede den gheheelen Staat bedekt
was) door de Crichs knechten van Bellisarius inde
oefloghe teghen de Gothen / die de selve daer binnen
intom belegerd hadden. Ende het graf banden Keeser
epimus Severus, was dicht by daer nu de Kerck van
Gregorius staet / alwaer datmen noch drie ruyen wy-
ren liet / d'een boven d'ander wiert nae der hant Sep-
zonium gheheeten / om datter seden solderinghen bo-
en malcanderen waren. De Lust-huysen die de Ro-
meinen Suburbana noemden / waren seer heerlick ghe-
out / ghesijck het huys Terentianz ofte van Tere-
nus, het Ouidiaensche langs de strate Claudiana, het
Lucullische, het Tusculaanse, het Phormiaensche,
ende het Tiburtynsche van Adrianus, waerinne ghe-
hibdert ende nae t'leven af ghemaect waren versche-
den plaetsen / ende beelverhande Lantschappen / ghe-
sijck als by onsen tijden den Coningh van Brancich
Franciscus de eerste ghedaen heeft / die welcke een seer
choon Casteel ontrent een cleyn mijle van Baris dede
lichten / dat by Madrid noemde / seer ghesijckende nae
gheene waer nae het ghenoemt was / ende waerinne
by in Spaengien ghevanghen had gheleghen / het is nu
Boulongne ghenaemt. Daerenboven op dat de Ro-
meinen so veel te eerbaerdigh souden zijn tot den crigh /
nae de ghemeyne beschryvinghe harer ondersaren / die by
Legionares noemden hadden by een gheweldigh groot
huys / ende vol groote Zalen / dat by Armamentarium
ghenaemt hebben : alwaer al de Wapenen van hare
Crighs lieden in bewaert ende schoon ghehouden wier-
den / die by dan daer upt namen / wanneer by ten crigh
trocken / ende wederom ghecomeen zijnde / soo stelde byse
wederom op haer plaetse. Want doen Roomen begoft
te vernederen / soo en hadden by gheen Wapenen int
vonder / noch en wierden inden tijt van twee hondert
Jaren niet besoldicht / wanneer by ten ooflogen trocken.
Maer sullen by des Kaisers Paleys door by laten gaen /
onder het daer af te spiecken / om dies wille dat het niet
nu en is. Ende nochtans en is het niet nieu : want den
Kais Symmachus heeft t'selve begonnen te bouwen /
mighen segghen dat het Nicolaes de derde was / t's

Het graf des
Septimus
Severus.
Septim-
nium.
Dade Lust-
huysen.

Da het de
prinsipal.

nochtans

Vande Paleysen, Hoven, &c.

vermaent hemelick dat het allenghst hene oeffen vande
 gheschiedenissen vernievert is, ende voornamelijk door Nic-
 laus de bysde / de welcke den berghe tot een stede
 maecte/ende Sixtus de vierde / vande de Capelle / of
 Conclabe, de Bibliothek / ende begonste het paleys
 houten / daer de Richters ende de Doctoren van
 Rota wooren/het welck daer na door Innocentius de
 eerste volmaecht is ghe worden / met den Hof de Belu-
 dere, ende de Fonteyn opt midden vande plaetse. En-
 delick heeft Iulius de tweede van den Hof ende het pa-
 leys / een huys ghemaecht / alwaer hy verscheiden
 ghemeynen beelden / op een versamelt heeft / ghelyck als
 dat vanden Nijl / vanden Cyber van Romulus en Re-
 mus, die de Wolvenne ligghen en sucken / dat van A-
 pollo, ende den Laocoen met sijn twee kinderen / ende
 het Serpent / ghemaecht door Agelander, Polydorus
 ende Artemidorus, die seer uytnemende beeltsnijders/
 welck beelt in het Jaer 1506. gebonden wiert/onder de
 verballen van het paleys / des Kiepers Titi, het beelt
 van Venus ende Cupido, ende het beelt van Cleopatra,
 ende dat van Antinous. Enndelick den Paus Paulus
 de derde (die soo sooghuldigh was in het bewaren van
 de ontheden ende edeldommenen van Roomen / als andere/
 die vanden van alle deught sijn / gherracht hebben / om
 e'selbe van al sijn lof te berooben) door de vertooninghe
 vanden dagh des Oordeels / dat hy in de Capelle van
 Sixtus dede schilderen / ende in het ander / vande Zale
 des Conclausums / vande bekeeringe Sinte Pauli door
 Michael Angelo Bonarot, den Florentiner heeft door
 dese twee schilderpen (segghe ick) de Stadt Roomen so
 danigen blinkenden glantsch ghegheben / dat soo lan-
 ghe als een soo wonderweerdighen ende selsamen stuck
 wercks dueren sal / e'selbe van alle volckeren des Aerts-
 bodems / met verwonderinghe sal aenghesien werden.
 Nu is ter oberigh vanden Cyber te spreken / de welcke
 int begintfel Albula ghenoemt werde / ende daer na
 Tyberinus, ter oorsaecken van Tyberinus den Co-
 ningh van Albanien, die sich daer in verdonck: of
 (ghelyck eenighe segghen) ter oorsaecken van Tyberi-
 nus een Velt-oberste der Ihetruischen oft Toscanen.

het beelt is
 Laocoen,

Wande by-
 waere is
 het en van
 sijnen oop-
 spangh.

dit al

is aldaer langhen tijt den ober-toght bewaerde. Zijn
in eersten ontfprongh comt upten bergh Apenninus/
van de Riviere Arno die door Florentien loopt: in sulke
re boegen dat men se alle beyde hoeders noemde / om
at zo soo nae by malcanderen waren / ende upt eenen
rygh haren ontfprongh namen / gelyck als by nae de
au ende de Rofne doen. Hy is int beginfel cleyn / ghe-
ck schier alle Rivieren zijn / maar by waft daer nae
toe het water van 40. cleyns Rivieren / die sich alle
ider in zijnen boefem begheben / waer onder de Hera-
ide de Tiberon de voornaemste zijn. Zijn loop en
erit hem niet verder / van het een eynde tot het ander /
in 75. mylen ende valt by hostia / inde Middellant-
he Zee / alwaer een bequamen hawe is / om alderhan-
groote Scheepen te ontfanghen. Dese Riviere is een
scheepdinghe tusschen Toscanen / het hertoghdom
an Elyn / ende Marta / d'Aucona / ende voortijds
aetse te bloepen / aen den boet vanden bergh Capito-
nus / en aen den Palatius / doen Romulus met zijn
hoeder aldaer ghebonden was / op welke plaetse nu
kercke van S. Theodorus staet. Maer Tarqui-
us Priscus heeft haren loop aldaer / verandert ende
cht ghemaect. Augustus dede den gracht des Ty-
ers togder maken / op dat zo so dichtwils (waermer hy
verbloepde) inde stadt niet soude loopen. Marcus A-
rippa * Ediles zijnde / heeft hem weder van plaetse
den veranderen / ende eyndelick wiert hy tusschen twee
muern van Carrel-steenen besloten / van Roomen af
it by de zee / gelyck als men noch bekennen can / door
gheene overghebleven is / van eerighe ghevalen / ende
gebroken stucken des muers. Maer de fondamenten
et malens / die men noch op den Tyber liet / zijn vande
indighe Bellisarij den opperste Belz-hers des Key-
ers Iustiniani, doen hy vande Goetgen binnat de
adt van Roomen belegert was. Hier mede sal ik nu
n eynde van dit Capittel maerken : want soude ik
le d'ander bysondericheden van Roomen verha-
en / het soude alleen wel een grooten Boeck behoe-
en. Want dese stadt is gheweest de schoonste / heer-
ckste / rijkste ende bloeyenste die der in de gantche
werelt

* Ediles
zijn tweedes
ten geweest /
de eerste E-
diles Curo-
les / waren
dieners
der kercken
ofte Godes-
housen ghe-
weest / ende
waren oock
gheset om
gemeen spel
aen te rech-
ten / en oock
om de Godes
offerhande
te doen: de
andere Edi-
les Cere-
les / besor-
gers / dese
hebbē de co-
renfonders
besorgt.

Van de Paleyfen, Hoven, &c.

eerſtes een ſeer ſchoon huys gheboeft / van een Rome-
ſchen Burgher Marcus Spimelius genaemt / die be-
hoefde om dat hy ſeer dwaefſelich onderwoonden hadde / ſij
Etrien van Roomen te maken / ghebodt waert / ſijn ge-
baren berbeert / ende ſijn huys tot den groot toe afge-
ſproken. Ter tijden vanden Tempel des Sports / toek
nu de Kercke van S. Maria noua is / was booghts een
plancke op twee mueren gelept / te weten / vanden eenen
muur tot den anderen / waer onder tot een trecken van
ſtraffe een bande die gheboeders Horatij beboet
werde door te gaen / om dat hy ſijn eyghen Zuſter ge-
doot hadde / door dien yu haren Wyfdegere betwee-
de / dien hy ſelbe in een beſloten Welt verſlaghen hadde /
doen hy victoriens tot Roomen was ghecomen. Waer
nu de Kercke van S. Maria ober den Epher is / hadden
de Romeynen booghts een ſchoon ende ghetweldigh
groot huys gheſicht / door de Soldaten / die ont / ghe-
quetſt / onmachtigh ende ſieck waren / die t'anderen
tijden eenighe dienſten aan de ghemeente ghebaen had-
den / ende daer in waerden de ſelve heerlick ghebient / o-
berchloebelich gheboet / gheleet / ende eerlick getractert /
ſoo langhe als yu aldaer int leven bleben : om welcker
oofſaeken de plaetſe daer nae Taberna meritolia, ende
de Eriſch knechten die daer in waren Milites emeriti
gheheeten worden. Tuſſchen de poorte S. Laurens ende
S. Agnes, hadde de Romeynen een groot Ruym ofte
ſterck / t welck vol van alderhande wyerde ende lude
dieren was / die yu upt alle plaetſen des woelers deden
comen / om haer Jachten mede op te rechten / haer heer-
licheit ende ghetoeft te behooren / ende om t Room-
ſche volck eenighe gheneughte aan te doen. Doen Pom-
peus ſijn feeſte ende ſpeelen aenrechtde / nae ſijn tuer-
de Burghermeeſterſchap / dede hy een Jacht ende Ron-
de Schoonplaetſe van 600. Leuten : Sylla van 100.
Iulius Caſar van 400 : ende den ſelben Pompeus op
een ander maal van 410. Danters t'ender tijde : Ar-
guſtus van 420. Seaurus van 150. ende een Cocodis
Lucius Metellus van 142. Oliphanten / nae de ne-
derlaghe der Carthagineſen in Sicilien : Pompeus van
20, teghen 17. Marcen van Octulien : Caſar van 20.
in ſijn

Van het
Gasthuys
der Eriſch-
knechten,

Van het
ſterck der
lude dieren

Ghetweldige
Jachten van
eenighe Ro-
meynen.

in zijn stonde Burgermeesterschap teghen 500. boer-
 kerichtenende Domitinus Enobarbus van 100. Boer-
 ren teghen 100. Jagers uit Numidien. Hoe wel dat
 de Romeinen een groots menigte schoone ende heer-
 liche goden ofte Chyrenen hadden / soo waren nochtans
 die bij Salustus ende Mecenas de alderbetmaerste. Die
 van Salustus waren op den bergh Quirinus gelegen /
 waer men noch een Haelbe liet ter aerden legghen / mee
 hy peroglijphijfse letteren ende teekenen daer op. Ende
 die van Mecenas op den bergh Erquillinus / recht ober
 den Toen. Den Keiser Augustus gaf hem de plaetse
 daer toe nae datter belloten was / datmen de lichamen
 niet dooden aldaer niet meer verhanden noch begraven
 soude / tet oofsaeken banden stanck ende grooten roock?
 die de gebeuren hinderlick / ende de Raets heren morpe-
 lick was. Opt hooghste van dien Toen clam den boe-
 sen Keiser Nero, om op zijn gemack ende van verre den
 byant te sien / daer mede hy Roomen aen alle yden ont-
 streken hadde / singende daer op de beersen Homeri van
 den Tropaeischen byant. De Catines waren langhe
 gansen / ghemaect op de wijsse van een Schip / begin-
 nende van het Coliseum ende aen de voet banden bergh
 Erquillinus / streckende door de straete Labicana / by de
 Kercke van S. Petrus Marcellius, door de strate S. Ju-
 liana ende den bogen van S. Vitus, langs de strate Si-
 lurtia tot by de Kercke van S. Pieper inde banden: ende
 daer liepen hy wederomme op hare eerste plaetse. Dit
 quartier ofte deel was hy nae gantsch met Roomschen
 Edelhom bewoont. De beemden Quintianes, alsof
 gheheeten nae Lueius Quintus Cincinnatus, waren
 aen den voet des berghs Vattiano / by het Casteel S.
 Angeli, ende contom Rijpa waren / die van Murius
 Sceuola, die den Roomschen Raet hem ghegeuen had-
 de / om dat hy zijn leven ghetwarght heeft / tot ver-
 lossinghe ende behoudensse van zijn Vaderlant. Men
 gingh door Roomen / climmende op verscheyden
 plaetsen / nochtans soo waren dat de boomseemste ende
 edelste opganghen / daer ober dat men nae t'Ca-
 pitulum gingh / de ourste van allen / was de
 ghene diemen liet / by de Kercke de Consolarinie,
 ende

Wande Ha-
 de ofte Lug-
 nen.

Wande Ca-
 rines oft Ca-
 belleden
 gansen.

Wande
 beemden.

Wande op-
 gangh ofte
 aprium
 plaetsen.

Van de Paleysen, Hoven, &c.

ende was ten tijden der Censurs met steenen beset-
 ter: d'ander was aen den voet des Tempels Ioui Ca-
 pitolini, in het Paleys der Raetsheeren / ende gaag
 banden Tempel de Concordia, alwaer noch acht gro-
 te pylaren; in met hondert trappen tot opt Capitolum.
 Eenen anderen opganch wasser by den boghe Sep-
 mi, ende een andere nae Ara-coeli, alle beyde seer hee-
 licken gheplabent ofte ghebloet / ghelijckmen noch be-
 kermen mach / als men naet t'Capitolium gaet. Nichte
 den berch Aventinus / langhs de Riviere banden Ep-
 her / op een groot rupin / hadden de Romeynen 160.
 kloopen-schueren / ende elders op verscheide inde stadt
 291. wat cleonder dan d'andere / maer alle geset met
 colen bebrukt / om in diere tijden het gheerne volck in
 haren noot by te staen. De andere schueren daer men
 Sout op leide / waren byde kloopen-schueren: ende
 wierden eerst van Ancus Martius ghemacht / ende den
 tol op het Sout door Liuinus Salinatur. De gheban-
 ghenissen van S. Paulus ende S. Pieter inde banden / die
 aen den voet van Capitolinus staen / wierden eerst door
 Tulliana ghebeeten / om dat sy alder-eerst van Tullus
 Hostilius ende Ancus Martius ghemacht sijn. Naer
 de andere die dicht by S. Nicolaus in carcere staen /
 sijn ghesticht door Appius Claudius, een bande thien
 Mannen / de welcke met ghewelt de Dochter van Vir-
 ginus wilde nemen / waer om hy d'eerste was / die inde
 ghebanghenissen storf / die hy selver ghesticht hadde. Het
 graf vanden Keeser Augustus was in het dal Martia
 gheenaemt / niet verre van daer nu de Kercke S. Rochi
 is: het was van seer schoone marmer ende Porphyre steen
 ghesticht / van twee groote pylaren / van twee groote
 pyramiden / ende van beelden met twaelf poorten / ende
 met drie mueren in het ronde omgheben 250. ellebo-
 ghen hoogh sijnde / aent eynde der selver ende int midden
 was het beelt Augustus, t'welck van Coper en gantsch
 bergult was. Het graf vanden Keeser Adrianus was
 desghelicks / een seer schoon ende costelick gebou / ende
 het stont ter plaatsen daer nu het Casteel S. Angeli is /
 waer af seer veel schoone beelden ende groote marmer-
 en Tafels ter aerden ghesmeten ende vermoest sijn

Wande Co-
 renschijder /
 ende Sout-
 schueren.

Wande ghe-
 banghen-
 issen.

Het graf vā
 Augustus.

Het graf vā
 Adrianus.

ghewo-
 on-

ghetoopten (waer mede den gheheelen stader bedekt was) door de Crichs knechten van Bellisarius inde oorloghe teghen de Gothen / die de selve daer binnen ontom belegerd hadden. Ende het graf vanden Keeser Septimus Seuerus, was dicht by daer nu de Kerck van S. Gregorius staet / alwaer datmen noch drie en twintigh jaren siet / d'een boben d'ander wiert nae der hant Septizonium gheheeten / om datter seben solderinghen boben malcanderen waren. De Lust-huysen die de Romeynen Suburbana noemden / waren seer heerlick gheboort / ghelyck het huys Terentianz ofte van Terentius, het Ouidiaensche langs de strate Claudiana, het Luculijsche, het Tusculaensche, het Phormiaensche, ende het Tiburtynsche van Adrianus, waerinne gheschildert ende nae t'leven af ghemaect waren verscheden plaetsen / ende beeldverhantende lantschappen / ghelyck als by onsen tijden den Coningh van Brancichyck Franciscus de eerste ghedaen heeft / de welcke een seer schoon Casteel ontrent een cleyn missie van Parijs dede stichten / dat by Madrid noemde / seer ghelyckende nae t'gheene waer nae het ghenoemt was / ende waerinne by in Spaengien ghevanghen had gheleghen / het is nu Boulongne ghenaemt. Daerenboven op dat de Romeynen so veel te eerberdigh souden sijn tot den crich / nae de ghemeene beschrydinghe harer ondersaren / die by Legionares noemden / hadden by een ghelovdigh groot huys / ende vol groote Zalen / dat by Armentarium ghenaemt hebben : alwaer al de Wapenen van hare Crichslieden in betwaert ende schoon ghehouden wierden / die by dan daer upt namen / wanneer by ten crichge trocken / ende wederom ghecomen sijn / soo stelde byse wederom op haer plaetse. Want doen Roomen begoft te vermeerderen / soo en hadden by gheen Wapenen int bysonder / noch en wierden inden tijt van twee hondert jaren niet besoldicht / wanneer by ter oorlogen trocken. Maer sullen wy des Daus Paleys hoor by laten gaen / sonder yet daer af te spreken / om dies wille dat het niet out en is. Ende nochtans en is het niet nieu : want den Daus Symmachus heeft t'selbe begommen te voortwen / enighen segghen dat het Nicolaes de derde was / t'is

nochtans

Het graf des
Septimus
Seuerus.
Septizo-
nium.
Dade Lust-
huysen.

Da het Mo-
pauys.

Vande Paleysen, Hoven, &c.

nochtans kennelick dat het allengs hant oeffen vande
 ghesanten vermeerbert is/ ende voornamelick door Nico-
 laes de vyfde / de welcke den bergh tot een stads
 maecte/ ende Sixtus de vierde / boude de Capelle / het
 Conclabe/ de Bibliotheca / ende begonde het Paleys
 bouwen / daer de Richters ende de Doctoren vande
 Rota wooren/ het welck daer na door Innocentius de
 achste volmaecht is ghelworden/ met den Hof de Belvi-
 dere, ende de Fonteyn opt midden vande plaetse. Con-
 delick heeft Iulius de tweede van den Hof ende het Pa-
 leys / een huys ghemaecht / alwaer hy verschepten
 Marmeren beelden/ hy een versamelt heeft/ ghelyck als
 dat vanden Nijl/ vanden Cyber vā Romulus en Re-
 mus, die de Wolvinne ligghen en suighen / dat van A-
 pollo, ende den Laocoön met sijn twee kinderen / ende
 het Serpent/ ghemaecht door Agelander, Polydorus
 ende Artemidorus, die seer uytnemende beeltsnijders/
 welck beelt in het Jaer 1506, gebonden wiert/ onder de
 herballen van het Paleys / des Kiepers Tiel, het beelt
 van Venus ende Cupido, ende het beelt van Cleopatra,
 ende dat van Antinous. Eyndelick den Paus Paulus
 de derde (die soo sooghbuldigh was in het bewaren van
 de ontheden ende edeldommen van Roomē/ als andere/
 die vanden van alle deught sijn/ ghetracht hebben/ om
 t'selbe van al sijn lof te berooven) door de vertooninghe
 vanden dagh des Oordeels / dat hy in de Capelle van
 Sixtus dede schilderen / ende in het ander / vande Tale
 des Conclaudiums/ vande bekeeringe Sinte Pauli door
 Michael Angelo Bonarot, den Florentiner heeft door
 dese twee schilderen (segghe ick) de stadt Roomen so-
 danigen blinkenden glantsch ghegheben/ dat soo lan-
 ghe als een soo wonderweerdighen ende selsamen stuck
 wercks dueren sal / t'selbe van alle volckeren des Aets
 bodens/ met verwonderinghe sal aenghelien werden.
 Nu i' ter overigh vanden Cyber te spreken / de welcke
 int begintfel Albula ghenoemt werde / ende daer na
 Tyberinus, ter oorsaecken van Tyberinus den Es-
 tingh van Albanien, die sich daer in verdonck: of
 (ghelyck eenighe segghen) ter oorsaecken van Tyber-
 nus een Velt-overste der Ietrusschen oft Toscanen

het beelt vā
 Laocoön.

Wende wy
 hier de Cy-
 ber en van
 sijnen op-
 sogghe.

dit al

is aldaer langhen tijt den oer-toght behoerde. Zij-
en eersten ontfprongh comt upten bergh Alpinus/
oben de Rivier Arno die door Florenten loopt in sul-
ke voegen datmen alle beyde hoeders noemde / om
dat zo soo nae by malcanderen waren / ende upt eenen
vergh haren ontfprongh namen / gheleyck als by nae de
dau ende de Rofne doen. by is int begintfel cleyn / ghe-
ych schier alle Rivieren zijn / maer by wast daer nae
ooc het water van 40. cleyn Rivieren / die sich alle
ader in zijnen boesem begheben / waer onder de Hera-
nde de Tiberon / de voornaemste zijn. Zijnen loop en
leert hem niet verder / van het een eynde tot het ander /
van 75. mylen / ende valt by hostia / inde Middellant-
sche Zee / alwaer een bequamen hawe is / om alderhande
grootse Schepen te ontfanghen. Dese Riviere is een
scheepdinghe tusschen Toscanen / het Hertoghdom
van Dybin / ende Marra / d' Atrona / ende voortsijde
laetse te bloepen / aen den boet vanden bergh Capito-
mus / en aen den Palatinus / doen Romulus met zijnen
spoeder aldaer ghebonden was / op welke plaetse nu
de kercke van S. Theodorus staet. Maer Tarqui-
us Priscus heeft haren loop aldaer / verandert ende
recht ghemaeckt. Augustus hebbe den grachte des Ty-
bers ingedien maken / op dat zo so dickwils (waermeer by
verbloepde) inde stadt niet soude loopen. Marcus A-
rippa * Edices / inde / heeft hem weder van plaetse
oem veranderen / ende eyndelick waert by tusschen twee
moeren van Carcel-stenen vlesoren / van Roomen af
ot by de zee / gheleyck als men noch bekennen can / door
ghene oberghebleven is / van eenighe ghevalen / ende
gebroken stukken des muers. Maer de fondamenten
der molens / die men noch op den Tyber liet / zijn vande
indinghe Bellisarij den opperste Velt-heer des Key-
zers Iustiniani, doen by vande Goetgen binen de
stade van Roomen belegert was. Hier mede sal ik nu
en eynde van dit Capittel maerken : want soude ik
alle d'ander bysondericheden van Roomen verha-
len / het soude alleen wel een grooten Boeck behoe-
ven. Want dese stadt is gheweest de schoonste / heer-
lichste / rijckste ende bloeyenste die der in de gantche
werelt

* Ediles
zijn tweedes
by geweest /
de eerste Co-
sules Curu-
les / waren
dienaers
der kercken
ofte Gods-
housen ghe-
weest / ende
waren oock
gheset om
gemeen spel
aen te rech-
ten / en oock
om de Gods-
offerhande
te doen: de
andere Co-
sules Cere-
les / besor-
gers dese
hebbē de co-
rensouders
besorgt.

Vande Teerlinghen

Wetelt opt ghewest is / ofte wesen sal: al dat yem
 ontgheroept ende soo menighmael door de *Fransen*
 ende andere *Barbarische* volkeren verbestraet is
 gheworden / waer door y in sulcken verballinghe is ge-
 comen / datter eenen dit verachtelick becsken op ge-
 maecht heeft / segghende:

Roma caput mundi, mundi nunc culus habetur.

Maer den Spotter die het ghedicht ende *satire*
 van ynen achterclap daer in ontghespoghen heeft / en
 heeft daer door de goede vernaeftheyt van soo eene
 stadt niet comen vernindelen / welcke y noch behout /
 is het niet al / soo ist ten minsten noch een deel van ynen
 ouden glans: ynde alsulcks dat y de eerste ende hoop-
 naamste stadt van gheheel *Europen* is / ende door de
 hier poechen des *Methodens* vernaeft / den oppersten
Bisschop onser heylighen *Vader* den *Paus* aldaer y
 ghewoonliche woonstede houdende / gheelyck als de an-
 dere *Pausen* naelolghers van *S. Peter* in desen heylighe
Stad oock ghedaen hebben. In het is te langhe
 opt stuck van *Roomen* ghebleuen / ende daarom stellen
 wy wat anders by der hant nemen.

Vande Teerlinghen ende Caert-spielen, door de wer-
 ten verboden zijnde, ende wat quaet daer uyt
 spruyt.

Capittel VII.

DE ghene die haer gelt door het *Teerlingh* oft *Caert-*
spel inde waegtschael stellen / die behouden quaden
 alst dat y quade coopsleden yin ghewest. *Sootend-*
ghe spelen yin een eerlick *Man* / eer qualick voeghet
 ende voornamlich de ghene die daer in ghewonlich be-
 lich yin / ende hun werck daer af maechen / waerom den
 ghenen die daer mede om megaet / noch cracht / noch be-
 hendicheyt / noch voorsichtigheyt / noch sijschijnig-
 heyt des gheestes / gheelyck in andere spelen / te bate comt /
 maer alleenlich het blint gheluck / oft deel eer de valste
 teken yin hem beha'pigh. In sulcher voeghen want
 ghenen rijt qualicker bestet is / dan de ghene die men
 in soedanighe spelen verquift: want men en leet niet
 anders in / dan betynghe / *God* te lasten / en sichsel-
 en

he sght-men heftighe gheschillen ende twist/ de welcke
 heelt ijs een oorsake van vyantschap/ la oock wel van
 moorderpen sijn. De ledigheyt een moeder alles quarts
 is het beginsel ende den oorsprongh des spels: sy is de
 ghene die het ontfanght ende baert / ende gierighent
 daer na boet ende onderhout het. Daerenboven daer en
 is geen dingh ter werelt/ dat grooter oorsake is van de
 berquistinghe ende verderbinghe van des menschen
 goederen/ dan het spel/ ende hoe-wel dat-men al schoon
 somtijts wint/ soo verliestmen ebenwel zijnen goeden
 name. Ende oock het gelt dat met spelen ghewonnen
 is/ en sal nimmermeer eenighsints tot profijt ghedien/
 om dies-wille dat men in t spelen volherdende / t selve
 weder vierboudigh verliest/ oft het spreekwoot moest
 valsche wesen/ behalven noch het groot verlies des tijts/
 t welck onverbeterlick is. Men can de daghen wel tel-
 len/ die t sedert des werelts scheppinge verloopen sijn;
 maer die speelders en sullen nimmermeer weren/ hoe
 veel ghelts sy door t spelen verloren hebben: want de
 ghene die het haer af ghewonnen hebben/ behalven dat
 sy noch alijt de somme loochenen/ en sijn niet ghedach-
 tigh dat gheduerende het spel/ gelt in haren boesem oft
 in haer mouwen oft in haer diefsacken gesteken hebbe.
 Daer is eenen Autheur geweest/ de welcke in Francon-
 sche beersen een rijndicht genaemt L'Epenopeptie ofte
 den lof der Teerlingh-speelen beschreven heeft/ maer
 hy soude veel beter ghedaen hebben/ waert dat hy sijn
 penne tot een ander eynde besteedt hadde/ hoe wel hy
 sich berontschuldicht/ hy-brenghende datmen somtijts
 de lieden veel eer van hunne ondeughden ende dolingen
 treet wanneer-men die prijs ende bedeckelicheit berispt/
 dan als-men die opentlicken beracht. Nu hy seght dat
 Palamedes den vinder van het Teerlingh-spel is ghe-
 weest/ t welck men hy geen oude Autheuren beschreven
 vint maer wel dat hy het tafel-spel bondt/ darment op
 een Dam-bert ofte Schaeckbert speelt. Ick en can nimmer-
 ghens eenige sekerheyt van den oorsprongh deses spels
 becomen. Enige seggen dat het de bindinghe der Ro-
 meenen is; maer de teerlingen in t latijn Tali genaemt
 waren alreede in t ghebruyck (op een ander maniere
 noch

75 Van de Teerlinghen
 nochtans ten tijden des Meesters Augusti, datwelcke af-
 dus aen zijn dochter stont: Misi tibi denarios ducen-
 tos quin quaginta quos singulis conuiliis dederam, si
 vellent inter se post eorum, vel talis, vel par impar
 ludere. Dese Talis waren beentkens die in de geboorte
 ten ofte leuen der Scherps waren waer/ ende die men
 nu Bickels oft hilttekens noemt/ waer mede de oude
 plachten te spelen: ende om dieswille datse te groot en-
 de onhebbelick waren/ heeft men de selve daer na van
 pboor ghemaect cleyn/ gheslepen/ ende met vier hoer-
 kens/ ende op yder van de selve stont een teecken ofte
 seker ghetal. Cicero in de Redenen teghens C. Anto-
 nius ende L. Catilina zijn * mede-begerders/ beschul-
 dight Licinius den Schermer ende Qu. Curius als
 seer boose menschen/ welcken Curius door Ascanius Pe-
 dianus een grooten Cupsscher ghenaemt wiert/ die daer
 na (seght hy) betwesen wiert: Curius hic notissimus
 fuit aleator, damnatusque postea est. Dit hebbe ick
 hier by ghebracht/ om dat de speelders meest alstijt on-
 deugende lieden zijn. Herodotus schrijft/ dat de Teer-
 lingen eerstelick door de Lydiers een volck in Alien ge-
 bonden zijn gheweest. Wat datter af is/ ende wie daer
 den binder af is geweest den dwybel heeft het dien inge-
 geben/ om den haet die hy t' menschelick gheslachte toe-
 draeght/ op dat hy de ruste des menschen soude beroe-
 ren/ ende de sommige tot sotten ende wilsomige maec-
 ken/ andere tot wanhoop e brengē/ ende wederom andere
 pooren om haer selven te verhanghen. Waeromme de
 bindinghe seer schadelick is gheweest/ om t' gene datter
 alstijt na volght ende dagelick door geschiet. De ghene
 die sodanige spels en Tutelken in hinnen hupsen onder-
 houden/ behooren daer ober gestraft te werde/ want en
 can niet wesen/ of sy zijn toelatigh en dre'achtigh in de
 bedriegerpen die onder de lange liede begaen werden/ de
 welcke na dat sy haer goederen verloren hebben/ haer
 begeben om andere te bedriegen. Siet daer de schoone
 leeringe die sy daer uyt leeren/ als sy haer niet dan te laet
 daer voor gewacht en hebben. Ende daerom ist dat de
 wet geordineert heeft/ datmen geen recht ofte reden en
 sal doen/ aen den ghenen die men gheslagen heeft/ ter-
 wijlen

* oft Cam-
 peting.

Herodot.
 lib 1. Po-
 lydor. Vir-
 gil lib. 2.
 eap. 13.

hadden niet in zijn huys met Teeltinghen ofte Kaarten
spelen/ oft er inden hem sehoon al eenigh onrecht aen-
ghedaen was/ oft dat tekenen men tot in hem huys
werde hem eenigh dingh ontfloren was geworden/ dat
den Schoutet hem daer over geen recht en magh doen/
ofte oock manneer hy nemant tot het spelen ghepoort
ofte ghebrongen hadde/ dat hy na de ghevochticheit
des misdacts soude ghestraft werden. Ghelyck als in
de tijtel De aleatoribus in't tweede boeck der Digestien
beschreven staet/ alwaer den Rechtsghelerden Vlpia-
nus seght. De Luytbooght ofte de Kerker sept: Wy
soo verre nemant den ghenen/ met den welken gesen-
wert/ dat hy niet teeltinghen ghespeelt heeft/ ghesla-
gen sal hebben/ ofte schade aangedaen ofte op den selven
ijt bedingelic dat ontrocken. Ick en sal geen recht doen
over den ghenen die ynt oorsake van Teeltinghspeel ge-
welc aangedaen heeft/ ick sal waer nemen hoe peder-
saek ghelegen is. Hier doo en mach men dan in recht
noch werten recht niet weder eyschen/ t'ghene dat in't
spelen ghevoomen ofte gheleent is/ welck spel gheset
wert onder de ondenghden die alderlichtelickst een ge-
heel huysghesin bederven/ ende dat in huys een seer
quaet exempel bynght. Ende den Keyser Iustinianus
in derde boeck der Codicen titel 43. ordineert het al-
dus: Wy dan sozge dragende doo de oorbooz onser on-
derdamen/ ordineren doo onse alghemeene wet/ dat het
niemant gheoorloft si te spelen/ in openbare ofte heu-
melicke huysen ofte plaetsen: ende hy soo verre daer te-
ghen ghedaen sal zijn/ soo en volghen daer op gheene ver-
doemenisse/ maer werde weder ghegheven dat betaelt
is: twelck hy alreede inghestelt hadde in de eerste wet
des selven tijtels/ met dese woorden: Die betwommen
is in Teeltinghspeel en mach in gheen rechte betroe-
ken werden/ ende soo hy betaelt heeft/ soo hebben
soo wel hy selfs/ als oock zijne erfghenamen/ teghen
den winder oorsake ende recht om weder te eyschen.
Het Gheestelicke recht in de 35. distinctie Canone
Episcopus, ende in het Capittel Clerici in de Ver-
creten/ verdoemt desghelijc sulcken spel/ twelck selfs
de Coninghen van Aken kunnen staet heeft doen

Vlpian.
lib. 2. di-
gest. titul.
de aleator.

Iustinian.
in Codi.
lib. 3. titub.
43.

beschade die ghy ons betoent hebt/ soo verre/ dat het
 onuerck u toebehoort/ ende ick gheef het u. **Spel**
 een andere schade volghet na/ te weten/ dat den speel-
 der alijt in gheduerighen arbeijt des lichaems ende
 der sieken is/ t'ys dat hy verliest ofte dat hy wilt in
 t'verlies om wederom te krijghen t'ghene hy verloren
 heeft/ ende in de winningh/ om zijnen gheselle in t'win-
 t'e stellen/ soo seer is hy dan door de begheertichheit in
 ghenotten. Soude men groeter arbeijt konnen be-
 denken/ dan al spelende den honger te verdragen/ noch
 datmen sich seken soo veel verheyt niet gheuen en wil
 datmen den bijsel mach ledighen/ ofte oock niet zijn
 water losen/ hoe wel dat men t'selue grootelike van
 noode heeft/ ende in verijckel staet/ van het grabeel te
 krijghen/ door langhduerighe inhoudinghe der pisse.
 Wanneer een reysligher den hongher gheboelt/ soo en
 wert hy den lust tot slapen niet ghewaer/ ende wanneer
 hy door haeck gheperst wert/ dan en voelt hy den hong-
 her niet/ alleen een speelder van beyde dese toevallen
 besprongen werdende/ soo hanght zijnen geest ebenwel
 gantschelick aen het spel/ en en laet hem noch door het
 een noch door het ander niet bewegen/ om van spelen op-
 te houden. Cortelick/ so lange als hy speelt en verdriet
 hem den tijt niet. **Wilt ghy weten (seght Arctinus)**
 welken tijt dat den speelder alderlangst valt? **Ja ick.**
Ist de goede weech/ wanneer datmen te biechte gaet/
 ende dat de spelen opghelchoort zijn? **Neen.** **Ist de**
liecke/ die een maent duert? **Neen.** **Den tijt datmen**
tot eten ende slapen van doen heeft? **Gheensints.**
Ist dan den tijt wanneer men sich kleedt? **Ghy en**
hebt het daer niet. **Of ist dan den tijt die men van**
doen heeft/ om ghesel te soecken om mede te spelen?
't is verre van daer. **Seght het dan.** **Het is de lang-**
hent des tijts diender verloopet tusschen het uytgaen
ende ontfeken van een keertse. **Ende noch/ terwijlen**
datmen een kaerte oft een teerlingh die gheballen is/
op raepet/ t'welck den ghenen die het beproeft heeft/
lichtelick ghelooften sal. **Daerenboven leert men in**
de spelen de zeden der menschen kennen/ ende van
wat nature ende gheneghenheit datse zijn/ ia veel

Van de Teerlinghen

beter dan in eenige van al sijn andere wercken/ 't welck
niet alstijt goet noch voorderlich/ maar in't tegenged
den meesten tijt schadelich is. Der onse herren door
t spel ontdeckt werden/ ghetuyghet Quidius int derde
boeck van de konst der minnen.

Dan sijn vuy onvoordacht, en sonder achtendencken
Quadecken vuy ons leert, t'welc menigh heeft doet krenckel

De gramscap komt daer aen, begeert van geuvin,
Onomigheys en twijfel: t'brengt droefheyt in den sin.
Mien lastert en niet seker, den bloemel kint van t'zinnen,
Ble roep sijn Goon om hulp, dat sy t' spel vervullen sinnen,
Het spel men niet herroet; twijfel niet gadaen door
beden, t'wert.

En heb oock dick ghesien vreenen, door de ghele-
den, smert.

Desghelijc noch wanneer men speelt/ so blijfmen dick
tuis soo langhe sitten/ dat de koude in de beenen ende
hoeten komt/ t'welc den meesten tijt kledercynen ende
andere verscheyden kranckheden veroorsaecht. Het spel
heeft noch veel andere aenhangende quaden/ die ick stil
swijgende hoor by sal laten gaen/ om dieswille datse
d'erbaertheit ghenoeghsacm openbaert. Ick en sal
daerom alle andere spelen niet verwerpen/ die niet in de
teerlinghen maer in d'oeffeninghe ghelegen sijn/ ende de
welcke men niet deughdelicke lieben eetlick gebruycken
mach/ by soo verre alle gierigheyt daer uyt getoet is/
ende het wert oec door de wet toegelaten/ datter tot een
loon ende verdienste der winners gelt op gestelt werde/
gelijc als den Rechtsghelerden Paulus in de digestien
seght: Door instellinghe des Raets is verboden om gelt
te spelen/ uytghenomen so nemannt toeddet niet de spies
ofte pser te werpen/ ofte met loopen/ springhen/ woest-
len/ bechten: het welck gheschieden moet om de kloek-
hent te proeben. T'welc den Keeser Iustinianus be-
vechtigt/ op de hoor-verhaelde plaetse alwaer hy aldus
seght: Alleenlick dattet gheoorloft sy te spelen mono-
bolon, dat is/ in't loopen gheoeffent te werden ende te
wedden: dattet oock gheoorloft sy te spelen Konto-
monobolon, dat is/ in't springhen gheoeffent te wer-

Vaerom datmen in Vranckrijck een man die een hoerachtighe vrouwe heeft Cocu (dat is/ Koeck-koeck, n. eint, ende in Italien Becco (B. ck.) De nature ende eyghenschappen van den vogel Koeck-koeck. Mitsgaders zijn veranderinge seer diep sinnighlick ende welsprekende in rijme beschreven.

Capitel VIII.

Alciat. lib. 7. cap. pax. iuris. & Erasmi. n. Adag. chiliad.

Plinius in het derde deel/ cap. 9.

Eene geleerde man hebben een ghewoont-woest dat de Franconsen t'onrecht ende sonder den Koeckkoeck genaemt hebben/ de gene wiens vrouwen hoerachtigh zijn gheweest/ ende de welcke toe lieten dat hun gebueren haer soo wel als hy selfs gebuyckte/ t'welck (segghen sy) recht tegen des Koeckkoecks nature staet/ dat die alrijt zijn eyeren in a anderer voghelen nesten legt. Daer men haer in t' teghendeel Leutwerck ofte Groenburch behoort te noemen/ door dien de ionghen van andere vogelen opboeden/ te weten vanden Koeckkoeck/ meynende dat het huine eyghen zijn/ daer het nochtans ionge koeckkoekkens zijn/ die van hun moeder daer in geleyt zijn/ die hare eyeren dan verlaet/ ende dan komt de Leutwerck in zijn nest/ broept de eyeren voort uit/ ende doet de iongen op. Men seght daerenboven noch/ dat het heel beter soude schicken/ dat de ghene die ander mans vrouwen beslaen Koeckkoeken gheboeten werden/ ghelyck als Plautus in zijn Comedie Afsaria een oberfpeeligh man Koeckkoeck noemt/ om dies wille dat hy upt gehoutde vrouwen kinderen teelt/ ende haer te echte mannen boeden die op/ meynende dattet hun enghen kinderen zijn/ waer in sy grootelick bedrogghen zijn/ segghende den boornoemden Comedi-schryber noch in den name van een vrouwe/ welckers oberfpeelighen man hy andere vrouwen sleep/ waer af sy haer make wilde nemen/ segghende: Wat de koeckkoeck slaet noch/ minnaer staet op/ gaet thyns.) ende een weennigh daer na: hy ruckt u koeckkoeck met grijsen hoofde uit het hoerenkot.) Dit is de reden waerom eenighe Grammatici ghewilt hebben/ dat het woordt Adulterium door een rechte ende eygene verklaringhe gheseyt wert quasi ad alterius thorum. Alle dese

woorden

verantighen/ en bemerckelick mer niet krachtich/ om
noegh om ons t' obernighen/ dat hy quaick spreken
wanter hy rems doorn draghet Koeckoeck noem
men/ die den Italiaen niet recht ende oegentlick Berco
comito (dat is gehoorden Boek) noemt/ tes sofsaken
van de nature van dit stinkende dier/ t' welck nimmer
meer hy van iacobsen en is. Om diestwille oock dat
een hoerachtighe vrouwe/ haren man harende/ en ver
driet heeft/ wanter sy hem liet/ ende haer dunckt dat
hy alijt als eenen Boek stinct/ of hy schoon niet Mus
cheljaet ende andere weltrieckende spreken veruult
was/ aldaer in het teghendeel een kuyssche ende eerliche
vrouwe haren man alijt van lieflichen reuck vint/ in al
stont hy meer dan hemant ter werelt doet: de reden
hier af is dese/ om dat sy hem lief heeft/ ende alijt wel
hy hem soude begeeren te wesen. Maer ick sal onse ge
woonlike wijze van spreken staende houden in t'ghene
dat t'ghebruyck over veel eeuwen aenghenomen ende
door goet ghekent heeft/ t' sy dat soedanighen name de
dubbele Jans door Antiphrase toegheuegent is/ of t' sy
om de blooheit des Koeckoeck/ t' welck sulck een breef
achtighen boghel is/ dat hy alle andere boghelen breeft
ende daer door verbaert is/ ende die hem oec veriaent
waeromme d' Egyptenaers in hare Hieroglyphische
letteren te blood en verbaert mensche daer door betree
kent hebben. Ende om deser oorsaken seght Ioannis
Petri Valeriano een seer verstantigh man/ dat wy
Koeckoeck noemen een man die onachtsaem is/ ende die
weynigh oft geen werck van sijn zete maect/ toelatende
datmen niet sijn wijf overspel drijft/ die plomp ende
sonder herte is/ ende hem laet staen als den Koeckoeck/
die soo langhe van den Spertwer gheslagen ende gebe
ten wert/ dat hy doot tot neder valt. Plinius seght dat
alleen den Koeckoeck sterft door den middel der gheuer
die hy boorts ghebrachte heeft. Hy verandert somtijt
van stemme/ ende begint sich in de Tenten te vertoon
nen/ in de hontsaeren weder vertreckende. Hy en maect
geenen nest om de selighent der boghelen t' ontbliden/
die sijn gheslacht geene souden willen voortoeuen/ door
dien hy op allegader in den haet is/ ende daerom leght

Plinius in
het derde
deel/ caplt.
9.

Waerom de mannen
 die niet oerelt niet in andere roken / verpogen sich de
 die van Leerschocken ende Oerendicken. Die man
 den naesten tijt niet en op t'effens (t'welck ghy
 andere voghelen en doen/ hoedigh datse oock jn)
 om somtijts wel twee/ maar dat ghebort seer seiden
 den voghel den/ in welkers nest den Roekoock jn
 op ghelept heeft/ wort de brude dien hem niet soke
 haert/ ende den kleinen Roekoock de spijst kan d'an
 dere ionghen voghelkens nemen/ maect sich dat
 mede bet / als hy nu schoon en glat is ghetworden/
 wert hy van de moeder soo bemint/ dat sy van haer
 eyghen ionghen gantsch gheen werck en maect/ de
 welcke sy selfs als voer/ bastaerden houden om desen
 fraepen Roekoock/ haer in hem spieghelende ende seer
 verheught zijnde/ dat sy een soo hupfchen ende ede
 len voghel boorts ghebracht hebben / ia sy laten han
 toe dat hy in haer teghenwoordigheyt hem eyghen ion
 ghen eet/ ende sich daer mede versadicht. Ende noch
 tans tot een vergheldinghe van al dese welbaden/ wan
 neer hy sich sterck ghenoech gheboelt/ om te konnen
 bliegghen soo werpt hy hem op de Voghelkens die hem
 soo sorgbuidelick opgeboet hebben / ende eerte op.
 Om nu weder tot ons afgheweken propoost te komen/
 niet alleenlick de ghene die ander mans vrouwen bella
 pen / maer oock de mannen van sodanighe vrouwen
 werden Roekoocken ghenaeint : in sulcker borghen
 dat desen naem actijf ende passijf/ ende alle beyde ghe
 meen zijnde/ wy souden moghen segghen Roekoocken
 den Roekoock/ ende ghekoekoecten Roekoock. Ende
 niet tegenstaende de tegenstrijdige redenen/ soo seggen
 wy nochtans wel/ wanneer wy Roekoock heeten een
 man die lijdet/ of die ghebwinghen is te lijdē/ dat zijn
 vrouwe van een ander ghehuwect wert. T'welck ik
 voer een andere reden kan bewijzen/ de welke is/ dat
 wanneer sodanigh eenen siet ofte ghewaer wert dat zijn
 wijf haer also verloopt sondet dat hy daer tegen eenigh
 raet kan binden/ soo dunct hem dat hy sich ghenoech
 over dat onghelick weecht/ haer van gelijcken doende
 ende zijn abouture soeckende maect hy van anderen
 mede Roekoocken : indien zijn wijf hem hoorn
 settet

fettet/ soo doet hy buytens hups weder van ghelijcken.
 Aldus (spelen sy (volgens t'gemeen spreekwoort) leder
 om leder/ slaet ghy my/ ick sla u weder. Sodanigh is
 se hier t'besluit van een fabel eens borghers van Corina
 then/ die om sulcken ongeluck van de Goden in eē hoec
 koeck berandert is ghe worden. De ghene die het eerst
 gemaect heeft/ is mijn heere Palleratus den Leser en
 de Professor des Coninghs in de kennisse der goede
 letteren in de hooghe schole van Darts/ voorwaer seer
 schoon/ ende albaer hy hem ghedicht ende kortelick bes
 schreben in een rijm gedicht/ genaemt den Koeckoeck:
 t'welck om dieswille datter weerdigh is van peder ge
 sen te werden ende voor haen naet gedruet sijnde so
 sal ick het alhier verhalen:

Mars is voor by gegaen, de maent die sal beginnen,
 Die toegeheylight is de moeder van het minnen
 Seght my ghy pluym-gediert, ick vraegh u allgoet.
 Of ghy t'gepriel der natuer niet wren ghevaert?
 Op mijn vriendkens al, begint werron u sanghen
 Het bosigh velt verblijt, daer waer heb ick verlanghen
 En tot vergeldingh soet van u klinckend' ghesluyt.
 Terwyl en ick hier sit beschaadw' in het kruyt
 Sal ick door Musa nu mijn held' re stem doen quelen,
 En singen onder t'lof, k'en kant niet langer helen,
 Van een die voort uits by de menschen heeft ghedeelt.
 Maer nu een Koeckoeck is, en pluymen kregen heeft.
 Een vogel wylt vermaert, wiens wesen en waer onder
 Iupiter schuyt met zijn blixem en sellen donder,
 Om het bevreest ghemoet van zijns Inno weert.
 In Venus sorten strijt te maken onverveert.
 Dees Koeckoeck eert ists was een burgher van Corinthen
 En zyn swaermoedigh hooft dat speelde met de quinten
 Met vrienden wel versien, machtigh en rijck van goet
 Vordortet was zyn ienght, verkouet was zyn bloet
 Doen

Wactom demannen

Doen zijnen besien ijt nu gantsch was overstreken,
 Heeft Venus blinde kint zyn hert met liefd' ontfleken,
 Op eene ionghe maeght, schoon lustigh en beheert,
 VViens aerdigheyt seer vast in zyn hert stont gepreert,
 Cupido heeft hem soo met liefd' aen haer gebonnen
 Dat hy (indien men kan) haer te veel liefd' gingh ionnen;
 Hy trachte anders niet dan hoe dat hy best souw,
 In het behaghen staen, van dees zyn weerde vrouw:
 Hy deed' meer dan hy kand' hy wilde danck behalen
 En swoer veel eeden by zyn Goden altemalen
 Dat hy haer liever had' dan zyn hert of ghesicht.
 Och! armen ouden knecht, ghy waert haer veel te licht,
 VVant die seer waeker wyf, dees ionge hupsche vrouwe.
 De mieren heeft verbrak van den ouderdom konwe:
 Dees afghereden bloet, siende dat hy niet langh
 De vrouw gheijven kost in sulcken verbont strangh,
 (Door dien hy zyn geschut en pijlen had' verschoten,
 En met de Lancy kranck niet meer en konde stooten)
 Nam zijnen toevlucht ras tot preken gantsch beswaert
 Beproevend' of hy moght verand'ren haren aert.
 In plaetse van een mams hy een paep geworden,
 In plaets van Venus werck lagh hy alijt en knorden,
 Preefte niet dan van deught, van eer en goeden naem
 En dat seer lichtelick besmet een goede saem;
 Datmen int' houwelicke vrouweydt moet onterhouden
 En dat de vrouw haer selfs alijt in huys moet houden
 En gaende nimmermeer nyt dan met haren man,
 Die haer mach gade slaen: die preefte hy haer an.
 Maer sy die geen lust hadom zyn sermoen te hooren
 En konde lyden niet dat soo haer ionghe souw smoren
 In ledigheyt; en dat haer helder lichaem schoon
 Vergaen souw sonder vrucht of sonder liefdes loon.
 Die heeft hy wel gemerckt aen hare woeste zeden,
 En door een konde vrees soo bresden al zyn leden
 Hy liet in zyn gemoet en in zyn treutigh hert

Koeckoecken genadert werden. 6. Boek. 331

Glyden de ralsberff d'ond'adelickē smert.

So haest als in zyn hert dit quet had plaets ghenomen

T'wete horensaen t'voorhoofst (doch onfienlic) doet komen,

Heeft hy (ey dwase daer) zyn wijf geboden snel,

Dat sy nyt t'huys niet son gaen sonder zyn bevel.

Gelijcketwys men fiet de bleek bevrēde boeren,

VVanneer een stercken stroom haer koren komt beroeren

Om werpen nietet haest van mutsaert een boltwerck

En maken oock van kley een dijck daer regen sterck

Sy balen moede le'en, haer arbeit kan niet helpen,

Hof sy meer regenslaen, hoe hy meer komt opswelpen:

Zijn baren zijn vergramt, geen wederstant hy lijdt,

En perst de golven voort, oft schoon de kinkels spijt,

Als hy dan baren dijck geheel heeft opgeswolgen,

Bortelt hy noch veel meer, en gaet soo onvervolgen

Al der lantlieden hoop verslinden t'eenemael,

De velden hy ontbloot de ackers maect hy kael.

So ginght met dit wijfooc, hoe naenw dat hy haer wachtē

Hoe seer hy haer bestoot, hoe sy hem minder achten

Sy heeft al even wel door hare listigheyt

Te weegh gebracht dat sy niet meer in muytenteyt:

VVant al van t'eerste iaer heeft sy vast liggen droomen

Hoe sy den karker van haer dorren man moght komen

Daerom heeft sy seer haest op eenen avont stil,

Haer kleeren tee gemacēt sonder eenigh geschil.

Den dagh die sy om dit te doen hadden verkoren

VVas Venus toegewijt, hy moest niet gaen verloren:

Met haer iugh lief verruc s'ys morgens voor den dagh

Terwylē haren man noch vast in slape lagh.

Als hy ontwaect en haer by hem niet heeft gevonden,

Van t'bed hy haestigh sprongh, zyn knechten hy gesonden

Tot zyn gebueren heeft, vertellend haer zyn leet:

Hy roept moort, brant, en raest sonder eenigh bescheet.

Een yeg lic loopter toe, het gaf haer wel groot wonders

VWat het geroep mogt zyn, haer dacht t'was was bysoders

Gelijck
nisse.

Waarom de mannen

Maer alst al omme quam, so was het anders niet
 Dan zyn verlore vrouw, 'welc hē deed' sulc verriet.
 Een spottet die daer med' onder den hoop was komen
 Heeft met een luyd' gelach dees oorfaec waer genomen,
 Seggend' el Goden groot, bewaert my doch voor daer
 Maer geeft my vry voor al soo blijden ongheluck.
 Zijn verlies en daer by genoecht de spottetnyen,
 Heeft zyne droefheyt groot verkeert in rasenyen
 Hy gingh byten de stadt, en wierd' oec byten sta
 D'een poort die liep by nyt en d'ander weder in.
 De Reyfers langhs den wegh die hem quamen beneven
 Vraeghd' hy, en weet ghy niet waer dat sy is gebleven?
 Myn wijf: Och lacy Och! Myn wijf is my ontschaect,
 Ick weet my gheen en raet, hoe heb ick so ghemaect?
 Hy track zyn hayr vast nyt en pluckte zynen baerde
 En met deerlick geklagh vervuld' hy lucht en aerde:
 Hy klaeghd' de gulden Son de slaperighe Maen,
 De soet ruysschende wint, de berghen sprac hy aen:
 Eijn droevigh ongeluc verteld' hy haer met klaghen,
 En desen grooten rouw heeft se ven gantsche daghen
 Geduert, dat hy geen spijs of dranc ghenuttet heeft,
 Dan traven daer van hy soo lange heeft gheleest.
 Hy gingh, hy keerd', hy liep, door velden en door weghen,
 Over bergh en door dal, maer t'was al niet te deghen:
 Aen zyn nytgedrooght lijf was niet dan vel en been,
 Soo dattet gantsch gelijc een dooden mensche schein.
 Den Hemel die d'ellend niet langer moght aenschouwen
 Besloot door deernis te helpen nyt t'benouwen.
 Dees arm half dooden mensch. want soo hy op een tijt
 Verwonen was van ront, door zyn stadigh ghehtij
 Begaf hem ras de sprac, en door een vreemde mirakel
 VViert zyn mont eenen bec, doen rynde zyn ghekatel
 Denckend' zyn baert en bayr te treckē nyt door t'loot
 VVert hy in plaats van die met pluymen ras bekleet:
 Gelyc

Koeckoecken gehaert werden. 6. Boek.

229

Geploym werv zynen rugg' in stede van de kleeren,
En zyn dor lichaem wert bedeckt gansich met verren
Zyn armen die by soo vdeck totten Hemel slack
In vlung'len zyn verkeert so dat hem niet gebrack.
Des Koeckoeck was volmaect, en bleef seer t'allen tijden,
Beginnende de lucht met vlung'len te doorsnijden.
Gheheel verbaest was hy om dat zyn onghewal
Hem so verandert had' van lijf en leden al:
Gelyc Picus eerijts was verwondert als de slechte,
Doen d'ers goddin hem deed' verand'ren in een spechte,
Hem slaende met haer roed' die sy betoovert had'
Door spijt om dat hy haer niet lief en heeft ghehad.
Al e den eens heeftm' oec aen dees minnaer vol treuen
Sonder dat hy wist hoe, dit wonderwerk sien beuen:
Zijn eygen selfs by vlucht, zyn nieuw gestalt by vlier
Die hy van den valck en het duyfken heeft bespier:
Hy vliet in t'lommerigh bosch, daer hy sich hout verholen
Bedroeft ende beschadent, om dat hy soo ynghe doelen
Int Joecken van zyn vrouwe: en nochtan soo wandelen
De groene lenten tot ons nemei haren keer,
VVanter sy door t'gebloemt by Flora wert geleken
En met de vliegende min ongherten komt ontsieken,
Dus soect hy noch zyn vrouwe, spreect die woort by geade
Maer niet dan Koeckoeck mē wyt zyn sprac kan verstaen
Anders en heeft hy niet van s'menschen tael onthouwen
Dan dit belachelic woort, het mach hem wel berouwen
Nochtan besoot hy wel en het blijft metter daet,
Dat zynen tegenspoet hem noch ter herten gaet:
Hy denct daer aen dat men zynen nest quam beknypen,
VVanter hy tot een wraeck seer heymelijc komt sijne
In ander vog'len nest daer hy zyn eyer leyt
En laetse haer nystroen door dese listigheyt.
Siet daer nu hoe dat hy zyn swaeren druck versoeten,
Gedackigh zyn de geen die dic woorden ontmoeten,
T'lamen.

Gelijc
nisse.

T'lamen.

**Tsamensprekinghe van een
Tsamensprekinge tusschen eenē Medecijn ende eenē
Advocaet, aēgaēde d'uytnemētheyt vā haer kōbe.**

Cpitttel IX.

Eenen Advocaet ende een Medecijn beyde eergierich
zijnde waren in twist geraecht/ wie dat den andern
overtrefte: ende wilden argueren van de uytnemētheyt
haer konstē. Wy sijn seide den Medecijn van den
Alder-hooghsten ingestelt/ de welcke seght: Eert den
Medecijn. Daer sijn Coningen geweest/ de welcke de
konst niet versmadende/ daer af bekentnisse ghedaen
hebben: Sapor ende Gyges, Medecijs der Meders/
Sabiell bande Krabers/ Mitridates van de Perssen/
Hermes van de Egyptenaers/ ende Mesue den nabe
des Coninghs van Damas. Dat meer is den Engel
Raphael, volghens de Jydeische waerheyt/ heeft de
selve ghebruyckt. Godt is den oorsaker der gesontheyt:
het instrument Gods is de naturr: ende den Medecijn-
meester is den middel ende opthoerder van alle beyde.
Dese wetenschap heeft naest de Godt-ghelēertheyt de
hooghste plaese/ overtreffende de kennisse der Rechten/
ende van d'p weldaden/ te weten/ van den gheest/ van
het lichaem/ ende van het gheluck bewaert ende onder-
hout so de twee eerste/ gheneysende den bedroefden geest/
ende het krancke lichaem/ die de weldaden des ber-
gankelicken gheluck verre overtreffen de welcke d'Ad-
vocaten ende Rechtsgeleerden alleen trachten t'onder-
houden. Den Advocaet bracht dit by/ en seide: De wet
is seer noodigh ende oorhoorlick/ ende sonder de selve en
soude den staet der menschen niet staende konnē blijfē.
De Overigheyt is een sprekende wet: en de wet een wij-
gende Overigheyt. Ende wel ten rechtē noemt Plato de
Burgerlicke wetenschap/ een Coninghlicke leeringe,
als die de Coningen en Dorsten betamelic is. Den Me-
decijn winst sijn broot veel eerlicker dan den Advocaet/
die als eenen kramer gedwongē is/ sijn winst gints
en herwaerts te gaen halen. Daerom noemt Modestus
in de digestie de Medecijs Circuitores: aldaer de
Rechtsgeleerde so niet en behoeven gints ende weder te
gaen: want sonder dat so haer van hun Schijffsamen
beweghen/ comt men haer soecken ende de winst eijnde

zenghen. Soo veel de Medecijne belanght/ men vint
 inde Grietſche hiſtorien/ dat Ezechias den goeden
 Coningh Iuda/ die van Afgoden-dienſt uptroeyde/ de
 ware aanbiddinghe des eenigen Gods weder inſtelde/
 ende die door hem noch nae hem in dat Coninkrijcke
 zijns ghelijck in Godhuyctigheyt niet en hadde/ inden
 Tempel van Jeruſalem een boeck van Salomon vant/
 handelende vande geneſinge aller cranckheden/ t welck
 hy van daer nam/ op dat de gedachteniſſe daer af unt-
 ghedeldicht ſoude werden: t welck grootelickis toe-
 oncere ende cleynachtinghe des Medecijs ſchijnt te
 ſtrecken. Dat en ſult ghy (antwoorde den Medeciyn)
 inden geheelen Bybel niet vinden: ende oft nu al ſchoon
 ſoo gheſchiet was/ dat is daer door ghecomen om dat
 God niet en wilde toelaten/ dat t ſelbige Boeck in meer
 lieden handen ſoude comen/ maer Ezechias daer toe
 ghebruyckende/ heeft het te niet willen doen/ om de by
 gheloobigheyt in het Joodſche volck/ niet te vermeerde-
 ren/ door dien hy wel te horen ſagh/ dat hunne nacom-
 linghen de ſelue kenniſſe ſouden miſ bruycken/ ende dat
 zy d'oorſaecke der gheueſinghen het Boeck ſoude toe-
 ſchrijven/ ende niet hem/ die Salomon de wetenſchap
 ghegheben hadde/ van t'gheene dat int Boeck begrepen
 is. Soo en mach men daerom niet ſegghen/ dat hy de
 conſte wegh ghenomen hadde/ noch dat hy niet en wil-
 de lyden/ datter eenighen Medeciyn ſoude ſijn: maer hy
 wilde alleenlick dat de menſchen haer in zijn wercken
 ſouden verwonderen/ ende dat zy die tot zijner eere ende
 tot hunne welbaert ſouden ghebruycken. Selfs dat ten
 tijde doen het Boeck Salomonis ghenomen wierde/ ſoo
 heeft hy by zijn volck de Medeciyn-meesters ende de
 Medeciynen belwaert. Elaias ghenas met Dighen de
 monde van Ezechias. Nochtans hoe wel dat God die
 alle deſde gheſchapen heeft/ ſoo en wil hy ewenwel niet/
 dat men in cranckheden ſijn vertrouwen op haer ſal ſtel-
 len/ om van hun lieden gheſontheit te verhoopen/ maer in
 hem alleen/ dieſe door den Medeciyn/ ende door de Me-
 decien ghegebar heeft. Daerom moetti wy onſen toe-
 luyt tot hem nemen/ hem om hulpe aentroyen/ ende
 niet by eſe in verſtedigheyt ghebruyckende d'inghen die
 hy ons

2. Reg. 20. 7.

T'samenſprekinghe van een

Matth. 25. 36

* Inbreds.
consultatie.

hy ons op aerden ghegheben heeft / ende dese **Godlike**
gave ofte ghesontmaekende const niet verachten. **Maer**
in dien tye van hups tot hups / ende van Stadt tot
Stadt gaen (ghelick ghy seght) daer in volghen wy
t'ghebodt Gods: want hy seght. Ick heb sieck ghe-
weest / ende ghy hebt my besocht / daerom sult ghy t'Co-
ninckrijcke der hemelen belitten / dat u van mynen Va-
der bereyt is. Daer in bethoont ghy u het reghendeel
te doen (sende den Advocaet) want ghy Medecijns
zijt soo gierigh / datrer gantsch gheenen raet niet u en is /
ende de liefde is gaer in u verstorven. Indien een arm
mensche sieck ende sonder gelt is: soo is hy bande Me-
decijns verlaten / ende dan en weten wy van gheen be-
soecken: Soo dat het grootelicks van noode is: dat den
oppersten Medecijn / met namen God / die sozge booz
haer draeght. Het zijn de Advocaeten (sende den Medec-
ijn) die niet overmaten gierighent verbult zijn. Iason
Mayn, een bande wtnemenste uwer Rechtsghelcerden /
vercoft zijnde * beradinghen tot eenen dieren ende hoo-
gen p:isse / ende dat door zijne groote gierighent: dies ghe-
licks was hy in zijn Jonckheyt oock een Ceclin spee-
der: Iae hy speelde een van zijne Codicen / die in Perke-
ment geschreven was. Iae (sende den Advocaet) maer
ghy en segt daer niet hy / dat het niet dese conditie was /
dat hy so verre de ghene die om raet braechden / hun sake
verlozen / ende het reghendeel van zijnen raet bevonden /
Baldus haer belofde de helft meer wederom te gheven /
dan hy ontfanghen hadde: maer ghy wacht u wel van
sulcke conditien te maecken / dat ghy t'ontfanghen gelt
weder gheben sult / indien den crancken sterft / ofte dat
ghy niet ontfanghen en sult / indien ghy niet betaelt en
zijt: maer ghy doet u booz / ende nae den doot beralen.
Ende t'is ghelick als het spreekwoort seght: Tri-
butum e mortuo exigere. Wy doen seer wel (sende
den Medecijn) dat wy ons laten betalen / dat wijnen
dat den tijdt ende de gheleghentheit daer toe bequame
is: door dien datmen weprigh wercks van ons mach /
soo men ons niet niet groote nootsoeckelicheit van den
en heeft / ende ghesont zijnde / soo en hantmen ons niet /
ghelick als de poete: want passato il ponte, gabato il
lancio.

sancto. Ghy en sout niet beter u gheghept comen
 verhooren (antwoorde den Advocaet) dat ghy u ghe-
 door soodanighen middel moet becomen / ende dat de
 siechte de ghelegghenheyt is / die ghy waer neemt / om
 daer aen te gheraecken. Eenem Coningh hadde eens
 een been in syn schouder / t'welck men Sleutel noemt/
 ghebrooken / dese als hy nu door hulpe eens seer ghe-
 righen Chirurgijns ghenesen was / die niet op en hielt
 van een groot loon daer door te wisschen / soo seyde den
 Coningh tot hem: neemt soo veel als ghy begeert:
 nae dien ghy den Sleutel hebt. Hem door dit woordt
 Sleutel bespottende. Daer is groot onderschepe (se-
 de den Medecijn) tusschen ons ende de Chirurgijns:
 maer laet ons dat laten horen / ende totter saecke co-
 men. Soo veel ghy verghelcerden belanght / men
 is twee ghesetten gheensints ghehoofsaem / daer syn
 veel wetten ende instellingen / ende weynigh dese on-
 derhouden: maer t'ghene dat top de cranchen ghe-
 bieden / wert in alles nae ghebelghet / op lijf-straffe.
 Salucus maecte een wet tot Londen / dat een cranch
 mensche teghen het toelaten des Medecijns / supbaren
 wijn dincende / metter doot ghestraft soude wer-
 den / om de ghehoofsaemheyt wille / al was hy schoon
 daer door ghesont ghe worden: waerumme onse groot-
 achtebaerhepe blijckelick verhoort wert. Eer ander
 synen / top hebben noch de kennisse der Philosophie/
 der Sterreconst / der Planeten / van de cracht ende
 eyghenschap der Cruyden / Steenen ende Planten/
 ende int coyt van alle dinghen. Siet de tale van on-
 se Doctoren / hoe sy met twespreckenthepe verciert
 is: ende de uptnemense onder d' twee / syn Barba-
 ren van boyen tot achter / ghelick als Bartholus,
 Baldus ende veel meer andere. Wisse ende gheleerde
 lieden (antwoorde den Advocaet) en hebben sich nime-
 mermeer de lezinghen van Bartholus, Baldus, Iason
 ende meer andere laten vercierten / hoe wel dat hant-
 ne tale wat plomp ende brosch is / die sy in haer schryf-
 ten ghebruucht hebben: ende men gheeft haer alle eere
 diemen hem schuldigh is / om dat sy de Terren soo
 veel verstaen / ende alle dinghen soo wel verciert
 hebben.

T'samenfprekinghe van een
 hebben. Mengende de tale/ daer af moeten veel oorde-
 berdoventheyt van haren tijt beschuldighen (broden
 datmen het fo mach noemen: want de menschen waeren
 van naturen goet) waer in sulcken ongheschiede fippe-
 he in swangh ginch/ dan dese groote ende vermaerde
 lieden die andersints gheleert ende inde leeringhen ende
 t'verstant der Rechten volcomen waren. Alciatus ende
 Zasius en hebben door hare wilsprekenheyt de Wetten
 niet soo seer verriert/ als met het mergh dat in dat de
 Rechten Bartholi ghetrocken hebben/ de welcke niet
 Azo ende Accursus den selven Alciatus onder t'ghedal
 der vermaerde Rechts-ghelerten stek/ ende gheeft op-
 deel van groote uitleggghers ofte verclaerders der Baro-
 gherliche Rechten/ te weten/ vande nuttigheyt die ons
 peder mach trecken/ int het lesen der Boeken van die
 eerste uitleggghers der Wetten/ door dese volghende
 verskens:

In iure primus comparatus auctoris

Partes habebit Bartholus

Decisiones ob frequentes, actio

Baldus forensis sustinet.

Non negligenda maxime est tyronibus

Castrensis explanatio.

Opiniorum totius Symphlegades

Superabis Alexandro duce,

Ordinis Iason, atque lucis nomina

Videndus est properantibus.

Hic si quis alios addideris interpretas

Onerat, quam honorat, verum? Dat is

Bartholus vergheloecken by andere Rechtsghelerten
 is de boornaemste. Baldus door verhooudinghe besliden
 der Rechten de welgespreekste. Vande leeringhe moet
 insinueren Castrensis explanatie niet versupint sijn.
 Maer t'gheboelen van allegader siet ghy oerwinnen/
 soo ghy Alexander tot u leersman hebt. Van de sijnen
 die haer haesten moet/ Iason in orde ende claerheyt ge-
 lesen werden. Soo remant sijn dese noch eenighe andere
 wil toedoen/ die sullen niet tot last als tot eere strecken.
 Want de Wetten sijn niet schoone spreekse ghewoegh
 versien/

verſien/ ende en hebben niet anders van doen / dan ont-
 pluckt/ te recht verſtaen/ ende door ghevolghen ende ex-
 empelen toegheepghent te werden: waer in Bartholus
 ſich weerddigh ende bequaem ghemaect heeft trachten
 de de ſelbe door uplegginghen ende verclaringen in ſeer
 gheleert Latijn beter te verciere / als wilende de clare-
 heyt der Sonnen vermeerderē / t welck de menſchen ons
 moghelijk is. Maer wel ſal ick ſegghen dat een Rechts-
 gheleerden kenniſſe behoort te hebben / bande Philoſo-
 phie/ ende voornamelick der zeden / ende bande Reden-
 rabelinghe / ende welſpreckenheyt / ende dat hem alle
 deſe wetenſchappen (met een gheleertheyt ende eyghen-
 ſchap der Latijnsche tale) behoren ghemeen te ſijn: ſelfs
 dat de kenniſſe der Rechten/ aan de warachtighe Philo-
 ſophie hanght/ door de eerſte Wet de Juſti. & iur. wel-
 ke wetenſchap een ſeer heplighe ſaecke gheheerten wert/
 die teghens gheenen ſchat/ hoe groot die oock ſoude mo-
 ghen ſijn/ mach vergelecken werden. l. j. §. proinde de
 var. & extraord. cog. In ſomma om u den mont te
 ſtoppen ſal ick de eyghen woorden by brengen/ die Za-
 ſius over deſe onſe redenen verhaelt. Verſtaetſe dan wel:
 de kenniſſe van Burgherliche wetenſchap is / t allen tij-
 den in grooter eeren ghehouden gheweest: ende oock
 daer door/ datter tot gheenen tijden/ gheen goet/ meer om
 wiſchen / gheen heerlicker den ſterfficken menſchen/
 door de gabe Gods / ofte ghegheben is/ ofte ghegheben
 aan werden/ ende derhalven achtet den Redenaer Cice-
 ro in zjn Redene door Cluentio, eene de alderontwee-
 dighſte ſaecke te ſijn/ bande Wetten af te wijcken/ over-
 midts dat zy zjn een bant der Burgherpe / een fonda-
 ment des vrijhepts/ een fonteyne des billichepts: ende
 dat beyde den ſin ende het ghemoet / den raet ende t ge-
 boelen der Burgherpe in de Wetten gheſtelt zy. Want
 ghelijck wy onſe lichamen/ ſonder verſtant/ alſoo en ſou-
 de oock een Burgherpe ſonder Wetten / hare gedeelten
 inde ſenſiden / haer bloet ende leden / niet connen ghe-
 huycken. Int corte/ dat wy alle knechten zjn der Wet-
 ten/ daeromme dat wy ſoude moghen by zjn: om dat
 wy alle ons ghemack/ onſe Wetten/ onſe vrijheyt / ende
 ten laetſten ons welbaren bande Wetten vercrighen.

Zasius tot
 lof bāſterch-
 ten.

Es ij

Ende

T'lamensprekinghe van een

1. Ende inde Reden van Ceciana : dat en is (segge
 2. hy) in een stad niet : dermen soo neerfligh naet be-
 3. houden dan het Burgerlicke Recht : het welck hoegh
 4. ghemeten sijnde / en can niemant voer secker toetse
 dat yet hem toe comt / oft eenen anderen. Door desen
 Tert (sprack den Medecijn) en hebt ghyt niet ghe-
 worren / noch my oock niet den mont ghestopt : want
 daer is groot onderschept tusschen een Rechts-gheleer-
 den ende eenen Advocaet / bewijle dat veel den raet ghe-
 ven dickwils voor de partien niet en dinghen (ghe-
 lijck is oock niet behooren te doen) maer ghy berhoont
 u meer eenen Advocaet inde afghesloten dingh-plaetse
 dan een Rechts-gheleerden te zijn. Ende om u den
 mont te stoppen / soo liet wat den selven Zafius op een
 ander plaetse vande snaterende Advocaten seght : Ik
 achte de hooghe plaetsen der Rechts-gheleerden on-
 tweerdigh / om datse alle Recht-bancken rontsom swer-
 ben / doorschrijven / schreentwen / ende met een Rechts-
 bancksehe welspreckenheyt (welck de oude eenhont-
 sche welspreckenheyt ghenamt hebben / met onder-
 linghe ghebas malkanderen tissen / de Goden moede
 maecten / ende den menschen / ende in sonderheyt met
 onrechtbeerdigheyt. Welcke nochtans weiden zijn
 der onrechtbeerdige Advocaten / die Plato, gelt-hav-
 ken gheheeten heeft. Want dese Proces-lief hebbers /
 en scheeren niet soo seer de onderdanen / maer is billen-
 se / ende willen haer gheheel in slicken / niet eens besoght
 zijnde / wat uytcomste des twists het gheluck sal mede
 brengen : soo is slechts de borse plat / berooben / ende
 cael maecten connen / vanden gheenen die is aenghe-
 men hebben te beschermen / om de oorsaecke weerdigh
 gheacht behouden te zijn / soo is wepnighe behouden
 laten. Wie en soude dan soodanighen ghebruyck van
 Taghen / ofte veel eer van Rooben niet heeten onmen-
 schelick / ende ontweerdigh eenighe ghemenschap
 De Advocaten die dinghen die is een wepnigh te doen
 als eerlick zijnde beschermte hebben / van stonden an
 soo het ghewin dat raetsaem vint / keeren is niet hare
 listigheyt der sake sonderse baten / is besogten de
 gen der sonde of des onrechtbeerdigheys / is lasten / is
 besogten

Zafius bā
 de snate-
 rende ende
 onrechtbe-
 dige advo-
 caten.

denissen te rugghe/ 3p bedriegghen op dat 3p het ghedina-
 ghe moghen verlengghen/ vertrecken/ vermeederen/ ende
 de schandelickste saecken/ een schijn van eerlicheyt aen
 passen/ den welcken doozwaer/ hoe soudet ghy niet veel
 eer uptroepers des Rechts/ dan Professoren moghen
 ghenaeemt werden. 3p soo verre als het den Rechtsghes-
 leerden Tuberoni, de welcke doen ter tijt niet dooz luyt
 ghewin de Doressen uptboerde/ des gherechts listig-
 heyt mis haeght heeft/ hoe veel te meer sal nu eenen die
 wijs is/ het cleyn ghewin des gherechts/ daer de on-
 rechtbe redighent der Advoraten naer hinght/ schouwen
 ende blieden? Cornelius Tacitus beschijft/ datter ten
 tyden des Kiepers Claudij niet soo veel is gheweest/
 als de trouweloofheyt der Advoraten. Wat meer is/
 Suillius eene schelmachtighste overtreder/ heeft her-
 den de rechten banden gheenen die hy diende/ banden
 welcke hy nochtans dupsent Croonen ontfangghen had-
 de/ waeromme Plato d'Advoraten ter stadt uptghe-
 laeght heeft. Want 3p zijn ghebozen van Vulcano,
 aengesien 3p branden al wat 3p aenrarchen. Al schoon/
 al schoon (antwoorde de Advoraet) Zafius en
 spreeket daer niet dan van valsche enge niet van goe-
 den Advoraten/ waert dat 3p alle gader valsche ende
 hatigh waren. Sinte Hieronimus in zijn Boeck van
 de Kerckelicke Schrijvers/ en sonde Minucinus een
 Roomsche Advoraet/ niet int ghetal der doozlichtighe
 Nammen ghestelt hebben. Ende indien 3p dooz de
 Wet van Plato int de gheemeente verlaeght zijn ghe-
 worden/ soo zijnder de Medeciijns dooz de Wet des
 selven Philisophe mede int gheilaeght. En bout dan
 utwe grootachtbaerheyt niet op het gheene ghy ghes-
 seft hebt/ die gheen andere fondamenten heeft/
 dan de gheene die ghelegghen zijn/ in het bellen der
 Clufterien/ utwe oeffeninghe niet anders zijnde/ dan
 den neus in vuyl-stinckende plaetsen te stercken/
 vleckende den dieck utwer cranchen/ in de becken
 die darr af gheheel vol zijn. Ende niet sonder re-
 den noemt u Aristophanus, Scatophages, eters van
 t'gheene ick niet en derf segghen. Iken heeft utwe

T'samenfprekinghe van een
konste oock ghenaeint Scatomania, Vromantia ende
Dryminantia. Den Nedereyn voelende / dat hy upt
ernst ghelastert ende ghesceeken werde / hieten den
Advocaet Dief / hem berwijtende drit al die van synen
state het bleefsch der armen op aeren / ghelijck eerten eghel
het bloet singht / dat y haer tonghe die een gabe des
heplighen Gheests is / vercoften / die niet wullende te
werck stellen / tot verwinghe hander armie lieden saec-
ken : wanneer y gheen groote winste en sien te gheme-
ten / als dan spreekent y maer niet een halve stemme /
soo datmen haer woorden nauwelijcks horen noch ver-
staen can / maer alst door rijcke lieden is / daer y sien dat
wat veel van te plocke is / daer gaet het dan op een rasen /
snateren en klappen / dan canmen wel horen datter geen
spinne webbe door haer mont ghesponnen is. Coztelick
hy stelde hem die spreekwoort door den nuss:

Alle Advocaten met haer schoon spreken.

Moghen by de Guchelaers veel zijn gheleken.

Dit segghende volchde hy sich by dien anderen licha-
te de hant op hem te slaen / ende y scanden malcander
lustigh int hant gheseten hebben / indien y niet van
sommighe gheschepden waren gheworden. Doen stem-
den y ober een / dat y t'oordeel aen een derden. Man
souden stellen / op dat een van beyden den oberwin-
ner soude wesen / volghens t'vonnisse dat den Schepds-
man daer ober spreekent soude : Waer in y beyde ac-
cordeerden. Doen heeft ter stont een pedec syn sake noch
breder verthoont / ende ghearguere / door beschijt ende
betwijfs redenen / door den Schepdsman die daer toe ver-
coren was / desen nae dat hy veel andere redenen inge-
bracht hadde die van de twee teghen partijen niet ver-
haelt waren / ende die haer dā aen d'een / ende dan weder
aen d'ander zijde schenen te neyghen: Enndelick nae dat
hy dese drie redenen inghebracht hadde : De Advoca-
ten (upt Crebo) houdent door gheoorloft / van ghe-
rooft gelt te leven. De Crichs knechten / Nedereyn-
meesters ende Beulen / achten het dooden maer voog-
spel: Ende de Sterckelijckers / Schilders ende Poeten /
het lieghen. Soo heeft (segh ick) desen Schepdsman
door dese scherpsinnighe onderbraginghe het vonnis

aber den twist ghelwesen. Wat orde is men ghewoon
 te houden/ als men eenen Dief ter Galghen leyt? Wie
 van twee ist die boozgaet/ den Beul oft den Dief?
 Daer wiert gheantwoort: den Dief clint eerst op/ ende
 den Beul volghet nae. Soo is mijn bonnisse alsulckis
 (sepde den Rechter) den Advocaet sal booz gaen/ en den
 Medecijn sal al niet eenen naebolghen. Ick appelleere
 sepde den Medecijn/ arbitri enim nullam iurisdictionem
 habet, sed notionem tantum. l. a Diuo ff. de re
 iudic. & l. notionis ff. de verborum significatio.
 Ick versoecke het teghendeel/ antwoorde den Advocaet.
 Het sal nochtans soo voort gaen/ niet teghenstaende de
 her roepinghe/ ende sonder achterdeel des vercozen
 Scherpsman. Ick appelleere ende protesteren teghen de
 aentuppinghen (sepde den Medecijn weder) ende be-
 gheer schrijft van alles. Siet nu eens hoe lustigh den
 Rechter de dieberpe banden eenen/ ende den dootslaght
 banden anderen aentwijst. De eerste zijn warachtelick
 Dieben. Ick verstaen de gheene die van beyde de par-
 tyeu gelt nemen/ ende meesten tijdt d'eene verraden: die
 door haer bedriegherpen ende upbluchren van recht
 cron/ ende van cron recht maecken: ende die (ghelijck
 als den wint Geias de wolcken tot sich treckt) het goet
 en bloet der armen tot hun trecken. De ghedinghen
 sullen ewdighen/ wanneer datter soodanighe lieden/
 de welcke om twist wenschen/ ende roepen/ ghebreck
 sijn. Neemt een upslurvighe mensch de Wapenen upt
 de handen/ ghyside hem i leven haten: neemt soo van
 ghelijcken/ de Dienaers der ghedinghen wech: de ghe-
 dinghen sullen naede een ewde nemen. Den Doet be-
 greet/ dat sijn rijm-ghedichten van den peder aenghe-
 nomen werden. Den Speelman wilde wel dat het alre
 een feest was/ ende dat alle daghen van t' Jaer heylighe
 daghen waren. Den harnasch-maeker en begeert geen
 tijdt van byede ofte van Explosten: ende ghemeynlick
 en denckt die aen gheen byede/ die zijn groot door den
 oorloch want. Den Advocaet en wenscht niet anders/ dan
 datter twist onder Ouders ende ghebueren ende byen-
 den comt/ die en soecht hy dan niet upt te ghiffen: want
 hy byest hy naechte arm werdt/ oft sijn winste verliesen

T'samenfprekinghe van een

inden de gheheele werelt gherust / ende beedelt
 elck int zijne lefde. Ende ghelijck als hoort men in
 plaetse van een hooft dat van t' serpent Hydra ghebe-
 wen wort seker andere in plaetse wiffen: van geijckem
 wanneer datmen menit een eynde hant proces te
 hebben / dan moetmen het weder op een nieu begin-
 nen/ende dan spruyten daer noch veel meer andere wie/
 Jae diekwils van eenetley saecke / ende van eenen wo-
 zel comende/ende men noemt dese proces-tacken Inval-
 len, die niet anders en zijn / dan aengroepinghen van
 byantschappen/haten ende oneenigheden: ende hoe dat
 men sich meer daer by woeght / hoe dat het eynde ber-
 dyetelicker ende langduerigher is. Siet daer nu hoe dat
 in dypsent pont processen / niet een onse byentschap en
 is. Verhalben aengesien het geen eerliche saecke is / dat
 het gelt/ ofte de begeerte der rijckdommen / soodanighe
 van een schenden die de natuere t'samen geboeght/ende
 vereenicht heeft: dat d'uitcomste der saecken gantsch
 onferker is: dat diekwils eens soo veel aen de Ro-
 zarifen/ Bienaers/ Schrijvers/ Advocaten/ Procureurs/
 Versoekers/ Clercken/ Rechters / ende aen de vrienden
 der Rechters verquift wort/dan de gheheele somme daer
 ben twist om gheschiet bedraeght. Ick rade de byen-
 den/die teghen malcander rechten / dat sy t'samen ber-
 dragen indient mogelijk is/en dat sy haer verschil stel-
 len in het oordeel van onpartydighe en gemeene byen-
 den. De andere te weten: de Medecijn-meesters/sijn
 mooyders. Ick menne de gheene die in alle verschen-
 dene cranchheden niet gheoeffent noch te ervaren zijn/
 ende die oock niet veel ghestudreert en hebben / noch te
 gheensmits en studeren: want de conste en can in ee-
 nen dagh niet gheleert worden. Daarom seght men
 door een gemeen spreekwoort: Medecijns ende hoef-
 stants dooden de menschen/ende de Doerbi/ sonder daer
 ober berispt te werden. Ghelijck als het ander spreek-
 woort betuyght: t'welck Charles Boville by brenghet/
 Medecijns fauten bintmen minnermeer/maer Schol-
 ders fauten siemen / niet hoopen. Dit spreekwoort
 is ghesproten int een fabel / dieman van een Schilder
 verhaelt/ te welcke een verduyt andersicht in sijn an-
 dacht

Bacht ghecreghen hebbende een wepnigh inde conſte
 der Medecijne gingh ſtuderē / doen liet hy ſich Doc-
 tooz inde Medecijnen maken waer door veel lieden ver-
 woondert zijnde hem vraegghden: waerom dat hy ſoo on-
 woofliens en haefſtigh de Schilderconſt verlaten hadde/
 dewijle dat hy daer in ſeer erbaren was? Waer op hy
 antwoorde: dat hyt in zijn eerſte ambacht nimmermeer
 een peghelick conde van paſſe maken / om dieſe wille dat
 zijn ſchilderijen booz veders oogen geſteft werden/ waer
 in dan altyt eenighe fouten gebonden wiert/ die der be-
 rſpinge weerdigh of onderworpen is: maer nu hy Me-
 decijn ghelworden was / hoe wel hy al ſchoon dickwils
 miſte/ ſoo en bleven de fouten der Medecijnen niet lang
 booz s' menſchen ooghen ſtaen/ noch en werden oock al-
 tijt niet berſipt: want de lichamen der doode en wietden
 niet langh betwaert/ maer terſtont begraven. Den Ke-
 ſer Adrianus bemerkte dit oock ſeer wel / wanneer hy
 op zijn doot bedde ſepde: De beelheyt der Medecijn-
 meesters brenghet den Keſer om zijn leven. Sommighe
 zijn door de eenighe aengreepinghe der Medecijn-mee-
 ſters/ medecijnen/ dzanchen/ bloerlatinghen/ purgation/
 elijſterien ende andere dierghelijcke miſſterpen / in veel
 grooter cranckheden ghecomen/ dan in te voren waren.
 Harmocrates eenen onwetenden Medecijn/ was ſoo
 ongheluckigh / datmen ſende dat de gheene die hem
 ommeſen inden droom gheſien hadden/ coets daer nae
 ſterben ſoude/ waeromme Martiales ſeght

Andragoras heeft by ons t'avontmael geten,

En s' morgens was hy doot. Fauſtina wilt ghy vreten

Vat dat de oorſaek was, van ſoo haſtighen doot?

In ſlaep had hy gheſien Harmocrates ſeer ſnoet.

De Romeinen hebben t'anderen tijden onder Caro
 den Cenſeur al de Medecijn-meesters uyt Roomen
 ende Italien gheiaecht/ ſegghende/ dat het gheluck des
 Medecijs meer helpt/ dan zijn wetenſchap. Hippocra-
 tes claecht int beghinſel zijner Aphorifmen/ dat de conſt
 langh/ het leven coyt / ende d'erbaretheyt bedrieghelick
 is: ende Peetrarcha:

Ma d

T'samenſprekinghe van een

Ma el tempo e brieve a nostra voglia e luongha.

Een Laconces ſeyde tot eenen quidam: ghy en hebt gheen ſieckte / die welck hem antwoorde: Om dat ick gheen Medecijn en ghebruycke. Vander boots varende ſeyde: Ghyijt out gheworden. Antwoorde daar op: want my nummermeer Medecijn aengeroot heeft. Int corte onder de handen van een onbetenden Medecijn verlieſten t'leven / ten ware dat men by ghebel gegas. Daerom moeten een Medecijn kieſen / die waaren in;ijt conſt / ende een dueghdelick Man is / doorg wiens middel wy dan met Gods hulpe gheſontheyt ſullen vercrighen.

Eynde des Seften Boecks der verſcheyden
Leſſen, Antonij du Verdier.

HET SEVENSTE BOECK

der verscheyden Lessen van

Antonij du Verdier,

Vervolghende die van

Pieter Melsias.

Vande Reusen.

Capittel I.

De Reusen (volghens de getuygenisse Moſis ende S. Auguſtini) waren hoor den Sonnbloet / ende daer iſſer oock daer nae gheweeſt / maer niet in ſoo groote menichte als te horen. Men twiſſelt van haer generatie / ende wie dat haer

Genſ. 6.4

Waders ende Moeders zijn gheweeſt: want eenighe houden daer hoor / dat zy niet van menſchen ghegener-eert zijn / maer ſegghen dat de Enghelen oft Wapbelen haer Waders waren / ende dat t'ſelbe bevestight wort / hoor t'gheene in Genesiſ gheſeyt wert / dat de kinderen Gods ſiende / dat de Dochteren der menſchen ſchoon waren: de ſelve ten Wijbe hebben ghenomen / ende dat vande ſelbe groote / ſtercke ende gheweldighe Mannen / te weten Reusen / zijn hoor ghecomen. Ende dat van deſen ſonde ende val der Enghelen / te weten / hare bleſſchelicke verkeeringe met de Wrouwen / vele hoor-ouders gheloofden t'ſelbe alſoo gheſchiet te zijn. Lactantius Firmianus int vijfthiende Capittel des tienden Boecks zijner Godlicker Inſtitutien / ſeght / ende hout het daer hoor: dat God breeſende / dat den Sathan / die hy de heerſchapppe des werelts vergont hadde / gheheelick het menſchelick gheſlachte mochte uptroepen / ſoo heeft hy om dit

Genſ. 6.2.3

Lactane.
Firmian. de
duin. Inſti-
tut. lib. 10.
cap. 15.

om dit

Vande Reusen.

„ om dit te doen/ om de menschen de Engelen der
 „ beschermers ende regerders ghegeven / op dat y den
 „ den middel ende hulps der selver beschermers soude haer-
 „ den / ende dat (niet teghenstaende) de Engelen/ om
 „ des Satans list verwoest / ende ontfien ynde/ op de
 „ schoonheit vande Dochteren der menschen/ met de sel-
 „ de hare fierberheit besmetteden / ende die vleeschelick
 „ behend: om welcker ontfien y den hare woerdigheyt
 „ verstooren werden / ende werden ghesellen ende ver-
 „ ghenooten des Dupbels ghemaecht. Hier daer nu t'ge-
 „ boelen Laſantij. Ende nochtans en seght hy niet / dat
 de Reusen ghebozen werden vande vermenginghe der
 Engelen met der vrouwe/ maer veel eer de aertſche Dup-
 bels / die hy Terrenos demones noemt / die tot groot
 leetwesen der menschen haren onneganck inde werelt
 hebben. Eusebius en is hy nae hier in gantsch niet ver-
 schillende / segghende / dat de Engelen die gheballen
 waren / dese Aertſche Dupbels ghegenerceert hadden /
 upt de Vrouwen daer op y verliest waren. Ende dat
 dese Dupbels daer nae op verscheyden manieren de
 werelt beroert hebben / ende hier toe brenghet hy by / al
 t'ghene dat de Poeten ende Hystorij-schrijvers segghen /
 datter Goden by de Heydenen sijn gemaecht/ verhalens
 de haer oorloghen/ ghebechten/ bespinghinghen lief den/
 of in rijm/ of in prose. Nochtans S. Augustinus int
 Boeck vande Stadt Gods/ acht dat dit gheboelen den
 booz-ouders / upt dese bewijs-reden/ die upt Genesis by
 ghebracht is / niet ghenomen can werden: want de ge-
 ne die aldaer kinderen Gods ghenaemt sijn/ segt hy/ dat
 warachtelick menschen waren / ende van Seth gegene-
 reert/ de welcke om dieswille dat y noch den op rechten/
 ende waren Gods dienst oeffende / vande h. Schrijftu-
 ren kinderen Gods ghenoemt werden. Maer daer nae
 ontfiercken sijnde/ door den lust ende begeerlicheyt der
 Vrouwen (die van Cajus geslachte ware/ de welcke om
 dese oorsake veel eer int geselschap der boosen behoorde)
 en die tot Wijben genomē hebbende/ so begaben y haer
 tot d' Afgoederne / ende werden niet alleenlick menschen
 maer vleesch. Daerom ist wanneer A. Juila dese woorden
 upt het hebreusch overset / dat hy niet en seght Fili-

Del.

Ei, dat is/ de Sonen Gods, maer de Sonen der Go-
 dy: Ende ick mene dat om deser oorsaken/ de Vaderen
 en dese heylige Mannen waren/ ende nochtans zijn sy
 is ellendichlick bande ware Gods saligheyt. en sinen
 inbidninghe verdwael/ ende van God afghelueken.
 Symmachus heeft overgheset de Sonen der Machti-
 gen: maer ick sal weder tot de redenen Augustini ke-
 ren/ die welcke segt/ ende staende hout/ datmen niet be-
 stepten noch bevestighen en mach/ unt de boornomde
 woorden van Genesis/ aengaende het gene gesept is/ dat
 Engelen sich niet met de Vrouwen vermenghden: maer
 el eer acht hy/ dat dese woorden der heylighe Schrif-
 tere een gantsch ander ende bescheyden saecke vertoo-
 en ende leeren. Want nae datter gheseyt wert/ dat de
 reusen op der Aerden waren/ dat de kinderen Gods af-
 gehallen/ ende dat de Reusen ghebozen waren/ isser
 och hy gheboeght. Doe sprack de Heere: de menschen
 willen hen door mijnen gheest niet meer straffen la-
 en: want sy zijn vleesch. Ende door dese woorden
 il hy dat wy souden onderwesen werden/ dat de ghee-
 die in soodanighe wijsse ghesondicht hadden/ men-
 hen ghenaeint werden/ ende dat niet alleenlick booz
 oedel haer nature belanght: maer sy werden oock
 esch ghenaeint/ om dat sy booz hare onreine begeer-
 deden/ teghen selve ghesondicht hadden. Ende
 entwel de gheene die van een ander ghebozen zijn/
 niken een versekerde ende groote getuygnisse van
 noch den sebanden naer Adam hy te brengen/ ende
 ert van Sinte Iudas in synen alghemeynen Sent-
 ief verhaelt. Want int Boeck dat hy hem ghenaeint
 ert/ is gheseyt/ dat de Reusen ghegenerert zijn niet
 an de menschen/ maer van de Engelen/ die hoer
 helich waren. Waer op Sinte Augustinus ant-
 wort/ dat het Boeck Enochs Apocryph is/ ende
 atmen om dier oorsaken de fabelen/ die daer in
 rhaelt werden/ niet en mach ghelooven. Waerom
 oben men en moet niet twifelen (segt hy) dat
 noch niet enighe Godlike dinghen beschreven heeft:
 want Sinte Iudas ghetuyght dat openbaerliken.
 Maer het en is niet noodigh/ dat wy alle de dinghen
 ghelooven

Genes. 6. 2

Judas. 2. 146

Vande Reusen.

ghelooven / die men seght dat Enoah in een Boeck beschreven heeft / dat Apocriyphe is / jaer selfs daer zy noch sonder goede ende verseeckerde aensienlicheyt zijn. Ende boozwaer al hoe wel S. Iudas eenighe spreucken uit dat Boeck heeft by ghebrachte / daer upt en volghet dan soo jupst niet / dat hy t'gantsche Boeck booz goet kent / oft ten ware datmen wilde segghen / dat S. Paulus alle de schriften Epimenidi, Arati ende Menandri oock booz goet ghekent heeft / om dat hy alleenlick een beers ofte twee van hare Schriften by brenghet. Welck S. Hieronimus over het eerste Capittel des Sentschrijfs tot Titus seer ongherijnt ende belachelick segt te wesen. Ende soo veel Enoch belanght / het schijnt pimmers groot wonder te wesen / nae dien hy de lebende int ghetal naer Adam is / dat hy van den strijt des Eers-Engels Michael teghen den Duyvel / om het lichaem Moysis heeft comen schrijven / de wijle dat (indien de dingen warachtigh zijn / ghelijckse oock inder waerheyt zijn / ende wy oock ghelooven moeten) t'selve eerst vijftich hondert Jaren daer naer is gheschiet / oft ten ware datmen wilde segghen / dat die dingen doen aen Enoch booz een by sondere gabe der Propheete gheopenbaert zijn gheweest. Maer men en moet niet meenen / dat de gheene die ghedacht hebben / dat de Reusen de Engelen tot Vaders ghehadt hebben / ende niet de menschen / t'selve van haer schijnt gheseyt te zijn / om dies wille dat zy meenen / dattet onmoghelick was / dat de Reusen die soo wonderlicken groot waren / van menschen van middelmatighe groote souden comen ghegenereert werden. Waer booz eenighe soo verre gheromen zijn / dat zy gheseyt hebben / dat den eersten mensche een Reuse was / ende Noah ende zijn Sonen desghelijcks. Om dies wille dat zy niet en conden gelooven / dat soodanigen volck / noch booz / noch nae den Sontbloet conde gheboeren werden / soose niet van Vaders ende menschen bande selve groote ghegenereert en waren. Maer S. Augustinus verwierpt dit alle gader als valsche ende seght / dat een weynigh te voren eer Roomen bande Gotthen inghenomen werde / al daer een Reusinne is gheweest / om welcke te sien veel menschen van alle eynden des werelts

zijn ghecomen. En nochtans en was de Vader noch de
 moeder van dese vrouwe/ niet groter dan andere mid-
 delmatighe lieden. Indien wy nu willen aenmercken
 wat d'oorfacke is van een soo ongheschrakte grootheyt/
 soo en comen wy daer af gheen andere reden gheuen/
 dan de cracht van de hitte ende de bochtigheyt/ de wel-
 ke maect dat sy te overbloedelicker boots doet groep-
 en. Want de hitte en brenst niet alleendich de bochtig-
 heyt in grootheyt upt/ maer brenstse oock in 't brede
 upt/ ende maect het desghelijcx oock grof. De Reu-
 sen dan waren booz den Sontbloet/ ende oock eer dat
 de kinderen Gods haer met de dochteren der menschen
 vermengden/ ghelijck als sy oock daer na ghebo-
 ren zijn. Maer het zijn menschen geweest/ die haer ghege-
 reert hebben/ ende hebben oock de natuerlike oorfa-
 ke oorfacke ghehad. Sy zijn oock na den Sontbloet
 ghegenerert ghe worden/ ende daer aen en is geen sinte
 te twiffelen/ booz dien datter in de boecken Numeror.
 Deuteronomii, Iosuz, der Rechteren/ Samuelis, Pa-
 ralipomenon ende andere heylighe boecken van ghe-
 schieden wert. Soo veel hare groote ende ghestalte be-
 langht wy moghen daer eensdeels na ramen ende eens-
 deels vinden wy 't beschreiben. De giffinghen ofte ra-
 dinghen zijn: Dat Goliath een borst-harnas hadde/
 dat hij dupsent Schelen woegh: ende een lancpe ofte
 spieffe als eenen webers boom/ waer op de webers haer
 lijnwaer windt. Ende aen 't eynde van zijn spieffe/ was
 een yser t welck ses hondert Schelen woegh. Booz
 giffinge houden wy 't oock daer booz/ dat Og den Co-
 ningh van Basan wonderlijcken groot was: zijn bedde/
 t welck van yser was/ is neghen ellebogen langh ghe-
 weest. Ende de Israëlieten met de kinderen Enach dat
 is/ met de Reusen vergheliken zijnde/ en schenen maer
 sprinckpanen by de selve te wesen. Dese dinghen zijn ge-
 noeg om ons te kunnen te geven/ van hoedanige groo-
 te de Reusen waren. Maer eygentlick ende bysonder-
 lick wert de grootheyt Goliats in 't derde boeck Samue-
 lis beschreiben/ albaer by seght/ dat hy 6. ellen ende een
 hant breed langh was. Siet daer al 't ghene men wt
 de heylighe Schryften aengaende de ghestaltenisse der

Numer. 13
28.33.

Deuter. 2.9

Ios. 11.27

Judic 1.20.

1. Sam. 17.

4.

2. Sam. 21.

16.18.19.

ende 20.

1. Paral. 20.

4.

Deut. 3.11.

Numer. 13

33.

1. Sam. 17.

4.

Van de Reusen.

* anders/
gevoel.

Wonen hy een reus kan. Maar in de *Septentrio*
Schryvers leeft men veel wonderliker dingen/ in so-
 danige/ Lie hy na ongelooflik *Jijn Philostrates* schryft
 in *Jijn* * *Heliosische* beesten/ datter een doot lichaem van
 eenen Reuse is gesien geweest/ twelck dertig *Cubits*
 groot was/ en ander van twee entwintigh/ ende een an-
 der van twaelf. Ende soo veel de gemeene groote ende
 gestalte van der menschen van dese eeuwe belanght/ die
 en overtreft niet veel de mate van vijf voeten: ende de
 mate der voeten soo wel der Grieken als der *Larijnen*
 stemt hier in over een/ dat peder heeft 4. palmen: ende
 peder palme begrijpt in sich de breedte van 4. vingheren:
 t'welck de lenghte is van den kleynsten vingher. Maar
 indien het gheschiet dat de twee laetste vinghers sich
 ophebben/ te weten den duym ende den kleynsten/
 soo en begrijpt peder voet niet meer dan twee pal-
 men. *S. Augustinus* berispt de ghene die hartnecke-
 lik betoeren/ datter nimmermeer gheen lieden van so
 wonderliken groote ende ghestaltenisse *Jijn* gheweest:
 ende seght dat hy aen den Zee-kant der stad *Orka* te-
 nen back-kant van soodanighen groote ghesien heeft/
 datmen wel moght oordeelen datse hondert-mael groo-
 ter was/ dan ghemeen back-tanden deses tijts. Den
 selven *J.* *Leeraer* betoont noch op de selve plaetse/ dat
 ter boortijts veel lichamen van soodanighen groote
 menschen waren / ende brenghet tot een bewijs op/
 t'gene *Virgilius* in het twaelfde boeck *Jijner Aeneiden*
 seght / dat *Turans* een steen van der aerden op nam/
 die soo groot was / datter twaelf mannen ghevoeght
 aen op te heffen hadden ende beestse *Aeneas* aen wel
 na t'hoofte ghevoopen. Waer hy ick noch het verschen
 des selven doctre boeghen mach/ dat hy in t' eerste van
Jijne Georgica verhaelt:

Virgil.
Aeneid.
 lib. 12.

Grandis effossis, mirabitur ossa sepulchris.

Hy brenghet *Plinius* oock hy/ de welcke in het so-
 dande boeck *Jijner* natuurlijke historie seght / dat de
 nature hoe so ouder wert hoe so de lichamen klein-
 der doet voortromen. Verhaelt desghelijc oock *Ho-*
merus die sich daer over in *Jijn Poëtische* dichten
 beklaget.

beclaeght. Waer toe ick noch de ghetuyghnisse S. Cipriani daer hy teghen Demetrius schryft / soude conuenen voeghen. Dat nu mi ghetraeghe-wierde / of ickst daer voer hield / dat der menschen lichaem die na den Sontbloede gheweest is / cleinder waren / dan de ghare die daer te voren ghegerietert warden? Ick soude (moghelick) Ja segghen: maer daer in en soude ick niet lichtelick comen ober een stemmen / dat t'sedert den Sontbloede tot op desen tijt toe / de menschen alrijt verminderen ende sgaen: sels aermerckende de woorden Auli Gellii, die hy in zijn derde boeck schryft / dat de mate van het wasen des menschelicken lichaems is de langhe van ses van voeten / ende men liet dat die ghestalte oock de grootste is. Nochtans lesen wy niet teghenstaende in 't boeck E. Idre dese woorden: Zoo mercket nu gh / dat ghlieden cleinder sijt der groote halven / dan die / die voer u lieden is gheweest. Ende die / die na u lieden comen / cleinder dan ghlieden / als schepselen / die al nu beginnen out te werden / ende de sterckte der leughet overghegaen hebben. T'selbe gheboort oock S. Ciprianus, maer ick heb de oorsake gesept / waeromme ick daer niet lichtelick in en kan ober een stemmen / dat is / dat ick niet en sie / datter eenighe veranderinghe gheromen is / in de mate die Aulus Gellius voorgestelt heeft. Ick come nu weder tot Plinius, de welcke verhaelt datter in Creten (nu Candien ghenaemt) doen voer een groote aertbevinghe eenen bergh ghescheurt ende om verre ghesmeten wort / een man ghebonden is gheweest die 46. Cubiten langh was. Welcke enige seiden het lichaem van Orion, andere van Othion, te wesen. Men vant oock beschreuen dat het lichaem Orestis, 'welck door het bevel des Orakels upter aerden opgegraven wort / ses van Cubiten langh was. Ende soo veel belanght t'gene Berofus seght: Dat Adam ende zijn sone Seth Reusen waren / desghelijc oock Noah ende zijn kinderen / alsoo dit sonder de getuyghnisse der heyliger Schryfture ghesepet wert / soo machmen t'selbe oock betwopen. Om nu eyndelick de oorsake te weten

4. E. Id. 5.
14.

Van de Reusen.

waarom Godt gheschikt heeft/ dat er sonderlinghe reusen
 van soo grooten ghestaltenisse ghegheueret sijn / Daer
 op gheeft Augustinus int 23. capittel des booz berhael-
 den boeck een ghenoechsame antwoorde ende vercla-
 ringhe/ achtende t selve ghedaen te sijn/ om ons te ver-
 staen te gheben. dat de schoonheyt des lichaems/ groot-
 heyt des gestaltes/ ende de stercke des bleschers niet als
 oft de voornaemste goeden waren/ behoopen ghehouden
 te werden/ de wijsle dat sy soo wel d'onghehoorighe als
 de gheloobighe ghemeen sijn. Want de ghene die sich
 oeffenen om Godt vuytichghijt ende Godsdienstighheyt
 te bekomen/ sellent daer booz houden dat de gescheide
 go: deren booz de blesfeliche behooren gheschikt te
 worden/ om dies wille dat sy ons eersdeels tot de salig-
 heyt helpen/ ende eersdeels oock/ om dat sy ons veel
 herrliker ende winnender in deughden dan d'anders
 maken. Ende dat dit alsoo sy/ dat om de saligheyt te
 becrijgen de Reusen hunne groote ghestalte geensints
 dienstigh en is/ bevestigt den selven S. Augustinus
 booz de woorden Baruchs, segghende: Daer waren in
 boortijden Reusen/ groote beroemde lieden/ ende groote
 krijghers. Die selve en heeft de heere niet verhoert/
 noch hen den wegh der bekentenisse niet gheopenbaert.
 Ende dewijle sy de wijsheyt niet en hadden/ sijn sy on-
 dergegaen in hare dwaesheyt. Daerendoben so wie de
 heylige Schriftuere wil aenmercken/ die sal bevinden
 dat de Reusen schier nimmermeer een rechteverdighe
 sake boortgestaen noch daer booz ghestreden hebben/
 maer dat sy daerenteghen alrijt tegenstrijders ende vy-
 anden van Godt sijn gheweest/ ter oorsake van haren
 hoogmoet ende boosheyt. Aldus heeft Og den Co-
 ningh tot Basan aldus heeft Goliath ende sijn broe-
 ders gheweest. Dese waren allegader vyanden van
 t volck dat Godt lief hadde/ ende dat sich van alle an-
 dere volcken affsonderde om Godt oprechtelicken te
 dienen. Soo veel is af/ dat de heylighe Schrift ghe-
 twinght dat dese hoogmoedige Reusen/ seer verachte-
 lick in de ooploghen verwonnen sijn gheworden / dooz
 slechte ende ongherachte lieden/ die geenerhande wetens-
 schap ofte erbaricheyt van krijghen hadden: ghelick

als door David doen hy noch een schaapherder was/ ende selfs door het volck Israëls doen sy noch iongh ende onuerbaren tot den krijgh waren. Om deser oorsaken benaemt ons Godt dat wy goeden moet sonden hebben/ wanneer wy door zynen name ende door het Christen gheloofte moeten stryden/ teghen sulcke monsterachtighe lieden: want dan en moeten wy niet verbaert noch verschrikt sijn/ ter oorsaken van onse kleynghent/ dewijle het woort Gods ons altyt indachtigh maect/ dat Godt soodanighe beestelicke menschen altyt gheeft in de handen der gener die hy bewaert. ¶ welck alsoo zijnde/ soo volghet daer upt/ dat wy/ gheentsints door sulcke Tprammen die haer gantsche betrouwen op huz lichaems sterckte setten / behooren bezyect te sijn: want sy beschermen een valsche sake. In sulcker voeghen dat wy (die om menschelick te spreken) by haer te verghelijcken/ niet dan wormen ende spinckhanen sijn/ door de sterckte ende kracht onses Gods beschermt zijnde/ soo werden wy niet alleenlick haer Overheeren/ maer om met den Apostel S. Paulus tot den Romeynen te segghen/ wy werden meerder dan victorius: want het sal Iesus Christus sijn die dien stercken ende machtigh ghewapenden binden sal ende sal hem oock den eycken roof die hy versamelt heeft wtnemen. De oorsake waerom boortijts de Reusen en hedensdarghe de machtighe het gemeene volck verduyckt hebben ende verduycken/ is/ om dat sy haer te veel op huz sterckte/ tyckdom ende middel verlaten / ende haer selven door onbetwintlick achten: waer door datter geen boosheit en is/ die sy niet en verben doen/ noch daer en is gheen ding dat sy meynen dat haer onghedoelst is te doen/ indien sy daer begheerte toe hebben. Maer sy rekenen dichtsins sonder haren weert. Want Godt sich tegens hare aanslagghen stellende/ en wil t'gene hy te voren besloten heeft/ door sulcke lieden niet wtvoeren / maer op dat sijn mogentheyt te meerder soude bekend werden/ soo verduyt hy t'gene hy voorgenomen heeft/ veel eer door cleyn ende ongherachte lieden/ ghelyck als door den Schaapherder David, ende andere lieden van gheringen aensien/ die hy van krancke ende swacke ter-

Van de graden

staet alst hem beliest sterck ende machtigher maecte.
Dan gelicken sal hy oock den arm der denghdeliche-
lieden stercken / wanneer sy teghen de Tynannen/
Godes brande/ ende gemeent-verdrueters een recht-
beerdighe oorloghe aangenomen hebben/ ende sal hem
alsdan de victorie daer in verleenen: die welcke noch
heel heerlicher sal zijn/ dan de ghene die de poeters
berliert hebben/ die hare verdachte Goden oer de
Tynannen/ Cyclopien/ ende andere Reusen verreeghen
hebben/ die allegader door den bliscen van Iupiter by
Phlegra vermorstelt zijn getoorden. Hier mede is dat
genoegh van de Reusen geseyt ende sal een eynde van
dit Capittel maken.

Van de graden des maeghschaps die in het Houwe-
lick verboden zijn.

Capittel II.

In het achtviende ende twintighste Capittel Iohannis
en wert niet verhaelt noch eygentlic te kennen gege-
ven/ alle de graden/ ende lieden/ tusschen welcke het
houwelick maken verboden is. Want daer en wert
gheen verhael van de grootmoeder ghemaect/ hoe
wel dat wy allegader bekennen/ dat het een seer schan-
deliche sake sy / zijn grootmoeder tot een wyf ende
kint te nemen / sy van des vaders ofte van des moe-
ders zijde/ aengesien selfs dat sy veel onder van ierra
is. Daer en wert oock niet gesproken van des Godes
wyf ende dat noch meer te verwonderen is/ daer en
wert niet verboden/ dat een vader zijn dochter trouw/
hoe wel wy allegader bekennen ende af-mē oec moet
gelooven/ dat sodanige bruyloften seer bloetschandigh
en oneerlich zijn. Waer door het schijnt datmen moet
seggen/ dat in de vooreverhaelde Capittelen den heylighen
Geest eerliche verboden grade/maer heel weenigh
in getale verhaelt heeft/ ende niet tegenstaende zijn sy
sodanigh datmen door middel van de selve/ als dat
seer clare en ontgenomren heerliche gesetren/ die yghen
die diergelijcke zijn/kan opdeelen. En sy veel belanght
t'gene van de moeder geseyt wort/ dat moeten oock
verstaen

verstaen ende duynen op den Son ende de Moeder/
 want alle die graden behooren gherekent te werden/ in
 de rye ofte ordyde van Vader ende Moeder. Behalven
 noch t'gene datter gheseyt ende bevolen wert/ van des
 Sons wijsf ofte des Vaders Broeder/ vertoont oock
 klaerliken wat wy niet des Sons wijsf moeten
 doen/ om des wille dat die graden ende maeghschap-
 pen van beyden zijden ghelyck ende eben na sijn. In
 der voeghen dat ick van gheboelen ben dat alle de
 verbiedinghen die in de wet verhaelt werden/ voorghe-
 stelt sijn/ op dat wy door de selve klaerlick souden
 verstaen/ wat-men in dierghelycke graden behoort te
 doen. Het is dan wel redelick ende noodigh/ dat in de
 houwelicken de ordyde des bloet-verwantschap onder-
 houden wert/ ende dat de selve niet gheschient en wert/
 t'welck dan soude gheschieden/ wannert yemant sijn
 Moeder/ of het wijsf van sijnen Son/ of sijn Schoon-
 moeder/ te weten sijn vaders wijsf ten houwelic nam:
 want men moet eere ende eerbiedigheyt draghen toe
 soodanighe vrouwen die ons alsoo in den graet des
 maeghschaps toe gheboeght sijn/ al oft ons moeders
 waren. Maer wannert sy in plaetse van dien als onse
 wyven waren/ soo soudent sy door de wet des houwelic
 ons als hare mannen moeten onderdanigh sijn/ die sy
 anders als oft wy haer eygen sonen waren/ behoorden
 te houden: ende dan soudent sy ghebrongen sijn ons te
 gehoorsamen en bysondere eerbiedigheyt toe te dragē/
 t'welck niet anders schijnt te sijn/ dan datmen dinghen
 doet die teghens de nature stryden/ ende het tegendeel
 doende so en soudent geen ordyde verkeerē sijn. Waer af
 Paulus Burgensis een exempel geeft/ segghende: dat
 wannert den genē die Son is t'sy van des vaders sijde
 ofte van de zijde des moeders (de welke als eē vader
 behoort geacht ende geert te werden) sijn nichte quame
 ten houwelic te nemen/ so wert hy als den man t'hoof
 ober haer ghemaect/ ende sy sal hem eeren ende in
 achtbaerheyt houden/ niet minder dan of hy al een
 lick Son ware. Hier door en soude dan geen ghee-
 nen graet verkeerē sijn/ ter oorsaken van de ver-
 mingē van dat houwelic.

Van de graden

In met Paulus Burgenſ: ober een / dat de ghem-
 die houwelicken tuffchen verboden perſoonen ma-
 ken ende die met enen het recht des bloeds verwant-
 ſchaps verbaepen / de wet veel waerlicher ſchenden en-
 de verbraken: ende nu dinct dat den ghemien die *ijn*
Moere ten wijde neemt veel ſchandelicher doet / dan
 den ghemien die *ijn* nichte: *ijn* broeders dochter trouw-
 hoe wel dat ich gheloove dat ſoo wel het een als het an-
 der onghedoopt is. De Rabbijnen ofte Joodiſche Leer-
 aers hebben daer vele graden by gheboeght / ſo wel op
 klimmende als af dalende / behalven de ghemie die inde
 wet verboden *ijn*: t welck Paulus Fagius een ſeer ghe-
 leert man aen gheteeckent heeft / in *ijne* verklaringhen
 ober Leviticus ende ich en meyne niet dat ſp'er die om
 andere oorſake bygheboeght hebben / dan om dat ſp
 verſtonden / dat die begrepen waren / onder de ghemie
 die Godt uytduckelick verbaect hadde. Daerom om
 mi te oordeelen of eenighe houwelicken wettelick *ijn* / ſa-
 en iſt niet ghenoech dat den graet waer in ſp ghedaen
 werden niet uytduckelick / noch niet openbare woort-
 den verboden *ij*: want het kan weſen / dat eenen graet
 van een ſelfde ghelijckformigheden verboden is door
 t recht des wets / om dieſelſe oock dat de *ij*. ſchriſ-
 turs nimmermeer de reden by gebracht heeft / darme-
 de ophe niet verbaepen mach / de welcke ſp nochtan
 niet gheheelicken en verwerpt. *Am* op de vraaghe die
 permant ſoude moghen doen: waerom het van noode is /
 dat top hebensdaeghs de gheboden / die in het 18. ende
 19. Capittel Levitic verbaect werden / moeten onder-
 houden / betoffe top na Chriſti comſte niet verboden
 en *ijn* de burgherliche wetten der Joden te onderhou-
 den: Die ſal ich aldus antwoorden / dat na dat Godt
ijne wetten ghegheben had' by daer by boeghte: *Egh*
 en ſult u in deſen ghemien berontrenighen: want in al-
 len deſen hebben hen berontrenight de Joden / die
 ich hoor u ſieden henem toll uytſtooten. Ende het lant
 is daer door berontrenight: ende ich toll hare miſdant
 aen hen te huns ſoecken / dat het lant *ijn* inwoonders
 uytſpoitwe. Daerom hout mine inſettingen ende rech-
 ten / ende en doet niet deſen groofheden / noch de lantbe-
 ſitter /

Levit. 18.
 24. tot het
 eynde des
 Capittels.

Heere/ noch de vromdelingh onder u. Want alle sulcke
 grooutwelen hebben de lieden deses Lants ghedaen/ die
 dooz u lieden waren/ ende hebben dat Lant verontre-
 nighet. Op dat u lieden dat Lant niet upt en spoutwe/
 wannere ghy het verontrenighet/ ghelijck als het de
 Heydenen heeft uptghespoghen/ die dooz u lieden wa-
 ren. Want die dese grooutwelen doen/ dier sielen sullen
 aen gheroepet werden van haren volcke. Daerom hont
 vromme insettinghen/ dat ghy niet en doet na de grooutwe-
 liche yeden/ die dooz u lieden waren/ dat ghy daer niet
 mede verontrenighet en woet want ick ben de Heere
 uwe Godt. Het is sonder twissel dat de Chananiten/
 die de wet Moles niet ontfanghen hadden/ noch oock
 gheen burghers van de ghemeente der Israëlitē wa-
 ren/ niet verootdeelt konden werden/ om dat sy in de
 wetten der Hebreē onghewoosae waren ghewest/
 sijnde allenlick aen de wet der yeden verbonden. Daer-
 om betwiffe datse Godt berispt om dat sy haer in die as-
 gresseliche hoerpen ende bloetschande verontrenighet
 hadden/ ende dat sy seght/ dat hyse om die oorsake
 upt het lant verdreben heeft/ ende haer heeft doen ster-
 ven/ soo ist een sekere sake/ datmen die wetten niet de
 wet der yeden moet boeghen/ waer aen alle menschen
 verbonden sijn/ ende niet aen de burgheliche. Het
 schijnt nochtans dat dit schijdet reghens rghene dat
 Abraham (die andersints een hepligh man was) ghe-
 daen heeft/ de welcke sijn broeders dochter/ te weten
 Sara trouwde. Ende Amram nam oock sijn Moerpe
 Iochabet, ten wisse/ upt welck hondwelick Moles, Aa-
 ron ende haer suster Mirjam ghesproten sijn. Ende myn-
 dunckt dat dese mannen die soo hepligh waren/ dit niet
 ghedaen souden hebben/ indien de wet der yeden haer
 selve verboden hadde. Maer daer op seggh ick dooz
 eerst/ dat de wet der nature alreede na de sonde eenigh-
 sints bedorpen ende wonderlicken verdampt was/ ter
 oorsaken van de verberffnisse ende doofhejde/ die in
 onse gantsche generatie inghebroken was. Ende om
 deser oorsaken hebben moghelick de ghene die soodani-
 ghe hondwelicken maecten ghemeent/ dat sy gheoot-
 loft waren. In sulcker wisse/ dat hoe wel sy dooz middel

Van de graden

dan dese ontfetters niet konnen berouwenfchap
 worden/ soo behooren wy evenwel te gelooven dat hy
 minder gefondicht hebben/ dan de gene die fuker deden
 doen/ na dat de wet ingeftelt is ghewerft. Ick fel hi
 noch by voegen/ datter fomtijts eenige dingen verhaelt
 worden/ onder de daden der heylige Vaders die welck
 daerom niet tot een exempel om nagevolcht te worden
 dan andere mach by gebracht werde/ om dief wille dat
 men fomtijts die dinghen moet upleggen ende haeren
 hoor privilegien ende byfondere voorrechten der Vaders.
 En naer mede hoe het wil/ my dunckt nocht ons dat
 men fich niet veel en behoort te bemoeyen na de loof-
 poemde heylighe Vaders in foodanighe dinghen
 ontfchuldighen/ hoe wel eenighe segghen/ dat Sara
 niet de dochter van Abrahams broeder was/ maer wel
 maeghtfchap van een ander jfde: om welck oorfake
 volghens d'oude maniere van fpreken/ sy zijn Zo-
 fter moghte genaemt werden: ghelyck als of sy hem
 van bloet weghen toegheboecht was/ by soo ver-
 het soo na-maeghtfchap niet en ware/ dat sy niet
 met malcanderen moghten houwelicken. Enfelve
 segghen sy mede van het maeghtfchap tiffchen A-
 ram ende Iochabet. Men fonde defghelyck oock
 moghen segghen dat indien de gheboden ofte infet-
 tinghen des houwelick jedighe zijn/ ende tot het recht
 der nature behooren/ waerom heeftfe Gode dat in
 zijne werten gheftelt ende begrepen? Ick antwoorde
 dat het is ter oorfaken dat het licht der naturen fce
 afgegaen was/ dat het gheheel onmachtigh was/
 ende den glants der felver verminderde van dagh
 tot dagh/ ende herdwyfde hoe langhs hoe meer in
 s' menfchen herte/ 'twelck men fce lichtelick fien kan/
 niet alleenlick in zijne bebelen mer oock in de rhen ge-
 boden. Want daer in wert geboden/ dat den menfch
 hem onthoude van fclen ende dootflaen/ ende nach-
 tans lefen wy in de hiftozen dat de Roovers berde
 te water en te lande/ in foodanighe wijfe ghepuffen
 ende soo hoogh gheacht werden dat sy fcheenen met
 eere ende weerdighent garufch verult te zijn. Plato
 fce 5. boeck der watten is van meyninghe/ fce dat

a haepre- telinghe der kinderen belanght/ datmen sich
 niet oothouden van de moeder/ van de moeder/ ende
 an die bovenste/ ende oock van enghen dochters/ van
 sichten/ ende van d'andere nederste die hy daer na
 verclaert/ ende soo veel de andere personen belanght/
 die heeft hy by ghelaten. S. Hieronimus ghetuyghe
 int 2. boeck teghen Iovinianus, dat de Schotten in
 ysen tijt niet en houwelichten/ maer dat sy hare vrou-
 wen sonder onderschept ghetuygchten ghelijck als haer
 de ghelogenheyt ende de fortune vergonde. hy boeghe
 der noch hy dat de Mediers / Indianen / Ethiopiers
 mede de Perffen/ hunne Moeders/ Zusters/ Dochters/
 ende sichten sonder onderschept trouwden. 't welck
 nochtans strijdigh schijnt te wesen van t'gene Herodo-
 tus schrijft/ dat Cambyces Coningh der Perffen/ wil-
 lende zijn suster ten houwelick nemen/ daer over een de
 Rechtsgeleerden en wiffen raet nam/ haer vragende oft
 t selve geoorloft was? Waer op sy antwoorden/ dat sy
 geen wet en hadden/ waer in den moeder toeghelaten
 waert/ zijn suster ten wijfe te nemen/ maer dat sy eben-
 wel een anders wet hadden/ waer hy het den Coningh
 van Perffen toeghelaten was/ te doen al t'ghene hy
 begeert. Ende hoortwaer sy hebben den Coningh seer
 wel geantwoort belanghende het eerste deel haer ant-
 woorde/ maer aengaende het tweede/ daer in hebben sy
 dien Cyran te soer gheplumflicht. Ewentwel t'ghene
 Herodotus schrijft/ hoe wel hy een boernigh fabelach-
 tigh is/ ende t'ghene S. Hieronimus verbaert en ver-
 schijkt geensints. Want het ghemeene volck/ t'welck al-
 reede door soo onbeghepliche gewoonten verdocht was/
 ghetuygchten mede sulcke verboden houwelicken: ende
 nochtans de ghene die wiffen ende booslichtigher wa-
 ren/ ende die eenighsints wat van t'licht der naturen
 hadden/ bekende wel dat sodanige houwelick onwet-
 tigh waren. Niet tegenstaende of sy door hare onkuis-
 sche begheerlichkeiten verwoonen zijnde/ de selve schoon
 aenblijghen. Waer in S. Paulus tot de Romeynen haer
 grootelick bestraft/ seggende: dat na dat sy de gherech-
 tighent Gods bekent hebben/ sy niet alleenlick sulcke
 dingen doen/ maer stemmen niet d'andere dese doen/
 daer

Van de graden

daer in noch over een. Ja 'elke die dinghen zijn van
 twee weghen ons bekent datse onghewoonloft zijn/ al
 dat wanneer hy de selve hooren verhalen eenen sel
 ende afgriffen daer af hebben/ ja dat noch meer is/ sel
 de ghene die soodanighe dinghen begaen hebben da
 van onreine begheerten/ soeghen daer na van de dach
 ters ende vrouwen die doo; hun besmet zijn in eenen d
 heer. De Porten verhalen van Cinara ende Mirra
 zijn dochter/ dat wanneer den vader verstaen had/ da
 hy doo; onwetentheyt met haer te doen had' gehadt so
 heeft hy niet haer ende gramscap ontfleechen/ want
 haer seer langhen tijt vervolgt. Ammon had op zijn
 suster Thamar die hy verkracht hadde sicken ha
 dat hy beval dat sy niet gewelt van hem maghestoem
 soude werden. Ende boopwaer wanneer men de ghes
 rien woude ondersoeken/ men sal bevinden/ dat wan
 nermeer sicken bloetschandige ende ongeoorlofte haw
 welicken tot een goet oft ghemenscht ende zijn ghes
 man. Protopomus den Coningh van Egypten trouwde
 zijn suster Euridice, t'welck noch doo; bevroegh ende
 halfsheyt te weghen is ghebracht/ ende de hieselich
 ders voornamelijk Iustinus, hebben gheschieden wat
 quaden ende onghewonen daer uit ghevolgt zijn. An
 toninus Caracalla nam zijn slesmoeder ten wijde: an
 de Nero behende bleefschelick zijn moeder/ maar d'een
 soo wel als d'ander doo; t'volck gepaet ende ontfleechen
 der nature ghehoort zijnde/ sloepen seer ellendelick ge
 lick als sy weerdigh waren. Om deset oorsaken den
 stammen wi in alle heyde over een/ te woen/ dat se
 gheboden die soodanighe sonden verbieden/ tot de wet
 der nature behooren/ende datse Godt om rechtveerdigh
 redenen in zijn wet der zeden vernienstot heeft. Men
 kan noch doo; een andere reden betwijfel/ dat de bloo
 schandighs hontwelicken doo; de wet der nature verbo
 den zijn. Want sy zijn doo; de wetten der Romeynen
 neerstelick verboden/ welke wetten doo; de alderfchoon
 ste ende eerlickste gheacht werden/ ende voornamelijk
 die ghene/ waer doo; verboden wert de dochter oft
 nichte des vaders ten wijde te nemen/ hoe wel dat den
 Keiser Claudius, doen hy Agrippina (die zijnes vaders
 dochter

2. Sam. 13
 46.

Chron.
 Carion.
 lib. 2. pag.
 166.

Chron.
 Carion. li.
 3. pag.
 231.
 Chronic.
 Abbas V.
 sparg.
 pag. 53.

er dochter was) ten houtwelick wilde nemen wilde
 ebbe dat de eerste wet vernieticht sijnde het geoorloft
 wude sijn sich met sijn broeders dochter te houtwelicken.
 Ende eventwel en wilde niemant van de Romeynen sijn
 cempel volgen behalven een of twee inder voegen dat
 e booggaende wet die gantsch eerlick was geheel ende
 ngheschent by de Romeynen bleef. Het is wel waer
 at dooz der Romeynen wetten tusschen eenighe lieben
 et houtwelick verboden werr / van de welcke de wet
 Bodes geen gewach en maecht / ende nochtans en is het
 iet sonder reden verboden. Dit is d'oorfacke dat de m-
 soonders van Roomen ghehouden waren / de wetten
 onderhouden hoe wel dat het looz t licht der natura
 dat en scheen / dat men t selve alsoo behoorde te doen.
 Ende dese wijse van wet wert Municipale gheoomt /
 at is besonder booz seker steden. Maer laet ons die
 looz eenighe exempelen noch klaarder maken. De
 Romeynen wilden niet datter houtwelicken ghemaecht
 werden tusschen een mombooz ofre booght ende een
 veef dochter / die by in sijn betwaringhe ende booght
 hadde: Doo dien sy wisten dat den mombooz die de
 roederen van sijn weese berquift had / lichtelick de selve
 veef dochter ten houtwelick soude eessen / om dat by
 isdan daer dooz gheen rekeninghe van de regeringhe
 jarer goederen soude behoeven te gheben. Ende inder
 naechte dese wet was goet / maer nochtans niet vol-
 komendelick onderhouden: want Cicero die anders een
 groot ende eertwerdigh man was / wiert hestelick be-
 straft / om dat by sijn honsvrouw Terentia verstoont
 hebende / sijn weef dochter wiens goederen by als
 mombooz gheregeert hadde tot een wijbe nam. Daer
 wiert oock verbodt ghedaen / dat men gheen houtwelic-
 ken soude maken / tusschen lieben die van ghelegenthe-
 seer veel vershillende waren / ghelijck als wannere pe-
 mant wt t ghemeene volck / de dochter van enen e-
 len Raetf-heere ten houtwelic nam / ende wederom wan-
 neer een Raetf-heer de dochter van enen schoen-lapper
 oft een ander geringh ambacht-man ten wijbe nam.
 Van ghelijcken oock / indien een by man een slaefacht-
 ghe vrouwe nam / oft enen slave een byn byper condi-
 tion.

Van de graden

Art. Vefgheft wiart oock verboden de verhoeren of
 aengenomen dochters te trouwen/ ende is oock verboden/
 datmen niet en mach houwen aen de ghebruy-
 men tot den heylighen Doop gheheven heeft. **¶**
 Romeynen maecten oock e en wet / dat den Lant-
 booght ofte Stadthouwer lich niet en moefte houwen
 noch hy noch pemaent van den zynen aen eerughe van
 de vrouwen des Landt-fchaps t welck hy regeerde
 wel wetende dat het soude konnen gheschieden/ dat den
 Pro-consul/ Pretur oft Lantbooght/ ende Stadthou-
 der van eenigh Lantschap ondersteunt zijnde/ met hem
 gheslachte ende maeghschap van de vrouwen/ die hy ten
 houwelick moghte ghenomen hebben/ eenige nieuwig-
 heyt soude mogen aenrechten/ ende eyndelick de ghe-
 meente van Roomen gantsch brant werden. Sy sagen
 oock datter gevaer soude wesen/ dat hy niet al te recht-
 veerdigh ende ghestreng om recht te doen soude zyn
 eff dat hy veel eer zyn vrienden dan andere daer in soude
 willen belieben. Eyndelick de houwelicken en wierden
 in de Lantschappen niet booz vast noch bondigh gehou-
 den: want den Regeerder soude eensdeels die van het
 Lantschap connē dwingē/ om met hem ofte pemaent van
 den zynen in houwelick verhoent te treden. Wy lesen oock
 dat dese wet hoe wel sy goet ende eerlick was/ gheschient
 is geworden: Want Felix die Stadthouder ober Ju-
 deen was/ ten tijden Neronis, hadde Drusilla die een
 gebore Jodinne was ten wijbe. Maer waerom verhaelt
 ick dat de wetten van minder ghewichte niet onderhou-
 den en zyn geweest/ de wijle het volck de wetten der ze-
 den/ die dooz de wet der nature bekent zyn ghehouden
 verworpen heeft/ Cicero in de Redene die hy booz Clu-
 entius gedaen heeft/ verhaelt dat Sallia een soo balsche
 ende onkuische vrouwe was / dat sy maecte dat
 Aurius Melinus haren swagher haer dochter verfruct-
 die sy hem te boren ten houwelick ghegheven hadde/
 om dat sy selfs zyn wijf soude zyn / in plaetse van
 haer eyghen dochter / t welck sy eyndelick verkreegh.
 Ende hoe-wel dese daet booz seer schandelick gehouden
 wiert/ soo en is hy nochtans dooz de wetten niet ghe-
 straft gheworden/ ende het houwelick dat Cicero seght

Mat. 24. 24

her ongehuwelick ghebaen te zijn/ en wërde doot de Re-
 periders niet te niet gedaen/ noch doot onbondigh ver-
 laert/ immers ten minsten en heb ick het niet ghelesen.
 Daeromme ter oorsaken van dit soo verpoint sich oock
 e reden/ warrum Godt doot zijne wet weder heeft wil-
 n verhalen/ t'ghene doot de wet der nature doot recht-
 eerdighe ende eerlick ghehouden is ghehouden. Want
 e banden/ ende het a/ schuvel/ ofte de veranderinghe
 le de nature ghestelt hadde. waren ghebroken ende
 betreden doot de begierlicheyt ende wellust des men-
 schen doot eenen anderen bant: want de Israëliers
 waren niet meer schaemachtigh noch te wijs. Godt
 reft oock in zijn wet t'gene top Municipale mogheri-
 oemen/ aen de welcke doot t'recht der nature niet
 le menschen verbonden waren/ maer alleenlick de
 leyten/ ghelyck als daer hy niet en wil/ dat sy sich
 met de Cananites/ Hemozrites/ Jebusites ende an-
 ere volcken die hy allegader noemt/ in't houwelick
 illen begheben: want aen die wet waren andere vol-
 en niet verbonden. Wy moeten ooc weten dat Godt
 zijne wetten een ander beslyt heeft/ t'welck top Mu-
 nicipal heeten/ om diestwille dat het sich aen geen an-
 ere volcken upt en streckt/ ende dat het niet en was/
 n tot alle tijden onderhouden te werden: Ende dit
 was/ wanneer eenen ghehouweden sonder kinderen
 oof/ soo soude zijn broeder indien hy'er een hadde/
 te anders den genen die d'overleden mensche naest vā
 oede bestont/ gehouden zijn de weduwe te trouwen/
 sulcker voegen dat den eerstgebozen upt dat houwe-
 ck/ doot een sone des overleden gehouden soude werde/
 ide soude alleen den eerughen erfghenaem zijn. Want
 Godt en wilde niet dat in die ghemeente de man-
 nusch versterben ofte te niet souden gaen/ ende hy
 adde oock voorsien dat de selve ondersetendighhe ver-
 aden so seer als mogelic was/ onderhouden soude wer-
 en. Maer om diestwille dat dit onse gemeenten niet was/
 is/ ende dat het Godt ons niet bevolen en heeft/ so
 raecht het ons geensints. Om deser oorsaken moe-
 n top ons onder de algemeene wet houden/ op dattet
 iemant soo stout en soude zijn/ zijn schoon-suster het
 wiff

Deuter. 7.1

Deuter. 25.

5.

Van de graden

Wijf; jins overleden broeders ten houwelick te nemen. Daerenboven moeten wy noch weten/ dat in den beginne doen daer gheen ander huysghesin dan dat van Adam en was/ de broeders hunne susters niet verboden waren/ ghelijck als sy daer na jyn gheweest. Want de broeders waren dooz noot ghedwonghen hunne suster te nemen/ maer daer na doen het ghetal der menschen begonde te vermienighfuldighen/ doen begoft sich oock de schaemte te openbaren/ ende t sy dooz Gods ingheben/ of dooz de nature/ begonnen de menschen haer t'onthouden van sich bleesschelick niet verboden lieden te vermenghen/ oft ten minsten te bekenennen dat soodanighe vermenginghen vol lasteringhen waren. Nochtans en wectmen niet/ wanneer sy haer begondden daer af t'onthouden. Zoo veel belanght den noot der ouders die het eerste huysghesin onser voorouders dwangh sich onder broeders ende susters te houwelicken: de heydenische doeten hebben t'selue (mogelick) betoont/ wanneer sy onder t'decksel van hare fabelen verhaelt hebben/ dat de Goden haer susters ten houwelick namen/ ghelijck als Virgilius tot Iuno doet segghen/ dat sy de suster ende de huysvrouwe van Iupiter is. *At ego quæ diuum incedo Regina. Iouisque. Et soror & coniunx:* Maer om ons booz de onghedoorlofde t'samenboeginghen te verhoeden/ die hier boren verhaelt jyn gheweest/ hoe wel dat het woordt Gods/ ende het natuerlick ingeben van hem selfs ghenoegh soude jyn nochtans jinder verscheyden oorsaken dooz beelders. Schryfvers verhaelt/ die in dese verboden bequaem ghenoech jyn. S. Augustinus in t'boeck van de Stad Gods schrijft/ dat dese onthoudinghe seer dienstigh is op dat de plaetse van de menschelike gemeensaemherticheit ende d'oorsake der selver soo veel te volcomener soude jyn. Want indien de houwelicken maer by elck in jyn ghelachte gebaen werden/ so en souden sy geen maeghschap niet een ander maken. Daerenboven ten is oock niet wel-boeghende/ dat een selfde persoon in beeldelike manieren maeghschap oft bloetvriend is/ te weten/ dat eenmant niet eenighe vrouwe ghehouet jynde/ oet t selve noch om is/ ende dat de selve by nature oet

1.7.

Augustin.
de ciuit.
Dei lib. 15
cap. 16.

Boec over verstant is/ daer af sy oock het loffte is/
 elcke reden Cicero antwoert int 5. boeck de finibus bo-
 rum & malorum, ende Plutarchus inde 108. boec.
 olinge. Maer also d'een also wel als d'ander een ghe-
 t was/ so en konden sy dit niet sien noch bekennen/ ten
 jaer dat sy warachtelick door t'licht der naturen ver-
 cht waren. De derde Reden werter oock bygeboeght/
 ide dat is ter oorsaken om dat de personen waer af
 en sich moet onthouden den meeste tijt by een ende in
 en selfde hups woonen ter oorsaken/ indien datter mid-
 el waer om t'samen te houtwelicken/ sy onder de selve
 iet en souden verkeeren ghelijck als d'eerbaerheyt des
 ups bereyscht. Plutarchus stelt boven dese redenen
 och twee andere: d'erne/ dat het te briesen soude/ zijn
 atse in vershil met malkanderen souden komen. Wāt
 chtelick souden sy haer moghen beklaghen/ dat het
 cht des maeghschaps wegh genomen was: want in-
 en sy/ oft den ghenen die houtwen wilde/ liet/ te nemen
 e ghene die hem aldernaest befront/ ende sich houtwde
 en een ander die hem verder vā maeghschap was dan
 ude de naeste moghen dencken/ datmen haer onghes-
 jek dede/ oft datmen haer latende/ met haer ghespot
 adde. Men noch meer dan ghelijck het geschiet wan-
 eer datmen een Testament maectt / waer in de gene
 ie de naeste zijn niet en behooren / noch oock niet en
 moghen/ vergheten werden/ door de ghene die het Te-
 stament maectt. Ende selfs in de wet begrippende het
 ertwecken van het saet des overleden broeders/ behoort
 e eerste plaetse aen den naesten ghegheben te werden/
 nde wanneer die zijn recht niet en wilde ghebruycken/
 do wierde hy onteert / ghelijck als de wet aengaende
 ie sake t'selbe beel broeder verklaert. Mengelsen dan dat
 en twist by alle menschen seer verachtens weerdigh is/
 oe beel te verbloekter is hy dan onder bloetvrienden.
 D'andere reden Plutarchi is/ dat de vrouwen wanc-
 selbaer zijn/ ende hebben om deser oorsaken veel toe-
 ienders ende beschermers van doen. Ende wanneer
 y houtwen aen de ghene die van haer maeghschap niet
 n zijn/ indien t'ghebeurde dat hun mannen haer qua-
 ick handelden/ ghelijck het somtijts geschiet dat eenige

* andere/
 problemen

Van de graden

~~mannen~~ ~~haren~~ ~~lusten~~ ~~clame~~ ~~ende~~ ~~daer~~ ~~seer~~ ~~onfacht~~ ~~met~~
 onne gaen / dan zijn haer vrienden haer gonsighe
 diense berdedighen ende beschermen: maer indien sy
 haer met haren vrienden in houtwelicken staet begaben/
 ende dat sy van hare mannen alsdan qualick ghetraet
 teert wierden/ soo soude sy wepnigh ofte gheen hulpe
 van haer vrienden bekomen / om hare sake dooz te
 staen: want de vrienden in sulche saken niet verbigg
 en zijn / maer gantsch traegh om met hunne vrienden
 om haren t'wille in oneenigheyt te komen: het welck
 sy lichtelick ende sonder eenighe swarigheyt niet an
 dere die haer niet van bloede en bestaen/ soudent doen.
 Nu S. Augustinus op de plaetse die ick alreede by
 ghebracht hebbe/ seght/ dat in boozrijden het houtwe
 lick tusschen Neben/ kinderen van twee ghebroeders/
 oft van twee Sisters / ofte oock van de broeder
 ende van de suster gheoorloft ende toegelaten waeren/
 hoe wel dat soodanighe houtwelicken seer seldom ghe
 bielen/ om dieswille dat de menschen enighints een
 en afkeer ofte grouwel hebben/ van haer te houwen
 met lieden die haer soo na van bloet bestaen. Daer na
 seght hy/ dat dese toelatinge vernieticht werde. Twelck
 ick nochtans niet en binde in de wetten der Rome
 nen die openbaerlicken ontfanghen ende booz goet zijn
 ghekent ghelworden/ ende die nochtans doen ter tijt in
 afstijcken onderhouden wierden. Daerom soude het
 booz pement duyster ende swaer om verstaen zijn/
 van wat wetten Augustinus spreekt/ dooz de welcke
 hy seght dat in zijnen tijt soodanighe houtwelicken zijn
 verboden ghelworden. Maer men behooft te weten
 dat te zijnen tijde de wet van Theodosius de Groote
 in t' ghebruick was/ die d'eerste onder de Kiezers is
 gheweest/ die verboden heeft houtwelicken in sulcken
 graet te maken. Twelck oock Aurelius Victor ende
 Paulus Diaconus ghetuyghen. Desghelijc staet oock
 in de Theodosiaensche Code beschreven/ aldaer van
 de nuptijs incestis ghesproken wert met dese woorden:
 Manente circa eos sententia posthac, qui consobrinae
 suae, vel sororis, aut fratris filiae, uxorisve eius, po
 stremo, cuius vetitum, damnatumque coniugium
 est.

4. **De nuptijs-functarie.** Welcke wort in tegena-
 voordelelijk niet in de Digestien / noch in de Codicen
 noch in d' Authenticken en staet / ende is nochtans
 van den Coningh Clotarius naghevolght gheboeest /
 in de wetten der Duytschen / in den tijtel de nup-
 tiji illicitis, ende in de kerckelike regulen ofte ghes-
 etten bevesticht / desghelijcx in de instellinghen Gra-
 tiani in de 35. questie 2. ende 3. ghetrocken uyt het
 Concillium Agathensis Canon. 61. Ende S. Grego-
 rius spreekter desghelijcx af / ghelijcx in het Decreet
 verhaelt wert / int capittel beginnende Quadam lex
 Romana. Welck hy selfs antwoort aen Augusti-
 num den Bisschop van Cantorbiën / segghende: dat de
 ghene die maeghschap zijn in den graet van Heben /
 haer behooren t'onthouden van houtwelicken tusschen
 kindren te maken. Daerenboven noch langhen tijt
 door S. Gregorius, heeft S. Ambrosius inden Zende-
 brieef ad Paternum 66. in numero. het houtwelick tuss-
 chen broeders ende susters kinderen verdoemt: ende ge-
 wapht dat het door de wet Theodosij verboden is / die
 elck (indien dat men naer gissinge mach spreken) inge-
 belt ofte geordineert heeft / so ick meyne / door het aenra-
 den S. Ambrosij, die de gemeene eerlicheit seer naeuto-
 mde heeft gellagen. Ende eventwel en was in dien tijt
 dese Wet soo strengh niet / datse niet somtijts verlicht
 in wiert / ghelijcx als den selven h. Leeraer getuyghet
 in den Zende-brieef ac Paternum, ende was namaels
 naer Theodosius te niet ghedaen / ghelijcx als blijcke
 door de wet der Keyseren Arcadij ende Honorij, de
 bekeke begint Celebrandus in de Codice / titul. de nup-
 tiji. En in de instellingen Iustiniani mede in den titul.
 de nuptijs. Belangende de Romeynen (noch door dien
 tijt) en hoe dat sy haer gedragen hebben / aengaende de
 houtwelicken tusschen gesusters en gebroeders kindren:
 Augustinus hy Titum Liuium seght / dat zijnen vader
 hem de dochter van zijn Oom tot een huysvrouw
 ghegheben heeft. Cicero in de Redene door Cluen-
 tius. seght oock dat Cluentia wel ghedaen hadde / om
 dat sy haer met M. Aurius haren Hebe in't houtwelick
 gegeven hadde. Ende Marcus Aurelius toegenaemte

Titus Li-
 vius lib. 29
 decad. 5.

Van de graden

Julius Ca-
pitolin.
Virgil.
Encid. li.
82.

Van Philosophen nam ook zijn rechte Richte Paulus
ten houthouck. Julius Capitolinus gheschichtschrijver
lijst datmen door de stichtinghe der Stadt Roomen
sprack van t'houwelick tusschen Turnus ende Lavinia,
die beyde van twee susters geboren waren. Ende noch
tans verhaelt Plutarchus, datmen tot Roomen door
een wet verboden hadde dat de ghene die na-byenden
waren sich niet aen malkander souden houthouck
ende dat niet tegenstaende de wet der Neven daer na
ontlaft wierde/ ter oorsaken van een seer deughdelick
man ende die t'ghemeene volck van Roomen seer an-
ghenaem was/ de welcke door armoede grootelicke be-
naut werdende/ zijn rechte Richte die seer machtigh en
rijck van goederen was/ ten houthouck nam: waerom
me hy als bloetschandigh beschuldicht wiert/ nochtans
na datter ober de sake ghedinght werde/ is hy door het
oordeel van t'ghemeene Roomsche volck by ghetwesen
want hy had groote gunste door alle de Stadt. Ende
om deser oorsake ist daer na een insettinghe voor t'ghe-
meene volck ghemaect/ ghenaemt Plebiscitum, waer
door het toegelaten was de Richten ten houthouck te
nemen. Tot een besluyt/ een deughdelick mensche be-
hoort altyt te volghen soo veel het houthouck aengaet/
t'ghene dat eerlick is/ ende dat de goede zeden ende lof-
like ghetwoonten die in t'ghebruyck zijn aldermeest
ghelick / ende voornamelick volghens de ghene die
niet teghen Gods woort/ nochte de insettinghen der
heyligher kercken en stryden/ waer af hy sich niet en
behoort te verzeemen. Ende indien hy eenighints
ober eenighe dinghen twijfelt/ soo en behoefst hy sich niet
te schamen raet te vragen/ aen de gene die meer weten/
dan hy/ anders stelt hy hem selven/ zijn huysvrouwe/
ende zijn kinderen in gebaerlicheit. Want indien hy sich
houthouck in eenen graet die verboden is/ t'sijn door ep-
ghen bysondere/ oft door des lants wetten/ soo en sal
hy voor gheen wettelick man/ maer door een overspeel-
der ghehouden werden/ zijn vrouwe door een hoer/
ende zijn kinderen voor bastaerden. Daerom moet-
men hem dan hier in boeghen na de wetten ende na de
loffelike ghetwoonten. Ende soo veel den oppersten te
weten

gaeten den Doen/ belanght/ hoe veel hy enigh handelen
 niet verboden kan/ boven de ghene die Godt verboden
 heeft/ sonder een maghe moghen voortvallen/ te
 loeren/ of hy magh houwelicken toelaten ofte verbie-
 den van de ghene die Godt in zijne wet gheboden ofte
 verboden heeft/ Maer dit sullen wy op een ander tijde
 weder ondersecken ende doer of handelen: het sal nu
 ghevoegh sijn te segghen dat door de kerckelicke rechten
 ende wettinghen de houwelicken onder het bloetver-
 wantschap tot op den sebanden graet verboden sijn/
 welck verbodt daer na tot op den vierde graet gecomen
 is/ waerom het de Pausen ende het leste Concilie van
 Trenten toegelaten hebben.

Van het houwelick goet, datmen met de vrouwen
 een houwelick belooft.

Capittel IIL

Het is onseker oft de mannen eer dat de wetten van de
 hebreën gegeven was/ houwelick goet van de vrou-
 wen namen: want den knecht Abrahams gaf veel eer
 gheschencken aan Rebecca, van dat huse ontfangh/ ende
 noemt wt den name van Abraham ende Isaac goede
 ende sijnre vader tot een geschenck aan de huyt: maer
 daer en wert niet verhaelt/ dat de dochter eenigh hou-
 welick gaf oft mede bracht. Iacob diende oock voor
 zijn vrouwen/ t welck veel verschilt dat hy van haer
 eenigh dingh in den name van houwelick goet soude
 ontfanghen hebben. Ende Sichem den sone Hemors,
 Dina Jacobs dochter gheschient hebbende/ op de welke
 hy boven maten seer verliefte was/ seide tot Iacob ende
 zijne sonen: Laet mi ghenade hy u binden: wat ghy
 mi segghet/ dat wil ick gheben. Eyschet slecht suer
 van mi den huyschat ende gheschencken/ ick wil u
 gheben/ alsoo ghy dat eyscht/ geeft mi slechts de deern-
 ten wijbe. Door welcke exempelen men vermoeden kan/
 dat de ghewoonte der hoorbadens was/ dat sy met de
 vrouwen die sy ten houwelick namen gheen houwelick
 goet en ontfingen/ maer dat sy het haer gaben. Plautus
 in de Comedie Aulularia onderrecht Medagores die

Gen. 24. 59

Gen. 29. 18

Gen. 34. 10

Van t'houwelicx goet

de dochter van eē armē man wilde ten wiffē nemen/ de
 welcke geen houwelicx goet en hadde / ende pūst sijn
 boornemen/ seggende: Indien de andere doen ghelijck
 als ick/ de stadt sal in veel grooter eendracht wesen ende
 den rijt en sal onder ons so groot niet sijn/ als sy nu wel
 is/ de vrouwen sullen ons in groot-achtinghe houden
 ende meerder breefen/ende wy sullen haer met veel min-
 der kosten moghen onderhouden. Doozwaer soo wie
 dese woorden te recht aenmerckt / die sal oozdeelen dat
 sy wijslick ende met goeden redenen ghesproken sijn.
 Want het gheschiet ghemeynlick/ dat een stadt sich es-
 nighsints in twee ghedeeltheden verdeelt / tētwijlen
 dat de arme dochters haer hupen hope sien / van
 met de machtyghste te huplicken / t'sp ter oorsaken van
 het slepne houwelicx goet / oft t'sp om dat sy niet met
 allen en hebben: want daer toe en können sy niet/ dan
 dooz t'ghebal ofte gheluck ende dat noch seer selden.
 Om welcke oorsake de ghene die rijck ende gheboortet
 sijn/ alrijt berijet werden/ ende de arme lieden hebben
 haer alrijt in grooten haet. Daerenboven de vrouwen
 die veel houwelicx goet hebben/ breefen hare mannen so
 veel te minder/ ia sy verachten ende bespotten de selve/
 seggende dat sy niet weerdigh en waren met haer ghe-
 houtet te werden. Spndelick men en kan haer in de
 nieuwsgerichghent harer verclerselen niet genoegh doen/
 dan met ondraeghlicke kosten. Lycurgus ghebraght
 sijnde/ waerom hy dooz een wet gheboden hadde dat
 de dochters die geen houwelicx goet en hadden/ dooz het
 gemeene gelt uptghelplick souden werden: antwoorde
 daer op/ dat het was/ op dat d'enen ter oorsaken van
 haer armoede niet ongehoutwet souden blijen/ende dat
 d'andere van weghen haren rijckdom niet te seer ver-
 bolght/ gheacht ende in weerden gehouden souden wer-
 den/ ende op dat een pegelick de goede zeden aenmere-
 kende/ een deughdelicke vrouwe soude berkiefen. Twele
 dooz Plutarchus in de 30. *boortstellinge verhaelt wert/
 segghende: dat de vrouwe in het huys des mans niet
 anders dan eenen Spinroeken ende een spille en bracht.
 Dethien mannen dooz de wetten Solonis, die sy in
 Grieken ghehaelt ende in twaelf tafelen beschreven
 hadden

anders/
 problemen.

habben/ ordinerden/ dat de broutwe gheen houwelic
goet en soude hebben/ ende dat sy wt haer baders huys
niet meer dan dyp rocken ende eenighe baren door klyp-
pe waerde moghte dragen. Om dieswille dat sy achte-
men/ dat de eenigheyt ende den bant des houwelic niet
behoefte en behoort te werden door den middel des
ghelts/ maer om de liefde der kinderen. Ende inder
waerheyt dese dinghen kimen seer wel ober een niet
het ghene dat de Rechtsghelcerden Paulus ende Vlpia-
nus in de Pandecten beschreben hebben/ belanghende
de giste tusschen man ende broutwe. Daer wert mede
van de Egyptenaren beschreben/ dat wanneer sy hou-
welic goet van de broutwen namen/ so waer sy de selus
als slaven onderwoyen. Welcke gewoonte gencoghe-
saem hetoont: dat het een berachtelike sake was/ dat
men houwelic goet van de broutwen socht te kessghen.
Nochtans maect de wet Gods verhael bande houw-
licksche giste. Daer wert in Exodus geseyt: Wanneer
pemanit een maeght bekout/ die noch niet vertrouut en
is/ ende beslaepse/ die sal haer geben haer bruytschat/
ende haer ten wybe hebben. Weggert hem daerente-
gen haer vader/ haer hem te gheben/ so sal hy daer gelt
benen wegen/ so veel eeners maeght ten bruytschatte be-
hoort. Ende in het eerste boeck der Coningen wert ge-
seyt/ dat Pharao de stadt Gazer die hy van de brande
ghenomen hadde/ aen Salomo zijner dochter man/ toe
een bruytschat gaf. Daeremboven de wetten der Ro-
menen die boven alle andere de rechtbeerdighste
zijn/ verhalen in't langh van de bruytschatten/ ende
daer zijn vele titulen/ waer in van anders gheen sake
ghehandelt en wert. Nu men kan de uytlegginghe
ofte verklaringhe ober het houwelic goet der vrou-
wen ofte de bruytschat aldus maken: Het houwelic
goet is een recht/ datmen mach ghebruycken sodanige
dingen/ die de broutwe ofte andere ter liefde van de vrou-
we dien man gegeven hebbe om de laste des houwelic
te helpen dragen ende versachten. Ende hoewel dat de
bruytschat egentlick genaemt is/ het recht om te mo-
gen ghebruycken/ niet tegenstaende de dingen selfs/ die
aen den man ghegheben zijn/ werden diekwils niet den

Esa. 22.16.

1. Reg. 9.16

Van t'houwelick goet

maem van bruytschat ofte houwelick goet ghenae-
 maer men moet in dese verklaringhe aenmercken het
 ende ende waer toe het ghedaen wert/ te weten/ om de
 lasten des houwelick te helpen onderstutten ende dragē.
 Het is dan oock goet ghedacht/ dat om dieswille den
 man veel verquistet om; sijn vrouwe te boeden/ ende eer-
 lick t'onderhouden/ dat de billigheyt bereyscht/ dat hy
 desghelick in eenigh dingh weder vergeldinge krijght.
 Welcyle dan de bruytschap dit fundament der gerecht-
 righeyt heeft/ soo en maghmen gheensints twisfelen dat
 het gheen gheoorlofde sake is. Maer hier over begaen
 eenighe een onberispelike dolinghe/ segghende/ dat door
 middel van der vrouwen houwelick goet / den vrede te
 lichtelick tusschen de ghehouweden onderhouden wert/
 e welck de reden ende de erbaretheit genoeghsaem be-
 toonen valsch te wesen. Want wie is de ghene die niet
 en weet dat de vrientschap die nergens dan op de nut-
 righeyt ghelouwt is/ seer vrees ende onmachtigh sp/
 soo wel als de ghene die op de wellust ende geneughten
 ghelouwt is? Daer na t'ghebruyck ende de erbare-
 heyt leert ons/ dat de houwelicken die alsoo gemaect
 werden/ dat men op geē ander dingh dan op de schoon-
 heyt/ ende het goet des bruyts acht neemt/ seer selven
 gheluckigh sijn. Om deser oorsaken werden door een
 ghemeen spreekwoort berispt/ de ghene die door de oo-
 ghen ende door de vingheren daer toe verwoekt sijnde/
 een vrouwe nemen/ dat is te segghen/ alleenlick om de
 schoonheyt ende om den rijckdom. Het is nochtans wel
 boeghende ende redelick dat de goede ende rechtbeendi-
 ghe wetten/ der vrouwen houwelick goet niet wech en
 nemen/ maer sy behooren oock stricktelick te bewaren/
 dat sy het niet te veel en vermeerderen/ ende dat sy niet
 qualick te passe inghestelt werden. Daerom ist dat de
 wetten der Romeynen gheboden hebben/ dat de hou-
 welicke giften/ die veel grooter waren/ dan de goederen
 des ghenen diese instelden moghten verdragen/ te niet
 ghedaen souden werden: ghelick als in de digestien de
 jure dotium begrepen staet. Enige Vaders/ oft moe-
 ders/ oft momboers door gierigheyt verwoonnen sijnde/
 en gaven aen hunne dochters geen redelick bruytschat/

a de menighe ofte hoedainghent haer goederen/ gelijc
 is in titul. de dote inofficiosa beschreue staet. Waer-
 mine men moet acht nemen/ dat sy niet minder en ge-
 en dan de eerbaerheyt vereyscht. Nu dewijle dat de
 huyschap ghegheben wert/ om de lasten des houwwe-
 es daer mede te helpen draghen/ soo en comen sodan-
 ighen niet verontschuldicht werden/ die na datse den
 huyschat der vrouwen ontfanghen hebben/ haer niet
 in schamen de selve qualick te tracteren: welck doende
 so sijn sy van ghelijcken oock onrechtveerdigh/ want
 loven dien dat sy Gods wet verbyeken/ waer door sy
 verbonden sijn hunne vrouwen als haer selven lief te
 hebben/ soo doen sy haer ooc onrecht/ wanneer sy haer
 niet en willen helpen noch te daet comen van de goederen
 die haer toebehooren. Daer sijnder andere/ die
 haer vrouwen houwwelic goet wel gantschelic soudent
 erhaopen/ verbeemden/ ende ontrecken/ waert dat
 selve niet verbindert en werde door openbare waeren/
 ende boornamelick door die van de Romeynen/ de
 welcke van de huyschappen niet dan de bruyden ofte
 den intrest aen de mannen en gaben/ soo langhe het
 outwelick duerde/ ende niet de boornaemste hoofsom-
 me/ de welcke dan na het overlijden der mannen we-
 der op de vrouwen keerde. Indie de huyschat in ge-
 helegen is/ ende dat sy door den man in sijne handes-
 inghen verstreckt sijn gheweest/ overleydende/ so ver-
 valt de wederomgebringe der selver aen de vrouwen.
 Het verbodt van de goederen des huyschaps niet te
 verbeemden/ is door den Rechtsghelerden Velleyn
 inghesfelt gheweest/ maer alsoo haest de wet ghebon-
 den is/ is de boosheyt daer tegen weder op de daen ge-
 comen/ d'Authentijke si qua mulier, begrijpende dat
 de vrouwen haer niet en mogen verbinden of te pande-
 zellen door eens anders daet/ ende boornamelick van
 hare mannen/ indien sy niet updruckelick het recht dat
 ot gunste der vrouwen inghesfelt is/ ghewepgeet ende
 missept hebben/ den ghenen die erfgoederen koopen
 wil toebehoorende de vrouwe die onder tgetwelt haer
 mans is/ diese verbeemden wil/ den kooper tot sijner
 versekeringe. doet een oorsake in den koop-brief stellen/

Van t'houwelick goet

den welcke gheseyt wort/ dat te witten dat
 man/ ofte doot de nacht haren mans haer bruyt
 ofte bruytlicke goet verhoopen/ alle saken die
 ghesche der bruyden ingeset sijn/ oflaet ende bruyden
 ende bruydenlicke den Rechtsghelerten Vellayen
 d'Aurthentike si qua mulier, die haer in ghemeen
 sprake sal te verstaen ghegheben werden/ doot den en-
 schynden ende ontfangenden Notaris. In sulcket boeg
 dat sodanige wepgeringe also gedaen zijnde/ de bruyde
 nimmermeer weder in't geset van hare bruytschap mach
 komen. En indie sy doot vernieuwinge der bruywaerde
 daer weder in begeert te komē. so wort sy doot de Rech-
 ters daer af verstootten/ gelyck als in diergelycken sake
 het Parlement van Parijs t'selbe mede alsoo oordeelt/
 behalven dat de bruyde bruytstellende/ dat sy daer
 toe niet alleenlick doot byese haers mans gedwonghen
 is ghetworden/ maer dat sy niet gewelt ende niet slagen
 van haren man daer toe ghebracht is/ quame te ken-
 nen het bruytoemde gewelt in specie (want ten soude
 niet ghenoech sijn/ dat sy in t' gemeen beledt dat ha-
 ren man/ haer dickwils gellagen hadde/ maer het sou-
 de niet goede ghetuygen moeten bevesticht wesen/ dat
 sy gellagen is ghetworden/ om in desen verkoop te verwil-
 lige.) Nochtans het hof des Parlements dā Thoudaise
 vernieticht alle verkoopingen/ en verbruydingen van
 houwelicke goederen/ de welcke doot bruyde die in t' ge-
 welt haers mans staen/ gedaen sijn. Ende dat ter oor-
 saken van de broof heyt haers gellachtes/ en om datter
 selden een bruyde is/ die haren man soude willen tegen-
 spreken en wepgerigh sijn in wat saken hy oock op hare
 begeerde oock mede op dat doot hare groote listigheyt/
 sy niet sonder houwelicke goet en soude blijven en boore
 het overblijffel van haer leven in armoede en ellende
 berlijten. Maer wat sullen wy seggen van de gene die
 lijden de lasten des houwelicke van dagh tot dagh ver-
 swaren/ doot den overbaet/ pracht ende hoobaerdye in
 de klederden van hui bruyden/ de welcke sy te soet
 pluymstrijcken/ haer al t'gene sy begheren vergonnen/
 waer in haer erfgoed ende den bruytschap der bruyden
 ster qualick soude conuen ghenoech wesen. Dootwaer

verſchade van woorde ſijn/ dat alle onkoſten met mits
 de met zedigheit tuffchen man ende vrouwe gedaen
 werden. Welc menen wy dat de betteren ſoedanige
 ſinggen ingheſtelt hebben/ ende dat met ſon veel wong-
 en ober t' ſtaek der bruytſchatten/ anders dan om
 e inwoonders van ſchade te verhoeden/ wanneer ſy
 onwelicken beghenen te maken? Want het is ſon-
 oeplick door de ghemeente/ dat indien den man ſterft/
 e bruytſchat der vrouwe in ſyn gheheel blijft/ ende
 eer weder ghegheven wert/ gelyck als oock het
 coutwelicx goet dat den man in de houtwelicke woons
 naerde de bruyt ghegheven heeft/ op dat ſy mach le-
 ven ende ſich daer door haer eygen middelen onderhou-
 den/ ende indien ſy wil/ weder hplickē. Als mede dat in-
 dien de vrouwe eerſt quame te ſterben/ ſoo behoort haer
 coutwelicx goet haer kinderen toe/ om die daer mede te
 doen opboeden/ onderhouden/ en onderwoſſen. Maer het
 is anders met het goet dat den man de vrouwe gegeven
 heeft: want den man geſtorven zijnde/ ſo keert het alrejt
 weder in t'hups daer het van daen gekomen is. En in-
 dien het vermeerderinge des bruytſchats is/ de vrouwe
 na het overlijden van haren man kinderen van hē heb-
 bende) en heeft niet dan de bruytē oft den intereſt af
 geduerende haer leven/ maer wederom houtwende/ ſoo
 verliest ſy'er de epgenſchap af/ de ſelbe vermeerderinge
 des bruytſchats na des mans overlijden op de kinderē
 van het eerſte houtwelick komende. De Wet ſœmina,
 de ſecund. nupt. comt daer mede gheheel ober een.
 Dat indien de vrouwe ſich herhoutwet intra annum
 lactus, ſoo en verliest ſy niet alleenlick de epgenſ-
 chap / maer oock de bruyten ende alle boordeelen/
 die haer door haren overledenen man ghedaen ſijn.
 Daeroben ſoude men noch moghen dragen/ waer-
 om datter gheſeyt wert/ dat der vrouwen houtwelick
 goet ghegeven wert onder den name van de laſten des
 houtwelick te helpen dragen. Dat geſchiet/ om dattet niet
 en ſoude ſchijnen een koopmanſchap te ſijn/ ende dat de
 vrouwen en de houtwelicken verkoopachtige dingē ſijn.
 Daerom weter in de Digestie verboden en door kwach-
 teloos verklaert/ de giften die tuffchen man en vrouwe
 ghedue

Van t'houwelickx goet

geduerende het houtwelick ghedaen zijn/ ende oock
 diestwille dat de verstooringhe der vrouwen door
 burgerlicke Recht toegelaten was. Indien het
 man ende de vrouwe vergont was ghetweest/ dat d'een
 tot des anders profijt giften moghte maken gedueren-
 de het houtwelick/ de houtwelicken souden lichtelick
 broken werden: want indien yemant van de gehout-
 den soo veel aen d'ander niet en wilde gheben als hy
 eychte/ so soude d'een den plicht des houtwelickx belan-
 ten/ ende indien de vrouwe de wepgheringhe ghedaen
 hadde/ terstont soude sy van haren man verstooren/ zijn
 ghehouden. De mannen nochtans was het wel ghe-
 oorloft hare vrouwen eenighe begiftingen te doen/ oock
 de huyploften door de boozwaerden des houtwelickx/ ende
 dese begiftinghen werden Antiphrasma genoemt/ gelyck
 als of het een hergheldinghe van de bruytschat was.
 Maer na dat sy ghehoutw waren/ ende gheduerende
 het huick/ soo en lieten der Romeynen weten niet t'oe/
 dat sy malkander beschenkinghen deden/ ten minsten
 die verweerdigh waren. Plutarchus verhaelt af de
 welcke een andere reden by-lynght/ die ick meene dat
 hy van de wetten ghenomen heeft/ seggende/ sommige
 lichamen zijn van gescheptene dinghen t'samen gestelt/
 gelyck als een heyl t'sy te water of te lande: andere zijn
 t'samen ghestelt van by een geboeghde dinghen/ ghe-
 lyck als het huys ende het schip is: andere zijn t'samen
 vergadert ende vereenicht/ gelyck als alle dieren zijn/
 ende om deser oorsake het houtwelick dat ghemaecht is
 tusschen de ghene die malkanderen beminnen is ver-
 nicht ende t'samen vergadert/ maer dat ter oorsaken
 van t'houwelickx goet der vrouwen ofte der kinderen ge-
 maecht is/ is van by een geboeghde dinghen t'samen
 gestelt. Ende t'gene dat om den wellust ende genuegh-
 te ghemaecht is/ gelyck als de versamelinghe ende ver-
 menginghe van man ende vrouwe/ dat selve wert ghe-
 sent van gescheptene dinghen by een gestelt te wesen.
 Want aldan machinen segghen/ dat de gehoutweden
 t'samen woenen/ maer niet t'samen leven. Ende ghe-
 lyckertwijs als in de dieren de bochtigheden ende dam-
 pen haer van alle zijden vermenghen/ soo moeten oock

van

an gelyken de lichamen/ het gheft/ de bierden ende
e ouders der gepaarweden sich t'samen vermenghen.
Ende den werghaer der Roomfche watten heeft oock
erboden dat den man ende de wyfde malkander
heen befchendinghen fouden doen/ niet om dat fy in
eenigh dingh beclachtigh fouden wesen/ maer om dat
fouden denken/ ende oock daer doot houden dat hant
le deghen ghemeyn jijn. Maer dit moetmen ver-
laan van begiftinghen/ ende niet van de huysfchat-
te: want de huysfchatten waren gheoorloft ende foud
it'gebruick in de ghemeente der Roomfchen. Als
x ereempelen de Dochters van Scipio, Curio, ende
an Clucinnarus die doot den fiscoel met houwelen
oet ofte met den huysfchat verfen werden ter oeffen-
en van haer vaders armoede/ op dat fy sonder huys-
fchat niet en fouden hylicken. Daeromheen/ doot het
ontle van Ales/ welck in de Dehreten verhaelt
ert in de dertigfte byage/ int vyfde Capittel/ begin-
ende Nallum sine, is ingheftelt datter geen huys-
fchat sonder huysfchat volbrachte maghen werden/
welcke na ghelegentheit ende rijckdom moeste gege-
en werden/ ende oock redighlick ende volghens de re-
en: want doot de fellinghe des Rechts/ erat modus
ertus dorus conftitutz, lib. 11. D. de ufuris. Ende
en Coningh van Brancrjck Carel de neghende/
laechte een infettinghe in 't iaer 1563. waer doot het
erboden is aen den Vader/ Moeder/ Grootvader
re Groot-moeders huune Dochters upthplickende/
innen de fteden van jijn Coninghrjcke/ plaetsen/ lan-
en/ ende heerlichheden onder jijn gebiet/ ober de fomme
te van thien duysent ponden tournoys te gheben:
welck hy doot de hooghste huysfchat stelt. Ende oot
meerde dat de gheue die hier teghen foudende doen/ ofte
mige dobbelheit ende lift daer in gebruiken/ verba-
n foudende in de boete van 1000. Croonen/ waer af de
elft doot d'anne lieden dier selver plaetse foudende we-
en. Verklarende nochtans hier in niet begrepen te jijn
et ghene dat de Dochters doot erffenisse/ fchenckinge/
ft doot eenighe andere maniere anders dan van haer
vaders vercreghen hebben. (Maer dese infettinghe

Van t'houwelick goet

en is gheentlants onderhouden geworden / noch en
door t'hof niet bevesticht) ende dat sich niemant
soude verfstouten een vrouwe te nemen / sonder open
baerlijck te trouwen. Ende dit is een Recht datmen
met beide zyn armen (volgens t'gemeene spreekwoort)
behoort t'omhelsen / dewijle dat het de hemelick
houtwelicken verdoemt ende verbiet. Daerenboven het
houtwelick / gelijk als S. Paulus ghetuyght / bereckent
de t'samenvoeginghe Christi met de kercke; daerom in
dien mē acht neemt op de waerheyt der sake / de kercke
en heeft niet geacht om haren bruidegom Iesum Chri-
stum pet te gheben in den name van bruytschat / maer
(gelijk Ezechiel leert) Godt heeft veel eer de kercke
gebonden gantsch in den bloede besmet ende in den sijt
omwentelt zijnde. De vaders oock in't oude Testa-
ment schijnen hare wijven sonder bruytschat genomen
te hebben. Nochtans moeten voor waerachtigh hou-
den / dat het gheoorloft is / den bruytschat te nemen
wanneer sy gegeven wert / ende dat de gewoonte eerlick
is / mits datmen de rechte mate niet en overtreft / ende
dat selfs de ghene die sich hplickt om des bruytschats
wille daer toe niet beweeght noch ghetrocken en wert.
Want het zyn de goede zeden / de Godtsalligheyt ende
de Religie / die men eerstelick in een vrouwe moet aen-
mercken / ende men en moet hem selven oock niet laten
boozstaen / wanneer datmen haer sonder bruytschat
neemt / dat sy daerom te beter ende te breedfame-
sal zyn / aenghesien (ghelijck S. Hieronimus in't eer-
ste boeck teghen Iovinianum schrijft) dat Cato den
Censeur Paula Actoria ten wijve nam / de welcke was
een seer kleyn ende gheringh gheslacht ghebozen was /
arm / ende sonder bruytschat / ende boven dit alles noch
tot den wijn genegen / wist haer selven niet te gebieden
ende was hooverdigh / opgeblasen / en weder sparmigh
teghen Cato. Dit heb ick hier verhaelt / om te be-
toonnen dat de vrouwen daerom niet te beter zyn / of
sy al schoon gheen houtwelick goet en hebben / noch dat
de ghene die veel goets hebben / daerom beter als an-
dere zyn / maer datse somtijts ongemanierder ende on-
beugdelicker zyn. Daerom een bruytschat come den

geen

want die deselve bruytſchat heeft ſien daer te paſſen/ ende
 hoe datſe grooter is/ hoe ſp dienſtiger is om de hert
 e doen lieven/ ende de ſchouwte te doen roochen. Niet
 eggenſtaende dat ſomtijts de groote bruytſchatren
 en oofſake zijn van t'vaderſ van t'ganſche huys/ ſo
 vermeerſt datmen wederom moet gheben/ niet allin
 ick t'ghene man ontfanghen heeft/ na het overlijden
 es mans/ maer de vermeerderinghe moet oock gege
 en worden/ al waer het ſchoon dat den man maar dyp
 agghen met de broutwe gehoutot was geweest. Want
 e vermeerderinghe des bruytſchats heeft ſp ghevoort
 en/ t'ſebert den eerſten nacht harer bruylofte/ niks
 at den plicht des houwelick waerachtich en volkomens
 ck is bruyloft dat is te ſeggen dat den bruidſ Comp
 echter zijn Lantpe in de klinkke gheſtelt heeft/ ſoudes
 an d'one kant tot d'andere te wijſchen. Ende deſe
 gopnoemde vermeerderinghe bedraecht de helft des
 bruytſchats/ in ſulcher wiſſe dat hy 10000. Croonen
 ntfangen hebbende weder 15000. daer door moet we
 erom gheben/ volgens de gewoonte der ſtadt Lyons:
 daerom het wel dickwils geſchiet dat den meefften deel
 van de bruytſchat (in gelt gelegen zijnde) verquift we
 ende in der broutwen vercierselen ende tot haren ghes
 ruycke/ ſo laet ſp door openbaren uptroep en met rechte
 ille de onroerliche goeden van haren overleden man ver
 oopen/ in der boegen dat door ſulcken middel veel goe
 e en oude huysen zijn verballen en hy na tot niet geko
 met. Ende inder waerheyt ſoo wat man een groote
 bruytſchat neemt/ die hy na ſoo veel weerdbigh is/ als
 ille t'ghene dat hy heeft en ſoude niet eerlicher zijn goe
 eren komen verkoopen/ die op ſoodanige wiſſe verbin
 ende ende ten onderpant ſtellende/ dan om deſe bruyt
 chat wederom te gheben/ de erſgenamen doen meer es
 en gebongen dan ghetwillighen verkoop/ van de goe
 eren des overledenen/ ofte oock wel/ ſoo doet het den
 Rechter tegen haren danck/ en wiſt het door zijn macht
 inde beſluit den meefft-biedenden toe. Ende Godt
 weet/ of ſp alſdan na haer rechte weerde vercoft zijn.
 Niet tegenſtaende nachts alle deſe toeballe en ſie ick
 niet/ dat de mannen daerom laten hun beſt te doen/ om
 een

Van de kleedinghen

den boordne op te spannen die een grooten hangende heeft/ aengheffen datmen haer de selve wil gheben/ so wel sy't jupst niet van doen en hebben/ ende dat sy mit laten niet opghespeerden monde na den roeck der vrommen te gapen: waer in sy dien dwaes ghelyck syn/ waer of Seneca in zyn eerste boeck inden 41. Gaudy dyf schryft/ de welcke een poert droopende riet en sagh dat het ghebreckelick ofte out was/ maer hy sagh alleenlick oft wel roegherust ende niet den toom ende jodel wel versten was. Als sy haer dan alsoo ongeschiet syn sy weerdigh een klap met langhe ooren te droeghen/ alhaer het is hier nu genoech van der boordnen boorden here goederen ofte kuytschatten ghesproken.

Van de kleedinghe der Rechters, Ouerheden, ende Raetsheren met de lange tabbaerden, so wel oude als nieuwe, misgaders van hare hoeden, ende bedeckinge des hoofts.

Capittel. I I I I.

Cesar.
Commēt.
lib. 6.

Dyden,

Onder alle volkeren des werelts/ hebben de Gallen oft Francosien/ alrijt vermaect gheweest/ booz de Godsdienstighste van alle andere volkeren/ sels in den tijt des heydenschaps/ ende onder de regeeringhe der Druides in Wyanchrick/ de welcke door de komste van Iulius Cesar verdaen ende t'onderghebracht syn gheworden doen hy Wyanchrick innam/ altoer hy en hen lichten ingangh hadde/ ter oorsaken van de groote oneenigheden ende twisten/ die daer doen ter tijt waren/ niet alleenlick van d'e'en stadt teghens d'andere/ maer oock de hupsen ende gheslachten onder malkanderen. Door de vernietinghe der boornoemde Druides wiert de wijsse ende maniere van cleven der Francosien verandert. Want in plaetse dat de selve Druides met haer Ceremonien van Guy de chesne ende van haren groten Mercurius haer offerhanden volbrachten in het bosch van Carolus, t welck sulcke gupcheppen ende Afgodenbienstē toegeepgent was: ende tegender oock ober de rest van Wyanchrick. Godt ons daer in verlichtende/ heeft de kennisse van het warachtigh

als oecrichte Christeliche gheloofte aen Clouis den
 coningh van Franckrijck ghegeven. Ende in plaetse
 ar de Bruides niet alleenlich den Priesterlichen staet
 aer selven toegheengant hadden/maer oock het Rechts
 re-ampt/ hebben de Coninghen van Franckrijck ha
 en Coninghlijcken Raet in veel steden van haer Co
 inghrijcke ingheset/ voornamelijk in de stadt Parijs
 i haer Paleys/ ende desen Raet noemt Parlament ge
 noemt. Den Raet van Parijs nemende hare eerste in
 tellinghe uut de 12. ghenooten van Franckrijck/ om
 met so dan Geheplighden Tempel der Justitien / met
 et rijcke des waerhepts ende des billichhepts toe-ghes
 pet waren tot ruste ende verskeringhe des volcs/
 traffe der misdaden/ onderrechtinghe ende exempel der
 goede redden/ ende oeffeninghe van den heyligen Godse
 dienst. Welcke twee staten/te weten den Priesterlichen
 staet/ ende het Rechter-ampt/ van ober langen tijt tot
 p desen dagh toe haer ghelwoonliche kleeedinghen ge
 dragen hebben/ by-na op een selve wijze. Wtgenomen
 e Monicken van de oorden S. Francisci, S. Dominici
 ende meer andere/ de welcke om van malkanderen on
 erscheiden te konnen werden/ haer op een ander wijze
 ende maniere wilden kleden. Ende dese ghelijckfor
 mighet en schijnt niet sonder oorfsake te zyn/ om dies
 velle datmen niet recht der Rechters ende uytboerders
 so wotten ende de instellingen/ Priesterlike mannen
 nach heeten. Want gelijckertwijs als de Bisschoppen/
 Baelaten/ ende andere van de Priesterlike oorden/ de
 reulijche Sacramenten ende andere heylighe dinghen
 redden/ ende tot Rechters gheset zyn/ om ober de
 notarijcke te oeffenen ende oock ober de boete des
 Eombroers met gelycke reden behooren oock de Rech
 ers (volgens Gods bevel) es weder recht es Justitie te
 doen/ i welck by waeren Godeliche offerhande is. Voorn
 amelijk de Rechters van de hooghste hoven/ de welcke
 te toecant de beere des oneenighepts ende des twijf
 tflapten/ de twijfelachtige ende dufftere vornissen
 van legher Rechters by der hant te nemen/ ende de
 inoopen van * Gordius met het sweert des voorsichtig
 hepts ende des billichen oordeels aen stucken te snijden/

Twelf ge
 noeten van
 Franckrijck.

l. i. ff. de
 instit. &
 iure, & ibi
 Accurs.

* Dit was
 eenen bang
 ende

Van t'houwelickx goet

Naem van bruyfchat ofte houtwelickx goet ghenaemt.
Maer men moet in dese verklaringhe aenmercken het
 eynde ende waer toe het ghedaen wert/ te weten/ om de
 lasten des houtwelickx te helpen onderftruten ende dragē.
 Het is dan oock goet ghedacht/ dat om dieswille den
 man beel verquiftet om zijn vrouwe te boeden/ ende et-
 llick t'onderhouden/ dat de billigheyt berepcht/ dat hy
 desghelijcx in eenigh dingh weder vergeldinge krijghe.
 Dewijle dan de bruyfchap dit fundament der gerech-
 tigheyt heeft/ soo en maghmen gheentlincs twiffelen dat
 het gheen gheoorlofde sake is. **M**aer hier ober begaen
 eenighe een onberispelike dolinghe/ segghende/ dat doox
 middel van der vrouwen houtwelickx goet/ den brede te
 lichtelick tusschen de ghehouweden onderhouden wert/
 t'welck de reden ende de erbarentheyt genoeghsaem be-
 toonen balsch te wesen. Want wie is de ghene die niet
 en weet dat de vrentschap die nergens dan op de nut-
 tigheyt gheboutwt is/ seer vxoos ende onmachtigh sp/
 soo wel als de ghene die op de wellust ende genueghen
 geboutwt is? **D**aer na t'ghebruyck ende de erbarent-
 heyt leert ons/ dat de houtwelicken die alsoo gemacht
 werden/ dat men op geē ander dingh dan op de schoon-
 heyt/ ende het goet des bruyts acht neemt/ seer selven
 gheluckigh zijn. **O**m deser oorsaken werden doox een
 ghemeen spreekwoort berispt/ de ghene die doox de oo-
 ghen ende doox de vingheren daer toe berwecht zijnde/
 een vrouwe nemen/ dat is te segghen/ alleenlick om de
 schoonheyt ende om den rijckdom. Het is nochtans wel
 voeghende ende redelick dat de goede ende rechtbeendi-
 ghe wetten/ der vrouwen houtwelickx goet niet wech en
 nemen/ maer sy behooren oock stricktelick te bewaren/
 dat sy het niet te beel en vermeederen/ ende dat sy niet
 qualick te passe inghefelt werden. **D**aerom ist dat de
 wetten der Romeynen gheboden hebben/ dat de hou-
 welicke giften/ die beel groeter waren/ dan de gorbden
 des ghenen diese instelden moghten verdraghen/ te niet
 ghedaen souden werden: ghelick als in de digestien de
 juredotium begrepen staet. **E**enige Vaders/ oft moe-
 ders/ oft monnboos doox gierigheyt betwonnen zijnde/
 en geven aen hurre dochters geen redelickē bruyfchat/

in de manijste ofte hardwijghet haer goeder gelijc
 is in tital. da dote inofficiosa beschreue staet. Waer-
 mans men niet acht nemen dat sy niet minder en ge-
 en dan de eerbareghet vereyscht. sijn datwile dat de
 huyschap ghegheuen wort/ om de lasten des huyswa-
 ic daer mede te helpen draghen/ soo en comen sodan-
 igh niet veronstschuldicht werden/ die na datse den
 huyschap der broutwen ontfangen hebben/ haer niet
 n schamen de selue qualick te tracteren: welck doende
 so sijn sy van ghelijcken oock onrechtverdrigh/ want
 inden dien dat sy Gods wer verbeeten/ waer door sy
 erbonden sijn hunne broutwen als haer seluen lief te
 ebben/ soo doen sy haer ooc onrecht/ wanneer sy haer
 niet en willen helpen noch te daet comen van de goeder-
 en die haer toebehooren. Waer sinder andere/ die
 aet broutwen houwelick goet wel gansschelick souden
 erhoopen/ verbeemden/ ende ontrecken/ waert dat
 selue niet verbeemdet en werde door openbare werten/
 ende boornamelick door die van de Romeinen/ de
 welcke van de huyschatten niet dan de bruchten ofte
 en intrest aen de mannen en gaben/ soo langhe het
 outwelick duerde/ende niet de boornaemste hoofsom-
 ae/ de welcke dan na het overlijden der mannen we-
 er op de broutwen keerde. Indie de huyschap in gele-
 helegen is/ ende dat sy door den man in sijne handes-
 ighen verstrekt sijn gheweest/ overlepende/ so ver-
 valt de wederomgebinge der selver aen de broutwen.
 Iet verbodt van de goederen des huyschats niet te
 erbeemden/ is door den Rechtsghelerden Velleyn
 i ghestelt gheweest/ maer alsoo haest de wet ghebon-
 en is/ is de boosheit daer tegen weder op de haen ge-
 omen/ d'Aufhentijke si qua mulier, begrijpende dat
 e broutwen haer niet en mogen verbinden of te pande-
 sellen door eens anders daet/ ende boornamelick van
 are mannen/ indien sy niet uytduidelick het recht dat
 t gunste der broutwen inghestelt is/ gheweygert ende
 ntfeyt hebben/ den ghenen die erfgoederen koopen
 al toebehoorende de broutwe die onder tgetwelt haes-
 nans is/ diese verbeemden wil/ den kooper tot zijner
 erfekeringe. doet een oor/sake in den koop-brief stellen/

Van t'houwelick goet

door welcke gheseyt wert/ dat de vrouwe met hare
 man/ ofte door de macht hares mans haer bruytſch
 ofte houwelick goet verkoopende/ alle Rechten die in
 gongſte der vrouweningeſtelt zijn/ afſlaet ende wepger
 ende voornamelijk den Rechtsghelerden Velleyn en
 d'Authentieke ſi qua mulier, die haer in ghemeen
 ſprake ſal te verſtaen ghegebeu werden/ door den op
 ſchenden ende ontfangenden Notaris. In ſulcker boeg
 dat ſodanige wepgeringe alſo gedaen zijnde/ de vrouwe
 nimmermeer weder in't beſit van hare bruytſchat mach
 komen. En indiē ſy door vernieuwinge der boogwaerde
 daer weder in begeert te komē. ſo wert ſy door de Rech
 ters daer af verſtooten/ gelijk als in diergelijcken ſake
 het Parlement van Parijs t'ſelbe mede alſoo oordeelt/
 behalven dat de vrouwe voortſtellende/ dat ſy daer
 toe niet alleenlick door breeſe hares mans gedwonghen
 is ghetworden/ maer dat ſy met geweld ende met ſlagen
 van haren man daer toe ghebracht is/ quame te ken
 nen het voornemde geweld in ſpecie (want ten ſoude
 niet ghenoech zijn/ dat ſy in t' gemeen beleedt dat ha
 ren man/ haer dickwils geſlagen hadde/ maer het ſou
 de met goede ghetuygen moeten bevestight weſen/ dat
 ſy geſlagen is geworden/om in deſen verkoop te bertwil
 ligē.) Nochtans het hof des Parlements bij Thoulouſe
 vernieticht alle verkoopingen/ en verbrœemdingen van
 houwelicke goederen/ de welcke door vrouwe die in t' ge
 weld hares mans ſtaen/ gedaen zijn. Ende dat ter oop
 ſaken van de broof hent hares geſlaches/ en om datter
 ſelden een vrouwe is/ die haren man ſoude willen tegen
 ſpreken en wepgerigh zijn in wat ſaken hy oock op hare
 begeerde oock mede op dat door hare groote liſtigheyt/
 ſy niet ſonder houwelick goet en ſoude blijven en voort
 het overblijffſel van haer leven in armoede en ellende
 berlijten. Maer wat ſullen wy ſeggen van de gene die
 lijden de laſten des houwelick van dagh tot dagh ver
 ſwaren/ door den overdaet/ pracht ende hoobaerdye in
 de kleederen van hun vrouwen/ de welcke ſy te ſon
 gelykſtrijcken/ haer al t'gene ſy begheren vergonnen/
 maer in haer erfgoet ende den bruytſchat der vrouwen
 ſter qualick ſoude connen ghenoech weſen. Doorwaer

verſcheldt den woede / ſijn dat alle onkoſten met ander
 de met ſchuldigheid tuffchen man ende vrouwe gedaen
 werden. Welc menen kop dat de watten ſoodanige
 inghen ingheſtelt hebben / ende dat niet ſon veel woog-
 en ober t' ſtuck der huwſchatten / anders den om
 e intwoonders van ſchade te verhoeden / wantmer ſp
 outdelicken begannen te maken? Want het is oeg-
 ooplick booz de ghemeente / dat indien den man ſterft
 e huwſchat der vrouwe in ſijn gheheel blijft / end
 als weder ghegheben wert / gheſchick als oock het
 outwelck goet dat den man in de houthelcke booz
 wende de huwſchat ghegheben heeft / op dat ſp mach le-
 en ende ſich daer booz haer eegen middelen onderhou-
 en / ende indien ſp wil / weder huwſchick. Als mede dat in-
 dien de vrouwe eerſt ganne te ſterben / ſon behoort haer
 outwelck goet haer kinderen toe / en die daer mede te
 doen opboeden onderhouden / en onderhouden. Maer het
 s anders niet het goet dat den man de vrouwe gegeven
 heeft / want den man geſtopen / ſinde / ſo heert het alſe
 voder in t' huwſchat daer het van daen gekomen is. En in-
 dien het vermeerderinge des huwſchatts is / de vrouwe
 na het overlijden van haer man kinderen van hē heb-
 entie) en heeft niet dan de huwſchat oft den intereſt af
 eduerende haer leven / maer wederom houthelcke / ſon
 erliest ſp'er de eghenſchap af / de ſelbe vermeerderinge
 des huwſchatts na des mans overlijden op de kinderen
 en het eerſte houthelck komende. De Wel ſecunda,
 e ſecund. nupt. comt daer mede gheheel ober een.
 Dat indien de vrouwe ſich herhouwt intra annum
 uctus, ſon en verliest ſp niet alleenlick de eghenſ-
 chap / maer oock de vruchten ende alle boozdeelen
 die haer booz haren overleden man ghedaen ſijn.
 Daerenboven ſoude men noch moghen vragen / waer-
 om datter gheſeyt wert / dat der vrouwen houthelck
 goet ghegeven wert onder den name van de laſten des
 outwelck te helpen dragē? Dat geſchiet / om dattet niet
 en ſoude ſchijnen een koopmanſchap te ſijn / ende dat de
 vrouwe en de houthelicken verkoopachtige dingē ſijn.
 Daerom werter in de Digēſtie verboden en booz kach-
 sloos verklaert / de giften die tuffchen man en vrouwe
 ghebue

Van t'houwelickx goet

geduerende het houwelic ghesdaen zijn/ ende oock en
 dierwille dat de verftootinghe der broutwen door
 burgerlicke Recht toeghelaten was. Indien het
 man ende de broutwe vergont was ghetweest/ dat d'een
 tot des anders profijt giften moghte maken gedueren
 de het houwelic/ de houwelicken fouden lichtelick ver
 broken werden: want indien permant van de gehouw
 den soo veel aen d'ander niet en wilde gheben als hy
 eyschte/ so soude d'een den plicht des houwelicx verla
 ten/ ende indien de broutwe de wepgheringhe ghedaen
 hadde/ terstont soude sy van haren man verftooten zijn
 ghe worden. De mannen nochtans was het wel ghe
 oorloft hare broutwen eenighe begiftingen te doen/ oock
 de bruyloften door de bruywaerden des houwelicx/ ende
 dese begiftinghen werden Antiphrasma genoemt/ gelijk
 als of het een vergheldinghe van de bruytschat was.
 Maer na dat sy ghehouwt waren/ ende gheduerende
 het houwelic/ soo en lieten der Romeynen wetten niet t'oe
 dat sy malkander beschenkinghen deden/ ten minsten
 die verweerdigh waren. Plutarchus verhaelt af de
 welcke een andere reden by-brenght/ die ick meyne dat
 by van de wetten ghenomen heeft/ seggende/ sommige
 lichamen zijn van gescheptene dinghen t'samen gestelt/
 gelijk als een heyl/ t'een te water of te lande: andere zijn
 t'samen ghestelt van by een geboegghde dinghen/ ghe
 lijk als het huys ende het schip is: andere zijn t'samen
 vergadert ende vereenicht/ ghelijck als alle dieren zijn/
 ende om deser oorsake het houwelic dat ghemaect is
 tusschen de ghene die malkanderen beminnen is veree
 nicht ende t'samen vergadert/ maer dat ter oorsaken
 van t'houwelickx goet der broutwen ofte der kinderen ge
 maect is/ is van by een geboegghde dinghen t'samen
 gestelt. Ende t'gene dat om den wellust ende genuegh
 te ghemaect is/ ghelijck als de versamelinghe ende ver
 menginghe van man ende broutwe/ dat selve wert ghe
 sent van gescheptene dinghen by een gestelt te wesen.
 Want alsoan machmen segghen/ dat de ghehouwde
 t'samen woenen/ maer niet t'samen leven. Ende ghe
 lijkertwijs als in de dieren de bochtigheden ende dam
 pen haer van alle zijden vermenghen/ soo moeten oock
 van

an gelyken de kranken/ het ghek/ de vrienden ende
 o anders der gehandeden sich t'samen vermenghen.
 Ende den overgheter der Roomfche wetten heeft oock
 erhaben dat den man ende de vrouwe malhandes
 geen bescheninghen fouden doen/ niet om dat sy in
 eenigh dingh belettingh fouden wesen/ maer om dat
 sy seken denken/ ende oock daer voor houden dat van
 alle dinghen ghemeyn sijn. Maer dit moetmen ver-
 laen van begiftinghen/ ende niet van de huyschats-
 ten: want de huyschatten waren gheoorloft ende seer
 a t'gebruick in de ghemeente der Romeynen. Als
 de exempelē de Dochters van Scipio, Curius, ende
 van Clucinnatus die door den fiscāl mer houwelike
 oet ofte met den huyschat versien wierden/ ter oorfa-
 sen van haer baders armoede/ op dat sy sonder huys-
 chat niet en fouden hylcken. Daerenboven/ door het
 Concilie van Arles/ twelck in de Dekreten verhaelt
 wert in de dertighste vrage/ int vijfde Capititel/ begin-
 nende Nullum sine, is inghestelt datter geen houwe-
 liken sonder huyschat volbracht moghten werden/
 welcke na ghelegentheyt ende rijckdom moeste gege-
 ven werden/ ende oock jedighlick ende volghens de re-
 nen: want door de stellinghe des Rechts/ erat modus
 certus dotus constituta, lib. 11. D. de usuris. Ende
 den Coningh van Franckryck Carel de neghende/
 naechte een insettinghe in 't iaer 1563. waer door het
 verboden is aen den Vader/ Moeder/ Groorvader
 ofre Groot-moeders hunne Dochters uythylckende/
 binnen de steden van sijn Coninghrycke/ plaetsen/lan-
 den/ ende heerlichheden onder sijn gebiet/ ober de som-
 me van thien duysent ponden tournoys te gheben:
 welck hy door de hooghste huyschat stelt. Ende or-
 dineerde dat de ghene die hier teghen soude doen/ ofte
 enige dobbelheyt ende list daer in gebruiken/ verba-
 len soude in de boete van 1000. Croonen/ waer af de
 helfte door d'arme lieden dier selver plaetse soude we-
 sen. Verklarende nochtans hier in niet begrepen te sijn
 het ghene dat de Dochters door effenisse/schenkinge/
 oft door eenighe andere maniere anders dan van haer
 ouders vercreghen hebben. (Maer dese insettinghe

Van t'houwelicx goet

en is gheentlants onderhouden geworden / noch en
 door t'hof niet bevesticht) ende dat sich niemant
 soude verftouten een vrouwe te nemen / sonder open
 baerlijck te trouwen. Ende dit is een Recht datmen
 met beyde zyn armen (volgens t'gemeene spreekwoort)
 behoort t'omhelsen / dewijle dat het de hemelick
 houtwelicken verdoemt ende verbiet. Daerenboven het
 houtwelick / gelijk als S. Paulus gherupghet / beteeckent
 de t'samenvoeginghe Christi met de kercke: daerom in
 dien mē acht neemt op de waerheyt der sake / de kercke
 en heeft niet geacht om haren bruydegom Iesum Chri-
 stum vet te gheben in den name van bruytschat / maer
 (gelijk Ezechiel leert) Godt heeft veel eer de kercke
 gebonden gantsch in den bloede besinet ende in den sijde
 omwentelt zijnde. De vaders oock in't oude Testa-
 ment schijnen hare wijben sonder bruytschat genomen
 te hebben. Nochtans moetmen booz waerachtigh hou-
 den / dat het gheoorloft is / den bruytschat te nemen
 wanneer sy gegeven wert / ende dat de gewoonte eerlick
 is / mits datmen de rechte mate niet en overtreft / ende
 dat selfs de ghene die sich hyllickt om des bruytschats
 wille daer toe niet beweeght noch ghetrocken en wert.
 Want het zyn de goede zeden / de Godtsaligheyt ende
 de Religie / die men eerstelick in een vrouwe moet aen-
 merken / ende men en moet hem selven oock niet laten
 boozstaen / wanneer datmen haer sonder bruytschat
 neemt / dat sy daerom te beter ende te byedesamer
 sal zyn / aenghesien (ghelijck S. Hieronimus in't eer-
 ste boeck teghen Iovinianum schrijft) dat Cato den
 Censeur Paula Actoria ten wijbe nam / de welcke upt
 een seer kleyn ende gheringh gheslacht ghebozen was /
 arm / ende sonder bruytschat / ende boven dit alles noch
 tot den wijn genegen / wist haer selven niet te gebieden /
 ende was hoobeedigh / opgeblasen / en wederstaemigh
 teghen Cato. Dit heb ick hier verhaelt / om te be-
 toonen dat de vrouwen daerom niet te beter zyn / of
 sy al schoon gheen houtwelicx goet en hebben / noch dat
 de ghene die veel goets hebben / daerom beter als an-
 dere zyn / maer datse somtijts ongemanierder ende on-
 behagdelicker zyn. Daerom een bruytschat comt den

want die defolue huwtschap licht seer wel te pa/ en
 is hoe datse groter is/ hoe sy dienstiger is om de kere
 e doen lieben/ ende de Schoone te doen roochen. Hier
 eggenstaende dat sommiges de groote huwtschapen
 en oeffake zijn van t'vatterf van t'gantsche huys/ so
 vanner datmen wederom moet gheben/ niet allan
 ick t'ghene men ontfanghen heeft/ na het overijden
 es mans/ maar de vermeerderinghe moet oock gege
 en werden/ al waer het schoon dat dat man maar dij
 aghen met de broute gehout was geweest. Want
 e vermeerderinghe des huwtschaps heeft sy ghebo
 en/ t'sedert den eersten nacht harer huwtsche/ mit
 at den plicht des trouwels waerachtelc en volcomen
 ick is huwtschap dat is te seggen dat den brant Comp
 rechter zijn Lantpe in de kintel gheset heeft/ sonder
 van d'one kant tot d'andere te wijcken. Ende dese
 vooomende vermeerderinghe bedraecht de helft des
 huwtschaps/ in sulcker wijsse dat hy 10000. Croonen
 ontfangen hebbende weder 15000. daer door moet we
 derom gheben/ volgens de gewoonte der Stadt Lyons:
 waerom het wel dickwils geschiet dat den meestendeel
 van de huwtschap (in gelt gelegen zijnde) verquist we
 ende in der vrouwen vertierselen ende tot haren ghe
 huwtsche/ so laet sy door openbaren uptroep en niet recht
 alle de onroerliche goeden van haren overleden man ver
 koopen/ in der voegen dat door sulcken middel veel goe
 de en oude huysen zijn verballen en hy na tot niet geko
 men. Ende inder waerheyt soo wat man een groote
 huwtschap neemt/ die hy na soo veel weerdigh is/ als
 alle t'ghene dat hy heeft en soude niet eerlicker zijn goe
 deren kinnen verkoopen/ die op foodanige wijsse verbins
 dende ende ten onderpant stellende/ dan om dese huwts
 chat wederom te gheben/ de erfgenamen doen meer een
 en gedrongen dan ghewillighen verkoop/ van de goe
 deren des overledenen/ ofte oock wel/ soo doet het den
 Rechter tegen haren danck/ en wijst het door zijn mach
 ende besluit den meest-biedenden toe. Ende Gode
 weet / of sy aldan na haer rechte weerde vercoft zijn.
 Niet tegenstaende nochtans alle dese toeballe en sie ick
 niet/ dat de mannen daerom laten hun best te doen/ om
 een

Van de kleedinghen

den hoedne op te spannen die een groeten kuyper heeft/ aengheffen darmen haer de selve wil gheken. Ier wel sp'it jupst niet dan doen en hebben/ ende dat sp'it laten moet opghespeerden worden na den roeck der sommen te gapen: waer in sp'it dien elken ghelijck jupst waer af Seneca in zijn eerste boeck inden 41. Ende bijt schrijft/ de welcke een peert sloopende niet en sagh dat het gheheerelick ofte out was/ maer hy sagh al leenlick oft wel roegherust ende met den toom ende jadel wol versien was. Als sp'it haer dan alsoe aensiedel/ zijn sp'it werdingh een klap met langhe sopen te draghen. Maer het is hier nu genoegh van der hantwercken hoedne/ die goetaren ofte huyt schatten ghesproken.

Van de kleedinghe der Rechters, Ouerheden, ende Raetsheren met de lange tabbaerden, so wel onse als nieuwe, misgaders van hare hoeden, ende bedeckinge des hoofts.

Capittel. IIII.

**Cæsar.
Commēt.
lib. 6.**

Dynen,

Onder alle volkeren des werelts/ hebben de Gallen oft Francospen/ alre vermaect gheweest/ door de Godsdienstighste van alle andere volkeren/ sels in den tijt des heydenschaps/ ende onder de regeeringhe der Druides in Wyckrijck/ de welcke door de komste van Iulius Cæsar verdaen ende t'onderghebracht zijn gheworden doen hy Wyckrijck innaem/ altoer hy eenen lichten ingangh hadde/ ter oorsaken van de groeten oneenigheden ende twisten/ die daer doen ter tijt waren/ niet alleenlick van d'een stadt teghens d'ander/ maer oock de huyten ende gheslachten onder malckanderen. Door de vernietinghe der voornoemde Druides wiert de wijse ende maniere van cleven der Francospen verandert. Want in plaetse dat de selve Druides met haer Ceremonien van Guy de chesne ende van haren groten Mercurius haer offerhanden volbrachten in het bosch van Carolus, t'welck sulcke gupcheiken ende Afgodendiensten toegeepgent was: ende regerende oock ober de rest van Wyckrijck. Godt ons daer in verlichtende/ heeft de kennisse van het warachtigh

enb

wie sprake Christelike ghelooft aen Clouis den
 Coningh van Brantfryck ghegeven. Ende in plaets
 der de Brantfryck niet alleenlick den Priestelicken staet
 mer selven toeghegengent hebben/ mer oock het Reche-
 ter-amp/ hebben de Coninghen van Brantfryck ha-
 ren Coninghlicken Raet in veel steden van haer Co-
 ninghrycke ingheset/ voornamelyc in de Stadt Warjs
 n haer Paleys/ ende desen Raet noemt Parlement ge-
 noemt. Den Raet van Warjs nemende hare eerste in-
 stellinghe int de 12. ghewooten van Brantfryck/ om
 dat sy den Schepelighden Tempel der Justitien / met
 het rijcke des boesheits ende des billichheits toe-ge-
 opet waren tot ruste ende versterkinghe des volcs/
 taffe der misdaden/ ondetrechtighe ende exempel der
 goede yeden/ ende offeringhe van den heyligen Godes-
 dienst. Welcke twee staten/ te weten den Priestelicken
 staet/ ende het Rechter-amp/ van oer langen tijt tot
 op desen dach toe haer ghewoontliche kledinghen ge-
 dragen hebben/ by-na op een selve wyse. Wtgenomen
 de ghewoontliche van de oorden S. Francisci, S. Dominici
 ende mer andere/ de welcke om van malkanderen on-
 erscheiden te konnen worden/ haer op een ander wyse
 ende maniere kleden kleden. Ende dese ghewoontliche
 kledinghe en schijnt niet sonder oorsake te syn/ om die-
 selve kleden niet recht der Rechters ende uytboorders
 te warden ende de instellingen/ Priestelicke mannen
 nach heeten. Want gelyckelike als de Bisschoppen/
 Prelaten/ ende andere van de Priestelicke oorden/ de
 enlyghe Sacramenten ende andere heylighe dinghen
 edelwaert/ ende het Rechters gheset syn/ om oer de
 oelmerke te oordeelen ende oock oer de boete des
 Bondaerets niet gelycke reden behooren oock de Rech-
 ters (volgens Godes bevel) een weder recht en Justitie te
 doen/ t welck by warden Godelike offerhande is. Voornamelyc
 de Rechters van de hoghste haben/ de welcke
 toeconnt de deure des oneenighheits ende des twists
 te sluyten/ de twisselachtige ende duystere voorwisen
 van leegher Rechters by der hant te nemen/ ende de
 roepen van * Gordius niet het swaert des boosheits
 oer ende des billichen oordeels aen slucken te sinde/

Wael ge-
 noeten van
 Brantfryck.

l. r. ff. de
 instit. &
 iure, & ibi
 Accur.

* Dit was
 eenen bart

Van de kleedinghen

die so sup-
rijl ende be-
gemelich
met deel
incoopen in
malhande-
ren gestriet
was/ hac
hem me-
mant onto-
doen en
konde/ ende
wierde in
de Stadt
Gordium
betraet/
totter rijt
dat de gro-
ten Alexan-
der daer
quam/ ende
die niet ko-
nende ont-
doen/ met
zijn sweert
die aē stuc-
ken nieu w.
Het wert
oock vooz
eē duster
ende twij-
felachtig he-
wige ghe-
nomen.

* anders/
Griffiers.

† anders/
Criminele.

ende tot dien eynde hebben de Coninghen ende hoo-
ghe Roysen (wie God den last ghegeven heeft om pers
aan recht te doen) verkopen/ ghenoeit ende ingheset
mannen die met keruiffe/ gheleertheit/ ghetroouhe-
wijf heyt/ goetheit der yden/ erbaretheit der dinghe/
serliche statigheyt ende de ghelickheyt van wesen be-
ken yjn/ om van de saken ende gheschillen der onderse-
ten te soepdoelen/ ende de misdadighe te straffen. Doe
danighe als de ghene yjn die nu in den stoel des Co-
ninghlichen Paleys ende Parlaement van Wals sit-
ten/ ende die Presidenten ghenamt yjn. Wese dragen
een langhen Rooden Tabbaert/ een langen mantel van
binnen met hont gheboert/ met een kappertje de
ronten den hals gheboert is/ den mantel is aen d'ou-
erzijde op den schouder gheleghen/ aen d'ander zijde is op-
open met de gouden haerrens ende beveringhen/ die
op den schouder toelichtende/ waer den de heerscheyt
van de Latyclade betreken wert/ de eerste der een
keruiffel van de Roomsche Kerss hem ghebragen is
ghetwoden. Den ersten President draecht op t'hoofte
eenen sterweelen hoet/ met eenen gouden rant ofte Cro-
nel/ die by de Francopsen ghemeenlick den Mortier
gheheten wert/ hooz welcke Presidenten de dienaar
der Justitie die Deurwaerters ghenamt yjn/ dragen
gaan/ waer af den ersten den rant schepclaken Tab-
baert draecht/ eenen hoet van gouden leuen die met
hont gheboert is/ ende daer boven is eenen groeten
quispel van peerlen/ houdende in yjn hant een langh
gouden roedeken/ ende beveit de omstanders dach
stille souden wesen/ vertoghen men pleuet ofte dinghe/
hy noemt oock verbolgens van hoet saken datmen ou-
gen sal. Van ghelijcken dragen oock de * schepers
eenen vooten mantel/ ende de vier Secretarissen van
t'selbe hof/ de klerken van de burgerliche ende van
de † dootschuldighe saken/ Advocaten/ Procurators
den Coninghs al in ghelijcke kleedinghe/ ende dat met
sulcken glact ende degelickheyt/ dat sy de byemdelings
niet minder verwonderinge en gheben/ wanneer sy haer
also roegeruff sien/ van de ontmoetinghe dede der oude
Roomsche Kerss hem/ die in hare poeten stoclen met
hant

haer phozeroedekens in de handt behonden werden te
 sitten/ ende vooz Goden aengesien wierden/ doen de
 Senonissche Gallen/ met geweld ende seer onstuytmighs
 lick binnen Roomen vielen. Dit niet tegenstaende/ so
 ghebruycken dese Presidenten ende Raets heeren met
 de lange Tabbaerden/ in hare ghemeene huyssliche sa-
 ken/ ende binnen schups/ zijde kleederen/ nacht- tabbaer-
 den/ ende andere verscheyden kleedinghen. Dese veran-
 deringhe der kleederen soude men kunnen verontschul-
 dighen/ dooz t'ghene dat Aulus Gellius verhaelt: te
 weten/ dat de Romeynen vooz een ghewoonte hadden/
 dat sy seer eerlicken gekleet waren/ wanneer sy om van
 de gemeene saken te raetslagen/ te hobe by een vergader-
 den/ maer in de huyssen was het hui geoorloft te dragē
 wat sy wilden. Ende den Rechts geleerden Pomponius
 verhaelt/ dat Qu. Mutius een Raets heer kende/ die se-
 nere vrouwen kleederen gebruycte/ ende Seneca berispt
 een anderen/ die ghemeenlick sijns vrouwen mantel
 droegh/ om de groote liefde die hy tot haer hadde. So-
 beel isser af/ dat de groot aechtinge ende aensienlichheyt
 van eenen Raets heere hem vermaent/ dat hy in ghe-
 ringhe ende huyssliche saken hem wachte van eenighe
 herispeliche dinghen te doen/ waer dooz de vermaert-
 heyt van sijn gheschadigheyt ende zedigheyt soude mo-
 ghen vermindert werden/ omme de herispinge Socrati-
 te onblijden/ de welcke siende dat Aristhenes mantel
 op sommige plaetsen geseheurt was/ tot hem seyde: Jels
 bemercke dooz de splete oft scheure van uwen mantel de
 ydelheyt ende groote nieuwsghierigheyt uwer verciers-
 len. Aldus heeft van dese edele vergaderinge aengacde
 t'stuck der Justitien behouden de kleedinge des langhe
 root schaerlaken Tabbaertes in gewichtige saken/ ende
 in hare gemeene verhooringhen den swerten Tabbaert
 met de swerte ghesfrontste kappyn des vooz- mid-
 daeghs/ ende na den middagh den kappyn met het
 boortel, t'welc men by onts in plaetse van bonnetts en-
 hoeden placht te gebruycken maer daer na behindende
 dat sodanige hooft-deckselen seer moepelick en hinder-
 lick waren/ so begonden sy de swarten hoet te dragen/
 die men gantsch ront maschte/ behalven eenighen tijt/

Van de kleedinghen

datmen die hoben bierkant maeckte op een horenachtighe wijze/ ende nochtans hebben sy die maniere behouden/ datse den kappuyn op den schouder dragen/ ende wyt het hof komende so dragen sy in plaetse van de kappuynen cassen sluyers die d ouders Focale plachten te noemen. Den Keeser Alexander Seuerus hadde zynen Raet t'samen ghestelt van een seker ghet al uytneemende gheleerde ende erbaren mannen/ ende insonderheyt van 20. Rechtsghelcerden waer onder zyn ghewoest Fabius, Sabinus die den Cato zyns tijts gheheeten was/ Vlpianus, Paulus, Pomponius, Alphenus, Florentinus, Africanus, Martianus ende meer anderen/ wiens wetten ende antwoorden der Rechten in de Pandecten beschreven zyn/ ende die van gelijken oock in hare kleedinghen met Raets heerlick purper vertiert waren. In de vertieringe des purperen Tabbaerts was boozeght in sulcken grootachtinghe dat de Syracusanen qualijck te bieden zijnde ober Mercellus die de regeringe ober Sicilien ghehadt hadde/ hare ghesanten na Roomen ghesonden hebben/ om hem te beschuldigen ober eenighe verduckinghen ofte schattingen die hy haer aangedaen hadde: maer de ghesanten hem ghebonden hebende seer heerlick met de purperen kleedinghe der Raets-heeren vertiert zijnde/ soo zyn sy also verschickt gheworden / dat sy hare beschuldiginghe niet dooften boorden dagh brengen / maer hebben hem daer af ontsaft. In dese heerlickheyt wierden de kleederen der Roomsche Overheden ghehouden/ totter tijt toe dat de gemeente in een Monarchie verandert is geworden/ de welcke geduerende/ so hebben verscheiden Keesers haer niet geen andere kleedinghen willen kleeden/ dan welijck als de Raets heeren droegen/ als onder andere Traianus om dieswille dat eer hy Keeser worde/ hem in een gesichte een out man verschenen was/ gekleert zijnde met eenen purperen Tabbaert/ gelijck alsinen gewoon was eenen Raets heer te schilderen ofte te vertoonen. Aldus is tot Roomen de verscheidenheyt der kleederen opgekomen/ om een onderschept tusschen de Raets heeren ende de gemeens leden te maken / waerom de Raets-

gecom

eenen een gouden hulle een haren hals hadden. Dier-
 ſten ruelck een ſatuel was ghemacht op de manie-
 re van eens manſchen herte: Ende een haer ſchoonen
 was een witte halve maen ghehecht/ ghemacht van
 ſtael als defe letter C, die hondert betreckent/ om die-
 ſelle dat hi i' beghefel door Romulus hondert Maets-
 deeren ingheſtekt i' hi ghevoonden ender niet meer. Ende
 om die te beter van de Patrijs te konnen ondersche-
 den ſas was het purper van Tyas: aldat hi i' ghe-
 druck/ met het welck de Ridder ende de ghemene
 Dringhers verboden was hant te kleden/ al hoeren ſi
 ſchoon Tribunen des volck/ behalden op ſekere ſpelen
 die Auguſtaux ghehoeten waren: alwaer het de Tribu-
 nen ghevoelt was door den Dreyſer Tyberius, dat ſi
 door de Eychenſtoppen den Triumphelken Cab-
 baert mochten draghen/ ende i' ghemeen volck hadde
 het hem vertrieſel i' ghebruyck van dierelker purper ghe-
 macht van kintden ende niet van het bloet der ma-
 ſſen. Ende epudelick werdes den langhen Cabbaert
 op tweederley wiſſen ghemacht te weten/ wiſde ende
 engh: de wiſde boog de rijcke lieden die eenighe anſten
 oft ſtaten behielden/ ende de engh boog i' ghemene
 volck. Dier na is den langhen Cabbaert oock een ee-
 ren kleet der Romeynen ghemaden. Alas de hallen-
 ghen ende de ghane die wt Romeen verlaeght/ of de
 ghane die water en land verboden waren: en mochten
 den langhen Cabbaert niet draghen/ marc droegen in
 def ſelfs plaetſe den pallum oft mantel/ i' welck een
 kledinghe der Prieten was. Ende een de Overig-
 heiden der Landſchappen waſt ghevoelt de Prietere te
 dragen/ i' welck de boomen tot een vertrieſel der Romeyn-
 ſche Overheden ghevoet was/ ende voornamelick de
 Confars/ die den volck reden verhoorden ende beſtra-
 den. Indien ſich een voornadeligh waeghe tot Roo-
 men den langhen Cabbaert te dragen/ welck de ver-
 cinghe der ecke Romeynen was/ die beſchuldighden
 ſi niet een wiſſaet die ſi de peregrinas noemden. In
 ſulcker boeghen datter eens een weerdeligh beſchul-
 dight was/ dat hi de klederen ende kenterkenen der
 Romeynen ghebruyckt hadde de ſake wiere door den

Plinſch.
 in vita
 Romuli.

Van de kleedinghen

Want in den teghenwoordighen gedinght/ moet men
 den de pleytinghe begaende wasser een wasschen sijn/
 of hi met den langhen Tabbaert oft met den wasschen
 soude verschijnen/ doch synde hi weder besloten dat hi
 ghedurende de pleytinghe van den Abbaert een be-
 schuldighers in bysindelinghe klederen soude wasschen/
 ende ghedurende de pleytinghe die tot sijnre ontlastin-
 ghe ghebaen werde/ dan soude hi den langhen Tab-
 baert aantrecken/ in sulcker voegen dat hi son lange hi
 ghepen duerde hem t'vleken moest moeste verkleeden.
 Datternoben/ een langhen sijt na den Kreyssgheloven
 den Martianus is den langhen Tabbaert tot Rome
 noch in t'ghebruyck gheweest/ ende in swaerbelastinghe
 saken/ die de ghemeente aengingen/ so en mochten de
 Waghmeesters/ Raets heren / ende Overheden niet
 in de vergaderinghe komen/ indien dat so niet met den
 langhen Tabbaert bekleet en waren. Want door het
 eens op eenen daght gheschiedt is/ dat den Kaiser Osta-
 vianus stonde een seker vergaderinghe der Romeynen/
 die om een sake die de ghemeente betrefte hi om ghe-
 komen waren / sijnde met Rote klederen bekleet in
 plaetse van de langhe Tabbaerden/ so heeft hi be-
 gramt sijnde: voort-wasse ghescreven: *Et/ Et* dat
 onse scone Romeynen / de welke segghen dat si
 heerschers oer de ganse werelt sijn/ het dat hi
 dat si met haer langhe Tabbaerden ppenken.) En
 de van doen af gheboort hi aen de Edelen / dat hi
 niet en wilde lijden/ dat in soedanighe gemene saken
 ende vergaderinghen / de Overheden die niet met de
 langhe Tabbaerden bekleet en waren/ bystaet soude
 gedaen werden. Et ook noch op desen daght in de her-
 lichere van Venetien onderhandelt met de enige in Eu-
 ropen die daer in nabijghet het beek ende het hantich
 van den onderstaet der Romeynen/ die de klederen ge-
 ordineret hadden volgens de wettichheit ende de oer-
 der der ghemeente: de welke na de Monarchie halghen
 de bekefte der Kiezenen ontdeckt werde die t'selven
 de Raets heren van de Katicabe toegesont hebben
 waer af Vipianus int lesse boeck der Pandecten
 haelt. Ende Alexander Severus schijnde aen Iunius

ende

nde aan de Staat hooren / *Statores* / ende *Quaestores* heeft een ander maniere van kledinghe die *Trabea* heheten wiert / t'welck eerstjts een gheswaert booz de Soeden / Coninghen ende booz de t'waerfeggers was. Enighe werde de *Triumpheliche* kleederen vergom / wat het bepalende rochten ende den gheschilderden *Tabbaert*. Maar soo veel het kleedt des langhen *Tabbaerts* belanght / daer in is somtijts veranderinghe booz gheballen: want op eenen tijt was den *Tabbaert* een ghemeene dracht tot Roomen / ende den droeghe op den onder-rock / so was seer wijs ende ruyt / ende boven op gheploet met clepne gestreefte bouwen. Ende dat was op soodanige wijsse bemaeckt datmen se t'samen ronde opschorten om te echten / ghelijck als *Plutarchus* in het leven *Tyberij* ende *Gracchij* verhaelt / al waer het ghemeene oick verstaen hebbende dat de rijke woekeraers ooghgenomen hadden *Caius Gracchus* te dooden / are *Tabbaerden* opschorteden / ende hunne manen om d'armen loogen die se t'anderen tijden plachten te dragen. Op een ander tijt wist eens de *maier* / dat soo wijs enighe ampt begeerde / die selve trock an een witten *Tabbaert* aen / ende in soodanige kledinghe quam *Cicero* doen hy een Redene booz den Raet dede / ende het *Burgemeesterschap* versochte / t'welck t'anderen tijden verboden was gheweest. Den witten *Tabbaert* werde oock in openbare maelsijden ende fresten der ouders ghebruyckt / ende den witten *Tabbaert* dat beteeckende den *Routwe*. De eerlijcheit ende grootachtbaerheyt van den langhen *Tabbaert* was so danigh / dat men tot een bysondere inde groote eere de beelden der bymen *Romeynen* net eenen *Tabbaert* te peerde maeckte / ghelijck als het beelt van *M. Tremellius*, van *Romulus* ende van *Lemus* was / sonder eniggen ondetrock daer onder te dragen. *Spindelich* hebben se hy de *Romeynen* eenen anderen name gekregen ende wierten *Robes talares* genaemt / om die selke datse beneden tot aan den hiden namen. Nu de eerlijcheit tot den langen *Tabbaert* is so gantsch niet vergheten / noch in verachtinghe

Van de kleedinghen

ghesonnen/ of vele volkeren hebben die alre voer om
 tekenen der heerliche vereringhe ghesonden / selve de
 Gheslachten/ de welcke sekerlinghe ruyne/ dreyde ende
 langhe Tabbaerden droeghen/ dat sy ghenootsaecht
 waren die recht voer haer voer op te schorten. ghelijc
 als de Ioniers mede deden. Hanno den Com van
 Hannibal en verliet nimmermeer den lange Tabbaert,
 Desghelijc oock in Dancrick/ op sommighe tijden
 ende oock in tijt van dreyde/ oft wanneer datter yet ghe-
 denckweerdighs uytgherecht werde/ soo droeghen den
 Coningh ende de Ridder van zijn oorden groote man-
 tels die tot op der aerden hinghen/ ende insonderheit op
 den feestdach van S. Michiel. De dacht des Tab-
 baerts is oock by de Advocaten in het ghebruyck ghe-
 bleven/ de welcke door de Keysers Leo ende Anchemi-
 us in hare wetten aen Nicostates den President des
 Dietoschaps/ Togati geheeten werden: Om diestwille
 dat sy doende het ampt van warachtighe Rechtsche-
 leerden ende volmaecte Redenaers/ soo wel in hare
 *beradinghen/ antwoorden/ als in pleyttinghen ende
 vertooninghen/ weerdigh zijn den langhen Tabbaert
 te draghen/ die eertijts gheschiedt was om daer door
 d'edele Romeynen te berekenen/ ende uyt d'andere te
 onderscheiden. Daerom ist dat Accursus, verhalende
 de kleedinghen volghens de verscheidenheit der per-
 soonen/ den Tabbaert d'Advocaten toe eyghent/ die sy
 dan sonder oberdaet behooren te gebruycken/ het welc
 nochtans de Doctoren ende Lesers in de Rechten niet
 achtervolcht hebben: want ten tijde van VVilhelmus
 Durandus ghenaemt den Speculeerder, die Bisschop
 van Mendus was / wierter eenighe faute inde kle-
 dinghe van sommighe Doctoren in Italien bespreekt
 waer onder hy eenen VVilhelmus Suza die een Doe-
 roo van Modene was bestraft/ desen droegh eenen
 den ghewezen Tabbaert waer in seer veel verscheiden
 betwen ghewracht waren. Desghelijc verhaelt hy oec
 van eenen Iacob van Bolongnen Doctoor inde Rech-
 ren/ die eenen Tabbaert droegh die te seer ghespleten
 was/ ende hy raet oock alle Doctoren in de Rechten/
 dat sy haer klederen souden laten maken volghens de

* anders/
 Consta-
 tien.

ghy die in 't land daer sy woonden/ ghebruycht wort/
 ade verhaelt desghelyx van de maniere sonder manie-
 ren/ die de Doctoren in Italien droegen/ misgaders
 en de gene die in Spanckisch met moeduen gedraghen
 werden. In sulcker wyzen darmen het voer goet want
 at het de Doctoren in de Rechten geoorloft was/ klee-
 ren te dragen van verscheyden verken op de maniere
 van een langen Tabbaert. Sedanige en sijn oock niet
 : paffen/ die seer slechte ende geringe klee deren dragen/
 helijck als eenrijcs sommighe Doctoren deden/ te we-
 n/ Pierre de Combes van Montpellier / Buatin de
 Antoua tot Padua ende Ioannes Lignano de welcke
 een byploff-seeft ghenoodicht sijnde/ quam daer
 niet een veracht ende arm kleet/ t'welck een oorsake
 was/ datmen niet veel weert van hem en maecte.
 T'welck hy bemerckende ende datmen hem gheen si-
 laerse na sijnen staet ghegeven en hadde/ soo liet hy
 in seer wijchen ende heerlijken Tabbaert halen/ die hy
 in sijn plaetse leyde/ segghende: Ghy hebt den Tab-
 aert meerder eere aenghebaen dan mi/ nu hout daer/
 etwaertse/ ende eertse soo langh als ghy wilt/ ende is
 an sijne ende granschap hem ghegaen. Zoo veel
 ter af/ dat wat gheboelen hy van hem selven hadde/
 so was nochtans sulck een daer verijpelic/ volghens
 'Evangelijsche Leeringe/ ende het exempel van straffer
 at den ghenen ghebaen werde/ die sonder byploffs-
 leede ter byploff ghekomen was. Het is wel waer
 at Plinius de tonghe/ in een van sijne Rende-brieven/
 ander andere denghden die hy in den Rechtsghelerden
 Crison wijst/ oock seght/ dat hy hem daer ober in
 verden hield/ om dat hy sich niet een eerlick ende en-
 iostelick kleet ghenoeghde: want het middelmatighe
 kleet verdoont de zedigheyt van den persoon die het
 draecht. Laet ons nu komen tot het dersel des hoofts/
 t'welck in een ronde forme ghemaecht is. Het hooft
 verduyght de gheleghentheit ende macht van het op-
 verste ende edelste deel/ en is in sijn wesen niet de he-
 nelijke dinghen deelachtigh/ want voer een seer God-
 ick lijd ghehouden/ ende is een heere ende Prince ober
 alle andere leden. Alsoo sijn oock alle eeren der trefse-

Van de kleedinghen.

iche kleden voornamelijk door de Goddelijke Bescheyden het hooft toeghehanghen/ t'welck de Kerstgheleeden noch sulcke erbidighheyt ghegeven hebben/ dat het graf aldaer het hooft van een heyligh persoon is leyt/ de gheheele plaats heyligh maect. Om dese oeffenen ende om dat in t'hooft den voornamsten stoel is van Minerva, van de wijsheit/ ende van het oordeel/ soo hebben het de Guden met verscheyden Cieraten ghebecht/ niet alleenlich tot onderhoudinge van den woefel des neder-gheballen booms/ t'welck den mensche is/ om dat te beschermen teghens koude vryghen/ sneem/ haghel/ wint/ oft hiere der Sonnen/ maer oock tot een lof ende verrietsel des selfs/ ghelijck als met kroonen/ Diademen/ turbanden/ mysters/ hoeden/ ende andere verscheyden soopen na geleghentheit des tijts ende der plaatsen/ ende diervande voer Coninghen/ Vorsten ende Heren/ alle welke deriselen ende verrietselen des hoofts ick niet beschrijven en sal/ om de langheyt te mijden: maer ick sal tot de kappinnen/ hoeden ende mutsen der Overheden ende Raetsheren met de langhe Tablaerts komen/ welckers oude soone metter tijt verandert is ghetworden/ ende ghebracht op de manen van de kappinnen met het borrelet. Ende t'ghesatmen op het hooft selde/ dat den hals ende schoudervan bedecte/ werde eyndelick door de Heeren van het Hof des Parlements op den schouder ghebragen/ tot een betuoginge van de oude ghebachtenisse. Het wint noch op t'hooft ghebragen/ ten tijden van den Coningh Ioannes, doen Stephanus Marcellus den Wyfhoofder Cooplieden van Darche/ zijnen kappinnen van de lekerpe der oproerighe aen den Coningh Carol de vyfde gaf/ die doen Dolphijn was/ diese alle daeghe droegh/ ende Marcellus droegh den kappin des Dolphijns/ die van swert laken gemaect was/ ende met goud geboordert. De hoeden/ bonnetten/ ofte mutsen sijn op verscheyden manieren gemaect ghetworden/ ende warden eerstits aen de ghetogde knachten ghegeven/ die haer gheschoren hoofden daer mede bedecten/ hoe wel sommige Grieken hebben willen segghen/ dat den haer

anders/
 Coningh-
 liche hooft-
 cieren.

Enkelom betrekken/ maar mede het beek van Hippo-
crates berieert was/ vertoonende de sorghe diemen haer
hoofd te hebben/ om het hoofd te bewaren alwaer
ghelyck als in de voornaemste woonplaatsen/ t'overstaen
des menschen ghelegen is. In dese veranderinghe des
tijden/ welken/ ende der zeden zijn de bonnetten ofte
mutsen opgheloomen/ die eerst als een halven ronden
kloot ghemaccht wierden/ ende zijn in Dianckisch
doop de Raetsheeren met de langhe Tabbaarden ge-
draghen/ hoe wel datter daer na noch boven am den
top een vierkantigheyt byghewooght werde/ ende om-
der behielt het evertuel zijn rondigheyt. Dit is een sake
die doop de Bonnetmakers tot achtendeel van de hoeden
kramers van Parijs ghebanden is gheweest/ de welcke
t'anderen tijden verfocht hebbe om de Bonnet-makers
te doen ophouden ende hun t'selve te verbieden. Maar
men heeft een pegelick laten doen/ ende de wyshheit ges-
laten te wercken in sodanighen hantwerck als sy ghes-
woon was/ ghelyck als het in alle ambachten ghes-
bruyckelick is. Hoe veel de Bonnet belanght/ die
men in t'Laetse Birretum noemt: t'welck een woort
is/ dat sy de ouden gheheel onbekent is gheweest/ en-
de dat ook gantsch byzant is. Hoe wel dat den Boer-
toot Lucas de Penna zijn harsenen daer mede seer ge-
quest heeft/ om de ware betekenisse ende oprechte
verklaringhe van dit woort Birretum te vinden/ dat
verlegghende quasi bis rectum: als of sy wilde seggen
twee-mael recht: om dies wille seght sy/ dat in those sa-
ken de Rechters ende de geleerden behooren dobbel er-
baren ende gheschiedt te wesen: in goede onderwijsin-
ghe/ ende in goede zeden: daerendoben dan een Re-
geerder ende Richter tweeboudigh rechtveerdigh be-
hoort te wesen/ te weten middelaer tusschen den eys-
cher ende den verwoerder. T'welck voortwaer een
verlegginghe is/ die soo wel dwaesachtigh als belac-
chelic is. De vierkante bonnetten ofte mutsen zijn
nuwt niet allegader op eenereyde wyse ghemaccht.
Want in Italien plaatsen sy op een ander maniere
gedragen te worden/ dan sy nu doen/ ende in Dianck-
isch draeghe hant oren dus/ ende den anderen soot/
d'een

Datmen de Wetten

Joh 39. 12.

d'een tijt groot ende diep/ ende d'ander tijt weder kleyn ende gheheel plat/ de hoozen van d'eene so groot als booz- broecken/ ende van d'andere so kleyn/ dat sy naem welick na hoozen ghelijcken. Nu op dat de ghene die dit Capittel lesen doch eenighe goede leeringe daer uit souden trecken/ sal ick tot een besluyt segghen dat alle Oberheden ende Rechters/ met volmaechte klederem van gherechticheyt behooren bekleet te wesen ghelijck als Iob is gheweest/ de welcke seide: Want ick verlossede den armen die daer riep/ ende de weesen die geen helper en hadden. De segghen dies/ die verderben soude/ quam op my: ende ick verblifde het herte der weduwen. Gherechticheyt was mijn kleet/ dat ick aentrock/ ghelijck als eenen rock/ ende mijn recht was mijn Doftelicke beschuttinghe. Ick was des blinden ooghe/ ende des lammen voeten: Ick was een vader der armen/ ende welcke sake ick niet en wiste/ die ondersocht ick. Ick brack de backanden des onrechtverdigghen/ ende trock den roef uyt zijne tanden.) Het sulcke tieraten was den goeden Iob in den tijt van zijn boos/ spoedige regeringe verciert. Ende dat zijn de waerachtighe ende oprechte klederen/ waer na alle Oberheden ende Rechters behooren te trachten/ om sich daer mede te bekleden.

Dat de Burgherlicke Wetten behooren onderhouden ende bewaert te werden, in de regeringen van Copinghrijcken ende ghemeenten.

Capittel V.

**Matth. 17. 25.
Luc. 20. 25.
Rom. 13. 7.**

DE eeuwige wijsheyt / namelijk Iesus Christus den eenigh ghebozen sone Gods/ van de Phariseen ende Schriftghelerden gebræcht zijnde/ oft men den keiser schattinghe behoort te geven/ antwoorde: Eerst dan den keiser wat des keisers is: ende Gode/ wat Gode is.) Waer door het blyckt dat onsen grooten wortgheber twee staten ingestelt heeft/ d'eene Change/ lisch ofte kerckelick/ ende d'ander Burgerlick. Nu dese wet en moet niet alleenlick verstaen werden van de

schad

spittinghe/ de welcke als tot een teeken van onbedacht-
 zame gheperst worde/ maar oock van de wetten en
 de andere dinghen. Want niet teghenstaende dat hy
 naer van een dingh ghevraecht worde/ soo antwoort
 hy nochtans door al t'gene top den Coningh schuldigh
 syn/ wanneer hy seght: Gheeft den keiser dat den
 keiser toebehoort/ etc. waer onder begrepen is de ghe-
 loofsaemheyt der wetten/ de welcke Gods gaben syn/
 selgick de oude Grieken seer wel gheseyt hebben. Om
 in noch klaerder te betoonen dat wy de burgherliche
 wetten ghehoorzaamheyt schuldigh syn/ ende dat wy
 sien volghens de selve moeten bewaren ende onderhou-
 den/ om de regeringhe der ghemeenten/ sal ick hier eeni-
 ghe bondighe ende gheloofweerdighe bewijsredenen by-
 brengen. Den Apostel Paulus doen hy door t'bevel
 van den Oversten soude ghegeeffelt werden/ seyde Pau-
 lus tot den Hoofstman over hondert die by hem stont:
 (Ik u lieden gheoorloft eenen Romeyn ende onbetwefen
 mensche te geesselen?) Siet daer hoe den heylighen
 apostel hem niet burgherliche wetten beholp/ die door
 soude wergebers der Romeynen ghemaecht syn. Pub-
 llius de schoone/ Tribun des volcs/ maecte een wet/
 dat men een burger van Romeen niet totter doot oft tot
 enighe andere strenghe straffe en moght veroordeelen
 onder dat men kennisse van syn sake had' oft sonder dat
 hy verhoort was. Cornelius Tacitus verhaelt desghe-
 licks in syn Jaer Chronicken/ dat den Raet door een wet
 verordeneerde/ dat niemant betwefen soude werden/ son-
 der eerst ende door al ghehoort te werden/ ofte/ sonder
 datmen kennisse van syn sake heeft. Den Rechts-
 selcerden Mecianus *schrijft/ ende syn segghen is
 en wet/ dat de billichheit noch de reden niet toe en
 aet/ dat niemant soude betwefen werden/ sonder dat hy
 op sijne beschuldinge geantwoort hadde/ ende seght dat
 men dat recht doen gebruycde/ t'welc de rechtveerdighe
 Rechters noch hunden op desen dagh gebruyccken/ ia
 elfs in de burgerliche saken: waer af Seneca ten rech-
 ten in syn Medea seght:

*Die vonnis verlijft sonder d'ander party te hooren
 al ist schoon veel getrefst, t'is nochtans niet na b'hooren.*

Act. 22. 25

Dion. lib.
38.

* lib. 1. D.
de req. res.
lib. 2. C.
de vet. in
enuecl.

Datmen de wetten

Alexander is dat Alexander de groote/ waerom hy op
 synen Rechter-stoel sat/ ende den aanklagger heeft
 gesproken/ syn den oore metter hand toehielde/ seggende:
 dat hy die beweerde boor den verbaender / t'welck
 Achilles Bocchius seer klaertlick te kennen heeft ge-
 gheven/ in een ghedicht dat hy ghemaect heeft/ hy
 dende aldus:

*Als Alexander was oertijts de recht geseten
 In synen Rechter-stoel, en heeft hy niet vergaten
 Te stoppen syn een oor, ter vervijl d'aanklager stoet
 Zijn klachie aen hem deed', met voordas meespighelend
 Het gaf syn vollick vroont se sien alsulcken zede
 Als vraegde hem waarom hy dat so dick vuile dede?
 Een oore ick bewaer (antwoorde hy met vlyse)
 Voor die aangeklaeght wroet van d'aanklager vol wijs.*

Deze oude Roomsche burgherliche wetten sijn wel
 ende bequamelick door den Apostel Paulus gebruikt/
 die hem daer mede beholpen heeft/ ghelyck als hy hem
 oock daer door op den Keyser beriep/ welke wyse van
 beroepen door de oude wetghebers der Romeynen in-
 ghestelt is gheworden / om d'ongherechticheit ofte
 d'onwetenheyt der Rechters daer door t'ondecken.
 Want also den selven heyligen Apostel gebangen was/
 so beriep hy hem van den Lantvooght op den Keyser
 (hoe wel dat schoon den Keyser geen Christen en was)
 ende alsoo heeft hy sich onder desselfs ghewelt begeben.
 Ende het blijkt in de handelingen der Apostelen/ dat
 Festus den Lantvooght terstont ophiel verder van de
 sake Pauli t'onderbraghen/ ende dat int verbodicheit
 der beroepinghe/ maer hy seide tot S. Paulus: hebt
 ghy u op den Keyser beroepen? ghy sult tot den Key-
 ser gaen.) Waer ober S. Lucas op de selve plaetse ver-
 haelt/ dat de kennisse van de sake Pauli den Keyser
 toebehoorde. Nu het is een peder kennelick genoegh/
 dat den Keyser Nero gheen Christen en was/ maer dat
 hy de Christenen wreedelick handelde (gelijc als Coe-
 nelius Tacitus in syn 15. boeck verhaelt) onder wiens
 regeringe S. Paulus oec is gedoot gewordē. Indien dan

• lib. 1. D.
 de appell.
 Act. 25. 11

Act. 25. 12

scijm

behoort t'onderhouden. 7. Boec. 364

men Saligmaker geboden heeft datmen den Keiser
al gheben dat des Keisers is/ te weten den plicht der
rheboofsaemheyt tot hem/ ende tot zijne wetten/ die de
nugherliche Rechten aengien. Wie salder dan soo
lout ende onbedacht zijn (indien hy niet gantsch dal
nde uertsinnigh is) dat hy doeft seggen/ datmen de kei
serliche wetten behoort te niet te doen? Indien S. Pau
lus den berhoedigher des h. Evangeliums hem dat
nede na dattet den rijt ende de plaetse verpichte be
hoopen ende ghebint heeft/ waarom en sal een Christen
vanmeer het van noode is/ sich niet de selve in burger
liche saken niet begehpen? Betwifle dat S. Paulus niet
dleenick de wetten der Romeynen in zijne saken an
dinghen hy ghebracht heeft/ maar dat meer is/ hy heeft
er oock ghelijckenissen uyt getrocken/ in sels ten aen
siene onser saligheyt/ wanneer hy tot de Galaten schrij
vende/ seght: Het Testament eines menschen doeg
poet ghebint zijnde/ dat is/ na de Rechten ghemacht/
in behoort niet verhoopen te werden/ maar plaetse te
rijssen.) Dit is langhe te horen doeg de wet der
12. Tafelen ingheset gheweest/ ghelijck als den
Rechtsghelerden * Caius ende den Keiser Justinia
nus in zijn niende[†] insettinghen schryben. Den sel
ven Apostel stelt noch een andere gelijkenisse des Te
staments in den Zedebrief tot den ghepen/ seggende:
Want het Testament is in de dooden vaste/ betwifle
het noch niet krachtigh en is/ als de Testament-ma
ter heeft.) Is dat niet uyt de oude wetten der * Ro
meynen ghemaken? De gelijkenisse des dienstmechts
de onder de macht des moombroers staet/ van de welcke
S. Paulus in zijne Zedebriefen schrijft/ † is die niet apt
de Romeynsche wetten getrocken? De uitlegginge van
het moombroerschap doeg Scruus Sulpitius l. j. D. de
tutelis gedaen/ berouet het oogenschijnlick: Het moom
broerschap (seght hy) is een recht (also moornen in die
plaetse leuen) ende ene macht ober een hy persoon om
aan te staen ende te beschermen den ghenen die hem
also niet beschermen kan ter oorsaken van zijn klep
ten euerdom/ gegeven ende toegelaten doeg t'burger
lik recht/ dat is doeg de wet der 12. tafelen/ die dese
moom

* lib. i. de
petit. ha
red.

† Consti
tut. 22.

Heb. 9. 17.

* l. 42. de
donat.

inter vi.

& vxo.

† Gala. 4. 8

Datmen de wetten

boopnoemde macht inghestelt hebben.) Den Apostel
1. Cor. 13. 1. Paulus den Gheest Gods hebbende/ beveelt de Ro-
 meynen/ de hooghe Overigheden onderdanigh te zijn.
 Wy en moeten door dit woort Overigheyt ofte Macht
 niet alleenlick verstaen de lebendighe Macht/ als den
 Keeser/ Coningh/ ofte andere hooghe Vorsten/ maer
 oock de macht van de gheschreven is oock van de burger-
 licken wet/ ende also is de meyninghe des Apostels/
 andersints soude het zijn oft wy daer boven ende niet
 daer onder waren. Nu wy en behooren oock niet de
 spreucke ende de natuerlicke meyninge achter te laten/
 om ons aen den blooten klanck der woorden te houden.
 Wie soude dan soo stout zijn/ dat hy soude derben seg-
 ghen/ datmen de hooghe Overigheden wel moet on-
 derdanigh zijn/ maer niet hare bevelen/ dewelcke men
 niet teghenstaende ghehoorsaem moet zijn/ hy so bette
 sy niet en staen teghen de Goddelicke ende Natuerlicke
 wet/ die de grootbader van de Goddelicke wijs heyt is.
 De meyninghe dan van S. Paulus in t'ghemeen spre-
 kende/ begriyp oock de macht van de burgerlicke wet/
 de welcke (ghelijck als den Philosoph * Chrysippus
 seyde) een Vorst ende hooft over alles is/ ende een heere
 die een peghelick moet onderdanigh zijn/ ghelijck De-
 mosthenes seght. Het is oock kennelick dat doem den
Act. 23. 24 Oversten Hoofman Paulum tot Felix des Keesers
 Stadthouders sant/ so beval hy de krijghs knechten die
 hem gheleypden/ dat sy sabel-breeften souden bereyden/
 ende Paulus daer op setten/ om dies wille dat hy alreede
 oudt was. En heeft den Hoofman doem de wort der
 12. Tafelen daer in niet ghevolght/ die langhe te voren
 inghestelt is ghe worden. Den Rechtsghelerden Ser-
 tus Cecilius in Aulus Gellius verhaelt dat de selve wet
 der 12. tafelen dat alsoo inghestelt hadde: Indien den
 ghedaeghden oft ghevanghen/ out/ ofte sieck is/ men
 sal hem een peert oft ander sadelbeest gheven.) Te
 ghelijcksoornighent der Goddelicke ende Menschelike
 wetten behoort ons te beweghen om de Burgerlicke
 onderdanigh te zijn. Nu het is gantsch gheloes ende
 seker/ dat indien men de Goddelicke wetten die in Ten-
 teronomium/ ende in d'andere Moyses beschreven stam-

1. 2. de
leg.

Aulus
Gell. noet.
Artic. lib.
20. c. 1.

behoort t'onderhouden. 7. Boec. 363

Wilt verghelijcken teghen de burgherlicke / men falsche
ghelijck ende eenstemmigh bebinden / soo veel de ghe-
neens Rechten ende saken aengaet / die sullen het
natter ooghe sien / die de boecken Deuteronomi en-
te andere heylighe schriften / de wetten van Solon
ende van de 12 tafelen / de Digestien / de Rechten en-
te nieuwe instellinghen Iustiniani doorlesen welckers
verghelijkinghe alhier te langh soude vallen: ende het
oude ghenoech zijn / om daer af alleen een gheheel
roeck te maken. Daerenboven / dewijle het seker is /
dat het burgherlicke Recht onderstut ende getrocken
is upt het recht der naturen / t'welck eenen strael
der Godtelicke wijsheyt is / in des menschen herte ge-
heben ende ghestort / gelijk als men door den brief
of de Romeynen bemercken kan / alwaer den Apo-
stel het uytverkoren dat Gods aldus seght: Want
als de heydenen die de wet niet en hebben / van na-
turen het inhoudt des wets doen: dese de wet niet heb-
bende / zijn hen-selven een wet. Als die betoonen het
werk der wet in hare herten gheschreven / dewijle
aer consciencie mede ghetuyght / ende de ghebachten
zalkanderen beschuldigende / ende ontschuldigende.
Men en magh oock niet twijfelen datmen de burger-
licke wetten moet onderhouden ende die ghehoorsaem
zijn: dewijle dat doch alle boozballende saken niet door
de wetten Mosis konnen gheslichtet werden / ghelijck
Isaen merckelick siet welcke saken dan door de boe-
ken der burgherlicke Rechten oft door den middel ende
de reden die sy gheben / gheslichtet werden. Men
moetsen dan onderhouden ende sich daer mede behel-
den / wel-verstaende so sy teghen Gods wet noch te-
ghen t'recht der naturen niet en strijden / waer upt selfs
nse oude wet-ghebers die gheput hebben. Het recht
der nature * ghebiet ons / dat wy ons tot een anders
allen rijck maken. De Nature ghebiet / t datmen de
bereencominghen ende verbonden die onder de men-
schen gemaect zijn sal onderhouden: twelck den Pre-
tor verklaert t gherechtelick plaetse te hebben / om
dies-wille dat de boornoeinde t'samen-verbindinghen
niet bedrieghlicher noch teghen de wetten ofte instellin-

Rom. 2. 14.

* 1. Nam
hoc, D. de
cond. in-
deb.
t 1. 1. D. de
pact.
t 1. 7. §. aic
Prator,
D. eo, tit,

Darmen de wetten

† Exod. 20.
17.
Levit. 20. 9.
Deuter. 21.
28.
† 1. 1. D. de
iust. &
iur.
* 1. 5. D. de
lib. agnos.

* 1. 2. D.
de stat.
hom.
† 1. 10. D.
de iust. &
iur.

ghet ghemacht zijn. Het Recht der nature der menschen
Gode t' beklagende/ voeght daer by/ dat wy ons kin-
deren sullen opvoeden / † ende oock dat de kinderen
* haer vaders ende Moeders sullen voeden. Het welck
ons zelfs den Opebaer leert / ghelijck als den Griek-
schen Comedi-schryver Aristophanes verhaelt. Ick
soude hier soo veel wetten der nature mogen by bren-
ghen/ die dooz het Burgerlicke Recht verclaert wor-
den/ dat mer wel een gantschen boeck af soude mo-
ghen maken: t'welck ick om der kortheits wille sal
achter weghelaten. Alle Monarchen/ Keysers/ Co-
ninghen/ Docten/ Overigheden/ Rechters/ ende ghe-
meene lieden behooren ende moeten dan de Burgerlicke
wetten onderhouden / bemerckende eerselick harm
oorsprongh t'welck onsen eeuwighen Godt is / ghe-
lijck als het de Christelike ende de heydensche Schry-
vers seer wel betoonen/ waer onder Demosthenes een
is/ ende desghelijcx seght het Iustinianus in zijn niere-
we instellinghen: ten tweeden/ de oorsake waerom die
inghestelt zijn/ t'welck is om ons van alle overlasten
te bevrjiden / om de ghemeene ruste/ om de stoutig-
heyt der hooshoenders in den toom te houden / ende
om een pegelick zijn recht te gheben. Want het is tot
bescherminghe der menschen inghestelt. * Ende Plato
in Hippias seide mede/ dat het Recht tot des menschen
dozbooz inghestelt is: het Burgerlicke recht by ghe-
boden makende. † Het eerste/ om eerlick te leven: het
tweede/ om niemant te beschadighen ofte verhindern:
het derde/ op datmen een peghelick soude gheben/ het
ghene hem toekomt. Ende daer in leyt den wille der
gheschrighen. Men behoort de Burgerlicke wet-
ten oock t'onderhouden/ ter oorsaken van de ghelijck-
formigheyt der uytkomsten die sy in vele dingen niet
die van t' Christendom hebben. De Evangelische
wet/ bebeckt/ te ghelooven/ ende datmen ghetrouweheyt
sal houden ende sozghbuldelick bewaren: ghebedt
den wille Gods te doen/ ende datmen sich van een an-
ders goet/ ende van quaet doen sal onthouden. Laet
ons dese dingen niet het Burgerlicke Recht verghelijcken.
De Burgerlicke wet bebeckt/ datmen in t' samen

Bertin

betondingen geroontigheit sal onderhouden: datmen
den wille des wets/ der Coninghen/ Docten/ Rechts
die van haer ingheset zijn/ ende der Testament-ma-
kers sal onderhouden endenakomen/ ghebede desghes-
lijcs datmen niet en sal stelen noch en anders goet ont-
houden: ende datmen sich houde bodt quaet te doen/
straffende de boosdoenders. Het eynde der Burger-
like wetten/ is alghemeene gerechticheyt/ t'welck den
eenighen ende almachtighen Godt is. Alsoo dat het
eynde weder tot zijn beginsel komt. Ick soude seer
lichtelick konnen wederlegghen ende te niet doen/ de tes-
ghenwerpinghen ende lasteringhen die eenighe berme-
tele ende Godtloose menschen teghens t'ghene ick hier
gheseyt hebbe/ souden konnen bryngen/ maer het is
onnoothigh datmen op den vollen midbach licht ont-
steekt. Want oft schoon enige menschen de wet mis-
bruycken soo en behoortmen daerom de wetten niet te
berachten die de konsten der gherechticheyt zijn/ de
misbruycken ende de misbruyckers straffende: daer by
gheboeght dat den Keeser ende Philosophie Marcus
Aurelius in t'blerde boeck van zijn leven seer vele seght
dat de Wet door misbruycken oft overtredinghen niet
en kan ghebroken werden. Daeromme bewijle Gode
ghebiet dat men den Keeser soude geven/ dat den Kees-
ser toe behoort/ te weten/ de schattinghe/ ende de ge-
hoorsaemheyt tot zijne bevelen ende wetten/ ende als
men haren oorsprongh/ oorsake/ gelijkformigheyt ende
tot wat eynde sy strecken/ aenmerckt/ soo behooren alle
wel-gheselde ghemeenten die t'onderhouden ende na-
te komen. Indien sy anders doen/ soo sullen sy alle
boosheden daer door den byven toom laten/ ende in
plaetse van byghen sullen sy in een herde ende ellendige
slaverie vervallen/ van verskertheyt in byese/ ende
van overbloet in ghebreck: welck by dinghen zijn (ge-
lijck Maximus Tyrius seght) die alders waertst ende
beroetelichst om bryngen zijn.

Van een valschen

Van eenen valschen beschuldiger, die door den hoo-
ghen Raet oft Parlement van Thoulouse ter doot
verwesen is. Mitsgaders t verhael der sake ende
een diepsinnighe ende gheleerde arguatie ende
proeve over t vonnisse dat daer over ghegeven is,
in Roode Tabbaerden in de Afkondinghe van de
* alghemeene vonnissen.

• anders/
generale
breven.

Capittel VI.

In t jaer 1585, was ick tot Thoulouse ghekomen
om een ghedingh ofte proces dat ick aldaer in t Par-
lament hadde ende ghelijck als men seght van de sieck-
ten dat sy te peerde komen/ ende wederom te voer wegh
gaen/ dat is te segghen/ dat sy onboosliens ende haer-
stigh aen komen/ maer dat sy verlanghsaem weder
wegh gaen. Enli-eens gaet het oock met de processen/
de welcke op een ooghenblich verwercht werden/ maer
sy sijn soo langhduerigh/ dat men schier nimmermeer
het eynde daer af kan sien/ want dickwils soo wanneer
men denckt een eynde daer af te hebben/ dan comt
wederom een nieuwen woock/ dat men schier op een
nieuw weder moet beginnen/ ende ghelijck als upt een
sieckte dickwils veel andere die noch heftigher sijn ont-
staen; alsoo wert oock van een proces dickwils vele
andere gheboren. Dit seggh' ick/ om dieswille dat ick
meende een volkomen eyndinghe van dit proces te krij-
ghen/ maer noch mijn neerstigheyt/ noch mijn gebue-
righ aenhouden en hebben soo veel niet konnen upt
rechten/ dat de bergheeffsche upstellen die mijn te-
ghenpartnen eyschten ende die haer oock vergont wer-
den/ haer uptbluchten/ ende de toebloepinge van an-
dere saken van mijnen Procureur/ ende van mijnen
Advocaet my eenighen lust konde gheben (op de da-
ghen waerhine ick gheentliens eenighe boorderinghe in
• mijn sake moghte doen) om my wat in andere oeffe-
ningen te verlustigen te weten/ in het kaetspel met an-
dere scholieren van mijnder kennisse/ te danssen al waer
een gheselschap van Jonghuyoutwen by een vergader-
was/

was/ bemoemt te gaen op den Vasten-abont/ ofte my
e verlustighen soo veel als moghelick was. Nochtans
um niet gantschelick den tijt te verliezen/ op de dingh
aghen in het hof verkeerende/ hoorde ick de saken dan
ghen/ ende de bonnissen uitspreken van het schoone
gheselschap der Presidenten ende Raers heeren in de
groote kamer. Ende om enighe nuttigheyt daer uyt
te trecken/ soo heb ick opstaende voer in mijn memoy-
oecken het inhoud van t'ghedinge van twee Advoca-
en teghens malkanderen/ ende t'bonnisse van den
looghen Raer daer ober/ by een ghestelt/ daer na in
nijn herberghe ghekeert zijnde/ soo heb ick het weder
in t'langhe herschreven/ soo als my de ghebre-
isse die ick daer af noch gheheel versch hadde/ t'selve
boren bracht. Ende onder andere/ het proces van
men valschen beschuldigher/ de welke veroordeelt
was/ door t'verhael van den eersten President Durand
e welke na dat hy de gantsche daet klaerlick ont-
deckt/ verhaelt ende te kennen ghegheven hadde/ ende
ock de redenen byghebracht die niet ende teghens den
vtsadighen ghedaen waren/ de welke mede by de
leptinghe teghenwoordigh was/ sittende op de Aderte
so heb ick doen vergadert/ ist niet al/ so ist ten min-
en het voornaemste/ t'ghene ick uyt de selve pleytinge
en konnen onthouden ende soo veel als mijn penne
totter haest konde beschrijven/ volghende de woorden
es voornoemden eersten President de welke seer na by
iohanigh waren/ als volght: Iean Forgues van Com-
tinges/ onder den verdichten name van Marc Faues,
de maent van Mey des jaers 1584. valt klachtigh
oor den * Oppersten Rechter van Thoulouse teghen
Heester Ian Agde Schat-bewaerder voor den Co.
ligh in t' Marchgraeffschap van Narbonne/ seg-
hende dat den 25. dagh des voorszeden Maent van
Meerte den voornoemden Agde verghefleschap met
mijn dienaer ghenaeint de Francimant ende andere
rannen die hy niet en kenbe/ allegader groote want-
outen draghende/ op den grooten wegh van Narbon-
e/ een koopman totter doot toe ghequetst hadden/
welken koopman eenighe muylen die met koopman-
schap

* and. Boe
neshael.

Van een valschen

schap gheschieden waren gheschiede/ t'welck sy allega-
 toefden/ ende de mijsden boegh boerden: Ende de
 boornomenden Marc Faues in des koopmans ghes-
 chap/ ende was hantse handen ontfomen/ daer hi
 middel van een kleyn beschiken/ dat daer na by ghel-
 legghen was. Ende dat daer na/ dien selven vermoed-
 den koopman/ in de naest-ghelegghen vleecke begraven
 was. Zijn klachte is door een van des Oppersten
 Richters * Schryvers aenghenomen. Bebel ghedaen
 hebbende/ om dese saecke voorder t'ondersoecken/ door
 inacht des boornomenden Richters so heeft hy hier over
 voer den Schryver des boornomenden Stoel twee ghes-
 tuyghen verhoort/ waer af den eenen hein' seyde van
 Castellanandary ende d'anderen van Comminges te
 wesen. Daer na in de herberge van de Capelle Redons
 de/ heeft hy voer eenen anderen Schryver hier getuy-
 ghen doen hoozen/ den eenen hein' selfs van Commun-
 ges segghende te wesen/ ende de andere by van een se-
 ker doorp in Gascongien. Over dese onderdraghinghe
 wiert een besluyt ende eynd gheschieden van t'leven des
 boornomenden Agde ende zijnen dienaar. Tegens Agde
 wiert voortghevaren door gebrack ende wederspanninghe
 heyt/ ende geordineert dat hy binnen d'yn dagen in ge-
 roepen sal werden: ende tot dien eynde hadde de boornomende
 Marc Faues een sekere procuratie op den boornomende
 Iean Forgues doen passeren/ de welke door
 kracht der selver/ den voort-verhaelden Agde binnen
 d'yn daghen tot Marboune doet roepen. Ende om hem
 voer den Oppersten Richter te stellen passeert den sel-
 ven Marc Faues een andere procuratie op eenen da
 Mas Procureur des boornomenden stoels. Den Dien-
 naer van Agde werde terwyl in ghehanghenisse ge-
 houden. In zijn verhooringhe loochent hy de daet
 helwijst dat hy met zijnen meester den tijdt van 18.
 maenden niet uyt de Stadt Thoulouse ghetweest is
 ende begheert dat de ghetuyghen in zijn teghentuygh-
 digheyt souden gebracht werden. Den oppersten Rich-
 ter vergont de over-ten-brenginghe van getuyghen ende
 tot dien eynde wiert neerstigheyt ghedaen / ten ver-
 soecke van der substituyt des Procureurs Generael

* anders/
 Griffiers.

tes Coninghs/ dat de getupgen by een souden mogen
 hebracht werden. Ende tot dien eynde heeftmen aen
 de Burghmeesters ende Overigheden van de plaetsen
 ende blecken waer af de ghetuppen sich geseyt hadden
 te wesen/ gesonden/ dewelcke een groote ondersoeckinge
 ghedaen hebbende/ allegader betuyghden/ dat in de
 pantsche streke van hun ghebiet/ niemant en was/ die
 sulcken naem droegh/ als yemant van de getuppen sich
 noemde. Daer na heeft Agde sich gebangen gegeven/
 ende in de by-brenginge der ghetupphen verwillight.
 De selve neerstigheyt ende ondersoeckinge gedaen zyn-
 de/ so en wiert nergens gedachtenisse gevonden van
 enen naem die sich Marc Faues noemde/ noch ooc nie-
 mant van de namen der getuppen in de onderbraginge
 begrepen ende verhaelt zynde. Ende om noch meerder
 zekerheyt te bekomen/ heeft men ten versoecke des booz-
 noemden substituuts/ aen de naefstgelegen blecke ghe-
 sonden/ alwaer Marc Faues seyde dat den vermoorden
 looyman begraven was: de Raden ende Overigheden
 der selver plaetse daer af onderbraght zynde/ ga-
 len tot antwoorde/ dat sy noyt van dese daet hadden
 hooren spreken/ getuygende dat het meer dan dyp jaren
 vas geleden/ datmen niet ghehoort hadde dat aldaer
 intrent eenigh mensche is gedoot geworden. Waerom-
 me Agde een versoeck gedaen heeft/ datter soude mogen
 ondersocht werden/ wie hem dusdanigen treck gespeelt
 hadde: twelck hem vergunt werde. Daer na dede hy
 den Oppersten Rechters ghebanghuisse legghen/
 den boornoemden Jean Forgues, die hem uptga-
 voer den Procureur van Marc Faues om den booz-
 noemden Agde binnen dyp daghen te doen inroepen.
 Gebraeght zynde/ wie procuratie op hem gemaect had-
 de: antwoorde/ dat het eenen Marc Faues was/ die hy
 niet anders dan van aensien kende/ noch en wist oock
 niet van waer dat hy was. Dat gedaen zynde/ soo heeft
 den boornoemden Agde den meer gemelden Forgues
 veroont: item ooc aen de * Schrybers/ die de klage aen-
 genomen hadden/ aen eenige klercke van de Schryfkamer
 die de ondersoeckinge geschreeb hadden: aenden Procu-
 reur du Mas die de vervolgingen in vournisse gemaecte
 hadde/

* anders/
 Officia.

Van een valschen

hadde/ onder de Procuratie van Marc Faues: misgaders aen den weert ende dienstknechten van de herberghe van de Capelle Redonde: dese lieden allegader den boornoemden Iean Forgues ghesien ende eernstlick aengheschout hebbende/ soo bekenden sy eendrachtlick dat hy de selbe was/ die sich Marc Faues noemde/ de welcke de boben gheuoemde klachte dede/ die de ondersoeckinghen liet doen/ ende die alles wat noodigh was bekostighde/ hebbende eenigh gelt ghegeven aen een van de klercken des Schryffkamers/ ende aen eenen dienaer van den weert der Capelle Redonde/ de welcke hem kenden soo haest als sy hem saghen. Agde dede haer allegader boor Commissarissen verhooren. Forgues verhoort werdende/ blijft volherdigh in 't loothenen. De boornoemde ghetuygen sijn hem reghen ghestelt/ die staende houden/ dat hy den ghenen is/ die onder den naem van Marc Faues gedaen hadde/ alle e'ghens boben verhaelt is. Daer tegen geest hy eenighe boorwerpinghen. Tandem, door bonnisse des Oppersten Rechters wert ghewesen/ dat het proces sonder boorwerpselen mach geoordeelt werden/ ende dat doen/ de wert den boornoemden Agde ende sijnen dienaer by ghesproken van de lasteringhe ende den mooyt hun opghelept. Ende daerenboven den boor-bergaelden Iean Forgues verwesen totter doot/ tot de ondersoeckinghe ende pijnbank/ etc. van dit bonnisse beroept sich Iean Forgues op het Hof.

Het schijnt datte hy redenen sijn/ waer door het bonnisse van de betwijfelghe totter doot onrechtvaardigh schijnt te wesen. De eerste is genomen van de gesontte der oude Romeynen/ de welcke soo veel beschijt dat dat sy de beschuldighers ter doode souden veroordelen/ dat sy die ter contrarien achteten boor interesse Reipublice multos in ciuitate accusatores est. Ende om hier oorsake accusatoribus certa pramia, constituta erant. Quin & accusatores publice constitutos in Gracia refert. Cicero 3. de Legib. (Den boornoemden President draught tot dien wispooft hy Cicero in oratio pro Sex. Roscio, Cornel. Tacitum lib. 4. Annalium Cassiodor. lib. 2. Variarum l. lege Cornelia,

Cornelia, de Senatusconf. Syllaniano.) Erant &
 razmia iudicij, quæ à Græcis *Xy'thai* dicuntur rei
 eperditæ præmia & alia huiusmodi, de quibus vide
 osephum lib. 4. de bello Iudaico. Ten tweede
 den datter ontfange was om ter doot te moghen be-
 roffen/ dat met te gheschieden propter legem Talio-
 nis, Arqui lex Talionis antiquata est, quæ à Græcis
Antipomhês appellatur, quasi contra patiens. Bes-
 oefft met S. Matheus Evangelium capit. 5. ende Ari-
 totelis 5. Ethicorum, aldaer hy t'ghevelen der Py-
 thagoristen wederlegt/ de welke ghehouden hebben
 us Talionis esse simpliciter ius & de iure.) Phauo-
 inus apud Gellium reprehendit hoc ius, als om dat
 het niet en can ober een hornê met het uptdeelende Recht
 dat de Grieken *thianemprâkôn* noch met het Recht dat
 de *thiorth Otikon* het verbeterende Recht noemen. De
 derde reden sal ghenomen werden/ upt dit volghende/
 om dat doot eenighe wetten de aenklagers van valsche
 beschuldige obertuyght ende verwonnen zijnde/ met
 het daet niet ghestraft sijn ghe worden. Doot de wet
 salique in cap. de eo qui fal. accus. cor. principe,
 &c. mulctantur in octo denarios & ducentor solidos.
 Ghelijck als de text seght: Doot de wet Remnia isser
 theene straffe des doots opghesest secundum Martia-
 lum I. C. in l. Remnia ad Senatusc. Turpilian. Doot
 de wet der Digestien sijn sy maer doot een soorte van
 handael ghestraft/ vt in l. 1. de his qui notant. in-
 fam. ghelijck als oock doot de instellinghen des Key-
 sers falsi accusatores in famia notati dimittebantur
 per vrbem præcone præeunte cum illo Elogio *mê*
ykophátizel. fustibus. C. in quib. caus. infam. irrog.
 Et tibi accursi Aristophanes gebuycht oock dit woort
ykophántai welckê naem hy de lasteraers ende valsche
 aenklaghers gheeft/ die pemaent gaen beschuldigen ofte
 onrecht verklaghen/ alleenlick tot dien eynde/ om dat
 hy t'biereendeel van des aengeklaegghden goederen sou-
 den hebben/ of sy al schoon ontschuldigh sijn. T'selbe
 s oock gheordineert doot de kerckeliche insettinghen in
 canone 1. 5. quæst. 6. de welke gheen doot-straffe ge-
 stelt hebben teghen de valsche beschuldighers/ sed cau-

Van een valschen

erio frontem accusatorum inurens conflagravit, de qua poena Cicero in orat. pro Roscio: Literam illam Plinius in Panegyrico ad Traianum Delatores inquit, frontem exanguem punctis & literis notata ferre soliti erant, &c. Ende tot dien propooste Plautus ende Seneca vocante eos passim stigmaticos & literatos. De hierde reden is/ om dat de beschuldiginghe des boornoemden Forgues tot soodanigen eynde niet ghestreckt en is/ datter den aengheklaeghdenen nigh leet door gheschiet is. Nu ist dat door een algemeen ghewoonte/ in saken van misdadigen/ men niet ghestraft en wordt door een slechte ghedachte secundum Speculatorem in §. 1. de accusat. De vijfde reden is/ dat hoe wel een valsche beschuldiginghe metter doot behoort ghestraft te werden/ soo ist nechtans dat in die sake de straffe eenighsints behoort versacht te werden/ om dies-wille dat den boornoemden Agde den broeder dan Forgues boornoemt van een doodtschuldighe misdaet aengheklaeght hadde: Argumento legis secundæ, de receptatoribus, alwaer den gemen die zijnen vijent die een moort ghedaen heeft verberghet/ niet na der wetten strengheyt ghestraft wert. Facit lex qui cum vno, §. finali de remilit. & caput 2. Extra, de Apostatis. Ende Paulus Castrensis consil. 371. alwaer hy verhaelt dat eenen sone die een valsche Instrument ofte schijf gheinaecte heeft/ om t'leven ende de eere van zijnen vader die in hechtenisse is/ te hiescherimen/ niet na de strengheyt der wetten behoort ghestraft te werden. Waerom door de boornoemde redenen blijkt/ dat den Oppersten Rechtter qualick ende ongherechtelick gheoordeelt heeft/ om dat hy den boornoemden Jean Forgues tot der doot verwesen heeft.

Daerenteghen/ tot ondersteuninghe van t'bonnisse moeten dese vijf klare ende bondighe redenen aenghemeret werden. De eerste is/ dat door de wet der 12. tafelen soodanighe beschuldighers metter doot ghestraft werden/ (hy-brenghende Cicero lib. 4. Tusculan. quaest. ende S. Augustin. in lib. de civitate Dei.) En hoe wel het schijnt dat soodanigen straffe een sekere m

ghebreest als vernichticht / ende bukten ghebupck
 oghens t'ghene dat gheseyt is / soo is sy nochtans
 weder herstellt door de kepers / yt est in l. vnica de
 amos libellis, alwaer de straffe des doots wert ge-
 stelt op de ghene die schimp-brieven maken / om een-
 anders eere te besmetten. Ende sodanighe bedrieghen
 laet selben de welcke meynen dat de wet maect alleen-
 ick spreect van Burgherlike doot / ende de depor-
 ation. want het teghendeel blyckt klaerlicken door
 den text ibi ultorem gladium in cervicibus suis re-
 formidant, &c. Indien dan de straffe des doots ge-
 stelt wert op de gene die bupte oordeel door een schimp-
 chyst pendants eere soeckt te benemen: hoe veel te meer
 heeft dan den voornoemden Forgues de doot ber-
 uene / die in teghenwoordigheit van de gantsche here-
 radetinghe der Rechters een onnosel mensche van
 en moeyt beschuldighde? Ten tweeden / staet oock
 ten te merken / dat den voornoemden Forgues hem
 niet te vreden en hielt / dat hy aenklagher was / maer
 oock in syn eyghen beschuldighinghe heeft hy onder-
 decksel van synen naem / hem op ayp op vier plaatsen
 niet valsche ghetuyghen beholpen. Nu het is ghewe-
 inde seker dat de valsche ghetuyghen alijt metter doot
 gestraft sijn ghetworden / soo wel door de Godtlike als
 door de menschelike wette in cap. 19. Deuteronomij.
 Proverbiorum quoque 18. cap. Testis falsus non
 erit impunitus. Et ibidem 21. cap. Testis men-
 dax peribit. Ende de Romeynen als door de his-
 torie blyckt de jicibat eos ex monte Tarpeio, yt
 passim legitur apud Liuium. Ende hoe wel dat eeni-
 ghentijdt dese straffe niet in t'werck ghestelt is ghe-
 worden / l. hoc carmen de famos. libell. Nochtans
 onse Coningen aenmerckende d'oude vermaertheit van
 kranckrijck / ende hoe seer dat een Coninghe rijck by de
 breeudelighen in verachtighe ende in een quaden na-
 me soude gheraken / aldaer de valsche getuyghen in t'le-
 ven ghehouden werden: t'welck een sake is / die de reue
 van eenen gantschen staet betreft / ende waer af de oude
 Grieken by andere volckeren in quact vermoeden
 sijn ghekomen / hebben daerom niet gherechtighe

oofstals

Van een valschen

gespise de ende watten wederom willen ghesstellen/ mit
de valsche ghevinghen metter doot straffen/ ghelijc als
blijckt door de instellinghe van den Coningh van
Spanisch Franciscus, 1. gemaecht in het jaer 1531.
dat Arganem Ende hier en is men niet bloot van cr-
impelen. Belyngende Diodorus Sicul. lib. 6. ende
Platarchus in de Gheburchende spysaken de
doosachtighe mannen/ sprekende van eenen Aristogi-
ton, dat Demosthenes op een seker plaetse foodantige
heden Venenatis bestias noemt. Ende daerom tot
den poppeste en een merckens-werdigh exempel leet
in Appian. Alexandrin. libro 2. de bello civili.) Porro
bestis falsidicus tribus est obnoxius: Deo, quem
contemnit. Iudici. quem decipit. Innocenti, quem
laedit. Daeromme/ etc. Door de derde reden: Poena
Falionis non est antiquata à lege divina, hoe dat dit
in't teghendeel gheseyt is/ yet is in Exodo cap. 2. de
welcke door de Romeynen in de wet der 12. tafelen in
gheset is gheweest: his verbis si membrum rupit ni
pasciscaris Talio est. Ende dese wet is (ghelijc als
gheseyt is) van de Pythagoristen gheshouden boor in s
simpliciter, & de iure. Ende door andere Schrybers
is sp Ius merum gheheeten. Als ghetuyghen Aulus
Gellius lib. 20. Quintilian. declamat. 372. ende Iu-
dorus op een seker plaetse. Ende dese wet is in alle
staten ende volckeren in t' ghebruyck gheweest/ ghelijc
als blijkt in Iudice, l. 2. de commer. & mercat. & sic
de ceteris. T'welck oock in de Wisigotten in t' ghe-
bruyck was/ ghelijc door hare wetten blijkt. Ende
daerom Forgues die Agde van een dootschuldighe sake
berklaecht hadde van valscheit overtuyght/ inde/ soo
schijnt dat t' bonnisse des doots rechebeerdelick door
den Oppersten Rechter utgheproken is. De vierde
reden sal ghenomen werden/ van de swaerwichtigheyt
des misdact der Lasteringhe/ die soo afgrijselick is ge-
acht gheweest/ dat den byant onser saligheyt/ dien na-
me Diabolos daer af ghenomen heeft / t'welck in't
Gheleyt niet anders dan Lasteraer beduyt. Ende om
de waerhent te segghen/ het is een misdact boven alle
misdaden/ de Schadelickste ende verbloetste van
allegader,

Megader. Den dootslagh en kan niet anders dan alle
 het leue van zijnen vpant nemē/ ende den nooder doet
 het niet een verbitte gheueghentheyt: maer den vals-
 chen beschuldigher/ niet koelen bloede (als men seght)
 ende niet voozbedachten raet/ rooft de goederen/ de eere/
 ende t'leuen van den onnoofelen. Vp brenghende tot
 en exempel dier sake/ een gheuenckweerdighe gheschie-
 denisse van een valschen beschuldigher/ die om dat hy
 niet segghel ende het schrift van D. Ioannes Damasce-
 nus valschelic konde nabootsen/ ende hem van berra-
 derpe by den Doot der Saracenen beschuldicht hadde/
 welcken Doot soo haest als hy den brief gelien hadde/
 die hem van den Keiser zijnen vpant ghesonden was/
 hem beyde zyn handen dede afhoutwen: welcke historie
 en wonderwerck der Maghet Maria begrijpende/ uit-
 ringhe door Ioannes Patriarcha Hierosolimitanus
 verhaelt wert. Eyndelick daer zyn twee manieren ende
 weelen der Lasteringhe: de eene is ghemeyn ofte open-
 daer wanneer de valsche beschuldiginghe vooz den Raet
 ghedaen is/ twelck ghestraft wert door poena Talio-
 nis, ghelijck gheseyt is. D'andere is heymelick/noch-
 anders hedensdaeghs ghemeen ghynnoegh by vele die
 eens anders goede vermaertheit rooben/zijnde d'erulwe-
 des tijts in soo quaden ende ellendighen staet verba-
 len/ datmen weynigh gheselschappen sal binden/ aldaer
 men de eere van zinen naesten niet en hoort verklepnen
 ende lasteren. Soodanighe Lasteringen ende achter-
 klappen zyn door de ooghtweringhe ende beynsinghe
 van een peghelick soo vast ingewortelt/ dat sy den mee-
 stendeel ongestraft blijven. Maer sulcke achterklap-
 pers/ ende de ghene die seer gheerne hun ooren tot soo-
 danighe lasteringhen neyghen/ behooren te dencken
 dat sy in eenen openen wegh zyn / om haer seluen t'ee-
 nigher tijt te sien in een soo armen ende ellendigen staet/
 als daer in nu desen valschen beschuldigher gheballen
 is. Tot een bewijs dier sake ghetuyghe S. Augustinus
 van hem seluen in serm. n. 23. ad fratres in heremo-
 commorantes, dat hy vooz een ghelwoonte hadde van
 zyn tafel te veraghen/ soodanighe lieden die gerne al-
 tijt van huuren naesten achterklap spraken: t'welck

Van een valschen

200 Possidonius in t'leuen Augustini i getuughet was
 de vyfde reden is de veranderinghe van ynen na-
 men. Want hoewel het gheoploft schijnt te wesen / ynen
 naem te moghen veranderen / l. vnica, de mutat. no-
 minis. nochtan soo wanneer het tot pernamus ad
 verbeel strecht / suppositio nominis punitur per
 falsi. l. falsi. ad l. Comeliā, de falsi. l. quamuis, d
 reb. eorum, &c. & in l. nostris. C. de calumniatorib
 Qui suo nomine omisso alieno subscripto accusa-
 tionem iussit, Imperatores aiunt eum delatorem
 & calumniatorum numero esse. Et Apuleus in Apo-
 logia: Dat, inquit libellum nomine priuigni me-
 Sicinij pudentis admodum pueria, & adscribit ei ad-
 sistere novo more per alium lacerandi scilicet, v
 obtentu eius ætaturæ ipse insimulationis falsæ nos
 plecteretur, &c. Verdoort de oorsake van de veran-
 deringhe der namen / in welken tijde de Romaynen / ende
 daer na de Christenen ghewoon waren de namen te ge-
 ben. Daer toe dient Plutarchus ende Macrobius
 lib. 7. Saturnal. ende de Evangelisten : wijsgebers
 hoe datmen alles wel aenmercken moet waerment
 de kinderen namen van eenighe heylighe lieden gheeft.
 Verhaelt toe dien propooste het segghen van Diony-
 sius Magnus Alexandrinus Bisschop onder de kei-
 sers Decius ende Philippus, de welcke placht te seg-
 gen dat ghelyck als wy behooren te trachten de daden der
 Apostelen na te volghen / soo behooren wy van ghely-
 ken hantte namen aen de kinderen te gheuen / op dat
 men te beter in ghedachensse soude houden / de ghene
 na te volgen / na wiens name so geroemt sijn. En daer
 dese redenen schijnt het dat t'vonnisse des Oppersten
 Richters rechtveerdelic getwesen is. De eerste vanden
 haeld credenen de welcke des Opperste Richters von-
 nisse boor onbondigh en onrechtveerdigh verclant sijn
 lichtelick te beantwoorden. So veel d'eerste belanghe-
 die is in eenen verkeerden sin gedaent: want inden het
 also is / dat enige vergeldingen geset sijn boor de waer-
 ende oprechte beschuldigers / so behooren oock daer de
 selue reden groote straffen ingheset te wesen teghen de
 valsche beschuldigers. Opilius Macrinus Imperator
 delatoris

elatores si non probarent capite afficiebat: si probarent, delato pecunia: praemio infames dimittebat. seght Cornelius Tacitus in't vijfde boeck.) Zoo veel belanght de tweede ende voornaemste reden/ het seker quod lex talionis antiquata est aen de gheueene ende bysondere lieden / om selfs hun eyghen make niet te oeffenen. Ende alsoo wert de boben veraelde plaetse van t' vijfde Capittel Matthei verstaen: naer niet aengaende de Ouerigheden/ om de misdaden na verdienste te straffen / seght S. Augustinus op en 122. Psalm. Zoo veel de reden Aristotelis elanght/ betiffende het segghen der Pythagoristen selbe is ghesondeert op t' ghene dat hy seght/ dat so anighen Recht niet ober een kan komen / met het verdelende ende verbeterende Recht: ende zyn voornaemste bewijsreden is / dat indien die wet plaetse reep/ een Prince die zyns ghelycken niet en heeft ende gheene verbeteringhe konnen krijghen van de hande die hem aenghedact was/ door de wijsmaninge die hy maect van de hoedangheyt ende grootept van eenen Monarche oft Oppersten Dorst/ etc. Daer op gheantwoyt wert t' gheboelen der Pythagoristen bevestighende/ quod in poenis non habetur ratio personarum, facit lex. Statum liberi ff. de statutis herorum. Welck ober een komt met het ghene Alricus seght/ in iure commutativo non habetur ratio dignitatum.

Zoo veel belanght de derde reden/ die is genoeghsant antwoyt / door t' ghene dat hier boben in t' eerste indament gheseyt is. Ten aensien van de vierde reden / het segghen van Speculator heeft alkenich laetse in delictis, & criminibus, quae tantummodo concepta sunt. Maer in die sake heeft Forgues niet alleenlick de valsche beschuldighen ontfanghen/ maer heeft oock in t' werck ghestelt / hebbende zyn aenlaetse ghedaen/ valsche ghetuygen in de onderbraghen en by ghebracht/ ende Agde binnen vyf dagen doen roepen. Welck een vast ende ghewis voorszeggenen besluyt beteeckent/ om zyn boos voornemen te willen upboeren/ ende den selven entschuldigen Agde te doen

Van een valschen

te doen. Ende aengaende de bijfde ende laetste reden die soude eenighints in bedencken moghen komen: dien de beschuldiginghe door den boornoemden Forgues ghedaen op soodanighe wijze streckte tot ontlastinge ende ontschuldiginghe van zynen broeder: dat eens anders eere daer door niet beschadicht en werde. *Maer* zynen broeder en konde door sulcken middel gheen ontlastinge verkrijgen: vande daet waeromme hy in heytenuisse was / ende alsoo brengt de beschuldiginghe de eere ende het leven van den boornoemden Agde in groot ghebaer ende perijckel: ghelijck als bewesen is ghebleyden. Ende daerom is hier nu ghenoegh gheantwoort op de redenen die daer teghen ghebracht werden. Nu isser noch oberigh te vertoonen het tafereel van de afschilderinghe der Lasteringe: door Luciano beschreeven waeromme sy de ghedaente heeft van een stout-moedigh wesen: het hoorste is met een schoon vertierfel gheciert *sed à terg. lugubri habitu, quem postmodum se punitur poenitentia.* Wy sien (seght den selven President Duranti) het laetste stuck deses tafereels nu lebendigh afgebeeldet in den persoon van desen armen ghebanghen mensche: de welcke ont d'eere van een zynen vrant ter neder te werpen ende ober den selven te triumpheren: tot eenen deerlicken ende ellendighen staet ghekomen is.

Het Hof behoudende het e'bonnisse des Oppersten Rechts in sommighe plaetsen verbeter behoeft te worden heeft gheset: ende stek de beroepinghe / ende e'ghene waer af beroepen is: te niet: ende de kenne der sake achterwaerts houdende: heeft ontslagen ende wy gheleit den boornoemden Jean Agde ende Galoi Francimant van de lasteringhe ende met daet hy op ghelept sijnde: ende heeft verwesen ende berispt den boornoemden Jean Forgues dat hy op eenen saloon dagh van verhooringhe sich sal komen vertoonen: geheel in zyn heinde ende barboers: den strop om den hals: de pscere hoepen aen de voeten: ende een brandende was-keerse in zyn hant: ende van de misdaet die hy begaen heeft vergiffenisse bidden: aen Gode: aen den Coningh: aen de Justitie: ende aen den boornoemden Agde.

Agde. Ende daerenboven heeft hem verwesen ende
verwijst/ dat hy sal ghelebert werden in handen van
den sekerprechter der hoogher Justitie/ om hem op een
taeteken langhs de ghewoonlike weggen te voeren/
hebbende op den rugghe een pampier waer op met
groote letteren dese twee woorden gheschreven zijn/
AVX ACCVSATEVR (dat is/ Valschen
beschuldigher) ende hem te brengen op de plaetse
van de Salus/ om aldaer aen een wipgalghe die tot
dien eynde aldaer opgherecht sal werden/ ghehangen
ende verwoyght te werden. Verklarende zijn goederen
verbeurt te zijn ende terstont van een ghedept/ het
verderendeel booz zijn kinderen ofte vrouwe soo hy der
enighe heeft/ ende de onkosten aen de ghene die be-
vonden sullen werden die gedaen te hebben: ende hon-
dert Croonen die het Hof van de selve goederen den
loornemenden Agde ende zijnen dienaar booz hare scha-
den ende versumpenissen toegewesen heeft.

Dit bonnisse uptghesproken ende verwesen zijnde/
niet Forgues in de ghevanghenisse des Paleys ghe-
bracht/ ende des abonts op dien selve dagh is het bon-
nisse in t'werck ghestelt/ in der manieren als boven
verhaelt is.

Datmen met eerlicke lieden moet omgaen, ende het
quaet gheselschap vlieden. Ende datmen de goede
seer lichtelick uyt haren wandel ende uyt haer
wercken kan onderkennen.

Capittel VII.

Gheschick als de deught booz haer teghenpartye de
onbeught bekent wert/ alsoo hebben oock eenighe
oerelt-wissen willen segghen/ dat den ommegangh
booz eenigen tijt) met de onbeughende lieden/ eenicht-
ints nut ende dienstelick is: want segghen sy/ het
s Goetbooslick datmen van alle boosheyt die verre
van de deught verbyeendet is/ kennisse hebbe/ ende
het is grooijloft datmen alle bedrigheren ende schalk-
heden

Datmen met eerlicke lieden

heden weet/ op datmen sieh daer booz mach waerheit
 ende dat het selbe niet quaet en is/ naitz datmen t' sel
 be niet na en volght/ dan wanneer pemaent teghen ons
 eenigh bedrogh ghebruyckt/ wy hem weder van ghe
 lijcken moghen doen/ ende d'een schalckheyt met d'an
 der betalen/ volghens het segghen van den Rechtf- ghe
 leerde l. cum Pater. S. Titio fratri. ff. de lega. secundo.
 ende ghelijck als oock een Grietischen Doet seide: In
 dien sich pemaent met woorden en metter herren bepru
 die en is niet gherout/ beraelt hem met de selbe mun
 te: want bedrogh sal de schalckheyt veriagghen. Ende
 (seghe Plato in de t'samenfprekinghe des wetenschaps)
 indien pemaent een ander ter oorsake van sijn ondeugh
 den misprijft ende veracht/ soo ist van noode dat hy de
 ondeughden wete ofte anders/ indien hy die niet en
 weet/ soo sal hy bespat werden. Dactenboven seght
 men gemeenlick datmen gefatsonneert moet sijn/ om
 plomp/ ghebroken ende epndelick van als te werden.
 Maer ick en soude die meyninge niet konnen booz goet
 kennen/ ende houde het ter contrarien met het ghesont
 dootdeel van geleerder lieden dat sodanighe ommegangh
 gantsch hinderlick is/ ende datmen se als een pest bes
 choort te blieden: want met quaet geselschap om gaende/
 behalben datmen daer van sijn hant laet/ indien men
 eenighe middelen heeft/ soo berandert men dichtsels
 een loflike ende goede nature in een quade. Nam cum
 bono bonus eris, & cum perverso perverseris. de
 slachte ende het ghetuerigh kermen van die alre qua
 llyck veradene lieden diemen epndelick om een gelycke
 harticht/ welck nergens anders booz en haet dan
 met quaet geselschap verheert te hebben/ die sy dan (als
 het te laet is) de oorsake van den ellendigh ende eerb
 melick eynde toe schryben. Wat raet dan? Wat moet
 men dan doen? Het eerlike ende draughtsane lieden
 verheeren. Maer hoe sullen wy dat kermen doen/ de
 wyle wy niet een mensche kermen sien nochte binden/
 die niet ondeughende ofte sondigh en is/ ghelyck als
 den Propheet Ieremias sie wel gheseyt heeft. Een
 peghrick (seghe hy) is van den rechten wegh af ghe
 treden/ daer en is niemant die goet doet/ in oock wirt
 ooren.

enen. Ende Aristophanes in zijn Comedie van Pluto, eght/ dat de ghene die wenschen ende soecken om er rhens een goet mensche te binden/ verdoolt zijn/ ende iat sp'er nergens sullen binden. Diogenes ghing eens op den schoonen middagh met een Lantierne daer licht n was/ langhs der straten. Ghebraght zijnde wat op sochte? Antwoorde/ ick soecke goede menschen: maer ck en kander gheen binden. Indien wy segghen (sept 5. Ioannis dat wy geen sonde en hebben/ soo bedriegen wy ons selven/ ende de waerheyt en is in ons niet. Siet daer dan hoe dat het niet licht booz den mensche om doen is/ dat hy de goede upt de quade kenne/ min noch meer/ dat eermen sich mach verskeren van eenen vrie/ verft (als men seght) in zijn geselschap een vaetken sout moet ghegheten hebben. Ende men heeft ghenoege doen/ datmen kennisse bekomt van den wandel der sijnar die men behoort te bidden/ eer datmen die soe vel van binnen als van buiten te recht kan leeren ken nen. Nu wy behooren soodanighe booz goet te ach en/ wiens werken wy sien dat goet zijn/ ende moeten ock t'gheselschap der goede volgen/ wantmer ons bodt de selve te kennen ghegheven heeft/ ende dat hy ns onse sonden doet erkennen/ t welck wy sonder sijn ghenade niet konnen doen/ onse blindheyt wegh nemende. Want (ghelyck Salomon seide) den ghe len die quaet wil doen/ die wendet zijn ooghen vane goede. Door hate brachten sult ghyse kennen/ seide Christus tot de Schriftgheleerden ende Phariseen. Dat wy t'gheselschap der goeden souden nabolghen/ laer toe vermaent ons Planudes door dese twee versen aldus:

Maec de goeden sult ghy tot aller tijt verkerren

Op dat ghy goet gheue krijgt van den Heer der Heeren.

Daeromme inden wy met goede ende dachdelike ieden verkeren/ soo sullen wy van gelijken oock goet/ oys sijn dachdelick werden.

Dat de ghene die machigh ende in hoogheyt verhe-
ven zijn, meenen dat hun alle boose ende oneer-
like dinghen gheworloft zijn. Ende dat men van
hem zelfs de lusten niet en moet maken.

Capitel VIII

Aristophanes in zijn Comedie van Pluco, berispt
van een rijken Atheniæen (die hy met eenen berispten
den ende yet beduydenden name Argyres noemt) on-
der wiens persoon hy betoont dat een mensche die
machigh ende gheweldigh rijk van goederen is: acht
dat hem alle schandelichheit is gheworloft te segghen
ende te doen/ sonder daer over (als een arm man) bes-
poot ende ghestraft te moghen werden. Welken Argyres
was een onghegheert ende onbeschaemt man/ de welcke
God gabe in wat goede gheselschappen hy oock moght
wesen/ byste/ ruyste/ ende bedreef dupsent andere by-
ligheden/ sonder dat hy sich eenighints daer over schaem-
de. Vele jinder/ de welcke haer liende in macht ende
hoogheyt verheben/ hem oock ghelijck zijn/ ender selve
na spelen/ bedrijvende duple ende schandelicke dinghen
soo wel in woorden als in wercken/ ende meenen dat
hij alle ondeughden wel voeghen: int kortste sy zijn so
verblint ende opgeblasen dat sy de ondeught deught
noemen/ ghelijck als een grooten heere die ick ghekent
hebbe (ick en sal hem niet noemen hoe wel dat hy doot
is) de welcke voor een ghewoonte hadde dat hy by na
by al zijn woorden dese byhoeginghen maecte/ by de
doot/ by gantsch bloet/ lijf/ by mijn hooft/ ick looch-
net/ ende andere dierghelijcke woorden/ die hy tot een
bercieringhe van zijn sprake ghebruwecte/ hoorende te
nen lantman: zijnen ondersaet dierghelijcke lasterwoor-
den uitspreken/ daer in zijnen heere navolgende (want
ghemeenlike sulcke heeren sulcke ondersaten) heeft
hem met eenen stock lustigh de lendenen ghesmeete/
segghende daer by: Hoe by Gods kracht/ komt her
senen booswicht toe Godt te loochenen? Daer jinder

hoogheyt verheven zijn, &c. 7. Boec. 375
neer andere ghesien/ de welcke om haer van de gemee-
te lasterwoorden te verbroeyden/ een anderen eer ende
en eyghen bysonder lasterwoort booz hun selben ghes-
comen hebben. O het seer schoone ghebeywerck! den eer-
en stelde het lichaem van S. Iacobus ten spotte/ de an-
deren de kracht Gods / ende een ander seyt altyt in
zijn ghemeene koutinghen: Ick sweer by Godt / op
dat zijn lasteringhe doch te volkomener soude werden.
Ende dit niet teghenstaende soo maectten sy noch wet-
ten teghen de Lasteraers zijnde de onachtsaemheyt en
de d'ooghlupekkinghe der Overicheden soo groot/ dat sy
haer nimmermeer ofte immers seer selden eenige straffe
over doen/ ten ware dat sy 't aan arme lieben deden/
ende dat gheschiet dan noch niet een lichte straffe/ zijnde
de een lichte sake by de groote ende machtighe persoo-
nen/ die haer selven als klepne Goden achten/ en mey-
nen dat sy sonder straffe de wetten moghen overtreden
ende verbroeyen/ volghens de ghelijckenisse die Ana-
charis bybracht/ van de Spinnelwebben/ waer door
de grootste byen ende wespen niet ghelwelt breken ende
dwars door blieghen/ ende daer de klepne blieghskenen
ende mugghen in blijven hanghen/ t'welck soo veel te
segghen is/ als dat de galghen booz de klepne dieven
opgherecht zijn. Enighe van die groote heeren siende
dat de burgherlicke opsoeren de ooghen der Justitie
onrbonden hebben/ maken de Justitie van haer sel-
ven/ ende willen dat na haer belieben ende begeeren/
de Rechters in haer heerschapppen de ghedingen ende
saken harer ondersaten teghens alle recht ende billich-
heyt sullen oordeelen/ oft anders indien de Rechters
lieden niet eeren zijnde haer daer in niet en willen ghes-
hoorsamen/ maer dat sy na hun consciencie ende vol-
ghens de wetten willen oordeelen/ dan slaen sy de selve/
ofte stellen andere in haer plaetse. Van al t'ghene dat
sy doen/ is alleen haren wille de enighe oorsake ende
reden/ ghelyck als den Satyrisschen poët Home-
rus seggt:

*Mijn vville is alsoo, daer sul't ghy v na voeghen.
Mijn vville is een vret, oppyeden te ghanogghen.*

Van de uytneementheden, ende

Indien datmen haer enig dingh schuldigh is/ so moet met ghewelt/ ende dichtsels meer dan haer tehouwen/ ende sonder geeng een man doen stercken/ ende dan haer sijn proces maken. Waeromme ick segge datter niet te werelt en is/ dat van de Godesche met menscheleke witten niet verhoort wort/ dan enig dingh met geweld te nemen/ denijle doot. De witten is Godt aen sijn balck door Moyses ghegheben heeft/ want ghewoelt was/ in sijnen naasten haren te gaen/ ende alder poest te nemen door t'ghene hy sijnen naasten ghekent heeft/ ende op dat verhoort is dese schone insattinghe gheschiedt: Het is best sonder ghewoelt opsch te doen hebbe/ die te verhoeren door amandelen. Ende dese schone ontroepde van Cesar die door den Rechtfghelenden Callistratis verhoort wort: * Want ghewoelt is/ sonder dichtsels penance/ t'ghene hy meent datmen hem schuldigh is/ niet door den Rechter weder evscht/ ende dat hy het recht van de schuld verliest de welcke een anders goet lichtbeerdigh ontfanght/ ende hem selven over die sake richtet. Maer daer sal eenen dagh komen (ende sal indient Godt beliest niet langh hertoeben) waerin de Coninghlike rechtvaardigheyt/ met verbonden ooghen/ sonder eenigh aensien van personen/ in de waegh-schale des gherechtighets peghelick haden sal oberweghen/ ende met haer swert t'welck niet berooft/ maer blinckende ende scherpingh dennde sal sijn de boos hebben ende misdaden straffen/ tot ruste ende breedscap van alle de gemeten/ ende aen de ghene die van nu doops aen de Justitie van haer selven maken/ sal so de Rechtvaardighere ende t'gheliet dat vroer eenigheil ontschappen ghedaet hebben wegh nemen en verbeert maken/ om die onder des Coninghs heerschappen te verghen ende in de selve te berouwen/ om dieswille dat so haer de selve onverschuldigh gemaect hebben/ door dien so de Justitie niet boel moet te na behooren bedient hebben.

Matth. 24.
10.

* Lexat.
D. de eo
quod met.
caus.

* anders/
Circumstan-
tie.

Van de uytneementheden ende wonderlicke eyghens-
schappen des hants. Ende van de * hantkijckinge.
Capitel

Capittel IX.

De hant-kijckers hebben in hare schriften naghelaaten / dat ieder mensche (sonder dat hy 't wete) en gantschen loop zijns levens in 't langhe in zijn enghen hant beschreven draecht: ende dat de nature so wel daer in ghewracht heeft / dat sy bysonderlick en leven ende de doot daer in ghetrocken heeft / de belucken ende onghelucken / ende alle toevallen die de menschen konnen overkomen / eben eens als of ons alle dese dinghen in een schilderpe voor oogen ghesleert / op dat wy de selve dickwils lesende / ter zijden voghen wijcken tot het ghepijlt lot om d'eenigheyt des over-eenstemminghe van onse gantsche sake te seken. Sp seggen daerenboven noch / dattet schijnt at de nature de uytmenenste gaven achterwaerts gesonden / ende zijn weten in al zijn andere dinghen gesaert heeft / om den mensche in alle volmaechtheden olkomen te maken / waer mede sy zijn handen so wel voorlien heeft / datmen de handt (behoudens de cheelheyt der andere leden) behoort te oordeelen voor et heerlickste ende uytmenenste lidt aller leden / waer f men sich niet en behoef te verwonderen: want is 't niet beerdigh? is sy niet behendigh ende alleen verooten om zijn gheheel lichaem van duysent en duysent reballen te beschermen / waer af hy sich niet en soude onnen verskeren waert dat hy de hant niet en hadde? Wie doet ons de wetten gebruycken die van onse aders beschreven / ende heplighlick ende ongheschieden denhouden zijn? De hant. Wie is dan d'oorfaken an alle goede burgherlicke Rechten? De hant. Wie eschermt ons voor het perijckel waer mede onse handen / ia zelfs de wilde beesten ons droeghen? De hant. Wie is d'oorfaken dat onse landen ende ackers rebout worden? De hant. Wie helpt ons daerenboven noch aen alle andere nootelicke dingen? De hant. De hant / een gabe Gods! O Enghelsche volmaechtheyt! Ick geloobe voor seker ende geloes / dat de kleynen inderkens uyt haers moeders lichaem komde / binne achter hant tot geen anderen ende outbortom ende

Vande uytneementheden. ende

Antfrecken/ dan om **zijn uytneementheyt** te betrouwen.
Maer om noch **breeder** ende **opsonderlicher** alle de be-
 maektheden des hants **te beschrijven/** en sal ick nu
 niet beynsen alhier te verhalen alle de **schoone stroom**
 waer mede hy bereiert is in de **berantwoordinghe** des
 selver/ gheselt in plaetse van een **booz-reben/** booz in
 een boeckken ghenaeamt **La Main,** ofte **doetstijl** want
 over de hant van **Estienne Pasquier.** **Besgheft** men
 moetmen gock niet **breemt binden/** dat de hant in ons
 is een **instrument/** die in den noot goet ende **quas**
boozs brenghet/ na dien dat **zijn werkinghen** **uiterlick**
zijn. Ende nochtans moetmen niet nu hier in over
 een stemmen/ dat onder alle s'menschen leden/ **ghen**
soo oorzoonlick noch **soo nut** en is. **De hant** is de **ghe**
die de betweertende ende **bespringhende** **wapen** **booz**
ons aenbeert/ so is de **ghene** die een **lijfwachter** onses
 lichaens is/ ende die wy **booz t'hoof** stellen/ om dat
 booz alle leet te beyniden/ **wanneer** wy des nachts in de
 duysternisse al taffende metter hant gaen/ de **ghene** die
 den blinden langhs der straten **booz** de hulpe van een
 nen stock den wegh wijst. **Booz** haer **boutwinnen** **hup**
sen/ **booz** haer **ploeghtinen** d'ackers/ ende **booz** haer
 plantmen den wijngaert: sy besorght ons van klee-
 ren/ soo wel in stof als in farsomen: **repekt** ons **ghe**
 duerende onse gesontheyt te eten ende te drincken/ ende
 in onse krankheden de **Medecijnen.** **Booz** de enige
 middel des hants **bonden** wy d' eerste kennisse der **gho**
fallen/ ende op de selve maniere leerden wy de eerste
 fundamenten der **Musische.** **Op** dat **reer** **wijlen/** ick
 gheen werck en make van de **ghene** die meynen dat
 wy in onse hant als in eenen spieghel kunnen bemete-
 ken/ wat gheluck wy gheladit hebben/ ofte noch krij-
 ghen sullen/ waer af onder ons de konste der **hant**
rijckinghe opghelcomen is/ den **Medicker** ofte **Rede**
haer soude alleenlick als een verheven schilderpe ofte
beelt **zijn/** waert dat hy onder t'gheluyt **zijner tonghe**
de handen niet **gints** ende **moeder** en **betweeghe.** Ende
booz waer niet sonder oorsake. Want de hant ick en
 breet niet **booz** wat beweginghen sy vertoont al de **ge**
neghentgheden onser zielen/ nu een **benaeulwicht** ende
 weemo-

aemoedigheyt/ dan weder een wel-gheueghen ende
reaghe d'een tijt een dreyginghe ende gramfchap/
ander tijt een ondetfellinghe ende ghehoofsfarmheyt/
ytelich/ fo alleen fprecht in ons sonder fpreken. Dit
is d'oofake waeromme dien grooten Redenaer Cicero
it tot zijner grooter eeren rekende/ dat hy in foo veel
oerlepen manieren van wel-fpreken doen konde/ alle t'gme
te foo verfpandelich vercoont is ghe worden/ doo
en grooten Comedys-fchryjver Roscius: Wefen zyt
onghe ghebnyckende/ ende den anderen boonaem
ick zijn handen. Dit is oock de reden waerom De
nofthenes de eerfte/ tweede ende derde deelen des Re
denaers inde upterliche beweginghe fepde ghelegghen te
zijn/ als of de boonaemfte konft des wel-fprekenheyt s
nsonderhent aen de handen ghelegghen was. Ick en
tebbe niet sonder oofake gheseyt dat sy fpreken sonder
preken want inden d'belieft t'aenmercken wat datter
n t'ghemeen ghebnyck halt/ ghy fult bevinden dat
doo haren middel/ wy sonder een woordt te fpreken
konnen roepen de ghene die wy hy ons begeren te heb
ben: ende in t'teghendeel gheheel ftill doen staen/ den
ghenen die tot ons aen koimt: doo den felven middel den
mensch die eenighe fekerheyt van hem felven heeft/ be
bint sich gheprezen te zijn/ ende den ghenen die daer re
nigh mifwouwen in heeft/ mifprezen/ ende dit alles
sonder t'gheluyt der tonghe daer onder te vermengen/
wanneer datmen het maer met den vingher toont.
Ende de ouders betoonden doo de t'samenklappinghe
haer handen dat sy een wel behagghen hadden/ in de
fpelen die doo haer vertoont waren. Wat meer/ een
flom mensche maecht dat hy doo de teekenen met
denen zijn handen alsoo wel verftaen wert/ als den ghe
nen die doo zijn gheklap ende ghetatel ons het hoeft
breekt ende de ooren moede maecht. Ick fal hy dit al
les noch boeghen/ dat niet alleenlick in tijdeliche din
ghen de hant wonderlike dingen uptrecht/ maer oock
in gheesteliche faken: waer inne wy de ghebinghe des
hants verfoecken in de bebestinghe der Biffchoppeliche
weerdighent. Van haer ontfanghen wy upterlichen
de inwendighe seggheninghen onfer Prelaten. Ende hoe

Van de uytneemtheden, ende

wel dat het woordt Gods allen machtygh ghevoelt
was/ om de wonderrekenen up te doeren/ so heeft
hy machtygh in desen d'aenwakinghe der handen wil-
len ghegheuen. Daer en is niemant onder ons/ die niet
en waere/ hoe krachtigh dat het heere in de gheboden is.
Ende machtygh boeghen op haerenboken de handen
noch t'samen. Ja dat sonder t'selbe te doen/ ons ge-
beden souden schynen van kleynder weeten te wesen/
gelijck als wy leeren doo; het exempel van dien grooten
hyent Gods Moise, doe men terughen de Jift aelken tr-
ghen de Amalekiten streden/ Jift armen die vermaent
waren moeste onderstutten/ op dat hy Jift handen alst
ten hemel soude moghen houden/ om t' ghebet dat hy
tot Godt dede niet onvolkomen te maken. Ende in de
wonderlike gheuesinghe der kropsweten/ t'welck doen
sen bysondere gemaede ende grootachtinge van God aen
onse Coningen van Wyachtich van ons ende alre
buerende gegeuen is/ wie is de gene die niet en liet/ dat
de oplegginghe des hants de voornadige oeffene der
gheuesinghe is/ waer af dit gemeen spreckwoort on-
der ons ghekomen is/ waer doo; wy segghen/ dat on-
se Coninghen de siecke menschen behoort aen te raken/
wanneer sy haer aenbieden om gheuesen te werden.
Het is waerachtigh dat wy allegader eendrachtelick
moeten bekenen/ dat de Tonghe van groote kracht
in ons is/ maer niet soo groot als die van de handt:
want Jift krachten Jift boorby-ganghers/ ende gaen
henen (indien men het also magh seggen) rontom d'oer-
ren/ maer soo veel de handt belanght/ die is den wa-
rechtighen middel waer doo; wy onse daden in den
Tempel der onsterflichheyt iaghen. Desgelijck heeft
sy oock sulcke ghelijckformigheyt met den gheest/ dat
wy so wel de bedieninghen van d'een als van d'ander
onder malkander vermenghen. Ja alsoo/ dat het seer
qualick om t'oordeelen soude wesen/ welck van beiden
meer schuldigh is/ of de handt aen den gheest/ of den
gheest aen de handt: haer doo; soodanighe verbindinghe
aen malkanderen houdende/ ghelijck de raderkens van
een upwerck doo; het reghen-gewicht des loots. Ende
dat noch een sake is/ die niet doo; wy en mach ghe-

Ex. 17. 11.

aan loopen/ is / dat de hant soodanigh is gheachte
gewoest/ dat wy die in onse upnemense ende heer-
ckste deden van ons af aldyt befreedt hebben.
daer af komt dat wanneer wy penant trouwepe
ellen vloeden/ wy onse handt in de yjne stelen/
alses mallander de hant geben. Welghelijc be-
leden wy in de ourse bishopen van Roomen/ dat den
coningh Numa Pompilius eenen Tempel van de
Crouwe ghesicht hebbende/ wilde dat de Priesters
an dien Tempel den Gotsdienst souden oeffenen/ yjne
hante handen tot het uiterste der vingheren toe
antsch onthouden. Welken daer doo beteecken
indien wy Titus Liuius willen ghelooven) datmen
e Crouwe ende ghelofte stricktelick moet onderhou-
en/ ende dat haer voornaemste stoel in de hant ghe-
tekt is. In plaetse dat de anders in hare Lancp-baen-
zen doo de t'samenblychinghe van twee handen de
midscheit beteecken: en hebben daeghs de minnaers
e liefde die sy tot haer meesterffen draghen: in plaetse
atmen tot een bevestinghe des houwelick/ den trouw-
ingh een een van de vingheren yjnes bruyes steekt.
Doo machmen oock segghen dat daeromme/ wanneer
en Rechter penant tot bevestinge der waerheyt ee-
ren eet wil af nemen/ hy haer de handt doet opsteken/
nde elders/ datmen die op het Evangelie boeck daer
eggen: in der voegen dat indien ons (als den Egypte-
laer toegelaten was hiërogliphische letteren te ge-
nypen/ ich meene datter minnermeer beter soude
konde gebonde werden/ dat de hant/ waer doo datme
e Crouwe/ Eendracht/ Liefde/ Waerheyt/ en de milt-
repe gelijckelick beteecken kan. Een sake die onse
woonbare bemerkende/ ende insonderheit siende hoe
woedigh datter tot t'gemeene ghebruyck was/ hebben
de in een ontelbaer wijse van spreken berdept. Van
aer ist gekomen dat wy seggen: de hant tot eenen acti-
lagh houden/ doo die te begonstigen: de handt funder-
hebben/ doo/ een eerlick man te yjn: yjn hant beligen/
roo/ sich wijck te maken: yjn handt wasschen van ee-
rige misdact/ doo hem t'ontschuldigen/ ter handt ho-
nen/ doo tot den boep te houen/ met de handen spreken/
doo/

Van de uytmenetheden, ende
 hoop/ te verkeren: de troostende hant gheuen hoop/
 helpen: de laetste hant daer hy doen/ tot verlossinghe
 van een werck: een dingh onder de hant gheuen/ den
 te verbergen: in niemants hant te sijn/ hoop/ in niemants
 gheloeft: gheschiede hant/ hoop/ het belst: inder hant in
 sen/ hoop/ byplatinghe: hant-doodelike lieden/ hant
 dienstrechtten ende slaven: ende lieden van hant-dood
 ghelegentheyt/ ghelijck als de Gheesteliche personen
 sijn/ die sonder t'berlof van haren Prince gheen onoor-
 sichte gorderen moghen nemen/ noch die sonder t'bel
 van haren obersten wegh gheuen: de hant een t'werck
 stellen/ hoop/ hem tot t'werck te begheuen: niet ster-
 ker hant een verbonn reghen een byant maken/ den
 niet groote macht etc. de hant op niemants hant legghen/
 hoop/ hem ghebanghen nemen: al met een hant/ hoop/
 al achter malkanderen: de hant kussen/ hoop/ groeten:
 den tijt selver en is niet hoop/ hy konnen gaen/ sonder
 van haer eenigh dingh t'onleenen/ hoop/ dien by seg-
 ghen: van langher hant/ ende een dingh van hant tot
 hant houden/ dat is te segghen/ van ober langhen tijt
 houden hoe wel dattet niet beschreven is/ ghelijck de
 oude instellinghen der kercken. Ende wanneer pe-
 nant verder moet gaen/ soo werden hem de weghen
 bekennt ghemaect wanneer top hem wijzen/ ter rechter
 of ter linker hant. Ja den hemel selfs/ heeft mede
 deelachtigh in willen wijzen/ wanneer top bekennen dat
 penant de handt Gods gheboelt/ want hoop/ top sijn
 gramscap betrecken. Wel ick hier by voeghen dat
 de by deel der Heerhooft/ waer of de hier de
 gantsche werck maken/ al hare konsten van de hem-
 den bekennt/ wanneer top de konstmaers Hant-werc-
 kers noemen/ ende t'ghens dat van haer konst voort-
 komt/ Hantwercken: in selfs dat de Heere sijn hant/
 welck een van desen byen konsten is/ daer of niet
 twighesondert kan wijzen/ om dies wilke dat top en
 ghebreke daer of Chirurgie heeten/ want dien het in
 de werkinghe des hants gheleght is/ ghelijck als
 oock de Chiromantie ofte hant-rijckinge (daer of
 ick hier voer verbael hebbe) sijn sonderment ende y-
 denname van de hant gheuenen heeft. Men also ick

het op het stuck van de hant-rijckinghe gekomen ben
 so sal het goet zijn/ dat ick de nieuwigierighe te be-
 leuen ghebe/ hoe de Grieken de Peripatetici ende Por-
 hyruseen maghe voorghesteelt hebben/ te weten/ of
 so moet den name van wetenschap. behoort ghewone
 te worden. En hebben hun selben gheantwoort
 Daer ende hebbense voer ondersidigh ende ommach-
 igh ghesoedert om den name van wetenschap te dia-
 ringen/ ende dat om dese nabolghende redenen. Het
 raepertwoersel van alle wetenschappen blijft alstijt be-
 el fde ende is eendigh dierde/ maer top sien de strep-
 tens in de hant d'een tijt hoorts komen/ ende tetsone
 meder verduynen. De strephens en maghen dan het
 raepertwoersel van eenige wetenschap niet zijn/ ende di-
 volghens de konste handelende van de strephens ende
 rechen in de hant/ en mach in het ghetal der weten-
 schappen niet ghesitc worden. want het is een gantsch
 ghewone ende seker sake/ datmen d'een tijt sommighe
 strephens in de hant liet/ de welke haer voertjes noyt
 alsoo vercoemt en hebben ghehad/ ende die hant gelijc-
 ken doot een heftighe sieckte meder herduynen ende
 vergaen. Ten tweeden segghen si/ dat de strephens
 voerghants anders toe/ en d'innen dan voer haer selven/
 ende dat de nature doot de onledigheyt der selver onse-
 beden ghesymeert heeft/ ghelijc als top sien dat de
 c' saenenboogginghen der leuen ende gheluyckten/ de bee-
 men tot het gaen beuoligh zijn. Om welker oorsa-
 ken/ aenghesien dat de strephens natuerlichen in de
 hant ghetrocken zijn/ der plaetsen daer si haer toe-
 moet/ so en hebben si gaen betoekensse van langh ofte
 noyt leuen/ maer si gebeterdanne dat de hant sich doot
 die voutden en strephens kan openen ende toe doen/
 van de welke nu dien haamen daer op een seker kon-
 ste die. Chiromantie ghenaemt is wil sincken/ waer-
 om en maken si ghewone ander wetenschap/ die van de
 strephens het voeten handelt/ ende Pedomantie ge-
 naemt mach werden/ aenghesien doch dat indien pe-
 domantie welc doer om in het onderste van zijn
 voeten te sien/ top sal daer even eens sulcke strephens
 voutden als in zijn handem. En seggen daerom be-
 noch/

anders/
 d'authijc-
 kinghe.
 and voer/
 rijckinghe.

Van de uytmentheden, ende

soch/ dattet onmogelich is datmen van onspu-
delich dinghen een konst kan maken/ ende datmen daer
bysonderliche leeringhen ende regulen gheben kan.
Maer de streepkens sijn ontrekbaer/ ende niet onspu-
delich betrouwen ende bescheiden. En
niet reghenstaende datmen in de beschepdenheit de
streepkens een eynde soude mogen naemen/ so ist dat on-
sekerheyt daer af te hebben/ het van noode soude sijn/
datmen weder sijn eygen ende bysondere overdringhe in
slike gedaente behoort te gheben: ende segghen dat
is sulck een behaerigheyt van gheheerighe/ ofte enge-
luchige toeballen. Het sal dan van noode sijn/ datmen
een seker streepken verclaert ende dat ontuyt/ t'welck
doende/ soo soude men nootdadelich so veel bespe-
denissen moeten segghen/ alser streepkens in de hant
sijn/ om volkomene kennisse van alle toeballen te krij-
ghen. Daerenboven om wat reden (seggen sy) noemt
men dit het streepken van het leven/ het ander/ van de
lever/ ende wederom een ander van het hooft: dewyle
datse doch allegader van een ghelycke bochtigheyt by
een ghestelt sijn/ ende ghesoyneert na den aert ende ge-
neghentheyt onses lichaems? Noch tot overbloe-
aenghesien dat de konste niet bestaet in onnoodige ter-
kenen/ maer die by ghebal overkomen/ soo en behoort
de hant-kijckinghe niet onder de wetenschappen ge-
noemt te werden: want indien yemant in dusdanighe
wijse seyde: Socrates heeft een streep in sijn hant van
alsulcken gedaente/ waer om hem sulck een dingh staet
te gheschieden/ indien het selve dan alsoo niet en ghe-
balt/ soo soude de voorstellinghe ofte wel het besuyt
balsch wesen / door dien het verschil ofte de byaghe
niet na behooren uitgelept en is/ noch in warachtige en
holkomene bedundnisse/ om deser oorsaken/ is al t'ge-
ne dat de Sterrekijckers ofte hantkijckers seggen on-
warachtigh. Daerenboven het kan geschieden dat y-
emant soodanigen onberdachten toebal krijght/ waer af
dat in sijn hant greenerhande tecken ofte bedundnisse
staet noch bertoont en wert: t'welc ons behoort te doen
gelooven dat de streepkens by ghebal warachtige ende
niet nootdadeliche bewijs-redenen ofte teckenmen sijn/

finis

onder welke sake de wetenschap niet in zijn gheheel en
 mach blijven. Of men nu wilde segghen dat sooda-
 nighe trecken en sterren ons vermanen dat dus
 isse soodanigh een sake mach geschieden / maar niet
 noodzakelick / so soude ick geene wyghen / wat seker-
 yert men daer up kan trecken / niet anders (soo ick
 geloobe) dan een twisselachtighe reden / ghelyck als
 ist men sepe : het soude moghen zijn dat Socrates
 noggen opfde / ende dat hy niet en opfde. De laetste
 reden der voornoemde secten / is / datmen door scha-
 rreheyt bespreekt heeft / dat twee mannen die eenrele
 trecken en stercken in de hant hadden / eentwel
 nochtans elck een bysonder ende bescheyden epude
 phenomen hebben. Daarom ist dan een groot dwars-
 yert datmen sich soude begheben tot de leeringhe ende
 ict verstant der hantkijckinge / niet waardigh zijnde
 ratinen t selbe onder andere wetenschappen ofte kon-
 sten mach stellen / maer wel onder de fabulen en hoo-
 nen van een out versuft wijs. Want indien sy weer-
 nigh was hoor goet ghekent te werden / Aristoteles
 die niet naghelaten en heeft van alle loffelike kon-
 sten te handelen (soude immers erghens in eenighe
 van al zijn schriften eenigh verhael daer af ghedaen
 hebben. Maer de hantkijckers die haer niet en stoo-
 en aen soodanighe redenen / die sy hoor beuselachtigh
 souden / seggen ende gelooben dat de hantkijckinge en
 Sterre-kijckerpe wetenschappen zijn / teghens de nien-
 inge der Stoiken / t welck sy willende bewijzen / soo
 leuen sy alle de voornoemde by ghebrachte redenen
 t'ren hoor ende d'ander naer / ende doen hui best om te
 toonen dat sy allegader valsck zijn. Eerstelick ober
 ghene gheseyt is / dat het van noode is om de vol-
 comenheyt ende gheheelheyt van een wetenschap / dat
 yn onderworpsel noodzakelick ende bondigh zy / ende
 dat dat de strecken niet epghen en is / zijnde d'een
 yde bedeckt ende d'ander tijdt weder ondeckt / daer
 by antwoorden sy / dat het in een wetenschap niet noo-
 nigh noch verenscht wert / in eentwigh-querende ofte
 onberganckelike naturen sich te bekommeren / om
 deswille dat by soo verre het alsoo ware / so en sonder

Van deuytnementheden, ende
hij gheen andere wetenschappen dan van hemzelf
ende Goddelike saken moghen hebben / maer dat hi
wel by alle wetenschappen berescht wert / datse te
nood/sakelick ende blijckelick ende berouwinghe
hebben / hoe wel dat het sonder eenigh onderwoepel
maer / gheleyt of men seide: Den mensch is onder al
andere dieren het lachten onderwoepen: ende alle dingh
dat hij witten heeft / wert een dij-hoerck ghehoert.
Ende liet daer t'ghene dat hij wetenschap noemen
sonder toe-eggheninghe van onderwoepel. In ghe-
ter manieren handelt den hantkycker oock van te
streephens / niet dat hyse tot een onderwoepel booghe-
stelt heeft / maer alsoo sp in den gheest antwoedighe-
ken overdacht ende aenschout werden. Op de twee-
de teghenwerpinghe antwoorden sp / dat niet alleenlick
soedanighe houwen ende streephens betrecken den
open ende toe doen des hants / ter plaatsen daer de selve
streephens staen: maer dat sp noch haer betrekkenisse
op veel wonderwoerdigher ende wytmender dinghen
gheben: eben eens als de sterren / de welcke hoe wel dat
sp ons groote verghmoeginghe / nacht en dagh / door
haren glants ende vernakelike klanthept aen doen / se
hebben sp eben wel noch andere verhoeghen egghen-
schappen / die veel verschepden ende wonderlike dingen
doen hoorst komen. Ende belanghende t'ghens ghe-
seft is / dat de streephens in 't hol der voeten niet de
streephens der handen ober een komen / daer een en
behoeft-men sich niet te ergheren / door dien dat daer
inne mede eenighe aenmerckens-weerdighe dinghen ge-
legghen zijn. Op de teghenwerpinghe van de ontfangen
menicht e der streephens / is de antwoorde dat een ghe-
leerden hant-kycker hem niet verontledighen sal / aen
dese kleine streephens in 't bysonder / ofte dat hy d'een
een bereckenijsse sal gheben als d'ander / maer hy sal al-
leenlick sien op de boornaemste die op de leden des mens-
schen haer oberen-koninghe nemen / in die verhoeghen
datmen door de selve kan boozsegghen de krantheiden
daer mede onse lichamen ghewoonlick ghequelt wor-
den / mitsgaders benaueutheden / verstupekinghen / ver-
koudheden der leden / ende andere toeballen die hij
onder

onderworpen zijn: ende alsoo en is het niet noodigh by
 onderlicken te spreken van alle toe groepende streep-
 pens in peders hant/ dewijle dat de boornaemste doog-
 jare kromme / omloopende ofte rechten boutwen de
 volkomentheyt van het gantsche onderworpsel te ken-
 nen geben. Maer waerom datmen dese de Leber/ gene-
 het hooft toe engent: dat verklaren de boecken die van
 dese konst handelen ghenoeghsaem. De andere tegen-
 verpinghe/ boortstellende dat de streepkens geen noot-
 sakelike teekenen en zijn/ wert in deser wijsse weder-
 ept: hoe wel dat de streepkens d'een tijdt verschijnen/
 ende d'ander tijdt weder niet/ soo en laten sy daerom
 niet nootsakelike teekenen van naturen te wesen/ aen-
 ghelien de beteeckenisse der selver / door den loop der
 terren sonder eenighe faute tot zijn besluten eynde
 volght/ by soo verre daer gheen beletsel ghegheben en
 wert/ door den ghenen die ober langhen tijt de sake
 doorsien heeft/ ghelijckerwijs als met de Physionomie/
 door de welcke indien datmen upt eenighe streepkens
 n't aenighelicht van eenighen man de teekenen van
 sterckheyt bespeurde / den selven is sonder twijffel
 sterck. Welck bevesticht kan werden niet door een
 naer door seet veel bewijsredenen: soo veel verschilt het
 naer af/ dat Aristoteles t'selbe soude teghen ghestaen
 hebben/ dat hy t'selbe in beelderley wijsen de plaetsen
 door goet ghekent heeft/ ende boornamelick in de upt-
 eggighe die hy ober de Physionomie gemaecht heeft.
 Den hant kijcker treckt sekere ende ghewisse dinghen
 upt de veelheyt der streepkens. Maer nemant soude
 noghen braghen/ hoe datmen sich soude kunnen ver-
 ckeren/ als het voorseker is dat de streepkens nootsa-
 kelike teekenen zijn/ ende bekennen dat een man die
 anghete horen weet wat hem te beurt vallen sal/ den
 oop des selfs kan beletten? Tot dien antwoorde den
 poeden ende ghelcerden hant-kijcker / datmen een
 reughdelick man ende diena Gods wetten leeft/ moet
 onderscheiden van een boosen ende ghebeynsden hypo-
 crijt/ dat de wijsse lieden die de deught nabolghen/ door
 de oprethtigheyt des gheloofs in haer woonende/ ende
 door de kraecht des goeden Enghels die haer ghedue-

Van de uytmenicheden, ende
ghegheuen berghefchingen / i' ghene dat door de sterren
te horen gheschiedt is / want te niet doen ende onge-
staen. Gheen de ander soorte der menschen / dat allen
hart werken na de prikkelingen des vleeschens enge-
ten / en dien en mist het niet / want hy weet dat den
loop ende influentie der sterren ghecoorent: want of wy
 al de boeken der ouden met exempelen verbult sin
 ende boozemaelick van de doot Iulij Caesaris, de
 welke alle Religien berfoepende ende gheen ghroote
 ghebende / ende desghelijc verachtende den raet ende
 de waerschouwinghe van Spuria den Augur ende
 waerseggher der toekomende onghen uyt der vogelen
 ghescheyen ende blucht / de welke hem vermaende dat
 hy hem soude wachten ende sorghe voor zijn welbaet
 draghen in de eerste daghen der maent Meerte / ende
 hadt hem noch van ghelijcken / dat hy dien dagh niet
 in den Raet en soude gaen: mare hy heeft alle dese
 waerschouwinghen hartneckighlick veracht / blijvende
 by i' ghene te bozen van hem gheschiedt was / ende ont-
 fingh d' en-twintigh dootlike wonden in sijn lichaem.
 Daerom moghen wy inbrenghen ende stoutelick be-
 sluten door alle dese verhaelde dinghen / dat alleen
 een denghdelick ende Godtsaligh mensche de onghel-
 luckinghe voorsegginghen uyt den loop der sterren kan
 doen afkeeren ende die teghenstaen / ende gheen andere
 lieden / indien het niet door den wille Gods gheschiedt.
 Ende dat doende en nemen wy den vzen wille niet
 wegh: want alle de wille die door rechte reden geregert
 wert mach alle dinghen schoutwen. Ende indien het
 in't teghendeel gheschiedt / dat wy onsen rechtveerdighen
 lefseman ende regerder verlatende / in den wille van
 den boosen ende verdoemden Engel verwilligen / ende
 de daught onder de boeten treden / soo en sal het gheen
 sinte seelen / of wy sullen soodanighen ende ontfangen
 als de beweginghe der sterren ons toeschickt. Daerom
 moeten wy ons beste doen / dat wy dien goeden Engel
 vinden ende erkennen / onder wiens beleydt wy tot de
 eeuwighe ghelucksalighent moghen komen. De
 lantthijckers segghen daerenboven noch / dat de laet-
 ste teghenwerpinghe van de andere seer qualick ghe-

sonder

indeert is/ in t' ghene dat sy segghen dat somtijts twee
mannen eenderlep streepkens in de handt hebben.
T welck in gheenerlep wijsen kan wesen. Ende dat
men dan magh oordeelen sonder eenighe versaeghtheit
dooz dese blijckelike redenen dat de Stoiken grootes
ter ghedwaelt hebben/ bertwerpende dese Godtelicke
konsten/ van welcke Aristoteles ende andere geleerde
ieden gheschreeven hebben/ selfs desen uytneimenden
Philosooph Aristoteles is de hantstekinghe mede ge
achtigh gheweest/ in zyn historie der dieren/ seggende:
het binnenste deel des handts wert palme gheheeten/
s bleefachtigh/ ende doortrocken met enckele ende dub
bele streepkens/ t welck teekenen zyn van het langh
ende kort leben: het buytenste deel is senuachtigh ende
n heeft gheenen naem. Het schijnt dat hy t' selve we
der verhaelt in de 30. ende 34. *boec/ stellinghe van het
binnenste deel. Ende om een eynde te maken/ soo laet
ons ghenoeghen met het ghene dat in Ecclesiastes
verhaelt is/ alwaer gheseyt werdt: Ghy hebt here
teekenen in hare handen gheset. Ende ghelyck als
wy dese konst niet gantschelick behoeven te ghelooven/
soo en behooren wy die oock niet gheheerlick te bertwer
pen ofte te verachten.

Aristotel.
histor.
animal. li.
1 c. 18.

* anders/
problema.

Op Watmaniere men kan rekenen ende listelick
te verstaen gheven door teekenen ende bewe
ginghen der vingheren t' ghene men seggen wil
volghens de ghewoonte der ouden. Mitsga
ders van de heymelicke brieven ofte letteren,
diemen Cijffers noemt.

Capittel X.

O Rontes van den bloede der Coningen van Perffen/
siende dat sy sy den Coningh zynen schoonvader in
berachtinghe wils gekomen/ plachte te seggen/ dat de ge
woonten der Perffen sodanigh waren/ dat sy met haer
hebelingen ende diemats doen/ gelick als men met de
dinghen

A a a

Macro.
Saturn. l. i
cap. 9.

Hoe dat men met vingheren
vingheren doet daer mede dat men tekenet. Want ge-
lyckertijds als men tekenende d'een tijt door de ving-
ren ende handen een kleyn ghetal beteeckent/ ende tr-
stont daer naer weder ten seer groot ghetal ontfangent
soo zijn van ghelijcken der Dorsen liefste vrienden den
eenen tijt seer hoogh in macht ende eere verheben/ ende
in een ooghenblick daer na zijn sy weder ter nedes ghe-
smeten/ ende tot peders spot van alle eere ontbloot.
Daer in steint ober een t'gene Plinius schrijft aengaen-
de de vingheren van de beteeckenisse der ghetallen te
weten/ dat het beeldt van Ianus, t welck door Numa
Pompilius ghewpet werde/ in alsulcker manieren ge-
maecht was/ dat door de ghestaltenisse ende beteecke-
ninghe der vingheren het ghetal van de 365. dagen des
iaers uptghebracht wierden/ waerom hy door eenen
Godt des tijdes ende des onderdoms ghehouden is
gheworden: t welck Macrobius mede ghedacheigh is.
Ick sal ober dese sake hy brengen t'gene den geleerden
Beda in gheschriift heeft naghelaten/ te weten/ den ghe-
nen die een wil vertoonen behoort den kleynsten vinger
van de sincker hant de boutwen gesloten ende vast ge-
set in t' midden van het hol der uptghesteckte handt.
Om het ghetal van twee te betoonen soo moetmen even-
eens doen met den vingher naest den kleynen/ ende die
beide samen boeghen/ ende de andere vingheren
open ende wijt van een ghefelt. Om d'ij te beteecke-
nen soo boeghtet den derden vinger by/ de andere twee
van ghelijcken ghefelt zijnde. Door het getal van vier/
den kleynen vingher op steken. Door het ghetal van
vijf/ den vingher daer aen op steken. Door het ghetal
van ses/ den middelsten vinger op steken. Door seven/
salmen den kleynsten vingher nederlegghen/ tot de pal-
me ende het binnenste des hants/ de andere vingheren
om hoogh stekende. Door het ghetal van acht/ salmen
den naesten daer aen by boeghen/ ende die beide ghe-
lijck toeboutwen. Door het ghetal van neghen/ salmen
den middelsten vingher toeboutwen/ met de twee andere
boortmoede. Door thien/ moetmen den nagel vanden
boortsten vingher teghen het midden van den duym
stellen. Door het ghetal van twintigh/ moetmen he

opende

ende van den middelsten vingher stellen ende sluyten
 uyschen de kneuckelen des dupins ende des boorsten
 vinghers. Om dertigh te vertoonen/ moeten de na-
 ghelen van den boorsten vingher ende van den dupm
 samen boeghen/ ghelijck als of sy malkanderen om-
 zelsden. Daer af komt het dat S. Hieronimus seght/
 dat het ghetal van dertigh met de huylosten ober een
 komt: om dies wille dat soodanighe t'samenboeginghe
 der boornoemde vingheren / die malkander omhelsen
 ende haer t'samen vereenighen/ den man ende de vrou-
 we beteeckent. Twelck Apuleus doek te verstaen
 heeft/ segghende: Indien ghy tghetal van dertigh ia-
 ren haddet willen vertoonen/ door het teekendat thien
 aren bedupdt/ soo soudt ghy ghemist schijnen te heb-
 ben in het rekenen/ openende de vingheren/ die ghy be-
 loordet by een te boeghen ende ront toe te bouwen.
 Door het ghetal van veertigh/ moeten het binnenste
 van den dupm recht uyt/leggen op het buytenste des
 boorsten vinghers. Door het ghetal van vijftigh/ samen
 den dupm krommen na het binnenste des hants. Door
 seftigh/ moet den boorsten vinger het bobenste banden
 boorseiden ghekromden dupm omringen/ sluyten ende
 benaewen. Daerom ist dat S. Hieronimus gheschre-
 ven heeft / dat dat ghetal met de weduwen ober een
 komt: om dies wille dat ghelijck als den dupm door den
 boorsten vingher benaewt ende gheparst wort/ den twe-
 twelicken staet mede met allerhande bitterheden ende
 llenden omringht ende benaewt is. Door het ghetal
 van t'sebentigh/ soo moet den dupm recht uyt gestreckt
 wesende den gheheelen boorsten vingher die hem om-
 ringht verbullen/ gelijc als oft den nagel van den dupm
 tweers door den boorsten vingher (die hem omringht)
 sack. Door tachtigh/ moet den boorsten vinger ober-
 reecht zijn door den dupm recht uyt gestreckt sijnde/ als
 oben geseyt is/ inder boegen dat den naghel ober het
 midden des selven vinghers komt. Door t'negentigh/
 moet den naghel van den boorsten ghekromden vinger
 gestelt werden teghen den wortel van den dupm/ die
 recht uyt steect. Door het getal van hondert/ moeten
 de selve teekenen met de selve vingheren van de rechter

Apd. in
 Apologia
 pro Ma-
 gia.

Hoe datmen met vingheren
hant hogh/ als die gheg diennen met de sincker handt
ghedaen heeft van tylen af tot hondert. Daerom ist
dat Nicarchus een Geleert Doet eē oer wiff beschijnt
die langhet leefde den t van nynde jaer/ ende die den
ouderdom der herten overtreffe/ de vaeleke (als men
segge) hondert iaer leven/ haer al spottende segghende
dat sy haer iaeren aen de sincker handt begonde waer-
om te reken.

*Die van t bevroede hart overtreft het langh loen.
En om de sincker handt haer iaeren tot doer neven.*

Ende Iuvenalis seght mede: Datmen sijn iaeren mede
alreede aen de rechter handt begint te rekenen. Wel
selven S. Hieronimus de Heylighe Schryfture beklarende
eyghent het ghetal van hondert de maeghden-
lichheyt toe: om dies wille datmen de maeghden ende
de weduwen dooz de rechter hant beteeckende. De gene
die twee hondert iaeren sal willen vertoonen sal het selve
teeckē met de rechter hant doen/ als daer mede hy dooz
de sincker hant twintigh beteeckent heeft. Delgheliker
moetmen oock doen met al d'andere getallen van 100.
tot 900. ghebruickende de selve ordere die ick verhaelt
hebbe van de ghetallen 10. tot 90. Daerenboven sal
men noch t'ghetal van duysent dooz de rechter handt
vertoonē/ ghelijck als men dooz de sincker-handt een
beteeckent heeft/ ende dien volghens twee duysent in de
rechter handt/ ghelijck als men twee dooz de sincker
vertoont heeft. Van ghelijcken salmen oock doen met
d'andere getallen/ vermeerderen de het ghetal van duysent
tot dat het tot neghen duysent gekomen is: wan-
neer datmen daer dan ghekomen is/ soo salmen thien
duysent vertoonen/ stellende de rechter hant recht (om
ghekeert) op het midden van den boesem/ zijnde de vinger
langh ende recht uyt gestreect. Men sal dooz de
selve hant oock het ghetal van twintigh duysent vertoonen
wanneer datmen se open zijnde recht uyt streect
ende het getal van dertigh duysent dooz de selve rechter
handt recht ende uytgestreect dooz op den boesem
hellende/ zijnde den duym ghesteelt op het kraackbeen
van het middel des borsts. Willende dertigh duysent
beteecken.

rechtekenen/ salmen de selve handt omkeerende rechte
 ende uytgestreect op den nabel stellen. Vifftigh
 duysent/ stellende den duym van de selve uytgestreckte
 rechte handt/ maer booz af-hellende / op den na-
 bel. Booz het ghetal van t'sestigh duysent/ moeten
 de selve handt booz af-hellende stellen tot op de sin-
 ter d'gve. Men sal t'seventigh duysent vertoonen/
 indien men die stelt op de rechte d'gve / zijnde t'bo-
 venste omghekeert. Booz het ghetal van tachtigh
 duysent/ moeten de selve handt van binnen omghe-
 keert ende booz af hellende stellen op de rechte d'gve.
 Om t'neghentigh duysent te vertoonen/ moet de selve
 handt de lendenen om grijpen / zijnde den duym nae
 'oefel ghekeert. Maer van hondert ende twee hon-
 dert duysent tot neghen hondert duysent soo moeten
 selve vertoonen/ gebruikende d'ordze die in de rechte
 ijde des lichaems ghevolgt is gewest. Thien mael
 hondert duysent ofte een miljoen wert bereeckent/indien
 beyde de handen t'samen geboutwen zijn/ zijnde de vin-
 gheren van beyde de handen recht uyt gestreect. Siet
 daer hebt ghy nu de maniere van rekenen die d'ouden
 gebruiket hebben/ en daer booz komt het dat wy dicwils
 in de oude Schryfbers lesen In digitos mittere, welke
 woorden geleerdelick ghestelt zijn ghe worden in plaetse
 van accurate numerare, dat is soighfuldelick rekenen.
 Ick heb nu gesproken van de wijze om met de vingeren
 te rekenen/ maer nu moet ick wat schryben/ van de
 wijze van spreken/ dat oock met de vingheren kan ge-
 daen werden. Daeromme d'eerste letter van het
 M. V. C. vertoont sal werden op de selve maniere als
 t'ghetal van een bereeckent werdt: de tweede letter sal
 bereeckent werden booz de ghestalte des vinghers daer
 mede wy twee bereeckent hebben: ende de derde letter
 booz de teekenen des derden vinghers/ ende alsoo ver-
 volghens met d'andere letteren tot twintigh toe ende
 eene letter die het M. V. C. begrijpt/ volgens d'ordze die
 in de boornoemde ghetallen gebruikt is ghe worden.
 Booz sulcke ghestaltenissen ende bewegingen der vin-
 gheren/ is het gheschiet dat eenen naturaer zijn liefde
 aen de dochter daer op hy verliest was/ ontdeckt heeft/

Hoe datmen met vingheren

in de teghentooninghe van haer ouders. Hy ver-
toonde eerst het ghetal van dy/ daer na van een/ dan
na van eenentwintigh/ ende eyndelick van vijff/ daer na
weder een alleen/ ter zijden/ doen vertoonde hy niet en
nen treck de ghetalen van ses/ seftien/ een/ achtien
seftien ende vijff. Haer door desen middel hoerschen
wende dat sy haer booz haren broeder wachten soude
op dat hy haer bender liefde niet en soude vermelden
CAVE A FRATRE. Het schijnt dat Ovidius
van soodanighe teekenen verhaelt/ waer mede hy te
minnaers behelpen als hy schrijft:

Nil opus est digitis per quos arcana loquaris.

Ende elders: — nec in digitis litera nulla fuit.

Daer teghen soude men konnen vergelijcken t'gene dat
Ennius schreef/ als hy een onkupsche vrouwe wilde
bestrafen/ die haer met al de leden van haer lichaem be-
holp/ om hare hoererpe te moghen ghebuucken/ zijne
" woorden linden aldus: Ghelijck als of sy in geselschap
" het kaetspel speelde/ sy begheeft haer tot alles ende ver-
" laet haer/ sy heeft den eenen/ ende wenckt den anderen/
" elders is haer hant onledigh/ ende aen anders doet sy
" eenigh teecken met het raken des voets/ aen sommighe
" biet sy den ringh die sy tusschen haer lippen heeft/ sy
" roept onkunschelick desen tot hulpe/ ende met een an-
" der singht sy/ ende terwijlen geeft sy aen een ander hyl-
ben. Salomon mede van de onkunsche wijben spre-
kende seght: sy wencket met haer ooghen/ treedt op de
voeten/ ende spreekt met al de vingheren. Ende noch
soude men dit op een andere ende bequamer maniere
konnen doen/ op datmen te lichtelicker ende te volko-
mener op soodanighe wijsse soude leeren spreken/ name-
lick/ door middel van het Grietsche A. B. C. om
dieswille dat de Grieken wemigher letteren gebuuck-
ken/ ende diese mede verdobbelen om de ghetalen te
vertoonē/ soo dat sy door middel van al hunne letteren
des A. B. C. alle ghetalen beteecken. Daer sijnd
noch andere/ die welcke door de vertooninghen ende be-
weginghen der vingheren/ een ander maniere van spre-
ken vinden/ t'welc sy doen die toe-eugenende/ en ver-
toonde/

rekenen ende ſchrijven ſat. 7. Boec. 385
 ende/ofte rakende met de ſelve de deelen des lichaems/
 olghens de eerſte letter van hūme namen/ die ſiel-
 ende t'ſamenbindende tot dat ſp beteekent heb-
 en/ t'gene ſp dooꝝ de deelen ende leden des lichaems
 hebben willen boogwanden oft te verſtaen gheben/
 welcke deelen hūme namen daerom te epgener hebben/
 relijk als onder de gene die de latynſche tale verſtaen/
 ndien ſp de letter A wil den betoonen/ ſoo toonden oft
 aechten ſp de Ooren/ om dieſe wille dat het woort Au-
 es die beteekent/ boog de letter B. den haert hande-
 en/ ter wiſſaken van het woort Barba. C. dooꝝ Caput
 welck hooft beteekent/ ende ſoo verbolghens met
 l'andere. Dooꝝ de tanden te betoonen D. Dentes,
 Dooꝝ de leber E. Epar, Dooꝝ het booghoof F. Fron-
 em, Dooꝝ de keele G. Guttur, Dooꝝ de ſchouderen
 I. Humeros, Dooꝝ de zijden I. Iliā, Dooꝝ de tonghe
 .Lingua, Dooꝝ de hant M. Manum, Dooꝝ de neus
 J. Naſum, Dooꝝ de ooghen O. Oculos, Dooꝝ t'ghe-
 emelte des mēts P. Palatum, Dooꝝ de vijf vingeren
 Qu. Quinque digitos, Dooꝝ de Lendenen R. Renes,
 Dooꝝ de wimbranwen S. Supercilia, Dooꝝ den ſlaep
 es hoofts T. Tēpora ende dooꝝ den buick V. Ven-
 rem. Ende de lepen diemen dus toonde oft handel-
 e/ beteekenden de eerſte letterē daer mede de ſelve ge-
 noeme werden. Een peghelick ſoude beſghelijck in
 ſin enghen ſpake konnen doen/ ghelijck als my ghe-
 iencht dat ick t'anderen tijden gheſien hebbe onder de
 lepe gupkens ende ſchool-kinderen/ ende datmen
 of dien ende de vijf vingeren van de ſlincker hande
 dooꝝ de vijf vocalen bequamelick ſoude konnen nemen/
 e B. dooꝝ de beenen/ de C. dooꝝ den Crop/ de D. dooꝝ
 de dighen/ ende ſoo boog verbolghens met de andere
 letterē dooꝝ de leden van ſ'menſche lichaem. Men kan
 noch noch op een andere gepmelicke wiſe ſchrijven/ ge-
 ſick als met wiſj alleens oftmen t'ſelve ſonder eenich
 ſchreidencken dede/ letteren trekkende de welcke noo-
 igh ſijn om wt te drucken/ t'ghens wt te kennen wil-
 en gheben. Ouidius verhaelter mede af wanneer hy
 eghe:

Hoe datmen met vingheren

*Ghy maecht haer spreken oock door sulcke loofe legen
Dat sy merckt dat ghy v aen haer v willet opdragen:
En schrijven dan met vijn, dat ghy haer kinfet na
Meesterse van v hert, en volgen haer gebot.*

Ende Tibullus seght mede:

*Op dat ghy niet voort bedrogen
Door het loucken onbelogen
Dat v den minnaer aan doet.
Als hy met zijn vinger schrijvet,
En op zijn taillioore vruyvet,
Teekens van zijn liefde goet.*

Wesghelijc Paris willende Helena te verstaen ghe-
ben de groote liefde die hy haer toegheghe soo trach
hy sekere teekenen ende letteren in den persoon selve
van Menelaus, waer af de selve Helena haer be-
klaeght in den brief die Ouidius ghemacht heeft: die
sy aen Paris sent: schrijvende dese woorden:

*Dan vind' is diervils een seltsamen brief gescreuen,
Door u vingers met wijn met u tailloor bedruuen,
Doe vruorden is dan loes: Ick heb u lief. En ras
Beklaegden hem mijn oogh dat is getuogen was.
Helaes! doen is het loes bevonden ic dat u gants
Verandert was van sin, en verkeert had mijn kants.*

Maer wie is de ghene die soude konnen booz ooghen
stellen ende ghedachtigh zijn al de listighe manieren
van schrijven ofte spreken/ zijnde soo veelderleij alse
betruftighe Gheesten zijn die t'selbe verstaen? Nu
isser noch oberigh te handelen van de teekenen die
men karakteren ende Cijffers heet/ de welcke gesche-
ben werden/ waer in wy onsen raet konnen berbergen
ende onsen wille te kennen gheben/ ende waer af de
swaerheyt ende dupstheyt sich in twee deelen bet-

Deck.

rekenen ende schrijven sal. 7. Boek, 386

teit. Nu t'selbe komt of door de vermenginghe der
steren / of door eenighe andere wijse van schryben/
hetick als foodanige maniere is / daermen de letteren
oor een bleijct ofte onder malkanderen vermenght/
saer af het niet buyten reden sal jijn / den middel te
ertoonen waer door wy op foodanighe wijse kunnen
wijden / dat niemant ons schryft kan lesen ofte ver-
laen van den ghenen die het ons belieft. Maer door
een dat de historie schryvers eenighe vindinghen
erhalen / die so over de selve sake beschreven hebben/
dick eerstelick hier voor oeghen stellen / wat sy daer
f schryben. Aulus Gellius ghetuyght / dat wanneer
e Lacedemoniers een hunne Weldt-herren schreben/
so ghetuychten sy dese wijse van schryben die ick
ier gae verhalen / byesende dat hare byeben achter-
aelt jinde de vanden hun voornemen ende aenlla-
hen souden te weten krijghen : hoe wel datter an-
ere jijn die dese vindinghe Archimedes den Syra-
sien roeschryben: Erst maecte men twee kleme effe-
e stocckens gheceet / beyde van eenet groote / dicke en-
e volkomene conghet / waer van sy het eene aen hunne
veldt-herren gaben wanners sy ter onloghe trocken / en
et ander behielt de Overigheyt der stadt / die t selve
yghfuldelick betwaerden. Daerom soo dichtwils
is het den noot bereysche / soo namen sy een rolle-
en van perckement of van leder / dat soo juyft op
et stoccken dat sy daer mede omwonden / paste dattet
e rondighet des selfs gheheel debedekte / sonder yet
an de kantkens onbedeckt te laten. Waer na schre-
en sy t'ghene haer goet dachte / van het een eynde
it het ander op t'rolleken / t welck om het stoccken
hewonden was : ende dan omwonden hebbende
l e'ghene dat op 't stoccken gheschreben was / soo
aben sy het aen hare Weldt-oversten. Door dien
r naepden / dat sy soo verre haer byeben in harer
panden handen gheraecten / stende de letteren van
en ghesneden / de syllaben ende woorden ghebyoken/
nde sonder achter-een-volginghe gheset / de selve niet
n souden kunnen lesen. D'uytkomste heeft dick-
oits betoont dat sy daer in niet bedyoghen waren

Aul. Gell.
noct. At-
tic. lib. 17.
c. 9.

door

Hoe damen met vingeren

doo: dien wanneer soodanighen brief in haer lippen
 handen viel/ so en konden sy nimmermeer oordeelen
 gissen wat dat het was/ maer siende datse sonder enig
 opde ende onsees haer waren/ soo lieten sy die haer
 gaen/ sonder enig werck daer af te maken: mer
 den ghenen aen wien het ghesonden wiert/ kende om
 hode wel/ ende woude het perckemen/ of t'ghen
 op gheschreben was/ seer bequamselick raetom te
 storcken/ t'welck hy hadde/ alsoo dat haer als somer
 letteren weder recht oer malhanderen boegheden ge
 lik als sy gheschreben waren. Sulchen schryft en
 brief noemden sy skytaleen, ghelyck als of men
 sende eenen Riem, ofte snoer. Plutarchus in het leuen
 van Lysander verhaelt/ dat soodanighen brief doo: te
 Lacedemoniers aen Lysander ghesonden is ghetrop
 den/ doen hy in de enghete van Salamis was. Aris
 Gellius verhaelt noch een andere schakelacht oer de
 selve saecke/ ghebonden doo: eenen Isophanes die hy
 niet en noemt/ hoe wel het een beroemt man was. He
 rodotus seght desghelyck mede van Demaratus, de
 welcke sich bindende tot Susa de bequamselste heest
 stadt ende ghebuerighe woonplaatse der Coningen van
 ghesien/ ende siende de groote toerustinghe die den Co
 ningh Xerxes tot den Oorlogh teghen de Grieken
 maecte/ soo heeft hy voorgehouden haer doo: hy
 sondere hoden t'selue te vertoetighen/ maer hoesende
 ter oorsaken van de waschten die op alle toeghen ende
 plaetsen gheset waren/ dat den ghenen die hy haer
 sent achterhaect soude werden/ soo bedacht hy de best
 schap doo: desen middel te laten doen: hy nam twee
 tafelkens/ daer noch gheen was op en waer/ ende
 doo: de ghegraben letteren die hy op het hout noch
 schreef hy den aenslaggh des Coninghs/ daer na oer
 streeck ende bedekte hijsse ganssch met was (ghelyck
 als men ghemeenlick de) op dat hy doo: de achterho
 linge des briefs niet in gebaer: hijsse kisse soude geraken
 ende gaf die in afsulcher wijsse aen een van zijne hof
 knechten/ ghelyck als of daer niet in geschreben was.
 De Lacedemoniers die ontfanghen hebende/ in
 donden daer upt niet verstant doo: dien sy ghem
 schryft

heeft daer in en bekende/ noch sy en waren op soban-
 e listige bindinge niet verdacht/ ende noch ras vermo-
 eden sy wel dat sulcx niet te vergheefs ghebaen was.
 Daer Gorgo de dochter Cleomenis, Leonidas hups-
 yon na dat sy het was van de tafelkens gedaen hadde/
 heeft hem den gheheelen inhoud der brieven ontdeckt.
 Daer af is gekomen d' uitlegginge van den naem der
 letteren by de Grammatici/ van het woort litera,
 welck een besmeringhe van eenighe woerde dinghen
 streckent/ oft eenigh bykomende dingh ende de uyt-
 oissinghe ofte afscheydinghe van eenigh dingh/ wel-
 ke twee dinghen de tafelkens ontmoetden / oft een
 e selve ghebruickt wierden: want men overstreckse
 niet was / ghelijck ick gheseyt hebbe / ende daer
 is wisthte men het schrift daer wt / ofte men schrabde
 het was daer oock wel af / om weder op een nieu-
 waer op te schrijven. Daer was noch een ander loof-
 ichtighe maniere van schrijven / by na onmoghelijk
 finde dat het ontdeckt soude kommen werden / waer af
 men selven Herodotus verhael maect / sprekende van
 enen ghenaeut Histieus, waer af ick hier boec ee-
 nighints wat verhaelt hebbe / in het capittel van de
 tempelen der secrete brieven / doch alsoo ick het al-
 waer wat kort ghemaccht hebbe / sal ick t' alhier in t'
 anghe verhalen. Desen Histieus upt een tamelick
 del gheslachte in Aethien gheboren sijnde / ende hant-
 ende het hof van den Coningh Darius van Persien/
 wilde bedecktelick aen Aristagoras schrijven / om hem
 tot oproet teghens den Coningh te bewegen ende
 en anderen aenhangh te nemen. Maer bresende
 dat hy in ghebaer van een ghewis ende sooghelick
 verijckel soude komen / indien hy t' selve niet bedeck-
 elick niet list te weeghe bracht / ende willende evenwel
 sijn doornemen aen Aristagoras te kennen gheben / soo
 leymelick als het immermeer moghelijk was / be-
 maect hy d'usdanighe listigheyt: hy hadde eenen die-
 waer die quade ofte seere ooghen hadde / ende sich
 leysende als of hy enighen raet daer teghen wilde
 doen / soo dede hy al t' hant van sijn hooft afscheren/
 ende schreef doen boven op het kael hooft met lichten

Uitlegginge
 ge ende ep-
 gentliche
 beklarin-
 ghe van het
 woort
 Litra.

Aulus Gel.
 noet. Art.
 lib. 17. c. 9

Van de Graf-schriften.

ende fuytffen incht/ t'ghene hy om hem volde sacht
den. Dat ghebaen ynde hielt hy hem noch eenigh
tydt hy sich/ tot dat hy hem wederom langh gheba
fen was/ doensant hy hem hem naer Aristagoras
maer hy beval hem/ dat hy sich weder op een sacht
t'ham soude laten af scheren/ so wanneer hy hy Arist
goras soude ghehooren yst. Tot d'elken ghehooren
ynde/ soo volbracht hy yst boorschap/ herdoemende
t'ghene boven gheseyt is/ volghens t'bevel van yst
meester. Aristagoras onderlende ende wel denckende
dat hem t'selbe niet te vergherfs gheseyt ende oetboden
werde/ dede hem alle t'ham af scheren/ ende dooz den
middel verfont hy t'boornemen van Histieus.

Van de eerste vinders der Graf-schriften ofte Epita
phien. Mitsgaders eenighe bysondere ende uye
nemende Graf-schriften.

Capittel XI.

Het ghebruick van Graf-schriften te maken is seer
ou/maer men en weet niet doofseker wie datter den
eersten vinder af is gheweest. Doch ick weet wel dat
men in de heylige Schrifture niet en leest/ dat dooz den
algemeenen Sondt-bloedt onder Noah soodanighe
ghewoonte ghebruycht is gheworden. Moyses ende
Berosus t'welck de alderoufste histori-schrybers yst
die hy hebben/ ende die boven alle andere de alder
oufste dingen beschrijven/en verhalen hier af grenst.
Na den Sondt-bloet en bebind' ick niet/ dat Moles
eenighe ghedachtenisse van Graben maecht/ van tot
op den doot van Sara de huns vrouwe Abrahams, de
welcke nochtans ewentwel te voren by de herhithers in t'
ghebruick yst gheweest/ aldaer Sara stoff/ ghelijck
als men dooz het boeck Genesiss verstaen kan/ altoer
gheschreven staet/ dat de herhithers Abraham en van
hare schoonste graben aanboden/ om Sara daer in te
begraven/maer daer en wert geentfint s eenigh verhael
gemaecht/

Gen. 23.6.

getuiget dat sy daer Graf-schriften / mercken ofte
rekenen op sicken. Zoo is dat en dat ich niet op die
naer en soude blijven staen / ich het daer voer honde-
re soodanighe wijse van Graf-schriften op de graben
e stellen seer out is / ende by Coninghen / Vorsten ende
andere groote heren veel ghebruucht is gheworden /
te welcke om enige opnemende en bysonders deughte
en eertwaghe vermaenthet werdigh waren. Ende
het outste Graf-schrift dat ich kan bevinden / is het
ijene welck Semiramis Coninginne van Assyrien
in haer graf dede graben / als niet willende lijden dat
ieter ghedachtenisse na haren doot mede ganssch ver-
lochten ende doot soude wesen / denckende dat sy al te
verdermt ende lofwerdigh in haer leven was geweest /
ende dat sy behalven eenen outsterflichen name ver-
diene hadde: t welck men niet en leeft van Nemroch,
noch van Belus, noch van Ninus, t welck allegader
Coninghen van Assyrien zijn gheweest / ende die voer
ieter ghestorven zijn. Dese Coninginne 42. jaren in
Assyrien gheregeert hebbende / dede voer haren doot
en opnemende heerlick ende kostelick graf bouwen /
naes op sy dese natolghende woorden dede schrijven
ende graben in Grietsche letteren / welckers inhoudt
stus luydet:

Indien yemant der Coninghen van Baby-
lonien, die na my sullen komen, sich be-
maent van ghelde sal vinden, die doet die
Graf openen, ende nemer soo veel uyt
als hy begheert, andersints en sal hy het
niet doen openen: want ten sal hem niet
te zynen besten ghedyen.

Genighe entuen hier na heeft Darius der selfen
Coningh aen het Coninghsche van Babel behal-
ven den Graf willen openen / om den schat daer in te
vinden die hy geloofde datter binnē was / om die twille
dat het Geschrift hem daer toe schein te noodighen /
maer

Van de Graf-schriften.

maer na dat hy het hadde doen openen/ so en had
hy in niet anders dan de asschen van een doot mensche
ende eenen steen waer op mede een schrift ghegraven
stont/ welkers inhoudt aldus luydet/

Indien ghy niet eenen onversadelicken
ende schandelicken gierigaert waert, ghy
en sout het Graf van eenen dooden niet
gheopent hebben.

De wijsse ende maniere van de graben met op-
schriften te bereeren ende beroemt te maken / is by de
Egyptenaers in grooter weerden ghehouden. Ende
sy en lieten haer niet alleenlick ghewegghen die met
Graf-schriften te versieren / maer sy verrijckten die
met heerliche ende uptnemende kostelike gebouwen
zijnde een volck die gheduerende hun leben oberbloes-
dighe ende oneyndelike rijckdommen besaten. De
oorsake waerom d'Egyptenaers voor haer sulche
schoone graben deden oprichten (dewyle de hupsen
daer sy in woonden van hout ende andere slechter ge-
ringhe stoffen ghebouwt waren) was dese / nae
haer segghen / datter niet veel aen ghelegghen was
waer af ofte hoe de hupsen / daer sy doch maer en
slepen tijt in en woonden/ ghemaeckt waren/ maer de
ghene waer in sy een ewigh-duerende woonplacse
souden hebben/ die moesten insonderhepdt seer schoon
ende heerlick zijn. Dese Egyptenaren dan / lieten in
hare groote Pyramiden en Obelischen Hieroglyphische
letteren graben/ te weten / ghestaltenissen van diern
ende andere dinghen/ waer door sy de deughden ende
wijtberoemde heerliche daden haer overleden Conin-
gen bereeckenden ende te verstaen gaben/ de welke on-
der dese gheweldighe gebouwen begraven waren, het
graf van Simandias Coningh van Egypten/ was so-
danighen grooten ghebouw/ dat het thien stadien inden
omganch begreep/ die 1250. treden bedraghen (want
ieder stadie is 125. treden) in de lenghte twee bunde-
ren lants/ ende in de hooghte 45. cubiten: also verhaelt

at Diodorus Siculus, de welcke een wepnigh daer na
 ch van een ander wonder-weerdigh Graf-schrift/
 at hoor Miris eenen ander. n Coningh van Egypten
 hefticht is / al waer men sonder leysman niet we-
 er upt en konde komen / als men een wepnigh diep
 aer in ghegaen was / ende wierde Sabyrinthus dat
 Dool-hof ghenaemt / waer na dat Dedalus dese
 elien hadde / doen hy in Creten weder gekomen was /
 in dierghelijcken maecte hoor den Coningh Minos.
 de Grieken hadden dese wijse van Graben te maken
 sulcker weerden is so hielden't hoor soodanigen eer-
 en ende lofflicken sake / dat sy niet en wilden dat
 emant hoor een ander een Graf-schrift op zijn Graf
 ude maken / behalven hoor de ghene die in eenen
 rij hoor het Vaderlant bechtende byzomelick om geko-
 en waren. Doch de Romeynen insonderheyt waren
 aer in seer sozghfuldigh ende hadden't hoor een ghe-
 een ghebyuek: want hoor peder kint dat haer af-
 of lieten so in steen eenigh Graf schrift graben / ghe-
 ck als men in beel outheden van Koomen ende in bels
 armeren tafelkens sien mach: selfs aen den ingangh
 s thyns van mijn huys Beau-regard tot Lyons (de
 elcke toebehoort heeft aen Guillaume du Choul
 aillou van t'gheberghte in Delphinaet / een gheleert
 belman ende een groot ondersoecker der outheden/
 he haer na aen den Heere van S. Ireneus) is een out
 schrift / ghegraben op enen grooten steen / gemaect
 nde op de manere van het * fondament eens pu-
 ers / was in dese nabolghende woorden begrepen
 n.

* anders/
 de bestad.

Bbb D M.

D. M.

ET MEMORIÆ ÆTER-
NÆ FAVSTINI.

M. AVRELI INFANTIS DVL-
CISSIMI ET INCOMPARA-
BILIS QVI VIXIT AN. VIII.
M. II. D. XIII. QVI SIBI ANTE
MORTEM ROGAVIT QVAM
PARENTIBVS SVIS. C. IVL-
MAXIMVS FILIASTRO ET
AVRELIA FAVSTINA MATER
VNICO FILIO DESOLAT P.
C. ET SVB ASCIA DEDICA-
VERVNT. MVLTIS ANNIS
VIVAT QVI DIXERIT ARPA-
GI TIBI TERRAM LAVEM.

Waer door het blijkt dat selfde kind M. Aurelius,
den zons was van de hupf broeder van dien Iulius Ma-
ximus zijnen schoonvader / welck het woord F I L I-
A S T R O schijnt te verklaren. Waeromheen heb
ick langhe ende dieuwils overdacht waer dat het woord
A R P A G I beteekende tot welkers beteekensse ick
noch nimmermeer hebbe konnen komen / ende leg
daer mede noch tot Guillot den doomer ghewen / ten
waer sake dattet een Griecx woordt was / ghedaelt van
arpagge. Ende om die wille dattet Graffschift dat
door wilde betrecken / dat de longhe kind ontfing-
lick ofte door zijnen tijt ghevoelt ende niet de werelt
ghenomen is. Dat by ghevoelt dat de plaetse daer

ten seght dat Ganimedes op ghenomen wiert arpa-
cioy ghenaemt is ghewoopen. Ick ghetuyghe my
ochtrant aen de ghene die scherppluiger ende barmhertig
ghet zijn dan ick. Wat belanght d'afbiddinghe die
i het eynde van dit Graf-schrift staet/ de goede lieden
i dien tijt waren van gheboelen/ dat soo wanneer de
beheeren in een bedwonghen/ ofte enge plaetse la-
ten/ of datse gheperst ofte met eenigh ghewichte ober-
ist waren datter dan de ziele groot verdriet doo/ leed'
nde gheboelde/ ende dat de geesten in sodanigen plaetse
iet meer en wilden bekeeren: Dit is de reden waer-
omme sy hoop haer overledene vrienden dese woorden
maeken: sit tibi terra levis, die de doeten seer gemeen-
aem zijn/ ende oock in veel andere oude Graf-schriften
bestelt/ waer ober Claude du Verdier ontfackes ge-
ronnen heeft om dese nabolghende Epigramme te ma-
ken/ die noch te horen opt gedrukt is geweest:

GLYCERES SCORTI TVMVLVS.

certur sola viros tot substinuisse Glycere,
Ac oneri nup̄mam succubuisse potens.
nter scorta tulit victrix celeberrima palmam,
Ceu palma in pondus nixia Glycere suum.
ondere gaudet adhuc, tu paulo insiste viator.
Et cui terra levis, ne grauis esse time.

De ghelwoonte van Graf-schriften te maken. wierde
ock by de Christenen in de eerste Kercke ghebruycht/
daer af ghetuyghnissen konnen geven de Graf-schri-
en die S. Hieronymus ghemaect heeft ober het ober-
ijden van de edele Romeynsche vrouwe ghenaemt
aula ende die by aen Eustochium haren sone gheson-
en heeft tot wien hy schrybende de repse van zijn booz-
oemde moeder/ hem verwitticht hoe dat sy wipten dē
Tempel van Bethlehem begraven werde/ ende sant
iem het Graf-schrift t'welck hy ghedicht ende op haer
graf doen stellen hadde. Dese gewoonte is in de Chris-
telicke Kercke grootelick toe-ghenemen/ t'sedert dat sy
jad' beginnen te vergonnen dat de dooden in de kerckē
v b v j moghten

D. M.

ET MEMORIÆ ÆTER-
NÆ FAVSTINI.

M. AVRELI INFANTIS DVL-
CISSIMI ET INCOMPARA-
BILIS QVI VIXIT AN. VIII.
M. II. D. XIII. QVI SIBI ANTE
MORTEM ROGAVIT QVAM
PARENTIBVS SVIS. C. IVL-
MAXIMVS FILIASTRO ET
AVRELIA FAVSTINA MATER
VNICO FILIO DESOLAT P.
C. ET SVB ASCIA DEDICA-
VERVNT. MVLTIS ANNIS
VIVAT QVI DIXERIT ARPA-
GI TIBI TERRAM LAVEM

Waar door het blijkt dat r'selbe kind M. Aurelius,
den zoon was van de hupf boortbe vanden Iulius Ma-
ximus zijnen schoonvader / t welck het woort F I L I-
A S T R O schijnt te beklaren. Waeromheen heb
ick langhe ende dicke oerbacht wat dat het woort
A R P A G I beteekende tot welkers beteekenisse ic
noch nimmermeer hebbe konnen komen / ende leg
daer mede noch tot Guillot den doomer thuyt' te
waer sake datter een Gheer woort was / ghebaet daer
arpagée. Ende om dies wille datter Gheffschijft was
door welke beteekenen / dat de langhe kind ontfange-
lick ofte door zinen tijt ghevoert ende wat de waerd
ghenomen is. Waer by ghevoegt dat de plaats de

en segt dat Ganimedes op ghenomen wiert arpa-
cioy ghenaemt is gheworden. Ick ghedraghe my
ochtens aen de ghene die scherpsinniger ende vernuf-
gher zijn dan ick. Wat belanght d'afbeddinghe die
het ende van dit Graf-schrift staet/ de goede lieden
den tijt waren van gheboelen/ dat soo wanneer de
gebeenten in een bedwonghen/ ofte enghe plaetse la-
gen/ of dat se gheperst ofte met eenigh ghewichte ober-
st waren datter dan de ziele groot verdriet door leed-
de geboelde/ende dat de geesten in sodanigen plaetse
tet meer en wilden verkeeren: Dit is de reden waer-
omme sy booz haer overledene vrienden dese woorden
spraken: Sit tibi terra levis, die de Woeten seer gemeen-
sam zijn/ ende oock in veel andere oude Graf-schriften
bestelt/ waer over Claude du Verdier oorsaecke ge-
onnen heeft om dese nabolghende Epigramme te ma-
ken/ die noch te horen opt gedrukt is geweest:

GLYCERES SCORTI TVMVLVS.

certur sola viros tot substinuisse Glycere,
Ac oneri nup̄ tam succubuisse potens.
nter scorta tulit victrix celeberrima palmam,
Ceū palma in pondus nixia Glycere suum.
ondere gaudet adhuc, tu paulo infiste viator.
Et cui terra levis, ne grauis esse time.

De ghewoonte van Graf-schriften te maken wierde
oek by de Christenen in de eerste Kercke ghebruyck/
aer af ghetuyghnissen konnen geven de Graf-schri-
m die S. Hieronymus ghemaect heeft over het over-
iden van de edele Romeynsche vrouwe ghenaemt
aula ende die by aen Eustochium haren sone gheson-
en heeft tot wien hy schrybende de repse van zijn booz-
oemde moeder/ hem berwitticht hoe dat sy bukten dē
Tempel van Bethleheim begraven werde/ ende sant
em het Graf-schrift t'welck hy ghedicht ende op haer
raf doen stellen hadde. Dese gewoonte is in de Chris-
telicke Kercke grootelick toe-ghenemen/ t'sedert dat sy
ad' beginnen te vergonnen dat de dooden in de kerckē

Van de Graf-schriften

mochten begraven worden: t'welck men in die hant-
 iaren te voren niet en had' moghen doen/dan altemin
 bukten de Tempelen/ oft in de kloosters/ ende op de
 kerckhoven/ mer na dat die maniere toe ghelaren was
 de/ so wilde sich een peghelick bemoeven om soodanig
 Graf-schriften te maken/ ia oock tot de gemene men-
 toe/ ende hy en moght gheen soen van een goede man-
 der: zijn/die: synen verstorbenen vader gheen soodanig
 Graf-schrift konde maken: hoe wel ick dencke dat sy
 t'selbe deel eer deden om de graben van haer huysge-
 men ende gheslachten te beter te konnen onderscheiden
 (die anderlints onder elckanderen mochten verdoelt
 hebben) dan om zenuge ydele glorie die in haer was.
 Dit ghebruyck op ghekomen sijnde soa werdender be-
 schepdargellen ende simelicheden der menschen ghe-
 sien: de sommige wilden op haer graf niet anders heb-
 ben dan een schoonen witten marmer/ glat ende offen-
 sonder daer wapenen oft eenigedey ander tekenen op
 te stellen/ haer genoege datte allen sietdich door
 testament gescreven ende verklaert was: van plaetse
 sy tot haer Graf verhoften. Andere wilden daer op al-
 leenick eenigh merck ofte teken hebben/ ghelijck als
 Diogenes Cinicus (als Laertius ende Antonius be-
 halen) die niet anders op synen Graf-stern wilde heb-
 ben dan t'beeld van eenen hond: Tot Florence was
 seetjcs eenen opnemenden ende konstigen meester van
 opwercken te maken/ desen heeft eer hy storf syn Graf
 doen maken in de kercke van S. Pieter Gatt. lini nu-
 ter tijdt uptgeloep/ waer op hy twee opwercken dede
 graben/ te weten een sant-looper ende een formidijer/
 met verbarighen woort: S V M V S. sonder anders
 yet daer by te doen: waer door hy wilde betekenen/
 dat hy sterfliche menschen allegader stof sijn/ als of hy
 sende: PVLVIS ET VMBRA SVMVS.
 In sommige ander Graben sijn de tekenen ende
 de woorden mede ghescre/ ghelijck als Marcus Mar-
 cellus aen Archimedes dede doen hy de stede Syracuse
 inghenomen hadde/ altoer hy hem tot synen groeten
 rouwe ende bitter-leet doode bindende dede begraven/
 ende leyde oock in syn graf den Epitaphi on des heere t-
 hloet.

loot/ende kuyten op dede hy een rijm-ghedicht stellen:
 daer af Cicero in zijne Tufculanische brieven verhaelt
 oet die sich daer in verheft/ dat hy in't midden van
 woonen kaerden ende baghen het graf van Archimu-
 les ghebonden heeft/ ende dat hy t'selve kende aen des
 overlets klooit ende aen den Epinder die daer beyde in
 aghen/ hoe wel datmen het Graf-schrift niet lesen konde
 (seggt hy) door dien het van ouderdom gantsch
 edorven ende verbroken was. Ende dese teekenen
 vierden in het graf van Archimedes ghelept/ door het
 bevel van Marcellus, om dienswille dat hy door enighen
 gemeensamen vrienden des overledenen verstaen hadde/
 dat t'selve zijn begheerte was: Want dien opnemenden
 Mathematus ende scherpsinnighen Philosophie/ na
 dat hy veel wonderlike wercken die vol scherpsinnig-
 heit staken gemaecht hadde/ hadt hy zijn vrienden
 verstaen na:ijnen doot een werelt-kloot met eenen Epin-
 der omringht zijnde in zijn Graf souden legghen/ met
 dit volgende opschrift: CONTINENS FIR-
 MAMENTVM QVANAMEXCESSVS
 PROPORTIONE CONTENTVM
 EXCEDIT. Op het graf van Ptolomeus den
 opnemenden Sterckijcker/ wiert een Graf-schrift ge-
 stelt/ welkers inhoudt aldus in Latijn luydet:

Si coelum è terra spectes, coelum omne videbis,
 Si terram è coelo, penitus tibi terra patebit:
 Nunc terram penitus cernis, coelū esse putato.

Daer zijn noch veel andere geschochterde Graf-schrijfs-
 en gemaecht door grillige ende eigenfinnige gheesten/
 ende onder andere ghedenckt men van eenen ketsamen
 Carthaginees/ die hem van Carthago liet brengen in de
 nichte van Sibylte om aldaer begraven te werden/
 welck hy hy testaments alsof gheordineert heeft:ende
 wilde zijn grille ende eigen-sinnelichheit/ in een Graf-
 schrift/ t'welck hy op zijn graf dede stellen/ te kennen
 geben/ luydende aldus.

D. M. S.

ELIODORVS INSANVS
ECARTHAGINENSIS, AD
EXTREMVM ORBIS SAR-
COPHAGO, HOC TESTA-
MENTO ME IVSSI CON-
DIER, VT VIDEREM, SI
ME QVISQVAM VNQVAM
INSANIOR, AD ME VI-
SENDVM, AD HÆC VS-
QVE LOCA PENETRAVE-
RIT.

Daer zijnder andere gheweest/ die door hare Graf-
schriften niet bekend hebben willen wesen / ofte oock
hebben sy wel soodanighe duystere schriften daer op ge-
stelt / om de gheesten der scherpsinnighe lieden werck te
gheben / om de selve te verklaren ofte upt te leggen.
Maer isser wel ouder ghedenck-stuck dat de aenschou-
wers meer te doen heeft ghegheben / dan het raetsel-
achtighe Graf-schrift / t welck Remigio den Florentijn
schrijft dat tot Ferrarre is / in de kercke van S. Maria
del Va in de Capelle der Varani op het Graf van de
doorluchtighe Princesse Philippa Varana Hertoginne
van Camerino die met een hoogh verstant ende met
goede Leerlingen seer begaeft was. Welck Graf-schrift
sy beval datmen op haer Graf soude stellen / ende was
als volgt:

AD.

ADHVC VIVIT.

QUÆ SVNT, PRO IIS, QUÆ
NON SVNT QUÆ SI ES-
SENT PRO IIS, CVM SINT,
NON SVNT. QUÆ VIDEN-
TUR ESSE PRO IIS, QUÆ
CLAM SVNT IN CAUSA,
SVNT. ID QVOD ESTIS
SCITIS.

Dat is te segghen: Noch leeft. De dinghen die
zijn, voor de ghene die niet en zijn. De Welcke soo
sy waren, want voor haer en zijne niet. De ghene
die schijnen te zijn voor de ghene die heymelicken
zijn, zijnder doorsaek af. Dat zijt ghy wetende,
Gaudencius Merula in zijn boeck van de gedemerkte
dinghen / verhaelt mette dit dieplinnigh Graf-
chrift / welck (ghelyck Jan de Corras seght) den geest
van vele gheleerde lieden ghequelt heeft / ende noch
meer: want het is een * Sphinx / welck wel een Oc-
lipus tot een raet ender verclaecker van doen heeft.
Remigio heeft ghetraecht t'selbe up te leggen: maer
in d'ief wille dat hy't qualick ghelesen ende (alsoo ick
gheleese in de konst van wel te schryffen ofte spelen ge-
mist heeft / soo behaeght my de verclaringhe die den
voornemden Corras daer over ghemaecht heeft veel

* Sphinx
was een
mysterach-
tigh dier
met een
menschen
aengesicht
het welck
de Theban

nen tot een plage een raetsel boort stelde welck hier eerst op hier hoeren
gingh / waer na op ruzer / ende eyndelick op d'ip / ende al de ghene die het
met eaden konden die werden van dit Sphinx verstanten / tot dat Oedi-
pus eyndelick het selve raet eenen mensch te zijn. Waerom het sich
selven van een klippe slopte ende den hals brach.

B b b iij

beter /

Van de Graf-schriften.

Dat/ wiens gheboelen is (onder het oordeel der ghe-
 leetste mannen) dat dese ebele ende Christeliche pro-
 cessē daer door aldus heeft willen seggen: **De gans de**
hier leyt/ na dat sy wel ende heylighlyck gheleest heb-
de/ is in den here ghesloven: waer door sy/ Noch
leeft, vercreghen hebbende de dinghen die zijn dat
is te segghen/ de hemeliche gheheylighheyt dat
het eeuwiglyc leven. Ende alsoo de dinghen die sy
ende eeuwiglyc sullen syn/ voorde ghene die niet
en zijn, dat is/ om de dinghen deses werelts te leuen/
de welcke pael/ ongheschiedigh ende in een ooghensblik
door by ghegaen syn/ en schynen meer te wesen/ mer
inder werchheit en syn sy niet. Ende indien sy waren,
eenigh dingh nochtans / om diesswille dat sy niet
doorts ghebracht noch gheschapen syn door haer sel-
ben/ noch door de aerliche dinghen: mer tot Godes
lof ende eere (die het eenighe ende allen volmaecte
wesen is) ende alsoo door de hemeliche dinghen/ soo
en zijn sy (om eyghentlick te spreken) niet: mer
hebben alleentlick ick en weet niet wat wettich te se-
ken ofte schynsel. Ende die dinghen die schijnen te
zijn, ende nochtans niet door haer selben syn: mer
voor die ghene die heymelicken zijn, dat is te seg-
ghen/ door Godt den here die onsenlick ende onbe-
griepelick is. Ende alsoo door de Godeliche ende he-
meliche dinghen/ zijn de oorsake, van t'ghene dat sy
niet en syn/ om diesswille dat de wercken/ de goet-
moedighheyt ende de onghewoensheyt van onsen
ersten vader Adam, ons dat wesen gantschelick heeft
berooft ende te niet gedaen. Daer hemen dan/ o!
door by-ganghers/ dat ghy zijt wetende. Want ghy
en sijt niets van u selben/ van paelheit/ sonde/ doot/
ende verdoeminge/ om dat ghy alsoo de ongheweliche
goetheyt Godes des Schepers misghepicht / ende u
selben alsoo vernieticht hebt (die te horen eenigh dingh
waert) by soo verre ghy niet door de ghenade ende het
levend-makende gheloofe Iesu Christi wederom niet
Godt sinen vader veremicht en sijt. Ende dit is
(indien ick my selfs niet en beziegh/ seght Corras)
het ghene dat dese upnemende processē door haer
dapsit

grootster ende diepstinnigh Graf-schrift heeft willen
te kinnen gheben. Welck den selven Corras noch
daerenvooren van woordt tot woordt verclaert heeft/
door een uitlegginghe die veel langher ende overvloes-
digher in woorden is/ die ick alhier om haers langh-
heits wille niet stellen en sal; maer ick wil hier den Le-
ser wel voor ooghē stellen/ het selve Graf-schrift
alsoo het door een seer gheleert ende erbaren man in
alle wetenschappen in Latijnsche beersen ofte rijmen
ghemacht is/ ghelijck als den voornoemden Corras
selve verhaelt.

* Adhuc
viviť.

Namque pij verē, & solum post funera * vivunt.

Vita quibus Christus, mors quibus, ipsa lucrū est
Sic † quæ sunt: vitam æternam, sedesque beatas

† Quæ sunt
pro iis,
quæ non
sunt.

Pro his, quæ non sunt, cum moriuntur, habent.

† Quæ etsi essent (forte vt mortalibus esse videtur

† Quæ si
essent.

Qui in terras, curvis mentibus hīc habitant)

* Pro iis,
cum sint.
non supr.

* Cum tamen hæc per se non sint, cœlestia propter

† Quæ vi-
dentur esse

Sed tantū; hercle esse hæc dicere nemo potest.

Immo potest; † cū pro iis, quæ clā, cœlestia nēpe

pro iis,
quæ clam-
sunt, in
causa sūt.

Fecerit hæc Dominus, cuncta necessariā.

Sic ergo apparet vobis; * scitisque quod estis.

* Id quod
estis, sci-
tis.

'Estis, non estis: sed quid hoc ambigui est?

Non estis, verē quia nil hīc dicitur esse.

Sis tamen hic opus est, postea si esse velis.

- Ick en mach hier ook niet vergheten te stellen/ een
uitlegginghe die Iacobus Bernuzii Abt van de Ca-
pelle/ ende President der * ondersoekingen in het Par-
lament van Thoulouse over het selve Graf schrift ge-
daen heeft/ de welke aldus luydt: De opschriften die
men Epitaphien ofte Graf-schriften noemt: de welke
gemaecht sijn voor de gene die niet en sijn/ volgens de
valsche meyninge van eenige oude filosofhen rijkhe-
den/ ende die soo sp waren (gelijk sp warachtelick

* anders/
Enquesten;

Van de Graf-schriften.

1. **zijn / haer gheen Graf-schriften souden betamen / die**
 2. **men alleenlick maectt voor de gene die doode zijn / ende**
 3. **niet meer en zijn. Daerom de boorsepde op-schriften**
 4. **t'welck gheen Graf-schriften zijn / maer sy schijnt te**
 5. **wesen / ende die ghemaccht zijn voor de ghene die zijn**
 6. **maer verborghen / voor eenighen tijt / zijn u Christenen**
 7. **in oorsake ende ghelegghentheit om die te gebruycken**
 8. **ghelijck als ghy doet / maer nochtans anders / dan die**
 9. **Philosophen / ende heydenen ghedaen hebben / de**
 10. **welcke nergens anders toe dienende / dan tot ydelheit**
 11. **ende verganckelicke glorie / soo en hebben sy niet ghe-**
 12. **weten / hoe dat sy die maectten / om dat sy hinnen we-**
 13. **digheyt ende wesentlicke grootachtige niet en wisten /**
 14. **boven alle de andere dieren / die en goede normen ende**
 15. **gheheelick sterben. Maer ghy Christenen / volghens**
 16. **u lot ende Goddlicke ghelijckenisse / doet het gheheel**
 17. **anders / om te weten wat dat ghy sijt. Nu om dese**
 18. **wille dat het voornoemde Graf-schrift mer na een**
 19. **Raetsel ghelijckt dan eenighe anderen / soo en sal ick**
 20. **daerom nochtans niet swijghen / datter onder de son-**
 21. **den niet mede eenighe lustighe ende diepsinnige ghes-**
 22. **ften zijn gheweest / die de Graf-schriften op de maniere**
 23. **van Raetsels ghemaccht hebben / waerom het mi goet**
 24. **dunckt alhier een seer out ende schoon tot een exempel**
 25. **te stellen / t'welck belien een oorsake ghegebeven heeft /**
 26. **datse te verghееfs haer sinnen ende verstant daer op**
 27. **te werck gheleut hebben / om t'selbe uyt te leggen /**
 28. **soeckende na den sin die onder de dunstere woorden**
 29. **dessefs begrepen ende verborghen zijn: de welcke aldus**
 30. **lyden:**

D. M.

D. M. S.

ÆLIA LÆLIA CRISPI, NEC
VIR, NEC MVLIER, NEC AN-
DROGINA, NEC IVVENIS,
NEC DVELLA, NEC ANVS,
NEC CASTA, NEC MERETRIX
NEC PVDICA, SED OMNIA
SVBLATA, NEQVE FAME, NE-
QVE FERRO, NEQVE VENE-
NO, SED OMNIBVS, NEC
COELO, NEC AQVIS, NEC
TERRIS, SED VBIQVE,

I A C E T.

L. A. CRISPVS, NEC MARI-
TVS, NEC AMATOR, NEC
NECESSARIVS, NEQVE MOE-
RENS, NEQVE GAVDENS,
NEQVE FLENS, HANC NEC
MOLEM, NEC PYRAMIDEM,
NEC SEPVLCHRVN, SCIT,
nescit, CVI POSVERIT.

Wat my belanght/ ich bekenne willighlyck/ dat ich
niet en verstaer wat dat het beteeckent/ ende hebbe mijn
hoofst daer mede niet willen breecken/ om den rechten
sin

Van de Graf-schriften.

En daer af te bekomen. Daer is al oer langhen tijt
een Graf-schijft gheset in de kercke van S. Proculus
tot Boulagnen/ t'welck mede een Raetsel in sich be-
griep/ hoe wel dat historischet wisse de maniere des
doots/ ende het ongheluck/ dat den overledenem over-
quam/ seer b'sonderlick daer in bethaelt waer. Ende
het luydet aldus:

Si procul à Proculo Proculi campana fuisse,
Nunc procul à Proculo Proculus ipse foret.

De betekenisse hier af was nu also swaer en ver-
den/ als nu het vogelgaende dierflinnigh dacht te wa-
sen. Ten ware gheweest dat nu een seer eertwerdigh
Geestelick persoon van d'orden S. Francisci, ghenaemt
Panigarole, (den s'hebe van den grooten prediker der
selver oorde/ Francoys Panigarole nu ter tijt Bisschop
van Ais) nu daer af de verklaringhe te kennen ghes-
ken hadde/ in een vorse die top t'amen beden gande
naer Parijs/ aldaer hy gingh in de ghemeene vergader-
inghe der Minnebroeders/ desen lende het aldus uit:
Hoe dat een iongh man ghenapint Proculus in de ker-
cke van S. Proculus tot Boulagnen was/ een kloek biel
hy ghebal van boven neder van den zeel daer hy an
hingh/ ende biel op t'hoofd van Proculus, die daer oer
doode bleef. Waeromme dese twee deerskens die op
het Graf in plaetse van een Graf-schijft gheset sijn
busdanighen inhoud hebben: dat hy soo verre den kloek
tot den toren van S. Proculus, heel tijt van Procu-
lum gheweest ware/ te weten/ van dien ionghman die
alsoo ghenaemt was/ den selven Proculus soude nu
verre van S. Proculi kercke sijn/ dat is/ hy en soude
niet in begraven sijn/ ghelijck als hy nu wel is. Enige
hebben hem vermaken daer in ghehad/ dat sy het
fraens ghemaecht hebben/ op de namen der geneer hoort
wien sy de Graf-schijften maekten. Ghelijck als te-
nen dede die het Graf van een ionghvrouwe genaemt
Violante dese twee deerskens dese graben:

Hic

Hic violantē iacet, viola fraguntior omni,
Cui meus atque pudor, inviolata fuit.

Andert hebben de Graf-schriften gedaecht op de ma-
niere van een prologopolis/ maar in so den persoon des
overledenen doen spreken/ gheslĳck als in het Grafs-
schrift deses tijts/ als volght:

DES IN ELECTOR VF-
HEMENTIVS QVERI
SPECTATAM FORMAM,
VALIDOS LACERTOS, ET
QVÆ MIHI OMNIA NA-
TVRA NON ITA PRIDEM
COMMODATO DEDERAT,
EIVSDEM IVSSV PRÆMA-
TVRE SVBLATA. REPE-
TIT ENIM QVISQVE IV-
RE QVIDEM, QVOD SV-
VM EST. VALE, ET DOR-
MIENTI MIHI NE OB-
STREPE.

Maer na dat de Gorthen Italien gheplondert/ ende
het grootste deel daer af ingenomen hadde/ so begoft de
Latynsche tale haer scaepigheyt te verliezen/ haer in so-
danighe wijsse verbaestende/ dat allenghskens door
de vermenginghe van soo veel spraken/ de swaere
Latynsche woorden ende spreucken gheheelick veran-
dert werden: waer int sedert dien tijdt so veel reden-
sabelinghen ende wijsen van spreken opghelcomen sijn/
diemen ghemeens noemt soo wel in Italien als in
Dianck-

Van de Graf-schriften.

Waarlijk: in der boeghen dat de beesten die men na dien tijdt machte/ de beesten harer syllabari/ naar hare rechte mate/ ende uersmaake niet en hadden/ ende het was die goede lieben ghemaech (die daer in onwetende waren) dat hant beesten in het midden ende aan het eynde rijnden / niet tegenslannde dat de oude poeten het rijmen ghemijdet hebben/ als zijnde een groote faute in de poeterie. Gooddanghe beesten ende Barbarische beesten wieden Leonines gheschiet/ ende op dese wijsse rijnde door de gantsche christenheit soo veel Graf-schriften ghemaecht/ datter de kercken oer al van verbult sijn. Ich sal hier tot een exempel niet meer dan een der selue setten/ t welck in de kercke van S. Giorgio Maggiore tot Venetien so vromelijp als volgt:

Terror Græcorum, iacet hic, & laus Venetorum,
 Dominicus Michael, quem tenet Hemanuel.
 Dux probus & fortis, quæ totus adhuc colit orbis,
 Prudens consilio summus & ingenio.
 Illius acta viri declarat capito Tyri,
 Interitus Syriæ, moeror & Vngariæ.
 Qui fecit Venetos in pace manere quietos,
 Donec enim vixit patria tuta fuit.
 Quilquis ad hoc pulchrû venies spectare sepulchrû
 Genua ante Deum flectere propter eum.

Anno Domini M. C. XXVIII. Indictione VII. obiit Domicus Michael
 Dux Venetiz.

Soe wie een groot ghetal van Graf-schriften beghint te sien ofte te lesen/ die lese de boecken ghemaect: Epigrammata antiqva vrbis, Inscriptiones sacrosanctæ vetustatis, Auctarium inscriptionum Iusti Lipsij, ende de Hyuerosomachie ofte den droom van Polissie,

Polifile, hy salder oock seer schoone binden in de gulden Zendt-brieven van Antoni de Guevarre. De Doeren deses tijds hebbender oock vele gheneughliche ende belachelicke ghemaecht/ iae selfs de Francopsen als Marot, Bayf, du Bellay ende meer andere. Ich salder alhier een in Picardische sprake stellen/ welck te voren noch opt gedruckt is gheweest.

Cy gist Iaquet le sieu se mere
Qui trespasa l'an quil mourut.
San tayan vint devant san pere,
Cy gist Iaquet le sieu se mere.
San tayan vint devant san pere,
Alla, & vint, mangea, & but.
Cy gist Iaquet le sieu se mere,
Qui trespasa l'an qu'il mourut.

Hier door spot den Drol die het ghemaecht heeft/ niet alle de verheffinghen ende den lof/ diemen den ghenen toeschrijft/ hoor wien datmen de Graf-schriften maecht/ waer in dat hunne Afkomst van seer verre verhaelt werdt/ de namen ende hoedanigheden van haer vader/ moeder/ ende grootvader/ misgaders hunne daden/ met het ghetal des iaers/ maent ende dagh van hun overlijden. Maer eenen ghenaemt Paletot en wilde eerstz so veel grillen ofte Ceremonien daer af niet ghemaecht hebben/ hebbende terwoghen hy noch leefde (soo ick meyne) doen graben op den steen di' het graf bedekte/ alwaer hy wilde begraven sijn / alleenlick dese dyn ofte vier woorden/
PRIEZ DIEV POVR PALETOT.
Dat is te segghen/ Bidt Godt voor Paletot. Dit moet enen goeden gheselle gheweest hebben/ die in sijnen tijdt wel bekend was. Dit ghebiedt ende Graf-schrift sonder dagh des iaers ofte eenigh ander dingh/ meught ghy sien aen den ingangh van de Minnebroeders Kercke tot Lyons in Brancheffick. Het boeck ghenaemt Bigarrures du Seigneur des Accords sal u genoegh-

Van de Graf-schriften.

Wanichsamen sassen den verscheiden andere ghe-
meinschappe Graf-schriften / waer toe ick v. l. sijn
goetwillighe Lesers / v bidde dat ghy myn
betrouwenlijken / dat ick niet verre oer
deze sake en schijve.

Eynde des Sevendens boecx der verscheyden
lessen van Antoni du Verdier.

HET

HET ACHTSTE BOECK

der verschepden Lessen van

Antonij du Verdier,

Vervolghende de selve van

Pieter Messias.

Van het kampen, ofte vechten van een teghens een
lijf om lijf.

Capitel I.

DVellum (kamp-strijt) is een la-
tijnisch woord/ ende beteekent oor-
logh/ om dies wille dat de oorlo-
ghe gedaen wort/ oft tusschen twee
volkeren/ oft tusschen twee twisti-
ghe personen. Daer na is de
wanckelbaerheyt der dinghen/ soo
wel aen de tale als in enige andere dinghen gebleken:
Dit woordt is dan veroudet/ ende het woordt Bellum
is in zijn plaetse ghekomen/ t welck men seide in stede
van het woordt Duellum, om een bysonder ghebechte
van man teghens man te beteekenen/ welck ghebechte
niet alijt verboden is gheweest: want de wetten des
Coninghs van Franckrijc doen de selve in weerden hou-
den waer door so aldaer soo ghemeen zijn ghetworden/
datse om allerhande oorsaken ende klepne gheschillen
misbruickt wierden. De Italianen zijn neerstige on-
derhouders van de Ceremonien des kamp-strijts ghe-
weest: want daer en werter niet eenen sonder ontfegh-
bries ghedaen. In Franckrijck en wort dat so naeulta
noch soo strictelick niet onderhouden/ van waermeer/
datter

Van de Kamp-strijden.

Dattet een Ransy strydt gheboren werdt / door den yden
 waer boor het gheoploft is dien te doen / ende dat noch
 door des Coninghs macht inde bevel. Ghelyck als
 hier na gheseyt sal werden: want de Francessen heb-
 ben het alrijt meer in der daet dan in den mond ge-
 hadt / ende vrommer men hant / onder dat volck also
 veel vromheyt ende sterchte als in sommige ander
 volckeren / ende men vint oock de meeste roeckeloos-
 heyt: want daer zijnder die sonder oorsake / in seke
 door de maniere van een proef-stuck / tegghens ander
 onredeliker wisse eenen strydt an vanghen. Den
 Coningh van Franckrijck Francisus de eerste van din
 name in probenten zijnde / een Edelman van dat selve
 landtschap ghehoort hebbende / dat den Heere van
 Pomperan (t'welck den selbighen is die mij in Heere
 van Bourbon gheleede doen hy wt het Coninghrijck
 lie troock / waer af in de gheschiedenissen van Bellay ver-
 haelt werdt) seer ervaren ende kloeck ter wapenen
 was / ende dat hy nimmermeer met het sweert en sneedt
 sonder overwinmer te wesen / ende alrijdt de victorie
 daer af t'ontdraghen / soo heeft (segh ick) desen Edel-
 man den voornoemden Heere van Pomperan ontboe-
 den: dat hy van zijn vromheyt hadde hooren spre-
 ken / maer dat hy t'hoogh geboelen daer af soude ver-
 liesen / dat hem door t'ghemeen gheruchte aengbracht
 was / indien hy sich tegghens hem niet en beproefde
 ende dat hy hem tot dien eynde an de poorte der
 Stadt verwachtde. Den Heere van Pomperan ant-
 woorde daer op seer wijselich dat hy gheen gheschil
 met hem en hadde / dat meer is: dat hy hem oock niet
 en kende / hem biddende hem niet meer moepelick te
 willen ballen / ende troock doen een andere poort up /
 waer hy hy gheherberghet was. Den beroeper hier
 af verbaerticht zijnde / reedt metter haest na d'andere
 poorte / ende achterhaelde Pomperan, die stille stont
 om hemant an te spreken / ende beriep hem totten
 strydt / Pomperan (seide hy) ick en wil niet gheloo-
 ben dat ghy soo kloeck ter wapenen zijt als men
 seght / indien ghy wepghet tegghens mi te berch-
 ten. Pomperan antwoorde / dat hy zijn swaert niet

u treck den tot des Coninghs dienst/ oft tot de ey-
ghen bescherminge sijnert vrienden/ dat sy niet met
u beyden te verdrachten hadden/ dat hy hem hadde
niet meer moepelick te willen vallen/ ende dat
hy medelijden met sijn eyghen leven woude hebben.
Den Edelman hier op terstont inbarende/ ende Pom-
peran hem verhoerende/ heeft hy den Edelman van
sijn opgeblasenheyt betaelt/ hem doot ter aerden
verpende door den steek van een verdun/ alsoo wie-
er een soorte van rapieren ghenaemt diemen in dien
ijde droegh. Men heeft ghesien dat in de hoven
niser Coninghen van Franckrijck somtijts sonder
enighe oorsake twisten sijn ghegroeyt/ alleenlick op
dat de ghene diese aenrechten daer door souden ge-
geeft werden/ oft om nieuwtgekommen personen we-
ter te doen vertrecken/ ia dusdanighe dinghen heb-
ben dickwils hoor des Coninghs bescherminge moe-
ten gaen. Wie sal den genen die dese dingen verachte
van blooheyt beschuldighen? De ongherechtigheyt
des kamp-strijts is verdoemt door al de ghene die
daer af gheschreven hebben/ niemant heeftse voor re-
delick gheoordeelt. Ende ebenwel schijnt het noch-
ans hy veel personen / dattet een waerachtighen
ridel is/ dat een rijk ende machtigh heere den ge-
nen die wat kleinder is gheen onghelyck en doet/ de
welcke mode Edelman zijnde soo wel als den ande-
ren/ door de ghelyckheyt der wapenen / van man
eyghens man / reden sal moghen eysschen / van het
onghelyck dat hem eenen die machtigher is dan hy/
inghedaden heeft/ t welck hy anders niet wel en soude
konnen te wege brengen. Maer het verbod der kercken
verhoort ons genoegh te sijn/ende bewijse ick geseyt heb-
be dat het in eenigher wyse gheoorloft is/ so sal ick des
sers nieuwtgierigheyt daer in ghenoegh doen. Daer
sijn somtijts twee heylighers teghen malkanderen ge-
geeft/ de welcke om de groote bloetstortinghe te mijden/
in geschil aen twee personen ghestelt hebben (gelijck
en de Hebreen ende de Philisteen/ in David ende Go-
iath) oft in een ander seker kleyn gheral van Kamp-
echtters (ghelyck als de Albanen/ die haer gantsche

Van de Kamp-strijden.

In de slagte ende victorie stelden in de vroomheit in
 by gheboeders/ ghenaemt Curiazij: ende de Rome-
 nen van ghelijcken in by gheboeders: ender haer is
 den/ ghenaemt Horatii.) Ende die van sulcken ge-
 heyt wepgherde/ toertte by onlosse ghebonden. En-
 de in 't teghendeel behoorde men te trachten/ ende ge-
 heyt te doen/ om in 't ghetal van foodarighe te
 Guicciardin beschrijft eenen kamp van chian Fran-
 sen tegghens chian Italianen/ die tot den lof van het an-
 volch ofte het ander aenghevanghen werde. Maer
 het is niet wijsfelijk ghedaen van de ghene die beelden
 datmen t welbaren van allegader stellen sal/ in de fe-
 sone ofte het gheluck van wepnighen. Somsijts is
 oock in het teghendeel beter/ dat de schade ober belen
 gaet/ dan ober eenen/ wanneer aen het belies van din
 zenen meer soude hangen/ dan aen de schade van belen.
 Wacrine de vroomheit des Coninghs van Branc-
 rijk Francisus i. meer dan zijne wijsheyt ghebleken
 te/ hebbonde Carel de bisspe/ liepser ende Coningh van
 Spanjen meermalen tot den strijt beroepen/ om hare
 gheschillen onder hun beyden te eyndighen: een sake
 nochtans waer af hy gheen schande en konde ontfan-
 ghen/ by soo verre de eere Gods in zijn gheheel bleef/
 de twee Coninghen strijdende booz den gemeenen twist.
 Waer worden somsijts noch vrome ende stoute helden
 ghebonden/ die in den strijt zijnde hun van het heyl
 affonderen/ om met hun beyden alleen lijf om lijf te
 bechten/ t sp met de Lanpe of met het sweert. So-
 danigh was den strijde tusschen Turnus ende Pallas.
 Ende noch by onsen tijt den strijt van Maroles te-
 ghen Mariuant; waer in Maroles veel oere bekeet
 heeft: want hy en was niet alleentlick dooz de seque-
 oertwinner/ maer dooz de wetenschap ende vroomheit
 geboeght by het gekick/ om die wille dat hy s' dachts
 te horen sich versterke/ dat waert sake Mariuant in
 den dagh des strijts de wapenen aen hadde/ dien hy
 doen ter tijt droegh/ dat hy aldan de victorie seuen
 becrighen: het welck oock alsoo geschiede. Wat was
 speken/ ende doen van een goeden krijghsman. Ich
 en kan niet laten dooz by gaen alhier te verstaen den
 kamp-

Virgil.
 Æneid. li.
 10.

naer-rijdt den den kloekmoedighen ende Christelic-
n Ridder Roeland teghen Ferragu een Spanischen
arraijn: een peghelick mach wel weten dat ick alhier
een versterke ofte fabelachtighe historie sal verhalen,
aer de waerheit den een seer schoone gheschiedenisse/
zelick als die beschreven is door Turpin den Eerf-
sichap van Rheims ende historisch-schryver van Caro-
s Magnus. Ferragu den jinde eenen reyse ende Bar-
rijn (die Ariostus noemt Traditor di fe, Marrano)
naep den aldereysensten die daer in 't hem der Christen
enen onder Carolus Magnus was/ ten strijde. Roe-
nd sich vertoonende/ waer van Ferragu veracht/ om
at hy van kleins ghestaltenisse was/ teghen hem te
eggheliken die eenen grooten reyse was/ gelykende
ter een * Colossus dan een mensch te jijn/ hoe wel dat
oeland noch al greater was dan de gemeene gestalte
er menschen. Ma dat den Barraijn veel trotliche-
en ende beheringhen bedreven hadde/ jijn sp t'samen
ent troffen ghehooren in welken strijd Roeland soo
el jijn broomheyt betoende dat Ferragu die gantsch
ernaept was/ bestant bagerde/ teghen de gewoonte
er kamp-beyders/ de welcke hem vergont jinde/ soo
inghen de twee Ridder op het gras hy malckande-
en sittan/ seer vriendelick t'samen houtende. E welck
riostus oofte gegeven heeft om te segghen: O
rand bonta de Cavalieri antichi, eran nemici, eran
li se diversa, ende t'ghene daer meer na volght/ spie-
tende van Reynout, dien hy beynst na dat hy met
Ferragu ghesreden hadde/ door bevrogh overwonnen
e hebben/ om Angelica den loon van haren strijd te
volghen/ die op het peert van Ferragu heman wegh
nae gheiden. Nu om weder te keeren tot de t'samen-
prekinghe die Roeland ende Ferragu met den anderen
jadden/ terwijlen haer bestant duerde/ sittende hy mal-
anderen op de groente. Roeland begoft hem te ber-
men van Iesus Christus ghebooren int de Maeg-
Maria, waerachtigh Godt ende mensche/ ende van het
en in 't ander ghevalende/ vielen sp inden afgcomt van
de onbegrijpelicke Opbuldicheyt die in dese werelt
niet gheleert noch begrepen kan werden/ den allen

* Colossus
was e ge-
weidigh
groot beelt
van eenige
oudt Gode/
ofte oock
wel van een
nen reyse.

Van de Kamp-strijden.

door het gheloofte. Ferragu sich aldus van het
 der naturen verlaten bindende/ en konde om t'selver
 gheloofen niet ghebracht werden: maer ghebronghe
 zijnde/ door de woorden die Roeland door het ingaen
 des heylighen Gheestes sprack/ soo stont hy in twi-
 fel of hy den ij. Doop behoorde t'ontfanghen of
 niet/ ende eyndelick zijn besluyt ghenomen heb-
 sende hy aldus: Roeland, indien ghy door de lichte
 wapenen den onberwinliken Ferragu over-
 die den stercksten ende moedighsten onder alle
 sliche menschen is/ de victorie ulven Godt t'ontfange-
 de/ soo onderwerpe ick my u gheloofte om te werten niet
 ghedoopt te werden. Het sel den moghelick te lat
 zijn/ antwoorde Roeland: niet tegenstaende den Gar-
 ra, zijn wapenen nemende/ ende Roeland desge-
 lijck: is eyndelick de victorie van desen sijde om Roe-
 land ghebleven. Ende Ferragu in doots noot zyn-
 de/ bekende Iesum Christum, ende eschte het doop-
 sel: t'welck hem Roeland gaf. Doortwaer om seet les-
 licken kamp-strijde/ maer een groot ongheluck was
 Roeland, om dat hy een langhen tijt daer na/ op den
 Roncebael/ den lichamelicken doot moeste lijden hy
 ghebreck van water/ die doop middel des waters Fer-
 ragu door den ewighen doot betoght hadde/ want
 in t' teghendeel heeft Roeland groote gheante van
 Godt bekreghen/ om dat hy door t'water de ziele van
 Ferragu behouden hadde/ hem van den hemel vergaet
 zijnde/ door ghebreck des waters niet de kroone der
 Martelaren ghekroont te werden/ van dooft ster-
 de door de bescherminghe van t'Christen gheloofte. Het
 water en wilde door hare teghenwoordinghe Roeland
 dese heylliche kroone niet onnemen ofte belaten/ die
 door t'water een seer schoone winste van de ziele van
 Ferragu bekreghen hadde. Wagnende nu van het
 begin der kamp-strijden/ de Longobarden die Italian
 overwonnen ende daer in gheheerscht hebben/ zijn de
 binders daer af gheweest: maer het spide was door
 naemse ooghtmerck waer om het ingheselt is/ is niet
 anders/ dan een bevestinge van enige sake belangen-
 de de welvaart des Princen/ of de gansche sake. Wer-
 den

was hem een peggelick van de dolinge bemercken. Wy
 souden't in Wyantschick sien ghehuypcken / selfs ten
 den des Coninghs Carel 9. doen de staten tot Jhou-
 nes vergaert waren / wiert doot zijne Maiesteit een
 en kamp-strijdt gheordneert tusschen twee Edels-
 mannen / om een sake die op des Coninghs persoon
 uyt: (ick en hebbe niet gheraden gebonden die te ma-
 ken) de tecken en smogghens doot weder van de kam-
 poren ghebaen zijnde / elck uyt haer tente komende
 i soodanighe toetstinghe als sy strijden souden / van
 alle vrienden ghevolght / ende bergeselschap met com-
 zelen / pipen ende trompetten / haer wapenen zijnde
 oben op huanne tenten: mits conditie soo wel van ver-
 zonnen soude werden / diens wapenen souden schande-
 lich ghehandelt ende doot dreck ende sligh ghesloopt
 werden / ende hy selfs van zijnen Edelhom afgheset.
 Des na-middaeghs den Coningh / met de andere Rech-
 ters op een stellage dat tot dien eynde opgericht was
 tregaen zijnde: sijn de kamp-bechters uyt haer tents
 gekomen / tusschen vier spieffen die van vier Offi-
 ciers der kroonen ghehouden warden. Als sy na-
 ren strijdt aangehanghen hadden / is den besche-
 dighen terstont daer naer haer eenen steek ter anden
 gheworpen. Den Coningh beval mijn heere de Con-
 testabel dat hy den Hols soude doen / ende van ghe-
 sicken beletten dat sy den strijdt niet verder souden ver-
 volgen. Als sy nu alle beyde wech den Coningh ston-
 den / heeft zijne Maiesteit een oordeelvol van goeder-
 tierenhart upeggesproken / doch met een wonderliche
 rooslichtigheyt betrukt in de maniere des uitsprake:
 want om de eere van den overwonnen die bestan-
 dighe was te bewaren / sende hy: Een neggelick van
 wat staet ofte doedanigheyt hy is werdt verboden
 van het teghentwoordighe ghebecht / noch van d'oor-
 saecken des selfs te spreken / in gheenderhande ma-
 nieren.

De begheerte tot eere begeeft haer sich het saer de
 deught ende is den middel die ons aldermeest
 hoopen geeft/ om heerliche ende beroemde daden wt
 te richten/ ende inder waerheyt de ghene die sich dat
 mede ghenoeghen/ dat sy haer selven hoor onere be-
 waren/ en sullen nimmermeer tot groote saken ko-
 men/ waer toe ons de eere moet draghen/ welckers be-
 gheerte ende lust alle fraeye ende kloecke personen
 ghemeen is/ ende soodanigh eenen en is niet te be-
 achten/ by soo verre hy niet in hooghmoedighe eer-
 gierigheyt ofte pdelheyt en verhalt/ welke beyde ga-
 der leelike ondeughden sijn: want de eergierigheyt
 is een dingh dat ons doet haken naer dinghen die
 onse verdienste overtreffet/ ende alle eergierighe poe-
 ghen te rooven ende haer selven toe te eyghenen het
 ghene dat tot het wel doen behoort/ als de verghel-
 dinghe die met de deught gelijckmatigh is/ t'sy datse
 dan groot ofte kleyn is/ na de eergierigheyt van eenen
 pghelicken/ sijn minste sorghe tot wel doen gheschickt
 zijnde. Soo veel de pdelheyt belanght/ haer naem
 selfs gheeft ghenoech te kennen/ datse ondeughdelick
 is/ ende datse selfs hare aenhanghers hatelick is:
 want de pdelheyt is/ eenen lust ende welbehaghen
 in den lof ende eere die onverdient/ ofte onnut/ ofte
 versch ende haest berganckelick is. Een verlick man
 hout sich te vreden met wel te doen/ bemint de deught
 hoor sijn schoonheyt/ hebbende tot een voornaemste
 ooghmerck/ dat hy hem selfs niet ober eenighe bloo-
 digheyt in verachtinghe en brenghet/ noch hem hoor
 de sieckte der pdelheyt laet verwinnen/ noch oock niet
 hoor de hope van eene eergierigheyt/ begeerende geen
 eere dan als in besittinghe/ wel wetende dat het wel
 doen nimmermeer sonder vergheldinghe en blijft. Nu
 de eergierigheyt hoe wel datse ondeughdelick is/
 streckt meer nae de mannelichheyt dan de pdelheyt/
 die ghemeenlick vergheselschap is met branchent

nde veel grooter verblindheyt/ wylcht door den meer-
der/ ende machet onachtzaam. De eergierigheyt
woordert ende moedighet alrijt: ick en segge nochtans
daerom niet dat de eergierige niet somtijts en deysen/
maer ick spieke van het eynde der eergierigheyt/ d'e-
gierigheyt is hy na den mensche eyghen van nature
weghen/ met noch twee anders begheerten te weten/
den lust ende begheerte om te weten/ ende de begheerte
des onsterflichheys. Welck het serpent den Dup-
bel bemerckende/ versocht onse eerste ouden door de
belofte van dese dyp dinghen/ segghende: ende ghy sult
zijn als Godt/ ende weten wat goet ende quaet is/ ende
en sult niet sterben. Siet daer d'eergierigheyt/ den lust
om te weten/ ende de begheerte om eeuwiglick te le-
ven. Wy hare kinderen zijn versocht/ ende dat door de
selve dyp dinghen/ daer mede sy rotten val ghebracht
zijn: want wy begheeren de eere die Godt alleen toe-
komt/ om dienswille dat hy de Creaturen niet schuldigh
is/ dan ter ontfaken ende om de lofde van hem die hare
gheschapen ende woosien heeft/ niet goetheyt t'sp. na-
tuurlick/ ofte anders/ daeromme dan wanneer wy ge-
oert willen worden: so willen wy hem gelijck zijn. Onse
menschwachtheit poert ons om te weten/ t'gens men niet
en mach weten: want de warachtighe nature des we-
terschaps/ is de waerheyt/ de oprechte waerheyt is
Godt/ ende niet teghenstaende nochtans studeren wy
dichtwils in de leughenat. Narraverunt mihi famula-
tiones, sed non ut lex tua. Onse eerste ouders doog-
den sy te veel wilden weten/ hebben de groote weten-
schap die sy in den stant der onnooselheyt door den val
hadden t'eenegader verlossen. Willende alrijt leven/
soo hebben sy door de sonde een openinghe door de doop
ghemaect/ ende willende Godt ghelijck zijn/ zijnde de
beesten gelijck getoorden. In t'coyte/ den mensch heeft
hem selven niet ghkent/ doen hy in eere was. Alsoo
zijnder vele/ de welcke eere willende behalen/ schande-
licks dinghen uprechten. De eere is een opsicht/ ofte
toesicht/ ofte een upwendighe ofte inwendighe eerbie-
digheyt/ die venant tot een erkentnisse van eenighe
verdienste ofte weerdigheyt betwefen werdt/ daeromme

Gen. 3. 4-5.

Van den Edeldom.

Godt alleen t'selbe wt hem selven verdienende/ ende de Creaturen door hem/ soo komt ende behoort hem alleen alle ere toe/ ende de Creaturen door zijn belien ende om zijn wille. Ende dien volghens en kunnen wy gheen ere begheeren die Godt alleen te behoort/ sonder ons met hooghnoedighende ende overgierighende te besmetten. Doch wy moghen ons selven wel behouden by d'ere die den slaer ende het oort toekomt / waer in hem belien heeft ons te stellen ende wy moeten hoort al neersich gade slaen/ dat wy dinghen doen die d'ere werdig zijn: want de ere is een onthoffelick ghevolgh tot de werde/ ende tot alledaegheiden/ maer men moet de daught vernemen ende de selve omhelffen om hare schoonhey t/ ende om hare eyghen seifs wille: want andersints soude de daet schandelick zijn/ die recht op d'ere soude merken als tot het voornaemste ooghtmerck / ende niet als een volghende sake/ ofte die de daught schuldigh is/ ende alsoo en soude men warachtelick de ere niet verdienen. Ich segghe dan tot een volghet dat de waer ere in het wel doen ghelegghen is/ ende niet in den schijn noch in de meeninghe des menschen.

Van den Edeldom, ende van het onderscheyt der Edelen, tusschen de Edellieden.

Capittel III.

ARistoteles seght dat het ende groeck ofte de ende rijkdommen den Edeldom maken/ en daer en seght hy soo qualick niet als men wel soude moghen denken. Maar soedanige spreken veel onghewilligher die segghen/ dat den waeren Edeldom in de daught ghelegghen is: want daer isser veel die Edelieden zijn/ ende nochtans hoben maer endegheende zijn / behinder daughtelick/ ende nochtans en zijn het daerom gheen Edellieden. Ich sal de deplinge achter wege laten van sommige die den Edeldom in oopen verorden/ waer af d'eerste is de Goddelicke/ begripende de ghewone die in Gods welbehagen staen/ ende die in de h. Schrift

ture

der Edelen genoemd werden. Doch ick sal akenndich
 maken van den Edeldom die na der werelt is: ghelijck
 is het de ij. Schrijfture selfs somtijts verstaet/ & no-
 milis eorum in manicis ferrois. Ick segghe oock niet
 lattet de oorsprong des gheslaches is: want by allega-
 der van eenen vader ende moeder zijn ghekomen / de
 twaelf stammen Israels/ en hadden geen grootacht-
 saerheyt des bloets/ om dat d'een van onder afkomste
 van d'ander was/ hoe wel Moses tot hemlieden seide:
 Ick hebbe de wijsste ende edelste onder d'lieden verko-
 ren om te regeren. Ende noch leesmen dat Moses
 edeliche lieden upt het gantsche Israel verkoos/ ende
 stelde tot hoofden over het volck / sommighe over
 driessent/ over hondert / over vijftigh ende over thien.
 Selfs dat vele oude ende doozlichtighe humsgelinnen/
 ick onghewilligh maken/ ende de veranderinghe der
 dinghen/ brenghet aen den dagh/ t'ghene te boren ver-
 borghen was ende verberghet t'ghene voor hen en in't
 licht was. Ick kenne seer oude ende eertijts groote ge-
 slachten/ die tot een middelmatighen staet ghekomen
 zijn/ ende andere gheheel tot niet/ andere daerenteghen
 op nieuws verheben/ ende daer nae weder verballen.
 Cortelick het is met den Edeldom ghelijck als met alle
 andere goederen/ t'sp der fortune / t'sp der nature/
 aertsch/ berganckelic/ verballigh/ ende veranderinge on-
 derwerpen. Wat iongheyt sal voor by gaen? Wat ver-
 we en versterft ofte en gaet niet af? Wat effen aenghe-
 sicht en sal de rimpelen waer mede den ouderdom aen
 komt geen plaetse maken? Wat welbarensheyt sal der
 geen plaetse maken/ voor de siekten waer mede den ou-
 derdom die komt bespringen? Wat schalcheden konnen
 onse fortune versekeren/ ende de middelen die by ver-
 keffghende zijn tegen des geluck onghestadigheyt/ d'on-
 stumigheyt van een vreemde ofte een burgherlike
 oorloghe teghen de valsche dadinghen/ oft tegen de on-
 gunsten die in dese werelt ghenoech gemeen zijn?
 Wat Edeldom mach sich selven beloven/ dat sy ghe-
 duerigh by hare nakomelingen sal blijven? Ende
 wie kan sich van nakomers versekeren? Nobilitas
 segghen de klercken/ est quasi notabilitas. By de

Ex. 18. 25.
 num. 11. 16

francop

Van den Edeldom,

Francosijn comt Noble (edel) door de verheffinghe van een syllabe upt een woort Notable (vermaert ofte in opnemende.) De Latijnen noemen een vermaert hoere/ scortum nobile, dat is edele hoere. Ende on deser oorsaken en spruyt den Edeldom niet upt de gheheyl des bloets ofte des gellachtes/ na dien dat allegher ban eenen vader sijn: maer ban de onse bescheydenge ofte naem-gebingen der gellachten / na dat sy bel ofte weynigh vermaert sijn/ ende sodanighe vermaerheyt spruyt upt een onden fame/ van bloemheyt / lof/ macht/ weerdigheyt/ rijckdommen ende heerlicheden/ die in een lange * navelgginghe van bescheyden generatien geduerighlich gebleven sijn/ t'welc de Edelheyt maecht. Daerom mach een Coning wel vermaert edel maken/ maer de nature effen maecht den Edelman/ in suicker boeghen dat de ghene die van den Edelen/ niet van den Edelman/ voorts komt/ Edelheyt sullen sijn. Nu daer sijn tweederley Edelen (ghen Edelheiden) in Franckryck. De eerste sijn de ghene/ die edel van persoons weghen sijn/ ter oorsaken van de weerdigheden daer sy in sijn/ ende en hebben machtaens haren Edeldom aen hurre nakomelingen niet overgeven. De andere sijn de ghene/ die door eenigh voorsietel ter oorsake van eenige bysondere bloethe daer/ ofte door het voorsietel dat de ampten die sy bedienen naem-gepingen te/ sy hare nakomelingen edel maken. Ende van alle staten ofte hoedanigheden en isser geen dat enen Edelen ofte Edelmannen vermaelicher is / dan de konste des Coninghe/ t'welck een genoeghame stoffe soude sijn om een seer groot bevoel daer afte maken.

Eynde des achtsten ende laesten boecx der verscheyden lessen Antoni du Verdier.

f f f f f

Namen

**Namen der voornaemste Au-
theuren ende Histori-schrijvers, waer
mede dit boeck bevesticht wert.**

Abbas Siculus	Asclepiades
Abbas Vrspergens.	Athanasius
Abrahamus Bucholcer.	Athenens
Adon.	Athenodorus
Ælianus	Auenzoar
Æneas Silvius	Auerroës
Alciatus	Augustinus
Amatus Lusitanus	Auicenna
Ambrosius	Aulus Gellius.
Ammianus Marcell.	Baptista Fulgosius
Alexand. Alexand.	Baldus
Alexander Aphrodis.	Basilins Magnus
Anaxarchur	Beda
Anaximander	Beroaldus
Anselmus	Berosus
Anton. Sabellicus	Biblia
Antoine du Baif.	Blondus
Appianus	Boëtius Senerin
Apuleus	Budens
Aretinus	B. Vuesthmerus.
Aristomenes	Cardanus
Aristophanes	Cassiodorus
Aristoteles	Cato Censorinus
Archimedes	Casullus
Arrianus	Cayus Bassus

Calius

Calius Rhodiginus
Christus
Chrysostomus
Chronic. Carionis
Chronic. Franck
Claudianus
Cleares
Clemens Alexandrin.
Columella
Cornelius Celsus
Corpus Juris
Cyprianus
Cyrillus.
Damasceus
Dantes Algerius
Diodorus Siculus,
Dion Cassius
Dionys. Arcopagit.
Dionys. Halicarnass.
Dioscorides.
Egesippus
Empedocles
Ennius
Epiphanius
Erasmus
Euripides
Eusebius
Eustathius
Euthimius

Entropius.
Fabianus
Fenestella
Festus Pompeus
Francisc. Barbar.
Francisc. Georgius
Frontinus.
Galenus
Garnier
Gaudentius Mervala
Genebrardus
Gregor. Magnus
Gregor. Nazianzenus
Gregor. Theodor.
Hermes Trismegist.
Herodianus
Herodotus Hesiodus
Hieronymus
Hieronymus Gigo
Hilarius
Homerus
Horatius
Hostiensis
Hippocrates
Hugo de S. Victor.
Jan de Corras
Jacobus Philippi
Joannes Scotus
Josephus

Jonian;

Ponian. Pontanus
Prenens
Isidorus
Pisocrates
Iulius Caesar
Iulius Capitolinus
Iulius Modestinus
Iustinus Histor.
Iustinus Martyr
Iustinianus
Iuuenalis.

Laëtant. Firmian.

Laërtius
Leon Hebraus
L. Greg. Gyraldus
Lucanus
Lucianus
Lucretius
Ludonicus Vines.

Macrobius
Marcellus Palingen.
Marcus Aurelius
Marc. Tull. Cicero
Marcus Varro
Martialis
Martianus
Mecianus
Moses Bar-Cepha.
Nicephorus

Nicolaus Boërius
Nicolaus Cusanus.
Origenes
Orosius
Orpheus
Ovidius.

Passeratius
Paulus Diaconus
Paulus Iovius
Pausanias
Petrarchus
Petrus Comestor
Petrus Crinitus
Petrus Lombardus
Petrus Oliverius
Petri Messia
Philo Judæus
Philostratus
Plato

Plautus
Plinius
Plutarchus
Polybius
Polycarpus
Polydor. Virgilius
Pomponius Letus
Pomponius Mela
Propertius.

Quintilianus
Quintus

Quintus Curtius.
Raphael Volaterr.
Remigius Florentinus
Ruffinus
Ruffus Ephesus
Rupertus
Sabellicus
Salustius
Seneca
Servius, sup. Æneid.
Sextus Pompeius,
Socrates
Solinus
Sophocles
Sozomenus
Spartianus
Statius Casilius
Stobæus
Strabo

Suidas.
Tacitus
Tertullianus
Theodoretus
Theophrastus
Theoclidides
Thomas Aquinas
Tibullus
Titus Livius
Trogus Pompeius.
Valerius Maximus
Vegetius
Virgilius
Vitruvius
Ulpianus.
Wilhelmus Bandarius
Xenophon
Zacharius
Zenon.

F I N I S.

Register na d'ordeninghe des 21. B. C. om bequamelick de voornaemste dingen die in dese verscheyden lessen Antoni du Verdier begrepen sijn/ te kunnen vinden.

Nota.

De letter/ a/ bereckent d' eerste zijde ende
de b/ de tweede zijde des blads.

A.

A Bel	92. b	leert/	70. b.
Abisagh bā Sumem		Abige eē rebiere bloeyt ober	200. a.
een jonghe vrouwe		Abonbezech een Coningh	
des ouden Coninghs Da-		der Chananiten	184. 185.
vid.	175. a.		186.
Aborigines	298. a.	Abastres een Coningh der	
Abysiniers gewoonten ende		Argiben	193. b.
maniere van leven/	47. a.	Abrianus Roomsche Keeser	
hare strengheyt int straf-		252. a. zijn graf	322. a. zijn
sen der dieben/	41. a. haren	oordeel van de Medesche	meesters
Patriarch/	42. a. ende ge-		338. a.
stelijke oordenen/	42. b. sy	Advocaten/ ghelt-habicken	
en sijn tot gheenen tijden		ghenoemt	335. b. vanden
van eenige vrecnde volc-		al wat sy aenraken	336. a.
keren overwonnen geweest/		ende wenschen altydt nae	
42. b. ende sijn van de out-		twist	337. a. waerom dat
ste Christenen.	43. a.	sy Togati ghenoemt we-	
Accia Laurentia Romuli		den	360. b.
ende Gent voerster.	299. a.	Afranius een Philosoph	
Achab	27. a. 167. b.		124. a.
Achamas doodt hem selven		Agasicles een Coningh van	
115. a.		Lacedemonien	245. b.
Acheron een helsche rebiere/		Agathon Paus	91. b. 200. b.
29. a.		Agésilauseen koningh van	
Achilles Bocchij Rijn-ghe-		Lacedemonien	163. b.
dicht	363. b.	Agulfus een koningh der	
Adam	249. b.	Lombarden	199. b.
Aderlaten van een peert ge-		Alabi een hertogh bā Cren-	
		ten.	192. a.
		Albanen verkoren	om te
			kanen.

DD

kanen.

Register.

- kamp-bechten.
- Albo galerus een hoet der
Rooinſche Priesteren 56. a
- Alboni Conningh der Longe-
barden ſeltſame gulfig-
heyt 140. b.
- Alibiades 160. a/162. b.
- Alcinous hof 13. b.
- Aleph een Hebreeuſche ler-
ter / wat ſp beteekent/
35. a.
- Alexander de groote 105. b/
133. a/154. b/ 266. a/296. b/
365. b. is ongheluckigh na
zijnen doot 269. a.
- Alexander Pherus 155. b.
- Alexander Seberus 265. b/
358. b.
- Alphonſus Koningh van
Napels 198. a
- Alaſtante Koninginne der
Gothen 196. b. 197.
- Amasius een Koningh van
Egypten 146. b.
- Amata de eerſte Deſtale
54. a.
- Amen een hebreeuſch woort/
ende zijn beteekeniffe/
75. a.
- Amiantſceus eyghenſchap
64. b.
- Amnon een ſone Davids/
346. b.
- Amulius / ende zijn doot/
299.
- Ampris een Sybariter/
hout ſich als water/
116. b.
- Anachariſ 123. b/124. a. zijn
doot 102. a.
- Anacreon betracht de rijk-
dommen 98. a.
- Anarchus 135. a. zijn doot
101. b.
- Anarmoni liſtigheyt een zijn
beterlands Longſake te
- te bezyden 234.
- Anarimenes Mileſius 61.
- Andries van Merail be-
raet Rhodis 162. b.
- Andſchia ende Alcida ghe-
ſusters/ dooden haer ſe-
ben om haer vaderlan te
verloffen 121. a.
- Angelot eenes Cardinals
uprimeren gierighheyt
254. b.
- Antigoni Epiphany heerde
ke triumphye 131.
- Antoine de Baiſ een geleert
man ende van geleerde lee-
den afkomſtigh 225. a.
- Antony des heremijſes woort-
den van de boofde gheſten
27. b.
- Antonius d'Ona te Spaenſch
Heere 108. a.
- Anubis een Afgodt tot Ko-
men 171. b/172.
- Apatenories een feest der Ro-
themanen wordt ingeheld
134. a.
- Apicius 140. a. een hoſt der
Gulfigers 303. a.
- Apolla Amplicus 125. b.
- Apolla Taphicus Onkel
ende Tempel tot Del-
phos 165. b/ 166. a. hi
antwoorde acide Sybaris
ten 116. b.
- Apollonius Tyanus loſe-
liche ſententie 98. b/ 99/
100. a.
- Appius Claudius Centu-
manus bint de letste R/
103. b.
- Appius Claudius Decem-
vir / ſteet feest elkenetich
184. b/ 122. b.
- Apuleius van de gierighheyt
252. a.
- Arachne bint de manier

Register.

om garen te spinnen/		Arrij ketterpe 87. b. ende	
97. a.		nen doode	88. b.
Archestrates	140. a.	Artaraxes 97. b/107. b/121.	
Archimedes verslagen	101. b.	b/243. a.	
zijn graf	391. b.	Artemoni ketterpe	87. a.
Architeles den Corinthier/		Arnuccius Paterculus wijgs	
125. a.		zijn loon	184. a.
Areopagiten/ wat dat het		Ascanius een Sone van E-	
booz vechters tot Athenē		neas	246. a/298. b/
waren 283. a haer bonnisse		Asinus Celer gheeft 15000.	
in een seer twijfelachtige		croonen booz eenen visch/	
sake	283. b.	303. a.	
Argias getrouwe ende groo-		Aspasia des koninghs Epz	
te liefde tot haren man		wijf/ haer schoonheyt/ 3es	
193. b.		digheyt ende ootmoet 241.	
Argres een rijcken ende		242. 243.	
ongheschickten Atheniaen		Affche der verbrande licha-	
374. b.		men/ hoe sp van vandere	
Aristagoras 162. a/387. a.		affche kan onderscheyden	
Aristander een vermaerder		werden	64. a.
Waerseggher ten ryden		Asterion een hont van Pous-	
des grooten Alexander/		anus Pontanus	220. a.
269. a.		Astronomie is onderschep-	
Aristarchus	173. a.	delick tusschen d' astrologie	
Aristarchus den gramma-		275. a.	
ticus	105. b.	Astpre een fonteyne	113. a.
Aristippus den Cyener 119.		Athalaricus een koningh	
b/155 b/252. b.		der Gotthen	196. b.
Aristoclia	114. b.	Athanasius een Bisschop	
Aristocratia wat regeringhe		van Alexandrien 88. a.	
het sp	31. b.	komt booz Arrij bedijf in	
Aristomada de hupf vrouwe		ongunste ende blucht/ int	
van Dionysius den Syra-		selbe.	
cusaner	115. b.	Atheners offerhader 68. a. de	
Aristomeni herte is haryach-		stant van haer ghemeente	
rich	147. a.	164. a. hare wetten 169. a.	
Aristoteles 382. a. stof van		ende nature	263. a.
rouwe	102. a.	Astila een koningh der Hun-	
Arnoud du Thijs bedrogh/		nen/ende zijn goedertieren-	
202. 209. a ende zijn straffe		heyt	265. a.
daer ober	203. b.	Augustinus de Outbader 1.	
Aragomosen/ haren ooz-		a/38. a/257. a/294. a.	
sprough 188 ende hoe sp aē		Augures ofte waerseggers/	
Castilien vereenicht zijn		hare hoedanigheyt by de	
ghelwozen	289. a.	Romeynen	53. b.

Obb ij Augu

Register

Augustus de tweede Room-
schen keiser 252. a. ver-
biedt de spelen ende feesten
tot Roomen/ ende waer-
om 127. a. zijn nultheid
303. a. / ende zijn graf. 322. b.
Abidius Cassius 266. b.
Marcellinus Roomsch kei-
ser 149. b.
• **Musonius** dwalinge 202. a.
zijn boertigh sijnigedicht
van een Rechtsghelerden
307. b.

B.

B **Myronius** op wat
wijse in de eperen bra-
den 147. a.
Babylonschen toren 28. a.
Baden van Nero/ Meran-
der Severus/ ende andere
Roomsche keisers 111. b.
Baiazetis des Turckschen
keisers ellend'ghe slaver-
ijne ende doot 107.
Bancketten/ wiese eerst ghe-
bonden heeft 126. b. los-
ke bancketten der Creten-
sen 126. a. der Spartianen
125. b. moeten niet mate
ghebruyckt werden 127. b.
werden tot Roomen door
Augustus den keiser ver-
boden 127. a.
Basiliken ofte Rechts-
hupfen tot Roomen 321. a.
Bastaerde ofte onechte kin-
deren 175. b.
Becco Cornuto/ een naem/
waer mede d'Italianen
een man noemen die een
overspelige vrouwe heeft.
329. a.
Beelzebub een Afgodt der
Mecaroniten 27. a.

Beemde/ Quintianus 322. a.
Begraeffenis op veelderle
manier en 64. 65. 66. 67. a.
Bellisarius een slaecher
krijghs-obersten 197. b.
324. a.
Belsazers straffe. 167. a.
Bertrande de violz meene-
de haren eyghen man te
hebben/ heeft eenen breem-
den 201. a.
37. **Bibliotheken** tot Room-
men 322. a.
Bibliotheken van Ferdinand-
us den sohn van Chri-
stoffer Colombo 215. a.
Bibulus 266. a.
Birretum een breemde ende
onbekent woordt 362. a.
Blastus een keiser 85. b.
Boetius een Philosoph en-
de Poet 277. a.
Boeckdrucken ghebonden
70. a.
Bohemien van de vrouwen
oberheert/ die haer man-
nen/ vaders/ broeders en-
de sonen allegader op ee-
nen tijt om de hals brach-
ten 51. a.
Bonna een Lombardische
vrouwe 197. b. 198. 199. a.
Bonnetten na d'oude ende
nieuwewijse 361. a. 362.
Bonze noemen in de Landen
schappen Japan 165. a.
Borora een stadt in Ethio-
pien 42. b.
Brenus een Velde-obersten
der Francosjen ende zijn
doot 177. a.
Burgherlike wetten behou-
re ende moet onderhouden
werde 363. 364. 365. 366. a.
Buyschat wat het is/ har-
sofprongh / ende hoer-
nighet

Register

nijghet 352. 353. 354. 355
vermeerderings der selve.
356. a.

C.

Cleonus een koningh
der Perzië 180. a/189. a
laet Romilda een on-
kuyfliche vrouwe strenghe-
lick straffen. 185. b.
Cacus den eersten dief in I-
talien 97. a.
Calan een Indiaensche Zo-
phyt begheeft hem selven
met eē wonderlike stant-
vastigheyt gewaligh tot-
ter doot. 67. a. 105. b.
Calasires / kuyfsmeechten
235. b.
Calixtus Arianus 114. b.
Callias overbedigheyt/
148. b.
Cains Sulpirius verstoet
zijn wyf / en waerom 63. a.
Callides een krijghs-oberste
177. a.
Callistheni doot 102. a.
Calligula des keizers ober-
dacht ende moerwillighe
dettelheyt 129. a.
Candyses een koningh van
Persien 116. b. 346. a.
Campus Martius 309. a.
Cancer het huys des maens
168. b.
Capitolium of het Stadt-
huys van Roomen door
betraderpe inghenamen
300. a.
Capebanc een hont van Ju-
lianus Pontanus doet een
wonderlike daet 220. a.
Capricornus het huys van
Saturnus 168. b.
Caracalla trouwt zijn sief-

moeder 246. b.
Carel vromte helpt den pers-
toch van Milaen om-
brengen 206. a.
Carines / ofte huyfen des
Roomischen Edeleings/
322. a.
Carolus Magni goederles-
renghet tegen zijn dochter
291. b.
Carolus de 1. zijn secrete
byken 162. b.
Carolus de schoone 161. a.
Carolus de sinpele koningh
van Franckryck maect
Roomanbien tot eē heer-
rooghdom 270. a.
Carolus de a. hrste koningh
van Franckryck 161. a.
Carolus de negenste zijn in-
stellinghe van de huyde-
schatten 355. a.
Celeus Romuli wyf-mach-
ters 300. b.
Cenozes wat spzhu 153. a.
Charondas de Chetoe 106. a.
Cherubinen die den ingangh
des Paradyjs bewaert / wat
sp beteecken 23. b.
Chemaca neet inake ober
haer eere 240. a.
Christus beteeckenisse van
dien name 73. b.
Christoffel Colombo bespelt
ende ontdekt West-Indien
210. tot 215.
Cicero 102. a/ 124. b/ 148. b/
347. a.
Cinara ende Mircha zijn
dochter 346. b.
Cirken der Romeynen/
312. a.
Citroenen goet tegen tferijn
122. a.
Claude du Berdiers Rijn-
ghedicht 300. a.
D d ij Clau

Register.

Candide Dierf / neemt zins broeders dochter ten wijfe 346.b	Comelius Westruys doopvader 129.
Cleombrotus van Nubia- rien 105.b.	Comelius een Wans heren het eerste Concilium te Roemen 90.b
Cleopatra een Coninginne van Egypten haer doot/ 148.a/166.b.	Comedies 72.b
Cleop een Coningh van E- gypten 117.b	Craff grooten rijckdom 302.b.
Cleobius de schone 305.b/ 363.a.	Crates een Chre hagelstijn Philosoph in erpe al ijn gout inde jaar 984/ 255.b.
Clothe een seitzame fon- teyne in Arabiën 114.b	Cron den Appar 191.b
Cornus Domitius werd han- neen offe aangefproken 147.a.	Crofus 297.b
Colla van Mantouaner 204.a.	Crest stomme sonne Apocrit 147.b.
Coloffen der Roemenen 114.b.	Crespustius om laet Chre bijs 128.b.
Comedien wie datse erst ge- houden heeft 169.b.	Cresidius Armenygenen / 69.b.
Conciliaturs doot 102.b.	Cunibertus een Coningh der Konigbedaden 190.a.
Concilien de beste mederijne om de kranchepde der zielen te geneze 89.b. wan- neer datse erst gehouden ijn gheworden 90. a. de haer algemeene 91. a	Curia of Romijnfche keu- we berint haren man haer hierichich 194.a
Concilium der Wijfelen 90.a. tot Wiers 355. tot Constantinopolen 91.a	Curien ofte Woden tot Wan- men theederien 300.b.
Condales (een beldeheer des Konings Maafschu- listigheyt om ghelot voor ijn bepracht te bekomen 132.b.	Cyndiffche Wijfen schijn- keke ende der Woden laet / 171.a.
Conftancia een oude non- ne werd den Wijfer Wen- dich de 6 ten Wijfe ge- gheben ende haert reghen aller menfchen hipe ernen font 281.b.	Cyprius den gefante beden- nings Wijf lofliche ma- moye 173.a.
Conftantiales feestdagen 300.a	Cyprius een Coningh van Wijfen neemt Wijfde ten Wijfe 242.a. ende werd be- flagen 243.a
Copuriffche werd 146.b.	

D

D **Wiafening** **van** **Wod**
1.b.
Damocles **of** **phim-**
fycher 156.a.
Darius **lofliche** **Woden** **tot**
Woden **om** **van** **ijn**
Wijfde

Register

vrijghsoberste 124. b. op
 Semirami graf 388. a.
 Sabin den koningh Israels
 necht in zynen ouderdom
 ee ionge maght ten wijbe
 175. a. zyn onderwijsinghe
 aen zynen sone Salomon
 245. a.
 Sabin een koningh van E-
 thiopien schijft twee brie-
 ven aen den Paus/ 43. b/
 35. a. zyne tijtel 43. b/45. a.
 Scabalus een koningh van
 Tenemercken 106. a.
 Scembiri/ wat het booz
 mannen by de Romeynen
 waren 130. a.
 Sciotarus een koningh/ de
 man Stratonice 196. a.
 Semades de Medenaer een
 quistgoet 128. b.
 Semararus den Coninck
 162. a zyn wonderlickē be-
 decken brief 386. b.
 Semocratie wat regeringe
 het sy 31. b.
 Semocritus van de plaerse
 der ziele 168. b.
 Semosthenes de Medenaer
 119. b/124. a/ 243. a. b/273
 a. drinckt senijn ende sterft
 101. b.
 Seughden die in een Prince
 veroycht werden 262. 263.
 264. 267.
 Seuracions fabel waer af
 datse haren oorsprongh
 heeft 28. a.
 Seilinge des saers 68. b. 69. a.
 Seibolos een grieck woot/
 wat het beteeckent 370. b.
 Seclamus een kuydt dat de
 pylen upt het lichaem doet
 vallen 21. a.
 Seclateurs hoedanigh dat
 sy waren 153. a.

Seunze een Kasteel ofte
 bozght gesticht by de vrou-
 wen van Bohemen 51. b.
 Seiberje die belacchelich is
 326. b.
 Seioctiani doot 112. b. a.
 Seiodori Rom doot 101. a.
 Seiogenes 243. b. 374. a.
 Seionches wert van zyn ey-
 ghen peerden opghegheten
 184. a.
 Seionsius Ticius binder
 der Spiben 49. a.
 Seionsius den Tyran van
 Sicilien 155. b. 156. b.
 297. b.
 Seiothers behooren booz
 hanc 23. jaren gheplicht
 te zyn 290. b.
 Seiolabella koopt het Peert
 Seianus/ende wert in een
 oploop verslaghen 118. a.
 Seiopt is alle menschen ghe-
 meyn 25. b. Godt en isser
 d'onsaker niet af 26. a.
 Seiozda het wijf van Seio-
 sius Syracusano 155. a.
 Seioz een regeerder tot A-
 thenen/beeft hem tot het
 censamen leuen 112. b.
 Seiozthea wat het beteeckēt
 251. b.
 Seiozakus een oberste der
 oproerige slabe 138. b/139. b.
 Seiozides regeerders in Phae-
 rijk 356. b.
 Seiozanti president des Par-
 laments van Choulouse
 367. a.
 Seiozsche tale/ wanneer dat
 sy is begonnen te schryuen
 291. b.
 Seiozuelen oft boose gheesten
 hebben een lichaem 16. a.
 sy hebben kennisse van de
 h. Schrifture 27. a.
 Seioz d d iij Ebion

E.

E Dion ende zijn ketterpe
83. b.

Edeldom dyderley en
haren oorsprongh

Edelen/ ende Edelmannen/
haer onderscheyt/aert/ende
hoedaengheyt 401. b.

Edecten booz de Christenen
94. 95. b.

Edis/ een ampt by de Ro-
meinen/ ende is tweeder-
ley 153. a.

Eere haer aert/nature ende
eyghenschap 400. b.

Eginardus eē Cancelier des
keisers Caroli Magni
werdt by nacht van zijnes
Heeren dochter ghebragen
291. a.

Egyptenaers seer nientof-
gierigh om heerliche gra-
ben te bouwen 388. b.

Egyptus een koningh van
Arcadien wonderbaerlich
ghestraft 115. b.

4. **E**lementen boozgeveel-
der booz de vier hoof- wateren
des Paradijs 13. a.

Elisabeth koninginne van
Castilien 109. b.

Elynas Bar-Jesus een
ketter 81. b.

Emanuel een Hebreensch
woorde/ zijn bediedenisse
74 a.

Emanuel Philibert Hertogh
van Savoyen 159. a.

Empedocles 168. b.

Emilius Censorinus den
Cyprian 184. a.

Eneas onderwijsinghe aen
zijnen Sone Ascanium/
246 a.

Eneas Sylbius geleerde en

uytnemende antwoor-
op dyp boozstellingen 27
274. 275. 276. 277. 278. 279
280. 281. 282.

Engelen/ waerom/ ende
wat dagh sy gheschapen
zijn 6. b/ 7. a/ 8. b. zijn ghe-
deylt in 3. Classen ende 9.
E hooren na tgeboelen der
Chalmudisten ende God-
geleerden 9. b/ 10. a. sy ver-
schijnen dickwils in ver-
scheiden ghedaenten 10. a.
ende en weten wyt haer sel-
ben de toekomende dingen
niet 26. b.

Ennus een Poet 65. a.

Enochs boeck wert geroest
340.

Epaminondas den Thebae/
zijn armoede 97. b. zijn ma-
nere van groeten 150. b.

Ephialtes eenen Heuse 28 a.

Ephores regeerders tot La-
cedemonien 143. b.

Epicharides de oberdadigh-
sten verquistet onder d'ou-
den 127. b.

Epicuris een Godtloos me-
sche 279. b.

Epimenides eē schilder/ zijn
wijse antwoorde 125. a.

Epimenides wat de deught
is 134. b.

Den heere d' Epimac een lof-
weerdighen Aerts-bisschop
van Lyons 90. b.

Epulones wat het zijn 56. a.
Equinoctiael wat het is
12 a.

Erasistratus 168. b.

Eratosthenes den Cyren-
105. b.

Erginus eē koningh der Cy-
chomenianen 121. a.

Eripa een Milesiaensche
brouwe

F
des
Pagan
stoch
Palsk
word
114. a
Palsk
Palsk
word
Palsk

F
des
Pagan
stoch
Palsk
word
114. a
Palsk
Palsk
word
Palsk

Register.

Egyptische 136. a. soeken ha-
ren man van kant te hel-
pen/maer se krijgen hart
loot 137.b.
Eua 25. a. bedienersse deses
nâems 250. a.
Euangelium 4. boeck van
de 4. hooft-waeren des
Paradijs voorghebeeldet
13. a. waerom se de Wille-
ken te kussen gegeven wer-
den 164. a.
Eubius een Philosoph/ 173. a.
Eucarpus haer ketterpe 85. b.
Eunuchen ofte gelubden zijn
oock tot vrouwen genegen
99. b.
Euphrates de rebiere/ waer
henen dat se bloept 11. b.
Euripe eenen Zee-arm/ zijr
wonderlicke eyghenschap
38. b.
Euripides heersken 60. a.
Euripi ketterpe 91. a.
Eurpius heeft 30. Zonen
121. b.
Ezechias een koningh van
Juda 333. a.

F.

Fabel van de m^a ende het
peert 204. b.
Fabel van de schaduw
des Esels 247. a.
Fagon een onnatuerlichen
floekaert 140. b.
Faliska een fonteyne/ haer
wonderlicke eyghenschap
114. a.
Falkas wat het zijn 64. b.
Ferialles/ wat het boez hede
waren 56. a.
Feestdagen Megalosia/ ende

Quinquagesima 76. b. **Satur-**
nalia 142. b.
Ferdinandus Koningh van
Castilien 109. b.
Feries/ namen der daghen
69. b.
Flamines/ Priesters by de
Romeynen 538. 50. a.
Florinus een ketter ende zijn
ketterpe 85. b.
Fores ofte Marchten tot
Roemen 313.
Forum Romanum 313. a.
Francisco Alvarez ee gesant
van Paep-Jan aen den
Paus 43. a.
Franciscus Petrarcha 102. b.
Franciscus Sfortias gesta-
digheyt 101. a.
Franconiers 160. a.
Francopien de Gods-dien-
stighste onder alle volcke-
ten 356. b.
Francys een Hertogh van
Angoulesme wert koningh
van Spanich 161. b.
Frederick de 2. Keyser/ wert
gheboren 285. b. belegghet
ende wint faenze 286. b.
doet ieder gelt nuwe/ int
selve/ belegert Parma en-
de sticht een houten stadt
daer boez 287. a. ende wert
van zynen bastaert ver-
moort 287. zijn graf-schryft
288. a.
Publia het wijf van Mar-
cus Antonius 124. b.

G.

Giac ofte pockhout
wast met geheele bos-
schen 217. a.
Galba des Keyfers wech-
deyt 254. a.
Gd b **Calcan**

Register.

- Salas Hertogh van** 111.
lanen/ waer in de kerck
bermoet 106 a.
- Salen van kerfchepden**
soepen 77. a.
- Salernus des kersers schan-**
delijche gulfschept 142. a.
- Salis-grieken** 240. a.
- Sanges een rebiete bloep-**
ende upt het Paradijs/
11. b.
- Saribadus een Hertogh**
van Churin brenghet Go-
tebertum doo? herraet
om den hals 108. a ende
krijght onlanc daer nae
sijnen verdiensten loon/
183. b.
- Sedon wepghert de heer-**
schappye ober de Israeli-
ten 32. b.
- Seon ofte Sihan een van de**
vier hoof-watren des
Paradijs/sijn loop 11. b.
- Seta een kerser van Koo-**
men/sijn gulfschept 140. b.
- Schecht van Ferragu te-**
ghen Sielandt
- Sicrigaerts/ nature** 256. a.
doo? wien sy hun goet spa-
ren 257.
- Sierigheyt wat het doo? een**
ontdengt 252. b. haer
guade vruchten 253. a.
haer gheslumen 253. a.
haren waghren niet sijn 4.
welen/ 2 perden/ 2. ster-
pen/ ende haren boerman
253. b.
- Sierigheyt van Nicron/**
Caligula/ Galba/ Nul-
amus ende Vertinar 254. a.
van een Jernestiner 253. b.
van den Paus Martinus
Pythrus en Simonidets
254 b/ 255. a.
- Staphans een Hertogh**
Friscali 162. a.
- Stet/ het is moedigh van**
maer een Stet is 1. a. sijn
eigenfchap 1. b. is onfand-
en onfichamerlic 2. a. he-
me de lede die hem te ge-
schepen werde moet duy-
den 2. b. sy heeft geen na-
men noode 4. a. sijn nam-
en verscheyden spraken
en waerom datse in 4. le-
teren begrepen is 4. a. sijn
by geboeghde namen 4. b/
173. b/ sy en kan niet begre-
pen werden. a. is d' eerste/
ende de laeste 4. b. sy sou-
de alle dingen wel ghelijc
hebben konnen scheppen
6. a. heeft 3. onfelicke dingē
ober sich 174. a. tulle Gods
wat het berekent. 7. a.
- Stiath een Knecht** 341. a.
- Stramius koningh van**
Borgondien bint tenen
grooten schat doo? sijn
droom 109. a.
- Surga een dochter Cleome-**
nis 387. a.
- Sut bertus een koningh der**
Longobarden verradelich
geboet 108. sijn doot wert
ghelozoken 183. b.
- Sicrostase tot Koonen/**
341. a.
- Stillen van de Cremonens**
102. b. van een man in
bysod 104. b. de Cremonens
Sionens 104. b. van Tri-
omphs band Amerin 103.
104. a. van re werre 104. a.
- Staf-fighst Coda** 191. b.
- Frederici de 1. 288. a. der**
Hertogin van Camen-
in 302. a. inlegginge ober
stelt 392. in 3. paradijs
174. b.

Register.

Sprake 396. a. raet:
sels-ghewijse 394. b. Sar:
danapali 223. a. in des Au:
theurs hups 389. b.
Oraetenissen beelberley 150.

H.

Hut/ haren lof en nut:
tigheyt 376. 378. 378.
Hant-kijckinge of het
een wetenschap mach ghe
noemt werde 379. 380. 381.
Hannibal berghceft hem sel
ben 106. a.
Harmocrates een onwetent
de Medecijnmeester 338. a.
Harpagus 162. a.
Heliogabalus 251. b.
Heliuseus dootd zijnde is een
hoorbeeldt van Christus/
29. b.
Helle/ haer verscheyden be
teekentisse 14. a. haer plaet
se/ 14. b.
Henrick de 6. Keyser/ zijn
groote weetheyt 272. a.
Heracitus van de plaetse
der siele 168. b.
Hercules 121. b.
Heremianus een Soon der
Coninginne Zenobia/
246. b.
Helsesaites ketterye 86. a.
Hernus een Tyrān tot Co
rinthen 164. b.
Hermocrates maectt sich
sels erfghenaem van zijn
goederen 253. b.
Hermotibies/ krijghsknech
ten 245. b.
Hermotimus ee Medecijn
meester 241. a.
Herodes vrientschap met
Marcus Antonius 148. a.
Hersilia Romuli wijf 300. a.

Hepligh byer tot Koomen
bewaert 51. a.
Hiareus een Philosoph/ 173. b.
Hidichel ee rebiere bloepens
de wt het Paradijs 11. b.
Hierax ketterye 87. b.
Hieron Tyrān van Syracus
sa 5. a. 125. a.
Hieronimus Olgiat brengh
den Hertooch van Allas
nen om hals 206. a. ende
weert daerom onthooft 206
b. zijn rijngedicht mit selve.
Hiperminestra's ghetrouwe
liefde tot hare man 193. b.
Hippobotomus een rebier
peert 70. b.
Hippocrates van zijn vader
inde Medecijn konste on
derwisen 246. a.
Hipponicus den rijcksten vā
Griekenlant 128. b.
Hippo een Griecsche vrou
we springht inde Zee ont
haer eere te beware 105. a.
Hipsicrateas getrouwe lief
de tot haren man Mithri
dates 149. a.
Hircius 162. b.
Histieus 162. a. 387. a.
Histoie/ wat sy is 293. 294.
haer bindinghe/ lof/ ende
nutrigheyt 295. 196. a. be
hoort van alle Doxten ge
lesen te werde 296. b. 297. a.
Hongher hoe schadelick de
selve is 122. b. 123. a.
Houtwelick/ van Godt inghe
stelt 175. a. lof des sels 175.
b. 177. b. 178. 190. twaelf
beletselen die t'selve ver
hinderē 177. a. by maniere
van schepdingen 63. 64. a.
tusschen een monnboor en
zijn weese 347. en ee Stad:
houder

Regifter.

Sonder erft of vrouwe on-
der zijn ghebiet/ is het by
de Romeynen verboden
347. b. ruffchen wat perso-
nen het ongezoft is 344
345. 346. 347. 348. 349. 350.
placht by na van alle volc-
ken op een verscheyde wijs-
se ghebden te werden 59.
60. 61. 62. 63.
Hinnencus den Godt der
bewloften. 59. b.

I.

Iacob de Patriarch 167. a.
Iacobus Bernutius/
393. a.
Jan Andreas van Ampu-
gnan helpt den Hertogh
van Milauen van kant
206. a.
Jan Agde schatbewaerder
des Coninghs in Marbon-
ne valschele beschuldicht
zijnde 367. a. ende weder
by ghesproken 368. b.
Jan de Cozras 392. 393.
Jan Fargues een valsche
beschuldigher 367. 368. 369
370. 371. 372. werdt verwe-
sen ende ter doot gebracht
373. a.
Jaques Grillo 238. b.
Jafon Mayn een Rechts-
ghelerden 333. b.
Jbis een Egyptischen bo-
ghel leert het gebruik der
Chysterien 71. a.
Icarus 184. a.
Jesús ee naem die uptenhe-
mel ghekomen is/ zijn be-
druydenisse 72. b.
Jesús een sone Iosephs
73. b.
Jethros getrouwen raet aen

Ioseph 267. a.
Indus een regher 239. a.
Joan Cuthemberegh van
het boechdrucken 70. a.
Joannes Ducaso Heester de
Constantinopelen 143. b.
Joannes Uigianus een
Rechtsghelerden zijn de-
lacheheke daet 361. a.
Joannes Scorus wert met
piemen doot ghesteken
102. a.
Joden in verscheyden secten
ghedepte 80. a.
Joodschen volc stant ende
regeringhe 32. 33. 34. 35.
Jsaack/ wat het beduydt
150. a.
Jimenij listigheyt 207. a.
Israeliten/ waerom sy Ado-
nizezech de vingeren af-
hieuwen 185. b.
Italus een Coningh van I-
talien 298. b.
Jubile-jaer 36. a.
Juda de voornaemste onder
de stammen der Israeliten
33. a.
Julia een hunsrouwe Pom-
pei ende Cesaris dochter
grootte liefde tot hare man
194. b.
Juliaen een grabe van Can-
tabrien brenghet upt spijt de
mooren in Spanyen 100. a.
Julianus Didicus des Keis-
schen Keisers grote we-
heyt 254. a.
Julius Cesar de eerste Keis-
schen Keiser 148. a. 149. b/
151. a/ 153. a/ 159. 162. a/
276. a/ 356. b/ 381. b.
Justinianus reghen de ruy-
schers 326. a/
Justinianus Keiser van Con-
stantinopelen 199. a.

Ma ny

Register

K.

Kamp-bechten gheoor-
loft 397. a.
Kiam-gebecht tusschen
Kaelad en Ferragu 379. a.
Kerck-roovers van Godt
schrikkelick ghestraf 115. b.
116. 117. a.
Ketteren van verscheppen
oude kettens 80. 81. 82. 83.
84. 85. 86. 87. 88. 89.
Kettens behooren metter
doodt ghestraf te werden
89. a.
7. Keur-boysen/wie/en wan-
neer datse inghestelt zijn
75. b.
Kieser/waer upt dat woort
zijn oorsprongh heeft
153. a.
Kleedinghen der Overheden
357. 358.
Kluchtige antwoorde van ee
abdiffe 165. b.
Koeckoeck/ zijn nature 329.
wozt van andere boghelen
uytgehaedt 328. b/ 329. b.
waerom de hooydragers
met zinnen name genoemt
werden 328. b/ 329. a. zijn
Metamorphosis ofte ver-
anderinge in vijn bescre-
ven 330. 331. 332. a.
Koningh/ wat het voor een
name zy 152. a. het onder-
schept tusschen Koningh
ende Tyran 152. a.
Koningen/ waerom sy inge-
stelt zijn geweest 153. b. ha-
re weerdicheit 154. b.
Koninghen van Engelant/
afkomstigh van Kollon de
eersten Hertogh van Por-
mandien 271. a.

Koninghrijcken en wietden
boortys niet geerft 154. a.
Koren ende sout-schueten in
Koren 322. b.
Krijghstraet moetmen helen
159. b.
Krijghs-reckenen der Kos-
menen 57. b.

L.

Lacedemoniers gemeen-
te 164. a. haer heym-
like byeben 386. a. en
offerhanden 168. a.
Langhe rabbader wie datse
plachten te draghen 359.
360
Lasteringhen salmen verge-
ven 151.
Laurens Laurentianus/
102. b.
Laurens de Medicis zijn
loflicken byef aen zinnen
sone 247. 248. 249. b.
Lays de aldervermaertste
hoere in Griekenlande
119. 120. haer doodt/ graf
ende Graf-schijft 120. b.
121. a.
Leden die Godt toeghesche-
ven werden/ watse betee-
kenen 2. a.
Leeuwwerken en groenbinc-
ken broeden des koeckoeck
eperen upt 328. b. 329. b.
Leon Hebicus ober t derde
capittel van Genesis 3. a.
24. 25.
Letanien die sekenhoudigh
ghenoemt zijn/ waerom
datse inghestelt zijn ghe-
worden 200. b.
Libusse een toberesse ende
Hertoginne van Bohemen
49. b.

Litera/

Register.

Litera/wat dat het bediedt
387. a.
Lobelijck de goebertieren/
liepser/bermindert d'ober-
daer der klederen 144. a.
Lodewijck de 11. Koningh
van Brancryck 326. b.
Lodewijck een Hertoghy van
Orleans komt aē de kroon
van Brancryck/ende wert
Lodewijck de 12. genaemt
161. a.
Longinus Cranche van Ita-
lienne 183. a.
Longobarden komen in I-
talien 199. a.
Lucretia bekracht zijnde/
doodt haer selven 106. b.
Lucretius een Poet / zijn
selfsame doot 102. b.
Licillus/ zijn grooten rijck-
dom 302. a. begeeft hem tot
het eensamen leuen 111. b.
Lyciers 132. b.
Lijk-redenē wiese eerst ge-
vonden heeft 65. a.
Lycurgus een Wetgever tot
Sparta 176. b/ 352. a.
Lydiers/ doen hare vrouwe
lubben 131. a. vinden het
schaekspel/ de teerlinghen
en het kaetspel 69. b.
Lysander 386. b.

M.

Macharia doot haer sel-
ven/ en waerom 121. b.
Machometische ko-
ningen doen malkanderen
grooten bystant 48. a.
Maeghden moeten haer
naecht laten sien / om een
man te krijgen 61. b.
Magie ofte roovertkōst/wat
het by d'ouden placht te

wesen 246. b.
Malcolmus den Koningh
van Schotland's ordinaris
61. a.
Malocrus Stadthouder in
Dowliē en Calabrie 271. a.
Malta een eylant/ wert de
Rhodische Kudders ghe-
schouken 72. a.
Manillus 151. a.
Manchaleus den 14. Co-
ningh der Assyrien 209. a.
Manes ofte Manicheus
eenen ketter ende zijn ket-
terpe 87. b.
Manfredus een bastaert hā
den keiser Frederick de 2.
brenght zijnen vader om
hals 286. b.
Marius Papprius den eer-
sten koningh der Sarrisi-
en 152. b.
Marcionis ketterpe 83. b.
Marcus een toovenier en
de ketter 84. b.
Marcus Antonius 118. a/
124. b/ 148. 303. b.
Marcus Aurelius/ schijft
aen den koningh vā Tha-
narien 168. a. zijn groote
goebertierenheyt 266. b.
Marcus Curius en verach-
ter der rijckdommen 98. a.
Marcus Marcellus 300. b.
Marc Fabes een verdichtē
name 367. a.
Mardonius en Welst-ober-
sten van Persep 115. b.
Marius 171. a.
Marthorius een beeldt tot
Roemen 316. b.
Marranen ende haren oer-
springh 283. a.
Martelaer / wie eerste is
gheweest 92. a.
Martin Guerre 262. 203.

Marti

Register

Martinus eenen Paus/zijn uytermaten gierigheyt/ 364. b.	sooph 246. a.
Mathasime een dochter van Amalasime konin- ginne der Gothen 197. a.	Mep-maent hoor ongheluck kig geacht tot hyliche 63. a.
Mausolus koningh van Ca- rien 132. b.	Mieren so groot als vossen 147. a.
Mauritianus een vzeeden bervolger der Christenen/ 93. b. maecte weder een edict tot haren voordeel/ 49. a.	Milesiensche Maeghden berhangen haer selven son- der oorsaeck 105. a.
Mariminus een vzeet ber- volger der Christenen 94. b. maeckt een edict tot haren voordeel 95. b. is een gro- ten slockert 140. b. zijn el- lendigh eynde 96. b.	Milo den Crotonier / zijn gulsigheyt ende stercke 140. b. / 147. a.
Mechanica 20. a.	Municius een Roomschen Advocaet 336. a.
Mecianus een Rechtsgeleer- den 363. a.	Mithridates 106. a.
Mebagores 351. b.	Mominerpen in Engeland verboden 79. b.
Mebecijn-meesters / Scato- phages ghenaeent 336. a.	Momus den Godt der spot- ters 79. b.
sp brengen deel menschen om den hals 366. b. / 367. a. ende werden upt hoonten ghejaecht 338. a.	Monarchie / ofte regeringhe van eenen oppersten Heere 31. b.
Medea leert eerst het hup- bertwen 97. a.	Mondus eens Roomschen Ridders noyt gehoorde si- stigheyt / om Paulina dat Edele wijf te beslapen/ 172. a.
Megalesiensche spelen/ 78. b.	Montanisten / ketters 85. a.
Megalo Mercato werckt sich loslich ober den keiser van Trevisonde 188.	Monyma een Milesi- sche vrouwe vergheeft haer selven 106. a.
Melanthi listigheyt om zij- nen vbandt te hervinnen 133. a.	Mooren konien in Spanjen 109. a. ende doen ghewel- dighe slachten reghen den koningh Roderick / waer- in sp d' overhant behoudt 109. b.
Menander een ketter 82. a.	Morasch daer in gheen groot en is 113. a.
Mensche waer toe hy ghe- schapen is 18. 19. 20.	Moses den instelber van de Echtsche dinghe 63. b. be- druydenisse van zijne naem 250. a.
Messias een Hebreusch woort / wat het betdeckent 73. b.	Municipale Wet 347. a. 348. a.
Metrodorus een Philo-	Munte / waer upt dien nae zijn oorsprong heeft 250. a.

Munte

Register.

Muntmeesters hoe sy plach
ten te wesen 260. a.
Muzza een Stadthouder in
Afschicken vooz de koningh
Wit. 109. a

N.

Namen wat sy engent-
lick zijn / ende haer
instellinge 249. b.
Narses / loslike ghelwaente
159. a. hy brenghet de Non-
gobarde in Italien 199. a
Nature is niet weynigh te
vreden 107. b
Naukratites haer loslike
maniere in de maetrijden
van haer feestdagen 126. b.
Nebucad Nezars droom en
zijn bedierfel 30. b.
Nephtunus heeft eerst de kost
der Zeebaert ghevonden
76. b.
Nero Roomsch keyser 92. b/
129. b/303. b
Nestorian kerterne 101. a.
Nearchus een Griecx Doet
383. b.
Nicias 139. b. 173. b.
Nicolaitsers dwalinge 82. a.
Nicolaus de Cusa vant epus
de des werelts 35. b/ 36.
37. b.
Nicostrata heeft de Latijn-
sche letteren geboide 49. a.
Nigridius verdrencht met
het peert Sciramus 118. b.
Noorsakelichheit tweeder-
ley / te weten absolute ofte
hooghinsodighe / ende con-
ditionele 20. a.
Noch 167. a
Nomentanus een quistgaet
128. a.
Normandien tot een her-

tooghdom gemaect 270.
Noornane oorsprongh 69. b
Nobatus een ketter / de
oorsaker vā d eerste schen-
ringhe der kercke 86. a
naboolghers, Cathariān
genoemt int selbe.
Numantia een stadt woerd
van haer enghen in woon-
ders in brandt ghesteken/
158. a.
Numantines / groutwelicke
wreethedde oher haer sel-
ben 153. a. berhope ende etē
al de ghebangen Romey-
nen 157. b.
Numa Pompilius 53. a/56.
a/64. a/382. b.

O.

Oveliken / Pyramiden
ende Maelden zijn
eenderley gebouwen
315. a.
Oedippus 392. a.
Offerhanden zijn by d ouden
in groote achtbaerheit ge-
houden 166. b. instrumen-
ten ende baten die sy om te
offeren ghebruycken 50. b.
Og den Coningh van Basan
eenen reuse 341. a.
Onphale een kloekmoedi-
ge Hydissche vrouwe 137. a.
Ounderscheyt tusschen Astro-
logie ende Astronomie
275. a tusschen Historien
ende Haer- & hronische 293
294 tusschen wijsheit en-
de wetenschap 273. b/274.
275. a.
Onderlossinge om met bin-
gheren / te rekenen 381. b/
383. 384. a. ende te schijden
384. 385.

Register.

Oorden der Rhodische Rid-
 ders 71. b/72. a. der duyt-
 sche Ridder-heeren 72. b.
 der Ridders van de Ban-
 de 73. a.
Ooraken vant langh ende
 kort leven 141. 142.
Oorsprongh der Monne-
 ren ende nieu-jaer gif-
 ten 78. 79. der spreekwoo-
 den Bezog los manos 66. a.
Oodt segghen u 56. b. ende
O Tradiroze de la Carne
 Salata 238. b.
Orakulen ofte Godt-spraken
 op verscheppen plaetsen
 166. a.
Orangien appelen eertijts
 gulden Appelen ghenoemt
 122. a.
Orchia een wiet der Romey-
 nen 143. a.
Orestes 342. a.
Orgiagont een Heere ober
 de Gallo-grieken 240. a.
Ozion ofte Othion een reuse
 342. a.
Orontes 382. a.
Opheus 71. a. zijn ghesangh
 van Godt 28. a.
Ortho Asomisch Kieper 75. b.
Otobon d Helie 238. b.
Otus een Reuse 28. a.
Een Oberdadhich mensch is
 beter als een gierigaert
 130. b.

P.

Pachorus groot en list
 om hemelick zijn
 meesterse eenen brief
 te behandighen 163. a.
Paep-Jan koningh van E-
 thiopien zijn oorsprongh
 39. a. zijn zeden/gewoonte/

ende wetten 39. b. ende ver-
 volghens.
Paleps van Pero 319. b.
Paleps des Paus 323. a.
Palamedes 325. a.
Palerot/esi zijn Graf-schijf
 396. a.
Palingenij rijm-dichten 377
 b/178. 179/252. b.
Palladium ofte het beelde
 Minervae werde tot Ros-
 men in den Tempel van
 Vesta bewaert 55. a.
Pamphilus de aldergroot-
 ste lofgenaer des werelts
 235. a.
Paradijs/een Griecx woordt
 ende waer af het zijnen
 oorsprongh heeft 11. a. de
 plaetse des-selfs 11. a. ver-
 scheyden meyningen daer
 ober 12. a. wert uptgeleyt.
 13. a. onderschept tusschen
 iselbe ende het Coninghe-
 rijcke der Hemelen 13. b.
Paris bedeckte maniere om
 Helena zijn liefde te kennē
 te gheben 385. b.
Parisatides de moeder des
 Koninghs Egipt 242. b.
Parmen belegghert van den
 Kieper Frederic de tweede
 287. a.
Parniendes een Epicurist
 168. b.
Parmenion Alexander's
 huent 296. b.
Parrhasius de schilder 246. a.
Partharitus blucht booz
 Grimoaldu 180. a. die
 neemt hem weder in ghes-
 naden 180. b. doch daer na
 opghetist zijnde wil hy
 Partharitus doden 181. a.
 die hem behendelick ont-
 blucht 181. b. na Grimo-
 aldu

Register

Adri doot wert hy tot eenē coningh der Longobarde ghem aecht 183. a.	haren oorsprongh ghen men heest 28. a.
Asiatices koningh van Cy- pers / verhoopt ende ver- quilt zijn lijck 127. b.	Phalaris den Tyrā ghen Perillus zijnen verdien- loon 184. b.
Passcha een Hebreeusch ende Griecwsoord / zijn be- dietsel 74. a.	Pharamondus de i. koningh van Frankrijk 151. a.
Patres Patrari wat het voorzieden by de Romey- nen waren 56. a.	Philo de Jode van de plaet- se der ziele 168. b.
Paulina wert listelick bedro- ghen onder idcksel van Gobdichstighheit 172. a.	Philamon verflagen 116. a.
Paula Victoria een ondeugh- delick wyf Catonis/ 355. b.	Philips de schoone koningh van Frankrijk manicht den oberdaede in kleedert ende spijzen 144. b. 145. 146. a.
Paulus den Apostel behelpt hem met burgerlicke wet- ten 363. a. 364. a.	Philippus Longus 161. a.
paulus Emilius 131. a. 264. a.	Philips Maria zijn goeder- tierenheit 265. a.
Penerus een Thebaenschen Philosooph 169. b.	Philippides 169. b.
Perchement waerom het in de Cancellen so dier ver- hoft wert 282. b.	Philophaues een Sophist/ 245. b.
Perdiccas verholgt Olo- meus om Alexanders doot lichaem 269. a.	Phlegias een koningh der Orchomenianen wert om zijn kerck-roof gheschiet ende in der hellen ghewy- nigt 116. a.
Peredeus wreecht sich aen den keiser Tiberius ober zijn wtgheseken ooghen/ 183. b.	Phoerusa Wythei wijs ver- andert in een maus ver- soen 201. a.
Pericles 127. a.	Phozinius den Arcadier/ 118. a.
Peripatetici 379. a.	Pieter Symore den Parme- saner 197. b. 198. 199. a.
Perseus koningh van Ma- cedonien 246. a. 131. a.	Pieter Bonfards Apur-ghes- dicht 296. b.
Perillus wert in syn eygen metalen stier lebendigh verbrant 184. b.	Pindari antwoorde aen den koningh van Sparta/ 169. a.
Pestilencie tot Naamen ende Babien 200. b.	Pieter Leon van Spolce/ zijn doot 102. b.
Petrus Aretinus hāde tups- schers 326. b. 327. a.	Plato 169. 346. a.
Phaetons fabel waer upt sy	Platonis Stadt 280. b.
	Platonisten gheboelen van de ziele 168. b.
	Plinius wert van den berg Etna verbrant 101. b.

Register

Plinius de ionghe zijn milit-
heyt 297. b.
Packen haren oorsprongh/
216.
Poeten/ wierden hier booz-
rijts met Laurier gekrood
ende in triumphie rontom
geboert 275. b. waerom
datter nu soo weynigh zijn
281. a. sy zijn nu ende ooz-
booslick 276. b/ 277. 278.
Polinius 193. b.
Pompeus de groote 167. b.
Pomperan werdt t'onrecht
tot een kamp-strijt geroe-
pen/ waer op hy een wijsse
antwoorde geeft.
Grôte Pontifice wat macht
hy by de Romeynen hadde
53. b.
Pont een seltfame rebiere
114. a.
M. Porcius Cato 169. a. zyn
eensaem leven 111. b.
Portia een dochter Catonis/
doodt haer selben na haers
mans doot 106. b. 195. a.
Porus een Indiaenschen
koninghs antwoorde aen
Alexander de groote 154. b.
Pratier wil geen blanch upt
gheben om aen zyn doot
te komen 253. b.
Practijcke waer in sy bestaet
20. a.
Pratiteles een binder des
silberen spieghels 96. b.
Predicamenten van Kristo-
reles 174. a.
President des Parlaments
van Parijs 357. b.
Proconsuls wat liden het
waren 153. a.
Pictores 133. a 153. a.
Primislaus werdt handen
ploegh gheroepen/ ende tot

eenen Hertooch van Bo-
hemien ghemaect 50. a.
troubt Libusse 50. b. zyne
droom 51. a. hy berwinde
Balaska met bedrogh/
52. a.
Proessen komen te peerde/
ende gaen weder te voet
wegh 336. b.
Proculus een liepser swan-
gert honder t maeghden in
15. dagen 121. b.
Ptolomeus Ptoletes 239. a.
Ptolomeus Lagi voert A-
leranders doof schaem in
Egypten 269. a.
**Ptolomeus den Sterre-ke-
ker/** ende zyn Graf-schijft
391. a.
Ptolomeus koningh van Es-
gypte neemt zyn suster ten
wybe 346. b.
Ptolomeus 108. a. 163. b.
Dublius/ Scipponius vera-
stoot zyn wyf/ ende waer-
om 63. b.
Purpuren tabbaerden wer-
den voortijts in grooter ee-
ren gehouden 358. b. 359. a.
Pygmalion offert zyn gaste
184. a.
Pyrrhus wonderlicke kracht
in zynen grooten teen des
rechteren voets 147. a.
hy is een binder der post-
boden 96. b.
Pytheus koningh van Ep-
thunien een goutschabelec
254. b. werdt seer aerdigh
bā zyn wijs berispt 255. a.
Pytheus een Hertooch van
Athenen 124. b.
Pythius een priester Apol-
luni 126. b.
Pythagoras seght datter geē
helle is 279. b.

Q.

Questores wat het booz
liede by de Romey-
nen waeren 130. a.
Quintus Cato 117. a.
Quintus Fabius wert ege-
bruyck van zyn vaders
goederen verboden 130. a.
Quintus Lutatius werdt
zijn leuen gekaet door zyns
wijfs middel 196. a.

R.

Restheren in Parijs
haer kleedinge 357. b.
Raetsheren van Ro-
men hoe datse van de Wa-
trijns onderscheyde wier-
den 300. b.
Raetsheren purper 358. b.
Raetsheren tot Roemen/
320. b.
Racores Marbes wilt zijn
sone nietter doot gheschraef-
 hebben 207. b.
Raimirus een slechten ende
eenvoudighen Koningh
van Arragon 289. a. laet
elf van zijn voornaemste
Worsten den kop af houwen
om datse hem bespot had-
den 289. b.
Racusen haren oorsprongh/
339. 340. zijn booz ende na
de Sonthloet geweest 341.
a. om wat oorsake sy van
Godt geschapen zijn 342. b.
Rhodus een eylandt werdt
van den Turck ingenomen
71. a.
Rhodische gemeente 164. a.
Robert Guiscard vint eenen
grootten schat 271. b.

Roderick den laetsten Es-
pangh int der Gorthen
stamme in Spanien 105. b.
wert om overpelels wint
verslaghen 109. b.
Rodon eerste Hertogh van
Normandien trouwt des
koninghs van Brancryt
dochter 270. a. recht es be-
lachelick stuck aen. int
selke.

Romeyn haer maniere de
sy in hune houthuysen
plachten te ghebruycken
59. a. tghetal van haer
gheleghers 57. a. haer
kryghs-roeken 57. b. op
wat wyse sy hune keyseren
int getal der Gaden stelde
75. b. opdinge die in haer
gemeente onderhouden
werden 163. b. haer natu-
re 193. a. haer eerste ghele
302. a. haren rijckdom
302. b. haer milcheit 303. b.
ende haer Tachten 301. b.

Romulus een Hertoghe
van Frinck verlaet haer
eyghen stadt 189. a. werdt
eenen paet door rijf gesla-
gen/ende de gedenckweerdighe
daet van haer doch-
ters om hun ere te bewa-
ren 189. b.

Romulus ende Remus/ so-
nen van Alcea Sylvia
299. a. stichten Roemen
299. b.

Romen een ongheslachten van
alle hoofsheden 247. a. waer
af datter haren name
heeft ghekeghen 298. b. de
eerste stichters daer af
299. b. haren omhangh/
301. a. hadde 630. torens
aen haer mueren 301. a.

Register.

hoe vickeluis ende van wie
het ingenomen is 301. h.
haer seken berghen/ tem-
pelen/ brugghen/ straten/
fonteynen/ vallen/ ende
alle andere outheden mit
langhe beschreuen 308. h/
309. 310. 311. 312. 313. 314.
315. 316. 317. 318. 319. 320.
321. 322. 323. 324.
Hoomsche/ Raet laet 2700.
ghebanghen los/ 226. h.
Nacht gheleerden 304. a/
ende wetten 305. 306. 307.
Hochartius een koningh der
Hougarde 390. h.
Hocana een suster Michi-
dani 306. a.
Hoben waerom hy zyn eerst
geloofte verloor 295. a.
Hychdommen komen in
vriederlep manieren 56. a.

S.

Sabbath/ beteckent Fin-
se 7. a.
Sabbatissche fonteyne
113. h.
Sabbatius een koningh der
Aborigines 298. a.
Sabelli ketterpe 86. h.
Salmischen dochters van
Hornulus ende zyn gesell-
entschaet 300. a.
Salgastus ee Camelier des
koningh Pharamondi stelt
niet noch 3. andere Sira-
nchiers die met Salique
hy een dat 160. h.
Salus Hoomsche Priefters
56. a.
Salique wet 165. 167.
Salomon 244. h.
Salustius des Medaers
vriendschap met Martus

Antonius 148. h.
Satustus een saenrooher
ende lasteraer 122. h.
Samosatenus ketterpe 87. a
ende ongeblafentheit 90. h.
Sampson 219. a.
Sardianapulus/ zyn doode/
122 ende graf scheyt 223.
Saraginen nemen Cartha-
ge in 199. h.
Sarque een Diermische
Jonghbroute/ bedruet
Hiradus seer verlick 110.
111. a.
Sassa een valsche ende on-
kerstiche vrouwe 347. h.
Saturninus ghesloten mit
ten Ryck ende Edel sine
inpus gheslachte 171. a.
Saturninus een kerkf rog
Homon 298. h.
Saturn een straf ghebue
128. h.
Saul 251. a.
Scantina een wet 307. a.
Scipionis Africanus haden
112. h.
Schuier een Mederij ge-
wonden 338. a.
Serpens onder welken
schijnt den Dapcl Cha
versucht 21. a.
Serpenten ghegeneert op
het weerd van eens doo-
den menschen Ruggheken
22. a.
Serbins Sargitus ee roghf
geleerden 304. a.
Sederianus ketterpe 85. h.
Sejanus een Diermische
van Hoomen 228. h.
Sejanus dat bermaerde
rampsalige perit heeft se
meesters ghehad die alle-
gader eenen schandeliken
doodt ghesoden 317.
Ter 117. h.

Register.

moordadige Venus 121. a
 van Venus tot Corinthen
 164. b. van Vesta 53. b. des
 bypding 317. b.
 Testamenten het oude ende
 nieuwe doorgebeeldt door
 de 2. kinderen Abrahams
 13. a.
 Thalassus eenen vermaerde
 naem in de byplostten der
 Grieken 59. b.
 Thales Milesius 101. b.
 26. b.
 Thalmudistē haer geboelen
 van d' Engelen 9. b.
 Theodatus een Coningh der
 Gotthen 197.
 Theodosij des keisers soet-
 heyt ende beleefsheyt 158. b.
 Theodosij de groote/ zijn wet
 349. b.
 Theopijcke wat het is/
 20. a.
 Thimetus een Heere der A-
 thenianen 133. b.
 Thomas morus 246. b.
 Thoulousaens gouk 217. a.
 118. b.
 Thrasylus Aroneus bree-
 de grillen 104. b.
 Tyberius keiser van Roo-
 men verbiedt de zijde kle-
 deren 144. a.
 Tyberius keiser van Con-
 stantinopole laer Peredeus
 de oogē wtstecken 183. b.
 Tigellus een quistgoet wert
 na zijne doot van alle tail-
 loo/leekers belveent 128. a.
 Tigranes een koningh van
 Armenien 266. b.
 Tigris een rebiere des Wa-
 radijcs/ zijnen loop 11. b.
 Timolaus een zone van Ze-
 nobia 246. b.
 Tmarheus een krijghs-o-

bersten van Athenen 132. b.
 wert ter oorsaken van zijn
 gheluck berijgt 248. b.
 Tethenustes een beschermier
 des volcx 207. a.
 Tobias vermaninghe aen
 zijnen sone 245. a.
 Tonge wat sy is / ende wat
 sy wtcrechten can 123. b.
 124. 125.
 Totilla een koningh der
 Gotthen 199. b.
 Traianus den keiser zijn
 goede dedenen 147. b.
 Tribunus Plebis 153. a.
 Triumpho de Camern/ en
 de zijn be larchelucke grillen
 103. 104.
 Triton een Zeemoster wert
 met list in Bejotien ghe-
 baugen 138. a.
 Turchus zijn groote sterchte/
 341. b.
 Tusschers welcken tijdt
 haer lanckst valt 327. a.
 Trizes een tyran verbiet zijn
 ondersaren in alcanderen
 aen te sprecken welck hem
 lieben kost 262. a.
 Tsamenwaeringe tegen Sa-
 leas Sfoxia 205. a.
 Tyber de Rebiere tot Roo-
 men wert beschrebe 323. b.
 324. a.
 Tyranen haer ellendigh
 eynde 157. a.
 Tyranen leven altydt in
 byese 156. a. sy en betrou-
 we niemāt 155. b. ende zijn
 een roede Gods 157. a.
 Tyrtheus een Poet en He-
 roghe van Macedonien
 129. b.
 Tyridates een koningh van
 Armenien 129. b.

E e e iij Wader

V.

V Aderlick onderwijst
grijpt de beste plaets
by de kinderen 244. a.
Valaska een Boheemsche
Jonkvrou brenghet met
hulpe hare ghesellinnen by
na alle mans personen in
Bohemien om den hals 51.
a. haer redden tot haer
ghesellinnen 50. a. haer to-
berpen 51. a. verwint Pri-
mislaus 51. b. haren doot
53. a.
Valerius Publicola 65. a.
Valentin ketterpe 84. b.
Vastenabout feesten 79. b.
Venus werck / wat quaet
ende schade het veroorzaect
218. b. 219. gheweldighe
macht int selbe van een
Catebaner / de pichelen
tot het selbe 220. b.
Veranica van Chia 106. a.
Veranderinghe van sommi-
ghe vrouwen in Mans-
personen 200. b. / 201. a.
de bedenckingen daer over
201. b.
Vespasianus Roomsche Kij-
ser 208. b.
Vespillons / Liederen die de
dooden des auents by de
Romeynen plachten te
begraven 65. a.
Victoria een houten stadt
door Frederick de tweede
ghesicht 287. a. werdt
ghewonnen ende verbrant
287. b.
Victorius Iederen ghele-
287. a.
Vesta een Goddinne der

kunpshet ende haren Tem-
pel 53. a.
Vestale maeghtden / hoeds-
nigh dat sy wesen moe-
sten 54. b. bewaren het
heyligh byer ende t. Val-
ladium 54. 55. a. haer
groote aensienlichheit by
de Romeynen 55. sy wer-
den lebendig begraven
wanneer sy haer eer verlo-
ren hebben ende op wat
wijse selbe gheschiet 55. b.
Vindinghe der uylwerken /
69. b. der Druckerpe 70.
a. des scheeps geretschap
78. a.
Vissgrade een stadt in Bo-
hemien 51. a.
Vitellius des Keysers ober-
dadigheit 129. a.
Vitiges een koningh der
Gothen 197. a.
Vlit den koningh der moos-
ren 109. a.
Vulfus een ghetrouwen
dienaer Parthariti 181. b.
182. b.
Vaconia een Wet 160. b.
336. b.
Vorsten / moghen van haer
selben de Justitie niet ma-
ken 375. a.
Volmaechtheit der getal-
len 3. 10. ende 100. 173. b.
174.
Voor / wat dat het eygentlick
beteekent 62. b.
Vrouwen van menen laten
sich in plaets van hare
mannen doodden 17. a. b.
Vrouwen zijn wanckelbaer
349. a.
Vervolginghen der Christe-
nen 92. 93.

Wapen:

Registef.

W.

VV

Vpenhuyſ tot
Roemen 323. a.
Wilhemus Du-

randus 360. b.
Wilhemus Suſa 360. b.
Willelm Guſcard den laet-
ſten Hertooch van Cala-
nyen zyn erbarmelick eyne
de 272. a.

Werelts eynde wanneert na
giffinghe ſal comen 35. 36.
37. 38.

Werelts ſcheppinghe 5. b/
6. 7.

Weſt-Indianen wat ſp ge-
baerden bande eerſte men-
ſchen ende Sonderbloedt/
255. b./ 256. a.

Wer/ der Athenianen 169.
a. der Boheemiſche vrou-
wen 52. a. der Corinthers
146. b. der Tycaomers/
149. b. der Tydiers 124. a.
der Perſſianen 207. a./ 346.
a. Camuleia 306. a. Ciba-
ria 143. a. Cornelia 143. a.
Julia 307. b. Licinia 142.
a. Licurgi 176. b. Orchia
143. a. Papia 307. a. Sa-
lique 160. 161. Scantinia
307. a. Solini 143. b. Ca-
lions ofte ghelijche ver-
gheldinghe 184. 185. 186.
Cina 307. b. Doconia 160
b. 306. b.

Werten der oude Romey-
nen ende haer Inſtellers/
305. 306. 307.

Werten ende Redenen aen-
gaende de valsche beſchul-
dighers ende de wederleg-
ginghe der ſelver 368. b./

369. 370. 371. 372.
Werten/ behooren ende moe-
ten onderhouden werden/
363. 364. 365. 366. a. tegen
de goet verquifers 130. a.
aengaende het matighen
der kleederen ende ſpijen
143. 144. 145. 146. a.

Woecker des hondertſten
penninghs 260. b. 261. a.

Woecker Orientale 261. b.

Woecker op woecker verba-
den 261. b.

Woekers verminderinghe
261. b.

Wonderteerkenen eer de
Longbarben in Italien
quamen 199. b. ende daer
na 200. a.

Wreetheyt wat het is/
159. b.

X.

X Anthus een Heere bi
Beſtien kempt te-
ghen Melanchus/
ende werdt verſlaghen/
133. b.

Xanthus een Mileſier 135. a.

Xenocrates 168. b.

Xerxes. 198. b.

Z.

Z Acharias den vader bi
Joannes de Dooper
250. a.

Zakucus een wetgheber tot
Locren zyn wet 134. a.

Zarimanochegas of Indiae/
zyn grote ſtautbaſtigheyt
om ghewilligh te ſterben/
67. a.

Zee b Zafius

Register.

Zafius/ een Rechts- gheleer-	den heeft	90
den/ tegen de onrechtbeed-	Ziele/ heeft 3. werd	
dighe Advocatē 335. b. tot	den 18. a. werd: hoog	
lof der Rechten 335. a	harmonie gehouden 64.	
Zenobia een Coninginne der	haer plaetse in sinen	
Palmyrenen 87. a.	lichaem 162. l.	
Zenon een Philosophus/ zijn	Zodiacus wat het is 12.2	
doot 101. b.	5. Zona's des Heren 13. 6.	
Zenon een diaken/ zijn groo-	schreben	
te liefde tot zynen Heere	Zona torrida oft berch	
192. a.	Zone 12.2	
Zeebaert wiese eerst gebon-	Zoroastres 28. b. 240. b.	

Eynde des Registers.

Errata

**Errata van eenige fouten ende mis-
stellingen in desen boeck bevonden, die
den goetwillighen leser aldus sal g-
lieden te verbeteren.**

Eerst pag. 7. a. reghel 17. booz Engelen Heeren/ leest/
Engelen des Heeren. pag. 23. b. reg. 9. booz in de mouer/
leest/ in den inodder. pag. 41. b. reg. 27. booz groot/ leest/
grootvader. pag. 41. a. reg. 36. booz bander/ leest/ bander.
pag. 101. b. reg. 24. booz Trew leest Zewen. pag. 108. a. reg.
27. booz bp bp/leest/ bp hem. pag. 122. b. reg. 22/booz dem/
leest/ dan. pag. 125. a. reg. 29. booz Archybas, leest/ Archy-
zelas. pag. 163. a. reg. 35. booz Muma, leest/ Numa. pag. 167.
b. reg. 19. booz Nadab, leest/ Nadab. pag. 240. a. reg. 1. booz
Galla-grieken/ leest/ Galla-grieken. pag. 244. b/ reg 35.
booz digrestien/ leest/ digestien. pag. 184. b. inden onder-
sten reghel/ booz volmaecht/ leest/ vermaert. pag. 184. b.
moeten dese twee reghelen noch onder een komen:

*Ooffende hier voortijts sijn groote tyzanny
Aen s' arm oansel volc sonder enig h mely*

Pag. 246. a. reg. 101. booz Arilippa, leest/ Arisippa. pag.
254. a. reg. 16. booz alderghoosten/ leest/ alderhooghten.
pag. 254. a. reg. 18. booz haeffken/ leest/ haefken. pag.
264. b. reg. 40. booz tot swettens/ leest/ swettens. pag.
270. b. reg. 10. booz leumais, leest/ Bonmais. pag. 271. a. reg.
12. booz Pancrodus, leest/ Tancrodus. pag. 271. b. reg. 13. booz
Bonillien, leest/ Poullien. pag. 272. b. reg. 36. booz daghen de/
Meymaend/ leest/ daghen der Meymaend/ pag. 284.
b. reg. 36. booz Tancrodum, leest/ Tancrodum. pag. 287. a. reg. 8
booz Lbarin, leest/ Tharin. pag. 288. b. reg. 10. booz Barcho-
lens, leest/ Barchemans. pag. 316. b. reg. 24. booz Daus 111/
leest/ Daus Paulus 111 pag. 322. a. reg. 2. booz Damitus,
leest/ Domitius. pag. 322. b. reg. 18. booz Lnumus Salinaw,
leest/ Linius Salinator. pag. 324. a. reg. 26. booz Edices/
leest/ Ediles. pag. 326. a. reg. 4. booz onstloten/ leest/
onstelen. pag. 317. a. in de additie / booz Bom, leest/
Jaur, pag. 326. a. reg. 21. booz Kesper/ leest/ Kesper/
pag. 344. b. reghel 26. booz beetwerpt/ leest/ bertwerpt/
pag. 345. a. reg. 22. booz witten/ leest/ witten. pag. 350.
a. in de additie/ booz Plusach, leest/ Plusach. pag. 355. a.
reg.

pag. 13. heeg / heemster, heest / heemster, pag. 17. a. n.
 30. heeg / heemster / heest / heemster. pag. 173. a. rpg. 9. he
 heemster / heest Salus. pag. 389. a. rpg. 2. na heest / heest
 heest / heest. pag. 389 a. rpg. 6. heest / heest / heest / heest
 heest / heest. pag. 395. rpg. 26. heest / heest, heest / heest

Die andere kleine Lette (unter) soll den gewöhnlichen Fein
gelbe Lichtelack braun herbeiziehen im Hot lehen.

